

שלמי כהן פאפא

ציוני סוגיות
לחבורת הדף

יבמות

תשע"ג
ישיבת מיר
ירושלים

מודה אני לפניך ד' ואלקי ואלקי אבותי ששמת חלקי מיושבי ביהמ"ד, וזיכני ללמוד וללמד, ללקט ולברר מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים והפוסקים, לציין ולסדר בקיצור את כללי הסוגיות מרוב מסכת יבמות.

ומודה אני ששם חלקי, וזיכני לשבת במבצר התורה ישיבת מיר הקדושה בכלל, וחבורת הדף בביהמ"ד בית שלום בפרט. ובזה אודה לכל בני ביהמ"ד שכח שליחותם הביאני לידי כל זה, וסייעתא דשמיא וזכות הרבים זיכני לברר ולכתוב כל זה, להגיש לשולחן מלכים, חבורת לומדי הדף בביהמ"ד בית שלום ישיבת מיר ירושלים. העמלים ללמוד בזריזות ובעיון ובהיקף, דף אחרי דף ממסכת יבמות במשך זמן חורף תשע"ג.

מטרת הכתיבה היתה לקצר ולהקל על הלומדים, ולכן לא העתקתי דברי הספרים הקדושים בשלימותם. נסיתי להעמיד עיקרי הדברים, אבל ודאי שיש מקומות שלא ירדתי לעומק הדברים. וכן מלאכת הכתיבה נעשית במהירות, ויש מקומות שלא הועמדו בצורה ברורה, או נכתב בקיצור. ואבקש מהלומדים שיואילו להעיר ולתקן.

זכינו בדורינו שנכתבו ספרים רבים, של הערות שיעורים וציונים, כל אחד בסגנונו היחודי. נעזרתי רבות בספרים ומציינים רבים, ועל ידם זכיתי ליכנס לסוגיות, ולהגיע לדברי רבותינו הראשונים והאחרונים. והיה ראוי לכתוב כל דבר בשם אומרו, ועכ"פ אמסור מודעה שהרבה מהדברים ראיתי בספרים אחרים, או נתעוררתי ע"י דבריהם.

מכיר טוב אני לרבינו רה"י הגרא"י פינקל שליט"א, ממלא מקום אביו זצוק"ל, המוסר נפשו לחזק ולהחזיק את ממלכת התורה דישיבת מיר בכל פרט ברוחניות ובגשמיות. ואזכיר בזה את רבני ביהמ"ד המוסרים נפשם עבור הלומדים. ובפרט ראש הביהמ"ד שליט"א רודף חסד וצדקה, המסור בכל כוחו למען הכלל והפרט, בכל עת ובכל שעה.

מודה אני לאאמו"ר שליט"א ולא"מ תח' שמסרו עצמם לחנכני בדרך התורה, ולהדריכני בדרך ישרה. ועל רוב הטוב שהשפיעו עלי, ועוזרים תמיד בכל דבר. ויעמוד הזכות להצלחתם ולהצלחת יוצ"ח, ולע"נ זקני הר"ר שרגא זאב צימרמן ב"ר שלמה זצ"ל ואשתו זקנתי מרת חוה צביה בת שמעון דב ע"ה, שחיו חיים של צדקה וחסד.

וכן אקבע הודאה וברכה למו"ח הגאון רבי יחזקאל כהן שליט"א וחמותי תח' על כל הטובה שעשו ויעשו עמי. ויה"ר שיזכו לראות נחת מכל יוצ"ח.

יה"ר כשם שעזרתני ללמוד ולכתוב על מסכת זו, כן תעזרני להמשיך ספרים אחרים ולסיימם, מתוך ישוב הדעת ושקיעות בלימוד, ובלא טרדות הבלי העולם. ויה"ר שנזכה אני וביתי לשפע ברכה והרחבת הדעת, ולראות נחת מצאצאינו. וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים, יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי זרעי וזרעי עד עולם.

מהדורת ביקורת - אדר תשע"ג

נא לשלוח הערות תיקונים השגות והוספות.

שלמה כהנוב חזו"א 36 רמת שלמה ירושלים

טל/פקס 025711065 kshlomo8@gmail.com

כמו כן ניתן להשיג [חוברת או עותק מחשב] על כל מסכת גיטין, וב"ב [דף ב – צא].

בס"ד

פרק ט"ו נשים

ע' תוס' ישנים ותוס' הרא"ש [ועוד] שדנו למה סדר נשים מתחיל ביבמות, דהוה פורענות.

פטור צרת ערוה צרת צרה

פוטרת צרותיהן בגמ' [ג:] ילפי' לאסור צרת ערוה מקרא דלצורר [ולדעת רבי בברייתא דף ח ילפי' מקרא דולקח ולקחה]. ובפשוטו גדר הדין דהערוה 'פוטרת' [ומבטלת דין יבום] אף מהצרה [ואינו איסור בפנ"ע]. וכ"ה לשון רש"י בכ"מ [וכן פשוטו לשון הגמ' ג.]. אבל בגמ' [ג.]. וח.]. היה ס"ד דיש איסור אף בצרה ערוה שנשואות לאיש אחר, שלא במקום יבום. קמ"ל קרא דאין צרה אלא במקום יבום. והפותר יוסף [לבעל הפרמ"ג ג:] כתב דהבא על צרת ערוה חייב ב', משום אשת אח ומשום איסור צרה. דהתורה חידשה איסור כרת בצרת ערוה² [במקום נפילת יבום³]. והגרי"ז [הל' יבום] כתב דיסוד ועיקר הדין שהערוה אוסרת צרתה, ומשויא לה ערוה כמותה. ואינו גדר פטור⁴, אלא איסור. [ובפשוטו היינו משם צרת ערוה, וע"ד הפור"י. אבל האחרונים כתבו דיל"פ דמשוי לאיסור אשת אח דידה להחשב ערוה ליבום].

וצרות צרותיהן. שבנפילה ראשונה נפטרה ממנו, אבל זקוקה לאחיו. ואחיו ייבם ומת בלא בנים, כשם שצרת בתו אסורה כך צרתה פטורה [וכדאיתא בע"ב במשנה]. אבל בכל נפילה שניה מתייבמת [כשאינה צרת ערוה], והאחרונים דנו אמאי לא אמרי' דאיסור אשת אח דאח הראשון אוסר עליו. שהרי אינה זקוקה ליבום מחמת אח הראשון, ואיך יותר איסור ידידה [ותליא במח' ר' יוחנן ור"ל י: האם יש איסור אשת אח אחרי חליצת אחיו עי"ש]. ובפשוטו נקטו האחרונים דכיון דאמרי' [במשנה לח.] דהרי היא כאשתו [של היבם] לכל דבר, שוב אינה אסורה מחמת הראשון⁵. [וכ"כ בחי' ר' שמעון ה' דנתרוקן עליו כל אישות הראשון]. ובחז"א [קל ט] כתב דע"י היבום כקם במקום המת ומשלים אישות דמת, ולכן חשיב כיבם משעה ראשונה. [והאחרונים ביארו דעפ"ז נחשב שמייבם אף את אישות האח הראשון]. ועפ"ז כתב נקטו דזה [דוקא] היכי דהיה יכול ליבם בנפילה ראשונה משא"כ צרת ערוה דא"י ליבם בנפילה ראשונה. ובנפילה זו אין בה חסרון בעצמה ואינה פוטרת צרה.

והאחרונים דנו דבנפילה שניה כבר אינה צרה לערוה, ואמאי פטורה. וברש"י [בע"ב ד"ה כשם שצרת בתו פטורה] כתב שנאסרה עליו בשעת נפילה ראשונה, והוה כאשת אח שיש לה בנים ואסורה לעולם. ומשמע דבנפילה שניה הצרה עצמה פטורה מדין נאסרה⁶, וכמו אחות אשתו שמתה אשתו לפני נפילה שניה, דאמרי' [לקמן ל.]. דנאסרה עליו עולמית. [והאחרונים הקשו א"כ מאי קמ"ל מתני' דף ל, ועי"ש ולב. צריכותא בדין נאסרה, הא מוכח כן בכל צרת צרה⁷. ומוכח דהיה אפ"ל דיש שם צרת ערוה אף בנפילה שניה]. ולפ"ז פטור צרת צרה אינה מכח הערוה, אלא דיש כח בצרת ערוה לפטור צרתה⁸.

אבל בתוס' [ד"ה עד סוף העולם] כתבו דצרה נמי אוסרת צרתה ד'במקום ערוה קיימא'. ובקוב"ע [ג טו] ביאר דיש על הצרה שם 'צרת הבת', ונחשב שם ערוה. [וכן מבואר בתוס' ג:] [ד"ה לפי] דהפטור צרת צרה הוה מכח הערוה. וכתב הקוב"ע דמבואר דיש עליה שם 'בתו' אף בנפילה שניה, כיון שהיתה צרת בתו שעה אחת⁹ [בשעת נפילה ראשונה]. ובזה כתב התוס'.

- 1 והרמב"ם [יבום ו ט, יד] דרש מפסוק אחר, ע' לקמן ח.
- 2 והאחרונים הקשו אמאי לא הוזכר במשנה ריש כריתות בהדי ל"ו חיובי כרת. אבל במאירי [לק' כא] מנה צרת ערוה בכלל העריות.
- 3 ונחשב במקום מצוה אף אחרי שנפטרה מיבום ע"י דין צרת ערוה. ובמשנת ר"א [ב] כתב דהוה ערוה ואיסור ביאה, ועי"ז נפטרה מיבום, וממילא אין מצב של מקום מצוה. ואין אפשרות בפועל לעבור על איסור זו דהוה שלא במקום מצוה. [וי"ל דזה כוונת הגרי"ז].
- 4 ועפ"ז ביאר דדין הצרה תליא באיסור הערוה בפועל, ולא בגדרי הפטור מיבום ע' לקמן י. ולב. ועוד].
- 5 ויל"ד בגדר הדבר וע' לקמן ח: ויט:. [ותליא בזה גדר הדין אשת אח שלא בעולמו, ומצא בהיתר בגמ' כ.].
- 6 וע"ע בסמוך, ולקמן יג. ול. בדין זה. [והאחרונים העמידו דגדר הדבר דהוה כאשת אח שיש לה בנים, ואיסור אא"ח הזה לא הותר ליבום. ודנו האם זה הגדר בכל נאסרה, או דדין נאסרה דהכא אלם].
- 7 והאחרונים כתבו לחלק דהתם נסתלק סיבת הערוה, וקמ"ל דאף בזה אמרי' נאסרה.
- 8 ולפ"ז ט"ו נשים פוטרת צרותיהם. והצרות פוטרת צרותיהם וכו'. אבל לצד הב' הערוה פוטרת צרות צרותיהם עד סוף כל העולם.
- 9 והביא דכע"ז מצאנו למ"ד נישואין מפילין [לק' יג. וקט.], דכיון דהיתה צרת בתו שעה בנישואין שעה א' נפטרת. [וע"ע תוס' ל.].

דסברת רב אשי דכיון דצרת הבת הוה כ"כ כמו בתו, א"כ סברא הוא דאף צרת צרתה¹.

ויש **אחרונים** [ציינם בקוב"ע ג יד] דביארו כוונת התוס' דהצרה אוסרת צרתה משום איסור אשת אח² [וע"ד מש"כ לרש"י], ובקוב"ע הקשה דלשון הגמ' 'במקום ערוה' אינו מתיישב לפ"ז, דעיקר הטעם משום דהיא עצמה ערוה.

קושיית רע"א - רע"א [במשניות] הקשה [ע"פ הא דמבואר בתוס' לב. דיש אופנים דפטורה מיבום ע"י איסור אשת אח] אמאי איצטריך קרא לפטור צרת צרה, דכיון דהצרה פטורה מיבום א"כ נשאר עליה איסור אשת אח. ובנפילה השניה תפטור צרתה מדין אשת אח [דנאסרה בנפילה ראשונה. ולדעת רש"י [ב: הו' לעיל] באמת זהו גדר פטור צרת צרה, ורע"א הקשה אמאי בעי קרא. ולדעת תוס' גדר הפטור הוא מחמת הערוה, ובזה הקושיה אמאי בעי פטור זה כלל]. ורע"א הביא שכ"כ רש"י לקמן ח: [ד"ה א"כ] אליבא דרבי.

וה**אחרונים** [ברכ"ש ב, וע' קה"י ו] הביאו יסוד הגר"ח [סטנסל] דאיסור אשת אח דנפילה זו אינה פוטרת צרה³. ולכן בעלת התנאי [בתוס' לקמן י.] וצרת סוטה [לקמן יא] ועוד אופנים⁴, דלא הותרו ליבום ולכן לא פקע מהם איסור אשת אח, ולא אמרי' דאיסור אשת אח יפטור צרה. וביארו **האחרונים** דהאיסור אשת אח היה ראוי ליפקע שתתייבם, ואינו סיבה למנוע דין יבום אף שבפועל אין לה דין יבום. ורק במקום דהאיסור אשת אח יש בו סיבה למנוע יבום נחשב ערוה לפטור מיבום⁵. [אבל באמר"מ ז האריך לחלוק על יסוד זה⁶].

ורע"א העמיד קושייתו ע"פ מש"כ תוס' לב. דאשת אח פוטרת מיבום במקום דא"א חל על איסור [ואיסור אחות אשה מיתלא תליא. ע' לקמן שם ויג:]. וביארו **האחרונים** דכיון במקום ערוה אמרי' דאף איסור אשת אח מהני לפטור צרה. וכן מבואר לקמן ל. דכשנאסרה בשעת נפילה, הרי היא כאשת אח שיש לה בנים, ואף ששוב מתה אחותה. ועוד הביאו מאשת אחיו שלא היה בעולמו, וכן איילונית דהוה גדר אשת אח שיש לו בנים, דהוה ככל העריות שאינו ראוי כלל להיתר יבום, ופוטרת מיבום.

וה**אחרונים** [חי' ר' שלמה א וכו'] כתבו דצ"ל דלולי פטור צרת צרה, הוה ס"ד דצרת ערוה מצד עצמה ראויה ליבום, אלא דצרתה אוסרתה. ולכן אמרי' דאיסור אשת אח שלה אינה בגדר ערוה כלפי יבום⁷. [ובחי' ר' שמעון טו הוסיף דלולי פטור צרת צרה ס"ד דהצרה בעי חליצה].

ובקוב"ע [ב ד] כתב ליישב דכיון דהצרה פטורה מחמת שם צרת ערוה שלה, נחשב כלפי הערות אא"ח שלא במקום מצוה. ורק במקום דמהני הערוה לפטור את עצמה נחשב מקום מצוה לפטור צרה⁸. אבל במקום שהיא עצמה פטורה מצד אחר ל"מ⁹. ודמיא לאילונית לחד מ"ד [לקמן יב:]. דאינה פוטרת צרה משום דנחשב שאינו במקום מצוה.

ואשת אחיו מאמנו. **האחרונים** דנו דמ"מ הוה שם אשת אח, ואמאי לא הותר ע"י נפילה ליבום. והרי אף אחיו מאב ואם אשתו מותרת ליבום. וצ"ל דאיסור אשת אח מאם לבד אינו ראוי ליבום. וע' חי' הגר"נ. א"נ דכלפי אח זה אין דין יבום ולכן אוסר [וע"ד מש"כ החז"א].

- 1 דהצרת ערוה עושה צרתה כמותה, וע"ז הוה כחלק מהאוסר הראשון.
- 2 ועפ"ז הסברא דצרת צרה נמי במקום ערוה קיימא, הוא משום איסור אשת אח. וכקושיית רע"א ע' בסמוך.
- 3 והאחרונים הביאו מדברי הירושלמי [הו' ברמב"ן יב ע"ש].
- 4 וכן חייבי לאו ועשה לחד צד בפרשת דרכים [למשנ"ל. הו' לקמן]. אבל בתוס' הרא"ש ג: הקשה דחייבי לאו ועשה יפטרו צרה [דיש איסור אשת אח, וכצד במשנ"ל]. [ומבואר דלא כיסוד הגר"ח, ואף כשהאשת אח אינה סיבה לפטור, ופוטרת צרתה] והתוס' רא"ש תי' דל"ד לאחות אשתו כיון דצריכה חליצה. [עכ"פ מבואר בדבריו דבמקום דזקוקה לחליצה, אף דיש איסור אשת אח, אינו פוטר צרה].
- 5 וכ"כ החז"א [קל ט] דבמקום דאין חסרון בצרה עצמה אינה ראויה לפטר, אלא כיון דהיא צרת ערוה מנעתה תורה מחליצה ויבום.
- 6 והאמר"מ הביא בשם הגר"ח דכל אשת אח 'מנפילה זו' לא פוטרת. [אבל בנפילה שניה פוטרת. ולא תליא בגדר הפטור].
- 7 והאחרונים כתבו דהיינו רק לתנא דיליף מקרא דלצורר ועליה. אבל לרבי [ח:] דיליף מולקחה, תליא האם למעשה ראויה לליקוחין. ולכן לדברי רבי צרה פוטרת צרתה מסברא, וכמ"ש רש"י ח: [ויל"ד לפ"ז דאף חייבי לאוין יפטרו צרה. ויש לדחות].
- 8 ובחי' ר' שמעון [ה] כתב דלולי פטור צרה, ס"ד דנחשב דלא נפלה קודם ליבום. ול"ש נאסרה כיון דלא נפלה קודם ליבום.
- 9 ובשיעורי ר' לייב גאווע [ר"מ בברנוביץ] הקשה דמשום דנוסף סיבת פטור נוספת אמאי יחשב שלא במקום מצוה. וכי אם אשה היא צרת ערוה מב' סיבות אמאי לא תפטר. ודוקא בצרת איילונית אמרי' כן, דאינה ראויה כלל לנפילה ליבום.

רש"י ד"ה חמותו, ונשאה אחיו וכו'. המהר"ם הקשה דהול"ל שנשא בת אחיו [וע"ז אשת אחיו הוה חמותו], ושוב מתה אשתו [דבחי הבת ל"ש יבום, דיש לו בנים]. וכה"ק הריב"ש [שעד]. והריב"ש [וכ"כ רע"א והערוך לנר] תי' דרש"י [סנהדרין עו: ד"ה ר"ע] ס"ל דלר' עקיבא חמותו לאחר מיתת אשתו אינה בשריפה, הוה בארור בעלמא. [אבל דעת תוס' לקמן צד: והראשונים שם דיש חיוב כריתות, ונתמעט רק משריפה].

תוד"ה בתו. ע' מש"כ בזה בתוס' ב: ד"ה בתו.

תוד"ה אשת אחיו מאמו. והק' רב' שמואל דבת"כ [קדושים פרשתא י ח] וכו' או אינו אלא אשת אח מאמו וכו' ותי' ה"ר משה דלא אתא למעוטי אלא מערירי וכו'. אבל הראב"ד [בתו"כ] שם כתב דזה סותר לדרשה דבין מן האב ובין מן האם לקמן נד [והו' בתוס'], וכתב דתרי תנאי הם. והגר"א [בת"כ שם] הגיה בת"כ בין מן האב ובין מן האם [וכדלקמן נד].²

בא"ד ולא יתכן לרש"י [ונכתבו האחרונים דכמו כן קשה לרמב"ם] וכו'. וע' באחרונים שדנו ליישב. ובחוסן ישועות [ואבי עזרי אס"ב ב] כתב דאף דנתמעט מחיוב כרת,³ מ"מ לא תפסי קידושין, דהוה בכלל היקש דעריות, ולא גרע מסוטה [לקמן יא] דפוטרת צרה כיון דכתציב טומאה כעריות. [ולפ"ז אף חמותו לאחר מיתה לרש"י, הוה בכלל עריות, אף דהוה ארור בעלמא, ודלא כמ"ש הריב"ש והאחרונים דלרש"י אינה פוטרת צרה, דאין בה כרת]. ובח"י ר' נחום הקשה דבגמ' ג: איתא דכולהו עריות הוה חייב כרת.

נאסרה

תוד"ה ואחות. דנדה תאסר לייבם. משמע דקושיית התוס' דכיון דאסורה בשעת נפילה, נימא 'נאסרה' ושוב לא תותר לייבום [כמו שאר עריות שמתו אח"כ, שצורותיהם אינן חוזרת להזדקק ליבום, וכדאיתא לקמן מא.⁴], וכן משמע ברא"ש [ב]. ובברכ"ש [א] נקט דכוונת התוס' דהנדה עצמה תפטר בלא חליצה, דאם אינה נפטרת ל"ש נאסרה. אבל הגר"ס כתב דתפסי קידושין בנדה, א"כ בעי חליצה [וכדאיתא לקמן כ דזיקה לחליצה תליא בתפסית קידושין], והביא דשייך נאסרה כשזקוקה לחליצה.⁵ אבל התרומת הדשן [רי"ט] הביא קושיית התוס' דתפטר צרה.⁷

ובתרי" [ד] תי' דכיון שיש לה היתר ע"י טבילה [דמעכשיו עומדת ליטרה], מקרי יבמה יבא עליה, והני אין להם היתר. וביש"ש דחה דמי לא עסקי' במקולקלת שלא תטהר לעולם. [והאחרונים הקשו דאחות אשתו פטורה, אפי' במקום שאשתו גוססת ועומדת למות]. ובקוב"ע [ג] כתב [לפרש תי' התוס' ע' בסמוך] דנדה יש לה מעכשיו היתר על להבא [שמוגדר מצב זמני, אף אילו לעולם לא תטהר ממנו], ולכן נופלת ליבום [מעכשיו, כלפי להבא]. אבל כל דין נאסרה הוא במקום דנתחדש היתר אח"כ.

בא"ד דל"ד לאחות אשה, אבל נדה לכו"ע אסירא. [והאחרונים ביארו דתוס' כאן תי' דל"ש נאסרה, דאינו בכלל ה'פטור' דערוה⁸]. ובקוב"ע [ה י וחי' ר' שלמה] למד דתי' התוס' דל"ש נאסרה, כיון דאין 'פטור' מיבום¹⁰.

- 1 וברב"ש הביא כן אף בשאר קרובות. [ודנו בזה הראשונים לקמן צה, והו' בה"ה איס"ב ב ח]. וע' ערוך לנר.
- 2 והגר"א ציין דתוס' דידן דחקו הרבה ליישב הגירסא ולא מן האם כמו שהוא לפנינו.
- 3 אבל תוס' כריתות יד: [ד"ה אשת אחיו] [שציין הגהש"ס] הוכיח מהגמ' שם דיש בה כרת.
- 4 וגדר נאסרה ע' בסמוך, ולקמן יז, ל, פז: ועוד].
- 5 וכן מבואר בתשב"ץ [ב ס] שדן כשנדרה מהיבם, ושוב התיר חכם נדרה, נימא דבשעת נפילה אינה ראויה ליבום, ונאסרה [אף דזקוקה לחליצה, וע' קוב"ע ה יג]. וכתב דלא גרע מנדה דתוס' תי', דכיון דאינה משום קורבא ל"ש נאסרה. [אבל נודרת אסורה רק ליבם].
- 6 ובמנה"ח [רעג ד] נסתפק האם יש נאסרה בחייבי לאו ועשה, כיון דבשעת נפילה אינה ראויה ליבום. וכתב דתליא בספיקו של הפרשת דרכים [למשנ"ל ד"מ ג, הו' בשעה"מ יבום ו. ויתבאר לקמן] האם בחייבי לו"ע יש איסור אשת אח אם בעלה. [דגדר נאסרה תליא באיסור אשת אח]. וע"ע גרנ"ט. והאחרונים דנו דיל"פ דכוונת התוס' דיהא דין נאסרה כלפי דין היבום, ולא תליא באיסור אשת אח. ובח"י ר' שלמה [ב] נקט דנדה גרע דמפקעת מיבום, אלא דאין זיקת חליצה.
- 7 וכ"מ בתוס' מהר"מ ור"פ לקמן ט: שהקשה שנכתוב במשנה נדה. [ותי' דאינו דומה לשאר עריות. ומשמע מדבריו דמטעם זה לא הוזכר במשנה. אבל לא יתכן לומר שלפי האמת נפטרת. וע"כ כוונתו דלא ילפי' מאחות אשה לפטור, וכמ"ש התוס'].
- 8 וע' תוס' לקמן טז. דערוה [לאחר נפילה] שאפשר לתקן לא פקע זיקה, ולא דמי לאחות אשה שאין בידה להמית אחותה.
- 9 וס"ל דאם בעלו ל"ק כבקושיה. ולפ"ז הוה ב' תי' בתוס'. אבל יש שפירשו כוונת התוס' דלא ילפי' פטור, ולכן כל הנידון על הביאה. ובה אמרי' אם בעלו קנו. אבל אי הוה ילפי' מעליה לא יתכן לומר אם בעלו קנה [וכדאיתא בפסחים]. [וע' קוב"ע ה יד].
- 10 ובקושיית התוס' נקט הברכ"ש דס"ל דהוה 'פטור'. והגר"ט נקט דס"ל דשייך נאסרה בלא פטור, וכדלעיל.

לכו"ע אסירה. באבנ"מ [קעד ב] כתב דה"ה כשאסורה לכו"ע משום א"א מחמת שקידשו חוץ, לא אמרי' נאסרה²¹ [ותי' בזה קושיית הרשב"א גיטין פב:]. אבל הרא"ש הוסיף דל"ד לשאר עריות דאסורות לזה משום קורבא³. והאחרונים [אחיעזר א ב, קובה"ע א א] הקשו דאין משיבין על ההיקש.

בא"ד אם בעלו קנו. בגמ' לקמן כ: מבואר דבחייבי לאו ועשה [אלמנה מהנישואין לכה"ג ואין עשה דוחה ל"ת ועשה], אם בעלו לא קנו. כיון דאסורה להתייבם אמרי' דאשה זו לא רמי ליבום, ואף דהוה איסור חיצוני. ובזה מבואר בתוס' דנדה עדיף, וצ"ב. והאחרונים נקטו דכוונת התוס' דכיון דעומדת להיתר נחשב דחל מצוות יבום כלפי העתיד. והגר"ז [במכתב בסה"ס עמ' האחרון] ביאר דבנדה ליכא גריעותא כלל בדין יבום [דאינו דין בעצם האשה], דהוה איסור רק במעשה הביאה בשעתה. אבל שאר ח"ל איסורן סותר למצות יבום, ובלא עשה דוחה ל"ת אף דהזיקה לא פקע, מ"מ ל"ק קנין גמור. וביאר דנדה אין איסורה שייך כלל לליקוחין⁴.

והאחרונים הקשו דמ"מ אמאי אם בעלו קנו, ותיפוק ליה מדין מצוה הבא בעבירה. **והאחרונים** [ברכ"ש ב גרש"ש קובה"ע יא א] דמצות יבום מתקיים ע"י הקנין, והתוצאה [הקנין] אינה מתבטלת מחמת שהוא באיסור, וממילא קיים המצוה. דמצוה הבא בעבירה שייך לגבי עצם המצוה, ולא במה שנפעל ע"י, והכא העשיה הוה הכשר כמו מילה.

בא"ד ועוד נראה לחלק, משום דרכי נועם, אם יש לה להזדקק לזה שנפטרה ממנו. [ואף במקום שזקוקה לאח אחר שייך סברת דרכי נועם⁵. ובפשוטו הרשב"א [ושא"ר] לקמן יז פליג בזה. אבל רע"א שם דחה דלא פליגי]. ולת' הזה בתוס' מבואר דכל הדין 'נאסרה' [שאין אני קורא בא בשעת נפילה וכו'] הוא משום דרכי נועם [וכדאיתא לקמן פז:]. והאחרונים [קובה"ע ו, ח' ר' ראובן א] חקרו האם דרכי נועם הוה סיבה לפטור [וכדמשמע בפשטות מתוס'], או דהוה סימן דלא חל זיקה אח"כ, וכלשון רש"י פז: דע"כ בן אין לו בשעת מיתה קאמר⁶. וכ"כ רע"א [הו' לקמן יז:] דמכח דרכי נועם נפרש לקרא, דדין יבום תליא רק כשנזקקה בשעת נפילה, ולא יחול זיקה אח"כ.

ובקובה"ע [א ד, ועוד אחרונים] העירו דבנפילה שניה ל"ש סברת דרכי נועם, ובנפילה שניה ע"כ הוה גדר נאסרה. או משום דלא הותר בנפילה ראשונה⁷. וקשה דבגמ' ל. עבדינן צריכותא שאינה חוזרת להיתר באותו נפילה, ובנפילה שניה. [ומשמע דאליבא דאמת הוה אותו גדר]. ועוד הקשו האחרונים דלמ"ד [לקמן יג. וקט.] נישואין מפילים אמרי' נאסרה מחיים, ובזה ל"ש דרכי נועם⁸.

ב:

אשת אחיו שלא היה בעולמו. פרש"י [ד"ה ואא"ח שלא היה בעולמו] לא שרי ליה דכתיב

- 1 יל"פ דגדר הדבר דנחשבת מופקעת מאישות על כל העולם [ולכן לא נחשב איסור פרטי. או דדין נאסרה ל"ש במה שאסורה בשעה שמפוקעת מאישות].
- 2 **ובתה"ד** [שם] כ' דה"ה יבמה מומרת אינה פוטרת צרתה, דאף אם אסורה על בעלה [וכמ"ש המרדכי פ' החולץ מדין קנאין פוגעים בו], ה"ה דאסורה לכל העולם, וכמ"ש תוס' גבי נדה, ואינה פוטרת צרה. [ובקובה"ע לו ו הביא בשם הגר"ח דאף דחייב כרת, אינו עריות].
- 3 **והרא"ש** הוסיף ולהכי בעודה נדה הוה חליצה, ולא דמי למעוברת [לקמן לו.]. [וע' שם דמבואר דיש תנאי 'כל העולה' במעשה חליצה].
- 4 ומשמע דבעריות יש הגדרה נוספת דיש בה איסור ליקוחין, וחייב כרת הוה סימן, ולא סיבה.
- 5 ותוס' הדגישו דאף דנאסרה רק על אח א', ולא הותרה לשוק, דמ"מ אינו דרכי נועם [וצ"ב]. [ולצד דהוה סימן, ועיקר הטעם דחל זיקה רק בשעת נפילה "ל דכיון דכשאין אח אחר אמרי' דחל רק בשעת נפילה, ה"נ כשיש אח נוסף. ואף דאין בזה סימן]. וצ"ל דהזיקה הוה לכל אח בפנ"ע [וע' לקמן יז:], וכלפי אח זה פטורה לגמרי.
- 6 ולשון הגמ' שם נעשה מתים כחיים, משמע דהוה גדר אחר, דנחשב שאף עכשיו יש לו בן [ואף לזה דרכי נועם הוה סימן].
- 7 ובאותו נפילה אפ"ל שהזיקה חוזר ומתעורר וכדאיתא ל. [לולי דרכי נועם], אבל אחרי שנתייבם לא שייך היתר לנפילה ראשונה.
- 8 [אבל אם נישואין מפילין מהני להחשב שם 'צרת ערוה' אף שעדיין אינה צרה ניחא, ולא תליא בדין נאסרה].

'יחדיו', ונאסרה כאשר אח שיש לה בנים וכו', ואפי' עכשיו נפלה לפניו מכח נשואי שמעון, אסורה לו בשביל ראובן וכו'. בקובה"ע [א ב] הביא מדברי רש"י דדין אשת אחיו שלא היה בעולמו הוה מדין נאסרה¹. והחז"א [קלא ה] ביאר הטעם דבכל נפילה שניה מתייחס היבום אף כלפי האח הראשון, ואל"כ אסורה מחמתו.

רש"י שם. נולד לו אח, ועמד לוי ויבם אשתו וכו'. נולד ולבסוף יבם הוה לכו"ע. ולרבנן ה"ה יבם קודם שנולד, ור' שמעון [לקמן יח: ט: ועוד] ס"ל דייבם ולבסוף נולד מותרת, דבא מצאה בהיתר [כדאיתא לק' כ.]. ויתבאר במקומו. [וע' ריטב"א].

תוד"ה או. דאילונית קידושי טעות [וכ"כ רש"י]. וכדאיתא בגמ' יב. אליבא דרב אסי. אבל לרבא שם אפי' הכיר בה מותרת מגזיה"כ. והראשונים הביאו בשם ר"ת דלרבא איילונית בעי גט אף בלא קיבלה עליה, ובתוס' חד מקמאי [עה"ג לק' יב.] נסתפק האם היינו מדרבנן או מדאורייתא מספק. וע' בראשונים כאן, ורק לרב אסי מוכח דהוה קידושי טעות. [אבל תוס' דידן בפשוטו קאי אף לרבא, ומדבר אסי למד לרבא].

בא"ד ואר"ת דההיא בקבלה עליה. רע"א הקשה דבגמ' סא: אמרי' דהברייתא דהתם דמתייבמת קאי דלא כר' מאיר, ואמאי לא אמרי' דאיירי בקיבלה עליה. והרש"ש כתב דלדעת ר"ת לרבא בעי גט, ולא אמרי' ממ"נ, י"ל דהגמ' לקמן ס"ל כרבא². ועוד תי' האחרונים דקושי' הגמ' דמשמע דפוטרת צרתה, ובזה ל"ש ממ"נ [וכ"כ בתו"י בוע"ל].

בא"ד וה"ר מבורגיליה תי' בנמצאת והקפיד וכו'. מבואר בתוס' דגדר המקח טעות תליא בידיעתו [וע' סו"ד התוס']. והאחרונים הביאו דכ"כ תוס' לקמן נו. [ד"ה מת] דאם לא יתגלה המום לא יחשב סמפון [מקח טעות]. ומשמע דגדר המקח טעות בנמצא מום הוא משום דתליא בקפידתו, ולכן מהני שימחול אח"כ [והר"ן כתובות עג כתב דמהני מחילה בתנאי במומין כיון דהתנה להנאתו, אין דעתו שיתבטל אח"כ התנה. ובשו"ת הרא"ש מו ב כתב דהוה מדין מחילת התנאי]. ובאבנ"מ [לט ג] כתב דדעת התוס' דבאיילונית לא תליא בידיעתו, דאינו מטעם תנאי אלא מסתמא מקח טעות. ובחי' ר' שמעון [ג] הביא דבב"מ סז. משמע דאיילונית נחשב חפץ אחר, ולא תליא בקפידא.

בא"ד אבל לאחר מיתה דילמא וכו' ולא נהירא דבהדיא קתני בתוספ' וכו'. רע"א כתב ליישב דסברת 'דילמא' היינו שיש מיעוט שמקפידים, ורק לר' מאיר חיישינן להכי. אבל לרבנן סמכינן ארובא. ובתוס' חד מקמאי [יב.] כתב ליישב דאיירי דאמר בחייו שיקפיד אילו תמצא איילונית, ולכן אי"צ גט אף שנמצאה רק לאחר מיתתו.

ובתו"י תי' בשם הר"י מקורביל דכשמת כשהיא קטנה אמרי' שלא יקפיד על זמן מועט [ואף דמסברא מקפיד, מ"מ אמרי' שאילו ידע מה שיהא בעתיד לא יקפיד]. אבל במשנה איירי שנודע לו והקפיד.

בא"ד וא"ת דהכא משמע דאיילונית ל"ב גט אפי' מדרבנן [לרב אסי³], דאי בעיא היתה צרתה חולצת וכו'. [דאילו בעי גט נחשב שיש אישות מדרבנן, וחולצת⁴]. אבל דעת רש"י גיטין מו: דאמרי' באיילונית אא"ע בעילתו זנות ובעי גט. והרש"ש כתב ליישב דמתני' דהכא איירי בארוסה דל"ש בעילת זנות. והפנ"י [גיטין שם] העמיד דתליא במח' הסוגיות בדין אא"ע בעילתו זנות. ורב אסי לא ס"ל כן, ורש"י התם קאי כרבא.

ובתוס' הקשו ע"ז תדע וכו' ואילו ודאי איילונית אין לה רפואה. ובפנ"י [שם] כתב דלרש"י רוב איילונית אין לה רפואה, ולכן אי"צ חליצה. אבל זימנין יש רפואה. וכתב דכ"ד הר"ף [גיטין שם] דכתב גבי איילונית דאמרי' השתא הוא דבריי. והבעה"מ הקשה דאם היתה איילונית אין רפואה. וע' מלחמות שם.

תוד"ה ואי. מיאון בקדושי טעות. ור"י תי' דאי"צ מיאון. ובתוס' כתובות עד: תי' עוד דבעי מיאון, דאם תשאר אצלו כשנודע הטעות, דאם עמדה אצלו ולא מיאנה מחלה התנאי [בתנאי שהיא לטובתה].

- 1 וצ"ב ביבם ואח"כ נולד לא נפלה לפניו, שנולד אח"כ [ובא ומצאה בהיתר]. [וע' לקמן כ.].
- 2 ועוד תי' דקושיית הגמ' סא: דאי איירי בלא קיבלה, א"כ פשיטא.
- 3 ומשמע בתוס' דרבא לא פליג בזה, ודלא כדעת ר"ת הו' לעיל.
- 4 ובפשוטו כונת התוס' דכמו שהחמירו שצריך גט, ג"כ צריך חליצה. דאין לחלק בזה. [וצ"ב לפ"ז ראיית התוס' מקידושי מיאון דהוה אישות דרבנן].
- 5 ובלח"מ [אישות ד י] כתב לדחות דאילונית בעי גט משום מראית העין, דבכדי תיפוק [ואינו אישות דרבנן], ולענין יבום לא החמירו.

ומבואר דדעת המקשן וריב"ן דקידושי טעות בעי מיאון. ומשמע דדננה כמקודשת עד שתעשה 'מעשה מיאון'. [ויל"ד האם תקנו אישות דרבנן עד שתמאן, או דבעי מעשה שמקפדת על התנאי].

רש"י ד"ה כשם שצרת בתו פטורה. שנאסרה עליו משעת נפילה ראשונה וכו' והרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לו עולמית. מבואר ברש"י דהפטור של צרת ערוה בנפילה שניה הוא רק מדין נאסרה ואיסור אשת אח. [דבנפילה שניה כבר אינה צרה של הערוה, וכ"כ בקובה"ע ו ח בשם ר' לייב]. ולפ"ז כל פטור צרת צרה הוה מחמת צרת אשת אח דנאסרה [וע' מה שה' בזה לעיל].

מכדי כולהו מאחות אשה נפקא. פרש"י מה שפטורות מיבום. והרשב"א הק' דבמסקנא [ח]. אמרי' ערוה גופיה ל"צ קרא. ותי' דקאי לה"א, א"נ אף למסקנא עיקר איסורא דצרות מאחות אשה נפקא, מדכתיב לצרור במקום מצוה.

בת אשתו ובתו

תוד"ה בתו. בתו מנשואתו מערות אשה ובתה נפקא. הרמב"ם [איסור' ב ו] פסק דהבא על בתו מנשואתו חייב ב', משום בתו ומשום ערות אשה ובתה. דהוה ב' שמות איסור נפרדים. והראב"ד השיג דרק לענין לקוברו בין רשעים גמורים. [ובפשוטו כוונת הראב"ד משום דאין איסור חל על איסור, וכדלקמן לג: דאפי' הכי מהני לקוברו בין רשעים גמורים. והכס"מ ולח"מ הקשו דמתחייב ב' חטאות ועוד דב' האיסורין חלו בבית אחת]. והלח"מ ביאר דכוונת הראב"ד דבתו מאשתו אסורה משום בת אשתו. ומרבינן רק 'בתו מאנוסתו' לשם איסור נוסף. ובבתו מאשתו אין ב' שמות איסור. וכתב הלח"מ דכוונת הראב"ד דמשכחת ב' איסורין נפרדים, באופן דאנס אשה, ונולדה לו בת, ושוב נשאה, דא"א חע"א ולא חל איסור בת אשתו.

והאחרונים כתבו דמתוס' [בע"א ד"ה בתו] שפירשו בתו דמתני' איירי בבתו מנשואתו, מבואר ד'בתו' בלשון המשנה כולל בת אשתו מנשואתו, וע"כ דנכלל בשם ערוה ד'בתו' דקרא [וכרמב"ם].

בא"ד אין מזהירין מן הדין. בקובה"ע [יא ז] הקשה דכיון דהוה ב' איסורים נפרדים ל"ש לומר אין עונשים מהדין [וכמ"ש תוס' כריתות ג. עי"ש]. [ויל"פ דכוונת התוס' לדון דבת מנשואתו אינו בכלל בת אשתו. ולא תליא באיסור בתו מאנוסה].

בא"ד ואורי' וכו' אבל בכלל אשה ובתה הוה שפיר בת שהיא בת אשתו. בפשוטו כוונת התוס' ליש חילוק בלשונות. ועוד פ' האחרונים דיש לחקור בגדר אחות אשתו, וכן בת אשתו. האם נחשב קורבתו [ע"י קידושין]. או דשם האיסור דקורבה לאשתו. ועפ"ז בתו ובת אשתו הוה ב' סיבות איסור, ולא דמי לאחותו בת אביו ובת אמו דהוה קורבא יותר גדול.

בא"ד נכנסה לחופה. וכ"כ תוס' לק' צז. [ד"ה עריות] דכתיב שאר בקרא, וע"י נישואין בא השארות^{1,2} ובשעה"מ [חופת חתנים ה ה' בפתח"ת טו ה] דייק מזה דאם קידש אשה אינו נאסר בבתה. דגדר 'שאר' בא ע"י נישואין, וכמו לענין הפרת נדרים וכו' [וכדלק' כט:]. אבל הרמב"ם [ב ז] כתב מפורש דכיון דקידש אשה נאסר בקרובתיה. [ובפתח"ת שם הביא לדחוק דאף כוונת התוס' משעת קידושין³]. והאחרונים [בי"מ טו יג] הביאו דמבואר בכמה מקומות דאחרי קידושין אסור בבתה⁴. ובקידושין נ מבואר דמקדש תרוייהו בב"א אמרי' כל שאינו בזה אחר זה,

1 ובריטב"א גרס ברש"י בתו 'מארוסתו' [אם אינו טעות סופר], אבל בת ארוסתו בעלמא מותרת [וכתוס'].
2 ובפשוטו לפ"ז אף באיסור חמותו וכו'. וע' לקמן צז. אבל באור גדול [טו] ואחיעזר [יא] כתבו דאיסור חמותו תליא בקידושין. וכ"כ המהרש"א [בתוס' צז]. דאף בת בתה ובת בנה כתיב לגלות ערותה, משמע ערוה דחדא.

3 [וכ"מ לשון תוס' בהמשך 'בקידושין' תליא מילתא]. אבל בתו"י מפורש דתליא בנישואין [דנישואין שלא נבעלה קרוי שאר].

4 וכדאיתא בנזיר יב האומר לשלוחו לקדש, אסור בכל הנשים, דחוששין שמא קידש אחותה או בתה או אמה.

ועוד הביאו האחרונים מהגמ' לקמן יח דלמ"ד יש זיקה אסור באמה דשומרת יבם, ואף דזיקה אינה כנישואין.

ומבואר דאחרי שקידש האשה לא תפסי קידושי בתה¹, משעת קידושין². והאחרונים כתבו דאף דאין חיוב כרת אבל יש בזה איסור³. ובקה"י [ב וכ"כ בחי' הגר"ח בשם הגר"ח שמואלביץ] כתב דכיון דקידש האשה נחשב שעומדת לנישואין, ולכן לא תפסי קידושי בבת דל"ש קידושין כשאינה ראויה ליחד לנישואין, ואף שעדיין אינה אסורה עליו⁴ [אלא באיסור פנויה].

ג.

ובדין הוא דלקדמה לכלתו וכו'. פרש"י כלומר דחמירא טפי [וסברת דלאו משום קורבא אינו טעם ביחס לכלתו. וע' תוס' ד"ה מקמי]. [וקושיית הגמ' גם מאשת אחיו מאמו]. אבל הריטב"א כתב דאשת אח שלא היה בעולמו 'אינה קורבת אח גמורה' כיון שלא היה בעולמו. והרמב"ן כתב דאשת אח שלא היה בעולמו אינה הנאסרת משום קורבא, דאשת אח בעולמו קרובה יותר ומתייבמת [והפטור מיבום אינה משום קורבה⁵].

רש"י ד"ה ליתני אסורות. וקיימי באיסור אשת אח⁶. משמע דאף לפי האמת צרת ערוה קאי רק באיסור אשת אח, ולא איסור צרת ערוה. וכ"כ רש"י [ד"ה משום הכי] דאיסורא שכיב ממילא דהויא באיסור אא"ח שיש לה בנים. [וע' מש"כ במשנה]. וכ"כ הרשב"א [ג]: שאין הערוה נותנת איסור לצרתה, אלא מסלקת זיקת היבום מכל אותו בית. וממילא צרה באיסור אא"ח כדקיימא קיימא [וכ"כ המאירי ותוס' הרא"ש].

הו"א מיחלץ חליצה. הריטב"א כתב צרת ערוה מיהא. [אבל הערוה עצמה ידעינן דאינה חולצת בלא סברת כל העולה ליבום. וס"ד דגמ' לגבי צרה. וצ"ב בגדר הדבר דצרת ערוה פטורה, ותבעי חליצה]. וציינו דברש"י י: [ד"ה וחייבי לאוין] כתב דמאחות אשה ילפי' פטור חליצה בחייבי כריתות, אבל חייבי לאוין זקוקה להתייבם, ואין איסור לאו פטורה מחליצה. [ומשמע דהוה ילפותא לפטור חליצה, ולא מ'כל העולה'. והאחרונים דחו דכוונת רש"י דילפי' דאין זיקת יבום, ולכן אמרי' כל העולה. משא"כ ח"ל דזקוקה ליבום].

אבל התנ"י כתב לפרש כוונת הגמ' דהו"א דחולצת אם היא דוצה, קמ"ל דבי"ד אינן נזקקין לכך. והאחרונים ביארו דלס"ד יש לבי"ד ליזקק לכך, ואף דמותרת לשוק בלא חליצה, מ"מ שייך לקיים מצות חליצה [ולכאורה קמ"ל דצרת ערוה פטורה, ואין זיקה, ול"ש לקיים מצות חליצה]. דיש מצוה בחליצה מלבד מה שמתיר מהזיקה להתיר להנשא [וכמ"ש בבית שמואל קסה ט בשם הזהר דיש מצוה לחלוץ]. והאחרונים כתבו דעפ"ז מתורץ קושיית התוס' [ד"ה אבל].

כל העולה ליבום וכו'. האחרונים האריכו דיש כמה הגדרות שונות בדין כל העולה ליבום [ע' לקמן כ ולו.], ובסוגיין כוונת הגמ' דבמקום דאין זיקה ליבום, אין דין זיקה לחליצה.

רש"י ד"ה ה"א מיחלץ. וכל היכא דאמרי' חולצת ולא מתייבמת מחמת ספיקא היא. ובגהש"ס תמה דחייבי לאו ועשה חולצת ולא מתייבמת, דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ואם בעלו ל"ק. ומבואר דמדאורי' יש זיקה, ודינה לחליצה ולא ליבום. והאחרונים [חי' הגר"ח, וחי' הגר"ש] תי' דהתם יש זיקה אף ליבום, אלא דאינה ראויה למצוות יבום [וע"ע פרק ב' בגדר זיקה לחליצה]. וכוונת רש"י דדוקא חייבי כריתות דאין זיקה ליבום, אמרי' כל העולה ליבום וכו', ואי"צ חליצה. ודוחק.

רש"י ד"ה אבא שאול. כאילו פוגע בערוה וכו'. מבואר דאבא שאול חידש דשלא לשמה אינו נחשב קיום המצוה. [ולכן מצוות חליצה קודמת, דחששו שלא יכוון, וע' לקמן לט: אבל מדינא לכו"ע עיקר המצוה ביבום]. ועוד מבואר דבמקום שאינו מקים את המצוה נחשב שפוגע בערוה

1 וכן מבואר שם דהוה קידושין שאינן ראויין לביאה.
2 והאחרונים דנו לצד דתפסי קידושין בבת ארוסתו, ואח"כ נשא את הבת, לדברי רש"י [לקמן מט] דכשנהיה ערוה פקעי קידושין, האם יפקע קידושי אשתו הראשונה או השניה. [וע' קה"י].
3 וצ"ב מהיכן נלמד. ובתסו' צז. נקטו הלשון 'שלא אסר'. ובאר"ש [ב ז] כתב דילפי' מק"ו מבת בתה. אלא דאין מזהירין ועונשין מהדין.
4 ולכאורה ע"ז נחשב 'שם ערוה' לתפיסת קידושין מעכשיו. ואף שעדיין אינה אסורה.
5 והאחרונים העירו דבנפילה שניה אסורה מחמת איסור אשת אח דאח הראשון, וזה הוה איסור קורבא. [ויל"ד ע"ד דברי החזו"א דאף בנפילה שניה תליא בדין מניעת יבום דאח הראשון].
6 ויל"ד האם מבואר ברש"י דכל מקום שאין מצוות יבום בפועל קאי באיסור אשת אח [ונפק"מ לחייבי לאו ועשה וכדו']. ואפשר דהלשון פטור משמע טפי.

[ויש ראשונים דהוה מדרבנן ע' לקמן לט]. והאחרונים הקשו דמבואר בכ"מ דבמקום מצות יבום הותר האיסור אשת אח, ואף אילו אינו קונה בביאה זו, וע' לקמן ג: י: לה: ועוד. ובקוב"ה ע' [לו בהשמטות] הביא משו"ת הרמב"ם דמשמע דזה תליא במח' אבא שאול ורבנן¹.

ג:

למעוטי דרב ורב אסי [בעזה"י יתבאר לקמן במקומו]. פרש"י [ד"ה צרת ממאנת] דאע"ג דאסירה עליה לא מיפטר מחליצה. אבל הרמב"ן והרשב"א כתבו דמיעוטא אתא לאשמועינן דמותרות אפי' להתייבם.

ודעת הראב"ד [יא] דאף לרב צרת סוטה צריכה חליצה. וע' לק'. והריטב"א [לק'] הקש' מקושיית הגמ' 'ליתנינהו', ותי' דנקט אגב דרב אסי.

תוד"ה לפי. אין לנו להחמיר בטומאה גבי בועל יותר מגבי בעל. האחרונים [קרו אורה, קוב"ה ע' יב ו] תמהו דהוה חסרון בהיכי תמצא, ואילו משכחת לה גבי בעל היה פוטר צרה. ומבואר בתוס' דאפ"ה אמר' דדיו לבועל להיות כבעל, ובילפו' דטומאה כעריות לא נתחדש פטור צרת צרה. ובדברי אליעזר [א] חידש דגדר הילפותא דסוטה טומאה כעריות אינה כפטור ערוה. אלא דנאמר דיש בזה דין כמו ערוה.

והאחרונים הביאו דמבואר בזה דהנידון דה'שם ערוה' של הסוטה יפטור את צרת הצרה [ובזה אמר' דין]. ודלא כמשמעות רש"י [ב: וג]. דכיון דהצרת ערוה פטורה ונאסרה, וקיימא באיסור אשת אח, היא פוטרת צרתה.

והאחרונים הקשו אמאי אינה נפטרת משום שהיא צרת אשת אח דעריות, וכקושיית רע"א [ה' לעיל ב]. דכל צרת צרה הוה צרת אשת אח. ומבואר בתוס' דאף אחרי הילפותא ד'פטור' צ"צ, אין פטור מחמת האשת אח. [ודלא כמ"ש האחרונים [ליישוב קושיית רע"א] דרק לולי קרא ה"א דצרה אינו גדר פטור עריות, אבל למסקנא יש סיבת פטור אף משום ערות אא"ח].

[והערון לנר הקשה דמשכחת צרת צרה בבעל, כשקידש הצרה 'חוץ מפלוני', וכלפי האח אינה צרת צרה. וע"ע באמ"מ [י ט] דדן בזה, ועוד הקשה האמ"מ משכחת לה דקידושי הסוטה גופה הוה חוץ מאחיו].

יכול שאני מרבה אף שש עריות וכו'. פי' בתוס' דהמ"ל שלא במקום מצוה. וכ"כ הראשונים דמילתא דפסיקה נקט². והרשב"א כתב דהלשון 'שאיין צרה אלא מאח' הוה תוספת נתינת טעם דצרה נפטרת וממילא קאי באיסור אשת אח³.

אזהרה שמענו עונש מנין⁴. רש"י והריטב"א העמידו את הגמ' בין בעריות ובין בצרות. וצ"ב טובא מה ס"ד דאחות אשה שנפלה ליבום לא יהא חיוב כרת, וכה"ק הפורת יוסף [לבעל הפרמ"ג] כיון דפטורה מיבום, ממילא יש לה כרת דאשת אח. ומבואר דס"ד דאסרי' רק מקרא ד'לצרור' ו'עליה', וילפי' אזהרה, אבל לא אהדרה קרא לחיוב אשת אח [וצ"ל דמ"מ חיוב אחות אשה יש בזה⁵]. [והאחרונים הקשו דמ"ש משאר אופנים דאין מצוות יבום, וממילא יש חיוב אשת אח. ואפשר דהיינו אחרי המסקנא דהכא].

אבל במאירי משמע דקושיית הגמ' קאי אצרת ערוה. והאחרונים כתבו דכ"מ בתוס' [ח: ד"ה כל], דדנו דלרבי צרת ערוה הוה כאיסור עשה, ולא חיוב כרת. ובתוס' שם הקשו דא"כ תחלוץ. עי"ש.

1 והאחרונים כתבו דדעת הטור מבואר דלא כן, דהטור הביא דעת רש"י דקי"ל כאבא שאול, ובטור פסק כקטן הבא על הגדולה תגדלנו.

2 אבל היש"ש כתב דס"ד דלגבי שש עריות כיון שאין אפשרות כלל שיהא במקום מצוה, נלמד אף שלא במקום מצוה. אבל שאר עריות דוקא במקום מצוה.

3 [וכמו שה' לעי' ג.]. ומשמע דפירש לשון הגמ' דאין איסור צרה אלא מחמת איסור אשת אח. [ולא רק דיש תנאי שיהא במקום מצוה].

4 ובירושלמי מבעי הבא על הצרה מהו שיתחייב משום אשת אח. והאחרונים כתבו דיל"פ דהירושלמי ידע קרא ד'אזהרה', וחייב כרת, אלא דנסתפק דאפשר דהוה איסור חדש 'לצרור'.

5 אבל בפשוטו משמע דאין חיוב כרת כלל. ובחי' ר' נחום פירש דלקמן ח ס"ד דילפי' מ'עליה' דבמקום מצות יבום אינו בכלל פרשת עריות. א"כ י"ל דאף דילפי' דיש בזה איסור, אבל ס"ד דהוה איסור חדש מקרא דהכא. [דאמר' דהכתוב נתקו ללאו].

והפורת יוסף תי' דכוונת הגמ' דילפי' דיש חיוב כרת אף משום שם צרת ערוה, מלבד איסור אשת אח. וחייב ב'. [וע' מש"כ בזה לעיל ב.]. והאחרונים העירו דזה יתכן רק לגבי צרת ערוה וכדברי המאירי, אבל לרש"י וריטב"א הגמ' איירי אף באחות אשתו.

טעמא דכתב רחמנא עליה וכו'. [וכן היא מסקנת רבא ח. דערוה גופה לא בעי קרא]. בקובה"ע [ה] י' כתב דלולי 'עליה' לא היתה מתייבמת מחמת האיסור, אבל לא היה בזה גדר 'פטור' ולכן ל"ש לומר ד'נאסרה שעה אחת' [וכמ"ש תוס' ב. גבי נדה דלא ילפי' מאחות אשה, ואין דין נאסרה]. אלא דינה כבעלת התנאי [תוס' י.]. דאינה יכולה להתייבם [ודנו הרמב"ן ורשב"א ב. האם פטורה אף מחליצה, ע' לקמן י.].

יבום בעריות מדין עשה דוחה ל"ת

אתי עשה ודחי ל"ת. ומבואר דס"ד דע"י הדחיה הותר ליבום. וכן איתא לקמן כ: לגבי חייבי לאוין, דע"י עשה דוחה ל"ת הותר ביאה ראשונה אלא דגזרו ביאה שניה אטו ביאה ראשונה. ורע"א הקשה דה"נ איצטריך קרא להתיר ביאה שניה. וע"ע לקמן ח: וכו'.

והאחרונים [גר"ח סטנצל פב, אפיק"י א ז טז, חי' ר' שמעון, גרנ"ט] הקשו דאף דמעשה היבום הותר, מ"מ קידושין לא תופסים בעריות, א"כ היאך תפיס קנין היבום [וע' לקמן ט. לגבי חייבי לאוין לר' עקיבא]. ועיקר מצוות יבום הוא הקנין, ולא עצם הביאה'. ובקובה"ע [ג י'] כתב דלענין יבום יש תנאי שיהא איסור בפועל, וקנין יבום לא תליא בתפיסת קידושין. וכ"כ באבי עזרי [סוף הל' יבום] דמצוות יבום קונה אותה, ואינו קידושין. והביאו כן מלשון רש"י נב. [הו' בסמוך] דהתורה דלא תפסי קידושין ביבמה, והתורה התיר רק כסדר המצוה.

והאחרונים הוסיפו דאין לומר דע"י עשה דוחה ל"ת קידושין תופסים, דהא גדר עשה דוחה ל"ת בעלמא הוה גדר דחיוה, דאמר ר"ל [לקמן כ:]: היכא במקום דאפשר לקיים שניהם אינו דוחה, א"כ סיבת האיסור קיים. ובחי' ר' שמעון [א וכן בשער"י א יא, וכ"כ בקובה"ע ג] ייסד דתפיסת קידושין תליא ב'סיבת האיסור', ואף במקום שהותר האיסור בפועל² לא תפסי קידושין דהוה ערוה בעצם. ובקה"י כתב ליישב דסוגיין ס"ל דכל גדר עשה דוחה ל"ת הוה מדין הותרה ולכן נחשב שהאשה בת קידושין, ולא ס"ל כר"ל. אבל אליבא דאמת לא יתכן דין עדל"ת בעריות ליבום.

ור' שמעון יישב דלגבי יבום הדין עשה דוחה ל"ת גורם לסלק אף את סיבת האיסור, כיון דאל"כ לא יתפס הקנין. ואף זה נדחה משום עדל"ת. וע"ע בחי' הגר"נ עד"ז.

והאחרונים דנו עוד כע"ז דאיתא לקמן כ: דבעריות דלא תפסי קידושין אין זיקה לחליצה³, א"כ היאך תפיס הזיקה. וע' לקמן שם.

ההיתר לאשה - האחרונים [תוספת יוה"כ למהר"ם חביב יומא פו, והו' במנח"ח א טו] הקשו דמצוות יבום הוא עשה על האיש, וכדמשמע בראשונים⁴, א"כ היאך ידחה ל"ת של האשה⁵. ובתרי כתובות מ. פ' דזה כוונת הגמ' [שם] דל"א דעשה ד'ולו תהא לאשה' ידחה ל"ת, דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה כלל, ופי' התרי' דאף היא מצווה בל"ת כמותו, וגבי דידה ליתא לעשה⁶.

ובפנ"י [כתובות מ] כתב דאף על האשה רמי מצוות יבום. והמהר"ם חביב הוכיח דעשה שלו דוחה ללאו שלה⁷ [ודלא כתוס' ב"ב יג.]. ובמנח"ח כתב דעיקר האיסור בעריות קאי אאיש, אלא דדרשי' דכל מקום שהוא מוזהר האשה ג"כ מוזהרת [וכדאיתא לקמן פד:], ולכן במקום דנדחה העשה ידידה אף היא מותרת, דדיו לבא מהדין להיות כנידון⁸, ואף דעדל"ת הוה גדר דחיוה.

1 [ע' גר"ח סטנצל שם, וברכ"ש ב.], ובגרנ"ט הביא כן ממש"כ תוס' ב. לדון גבי נדה אם בעלו קנאו, האם מופקעת מהמצוה. ובאפיק"י [א ז יז] הוכיח מזה דהמצוה אינו תלוי בקנין, וסיים דמסתמת האחרונים לא משמע כן. [ובח"ב לה חזר בו.]. ובאחיעזר [א ד ה] כתב דילפי' מעליה דבעינן קנין ביבום, ולכן יש פטור בחייבי חייבי כריתות. והכא קאי לס"ד לולי 'עליה'.

2 [משום ספיקות או משום פיק"נ וכדו', ודן שם דיש אופן שהותר משום איסור לא תתגודדו].

3 [ובפשוטו היינו משום דעצם הזיקה ליבום אינו תופס וכמו קידושין].

4 בספר החינוך [תקצח] כתב דנוהג בזכרים. וכן לשון הרמב"ם ריש הל' יבום מצות עשה שייבם אדם וכו'. והר"י אבן פלט השיב לראב"ד [בשור"ת הרשב"א א יח] דאין מברכים על מצוות יבום וחליצה דעיקרו אינו מצוה, שהעיקר משום פריה ורביה. והיא אינה מצווה על פריה ורביה.

5 וכ"כ תוס' ב"ב יג. גבי חצי עבד, דל"א עשה דוחה ל"ת, דגבי דידה אין עשה, ואפשר לה באחר.

6 אבל רש"י ותוס' שם פ' דכוונת הגמ' דשייך מחילה, ואינו ביטול עשה. והאחרונים כתבו דמבואר דעשה ידידה דחי אף לל"ת ידידה.

7 וע' לקמן ה. מש"כ בשם האמר"מ.

8 ועי"ש מש"כ בזה לפרש את התרי' כתובות. וכתב דגבי חצי עבד, דהוה איסור לא תהיה קדישה, דאיסור

והאחרונים [אמר] מ' יב ד וקובה"ע יד ח] דהיכא דיש לה צרה [במקום דאין פטור צרה] לא אמרי' עדל"ת, דאפשר לקיים שניהם. דהמצוה יכול להתקיים, ואף דחפץ באופן קיום הזה. אבל בקובה"ע נסתפק כשיש לו אח, האם אמרי' דמצות רמי עליו, ואמר אנא בעינא לקיומי מצוה, והמצוה המוטלת עליו לא יקיים אחיו [דעל כל אח הוה מצוה בפנ"ע, וע' לקמן י:]. או דאפשר לקיים ע"י אחיו [וע' לקמן ה. דדנו האחרונים בדין אפשר לקיים ע"י אח]. והאמר"מ כתב דרק במקום דאחיו ליתא קמן אמרי' עדל"ת.

תוד"ה לא תעשה. וא"ת וכו' מעשה דיבום דדחי ל"ת דכרת דאשת אח. מבואר בקושיית התוס' דכל יבום הוה מדין עשה דוחה ל"ת, לדחות איסור אשת אח'. [ובפשוטו בתי' לא חזרו בזה, ע' בסמוך]. וכ"מ לשון תוס' נד: ד"ה אלא². [וזה דלא כפשוטו הגמ' נה. דמשמע דס"ד למילף מיניה ולהתיר אף יש לה בנים וכדו']. אבל תוס' כ: כתבו דבכל יבום דשרי בלא שום דחיה [מסברא מותר אף ביאה שניה]. ורק בחייבי לאוין דהותר מדין עשה דוחה ל"ת הותר רק מדין דחיה.

והאחרונים [אמר"מ ה ועוד] האריכו לחקור האם הנפילה ליבום מתיר לאיסור אשת אח, או עצם הזיקה, או קיום מצוות היבום. ומבואר בכמה מקומות דהותר איסור אשת האח [במקום יבום], ואף כשאינו מקיים את המצוה ולא קנאה במעשה זו. וכדאיתא לקמן קיא דיבם קטן מותר לבא על יבמתו 'תגדלנו', ואף דל"ק עד שתגדל, ותוס' לה: [ד"ה תגלין] למד מזה דה"ה לר"ל בביאת מעוברת, אין חיוב אא"ח ואף דל"ק. וכן דעת הרשב"א מא. דבמקום שחל היתר, ושוב נאסר וחזרה והותרה, אף למ"ד דאין יבום, אין איסור אשת אח. ועוד הביאו האחרונים מרש"י נב. [ד"ה נתן] דל"מ קידושי כסף ביבמה, דאין קידושין תופסין באשת אח, והותרה לא היתירה לו אלא כסדר המצוה, בביאה [ומבואר דהותר איסור אשת אח רק כלפי ביאת יבום. ויש שפירשו דכוונת רש"י דנשאת אשת אח כלפי שאר אופני קידושין. אבל חל היתר לביאה אף כשאינו מקיים את המצוה].

והאחרונים כתבו דצ"ל דהא דחל היתר הוה מחכ דין עשה דוחה ל"ת [לתוס'], אלא שהכא אמרי' דהדין עשה דוחה ל"ת גורם לגדר הותרה. דכיון דא"א להתיר בענין אחר, ובכל מקום התירה התורה מדין עדל"ת מה שצריך להתיר.

ותוס' תי' דשאני אשת אח דמצוותו בכך וא"א בענין אחר. והרמב"ן [תוה"א ה' בחי' ברכות יט:] כתב דלאו דאשת אח לא מקרי דיחוי³, כיון דליתא אלא בהכי, וערות אחיך לא תגלה אינו אלא במקום שאין בנים ליבום. [והרמב"ן ביאר בזה את דברי רש"י ברכות כ. ד"ה שב] דכבוד הבריות אינו דוחה איסור דאורייתא, והא דכהן מטמא למת מצוה משום דמעיקרא לא נכתב לאו דטומאת כהנים על מת מצוה. כשם שלא נכתב על הקרובים. והרמב"ן ביאר דלא נחשב דיחוי דחד שמא הוא ולא מקיים האי אלא בשעבר על האי. ולא דמי לסדין בציצית דהוה מצוה אחרת ואתי ודחי, והוה דיחוי. וכה"ג עבודה דחי שבת, ולא גמרי' מיניה דליתא ללאו בהכי.

וכ"כ הרמ"ה [סנהדרין נג] דיבום לאו משום עשה דוחה ל"ת הוא דמידחי, אלא משום דכיון דלא משכחת יבום אלא גבי אשת אח ממילא שמעת דלא אסר רחמנא אשת אח אלא שלא במקום יבום כגון היכא דיש לו זרע, אבל לא אסרה תורה כשמת בלא בנים.

ובקובה"ע [ט] כתב דכוונתם הוה בגדר 'היתר' מכח המצוה, דאמר' [לקמן ז:] הוואיל ואשתי. אבל אין צד שאינו בכלל האיסור כלל וכמו חלב חיה [דהותר מכללו ואינו איסור כלל]. [וע' לקמן ח.].

וכמה אחרונים [מנח"ח רסד ח, ביה"ל א לח] בדעת התוס' דחשיב הותרה כיון דמצותו בכך. אבל בתוס' משמע דאף אחרי התי' יבום [וכן בגדי כהונה] הוה בגדר עשה דוחה ל"ת, אלא דלא ילפי' מיניה כיון דמצותו בכך. והאחרונים הביאו דכ"כ תוס' ה: [ד"ה כולה] דכלאים בבגדי כהונה אינו הותר מכללו, אלא דעשה דוחה ל"ת, ולא ילפי' מיניה לעלמא דבענין אחר א"א לקיים מצותו, כמו שפי' לעיל דלא ילפי' מאשת אח. [אבל י"ל דגדר עדל"ת בזה הוה הותרה].

בא"ד וכ"ת וכו' הכא תרי איסורי⁴, הא לא מפליגין בשום מקום וילפי' אפי' תרי איסורי.

ידיה לא תילא בדידיה.

1 ובאמר"מ כתב דתוס' כתבו כן לס"ד דיתכן דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, אבל למסקנא ע"כ הותרה משעת נפילה.

2 דביארו דס"ד דהגמ' דאשת אח בלא בנים הותר אף בחייו, דאין סברא לומר דהותר רק מדין עשה דוחה ל"ת. [משמע דלאמת הותר לאחר מיתה רק מדין עדל"ת. ואפשר דאחרי גילוי הקרא דאסור מחיים ידעין מסברא לצמצם גדר ההותרה].

3 וכ"כ הריטב"א [ה:]: בשם ה"י והרמב"ן דהיכא דליתא אלא בהכי לא חשיב דחיה.

4 ובריטב"א ה: כתב דזהו כוונת הגמ' ז:, דלא דחי ב' לאוין. אלא דהקשה דמ"מ גילף מיניה לעלמא דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. [ותי' ע"ד מ"ש בתוס', דא"א בענין אחר. וצ"ב א"כ היאך ס"ד למילף מיניה

והאחרונים [קובה"ע ח יד] ציינו דבראשונים [רש"י ח. ד"ה ואבע"א, רמב"ן ורשב"א ז, וריטב"א ה:]: מבואר דפירשו דקושיית הגמ' ז: ללמוד מאשת אח לעלמא, שידחה עשה לל"ת [שיש בו כרת]. ובזה דחי הגמ' תרי איסורא, ועשה לא דחי ב' לאוין¹. והאחרונים [שדה חמד מערכת ע' מ'] האריכו בזה, והביאו שכ"כ הר"ש מקינון [ספר הכריתות] דעשה לא דחי ב' לל"ת².

אבל תוס' נקטו מסברא דאין לחלק בזה, ודנים על כל לאו שנדחה בפנ"ע. ובקובה"ע [ח יג] כתב דלפ"ז אף בל"ת ועשה דנים על כ"א בפנ"ע, והעשה לא דחי לעשה דמאי אולמי, אבל הל"ת נדחה וכדעת הריב"א [בתו' חולין קמא, ה' לקמן], ולא אמרי' דהעשה מסייע לל"ת [וכדעת תוס' קידושין לד.]. ובחי' הגר"נ ביאר דפליגי הראשונים בגדר עשה דוחה ל"ת, דתוס' ס"ל דלא נאמרה הל"ת במקום העשה [וכדברי רבינו נסים גאון ע' בסמוך], ולא תליא בכח דחיותו. ולכן מה לי א' ומה לי ב'. אבל שאר ראשונים ס"ל דל"ת 'נדחה' מפני העשה, דהעשה אלים. אבל אינו אלים מב' לאוין [וע' בסמוך].

בא"ד [ד.] מקיים בשער דהיתר. האחרונים הקשו דאם גילח ושייר ב' שערות לא עשה כלום. ובאמר"מ [יב ג] הביא דמבואר בתוס' דמצוות גילוח הוה רק בב' שערות האחרונות³, וכוונת התוס' דיכול לסלק פאת הראש ע"י סם⁴, ויניח ב' שערות [שלא בפאות] לגלח בתער. ובחי' ר' שלמה [ג וכע"ז בחי' ר' שמעון ו] כתב ליישב דכוונת התוס' דאילו לא היה דוחה ל"ת אינו בכלל מצוות גילוח. אבל השתא דהדין עשה דוחה ל"ת הוה בכלל מצוות גילוח, ואם לא יגלח אסור לביתו. ולכן שייך סברת גדול השלום. [וצ"ב דלולי הא דגדול השלום, לא דחי. ומתקיים בזה גילוח].

ד. עשה דוחה ל"ת

רבינו נסים גאון [עה"ג שבת קלג]. ביאר דעשה דוחה ל"ת משום דאזהרת הלאו נאמרה על תנאי נאמרה. ותי' בזה היאך יבא עשה וידחה ל"ת דחמיר ממנו [וכדאיתא בגמ' ז. דל"ת חמיר], ודרך החמור לדחות הקל. וכ"כ השואל במהרי"ק [קלט], והמהרי"ק הקשה דהלשון 'דוחה' לא משמע כן. וכע"ז כתב החינוך [תקפד] דבכל עשה דוחה ל"ת הוה כאילו התורה אמרה לא מנעתך במקום עשה זה. אבל ל"ת שהחמיר בו הכתוב שחייב כרת, ה"ל כאילו אמרה תורה עשה דבר פלוני כל זמן שלא יצטרך לעבור בלאו פלוני. [והאחרונים ביארו דכוונתו דהוה איסור בתנאי אחרי הילפו' דעשה דוחה ל"ת. ובל"ת דיש בו כרת אין ילפותא].

אבל הרמב"ן עה"ת [שמות כ ח, וכע"ז בס' החרדים הקד' למ"ע סו] כתב דמצוות עשה גדולה ממצוות ל"ת, דמצוות עשה הוא ממידת האהבה, ואהבה גדולה מהיראה. אבל עונש הל"ת חמור מהעשה. [וע"ל ז.].

דכתיב לא תלבש, גדילים תעשה לך. דעת ר"ת [בתוס' מנחות מ. וכן ברמב"ן שבת קלב. והרמב"ן ד: בשם ר"מ, ע' מש"כ בע"ב] דכלאים בציצית הותרה, ואינו בגדר דחוייה⁵. [ע' בע"ב]. והרמב"ן [ד: דחה דהא ילפי' מציצית לכה"ת דעדל"ת, ונילף אפי' אפשר לקיים שניהם. ובקובה"ע ט ג] כתב דבדעת ר"ת והרמב"ן שבת מבואר דאפשר ללמוד דחיויה מהותרה, דיסוד ההיתר משום מצות ציצית. ויש ללמוד עדל"ת. [אלא דהקשה אמאי לא נילף גדר הותרה בכל עדל"ת, ואף במקום דאפשר לקיים שניהם]. והאחרונים [חי' ר' שמעון ור' נחום] ביארו דהיסוד עשה דוחה

לעלמא, דבעינן לסברת ב' איסורין].

1 ובגמ' נזיר מח: נח' ר' עקיבא ור' ישמעאל האם אמרי' מה לי חדא איסור [גבי נזיר וכהן שמטמא למת מצוה. וע' קובה"ע שם שלרש"י ורמב"ן [הו' לעיל בסמוך] מת מצוה הותרה, ואילו לרמב"ם [אבל ב ו, טו] הוה דחוייה, ומדיר עדל"ת [וע' מנח"ח רסד].

2 והאחרונים [מנח"ח רנא יא, ע"ל ה.] ציינו דכע"ז דעת הר"ן יומא [ד: בדה"ר] לענין מאכילין אותו הקל תחילה, דאיסור נבילה חמיר משחיטה בשבת, כיון דלוקה על כל כזית. ומבואר דב' לאוין [ב' אכילות דכזית] חמירי מלאו שיש בו כרת. ובקובה"ע כתב דאפשר דתוס' דידן לא ס"ל כר"ן. [והאחרונים דנו דמצד דבדין דחיייה ל"ל דכל לאו נדחה בפנ"ע, והר"ן קאי במקום שעבר על הלאו].

3 והאחרונים הביאו כן מהגמ' ב"ק קה [וע' לקמן ה. מש"כ ר' משולם איגרא והאחרונים]. והאמר"מ כתב דלתי' הב' כל השערות הוה בכלל המצוה].

4 והאחרונים העירו אמאי באמת אינו חייב להקיף ע"י סם. וע"כ דכולו בכלל מצות גילוח. והביאו מזה דאמר' דקיום העשה דוחה ל"ת, ואף במקום שאין ביטול העשה, דהא אפשר ע"י סם. ובחי' ר' נחום כתב דמ"מ עכשיו הוה ביטול עשה [ואף דאפשר ע"י תחבולה].

5 מקור הלשון הותרה ודחוייה בגמ' יומא ו: דנח' טומאה הותרה בציבור [ופרש"י בקושי הותרה, ולא היתר גמור], ונפק"מ האם מהדינן אטרהה. [והאחרונים נקטו דהותרה נחשב שאינו עובר על האיסור כלל, ואילו דחיויה היינו שדין א' מחייב שיעבור על הדין השני].

6 [ובהערות הגר"א ז"ל, וכן בקובה"ע ט ג עמדו בסתירת דברי הרמב"ן].

ל"ת שהתורה התירה כדי לקיים המצוה, ובמקום דסגי בדין דיחוי הוה דחוייה. אבל במקום שכדי לקיים מצוות העשה בעינן להתיר לגמרי הוה גדר הותרה. וביארו האחרונים דבכלאים בציצית אין חיוב ללבוש הבגד, ואילו היה דחוייה הדין דמהדרין שלא לעבור, ולהוריד את הבגד [וע' מש"כ בזה בע"ב].

הרמב"ן [ג]: הקשה היכי ילפי' מציצית לכה"ת, דשאני ציצית דשקולה כנגד כל המצוות [מנחות מג:]. וכתב הרמב"ן דלא דייקנן הכי בשכרן של מצוות, ואי אתה יודע שכרן של מצוות. ומסקי' לקמן ו. דתנא לא פריך דלאוי דשבת חמירי.

יבמה שנפלה לפני מוכת שחין, לא תחסום. פרש"י אלא כופין אותו לחלוץ. אבל הראשונים [לקמן לט:] חלקו דמבואר דאין כופין אותה לייבם, אבל מנ"ל דכופין אותו לחלוץ. ורש"י לקמן לט: דלמד מכאן דכל יבמה שאינה רוצה להתייבם ונותנת אמתלא, כופין לחלוץ. ולא דוקא מוכה שחין. והאריכו בזה הראשונים שם. והרשב"א כתב דס"ד דכופין לייבם, ושוב יכפוה לגרש, קמ"ל דאין חוסמין.

תוד"ה דכתיב. דלחייבו נשים בציצית וכו' כל שישנו. **הרמב"ן** ור"ן [קידושין לד:]: תי' דכיון דאיצטרך סמוכין למילף לכלאים בציצית אינו מיותר ללמוד 'כל שישנו'. וסמוכין אינו היקש דנימא אין היקש למחצה.

ותוס' ערכין [ג: ד"ה הנ] תי' דהשוה הכתוב אשה לאיש לכה"ת. והא דס"ד דלא נאסרו בחמץ, דכל שישנו במצה [פסחים מג:], ולא אמרי' השווה הכתוב. סמך אהא דהוקש לסוכה דהאזרח ממעט נשים. ובקובה"ע [יא ג] כתב דתוס' דידן לא תרצו כן, דבמקום שילפי' 'פטור', וכה"ג לא שייך ההיקש לאיש, דאף באיש כשיש פטור ל"מ.

נוציא את זה לסקילה. בסוגיין מבואר דר' יהודה לא דרש סמוכין כלל. אבל ה"פ"ע כתב דלירושלמי ר' יהודה ס"ל דסמוכים הוה כמה מצינו [ולא כהיקש], ול"מ לחייב סקילה, דאין עונשין מהדין. [ואין חילוק בין מופנה ומוכח].

אוב ודיעוני בכלל מכשפים היו, אף מכשפה בסקילה. תוס' זבחים [מט. ד"ה לפי] דבאוב ודיעוני יש כרת, מה שאין כן במכשף [ודנו דיצא מהכלל לדבר חדש, ע"ל ז, ע"ש]. אבל הרמב"ם [סה"מ לד] כתב דמכשף חייב חטאת. וכ"כ בספר החינוך [תקיא]. וכתב המנח"ח דלפ"ז חייב כרת, דאין חטאת בלא כרת [וכדאיתא לקמן ט]. אבל הרמב"ם [שגגות א ב, ד] לא מנא בכלל מ"ג עבירות שיש בהם חטאת. ובמשנ"ל תמה בסתירת הרמב"ם בזה, ועוד הביא דבתו"כ מבואר דאין חיוב כרת.

שומרת יבם דאבינ. ע' בסוגיה לקמן צז. ורע"א הקשה דהרמב"ם השמיט דין זה [ואכ"מ].

תוד"ה וכי. והא דקאמר במשנה תורה, ה"ה בעלמא וכו'. ובהג' מהר"ב רנשבורג [עה"ג] הביא מהראב"ן דדוקא דברים דמשה סידר, אבל כה"ת אין מוקדם ומאוחר. וכע"ז כתב הרמב"ן וריטב"א דבכה"ת ל"ש מוכת, דכולה כחדא פרשתא דמי, ואין מוקדם ומאוחר.

משום דמוכח. הרמב"ן [ושא"ר] כ' דלא תחסום לא נחשב מוכח [וכרבנן דל"ב מוכח], דלא אשכחן בכל התורה לכתוב הדוחה אצל הנדחה.

ד:

איבע"א משום דמופנה. בפשוטו [וכ"כ הראשונים בשם י"מ] היינו לפי ר' יהודה, אבל לרבנן דרש"י סמוכין אף בלאו מופנה, וכ"מ בתוס' ה. [ד"ה לרבנן] ותו"י. אבל הרמב"ן [ושא"ר] כתבו דללמוד ממנו אין אב לכל התורה בעינן שיהא מופנה או מוכח.

הו"א כל דרך העלאה, אפי' מוכרי כסות. פרש"י שאינן מתכוונים להנאת חימום. ולפ"ז קאי לר' שמעון דדבר שאינו מתכוון מותר, וכדאיתא בשבת כט:². והרמב"ן [ותו"י ושא"ר] הקשה דסוגיין כר' יהודה, ועוד לר' שמעון דבר שאינו מתכוון מותר בכה"ת, ולא בעי קרא. והרמב"ן כתב דאיירי שבאמת אינו נהנה אלא מצטער, וס"ד דמ"מ העלה עליו. אבל כשנהנה ואינו מתכוון תליא במח' ר' יהודה ור' שמעון. והאחרונים [בית הלוי [א א ה] וחי' ר' שלמה] כתבו

1 והאחרונים הביאו בדכמה מקומות מוזכר אין מוקדם ומאוחר אף בספר דברים.
2 [ובתוס' שבת כט: [ד"ה ובלבד] כתבו דע"כ איירי דאינו פסיק רישא. אבל הר"ן [חולין לב. בדה"ר] כתב דהנאה נחשב אינו מתכוון, אף דהוה פסיק רישא. וברמב"ן [שבת קיא] הביא דהערך הוכיח ממוכרי כסות דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר, אע"ג דודאי לובש. ודחה הרמב"ן דלאו מלבוש הוא אלא משי בעלמא [וכ"כ הר"ן שם].

דאף לרש"י ילפי' מהדרשא דאין איסור בעצם הלבישה, במקום שאינו נהנה כלל. ואילו אסרה תורה עצם ההעלאה, א"כ ודאי אסור אף שאינו מתכוון, דהרי לובש. אלא כיון דהתורה תלתה האיסור בהנאת לבישה, לר' שמעון הותר כשאינו מתכוון. [אבל עדיין קשה דסוגיין לר' יהודה, והיאך נקטו דין דר' יהודה ס"ל דאסור, שהרי ינהג, וע' אחרונים].

ובבית הלוי שם חקר האם התורה אסרה לבישה, והנאה הוא תנאי להחשב לבישה' או דהתורה אסרה עצם ההנאה בכלאים. [ודן היאך מהני שאינו מתכוון להנאה, הרי נהנה בפועל והוה לבישה. וע' באחרונים ואכ"מ]. והביה"ל שם דן גבי בגדי כהונה, הא מצוות לאו להנות נתנו, ואמאי יחשב כלאים. ועי"ש עוד אחרונים.

בירושלמי איתא דאם יש כלאים בחלק מבגד, אסור ללבוש את כולו. והאחרונים חקרו [חי' ר' שמואל ה ועוד] האם נחשב שכל הבגד חפצא דאיסורא, וכל מקצת ממנו אסור בלבישה והעלאה. או דכשלוש מקצת מהבגד נחשב שלוש את כל הבגד. [וכתב ר' שמואל דצד זה יתכן רק אם עצם האיסור 'לבישה' אבל אם ההנאה היא עצם האיסור, הרי אינו נהנה מהכלאים].

הרמב"ם [כלאים י יח] פסק דאסור ללבוש כלאים כדי להבריש המכס. אבל בגמ' ב"ק קיג. איתא דמ"ד דאסור להבריש את המכס ס"ל דבר שאינו מתכוון אסור. והר"ש [כלאים ט ב] והרא"ש כתבו דהמשנה שאוסרת קאי כר' יהודה. וקשה דהרמב"ם פסק כר' שמעון, וכ"פ [טז] דמוכרי כסות מוכרין כדרך, ומ"ש. והכס"מ ומהר"י קורקוס כתבו דס"ל לרמב"ם דאף לר' שמעון אסור לגנוב את המכס, דכיון שהוא לבוש ממש אסור, ודוקא מוכרי כסות דהוה רק העלאה הותר כשאינו מתכוון. ובשנות אליהו [כלאים ט ב] ביאר דלבישה ממש אסור, דכשעושה מעשה האיסור חייב אף אם אינו מתכוון, ואף לר' שמעון. ודוקא העלאה תליא אם נתכוון, ולא נחשב לבישה כשאינו מתכוון. והש"ך [שא ח] כתב דכיון דלובשו במתכוון להפטר, משום דאין נותנין מכס ממלבושין, א"כ עיקר כוונתו למלבוש, והוה מתכוון.

סד"א בהעלאה, אבל לבישה כל ב' מיני. לפ"ז נאמרו ב' איסור, לבישת ב' מינים. והעלאת כלאים צמר ופשתן.

עדל"ת – כלאים בציצית

תנוד"ה ואמר. אבל אכתי קשה וכו' ובמנחות דקדק דקשר עליון דאורייתא וכו' א"כ לישתק קרא מיחדיו. [ע' משנ"ל ציצית ג ו]. ובתרי"ת דקשר עליון דאורייתא מהללמ"ס³, וכוונת הגמ' דמוכח כן מהמשניות [דהותר כלאים בציצית].

רע"א [אר"ח יא למג"א יג] הקשה [על הגמ' מנחות שם] דילמא איצטרין קרא להתיר אם כבר נקשר, וא"א להתיר בשבת. ותי' דהיכא דהבגד בלאו הכי הוה כלאים ודאי לא הותר ע"י עשה דוחה ל"ת, דאין חיוב ללבוש בגד שיש בו ציצית. דהא דהותר כלאים בציצית היסוד ע"פ מש"כ המרדכי [הל' ציצית] דאין איסור ללבוש טלית בלא ציצית [כשא"א לקשור ציצית], אלא דחל המצוה להטיל ציצית כשהוא לבוש בטלית [וע"ע תוס' לקמן צ:]. וה"נ אילו לא היה עשה דציצית דוחה ל"ת דכלאים היה לובש הבגד בלא ציצית, כיון דאנוס ואינו יכול להטיל בו ציצית. וכיון דלובשו חל חיוב מצוות עשה שדוחה ל"ת דכלאים. אבל במקום דהבגד בעצמותו כלאים לא חל ההיתר כלל.

והאחרונים חלקו דאף דאינו חייב ללבוש את הבגד, מ"מ כשהוא לובש את הבגד יש עליו חיוב ציצית, ועשה דוחה ל"ת. דדין עשה דוחה ל"ת לא תליא האם יש כאן ביטול עשה, אלא אף קיום עשה דוחה ל"ת. [ואף דלא דחי כשאפשר לקיים שניהם [לר"ל לקמן כ:], היינו כשמקיים את העשה באופן אחר, אבל הל"ת נדחה כדי לקיים מצוה, ואף דיכול להפטר].

ומקור לזה מדברי הרמב"ן [בב"מ ל]. שהקשה דבגמ' מבואר דס"ד דעשה דוחה ל"ת דכהנים וכיבוד אב, הא קודם שהגיע האבידה לידו לא חל מצוות השבה [וכדאיתא בב"מ כו:], אלא לאו דלא תוכל להתעלם. ודוחק דהגמ' איירי באופן שהגביה. והרמב"ן חידש דכיון שאם החזירה יקיים מצוות עשה של השבת אבידה, שאם בטל טומאת כהנים קיים עשה דהשבה. ולכן דחי, אע"ג דאם לא החזיר לא יבטל לעשה. וכן בכיבוד אב. ובקוב"ע [יד א,ג] הביא מדברי הרמב"ן דקיום המצוה דחי ללא תעשה, ולא סברת ביטול המצוה. [אבל

- 1 וכ"מ ברש"י שבת כט: דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם כדרך כל הלובשים.
- 2 ורע"א הקשה על תוס' ה. ד"ה מה ללאן דלחד תנא לא ילפי' מכלאים בציצית, והקשה רע"א לדידיה מנ"ל קשר עליון דאורי'.
- 3 וכע"ז כ' תוס' [שם ד"ה קשר] דמקרא דגדיל ילפי' לקשר עליון, דבעי גדיל טוב. והגמ' מוכיחה שדרשה זו אמת מהא דעשה דוחה ל"ת.
- 4 ובגמ' כתובות מ. אי אמרה לא בעינא ליכא לעשה, ולא דחי. ותליא בפי' הראשונים שם. וברמב"ן שם חילק 'התם עשה מיהא איתא, אבל הכא אי בעי ליכא עשה כלל'. [ובתרי"ת שם תי' לגבי כיבוד אב, דמ"מ מיד כשצווה מחוייב לקיים]. ובקוב"ע [יד ג] כתב דבציצית אם לא ילבש חסר ב'תועלת המצוה' [ובעידן ריתחא ענשינן, מנחות מא.]. משא"כ במצות בין אדם לחבירו, ואין קפידא כשמוחלת.

הרמב"ן חזר אבל אינו נכון שכיון דלא חל מצוות השבה¹, של אב קודם, אי לאו קרא דכולכם חייבים בכבודי.

בקובה"ע [סט ח,ט] הביא דבאשכול הו' מח' אחרי שפטרו סדין בציצית מדרבנן [מנחות מ], האם מתחייב משום כלאים מדאורי'. והביא בשם הגר"ח דסברת המ"ד דלוקה, דלא אמרי' עשה דוחה ל"ת כיון דאינו חייב בפועל לקיים המצוה², ואף שיש 'קיום' לעשה³. ובקובה"ע כתב דס"ל חכמים 'עקרו' לעשה, ולכן ל"ש עדל"ת, וחייב על הל"ת⁴.

כתב רחמנא צמר ופשתים דאפי' צמר לפשתים. תוס' בכתובות [מ]. הקשו דכלאים בציצית אפשר לקיים שניהם, שיעשה חוטי צמר בבגד צמר. [ותוס' מנחות [מ. ד"ה סדין] כתבו בחד תי' דלביית שמאי לא שרי כלאים בציצית⁵, דהא אפשר במינו ועיקר מצות תכלת לא יהא אלא בצמר]. ותי' דבבגד של פשתן א"א לקיים מצוות תכלת, וזה אין לנו לומר שיהא אסור ללבוש טלית של פשתן משום דאפשר בשל צמר, דאי"ז חשוב אפשר. וביארו האחרונים דכוונתם דלבישת הבגד גורם לחיוב הציצית, א"כ מה שיכול ללבוש בגד אחר אינו שייך לבגד זה. ובקובה"ע [יד ח] הוסיף דכשיש לו ב' בגדים חייב על כ"א בפנ"ע. ועוד פי' דהתורה חייבה כשלוש הבגד להנאתו, וה"נ יש לבישה בפנ"ע. אבל הפנ"י ביאר כוונת התוס' ע"פ דברי המרדכי דכשאינו יכול להטיל ציצית מותר ללבוש את הבגד דהוה אונס [וכעין מש"כ רע"א].

ופשתים לצמר. הראשונים הקשו אמאי לא יטיל חוטי צמר, דאמר ר"ל [לקמן כ:]: דבמקום דאפשר לקיים שניהם לא אמרי' עדל"ת. הרמב"ן כתב דהא דאיתא דחוטי פשתן פוטרינן בשל צמר פליג אר"ל, וס"ל דאמרי' עדל"ת אפי' במקום דאפשר לקיים שניהם.

והרשב"א כתב דאיירי דאין לו חוטי אחרים. ואינו חייב לקרוע את הכנף [להוציא חוטינן] והוה כמי שאין לו מינו⁶. ובקובה"ע [יד ז] הקשה אמאי אינו חייב, הרי אינו יותר מחומש נכסיו⁷. ובחי' ר' ראובן ביאר דחיוב ציצית הוא על כל הבגד, ובבגד הזה [כולל חוטים אלו] א"א בענין אחר. והב"י [או"ח יא] הביא כן בשם ר' ירוחם, והב"י חלק על סברא זו דלא דחינן ל"ת, מאחר דאילו היה מצוי היה אפשר לקיים שניהם [והאחרונים כתבו דכן מוכח בדברי הרמב"ן דלא תי' כן]. וכעין סברא זו כתב השאג"א [צו, באופן הד'] דלא אמרי' עשה דוחה ל"ת אלא היכא דלעולם בעי לדחיה. ובקובה"ע [ז א] ביאר דרך במקום שקיום המצוה מחייב לעבור על האיסור, אמרי' עדל"ת דדלא נאמרה במקום ל"ת זו [ע"פ לשון ר' נסים גאון, ה' בע"א]. אבל במה שנזדמן אח"כ לא דחי.

והשאג"א הקשה ע"ז דמבואר בשבת קלג. גבי מילה בצרעת, דאי ליכא אחר [דאינו מתכוון להורדת הבהרת] מותר באב⁸. ועוד הקשו האחרונים מביצה ח: דכשאין לו עפר לכיסוי, דנו דדוחה יר"ט.

אבל בתוס' [ד"ה דאפילו] כתבו דהוה מדין 'מיגו' דכלאים של פשתן פוטר [וכ"כ תוס' מנחות מ. ד"ה כיון בתי' הא'] לפרש דברי הגמ' שם [ט:]. והאחרונים ביארו דקאי כדעת ר"ת [הו' בסמוך] דכלאים בציצית הותרה, ובזה לא בעינן אפשר לקיים שניהם [והחזו"א ביאר באופן אחר, ע' בסמוך]. וכ"כ הרמב"ן [שבת קלב:]: דסדין בציצית הותר מהיקש¹⁰, ואינו בתורת עשה דוחה ל"ת, דא"כ הדין דאפשר לקיים שניהם לא דחי, ובמנחות [וכן בסוגיא] אמרי' דאפי' בטלית

1 **ובקובה"ע** [יח ב] כתב דהרמב"ן חזר רק לגבי כיבוד אב, דכיון דנתחייב בכיבוד אב [בעשה] לא יעבור בלאו. אבל בטומאה, דהלאו דטומאה נדחה מפני קיום העשה, אף דעדיין לא חל.

2 **ובקובה"ע** דן לפ"ז ספק עשה, לא ידחה ל"ת בתורת ודאי [ולוקה]. [ויל"ד בזה].

3 **ובקובה"ע** הביא דנח' הראשונים בנידון זה, דלתוס' פסחים מז: ד"ה כתישה מבואר בשם ר"ת דאף דחרישת כלאים נדחה משום עשה דכיסוי הדם, אבל ביר"ט חייב אף משום כלאים. אבל דעת ריב"א בתוס' חולין קמא. דבל"ת ועשה, אף שאסור לו לקיים העשה, הלא תעשה נדחה. הו' לקמן ה'.

4 ולצד דכלאים בציצית הותרה [ע' בסמוך], לכאורה לא עקרו את ההיתר, ואינו לוקה.

5 וילפינן עשה דוחה ל"ת כמ"ד ה. דילפי' מ'ראשו'. ומסקנת התוס' דאף לבית שמאי מדאורייתא דחי, אלא משום גזירה.

6 **ובקובה"ע** כתב דעפ"ז אף להלכה, מי שאין לו חוטים כלל, אי"צ להוציא מהבגד. ולמרדכי מותר ללבוש בגד כשא"א להטיל ציצית. אבל הריטב"א כתב [בשם "מ] דאי"צ להוציא מהבגד, דבעי טווי [לשמה] הללמ"ס [ונח' בזה רב ושמואל סוכה ט, מנחות מב:].

7 והאחרונים דנו דל"ל דרך במקום דאפשר לקיים שניהם בלא הפסד נחשב אפשר לקיים, ולא דמי לביטול עשה וחומש נכסיו.

8 והאחרונים כתבו דהתם הוה גזה"כ אחר של 'מול' אפי' כשיש בהרת, דהא הוה ל"ת ועשה. ולא תליא בגדרי עדל"ת דעלמא.

9 וכן ברשב"א נקט הלשון מיגו. ובחי' הגר"נ כתב דלרשב"א בעינן למיגו משום חסרון 'מין הכנף'.

10 בגמ' מנחות ה: מה לכלאים שכן הותר מכללו אצל הדיוט בציצית [משמע ד'הותרה', ע' לק' גבי בגדי כהונה], והגמ' דוחה דמצוה הוא.

צמר מהני בחוטי פשתן. וכ"כ הרמב"ן [כאן] בשם י"מ דר"ל דאפשר לקיים שניהם בעלמא איתמר, אבל כלאים בציצית הותר לגמרי מסמוכין. [וברמב"ן כאן חלק, דילפי ממנו לעשה דוחה ל"ת דעלמא, הו' בע"א].

והאחרונים ביארו דאף תכלת בפשתן בעי לגדר הותרה, דאילו היה דחוייה [כשאר דין עדל"ת] היה צריך להוריד את הבגד, דמהדרין אהיתר. **ובעונג י"ט** [א] כתב דלמ"ד [מנחות מא] דציצית חובת מנא, ויש חיוב ציצית אף בשעה שאינו לובש את הבגד, ע"כ הוה בגדר הותרה. דאל"כ מתקיים מצות ציצית בבגד, ואין לו היתר ללבושו.

בתוס' מנחות [מ: ד"ה תכלת, וכן חולין קי] כתב בשם ר"ת דלגמרי היתר כלאים בציצית, ואף בלילה שאינו מקיים מצוות ציצית אין בו איסור כלאים. וכן בטלית שאולה ונשים. רק בכסות המיוחד ללילה שאין בבגד זה חיוב כלל. אבל **בראב"ד** [ציצית ג ט] כתב דנשים ועבדים וקטנים מותרים רק בציצית שאין בה כלאים¹. וכן **בראב"ד** [תמיד לב]. האריך לחלוק על ר"ת דלא אמרי' דע"י עשה דוחה ל"ת אישתרי לכל מיל².

במנח"ח [תקנא ד] נקט דלצד דהוה דחוייה, בכל מקום דאינו מקיים המצוות עשה דציצית, עובר שוב בל"ת [אבל למ"ד הותרה הוה כחלק ממעשה המצוה]³. **והאחרונים** דנו בזה. [ובראב"ד בתמיד [שם] הודה לדברי ר"ת בטלית שאולה, דאף דכלפי הלוש הוה שולה [ואינו מקיים מצוה] מ"מ כלפי בעל הטלית יש חיוב⁴.

תוד"ה דאפי'. נראה דאפי' חוטי לבן, מיגו דתכלת פטרה לבן נמי פוטר. **ובתוס' כתובות מ.** [ד"ה כגון] ביאר דמיגו דתכלת, **שכבר נעשית כלאים** ע"י תכלת שבו, לבן נמי פוטר. ומשמע דהבגד אינו נעשית יותר כלאים ע"י תוספת החוטים. אבל **בתוס'** משמע דהיה אסור, והבגד נעשית כלאים יותר ע"י⁵. וכן מבואר ברשב"א שכתב דלא הותר ד' חוטי לבן דצמר בבגד פשתן⁶, דאיך ב' חוטי צמר אינן במקום תכלת או במקום לבן⁷. **ובקוב"ה** [ז ד] הקש' דהוה רק תוספת בסיבת איסור [וכריבוי בישעורין], דהבגד כולו כבר כלאים⁸. וכתב דמ"מ עושה סיבה נוספת, שיהא כלאים ב' פעמים. ואף דהכלאים הראשון הותר מחמת עשה הכלאים הב' לא הותר. [והאחרונים דנו בגדר ההיתר, האם אמרי' דהתורה החשיבה דחוטים אלו אינם עושים כלאים, או דהותר האיסור].

ועוד הקשה **בקוב"ה** דאף אם יטיל חוטי פשתן הרי נעשין כלאים מחמת חוטי הציצית, ואמאי עדיף שיעשה כלאים ליתר החוטין ולא בשאר הבגד. וע"ע **בחי' ר' ראובן**. [והאחרונים דנו לפרש גדר המיגו עד"ז. וצ"ב].

בא"ד דוקא במקום תכלת. [משמע דהוה תנאי בהיתר 'מיגו' דכלאים בציצית. **ובחזו"א** [או"ח ב ב] כתב לפרש דכשמטיל חוטי פשתן בבגד צמר, נחשב חלק מהבגד. והותר להטיל בבגד זה תכלת. וע"ז הותר כל הכלאים⁹. **ובתוס' כתובות** [שם] נסתפקו האם מותר ב' חוטים של צמר וב' של פשתן בלא קיום מצוות תכלת, אבל כל ד' חוטים כלאים ודאי אסור [וכדמוכח במנחות גבי קלא אילן], ואולי לשיטתם דס"ל דלא הותרו ד' חוטים אלא כשנעשית כלאים ע"י¹⁰.

- 1 **ובראב"ד** שם משמע דתליא בדברי ר"ת האם נשים מברכות 'וצונו', דנשים יכולים לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא. ולפ"ז מבואר דאף מצווה קיומית דחי לל"ת. [וכן הביא **בקוב"ש** סוף קידושין מהראב"ד בת"כ]. [ולמש"כ בסמוך דדעת הראב"ד דכלאים בציצית הוה הותרה למצב קיום המצוה ניהא טפי].
- 2 ומשמע **בראב"ד** דדעת ר"ת בכל עדל"ת אמרי' דהותר לכל מילי. וביארו **האחרונים** דס"ל דתחילת הדין הוה מדין עדל"ת ודחוייה [ודלא כרמב"ן]. אלא אחרי דחל דין דחייא אמרי' דהותרה לכל מילי, מיגו דאשתרי.
- 3 **והמנח"ח** הביא דעת **הרמב"ם** [כלאים י לא] דהמלביש חבירו כלאים, והלוש אינו יודע, המלביש לוקה [והראשונים חלקו ואכ"מ]. [אבל אם הלוש מזיד, המלביש עובר רק בלפני עוור]. **והמנח"ח** כתב דלפ"ז המלביש חבירו כלאים בציצית, כשהלוש אינו יודע, עובר באיסור 'מלביש' [למ"ד דכלאים בציצית דחיוה], דבדידיה ליכא עשה. [אבל כשהלוש יודע ליכא איסור, דנחשב 'מזיד' ודין הכלאים תליא בלבוש]. **והאבי עזרי** חלק דבמקום דל"ש איסור 'מלביש' במקום דמותר ללבוש, דמעשה זו מותרת. [וי"ל עוד דבמקום שללוש הותר, תליא בלבוש ודינו של מלביש גרידא בתריה. ואף שאינו יודע, כיון דאילו ידע דינו לעשות כן. ורק במקום דאילו היה יודע היה פורש תליא במלביש].
- 4 **וכע"ז** דנו האחרונים כשאנו מתכוון למצוות ציצית.
- 5 ומבואר שהראב"ד מודה ליסוד ר"ת דהותר אף כשאנו מקיים את המצוה, אבל רק במקום שראוי לקיום המצוה, ולא באשה.
- 6 ולא כתב כסברת התוס' דלא הותר אלא במקום קיום מצוות תכלת. אלא דההיתר על ב' חוטים ולא ד'.
- 7 **ובקוב"ה** ע"ז ד ביאר דס"ל דבמקום דאין תכלת בעי רק ב' חוטי לבן, ותוס' מנחות לח. דנו בזה. [ודוחק, דא"כ אמאי הטיל ד' חוטים]. **ובעטרת** שמואל מביא בשם **הגר"ד** דחייב ד' חוטים מדין 'גדיל', אבל אין בזה מצוות לבן, ולכן ל"ש מיגו.
- 8 **והאחרונים** דנו דיש צד דלא אמרי' דכל הבגד נהפך לחפצא דכלאים, ויש כאן איסור נסוף בכל חוט צמר.
- 9 וזה דלא כמ"ש רע"א דכשהבגד בלאו הכי כלאים לא חל היתר כלאים בציצית.

ה.

לתנא דבי ר' ישמעאל, לרבנן. דל' סתם בגדים צמר ופשתן. וכל בגדים חייבים בציצית מדאורי', וכדרשת רבא דצמר ופשתן פוטרין אף שלא במינן. וכן פסקו **תוס'** מנחות לט: [ד"ה ורב נחמן] ו**הרא"ש** ו**הרמ"א** [ט א]. אבל ה**ר"ף** ו**רמב"ם** ו**שו"ע** [שם] פסקו כתנא דבי ר' ישמעאל דשאר מינים מדרבנן.

לא תקיפו וכו' ת"ל ראשו. תוס' נזיר נז: ושבועות ג. [ד"ה ועל] הוכיח מכאן דאסור לאשה ונכרי לעשות הקפת הראש [ודלא כפשוטו הסוגיה בנזיר שם דאשה מותרת], דא"כ אפשר לקיים שניהם' ואמאי דחי. **ותוס' בשבועות** דחו דאיצטריך היכא דאין שם אשה ונכרי. ותוס' הוסיפו דלא אמרי' ימתין עד שיהא אשה או נכרי, וכדמוכח בחולין קמא דעשה דמצורע דוחה שילוח הקן, ולא אמרי' שימתין עד שימצא אחר [ונתחדש בזה דאי"צ להמתין וע' בתוס' בע"ב²]. והט"ז [תרנה ב בשם המהרש"ל] הביא דבסמ"ג כתב דמדרבנן אסור להקיף ע"י נכרי, ולכן לא נחשב אפשר לקיים שניהם [ולמדו מזה דאין עוברים איסור דרבנן כדי לקיים מצוה דאורייתא]. ו**רע"א** [עה"ג שם] תמה דמ"מ מדאורייתא הוה אפשר לקיים שניהם³, ו**רע"א** פ' דכוונת הסמ"ג דמדאורייתא אסור ע"י נכרי, אלא דאינו לוקה.

ובס' **אהל דוד** [שבועות, ה' במנח"ח שעג] הביא בשם ר' **משולם איגרא** דכוונת התוס' בשבועות להקשות דיגלח את כל שערות ראשו ע"י אשה ונכרי. ורק ב' שערות אחרונות יקיים מצוות תגלחת ע"י כהן. [וע' מש"כ בזה בתוס' ג:].

וה**אחרונים** הקשו דמ"מ יש איסור 'מקיף', ומחמת זה צריך דוקא לגלח ע"י עכ"ם. ובמנח"ח כתב דצריך לגלח ע"י נכרי או אשה, וע"ד מש"כ תוס' שבועות. ובקובצה"ע [ח ח] כתב דע"כ צ"ל דיש מצות עשה על המגלח, או מדין ערבות, ומקרי מחוייב בדבר. ובאמר"מ [יב] חידש דאין איסור במקיף כשאין איסור כלל לניקף⁴, וה"נ ע"י עדל"ת הותר לניקף⁵.

וה**אחרונים** הקשו עוד דלא הוה בעידנא, דמשעת תגלחת ב' שערות עובר משום מקיף, ואינו מקיים מצוות תגלחת עד שיסיים את ב' שערות האחרונות⁶. ו**רע"א** [הו' בשו"ת חת"ס קמ, וכ"כ במנח"ח רנא יב] תי' ע"פ דברי הפסקי תוס' [זבחים סט] דהיכא דא"א בענין אחר לא בעי בעידנא. וכ"כ ה**טור"א** חגיגה ב: דנחשב חלק ממעשה המצווה כיון דא"א בענין אחר. ובחת"ס תמה דהרי אפשר במלקט ומספריים. [וע' קובצה"ע יד ג].

וכע"ז הקשו **האחרונים** אמאי דחי עשה דהקפה, הרי אפשר ע"י מלקט ומספריים, וכן סם. [וצריך לדחוק דאירי כשאין לו סם]. ובאמר"מ [יב ועוד אחרונים] הוכיח מזה דיש מצווה על כל שיערה. ובחי' **הגר"נ** כתב דכשבא לפנינו עם הרבה שערות הוה הכל מצוה, ולא אמרי' שיעשה תחבולה שיהא לו פחות שערות. וה**אחרונים** הוכיחו מזה דקיום העשה דוחה לל"ת, ואף במקום שלא יהא ביטול עשה. [וע' מש"כ לעיל בזה].

קסבר הקפת כל הראש שמה הקפה. בס' החינוך [רנא] כתב דאע"ג דהתורה אסרה הקפת הראש משום חוקת הגויים, דעובדי ע"ז נהגו להקיף ראשם. ואף הקפת כל הראש בכלל הלאו, ואף דהם לא גילוהו כל הראש, דהתורה אסרה הכל משום דומה לדומה.

רש"י ד"ה וקסבר. אלמא אשמעינן עדל"ת, הילכך איצטריך עליה למיסר ערוה ליבום. **האחרונים** הקשו אמאי רש"י כתב כן הכא, ולגבי ציצית לא הזכיר כן. ובמנח"ח [רנא יא] כתב דכשמגלח ראשו עובר בב' לאוין, א' על כל צד⁷, ומבואר דעשה דוחה ב' לאוין. וכתב

1 ובשער מהלך תמה דתגלחת מצורע בעי כהן. ומבואר ברמב"ם [ט"ז יא ג] דאף תגלחת שניה בעי כהן. והרש"ש וחש"ל [שם] כתבו דתוס' איירי בתגלחת שניה, וס"ל דאי"צ כהן. [ור' משולם איגרא יישב דכוונת התוס' על שאר שערות הראש, ע' בסמוך].

2 וה**אחרונים** הביאו דמבואר בדברי תוס' דנחשב אפשר לקיים שניהם ע"י אחר [ולא אמרי' דהמצוה רמי עליה]. וכן הביאו **האחרונים** מהגמ' **שבת** קלג. דאי איכא אחר לא דחי. אבל בראמ"ה כתב דלא מקרי אפשר לקיים ב' ע"י אחר, ובשבת שם אף האב יכול להיות אינו מתכוון, אלא דלא מצי לכופ את עצמו, ולכן חייב ע"י אחר.

3 ויש לפרש דלפני תקנת חז"ל באמת היה צריך לגלח ע"י אשה ונכרי. אלא שאחרי התקנה אפשר ע"י ישראל, דאינו אפשר לקיים שניהם. ולכן לא הוזכר בשום מקום דבעינן הקפה ע"י אשה ונכרי.

4 [וכל המח' בגמ' נזיר שם כלפי קטן, דשייך באיסור].

5 דאיסור 'מקיף' תליא בניקף. [וכעין מה שהו' בהערה לעיל בשם האבי עזרי].

6 והביאו שכה"ק בתוס' גורניש, וכתב דאירי דאין לו אלא שער הפאות. [ולפ"ז אל"כ צריך ע"י סם וכדו'. ודוחק].

7 והוסיפו **האחרונים** דלדעת הסמ"ג עובר על כל ב' שערות. [ויל"פ כוונתו דבלא התראות מחלקות נחשב

המנח"ח דמזה למד רש"י דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, וכמ"ש הר"ן [יומא ד: בדה"ר] דב' לאוין חמור מכרת². ובאמר"מ [יב] כתב דבתגלחת נזיר נתחדש דמותר למקיף לעבור על לאו משום עשה של המתגלה, ומזה למד רש"י אף לענין יבום דמצוה שלו דוחה ל"ת דידה. [ואף למסקנא דלא ילפי' מהכא, מ"מ לענין זה יש גילוי מכאן].

לאו שאין שוה בכל. המהרש"א [ד]. נסתפק האם עשה [דציצית] שאינו שווה בכל דוחה ל"ת ועשה דאינו שווה בכל³.

תוד"ה ואכת'. אבל גבי אלמנה לכה"ג האשה עושה איסור. וצ"ב דמ"מ אינו שווה בשאר אנשים, ומה מהני מה דשווה בנשים. ובערוך לנר כתב דכיון דשייך ברוב' נחשב שווה בכל⁴. ובקוב"ע [מח ט בהשמטה] ביאר דמהא שהאשה מוזהרת מוכח דכל ישראל מוזהרין בלאו זה, רק דבכל ישראל לא משכחת לה מעשה האיסור. והחפצא של האיסור הוה רק בכה"ג.

בגמ' כתובות ל. א' דבעולה לכה"ג לאו שאינו שווה בכל, ולכן לכו"ע תפסי קידושין. וקשה למש"כ בתוס'. [ודנו דל"ל דמ"מ הוה יותר שוה בכל]. ורע"א [שם] יישב דהעשה [דבתולה] קאי רק עליו ולא עליה, ובסוגיין רק לענין הלאו נחשב שווה בכל, ואף בנשים. [ומבואר בדברי רע"א דסגי שהל"ת שווה בכל שלא ידחה מפני עשה, ואף שהעשה אינו שווה בכל]. [אבל בתוס' שאנ"ץ ב"מ ל כתב דהעשה שווה בכל].

בא"ד כדאמר' בשילוח הקן וכו' גדול השלום. [ונח' ב' תי' התוס' האם עשה דוחה ל"ת ועשה דאינו שווה, ונח' בזה הראשונים]. בגמ' שם א' דמטעם זה עשה דמצורע עדיף נגד עשה דשילוח הקן, ולא אמרי' מאי אולמי. והאחרונים הק' דמשמע התם דל"מ במקום ל"ת ועשה.

בא"ד ומיהו לא יתיישב טעם זה למאן דשרי וכו'. והביאו דבשיטמ"ק ב"מ ל כתב דמ"מ אינו מתקבל אצל אשתו מחמת צרעתו.

רש"י ד"ה ת"ל ראש. אם אינו ענין וכו'. הריטב"א חלק דנזיר נחשב שווה בכל, דהכל ראוין להיות נזיר. ובמהרש"ל הביא דהקשו כן ע"פ המבואר בגמ' נזיר [נח] דנחשב שווה בכל. והמהרש"ל כתב דכוונת הגמ' דביחס ללאו דכהנים נחשב יותר שווה בכל, אבל לעולם אינו שווה בכל, וכמ"ש רש"י. ובתוס' הרא"ש וכן המהרש"א מחקו מרש"י. ובתוס' נזיר מא: [ד"ה ואי] נקטו דנח' בזה התנאים, ולברייתא נזיר נח נחשב שווה בכל [וכדאיתא שם נח:].

ובאבנ"מ [שו"ת כב] כתב דתליא במח' שהו' במהרי"ט [א נג,נד] במהות נזירות, האם הוא איסור גברא [שאוסר על עצמו לשתות יין וכו', וכמו שבועה], או איסור חפצא [שאוסר על עצמו מין יין וכו', וכמו נדר], או שמחיל על עצמו קדושת נזיר, וממילא התורה אסרה למי שנתקדש בתואר נזירות [וכ"ד המהרי"ט]. [והאחרונים האריכו בזה, ואכ"מ]. ובאבנ"מ כתב דל"ל דתליא במח' הסוגיות הנ"ל, דלצד דהוא אוסר על עצמו, ודאי נחשב שווה בכל, ואיתא בשאלה. אבל לסברת המהרי"ט דהוה מדיני הנזירות, וכמו שרמי על כהן מצוות יתרות, א"כ הוה איסור מיוחד לנזירים ואינו שווה בכל⁵. [וכתב דאף מה שאמרו דקיל משום שישנו בשאלה לא שייך לצד הזה, דא"א לישאל על איסורים אלו, אלא דיכול לישאל על עצם נזירותו, וע' בסמוך].

ישנו בשאלה. [מבואר דלאו דראוי להפקיעו, נחשב קיל ונדחה מפני העשה. ולא אמרי' שצריך לישאל⁶]. השואל בשו"ת הרשב"א [ג שמג הוד' בקוב"ע] הקשה דבגמ' בנדרים איתא דישיבת הסוכה עלי אסור בו, ולא אמרי' עשה דוחה, כיון דהוה ל"ת ועשה [וכ"כ הרשב"א נדרים שם, ובס' החינוך ל]. והרי עשה דוחה ל"ת ועשה באיתא בשאלה. וכה"ק המשנ"ל [בהגהות לחינוך שם], וכתב דאולי

מעשה א', ע' ר"ן נדרים יז].

1 והאחרונים העירו דהר"ן איירי בעובר בב' לאוין [ובב' מעשים חלוקים], אבל לענין דחייה לא מצאנו דחמור.

2 אבל דעת הר"ש מקינון דעשה דוחה לאו שיש בו כרת, ואינו דוחה ב' לאוין. ע' לקמן ז.

3 האם 'אינו שווה בכל' הוא סברא דהעשה חמור מהלאו, או דלאו כזה נדחה בקל. והאחרונים דייקו בזה מדברי הראשונים. ואכמ"ל.

4 דכל הנשים ראוין להיות אלמנה [הוה מחציה], ועוד הכה"ג מצווה.

5 אבל בחי' הר"ן [סנהדרין יח:] הביא בשם תוס' דעשה דיבום אינו שווה בכל דליתא במלך. ומבואר דנחשב אינו שווה בכל משום יחיד.

6 והעשה [אף שהוא אינו שווה בכל] מסייע לל"ת שלא ידחה. [וזה לא יתכן לדעת הריב"א דבל"ת ועשה הל"ת נדחה].

7 ובאבנ"מ [כב] הביא דבימי ספורו לכו"ע אסור. ובהג"ה שם תמה דכיון דאין לו טהרה לעולם, לא יספור ולא יאסור.

8 ויל"ד דמ"מ כל אדם ראוי להיות נזיר.

9 ובמל"ה הקשה דאדרבה מבואר דדחי אף דיש לו מתירין.

החינוך גרס באופן אחר בסוגיין [ע' בסמוך]¹. והרשב"א תי' דהכא נאמר בגמ' בדרך דיחוי. ודילמא עשה דמצורע חמיר משום שלום בית².

הרמב"ם [נזירות ז טו] ביאר למה דוחה עשה דתגלחת הנגע לל"ת ועשה דנזיר, מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעת וימים אלו אינן עולים לו [דהעשה דנזיר שייך רק במה ששומר נזירותו, והימים עולים לו]. **והראב"ד** השיג דבסוגיין אמר' משום דקילי, דישינו בשאלה. ובכס"מ כתב דתרי טעמי איכא, והגמ' נקט חדא מינייהו³. [והמנח"ח [שעג ד] תמה דבגמ' מפורש דיש לאו]. והחז"א [ומשנ"ל, הו' לע'] כתב דאפשר דהרמב"ם גרס בסוגיין 'שכן אינו עולה', וכדברי הרמב"ם. ול"ג שאלה כלל.

והגר"ח [סטנסל] כתב ליישב דסברת הרמב"ם, דכיון דהימים אינן עולים, מהני רק לענין שאין כאן קיום עשה בנזירותו, אבל מ"מ יש בזה איסור לאו הבא מכלל עשה. ובזה נידון הגמ' דכיון דישינו בשאלה דחי עשה לל"ת ועשה [לאו הבא מכלל עשה]. ומ"מ בעינן לטעם הרמב"ם דאילו יש חיוב קיום מצות עשה אמר' מאי אולמי אף דאיתא בשאלה, דל"מ מה דאיתא בשאלה לענין קדימה. וכ"כ רע"א [קמא ט] דבקיום עשה אין קדימה לעשה השווה בכל על פני עשה שאינו שווה בכל⁴.

ובאור גדול [במשניות נזיר ה, ו] וכ"כ בקוב"ש קו' ד"ס א לח] כתב ליישב דבא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, יש לדון מצד עצם העשה דמאי אולמי. ובזה בעינן לסברת הרמב"ם דבימים שאינן עולים לו אין עשה. אבל מ"מ העשה מהני לתת אלימות ללאו, שהעשה לא ידחה את הל"ת, ומהני אלימות זו אף במקום דהעשה ל"ש [וכמ"ש תוס' בקידושין לד הו' בסמוך]. ובזה תירוצ' הגמ' דישינו בשאלה.

והאבנ"מ [שו"ת כב] כתב ליישב דסוגיין סבר דגדר נזירות הוה כמו שבועה, שצריך לקיים דבריו, ואינו 'תואר' על האדם, ולכן נחשב ישינו בשאלה. אבל הרמב"ם פסק דגדר נזירות הוה תואר על האדם, ונחשב שווה בכל דכל א' ראוי להיות נזיר [והוה מח' הסוגיות, הו' לעיל]. ודינו של נזיר שאסור בתגלחת, אבל אינו נחשב איתא בשאלה במה שייכול לסלק מעליו הנזירות. ולכן לרמב"ם ל"מ סברת ישינו בשאלה. וביאר דסוגיין קאי מצד עשה דכל היוצא מפיו יעשה, ובזה לא תליא האם הימים עולים לו. והרמב"ם קאי דהעשה דנזירות אין בימים שאין עולים. והמנח"ח [שעג ד] חלק דכיון דעשה דוחה ל"ת אין כאן ל"ת דכל היוצא מפיו, שהרי אינו סותר לנזירותו⁵.

אין עשה דוחה ל"ת ועשה

אלא הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ליגמר וכו'. האחרונים הקשו מה ס"ד דעשה ידחה ל"ת עשה, דמאי אולמא האי עשה מהאי עשה [וכמ"ש בתוס' ו.].

ונחלקו הראשונים בהא דל"ת ועשה לא נדחה, דעת ריב"א [בתוס' חולין קמא]. דהלאו נדחה וכמאן דליתיה, אלא שהעשה אינו נדחה. ותוס' הקשו דבגמ' שם איתא 'דעבר אלאו'. וכתבו דשמא אינו לוקה, אבל הלאו אינו נדחה לגמרי. אבל דעת תוס' קידושין [לד. סוד"ה מעקה] דבל"ת ועשה, אף כלפי נשים הל"ת אינו נדחה, דע"י העשה אף הלאו אלים ואינו נדחה⁶. ובתוס' וכתבו⁷.

1 והגר"א [בקו' דברי סופרים קוב"ש ב] תי' דהטעם דאיתא בשאלה הוא טעם דהל"ת נדחה. אבל עדיין יש נידון דמאי אולמי.

2 יל"פ דבגדרי 'מה מצינו' ילפי' ממצורע לכה"ת, ולא דנים מסברא דחמיר. אלא כיון דאיכא למיפרך איכא בשאלה פרכינן. ול"ש ללמוד מה מצינו לעשה דסוכה ידחה נדרים, דאינו פרשה בתורה].

3 ובמנח"ח [שעג ו] כתב דלפ"ז אין עשה כלל בימים אלו, ומותר לגלח בסם [דהוה רק איסור עשה]. אבל החז"א [קמ יט] דן דלעולם יש בזה עשה ורק לענין הא דל"ת ועשה אלים, לא אמר' בימים אלו [ועד"ז מש"כ האחרונים בסמוך]. א"נ הוה איסור בעלמא. ועוד צידד החז"א דרק לענין דיני תגלחת המצורע אמר' כן, כיון דהצרעת דחי לנזירות, וה"ה לכל דיניו.

4 והרדב"ז כתב דנפק"מ בטעם הרמב"ם בנזירות שמשון דליתא בשאלה [ועדיין צ"ב דהגמ' לא אמרה כטעם הרמב"ם, דאין כאן עשה כלל]. אבל הסור"א [ר"ה כח:] כתב דאפי' נזירות שמשון נדחה, דשם נזירות חד ואיתא בשאלה.

5 דבברכות כז. איתא דהיו לפניו ב' תפילות, מנחה ומוסף, מנחה קודם משום דתדיר. ולא אמר' דקודם משום דשוה בכל. אבל מוסף אינו שווה בנשים כיון דאינן שוקלות ואין להם חלק בקרבנות ציבור.

6 והאחרונים האריכו בזה. [ובחי' ר' שמואל ו כתב דבנדר עובר בכל היוצא מפיו אף כשנדחה, דהותר לו לעבור על דיבורו ומ"מ הרי עבר על דיבורו. אבל לצד דנזירות הוה איסור בחפצא א"כ לא קיבל על עצמו כל דבר, אלא שלא לעבור על דין נזירותו, וכיון דנדחה אינו סותר דין הנזירות. ועפ"ז יישוב דלרמב"ם לשיטתו ל"ש לדון מצד עשה דכל היוצא מפיו, ורק הגמ' קאי מצד זה].

7 ואף דנשים אינו מצוות על העשה, מ"מ הוה 'עשה שיש עמו לאו' ואלים.

פסחים מז: בשם ר"ת מבואר דבכלאים ב"ר ט לוקה אף משום כלאים, דכיון דיש עשה משום י"ט, אף איסור כלאים אינו נדחה [ואף שהעשה אינו עושה אלימות בלאו דכלאים, מ"מ מעשה שיש בו ל"ת ועשה לא הותר מדין עדל"ת. ובקובה"ע סט ט ביאר דכיון דבפועל אינו חייב בעשה¹]. [והאחרונים דנו דעפ"ז י"ל דהנידון האם הלאו נדחה, אבל ודאי לכתחילה אמרי' מאי אולמי].

והאחרונים [קובה"ע יח ד] כתבו דלדעת הרשב"א [כתובות מ] ניחא, שכתב דלאו הבא מכלל עשה 'אינו עשה גמור' ונדחה מפני עשה, דלא עדיף מלאו גמור. ולפ"ז יתכן דעשה ידחה ל"ת ולא הבא מכלל עשה. ולמסקנא לא דחי, משום דל"ת ועשה אלים, ודמי לב' לאוין, וכדעת הראשונים דעשה לא דחי ב' לאוין [ודלא כתוס' ג:].

הריטב"א [ב"מ ל] הקשה אמאי אמרי' בכ"מ אין עשה דוחה ל"ת ועשה, ה"ה עשה לחוד לא נדחה בפני עשה, דמאי אולמי [וכדאיתא בחולין קמא²]. ותי' דלרווחא דמילתא נקט. א"נ [בסוגיה שם] השבת אבידה שווה בכל³, ועדיף מעשה דטומאת כהנים דאינו שווה בכל, לולי הא דהוה ל"ת ועשה [וכצד בתוס' דאף באינו שווה בכל אמרי' דאין עדל"ת ועשה].

וברמב"ם [ו יא] כתב דיבמה חייבי עשה אם בעלו קנו, והאחרונים הקשו מ"ש מל"ת ועשה דלא קנו, כיון דלא רמי עליה מצוות יבום⁴ [ע' לקמן כ:]. ובנוב"י [ח"א בחתימת הספר] כתב דהדין עשה נגד עשה מאי אולמי, ולכן שב ואל תעשה, אבל אם קיים לעשה בדיעבד אמרי' מאי אולמי ודחי⁵. והוסיף דאפשר דמדאורייתא יעשה מה שרוצה והוה רשות. ורע"א הקשה ע"ז דבגמ' חולין קמא. קאי בדאורייתא דלא איצטרך קרא לעשה נגד עשה. ורע"א פ' דדעת הרמב"ם דעשה דוחה לאו הבא מכלל עשה, וכדעת הרשב"א.

ה:

האי לשיעורא וכו'. **הרמב"ם** [ציצית א א] פסק דאין לחוטי הענף מנין מה"ת. ובכס"מ כתב דיש להם מנין מדרבנן, אלא שהק' מסויגין. [והאחרונים כתבו דכוונת הרמב"ם דאינו מפורש בקרא, ולכן כתב דאינו מדאורייתא]. ובהל' יח כתב דאם נפסק אפי' חוט א' מעיקרו פסול. והגר"ח [סטנסל שמ] כתב דכוונת הרמב"ם דבעי ח' חוטים דצורת הציצית שיהא גדיל, ובלא ח' חוטים לא נחשב גדיל. אבל אינו דין שיעורין ומנין.

תוד"ה עד. פי' ריב"ן שוע וטווי יחד. וכ"כ רש"י [נדה סא:]. וכ"מ ברמב"ם [כלאים י ב] דשוע הוה יחד [והפוסקים ביארו דפסק כמ"ד בנדה שם שוע 'או' טווי, וע' גר"א רחצ א]. ובתוס' וש"א"ר האריכו להקשות ע"ז מציצית, ועוד הקשה הרשב"א דבגדי כהונה ארוג איכא שוע יחד ליכא⁶.

והמאירי כתב דלרש"י ב' תכיפות הוה חיבור איירי כשמחבר חוט שהוא עצמו כלאים לבגד, וע"י התפירה הוה כארוג לתוכו. ובמהר"י קורקוס הביא דרש"י מה"ק כתב דכלאים הותר בציצית באופן שהחוטין עצמן הם כלאים, וחיברם לבגד ע"י ב' תכיפות.

אבל המאירי הביא י"מ [וכ"כ ראב"ד בת"כ קדושים פרשתא ב פרק ד יח] דקשר חמור מאריג, ואף דהוה שוע וטווי כ"א לחודיה, ע"י הקשר א"א להפרידם זה מזה, והוה כאילו הוה שוע וטווי מעיקרא ביחד.

והגר"ח [סטנסל עד⁷] כתב דיש ב' דינים בכלאים, לא תלבש שעטנז אסרה התורה תערובת צמר ופשתים, דע"י שוע וטווי יחד הוה נעשה חפצא של איסור. ועוד יש אסרה

1 ובקובה"ע סט י דן עפ"ז דאף במקום דהוה ספק, ואסור לו מחמת הספק, ילקה בתורת ודאי, דלא נדחה הל"ת.

2 וכן מוכח לסברת הריב"א דהל"ת נדחה, ונשאר עשה נגד עשה. אבל לרשב"א עשה דוחה לאו הבא מכלל עשה [היפך סברת ריב"א].

3 אבל בתוס' שאנ"ץ בשיטמ"ק שם הביא י"מ דהשבת אבידה אינו שווה בכל, דליתא בזקן דאינו לפי כבודו ואשה דכל כבודה פנימה.

4 וחתנו של הנוב"י [שם] הקשה על הרמב"ם, דכיון דדינו שב ואל תעשה, א"כ הוה מצוה הבא בעבירה, ולא קיים מצוה כלל.

5 אבל ל"ת ועשה הל"ת לא נדחה, ודלא כדעת ריב"א.

6 והריטב"א כת' שוע וטווי ליכא. ובמשנ"ל [כלי המקדש ח ג] העמיד דדעת הרמב"ם דכל מין היה שזור בפנ"ע, ולרש"י היו שזורין יחד.

7 וכע"ז כתב בפ' המזרחי [קדושים יט יט].

התורה צמר בפני עצמה ופשתים בפנ"ע, ללובשם ביחד ע"י חיבור ב' תכיפות. והגר"ח ביאר דמדין 'יחדיו' אם נאבד החוט יתבטל ברוב, ולכן בעינן לגדר 'שעטנז' דהוה חפצא דאיסורא [ע"י שוע וטווי], וכמש"כ תוס' נדה דהתורה אסרה לתערובת הכלאים ולכן ל"ש ביטול.

תוד"ה כולה. דאתי עשה דבגדי כהונה ודחי לל"ת דכלאים. **הטור"א** [חגיגה ב: ושאל"א כט] נקט דכוונת התוס' לעשה דעבודה, והקשה דאינו בעידנא, ועובר בלאו משעת לבישה ואינו מקיים לעשה עד שעת עבודה. ובטור"א הביא מזה דכיון דא"א בענין אחר ההכשר מצוה נחשב בעידנא [וכמ"ש בפסקי תוס' זבחים סט, ה' לעיל]. **ובהג"א אמרי ברוך** [שם, וכן בקו"א וערל"נ] חלק דלבישת בגדי כהונה הוה מצוות עשה, ונמנה במנין המצוות, ולא תליא בעבודה.

ובגמ' מנחות [מג. וערכין ג.] איתא נהי דאישתאי בעידן עבודה, בלא עידן עבודה לא אישתרי. **ותוס'** מנחות מא. נסתפקו [ע"פ דעת ר"ת דכלאים בציצית הותרה] דיתכן דבגדי כהונה גרע ולא אמרי' דהותר כל לבישה. ועוד תי' ר"ת דבגד המיוחד לעבודה מותר בכל אופן [וכוונת הגמ' לבגד דאינו מיוחד לעבודה לא אישתרי].

והרמב"ם [כלאים י לב, וכלי המקדש ח יב] פסק דלא הותרו כלאים בבגדי כהונה אלא בשעת עבודה. והראב"ד חלק דאיתא ביומא סט. דאפי' שלא בעידן עבודה הותר. [וכ"כ בהל' כלי המקדש דכל היום מותר]. **והאחרונים** [ע' שאל"א ל, וביה"ל א א ועוד דהאריכו הרבה] דנו האם דעת הראב"ד דבגדי כהונה הוה בגדר הותרה, והקשו א"כ מ"ש מציצית דפליג על ר"ת. ועוד פ' האחרונים דכוונת הראב"ד דמקיים מצוות לבישת בגדי כהונה, ולא תליא בזמן העבודה.

בא"ד כמו שפי' לעיל דלא ילפי' מאחות אשה. **האחרונים** הביאו דמבואר בתוס' דהוה מדין עדל"ת, ואף דכתבו הטעם דא"א בענין אחר. וע' מש"כ בזה לעיל ג:.

בא"ד לא בטלה מצוותו יכול לשרפו אחר הי"ט. מבואר דמה דאפשר למחר נחשב אפשר לקיים שניהם². [וכ"מ בתוס' פסחים [מז: ד"ה אחרישה] דכתבו דלא אמרי' להמתין, דאם היה מבקש עפר אחר ינגב הדם או יתטשטש]. **ורע"א** בגהש"ס ציין לדברי **תוס'** שבועות ג. [הו' בע"א] דלא אמרי' ימתין למחר. **ובקוב"ע** [יא ה] תי' דהתם אין קצבה להמתנה.

אבל **הרמב"ן ורשב"א** [שבת כד: וכ"כ הרשב"א ביצה ח:] כתבו דכיון דהיום א"א לקיים שניהם, אמרי' חביבה מצוה בשעתה, ואע"פ שאפשר למחר כל מחוסר זמן כמחוסר הכל דמי. **וברמב"ן ורשב"א** [ו.] כ' דעשה דמילה דחי שבת, אע"ג דאפשר למחר³, וכן מיתת ביי"ד ובנין ביהמ"ק דהגמ' מדמה לעדל"ת. **והאחרונים** [קוב"ש ב"ב כא, קה"י ה] תי' דדעת תוס' דמצוות בנין ביהמ"ק אינו מעשה הבנין, אלא שיהא בנוי. ובזה לא אפשר למחר. דמה שבונה למחר הוה קיום חדש, ולא מהני שהיום יהא בנוי. ועוד כתבו **האחרונים** דיש מצווה לבנות משום קרבנות דהיום, ובזה לא מהני למחר.

שכן נכרתו עליה י"ג בריתות. **הריטב"א** כתב דהוה כאילו יש לו כמה מצוות עשה. ומשמע דיש סברא דע"י כמה מצוות דוחה יותר. **ובריטב"א ישנים** [ב"מ לא.] כתב דב' מצוות עשה דוחים ל"ת ועשה.

נילף ממילה, מפסח, מתמיד. הבית הלוי [א לח ג] הקשה דמבואר בגמ' יומא מו: דשבת הותרה אצל קרבנות ציבור. וכמו דהותרה מלאכת אוכל נפש ביי"ט, והיאך אפשר ללמוד ממנו לשאר איסורין שיהא עשה דוחה ל"ת. וכתב דהטעם דאמרי' דהותרה הוא משום דמצוותו בכך וא"א בענין אחר. א"כ י"ל דהכא קאי בהקדמה דאפשר למוצ"ש אלא משום חביבה מצוה בשעתה, ולכן הוה דחיוה. **ובמצפ"א** כתב דסוגיין ס"ל דשבת דחיוה אצל עבודה, ותלה במח' בב' שוחטים. [והמצפ"א הביא דהשעה"מ [ע"ז ו] דן האם מילה נחשב הותרה בשבת או דחיוה].

1 וכע"ז הקשה לגבי כלאים בציצית, ע"פ מש"כ תוס' לקמן צ: דאינו מתחייב בציצית עד אחרי העיטוף, הרי אינו בעידנא. ויישב דא"א בענין אחר הוה בכלל הקיום. ובקרא שם חלק דאף דאינו מחוייב עד אחרי שילבש הבגד, מ"מ כשיש בו ציצית מקיים מיד בלבישה.

2 אבל בקוב"ע יא ה כתב דתוס' כתבו אליבא דמ"ד דגזיה"כ דאין שורפין ביי"ט, וילפי' מקרא דלא נחשב אפשר לקיים שניהם. אבל להלכה דהטעם משום דיי"ט ל"ת ועשה, ליכא למילף מקרא. ומסברא אינו אפשר לקיים וכדעת הרמב"ן.

3 והוכיחו מזה דלא אמרי' דאינו הכשר מצוה ע"פ דברי רש"י [ו. ע"ש], כיון דאפשר למחר.
4 **ובמהרש"ם** ד. הקשה דלר' ישמעאל [מנחות לז:] ציצית הוה ד' מצוות חלוקות, א"כ היכי ילפי' מינה דל"ת בעלמא דחי ל"ת. [אבל מבואר שם דלר' ישמעאל אם יש ציצית בכנף א' דחי לל"ת דכלאים, א"כ כל מצוה בפנ"ע דחי. ואפשר כוונתו הא גופא מנלן].

מה למילה שכן כרת. הריטב"א הקשה דבמילה בזמנה אין כרת. ומילה שלא בזמנה לא דחי שבת. ותי' דמ"מ יש כרת במצוות זו לגבי גדול. והאחרונים כתבו דהגמ' מתחילה לא הקשה משום כך, דהוה פירכא כל דהוא, ורק בצד השהו דוחה כן.

ישנו לפני הדיבור. רש"י [ד"ה שכן] כתב משא"כ ביבום דליתא לכל הני. והריטב"א כתב דהא דיהודה היה נוהג בו, לאו בתורת מצוה היא אלא כדרך שקיים אברהם עירוב תבשילין. אבל במהר"ץ חיות הביא מהילקוט דאברהם נצטווה על המילה וכו' ויהודה על היבום. והקשה ע"ז מסוגיין. ע"ש.

ובשאג"א [צו] הקשה דבירושלמי [הו' בתוס' קידושין לח.]. איתא דאין עשה שקודם הדיבור דוחה ל"ת דאחר הדיבור¹. ומבואר דאחר הדיבור אלים. וכתב דהכא נשנית שוב אחר הדיבור, אבל הק' דנשנה כדי ללמד דדחי שבת. וסיים ויש ליישב בדוחק.

תוד"ה ומכילה. ואור"י דחשיבי תדיר כיון דהוי בכל שנה. התה"ד [רסו] הביא מזה דכל דבר שזמנו קבוע נחשב תדיר².

תוד"ה כולכם. אתה ואביך חייבין לעשות מצוה. והתוס' הרא"ש כתב לתרץ דהאב אינו מצווה על חילול שבת של בנו, וכן באבידה איירי דהאב זקן ואינו לפי כבודו. ובזה ל"ש סברת כולכם חייבים בכבודי דהאב אינו מצווה. ובפתח"ת [רמ ט] נסתפק האם אף במלאכה שאין האשה חייבת לבעלה אמרי' שיעשה כיבוד האב. [והאחרונים דנו האם סברת 'כולכם חייבים בכבודי' הוא סברא דמצוה זו אלים [בכ"ש], או דבכלל כיבוד האב שיעשה המצוה]. ובחי' ר' ראובן [ד] כיון דאף אביו מצווה למצוה נחשב חסרון בעצם הצווי לכיבוד אב³.

האחרונים [אמר"מ יד ב, קובה"ע יח] העירו דאדרבה כיון דעדל"ת אין בזה איסור, ול"ש סברת אתה ואביך. וע' מש"כ בזה בסמוך.

תוד"ה טעמא וכו' [בע"א] וי"ל דעשה ול"ת דקיל הו"א דלידחי. הרשב"א [ועוד ראשונים] ביארו דסברת 'הוקש כבודם' מהני בעשה כנגד עשה, במקום סברת 'מאי אולמי'⁵, אבל אינו סברא לדחות ל"ת שיש בו כרת.

בא"ד ס"ד דלא לידחי ציצית, אין שוה בנשים. החמד"ש דייק מתוס' דמצוות יבום נחשב שווה בכל, והוכיח מזה דאף האשה מצווה במצוות יבום [ע' מש"כ לעיל ג:]. ודחה דמצוות יבום משום הקמת שם, וזה לא שייך לגוף האשה ולא נחשב אינו שווה בכל.

ומבואר בתוס' דלפי האמת עשה שאינו בכל דוחה ל"ת. אבל הרמב"ן [כתובות מ.] מבואר דעשה דאינו שווה בכל קיל ואינו דוחה ל"ת⁶. ובדברי [כח] כתב דלפ"ז ציצית נחשב שווה בכל, דנשים יכולים לקיימו, אף שפטורים.

בא"ד [סו"ד] ומפסח ומילה ותמיד לק"מ וכו'. רע"א הקשה תיפוק ליה דהוה ל"ת ועשה, ולכן לא דחי. ושאני כיבוד אב דהוקש כבודם [וכמ"ש תוס' לעיל]. אבל בהני הדר קושיה מאי אולמי דהאי עשה. [ודנו דהוה עשה שיש בו כרת. אלא דאף עשה דשבת יש בו כרת].

ו.

לאו דמחמר. בקובה"ע [יד ה] הקשה בשם חמיו הגר"מ אטלס דאפשר לקיים שניהם, שיפקיר בהמה [למ"ד דלאו דמחמר קאי דוקא בבהמה שלו], ומה ס"ד דידחה לל"ת. ותי' דכיון דמצוות כיבוד אינו מחייב שיפקיר את בהמתו, ולכן אף כלפי הלא תעשה אינו נחשב אפשר לקיים שניהם. ולמד מזה דה"ה במקום דאפשר

- 1 ועוד ביארו האחרונים הטעם בזה, ע"פ דברי ר"נ גאון [הוק לעיל ד.]. דעדל"ת משום דאמרי' דלא נאמר הלא תעשה במצב זה, וזה ל"ש כלפי מה שקודם הדיבור.
- 2 והאחרונים דנו דמה שאין זמנו קבוע הוה גדר 'מצוי'. ובמשנ"ב [ז ב] הביא מהמהרש"ל דאשר יצר נחשב תדיר במקום ברכה אחרונה.
- 3 וכתב דנפק"מ מזה כשהאם צוותה מחיים, ושוב מתה [או נתגרשה], דאמרי' כיון דבשעת צווי 'אתה ואמך מצווים' אינמו צווי כלל. דהב"י [יו"ד שעו] כתב דכשאביו מקפיד שלא יאמר קדיש על אמו, כיבוד אב עדיף על כיבוד אם. ורע"א שם תמה דבנתגרשה שניהם שווים, וה"ה מתה. ובזה תי' ר' ראובן דכיון דבשעת צווי האם אמרי' אתה ואביך מצווין, שוב אינו מחייב.
- 4 ובאמר"מ כתב דגבי השבת אבידה לולי קרא היה הדין שיעשה מה שרוצה [דאינו מבטל בידים], ובזה מהני סברא זו דאתה ואביך.
- 5 והאחרונים כתבו דע"כ 'מאי אולמי' אינו כפשוטו דהוה עשה נגד עשה, דדעת הרשב"א [ועוד ראשונים] דסברת אין עשה דוחה ל"ת ועשה, משום אלימות הל"ת דמסייע לו העשה [דעשה דוחה לאו הבא מכלל עשה]. אלא דסברת כולכם חייבים מהני כנגד אלימות זו.
- 6 ודימה לזה הא דעשה דאפשר לבטלו [אי אמרה לא בעינא], קיל ולא דחי ל"ת.

לקיים ע"י שיוצא יותר מחומש נכסיו, דנדחה הלאו, כיון דהעשה אינו מחייב לעבור. ולא אמרי' דלמצוות ל"ת צריך ליתן כל נכסיו. [והאחרונים דנו דל"ל דהתנאי דאפשר לקיים לא בעי אפי' חומש נכסיו, אלא כל שאינו עומד לפניו אפשרות לקיים שניהם דחי לל"ת. ואין כאן נידון ביטול עשה¹.]

ניגמר מהכא דלא דחי וכו'. וכמו דכיבוד אב לא דחי [ובמסקנא דחינן דדוקא כיבוד אב דהוה הכשר מצוה]. האחרונים הקשו דבתוס' [ה: ד"ה כולכם] כתב ודהטעם דכיבוד אב לא דחי הוא משום דאביו ג"כ חייב במצוות, א"כ היאך נילף מיניה לכה"ת דעשה לא ידחה. [ודנו דמ"מ שייך ללמוד במה מצינו, ע' לשון הרמב"ן².] ובקוב"ע [יח א] כתב דבעי ב' הטעמים. דאילו עשה דוחה ל"ת, א"כ זהו כבוד המקום, ולא שייך סברת כולכם חייבים בכבודי. וע"כ הטעם משום דהכשר מצווה לא דחי ל"ת. אלא דלטעם הזה אם עבר וכיבד אביו קיים העשה, ולזה אהני סברת כולכם חייבים בכבודי דלא קיים מצוות כיבוד אב. [ונפק"מ אף במצוה דרבנן³, ע' בסמוך].

דתניא יכול אמר לו אביו היטמא יכול ישמע לו וכו'. בהג"מ [ממרים ו] בשם הסמ"ג הוכיח מכאן דאינו נעשה רשע בדיבור, דא"כ האב רשע ולמה ישמע לו. [ובמשנ"ל [גזילה יא] כתב דאירי דאמר לו לעסוק בכבודו, וכה"ג לא מקרי רשע]. ורע"א תמה דאדרבה אילו היה הדין דעדל"ת, א"כ אינו עובר על דברי התורה. ובחי' ר' נחום כתב דלצד דילפי' מהכא עדל"ת, גדר הדין דחייב כיבוד אב מחייב לעבור על מצווה אחרת, ולא הוה כדן עדל"ת דהאיסור נדחה.

הרמב"ם [ממרים ו יב] כתב דלא ישמע לו אפי' באיסור דרבנן. [וכ"פ בשר"ע רמ יד]. ובהל' יג הוסיף אמר לו אביו השקיני מים ויש מצוה יתעסק במצוה, שאתה ובין חייבים במצוה. ובכס"מ כתב הטעם דכיון דהסמיכו איסור דרבנן ללאו דלא תסור. ובגר"א [כו] כתב אע"ג דאמרו ל"ת שיש בו כרת [דבסוגיין משמע דהטעם דלא דחי לאיסור], והרמב"ם סמך על מדרש רבה וכו' והוה דומיה דמלך [דלא ישמע לעבור על דברי תורה, אפי' באיסור דרבנן, וע"ד סברת התוס' ה: כולכם חייבים בכבודי⁴].

אבל רמב"ם [גזילה יא יט] דכשאביו אמר לא להחזיר אבידה לא ישמע לו, דאל"כ ביטל עשה דהשבה ועבר על לא תוכל להתעלם. והאחרונים הקשו תיפול דאפי' איסור דרבנן לא ישמע לו. ובדרישה [חול"מ רסו ז, ומנח"ח תקלח ג] כתב דאירי דאמר לו להביא גוזלות לעסוק בכבודו, ובזה אינו מצווה לעבור על מצוה, ולא שייך כולכם חייבים בכבודי. [והאחרונים הקשו דמשמע דאף במקום מצוות כיבוד אב לא ישמע בשאר מצוות].

תוד"ה ניגמר. וא"ת שאני הכא דהוה עשה ול"ת וכו'. והרשב"א כ' בשם מורי הרב [רבינו יונה] דבמחמר ליכא עשה, דקרא דתשבות קאי אאבות מלאכות. והמנח"ח [כד א] כתב דלפ"ז אף תחומין [למ"ד דאורי' דכתיב אל יצא וגו'] אינו נכלל בעשה דתשבות⁵. ובר"ה לב: אי' דעשה דשופר לא דחי איסור תחומין, דהוה ל"ת ועשה. דעשהו חיזוק לדבריהם כשל תורה. והמנח"ח כתב דלמ"ד תחומין דרבנן א"ש דחכמים עשו כמלאכה ויש ל"ת ועשה. אבל למ"ד תחומין דאורי' אמאי לא דחי עשה לל"ת⁶.

הכשר מצווה

תוד"ה שכן. וקשה לר"י דאין זה אפשר וכו' חליצה נמי לא בעי דכל שאין עולה ליבום וכו'. בברכ"ש [ג] הקשה א"כ הדין נותן שידחה, ויעלה ליבום ולחליצה. והותר אף לייבם, אלא שצריך לחלוץ כדי שלא לפגוע באיסור כרת [ובערוך לנו כתב ליישב רש"י עד"ז]. והביא בשם הגר"ח ליישב דלא אמרי' דחיה בכח⁷. וע"ע בגרנ"ט.

בא"ד ועוד וכו' דלא חשבינן גבי יבום אפשר לקיים ע"י חליצה, משום דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא⁸. והאחרונים כתבו דמבואר דלרש"י גדר הכשר מצווה לא תליא בגדר

- 1 והביאו כן ממש"כ תוס' ה: [ד"ה כולה] דמשום שלא לענות הדין [וכדו'] לא אמרי' דיכול להמתין.
- 2 ובחי' הגר"נ כתב דיש ב' הגדרות של דחייה, משום דהותר או משום דאליים, ולכן בעי לב' הטעמים.
- 3 וצ"ב דעכ"פ במצווה דרבנן נימא שעשה ידחה, ואינו סותר לדין התורה.
- 4 והגר"א ציין לתוד"ה ניגמר, וד"ה והא וד"ה שכן.
- 5 והמנח"ח [כד יג] כתב דנפק"מ בזה בגוי ששבת, והלך י"ב מיל [וכן מחמר], דאם עבר על עשה לא שבת, ולדברי רבינו יונה הרי שבת.
- 6 ועי"ש שדן משום דאינו בעידנא.
- 7 ויל"ד האם כוונתו דל"ש כלל בסיעת הדין, אלא בדין למעשה. או דפרשת עדל"ת דהתורה נאמר רק במה שהותר בפועל.
- 8 ובחי' ר' אברהם מן ההר כתב לדעת רש"י דסוגיין פליג על סוגיה דלקמן.

אפשר לקיים שניהם. ובקוב"ע [ח יא] ביאר דעשה דוחה ל"ת גרידא כדי לקיים המצוה, ולא תליא בביטול העשה. וחליצה במקום יבום אינו קיום מצוה, ואף דבדידה תליא רחמנא ואין בזה ביטול מצוה. אבל דחיית ל"ת שיש בו כרת הוה רק במקום ביטול הל"ת. והרמב"ן הקשה עוד דאמר' עדל"ת אף כשאפשר למחר [ע' לעיל ה:], והרי לא הוה הכשר מצווה לרש"י. ולדעת רש"י 'הכשר מצווה' הוה גריעותא לגבי יבום, ולפ"ז אמר' דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, מלבד ביבום.

בא"ד ונראה לר"י וכ"פ ר"ח [וכ"כ שא"ר] וכו'. דמחמר בכיבוד אב הוה 'הכשר מצוה' ולא עיקר המצוה. ועשה דוחה ל"ת אמר' רק בגוף המצוה. וכשמחמר אחר בהמתו להביא גוזלות אין זה כיבוד אלא הכשר כיבוד. [כ"כ הרמב"ן ושאר ראשונים]. ובפשוטו משמע דבשעה שמאכלו נחשב גוף המצוה [ודחי לל"ת]. ובריטב"א הוסיף דאילו ביטול ושחיטה [דלא סגי בלא"ה] כגופיה דהאכלה והשקאה חשיבה [וע' בסמוך]. [אבל תוס' כתבו דרוב עניני כיבוד וכו', משמע דאף גוף המצוה נגרר בתריה, וצ"ב]. אבל בקר"א כתב [לחלוק על תוס'] דהמעשה שעושה אינו גוף המצוה, אלא במה שמכבדו ע"ז.

בא"ד כשמחמר ומניח מלהחזר אבדה כדי להביא גוזלות לאביו. הרמב"ן כ' ואפי' אמר לו אביו חמר אחר הבהמה אין זה עיקר כיבוד [ולשון הרשב"א אין בו עשה של תורה], דמצוות כיבוד הוא במה שיש לו הנאה ממנו. אבל א"צ לומר שלא ישמע להטמא בחנם. וכ"כ תוס' קידושין לב, אבל הריטב"א הביא בשם רש"י דסוגיין קאי כשמניח מלהחזיר בחינם.

והריטב"א כתב דאם אמר כן לבטלה לא ישמע לו [כלל, וכ"מ במהרי"ק]. והגר"א [רמ לו] הביא שברשב"א כתב דרק לדחות לאו לא מהני, הא לאו הכי חייב. ובברכ"ש [ג] כתב דבמקום שאין לאב הנאה אינו עיקר כיבוד, ואינו ביטול מצווה. אבל כיבוד שאין לו הנאה יש ג"כ מצוה, אלא שאינו דוחה ל"ת³. והחז"ר [קידושין לב] כתב דאפשר דהוה חיוב דאורייתא שהרי רצון התורה בכיבוד ובמוראו, אלא דאינו עשה גמור ומעין חצי שיעור⁴. ובחי' ר' ראובן [ה] כתב עוד [ע"פ דברי המקנה קי' שם] דחייב מדין 'מורא', שלא יסתור את דבריו [ואינו נכלל במצוות כיבוד], ומשום מורא לא נחשב שעצם המעשה הוא מצווה.

התה"ד [קב] למד מסוגיין דמי שהדליק נר חנוכה בע"ש וכבתה [לפני השקיעה], אינו זקוק לה. מדמברכין על ההדלקה אף דעדיין לא הגיע זמן המצווה, ע"כ דכיון דא"א בענין אחר נחשב הכשר מצוה. והביא מדברי תוס' דידן דאף דמאכיל אביו לאחר זמן, נחשב ההכשר מצוה מגוף המצווה. ולכן אם כבתה אין זקוק לה כיון שהתחיל הכשר המצוה. [ולפ"ז מי שביטל לאביו ונאבד מאכל קיים מצוות כיבוד ע"י ההכשר. אלא דמ"מ מצוות כיבוד רמי עליה ולכן חייב לבשל שוב, וכ"כ בקוב"ע יג ג]. והאחרונים תמחו דאדרבה כוונת הגמ' כאן דהכשר מצוה אינו גוף המצוה. ובקוב"ע כתב דהתה"ד ס"ל דלתוס' הגמ' איירי דוקא במחמר דהוה הכשר דהכשר, וכמ"ש הריטב"א דבשל לי הוה כמו האכלה גופא. ובזה למד דדוחה ל"ת⁶. ועוד פ' האחרונים דהתה"ד למד דנחשב מעשה המצוה, וס"ד דגמ' שידחה ל"ת, אלא דילפ' גזיה"כ דכיבוד אב לא דחי. ולענין עדל"ת בעי גוף המצוה. ומ"מ לענין שאר דינים תליא במעשה המצוה [וע' הערה לעיל].

תוס' שבת קלא. [ד"ה שוין] הקשה לדעת ר' אליעזר דמכשירי מילה דחו שבת [וכן לולב וסוכה ושאר מצוות, ומבואר בגמ' דאפשר ללמוד הכל מחד קרא], דנילף מכיבוד אב ואם ומבנין ביהמ"ק דלא דחו שבת [ולא אמר'] דהוה מכשירי מצווה. ותוס' תי' דכיבוד הוה המצוה עצמה, דשחוט לי בשל לי שמתקן לו מאכלו הוה כיבוד

1 [ולא פלוג]. והאחרונים דנו לפרש דע"י הרוב לומדים דגדר הכיבוד הוה בתוצאה, והמעשה [אף כשמאכיל ממש] הוה רק הכשר. והוכיחו מתוס' דאף 'הכשר המצוה' נחשב קיום המצווה [ולא מכשירין בעלמא], דאל"כ איך מצטרף לרוב מה שאינו מגוף המצוה.

2 ומש"כ תוס' רוב עניני כיבוד, היינו רוב מקומות שיש דחייה [דהא האכלה ממש אין בו דחייה].
3 שהמהרי"ק [קס ה' ברמ"א ס"ס רמ] כתב דא"צ לשמוע לאב אם מוחה שלא ישא אשה שחפץ בה. והמהרי"ק כתב ג' טעמים א' דהמצוה הוא רק במה שיש לאב הנאה. ב' דהוה כמצווהו לעבור ע"ד תורה. ג' דמשום צער גופו דמי למה שאינו חייב לתת משל הבן. והגר"א [לו] ציין המקור מדברי תוס' דידן, דעיקר כיבוד הוא במה שיש לו הנאה, שמאכילו. וכתב דלרשב"א דוקא לדחות לאו.

3 דרק גוף המצוה דחי לל"ת. [וקצת משמע מדבריו דדין דחיה דעדל"ת תליא בביטול עשה. וע' מש"כ לעיל].

4 וציין למש"כ תוס' שבועות כב: כתבו דחל שבועה עליו.
5 משא"כ נר חנוכה הוא חיוב 'מעשה הדלקה' פעם אחת ביום [ולא אמר' דרמי עליה עד שיתקיים תוצאת המצוה, שיהא דלוק].

6 ולפ"ז התה"ד למד דין מדיוק בתוס' [שאינו לפנינו], ובפשטות הסוגיה מבואר להיפך.

עצמו. ובנין ביהמ"ק נמי הוה מצוה לבנות ביהמ"ק. והאחרונים הקשו דבפשוטו זה סותר למש"כ תוס' ושאר'ר כאן דכיבוד אב הוה הכשר מצוה, ועיקר המצוה הוא בכיבוד. ותי' הקוב"ע [יג ד] דכוונת התוס' דהוה 'מעשה המצוה' ולא מכשירי מצוה, ואף ד'קיום המצוה' הוא בגוף הכיבוד, ולכן נחשב רק 'הכשר', מ"מ הוה עצם המעשה המצוה. [אבל תוס' לקמן בע"ב [סוד"ה טעמא] משמע דהכשר מצוה הוה מכשירי מצוה. ועי"ש. ובקוב"ע נדחק דכוונת התוס' מכ"ש].

ו:

בזמן שאין ביהמ"ק קיים וכו'. [ובגמ' מגילה כח. דרשי' מדכתיב והשמותי את מקדשי, אף בזמן שהם שוממים²]. הטור"א [מגילה כח.] כתב דהיינו למ"ד קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא. אבל למ"ד דבטלה קדושת המקדש אין איסור מורא מקדש מדאורייתא אחרי שנחרב. ובמנח"ח [סוף רנד] נטה דאף למ"ד דבטלה [וכ"פ הראב"ד] נוהג דין מורא מדאורייתא בזה"ז, ועכ"פ מדרבנן [שהרי הראב"ד לא השיג בזה]. ועי"ע בערוך לנר דהאריך בזה.

תנ"ה א. והא דבפ"ק וכו' אלמא בהעברה [לר' ישמעאל] יש כרת. האחרונים דנו ד"ל דתרי ר' ישמעאל הוה, וכמ"ש תוס' לקמן קד. והתוס' רא"ש כתב דאיתא הכא ד'משום' ר' ישמעאל אמרו, ולא ר"י גופיה. ועוד תי' בשם רבינו מאיר דכשקרא והטה נתבשל השמן, ומלאכה הצריכה לגופה היא [וצ"ב ואכ"מ], א"נ סבר כר' יהודה דמחייב במלאכה שאינצ"ל. ג. ובביה"ל [א טז י] כתב דבהטיה יש ג"כ כיבוי.

הא לאו הכי דחי [משום עדל"ת ומה לי חומרא רבה], כר' יוסי דהעברה ללאו יצאת, הבערה דבי"ד בישול פתילה הוא. בתוס' [סוד"ה און] מבואר דס"ד דאף מעשה ההריגה הותר מדין עדל"ת, והו"מ להקשות מזה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א [א שנו], אלא דס"ל נקטו דאיירי בהעברה כפשטה דקרא, והול"ל תיפוק ליה משום רציחה. [ועי' מה שהקשה רע"א].

והשואל [ברשב"א] העלה ליישב שיעשה ע"י גויים [וצ"ל דאיירי באופן דא"א לבשל הפתילה ע"י עכו"ם], והקשה דהיכן מצינו קיום מצוות עשה ע"י גוי. והרשב"א השיב דהגוי הוה שלוחו של בי"ד, ומיתת בי"ד לא בעי גופו של בי"ד. וכמו שמצינו גט מעושה [גיטין פח:]: דהעכו"ם כופה בשליחות הבי"ד, ונחשב מעשה הבי"ד [ועי' קוב"ש ביצה כה].

הבערה דבי"ד בישול פתילה הוא וכו'. הרמב"ן הקשה היאך שייך להתיר מדין עדל"ת, הא בעידנא דעבר על הלאו לא מקיים לעשה. ותי' משכחת לה שפוחת פיו, ונותן האור תחת הפתילה, והיא נתכית לתוך פיו [וכ"כ הריטב"א]. והרשב"א חלק ולא נהירא דא"א שלא יהא קודם³. והרשב"א כתב דהמ"ל ולטעמך, ועדיפא מיניה קאמר.

תוד"ה טעמא. סו"ד בכל דוכתא משוינן מכשירין שא"א לעשותם מע"ש למצוה עצמה. [האחרונים ביארו דכוונת התוס' דלא מצאנו חילוק בסוגיות, ולא שאין מקום לחלק מסברא]. האחרונים תמהו דתוס' [בע"א] כתבו דכיבוד אב לא דחי ל"ת כיון דהוא מכשירין. ובקוב"ע [יג ה] כתב דלכאורה יש לחלק דלגבי הותרה מכשירין הוה כגוף המצוה, אבל לגבי עדל"ת ודחיוה כתבו תוס' דהמכשירין אינן דוחין, דאינו בעידנא כלפי גוף המצוה. אבל הקשה דהכא ס"ד מצד מה לי חומרא רבה דהוה עדל"ת ודחיוה. ובקוב"ע תי' דהכא מכשירין חשיבי חלק ממעשה המצוה, ותוס' לעיל איירי שאינו חלק ממעשה המצוה [ועי"ד מש"כ בדעת הריטב"א ותה"ד, הו' לעיל]. ובחי' הגר"נ כתב דבמקום דגוף המצוה דחי, ה"ה מכשירים ידיה. ולעיל איירי דכיבוד אב לא דחי, ולכן לא יתכן דמכשירין ידחו.

בשאר מלאכות חוץ ממיתת בי"ד. בסוגיין מבואר דאיירי בהריגת בי"ד שיש בו מלאכה, ובזה הנידון דנילף שדוחה שבת. אבל הרמב"ם [כד ז וכן במנין המצוות ל"ת שכב⁴] פסק דאין עונשין בשבת⁵, ואין

1 דומיה דפריה ורביה דמעשה המצוה הוה בביאה [דרק זה רמי עליה], ואף דעצם המצוה הוה לידת הבנים [ועי"ע בקוב"ע בכ"מ].

2 ובברכות סא: לת"ק ור' עקיבא אף בזה"ז לא יפנה כנגד ירושלים, ור' יהודה ור' יוסי מתירים בזמן שאין ביהמ"ק קיים. [ועי' ערל"נ].

3 והאחרונים [ברוך טעם עדל"ת א] כתבו דמבואר ברמב"ן דלא בעי שיהא בזמן א' ממש, וסגי במעשה א' או תוכ"ד. [וציינו לדעת ריצב"א בתוס' כתובות ל: ד"ה לא צריכא] לענין קלב"ם].

4 ובמנח"ח [קיד א] הקשה אמאי הוה לאו בפנ"ע, דהוה רק גילוי דאינו נדחית, וחוזר להיות לא תעשה כל מלאכה. וכתב דלמש"כ המג"א דילפי' כל עונש מריבויא ניחא. [ומשמע דהאיסור על הבי"ד, ולא רק על מי שעושה את המעשה. ויל"ד].

5 וכן איתא בסנהדרין עב: [דס"ד] דאין עונשין בשבת [דיש איסור מטעם העונש, ולא רק גילוי דאין סיבת דחיה].

מלקין בשבת. דילפי' וכו' אזהרה לב"ד שלא ישרפו בשבת, וה"ה שאר עונשים. והמג"א [שלט ג] הביא דבמנין המצוות כתב 'ה"ה שאר מיתות' [וכ"כ בס' החינוך קיד], ומשמע דוקא בדבר שיש בו חיוב חילול שבת, והביא דכ"מ מהגמ' בסנהדרין [שהו' כל סוגיין]. וכתב דאפשר דאף מלקות איירי כשעושה חבורה, וצ"ע. ואפשר דמריבוי דכל מושבותיכם נפקא דאין דנים כלל². והאחרונים הביאו דכ"מ בירושלמי דילפי' איסור על 'עונשין' בשבת. וע' אבנ"ג או"ח רכח].

ז.

רש"י ד"ה רציחה. אא"כ היה ע"ג מזבח. וכדאיתא ביומא פה. ברייתא דר' עקיבא. ובתוס' ר"פ הקשה בשם הר"מ היאך ילפי' מיניה שידחה רציחה שבת, שהרי כבר בא. ורציחה דוחה רק לפני שהתחיל. [וכע"ז הקשו האחרונים³]. ות"י כיון דרציחה דוחה גוף העבודה עדיף, ועבודה דחי שבת אפי' שכבר בא [ע' תוס'].

אבל הרמב"ם [רוצח ה' יב] מבואר דרוצח במזיד אין מניחין אותו לגמור העבודה. ובמשנ"ל הקשה אמאי לא פסק כגמ' ביומא. וכתב דאפשר דמסוגיין מבואר דרציחה דוחה עבודה, וא"כ דעוד העבודה בידו אמרי' דעבודה דוחה רציחה. ובקרא הביא דמפורש בכליתא דפליגי על ר' עקיבא מק"ו זו.

לא תעשה חמור ממנו. רע"א בגהש"ס ציין לדברי הרמב"ן [עה"ת הו' לעיל ד.]. דמצות עשה גדול מלא תעשה, כיון דהוה מאהבה. ואילו בסוגיין מבואר דל"ת חמור יותר. וביארו האחרונים דמי שעובר על ל"ת הוה יותר חמור ממי שעובר בידים על דברי התורה. ורק לענין זהירות עשה עדיף. וכיון דהלא תעשה נדחה, אינו עובר על דין התורה.

והמהר"ם חביב [תוספת יוה"כ יומא פג] דייק מדברי הרמב"ם דבמקום פיקו"נ, דמאכילין הקל קל, כשיש נבילה ואיסור [עשה] שביעית, מאכילים נבילה. וביאר דבריו ע"פ דברי הרמב"ן הנ"ל. וסיים דסוגיה דעלמא לא משמע כן. ורע"א תמה על דבריו דבסוגיין מפורש דל"ת חמור מעשה, ואף דעשה דחי לל"ת.

תוס' פסחים [נט. ד"ה אתי] כתבו בשם ר"י דדוקא ל"ת דחמיר בעי בעידנא, אבל עשה חמיר דוחה עשה בכל ענין. ורע"א [ב קמג] צין דכוונת התוס' ע"פ סוגי', דעדל"ת אף דחמיר מיניה. אבל עשה החמור דוחה עשה הקל אף בלא גדר דחייה.

והמג"א [תמו ב] הביא דהשבלי הלקט למד מזה דה"ה דעשה דרבים [הבאת שופר] דוחה ל"ת, ואף שלא בעידנא. והאחרונים העירו א"כ היאך ס"ד [לעיל ה:]. ללמוד עדל"ת שיש בו כרת מקרא דפסח תמיד, הא עשה דרבים חמיר ודוחה ל"ת מצד חומרתו [ונפק"מ דלא בעי בעידנא], והיאך נילף ממנו לעלמא.

מה לי איסורא רבה. הריטב"א כתב אבל אנו סברין דיש הפרש בין חומרא רבה לחומרא זוטא, וכדדחי לה. אבל הרשב"א וריטב"א [בע"ב] העתיקו סברת מה לי איסורא רבה [וצ"ע⁴]. והאחרונים הביאו דהר"ש מקינון [ספר הכריתות] דעדל"ת שיש בו כרת. וביארו האחרונים דרק תרי איסורי לא דחי למסקנא, אבל ילפי' דעדל"ת שיש לו כרת בעלמא⁵. וכ"כ המהרש"ל [ד.]. דלכמה תי' אמרי' עשה דוחה ל"ת שיש לו כרת.

הט"ז [קסד ז] כת' דלא ייבם נדה לפני שנטהרה, ולא אמרי' עדל"ת [שיש בו כרת], דאפשר לקיים שניהם כשתטהר⁶.

ז:

אלא ס"ד תיתי במה מצינו מאשת אח. בתוס' ג: [ד"ה לא] ביארו דכוונת הגמ' משום הואיל

- 1 ובמחצית השקל הקשה דאי"צ לחבורה. [וע' אבנ"ג דהאריך בכ"ז].
- 2 ובפרמ"ג כתב ע"פ מש"כ תוס' ז. ד"ה ומה דסוגיין אתיא כר' טרפון, ולכן הרמב"ם לא פסק כסוגיין.
- 3 והאחרונים תי' דהא שהתחיל אינו סברא בדחייה, אלא דין בפנ"ע דלא מפסיקים את העבודה.
- 4 והאחרונים כתבו דס"ל דרק לענין דחיית ל"ת אמרי' דלא דחי כשיש לו כרת.
- 5 וכ"ד ספר הכריתות דעשה אינו דוחה ב' לאוין [הו' לעיל ג:]. ומבואר דב' לאוין חמור מלאו שיש בו כרת. [וע' אחרונים].
- 6 וכדעת תוס' ה: [ד"ה כולה], אבל לראשונים לא מהני מה דאפשר ליטתר למחר. ולפ"ז במקולקלת שלא תטהר לעולם תתייבם. וצ"ע.

ואישתרי, וכדבסמוך [וע"ע בתו"י הנדמ"ח]. אבל הראשונים [רמב"ן ורשב"א בסוגיין, וכן רש"י ח. וריטב"א ה:ה] משמע דכוונת הגמ' ללמוד דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מאשת אח, וכקושיית התוס' שם. ובזה יש חילוק בין חדא איסורא לתרי איסורא. [וע' לעיל].

תוס' יומא מ: [ד"ה מה] כתבו דאע"ג דאמר' דיצא ללמוד דבר חדש, אין למידין ממנו, היינו דאם יש להשיב משיבין, אבל אפשר ללמוד ממנו מדין 'מה מצינו'. ולהכי פריך התם חדא איסורא. אבל אם יצא מהכלל ללמד על הכלל, א"כ דינו כגז"ש והיקש דאין משיבים. אבל הראשונים הביאו דהראב"ד הקשה דלא ילפי' אף במה מצינו. ות' דכוונת הגמ' דלא דמי לדבר שהיה בכלל ויצא לידון דבר חדש, והגמ' לעיל דחווה בעלמא קאמר, דאי דמי אדרבה להא דמי. והרשב"א ביאר בשם רבינו יונה דלא נחשב יצא לידון בדבר חדש, כיון דא"א ליבם בלא אשת אח. אבל הרמב"ן פ' כוונת הראב"ד דהכלל שיצא לידון דבר חדש, שלא ילפי' מכלל אפי' במה מצינו. אבל כלל לא יליף מיניה במה מצינו אי ליכא למיפרך [והרשב"א הקשה דאין זה כוונת הראב"ד].

הואיל ואישתרי

בגמ' זבחים לב: רב יוסף למד מהכא דאמר' אישתרי אף דפסח הבא בטומאה, הואיל והותר טומאתו, הותר אף שאח"כ נעשו זבים. והקשה אביי דטומאה דחווה בציבור, ולזה נדחה וזה לא נדחה. ול"ש הואיל ואישתרי אלא במצורע דהוה הותרה. א"ל רבא אדרבה מצורע היתירא להא אישתראי ולהא לא אישתראי. טומאה דחווה הוא, מה לי חד דחויא מה לי ב' דחיות.

ובטור"א [שם] כתב [לתרץ קושיית תוס' ח.]. דלרבא ל"ש אישתרי בסוגיין, דאשת אח הותרה ליבום, ורבא ס"ל דבהותרה לא אמרי' הואיל ואישתרי [והאחרונים דנו דלדעת תוס' ג: בפשוטו הוה דחווה]. **ורע"א** חלק דרבא אמר 'אדרבה', דיש יותר סברא בזה לומר אישתרי. אבל [אילו ס"ל דביאה במקצת שמה ביאה] ע"כ מודה דאמר' אישתרי במצורע.

ובקוב"ע [ט] כתב דאף לצד דהותרה, גדרו שהותר משום המצוה. אבל במקום שהגדר הותר מכלל, דאינו בכלל האיסור [כחלב חיה] לא שייך לדון הואיל ואישתרי.

תוס' [ח. ד"ה רבא בתי' הב'] כתבו דרבא ס"ל דדוקא גבי בעל קרי אמרי' הואיל ואישתרי, דחד לאו הוא. וס"ל לרבא דלא אמרי' אישתרי גבי אחות אשה כיון דהוה ב' שמות. [והאחרונים כתבו דבזה אין תוספת איסור, אלא דאסור לטמא ליכנס למקדש מב' סיבות, וסגי במה שחל היתר ע"פ סיבה א']. אבל לגמ' כאן אמרי' הואיל ואישתרי אף בב' עריות². [והאחרונים דנו האם אף הגדר בזה דה'מעשה' נחשב 'הותר', ולכן הותר אף מב' שמות איסור. או דילפי' מהא דיש היתר על איסור א', דה"ה שהתירה התורה לאיסור הב']. **ובטור"א** [מגילה ג:] הקשה דכהן שהוא נזיר, נימא דמותר לטמא לקרובים, הואיל ואישתרי טומאת קרובים לכהונה [לאבוי דאמר' אישתרי אף בהותרה, ולצד בסוגיין אף בב' איסורין]. **ורע"א** [ח.] כתב דבב' עניינים ממש ודאי לא אמרי' הואיל ואישתרי, אלא דלענין עריות כיון דכללינהו קרא לענין כרת, הותר בשם עריות⁵.

והאחרונים הקשו לצד דהיתר אשת אח חל בשעת נפילה [ע' לעיל ג: ולקמן י:]. א"כ אין 'מתיר' אח"כ כשנעשית אחות אשתו. והאיך נימא הואיל ואישתרי. [וכתבו דע"כ סוגיין ס"ל דההיתר הוה כל רגע, ודלא כרשב"א מא.']. **ובאמר"מ** [ה כד] כתב דזה כוונת הגמ' ללמוד אף ממצורע דלא אמרי' דחל ההיתר בתחילת הלילה אלא דנחשב שכל רגע של הנפילה מתיר.

- 1 **והרשב"א** כתב דאע"ג דאמר' [ז.] מה לי חומרא רבה מה לי חומרא זוטא, שאני הכא שהם איסורין מחולקים.
- 2 והביאו **דבחוסן ישועות** וחמד"ש כתבו דילפי' מ'עליה' דלא אמרי' הואיל ואישתרי בתרי שמות. [והאחרונים דנו דגדר עליה הוה פטור ערוה, ולא נופלת ליבום. ואין גילוי מכאן על שאר דיני הואיל ואישתרי].
- 3 ובסוגיין אמרי' הואיל ואישתרי רק על אותו מעשה. ולא שייך לדין קידושין כא: הואיל ואישתרי ביאה ראשונה דכהן ביפת תואר.
- 4 ולפ"ז זהו הגדר אף במצורע, ואף דהוה שם איסור א' דטמא במקדש, מ"מ אף שהותר טומאת מצורע, עדיין יש סיבת איסור מחמת טב"י דקרי. ובזה ילפי' 'מתיר' דהתורה היתירה.
- 5 וכע"ז כתב **באחיעזר** [ד], אבל האחרונים בכמה מקומות נקטו סברת הואיל ואישתרי בשאר מילי.
- 6 ובחי' ר' מאיר שמחה [סא:] כתב דלסוגיין היתר יבום הוה משום עדל"ת, מקמי דילפי' היקשא דר' יונה. אבל כיון דהוקשו כל העריות אמרי' דלא נאסר כלל אשת אח שאין לה בנים [ע"ד הסוגיה נד:].
- 7 ויל"ד דתוס' ח. המ"ל דמטעם זה רבא ס"ל דערוה לא בעי קרא, ובסוגיה ל"ש אישתרי.

בבית מאיר [קעד] הקשה עוד דלקמן סא איתא דכשנתמנה להיות כה"ג אחרי שנפלה חולצת, והקשה נימא הואיל ואשתרי אשת אח, אישתרי איסור אלמנה לכה"ג [לצד דאישתרי אף בב' שמות]. והאחרונים ת' בכמה אופנים¹. והבית מאיר כתב דמשום הואיל ואישתרי הותר רק ביאה ראשונה וגזרינן ביאה ראשונה אטו שניה [וכמו עדל"ת לקמן כ.]. והאחייעזר [ד א] חלק דהואיל ואישתרי הוה בגדר 'היתר', וכמו שהיתר אשת אח הותר לגמרי ה"נ הואיל ואישתרי [וכן לס"ד דהותר אחות אשה].

תוד"ה וראה. ותי' ר"ת שלא גזרו אלא שלא יכנס, אבל לא גזרו שיצא וכו' מפצעין, כיון שכבר היה שם. האחרונים הקשו דנכנס חי, אבל הטומאה לא היתה שם כבר. ומבואר דסברת ר"ת תליא ב'מעשה כניסה².

בא"ד ור"י מפרש וכו' אי לאו דאיסור דאורייתא לא היו ממנהרם כ"כ. **בקובה"ע** [ח טו] ביאר דבאיסור דאורייתא צריך למהר, דהמעשה מצד עצמו אסור [בחפצא], ולא משום שדעתו לעבור. משא"כ איסור דרבנן המעשה למש"כ הנתיבות [רלד דבשוגג אי"צ כפרה] אסור רק משום דמתכוון לעבור על דברי חכמים, ובזה אי"צ למהר כ"כ [אלא שכתב דמוכח דאיסור דרבנן הוה איסור חפצא, ודלא כנתיבות].

תוד"ה זה. ופי' ריב"ן דאין זה לפני ד' וכו' ואין נראה וכו'. **תוס'** הקשו דכיון דיש קדושת עזרה נחשב לפני ד'. והגר"ז [הל' מחו"כ עמ' נז] כתב דאינו רק דין שלא יפסל ביוצא, אלא דיש דין שיהא לפני ד', ובזה ס"ל לריב"ן דלא סגי בזה קדושת העזרה, אלא בעינן אויר עזרה ממש. ושאר נקודות הוה מקום בפנ"כ חלוק בזה. והגר"ז הביא דבספרי וירושלמי מבואר דבעינן להעמיד את המצורע לפני ד' [ולא שיכניס אצבעותיו]. וכמו סוטה. ומהני לזה בתוך השער [דהוה עובי המחיצות של העזרה], ואף דהמקום לא נתקדש.

תוד"ה מוטב. כאן לא היה נראה לחכמים להחמיר. **רע"א** כתב דלא דמי לאינך, דהתם אילו היה מדאורייתא לא היה דוחה. אבל הכא אף בדאורייתא ליכא כרת אלא עשה. ועשה דפסח שיש בו כרת דוחה [וכן מבואר מהא דתוס' בד"ה ר"י העלו צד דלתנא דברייתא הוה איסור דאורייתא, ואפי' הכי דחי]. א"כ אף יעמידו דבריהם, אתי עשה דפסח ודחי. ותי' **רע"א** [קמא יג] דבעל קרי [שלא טבל] יש עשה ול"ת, ואילו העמידו דבריהם אינו נדחה³. והחזר"א [קכד צב]. תי' דגדר הגזירה דטבול יום לא יכנס, אטו מחנה שכינה [שהרי לא גזרו בכל מחנה לויה, אלא עשו את העז"נ הרחקה למחנה ישראל], ומחנה שכינה יש כרת, ולכן אילו העמידו דבריהם אף עזרת נשים דינו כיש בו כרת.

תוד"ה ר' יוחנן. ולאו משום דר' יוחנן סבר טב"י דזב לאו כזב דמי וכו'. אבל **רש"י** זבחים [לב:] כתב דר' יוחנן ס"ל דטבול יום דזב לא וכוזב דמי, ובזה פליג אברייתא דס"ל דטב"י דזב כזב, ומדאורייתא אסור ליכנס. ותליא במח' תנאים בעלמא אי טב"י דזב כזב, ובתוס' זבחים [לב:] כתבו דלפ"ז מתיישב היאך ר' יוחנן פליג אברייתא. ותוס' זבחים הקשו דאי טב"י דזב כזב א"כ יש גם לאו, והיאך עשה ידחה ל"ת ועשה. [ותוס' הביאו דילפי' דאין בזה חיוב כרת. אבל רע"א נקט דיש רק עשה]. והאחרונים כתבו ליישב דהכא הותר משום פסח, ע"פ מש"כ **תוס'** זבחים [לג: ד"ה לענין] דעשה [דפסח] שיש בו כרת חמור ודחי ל"ת ועשה⁴. אבל **תוס'** חולין עח. מבואר דעשה דפסח לא דחי לל"ת ועשה דמחוסר זמן.

תוד"ה ואמר עולא. ביאה במקצת לא כתיב בהדיא. **בקוב"ש** [קונ' ד"ס א יט] הביא מכאן דדבר שנלמד מדרשא קיל ממה שמפורש בתורה [דכיון שהתורה האריכה בזה אנו רואים שהוא חשוב יותר], אף דהוה מדאורייתא.

בא"ד ועו"ל כיון דאפשר ע"י ביאה במקצת אם יכנס כולו חייב. **בקובה"ע** [יט א] חקר

- 1 [לצד דסברת אישתרי קיימי למסקנא, ולא אמרי' דאשת אח הותר לגמרי]. ובאחייעזר [לד] כתב דבאלמנה יש איסור על האישות [ולא על הביאה], ובזה ל"ש אישתרי. ובחי' **רמ"ש** שם תי' דאישתרי שייך רק בעריות דהוה אותו חתיכה דאיסורא, משא"כ איסור אלמנה דאינו בחפץ. ובאמר"מ [ה כב] כתב דיש גזיה"כ [לקמן כ:]: דחייבי לאו ועשה חולצת, ולא הותר. וכתב דכלפי איסור קל אין חילוק בין נעשה אח"כ. ובשבועות יז: מבואר דיש ב' איסורין בטמא הנכנס, דרך ביאה [אפי' רובו. ודרך אחוריו פטור], וכשכולו בפנים.
- 2 וכדעת תוס' חולין עח. דאף עשה שיש בו כרת אינו דוחה ל"ת.
- 3 דלענין ביאת מקדש לא אמרי' טב"י דזב כזב. [וביאר ע"פ דברי הגר"ז הל' פרה דנחשב פסול הגוף כזב, אבל לענין ביאת מקדש תליא בטומאה, ולא בפסול הגוף]. אבל **הר"ש** [כלים א ח] כתב דר' יוחנן לא פליג אמשנה, ומ"מ כתב דר' יוחנן ס"ל דטב"י דזב לאו כזב. ולמ"ד כזב אסור.
- 4 וכתבו כדאשכחן [פסחים נט.] דעשה דפסח דחי עשה דהשלמה, אע"ג דבעלמא אין עשה דוחה עשה. [ולכאורה זה תליא בצדדים דאין עשה דוחה ל"ת ועשה. וע' מש"כ לעיל ה.].

בגדר ביאה במקצת, האם חייב על מה שנכנס [אפי' שאינו גוף שלם], או נחשב כאילו כולו נכנס¹. וכתב דנח' בזה תי' התוס', דלתי' הב' יש תוספת כניסה בכל חלק, אבל לתי' הא' אחרי שנכנס מקצת, ככולו נכנס, ואין הבדל בין מכניס אצבע לה' אצבעות או כולו. ובקה"י [זבחים כד] כתב דאף לתי' הב' של תוס' נחשב כאילו נכנס כולו, דאל"כ כל מה שמכניס הוה ככניסה מחודשת. ואפי' הכי נחשב מרבה בפסיעות.

והרמב"ם [ביאמ"ק ג יח] פסק דטמא שהכניס ידיו למקדש הוה דרבנן. והראב"ד השיג דבסוגיין מבואר דביאה במקצת שמה ביאה². והאחרונים ביארו דהרמב"ם נקט דרבא ס"ל דביאה במקצת לא ושמה ביאה [וכמ"ש תוס' ח. בחד תי']. והמאירי הוסיף דכ"ד ר' יוחנן, ולכן ס"ל דהוה רק דרבנן.

ח.

תינח היכא דנשא מת ואח"כ נשא חי וכו'. פרש"י ונתוספת איסור אשות אשה, וכשהותר המוקדם וכו'. משמע דהסברא דמה שקודם אלים ויש בכוחו להתיר את השני.

תינח היכא דנשא מת ומת וכו'. פרש"י שכבר היה מותר מאיסור הראשון קודם וכו'. בקובצה"ע [יא ח] כתב דיש לפרש הטעם דהואיל אשתרי מהני רק שלא יחול איסור, אבל אם כבר חל איסור אינו נפקע אח"כ [ולפ"ז ה"ה בבת אחת שייך הואיל ואשתרי]. אז שיש סברא נגדי, מאי חזית דאזלת בתר היתירא, זיל בתר איסורא ולא להתיר כלל. וכ"כ האמר"מ [ה כב] והאחינעז [ד ג]. וכ"מ בריטב"א שכתב דאדרבה אמרי' כיון דנוסף ביה איסור קודם ההיתר הראשון, לא לישתרי כלל.

נשא חי. בת"י כ' אפי' שאסורה מדרבנן³, מ"מ מדאורייתא בעי קרא. וכה"ק המאירי, ותי' דאייירי בג' אחים, ואייירי שיבם אחיו ואח"כ נשא אחותה. [והאחרונים העירו דמבואר דאף כלפי השניה נחשב דהיתר אשת אח [הראשון] קדם לאחות אשה, וחזיא ביני וביני. וצ"ב. עכ"פ מבואר דיבום השני נחשב המשך מהיתר אשת אח הראשון].

אלא כי איצטריך עליה היכא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי. מבואר דעליה קאי [אף] היכא דנעשית ערוה אחרי הנפילה⁴. [ולדברי המאירי הנ"ל אין ראייה]. ובקובצה"ע [ד ה] כתב דסוגיין קאי כמ"ד [שמואל ורב אסי לקמן מא]. דאמרי' נאסרה אף לאחר נפילה. וכתב בקובצה"ע דלמש"כ הרשב"א שם דטעם רב ורב חנינא דהותר לעולם ואיסור אשת אח אינו חוזר [ואף דאינה זקוקה ליבום ע' לקמן י:], א"כ ערוה דלאחר נפילה אינה גדר 'פטור', אלא דכיון דא"א לייבם ולחלוץ פקע הזיקה⁵.

ובגמ' לק' עט: לרבה נפלה ובסוף נהיה פצוע דכה חולצת אף לר' עקיבא. ואב"י הקשה ליתי איסור פצוע דכא וידחי עשה דיבום [לר' עקיבא כשנעשית חייבי לאוין אחרי הנפילה], וכמו לרבן גמליאל כשקידש אחותה. ומבואר דאב"י למד מזה דשייך פטור ערוה אחרי נפילה. ובשו"ת הרשב"א [א שנח] הביא משם דערוה לאחר נפילה נפטרת, ולא תליא במ"ד אין זיקה. ומבואר דדעת רבה דאין פטור לאחר נפילה [עכ"פ בחיבי לאוין]. והאחרונים האריכו בגדר 'דחי לעשה' לאב"י האם הוא פטור עליה.

ובת"י כתב דלא שייך בזה פטור צרה, כיון דלא היתה צרת ערוה לייבם. וכ"כ תוס' כו: [ד"ה וחליצה] דאינה צרת ערוה, כיון דכשמת בעלה לא היתה צרת ערוה. וכ"כ דאין פטור צרה לאחר מכן. וכן הביא בשו"ת הרשב"א [ו כה] בשם הירושלמי. ובברכ"ש [יד] ביאר דאף דחל פטור, מ"מ דין צרת ערוה שייך רק כשהיתה אסורה בחיי בעלה [ולאחר נפילה אין שייכות לצרה], וכ"מ ברע"א.

תוד"ה תרי. וא"ת איילונית, והא חד איסורא הוא וכו'. מבואר בתוס' דאף דאילונית פטורה [מגזיה"כ ד'אשר תלד' לקמן עט:], מ"מ לפטור צרתה בעי לאיסור אשת אח [וכ"כ תוס' לב.

1 [והביא בדין מקצת היום ככולו כע"ז]. וכע"ז חקר בדין מגע במקצת [דבגמ' בזבחים שם השוין], האם סגי במקצת, או דנחשב שנוגע בכולו. ותלה בת' הרמב"ן שבועות יא גבי שבע לה טומאה.

2 וברמב"ם [ג ט] פסק דמחוסר כיפורים דנכנס לעזרה במכת מרדות [והכס"מ כ' דפסק מחו"כ דזב לאו כזב]. והראב"ד השיג דחייב כרת.

3 לקמן יז: ויח. למ"ד יש זיקה משום אחות זקוקה, ולמ"ד אין זיקה משום ביטול מצות יבמין.

4 וצ"ב במדאורייתא מותר, וכת' התו"י. [ומשמע דלמ"ד יש זיקה אסורה מדאורייתא, ע' לקמן יז:].

5 והשוואל בשו"ת הרשב"א [א שנח] הקשה דכשקידש אחותה אינה נפטרת, ובעי חליצה. ותי' הרשב"א דהיינו מדרבנן, כיון דקידש לא אלים לדחות, אבל כשנשא אי"צ. וע' לקמן יח:.

6 וציין דהוה כבעלת התנאי לדעת הרמב"ן דאי"צ חליצה מדין התנאי. אלא שאין דין פטור.

[ד"ה לא] דאילונית פוטרת צרה מחמת איסור אשת אח, וכדאיתא בברייתא יב. [ובזה הקשו תוס' דמ"מ כלפי פטור צרה הוה חדא איסורא. ובחי' ר' שמעון [א] ביאר דבקושיה סברו דכלפי ה'פטור' יש איסור א' [ואין פטור צרה]. ובזה תי' התוס' דפטור הצרה הוה בתולדה ממה שהיא עצמה אינה בת יבום. [והאחרונים ביארו דאילונית אינה בת יבום, וכאשת אח שיש לה בנים, ופוטרי אף ליסוד הגר"ח].

ובתוס' הרא"ש [ג:] מבואר דקושיית התוס' דכיון דאילונית הוה חדא איסורא אין להקישו לאחות אשה [פי' אף דהוה איסור אשת אח שיש לה בנים, מ"מ בחדא איסורא אין היקש דפוטרת צרה]. ובזה תי' דע"כ יש להקישו לאחות אשה.

ובתוס' הרא"ש [ג:] אחרי שהביא תי' התוס' דאילונית ממ"נ אסירא [הקשה א"כ אף חייבי לאו ועשה, דהיא ממ"נ פטורה וקיימא באיסור אשת אח [ויש להקישו לאחות אשה], וכמ"ש לעיל]. ובזה תי' דכיון דנתרבה לחליצה [לקמן כ:], לא דמי לאחות אשה דאינה זקוקה כלל.

בא"ד וכן אשת אחיו שלא היה בעולמו. [הוה חדא איסורא, וע"ז התי' דהיא ממ"נ פטורה]. **ובתוס' הרא"ש הוסיף [וכן אשת אחיו מאמו]** [דשם אשת אח הוה א', ולא הוה ב' איסורין]. **והאחרונים** הקשו דפטור צרה באשת אחיו שלא בעולמו ע"כ איירי בנפילה שניה. ובזה יש איסור מחמת ב' אחים. **ובקובה"ע [ד' יג]** [הקשה דממ"נ דאם כוונת התוס' דהוה חדא איסורא [דהכל שם איסור דאשת אח], א"כ הותר איסור זה ע"י נפילתה ותתייבם. וביאר דכוונת התוס' דבנפילה ראשונה הוה גדר נאסרה, ועי"ז אמרי' דהיא ממ"נ אסורה². **ובחי' ר' שמעון [א' בהג"ה]** ביאר דקושיית התוס' דכלפי הצרה הוה חדא איסורא [דהכל שם אשת אח], אבל כשבאין להתיר צריך להתיר כל סיבת איסור, והוה ב' איסורי, והיא ממ"נ אסורה. [וכן אשת אח מאם לתוס' הרא"ש נחשב שם 'אשת אח' אחד. אבל אין היתר לסיבת אשת אח מאם].

בא"ד כיון דאילונית לאו בת יבום בשום מקום, שלא במקום מצוה וכו'. **וכ"כ רש"י יב: בשם בה"ג,** ותוס' הוסיפו הלשון ב'שום מקום'.

ערוה גופיה לא בעי קרא. [ומשמע דאף לא בעי חליצה, דאמרי' 'כל שאינו עולה ליבום' לעיל ג, ואף דאין גדר פטור, וע' אחרונים]. **האחרונים [ברכ"ש ד, קובה"ע ה ט]** ביארו דלולי קרא לא היתה מתייבמת, אבל אחרי שיש פסוק הוה בגדר 'פטור'.

צרה נמי לא תיבעי קרא. **פרש"י קרא דעליה,** כיון דכתיב 'לצרור'⁴. **וכ"כ הרשב"א וריטב"א [כאן ולעיל ב:] עי"ש.**

צרה נמי, דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. לשון הגמ' מבואר דצרת ערוה אסורה, משום איסור שיש בו כרת וכסברת **הפור"י והגר"ז** [הו' לעיל ב, ג:], ופטורה דעשה לא דחי ל"ת שיש בו כרת. **והמהר"ם** כתב דהשתא ס"ד דצרה אסורה אף שלא במקום מצוה, ויש כרת כערוה עצמה. ואין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. ומבואר מדבריו דלמסקנא דדין צרה הוה רק במקום מצוה, א"כ הוה גדר פטור, ולא איסור [וכמ"ש רש"י בכ"מ]. [וכ"כ האחרונים].

ח:

למישרי צרה שלא במקום מצוה. מבואר דס"ד דיש איסור עריות מצד השם צרת ערוה [וכמ"ש **הפור"י** הו' לעיל ג:]. אבל **רש"י** ג: ביאר דאין צרה אלא מאח דאין איסור מחודש דצרת ערוה, אלא דנשאר עליו איסור אשת אח. **והאחרונים [חזו"א קלד]** כתבו דלמאי דמסקינן דאינו אלא במקום מצוה, אינו איסור חדש, אלא איסור אשת אח. [ואבל **הגר"ז** [הל' יבום] כתב דהוה איסור חדש כלפי יבום, ע"ע ב. וג:].

ערוה גופיה של במקום מצוה תשתרי. **הריטב"א פי'** דהקושיה רק מאחות אשה, דקרא

1 וחדש דדנים על כל נפילה ליבום בפנ"ע, ויש היקש לאחות אשה. ולא אמרי' דהוה בכלל שאר אשת אח שאין לה בנים אף דבפועל אינה מתייבמת. **והאחרונים** הביאו מדברי התוס' הרא"ש דמבואר דלא כיסוד **הגר"ח** דאשת אח דממילא, אף דביאתה אסור מדין אשת אח, מ"מ אינה מוגדר 'ערוה' ו'פטור' ליבום. ואילו בתוס' הרא"ש הקשה שיפטור צרתה. ובאמת התוס' הרא"ש הקשה רק להקישו לאחות אשה [ומינייה נילף דיהא לה דין 'ערוה'], אבל למסקנא אין בו גדר 'פטור'.

2 וגדר נאסרה לא נחשב חלק מאיסור אשת אח, ו'חדא איסורא'.

3 והקשה דלא יתייבב בזה גבי אשת אח מאם [שהוסיף התוס' רא"ש].

4 **ובחי' ר' שמעון [טו, ובחי' ר' שמואל א]** כתב דילפי' מ'פטור צרה', דהערוה הוה גדר 'פטור', דאל"כ לא תפטור צרתה. ויל"ד לפ"ז הכא, ילפי' מלצרור דהערוה עצמה הוה פוטרת צרה, ואף דערוה גופה ל"צ קרא. [א"נ יל"פ דהכא ס"ד דאיסור צרה הוה איסור מחודש].

קאי אאחות אשה. אבל שאר עריות ודאי קאו אף שלא במקום. והאחרונים הוסיפו דו' עריות חמורות ע"כ אסורות בכל אופן, דלא שייך מקום מצוה.

ממאי דהאי עליה דאיסורא, דלמא להיתירא וכו'. תוס' [לעיל ג: ד"ה טעמא] והתוס' הרא"ש [כאן] ביארו דמסתבר טפי לדרוש לגופה להיתירא. והוסיפו דקושיה זו קאי רק אליבא דרבא דערוה גופה לא צריך קרא ד'עליה' כללי, אבל למ"ד עדל"ת שיש בו כרת ל"צ קרא להיתיר. והקרא ורע"א [לעיל] הקשו דאף לצד עדל"ת דכרת, מ"מ י"ל דבעינן קרא ד'עליה' להיתיר ביאה שניה.

תוד"ה מאי. סו"ד ולמ"ד ערוה ל"צ קרא ניחא. התוס' הרא"ש הוסיף דהכי סבר רבי, דדרש 'ולקחה' דאי בעי האי נסיב, ואת"ל ערוה שרי, א"כ אי בעי שניהם. [וכ"כ הרש"ש, וע' ראמ"ה].

גופא רבי אמר וכו'. רש"י [ד"ה א"כ] כתב דצרות צרותיהם נמי, כיון דנפלה נדחית נאסרה לעולם וכו'. ורע"א [משניות ה] הביא דמבואר מדברי רש"י דאי"צ קרא לפטור צרת צרה, דבנפילה שניה הו"ל צרת אשת אח דנאסרה [ובזה הקשה דאף לרבנן אמאי בעי קרא. והו' לעיל ב.]. והאחרונים [חי' ר' שמעון] כתבו ליישב דלרבי גדר הפטור כיון דאין ב' ליקוחין בפועל, והיכא דליכא ב' ליקוחין פטר, ולא בעי דין ערוה [וע' תוד"ה כל²]. והביאו עוד מתוס' י. [ד"ה לעולם] דלרבי בעלת התנאי פטרה לצרה, אע"ג דלא דמי לאחות אשה³.

הרמב"ם [יבום ו ט] למד דערוה פטורה מחליצה ויבום ואין זיקה כלל, שנאמר ולקחה לו לאשה ויבמה. מי שראויה ללקוחין וקידושין תופסין בה זקוקה ליבום. וה"ה כתב דהרמב"ם נקט כפשוטו הברייתא דערוה צריך קרא, כיון דאין נפק"מ לדינא. והרמב"ם [בהל' יד] למד פטור צרה, כשם שהערוה פטורה אף צרתה אין זיקה על בית זה כלל, דכתיב אשר לא יבנה את בית אחיו, בית שיש לו ליקוחין באיזה מהם שירצה הוא שיש זיקה וכו'. והיש"ש [א ב] הקשה אמאי שביק קרא דעליה ולצרו, וכן לא הביא את הדרשא כדברי רבי. וכתב דאפשר דסמך על דברי רב אשי [יג]. דצרת ערוה פטורה מסברא [ודלא כמ"ש תוס' ב. דקאי רק על צרת צרה]. והאחרונים דנו דהרמב"ם פסק כרבי.

רש"י ד"ה לכדר' שמעון. זיקה כקצת קידושין [לרבנן] וכו' [ע"ע לקמן יז בזה]. ור' שמעון פטר וכו'. ע' לקמן כח: בגדר הזה. ובשר"ת הרשב"א [ו כא] הקשה דלר' שמעון תפסור צרה, וליתני במתני'. [והאחרונים דנו האם כוונתו בנפילה שניה].

תוד"ה כל. השתא ליכא בצרת ערוה כרת. ובתוס' הרא"ש הוסיף דלעיל ג: מצרכין קרא לעונש בצרה [למ"ד דילפי' מאחות אשה, ולרבי אין פסוק]. ובפשוטו משמע דאף לת' הוה רק עשה, אלא תי' התוס' דלא בעי חליצה, שהרי נתמעט מליקוחין. ובערוך לנר תמה דלקמן יד משמע דצרת ערוה יש חיוב כרת לכו"ע⁴. ובחז"א [קלד] ביאר דקושיית התוס' דלרבי הוה רק איסור עשה, ואין איסור אשת אח ונימא אם בעלו קנו. וכמו חייבי עשה. [והאחרונים פי' עפ"ז דלתי' התוס' בצרה כיון דאינה נופלת ליבום הוה בכלל איסור אשת אח].

ועוד הקשו האחרונים [גרנ"ט] דצרת ערוה גופה תתייבם בנפילה שניה. וע' אחרונים.

בא"ד חייבי עשה⁵ דתפסי בהו קידושין. החז"א דייק מזה דאף חייבי לאו ועשה תפסי קידושין, ואין בהם איסור אשת אח⁶. אבל בהג' חת"ס ביאר דכוונת התוס' דבעלמא ליכא כרת ותופס קידושין. ולכן אינו 'פטור' במקום יבום, ובעי חליצה [אבל אם בעלו ל"ק].

תוד"ה מלמד. וי"ל דביאה שניה לא בעי קרא דסברא הוא וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דאין

1 וילה"ק לדברי האחרונים דילפי' מ'עליה' דהוה גדר 'פטור', וכוונת רבא רק דאף אי לאו הכי לא היתה מתייבמת. א"כ צריכא לגופיה.

2 אבל בתוס' [ד"ה למישרין] כתבו דאף לרבי בעי קרא להיתיר ערוה שלא במקום יבום, ומבואר דס"ד דשייך בזה 'איסור'.

3 אבל יל"פ דכוונת התוס' שם לענין היקש וילפותא מאחות אשה, ובזה אשת אח דצרה שפיר הוה דמי לאחות אשה.

4 ועוד הקשה הערו"ל דתוס' לא תי' כלל על הקושיה מצרת ערוה. והאחרונים כתבו דעיקר קושיית התוס' היתה א"כ חייבת חליצה, וע"ז תי' בתוס'.

5 תוס' נקטו הלשון 'חייבי עשה' לחוד, וס"ל דאף בעשה אם בעלו ל"ק, דאין עשה דוחה עשה דמאי אולמא האי עשה. אבל לרמב"ם דוקא חייבי לאו ועשה [הו' לעיל ה.].

6 והאחרונים הקשו דהתוס' הרא"ש נקט כלשון התוס', ואף דלעיל ג: כתב דיש איסור אשת אח. [ודנו דתליא במ"ד בסוגיה].

סברא דכל דין יבום ניתן שיגרש מיד, אבל מגדרי עדל"ת לא הותר ביאה שניה¹, והסברא לא שייך במה שנזדמן איסור אחר².

ובתנ"י הוסיף על דברי התוס' דהכא ביאה ראשונה היתה בהיתר גמור. [ולפ"ז עיקר החילוק בין הותרה לדחיה]. **והאחרונים** דנו דדעת תוס' [לעיל ג: וה:]: דהיתר אשת אח הוא מדין עדל"ת [ובפשוטו הוה דחיה, אבל האחרונים דנו ד"ל דע"י עדל"ת הוה הותרה. או דתליא במח' הסוגיות].

ובחמד"ש [ט. ד"ה אמנם] כתב דלס"ד דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, א"כ מוכח [מסברת התוס'] דע"י שנדחה אמר' דנשאה בהיתר. ומותר אף ביאה שניה, וכן בחיבי לאוין וכן אחות אשה לצד דעדל"ת שיש בו כרת. אבל למסקנא דלא אמר' עדל"ת שיש בו כרת, ע"כ גדר היתר אשת אח הוה מצותו בכך, ולא מדין עדל"ת, וע"כ אמר' דהותר משעת נפילה [ואין ללמוד ממנו דעדל"ת לביאה שניה].

היד רמ"ה [סנהדרין נג] הקשה כקושיית התוס', אהא דחיבי לאוין אוסרין בביאה שניה, מ"ש מאשת אח דאמר' עדל"ת שיש בו כרת אפי' בביאה שניה, ואפי' גירשה מותר להחזירה³. ות' דהיתר יבום באשת אח אינו מדין עשה דוחה ל"ת, אלא דהתורה לא אסרה [והו' לעיל ג:].

והרשב"א [קידושין כא:]: כתב דאשת אח שרי להדיא ולא אמר' ביאה ראשונה שרי ושניה אסור, ודמי להא דאיתא התם גבי יפת תואר דהותר ביאה שניה הואיל ואישתרי. ואף שמואל דפליג התם היינו ביפת תואר דלאו מצוה היא, אבל אשת אח מצוה רמי עליה, וליכא למימר דביאה שניה אהדרה לאיסוריה.

ט.

תוד"ה מה להלן. חטאת לא קים לן אלא מהכא. **ובתוס' הרא"ש** [הוריות ח] כתב דאי לאו עליה ה"א דעל כל חטא יביא חטאת. וגז"ש למעוטי דלא חייב אלא על דבר שחייב כרת.

תוד"ה מה עבודת כוכבים. לרבנן לא בעי לאו, ומיהו לרבי⁴. דעת השואל בשו"ת רע"א [ב קיח] דלרבי בעינן אזהרה לקרבן [וא"כ לאו שניתן לאזהרת קרבן לא ילקו], **ורע"א** חלק דאף לרבי אפשר לענוש קרבן בלא אזהרה, דנמסר בגז"ש סימן, דבמקום שיש לאו וכרת בעי קרבן.

תוד"ה מאי ליתנו. וקשיא דקליתו כבש או איל וכו'. **ובתוס' הרא"ש** כתב דאין לנו לבדות מלבנו חטאת שלא מצינו בשום מקום. [אלא שהקשה דהגמ' היתה צריכה להקשות ממ"נ, אם יביא משאר מתכפרים, אין זה חלקם. וא"כ אין לנו לבדות]. **והריטב"א** הוסיף דדוקא מיני בהמות שבירר הכתוב לעוון כזה, ואפי' עגל וכבש כשאר חיות חשוב. אבל איפכא לא נחשב עיכוב לכפרה שהמינים עצמן הם.

חייבי לאוין לר' עקיבא

רש"י ד"ה והרי. דלא אלים איסור לאו בלא כרת לאפקועי יבום לגמרי. [ברש"י משמע ד'אלים' איסור לאו שלא תתייבם. והיינו בחייבי לאו ועשה, אבל חייבי לאוין לחוד מדאורייתא מתייבמת מדין עדל"ת, והאחרונים הקשו על סתימת רש"י]. ומשמע דבחייבי כריתות 'אלים' להפקיע דין יבום שלא תחלוץ [והפטור מחליצה הוה בכלל דין עליה]. אבל בפשוטו לקמן כ: מבואר דאינה חולצת משום דלא תפסי בה קידושין [וע"ע לקמן].

בא"ד ופליג ר' עקיבא וכו' כל שאר בשר וכו'. לקמן [מט.] נח' האם ר' עקיבא קאי רק בחייבי לאו דשאר, או דמרבין אף כל לאוין. והאחרונים הקשו דרש"י תפס לשון המשנה דדוקא שאר, וכתב כן אף לגבי ממזר, דאינו שאר. וצ"ע.

תוד"ה והרי. בכל דוכתי וכו' ותימה לר' דליתי עשה ודוחה ל"ת. בפשוטו הקושיה דפטור 'עליה' נאמר בעריות, ומנלן דנימא הכי בחייבי לאוין. [ורש"י כתב דאלים לפטור כערוה גמורה, אלא דתוס' הקשו מנלן].

והרמב"ן תי' דלר' עקיבא גלי רחמנא בעריות וה"ה לחייבי לאוין, דכל דלא מתפסי קידושין מפקעי זיקה. **ובריטב"א** הוסיף דכיון דעיקר עריות וצרותיהן ילפי' מאחות אשה,

1 ובתוס' הרא"ש ביאר דגמרי' מכלאים בציצית רק עשה של חובה, וביאה שניה הוה רשות. ומשמע מדבריו קצת דהוה חלק מקיום המצוה, אלא דבתוספת למצוה לא אמר' עדל"ת. [ויל"ד בזה, והאריכו האחרונים כע"ז בכמה מקומות].

2 ומ"מ אחרי שגירש פקע אישות היבום, וההיתר היתה רק לאישות היבום [לולי הא דנעשית כאשתו]. [ודלא כרשב"א מא. דמשעת נפילה הותר לגמרי].

3 בתנ"י עה"ג איתא 'ועו"ל', אבל בתנ"י הנדמ"ח מבואר דהוא המשך של התי' הקודם.

4 והעירו על דבריו מדבריו **תוס'**: ה: דמשמע דאף למסקנא הוה מדין עדל"ת.

5 וצ"ב כוונתו דגירשה הוה היתר מגזיה"כ דנעשית כאשתו. והיאך נילף מיניה לעלמא.

6 ע' ערוך לנר ואחרונים בדעת הרמב"ם בזה.

והתם כתיב לא תקח, ה"ה כל שאין להם ליקוחין דינם כחייבי כריתות, דגלי רחמנא בחייבי כריתות, וה"ה כל דכוותיהו.

ובתוס' הרא"ש הביא י"מ דקים לה לגמ' דר' עקיבא ס"ל כרבי, דדרש ולקחה, ותליא בתפיסת קידושין. ודחה בדגמ' שבת סח: מבואר דלא ס"ל כרבי. והביא בשם רבינו מאיר דר' עקיבא דריש לא יגלה כנף אביו לאנוסת אביו [לקמן מט]. והוקש לחייבי כריתות לענין זה.

ובשר'ת הרשב"א [ו יט] הביא דבירושלמי הקשו כן להדיא, ות' דילפי' מק"ו מאחות אשה, דיש היתר אחר איסורו וכו'.

אבל האחרונים דייקו דתוס' הקשו דעשה ידחה ל"ת, ומשמע דאף אחרי שיש 'פטור', עדיין הוקשה לתוס' דליתי עשה ולידחי. וביאר בברכ"ש [ד] דכיון דעשה דוחה ל"ת לא הוי ערוה כלל, ואין שם פטור. והעמיד דבזה תי' הרמב"ן דגדר פטור 'עליה' דהוה ערוה ולא חל פרשת יבום, ולא אמר' דלידחי. והאחרונים הקשו דלעיל ג: הגמ' מקשה דליתי עשה ולידחי ל"ת שיש בו כרת, ומ"ש מהכא. וכמה אחרונים [אחיעזר ד ה, חי' ר' שלמה א] תירצו דהגמ' שם קאי לפני הפטור 'עליה'. [ושאר אחרונים תי' בכמה אופנים].

ומבואר בתוס' [י, וי:] דפשיטא להו דלר' עקיבא חייבי לאוין פוטרין צרותיהן. ובפשוטו משום דהוה בכלל עריות [וע"ד מש"כ ברש"י, וע"פ מש"כ הרמב"ן]. אבל הגר"ז ואמר"מ [הו' לקמן י] כתבו דפוטר צרה מחמת איסור אשת אח.

ועוד תי' בשר'ת הרשב"א [ו יט] כתב דכיון דאין קידושין תופסים אי"צ חליצה, ולר' עקיבא אין מקום לחלק בין חייבי לאוין לחייבי כריתות. וכיון דחדא מינייהו אינה עולה ליבום איך נמי אינה עולה ליבום [דהגמ' כ: מחלקת משום דלא תפסי קידושין]. ובקובה"ע [ח טז] תמה דתי' הרשב"א מהני לפטור מחליצה, אבל לא תי' על הקושיה דעדל"ת אמאי לא תתייבם. ותי' דסמך אגזיה"כ, דהרשב"א כ: כתב דדרשי' דאי לא קרינן ביה לקחת בעלמא אינה עולה ליבום [וכ"כ בשעה"מ יבום ו לדרוש מלקחת]. ובחי' ר' שמואל [א ב] כתב דכוונת הגמ' כ: דאי לא תפסי קידושין לא תפסי זיקה. ול"מ לזה עדל"ת. [והאחרונים הקשו ע"ז מדברי הגמ' לעיל ג:, דהר"א דעדל"ת שיש בו כרת. וכתבו דע"כ להך ס"ד ילפי' לקחת באופן אחר].

ובאבנ"מ [יח] כתב דלדעת רש"י [לקמן מט] דכשנעשית ערוה אח"כ, הקידושין נפקעין, א"כ ה"נ אחרי שייבם אותה יפקע האישות⁴. ולא שייך קנין יבום לזמן [ודין יבום תליא בקנין, ואם אינו יכול לקנות אינו מקיים את המצוה]. והאחרונים [קובה"ע יא ט, חי' ר' שמעון] חלקו דאי"ז לזמן, מה שפוקע אח"כ ע"י ערוה.

ועוד הקשו האחרונים דלעיל ג: מבואר דאילו עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת אמר' דהערוה מתייבמת, ולא אמר' דיפקע האישות, וכסברת האבנ"מ⁵. והאחרונים הביאו בשם הגר"ז זלמן סנדר דלעיל איירי באחות אשה, וכל א' ערוה כלפי חבירתה, וע"י היבום פקע אישות אחותה, ולא של היבום. [ובאמר"מ הקשה דאף אי פקעי האישות עדיין אסורה עליה כדן אחות אשתו לאחר גירושין⁶].

ט:

תוד"ה בתנ. צ"ל דשניהם אנוסות, דאל"כ [הבת] הו"ל בת אשתו [דשמעון]. ובתוס' הרא"ש הביא בשם רש"י דאיירי דשמעון נשאה [והקשה דא"כ הו"ל בת אשתו, וכתוס']. אבל רש"י [לפנינו] מפורש העמיד דשניהם אנוסות, אלא שרש"י כתב הטעם דאל"כ שמעון אינו יכול לישא גרושת אחיו. והערוך לנר תמה אמאי הוצרך לטעם הזה, וטעם הזה מיישב דע"כ ראובן אנסה, אבל י"ל דשמעון נשאה, וע"כ צריך לטעם התוס', דא"כ אסור בבתה. והקשה א"כ אמאי הוצרך רש"י לטעם חדש.

1 [אלא דתוס' הקשו מסברא מנלן, וע"ד דברי האחרונים ס"ל לתוס' דאף דיש גזיה"כ דפטור צרה, מ"מ שייך עדל"ת].

2 אבל לתי' האבנ"מ ע' בסמוך ודאי לא יפטור צרה. [אבל יתכן מצד אשת אח ע' בסמוך].

3 ובחי' ר' שמואל ביאר דלצד דעדל"ת שיש בו כרת, אף אשת אח הוה גדר דחיית ל"ת שיש בו כרת [ואינו ראוי לליקוחין]. אבל למסקנא אשת אח הותר לגמרי. וכע"ז כתב בחמד"ש.

4 ומשמע מדבריו דמתחילה חל הקנין, כיון שביאה הראשונה הותר [מדין עשה דוחה ל"ת]. [וע' מש"כ בזה ג:].

5 ובאמר"מ [ה כא] כתב דלס"ד דהגמ' שם, עדל"ת מתיר אף ביאה שניה, דנעשית כאשתו [ומתיר אף איסור אחות אשתו, וכעין מש"כ החמד"ש הו' ח:]. והאבנ"מ קאי למסקנא.

6 והאחרונים דנו בזה במקום שנפקע הקידושין האם עדיין אסור בקרובותיה. [וע"ע אבנ"מ מד ד].

ובערוך לנר נסתפק בדין 'בת אשתו', האם התורה אסרה רק בת שהיתה קיימת מתי שהיא אשתו [וכיון דחל איסור תו לא פקע], או דהאיסור חל אף על בת שנולדה לאשתו לאחר שגירשה. וכתב ליישב דלפ"ז אף אם נשאה ראובן, בת שמעון מותרת לו, דנולדה משמעון אחרי שגירשה, ואינה בת אשתו. ולכן רש"י כתב הטעם דא"א לשמעון לישאנו מפני שהיתה אשת ראובן, וע"כ תרוייהו באונסין. ובאחיעזר [יא] האריך לדון בזה, וכתב דאין לנו מקור להקל.

רש"י ד"ה כיון דבתו. באונסין לא קא מיירי מתני'. תוס' ב. [ד"ה בתו] הקשה דברש"י במשנה העמיד דהמשנה קאי בבתו מאנוסתו [וכה"ק הריטב"א ומהר"ם סתירה ברש"י. ובפשוטו תליא במ"ד האם באונסין קמיירי]. והערוך לנר כתב לפרש דמש"כ רש"י 'מתני' כוונתו למשנה לקמן כו. דאיתא האסורה לזה וכו', אבל לעולם מתני' דדף ב' קאי באונסין [וע"ד מש"כ בתוס']. ועוד תי' הערוך [ב.]. דלר' עקיבא [סנהדרין עו:] דחמותו לאחר מיתה אינה בכרת [ע' דף ב.], א"כ ה"ה בת אשתו כשמתה אשתו. וי"ל דאיירי בנישואין, וכשאשתו מתה. אלא דסוגיין איירי למ"ד בפלוגתא לא קמיירי [ולר' ישמעאל חמותו לאחר מיתה עדיין בשריפה].

י. בעלת התנאי

תוד"ה לעולם. ע"מ שלא תנשאי וכו' דלר' אליעזר הוה גט וכו'. ורבנן [שם] חולקים לחד לישנא, אבל לאידך לישנא שם נחלקו ב'חוק', וב'ע"מ' מודו למהני. ובתוס' גיטין פב: הקשה לרבנן, להך לישנא. [ע' מהרש"א].

בא"ד אע"ג דאסורה לכל אדם אפי' לר"א מדרבנן וכו'. מבואר בתוס' דבכל תנאי אסורה לינשא [מדרבנן] שמא יתבטל ובניה ממזרים. אבל תוס' גיטין פב: [ד"ה שרבי] כתבו דמותרת לינשא, שבידה לשמור תנאה שלא לינשא לו [וכ"ד רוב ראשונים, ע"ש שהאריכו].

בא"ד ובע"מ שלא תנשאי ולא תבעלי אי חשיב שיור כמו חוק א"כ שרי ליה. המהרש"ל ביאר דכוונת התוס' כאן למש"כ תוס' גיטין פב. דע"מ שלא תבעלי ושלא תנשאי נחשב שיור כ'חוק' [ומהני רק לר' אליעזר]. ובזה תוס' כתבו דדינו כחוק [ואין כאן תנאי], וכשתנשא לאחר פקע השיור ומותרת לו [וכדאיתא שם פג.]. אבל המהרש"א ביאר דכוונת התוס' דבכה"ג לכו"ע אינו גט [דתוס' קאי כמ"ד דחוק הוה שיור], ולכן ע"כ איירי דנשאת לו אחר מיתת המגרש, ומותרת אף לו.

בא"ד מ"מ לא דמי לאחות אשה וכו'. משמע בתוס' דמהני הך סברא רק לענין דל"ד לאחות אשה, אבל מ"מ יש פטור על בעלת התנאי גופה³ [ע' בסמוך]. אבל הרמב"ן [ב.]. כתב דאין זה צרת ערוה כלל, אלא גרושה גמורה אצלו, ומשום תנאי בעלמא אסורה עליו, ולצד דהויא ערוה הוה צרת ערוה שלא במקום מצוה, דלא רמי קמי אלא כשהיא גרושה אצלו. וכ"מ בתוס' הרא"ש דכתב דע"י יבום שלה לא היתה צרה מעולם [ולא תלה באחות אשה].

בא"ד אבל הכא בשעת נפילה אינה א"א עד שתבעל לו, אפי' תחשבנו אשת איש כיון דמטעם א"א אסורה וכו'. מבואר דתוס' הסתפקו האם נחשב ערוה, שמטעם א"א אסורה ליבעל. ובפשוטו היינו דפועל איסור ערוה מונע דין היבום⁵. אבל הגר"ז [הל' יבום] כתב דחשובה כערוה לענין יבום [דכלפי מצב היבום הוה ערוה].

והאחרונים דימו לגמ' לקמן לב. דאיסור אחות אשה מיתלא תלי [שלא חל מדין א"א חל על איסור אשת אח, ואילו יותר איסור אשת אח ליבום, יחול איסור אחות אשה], הילכך לא פקע. ומ"מ

1 והאחרונים תלו נידון זה בחקירה [ע' אתון דאורייתא ס"ס ח] בגדר האיסור בקרובי אשתו לאחר מיתה וגירושין, האם הוא משום שנשאר מקצת אישות כלפי הקרובים [או דאף דהאישות פקע, מ"מ נקרא שאר וקרוב לענין זה], או דכיון דחל האיסור תו לא פקע.

2 וע' אחיעזר יא.

3 אבל רע"א [בגהש"ס גיטין פג] נקט דנחשת זקוקה ליבום, אלא דא"א להתייבם בפועל. ואין בה פטור ערוה.

4 והרמב"ן כתב דקושיה זו קינטור, דבתנאים לא קמיירי.

5 ובפשוטו הוא משום דחומר איסור ערוה מונע ממנה היבום, ולא חל 'שם ערוה' [ודלא כדברי האחרונים דפטור יבום לא תליא באיסור ביאה אלא ב'דין הערוה'].

לבית הלל הצרה נפטרת¹, וברש"י משמע דאיסור אשות אשה שעומד לחול פוטרת לצרה. אבל תוס' שם כתבו דמטעם זה פוטר משום איסור אשת אח, דלא פקע בממ"נ². והאחרונים הקשו לדעת תוס' [לקמן] א"כ עדיין לא חל איסור ערוה [וביאר הגר"ז דלענין פטור צרה אזלי בתר חלות האיסור בפועל, דבעינן שתהיה צרה של הערוה], והיאך תפטור צרה [ובתוס' משמע דכל הטעם 'דל"ד לאחות אשה']. והגר"ז כתב דכוונת תוס' דידן לפטור מצד צרת אשת אח, דכיון דחשיבא ערוה לענין יבום לפטור עצמה, ע"ז איסור אשת אח דידה פוטרת צרה [וכמו בדף לב. לתוס']. והאחרונים העירו דלשון התוס' משמע דקאי על איסור אשת איש.

בא"ד ומיהו למאן דנפקא ליה מולקחה, כל היכא דאיכא ב' ליקוחין [רבי ח:]: בפשוטו כוונת התוס' דלא בעינן דמי לאחות אשה, וכל פטור יבום פוטרת צרתה. והאחרונים [וכ"כ הגר"ז שם] הוסיפו דכיון דעכ"פ מהני התנאי לפטור עצמה [ע' בסמוך], לרבי צרתה פטורה, ולא בעינן 'שם ערוה' לפטור צרתה.

והאחרונים הוכיחו מכאן דדעת תוס' דפטורה מחליצה, דתוס' ח: [ד"ה כל] כתבו דכשצריכה חליצה לרבי הוה בכלל ולקחה, והכא כתבו תוס' דפטרה צרתה לרבי. והרמב"ן [ב]. נסתפק בזה האם היא עצמה חולצת [ונטה דאי"צ חליצה³], והרשב"א [ב, וכן בשו"ת ו כא] כתב דחולצת דאיסור דבר אחר גרם ליאסור משום התנאי, וכמו נודרת דחולצת אע"פ שאינה עולה ליבום. [והשעה"מ [יבום ו] תמה דנודרת לא גרע מחייבי לאו ועשה, דצריך חליצה מדאורייתא לקמן כ:]. והאחרונים האריכו בזה. ובקובה"ע [ה טז] כתב דכוונת הרשב"א דכל חייבי לאוין נחשב איסור אחר גרם, דאינו בגוף הזיקה].

והגר"ח הקשה דמ"מ כיון דהיא עצמה פטורה [לרמב"ן כיון דאינה עומדת ליבום בפועל, ולתוס' משמע דהוה פטור], א"כ קיימא באיסור אשת אח, ואמאי לא פטרה צרתה. והגר"ח [סטנצל] ייסד דאיסור אשת אח דממילא אינו פוטר [הו' לעיל ב.], דכיון דאין בה פטור [דלא דמי לאחות אשה, וכמ"ש בתוס'], א"כ אף איסור אשת אח דידה אינה פוטרת. ובקובה"ע [ה טז] דן דאף אין בזה איסור אשת אח בפועל, כיון דעומדת ליבום, אלא דע"י התנאי אינה נפילה. ולדברי הגר"ז כל דברי התוס' קאי כלפי איסור אשת אח, ובזה כתבו דלא פטור, משום דלא דמי לאחות אשה.

בא"ד תדע דלא תני חייבי לאוין אע"ג דלר' עקיבא וכו'. מבואר בתוס' דחייבי לאוין פוטרים צרה, וכ"כ תוס' בד"ה לרבי יהודה, ע"ש.

בא"ד אבל אי מודו בקידושין וכו' חוץ משמעון וכו'. המהרש"ל כתב דראובן הוא איש זר, ולא אחיו דשמעון. דאל"כ אסורה ללוי משום אשת אח דראובן.

בא"ד חוץ משמעון ולוי אחיו, ובא שמעון וקידשה סתם וכו' וצרת צרה נמי וכו'. אבל תוס' בגיטין כתבו דשמעון קידשה חוץ מלוי. [והמהרש"א כתב דלאו דוקא]. והמהרש"ל [שם] ביאר דכוונת תוס' בגיטין דאם כלפי לוי הוה אשתו של ראובן, א"כ אינה נופלת ליבום [מחמת שמעון] כיון דיש עליה בעל אחר. והוי כחצי זיקת יבום.

בא"ד וי"ל דלא קרינא לגביה אשת המת דכבר נאסרה עליו משום אשת איש [כ"ג הרש"ש, וכ"ה בתוס' גיטין, ובתוס' הרא"ש]. האחרונים הביאו דסברא זו מצאנו בדברי בית שמאי [יג:]: דבמקום דאין איסור אשת אח חל, א"כ אינה עומדת ליבום. דדין יבום תליא באיסור אשת אח. וה"נ כלפיו לא נחשבת אשת שמעון⁴. ובקובה"ע [יב ד] כתב דהכא אף בית הלל מודו, דאשת איש הוה אותו שם איסור, וכלפיו לא נחשבת אשת המת [והאחרונים דנו דהוה סברא בשם אשת איש, דכלפיו לא נחשב שיש כאן אישות זו, ואפשר דהוה ע"ד מש"כ בגמ' גיטין פב: דאם לא אהני קידושין כלפיו לא נחשב קידושין כלל⁵]. והאחרונים הביאו מכאן דיבום תליא ב'איסור' שבאישות, ולא במה שהיתה קנויה לאחיו.

- 1 אבל לבית שמאי [יג:]: מכיון שאין איסור חל על איסור אין פטור צרה. וע' לקמן.
- 2 ונחשב איסור אשת אח דערוית [וכ"כ האחרונים, דלכן פוטרת צרה אף לדברי הגר"ח].
- 3 וביארו האחרונים [קובה"ע ה ב] דהוה מדין שאינה עולה ליבום, ואף דאין דין ערוה שפוטרה מחליצה.
- 4 אבל הרשב"א בשו"ת כתב ומיהו יש לדחות דהוה מדרבנן [וע"ע לקמן כ:].
- 5 אבל באמרי"מ [ט ד] הביא דכוונת התוס' דכיון דיש לה בעל נוסף אינה נחשבת 'אשת המת'. [ולא תליא מי קידש קודם].
- 6 ועי"ש ברשב"א. [וע' חז"א דהאריך טובא לפרש דברי הרשב"א].

בא"ד ומיהו אי אשת ב' מתים דאורייתא. האחרונים הקשו דכיון דנאסרה עליו מחמת הראשון, א"כ היאך תחשב אשת ב' מתים. ובקובה"ע [יב ד, ו] וכ"כ החזו"א קלד י. א] כתב דאיירי דמת ראובן קודם¹, ובשעה שמת הראשון ממילא חל עליה איסור מחמת שמעון, וכשמת שמעון פטרה צרתה². ועוד תי' הקה"י [כו] דבאמת נופלת ליבום רק מחמת ראובן, ומ"מ נחשבת אשת ב' מתים ע"י שמעון ואפי' שאינה זקוקה מחמת אישותו³.

אשת ב' מתים וכו' ומשכחת לה צרת צרה. האחרונים [קובה"ע ב ו, אמר"מ ז ז] כתבו דע"כ דאשת ב' מתים פטורה מחמת האיסור אשת אח [דאל"כ מנלן דערוה זו פוטרת צרה]. וכתבו דדמי לאילונית דכיון דמופקעת מיבום, שוב חוזרת להיות אשת אח [וכמ"ש תוס' ח.]. ובקה"י [כז] הוסיף דהוה מקצת אישות, וחסרון בגוף האישות שאינו מחייב יבום. אבל בקובה"ע שם תמה דמ"מ לרבא אילונית אינה ראויה כלל, ולא נחשב צרה במקום מצוה [וכמ"ש תוס' ח. ורש"י יב:], וכתב דאפשר דכוונת התוס' להקשות לרב אסי, או לדעת רבי.

שם שבא ראובן וקידשה חוץ משמעון ולוי אחיו. תוס' נקטו חוץ מלוי דכלפי לוי אינה אשת ב' מתים, ועי"ז משכחת צרת צרה. ובתוס' בגיטין כתבו דשמעון קידש חוץ מלוי. [ולוי נשאה כפנויה, ולא מדין יבום]. והמהרש"ל [בגיטין] כתב דאילו קידשה שמעון סתם, כשנופלת ללוי הוה אשת ב' מתים. ואף דראובן קידשה חוץ מלוי, מ"מ כששמעון קידש פקע היתירא דלוי [וצ"ב וע' מהרש"א]. ובאמר"מ [ט א] הביא דמבואר במהרש"ל ומהרש"א דהמקדש חוץ לפלוני אחיו, אינה נופלת ליבום עליו, דכלפיו אינה א"א. ועי"ש שהאריך לדון בזה.

בא"ד ובירושלמי וכו' תליא ביבם שאם ירצה יתירנו. מבואר בתוס' דהמגרש ע"מ יכול לגרש שוב להתירה גמרי, אבל בשו"ת הרא"ש [מה כו, והו' בשו"ע קמג טז] כתב דאין תקנה להתיר. והמהרי"ט [א מט] האריך לחלוק, והאחרונים האריכו בזה. ובתוס' גיטין כתב עוד לפרש דברי הירושלמי דלא דמי לאחות אשה דהתורה אסרה, ובא ממילא, משא"כ כאן דהוה ע"י מעשיו.

מבואר בתוס' דהביאו קושיית הירושלמי לגבי ע"מ, אבל הרמב"ן [ב]. הביא את קושיית הירושלמי במגרש 'חוץ' [ונקט דהירושלמי לא ס"ל כבבלי גיטין פג דע"י שנשאת לאחר ניתרת לו⁴], דכיון דבעל אסרה לו משום א"א אין זו צרת ערוה של יבום. [והרמב"ן דימה לסברא דכתבו לגבי ע"מ, דאינה צרת ערוה כלל. וצ"ב. וע' ח' הגר"נ].

היש"ש [ד] הביא בשם תוס' דלטעם הירושלמי לא תני לה [וכלשון התוס'], אבל באמת פוטרת צרה. וכ"כ הנוב"י [אה"ע ת ס"ס קנ] בשם תוס'. והנוב"י כתב לחלוק דכוונת הירושלמי דבאמת לא פטרה לצרה, וכ"כ הבה"מ [קנט א] דכוונת התוס' דלא פטרה לצרה. וכ"כ בתוס' בגיטין ובתוס' הרא"ש 'הילכך לא דמי לאחות אשה'. והאו"ז [תקצו, ובקצר ג] נסתפק בכוונת הירושלמי האם פטרה לצרה.

והאחרונים [נוב"י אהע"ת קנ וכו'] הביאו דמבואר בתוס' דערוה אשת איש פטורה מחליצה, והקשו דבתוס' טז. [ד"ה בני הצרות] כתבו בחד תי' דיבמה שנתקדשה אינה נפטרת ע"י שנעשית ערוה דאשת איש, כיון דאפשר ע"י גירושין. אבל שומרת יבם דקידש את אחותה אין תקנה להרוג אחותה⁵. והאחרונים [אחיעזר ב, קובה"ע ד ו] תי' דהתם איירי בערוה לאחר נפילה, דבשעת נפילה לא היתה א"א. אבל הכא יש פטור, ולכן לא איכפת לן שיכול לגרש. ובקובה"ע [שם] כתב דתליא במח' [הו' לעיל ח.]. האם ערוה לאחר נפילה יש פטור עליה. [ועי' לקמן שם]. אבל יש אחרונים דמשמע דאף דשייך 'פטור עליה' אחר נפילה, אלא כיון דקדם הזיקה לא אלים איסור א"א שיש לו היתר להפקיע דין יבום [ועי"ז לא נאמר עליה]. אבל בשעת נפילה מפקיע.

1 אבל ברשב"א גיטין פב: כתב דאיירי במתו בבת אחת, דאל"כ נימא נאסרה.
2 וכתב דלא פטרה לאשת ראובן, דהוה ערוה לאחר נפילה, דבשעת אישות ראובן לא היתה ערוה אשת ב' מתים.
3 והחזו"א הוסיף דאפי' אם קידשה שמעון לאחר מיתת ראובן נחשבת אשת ב' מתים.
4 ובתחילת דבריו שם הביא הקה"י דכשמת שמעון בחיי ראובן, נחשב שראובן ממשיך אישות שמעון. ואח"כ כשמת ראובן נחשב שנופל ב' גדרי אישות, ולכן נחשב אשת ב' מתים.
5 הו' בתוס' לעיל ע"פ המהרש"ל.
6 והנוב"י כתב דזהו תי' הירושלמי, אבל בתוס' לעיל מבואר דהיא עצמה ודאי פטורה.

משכחת לה דאנס כלתו וכו'. **הטור"א** [חגיגה טו. וכן במל"ה ט.] הקשו דמשכחת לה בלא דאי, כגון דעיברה באמבטי. ונשאת לאחיו, ונופלת לפני בנה ליבום. [והח"מ אה"ע א ח ובי"ש י דנו האם מתייחס אחריו]. וכתבו **האחרונים** דלא הוזכר משום דלא שכיח.

תוד"ה לר' יהודה. דאפי' לאביי גבי אלמנה לכה"ג, היינו משום דכתיב לא יקח, אבל הכא לא יגלה כתיב. **והאחרונים** [שעה"מ מעילה ז ב, מנח"ח רסו יד, ב"מ טו א] דנו האם לרבא [דאינו לוקה] מ"מ יש איסור דאורייתא או מותר לקדש [אלא דיש איסור דרבנן שמא יבא עליה]. והביאו דבפשוטו מבואר **בתוס'** ב"מ י: דהוה שליח לדבר עבירה, ואסור. אבל **השעה"מ** הביא דמבואר בסוטה [מד] דקידש אלמנה אינו חוזר מעורכי המלחמה, ואינו נחשב מתיירא מעבירה שבידו. וכן **רע"א** [סוטה] הוכיח משם דעכ"פ אינו איסור מדאורייתא [ע' בסמוך].

ודעת **החינוך** [רו] דהמקדש עריות אף דלא חלו הקידושין עבר על האיסור. ובמנח"ח כתב דבאחות אשה י"ל דדרש לא תקח, ע"ד דרשת תוס' דידן, דהוה ל"ת על הקידושין [אף דאי עביד ל"מ]. אלא דהקשה דמגלן שיהא אסור בשאר עריות.

בא"ד וי"ל שמא אסור לקדש דרבנן שמא יבעל, ואפי' יהא מותר חשיב דאי וכו'. [וכע"ז בשאר ראשונים]. והביאו **דבריטב"א** [קידושין מב:] מבואר דאין איסור לקדש [אפי' פסולי כהונה]. והאחרונים דנו להלכה בדין זה [ע' ב"מ טו א, ובפתח"ת ו א], והקשו דלכאורה אף איסור דרבנן חוזר מעורכי המלחמה [וכנ"ל]. ודנו לחלק בזה, ואכ"מ.

בא"ד ואור"י דע"כ [בע"ב] מתני' סבר דאפי' חי"ל דשאר, גרושתו וחלוצתו. מבואר בתוס' דגרושתו וחלוצתו נחשב חייבי לאוין דשאר. וכ"כ **תוס'** מט. ד"ה הכל. אבל דעת **רש"י** מט דמחזיר גרושתו לא מקרי מחמת קורבא. אבל נושא חלוצתו כתב **רש"י** [מט] דנחשב שאר. [וע' בסמוך בגדר איסור לא יבנה].

בא"ד דאם היו יכולות לינשא לאחיו היו פוטרות צרותיהן. מבואר בתוס' דחייבי לאוין פוטרות לצרה ור' עקיבא. והגר"ז [הל' יבום] הקשה דפטור צרה הוה דין מסויים דיפי' לצרור בעריות, והיאך נילף ממנו לחייבי לאוין. וכתב דע"כ כוונת התוס' דכיון דהם פטורים מיבום, ממילא האיסור אשת אח דידה פוטרת צרה. ובאמר"מ [ז ו] הקשה מכאן על דברי הגר"ח דאשת אח מנפילה זו אינה פוטרת צרה [ובקה"י ו כתב דע"כ תוס' ל"ל הך כללא]. **והאחרונים** כתבו דבמקום פטור ערוה נחשב כאשת אח שיש לה בנים, ועי"ז אף איסור אשת אח דידה פוטרת צרתה.

י:

החולץ וחזר וקידש, מיגו דאיהו אסירא צרתה אסירא. **האחרונים** העירו דאשת אח דראשון הותר ליבום והיאך תחשב ערוה בנפילה שניה [לסברת הגר"ח]. וצ"ל דע"י החליצה ניתק ואינו בכלל אשת אח דיבום. [ועוד יל"פ ע"פ דברי הירושלמי דמתברר דלא היתה זקוקה עליו]. ולדברי **החזו"א** [קלא ה] בכל נפילה שניה מהני היבום אף כלפי הראשון, אבל אל"כ היה אסור. והכא אינו נחשב יבום לאישות הראשון.

חייבי לאוין בני חליצה ויבום נינהו. **המאירי** כתב לגרוס דלא פטר צרה², דהא חייבי לאוין לאו בני יבום נינהו. והביא ד"ג לה, ופי' דמדאורייתא בני יבום נינהו, דעשה דוחה ל"ת [וכדאיתא לקמן כ:]. ואף בלא יבנה אמר' עדל"ת, וע' יא. תוד"ה צריכה]. אבל **רש"י** כתב כלומר זקוקה היא להתייבם, ואין איסור לאו פוטרת וכו' [וכוונת הגמ' דזקוקה ליבום, ואף דמדאורייתא אינו יכולה [ע' לקמן], ונחשב דבר חיצוני מעכ"פ]. וע' **רש"ש**.

רש"י ד"ה וחייבי לאוין. דהא מאחות אשה ילפי' שהיא ערוה וחייבין על זדונה כרת. ולכן חולצת. **האחרונים** הביאו דמבואר ברש"י דמה שהערוה עצמה פטורה מחליצה הוא משום דילפי' מאחות אשה, ולא משום דלא תפסי קידושין.

- 1 **והרשב"א** כתב דמ"מ קידושין ע"ד נישואין ודאי אסור לעשות כן, וקרינן ביה דאי'. [ויל"ד האם ס"ל דאסור מדרבנן, או חסרון דהוה ע"ד נישואין ונחשב דאין].
- 2 וכתב דהוה בחייבי לאוין אף לאחיו, ואינה פוטרת צרתה. [משמע דאין איסור אשת אח, וכ"כ **המאירי** לקמן כ:].
- 3 ואף דמדאורייתא אינה מתייבמת, וע"כ היינו משום ק"ו וכמש"כ **תוס'** יא. [ד"ה צריכה], וילה"ק דא"כ הוה חסרון בגוף הזיקה. ולא רק איסור חיצוני. וע' לקמן יא. ויא: דדנו הפוסקים האם במקום ק"ו נחשב שנופלת ליבום.

סוגיית ר' יוחנן ור"ל

מ"ט דר"ל איהו הוא דקאי בלא יבנה וכו'. בתוס' מבואר דהתורה ניתק לאיסור אשת אח, והעמידו ב'לא יבנה'. אבל ברשב"א [מא. ומד.] כתב דע"י הנפילה פרח איסור אשת אח, כיון דנעשה בה מעשה [ע' בסמוך].

ובגמ' מ: א"ר טובי בר קיסנא אמר שמואל דחייב על צרת חלוצה כרת [כר"ל]. דצרה אבראי קיימא, שהרי מותר אדם בקרובת צרת חלוצה. ולא אמרי' 'צרה כחלוצה'. [והגמ' מתרצת לר' יוחנן דאחות חלוצה הוה דרבנן, ובזה לא גזרו].

אבל בירושלמי [הלכה א דף ד: ה.] מבואר דלר"ל הזיקה פקע למפרע מהצרה, ומהאחים². [ודעת ר' ירמיה בירושלמי [ד.] לחלק בין הצרות לאחים, דבצרה לכ"ע חייבין, ונח' ר' יוחנן ור"ל בדין האחים על החלוצה].

ור' יוחנן מי איכא מידי דאי בעי להאי חליץ וכו' אלא איהו שליחותא וכו'. בגמ' מ: [הו'] לעיל] מבואר דסברת ר' יוחנן דצרה כחלוצה. ופרש"י דלר' יוחנן צרה כחלוצה משום דשליחותה דידה עבדא וקיימא בלא יבנה.

ובפשוטו משמע דהוה שליחות במעשה החליצה, כגדרי שליחות דכל התורה, וכן הביאו בשם הדרוש לציון [לנוב"י] דמתייחס מעשה החליצה לכל א' מהצרות, ולכל ע' מהאחים. וכמי שעשה מעשה גמור³. ובמהרש"ם [מ:] הקשה דחליצה הוה מצוות שבגופו ול"ש שליחות [וכתבו האחרונים דצ"ל דהכא נתחדש גזירה דא' חולץ, והוה ילפו' חדשה דתורת שליחות]. ועוד הקשו האחרונים דבביאה [ע' לקמן יא. רש"י ד"ה מ"ד בעשה] ודאי ל"ש שיתייחס לכל א'. והאחרונים כתבו לפרש דהוה שליחות רק על קנין החליצה ויבום, דמהני מעשה ידיה לפטור לכולהו. אבל 'מעשה החליצה מתייחס רק לחולץ. ועוד פי' האחרונים דסברת ר' יוחנן דמוגדר זיקה א' על כל הבית, ומהני שייבם א' יולץ לסלק הזיקה מכל הבית⁴. אבל לר"ל כ"א הוה זיקה בפנ"ע, וסגי בא' [או שנתברר דיש זיקה רק לא']. ובירושלמי [ד.] תלתה פלוגתתם האם חליצה הוה קנין או פטור.

בגמ' הוזכרו ב' סברות, שליחות, ומי איכא מידי. והאחרונים דנו מה שורש הסברא. ופי' דסברת מי איכא מידי הוה הוכחה דכל הבית בעי תיקון, ולכן בעי שליחות. [ולתוס' כיון דהוה גדר שליחות, לכן נחשב לכ"א דין לא יבנה]. [וע' מש"כ תוס' והתוס' הרא"ש לגבי ביאה].

אבל הרשב"א [מא. ד"ה מתוך] הביא מדברי ר' יוחנן 'מי איכא מידי', דכיון דבשעת נפילה הותרה שוב א"א למיקם באיסור אשת אח. ולמד מזה דה"ה יבמה דהותרה ונאסרה וחזרה והותרה [שקידש את אחותה ומתה, לרב ורב חנינא] אינה זקוקה לו לייבם או לחלוץ, אבל אם רצה נושא. [דחל היתר אשת אח בשעת נפילה, וע' מה שהו' בזה לעיל ג:]. וכתב דבערוה אף אין איסור לא יבנה, דלא נעשית בבית הזה מעשה שדוחה, שחלץ או יבם.

ובפשוטו נקטו האחרונים דר"ל פליג אהך סברא, וס"ל דרק מהחלוצה נפקע האיסור, מדין לא יבנה. אבל הרשב"א [בקר"א ה' בדף מד] ביאר דסברת ר"ל⁵ דמוקמינן לה אדינא כאילו לא הותרה ליבם, והו"ל אשת אח שלא במקום מצוה. אבל החלוצה מקום מצוה היא, ופרח מיניה איסור אשת אח לגמרי מסברא כיון דעלתה עמו לחלוץ או לייבם. והאחרונים [אמר"מ ה ח] ביארו דלר"ל אמרי' דמתברר למפרע שהנפילה היתה רק כלפיו, ולא הותר למפרע כלפי אידך⁶. ועוד פי' האחרונים [וכ"מ ברשב"א] דהותר רק למצב הנפילה⁷. ובזה כתב הרשב"א דאף אחרי שייבם או חלץ נחשב מצב נפילה⁸.

1 וכ"כ המאירי דכיון שהוציאה הכתוב וניתק, לא לו בלבד אלא אף לאחים, ואף על הצרות.
2 ונפק"מ אם קידשה אחר מהשוק, דאם חלץ או ייבם צרתה הקידושין תופסים למפרע. [אבל אל"כ לא תפסי קידו' ביבמה, כמ"ד צב:].
3 [ולפ"ז סברת מ' איכא מידי, הוה סיבה והוכחה דכ"א צריכה היתר בחליצה].
4 ובחי' ר"א מן ההר כתב דכולהו כחד יבם וחד יבמה, שזה שחלץ שליחות כולם עושה.
5 ואף דילפי' [לחד גירסא לקמן מד.] שלא יבנה אחר שלא בנה, ואי"צ לחלוץ לשניהם.
6 והאחרונים הקשו דלפ"ז בהא דלקמן קיא דקטן הבא על הגדולה תגדלנו [ואין בזה איסור אשת אח, דהנפילה מתרת אף שלא קנאה]. אם חלץ לה לבסוף לר"ל קיימא באיסור אשת אח למפרע. וצ"ע.
7 ובזה נח' לקמן מא. האם ערוה לאחר נפילה נחשב שנפקע מצב הנפילה ליבום וחוזר איסור אשת אח.
8 והמהרש"ל [גיטין פ:] כתב דחלוצה שנשאת לאחר, חוזר לאיסור אשת אח [והביאו ש"כ ר"ת בספר הישר]. והאחרונים תמהו עליו. ומבואר דההיתר אשת אח הוה רק למצב הנפילה, ובזה נקט דאחרי

לא יבנה הרמב"ם [יבום א יב] פסק דהחולץ ליבמתו נאסר הוא עליה ועל הצרות, וכן האחים, מדברי סופרים כשניות¹. דמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק מעליו איסור ערוה מעל כל נשיו, לפיכך תופסין בהן קידושין כשניות². דס"ל דלא יבנה הוה אסמכתא³ [כ"כ ה"ה ובחי' ר"א מן ההר], והקשו עליו דמשמע מסוגיין דהוה חייבי לאוין⁴ [ע' בסמוך]. והאחרונים כתבו דע"כ ס"ל לרמב"ם כסברת הרשב"א, דהנפילה מתרת, דלא יבנה הוה אסמכתא.

והרמב"ן בסה"מ [לאוין שהוסיף יד] מנה לאו דלא יבנה [והשיג על הרמב"ם שלא מנאה, והאחרונים כתבו דהרמב"ם ס"ל דהוה אסמכתא⁵]. וכתב הרמב"ן דאין לומר דחוזר לאיסור אשת אח, דא"כ יתחייב בכרת. אבל הבי"מ [קסא א] כתב דדעת רש"י דגדר לא יבנה דהוה איסור אשת אח⁶, אלא שנתקיה לאיסור לאו⁷. שרש"י [נ: ד"ה ואי] כתב דביאה אחר ביאה הוה איסור אשת אח, ורע"א תמה דק"ל כר' יוחנן דהאחים לצרה הוה בעשה לרש"י, וכתב הבי"מ דכוונת רש"י דהוה איסור עשה דאשת אח. ועוד הביאו האחרונים דברש"י לקמן מט. [ד"ה כל] כתב דאיסור לא יבנה הוה חיי"ל דשאר, ואף דכתב דמחזיר גרושתו לא נחשב שאר, ע"כ דאיסור לא יבנה הוה משום קורבת אשת אח [ולא משום מעשה החליצה].

והקרא [לקמן לט] הקשה אמרי' איצטריך קרא דהותר לגרש ולהחזיר דנעשית כאשתו [הו' לעיל ח:], תיפוק ליה דכיון דעביד בה מעשה ניתק האיסור אשת אח [וכדאיתא בסוגיין, וכ"ש לרשב"א דהותר לגמרי]. ול"ש בזה איסור לא יבנה. ותי' דכוונת הגמ' שיהא איסור עשה דאשת אח [ע"ד הנ"ל]. והאחרונים [גרנ"ט] כתבו דס"ד דגמ' כשגירשה נחשב שאינו מצב היבום, ואף לרשב"א הותר האיסור אשת אח רק למצב היבום. קמ"ל דנעשית כאשתו.

לר' עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. האחרונים הקשו מכאן לדעת הרמב"ם דלא יבנה הוה דרבנן, דמבואר הכא דלא תפסי קידושין. ועוד הקשו מהמשנה דחלץ ועשה מאמר [רפ"ה] וכדאיתא לקמן נב: דלא תפסי קידושין כר' עקיבא [וכה"ק בחי' ר"א מן ההר]. אבל הרמב"ם בפיה"מ שם פי' דלדעת ר' עקיבא אין קידושין תופסים בחלוצתו לפי שכשנחלץ חזרה ערוה כמו שהיתה קודם מיתת אחיו. [דלסברת ר' עקיבא דחייבי לאוין כערוית, יש בזה איסור אשת אח. וצ"ב ע' לקמן]. ולפ"ז כוונת הגמ' כאן דלר' עקיבא לא תפסי קידושין מסברא זו, ולא משום איסור לא יבנה. והרשב"א נב: חלק על פי' הזה, דבהדיא אמרי' זו דברי ר' עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין.

יא.

ומתרג' לה כר' שמעון וכו'. פרש"י דאמר ייבם ולבסוף נולד לא מהני נפילתו מן הראשון וכו' הילכך זיקת ההיא נפילה לא אסרה עליה דהאי. בגמ' יט: מבואר דסברת ר' שמעון הואיל ובא ומצאה בהיתר ולא עמדה שעה אחת באיסור, [ובגמ' כ:] משום דאשת אח הוה איסורא דאית ביה היתרא. ופרש"י דכשמת בלא בנים פקע איסורו לגבי שני ונשאה, ושלישי מכח שני בא. ובתוס' [כ. ד"ה האי] פי' דפקע איסור אשת אח ע"י יבום [דנעשית כאשתו], וכי היכי דפקע לגבי היבם, פקע נמי לגבי אחיו הנולד אח"כ⁸. ובקובה"ע [ב א] הקשה דסברת התוס' לא שייך בסוגיין דחלץ וקידש, דלא ייבם דנימא דחל היתר נעשית כאשתו. וכתב דע"כ תוס' מודה לסברת רש"י, אלא דביבום הוסיפו טעם [ודוחק].

שנשאת לאחר פקע ההיתר. [ויל"ד האם עובר גם בלא יבנה].

1 וכ"פ הרמב"ם [איסור"ב יח ד] נושא חלוצתו אינו איסור דאורייתא.

2 משמע דקידושין תופסים אף קודם יבום. [וכ"כ המהרש"א כ: ודלא כמ"ש רש"י נב]

3 והביאו מקור לזה מהגמ' מ: דחלוצה דרבנן, אבל שא"ר פי' דהגמ' שם קאי על קרובת חלוצתו.

4 אבל החזו"א [קל י] כתב דצריך להגיה דברי הרמב"ם.

5 אבל המגילת אסתר כתב דהוה בכלל מצוות יבום וחליצה.

6 וכן לשון המאירי בסוגיין דהתורה הוציאה מכלל כרת לכלל לאו.

7 והאחרונים ציינו דדעת רש"י דכל מקום דהתורה ריבתה לחיוב ע"י לאו או עשה, אמרי' נתקיה, והוה איסור לאו בעלמא [ואף דהוה מהשם הראשון]. [ובתוס' יא. ד"ה חד הקשו דאין יתור לנתק, אבל ברש"י מבואר דא"צ יתור]. ושמעתי דעפ"ז י"ל לעיל ג: דבעי קרא לאזהרה לצרת ערוה, ואף לאיסור אשת אח, דכיון דנתרבה מקרא דעשה, אף איסור אשת אח ידידה הוה בגדר עשה עד דאהדר' קרא.

8 ובקובה"ע [ב ב] דן דכלפי האחים שכבר נולדו אסורה משום ד'נאסרה' בנפילה ראשונה. א"נ סברת 'כי היכי' שייך רק במי שלא היה דין קודם, אבל מי שכבר שהיה בעולם אינו נגרר בתר היבם.

אחין הילודים. פרש"י שנולדו אחר קידושין של זה. מבואר ברש"י שנולד אחר חליצה אסורה עליהם. וכ"מ בתוס' [ד"ה כמאן]. ומבואר דנחשב 'מצאה באיסור', ורק ע"י קידושין נחשבת אשתו של שני'. ובקוב"ע [ב ב] הקשה דל"א נאסרה אלא בשעת נפילה. אבל המאירי הביא ל"מ שנולד אחר חליצה, דאזלה זיקת הראשון, והו"ל כייבם ואח"כ נולד. אבל זה שחלץ באיסורא מצאה. וכ"מ בריטב"א דאיירי שנולד אחר חליצה לחוד³. וכ"כ החז"א [קל י] דע"י החליצה קיבל אישות המת וגירשה.

תוד"ה צריכה. במותר לה נאסרה באסור לה לא כ"ש. מבואר בתוס' דיש איסור לא יבנה על הנולד משום ק"ו [ע' בסמוך]. אבל הריטב"א [י:] כתב דהיבום וחליצה דחה לאיסור אשת אח, שלא יחול למי שנולד מכאן ולהבא, ודין הנולד כדין היבם, וכ"כ המאירי. [והאחרונים למדו דכוונתם דהכא 'מצאה בהיתר' כשעדיין יש עליה איסור לא יבנה, א"כ אף כלפי האח אסורה כן, וכע"ז כתב הקר"א. והיינו כצד דלא יבנה שייכא לאיסור אשת אח]. אבל הבעה"מ [חולין עה:] כתב דמותרת לייבם, ובדין הוא דיוזכר ברישא תתייבם, אלא סתם דתחלוץ אגב סיפא.

ק"ו, באסור לה לא כ"ש - הך ק"ו לאוסר ליבם איתא בגמ' סוטה ו. [לגבי ספק סוטה] ולקמן בסוף הע"ב [לגבי מחזיר גרושתו]⁵. ובגמ' סוטה איתא דבאלמנה לכה"ג אסירא וקיימא ולא נאסרה במותר לה, דנימא ק"ו לאסור לאחיו כהן הדיוט. וכן אשת כהן שנאנסה ל"א ק"ו לאסור לאחיו הדיוט, דלגבי האי ליכא איסורא. ופרש"י שנאסרו נישואי הראשון שלא להתייבם מכח אותן נישואין. וביארו האחרונים [גרנ"ט, קוב"ע טו ד] דגדר יבום דאישות המת עוברת ליבם, ובמקום שיש איסור באישות אסורה אף לאחיו [ולא אמרי' דהאיסור הוה רק על הגברא]. וביארו בזה כוונת תוס' [לקמן פד: ד"ה שיר] דבנעשה פצוה דכא ל"א ק"ו, דלא אמרי' ק"ו אלא כשנעשית באשה שום מעשה שנאסרה בכך לבעל.

תוד"ה חד אמר בעשה. וקשיא דאיצטריך וכו'. ובתנ"י ותוס' כתובות [ל ד"ה אי] ושאר הקשו עוד דבמשנה לק' נ. מבואר דאחרי יבום אין קידושין תופסים בצרה לר' עקיבא [כדמפרש נב:], ולא אשכחן סתם משנה כר' ישבב [לקמן מט. וכתובות ל]. דאין קידושין בחייבי עשה [והגמ' מסתפקת בדעת ר' ישבב בחייבי עשה]. וע"כ כתוס' דגרסי' ל"ת. ועוד הקשה הרמב"ן דאין מצוות עשה בית א', אלא ילפי' מכלל הלאו ד'אשר לא יבנה', ולא מכלל לאו הוא בא⁷.

אבל הרמב"ם [א יב] כתב דהכונס את יבמתו נאסר הוא והאחים בצרה בעשה, דדרש"י יבמה יבא עליה ולא עליה ועל חברתה, ולא הבא מכלל עשה עשה⁸. ובטור [קסב] כתב אף לגבי החולץ ליבמתו דעובר בעשה⁹. והב"ח וגר"א [קסב ב] תמהו ע"ז, דהוה לאו דלא יבנה.

- 1 [וע' לע']. ובקה"י כתב דיש איסור אשת אח בשומרת יבם מחמת הזיקה, והנפילה מתרת לאיסור אשת אח מחמת אישות של אתמול.
- 2 ומבואר דלא תליא בנאסרה. ואף כלפי אח זה מוגדרת 'אשתו של מת', ואינה נגדרת אחרי היבם.
- 3 ובקה"י [יב] כתב דהריטב"א ס"ל דחליצה מתרת לאיסור אשת אח, ולכן נחשב מצאה בהיתר. אבל לדעת הרשב"א דהמיתה מתרת, [ונולד אחר מיתת אחיו נחשב מצאה באיסור משום הזיקה], א"כ החליצה ל"מ מידי. וע"כ תליא בקידושין.
- 4 ובחז"א כתב דהיינו לתוס' לשיטתם דאיירי דוקא בקידוש. אבל לריטב"א דאף בנולד לאחר חליצה, ולפני שקידשה מותרת לו לגמרי, דאצלו לא שייך לא יבנה. [אבל הביא דבריטב"א משמע דיש לא יבנה, ע' בסמוך].
- 5 ולקמן סוף הע"ב משמע דהוה מח'.
- 6 משמע דבעינן שיהא היתר ואח"כ תיאסר. והאחרונים הקשו דהכא נאסרה עליו קודם נישואין משום לא יבנה [והביאו בשם החוסן ישועות דמדינא ל"ש ק"ו, וכוונת התוס' לאיסור דרבנן]. וכח"ק לגבי מחזיר גרושתו [הו' בע"ב]. [ובקרא נקט דהוה מח' הסוגיות]. והאחרונים כתבו דעיקר הטעם בזה דע"ז נחשב איסור באישות, ולא איסור בגברא.
- 7 משמע דלאו הבא מכלל לאו' נחשב לאו, ואף דאינו צווי מפורש, ואינו בכלל איסור 'לא יבנה', אלא דדייקנן ואינו בונה ב' [לק' מד].
- 8 אבל הרמב"ם [אישות א ח] כתב דיש ג' חייבי עשה, ולא הזכיר רביעי צרת יבמתו. וה"ה [אישות ד יד] כתב דלא מנאו שאינו נמנית בלאו מיוחד [וע' משנ"ל א ח דהאריך בזה]. ועוה"ק הלח"מ אמאי לא מנאו במנין המצוות. ות' דנכלל במצוות יבום, דהכל עשה א'.
- 9 והביאו שכ"כ בראב"ן [במהד' ישנה]. [והביאו עוד דבראב"ן משמע דעובר משעת קידושין, ודלא כמ"ש תוס' י: ד"ה החולץ].

בא"ד סו"ד אבל לפ"ה דגרסי' בעשה, איהו לכו"ע בעשה. דקרא דאינו בונה ב' בתים ניתקה לעשה. ומבואר דאף לר"ל אמרי' 'ניתוק' בביאה, ואף דלא שייך סברת מי איכא מיד, ואין טעם לומר שליחותיהו [וע' אחרונים].

התוס' הרא"ש ותו"י הקשו [לתוס'] במה תליא הנידון האם שייך לאו דלא יבנה לצרה ביבוס במח' ר' יוחנן ור"ל, ומנלן דפליגי אף בזה. [ויל"ד בזה ע"פ דברי האחרונים דשורש מח' ר"י ור"ל האם הזיקה מתייחס לכולהו ביחד או בנפרד וכו', ומשמע מדברי הראשונים כאן דהוה מח' רק האם מתפרש הפסוק דיש בזה ניתוק]. ותי' התוס' הרא"ש ותו"י בשם הר"מ דמסתבר להשוות דין יבוס לדין חליצה.

צרת סוטה

אמר רב צרת סוטה אסורה. הרמב"ן כתב דהומ"ל סוטה עצמה פטורה. **רש"י ותוס' פ' דפטורות** אף מהחליצה, דכתיב טומאה. אבל הרמב"ן [בסו"ד] כתב דילפי' מטומאה כעריות דרשי' מה עריות צרותיהן כמותן, אף סוטה צרתה כמותה. אבל דרשת 'טומאה' אינו פוטר מחליצה [דומיה דמחזיר גרושתו ע' בע"ב, ותוס' שם פליג]. וכתב הרמב"ן דרב דריש לאחר ולא ליבוס [וכדאיתא בסוטה ה: ע' בסמוך] לפטור מחליצה ויבוס [ומדין טומאה צרתה כמותה]. אמנם **תוס' בסוטה [ה: ד"ה לאחר]** כתבו דדרשת לאחר קאי בסוטה ספק, דלא איצטריך לסוטה ודאי דכתיב טומאה.

אבל **הראב"ד** [על הר"ף] כתב דסוגיה דעלמא דצרת סוטה חולצת, דאילו איתיה לבעל מי לא בעי גט [וכדאיתא בסוטה ה:]. וכע"ז כתב **הריטב"א** בשם הרא"ה דאף סוטה ודאי חולצת כחייבי לאוין, וטומאה כתיב ביה כעריות לעשות צרתה כמותה לאוסרה בביאה שניה¹. וכתבו **הרמב"ן רשב"א ורא"ש** דבסוגיין מפורש דפטורה אף מחליצה², אלא שהראב"ד סמך דבריו על הסוגיה בסוטה [ולא חילק בין סוטה ודאי לספק³]. והרמב"ן כתב דרב [דסוגיין] פליג על סברת אילו איתיה לבעל וכו' דאף סוטה ודאי אין קידושיה נפקעין⁴. אבל **תוס'** [סוטה ה: ד"ה אילו] כתבו שבסוטה ודאית ל"ש סברת 'אילו איתיה לבעל', דילפי' מגזירה⁵ כדטומאה דפטורה מיבוס, וכמו אילונית ואשת סריס דבעי גט מבעל, ופטורה מיבוס. אבל סוטה ספק לא אמעיט, אלא דקמ"ל קרא דכיון דבא מכח נישואי אחיו, אסורה עליו כמו הבעל, ובעי חליצה. וכע"ז כתב **הרא"ש** [ד].

סברת 'אילו איתיה' - **רש"י** בסוטה ביאר הסברא דבעי גט, דיבוס במקום בעל קאי. ובברכ"ש [ז] ביאר דבעי חליצה, ע"פ הגמ' כ: דהא דעריות לא בעי חליצה הוה משום דלא תפסי קידושין, והכא לבעל תפסי קידושין. ודעת הרמב"ן והראב"ד דאף במקום פטור טומאה הוה רק גדר ערוה, אבל אינה פוטרת עצמה. אבל התוס' סברי דילפי' גדר טומאה כלפי יבוס.

טומאה כתיב בה כעריות. האחרונים הקשו דבקרא נאמר דין טומאה לגבי הבעל, ומנלן דנאמר לגבי יבוס. ובבכור שור [לבעל התבואות שור] כתב דדין טומאה נאמר לגבי הבעל, ומדין ק"ו קאי איבוס [ונאמר ק"ו אף לפטור מחליצה, והאחרונים [קובה"ע טו א, ברכ"ז ג] האריכו בזה⁵]. אבל בתוס' סוטה [הנ"ל] מבואר דילפי' מטומאה פטור לגבי יבוס [וכגדר פטור יבוס]. [ועוד חקרו האחרונים כע"ז האם ילפי' דיש לסוטה שם ערוה לכל דבר, וממילא פטורה מיבוס. או דנתחדש בהיקש דיש לה דין פטור יבוס].

אשת כהן שנאנסה - **הנמוק"י** נסתפק באשת כהן שנאנסה האם צריכה חליצה. ובבי"ש [קעג י] הביא דבהדיא איתא לקמן נו: דבעלה לוקה משום טומאה, א"כ תפטר מחליצה. וכתב דאפשר דהיינו רק לחומרא. ורע"א והמשנ"ל [ו יט] הקשו דבגמ' בסוטה [ו.] מפורש דאשת כהן שנאנסה

1 [וכ"כ המאירי דקאי רק בלאו]. ומבואר בדבריו דגדר טומאה אינה פוטרתה מיבוס לגמרי, אלא נחשב שיש לאו על היבוס. ואף במקום שהתורה אסרה את היבוס אמרי' עדל'ת [וע' בע"ב בשם הכס"מ].

2 מקושיית הגמ' גבי סוטה ספק, וכן בגמ' לעיל ג: אבל הריטב"א בשם הרא"ה [וכן המאירי] כתבו ליישב דאף סוגיין ס"ל דחולצת. וביאר דקושיית הגמ' דמשמע דהצרה מתייבמת [וכדעת הרמב"ם, אבל לתוס' [בחד תי'] צרת סוטה ספק לא תתייבם, דספק הוה סוטה גמורה]. ועוד הקשה הריטב"א מהגמ' ג: דמתני' לאפוקי סוטה, מבואר דא"צ חליצה.

3 והגור"א [קעג יב] כתב דלראב"ד דרשי' 'לאחר ולא ליבוס' אף בסוטה ודאי. ובעי חליצה.

4 משמע דמסברא כשנעשית ערוה נפקע הקידושין, אלא דתפסי קידושי סוטה. וכדעת רש"י מט, אבל לתוס' לא פקעי כשנעשית ערוה.

5 ובקה"י [ז] כ' דלפ"ז מתיישב דסוגיין מדין ק"ו, אבל בתחילת הגמ' בסוטה לא ידעינן לק"ו, ואף סוטה ודאי א"א לפטור מדין טומאה.

מתייבמת לאחיו חלל, ולא אמרי' במותר לה נאסרה, דאונס בישראל שרי, ולגבי דהאי ליכא איסורא. והאחרונים [קובה"ע טו ג, חז"א ועוד] כתבו דנידון הנמוק"י והבי"ש כלפי אחיו כהן, דכלפיו נחשב טומאה¹. אבל הגמ' בסוטה איירי כלפי אחיו חלל, ולגבי לא נאסר. וביארו דספק הנמוק"י האם אמרי' דאיסור אשת כהן שנאסרה נחשב איסור זונה [ובזה לא נאסרה ליבם] או דהוה גדר טומאה, ואף לגבי יבם [והוה פטור לחליצה, וכמו טומאה דבעל, ובקובה"ע כתב דטומאה זו נאמר לגבי הבעל, וע"כ כוונתו לאסור ליבם מדין ק"ו, וכדברי הבכור שור].

סוטה ספק

מתיב רב אשי וכו' ואם מת חולצת ולא מתייבמת, סוטה ספק, דלא כתיב טומאה. הגמ' בסוטה [ה: ו.] מקשה [בסוטה ספק] תתייבם יבומי. ורב יוסף תי' א' דדרשי' והיתה לאיש אחר, ולא ליבם. ומ"מ בעי חליצה דאילו איתא לבעל בעי גט, השתא נמי בעי חליצה. ל"א ב' דהתורה אמרה ויצאה מביתו, ולא רמינן ליה להתייבם בע"כ, דלא לסתרי לביתיה. ל"א ג' הכתוב קראו [לנושא סוטה] אחר, שהוציא רשעה מתוך ביתו, ואת אמרת תתייבם. ד' רבא אמר ק"ו אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כ"ש וכו' [הו' לעיל].

והרמב"ם [ו' יט] פסק סוטה ספק חולצת, וצרתה או חולצת או מתייבמת. [דהנך טעמי לא מהני כדי לפטור צרה]. **והראשונים** [ע' תוד"ה צרת] הקשו דבסוטה ספק, אמאי לא תאסר משום הצד שזינתה. ויש בזה ב' קושיות, א' דקי"ל דהתורה עשתה ספק סוטה כודאי, והוכרע כצד שנבעלה, והוה בכלל טומאה. [ובזה תי' התוס' דבעשה לא נאמר ספק כודאי]. ב' ועוד הקשו דעכ"פ הו"ל ספק שמא נבעלה, והיאך תתייבם [צרתה] מספק.

והגר"ח [יבום ו'] כתב דלולי גזיה"כ דקיננו וסתירה, אין אוסרין על היחוד [קידושין פא], והסתירה אינו נחשב אפי' ספק זנות³. והגזיה"כ דקיננו וסתירה נאמר בתרתי, להחשיב ספק, ולענין דנימא דספק כודאי⁴. ובזה מבואר בסוגיין דלגבי טומאה כעריות לא נתחדש הדין סוטה ספק. ומ"מ לענין שלא להתייבם נחשב ספק⁶.

איסור אשת אח - רש"י בסוטה ו. כתב [ללישנא דאמרי' מי רמינן בע"כ], וממילא קאי באיסור אשת אח שלא במקום מצוה. [ובקובה"ע ג] ביאר הוכחת רש"י מהסוגיה שם, דאל"כ אף אם התורה לא צוותה יבום, מ"מ אמאי תנן חולצת, איזה איסור יש בדבר לייבם. **והמאירי** שם כתב א"נ הוה רשות. [והאחרונים כתבו ד"ל דדברי רש"י קאו רק לההיא לישנא, דגדר הדבר שאינה נופלת לפניו כלל, מסברת מי רמינן. אבל לרבא נופלת ליבום, אלא שאסורה מדין ק"ו].

והרמב"ם [ממרים ד ב] כתב דיש נפק"מ לחיוב כרת כשנחלק זקן ממרא על ב"ד בספק סוטה, שאם תתייבם. **ובכס"מ** הקשה דאף תתייבם הוה רק כחייבי לאוין, ואין בזה חיוב כרת [והאחרונים דנו ליישב דברי הרמב"ם בכמה אופנים]. **ורע"א** [על הרמב"ם ו' יט] כתב דמבואר ברמב"ם דיש חיוב כרת⁷, דהוה אשת אח שלא במקום מצוה⁸. **ורע"א** כתב דמזה יש לפשוט ספיקו של המשנ"ל [בפרשת דרכים, הו' לקמן כ] דבחייבי לאו ועשה יש איסור אשת אח, ואף דנופלת לחליצה⁹. אבל **בקובה"ע** [ד א] כתב לחלק דחייבי עשה נופלת ליבום, אלא דארי דאיסורא רביע עליה [וע' לקמן כ:]. משא"כ

- 1 ובה ניחא שדן לענין לפטור מחליצה, דבלאו הכי אסורה עליו ליבום.
- 2 ובתי' הא' כתבו תוס' משום דהוה להחמיר [והקשו דמ"מ מהני טעם זה שלא תתייבם, ומה מקשה הגמ' שם].
- 3 והביא דיש מ"ד בגמ' סוטה כה. דהבעל שמחל על קיננו דמחול, ומותרת [ואינו אפי' ספק].
- 4 ויסוד לזה דיש ב' הגדרות, התורה עשאה ספק, וספק כודאי מבואר בדברי **תוס'** סוטה כה: [ד"ה ב"ה] דסוטה אין לה כתובה [למ"ד שטר העומד ליגבות לאו כגבוי], ול"מ טענת ברי דידה, כיון דהתורה עשאה ספק. [ואף דלגבי כתובה לא נתחדש דהוה כודאי, ולבי"ש יש לה כתובה מספק].
- 5 וכן בספק טומאה ברה"י ילפי' מיניה דיש ב' גדרים, דנחשב ספק, ודין טומאה ודאי. וכ"כ **המהר"ם** [חולין ט:]: דאף שכתבו **תוס'** [נזיר נז] בדבר דא"א להיות לא אמרי' ספק טומאה ברה"י כודאי, מ"מ לא מוקמינן לה אחזקה. דהתורה עשאה ספק. [וע"ע שמעתיא א' יז]
- 6 **והגר"ח** שם כתב דמהני הקינוי לדין 'לאחר ולא ליבם' [דתליא בדין הבעל]. וכתב ועו"ל דטומאה הוה דין מסויים ביבם, לפטור כערוה [ע"ד תוס' בסוטה הו' לעיל], ובה ל"מ הקינוי. משא"כ האיסור לייבם [שהו' בגמ' בסוטה] תליא ב'איסור זנות'. ועוד דאיסור הבעל הוא האוסרה ליבם. [ובברכ"ש ז העמיד חקירה זו, האם הוה דין ערוה לבעל, או איסור מיוחד ליבם, הו' לעיל].
- 7 והוה חיוב כרת ודאי, דסברת ק"ו [ושאר תי'] אוסרים בתורת ודאי, והוה תולדה מהדין ספק כודאי דבעל.
- 8 **והמשנ"ל** [ו' יט] כתב דאם עבר ונשא צרת סוטה ודאית [דהוה בכלל טומאה] קאי בכרת דאשת אח. ודלא כר"י גלאנטי דהוה כחיי"ל.
- 9 אבל **בריטב"א** מבואר דלא כן, דס"ל דאמרי' בסוטה עשה דוחה ל"ת, ומותרת בביאה ראשונה.

סוטה הוה גזיה"כ דאינה נופלת ליבום, ואף דחולצת.

תוד"ה צרת. וי"ל דלא אסרה התורה אלא משום ספק, ולעולם לא כתיב טומאה אלא על הודאי. האחרונים [קובה"ע טו א,י] ביארו דכוונת התוס' לאפוקי ממש"כ תוס' בסוטה כח. [ד"ה מה] דהתורה אסרה לספק סוטה בלאו הבא מכלל עשה¹, ואפי' אם היא טהורה נענש בבי"ד של מעלה. ולא הוי כשאר ספיקות דאם נודע אח"כ, אף דצריך כפרה וסליחה² מיהו לא חמיר כחייבי עשה. [והאחרונים כתבו דלתי' הב' בתוס' דדוקא טומאת לאו פטרה, א"כ חזרו לסברת המקשן דהוה טומאה חדשה]. ומבואר דנח' דלתוס' דידן הדין ספק כודאי הוה כגדרי הכדעה, וכמו חזקה ורוב. אבל לתוס' בסוטה נאמר איסור חדש על הספק [וע' גר"ח סטנצל ואחיעזר א האריך טובא]. וכע"ז חקרו האחרונים בגדר ספק טומאה ברה"י האם הוכרע דטמא, או דהוה טומאה חדשה. ובמנח"ח [רסג לד] תלה בזה האם כהנ"ל לוקה על ספק טומאה ברה"י, דלצד דהוכרע לטומאה ילקה. אבל אי הוה טומאה חדשה לא נצטוו כהנים על טומאה זו.

בא"ד וא"ת וכו' אמאי אסורה לביתה ולתרומה. בפשוטו כוונת התוס' דכיון דלא נכתב ע"ז טומאה, א"כ מוקמינן אחזקה⁴ [וע' בסו"ד תוס']. והקשו האחרונים דהא התורה קבעה סוטה לספק, ול"מ חזקה. ובערוך לנר כתב דתוס' נקטו הכא ספק דאורייתא לקולא [וכדעת הרמב"ם, ודוחק]. והאחיעזר [א ב] ביאר דכוונת התוס' כלפי האשה שהיא טוענת ברי, וכלפיה לא איכפת לן דהוה ספק⁵.

בא"ד ולמאי דפרישית לעיל וכו' היינו דוקא במקום לאו וכו'. לגירסתנו הוה תי' על קושיית התוס' דדרשי' ונטמאה על הספק. ובזה תי' התוס' דמספק ילפי' רק דהוה טומאת עשה, ובזה לא אמרי' ספק כודאי.

סו"ד אבל מ"מ קשה, הו"ל ליחשב כספק ערוה וא"כ היכי פריך תתייבם ייבומי. לגירסתנו תוס' הקשה [על ב' התי'] דאף אי לא דרשי' ספק כודאי, מ"מ התורה עשאתה ספק, ולא מוקמינן לה אחזקתה. [והאחרונים הקשו דתוס' לפני כן הקשו אמאי אסורה לביתה, והכא הקשה אדרבה דמספק אסורה⁶]. ולפ"ז תוס' ס"ל התורה עשאתו ספק לכל דבר. ודלא כגר"ח. אבל המהרש"ל וב"ח גרסו דתוס' תירצו בסו"ד דלמה שפי' לעיל דטומאה כעריות הוה במקום לאו ניחא, ובזה תי' אף על הקושיה דהוה ספק ערוה. והאחיעזר ביאר דכוונת התוס' לפ"ז ליישב דלא אמרי' דהתורה עשאתו ספק כלל כלפי יבום. וא"כ כוונת התוס' כיסוד הגר"ח דכלפי יבום לא נתחדש דין קינוי דהוה ספק כלל.

יא:

דתניא ר' יוסי ב"כ המחזיר גרושתו, מן האירוסין מותרת משום שנאמר אחרי אשר הוטמאה. פריש' ונבעלה. משמע דבנכנסה לחופה אין איסור. ובריטב"א [לקמן צה] כתב דאסור מדרבנן. והגר"א [עה"ג] הביא גירסת הגאונים בסמון דגרושה שזינתה מותרת [דס"ד שגדר מחזיר גרושתו כמו סוטה, דביאת השני הוה טומאה ואוסרתה אראשון, קמ"ל דיש תנאי שיהא דרך אישות⁷].

תוד"ה מאי. אם בא עליה בעלה בדרך לוקה. וכ"כ הרשב"א. הרש"ש [בע"א] העיר דלשון זה

- 1 דתוס' שם הקשו וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא [היפך קושיית תוס' דידן]. והאחרונים פי' כוונת התוס' להקשות דאחרי שהתורה עשאה ספק, לא מוקמינן אחזקה והו"ל ספק דאורייתא [ואמאי בעינן לגדר 'ספק כודאי']. ועוד נל"פ כוונתם להקשות ע"פ הגמ' חולין כב: גבי אנדרוגינוס וציהוב, וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא. ותוס' בקושיה שם נקטו דכוונת הגמ' דאין ראוי לפסוק לקבוע לנו דין [ודאי] לספיקות. [ויל"ד מתי נאמר כלל זה].
- 2 משום דנתכוון לאכול בשר חזיר [נזיר כג.].
- 3 וכן נזיר וביאת מקדש [דלתוס' שבועות יט חייב, ולרמב"ם פטור]. והביאו דנח' בזה בירושלמי. וע' אחיעזר א.
- 4 ונל"פ כוונת התוס' דאינה קושיה בפנ"ע [להתיר לביתה וכו'], אלא המשך ביאור לגמ' סוטה דיליף לאסור סוטה ספק מקרא דנטמאה, דאף דטומאה אל קאי אלא על הודאי, מ"מ ילפי' מיתורא דהתורה עשאה כודאי.
- 5 וב"ד לא כופים אותה מספק, כיון דטוענת ברי. אבל כיון דחידשה תורה ספק כודאי, מוטל על ב"ד לכוף, ול"מ ברי דידה.
- 6 והאחרונים תי' דכלפי היבם אין כ"כ חזקה [ע"ל דף כט]. והאחיעזר תי' דהיבם אינו טוען ברי.
- 7 ובמסכת דרך ארץ [בתחילתו] איתא [לחד גירסא] דנתארסה לשני נבעלה אסורה אף לר"י ב"כ [ולא תליא בנישואין].

אינו לפנינו שם, אלא כוונת התוס' ללמוד מהא [דאיתא שם] דמוסרים ב' ת"ח להתרות בו, והיינו למלקות. [והרש"ש הקשה דבתוס' בע"א כתבו דהוה רק עשה]. וכ"כ תוס' לקמן פה: [ד"ה ולר' מתיא] דיש לאו בספק סוטה.¹ אבל ב**גהש"ס** ציין לתוס' סט. [ד"ה כי] דכשבא עליה בדרך ליכא אלא עשה. וה"ה [גירושין יא יד] כתב דלפ"ז לוקה היינו מלקות מרדות [וכמ"ש הרמב"ם שם].

וה**אחרונים** [גר"ח סטנסל] כתבו דתליא בחקירה דלמש"כ תוס' [בע"א ד"ה צרת] דאסרה תורה משום הצד שנבעלה, וספק כודאי הוה הכרעה כצד שטמאה [וממילא יש בזה לאו], או דהוה טומאה חדשה דהתורה חידשה, א"כ באיסור החדש הזה לא נתחדש מלקות [ותוס' בתי' [בע"א] ס"ל דהוה עשה, וטומאה חדשה].

למיקם עליה בלאו. מבואר דיש לאו בסוטה ודאי [וכ"מ בתוס' הנ"ל]. אבל הרמב"ם [איסו"ב א כב] משמע דישראל אינו לוקה. וביאר ה"ה דכיון דעיקר הלאו קאי במחזיר גרושתו, הוה לאו שבכללות ואין לוקים עליו. [ולפ"ז הוה לאו, אלא שאין לוקין]. אבל הרמב"ם [גירושין יא יד] כתב דלוקה דדרשי' ונטמאה, ואפי' בקינוי וסתירה לוקה מלקות מרדות.²

טומאה דבועל - תוס' ג: [ד"ה לפי] תלו בב' התי' [האם פטור רק כשיש 'טומאת לאו'] האם איסור בועל בסוטה נחשב ערוה לגבי יבום. ורע"א [בגהש"ס שם] ציין לדברי הירושלמי דצרתה מותרת. והרש"ש חלק דהירושלמי איירי כשהבועל קידש את הסוטה, והנידון לאסור לאחיו [מדין ק"ו], ואין ראייה לנידון התוס'. ובמשנ"ל [יבום ו יט] האריך בכ"ז.

תוד"ה צרתה. לר' יוסי בן כיפר ודאי פטורה מן החליצה ומהיבום דטומאה כתיב ביה כעריות. אבל הרמב"ן ורשב"א [בע"א] הביאו מכאן דטומאה כעריות אינו פוטר מחליצה. וכ"כ המהרש"א בדעת רש"י ע' בסמוך.

האמר"מ [ז ד] העיר דלתוס' כיון דהיא פטורה מדין טומאה כעריות, אף דדורשים ואין צרתה תועבה, מ"מ א"כ אמאי לא פטרה צרתה מדין צרת אשת אח [וע' בסמוך].

בא"ד משום 'אין מקרא' אין לפוטרה מחליצה. ובתוס' הרא"ש כתב דמטעם אין מקרא יוצא מידי פשוט לא חשיבא כערוה. וה**אחרונים** פירשו דלא נאמר פטור טומאה גבי יבם [לדעת תוס' דסוטה פטורה כיון דכתיב טומאה ידיה לגבי יבם], אלא דסברת 'אין מקרא' נחשב שהטומאה כלפי הבעל אוסר ליבם, ומדין ק"ו [ודלא ככבוד שור דאף טומאה דסוטה אוסר ליבם מדין ק"ו³], ומדין ק"ו אינה נפטרת מחליצה⁴. ועוד פ' **האחרונים** דבעי גט כיון דתפסי קידושין, דאין דין פטור.

בתוס' הרא"ש [לקמן מד:] הביא רבינו מאיר בשם ר"ח דמחזיר גרושתו נפסלת לתרומה⁵, דקרינן ביה טומאה. ואין מקרא יוצא מידי פשוט. ואפי' למ"ד 'כיון דאייעקר', ה"מ לפטור צרה אבל היא גופא פשיטא דאהני קצת, כי היכי דאהני לענין שחולצת, דלדידה אהני ק"ו, ולא אלים ק"ו למידחי צרה.

תוד"ה אמר ליה. למיפשט בעי קמייתא. אבל הרשב"א ושא"ר כתבו דנפשט הספק השני, דדרשי' ואין צרתה תועבה. וכן דייק המהרש"א מרש"י [ד"ה פסולה פסולה ליה] דאע"ג דכתיב טומאה וכו'. והרשב"א ביאר דהגמ' נקטה דקאי כר' יוסי ב"כ, דאל"כ מאי אתי לאשמועינן [ע"ד מש"כ רש"י בסו"ד הנ"ל].

תריץ הכא היא חולצת צרתה וכו' או חולצת. הרשב"א הקשה אמאי לא אמרי' לא ישפוך וכו'. י"ל דלא ס"ל השתא הך סברא.

תוד"ה או היא. חליצה פסולה צריך לחזור, דהורעה הזיקה. כ"כ תוס' לקמן כו: [ומבואר בתוס' שם דסוטה דרבנן נחשב חסרון בזיקה, אבל לא מחזיר גרושתו]. והרשב"א כתב ד"ל דקאי כמ"ד

- 1 ובתוס' כתובות מ. [ד"ה ניתי] כתב דיש בסוטה לאו ועשה. לא יוכל בעלה, ודרשי' ונטמאה.
- 2 משמע דסוטה ודאי לוקה, וכ"כ ה"ה שם. והלח"מ תמה דסותר להל' איסו"ב. ונדחק דאף הכא איירי במלקות מרדות.
- 3 אבל דעת הרמב"ן ורשב"א דאף סוטה ודאי לא נפטרה מחליצה, אלא מגזיה"כ דלאחר. והביאו כן מהא דלר' יוסי ב"כ 'טומאה' לא פטרה מחליצה [ודלא כתוס']. ומבואר דלא חילקו בין דין טומאה דסוטה, למחזיר גרושתו וק"ו [וא"ש כסברת הבכו"ש]. [אבל דעת רש"י דטומאת סוטה פוטרת אף מחליצה, אבל לר"י ב"כ פוטר אף מחליצה [דאף דכתיב טומאה לא קאי לגבי יבם].
- 4 ובקה"י [ז] ביאר דהק"ו שייך עד כמה שממשיך האישות, אבל אילו חולץ לא שייך בזה ק"ו.
- 5 אף דאינה זר אצלה מעיקרא [ע' לקמן טו: וסט.].

אין זיקה [ולקמן כו: מבואר דלמ"ד אין זיקה אי"צ חיזור].

המחזיר גרושתו, ק"ו במותר לה נאסר וכו'. [ע' מש"כ בזה בע"א]. **הקרא** הקשה דבגמ' בסוטה ו. אמרי' דבאלמנה לכה"ג לא אמרי' ק"ו, דאסירא וקיימא [ולא נאסרה במותר לה]. ודן דר' יוחנן דהכא ס"ל דאמרי' ק"ו אף בכה"ג. וכתב דלרבא [שם] פטור בסוגיין מדין דאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולא תליא בק"ו [אבל בתוס' משמע דב' טעמי שייכי להדדי]. **והאחרונים** [גרנ"ט] תי' דגדר הק"ו דהוה פסול באישות [וכמ"ש רש"י בסוטה], והיכא דאסירא וקיימא אמרי' דהוה איסור לגברא, ולא נחשב נישואין אסורין. ולכן ל"ש ק"ו. אבל מחזיר גרושתו הוה חסרון באישות [דהוה כעין איסור סוטה].

הרשב"א [לקמן כ:]: כתב דהמחזיר גרושתו אף דאינה עולה ליבום מדאורייתא מק"ו, מ"מ עולה לחליצה מגזיה"כ ד'ועלתה', וכמו חיי"ל ועשה. וה"ה [ו יג] הביא דברי הרשב"א, ולמד מזה דדינו כחיי"ל ועשה, דאם בעלו ל"ק. והכס"מ השיג שאין בו אלא לאו, א"כ דינו דמדאורייתא עדל"ת, ואם בעלו קנו. והב"ח ובי"ש [קעד ד] תי' דבמה שנאסר משום ק"ו, התורה אסרה לייבם, ול"ש בזה עדל"ת. דאתא קרא לאסור את היבום. [וכ"מ דעת הרשב"א וה"ה]. אבל **בריטב"א** ומאירי [בע"א] מבואר דאף במקום דאסורה משום ק"ו שייך עדל"ת [וכסברת הכס"מ], ומותרת בביאה ראשונה. ומבואר דגדר הק"ו מהני להחשב איסור ל"ת ליבם [ולא הוה רק גילוי דל"ש בזה יבום].

צרתה מהו וכו' מי אלים ק"ו למידחי צרה. **תוס'** [וכ"ד שא"ר] כתבו דנידון הגמ' לדחות מיבום, אבל ודאי לא פטרה לצרה מחליצה. וכ"כ **תוס'** [ד"ה צרתה] לצד דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. **והאחרונים** כתבו דלצד דאליים ק"ו לדחות צרה, אף צרת ספק סוטה אסורה² [לרבא סוטה ו. דאסורה מק"ו]. [ולדעת הרמב"ן והרשב"א אף מחזיר גרושתו לר"י ב"כ].

ומבואר דיש גדר איסור צרה, לדחות מחליצה, ואף דאינה פטור גמור. ובחי' ר' שמואל [א ה] הביא ראיה מזה לדברי הגר"ז דגדר פטור צרה, דהערה אוסרת צרתה, וה"נ מהני 'לאוסרה', ואף כשאינה נפטרת. [אבל ה' לעיל דלשון רש"י והראשונים ג. דהוה גדר פטור]. **והאחרונים** דנו דפטור ערוה אינה פוטרתה מחליצה, אלא מיבום, והא דפטורה מחליצה ילפי' מהא דאינה עולה ליבום ולא תפסי קידושין. והכא הרי תפסי קידושין. ועוד ביארו **האחרונים** דבמקום ק"ו, גדר הפטור צרה הוא דנאסרה האישות והזיקה ליבום, ואף הצרה בכלל הנפילה הנאסרת. אבל בשאר ערוה לא חל הצרה בפנ"ע 'איסור' ערוה.

יב. צרת ממאנת

בגמ' לקמן קז נחלקו ר' אושעיא ועולא האם ממאנת לזיקתו, דדעת ר' אושעיא [הו' גם יג. בסוה"ע עי"ש] דכיון דלא מיאנה בחייו ל"מ מיאון בזיקה, דממילא זקוקה לו בע"כ. [דא"א לעקור נישואין הראשונים, והראשונים כאן, יג, וקז כתבו דאפי' אמרה להדיא איני רוצה בקידושי אחיך]. ודעת עולא דממאנת אף לזיקתו, דאומרת שאינה חפיצה בקידושי אחיו, ועי"ז נעקר למפרע³. וכ"ד רב ושמואל שם דאפי' מיאנה ביבם א' נעקר [ועפ"ז נידון שמואל בסוגיין]. ודעת רב אסי דאין מיאון לחצי זיקה, ומותרת אפי' לו, כל שלא מיאנה בכל האחים. **והרשב"א** ושא"ר קז: כתבו דמהני מיאון רק כלפי יבם, אבל כשאין יבם אין מיאון לאחר מיתה. אבל ברי"ף שם משמע דלא חילק.

דאמר שמואל מיאנה בזה מותרת בזה. אבל דעת רב [קז:]: דמיאנה בזה אסורה לזה, מידי דהוה אבעלת הגט⁴.

מותרת בזה. מבואר **ברמב"ן** ו**רשב"א** [לקמן קז] וכן **ברא"ש** [כאן] דזקוקה לשאר אחים ליבום, דנעקר הקידושין למפרע רק כלפי היבם שמיאנה בו, אבל כלפי שאר אחים עדיין

- 1 ועוד יל"פ דגדר מחזיר גרושתו, דנחשב טומאה משום שממשיך האישות הראשונה [ונשאת לאחר בינתיים], וכלפי האישות הראשונה הוה נאסרה במותר לה.
- 2 אבל **הרמב"ם** [ו יט] שפסק שמותרת להתייבם [ע' לעיל] קאי למסקנא דלא אליים ק"ו, וכ"פ [ו יג] דצרת מחזיר גרושתו מתייבמת.
- 3 אבל דעת הבעה"מ [לו. בדה"ר] דלעולא מותרת לעלמא [דכל הנישואין הראשונים נעקר], אבל לרב ושמואל עדיין זקוקה לחליצה.
- 4 ושמואל סבר דלא גזרו משום דלא עבדא בה מעשה.

זקוקה. אבל הבי"ש [קעג יח] כתב דדעת הרמב"ם [הו' בסמוך] דמהני מיאון לעקור הזיקה משאר, ומותרת להם כפנויה בעלמא'.

המלחמות [לו. בדה"ר בסו"ד] הקשה כיון דמיאון נישואין קמאי עקרה לשמואל, היאך אפשר למאן לחצי זיקה. ות' דכיון דחכמים תלו מיאון בה, והיא דוחה את עצמה רק מיבם זה. והאחרונים דנו מה בגדר בזה, דכלפי הא' נעקר האישות למפרע, ועדיין זקוקה לשני. וע' בסמוך.

רש"י ד"ה אלא לדידה. דמיאון עקרא לזיקה וקאי עלה באשת אח, נראית כאשת אחיו. וכ"כ הריטב"א דאסורה מדרבנן להווא יבם דנראית כאשת אח שלא במקום מצוה, אבל מדינא ממ"נ אי עקרה לנישואין שריא ליה, ואי לא עקרה אגידא ביה. אבל המאירי כתב דאסורה לזה שמיאנה בו [לשמואל] משום גזירת בעלת הגט.

כי מיאנה ביבם נמי נישואין קמאי קא עקרא. המ"ה הקשה דמ"מ נימא כל יבמה וכו' בשעת נפילה, דנאסרה. ואין לומר דנעקר למפרע, ונתברר דלא היתה אסורה לו. שהרי לא נתברר ע"י המיאון שהיא מותרת לו, ועד עכשיו באמת היתה אסורה. ונדחק דבלא"ה משני שפיר.

והגר"ח [אישות ב ט בסו"ר] כתב דגדר מיאון למפרע, אף דהוה הפקעה על עיקר הקידושין למפרע, אבל לא מהני דנימא שבשעתו לא היה מקודשת [ואם זכה במציאתה ומעש"י הוה שלון]. אלא דדנים מכאן ולהבא כמי שלא היתה מקודשת מעולם, ולכן מותרת בקרובותיה³. [והאחרונים דנו דאף נאסרה נחשב נידון מכאן ולהבא].

גזירה משום צרת בתו ממאנת. הרמב"ן ביאר דשמואל ס"ל דכולה חדא גזירה, דאי לא הא לא קיימא הא. אבל רבין [בע"ב] ס"ל דצרת ממאנת מותרת, דהוה גזירה לגזירה.

רש"י ד"ה משום. שנפלה לו ליבום ומיאנה בו, ואין זו צרת ערוה. הריטב"א פ' דבריו דאע"ג דלא שייך מיאון כלל באביה, שלא היתה זקוקה לו. אפ"ה כיון דעשתה מעשה מיאון חשבינן לה כממאנת. וי"מ כשיש שם יבמים אחרים, דאע"ג דמהדין נעקר קידושין ראשונים [כיון דמיאנה בכל היבמין⁴], כלפי אביה נחשב דלא נעקר.

הרמב"ם [גירושין יא יז] פסק דהממאנת ביבם אסורה לאביו מפני שנראית ככלתו בשעת מיתה, אבל מותרת לשאר קרובים. לפיכך מותרת באחיו. וה"ה הביא דדעת הרמב"ן ורשב"א [קז]. דאסורה בכל הקרובים, ואחין מותרת משום מצוות יבום. והביאו דבמשנת ר' אהרן [יב] ביאר דגדר גזירת נראית צרת בתו, שדנים כאילו האישות נעקר מכאן ולהבא. וכתב דס"ל לרמב"ם דבשאר קרובים אילו נעקר האישות לגמרי הותר להם, דהכתוב תלוא בשם אשת אח וכו', ולא נשאר עליו שם אשת אח. אבל איסור 'כלתו' שונה, דהאישות הוה רק תנאי, ונחשבת כלתו כשהיתה בעבר אשת בנו. ולכן אסורה דנראית כאילו נעקר מכאן ולהבא.

תוד"ה צרתה. תימה וכו' כיון דממאנת אסורה ליה הו"ל צרתה כצרת ערוה. וצ"ב דכיון דעקרה לקידושין, א"כ אינה צרתה כלל. וביארו האחרונים דכוונת התוס' דנראית כצרת ערוה, ואף שסברו דהקידושין פקעי מכאן ולהבא, מ"מ יסברו דהיתה צרתה בשעת נפילה. ויש אחרונים דנקטו דכוונת התוס' דגדר גזירת צרת בתו לדון כאילו נעקר האישות רק מכאן ולהבא. והק"נ [פ] תי' דנחשב שלא במקום מצוה, ולא פטרה צרה [וכמו אילוני' ע' בסמוך]. והרש"ש תי' דכיון דאין עליה איסור אחר מלבד אשת אח לא פטרה צרה [כסברת הגר"ח דאשת אח דממילא לא פטרה], וצ"ן לדברי בית שמאי [יג:]. ובערול"נ תי' דהוה ערוה לאחר נפילה, אף דנעקר למפרע [וכע"ז כתב החזו"א⁵]. והאבי עזרי' [גירושין א יז וכע"ז בגרנ"ט] כתב דכשממאנת ביבם א', מהני רק כלפיו ועד כמה שהוא ייבם. אבל כלפי אחיו ל"מ כלל המיאון, ואינה צרת ערוה. והבי"ש [קעג יט] תי' דהממאנת מדינא מותרת, דעקרה לנישואין ראשונים, א"כ לא גרע מצרת חייל ושניות

1 והבי"ש הקשה דבשו"ע [קעג יד] סתם דזקוקה לאחיו, ואף דבס' קנה הביא דברי הרמב"ם.
2 והאחרונים דנו האם מדינא נחשב שלא במקום מצוה, ולכן לא מהני שהרואים יסברו דהוה במקום מצוה. או שיש רואים שסיברו דמכאן ולהבא נעקר, וא"כ הוה אשת אח, ואין מקום מצוה.
3 והגר"ח כ' דלגבי מזונות בת ממאנת יהא תלוי אם נולדה קודם מיאון, וכבר חל חיוב. או שנולדה אח"כ. [וביאר בזה השגת הראב"ד].
4 [אבל ברש"י משמע דמיאנה באביה, ולא באחיו]. דאף למ"ד מיאנה בזה מותרת זה, היינו למי שזקוקה לו, אבל כשמיאנה לכל האחים פקע הזיקה מכל הבית. [וק"מ בריטב"א דגדר גזירת צרת בתו, דלא נעקר].
5 [קיא ו] דממ"נ, אם נדון מכאן ולהבא הוה ערוה לאחר נפילה, ואם נדון למפרע לא היתה צרתה כלל.

דמותרות להתייבם¹.

צרת אילונית

אמר רב אסי וכו' שנאמר והיה הבכור. האחרונים הקשו דבמשנה עט: מבואר דאילונית פטורה, ור"א חידש רק לצרתה, ומה שייך לקרא.

תוס' לב. [ד"ה לא] הביאו מאילונית דפוטרת צרתה [לרב אסי] אע"ג דאין לה אלא איסור אשת אח. וכ"כ הראשונים [וכ"מ בגמ' בסמוך], וכ"כ תוס' ח. [ד"ה תרי] דכיון דהיא ממ"נ אסורה. אבל הביאו דמשמע בב"ה ג' דה"ש אילונית פוטר מצד עצמו, דומיה דערוה [וצ"ב מנלן].

והאמר"מ [ז ג] כתב דרב אסי פליג איסוד הגר"ח דערוה אשת אח [דממילא] אינה פוטרת צרה, וע"ז פליג רבא [בע"ב, וכ"מ בירושלמי]. אבל בקוב"ע [ב ד] כתב דאילונית אינה ראויה כלל ליבום, ולא נפלה כלל [וכאשת אח שיש לה בנים].

זו היא צרת אשת אח מאב וכו' למעוטי וכו'. בת"י ביאר דכוונת הגמ' למעוטי מה שאסורה משום אשת אח מאב, ולא ערוה אחרת². ולכן לא אמרי' למעוטי צרת סוטה ומחזיר גרושתו. אבל תוס' [ד"ה מאי] הקשו אמאי לא ממעטינן, ומשמע בתוס' דקושיית הגמ' מכ"מ דיש פטור באשת אח, אף דסיבת הפטור מחמת דבר אחר.

תנ"ה תני בשעת נפילה נראית כצרת בתו וכו' וא"ת מ"ש אילונית וכו'. האחרונים נתקשו דבממאנת נעקר הנישואין, אבל בזמנו [נראית] אשתו גמורה, ואילו היא אשתו הוה צרת ערוה. אבל אילונית לרבא אף אם ידע יש פטור. [וצ"ב דברי התוס'].

יב:

הילכתא צרת אילונית מותרת. הרמב"ן הביא מהירושלמי לא פוטרת צרתה³, דאמרי' לא דיך שאינה מתייבמת אלא שאתה מבקש לפטור צרתה, דאינה צרה. פי' אילונית כיון דלא אסרה אלא מפני שאינה ראויה להתייבם היאך תפטור צרה. הלא אף היא אילו ראויה לילד כצרתה מתייבמת. ובברכ"ש [ה] ביאר דכוונת הירושלמי ליסוד הגר"ח דאשת אח דממילא אינה פוטרת צרתה⁴. אבל תוס' ח. [ד"ה תרי] כתבו דהטעם דרבא פליג אדרב אסי הוא משום דאילונית אינה בת יבום, וכמש"כ לגבי צרת בתו אילונית [ע' בסמוך]. [ומבואר בדבריהם דלולי סברא זו, כיון שהיא פטורה פוטרת צרתה].

צרת בתו אילונית. פרש"י [בשם בה"ג] כיון דבלאו ערוה לא חזי ליבום, נחשב צרת ערוה שלא במקום מצוה. והרמב"ן הביא כע"ז מהירושלמי דאילונית כמי שאינה בעולם, כיון שאם בא עליה או חלץ אין צרתה פטורה נמצא שאין עליה זיקה כלל. והו"ל צרת ערוה שלא במקום מצוה.

ובפשוטו משמע דהסברא כיון שיש סיבה נוספת המונע ממנה דין יבום נחשבת שלא במקום מצוה⁵. אבל תוס' ח. [סוד"ה תרי] הוסיף דלאו בת יבום בשום מקום. ובס' גזי הגר"ח כתב דאשת ב' מתים, לאו בת יבום הוא, ולרש"י לא פטרה צרתה⁶. והא דתוס' [י. ד"ה לעולם] דנו דאשת ב' מתים תפטור צרה הוה לשיטתם דבעינן בשום מקום. ובתוס' חד מקמאי [ע"ה ג, וכו' בחי' ר"א מן ההר] דכל צרות ערוה נחשבת מקום מצוה, שאם לזה אינה ראויה, ראויה היא לאחים. [ונחשב

1 וכדמבואר בדף כ כא, ולא דנים שניות כערוה מדרבנן. אבל המקדש את הקטנה אוסרת צרתה, וכדמבואר במשנה ב; דקידושי קטנה נחשב ערוה דרבנן. אלא דהאיסור של 'נראית בשעת נפילה' הוא איסור מחודש, ולא נחשב ערוה.

2 וביארו דכוונת הברייתא לציין דאשת אח אינו פוטר מיבום, וכיסוד הגר"ח. [אמנם לדחיית הגמ' ודאי לא נתכוונו לזה].

3 שהירושלמי מקשה מ"ש אילונית צרתה מותרת, ואשת אחיו שלא מעולמו צרתה אסורה. ות' ואשת אחיו שלא מעולמו ערוה היא, ופוטרת צרתה. [והאחרונים הביאו מזה דתרוויהו הוה ערוה אשת אח, והאחרונים האריכו בזה].

4 ודלא כמש"כ האחרונים דאילונית נחשבת אינה ראויה להקמת שם, וכאשת אח שיש לה בנים. אבל בדעת תוס' י"ל סברא זו.

5 ועפ"ז כתב הקוב"ע [הו' לע' ב]. לתרץ קושיית רע"א, דאיסור אשת אח דצרת צרה לא פטרה צרתה, כיון שהיא פטורה מסיבה נוספת.

6 [וכדאיתא בגמ' בע"א צרתה בעי חליצה, ואף אי הוה דאורייתא לא היתה פוטרת].

מקום מצוה כיון דנופלת לשאר אחים. ואף כשאין אחים, מ"מ ראויה ליפול ליבום¹. ור"א מן ההר הוסיף ולי"ד לסוטה [שאסורה על כל האחים, ואסרה לצרתה] דאית לה זיקה אלא שנאסרה כשזינתה².

ובברכ"ש הקשה א"כ בחינם נקט הירושלמי הטעם דאילונית אינה ערוה, שהרי בלאו הכי אינה מקום מצוה, דהרי צרת בתו אילונית ג"כ פטורה. וכתב ד"ל דהאמת נקט דזהו עיקר הפטור [וכן רבא חידש 'אפי']. ודייק כן מהרמב"ם [יבום ו] חילקו לב' הלכות, דבהל' כ כתב דשניות וחיי"ל או עשה או אילונית צרתה מתייבמת. [משמע דמי לחייבי לאוין⁴³]. ובהל' כא כתב דכשהערוה אילונית צרתה מתייבמת, דאילונית אינה בת יבום, הרי היא כמי שאינה.

וברש"י [לקמן צא:] גבי הכונס את יבמתו ונמצאת אילונית, כתב דאילונית אינה פוטרת צרתה דכתיב והיה הבכור. ולגבי צרת ערוה שנמצאת אילונית כתב רש"י דאילונית הוה מקח טעות. ורע"א תמה דנקט בחדא כרבא ובחדא כרב אסי. ובהג' הר"ש מדסוי לקמן כתב דכוונת רש"י לחלק דאילונית אינה פוטרת צרתה, אבל צרת בתו אילונית פוטרת, וכתב דאפשר דזה דעת רבין א"ר יוחנן [שסתם דוקא צרת אילונית, אבל שא"ר נקטו בפשיטות דרבין קאי אף אצרת בתו אילונית].

תוד"ה שלש. פרש"י מותר, אבל שאר נשים אסורות. מבואר בראשונים דדנו האם כוונת רש"י לאסור לשים לפני תשמיש [וא"כ דנו דהוה שלא כדרך ביאה, ע' בסמך], או דכוונת רש"י לאסור לאשה לשאוב אח"כ במוך. [א"נ כוונת רש"י דתרווייהו אסירי, שאם יש עצה לשים אח"כ לא היו מתירים].

ובתוס' הרא"ש הקשה דא"כ היאך התירו בג' נשים האלו [לשים לפני תשמיש], כיון דמשחית זרעו הוה כמביא מבול [נדח יג], ולא מסתבר להתיר משום מצות עונה, ומוטב שלא לשמש כלל. אבל הריטב"א [כתובות לט] כתב דהתירו משום מצות עונה, ועוד דהוה דרך תשמיש. ובתוס' רי"ד כתב דהתורה אסרה רק אם כוונתו שלא לתעבר, אבל אם כוונתו שלא תבא לידי סכנה, או משום תאות יצרו מותר. והאחרונים ביארו דס"ל דאיסור השחתת זרע הוה כאיסור בל תשחית, והותר לצורך. והאחרונים הוסיפו ד"ל דיש ב' איסורים בדבר, והכא הוה דרך תשמיש, ואין איסור משום עצם ההוצאה, אלא משום מה שהוא לבטלה.

ועוד הקשה הריטב"א אי איכא סכנה היאך מכניסות עצמן משום שומר פתאים ד'. והאחרונים כתבו דע"כ הוה לא שכיח [והאריכו בזה].

בא"ד ור"ת אומר דלפני ודאי אסור, דאין דרך תשמיש בכך, והוה כמטיל ע"ג עצים ואבנים. אבל תוס' כתובות לט. כתבו דנחשב דרך, וכמו נשים שאינן ראויות להתעבר. ועוה"ק הראשונים [לרש"י] דכיון דאינה ראויה להתעבר אין בזה משום השחתת זרע. ורע"א דייק מדבריהם [דאף לפני תשמיש] יש איסור משום שמפסיד הזרע, אבל נחשב כדרך תשמיש [ואין איסור על הבעל בזה], אלא שיש איסור על האשה במה ששמה את המוך. [והאחרונים האריכו בכ"ז]. והתוס' הרא"ש כתב דלאחר תשמיש [אף אי מפקדי] לא מקרי השחתת זרע אלא במי שגורם להוציא לבטלה. אבל לאחר שיצא מהגוף ל"ש השחתה.

דאמר רבה בר ליואי וכו' תוך הזמן היא מת ועוברת מת. ע' רמב"ן וריטב"א היאך מתיישב למסקנת הגמ'. וע' תוד"ה שכבר.

בנים כסימנים

האחרונים [חי' ר' ראובן] חקרו בגדר סימנים, האם ב' שערות הוה 'סימן' לגדלות, או דהוה עצם הגדלות [דהתורה קבעה דמי שיש לו סימנים כאלו נחשב גדול. וכן הביאו מדברי השיטמ"ק ב"ב נו:ז]. והמהר"ט [ס"ס נא] הביא מסוגיין דב' שערות ושנים הוה רק סימן⁸, דהא בסוגיין

- 1 ועפ"ז יל"פ דהוה סימן, דאינה מופקעת לגמרי, ויש תחילת נפילה. ולא תליא בנפילה לאחיו בפועל.
- 2 לכאורה כוונתו דהאישות הוה סיבה לזיקה, ואף דבשעת נפילה כבר היא סוטה [ואף דלא קי"ל נישואין מפלים] וצ"ב. [ועוד יל"ד ממחזיר גרושתו, דמתחילת האישות השני אסורה עליו. ואפשר דהוה המשך לאישות הראשון].
- 3 וכע"ז הביא האחיעזר [ג ע] דאילונית הוה כחייבי לר"ע דתפסי קידושין. וציין לתוס' ח: אמאי פטורה מחליצה [ויל"ד דדברי תוס' שם קאי לרבין]. אלא שהקשה דדעת הרמב"ם דצרת סוטה פטורה מחליצה, וע"כ היינו משום הסוטה. ואף דתפסי קידושין.
- 4 והאחיעזר שם הביא בשם ס' יד המלך [איסור"ב ב ב] שדייק דצרת אילונית הוה חיי"ל, ואם בעלה לוקה, אבל אין איסור אשת אח. והקשה דמפורש בגמ' סא דאם נמצאת אילונית פוגע ערוה.
- 5 אבל רש"י גיטין פ. כתב דתרווייהו משום מק"ט, וכן רש"י לעיל ב: [וכתב רע"א שדרך רש"י לנקוט כה"א. אבל הקשה על הרע"ב שתפס כדברי רש"י, ודלא כפסק הלכה].
- 6 והביא דהותר שלא כדרך באקראי, וכמש"כ תוס' [לקמן לד: ד"ה ולא]. אבל הב"י [בה"ב כה] כתב דאילו תוס' ראו דברי הזהור בחומר האיסור לא היו מתירים.
- 7 לענין חצי דבר, דנחשב שגורם לגדלות.
- 8 ונפק"מ דלא שייך ס"ס, ספק הביא ב' שערות, וספק שנים, דהוה רק ספק האם הוא גדול, וע"י צירוף הסימן נמסר לנו לברר דבר זה.

מהני בנים בלא שערות, ואף לפני השנים [ע' בסמוך]. אבל הגר"ח [ע' בסמוך] נקט דאף לידת בנים הוה 'סימנין', ונחשב סיבה לעצם הגדלות.

והר"ף כתב כלומר קטנה שילדה כנערה שהביאה סימנים דמי [ובפשוטו משמע דאין ללידה גדר 'סימנים'. והרמב"ן ביאר דכוונת לפרש דמהני בנים אפי' תוך הזמן [וכתוס' ד"ה הרי]. אבל דעת הרמב"ם דל"מ תוך הזמן [וע' בסמוך].

תוד"ה הרי פ' משעת עיבור. והרמב"ן הביא דמוכח כן מהגמ' כתבות לט. גבי בגר בקבר דלא משכחת לה שילדת לפני בגרות [דימי עיבורה הוה יותר מו' חדשים]. וע"כ היינו משום דבנים כסימנים מתחילת העיבור.

אבל הרמב"ם [אישות ב ט] מבואר דלידת בנים כסימנין. וה"ה דייק דבין עיבור ללידה יכולה למאן. והגר"ח [על הרמב"ם] כתב דאף לרמב"ם מתחילת עיבור הוה בכלל סימנים, אלא דבעי עיבור בנים בני קיימא, ועד שנולד לא נתברר דהוה בני קיימא, והלידה נחשב השלמת הסימנים. [אבל לתוס' הוה בירור, ומהני למפרע, ובזה נח' הרמב"ם ותוס' האם מהני בזה איגלאי מילתא למפרע. וע' לקמן פ. בדין נעשה סריס למפרע]. והגר"ח כתב עפ"ז ליישב את בסוגיה בכתובות [שהביאו הראשונים, דמבואר דאחרי לידה נחשבת בוגרת דעברו ו' חדשים, ואינה יכולה למאן], דכלפי להבא נחשבת גדלות משעת עיבור, ומשעת עיבור מתחיל ו' חדשים של נערות.

וה"ה [ב ט] ונמוק"י [בסוגיין] הקשו דלדברי הרמב"ם משכחת חמותו ממאנת, כשקידשה בבטן, ע"פ מ"ש הרמב"ם [ז טז] דבהוכר העובר מקודשת¹ [ומבואר מדבריהם דחלו הקידושין בעודה בבטן, ורע"א [א קעא] ציין דבר"ן בקידושין משמע דחלו הקידושין רק משעת לידה²]. ות"י ה"ה דלאו ודאי חמות היא בשעת מיאון [שרק אחרי הלידה יתברר שהיתה קידושין].

והגר"ח [ז טז] כתב ליישב דקידושי עובר תופסים ונגמרים מיד. אלא דאין דין 'מתקדשת' ואישות, ד'עובר' לא נחשב 'אשה', ולכן אמה לא נחשבת ערוה [דאיסורי קורבא תלי' בקורבא לאשה, ולא לעצם קנין הקידושין]. אבל כשתולד יש בה כבר אישות. ומ"מ הקידושין חלו מיד, ואין בזה חסרון דבר שלא בא לעולם.

תוד"ה דאפי' וא"ת וכו' דהא מודה ר' יהודה כשבעל אחר גדלות, דבנים כסימנים משעת הרייון. החזו"א [ק"ג ט] כתב דמבואר בדברי התוס' דביאה שנעשית גדולה ע"ז חשיבה לקנות בהך ביאה³ [וע"ע ח' ר' ראובן יט]. אבל הריטב"א כתב דמייירי שלא נבעלה לאחר שנתעברה. [אבל משום ביאה ראשונה שנתעברה בה לא איכפת לן].

ורע"א הקשה דמ"מ הוה מיעוטא דמיעוטא, א"כ לא מסיק אדעתא לשם קידושין [ע' תוס' ב: סוד"ה ואי].

יג.

תוד"ה רב זביד. ומיהו זימנין אתו מדפריך ונבדוק. הרמב"ן הקשה דא"כ היכא דבדקו יפה יפה מצינו קטנה יולדת, ובגמ' כתובות [הו' לעיל] משמע דלא משכחת לה כלל. [וכתב דקאי התם דלא כרב זביד]. ולתוס' צריך לבדוק כל ימי העיבור [ע' תוד"ה משום], והרשב"א כתב דימי קישוי ולידה הם למ"ד מ' ונ' יום ולמ"ד י"ד יום, וא"א דידה בין עיניה כל הזמן הזה, שלא תביא שערות, ולא ינשרו. והרמב"ן תי' דמ"מ הוה מיעוט, ומספק היא מוחזקת. ועוד תי' הרמב"ן דלעולם אין בנים בלא סימנים [וכקושיית התוס' בסמוך], והא דאמרי' ונבדוק כלומר אמאי סמכינן אגמ' כיון דאפשר לבדוק⁴.

בא"ד ו"ל וכו' א"כ במאי אתא לאפלוגי ארב ספרא וכו'. לולי דברי תוס' היה אפ"ל דלרב ספרא הבנים הם עצמן סימנים [וכמ"ש הגר"ח], ואילו לרב זביד הוה רק סימן דיש שערות, ולעולם ההילכתא הוה רק שערות [וכסברת המהרי"ט]. ומבואר דתוס' לא חלקו בזה.

בא"ד ובקו' פ' דסבר תוך הזמן כלאחר הזמן, דלא כהילכתא, נראה לר"י דהכא דשאני

- 1 ע"פ הגמ' קידו' סב. [וכשנולד צריך לחזור ולקדש קידושין שאין בהם דופי]. והראב"ד השיג דקאי כראב"י דאדם מקנה דבר שלבל"ע.
- 2 ומהני הוכר עוברה שלא יחשב דבר שלא בא לעולם. והגר"ח הקשה דמ"מ אילו לא תפסי קידושין הוה בכלל דבר שלא בא לעולם.
- 3 והרשב"ש הקשה דשמא הזרע נקלט רק אחרי ג' ימים. וציין לתוס' לקמן לז. ד"ה רוב ע"ש. [ובפשוטו מ"מ אינה יכולה למאן].
- 4 וצ"ב.

הכא דע"י בנים חשבינן לסימנים כאילו הם לאחר הזמן. והרמב"ן ביאר דמיהרה להביא סימנים גמורים דאינן שומא. [אבל בכל נשים תוך הזמן אמרי' דהוה שומא, וכלשון הגמ' בנדה]. אבל הש"ש [ה ספ"א] כתב דלמ"ד תוך הזמן כלפני השנים הם חלק מסימני גדלות. והאחרונים הקשו מדברי תוס' [והרמב"ן] בסוגיין דמבואר דיש אופן דמהני שערות לפני הזמן [אבל בדעת רש"י והרמב"ם י"ל כש"ש].

והרמב"ן הקשה א"כ בעלמא נחשוש שמיהרה להביא [ואינן שומא], ואילו שימשה היתה ראויה לילד. ותי' דהוה מיעוטא דמיעוטא דראויה לילד ולא חיישינן אא"כ ראינו שילדה.

והרמב"ם [אישות ב ט] פסק דאם ילדה אחר י"ב שנים הוה גדולה דבנים כסימנים. וביאר הרמב"ן דס"ל דסוגיין קאי כמ"ד תוך הזמן כלאחר הזמן, אבל להלכה ל"מ לידה תוך הזמן¹. ומ"מ הקשו הראשונים א"כ מה תי' אילו ילדה קודם, דמצינו חמותו ממאנת. והרשב"א פי' דכוונת הרמב"ם דא"א לילד כלל בקטנות, וגרס שמא תתעבר ותמות, שודאי תמות. וה"ה הקשה דברמב"ם [אישות יט יד] מבואר דיש מזונות לבת הממאנת, ומבואר דאפשר שקטנה תלד². וכתבו דס"ל לרמב"ם דכיון שילדה נראית כגדולה ואינה יכולה למאן [וכמ"ש תוס' יב: ד"ה שכבר].

תוד"ה משום. נבדוק קמי לידה. רע"א וראמ"ה ביארו דכיון דבדקנו ולא מצאנו שערות, א"כ יצאה מהכלל דקטנה אינה יכולה להתעבר בלא שערות. [אבל לעולם איירי בממאנת אחרי שגדלה. אבל בנמוקי משמע דממאנת בעודה מעוברת].

מנהני מילי. פרש"י דצרת צרה פטורה. תוס' [ב. ד"ה עד] הקשו דתניא בהדיא בברייתא ג: דילפי' צרות צרותיהן מלצרור ולא לצור, וקשה דרב אשי דיליף מסברא. ובתוס' הרא"ש הביא דר"ת ל"ג לה בברייתא [וכן הביא בהגהות הגר"א עה"ג ג:]. ותוס' שם כתבו דמה"מ קאי אעד סוף כל העולם, ולרב אשי ילפי' מסברא.

צרות צרה נמי במקום ערוה קיימא. [וגירסת הר"ף והרא"ש במקום 'צרה' קיימא³]. לתוס' [דקאי אצרת צרת צרה] כוונת הגמ' דכמו דצרה [הוה ערוה] לפטור צרתה, אף צרת צרה פוטרת. אבל לרש"י מבואר בגמ' דכמו שערוה פוטרת, ה"נ צרה פוטרת, ובפשוטו היינו דיש 'שם ערוה' על הצרה. אבל רש"י [ג.] כתב דממילא קיימא באיסור אשת אח. ולפ"ז היה אפ"ל משום דהוה במקום ערוה אשת אח. ולפ"ז סברת רב אשי היא כקושיית רע"א, ובאמת צרת צרה פטורה רק מדין צרת אשת אח. ובקובה"ע [ג טו] ביאר דכוונת הגמ' דיש על הצרה שם 'צרת בתו' [ואף דאסורה רק משום איסור אשת אח].

האי תנא סבר נשואין מפילים. תוס' ל. [ד"ה ונאסרה] כתבו דנישואין מפילין מהני רק לענין שהיתה צרת ערוה אע"ג דאח"כ כבר אינה צרתה, אבל לא נחשב שכבר נפלה בחייו⁴. [והאחרונים האריכו בכוונת התוס', ובעזה"י יובא לק']. ובקובה"ע [ג ו] ביאר דנישואין מפילין הוה רק סיבת הנפילה, דהנישואין גורמים דין יבום, ויש זיקה על להבא. אבל הזיקה אינו חל עד שימות בעלה⁵. והביאו כן מהירושלמי [ג ח כא]. דמתו בניו בחייו זקוקה ליבום, דבשעת מיתה לא היו לו בנים.

והאחרונים דנו דמשכחת לה צרת צרה בנפילה ראשונה, שגירש את הערוה, ונשא אחרת, ולמ"ד נישואין מפילים תחשב צרת צרה⁶.

ועוד מצאנו נישואין מפילין לקמן קט. [הו' בתוד"ה נישואין] דהמגרש את אשתו ומחזירה, יש צד לר' אלעזר דפטורה מיבום, דנישואין הראשונים אוסרים עליה. ובגמ' מא. הו' דהוא משום 'נאסרה'. [והאחרונים דנו דהתם נפקע לגמרי שנישואין הראשונים אינו זוקק ליבום. ויש לחלק בין הגדרים של נישואין מפילים וע' לקמן].

- 1 והגר"ז תמורה ב הביא מזה דדעת הרמב"ם דל"מ סימנים בלא שנים, אף כשאינם שומא [וכמ"ש הש"ש ה [א]].
- 2 אבל הראב"ד שם השיג דא"א שיהא לה בת [בפשוטו כוונתו להשיג בזה, אבל הגר"ח ביאר כוונת הראב"ד דלא חל החיוב לפני לידה].
- 3 והאחרונים דייקו דהצרה פוטרתה, ולא שהערוה פוטרת אף צרת צרתה.
- 4 אבל במלחמות [לקמן ל] מבואר דפליג על תוס' בזה.
- 5 ולכן לא שייך נאסרה. ומ"מ נחשבת צרת ערוה, כיון דשעה א' היתה עם הערוה. [והאחרונים דנו דמבואר דנחשבת צרת ערוה בזה, ואף דאח"כ אינה צרתה, ולא פקע השם צרה וע' לקמן ל.].
- 6 וא"כ משכחת לה צרת צרה בסוטה [וצ"ע למש"כ תוס' ג:].

תמאן השתא. הפור'י הקשה כיון דהוה צרת ערוה ונפטרה, א"כ אינה יכולה למאן. דאף לעולא דממאנת לזיקה, כשאין זיקה א"א למאן [וכמ"ש הרשב"א קז; ודלא כר"ף שם, הו' לעיל יב]. וכתב דכוונת הגמ' דמשמע אף במקום שיש אחים דמהני מיאון ליפטר מחליצה.

תוד"ה תמאן השתא. בתוס' ר"פ תי' דהכא נפטרה מדין צרת ערוה, א"כ ראוי שתמאן כדי לקיים מצוות יבום. [דכל הצד שיש איסור במיאון הוא במה שמפקיע עצמה מבעל, אבל הכא פטורה ועומדת]. והאחרונים תי' דכוונת התוס' להקשות כשיש אחים, וכלפיהם זקוקה.

לימא מסייע ליה לר' אושעיא. [ע' מש"כ בזה לעיל יב]. הרמב"ן מביא דבירושלמי איתא דמודה ר' אושעיא כשאומרת א"א לא בנשואיך ולא בנשואי אחיך [המח' רק בממאנת לזיקה סתמא]. וכתב דבסוגיין לא משמע כן.

תוד"ה לא. לר' אושעיא, א"נ כשמיאנה ביבם אחר אחר שנתייבמה [וכדמבואר בגמ' קז. דביאה דהוא קעביד מצי עקרה], דבשעת נפילה נראית ככלתו. בפשוטו משמע דלר' אושעיא עוקר ביאה ידידה², דס"ל דא"א לעקור אישות אחיו. והערוך לנר הקשה א"כ אמאי כתבו בתוס' ד'נראית כצרת בתו', הא באמת הוה צרת בתו. ועוה"ק האחרונים [חי' ר' שמעון יא בהגה] א"כ תיאסר לעלמא, דנעקר היבום, והדר הזיקה. וכתב דמעשה היבום מפקיע לזיקה, שבשעתו היתה ביאה שיש בו קנין³. ועוד כתב דביאה וקנין יבום לא תליא ברצונם, דקני בע"כ, ולא מסתבר שאפשר לעוקרו. ולכן פי' האחרונים [וכן מפורש בתוס' הרא"ש⁴] דכוונת התוס' דאחרי שייבמה ונחשבת אשתו יכול לעקור אף אישות אחיו למפרע⁵.

ו' עריות חמורות

שש עריות חמורות מאלו וכו'. פרש"י ומהו חומר שלהם, ואינן יכולות להנשא לאחיו. העירו דאדרבה יש בזה קולא דלא נתחדש בהם דין ערוה לפטור צרותיהם. ומשמע ברש"י דנחשב שהיא יותר מרוחקת, דל"ש אצלה כלל מקום מצוה.

הרמב"ם [בפיה"מ] ביאר את המשנה שאם עבר אחיו ונשא אחת מו' עריות צרתה מתייבמת. שלפי האמת אינה צרתה, שאין אלו נישואין. וכ"ש אם היתה נשואה לאיש אחר וכו'. [ומבואר ברמב"ם דהיה הו"א דיש יבום בלא תפיסת קידושין וקנין אישות. ועוד צ"ב מה כ"ש לנשואה לאיש אחר, ומה שייך דין זה לאין צרה אלא במקום מצוה].

והרש"ש תמה דבגמ' לעיל י. מבואר דאמו דמתני' היינו אנוסת אביו, וכו' יהודה דהוה חייבי לאוין, דאסורה לינשא לו. אבל תפסי קידושין.

שם. האחיעזר [ג] הקשה דבאופן שאין איסור חל על איסור משכחת לה אשתו של אביו, שקידש נדה [או ממזרת], ולא חל איסור אשת אב⁷. ובפשוטו תפסי קידושין אחיו. והוכיח מזה דאף דהאיסור לא חל מדין אין איסור חל"א, מ"מ מהני למונע הקידושין מלחול, שמסתעף מחומר הכרת. ויסוד זה כתבו בחי' ר' שמעון [א] והקוב"ע [ד], דאף דאחיעזר, מ"מ סיבת האיסור חל. ותפיסת קידושין תליא ב'שם ערוה', וחייב כרת הוה רק סימן. [וע"ע בע"ב].

עוד הקשו האחרונים דמשכחת לה שקידשה אביו חוץ מאחיו, וכלפי אחיו אינה אשת אב כלל. ונופלת ליבום לאחיו, וצ"ע. וע' חי' הגר"נ.

ורע"א [לעיל ח]. הביא להקשות דלמ"ד קידושין תופסים בשומרת יבם משכחת לה

1 וכיון דממאנת לאחים, פקע אף כלפי אביה, וכמ"ש הריטב"א יב.

2 וכ"מ ברש"י [קז: ד"ה ומציא] שלא תהא צריכה גט לביאתו.

3 ולא אמרי' דרק 'קנין היבום' מפקיע את הזיקה, אלא מעשה ביאה דיש בה קנין. ואף דנעקר הקנין למפרע. וצ"ב.

4 ובתוס' הרא"ש כתב כן אף לת' הא' דתוס', דאחרי חליצה אפשר למאן [אם לא שיש בדבריו ט"ס]. וזה דלא כדברי הראשונים דכשאינה זקוקה א"א לעקור. [א"נ ע"י חליצה נחשבת כנוסחה].

5 ולפ"ז משמע דכל סברת ר' אושעיא דבעי מעשה מיאון לבטל אישות שקיימת, אבל כשיש רק זיקה חסר במעשה מיאון. ועוד שמעתי דגדר המיאון דע"י שעוקרת וממאנת באישות הזה, נעקר כל האישות מתחילתו. [ולר' אושעיא זיקה אינה חשובה כדי למאן בו].

6 וכ"כ החזו"א [קיא ו] דנחשב כאילו כל קנין אחיו אצל היבם.

7 ובחזו"א [קלד] האריך לדון בכמה אופנים אי הוה איסור כולל או מוסיף. וכתב דבחי' אביו ודאי לא תפסי קידושין משום שהיא א"א וקנויה לו [וקנין הבעל מונע תפיסת קידושין, מלבד הא דהוה חייבי כריתות, וכמ"ש הפנ"י גיטין מג; והאב"מ מד פליג]. ומ"מ בסו"ד החזו"א הסכים לדברי האחיעזר, דהוה 'צורת ערוה' ולא חל קידושין אביו.

שיקדש אחי האב את היבמה [ואין איסור באשת בן אחיו, ודן דנחשב דאי משום איסור יבמה לשוק], ונאסרת על היבם [וקידושי אחיו היו בהיתר קודם]. ות' **רע"א** דבשעה שהיתה צרה לא היתה ערוה וכמ"ש תוס' כו:, וערוה לאחר נפילה לא פוטרת לצרה [הו' לעיל ח.].

יג:

לרבות את הארוסה. תוס' הביאו [מהגמ' ביומא יג:] דס"ד דבית נשואה משמע. אבל התוס' ר"ד כתב דאשת המת משמע נשואה דוקא. וא"כ הכותב גט לארוסתו לא יכתוב אשתי אלא ארוסתו. והרשב"א הקשה על"ז דאשה משמע בין ארוסה ובין נשואה, דארוסת אביו וארוסת אחיו אסורין מקרא דערות אשת אביו וערות אשת אחיו. וכן אסורה בעלמא נמי כתיב 'ואל אשת עמיתך'. והרשב"א כתב [דמשמע בירושלמי] דס"ד דכיון דכתיב בן אין לו, שראוי לבנים [וע' לקמן יז:]. [ובס"ד הביא דברי הגמ' ביומא וכתוס']

לביית שמאי אאחע"א ולא פטרה צרתה

תינח היכא דנשא מת ואח"כ נשא חי וכו'. פרש"י דסבר דרבא קאי אאחות אשה וכי"ב, דע"י קידושין. והראשונים הביאו בשם הראב"ד דכיון דאין איסור חע"א, על כרחיך א"א לדרוש לצרור לצרות אחות אשה. וכיון דבטל לצרור באחות אשה, א"א ללמוד ממנו לשאר עריות. והגמ' מקשה דאפשר לקיים דרשת לצרור בנשא חי תחילה. [והגמ' מתרצת דנחשב שלא במקום מצוה, ולא ילפי' לצרור להכי]. ולפ"ז למסקנא לא דרשי' לצרור להכי, ולכן אף אי משכחת לה דיחול האיסור [כגון דקידשו בבת אחת] לא פטר.

אבל בת"י הביא בשם הקדוש מרא"ש [וכ"כ המאירי] דלביית שמאי הדרשא של לצרור קאי כשבאו בבת אחת, ובכה"ג פוטרת צרתה אף לביית שמאי. וכ"כ רע"א [במשניות, ות' בזה מה שהקשה בגהש"ס]. ובפורת יוסף [לפרמ"ג] כתב דב"ש ס"ל אין איסור חל ע"א, אפי' בב"א².

ובגמ' לב. מבואר דלר' שמעון אאחע"א, ומקשה הגמ' דכיון דלא חל איסור אחות אשה, תתייבם. ות' רב אשי [הו' בתוס', ובמהרש"א ומסהש"ס תמהו שלא ציין מקורו מהגמ'] דאיסור אחות אשה מיתלא תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח חל אחות אשה, הילכך לא פקע. [לר' שמעון ואף דס"ל כבית הלל דפוטרת צרתה]. ופרש"י דאיסור אחות מוכן ועומד לחול עליה, פטורה מיבום. והאחרונים ביארו כוונתו דכיון דאיסור אחות אשה 'מוכן', נחשב ערוה [כלפי היבום] ומהני לפטור³. אבל בתוס' [שם ד"ה לא] כתבו דפוטרת צרתה משום איסור אשת אח דלא פקע, דומיה דאילונית⁴.

והרמב"ן [כאן] כתב דסברת בית שמאי דהערוה עצמה פטורה משום מיתלא תלי, אבל לגבי הצרה כיון דמחיים לא חלה איסור אחות אשה, לאו צרת ערוה היא. והאר"ש [קו' זיקה יח וכן בקה"י ו ב] ביארו כוונת הרמב"ן, דהיתר אשת אח הוה רק לאחר מיתה, וחל ערות אחות אשה לאחר מיתה. וערוה לאחר נפילה לא פטרה צרתה. והאחרונים העירו דבגמ' לב. גרסי' 'הילכך לא פקע', ולפ"ז פקע איסור אשת אח [אלא דלא פטרה לצרתה]. והגר"ז [הל' יבום] כתב לפרש עפ"י באמת לא פקע, כיון דאילו היה מסתלק איסור אשת אח היה חל איסור אחות אשה, וא"כ הוה ערוה ואינה ראויה ליבום ואיסור אשת אח לא פקע, וחוזר חלילה. ובפועל לא יחול איסור אחות אשה ואינה פוטרת צרתה. ועוד כתב הגר"ז דכוונת הרמב"ן דהערוה פטורה משום איסור אחות אשה דמוכן ועומד לחול. אבל לענין פטור צרה בעינן שתהא צרה של ערוה בפועל [ולא סגי במה שצרתה אסורה כלפי יבום].

והריטב"א הוסיף דהשתא ליכא אלא צרת אשת אח דלא חשיב ערוה. [דנתקשה דעכ"פ האיסור אשת אח תפטור צרתה, דכיון דממ"נ לא הותר הוה ערוה. ובזה תי' דלא חשיב ערוה, ומבואר כיסוד הגר"ח דאשת אח דממילא לא פוטרת צרתה, וכן ציין הרש"ש].

סברת בית הלל

- 1 ובתנ"י [ע' בתנ"י השלם הנדמ"ח] פליג דלא מסתבר להעמיד קרא בהכי [וע"ד דעת הראב"ד].
- 2 וחל רק א' מהם [והוה ספק איזה]. וע' לקמן לב:
- 3 והגר"ז ציין דעדיף מבעלת התנאי דכתבו תוס' [י. לצד א'] דנחשבת ערוה דמשום איסור אשת איש אסורה לייבם והוה ערוה למצב זה. אבל יש אחרונים שפי' דכוונת רש"י דהערוה מיתלא תאלי, ועומדת לחול, א"כ 'סיבת האיסור' מונע ליבום [וע' בסמוך].
- 4 ובפשוטו פליגי רש"י ותוס' האם הפטור מדין ערות אשת אח, או מדין אחות אשה. אבל הגר"ז כתב דאף לתוס' היא פטורה ע"י הערות אחות אשה דמיתלא תליא. אלא דל"מ טעם זה לפטור צרה [ע' בסמוך], וכיון דהיא פטורה, פוטרת צרתה מדין ערות אשת אח.

והתוס' הרא"ש וכן תוס' לב. כתבו דבזה בית הלל חלקו [דאף דא"א חע"א לר' שמעון פוטר צרתה, וכדלקמן לב.], דמ"מ הויא אשה שאינה ראויה להתייבם ופוטר צרתה. דאשת אח פוטר צרתה וכמו אילוני [ובקה"י ו ג ואמר"מ ז כתבו דבזה פליג בית הלל, ותוס' ס"ל דאף אשת אח דנפילה זו פטרה. אבל האחרונים דנו דדוקא אשת אח של ערוה, דערוה פטורה מיבום ונחשב שאינה נופלת כלל, ואף אשת אח דידה פטורה. ובגדר הזה פליגי בי"ש].

והרמב"ן כתב דטעמא דבית הלל דמשום לצרור גלי בה. [והאחרונים דנו האם גלי דאיסור חל ע"א, או דגלי דפוטר צרתה].

והריטב"א כתב [בשם י"א] דאתא קרא דלצרור למיסר צרת ערוה במקום מצוה. והריטב"א הקשה דאפשר לאוקמי קרא כדר' שמעון ורבי, ואמאי מוקמינן לה בחידוש דאין איסור חל על איסור. והתו"י הקשה א"כ נילף מהכא בעלמא דאיסור חל על איסור, דהא דא"א חע"א אינו רק סברא¹.

ועוד כתב הרמב"ן א"נ כי פקע אשת אח חל אחות אשה בין בערוה ובין בצרה. ובקה"י [ו ג] ביאר דס"ל לבית הלל דכיון דהוה בבית אחת מיד בשעת נפילה, נחשב ערוה בשעת נפילה. והאחרונים כתבו דדין הערוה מיתלא תליא, וכיון שעומדת לחול עליו, נחשב דין ערוה ופוטר צרתה [וכמשמעות רש"י לב., אבל הגר"ז כתב דאף לרש"י מהני סברא זו רק לפטור עצמה, ופוטר צרתה מדין ערות אשת אח וכתוס'].

והמאירי [ד"ה וגדולי הרבנים] כתב [דסברת בית הלל] דלא חל איסור לענין הוספת מלקיות, אבל ל"מ להפקיע שם צרת ערוה מן האחרת. [וע' לקמן לב מש"כ בדברי האחרונים בגדר אין איסור חל ע"א]. וכע"ז כתב האחי"ז [ג] דאף דאין איסור חל על איסור, מ"מ האיסור איתא במציאות [דמהני להוסיף חומר לאיסור, לקוברו בין רשעים גמורים וכדאיתא לב:2], והוה אחות אשתו להפטר מיבום [וכן לא תפסי קידושין ע' לעיל במשנה], ופוטר צרתה [דהוה ערוה בעצם]. אבל בית שמאי סברי דלא חל האיסור כלל [וכן ס"ד דגמ' לקמן לב. לר' שמעון, קמ"ל דמיתלא תליא, ושם אחות אשה עומדת כבר עכשיו לאסור ולפטור³].

והריטב"א כתב בשם ר"ח דלגבי יבום [איסור אשת אח] כמאן דליתא, וחייל איסור אחות אשה, ולכן אוסרת צרתה.

ובת"י [וכן השואל בשו"ת הרשב"א] הקשה דבנשא מת ומת, ואח"כ נשא חי ל"ש אין איסור חע"א. ות"י דמ"מ לא פטרה לצרה, דלא היתה צרת ערוה מעולם [דהוה ערוה לאחר נפילה].

הויא ליה צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא⁴. כתב הריטב"א דחשבי ליה כאילו אין כאן אשת אח לגבי הא מילתא. ומבואר בדעת בי"ש דהדין יבום תליא ב'איסור' אשת אח⁵. ובאו"ש [סוף קו' זיקה] כתב דעצם האיסור אשת אח גורם לדין יבום, ובזה ביאר מש"כ תוס' ד. דמצוותו בכך⁶. אבל בחי' ר' שמעון [ד] כתב לפרש דלענין יבום בעינן שאישות אחיו עדיין קיימת, שנשאר בזה האיסור, וע"י שנשאר דיני איסור נחשב שהאישות קיים⁷.

סברת בית הלל - תוס' [לב. ד"ה שנשא] כתבו דר' שמעון ל"ל חן סברא, דמ"מ אשת אח היא. והריטב"א כתב דבית הלל ס"ל דחייל איסור אשת אח אשה דהוה איסור מוסיף, דמיגו

1 אבל תוס' חולין קא. [ד"ה בנטמא] וסנהדרין פג: [ד"ה פרט] כתבו דילפי' דאין איסור חל על איסור מהמיעוט דפרט לזו שמחוללת ועומדת, בשנטמא תחילה. ומיניה ילפי' לעלמא. והרא"ש [נזיר ד.] הביא דרשא נוספת מקרא ד'שכר' דנזיר.

2 לר' יוסי, והאחי"ז נקט דר' שמעון לא פליג. אבל בית שמאי ס"ל דלא חל כלל [אבל החזו"א כתב דאף ר' שמעון ס"ל דלא חל כלל, ולכן כתב טעם דמיתלא תליא, וחל אח"כ].

3 אבל האחרונים כתבו דאף דלענין תפיסת קידושין מהני שם ערוה, מ"מ בסוגיה בדף לב. לא נפטרה ע"ז. ובקוב"ע כתב דלענין יבום תופס זיקה אף כשיש שם ערוה, אילו הביאה מותרת [וכדמוכח לעיל ג: אילו עשה דוח ל"ת שיש בו כרת]. ובחי' ר' שמעון [א בהערה] כתב דכמו דאין איסור חל ע"א, כמו כן אין שם ערוה חל על שם ערוה. וע' לקמן לב.

4 והרמב"ן [יב:]: כתב דאע"ג דהוה מקום מצוה לצרה, לא פטרה, כיון דאינה מקום מצוה לערוה. והאחרונים דנו האם שייך לסברת תוס' [י]. דלא נחשב כלפיו אשת המת כשאסורה [באיסור אשת איש] לאחר [ומקור לזה בגיטין פב:].

6 והאחרונים העירו דבבגדי כהונה לא יתכן לומר כן, וע"כ דסברת מצוותו מכך סגי משום דא"א בענין אחר [ולא משום שגורם החיוב].

7 ושמעתי לפרש דגדר האיסור שנחשב שנשאר עצם האישות כלפי כל אח בפנ"ע [כדוגמת קידושין חוץ מפלוני]. וכן לאביו, ולבן אחיו.

שנאסרה בשאר אחים נאסרה עליו [והאחרונים דנו בכוונתו כשאין שאר אחים, ואפי' הכי פוטרת צרתה לבי"ה]. ורשב"א תי' [וכ"כ הריטב"א בת' הב'] כיון דלגבי שאר האחים הו"ל אשת אח [וכ"כ בשו"ת הרשב"א ו כה]. דכיון דנחשב שעת נפילה כלפי שאר אחים, נחשב מקום מצוה אף לאח זה, ופוטרת צרתה². [וביאר האחרונים דנחשב זיקה אחת, ונפילה אחת, ולכן פוטרת צרתה. והאחרונים דנו דעפ"ז נחשב נפילה אף כשאין אחים. וצ"ע].

והמאירי כתב דסברת בית הלל דחל האיסור אשת אח, ואף שאין חיוב עונשים בזה, מהני לפוטרה. ועפ"ז ביאר דב' המח' בי"ש ובי"ה לשיטתם. וכ"כ האחייעזר [שם]. [אבל לשאר פי' עולה שיש ב' מח' בין בי"ש ובי"ה, וע' אחרונים].

לאפוקי דר' יוחנן ב"נ, קמ"ל דבית הלל מכשירין. דאילו היה תקנת חליצה מדרבנן היה נפסל מכהונה. דכל מקום דרבנן הצריכו חליצה נפסלת לכהונה [ולא אמרי' דספק דרבנן לקולא]³.

רש"י ד"ה ובי"ה פוסלים. אבל מתרומת בי נשא לא מיפסלה בבעילת כרת [דבעינן זר אצלה מעיקרא]. וע' לקמן סח: דדעת תוס' [ושאר ראשונים] דחייבי כריתות פוסלים אף אם אינו זר מעיקרא. וכ"כ רש"י טו: ד"ה היא. וצ"ע.

לא תתגודדו

אמר ליה ר"ל לר' יוחנן וכו'. לא תעשו אגודות אגודות. ברש"י מבואר שהטעם דנראה כנוהגין ב' תורות [ע' לקמן]. אבל הרמב"ם [ע"ז יב יד] כתב דהטעם שכשנוהגין מנהגים שונים, דבר זה גורם למחלוקת גדולה. והקרא הקשה דלטעם זה אינו מובן מה הקשה ר"ל ממגילה [וע' בראשונים בסמוך]. והקרא כתב דלרמב"ם נח' ר' יוחנן ור"ל בטעם האיסור, ור' יוחנן ס"ל דהטעם משום שמרבה מחלוקת. ולכן ר' יוחנן השיב ממנהג מגילה, וא"כ אין לחלק בין מנהג להלכה. [וכע"ז כתב בשו"ת משיב דבר, הו' לקמן].

ובקרא כתב דדוקא הכא הוה לא תתגודדו, דהוה מח' רבים ורבים, אבל מח' יחידים אינו ידוע כ"כ ואין איסור בדבר.

האי לא תתגודדו מבעי וכו'. הריטב"א כתב לאו למימרא דר' יוחנן לא דרש, דהלכה מרווחת היא, אלא לברורי מילתא.

הרמב"ם בסה"מ [ל"ת מה] כתב דגופיה דקרא שלא לעשות חבורות, ובכלל הלאו, כמו דרש, אזהרה מחילוק בתי דינים בעיר במנהגיהם. והפ"ח [הו' בס' הליק' הל' ע"ז שם] כתב דמשמע מלשונו דהוה אסמכתא, וכ"ד הרא"ם⁴.

אימא כוליה להכי הוא דאתא. פרש"י שלא לעשות אגודות. הרשב"א חלק דאין נראה לעקור קרא לפשטיה, אלא הביא מהגאונים דקושיית הגמ' דהוה מדברי ר' יוחנן, דכולה אתא לאסורה גדידה על המת. ותי' ר"ל דלימא לא תגודדו, מלשון גודו אילנא. [וע' ריטב"א].

א"ל ר' יוחנן עד כאן לא שנית וכו'. הריטב"א כתב דר' יוחנן השיב ר"ל ע"פ שיטתו, אבל ר' יוחנן לא פירש לנו אמאי לא קשיא. אלא דמתרץ כמו שתי' אביי ורבא [יד].

אמרת לי מנהגא. הריטב"א הביא בשם רש"י [ליתא לפנינו] אף דעכשיו אסור מדינא, מ"מ תחילתו מנהג אלא שקיימו חכמים דבריהם, ואי רצו כל העיר להתיר לא היו חכמים מקפידים בכך.

הרמ"א [או"ח תצג ג] כתב דבעיר א' לא ינהגו מקצתם מנהג א' [לענין תספורת בימי הספירה] ומקצתם אחר משום לא תתגודדו. והמג"א [ו] הקשה דמבואר בסוגיין דבמנהג אין איסור לא תתגודדו. ועוד בדבר דיש לתלות שאינו מתכוון לכך [והרואה אומר וכו'] ל"ש לא תתגודדו [וכדאית' לקמן טו.]. וכתב ד"ל דבמסקנא נוהג בכ"מ⁵. והקרא [ושו"ת משיב דבר] כתב דלדעת הרמב"ם, משום מח' למסקנא אין מקום לחלק, ואף במנהג.

רש"י ד"ה אמינא. לבני י"ד לקרוא בט"ו, ובני ט"ו בי"ד. הרשב"א וריטב"א דייקו מרש"י

- 1 וכתבו דע"כ כוונתו לאיסור מוסיף מחודש [ולא משום דבפועל חל, אלא שראוי לחול].
- 2 והמאירי [בסוד"ה וגדולי קדמונינו] כתב דלפ"ז א"צ לגרוס אאחע"א, וסברת בי"ש דהוה צרת ערוה שלא במקום מצוה, ולמסקנא א"צ לסברת אאחע"א.
- 3 והאחרונים העירו דרש"י [לקמן צב]. אשה גרושה מאשה, ולא ממי שאינה אשה, ואם יתקנו חז"ל חליצה ממי שאינה אשה אמאי תפסל לכהונה. [וצ"ל דגדר תהקנה דנחשבת יבמה].
- 4 אבל בכס"מ [ע"ז יב יד] דן דהוה לאו שבכללות, דנקט דהוה איסור גמור מדאורייתא.
- 5 והאחרונים הביאו דהרמב"ם [ע"ז שם] נקט הלשון מנהג. [יל"ד אי הוה דוקא]. והקרא [ומשיב דבר] כתבו לפרש דהרמב"ם ס"ל דרבה פליג בגדר האיסור, ותליא במח' ולא בב' תורות, וכ"ש במהג דיש חשש מח'.

דנידון הגמ' השתא גבי עיירות וכרכים [מוקפין], אבל דין בני כפרים אינה איסורא, שאינה תקנה קבועה. אבל בתחילת הסוגיה פרש"י דקאי אף אבני כפרים. והריטב"א חלק דאף מתחילת הסוגיה קאי רק לגבי י"ד וט"ו. [ועי' תוס' יד. ד"ה כו].

יד.

מי סברת עשו ב"ש כדבריהם, לא עשו. תוס' טו. ד"ה וסיכך] כתבו דלמ"ד לא עשו כדבריהם, אף לקולא הקילו כדברי בית הלל. ומבואר דאיסור לא תתגודדו דוחה איסורים. אבל הריטב"א כתב דודאי א"א לנהוג היתר במה שאסור לדעתם, ולהקל באיסור דאורייתא. אלא כוונת הגמ' דהיה להם לומר שהצרות יחלצו [להחמיר]. ועוד תי' דהשתא קאי אחר בע"כ, וס"ל משגיחין בבת קול. ולכן אין להם לעשות כדברי עצמן אפי' להחמיר.

והריטב"א הק' דמ"מ אם ב"ה פטרו מחליצה עדיין יש אגודות. וכת' דהשתא ס"ד דאף ב"ה הצריכו חליצה. [הכא והכא להחמיר, ולא תליא ברוב וכו'. ולפ"ז לא תתגודדו מהני בלא סברת רוב].

עשו ועשו. הרשב"א וריטב"א פי' דעשו הם, ועשו אחרים בהוראתם. והריטב"א פי' דמותר לשואל לעשות כדבריהם באותו חתיכה ששאל עליו.

ובריטב"א [ע"ז ז]. כתב דבמקום דיש מח' אמרי' דבדאורייתא אזלי' לחומרא, היינו לגבי אחרים שאינם יודעים. אבל כיון דשקולים הם וכל א' עומד בשמועתו, נוהג לעצמו כדבריו ואפי' לקולא, וכדמוכח בסוגיין. וכתב הריטב"א דאף כלפי אחרים, באותה חתיכה עצמה שבה לפנייהם, אין הוראת איסור חל באותו חתיכה. וכדאיתא בסוגיין דעשו אחרים בהוראתם [והתירו צרת הבת לשואלים], דאילו לא היה לזה לעשות בהוראתם לא היו מתירים לו³. ובאותה חתיכה חל היתר [מדין חכם שהורה, דאסור לאחרים להתירו וכדאיתא בחולין מד:], אבל על חתיכה אחרת דכוותיה אמרי' בשל תורה אחר המחמיר.

מ"ט דמ"ד לא עשו וכו' רובא וכו'. הרשב"א הקשה דאמרי' דהטעם משום לא תתגודדו. ותי' דה"ק אפי' את"ל דאין בזה איסור אגודות. [וכדברי רבא בסמוך]. ולפ"ז יש ב' טעמים בגמ' לדברי רב דלא עשו, דע"פ ר"ל יש לאסור משום לא תתגודדו. ולדעת רבא [ור' יוחנן] הטעם משום דהוכרע [ע"פ רוב, או ע"פ בת קול]. והריטב"א כתב דהשתא לא נחתינן לדין אגודות אלא מעיקר הדין, דלא שייך אגודות [וכסברת אביי ורבא].

אבל ברש"י [טו: ד"ה הוואה] וכן תוס' יד: ד"ה בשלמא ועי"ש בתוס' הרא"ש] משמע דמ"ד לא עשו' הוה משום לא תתגודדו, ובמקום דלא מוכחא מילתא מותר [כדלק], ולפ"ז רב לא ס"ל כחילוק רבא.

והאחרונים [רש"ש טו.]. הקשו א"כ אמאי בעינן טעם נוסף דרוב. ובזה תי' הגמ' דהוה רוב. ובערוך לנר [טו.]. וחזו"א כתבו דמשום סברת רובא וכו' מהני שיעשו ב"ש כבי"ה לחומרא, אבל כיון שהם יודעים שאסור אינם יכולים להקל כדבריהם אלא מדין לא תתגודדו. ועוד כתבו האחרונים [חי' ר' שמעון א] דמשום לא תתגודדו בעינן לקבוע הלכה בשווה, והגמ' מקשה מאי חזית דבי"ש יעשו כבי"ה, אדרבה שבי"ה יעשו כבי"ש [וכ"כ ריב"ז].

ב"ה רובא. הריטב"א כתב דרוב הוה למי שאינו יודע, אבל ב"ש עצמן, צריכין להחמיר כיון דעומדין בשמועתו⁴.

ובקנו' הספיקות [ו ב] הביא בשם מהר"ם חביב דבב"ד אזלי' בתר רוב דיינים [ואף שאין הולכים בממון אחר הרוב, ע' תוס' ב"ק כז:]. משום דהמיעוט מבטלים דעתם לדעת הרוב [ע' בסמוך בשם הרמב"ן]. והקוה"ס [ג] חלק דרק בסנהדרין הגדול יש איסור לא תסור, וצריך לבטל את דעתם [אפי' על הימין שהוא שמאל]. אבל

1 דיש גדר פסק הלכה, ואף דעדיין עומדים בדעותיהם, והיה ראוי להחמיר. מ"מ משום לא תתגודדו אסור. ועי' הבת קול נחשב 'פסק' אף כלפיהם [דומיה דמיעוט סנהדרין דהוכרע נגדו].

2 ובחזו"א [י"ד קנ, והו' ס' קלד] כתב דה"ה לתלמידיהם בהוראתם. ומקרי רבו כל שהוא קרוב לו ושומע שמועותיו תמיד ברוב מצוות. ואם ב' קרובים עליו, הרשות בידו להחזיק בהוראותיו של א' ולהחזיקו כרבו בין לקולא ובין לחומרא. והיינו דאמרי' [בסמוך, ועי"ש מה שהו' בזה] במקומו של ר"א היו כורתיים וכו'. כל זמן דלא הושב ב"ד ודנו זה כנגד זה להכריע את ההלכה.

3 ואף שהם ידעו בודאות שיותר, אילו הדין שהשואל לא היה צריך לעשות לפי הוראתם, היה אסור להם לפסוק.

4 והביא מדברי עקביא בן מהללאל [אבות ה] דהיה חולק על דברי חכמים, ועמד בשמועתו כיון ששמע מפי מרובים, אבל אמר לבנו בשעת מיתה לעשות כדברי חכמים להקל.

בב"ד בעלמא מהני הכרעת הרוב דזיל בתר רוב [ואכ"מ]. ובקוב"ע [טז] צי' דברמב"ן [חולין מד] משמע דמחל' בית שמאי וב"ה היה מח' כל חכמי ישראל, והיה דין לא תסור לעבור ע"פ הרוב. [ואף בלא לשכת הגזית].

מחדדי טפי. הריטב"א כתב כיון דכן הו"ל כשקולין, ואלו עושין כדבריהם וגם מורים לאחרים, וכן אלו עושים כדבריהם ומורים לאחרים [וכ"כ המאירי].

והרמב"ן [סנהדרין לד] הביא בשם רב האי גאון דכשנחלקו בב"ד, דב' דיינים אומרים כך וא' דמחדד טפי אומר כך, הולכים אחר מי שנותן טעם לדבריו. והרמב"ן הביא לזה סיוע מסוגיין דמחדדי טפי, וקיי"ל כמ"ד עשו ואם הוא חכם גדול אין דבריו בטילים. והרמב"ן חלק דבב"ד אזלי' בתר הרוב, דכולהו צריכין להם וראוי שיסכימו לאותו דעה, ורחמנא אמר אחרי רבים להטות. אבל בסוגיין לא ישבו בדין, ולכן השואל עושה כרצון עצמו לפי שלבו נוטה אחר חכמה. וכתב הרמב"ן דמ"מ במקום דהוה חכם א' נגד רבים בטלו דבריו¹ [וכדמוכח לקמן טז. עי"ש]. ומ"מ אין דברי היחיד בטלים מיד אלא יש להם לחוש ולברר, ושואלים עליהם למקום הועד. אבל אם א"א לברר עושים כדברי המרובים.

אבל הש"ך [י"ד רמב כללי או"ה] כתב [בשם הג"א ע"ז, והו' בפוסקים חו"מ כה יז] הביא מסוגיין דבמח' הפוסקים הולכים בתר רוב מנין, אפי' דמחדדי טפי. ואפי' למ"ד עשו בית שמאי עשו כדבריהם, מודה אחר הבת קול. [וכן מוכח לדעת ר' יהושע דע"כ הא דפסקו כבית הלל הוא מסברת רוב וע' תוס']. וביארו האחרונים² דבגמ' עירובין יג: איתא דנח' בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כדברינו וכו', א"כ נחלקו ב"ש וב"ה בנידון הזה האם רוב עדיף או מחדדי טפי. וקיי"ל אף בזה כדברי בית הלל [אחרי הבת קול].

תוד"ה רבי יהושע. א"נ בההיא שהיתה כנגד רבים וכו'. מבואר להך תי' דבמקום ספק ילפי' מבת קול, אבל לא נגד דין התורה שפסקה ע"פ הרוב. אבל הרמב"ם [יסוה"ת ט ד] כתב דנביא שעקר דבר מהתורה, או אפי' אמר הלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר שבא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא. [ולא מהני בת קול כלל לקבוע פסקי דין]. והכס"מ הקשה מבת קול דהלכה כבית הלל, וכמ"ש בתוס'. ובפר"ח [הו' בס' הליק'] כתב דקיי"ל כר' יהושע דאין שמגיחין בבת קול, והלכה כב"ה משום שהם הרוב. [ולפ"ז החכמים הכריעו לבד דרוב עדיף, ורק קבלו סיוע מהבת קול]. ובקו' ד"ס [ה יא] הקשה דלפ"ז אמאי אמרי' [לעיל ט.] דבית שמאי במקום ב"ה אינו משנה, ובמה עדיף מכ"מ דקיי"ל כרבים, אבל דברי היחיד לא נדחו. וצ"ע.

א"ל רבא והא ב"ש וב"ה כב' ב"ד בעיר א' דמי. בחי' ר"א מן ההר כתב דסברת אביי דב"ש עשו כדבריהם רק במקומן, ולא במקום ב"ה. והקרא כתב דאביי ס"ל דב' ב"ד בעיר א' אסור להורות לאחרים, וב"ש עשו רק לעצמן [ולכן נחשב כב' עיירות]. דעיקר המח' הוא בין העם, ולא בין הת"ת. ורבא לא ס"ל לחלק בזה.

אלא אמר רבא וכו' ב' ב"ד בעיר א' ל"ל בה. וצ"ב דאדרבה אין לך נראה כב' תורות גדול מזה. [והקרא כתב דמכאן למד הרמב"ם דתליא במח', ולא משום ב' תורות]. והמאירי כתב דאין בזה משום ב' תורות, דא"א לעולם שיסכימו לדעה אחת. [ויל"פ דבב"ד א' דין התורה מחייב לדון אלו כנגד אלו עד שיחזירו מדבריהם. ואם אינם טורחים להכריע מיחי' כב' תורות. אבל בב' ב"ד מתקבל מסברא דא"א לכוון לדבר א', וכך ניתנה התורה].

רש"י [סוכה מד.] כ' דתקנו שלולב לא ידחה שבת במקדש, כיון דבגבולים לא דחי, לדידהו נמי לא דחי. שלא יעשו ישראל אגודות אגודות, ונראה כב' תורות. והאחרונים הקשו דהוה ב' מקומות, ול"ש לא תתגודדו לכו"ע,

- 1 וכע"ז ברמב"ן ור"ן יומא פג כתבו לגבי חולה, דב' רופאים אומרים שצריך, ורופא מומחה יותר אומר שא"צ. אזלי' לחומרא. ורוב נגד מחדדי הוה ספק.
- 2 ומזה למדו הפוסקים [מהרי"ק הו' בפוסקים כללי תפיסה] אף דבממון המוחזק יכול לומר קים לי נגד רוב הפוסקים, היינו כשיש ב' פוסקים כדבריו, אבל ל"מ קים לי כדברי היחיד.
- 3 ובס' אור ישראל [הגרי"ס סלנט, ל בהערה] כתב בזה דשורש המח' ב"ש וב"ה בכל מקום תליא בשורש הנידון האם אזלי' בתר חריפות. ויצאה בת קול דהלכה כדברי ב"ה, ובתר רוב.
- 4 ובקוב"ש [קו' ד"ס ה ג] הקשה דבמקום שנתברר האמת לא שייך הילכתא כרוב, ואמאי לא נימא דנתברר דהאמת כר"א. ולא הוה נגד רוב. והוכיח מזה [ז] דהדין אחרי רבים להטות נאמר גזיה"כ דההלכה נקבע לפי הרוב [דנמסר התורה לבני אדם, וע"פ חכמי הדור], ואף אילו אינו אמת [והביא כן מלשון הרמב"ן בפ' שופטים]. [ועי"ל דהבת קול אמרה דהלכה כדברי ר"א, דבכללי הפסק יש לעשות כדבריו כיון דעמל בתורה יותר, ובזה הוה נגד דין התורה. אבל אילו היה נמסר בבת קול הדין בתנור של עכנאי י"ל דמהני].
- 5 אבל י"מ [ע' ספר המפתח] דפי' דכוונת הרמב"ם דוקא להכריע נגד כללי הפסק המקובלים לנו.
- 6 ויל"פ דכוונת הגמ' דכבר הוכרע וידוע דהלכה כן, משא"כ שאר מח' תנאים דעדיין לא הוכרע [דומיה דמש"כ הראשונים דאחרי חתימת התלמוד א"א לפסוק כדעה דנפסק לא כן בגמ', וכן אחרי פסק הש"ע].
- 7 ויש להוסיף ע"פ מה שיסדו דגדר לא בשמים היא, שנקבע ההלכה [בשמים] ע"פ ב"ד שבארץ, א"כ באמת נקבע ע"פ כל ב"ד דין שונה [כל זמן שלא עמדו למנין אלו כנגד אלו. וכל החסרון בב"ד א' שלא הוכרע, ונעשית ב' תורות].

ונדחקו דכוונת רש"י טעם לתקנה, אף דל"ש ל"ת מדינא.

הרמב"ם [ע"ז יב יד] הביא דבכלל אזהרת לא תתגודדו שלא יהיו ב' בתי דינים בעיר א', זה נוהג במנהג זה וזה במנהג אחר. שדבר זה גורם למחלוקת גדולה. והכס"מ ולח"מ כתבו דפסק כאב"י¹, וכיון דנח' אליבא דמ"ד אחרים אינו בכלל יע"ל קג"מ. והלח"מ כתב דפסק כמ"ד דבית שמאי לא עשו כדבריהם, וע"כ משום לא תתגודדו. אבל בב' עיירות מותר מהא דמגילה². והקשה דמ"מ לקמן [טז]. אמרי' ש"מ דעשו. ובערו"ל³ [טו]. דן דתליא אי עשו כדבריהם רק קודם בת קול, והרמב"ם פסק [כלישנא בתרא] דלא עשו אחר בת קול משום לא תתגודדו, וש"מ עשו רק קודם ב"ק⁴. [וצ"ב דאמאי לא חששו ללא תתגודדו קודם בת קול ועי"ש].

אבל בשו"ת משיב דבר [לנצי"ב ס' יז] כתב דהרמב"ם פי' דרבא פליג בגדר לא תתגודדו, שהרי אין לך אגודות יותר מב' בתי דינים בעיר א', וע"כ פירש הרמב"ם דלרבא האיסור לא תתגודדו הוא בב"ד א' דפסקו כבית הלל, אלא דרוצים 'לנהוג' להחמיר, שלא ע"פ דין [ובזה אסור משום מח']. וא"כ לא תליא בב"ד א' או ב' ב"ד, כל שהוא חומרא שלא מהדין אסור.

תוד"ה כ. וא"ת מה תי' ממגילה דבעי א' וכו'. והראשונים כתבו דלרש"י [יג: ד"ה אמינא] קושיית הגמ' רק ממוקפים שקראו בט"ו, והוה ב' עיירות. אבל משום עיירות שמקדימים, הוה רק מנהג.

בא"ד דבעיר א' קוראים וכו'. הראשונים [רמב"ן רשב"א רא"ש] כתבו דלרבא ניחא דהוה כב' בתי דינים בעיר א', וכל הקושיה לאב"י [וכן משמע בתוס']. והראשונים תי' דאף לאב"י ניחא, לפי שהן מצויינים שם וקוראים לעצמן.

הטור"א [מגילה ב] הקשה בן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור וכו', אמאי אין בזה משום לא תתגודדו. ודוחק דמשום יחיד ל"ל משום לא תתגודדו [דאין אגודה פחות מג' סוכה יג.]. ועוד דאפי' כשרבים הלכו דינם כן. ותי' הטור"א דנחשב כב' ב"ד, כיון דשייך לב"ד של עירו⁵.

ועוד תי' הרא"ש דלא נחשב לא תתגודדו דלא עשו כן משום פלוגתא אלא משום שהמקום גורם, ואם היה בן מקום זה הולך למק"א היה עושה כמוהם, הילכך לא מיחזי כב' תורות. וכע"ז כתב הריטב"א דהכא כולם מודו אלו לאלו, ולכל א' יש טעם לעשות כמו שעושה. [והאחרונים כתבו כע"ז לדעת הרמב"ם דלר' יוחנן הטעם משום מח', ובוה לא שייך בזה מחלוקת]. והריטב"א כתב אע"ג דר"ל הקשה משם ולא חשש להכי, האמוראים לא חששו לקושייתו לגבי מגילה. ואף ר"ל נתכוון להקשות אמאי תקנו כן, לכתחילה בצורה שמיחזי כב' תורות.

בא"ד דאמר בירושלמי דבן עיר אינו מוציא בן כרך, דאינו מחוייב בדבר וכו'. אבל רש"י [מגילה ב.] כתב דהכפרים אינן בקיאים לקרות, וצריכין שיקראנה להם א' מבני העיר. [האחרונים דנו אמאי ל"ל כללא דאינו מחוייב בדבר. ואכ"מ⁶].

במקומו של ר"א וכו'. הראשונים הקשו האין הותר להם הא בכל מקום שיש מח' צריך להחמיר בדאורייתא [וכדאיתא בע"ז ז.].⁷ והר"ן [פסחים נא.] כתב דתלמידיו ואנשי מקומו עושים כדבריו בין לקולא ובין לחומרא⁸. וכן בשו"ת הרשב"א [א רנא] הביא מכאן דיש לבני

1 והנ"כ הביאו דהר"ד הכהן ביאר דהרמב"ם פסק כרבא, ושלא יהא חצי ב"ד. ודוחק.
2 ותליא בתי' הראשונים [ע' מש"כ בתוס' ד"ה כ] ולפ"ז פסק כאב"י ולא מטעמיה, דגמ' מבואר דסברת אב"י לתרץ את ר' יוחנן דעשו. [ואף שהגמ' מקשה].

3 אבל החזו"א כתב דמשמעות הגמ' דעשו כדבריהם אף אחר בת קול.

4 ויל"פ דקודם בת קול היה ספק בדין, ועדיין לא עמדו למנין, ולא נחשב לא תתגודדו. ורק אחרי פסק ההלכה [לרבים], מי שנוהג אחרת הוה לא תתגודדו [ע' לעיל]. אבל צ"ב לרמב"ם לשיטתו ל"מ בת קול להכריע הלכה דלא בשמים היא. [וה"ל דהיינו לדעת ב"ה דרוב עדיף מגזיה"כ, אבל דעת ב"ש דחריפות עדיף מסברא, א"כ כ"ש דבת קול עדיף טפי. וע"י הבת קול נדחה סברת ב"ש. אבל לדין קי"ל כב"ה דדינא דרוב עדיף].

5 ונפק"מ בזה להלכה האם מותר לבן קהילה א' לנהוג מנהגו בתוך קהילה אחרת [כיון דדעתו לחזור].
6 והטור"א כתב דאפשר דהיה עונין אחריו [וכמו בסוכה לח גבי הלל]. ובהג' ברוך טעם הוסיף דענו מתוך מגילה כשירה.

7 והקוב"ע [טז] הקשה עוד האין עשו נגד הרוב, וכתב דכיון דהמיעוט אי"צ לבטל דבריו ל"ש בזה דין רוב. [ובהשמטות כתב ד"ל דלא היה נגד רוב].

8 וכתב דהוה מדיני תלמיד שיש לו לעשות דיני רבו. אבל רק מי שראה או לפניו, או במקומו. [ועקביא בן מהללאל [עדיות ז] אמר לבנו בשעת מיתתו חזרו בך, אתה שמעת מפי היחיד מוטב להניח וכו'].

המקום לעשות כדברי רבם, ואין למחות בידם. וכתב שמכאן נהגו כמה קהילות לעשות כל דבריהם¹ ע"פ פסקי הרמב"ם².

תוד"ה במקומו. הערול"נ ציין דתוס' שבת קל: כתבו דהיכא דאפשר דרך גגות לא הותר אף לר"א, וא"כ כ"ש דלא היו מביאים עצמן במתכוון [ופליג אתוס' דידן]. והאחרונים כתבו לחלק דהיכא דא"א בענין אחר מכשירי מילה הותר בשבת, וא"כ בשבת עצמה חייבים דרך היתר [ואסור לתקן סכין כשיש לו אחר], אבל כשאין לו אחר הוה גדר הותרה, ומותר להתכוון לכך.

משום שמעא. פרש"י שיטלטל. ברשב"א כתב שיעבור בכבוד הרב. אבל התר"י כתב דקושיית הגמ' שיסבור דמותר לעשות אגודות.

יד:

תוד"ה פשיטא. הקר"א כתב דע"כ בית שמאי לא ס"ל לר' עקיבא. דלר' עקיבא חייבי לאוין פוטרות צרותיהם, ואי ב"ש דחייבי לאוין כערוה, א"כ יפטור אף לבית שמאי, דל"מ בזה סברת אין איסור חל ע"א, דאיסור חמור יחול על קל. ומהא דלבי"ש אין פטור צרה כלל, ע"כ דלא ס"ל כר' עקיבא.

בספק אשת איש⁵. פרש"י בפי' הב' שנתייחד עמה וכו' והן הן עדי יחוד. ודייקו הלשון דהוה 'ספק' א"א, דמש"ה הוה רק ספק קידושין [ונח' בזה הראשונים, עי"ש בסוגיה].

תוד"ה בגט ישן. תנשא לכתחילה. האחרונים הביאו דרש"י [שם] כתב דרק בהלך בעלה למדינת הים תנשא לכתחילה, ולפ"ז מיושב.

מאי קמ"ל דאהבה וריעות נהגו זה בזה. הריטב"א כתב דסמכו על שתיקותם, וידעו שלא יאכילום דבר האסור לפי דעתם. אבל מדינא נהי דאסור להאכיל בידים⁶ כדאמר בחולין קיא: [לגבי מח' רב ושמואל, דאמר שמואל] חס ליה לרב שיאכיל מידי דלא סבירא לי, מ"מ כשאוכלים לבד אין חיוב להפרישם כיון שאצלו הוה היתר גמור. אלא דאהבה וריעות נהגו זב"ז, ומאי דסני להו לחבריהו לא עבדי.

ובהגהות מרדכי [צו והו' ברמ"א קט ז] הביא מזה דאם ראובן סובר שדבר אסור, ושמעון ס"ל דמותר ושראובן טועה ואילו היה יודע היה אוכל, אפי' הכי ראובן יכול לסמוך על שמעון שלא יאכילנו דבר האסור לפי דעתו. וכ"ש היכא שראובן קיבל על עצמו להחמיר שלא מהדין יכול לסמוך על שמעון, שלא יעבור בלפני עוור דומיה דמאכיל ישראל תרומה ונזיר יין. והש"ך [י] הביא בשם הרלב"ח דאם קיבל על עצמו מנהג אסור לשמעון לתת לו לאכול, אפי' ניכר שהוא מה שקיבל עליו. אבל במה שראובן סובר כן מדינא אסור להאכילו כשאינו ניכר, וכשניכר הדבר אין איסור⁸. אבל הפר"ח [אר"ח תצו כג] חלק דכיון דהוא ס"ל דמותר מדינא אין בזה לפני עוור, דא"כ מאי קמ"ל בסוגיין דנהגו אהבה וריעות. אלא דאפי' הכי אינו ראוי להאכילו, וקמ"ל ההג"מ דיכול לסמוך עליו⁹.

נעשה כדברי בית שמאי הולד ממזר כדברי ב"ה. הרש"ש כתב דמבואר דלהרבות ממזרים

- 1 וכע"ז כתב הרמב"ן חולין מד. דהא דאיתא דהרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה [ואי"צ להחמיר דאורייתא], דמתוך דהיתה מח' גדולה, וכל חכמי ישראל נכנסו תחתיה, הרשות ביד כל א' להיות מכת בית שמאי ולעשות כדבריהם לעולם. [וע"ל מה שהו' מהחזו"א].
- 2 וכתב דמהני כל זמן שלא ידע הרב דטעה בדין מסויים [וכתב דאף דמחיי משום כבודו עושים כדבריו בכ"א, שלא בפניו לא יעשו במה שנראה טעות].
- 3 ובקוב"ש [ב"ב רעב] ציין לשו"ת זכרון יהודה [לר"י בן הרא"ש נד] שחלק דל"מ לקבל פסקיו של רב א', וכשא"א להכריע צריך להחמיר.
- 4 הערול"נ ביאר דכוונת תוס' דעשו כן והקילו לכתחילה, ואף שיכולים להתרחק מהמחלוקת. [וע' לקמן טו.].
- 5 ובפי' הא' רש"י ממאנת, דנחשב ספק אשת איש. וציינו דמקור לזה לקמן קי: [דגדר הדין דרבנן] דקידוש מיאון נחשב ספק קנויה [קנויה ואינה קנויה].
- 6 יל"ד האם כוונתו משום איסור לא תאכילום [לקמן קיד]. להזהיר גדולים על הקטנים, וס"ל דכ"ש בגדול. או משום איסור לפני עוור.
- 7 ומשמע בש"ך דאף זה משום איסור לפני עוור [דאורייתא].
- 8 כיון דלפי דעתו הוא היתר, ולכן אין בזה משום לפני עוור מצד עצם האיסור, ורק במה שמכשילו לפי דעתו, ובזה סגי במה שיועד.
- 9 וכתב בתחילתו דדוקא רב וב"ש דמדקדקים יותר. אבל בסו"ד מבואר דההג"מ פסק כן שכל אחד יכול לסמוך על חבריו בזה וצ"ע.

בישראל חמיר טפי ממה שאיזה יחידים יעברו איסור¹.

ובחי' ר' שמעון [א] ובקובה"ע [ג] הקשו אמאי הוה הולד ממזר, הרי הותר האיסור משום לא תתגודדו, ומדאורייתא הוה ביאת היתר. [וכן ילה"ק בסמוך לגבי הולד פגום, דפוסל בביאתו מחמת האיסורי ביאה]. והביאו מזה ראייה שהממזרות אינה תולדה מהאיסור, אלא הוה סימן. ואף שהותר משום לא תתגודדו סיבת האיסור קיימת, ול"מ הפסק לשנות את המציאות.

רש"י ד"ה הולד פגום. אם היה כהן פסול לכהונה. מבואר ברש"י דאף בן נפסל לכהונה. וע' לקמן טו: ומה. תוד"ה נעשה. [ע' לקמן טו: ומה]. משום דכתיב בה טומאה כעריות, אע"ג דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וע"ע תוס' הרא"ש מד:

טו.

ליחצו מימאסי אגבריהו וכו'. **הבית מאיר** [הו' בפתח"ת קנט ג] הביא מכאן ראייה דיבמה שנתקדשה לשוק [למ"ד דחלו קידושין] אפשר לחלוץ בעודה אשת איש². ודלא כלבוש שדן שצריכה גט, שבעודה א"א אינה עולה ליבום ואינה עולה לחליצה.

והאחרונים ביארו דיל"ד מב' טעמים, א' דהוה ערוה ואיתא [לעיל ג.] דכיון דאינה עולה ופטורה מיבום, פטורה אף מחליצה. ומבואר בזה דיבמה שנתקדשה לא פקע הזיקה [ע' תוס' טז. ד"ה בני], ונחשב שעולה ליבום³. ב' דמבואר לקמן לו. דל"מ חליצה במעוברת, כיון דאינה יכולה להתייבם. וכן מא: דתוך ג' חדשי הבחנה לא תחלוץ, כיון דאינה יכולה להתייבם. והאחרונים ביארו דהוה תנאי במעשה חליצה [ע"ש]. ומבואר דבא"א לא אמרי' כן⁴. והפוסקים כתבו דכיון דבידינו לכופו לגרשה נחשב עולה ליבום [וצ"ב]. [וע' לקמן לו ומא בדין אינה עולה ליבום].

יש תנאי בביאה. **פרש"י** דא"א עושה בעילת זנות, אחולי אחיל. אבל **הרשב"א** הביא בשם **הראב"ד** דל"מ תנאי בקידושי ביאה, דל"מ תנאי אא"כ אפשר לקיים המעשה ע"י שליח [וכדאיתא בכתובות עד.]. ובגמ' שם איתא דבקידושי ביאה מהני תנאי איתקוש היות להדדי⁵, אבל התנא הכא פליג על זה.

והאחרונים הקשו דאפ"ה מבואר דאילונית הוה מקח טעות, ולא אמרי' דמקח טעות תליא בדין תנאי, ואין תנאי בביאה. [ומבואר דאף במילתא דליתא בתנאי מקח טעות בטל, והאריכו בזה האחרונים. ואכ"מ].

ר' עקיבא. **רש"י** ב"מ לח: כתב דר' עקיבא היה מתלמידי ב"ש. **ותוס'** [שם ד"ה מודה] חלקו והביאו דבסוגיין אמר ר"ע [גרסו ר"ע ולא ר"ט], מתי תבא צרת הבת ואשיאנה כב"ה. והריטב"א בסוגיין כתב דלס"ד ר' עקיבא אף שהיה מתלמידי ב"ה חשש לדברי ב"ש, דלמ"ד עשו הורו אף לאחרים בשיטתם.

רב נסים גאון [ע"ה ג עירובין ז.] כ' דר' עקיבא עשה לפניו משורת הדין, וצ"ע דבגמ' איתא דגמ' איסתפק ליה.

תוד"ה ונהג. **בירושלמי** מפרש דהפריש מע"ש ופדאו וכו'. [שהפריש רק מעשר א', ודן בו כדין מעש"ש ומעש"ע]. ובתנ"י [וכן תוס' ר"ה יד.] ביאר דאל"כ הו"ל מרבה במעשרות, דמעשרותיו מקולקלין. ובטור"א [שם] תמה דאמאי הוה מרבה, דלא הפריש יותר מעשירית, אלא הפריש פעמים בתנאי.

הטור"א [שם] הקשה אמאי חילק לעניים, נימא ספק ממון להקל. וכתב דבדין מתנות עניים לא אמרי' כן. והאריכו בזה האחרונים ואכ"מ.

סיכך ע"ג מיטה בשביל קטן. **הריטב"א** [סוכה כח:] הביא צד דלשמאי הוה חיוב דאורייתא על האב משום תשבו כעין תדורו איש ובניו [ואף דלא מרבינן אשה], א"ג לחייבו בחינוך מדרבנן כיון דאפשר וראוי להכי.

תוד"ה וסיכך. מכאן משמע דמ"ד לא עשו אפי' היכא דב"ש לחומרא היו עושים כב"ה

1 ועוד יל"פ דאין בזה איסור כיון דנפסק כן מדין רוב [או מחדדי], ומדין לא תתגודדו [ואף דהוה חפצא דאיסורא]. אלא דיש סברא שלא להרבות ממזרים, כיון דיתכן שיפסקו אח"כ ב"ד של אחריהם אחרת. [וצ"ב בשאר מח' הפוסקים, אי החמירו בדבר המביא לממזרות].

2 וכן מבואר ברש"י פז: דכתב דאינו דרכי נועם דאם מת הבן אח"כ שתזקק לחלוץ, ותתגנה על בעלה. אבל **הריטב"א** שם כתב ד'תצא' ותהא זקוקה לחליצה [וכ"כ הראשונים יז:]. וצ"ע.

3 **והחז"א** [קלד] כתב דעדיין מצוה לייבם, אלא פומא הוא דכאיב.

4 [וצ"ב. ובחז"א כתב דהוה דין דרבנן, ואין לדמות גזירת חז"ל זל"ז].

5 **והאחרונים** ביארו דילפי' דחלות הקידושין הוא שווה, וחלות זה ישנו בשליחות אף דהמעשה אין בו שליחות. אבל לראב"ד חזינו דבעי שקידושי ביאה יהא בשליחות. ויל"ד האם תליא במעשה, או דחלות קידושי ביאה נחשב חלות בפני'.

לקולא. אבל הריטב"א כתב דלא עשו לקולא, ומ"מ לא היו צריכים לעשות כ"כ בפרהסיא, כיון דסגיא בלאו הכי. והיינו דמפרקי' הוראה אומר וכו'. וכתב דהא דר' עקיבא באתרוג, אף דהוא לקולא, למ"ד לא עשו לא היו מורים לאחרים לעשות כשיטתם¹. [וע' מש"כ בזה יד].

מעשה בשוקת יהוא וכו'. פרש"י דאין בה מ' סאה, אבל סמוך לה היתה מקוה שלם. וכן מוכח בגמ' שמביאה דתנן עירוב מקואות וכו'. והר"ש [ושאר מפרשי המשנה] כתבו דבפשוטו המשנה איירי במטביל בתוך כלי בתוך מקוה [והשוקת היתה כלי] וכ"מ בתוספתא [ונחלקו התנאים בשיעור לבטל שם כלי], אבל בסוגיין מבואר דלא כן, אלא תליא בשיעור חיבור מקואות. דלענין כלי בתוך מקוה סגי בנקב בכל שהוא. וכן ברמב"ם [מקואות ו ג] משמע דהביא דין זה לגבי מטביל בתוך כלי. והכס"מ כ' דע"כ היו ב' שוקת יהוא בירושלים². אבל הגר"ז [שם] כ' לפרש דבאמת איירי במטביל בתוך כלי, ואפי' הכי בעי שיעור חיבור מקואות, דבכלי הניקב למטה אמרי' דע"י נקב כ"ש הוה כמונחים בקרקע. אבל בנקב מהצד בעי שיעור שפופרת הנוד להחשב צירוף, שהמים הם א'³, ונחשבין מונחין בקרקע. [ואף שאינו מבטל השם כלי].

תנוד"ה עירוב. ואומר ר"ת דנקב בעי שפופרת הנוד, אבל במים סגי טופח להטפח. הגר"ז [שם] ביאר דסברת ר"ת דבעינן לבטל לכותל, שלא יחלק להחשיב את המים כב'.

בא"ד ואין נראה לר"י, דצריך שיהא מים כשפופרת וכו', אלא ודאי נקב מלא בעינן. והר"ש [טהרות ספ"ח] דחה דהתם נמי לא איירי במים, אלא בשיעור הפירצה. והגר"ז דן דאף סברת ר"י דבעינן שיהא הנקב מלא מים, אינה שיעור במים, אלא כדי לבטל הכותל, ומה שאינו כנגד המים אינו חלק מהמחיצה.

בא"ד ונראה לר"י דלא איירי לענין חיבור מקואות, אלא לענין השקה וכו'. הגר"ח [טומ"א ז] כתב דלענין חיבור מקואות תליא בדין 'עירוב', שיחשב חד מקוה. אבל לענין השקה סגי ב'חיבור', דבליכא הפסק מחיצה סגי בטופח להטפח, וכן לענין נידון המים עצמן דנחשב עצם המקוה ופקע שם שאובים.

טו:

הוראה אומר. פרש"י ולא דמי לב' תורות, אבל היכא דדמי לאגודות לא עשו כדבריהם. בפשטות מבואר ברש"י דהטעם שלא עשו כדבריהם משום לא תתגודדו [וכר"ל יג; דלא כאב"י ורבא יד. ועי' מש"כ בזה לעיל]. אבל הריטב"א [בע"א] כ' דאפשר דרש"י נקט כן, דמשו"ה היו צריכים שלא לעשות בפרהסיא [וכשיטת הריטב"א דצריך להחמיר כדבריו בצניעא].

רש"י ד"ה שהן. שמא נגע [ע"ה] בגב החבית וטמאה מדרבנן, וטמאתם. משמע שע"ה טימא את החבית, והחבית מטמא את הזיתים⁴. הריטב"א תמה דחבית הוה כלי חרס ואינו מטמא מגבו. וכתב וי"ל דשמא ס"ל דהחמירו שע"ה מטמא כלי חרס מגבו מדרבנן⁵. וצ"ע. והריטב"א חלק די"ל דחשש שמא נגע בתוכו. או שהזיתים נטמאו משעת מסיקה⁶.

רש"י ד"ה אין. מוהל מי פירות הן ואין מכשירין. ובזה פליגי בי"ה דמוהל נחשב משקה, כשמן. אבל הרמב"ם בפיה"מ [עדות ד ו וכן הר"ש וראב"ד שם] כתבו דסברת בית שמאי שנחשב שלא לרצון.

רש"י ד"ה זו. אינו דין שבנה פגום. ויל"ד האם קאי בבנה מכהן, או מישראל [שפוגם את אשתו]. ורש"י לקמן מד: כתב אם ילדה בת פסולה לכהונה. והרמב"ן [מה]. כתב דה"ה בנה [מישראל], דפגום לדורות כחלל, ופוסל בביאתו. והרשב"א שם חלק דרש"י נקט בתה דוקא.

בני צרות דבית הלל לבית שמאי, למאי נפק"מ למיפשט מחזיר גורשתו וכו'. ופשט להם דכשר, דשמשו ע"ג מזבח. אבל ר' יוחנן בן נורי [יד:]: נקט דהולד פגום לבית שמאי [ועי"ש בתוס' במה פליג]. והרמב"ן [ושא"ר] כתבו דר"י ב"נ לא ראה המעשה דכהנים גדולים. א"נ סבר

1 מבואר דבן כלתו נחשב ששמאי עושה בעצמו [דהוה חיוב על בנו], ולא הוראה לאחרים [שתלה הטעם משום פרהסיא].

2 וכתב דהא דאיתא כל הטהרות נעשו ע"ג, לאו דוקא. א"נ בזמן אחר.

3 ויסוד לזה מדברי הגר"ח [מקואות ו] דעירוב מקואות ע"י שפופרת הנוד, ע"י עירוב המים חשיבי מונחים במקוה ואינם בכלי כלל.

4 כן דייק הרש"ש, וא"כ א"א לפרש כוונת רש"י שטימאו בהיסט [וס"ל דע"ה מטמא בהיסט, דלא כמ"ש תוס' גיטין סא: נדה לג: ועוד], דא"כ מטמא את הזיתים בהיסט.

5 ויל"ד האם כוונתו דכל הכלי נטמא, או רק גב הכלי נטמא [והחשש שהזיתים יגעו בתוך הכלי], וכמו משקין שנטמאים אחורי כלים [ע' בכורות לח]. ועי' ערוך לנר.

6 וצ"ב דעדיין לא הוכשרו, אלא בחבית שאינה נקובה.

דנעשית שלא ברצון בית שמאי [אבל ר' יהושע סבר דבית שמאי לא היו מניחים להם להעמיד כה"ג דלא כוותיהו, וכ"כ התוס' רא"ש].

מה לאלמנה שהיא עצמה מתחללת. תוס' לקמן פא. [ד"ה לימא, ובתוס' הרא"ש כאן] כתבו דלרב המנונא שומרת יבם שזינתה נאסרת ליבם [וא"כ נחשב שמתחללת], א"כ הולד פגום. ומ"מ ר' יהושע לא הקפיד כיון דיכול לומר דאין הלכה כרב המנונא. [ולפ"ז באמת הולד פגום. ושמשו ע"ג מזבח דלא כב"ש].

תוד"ה מה. דאין חילול אלא מאיסורי כהונה, ואע"ג וכו' התם מקרא דריש. [משמע דגלי קרא דהוה חלל, ורק מק"ו לא ילפי' לחלל אשה כשאינו פסול כהונה] אבל חילול הבן ילפי' אף דאינו פסול כהונה. אבל הגר"א [ו כג] כתב דילפי' דנעשית 'פגומה', אבל אין שם חלל אלא מאיסורי כהונה.

ודעת הרמב"ם [איסור'ב יח א,ב והו' בשו"ע ו ח] דכל איסור ששווה בכל נעשית ע"י זונה. וכ"פ [יט ה] דביבמה לשוק נעשית זונה², והולד מכהן מביאה ראשונה כשר [דאיסור יבמה אינה איסור כהונה], ומביאה שניה הוה חלל [דהוה באיסור זונה]. והאבנ"מ [ו ד] הקשה דבסוגיין אמרי' מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת, הא אף יבמה לשוק³ נעשית זונה בביאתו. והאבנ"מ תי' דאף דנעשית זונה ואסורה לינשא לכהן, מ"מ לא נפסלה מלאכול בתרומה [דדין זונה לענין תרומה לא תליא בדין זונה לכהונה, והאחרונים האריכו בזה, ובעזה"י יתבאר בסוגיות לקמן]. וא"כ עדיין יש פירכא מאלמנה לכה"ג דנפסלה מתרומה [וכ"כ המאירי בסוגיין]. והגר"א [ז נד] האריך דדעת הרמב"ם דק"ל דלא אמרי' ק"ו, ואף בחייבי כריתות⁴ [וע' לק' מד]. [וע' חז"א טו יג דהארך בכ"ז].

האמר"מ [י ה] הקשה דלדעת הרמב"ם דנעשית זונה, ובניה מביאה שניה חללים, א"כ היאך שמשו ע"ג מזבח [אי איירי דנשאת לכהן⁵]. וכתב דאיסור זונה לא חל על איסור יבמה לשוק, ולכן הבנים לא נפסלו. ורק לאחר חליצה חל איסור זונה. והאמר"מ דחה דלמ"ד דבאונס לא נעשית זונה, וה"נ נשאת ע"פ היתר ב"ד דמי לאונס.

טז.

תוד"ה בני. וי"ל דלא דמי דהתם אין שום תקנה, אבל בנתקדשה אפשר לתקן ע"י גירושין, הילכך לא פקע לזיקה. הנוב"י [אה"ע ת קנ, הו' לעיל י.] הקשה דתוס' סותרים למש"כ תוס' [לעיל י.] דמבואר דערות אשת איש פוטרת צרתה גם כשאפשר ע"י גירושין [עי"ש מש"כ בזה]. ובאחייעזר [ב] תי' דהתם הוה ערוה בשעת נפילה דילפי' מעליה דין פטור, אפי' היכא דאפשר לתקן [דהוה חלות פטור, ולא משום שאינה ראויה ליבום]. אבל הכא הוה ערוה לאחר נפילה, דאינו בגדר 'פטור'. [וע' לעיל ח. בנידון האם ערוה לאחר נפילה יש פטור].

והאחייעזר הקשה דהכא תוס' קאי אליבא דשמואל, ושמואל [לקמן מא. ס"ל דהותרה ונאסרה אינו חוזרת להיתר הראשון. וע"כ דערוה לאחר נפילה הוה בגדר פטור. והאחרונים כתבו דמ"מ יש חילוק דבשעת נפילה שלא חל היתר יבום, במקום ערוה נפטרת ממילא, ואף כשאפשר לתקן. אבל הכא צריך להפקיע היתר נפילה, וכיון דאפשר לתקן לא נפקע.

בא"ד ועוד אור"י דלא תהיה וכו'. דהוה גזיה"כ דלא פקע הזיקה ע"י קידושין. האחרונים דנו האם הוה גזיה"כ דא"א להפקיע ע"י מעשה קידושין, או דאיסור א"א לא מפקיע לזיקה⁷. ונפק"מ כשאחיו מאמו או אחי אביו

- 1 ומשמע דאף [דלרב המנונא] הולד מיבמה מתחלל, מ"מ פשטינן מר' יהושע לענין מחזיר גרושתו. אבל החז"א כתב דכוונת תוס' דסוגיין דלא כרב המנונא, ותוס' באו ליישב שהברייתא דר' יהושע לא יסתור את דברי רב המנונא.
- 2 והטור [ו] פסק כן גבי יבמה לשוק, כיון דאסורה על כל העולם. והאחרונים ציינו דדעת שא"ר בסוגיין מבואר דלא כן.
- 3 ומחזיר גרושתו בלאו הכי אסורה לכהונה. ובפשוטו נעשית ג"כ זונה [וחייב ב'], וכ"כ הגר"א [ז נד]. אבל ה"ה [יח א] כתב דאינו נעשית זונה [אלא דאין נפק"מ]. [וצ"ע מ"ש ממש"כ הרמב"ם גבי מחזיר גרושתו, וכה"ק האחרונים].
- 4 ובגר"א [ו כג] העלה צד דגלי קרא היא תועבה ואין בניה תועבה שלא ללמוד ק"ו. ועוד כתב הגר"א דהרמב"ם פסק כר"י ב"נ דל"ל ק"ו.
- 5 וכתב דיל"פ דנשאת לישראל, ובני בנותיה שמשו ע"ג מזבח.
- 6 וכתב דדוחק דידעו דנולדו מביאה ראשונה.
- 7 והחז"א כתב [לר"ד התוס'] דיבמה היא קנינו של יבם, ולא נפקע בקנינו של זה [וי"ל דזה גדר הגזיה"כ].

קידש את היבמה, דהוה ערוה בפנ"ע [וא"א ע"י גט], האם אמרי' להך תי' דגזיה"כ דלא פקע ע"י קידושין. ובחז"ל [אה"ע ב עו] כתב דהגזיה"כ קאי רק כשנתקדשה, אבל אם נשאת פקע זיקה [כעין הא דאיתא לקמן יח: דקידושי אחותה לא מפיקע זיקה, ורק נישואין]. והחז"ל דחה דבריו.

לקמן פז: איתא דהיו לה בנים ומתו, אינה זקוקה שוב ליבום דאינה דרכי נועם. ופרש"י שנשאת לשוק, ואם צריכה חליצה תתגנה על בעלה. והקשה רע"א דהתם חלו הקידושין אף לרב [דבשעה שנתקדשה לא היתה זקוקה ליבום], וכיון דמקודשת כבר יפקע זיקה. ורע"א כתב דלרב [דאין קידושין תופסים ביבמה] ע"כ קרא לא קאי שלא יפקע הזיקה [וכתי' ר"י]. וכתב דע"כ לתוס' אף כשלא נתקדשה נחשב שאינו דרכי נועם לחזור ולזיקק. והאחרונים העירו דילה"ק כן אף לשמואל, דהגזיה"כ דלא תהיה, היינו כשהיא זקוקה, אבל התם חלו הקידושין בהיתר קודם שנזקקה, ואינו סותר לזיקה' [וע"כ צ"ל דכוונת הגמ' אף כשלא נתקדשה, וכמ"ש רע"א].

ועוד העירו האחרונים דרק בשעת מיתת הבן נזקקה [ובפשוטו הוה שעת נפילה], ובשעה זו היא כבר ערוה, ואף לת' הא' בתוס' ילה"ק דפטורה אף שיכולה לתקן.

ר' דוסא וכו' מעיד אני וכו' ישב חגי הנביא. המהרש"א [ח"א] הביא דהרמב"ם בהקדמה כתב דר' דוסא האריך ימים, וראה חגי הנביא², וחי עד ימי התנאים³. אבל הביאו בשם ר"ח דדבר זה היה ברור אצלו בקבלה כאילו ראהו בעיניו [וכ"כ המהרש"א בשם סדר הדורות].

אח קטן יש לי, ובכור שטן הוא [ע' במפרשים כמה פ'י], והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות. **הרמב"ן** [סנהדרין לד] הקשה אמאי בטלו דבריו, וכן ר' מאיר גלוי וידוע שאין בדורם כמותם. ואמאי לא אמרי' דהרוצה לעשות כדבריהם עושה [דומיה דהרוצה לעשות כב"ש]. ושמא י"ל דיחיד במקום רבים בטלו דבריו [וע' מש"כ בזה לעיל יד.]. אבל רבים ורבים אם רצו הולכים אחר רוב חכמה.

יצאו בג' פתחים. תוס' פ'י שלא יצטרכו לקבוע הלכה כמותו. **בקונ' ד"ס** [קוב"ש ב, ה טו] הקשה דאמאי לא היו צריכים לשמוע דבריו, שמא האמת כמותו. וכתב דהיה הדין ברור אצלם בלי ספק, אלא שמ"מ אם היו שומעים דבריו ולא היה להם מה להשיב היו צריכים לקבוע ההלכה כמותו, דאין לדין אלא מה שענינו רואות.

אמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. במשנה [ידים ד ג ה' בתוס'] נחלקו בזה התנאים, דלר' טרפון מעשר עני [דהניחום שיסמכו עליהם עניי ישראל, וכן גזרו במצרים לכו"ע], ולר"א בן עזריה מעשר שני, שלא לשנות סדר השנים [שאחר שנת מעשר עני יש שנת מעשר שני, דמעשר עני הוה רק שנת ג' וו', וכן הדין מגזירת נביאים בבבל]. ונמנו וגמרו דמעשר עני⁵.

ובב"י [שלא], וכן בשו"ת אבקת רוכל כד] כתב דה"ה פירות נכרי בא"י [לשיטתו דאין בהם קדושת שביעית], אם נתמרחו ביד ישראל, חייבים במעשר עני [מדאורייתא]. וכ"פ הרמ"א [שלא יט], והגר"א [נט] ציין דכ"ש מאמון ומואב שקרוב יותר. ובמנחת שלמה [א לז] תמה דבא"י מדאורייתא תליא בסדר השנים ומעשר שני, ורק אמון ומואב הוה תקנ"ח והניחום⁶.

רש"י ד"ה עמון. ונתקדשה בקדושת א"י [קידוש ראשון]. **המשנ"ל** [שמיטה ד כז] הקשה דבמשנה [שביעית ו א] איתא דכל שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, אסור בעבודת קרקע, אבל פירותיו נאכלים [והראשונים כתבו דהיינו אחר הביעור, אבל דינם כפירות שביעית]. **והחז"ל** [שביעית ג כד] כתב דהיינו מה שבתוך א"י, אבל בעבר הירדן אדרבה הניחו כדי שיסמכו עניים [לרש"י], ולא גזרו אף עבודת קרקע. אבל יש **אחרונים** [פאת השולחן] דנקטו דאף דנוהג איסור עבודת קרקע, הניחו הפירות לעניים. והאחרונים דנו בזה האם יש קדושת שביעית לפירות. וכתבו דאפי' הכי יתכן שיש חיוב תרומת ומעשרות. ובקה"י [י] כתב דבשביעית

[ואף דקנין היבם ל"מ למנוע קידושי השני [לשמואל], מ"מ הסברא נותנת דלא יתכן שתחול קנין אחר כדי להפקיע זכותו של יבם. ואף שנעשית ע"ז ערוה. וצ"ב].

1 אבל רע"א לא הקשה כן, ומבואר דס"ל דהגזיה"כ מהני דקידושי אחר לא יפקיעו [וצ"ע].

2 והביאו כן מהירושלמי [הו' ב"פ"ע] דר' דוסא ראה אף את עזרא הנביא.

3 אבל רש"י [מגן אבות א א] כתב דחגי הנביא האריך ימים עד ימי התנאים, דר' דוסא חי אחרי החורבן.

4 ויל"ד דהיינו דוקא בתלמידיהם [וכמ"ש החזו"א, וע' בסמוך דברי הראשונים], או באותו חתיכה [וכמ"ש הריטב"א].

5 [וסיום המשנה דכך קבלו מהלכה למשה מסיני, וע"ש דדנו המפרשים האם הוא דוקא, שהרי הוה תקנ"ח. וע' בסמוך].

6 והביא דברדב"ז [ב' אלפים רכא] נסתפק דמדאורייתא נוהג רק מעשר ראשון בשנה זו, דלא נתחדש בזה מעשר שני או מעשר עני.

דרבנן אינו נפטר מדאורייתא מדין הפקר, דהתורה לא הפקיע.

תנ"ה עמון. עבר הירדן. אבל הרמב"ם [בפיה"מ שם, וכן הרע"ב] כתבו דג' ארצות היינו שפלת לוד וכו', משמע דקאי אעבר המערבי של הירדן. וכ"כ רע"א במשניות בשם הכפתור ופרח. ובתוס' מבואר דקאי אעבר המזרחי [ארץ בנין ראובן וגד ומנשה].

בא"ד ותדע דהא וכו' ס"ל קידשה לעתיד לבא וכו'. ותוס' שבועות טז. תי' דר"א ס"ל דקדושת הארץ בטלה לגבי תרומות ומעשרות ושביעית, אבל קדושת מחיצה של ירושלים והמקדש ס"ל דלא בטלה. [ואכ"מ].

רש"י ד"ה טהורים. שלא גזרו על כתמי עכו"ם. רש"י ב"ק לח: הוסיף דאע"ג דגזרו על דם עכו"ם [כשאינו יבש²], מ"מ הקילו בכתמים, דכתמים דרבנן מגזיה"כ דבבשרה³ [נדה נז: ואף הדם טהור⁴].

טז:

אמוראי נ'נהו וכו' מבואר בתוס' [ד"ה אמוראי] דיש לפרש דנח' האם לדייק מהמשנה אפי' מתרמוד. ועוד יל"פ דנח' האם הלכה כסתם משנה [מצאנו בזה אמוראי אליבא דר' יוחנן בגיטין פא: וחולין מג.].

תוד"ה אמוראי. וסתם מתני' דהאומר וכו' דלר"ע דוקא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין הוא דהוה הולד ממזר. רע"א [בגהש"ס] ושאר אחרונים תמהו דר' יוחנן [לקמן מה וע]. דן דאף לרבנן עכו"ם ועבד יהא הולד ממזר, דלא תפסי בה קידושין [אף מעלמא]. א"כ לדידיה אין ראייה מהמשנה בקידושין⁵. וצ"ע.

ומשמע בתוס' [וכן בד"ה קסבר] דכל הנידון [בגמ' לקמן] האם הולד ממזר הוא אליבא דר' עקיבא⁶, והקר"א הקשה דכמה אמוראים דנו בזה, וכי כולו ס"ל כר' עקיבא. ובאר"ש [איסור"ב טו ועוד אחרונים] כתב דיש מ"ד לקמן הולד פגום לכהונה, ולהך מ"ד הוה ישראל פגום. ותוס' הכא איירי רק למ"ד הולד כשר, דע"כ הוה כשר גמור⁷.

בא"ד ול"ל דהולד כשר דבתר עכו"ם ועבד שדינן ליה. מבואר בתוס' דלמ"ד הולד כשר, היינו עכו"ם כשר. ולמ"ד הולד ממזר הוה ישראל. וכ"כ תוס' קידושין עה: ע"פ דברי רש"י [עי"ש במהרש"א], וכ"כ תוס' לקמן כג. [ד"ה קסבר] [אבל דעת רש"י כג. אינו כן]. אבל תוס' בקידושין [בתחילת דבריהם] נקטו דהוה ישראל כשר, וכ"כ תוס' נדה נו: דבין למ"ד ממזר ובין למ"ד כשר, ישראל כשר הוא. וכ"כ הרמב"ם והפוסקים. וע"ע מש"כ בזה בתוד"ה עכו"ם.

ולדעת תוס' דידן הולד עכו"ם, והאחרונים [שעה"מ איסור"ב טו] האריכו להקשות סתירות בזה, ועוד הקשו דבגמ' בכורות מז. איתא דולד לוייה מעכו"ם פטור מפדיון הבן, ותיפוק ליה דאינו ישראל כלל. וע' בסמוך.

והאחרונים [חי' ר' ראובן] חקרו לתוס' האם הולד נחשב עכו"ם משום דשדינן אותו בתר אמו, מדין הולד הולך אחר הפגום [לקמן עח:]. וכ"כ האבנ"מ [ד יב] [ובזה מבואר דלמ"ד הולד ממזר הוה ישראל, דלא יתכן עכו"ם ממזר]. או שנחשב עכו"ם מחמת העדר, שצריך אב מישראל להתקדש בקדושת ישראל. [ולצד זה מעוברת שנתגיירה ע"כ נחשב שהגירות מתייחס אף לבן, ולא סגי במה שנולד מישראלית⁸, וע' לקמן עח:]. [ולפ"ז לכאורה לא תליא בסברת הדבר האם הולד ממזר או כשר, או דלמ"ד הולד ממזר ידעינן דע"כ הוה ישראל, דלא יתכן עכו"ם ממזר].

והאמור"מ [כז בתחילתו] כתב דכוונת התוס' דיש לו צד עכו"ם וצד ישראליות [וכעין מש"כ התוס' ר"ד למ"ד

- 1 ואף הבעלים אינו עושה מעשה הפקר אלא מניח לדיני התורה. [והאריך ב' דיני הפקר בפירות שביעית].
- 2 [וה"ה כשראו להשרותו] והקילו בכתמי עכו"ם אפי' לחים [כ"כ בחי' ההפלאה שם].
- 3 [דאף אי ידעינן דהוה מגופה טהור דהוה שלא בהרגשה, כ"כ ההפלאה שם. וצ"ב מנ"ל דהוה שלא בהרגשה].
- 4 למ"ד [נדה כא] דמקור מקומו טהור, אבל למ"ד מקומו טמא, אף שהאשה טהורה, הדם טמא. [ומדברי רש"י מבואר דלא כרע"א דהדם עצמו טמא לכו"ע, דהכא הנידון כלפי הדם]. ועוד יש שפירשו דכוונת רש"י דרש"י שכל זמן שלא הרגישה לא תולים דהוה מגופה.
- 5 והחז"א [ו ה] נדחק דכוונת התוס' לדייק מהמשנה שם דדוקא בא על 'עריות' הוה ממזר.
- 6 [יל"ד האם היינו למ"ד דקאי בכל חייבי לאוין, אבל משמע דאף למתני' דר"ע קאי בחייבי לאוין דשאר מ"מ ילפי' עכו"ם ועבד].
- 7 [ועדיין צריך ליישב את דברי הגמ' לקמן ע"ש].
- 8 וכ"כ תוס' בכורות מז. ד"ה מזהמין, דמוכח כן בסוגיין, אבל רש"י שם פי' דלמ"ד הולד כשר בתר אימיה שדינן ליה. ואפי' למ"ד דהוה ממזר [מזהמין] אית ליה שם לוי.
- 9 ואף דלענין קורבא מתייחס לאמו מדאורייתא, וכדלקמן צז:.

הולד ממזר], ושוב כתב דבתוס' מבואר דאין טומאה לכתמים, וכן אין קידושיו קיד', מבואר דאינו ישראל כלל.

שם דבתר עכו"ם ועבד שדינן. **המהרש"ל** כתב דעבד לאו דוקא, דלא מצינו שתהא עבד מבת ישראל [וביאר האחרונים כוונתו להקשות דלא יתכן בעלות לאדון בגוף ישראלית]. וכתב המהרש"ל דכוונת התוס' דדינו כעכו"ם¹. ומבואר כוונתו דעבד הבא על בת ישראל הולד עכו"ם, דחסר לו שם ישראל, וע' בסמוך.

והאחרונים הקשו דבתוס' לקמן מה: [וכן ב"ב ג:]: הקשו דאם הורדוס נשא ישראלית, א"כ למ"ד הולד כשר, אמאי אמרו דעבדים הם. ומבואר בתוס' דהוה ישראל כשר, וסתרו למש"כ כאן דלמ"ד הולד כשר הוה עבד [או עכו"ם למהרש"ל], דא"כ שפיר קרי להו עבדים. **והנתיבות** [הו' בשו"ת חמד"ש ב, ו"כ בקוב"ש ב"ב שם] כתב לחלק דבעבד לכו"ע הולד הוה ישראל, דעבד אין לו יחס [ולכן ל"ש לומר שדינן בתריה]. ובאר"ש כתב דכיון דל"ש שהולד יהא שייך בממונות לאדון [וכסברת המהרש"ל], ממילא ע"כ שדינן בתרה, והוה ישראל כשר. [ומש"כ תוס' דידן 'ועבד' לאו דוקא. וצ"ע].

ובמהר"ט אלגאזי [הל' בכורות ח סה] כתב חידוש גדול דמש"כ תוס' דהולד עכו"ם, היינו דוקא כשנתגדל בין העכו"ם, דכיון דיש בו צד ישראליות וצד עכו"ם, אם נתגדל במנהג ישראל דינו כשאר ישראל משעת לידה, ואי"צ גירות. ותליא בסוף איך מתנהג נחשב מתחילה². והאבי עזרי [איסור' טו ג] כתב ישתקע הדבר ולא יאמר, דאין לזה מקור וגדר בהלכה.

והגרנ"ט [יא] כתב לחדש דכוונת התוס' דחסר לו בקדושת ישראל, דבעי קידוש ע"י אביו [ולכן אינו חייב במצוות]. אבל כיון דנולד מאמו ממילא שייך לאומה של ישראל [דומיה דמעוברת שנתגיירה, לצד דהעובר חסר עדיין קבלת מצוות]. אבל אחרי שמתגייר דינו כשאר ישראל, ולא כגר³. [ויישב בזה דשייך בו פדיון הבן, דתליא בלידה, ולא מדין חיוב עליו].

תוד"ה בשלמא. דעבדים אסורין בישראלית. בפשוטו [וכ"כ במהד"ב למהרש"א] משמע דעבד הבא על בת ישראל, הולד עבד. והאחרונים דנו האם קנוי לאדון או דהוה רק פגם ואיסור עבדות [ומש"כ תוס' דנתיאשו קאי אדור הראשון]. אבל **המהרש"ל** כתב דכוונת התוס' דלא נשאו ישראליות. וכ"כ בתוס' הרא"ש. [ומבואר דעבד שנשא עכו"ם הולד עבד, ולא אמר' דאין לו חיים].

בא"ד וי"ל דמסתמא נתיאשו הבעלים וכו'. **המהר"ם** הקשה דאם נתיאשו ואי"צ גט שחרור, א"כ לא הוי ממזר. וכתב דע"כ איירי בבנים שנולדו קודם. ובקוב"ע [כ א] תי' דמ"מ בעי טבילה לדעת **תוס'** [לקמן מז: ועי"ש], ולא תפסי קידושין. ותליא בתי' תוס' בסמוך האם הוה ממזר מחמת איסור, או מחמת דלא תפסי קידושין.

האחרונים [חזו"א] העירו דדעת ר' יוחנן [גיטין לט:]: משמע דצריך גט שחרור, מ"מ לא ניחא לגמ' לתרץ כן, דשמא סביא סבר דאי"צ גט שחרור. ועפ"ז כתבו דלמסקנא [ע' תוד"ה קסבר] דסבר ר' יוחנן דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, היינו משום עבדי מלכים, דמעוכבים גט שחרור. וכן לרבא [יז].

תוד"ה קסבר. בי"ד של שם גזרו [וכדאיתא בעי"ז לו: מדכתיב גבי תמר הוציאוה ותשרף], ומדאורייתא ביאת היתר הוא. [וכ"כ תוס' קידושין עה:]. ובתוס' קידושין כתבו דאין סברא לומר דעשה מיהא אית ביה מקרא דהוציאוה ותשרף, וכדר' ישבב דאף חייבי עשה הוה ממזר. ומשמע דמסקנתם דלא נחשב עשה. וכתבו עוד דקרא דבתן לא תתן לבנו הוה אזהרה לתפיסת קידושין, ולא איסור על הביאה.

ובגמ' בעי"ז [לו:]: איתא דגזרו על בנותיהן [של עכו"ם], והגמ' מקשה דדאורי' היא דכתיב לא תתחתן. ותי' דאורייתא דרך חתנות, וגזרו דרך זנות. ובתוס' הרא"ש⁴ תי' עוד דדרך חתנות דאיכא איסור דאורייתא⁵ גמרי' מאשת אב. וכ"כ האבנ"מ [טז א] דכשבא עליה דרך חתנות הוה ממזר,

1 וכ' כשנוהג כמנהג עכו"ם הוא כשאר עכו"ם, וכמעט אין להם דין ישראל, ודוקא כשמתגייר וכו'. ע' בסמוך.
2 וכע"ז לשון **המהרש"ל** בסוגיין, הו' לעיל [ויל"ד דלשונו לא"ד וצ"ע]. והמהרש"א תמה עליו דלא תליא האיך נתגדל.

3 וביאר בזה דברי רש"י לקמן מה דאסור בממזרת [ואי דינו כקהל גרים].
4 ובתחילת דבריו תי' כתוס' דהוה ממזר דרבנן. וכתב אבל לענין לפסול לכהונה אין תימה שביאת היתר תפסול וכו'.

5 אבל לתוס' קידושין קרא קאי לענין תפיסת קידושין, וכדלעיל].

דהוה איסור דאורייתא¹. והתוס' ר"פ תי' די"ל דאיירי בז' אומות² דיש לאו דלא תתחתן³. והגמ' שם מקשה זנות נמי ב"ד של שם גזרו, ודוחה הגמ' דאורייתא עכ"ל הבא על בת ישראל, וגזרו ישראל לעובדת כוכבים. והביאו משם דהוה איסור דאורייתא. אבל תוס' דידן נקטו דהוה ביאת היתר מדאורייתא. וכ"כ בתוס' ר"ד [ע"ז שם] דלבי"ד שם שם קרי דאורייתא כיון דכתיב בתורה.

והגמ' שם מקשה עוד דהבועל ארמית קנאים פוגעים בו [ובגמ' סנהדרין פא: איתא דאם לא פגעו בו קנאים חייב כרת]. ומתרצת הגמ' דאורייתא בפרהסיא, ואתו אינהו וגזרו אפי' בצינעא.

ומבואר בתוס' דידן דאף עכ"ל הבא על בת ישראל דפרהסיא אסור [וכ"כ בהגהות מרדכי קח דיבמה שנופלת לפני מומר נחשב ערוה דקנאים פוגעים בו⁴]. אבל דעת הרמב"ן [תוה"א וכן מלחמות ור"ן סנהדרין עד:]- דבעכו"ם הבא על בת ישראל לא נאמר קנאים פוגעים בו⁵, ורק בישראל הבא עכ"ל. והר"ן ביאר דכיון דהולד נמשך אחריה אינו כ"כ הסרה.

עובדת כוכבים שילדה מישראל

תוד"ה עכו"ם. פ' בקו' דקסבר דעובדת כוכבים שילדה מישראל הולד ממזר, וחוששין לקידושי ממזר. ובה שמואל פליג דשידנן בתרא. ותוס' הקשו דבכמה משניות מבואר דהולד הולך אחריה. ובתוס' ר"ד תי' דדעת רב דצד ממזרות יש בו שנתערב ישראל מן הגויות, [ולכן נחשב ישראל לקדש אשה]. אבל אין לו זיקה יבום ולא פטר מהיבום [דאינו מתייחס אחריו בגדי קורבא]. [וכתב דכע"ז למ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, היינו שיש צד ממזרות שנתערב הגוי עם הישראל, ואף דרחמנא אפקריה לזרעיה דכתיב זרמת סוסים זרמתם [לקמן צח] דאינו מתייחס אחריו, וכבהמה⁶].

בא"ד ונראה דל"ק כל כך וכו' סברי דעכו"ם הולד כשר, וה"ה איפכא. דלמ"ד הולד ממזר מתייחס אחרי אביו ישראל. [למש"כ האחרונים דסברת מ"ד הולד ממזר משום הלך אחר הפגום, ה"נ שדינן אחר הפגום. אבל לצד דכוונת התוס' דחסר לו קדושת ישראל צ"ב אמאי תליא בסברת בנך הבא מעכו"ם וכו'].⁷

בא"ד כר"ע דאין קידושין תופסין בחי"ל, וה"ה הבא על שפחה ועכו"ם. רע"א [בגהש"ס] והשעה"מ [איס"ב טו] הק' דהמשנה לקמן סט: ס"ל דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר, אבל ישראל הבא על שפחה הולד מתייחס עבד. וצע"ג. והאחרונים תי' דדברי תוס' קאי רק לגבי עכו"ם, אבל ישראל הבא על השפחה בנה עבד. [ומש"כ תוס' אף אשפחה לאו דוקא, וצ"ע].

והאבנ"מ [ד יב] הביא ראייה לזה, דמקרא מלא גבי עבד האשה וילדיה תהיה לאודניה, ומבואר דישראל שהוליד משפחה הולד עבד. והקרא"א דחה דבעבד עברי התורה התירותו, ולא מקרי ביאת זנות כלל.

שם. סבר כר' עקיבא דאין קידושין תופסין בחי"ל. המהרש"ל תמה א"כ עכו"ם שקידש בזה"ז אמאי חוששין לקידושיו, הא הוה ממזר. ואין קידושין תופסין בחי"ל. [והגיה דסבר כר"ע דהוה ממזר העכו"ם ועבד]. ובאבנ"מ [ד יב] תי' דהכא הוה רק ספק ממזר שמא הוא מעשרת השבטים⁸, וקיי"ל ספק ממזר מותר [בתורת ודאי דדרשי' קידושין עג., וכמ"ש הש"ש א דדמי לספק

1 ומבואר בדבריו חידוש דתליא האם ביאה זו הוה דרך חתנות או לא [וכע"ז יל"ד דאפשר דאם בא עליה בפרהסיא הוה ממזר. א"נ בפרהסיא הוה איסור חילול ד']. אבל בדברי התוס' הרא"ש אפי' דכיון דיש צד איסור דאורייתא, ילפי' לעכו"ם, ולא תליא בכל ביאה.

2 [וע' אבנ"מ מש"כ דה"ה שאר אומות, דלגבי זה לא דרשי' טעמא דקרא].
וצ"ב כוונתם מה הדין בשאר אומות. האם ילפי' מיניהו, או דהוה רק מדרבנן [וכתי' תוס'].

3 ולשון התוס' ר"פ דבגירותן יש איסור. וצ"ב דהכא איירי בעודן עכו"ם. וע' לקמן עו: האם יש איסור דרך חתנות בעודם עכו"ם.

4 והר"ן בסנהדרין פא כתב דה"ה החיוב כרת ילפי' דהוה משום חילול ד', ורק בפרהסיא. ועוד כתב דאפשר דבצינעא נמי יש כרת, ואפי' הכי הוצרכו לגזור, דלא חמיר לאיניש עונש כרת בידי שמים, אלא שילקו. [אבל בתוס' דידן מבואר דאין בזה איסור כלל].

5 ובתה"ד [רכג] הקשה דבתוס' דידן מבואר דבצינעא הוה ביאת היתר. [ומשמע דדעת ההג"מ כר"ן דאף בצינעא נחשב איסור כרת].

6 והנבעלת לנכרי לא נחשב גילוי עריות שיהרג ואל יעבור, והביא ע"ז דברי ר"ת [הו' בתוס' סנהדר' שם וכתוב' ג:]- דביאת עכו"ם כביאת בהמה, ולא נחשב גילוי עריות [אבל אין ראייה מזה לסוגיין, דאף אי לא הוה גילוי עריות י"ל דבפרהסיא קנאים פוגעים וחייב כרת].

7 אבל בפשוטו ר' יוחנן פליג אהך דרשא, וע"כ ס"ל דמתייחס.

8 ובחי' ר' שמעון [יג] העיר דלמש"כ תוס' [ד"ה בדוכתא] הוה רוב דהוה ממזר. אלא דאף במקום דבעי 'ודאי' אף רוב הותר. ואכ"מ.

ערלה קידושין לט], ולכן תפסי קידושין. ולא אמרי' ממ"נ דאם אינו ממזר הוה עכו"ם, דספק ממזר הותר, וכמו ספק ערלה¹.

והאחרונים [קובה"ע ג ד, חי' ר' שמעון יב] חלקו על דברי האבנ"מ דאף אם הותר האיסור מספק, מ"מ הוה ממזר וסיבת האיסור קיימת. ותפיסת קידושין תליא בחומר החפצא דהוה ערוה, ומה שהיא אסורה בפועל הוה רק סימנ². **והאחרונים** הוכיחו כן מהא דאף אם אין איסור חל על איסור, לא תפסי קידושין [וכמ"ש האחיעזר, ה' לעיל יג.], וכן במקום שהותר מדין לא תתגודדו, דמ"מ הולד ממזר [ה' לעיל יד].

רש"י ד"ה בדוכתא. דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי. **הקוב"ש** [ב"ב פה] העיר דהוה רובא דליתא קמן, ובעלמא קבוע איירי ברובא דאיתא קמן.

תוד"ה בדוכתא. דאי אזיל לגבה, כל דפריש. [הראשונים האריכו בזה בכתובות שם, ותליא בסוגיה נזיר יב]. **והאחרונים** העירו עוד דהוה קבוע דאינו ניכר במקומו, ומדאורייתא לא נחשב קבוע [וכמ"ש תוס' גיטין סד. ועוד ואכ"מ].

יז.

איצטרוי. ע' מאירי ותוס' ר"ד כמה פ'.

עד שעשאו גויים גמורים. **המאירי** כתב שב"ד שבאותו דור עשאו כגוים גמורים שלא להיותם בכלל דיני ישראל כלל. אבל **בריטב"א** [טז: בהוצאות חדשות] ו**רשב"א** [כב.] הזכירו שהפקיעו לקידושיהם³. **והק"א** תמה בשלמא לענין קידושין מהני אפקעינהו, אבל מלישנא דקרא 'כי בנים זרים ילדו משמע דלכל מילי שוינהו כעכו"ם ואיך יש כח ביד חכמים לזה. וכתב דעשו ע"פ הנביאים ורוח הקודש. והביא דכעין הלשון הזה מצאנו לגבי כותים [חולין ו.]. דעשאו גוים גמורים, ונחלקו הפוסקים⁴ האם לכל מילי, או דהוה רק גזירה לדינים אלו. **והח"ס** [בש"ע או"ח לט] כתב [לגבי כותים, ומסור] דיש כח לכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגוים גמורים.

והראשונים [ע' לקמן כב.] הביאו בשם **הגאונים** דמומר אינו זוקק ליבום. [ועי"ש כמה טעמים בזה]. **והראשונים** חלקו. **והריטב"א** [טז:] ו**רשב"א** [כב.] כתבו דאין להביא ראיה מסוגיין, דהכא קאי על אותם בלבד, שעשאו כגויים גמורים מתחילתן והפקיעו קידושיהם. אבל שאר ישראל שנעשה כעכו"ם קידושיו קידושין, וכדאיתא לקמן מז:.

פסולא דידהו ל"ל תקנתא. בהגהות מרדכי [צז] הביא דמשמע אף לעתיד לבא כר' מאיר [קידושין עב:], ודלא כשמואל דפסק כר' יוסי דטהורין לעתיד לבא.

רבא אמר והיא עמוקה משאול. **האחרונים** [מגיה ליעב"ץ, חזו"א] הקשו דרבא ס"ל [לקמן מה] דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, א"כ אין פסול בתרמוד. וכתבו דס"ל דהפסול משום עבדות, וכמ"ש **תוס'** טז: ד"ה בשלמא, ולהלכה מפקיר עבדו צריך גט שחרור.
הדרן עלך פרק ט"ו נשים

1 והחזו"א [קלד] חלק דספק ממזר לא הותר כספק ערלה, דבספק ערלה ספינן ליה בידים [דכיון שהוא אינו יודע מותר לו]. ואילו בממזר צריך להודיע, כדאשכחן דעסקו בבירור המשפחות [ודוחק דהוה רק משום מעלת יחוס ישראל]. ועוד דממזר דאינו ידיע לא חיי [לקמן עו], מבואר דיש בזה איסור. [וע' מש"כ בזה שם].

2 ובחי' ר' שמעון שם דן האם יתכן דספק ממזר הוה היתר על החפצא [ולא רק על הגברא].

3 ולכאורה היינו דהפקיעו את הקידושין של בני בניהם לעולם, וצ"ע.

4 ע' שר"ע אה"ע מד' י דכותי שקידש צריך גט, דעשאו גוי רק לחומרא. וביר"ד קנט בש"ך ובחור"ד לגבי רבית.

בס"ד

פרק כיצד

אשת אחיו שלא היה בעולמו. הרמב"ן [לע' יב] הביא דהירושלמי מקשה מ"ש דאשת אחיו שלא בעולמו פוטרת צרתה, ומ"ש מאילונית. והירושלמי תי' דאשת אחיו שלא היה בעולמו ערוה היא, וערוה פוטרת צרתה. אבל אילונית ממועט מאשר תלד, שלא פטרה הכתוב אלא משום שאינה ראויה לילד וכו'. וביארו האחרונים [ברכ"ש ה] דאשת אח [דאילונית] אינה ערוה לפטור מיבום [וכיסוד הגר"ח, ע"ל יב], אבל איסור אשת אח שלא היה בעולמו נחשב ערוה לענין יבום.

הריטב"א [ג.] כתב דאשת אח שלא היה בעולמו 'אינה קורבת אח גמורה' כיון שלא היה בעולמו. אבל הרמב"ן [ג.] כתב דאשת אח שלא היה בעולמו אינה הנאסרת משום קורבא, דאשת אח בעולמו קרובה יותר ומתייבמת [אבל משמע דלא חסר בקורבת האח, ועי"ז אינו ראוי לייבם אלא דהוה גזיה"כ דלא חל זיקה אלא בשעת מיתה]. ובתוס' [בע"ב ד"ה אחוה] דפשיטא דמיקרי אחים, אף דלא היה בעולמו.

וע' לקמן יט: וכ. בגדר האיסור אשת אחיו שלא בעולמו בנפילה שניה.

רש"י ד"ה ולא מתייבמת. דמאמר קונה מקצת מדרבנן. בפשוטו בעי חליצה כיון דמאמר הוה רק מדרבנן, ומבואר ברש"י דאף מדרבנן מאמר הוה גדר מקצת קנני'.

יז:

תוד"ה אשת. וא"ת תיפוק ליה מדכתיב דרכי נועם וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דמדין דרכי נועם לא תחזור ליאסר אחרי שהותרה לשוק, וכ"כ הרמב"ן דאינו דרכי נועם דלאחר שנולד תצא מבעלה³². אבל בתוס' הרא"ש הקשה דאינו דרכי נועם שלא תינשא לעולם, שתזקק למי שנולד אח"כ. והרמב"ן הביא מתרצים דל"ש הכא דרכי נועם, דשמא אסורה לינשא כל זמן שחמיה קיים⁴. אבל לקמן פז: גבי בן ודאי מותרת לינשא כשקיים, דאל"כ תאסר לעולם.

[ובתוס' ב. ד"ה ואחות] בת' ה' כתבו דהכלל דנאסרה שעה אחת [שכל יבמה שאינה נקראת בשעת נפילה וכו'], הוה מדין דרכי נועם. אבל בת' הא' מבואר דס"ל דנאסרה' הוה פוטר בפנ"ע. ובקוב"ע [ו ב] כתב דהכא לא שייך נאסרה, כיון דלא נזקקה ליבם זה מעולם, ושפיר חל זיקה אחרי מיתה, ולכן תליא בחסרון דרכי נועם].

והאחרונים [קוב"ע ח' ר' ראובן א] חקרו האם דרכי נועם הוא סיבת הפטור, או דהוה סימן דל"ש שתחול זיקת יבום לנוול אח"כ. [וכמש"כ רש"י פז: דע"כ בן אין לו היינו בשעת מיתה, והא יש לו]. ולפ"ז כוונת התוס' דמדין דרכי נועם ילפי' דנולד אח"כ אינו זוקק.

והרשב"א תי' דאצטריך היכא שהיו שאר אחים והיתה זקוקה להם⁵. וסברת דרכי נועם שייך רק כשמותרת לשוק [וכ"כ בתוס' ר"פ]. ורע"א כתב דתוס' אזלי לשיטתם [ב.] דאינו דרכי נועם להיזקק למי שנפטרה ממנו, ואף כשיש שאר אחים. ורע"א [במק"א] כתב דהכא לא נפטרה ממי שלא היה בעולם, ולכן דין דרכי נועם תליא בהיתר בפועל.

בא"ד ואור"י דאיצטריך היכא דמעוברת [והראשונים הביאו דכן היא בירושלמי], דתמתין שמא תלד זכר ותהא זקוקה לו. והאחרונים העירו אמאי יש איסור לשוק, דהיאך תהיה זקוקה ליבם כל זמן שלא נולד⁶. וכתבו דבפשוטו מבואר דאסורה מחמת שתהא זקוקה בעתיד⁷ [דילפי' מ'עין עליו, ע' לקמן ר"פ החולץ]. ועוד כתב הגר"ח [סטנסל עז] דס"ד דעובר

1 [ולקמן קי: מבואר דחכמים נתנו לאישות דרבנן גדר קנויה ואינה קנויה, או קנויה ומשווירת בדרבנן].
2 ואף דנשאת לאחר בהיתר לא פקע הזיקה, וכ"כ רש"י פז: וע' לעיל טז. דיתכן דתליא בת' התוס' האם איסור א"א מפקיע בזה הזיקה.

3 האחרונים הקשו דאפשר לחלוץ בעודה נשואה לו, וכמו שהוכיחו מהא דלעיל טו. [אלא שאם היבם רוצה לייבם, צריך לגרש]. ועוד יל"פ תצא עד שיגדל ותחלוץ.

4 [והאחרונים דנו בכונתו אמאי ס"ד דתיאסר לינשא קודם שנולד, הרי עדיין אינה זקוקה לו, ועוד תהא מותרת מדין רוב. וע' בסמוך].

5 והרמב"ן הביא כע"ז בשם ר"מ, וכתב דאינו נכון בעיני כלל. והאחרונים [ח' ר' ראובן] ביארו כוונתו דדרכי נועם הוה סימן דלא חל זיקה אח"כ, א"כ אף כשיש שאר אחים.

6 ולכאורה תליא בחקירת האחרונים [אתון דאורייתא ח, וע' קה"כ כא] באיסור יבמה לשוק, האם הוה מחמת שארית אישות המת [וכמש"ב הבית מאיר קכא, ע"ש בברוך טעם], או דהוה איסור מחמת היבם. [וע' קוב"ע הוספות ו].

7 ובקוב"ע [ו ב] הביא מזה דחל זיקה ליבום אף שלא בשעת מיתה. ובעלמא לא חל כיון דנפטרה ממנו, אבל שלא בעולמו לא שייך לומר דנפטרה, וגם ל"ש דרכי נועם.

זוקק ליבום, כיון ד'ירוש', ויבום תליא בנחלה. אבל בקוב"ע [ו ב] הקשה דא"כ הוה בעולמו, דאין מיעוט שעובר אינו זוקק, אלא על מי שאינו בעולם.

ורע"א הקשה אמאי צריכה להמתין, תהא מותרת מדין רוב, שמחצה נקבות ומיעוט מפילות² [וכדאיתא לקמן קיט³]. והגר"ח [שם] חלק דאף אם מותר לינשא מספק, מ"מ כשנולד אח"כ נתברר דההיתר היתה מחמת טעות, ולא שייך בזה דרכי נועם⁵. [וכה"ק בקוב"ע [כד], וכתב דע"כ דדרכי נועם הוה טעם הפטור, ולא סימן]. והגר"ח כתב דאפשר דהכא כיון דכל הזיקה מחמת העתיד, ולכן במה שמותרת מדין רוב, אינה מעוכבת מחמתו, ויש חסרון דרכי נועם. ובמק"א תי' **רע"א** דבאמת אינה צריכה להמתין, ומ"מ נחשב דרכי נועם כיון שיכולה להמתין.

כתב רחמנא יחדי מיוחדים בנחלה. פרש"י שחולקים נחלה אחת⁶. [והרשב"א כתב אע"פ שיורשים מאמם, ירושתאם לא שכיחא]. אבל לעיל **פרש"י** הראוין לירש זה את זה. והרשב"א הקשה דאחיה דלוט [אחי אביו] יורשים זה את זה. והריטב"א כתב דבעינן לתרוייהו, דאחים מהאם יורשים נחלה א', ואחי אביו [אחיה דלוט] יורש זה את זה. ובעינן תרוייהו.

עד דמיחדי באב ואם. הרמב"ן [ושא"ר] הקשו אדרבה כיון דחידוש הוא דאישתרי נימא דהותר רק חדא איסורא, ולא אשת אח מאב ואם. ותי' דסתם אחים משמע משניהם. א"נ כל שקרובים יותר התיר הכתוב, ואם יש לך לתפוס המועט היינו הקרוב קרוב קודם. [ואח מאב ואם הוה אח קרוב יותר, ולא נחשב ב' סיבות איסור⁷]. והאו"ש [בסוף קו' זיקה] הוסיף דגדר הנפילה ליבום הוה מחמת איסור אשת אח, דמצוותו בכך שבמקום מצוה האיסור גורם ההיתר⁸. ואם נימא דאח מאב ומאם מתייבמת, א"כ מסתבר דההיתר איסור אשת אח מאם הוה ג"כ מצוותו בכך, וגורם ההיתר, ולכן הגמ' סברא עד דמיחדי⁹.

סוגיית זיקה¹⁰

אמר רב הונא וכו' אין זיקה. פרש"י לא אלימא למהוי כארוסה ליאסר קרובות עליו¹¹. משמע ברש"י דאף למ"ד 'אין זיקה' יש עליה קנין היבום¹², אלא דלא נחשב עי"ז כארוסה. והאחרונים הביאו דבגמ' [ק' ד: דא"א ללמוד קידושי ביאה מיבמה [ומשמע אף למ"ד אין זיקה], מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת. ופרש"י דהביאה באה לגמור, אבל קנין מעיקרא לא. ועוד הביאו האחרונים דלדעת ר"ת [בתוס' סז:] יבמה נחשבת קנין כספו לאכול בתרומה, ואף למ"ד אין זיקה. וכן דין שומרת יבם שזינתה, לרב המנונא ולר' עקיבא נאסרת ליבם

- 1 ע' לקמן דף סז
- 2 וכה"ק להדיא בתוס' ר"פ. ותי' דמ"מ אם המתנה תהיה זקוקה. וצ"ב. [ויל"פ דרך במקום שפסקו ע"פ הנהגת רוב נחשב שהותר].
- 3 ובקוב"ע הביא דכע"ז כתב הרשב"א [בקו"א לקמן קיט] דאם מעוברת תהא מותרת לינשא לשוק, אינו דרכי נועם לחזור לזיקק כשתפיל. ואף דההיתר לשוק היתה ע"פ רוב, ונתברר שהוא טעות.
- 4 והאחרונים הביאו דהרשב"א [קיא:] כתב כע"ז, דחלק על ר"ח דלא שייך נאסרה בספק סריס, כיון דאם יבא אליהו מותר, והשתא נמי איגלאי מילתא למפרע. [והקשו סתירה ממש"כ בקו"א במעוברת. וצ"ל דמעוברת תליא במקרה העתיד].
- 5 ובקוב"ע הוסיף דאילו יעידו עדי שקר, וכי נאמר דאינו דרכי נועם שיתברר שזקוקה מתחילה, ה"נ ברוב איגלאי מילתא דההיתר היתה בטעות. [ותי' דצ"ל דעדי שקר אפשר לברר עכשיו, ולכן נקרא דרכי נועם].
- 6 והרשב"א הקשה דאחיה דלוט ראויין לירש ירושה א' מאבי אביהם, ואמר' [ב"ב קנט.]. דירש מאבאה דאבא [ולא שזוכה בו בקבר]. ותי' כיון דפעמים יורשים זה בלא זה לא קרינן יחדי, אבל אחים מאב א"א לירש זה בלא זה. אבל הריטב"א תי' דכיון דהוה ע"י מי שהנחלה באה ע"י, לא קרינן ביה נוחלין נחלה א'.
- 7 וע' תוס' הרא"ש ח. דמבואר דס"ד דאשת אח מאם [ולא מאב] הוה חדא איסורא.
- 8 ולכן לדעת ב"ש [יג:] בעינן שיהא איסור אשת אח כדי שתיפול ליבום. [ורמז דזה כוונת תוס' ג: דאין ללמוד משם עשה דל"ת, דמצוות בכך. וביאר הרא"ש דהאיסור גורם להיתר. אבל משמעות תוס' שם דבכל מקום דא"א בעינן אחר נחשב מצוותו בכך].
- 9 ולא נתבאר בדבריו מה המסקנא, ומשמע דאיסור אשת אח מאם [באח מאב ומאם] הוה בגדר הותרה מחמת המצוה. [ודוחק]. ולכאורה במסקנא לא נחשב ב' שמות איסור, והוה רק אח א'.
- 10 הרמב"ם [בפתיחה להל' יבום] כ' דרשות היבם נקרא זיקה. ובהג"ה לשר"ע [קנז א] פי' 'קושר' מענין והוא אסור בעזיקים [ירמיה מ א].
- 11 ומבואר דאם ארוסתו אסורה [מדין חמותו], וע' לעיל ג. דמשמע בתוס' דבת ארוסתו מותרת [ודנו בזה האחרונים]. והאחרונים דנו האם ה"ה חמותו מארוסתו.
- 12 ולר"ד היה אפ"ל דמ"ד אין זיקה ס"ל דהאיסור שומרת יבם הוה מחמת אישות המת [ע"פ חקירת האחרונים], ואין ליבם קנין באשה.

ומקנה לה', ולא תליא במ"ד זיקה.

תוד"ה ולימא וכו'. מבואר דנחלקו כמה תנאים אי יש זיקה או אין זיקה, ונחלקו האמוראים [בסוגיין ובכמה מקומות] להלכה, וליישב סתמי המשניות. [וע"ע לקמן יח: בדין קידושין מפקיעין לזיקה].

ורב יהודה אמר ש"י שמתה אסור באמה. בסוגיין מבואר דלמ"ד יש זיקה מהני לאסור קרובותיה וכן [יח:] לענין שנחשב אשתו של היבם לצרתה [שאם מת היבם, נחשב שהיא צרה לאשתו]. **ורוב הראשונים** [כז:]: כתבו דאסור בקרובותיה רק מדרבנן² [וכ"ה פשטות הגמ' שם דזיקה דרבנן³]. אבל **האחרונים** הביאו דיש ראשונים דמשמע דאסור בקרובותיה מדאורייתא⁴.

וברש"י [ד"ה ולימא הב'] מבואר דתליא במח' [נדרים עד. ולק' כט:]: האם היבם יכול להפר נדריה [דהגמ' שם נקטה הלשון יש זיקה⁵]. ומבואר בזה דהמח' להפרת נדרים דאורי' ⁶ [וכה"ק התוס' הרא"ש כט:]: אבל איסור קרובותיה הוה מדרבנן.

והגר"ט [יב] כתב לחדש [בדעת הנמוק"י⁷] דיש זיקה ואסור בקרובותיה מדאורייתא, אלא דמיתלא תליא האם ייבם לבסוף, דזיקה הוה תחילת קנין היבום [ע"פ רש"י קידושין ד. ה' לעיל], אלא דאם לא נגמר קנין היבום לבסוף תחילת הקנין אינו אוסר כלל [מדאורייתא]. ובסוגיין אף שמתה אסור מדרבנן, דרבנן תקנו זיקה לכל הצדדים⁸.

וה**אחרונים** כתבו דשורש המח' יש זיקה הוא מח' בדאורייתא, בדין מקצת אישות דזיקה. אבל אף למ"ד דיש חלות זיקה מ"מ לא אלים לאסור לקרובותיה. וביארו **האחרונים** [אבי עזרי ו יח ועוד] דלמ"ד אין זיקה הוה בגדר קנין, אבל האשה אינה בגדר 'מקודשת'. ולכן לא קרינן ביה 'אישה' לגבי הפרת נדרים [וכמ"ש רש"י סוד"ה ולימא הב']. ולמ"ד יש זיקה נחשב שחל דין קידושין ושא"ר⁹, ונפק"מ לזה מדאורייתא להפרת נדרים¹⁰, וכן איסור קרובים מדרבנן.

הרמ"א [קנט ה] הביא בשם מהר"י מינץ דאף נפלה לא' שומרת יבם, אינו יכול לישא אשה אחרת משום חרם דר"ג, ונחשב נושא ב' נשים. וציין **הגר"א** [כג] דקי"ל זיקה ככנוסה והוי כאשתו. [אבל אם היתה כבר משודכת לו מותר¹¹].

אסור באמה. הריטב"א [וכ"כ הנמוק"י] אם קידשה אפי' מחיים תופסים קידושין, דלא אלימא זיקה שלא יהיו קידושין תופסים בקרובותיה. וכדמוכח מההיא דר"י ב"ב. וכע"ז כ' המאירי דאינה חמות גמור, אלא כעין חמות, אבל מ"מ קידושין תופסים. ובגר"ט ואמר"מ [ז לא] דייקו מזה דס"ל דיש איסור קרובים מחמת זיקה מדאורייתא¹². אבל **התוס' ר"ד** [כג: ומא]. כתב דמדרבנן אין קידושין תופסים באחות זקוקתו וכאחות אשתו [ולכן לר"י ב"ב קידושין לא מפקעי זיקה, ע' לקמן יח:]. ולפ"ז יל"פ דזה כוונת **הראשונים** לומר דאף מדרבנן לא

- 1 ומבואר דנחשבת אשתו לענין פרשת סוטה וקינאי, ולא רק חייבי לאוין בעלמא.
- 2 וכ"כ **רש"י** כח: וקידושין נא: דאחות זקוקתו דרבנן, דדמיא לאחות אשתו.
- 3 אבל **בתוס' חד מקמאי** [כו: עה"ג כח]. כתב דכוונת הגמ' משום אסור לבטל מצוות יבמין, אבל למ"ד יש זיקה הו"ל כאיסור אחות אשה דאורייתא.
- 4 דה**מאירי** ח. הקשה היאך אמר' דאיצטרך קרא היכא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי, היאך נשא אחות זקוקתו. [ובתנ"י תי' דזיקה דרבנן, ובמהרש"א שם נראה כמסתפק בזה, אבל **המאירי** תי' באופ"א, ודייקו **האחרונים** דס"ל דהוה דאורייתא]. ובפשוטו דעת ר"ח כז: דהוה דאורייתא, וע' בראשונים שם. וכן מבואר **בתוס' חד מקמאי** הנ"ל. וע"ע לקמן יח: בדברי הריטב"א.
- 5 וברש"י מבואר דהוה אותו גדר זיקה דהכא, אבל ה"ר' בנדרים עד. נסתפק דהוה למ"ד זיקה ככנוסה [וכן משמע ברא"ש שם].
- 6 אבל הביאו דבס' אהל דוד בשם ר' משולם איגרא כתב דזיקה הוה אישות דרבנן, ומפר מדין כל הנודרת ע"ד בעלה נודרת.
- 7 שדייק דס"ל לנמוק"י דזיקה הוה סיבה למנוע קידושין [מדאורי', ע' בסמוך], אלא דלא אלים. ואח"כ כתב הנמוק"י בהדיא דהוה דרבנן.
- 8 וה**אחרונים** העירו דבתוס' [ושא"ר] מבואר דסוגיין ס"ל דאין מקום לחלק משום דמתה, ולא דיש איסור נוסף.
- 9 והביאו כן מדברי **השיטמ"ק** [נדרים עד.] דזיקה לא אלימא כאישות לענין ליורשה ולטמא דכתיב בהו שארו, אבל לענין הפרת נדרים למ"ד יש זיקה אלים קנין יבם מקנין ארוסה. [וצ"ת].
- 10 וה**אחרונים** דנו האם דין הפרת נדרים תליא בדין הקנין על האשה, או מקצת אישות.
- 11 והגר"א [כד] בי' דכיון דיש חרם הקהילות במשודכת, נאסרת היבמה עליה. וכלפי איסור חרם דר"ג הו"ל למשודכת כערוה. ועי"ש וצ"ב.
- 12 דבפשוטו משמע דהוה איסור דאורייתא, וכעין חצי שיעור ול"מ למנוע קידושין.

אליהם למנוע תפיסת קידושין¹.

רש"י ד"ה אין זיקה. לא אלימה למהוי כארוסה וכו'. להאסר משום חמותו. ומשמע ברש"י דלמ"ד יש זיקה הוה כארוסה.

רש"י ד"ה אבל בחד. דמיא ככנוסה. [משמע נשואה], וכ"כ בד"ה יש זיקה. [והרש"ש הקשה דלעיל ד"ה אין זיקה] כתב למהוי כארוסה. וצ"ע. אבל בפשוטו גדר 'זיקה ככנוסה' הוא שלב נוסף, והוא סברת ר' אושעיא [לקמן יח: ע"ש], אבל אינך מ"ד יש זיקה אינה ככנוסה².

רש"י ד"ה ולימא וכו' אפי' בחד. ר' עקיבא וכו'. הריטב"א הקשה דהיינו לרמי בר חמא, אבל לרבא ורב אשי [נדרים עה]. מצי סבר יש זיקה, אלא דאין היבמה גמורה לבעל, שאין חיוב סקילה. ועוד הקשה התוס' הרא"ש [כט:]: דשמעין לר' עקיבא דל"מ זיקה להפרת נדרים דאורייתא, אבל אפשר דאוסר בקרובים מדרבנן. והריטב"א פ' דמ"ד אין זיקה היינו רבן גמליאל או ר' מאיר [ע' בסמוך].

הו"א, אבל בתרי אין זיקה קמ"ל. האחרונים דנו בגדר זיקה לתרי, האם נחשב שיש זיקה לכל א', ואין סתירה להיות זקוקה לב'. או דהזיקה רק לא", ותליא בברירה [וכלשון הגמ' נדרים עד. לגבי הפרת נדרים, אבל לקמן כט: לא משמע כן ע"י לקמן].⁵ וברש"י [ד"ה ה"מ] ביאר סברת מ"ד אין זיקה לב', דלא ידיע קמי מאן רמי, הילכך לא חשיבא למיסר. [משמע דיש זיקה לתרויהו, אלא שאינו חשוב].

ומבואר דאחרי שא' כנס או חלץ מותר באחותה [דאמר ר"י בן בתירא המתן עד שיעשה אחיך מעשה, וכן איתא בגמ' לקמן מ:]; ורש"י [בד"ה ולימא הא'] כתב דפקעה זיקה [בפשוטו משמע מכאן ולהבא]. והרש"ש ציין דרש"י כג: [ד"ה אין מוציאים] דפוקע משאר אחים למפרע. וכ"כ המאירי שחליצת א' או יבום מפקיע זיקה משאר אחים למפרע, כאילו לא היתה זקוקה לו מעולם. וכן האריך באר"ש [קו' זיקה טז]. והאחרונים הקשו דבגמ' כז: אמרי' באחות זקוקתו נאסרה, ואי אמרת דהזיקה נפקע למפרע, א"כ נתברר שלא נאסרה לעולם. והאר"ש תי' דכיון דרק ע"י מעשה מעקר למפרע אמרי' נאסרה. וביארו האחרונים [קה"י יח] דגדר הדבר דע"י מעשה עכשיו נעקר למפרע, ולא הוה בירור למפרע⁶.

יח.

הו"א מחיים אבל לאחר מיתה פקע זיקה, קמ"ל דזיקה בכדי לא פקעה. [ובתוס' יז: ד"ה אבל] כתבו דהאמת דאין חילוק כשמתה. אבל האר"ש [קו' זיקה ב] הביא דדעת הירושלמי דכשמתה פקע זיקה. וביאר דהירושלמי ס"ל דנעקר למפרע.

ומבואר בגמ' דאילו פקע הזיקה מותר בקרובותיה, והאחרונים הקשו מ"ש ממתה אשתו. והאר"ש [טז] הוכיח מזה דנעקר הזיקה למפרע [ע' לעיל]. והאחרונים [חי' ר' שמעון יט] כתבו דהגדר איסור קרובים לאחר מיתה הוא דאמרי' דנשאר מקצת אישות, ועדיין היא שארו⁷. אבל הכא אילו פקע הזיקה, בלא סיבת מתיה, פקע אף מקרובים. ועוד כתבו האחרונים [משנת ר"א טו] דזיקה נחשב אישות לזמן, ומעיקרא לא נחשבת אשתו כלפי

1 אבל בדברי הראשונים יח: מבואר דחל הקידושין לכל דבר, ולא דנים שלא חלו קידושין מדרבנן. דס"ל דאף מדרבנן לא החשיבוהו כערוה. [וכן פשיטא לריטב"א שם דאילו זיקה דרבנן אינו מונע לקידושין. וצ"ל דהיינו אחרי מ"כ כאן].

2 והביאו דמבואר ברש"י דחמותו מארוסתו אסורה, ובתוס' [לעיל ב:]: משמע דלא נאסר בת אשתו ע"י קידושין, והאחרונים דנו האם ה"ה חמותו.

3 אבל אפשר דר' אושעיא ס"ל זיקה ככנוסה מדאורייתא, והכא אמרי' כן מדרבנן.

4 ויל"ד האם היינו משום דהזיקה תליא ביבום, וזקוקה רק ליבום הא', אבל במאירי [ד"ה ולמדת] כתב דאיתתא לבי תרי לא חזי.

5 [וע"ע לקמן יח: למ"ד זיקה ככנוסה האם יתכן זיקה ככנוסה לשניהם].

6 ומבואר במאירי דאפי' לאחר מיתתה מהני חליצץ צרתה להתיר את אמה. [וע' לקמן יח:].

7 ובקה"י [כ] ביאר דאף לר' יוחנן [י:]: דאמרי' שליחותיהו דאחים, היינו דנפילת היבום הייתה לכל האחים, אבל גדר זיקה הוה כדי להתייבם. ולכן מיתלא תליא במי שזקוקה לו [וכע"ז כתב הגר"ט]. [וי"ל עוד עפ"ז דאף כשחולץ לבסוף נתברר שלא היתה זיקה לעולם ליבום אף לחולץ, אלא הוה איסור חדש דאחות חלוצתו. אבל במאירי משמע דלא כן].

8 ובקה"י הקשה מ"ש ממאנת דאין נאסרה. וכתב דע"כ דמיאון נחשב איגלאי מילתא דלא היתה מקודשת לו. [ודלא כגר"ח ע' לע' יב].

9 דמיתה וגירושין מתיר רק לעלמא, אבל לקרובים לא הותר. [והאנתון דאורייתא ח האריך לחקור בזה].

המצב שאח"כ, וכ"כ בקובה"ע [יב] והוסיף להזיקה מתחדש כל רגע, מחמת שעכשיו היא זקוקה לו.¹

מתיב וכו' הרמב"ן כתב דאע"ג דיש תנאים דנח' בזיקה, קושיות הגמ' מסתם משנה. וכן מברייטא שבאה לפרש את המשנה [וכ"כ בתוד"ה הא.]. אבל הת"י פי' דכוונת הגמ' דאתי כמ"ד יש זיקה, ופקע ע"י מיתה. וכן יפקע כשמת היבם.²

ואי אמרת יש זיקה ה"ל צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו בזיקה. משמע דע"י הזיקה [למ"ד יש זיקה³], נופלת לפני אחיו הב', ונחשבת לצרה לאשתו. וע' לק' ל דנח' הראשונים מתי אמר' כן, ולגבי מה נתברר שלא נפלה לאחיו [ויסוד לסברא זו לק' יח: לגבי זיקה ככנוסה].

אמר רבה ה"ה דלא עשה מאמר. והרמב"ם [ו יח] פסק דדוקא עשה מאמר. וע' לקמן ל.

אסור לבטל מצוות יבמין. הקר"א [כו.]. נסתפק האם יש סדך איסור דאורי', דאסור לבטל מצוה המוטלת עליו [וכן לחתוך כנף בגדו]. וחזר בו דמבטל ע"י גרמא בעלמא ליכא חשש איסור דאורי'. אבל האחרונים כתבו דהוה תקנ"ח בדין יבום.

האחרונים דנו האם ביטול מצוות יבמין הוא משום המצוה לייבם, או אף כשיש זיקה רק לחליצה אסורה לבטלו [דהחכ"צ א] דן האם חליצה הוה מצוה או רק פטור. ועוה"ק דמשום תקנת ביטול מצוות יבמין חולצים, ואפ"ה אסור לייבם, שמא תפקע אף דין חליצה.⁴

ואי אין זיקה תבטל. משמע דלמ"ד יש זיקה יותר מסתבר לאסור מצד ביטול מצוות יבמין. וכ"מ בתוס' הרי"ד [יז:]. אבל הריטב"א [יז:]: משמע דלמ"ד יש זיקה ל"ש ביטול מצוות יבמין, כיון דעדיין זקוקה לחליצה. וכ"מ ברשב"א [מא.]. והאר"ש [יבום ז א] תמה דדעת הרשב"א [ע' בע"ב] דחולצת רק מדרבנן.

תוד"ה דלמא. ובזמן מרובה חייש' שמא ימות. [וכ"כ תוס' גיטין כח.]. והרמב"ן ת' עוד דהתם יש צורך שלא לחוש, שלא לאסורה בתרומה וכו', אבל הכא כיון דיבום וחליצה כהדדי אין אנו מביאים עצמינו לידי ספק ביטול מצוה. והריטב"א הק' דחליצה במקום יבום אינו כלום.

בא"ד וריב"ן פי' משום דבשעת נפילה לא חזי לתרווייהו וכו'. דאמר' נאסרה [וכע"ז כתב רש"י כד. ד"ה ואי, וע' לקמן כז:]. ומבואר דשייך נאסרה כשעדיין זקוקה לחליצה.

ועפ"ז האריכו הפוסקים [רשב"ש ה' בב"י קסה] האם יש נאסרה בנודרת⁵. והב"ש [קסה ד] נסתפק אם היה ליבם אשה [ואינו יכול ליבם משום חרם דר"ג], ומתה האם אמר' נאסרה. והחז"א [קכב ג] כתב דל"ש נאסרה במה שאינו חסרון באישות, אבל הכא אין איסור באישות דידה, אלא שתקנו שהוא אינו ראוי לב', ואר"י הוא דרביע עליה. [וכמ"ש הרשב"א ב. לגבי נודרת דזקוקה לחליצה].

והאחרונים הקשו [לדברי החז"א] דלכאורה אסור לבטל הוא דין זהירות חיצוני, ולא שייך לדין יבום כלל. ומוכח מזה דתקנת אסור לבטל הוא בכלל עצם הזיקה [והביאו עוד דלקמן כו: מבואר דיש בזה חסרון חליצה פסולה].

יח:

קידושין לא מפקיע זיקה

משום ר' יהודה בן בתירא אמרו המתן וכו' הראשונים הקשו דכיון דחלו הקידושין מדאורייתא, א"כ הוה ערוה ויפקע הזיקה. ומבואר בר"י ב"ב דקידושין לא מפקיעים זיקה. והתוס' רי"ד [כג: ומא.]. כתב דלא אתי קידושין דבתר זיקה ופקע, משום דמדרבנן אין קידושין תופסים באחות זקוקתו [וכאחות אשתו] לפטור את היבמה⁶. [וכלפי דינים דרבנן נחשב שלא חלו הקידושין⁷]. הילכך יבמתו צריכה חליצה, ואשתו אסורה משום אחות זקוקתו. אבל

1 [והאחרונים דנו דנפק"מ בסברות אלו, במקום שנפקע קידושין [מחמת שנעשית ערוה] האם מותר בקרובותיה. וע' מש"כ לעי' ט.].

2 ויל"ד כשמת היבם, עדיין ראויה לקיום היבום שלו, ולהקמת שם, ולא יפקע. משא"כ כשמת היבמה.

3 והעירו דמבואר למ"ד אין זיקה, אינה נופלת ליבום מחמתו, אף שיש ליבם קנין בה. [דיבום שייך רק ע"י 'קורבא'. א"נ לא נחשב צרה].

4 ולכאורה לא דמי, דרמאי עליו מצוות יבום, אלא דאינו חייב לקיים, דמותר לחלוץ [אלא שחכמים חייבוהו לעשות כן]. אבל אם מבטל המצוה, הוה ביטול למצוות יבום.

5 ובחכ"צ [א] הקש' דאם אונן אינו חולץ, א"כ נימא נאסרה [וצ"ב היכן מצאנו נאסרה לחליצה]. והחש"ל [ב. חלק דאסורה לכל העולם].

6 וכ"כ האמרי"ם ז לב, והחז"א [קלב ג] כתב דכן דעת מ"ד [כט:]: דמאמר דאיסורא לא קני, אבל ר' אבין [ע' תוד"ה אומרים] חלק.

7 וכע"ז דעת הדרכ"מ [יו' לקמן כ.]. לגבי איסור שניות. וע"ש דדנו האם גדר שניות דמדרבנן הוה ערוה, או

בשאר ראשונים מבואר דדינים שהקידושין חלו [עכ"פ דמקצת, ע' בסמוך] אף לגבי דינים דרבנן.¹

ודעת תוס' [והרמב"ן בתי' א' ורשב"א] דקידושין לא מפקיע זיקה, אבל נישואין מפקיע. וצ"ב מ"ש קידושין מנישואין.

והרמב"ן [ויותר מפורש בריטב"א בשמו וברשב"א מא. בהרחבה] כתב דלמ"ד יש זיקה תרוייהו מקודשות אצלו, ואינו בדין שיוציא מקודשת מפני מקודשת. [וסברא זו צ"ב דאיסור אחות אשתו הוה בגדר ערוה, ולא 'שאין מקום', וכיון דהקידושין חלו מה שייד סברת מאי אולמי'. והאחרונים דנו דהקידושין אינם יכולים לחול לענין לאסור אחותה, וכעין לשון הרמב"ן בסמוך, וצ"ב]. אבל נשואה דין הוא שיפקיע זיקה, שזו אשתו גמורה אצלו בביתו, והיאך תיכנס זו ותוציאנה מביתו.

והרשב"א [מא. בד"ה ואיכא למימר] כתב דבאמת קידושין מפקיע זיקה, אלא דאסור לכנוס כדי שלא יראה ככונס אחות המקודשת לו [דמיחזי שלא פקע הזיקה], והביא כן בשם תוס' דידן. [וע' בסמוך].

אבל דעת הריטב"א³ בשם רבותיו ור' יונה דאי זיקה דאורייתא⁴, אף נישואין לא מפקיע לזיקה.

והרמב"ן כתב עוד [דלמ"ד יש זיקה] מקצת קנין שיש לו בה פוגם קידושי אחותה. ולעולם לא פטרה אלא בקידושין דקודם זיקה. ועוד י"ל גזירה שמא יכנוס בלא קידושין אחרים, ונמצא פוגע באחות זקוקתו. [ולכן רק נישואין מהני].

והרש"ש כתב [בדעת רש"י כג:]: לחלק דכשיש עוד אח, נפקע הזיקה, דנתברר שזקוקה לשני. אבל כשנעשית א"א לא פקע.

תוד"ה שומרת יבם. דבשעת נישואין נראה כנושא אחות זקוקתו⁵. בפשוטו משמע דבאמת פקע זיקה משעת קידושין, אלא דיש איסור דרבנן שנראה דלא פקע [וכדברי הרשב"א]. והאחרונים הקשו דבתוס' יז: כתבו דאין נ"ל לחלק משום קידושין, ומשמע דבאמת לא נפקע ע"י קידושין⁶. ועפ"י יל"פ כוונת התוס' דהזיקה לא פקע ע"י קידושין, אבל מדינא מותר להפקיע את הזיקה ע"י נישואין [כיון דאחרי הנישואין הוה בהיתר]. ובזה אסור משום ד'נראה כנושא'.

ובקובצה"ע [כ ד] כתב דאחרי מיתת היבמה מותר לישא אמה, דהנישואין הוה בהיתר [דאינו מבטל בכך מצוות יבום⁷], וכיון שנשאה פקע הזיקה. [ומש"כ בגמ' אסור באמה, נפק"מ לענין נפילת יבום]. והאחרונים דנו דאחרי שמתה, אף שנעשית ערוה לא פקע הזיקה.

בא"ד אבל אם נשא כבר [באיסור], שהיא אשתו גמורה וכו'. משמע סברת התוס' דמה שעשה עשוי, ואין מחמירים עליו לאסור את אשתו. ולא כסברת הראשונים דנישואין אלימי ומפקיעין לזיקה.

בא"ד ודוקא בקידוש לאחר נפילה וכו' אבל קידוש בהיתר וכו'. צ"ב מה ס"ד דתוס', דפשיטא דאחות אשתו בקידושין הוה ערוה גמורה, ופטורה משעת נפילה. ומשמע בתוס' דאף בזה שייד סברת 'נראה' דנפלה לפניו ליבום [וע"ד מש"כ הרשב"א].

ובדברי הרשב"א [מא]. מפורש דכל הנידון בזה מדרבנן, דמדרבנן קידושין לא מפקיעי זיקה⁸.

הוה איסור בעלמא.

1 ולכאורה ס"ל דלא נראה לחכמים לתקן דבר הסותר דאורייתא, וע"כ החשיבוהו כאיסור פחות מדרבנן. אבל הריטב"א ונמוק"י [לעיל יז:] כתבו הטעם 'דלא אלים' להפקיע קידושין, משמע דהוא סברא מסויימת בזיקה, דתקנוה כדבר קלוש.

2 אבל הביאו דברמב"ן עה"ת [ויקרא יח יז, יח] ביאר דטעם איסור קרובת אשתו דשכיבת שניהם זימה, והאיסור הוא במה שנושא את שתייהם [ולא דמי לקרובותיו, שאסורים משום שהם ערוה על האיש]. ועפ"י דנו דגדר האיסור הוא בהצטרפות שניהם.

3 והביאו הנמוק"י, והשר"ע [קנט ה] הביא י"א דנישואין מפקיעים זיקה, והדרכ"מ ובי"ש [יב] הביאו בשם הנמוק"י כדעת הריטב"א.

4 בפשוטו משמע דאיסור אחות זקוקתו דאורייתא, וע"ז לא תפסי קידושין באחותה. אבל לא מצאנו צד כזה. וע"כ כוונתו דזיקה דאורייתא, מונע שלא יחול קידושין להפקיע את הזיקה [ויש שיויר בקידושין שלא יפקיעו זיקה שקודם], וא"כ אף כלפי נישואין ל"מ.

5 והאחרונים הקשו איזה איסור יש במעשה הנישואין, וכשבא עליה הוה כבר בהיתר. וצ"ל דמ"מ רבנן אסרו.

6 ובפשוטו אף מדאורייתא, ויש לדחות דמ"מ פשיטא ליה דמדרבנן לא פקע.

7 והבין דכוונת התוס' 'דנראה כנושא' הוה חסרון משום שמבטל מצוות יבמין, אבל בפשוטו נראה כנושא הוה איסור מצד עצמו.

8 ולפ"י סברת 'היאך תוציא מקודשת' הוה סברא בתקנ"ח. [אבל יש אחרונים שדייקו מסברא זו דתחילת

אבל **האחרונים** הביאו מכמה ראשונים¹ דמשמע דאף מדאורי' לא פקעי זיקה. והאחרונים דנו דלא פקעי זיקה משום דלא חל פטור 'עליה' לאחר נפילה^{2,3}. [אבל לעיל ח. מבואר דלא כן, ועי"ש וטז. מש"כ בזה]. אבל **האמר"מ** [ז כח, לא] דן דמדין ערוה נפקע ממנה דין יבום, ומ"מ בעי חליצה משום הזיקה^{4,5}.

ובגמ' עט: רבה תי' דכשנעשה פצוע דכא, עדיין זקוק לחליצה לר' עקיבא [דחייבי לאוין פטורים מיבום וחליצה]. ופרש"י דהזקקה ליבום, ובעי חליצה להפקיע זיקה. ואביי הקשה מדברי ר"ג דתמתין עד שתגדיל ותצא משום אחות אשה. אלמא אתי אחות אשה ודחי. והראשונים הקשו היאך מייתי ראייה מר"ג דס"ל אין זיקה, שהרי אפשר דלמ"ד יש זיקה צריך חליצה להפקיע את הזיקה [ואפי' שאינה עומדת עכשיו לייבום, מ"מ הזיקה לא יפקע, דומיה דקידושין בסוגיין]. והראשונים דנו דהתם קאי לר' עקיבא דס"ל אין זיקה [לגבי הפרת נדרים ודחו דתלי' בגמ' כט:]. והרשב"א [עט:; ומא, א שנח] הוכיח מזה דלכו"ע נישואין דאחר זיקה מפקיעים, ויש זיקה הוה סברא רק באירוסין⁶. והריטב"א שם כתב דמ"מ אינה ראויה לייבום לכתחילה, ואם בעלו ל"ק⁷. [והאחרונים דייקו מהריטב"א דמדאורי' לא פקע].

ובתוס' טז. [ד"ה בני צרות] הביאו משומרת יבם שקידש את אחותה דקידושין מפקיעין היבום. והאחרונים הקשו דאדרבה מבואר בדברי ר' יהודה ב"ב דקידושין אינן מפקיעין לזיקה. וכתבו לפרש דכוונת התוס' דמדאורייתא לכו"ע נפקע. ועוד הביאו דבתוס' **הרא"ש** הביא מדר' גמליאל דקידושין לחוד מפקיע לזיקה. אבל א"כ קשה אמאי הביא ממ"ד אין זיקה, דלמ"ד יש זיקה פליג⁸.

תוד"ה אומרים. ואי ס"ד מאמר דאורי' זה יעשה מאמר ויקנה וכו'. והרמב"ן הביא י"מ [וכ"כ בתוס' ר"פ] דקידושי היתירה פוטרים, ולא קידושי איסורא, וכת' הגמ' כט: דמאמר דאיסורא ל"ק⁹. ובסוגיין קידושין דאיסורא לא מפקיע.

והרשב"א [מא.] ובשו"ת א שנח] תי' דמאמר כנישואין, והוה כביאה. ולכן מפקיע זיקה.

והריטב"א הביא בשם רבותיו ור' יונה דהתם מהני מאמר כל א', שע"ז נתברר שהיבמה אינה זקוקה אלא למי שעשה מאמר. וכ"כ הרמב"ן כט: [ולא כמ"ש רש"י שם דהמאמר אוסרת את אחותה].

בא"ד ויכולים לעשות ע"י שליח בב"א. והראשונים [ריטב"א, ורמב"ן כט:] הקשו נגזור שמא ייבם והדר חליץ [וכדאמר' כח:]. ועוד הקשה הרמב"ן [כט:] דאפי' לבי"ש קיום מצות יבום הוה בביאה, ואע"ג דקני במאמר הילכך איכא למיחש שמא יתבטל [אע"ג דעשה מאמר], אלא העיקר משום זיקה.

זיקה ככנוסה

יש זיקה וזיקה ככנוסה. האחרונים דייקו דמשמע דזיקה ככנוסה הוה תוספת, דכיון דאמר' יש זיקה, ע"ז נתחדש דככנוסה¹⁰. והאחרונים דנו לומר דזיקה ככנוסה הוה משום שעומדת ליבום¹¹, ולא משום עצם זקיקתו. [ועי' בסמוך].

זיקה ככנוסה. התוס' ר"ד כתב דזיקה ככנוסה מהני רק לגבי זיקת היבום, שתחשב אשת

דבריו הוה נידון דאורייתא].

1 כ"מ בריטב"א עט:; ועוד הביאו דבשו"ת הרשב"א [א שנח הו' בקובה"ע לדף ח] העמיד את הגמ' ח. דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי משום דנישואין מפקיעים זיקה, ומשמע דמדאורייתא יש חילוק בין אירוסין לנישואין. וצ"ע.

2 למ"ד יש זיקה. [אבל למ"ד אין זיקה פטורה ממילא, אף בלא דין עליה. וצ"ע].

3 ובברכ"ש [ט ז] ביאר דאחרי שחל נפילה [למ"ד זיקה] ל"מ ערוה להפקיע את הנפילה [וכלק' עט:]; [ואף למסקנא הוה גדר פטור אחר].

4 והאחרונים העירו דבריטב"א עט: משמע דס"ד דלמ"ד יש זיקה אם בעלו קנו, מבואר דלא חל כלל פטור, כיון דזקוקה לו. וצ"ב.

5 וכתב האמר"מ דערוה מפקיע את הזיקה רק מכאן ולהבא, ואסור בקרובותיה מחמת דאתמול היתה זקוקתו, וכן בעי חליצה להתירה.

6 והוסף הרשב"א [בח"י] דמ"ד יש זיקה הוה רק מדרבנן. [אבל בשו"ת שם הו' לעיל דמשמע דלא כן, וצ"ע]. [דמהני להפקיע דאינה זקוקה לייבום, אלא שלא פקע איסור מחמת הזיקה].

7 ועוד דהתם קאי לשמואל, ושמואל אית ליה זיקה.

8 והרמב"ן דחה דכוונת הגמ' שם דל"ק מאמר כשאינו ראוי לייבם.

9 ויתכן דבב' אחים יש זיקה, אבל לא הוה ככנוסה [אבל אילו לא היה זיקה, לא היה חל הגדר ככנוסה].

10 והביאו כן מלשון הרא"ש [נדרים עד. ד"ה ר' יהושע] חשיב כאילו כבר כנסה. [והביאו דבס' נהור שרגא כתב דר' שמעון לטעמיה דעומד ליזרק כזרק דמי].

החי, ולא אשת אחיו שלא היה בעולמו¹, אבל ל"מ לכל מילי, דאף למ"ד זיקה ככנוסה הבא על יבמה אינו חייב מיתה, ותפסי קידושין באחותה². ובברכ"ש [ט] ביאר דעדיין לא נעשית קנין אישות, אלא קנין זיקת יבום. והאחרונים ב' דגדר ככנוסה דאמר' דאישות המת עבר ליבם, ונחשב אישות גמור אצלו. אבל אינו נחשב שחל אישות ליבם. והאחרונים הק' דמבואר [יט]. למ"ד זיקה ככנוסה פוטרת צרתה [אשתו של היבם], ואם קידוש' תפסי באחותה אמאי נחשב ערוה לפטור צרה. וצ"ל דפטור לענין יבום שאני³.

והאחרונים [אמר"מ ח ז] הביאו דברשב"א [מא]. מבואר דאילו זיקה ככנוסה לא תפסי קידושין באחותה.

רש"י ד"ה בהיתרא. שלא נאסרה עליו שעה א' שלא נזקקה מכח ראשון כלום. משמע דלרבנן הוה גדר נאסרה. וכ"מ רש"י ב: [וע' כ.].

רש"י ד"ה יש זיקה. אלימא ההיא זיקה לשווא ככנוסה והו"ל כיבם ולבסוף נולד. ומשמע דהוה בכלל ההיתר דבא ומצאה בהיתר [וע' לקמן כ. הגדר בזה]. וכ"כ התוס' הרא"ש [שם]. אבל הרשב"א [ושא"ר יט:] כתבו דהברייתא דפירש דהטעם של ר' שמעון משום דבא ומצאה בהיתר קשה על דברי ר' אושעיא. ובפשוטו משמע דלר' אושעיא כיון דעדיין נתייבמה לא נחשב מצאה בהיתר, וס"ל דאפי' הכי מותר, כיון דדין יבום שלו בא מכח השני [ולא בעינן מצאה בהיתר]. אבל בראשונים משמע דכוונתם לדייק מהברייתא, דדוקא מצאה בהיתר, לאפוקי שעדיין אסורה מדין יבמה. ולעולם הוה מדין גדר מצאה בהיתר.

האמר"מ [ח י] הקשה מה מהני זיקה ככנוסה, הא עדיין לא קיים מצוות יבום, וא"כ כשמת זקוקה מחמת הראשון, וכן הוה אשת ב' אחים. וחידש [בשם הגר"ח] דאמר' כיון דהוה אשתו של שני, ממילא נפקע אישות הראשון, דדין ערוה מחמת שני מפקיע. אבל האחרונים ביארו דגדר זיקה ככנוסה שהמשך אישות המת עובר ליבם. והוה אישות אחת שצריך הקמת שם, ולא ב' אישות. [משא"כ מאמר הוה אישות מחודשת ליבם].

מתקיף לה רב יוסף וכו' זיקה לחודיה מיבעי. הראשונים כתבו דמשמע בגמ' דמהני זיקה ככנוסה כשנפלה לפני ב' אחים, ולא ייבם ומת. והביאו דכן משמע בדברי הגמ' לעיל ולא ייבם ולא מת, הא מת אין בזה אשת אחיו שלא בעולמו.

והרמב"ן ורשב"א כתבו דבחיי אחיו מותר לכ"א לייבם, ואע"ג דזיקה ככנוסה לאחיו החי, כשקדם א' וכוונס מפקיע הזיקה מאחיו, כיון דזקוקה לשניהם⁴. אבל כשמת הרי היא ככנוסה תחתיו משעת נפילה. דדוקא כי קיימי תרוייהו מהני להפקיע. ובתוס' הרא"ש הוסיף דזיקה מיתלתא תליא וקיימא. וכיון דמת הוה ככנוסה לו, ואין יבום אחיו מפקיע זיקתו כיון דמת כבר.

והאחרונים חקרו בגדר זיקה ככנוסה לב', האם הוה ספק למי זיקה ככנוסה⁵ [והאמר"מ ז כח] הביא מהראשונים כאן דאמר' דע"י היבום נתברר למפרע הזיקה ככנוסה⁶. ובזה תמה האו"ש [ק' זיקה ב] אמאי אמר' כיון שמת שנתברר דאילו היה חי היה מייבם, או דהוה ככנוסה לכל א' בפנ"ע, אלא דיש זכות לשני להפקיע. [וכ"כ החזו"א [קלא א] דמחיים הוה שותפות שניהם בזכות קנין הזיקה, וגדר השותפות דמחיים כ"א אינו אוסר ומעכב על אחיו. אבל כשמת מתחדש דין יבום אף על חלקו⁷. והרמב"ן כתב אבל הכא אין לומר דככנוסה לחי, שא"כ אשת אחיו היא בחייו⁸. [וסיים הרמב"ן דהך סברא לא

1 כשבא מוצאה זקוקה לאח זה, דכאילו היתה כנוסה תחתיו, ולא מצאה באיסור.
2 ובקרא דן כע"ז, והוכיח כן דאל"כ אמאי איצטריך קרא [לעיל ד. לשומרת יבם של אביו, הא אסורה משום ככנוסה לאביו. ועוד דן שם האם אמר' דאם חלץ לבסוף נתברר דלא היתה ככנוסה. ויל"פ דלענין פטור יבום תליא בהא דלבסוף תחשב ערוה [כשתייבם אחותה].
3 כיון דנחשבת יבמה מחמת המת. א"נ עדיין לא חל היתר של 'נעשית כאשתו' דשני [ע' לקמן].
4 והראשונים הביאו עוד דלולי קרא דיחדיו, אף הנוול יכול לייבם, ולא אמר' דכבר ככנוסה לאחיו. וביאר הרשב"א דאיגלאי מילתא דזקוקה נמי להאי, וכי כניס פקע משאר אחיו. [ואף דלכאורה הזיקה לנוול מתחיל רק אח"כ. מ"מ אינה מיוחדת לאחיו. וכעין דין ירושה, דאף דאין ירושה לעובר, כשנוול אח"כ מקבל זכותו מסיבה ראשונית. ע' לקמן סז. אבל בגדרי זיקה ככנוסה צ"ע].
5 וכדאיתא בנדרים עד. דתליא בביריה לענין הפרת נדרים [אבל לקמן כט: לא משמע דתליא בביריה ע"ש].
6 ודן שם האם אמר' דאף ע"י חליצה נתברר שלא היתה כנוסה לו.
7 וכתב דלא הוה אשת ב' מתים, דכ"א אינו נקלש זיקתו ע"י חבירו [ע"ש שדן בסברא זו].
8 ועוד כתב החזו"א דאפשר כשחי זהו זכותו לעכב, אבל כשמת קיבל כל חלקו.
9 והרשב"א הוסיף ולולי כי ישבו הו"א דאיגלאי מילתא דהוה זקוקה אף לנוול אח"כ. [וצ"ב].

מחזור, דכיון דזיקה ככנוסה לכ"א, אינו בדין שייבמו'. אלא שהוא דעתו של ר' שמעון]. ועוד כתב הרמב"ן דאמר' זיקה ככנוסה רק לגדול אחי, דלדידיה קיימא ליבומי. ואם מת מתייבמת מכחו.

והרמב"ן כתב שהיה אפשר לתרץ את דברי ר' שמעון דזיקה ככנוסה משעה ראשונה רק אילו ייבם לבסוף, אבל אם לא כנס לא, [ובזה מתורץ קושיית רב יוסף, דזיקה ומאמר בלא כניסה מספקא ליה] אלא דהגמ' ס"ל דהוה נולד ואח"כ ייבם, אם אינו כנוסה משעה ראשונה בלא ספק ותלייה, כיבמה שאין אני קורא לה בשעת נפילה יבמה יבא עליה, שהיא כאשת אח שיש לה בנים².

דעת הריטב"א - אבל הריטב"א הביא בשם הרא"ה דרך בזיקה שיש עמה מאמר אמרי' דהובררה ונסתיימה לו, והוה ככנוסה גמורה, אבל זיקה שאין עמה מאמר פשיטא דלאו ככנוסה. וכ"כ האר"ש [קו' זיקה ג].

יט.

תוד"ה שמא. פי' בקו' שנפלו בבת אחת כריה"ג. **והרמב"ן** הקשה דהשתא לא ס"ד דקאי כריה"ג³, ועוד דבב"א מילתא דלא שכיחא, ולא גזרינן. **והרמב"ן** תי' דהגזירה הוא אטו היכא שכנס א', ואח"כ נפלה שניה מאחיו הב'⁴.

בא"ד ועי"ל כגון שהראשונה ערוה וכו'. **האחרונים** דנו אי אמרי' זיקה ככנוסה בחייבי לאו ועשה, שמדאורייתא עולה רק לחליצה. והקשו דא"כ תוס' המ"ל כן. ועוד דנו **האחרונים** [ע' קר"א] האם אמרי' זיקה ככנוסה בקטן דאף אם יבא על היבמה הוה רק כמאמר [לקמן צו: ונא:; ולדעת תוס' קידושין יט. אף מדאורייתא לא קנה].

דתניא אן מאמרו של שני מאמר וכו' ר' שמעון אומר מייבם לאיזהו שירצה וכו'. **פרש"י** דל"ל דרשא דב' יבמים, דאי מאמר קונה וכו' ואי אינו קונה וכו'. מבואר דלרבנן מאמר הוה בגדר מקצת, אבל לר' שמעון מאמר נחשב ספק [ע' תוס' בע"ב ד"ה ר"ש], ואמרי' ממ"נ דאם קונה מהני, ואם אינו קונה ל"מ [וע"ע בסוגיה לקמן נא:]. **ובחז"א** [קלא ד] כתב דלמסקנא ר' שמעון ס"ל דמאמר הוה מדרבנן, וכוונת הברייתא דגדר התקנה דהוה ספק.

ובתוס' כט. [ד"ה לא] הקשו דלא מסתבר דמהני מאמר לר' שמעון להיות קנין גמור, דהא אפי' לבי"ש [אמרי' התם] דקונה ומשייר. וכ"ת דלר' שמעון קונה טפי. א"כ מנ"ל לר"א אף לבי"ש. [ובפשוטו משמע דלר' שמעון מהני מאמר מדאורייתא, ועי"ש באחרונים].

תוד"ה דתניא. הא דאמר ר' שמעון מאמר קונה קנין גמור, אבל לא עביד ליה ככנוסה. **רע"א** הקשה דהתם מבואר דמסתפק האם מאמר קונה, אבל הוה קנין גמור דלא מהני מאמר אחריו, דממ"נ אינו מוסיף. וצ"ע מה הקשו בתוס'⁵.

ולא שני לך וכו' לזיקת ב' יבמין. ע' בסמוך טעם החילוק. [ולפ"ז כשיש אח נוסף, ונולד ואח"כ ייבם אסורה לר' שמעון].

אמר רבא שניה שבזוג זה. **פרש"י** דהיה נשוי גם ב' אחיות וגם אשה ובתה. וחדא מנייהו ככנוסה, ועי"ז א' מנשי שמעון הוה ערוה, ולכן כל ד' נשותיו פטורים דהוה צרות ערוה [כ"פ הראשונים, והברייתא א"צ לדון על נשי הראשון אלא על נשי השני, כ"כ הריטב"א]. **והתרי** הקשה דהגמ' סברא השתא דבב' יבמין לא אמרי' זיקה ככנוסה, א"כ ה"נ בב' יבמות, דלא ידעינן איזה יקח, ואין הזיקה מיוחדת. **והריטב"א** כ' דאע"ג דאין זיקה בב' יבמין, יש זיקה בב' יבמות.

והמהרש"א ביאר דבב' צרות ברצון היבם תליא מילתא, ולכן אמרי' זיקה ככנוסה. משא"כ בב' יבמין דלאו ברצונו תליא מילתא שיהא זיקתה רמי עליה, להחשב זיקתה ככנוסה. **והחז"א** [קלא ב] כתב דבב' יבמין יש סברא דאשה לבי תרי לא חזי, משא"כ בב' יבמין. ועוד דנו **האחרונים** דדנים על זיקת הבית, וב' צרות נחשב זיקה א'. אבל ב' יבמין הו' גדר ספק.

- 1 והוסיף הרשב"א זהו שאומרים במשל [סוף קנים] כשהוא חי קולו א' וכשהוא מת קולו ז'.
- 2 **והאחרונים** העירו דאף דבחייו יכול לייבם ולברר, מבואר דאין בזה חסרון 'נאסרה'. ורק אי תלי ביבום לבסוף נחשב נאסרה.
- 3 **והאחרונים** דנו דהכא אף ספק צמצום אסור. [ואילו לקמן בעי ודאי צמצום].
- 4 [ויטעו דביבם א' אין דין יבום ב' פעמים, וצ"ב].
- 5 ויתכן דמשמע לתוס' דלמסקנא [וכן למקשן דסוגיין] נולד ואח"כ ייבם הוה ודאי אשת אח שלא מעולמו, ול"מ מאמר ככנוסה כלל.

ועוה"ק התו"י אמאי נקט נשואין ד' זוגות, אף אם נשואין זוג א', ושאר נשים נכריות כשייבם [האחות] כולם פטורות. מבואר בדברי התו"י [דלמ"ד זיקה ככנוסה בב'] אמרי' דהיבמה שמייבם לבסוף נחשבת כנוסה משעת נפילה ופטורת אחותה. אבל בדעת רש"י מבואר דבעינן כל ד' זוגות, ובעינן שממ"נ יש פטור ערוה.

והראשונים הביאו בשם ר"ח דלרבא איירי בח' אחים, ומתוכם יש ד' זוגות, [אחיות, אשה ואמה וכו'], דהשני [שבזוג] שמת אשתו פטורה מדין ערוה. והראשונים הקשו דמ"מ נפלה לב' יבמין, והשתא ס"ל דאין זיקה ככנוסה לתרי. ועוד כולם הוה כבית א', וסגי ביבום א' מהם. והרשב"א העמיד דברי ר"ח כגון שכל אח הוא ערוה על כל שאר הנשים, חוץ מאחיות. אבל התוס' הרא"ש כתב דנפלו לפני ד' זוגי אחים [וכ"א אין קשר לשני].

ומבואר בסוגיין דכיון דזיקה ככנוסה, אחותה שנופלת אח"כ פטורה [ואל"צ חליצה]. והאחרונים הקשו מכאן לדברי התוס' ר"ד [הו' לעיל יח:]: דאין חיוב כרת משום זיקה ככנוסה, וקידושין תפסי באחותה. וצ"ל דמ"מ נחשב ערוה לפטור מיבום. וצ"ב מ"ש.

ר' שמעון אומר וכו' בשעה שנעשו צרות זו לזו וכו'. תוס' קידושין נ: [ד"ה אי] הקשה דמבואר דיש להם כרת, שהרי פטור מחליצה ומיבום, ואם לא תפסי זיקת אחותה אמאי יש בהם כרת. [וכקושיית הגמ' שם לבמקדש ב' אחיות בב"א]. ותי' התוס' דיש כרת משום איסור אשת אח שלא במקום מצוה [ובאמת לא חל זיקה ליבמות].

ובשרית הרשב"א [ו כא] נקט דנעשו צרות זו לזו פטורת צרתה. [והאחרונים דנו האם נחשב ערוה לאחר נפילה. ועל"ע לקמן כח:].

הב"ע דנפל בבת אחת וכו'. בקובה"ע [כה א] הקשה דכיון דזיקה ככנוסה הו"ל כמקדש ב' אחיות בב"א, דכל שאינו בזה אחר זה אפי' בב"א אינו [קידושין נ:]. והביא דעת תוס' בכורות ט. דהכלל דכל שאינו שייך רק בדבר התלוי במעשה, אבל בקדושה הבא מאליה חל בב"א. והביא דעת תוס' ר"ד דאמרי' כל שאינו אפי' בחלות ממילא, ועי"ש.

יט:

רש"י ד"ה חלץ. ואי מאמר ל"ק, וראשונה תצא משום אשת אחיו שלא בעולמו. רע"א הקשה דאי"צ לזה, דאי מאמר ל"ק א"כ אינם צרות כלל, ואף אם היא מותרת לא מהני חליצתה לחברתה.

תוד"ה ר' שמעון. וי"ל דר' שמעון סבר אין זיקה. האחרונים דנו דלר' שמעון נעשו צרות זו לזו בזיקה [וכמ"ש רש"י כח: ד"ה בשעה ועוד ראשונים], ומשמע פשוטו דס"ל יש זיקה. [ועי"ש]. והמאירי תי' קושיית התוס' דאע"ג דסבר יש זיקה, אבל אינו סובר יש זיקה לענין איסור צרות. [וחולק על הגמ' יח. דיש צרה בזיקה]. ובחי' הגר"נ כתב לפרש דאיסור צרת ערוה בזיקה שייך לצד דילפי' פטור ערוה מלצורו. אבל ר' שמעון סבר כרבי [וכדלעי' ח: דילפי' מ'ולקחה', ובזיקה לא נחשב בית שמקצתו.

בא"ד דאין זיקה אוסרת, אלא היכא דאם היתה נשואה היתה אוסרת. רע"א הקשה דמבואר דלרבנן מאמר קונה מקצת מדרבנן הוה אשת ב' מתים. ולא אמרי' דמאמר אינה אוסרת יותר². ובאר"ש [קו' לח] כתב דתוס' דנו ממ"נ לענין צרת ערוה [דבמקצת דקני מהני שלא יחשב ערוה], אבל לענין אשת ב' מתים, נחשב מחמת המקצת אשת ב' מתים. [ועי"ע חז"א קלא ד].

תוד"ה חלץ. לדידיה זיקה ככנוסה אמאי לא פטר לצרה. הרמב"ן כתב דמרישא היה אפשר לדחות דדוקא כשכנס לבסוף [ודלא כמו שאמרו לעיל] והרשב"א כתב דאינו מחוור. ולכן תי' דלא אלימא חליצת זקוקה לפטור הכנוסה, דחליצה פטור ולא קנין כדאמרי' בירושלמי. אבל אם בא על בעלת מאמר נפטרה צרתה.

האי בבא דסיפא למאן קתני לה. הראשונים הקשו אמאי לא אמרי' להודיעך כוחו דר' שמעון, וכמו במשנה. והרא"א אב"ד תי' דקוש' הגמ' לערבינהו, אבל במשנה א"א לערב משום מאמר.

1 א"כ לא נפלו ליבום, ולא חל דין נעשו צרות זו לזו [וי"ל דהאם איסור אשת אח דידהו הוה ערוה, או אשת אח דממילא].

ויל"ד [וציינו דכע"ז כתב בשערי חיים קידושין נג] דאף דלא חל זיקה ככנוסה [דסותר זל"ז], אבל עצם הנפילה לזיקה אינו סותר זל"ז, ונעשו צרות זו לזו בזיקה, ועי"ז חל הפטור [וכמ"ש תוס' בקידושין]. [אבל יל"ד דלמה דקיימא השתא הפטור צרות זו לזו איירי בזה אחר זה, ומדין זיקה ככנוסה. ומנלן דיש גדר פטור כשאין זיקה ככנוסה].

2 ומשמע דתוס' כתבו כן לר' שמעון, ורבנן פליגי. ור' שמעון לדבריהם אמר כן.

והריטב"א הוסיף דתנא דברייתא חזינ דעריב מאי דדמי.

ועוד כתב הרמב"ן דהתיובתא מלשון הברייתא דבא ומצאה בהיתר, לאפוקי מה, לאו לאפוקי נולד ואח"כ ייבם שעמדה שעה א' באיסור, אלמא לאו ככנוסה ואסירא¹. [והרשב"א וריטב"א כתבו דהמ"ל להקשות מהלשון דבא ומצאה בהיתר]. אבל התוס' הרא"ש כתב דמצין למימר דמשום זיקה ככנוסה אף נולד ואח"כ ייבם נחשב מצאה בהיתר. ולא אתא לאפוקי אלא כנסה ומת ואח"כ נולד לו אח.

תיובתא. האחרונים הביאו דבירושלמי נשאר המסקנא כן, ולא הביאו ברייתא זו.

מאמר. רש"י נב. [ד"ה נתן] כתב דמאמר ל"מ מדאורייתא, דאין קידושין תופסים באשת אח, והתורה לא התירתה לו אלא כסדר המצוה. [וכלפי קידושין נחשב שעדיין הוה איסור אשת אח²]. והאחרונים [קובע"ע ו ט] כתבו דהרשב"א [מא.] ס"ל דבשעת נפילה הותר האיסור אשת אח לגמרי, שכתב דהאיסור אשת אח הותר בשעת נפילה, ויבמה שנאסרה וחזרה והותרה אין איסור אשת אח ואף דלא רמי עליה מצוות יבום. ולדברי הרשב"א ממעטין מגזיה"כ דמאמר ל"מ מדאורייתא, דדרשי' ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה [קידושין יד.³]. [וע"ע כ. רש"י ד"ה תפסי].

העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה. בע"כ. תוס' בקידושין [מד. ד"ה במאמר] כתבו דמ"מ צריך להודיע לה.

והאחרונים הקשו שאינה קונה את הכסף בע"כ, והיאך מהני מאמר. ואכ"מ.

ורבנן גמרי מקידושין וכו'. בפשוטו משמע דנח' רבי ורבנן בגדר מאמר, האם מדרבנן מהני קידושין ביבמה, או דמדרבנן תקנו כעין יבום. אבל האחרונים הוכיחו מכמה מקומות דמאמר מהני בגדרי יבום, שהרי אוסר על שאר אחים [באיסור בית א' הוא בונה]. וע' לק' פרק ר' גמליאל. והאחרונים פי' דכוונת הגמ' דילפי' צורת המעשה מקידושין.

הגר"א [קסו ח] ציין דמהני מאמר ע"י שליח, דהא קי"ל כרבנן דילפי' מקידושין דעלמא. **הרשב"א** הקשה דאף קידושין מצאנו בע"כ, דקידושי קטנה מהני בע"כ ע"י אביה. ותי' דהוה מדעת מקנה. עי"ש.

רש"י ד"ה קדושין דעלמא. והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע. האחרונים הקשו דבפשוטו קידושין ל"מ בע"כ מסברא דבעינן דעת מקנה, וכ"כ רש"י בקידושין [מד.]. והאחרונים' כתבו דבמאמר כיון דזקוקה ועומדת אין חסרון מצד דעת מקנה. ואין ללמוד מקידושין שצריך דעת לחלות ההקנאה. אלא דרש"י למד מקרא דבקידושין יש חסרון נוסף דבע"כ לא נחשב 'מעשה' קידושין, ומעשה מאמר ילפי' ממעשה קידושין.

מ"ט הוה צרה ודאי ובעלת מאמר ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. לשון הגמ' משמע דל"מ בתורת ודאי⁵ [ואם יבא עליה לוקה]. אבל בפשוטו אינו כן, ומספק אינו ניתרת ע"י חליצתה. וצ"ע.

ובמנח"ח [תקצח א] הביא דברי הפוסקים [ח"מ מד יג, וב"ש מד טז] דמי שיש שקידש חצי שפחה [דשפחה חרופה חייב אשם ודאי], דאישות גרועה [שאין חיוב מיתה] אין ביאתה וחליצתה פוטרת צרתה. [דאין בכח הגרוע לפטור את האשה גמורה]. והמנח"ח דן דלא יעבור בעשה דבית א' הוא בונה [לרש"י יא]. או לא יבנה. דזו לא הוה בית גמור⁶.

והמנח"ח [בקומץ המנחה שם] הביא בשם הטיב גיטין להקשות דאף זיקה ככנוסה [לר' אושעיא] אין חיוב מיתה [וכדעת התוס' ר"ד], א"כ היאך פטרה צרתה. וכתב לתרץ דנחשב אשה גמורה כיון דע"י יבום הו"ל אשת איש גמורה. ועוד דהוה ככנוסה וכנוסה הוה אשה.

מ"ט דרבנן. פרש"י הרי לא עמדה ע"ז בזיקת אחיו שלה"ב בימיו. [וכ"כ לעיל יח:]. משמע

1 והאחרונים דנו האם כוונתם דזיקה ככנוסה אינה בגדר מצאה בהיתר. או דהוה דיוק מהלשון, דבא לאפוקי שיש מקרה דאינה בהיתר.

2 ויש אחרונים שהביאו מרש"י דשם ערוה' מונע הקידושין, אף דהביאה מותרת. אבל בפשוטו הכא הוה איסור ביאה חוץ מכלפי יבום.

3 ועוד כתב הקובע"ע [ו י] ד"ל דאף לרשב"א השם ערוה וסיבת האיסור לא פקע לגמרי. [ולפ"ז יבמה שהותרה ונאסרה מותרת ואין קידושין תופסים. וצ"ע].

4 [שיעורי ר' שמואל קידושין, שערי חיים קידושין ט, חי' ר' נחום כאן].

5 דש הכרעה דאין כח בספק לעורר את הודאי. [ועוד יל"פ דגדר התקנה של מאמר הוה צרה גרועה, ובמקום אשה גמורה כמי שאינה].

6 ויל"ד בכוונתו האם מותר בה, או דאינו לוקה.

בגמ' דרבנן מודים לסברת ר' שמעון דמצאה בהיתר [ע' בסמוך], אלא שאוסרים מסיבה נוספת.¹

אמר קרא ויבמה, עדיין יבומים הראשונים עליה. בפשוטו משמע דשייך בזה נאסרה [וכ"כ בקובה"ע ד טז]. והאחרונים תמהו דלא יתכן לומר דאחרי יבום עדיין נחשב שם יבמה להחשב שעת נפילה שיהא דין נאסרה. וע"כ דסברת עדיין יבומין עליה מהני שלא יהא נעשית כאשתו. [וע' בסמוך]. אבל הגר"ט [ג] ביאר דסברת רבנן דאישות המת עבר ליבם, וגדר אישות היבם כמו שהיה אצל המת [לא פחות ולא יותר]. ובאישות זו יש חסרון יחיד, דנחשב אישות דאשת אחיו שלא מעולמו [ולא מחמת שבעבר היתה אשתו של האח שלא בעולמו].

כ.

רש"י ד"ה ומגרשה בגט. ואי"צ חליצה ומותר להחזירה. [ולעיל הביא אית דגרסי']. אבל לקמן לט. יש ס"ד דתיקום באיסור אשת אח ואסור להחזירה, וכ"כ הרמב"ן בסוגיין. [ובחי' הגר"נ כתב דלרש"י הצד דאסור להחזירה לא שייך לנידון עדיין יבומין הראשונים דסוגיין].

והרמב"ן הקשה דכשתמצא לומר יבומין הראשונים עליו ובעי חליצה, אף בביאה שניה איתא למצות יבום. והקרא הקשה [לרש"י] לס"ד ז', היאך תתייבם בנפילה שניה [ודרשת צרת צרה ע"כ הוה בנפילה שניה]. והגר"ט תי' דודאי הותר כלפי נפילה שניה, דניתק אישות הראשון ועובר לשני. ונאסר רק כשגירש ורוצה לישא מצד עצמו.

כיון שלקחה נעשית כאשתו. המאירי [ח:] כתב דנפקע האישות שמצד אחיו לגמרי. והאחרונים הביאו דבתוס' [כ: ד"ה אטו] מבואר דס"ד דנחשב כנשאת בהיתר, ופקע אף שאר איסורים. וצ"ב. [וע"ע לקמן פד:].

ולר' שמעון דאמר הואיל ובא וכו'. [קצת משמע דרבנן ל"ל הך סברא, וצ"ע]. פרש"י מצאה נשואה לאחיו, דהא מצאה בהיתר יבום. בחי' הגר"נ הביא מרש"י דבשעת לידה נחשב שמונתת כלפי יבום [דבנישואין נחשב עומדת ליבום, אף דלא קיי"ל נישואין מפילים]. ולפ"ז דן אם יבם וגירש, ונולד ושוב קידש. דבשעת לידה לא היתה עומדת להיתר. אבל הביא מהרשב"א [יא]. דהטעם דחלץ ואח"כ נולד נחשב מצאה באיסור, משום דחליצה לא הוי קנין. ומבואר דאילו חליצה היתה קנין היה נחשב מצאה בהיתר, ואף דגירש אח"כ.

אלא מעתה אחותו מאמו וכו'. קושיית הגמ' דכל ט"ו עריות, כיון דנשאת לאחיו 'מצאה' אצל אחיו, ומותר ליבום. וצ"ב מה ס"ד בזה.

איסור אשת אח להיכן אזל. האחרונים דנו האם קושיית הגמ' להקשות בכל נפילה שניה [אלא דנחשב שיש דין יבום אף כלפי האח הראשון, וכ"כ החזו"א²]. או דכוונת הגמ' הכא דהוה ערוה כאשת אח שיש לו בנים, ול"ש ליבום כלל.

רש"י ד"ה איסור. והשלישי מכח שני הוא בא. בקובה"ע [ב א, ד יד] ביאר דהיבם בא מכח הבעל [דהוה המשך האישות] ומקבל היתר שלו.

תוד"ה האי איסורא. דפקע איסור אא"ח, ויכול להחזירה אחר שגירשה [כדאמר' בגמ' נעשית כאשתו], וכי היכי וכו'. האחרונים הקשו דמטעם זה היה צריך להיתרה אף כשנולד קודם, ובגמ' מבואר הטעם רק משום דמצאה בהיתר. ובקובה"ע [ב ב] דן דכלפי מי שנולד קודם קרינן ביה כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה, ונאסרה, ושוב אין לה היתר [כאשת אח שיש לה בנים]. ועוד פי' הקובה"ע דסברת נעשית כאשתו מהני רק כלפי היבם, אבל כלפי מי שכבר נולד נשאר ההגדרה דהוה אשתו של ראשון. והכא אמרי' 'כי היכי', ומי שבא אח"כ ומצאה בהיתר דנים כלפיו כמו ליבם.

בגמ' יא. מבואר דחלץ וקידש ונולד, מהני לר' יוסי דבא ומצאה בהיתר. ובקובה"ע [ב ב וכן אמר"ה יח] הקשה דבזה לא שייך סברת התוס' דנעשית כאשתו ע"י היבום. [וכתב דע"כ תוס' מודו לסברת רש"י דשלישי מכח שני, והוסיף טעם נוסף³]. אבל בחי' הגר"נ כתב דאף לגבי חולץ אמרי' דע"י חליצה ניתק האיסור אשת אח ללא יבנה, ואמרי' כי היכי דנתקי לגבי היבם מהני אף כלפי הנולד⁴.

- 1 אבל יש אחרונים שפי' דיש ב' נידונים מחמת אישות המת בעבר, ומחמת אישות היבם.
- 2 [קלא ה]. דהוא ממשיך אישות המת. ועפ"ז נסתפק החזו"א כשהיבם גירש, וחזר וקידש. האם מותרת בנפילה שניה [דאינו אישות הראשון]. והאחרונים נקטו דנופלת ליבום.
- 3 והאחרונים הקשו דבדביטב"א בסוגיין אחרי שהביא דברי התוס' סיים והוא הנכון ולא כפרש"י. ומבואר דפליגי על סברת רש"י.
- 4 ואף דל"מ כלפי שאר אחים לר"ל. [ומשמע דשייך ניתוק על האיסור אשת אח, אף דאין אצלו האיסור לא

לא חולצת וכו' פרש"י צרתה וכ"ש היא. [והריטב"א ביאר דמשמע כן מדברי הגמ' כלל לאתויי, ע' תוד"ה לאתויי]. והריטב"א הקשה דבסיפא באיסור מצוה ואיסור קדושה קאי עליה בעצמה, דצרתה מתיימת. וכ"כ הרמב"ם [ו כ וכל הפוסקים] דצרת חייבי לאו ועשה ושניות מתייבמות. [וכ"מ בברייתא בע"ב]. אבל המאירי הביא **ר"מ** דצרתה אסורה [אף בחייבי לאוין], והביא **דבירושלמי** מבואר דלא כן. ובמאירי לק' קט. הביא דעה דבשניות אוסר צרותיהן, וכ"ד כמה אחרונים לקמן כא.

רש"י ד"ה גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. ואפטורי בולא כלום לא, דלא אלים לאו למפטריה דילפי' מאחות אשה. [וכע"ז כתב **רש"י** ח. י: וסנהדרין נג.]. ובתוי"ט כתב דרש"י כתב כן לדברי רב גידל [דמדאורייתא פטורה מיבום], אבל למסקנא עולה ליבום אף מה"ת, ואי"צ טעם זה. אבל **רע"א** [במשניות] הקשה דגם לפי רב גידל חולצת מגזיה"כ ד'ועלתה', ולא משום דלא אלים לפטור. וע' בסמוך מש"כ האחרונים.

לאתויי צרת איילונית. תוס' פי' דנחשב איסורא 'מחמת' הערוה. והרמב"ן פי' כיון דל"ש יבום באיילונית הוה אשת אח שלא במקום מצוה, וקרינן ביה איסור ערוה. וכ"כ הריטב"א דה"ל אשת אח שיש לה בנים, והו"ל היא וצרתה ערוה גמורה. והביא בשם **אחרים** דדוקא איילונית דלא נראית מעולם ליבום, דמגופא אסירא, אבל סוטה דבר אחר גורם לה לעשותה ערוה, לא קרי לה ערוה דנרבי לה במתני'.

תוד"ה לאתויי. והא דלא קאמר לאתויי צרת סוטה כו'. הרמב"ן הביא **ר"מ** דכיון דטומאה כתיב כעירות, אף בלא ריבוי, נכלל באיסור ערוה.

בא"ד וצרת מחזיר גרושתו וכו'. והרמב"ן כתב דלכו"ע חולצת ולא ערוה היא. [וכה"ק **רע"א** על תוס'].

אילימא דאיסור מצוה, מדאורייתא רמי קמיה וכו'. הרמב"ן ושאר כתבו דה"ה איסור קדושה [וכדאיתא לקמן כח:]. בפשוטו משמע דה"ה חייבי עשה, אע"ג דמדאורי' לא רמי², מ"מ נחשבת זקוקתו לחליצה. וכ"כ בתוס' ר"ד [כו.]. דרמי קמיה ובעי חליצה³. אבל הריטב"א כתב דה"ה איסור קדושה דחייבי לאוין מדאורייתא מתייבמת בביאה ראשונה⁴. משמע דכשחולצת מדאורייתא מותר באחותה. [דק זיקה ליבום אוסר באחותה]. ובמשנת ר"א [טו ג] כתב דאף לדעת שא"ר איסור אחות זקוקתו שייך משום זיקה ליבום, אלא דס"ל דבחייבי לאו ועשה נחשב זיקה ליבום, ולא הוה זיקה בפנ"ע לחליצה.

קא פגע באחות זקוקתו. משמע דקאי למ"ד יש זיקה. והראשונים כתבו דאף למ"ד אין זיקה ואסור לבטל מצוות יבמין, ובאחותה דאיסור מצווה אסור דפטור לה ממצוות חליצה. [ופשיטא לגמ' כן ע"פ המשנה כו.]. והרמב"ן הביא **ר"מ** דלמד מכאן דאף למ"ד אין זיקה אסור באחותה בחייה, דמיחזי כאחות אשתו. והרמב"ן האריך דבסוגיות מבואר לא כן.

קדוש הוא דלא מקרי, רשע מקרי. הריטב"א הקשה דבמדרש איתא שכל הפורש מן הערוה נקרא קדוש, ואף שמי שאינו פורש נקרא רשע. ותי' דאף דהאיש נקרא קדוש, מ"מ אין ראוי לקרוא לאיסור איסור קדושה.

בשלמא מן הנישואין אין עשה דוחה ל"ת ועשה. הראשונים הקשו דלעיל ה. איתא דילפי' ממצורע דעשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל. ובתוס' [ה. ד"ה ואכתי ותוס' הרא"ש כאן] תי' דעשה דאלמנה נחשב שווה בכל, כיון שהאשה מזהרת [וע' מש"כ בזה לעיל שם]. ובתוס' תי' עוד דקדוש דמצורע דחי ל"ת ועשה דאינו שווה, משום גדול השלום. והריטב"א כתב דסוגיין ס"ל דלא אתי עשה ודחי שאינו שווה בכל. ובתרי"י [והריטב"א בתי' הב'] תי' דפריך אפי' את"ל [אבל למסקנא אלמנה לכה"ג אסורה רק מדרבנן גזירה אטו ביאה שניה⁵]. ובחי' הר"ן סנהדרין

יבנה. וע' מש"כ לעיל בזה].

- 1 ואפשר דכוונת התוס' לר"י ב"כ דלשיטת תוס' יא: לר"י ב"כ פטורה מחליצה.
- 2 **ובים של שלמה** [ג] כתב דמה שהגמ' כתבה דמדאורייתא, להוכיח דלא יתכן דקאי אשניות, ולכן ע"כ קאי מתני' אעירות.
- 3 וכ"כ **ביש"ש** כיון דמרבנין מקרא דרב גידל דיש זיקה לחליצה בחייבי עשה, א"כ זקוקה לו מדאורייתא. [משמע דלא כר' אהרן].
- 4 וצ"ב דמבואר בסמוך דאיסור קדושה כולל אף אלמנה מן הנישואין [אמנם לחד תי' בריטב"א שם הוה רק ס"ד, ואלמנה לכה"ג עדל"ת].
- 5 וכן הביא הר"ן סנהדרין שם תי' א'. והאחרונים תמהו דבגמ' כא. בראש העמ' מפורש דבאלמנה מן הנישואין כר"ע ל"פ דלא פטרה.

[יח:] כתב בשם תוס' דמצוות יבום נחשב אינו שווה בכל', דאינו שווה במלך.²

בח' ר"א מן החר והמאירי הקשו דלגבי יבום ג"כ איכא ל"ת, לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר. [ונקט דל"ת ועשה דחי ל"ת ועשה, וצ"ב]. וכתב דהלא תעשה אינו מצוה ליבום אלא שלא תנשא לאחר.

תוד"ה בשלמא. תימה תיקשי אמאי חולצת, כיון דאין עולה ליבום וכו'.³ אבל הרמב"ן כתב דס"ל דזיקה בכדי לא פקעה, דחייבי לאוין לא מפקעי קידושין. והרשב"א הוסיף וזיקה כעין קידושין היא. [ומבואר ברמב"ן דמסברא אישות המת לא פקע בלא חליצה, ואף דלא רמי עליו מצוות יבום, וע"ע בע"ב. אבל לתוס' אם דרשי' דאי"צ חליצה, פטור]. ועוד כתב הרמב"ן איכא למימר דחייבי לאו ועשה חולצת מדרבנן גזירה אטו שאר חייבי לאוין [וע"ע בע"ב].

עשה דוחה ל"ת. האחרונים [מהר"ם חביב יומא פו] הקשו דאין על האשה מצוות יבום. וע' מה שהו' לעיל ג:

תוד"ה יבא. הקשה ריב"א דבביאה ראשונה [בבתולה] ליכא הקמת שם, וביאה שניה אסירא [דאין עדל"ת]. ובתוס' הרא"ש הקשה דלדבריו קשה כל בתולה ליכא הקמת שם [וע' בסמוך]. בשו"ת נוב"י [אה"ע ב קמא מבן המחבר] הקשה דאדרבה כיון דליכא הקמת שם, א"כ אף ביאה שניה יהא מותר, דזהו מצוות יבום. ובאמת כ"כ המאירי [בע"ב בשם י"מ, ובסנהדרין יט]. דביאה ראשונה לאו דוקא, אלא עד ביאה הראשונה שראויה להתעבר. אבל ריב"א הקשה דא"א להתייבם, ובנוב"י ביאר כוונתו דא"כ ביאה ראשונה לא הותר, דאינו מקיים המצוה, ואינו בעידנא [וכ"כ בתוס' ר"פ].

ובזה ניחא דל"ק לריב"א היאך תתייבם כל בתולה, וכן קני בהערה. דאע"ג דקנה מ"מ רמי עליה מצוה יבום. וכמ"ש הרמב"ן [הו' בסמוך] דיש ג"כ מצוה בגמר ביאה שע"ז יש הקמת שם. [אלא שלדעת שא"ר שם אף תחילת הביאה הוה מצוה, וכן גמר ביאה. ועפ"ז ל"ל דביאה שניה שמקים שם ידחה ל"ת. אבל ריב"א ס"ל דלא יתכן דתרווייהו הוה מצווה לדחות ל"ת. ואם תחילת ביאה דחי, ביאה שניה לא דחי].

ועוד דנו האחרונים [חי' ר' שמעון כ] דכוונת ריב"א דבכל בתולה קונה, כיון דראויה במשך האישות לבא להקמת שם, אבל היכא דבביאה ראשונה ידעין דאסורה בביאה שניה, א"כ אף ביאה ראשונה אינו ראוי להקמת שם.

והתוס' הרא"ש והרמב"ן [בע"ב] כתבו דע"כ דבתולה נחשב בת הקמת שם דאפשר למעך כתמר [לקמן לה:].⁵ והרמב"ן [בע"ב וכן בקידושין י.] הקשה עוד היאך כה"ג ייבם, דכה"ג אינו יכול לקדש בביאה [וכדאייתא בקידושין י] דהבועל דעתו על גמ"ב. וכי קונה בסוף נעשית בעולה קודם. ות"י ביבמה לא הלכו אחר דעתו, שהרי הבא על יבמה באונס וכו' קנאה⁶ [לקמן נד].

בא"ד דאל"כ תקשי היאך קטנה מתייבמת. אבל האחרונים הביאו דברש"י [סא: דה ואינה] כתב דמתייבמת, ותתגדל אצלו ותתקיים מצוות יבום. משמע דאף דקנה את יבמתו כשהיא קטנה [וכדמבואר לקמן נז:], מ"מ לא קיים מצוות יבום עד שתגדול. והאחרונים [עונג יו"ט קעח] הביאו מזה דאינו יכול לגרש בלא לקיים מצוות יבום. אבל רש"י בסנהדרין [נה: וכן קידושין י:] כתב מפורש דקנאה ויכול לגרש. וע"כ דכוונת רש"י דאף אחר שקנאה יש מצוות יבום. [והאחרונים דנו דמבואר דקנין יבום לא תליא במצוה, ואע"ג דלא קיים המצוה קנה. או אף דקיים מצות יבום, מצות 'הקמת שם' הוה מצוה בפנ"ע].

במנח"ח [תקצח ו] נסתפק כשבא על יבמתו בשוגג, מצוות צריכות כוונה ולא יצא המצוה, ואפי' שקנאה [כדאייתא לקמן נד:], עדיין חובת המצוה עליו. ולא יגרשנה עד שיבא עליה לשם מצוה⁷. והאחרונים תמחו דאחרי שכבר קנאה ל"ש מצוות יבום. אבל הביאו דמבואר בסוגיין דאף אחרי שקנה יש מצוות יבום⁸. ועוד

- 1 וס"ל דכשהעשה אינו שווה בכל, לא אלים ואינו דוחה ל"ת ועשה. וע' מש"כ בזה לעיל ה.
- 2 [דאוסר לייבם משום כבוד המלך, וע' קובה"ע ה]. והעירו האחרונים דה"ל דאינו שווה בנשים. ומשמע דהאשה מצווה.
- 3 [ואף למסקנת הגמ' כתבו תוס' [בע"ב ד"ה גזירה] דחולצת מקרא ד'ועלתה', ואף למסקנא דרש"י לה אחייבי עשה].
- 4 וצ"ל לריב"א דגמר ביאה שאני דתחילת ביאה וגמ"ב נחשב בעידנא. א"נ אף הערה נחשב ראוי להקמת שם, שיכול לגמור ביאתו [וצריך שביאה זו יהא ראוי להקמת שם]. ועו"ל דמעשה א' הותר כולו. [וכע"ז כתב בשיטמ"ק כתובות ל דלא מחלקים ביאה א' לומר שנעשית זונה ע"י ועובר בלאו דזונה [וע' בסוגיות לקמן]. אבל לענין עדל"ת לא הזכירו סברא זו וצ"ע].
- 5 והוסיף התוס' הרא"ש דכיון דלא נחשב מחוסר מעשה. ואין בזה נאסרה. אבל בתוס' משמע דבתולה נחשבת ראויה להקמת שם בעתיד, אף בלא סברת מיעוד.
- 6 ואבנ"מ [לג ב] הקשה דביאת אונס לא קנאה להיות נשואה, וכדאייתא לקמן נו. ע"ש.
- 7 וכתב דה"ה בחייבי לאוין ככה"ג מצוות יבום ידחה ל"ת בביאה שאח"כ.
- 8 אבל יתכן דתוס' חולק מסברא הזו גופא.

הביאו מדברי הרמב"ן כט: דאף אחרי שקנה במאמר, צריך לקיים מצוות יבום בביאה. ובתוס' הרא"ש [לעיל ח:]: כתב [בכל יבמה] דביאה שניה לא דחי ל"ת, דרך עשה של חובה דחי ל"ת, וביאה שניה הוה רשות, דעיקר קיום העשה הוה בביאה ראשונה.

בא"ד ובפ' ב"ש תנן קטן הבא על הקטנה תגדלנו. האחרונים [אמר"מ ו יג, קובה"ע כ ז] הק' דקטן לא קנה עד שיגדל. ובחי' הגר"נ כתב דהא דהותר לבא עליה כשהוא קטן, היינו משום דראוי לקנין [אלא דקטן אינו יכול לקנות], אבל אילו לא היתה ראוי למצוה לא הותר. אבל בתוס' הרא"ש הוכיח משם דראויה למצוה, דאל"כ אמאי לא אמרי' נאסרה [וכעין דברי הגמ' קיא:].

בא"ד ובפ' הבע"י נמי מרבינן דנקנית בביאה שלא כדרכה והעראה אע"פ שאינה מתעברת בה. וכ"כ תוס' [בע"ב ד"ה אטון]. אבל הרמב"ן [בע"ב וכן שא"ר שם] כתבו דאע"ג דקנאה בהעראה [לענין שיכול לגרשה בגט ואי"צ חליצה] מ"מ מצוה רמי עליה עד גמר ביאה שראויה להתעבר. [ומשמע מדבריהם דקיים מצוות יבום, אלא דיש מצוה נוספת להקים שם].

סוגית רב גידל

יש לך אחרת. בפשטות נקטו הראשונים דיש בזה ריבוי שיש יבמה שעולה לחליצה ואינה עולה יבום, ומסתבר לרב גידל להעמיד הך קרא בחייבי לאוין, וללמוד דלא אמרי' עדל"ת ואינו עולה ליבום. ולמסקנא כתבו התוס' [ד"ה גזירה ורוב ראשונים עי"ש] דילפי' דחייבי לאו ועשה, עולין לחליצה אע"פ שאינן עולים ליבום.

אבל רש"י [ד"ה יש] כתב דחייבי לאוין דלא קרינן בהו 'לקחת' לא קרינן ועלתה וכו'. ומבואר דת' הגמ' דנתמעטו חייבי לאוין מקרא, כיון דאינו ראוי ל'לקחת'. [ולפ"ז עיקר תי' הגמ' מסיפא דקרא, וחסר מהגמ']. ואגב זה פי' דלחליצה עולה.

והראשונים הקשו דאדרבה נימא עדל"ת, וראויה ללקחת'. והרשב"א כתב דלא קרינן לה לקחת לכתחילה כיון דבעלמא אסורה לינשא. והתוס' הרא"ש פי' כוונת רש"י דכיון דלא הותר אלא ביאה ראשונה, א"כ לא קרינן בה קרא דלקחת לאשה, דמשמע אף ביאה שניה.

והרשב"א הקשה א"כ נילף מהכא בעלמא דלא דחי עשה לל"ת, ותי' דכיון דמצות יבום חידוש הוא, דהתיר אשת אח בכלל עריות, הילכך מה שהתיר התיר. ומה שלא התיר נשאר באיסורו הראשון. [ולכאורה מבואר בדבריו דיש איסור אשת אח בחי"ל לרב גידל].

כל העולה ליבום עולה לחליצה. האחרונים חקרו האם הוה פסול בחליצה [וכעין הא דלקמן מא:]: או דהוה סיבת פטור. או דהוה סימן, דבכלל הפטור יש ערוה יש פטור גם מחליצה [ע' בסמוך]. [והאחרונים נקטו דב' הגדרים קיימים].

א"ה חייבי לאוין נמי. תוס' [ד"ה א"ה] והראשונים הקשו אמאי חי"ל יתמעטו דאינם עולים לחליצה, דהא לולי קרא הו"א דעדל"ת, ועולה ליבום. והרמב"ן [ותוס' בתחילת דבריהם] פי' דקושיית הגמ' דמקרא דאם לא יחפוץ ילפי' דאין לך חליצה בלא יבום ולא יבום בלא חליצה. והגמ' מקשה שזה סותר לדרשת רב גידל, והיאך מרבינן לחליצה. והגמ' תי' הא רבי, ומקשה ומה ראית, דנלמד מהכא דהוה חידוש דחייבי כריתות עולים לחליצה [וחייבי לאוין יתייבמו מדין עדל"ת]. ובסו"ד תוס' העמידו קושיית הגמ' מחייבי עשה. והראשונים כתבו דלדעת רש"י ל"ק דקושיית הגמ' אחרי שדרשי' דחייבי לאוין אינן ראויין ל'לקחת'.

רש"י ד"ה תפסי. לקחת בדיעבד. והרמב"ן הקשה דאף בדיעבד, אם בעלו ל"ק [וכדאי' בע"ב]. והרשב"א וריטב"א פי' דכוונת רש"י דבעלמא שייך ליקוחין [והמיעוט ועלתה וכו'] לקחת תליא במי שבעלמא בת יבום]. אבל המאירי כתב דלא קנה בתורת יבום, אבל אם בא עליה בתורת קידושין וברצונה צריכה גט. שהרי קידושין תופסים כחייבי לאוין^{2,3}. [ובחי' ר"א מן ההר כתב דצריך גט וחליצה]. וכע"ז כתב המהרש"א [סוף הע"ב] דאף דאם בעלו ל"ק, מהני בתורת קידושין. וכ"מ

1 ובתוס' ר"ד [כתובות כט:]: הביא דעדל"ת בביאה ראשונה [למסקנא], וקרינן ביה ולקחה לו לאשה ויבמה, ונחשב אשה הראויה לו.
2 והוסיף המאירי אי משום דכהונה גדולה אפשר לאחותי מיניה. וצ"ב כוונתו. [והמנח"ח רעג נסתפק האם אמרי' נאסרה, ע' בסמוך].
3 ויש"ש כתב דמהני מדין מאמר [מדאורייתא, וצ"ב].

ברמב"ם [הו' בע"ב]. [אלא דלדבריהם היא עצמה פטורה בגט, ואי"צ חליצה]. ולפ"ז קושיית הגמ' מהברייתא דאם בעלו ל"ק היינו כלפי הצרה.

והאחרונים [ע' אבנ"מ קעד] הקשו ע"ז מדברי **רש"י** נב. דלא מהני קידושין ביבמה משום איסור אשת אח, והתורה לא התירה אלא כסדר המצוה. ורק מאמר מהני מדאורייתא. [ובשעה"מ כתב דמטעם זה **הרשב"א** ו**ריטב"א** לא פירשו כן]. ובקוב"ע [ח יט] ביאר הצד דמהני קידושין, ע"פ דעת **הרשב"א** [מא]. דבנפילה ליבום האיסור אשת אח הותר לגמרי, אלא דגילתה התורה [קידושין יד]. דאין כסף ושטר גומרים בה [כיון שעומדת ליבום]. אבל הכא דאין ביאה גומרת בה, הדר מהני קידושין בעלמא.

אבל **בחי' ר' שמעון** [כא] כתב דסברת **רש"י** דקנה בתורת יבום, דקנין היבמה לא תליא במצוה, והביאה מהני לענין שתעשה כאשתו, ואף דל"מ להפקיע הזיקה. ולאו ועשה אינו פוטר צרתה, דאינו מפקיע הזיקה.

גדר עולה לחליצה – איסור אשת אח

שם [בע"ב] תפסי קידושין. לדברי התוס' סברא זו הוה רק גילוי שלא לדרוש את הפסוק לפטור מחליצה. אבל **הרמב"ן** [הנ"ל] כתב דמטעם זה לא פקע זיקה בכדי². **והאחרונים** חקרו בגדר דרשת רב גידל, יש לך אחרת שנופלת לחליצה, האם נתחדש דיש כאן זיקה ונפילה מחודשת למצוות חליצה [דנחשב תיקון והיתר לאישות המת וכמ"ש **האחרונים** בעזה"י יובא לקמן]. או דהוה רק גילוי דאין בזה חסרון אינה עולה ליבום, וכל דין נפילה שייך רק ליבום [וכמ"ש המאירי בע"ב], והכא גילתה תורה שאף שזקוקה ליבום, שלא תתייבם, אלא צריכה חליצה³.

והאחרונים הביאו **דרש"י** בכ"מ [במשנה, ולעיל י: סנהדרין נג]. משמע דערוה פטורה מחליצה מילפי' מאחות אשה דכתיב 'עליה', **והאחרונים** הקשו דמבואר בסוגיין [וכן לעיל ג.] דפטורה מקרא דכל העולה ליבום. **והאחרונים** פי' דהוה סימן, ועי"ז ידעינן דעצם הערוה פוטר אף מחליצה, וקרא דועלתה הוה גילוי דבחיבי לאוין אין בהם גדר פטור בזה. [ומש"כ **רש"י** דבחיבי לאו ועשה לא אלים לפטור, זהו גדר הפטור אחרי דילפי' מהא דתפסי קידושין].

ועוד כתבו **האחרונים** [חי' ר' שמואל א ה] דכל קושיית הגמ' לדעת רב גידל דאף חייבי לאוין הוה בגדר 'פטור', ובזה מקשה הגמ' דנימא שתפטר אף מחליצה. אבל למסקנא לאו ועשה אינן מתייבמות משום דקיימי באיסורן, ואינה בגדר 'פטור'. ובזה לא שייך ללמוד מ'כל העולה' דתפטר אף מחליצה⁵. **והאחרונים** דייקו לשון **רש"י** ג. כל העולה 'לזיקת' יבום, דבעריות הגדר כל העולה שייך רק משום שמפוקע מזיקת יבום.

איסור אשת אח - המשנ"ל [בפרשת דרכים] נסתפק בחייבי לאו ועשה שעולה לחליצה האם יש איסור אשת אח [והאחרונים הביאו דבתוס' **הרא"ש** ג: מבואר דיש איסור אשת אח, אבל במאירי [הנ"ל] מבואר דאין איסור אשת אח]. ומשמע באחרונים שהנידון האם מה שמדאורייתא זקוקה לחליצה הוא רק משום שנופלת ליבום ויש היתר לאיסור אשת אח⁷. או כיון דלא רמי עליה מצוות יבום לא הותר [וכן מסקנת השעה"מ יבום ו].

ובאבנ"מ [קעד] כתב דלסברת רב גידל דמדאורייתא רמי רק לחליצה יש איסור אשת אח, אבל למסקנא חייבי לאו ועשה עומדים ליבום אלא דיש איסור בעלמא, וכיון דנופלים

1 אבל **האחרונים** הביאו **דבריטב"א** עט: מבואר דס"ד דחייבי לאוין לאחר נפילה [לר' עקיבא], הוה ביאה פסולה ובעי גט וחליצה. משמע דמדאורייתא קנאה ובעי גט, אף דעדיין זקוקה. [ויל"פ דשם באופ"א].

2 **והרמב"ן** [ט]. כתב דגלי קרא בעריות דהיכא דלא תפסי קידושין לא נופלת ליבום, ולכן אף חייבי לאוין לר' עקיבא. אבל דעת **תוס'** שם דאף כשלא תפסי קידושין נופלת ליבום, ואמר' עדל"ת. וע' **ברכ"ש** [ד] שכתב דנח' ר' עקיבא ורבנן בסברא זו.

3 וצינו דלעיל י: אית' חייבי לאוין בני חליצה ויבום נינהו, ופרש"י כלומר זקוקה היא להתייבם. אבל **המאירי** שם הגיה [ולשיטתו כאן].

4 **ור' שמואל** שם הק' דמ"מ ספק סוטה ומחזיר גרושתו, דמדאורייתא לא שייך יבום, והוה פטור, א"כ אמאי בעי חליצה מדאורי'. וצ"ע.

5 אלא דעדיין יל"ד אמאי אין בזה 'פסול' לחליצה, דאינה עולה ליבום. ובקוב"ע [ה ז] כתב דכיון דזקוקה רק לחליצה לא שייך תנאי זה.

6 חלק ג' סט ע"ד [סה"מ לרמב"ם מהד' פרנקל עמ' תלב].

7 [ולולי סברת הגר"ח דאיסור אשת אח דממילא לא פטרה, א"כ כל מקום דלא פטרה צרתה, ע"כ דאין איסור אשת אח. אבל בתוס' **הרא"ש** ג: כתב דאף דיש איסור אשת אח לא פטרה צרתה, כיון דחולצת].

לחליצה ע"כ דיש אין איסור אשת אח. וכע"ז כתבו האחרונים בספק סוטה ומחזיר גרושתו, דמדאורייתא הוה זיקה רק לחליצה¹, וע"כ יש בהם איסור אשת אח² [אבל רע"א ע"ג הרמב"ם ו' יט, ה' לעיל יא]. הוכיח מדברי הרמב"ם [ממרים ד ב] דיש איסור אשת אח בספק סוטה, ומזה הוכיח לכל לאו עשה. ומבואר דלא חילק בזה. ובקובצה"ע [ד א] כתב דהצד דאין איסור אשת אח הוא משום דנחשב דדבר אחר מונע את היבום. ויל"ד בדעת האחרונים דיש איסור אשת אח, האם משום דס"ל דאף חי"ל ועשה נחשב שנופלת רק לחליצה [מקרא ד'ועלתה' ע' בע"ב], או אף דיש נפילה ליבום, מ"מ לא הותר היבום בפועל [וע' בע"ב].

והאחרונים ציינו דמדברי המאירי הנ"ל [וכן המהרש"א ורמב"ם הנ"ל³] מוכח דבלאו ועשה נסתלק האיסור אשת אח⁴. ואף דהשתא קיימא לסברת רב גידל, דילפי' מקרא דנופלת רק לחליצה, מ"מ נסתלק האיסור אשת אח.

המנח"ח [רעג ד] נסתפק האם יש נאסרה בחיבי לאו ועשה, כגון קטנה לכה"ג דאסורה עד שתהיה נערה⁵. וכתב דתליא בספק הפרשת דרכים האם יש איסור אשת אח. ובחי' ר' שמעון [ב דן בזה].

כ: אם בעלו לא קנו

מתיב רבא וכו' ואי ס"ד מדאורייתא ליבום לא רמיא אמאי נפטרה צרתה. האחרונים הקשו אמאי אם בעלו ל"ק, ואף דאסורה להתייבם, אם עבר [על לאו ועשה] אמאי ל"ק. והאחרונים כתבו דלרב גידל א"ש דכיון דיש מיעוט דאינה עולה ליבום, א"כ לא נאמר כלל זיקה ומצוות יבום.

אמנם אף במסקנא מבואר בגמ' דאם עשה אינו דוחה ל"ת ועשה, הדין דאם בעלו ל"ק, ולא פטרה לצרה, וכ"כ האחרונים [ה' בסוף העמ' בדעת רבא. ויש אחרונים [נוב"י ח"א בחתימת הספר] שכתבו דאף למסקנא ילפי' מקרא ד'ועלתה' דחולצת [וכמ"ש תוד"ה גזירה], וממילא נשמע דאינה מתייבמת כלל. ולכן אם בעלו ל"ק.

ובשעה"מ הוכיח מזה דיש איסור אשת אח, דאל"כ אמאי אם בעלו ל"ק, וכ"כ בקובצה"ע [כ ח] שהרי לא שייך אי עבד ל"מ.

וחתן הנובי' [שם] הביא דבטל העשה כיון דבפועל אינו מצוה לקיים המצוה. ובחי' ר' שלמה [ב] הו' דדוקא ביבמה⁷, דכיון דמצוות יבום צווי התורה תלוי דוקא ביבמה הזו, וכיון דאינו ראוי לקיים ביבמה זו בטל המצוה לגמרי⁸.

אבל הגר"ז [בסוה"ס עמ' 164] דנחשב שאיסורן סותר ליבום. ומשמע מדבריו דהוה כעין דין ערוה לדחות אישות היבום. וצ"ב מנלן. והאחרונים ביארו עוד דמצוות יבום נאמרה ולו תהיה לאשה, ובעינן ראויה לאישות, והביאו שכ"כ התוס' רי"ד כתובות כט:.

ובתוס' ב. נסתפקו בנדה האם אמרי' אם בעלו ל"ק, ומשמע דשייכא למש"כ שם דל"א נאסרה בנדה. וביארו האחרונים [הגר"ז שם] דנידון לא נחשב איסור בגוף האשה, ולכן אם בעלו קנו. ומשם קשה לצד דהטעם שאם בעלו ל"ק משום שעבר איסור, דאף נדה עבר איסור.

פצוץ דכא והזקן וכו'. ע' לקמן עט:

1 לסברת הרשב"א וה"ה [ע"ש], אבל בריטב"א יא. מבואר דאף בסוטה שייך עשה דוחה ל"ת מדאורייתא [וכ"ד הכס"מ במחזיר גרושתו].

2 וכ"כ רש"י סוטה ו' דיש איסור אשת אח. וע' מה שהו' לעיל יא דיל"פ דתליא במ"ד בגמ' שם.

3 והאחרונים תמחו על רע"א דהוכיח בדעת הרמב"ם דיש איסור אשת אח. וע"כ

4 והקשו האחרונים דהמאירי [בסמוך] כתב דהא דחולצת הוה מדרבנן, ומבואר לפ"ז דאף דאינה נופלת ליבום או חליצה כלל הותר האיסור אשת אח. ובקובצה"ע [ה טז] כתב דיל"פ דנחשב דיש דבר חיצוני שמונע את היבום. וכע"ז דעת הרמב"ן [ב]. דבעלת התנאי א"צ חליצה כיון דאינה עולה ליבום. אבל אין דין נאסרה.

5 וכע"ז דן המהר"ץ חיות בכה"ג שיש לו אשה נוספת [דלרמב"ם איסור"ב יז יג אסור בב' נשים], ודחה דבידו לגרשה ל"ש נאסרה.

6 ובחי' ר' שלמה [מכתב יז] הקשה דהא גופא קשה, אמאי יש איסור אשת אח, ע"כ משום דהמצוה מופקע, וכל מה שיש איסור אשת אח הוא אחרי שאם בעלו ל"ק, ולא דאם בעלו ל"ק הוה תולדה מהאיסור אשת אח.

7 ומבואר דיש מצוות יבום על כל יבמה בפנ"ע. [ויל"פ עפ"ז ביבמה נדה דחל המצוה, כיון דראוי לקיים אח"כ. ונדה הוה רק מצב זמני, ולא מעצם האשה. וכמ"ש תוס' ב. לגבי נאסרה].

8 משא"כ מצוות מצה, דהתורה צוותה שיאכל מצה, אף אם יקיים במצה איסור קיים את המצוה, דצווי התורה אינה מתייחסת למצה מסויימת זו. והגבירא מצווה לאכול מצה.

קדושים יהיו וכו' א"ה כה"ת כולה. **התו"י ותוס'** [ב"מ ל] כתבו דלמסקנא דרשי' לה לגבי מילתא דכתיבא בהאי פרשה, ולגבי כה"ת לא חשבינן לה לעשה. ולפ"ז קאי עכ"פ קאי לגבי פסולי כהונה. וכ"כ **תוס' פד.** [ד"ה והא] חללה לכהן הוה עשה ול"ת, דעשה דקדושים יהיו קאי ע"ז. **והאחרונים** [שעה"מ יבום ו יא, הג' הב"ח עה"ג פד.] ביארו דלתוס' למסקנא עשה דקדושים יהיו לא קאי אכה"ג. אבל ברש"י שם מבואר דאף בחללה אין עשה. וכ"מ **ברמב"ן ושא"ר** בסוגיין דנחשב עשה דוחה ל"ת [וכן הוכיח השעה"מ]. **והרש"ש** בסוגיין הביא דהפוסקים סתמו דאם בעלו קנו, ולא הביאו דעת תוס' דהוה ל"ת ועשה.

תוד"ה אמר קרא. אין תרי עשה דוחה ל"ת ועשה. ובמצפ"א ציין דדעת **הריטב"א** [ישנים ב"מ לא.] דב' עשה דוחה ל"ת ועשה.

תוד"ה אי הכי. לא פריך שיעקרו חכמים מצות יבום וכו'. אבל **הרמב"ן** פי' ה"ק כמו שא"א לחוש לזה שלא תעקר מצוות יבום, אף לזה לא תחוש. [וכ"כ **הריטב"א** בשם **רש"י** ואינה לפנינו].

תוד"ה גזירה. אלמנה מן הנישואין וחייבי עשה נפק"ל מיבמתו [וכדרשת רב גידל, ויל"ד האם הוה רק גילוי דלא נאמר בזה החסרון דכל העולה ליבום, או דילפי' מהכא דיש זיקה מחודשת לחליצה, וע' מה שהו' לעיל]. וכ"כ **הרמב"ן בשם בה"ג.** **והרשב"א** הוסיף דאף ספק סוטה ומחזיר גרושתו. אבל **הרמב"ן** [בתחילת דבריו] כתב דלמסקנא לא ס"ל כל הני דרשות, אלא זיל בתר טעמא, דתפסי קידושין ולא פקע זיקה? [והרמב"ן כתב סברא זו אף בתחילת הסוגיה, לתרץ קושית תוס' בע"א ד"ה בשלמא, ע' מה שהו' שם]. ודאמרי' ג. כל שעולה ליבום, לישנא דקרא נקט ולא משום מידרש. ובפשוטו נח' בגדר האם הוה 'חיוב חליצה', או דממילא בעינן חליצה לסלק אישות המת. אבל **ברשב"א** כתב דהטעם דזיקה בכדי לא פקע, וכדילפי' מקרא וכו'. מבואר דזה הגדר של הילפותא דועלתה [וכ"כ באחיעזר ב ה].

אבל **המאירי** כתב דבדין הוא דלא בעי חליצה, שכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה. דכל דלא רמי קמיה ליבום אף חליצה למה, והרי אין חליצה אלא סילוק זיקה וכמו שאמרו **בירושלמי** [דחליצה אינה קנין. אבל **האחרונים** [ע' ח"צ א] נקטו דכוונת הירושלמי דאין בו גדר קנין כיבום, אבל יש בו חיוב ותיקון]. אלא שחכמים הצריכו חליצה גזירה משום אלמנה לכה"ג. וכן **הרמב"ן** [בע"א] ו**שו"ת הרשב"א** [ו יט] הביאו תי' א' דהחליצה הוה רק מדרבנן.

ובתוס' **הרא"ש** הביא בשם **ריב"ם** דאלמנה מן הנישואין צריכה חליצה גזירה אטו מהאירוסין³. והקשה התוס' **הרא"ש** א"כ תפטור צרתה, כיון דלאו בני חליצה ויבום ניהו, וכמו חיי"ל לר' עקיבא. [ובקובצה"ע [ה טז] ביאר כוונתו שתפטור משום איסור אשת אח. ואף אשת אח דממילא פוטרת צרתה, וכמ"ש **התוס' הרא"ש** ג: אילו אינה חולצת].

רש"י סנהדרין נג. [ד"ה איסור] כתב דאיסור מצוה ואיסור קדושה דבנות קידושין [ולכן לא הוי כחייבי כריתות דאיסורה חמור, וילפי' מגז"ש דעליה שיוצאת בלא כלום], מרבינן מיבמתו, יש לך אחרת שעולה ליבום ואינה עולה לחליצה. ואיזו זו חייבי לאוין [כרב גידל]. ושוב כתב [בד"ה ולא מתייבמות] וכ"ת תיתי עשה ותדחה ל"ת, גזירה ביאה ראשונה אטו שניה שאין בה קיום מצוה. **והשאג"א** [ס"ס לג, ציינו בגהש"ס שם] הקשה דרש"י סתר דבריו, דבתחילתו נקט כרב גידל, ואח"כ כתב דרבנן דעשה לא דחי לל"ת⁴. **והאחרונים** נדחקו דכוונת רש"י לצדדים, דבחיבי לאו ועשה ילפי' מדרב גידל [וכתוס'], ובחיבי לאו לחוד הוה דרבנן. ויש שפי' כוונת רש"י שם דאף בחייבי לאוין בעינן לרב גידל, דכיון דמדרבנן עשה לא דחי לל"ת, א"כ עשה זה לא רמי עליו ולא דחי לל"ת [וכמ"ש בקובצה"ע סט ח בשם **הגר"ח** לפרש דברי ס' האשכול דבזה"ז בסדין בציצית לוקה⁵]. ולמעשה לא ידחה לל"ת, ודינו כחייבי לאו ועשה [דהוה מקרא דרב גידל וכמ"ש תוס'].

בא"ד וחייבי עשה. מבואר בתוס' דמצרי ואדומי דהוה עשה לחוד, אין עשה דוחה עשה, ומדאורי' חולצת. וכ"כ **תוס'** [ד"ה מסתברא] חייבי עשה גרידא. אבל **הרשב"א** [כתובות מ.] כתב דלאו

1 ומבואר בדבריו דבזה פשיטא דלא אמרי' עשה דוחה ל"ת [דדרשי' טומאה, או מק"ו]. ע' מה שהו' בזה לעיל יא. ויא: [ולעיל בע"א].

2 ובשו"ת **הרשב"א** [ו יט] הביא כן מהירושלמי דהקשה אמאי בעי חליצה באלמנה מן הנישואין, ותי' תפסי בה קידושין ואת אמרת יפטר בלא כלום. וכ"כ **הרמב"ם** [ו י] ומפני מה צריכה חליצה מפני שיש בה ליקוחין, הואיל וקידוש' תופסין בהן הרי הן זקוקות ליבם.

3 והקשה **התוס' הרא"ש** דמשמע בגמ' דהגזירה נדחה. ועוד הקשה דלפ"ז מצרי ואדומי [דהוה עשה] פטורה [ובזה אין גזירה].

4 וברש"י פד. כתב כרב גידל, [ובגהש"ס בסוגיין הקשה עליו].

5 הו' לעיל ד: וה, ועי' ש' דנח' **הראשונים** אי אמרי' עדל"ת במה שלא רמי עליו.

הבא מכלל עשה לא עדיף מלאו גמור, ונדחה ע"י עשה ומתייבמת¹ [מדאורי]. והאחרונים [קובה"ע יח ד] כתבו דמ"מ עשה לא דחי לל"ת ולא הבא מכלל עשה, דל"ת ועשה אלים, וס"ל דעשה לא דחי ב' לאוין [ודלא כדעת תוס' ג: דמה לי לאו א' מה לי תרי, וע' מה שה' שם], דהא יבום לא דחי באלמנה מן הנישואין, ואף [דבפשוטו] עשה דבתולה יקח הוה לאו הבא מכלל עשה. ע"כ דל"ת ועשה אלים.

והרמב"ם [ו י] פסק דבאיסור עשה לחוד בעלו קנו, דמהדין עשה דוחה. ובהל' יא פסק דאלמנה מהנישואין לכה"ג הוה עשה ול"ת ולא דחי ול"ק מהתורה קנין גמור. וביש"ש [ג] תמה על דבריו דעשה לא דחי לעשה [א"כ מ"ש מחייבי לאו ועשה²]. ורע"א [במשניות סז] וכמה **אחרונים** [ב"מ קעד וכ"כ בק"א לשא"ג] כתבו דמבואר ברמב"ם כרשב"א דלאו הבא מכלל עשה נדחה. והשא"ג [לג] כתב דהרמב"ם ס"ל דעשה בקום ועשה דוחה לעשה בשב ואל תעשה [אבל הקשה ע"ז מפסחים נט. דמבואר דעשה דהשלמה לא נדחה⁴]. והנוב"י [ח"א בחתימת הספר] כתב דלא למדנו מקרא דאין עשה דוחה עשה, ואפשר דמדאורייתא דחי [והאחרונים תמחו דהגמ' חולין קמא. דמאי אולמי האי עשה קאי מדאורייתא]. ועוד כתב הנוב"י דעשה לא דחי עשה, דמתחילה אמר' מ"ש אולמי, אבל אחרי שכבר עשה זה, בדיעבד אמר' אדרבה מאי אולמי האי עשה, ולכן אם בעלו קנו.

תוד"ה אטו. אפי' גמר ביאה אסור. אבל הרמב"ן כתב דאיתא למצוה עד גמר ביאה, דיבמה יבא עליה גמר ביאה משמע, אלא דדרשי' דקנה אף בהעראה⁵. [וע' מה שה' בזה בע"א]. והמרומי **שדה** כתב לתרץ קושיית התוס' דאע"ג שנגמר המצוה מ"מ הוה כציצין שאין מעכבין את המילה, אבל כל זמן שלא פירש דוחה שבת. וה"נ מצוה לגמור ביאתו [ונחשב מעשה מצוה גדול, וכע"ז דן בכ"מ. וע' קה"י קידושין לד. ויל"ד תוס' פליגי דאין עליו שם מצוה, או רק לענין עדל"ת].

בא"ד ואין להתיר מטעם דנעשית כאשתו וכו'. מבואר בתוס' דס"ד דהיתר בנעשה כאשתו מתיר אף שאר איסור, וצ"ב דבפשוטו הוה גילוי על האיסור אשת אח [ע' מש"כ יט:], וכ"מ מדברי התוס' לעיל ח: ד"ה מלמד.

בא"ד אע"ג וכו' משום דנשאה בהיתר בלא שום דחיית איסור. משמע מתוס' דכל מקום שנשא אשה בהיתר לא חל עליו איסורי התורה לאוסרה עליו⁶. והאחרונים [קוב"ש גיטין נ] הקשו דמצאנו בכמה מקומות שנאסרה עליו אחרי שנשאה בהיתר, כגון כשנעשה פצוע דכא, וכן אשת כהן שנאנסה שאסורה אף משום זונה [לקמן נו:]. ובשלמא איסור סוטה ז"ל דגלי רחמנא, אלא דמבואר בראשונים שם דנאסרה אף משום איסור זונה דנבעלה לחייבי כריתות. וכן כהן המגרש את אשתו ואמר ואי את מותרת לכל אדם, דריח הגט פוסל לכהונה, ועדיין היא אשתו⁷. וצ"ע. ויש **אחרונים** [קובץ תשובות לגר"ש אלישיב צ"ל א קמד, ח' הגר"נ שצ] שכתבו דכוונת התוס' דוקא באיסורי כה"ג דכתיב בקרא בלשון יקח [וה"נ למד תוס' לענין אלמנה לכה"ג, ולא לשאר איסורים].

תוד"ה מיתבי. תימה דרבא גופיה מותיב וכו'. [וכה"ק כל הראשונים]. והאחרונים [פנ"י בליקוטים, קר"א, מגיה לאבנ"מ קעד] כתבו ליישב דס"ל לרבא דאף דעשה לא דחי לל"ת, מ"מ יש זיקת יבום, ולכן אם בעלו קנו. ורבא הקשה רק לרב גידל דאין זיקה ליבום כלל. ומ"מ המקשן הקשה לרבא וס"ל דאף בזה בעלו ל"ק⁸ [וכמו שנתבאר לעיל].

- 1 **והרמב"ן** [בחלק מהדפוסים] כתב דמצרית ראשונה, גרושה לכהן הדיט, נחשב לאו ועשה. וביארו כוונתו דגרושה לכהן לחוד הו"ל חייבי לאוין ועדל"ת [וכמ"ש בתחילת דבריו], ובמקום שהיא מצרית וגם גרושה הו"ל לאו ועשה ולא דחי. ולפ"ז מבואר דמצרית לחוד [חייבי עשה] מתייבמת מדאורי' [וכרשב"א]. [וע' מש"כ לעיל ה. דיל"ד כשנזדמנו עשה ול"ת במעשה א', האם נחשב עשה ול"ת].
- 2 אבל יש אחרונים [וציינו דכ"כ **החמד"ש** או"ח לא] דנקטו דהוה עשה גמור. וע' קה"י טו.
- 3 ויש **אחרונים** שהביאו דהרמב"ם דרש 'ועלתה' רק כלפי מה שיש איסור לאו ועשה [וילפ"י מהדרשא דאם בעלו ל"ק], אבל איסור עשה בעלמא אזלי' בתר סברא. ואסור מדאורייתא אבל אם בעלו קנו. [אבל צ"ב מ"ש להעמיד קרא בחייבי לאו ועשה יותר מעשה לחוד].
- 4 ובק"א הקשה כן אף לסברא דלאו הבא מכלל עשה נדחה. וע' קה"י דדן דעשה דהשלמה נחשב עשה חיובי, ולא לאו הבא מכלל עשה.
- 5 וכ"כ **הרמב"ן** קידושין י מ"מ מצות יבמה יבא עליה יש בכל ביאה ראשונה, עד גמ"ב. שזהו ביאה שאמרה תורה, אע"פ שנתרבתה העראה. ועוד דכתיב להקים לאחיו שם, ואין האשה מתעברת בהעראה.
- 6 וכתבו דשייך לדין דרכי נועם.
- 7 ובקובץ **תשובות** [שם] הוסיף דלא מצאנו דבעי חופה וקידושין. [ויל"ד דהתם הוא גרם הריחוק שגירשה].
- 8 ולפ"ז עיקר קושיית הגמ' מסברא [דלדברין אם בעלו ל"ק], ולא מהברייתא. ודוחק.

איתמר ביאת כה"ג באלמנה ח"א אינה פוטרת צרתה. פרש"י אותה ואת צרתה מהחליצה, וסגי לה בגט. [למש"כ המאירי בפי' דברי רש"י סוע"א, דבתורת קידושין קני, א"כ אף לצד דל"ק בעי גט, והכא כתב רש"י דסגי לה בגט ואי"צ חליצה].

והמהרש"א כתב דלולי דברי רש"י משמע בגמ' דכל הנידון כלפי הצרה, אבל את היבמה קנה, דקידושין תופסים בחייבי לאו ועשה. וכ"מ מדברי הרמב"ם [ו' יא] כתב דאלמנה מן הנישואין לכה"ג, אם בא עליה לא נפטרה צרתה, דל"ק קנין גמור מה"ת לא הותרה צרתה. ומשמע שהיבמה נקנית, ופטרה עצמה בלא חליצה [וכן דייק השער המלך]. וכ"כ ה"ה [יג] גבי מחזיר גרושתו שהיא נפטרת שחליצה או ביאה, אבל צרתה נפטרה בחליצתה אבל לא בביאתה, כדן אלמנה לכה"ג. והבי"ש [קעד ג] הקשה אמאי לא כתב דלא פטרה עצמה כדאיתא בסוגיין, וכתב ויש ליישב.

ובשער המלך נקט דמהני מדין קידושין דעלמא [והביא מזה דאין איסור אשת אח במחזיר גרושתו ולאו ועשה, ומהני קנין קידושין ביבמה וכמ"ש המאירי ע' בע"א]. ובזה דעת הרמב"ם דכיון דקנאה אי"צ חליצה [אף דלא הוי קנין יבום. וצ"ב]. אבל בחי' ר' שמעון [כא] נקט דע"כ דמהני מדין קנין יבום. וקנין היבום לא תליא בקיום המצוה. אבל לענין לפטור צרתה בעינן קיום המצוה.

והאחרונים הקשו ע"ז א"כ מה הגמ' מקשה לעיל מהברייתא דפצוע דכא. והשעה"מ כתב דלשון הברייתא משמע דפוטרת צרתה [והרש"ש הביא שכן הגירסא בתוספתא]. ועוד תי' דלשון הברייתא משמע דקנאה בתורת יבום אף בשוגג או אונס, ואילו תורת קידושין בעי מדעתה.

כא.

חליצה במקום יבום לאו מצוה היא. המאירי כתב דמצוה אחרת היא' ובמקום יבום לא נחשבה.

הבי"ש [קעד ג] הוכיח מכאן דאף לאבא שאול דמצות חליצה קודמת [ע' לקמן לט:], הוה רק מדרבנן, דאל"כ אין עשה דוחה.

ובקובה"ע [יד ב] הביא מכאן דמבואר דעדל"ת אף במקום שאם לא יקיים אינו ביטול עשה, דודאי מי שחולץ אינו מבטל עשה. אלא משום קיום המצוה.

ובקובה"ע [יד ד] הביא דבשר"ת הרשב"א [ד רפ] הביא מסוגיין שהנשבע שלא לייבם חל שבועה, שהרי אפשר לחלוץ. ובקובה"ע תמה דלמסקנא דחי אף דאפשר בחליצה. וביאר הקובה"ע דגדר נשבע לבטל את המצוה הא רק במקום דהוה ביטול מצוה, והכא כיון דאפשר בחליצה לא נחשב ביטול מצוה.²

האחרונים [דורש לציון לנוב"י] הקשו כשיש ב' יבמות [והא' אסורה בל"ת], נימא דאפשר לקיים שניהם ולא דחי. ובברייתא כ: מבואר דפוטרת צרתה, ומבואר דאף בזה עדל"ת.³ [ובשלמא כשיש לו אח, אמרי' דמצוה רמי עליו. ואף שגן אחיו יכול לפטור את חיובו, אבל בב' יבמות יכול לקיים המצוה בצרה]. והאחרונים הוכיחו מזה דקיום מצוות יבום הוה כלפי כל יבמה בפנ"ע [בחפצא]. ועוד דנו האחרונים [קה"י יד, אבני נזר] דאם רוצה לייבם א', לא אמרי' דאפשר בשניה, דאפשר שלא יחפץ בשני ויחלוץ. ולא נחשב אפשר לקיים ב'.

שניות

רמז לשניות וכו' אלא דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.⁴ הרמב"ם [אישות א ו] כתב דשניות אסורין מפי הקבלה, ואיסורן דברי סופרים. והכס"מ הקשה דלשון קבלה משמע דמקובל ממש רבינו. והלח"מ ביאר דכיון דיש להם רמז מהתורה נחשב דברי קבלה. ועוד דהא

- 1 והביאו דהרמב"ם סה"מ ע' ריז, חינוך תקצט מנאו לב' מצוות. [וצ"ב אמאי תליא בזה כלל].
- 2 וכתב דהרשב"א למד דבס"ד דהגמ' אף דין עדל"ת תליא בדין ביטול מצוה. ומזה למד לענין שבועה. ובמסקנא גדר עדל"ת תליא בקיום המצוה, ומ"מ דין נשבע לבטל לא נשתנה, ולכן שפיר למד הרשב"א מהה"א.
- 3 ובדורש לציון תי' דלא אמרי' דאפשר ע"י הצרה, דלחייבי לאוין הוה באיסור, לא נחשב שליחותייהו [באיסור]. והביאו מדבריו דגדר שליחותייהו דצרות [לעיל י:]. הוה שליחות על המעשה כפשוטו. וע' מה שהו' לעיל שם.
- 4 וידועין דברי הריטב"א [ר"ה טז]. שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק רמז הקב"ה שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים וכו'. ודלא כדברי המפרשים דרך חכמים קבעו סימן לדבריהם.

שלמה גזר, לכן קראם דברי קבלה. ובאחיעזר [ג יח] ביאר בזה דעת היראים [ע' לקמן כב]. דבספק שניות לחומרא, דהוה דברי קבלה וחמיר משאר איסור דרבנן.

הרמב"ם בספר המצות [כלל א'] הקשה על בה"ג שכלל ח' מצוות דרבנן במנין תרי"ג, א"כ אמאי לא מנה כ"א שניות, שכמו שכל ערוה ל"ת מדאורייתא, כל השניות ל"ת דרבנן. והרמב"ן [שם] השיב דכל גזירה הוה סייג, וחלק מהמצוה דאורייתא, ולכן אינו נמנה בפנ"ע. וגזרו שניות משום סרך וגזירה, כדאמרי' בסוגיין דאי לאו שניות קא פגע בערוה גופיה. וכמו שסמכו השאר' ללאו דלא תסור נמי אסמכתא בעלמא.³

ההוא למעוטי מידות מכתת. **רשב"ם** [ב"ב פח:] פ' דס"ד דהם בכלל כל אשר יעשה מכל התועבות. אבל לא משום גז"ש דאין אדם דן גז"ש בעצמו. ולא מק"ו דאין עונשין מהדין.⁴

אפשר בתשובה. פרש"י כל זמן שלא הוליד ממזר וכו'. וכדאיתא לקמן כב: דכשהוליד ממזר א"א לתקן [וכמו שלא שיך תשובה בלא להחזיר הגניבה]. אבל **תוס'** ב"ב [פח:] ד"ה התם כתבו בשם ה"ר חיים דיש לו תשובה במה שצווה הקב"ה, אבל גזלן צווה שיחזיר גזילתו. [וע' מש"כ בזה לקמן כב:].

גדר איסור שניות

הדרכ"מ [אה"ע טו] נסתפק אם עבר וקידש שניות, האם אמרי' דתפסי קידושין לגמרי [אף כלפי הדרבנן⁵], ואם יבא אחר ויקדש אי"צ גט משני, או מדרבנן יתפסו קידושי שני⁶. ושורש הספק האם תקנו מדרבנן דהוה בגדר עריות, או דלא עדיף מחייבי לאוין דתפסי קידושין⁸. והאחרונים ביארו דשורש הנידון האם תקנו מדרבנן כעין דאורייתא שיש להם גדר עריות [ואף שאין בהם חומר כרת, מ"מ גדר ערוה מונע לקידושין⁹], או דתקנו דהוה איסור בעלמא¹⁰. והח"מ [טו א] הוכיח מהברייתא [כ:]: דאם בעלו קנו ופטר צרותיהם, והיאך פטרה צרתה דעדיפא ממנה¹¹. והאחרונים [חי' ר' שמואל ד ג] דנו דאף דהוה ערוה לענין תפיסת קידושין, מ"מ לא תקנו דהוה ערוה לפטור מיבום¹², וכדאיתא לעיל ג: דילפי' בעריות דיש בהם חיוב כרת¹³.

- ובהלכות [אישות א ו] מנה כ' שניות [שמנה בשניות דר' חייא אביו ואמו כ"א בפנ"ע, כ"כ הגר"א. ע' לקמן]. והעירו דלמש"כ הרמב"ם [יבום א יב] אף לא יבנה הוה בכלל שניות. [וא"כ י"ל דזהו מנין כ"א].
- ובפשוטו לשון הרמב"ן דשניות נלמד מקרא בפנ"ע דמשמרת, ושאר איסורי דרבנן הוה בכלל לא תסור. [ושניות חמורים יותר]. אבל לכאורה [כוונת הרמב"ן] דכל גזירות חז"ל הם משום סייג ומשמרת [ובכה"ת לא גזרינן גזירה לגזירה]. אלא דיש כח ביד חכמים לתקן מצוות בפנ"ע משום לא תסור.
- דעת הרמב"ן דלא תסור הוה ג"כ דרבנן [אבל לרמב"ם שם הוה לאו דאורייתא], והאריכו בזה האחרונים ואכ"מ.
- ובקוב"ש שם [ואתון דאורייתא כה] הביאו דכ"ד **תוס'** חולין קטו. דאף בידי שמים אין עונשין מהדין, אבל דעת רש"י זבחים יד דבידי שמים עונשים מהדין.
- ובפשוטו לצד הזה מדרבנן הוה ערוה וכלפי דינים דרבנן לא תפסי כלל. אבל **רע"א** [בחי' כאן בהמשך] משמע דלא תפסי לגמרי, והוה כעין שור, דעדיין תפסי קידושי אחר. [דלא העמידו דבריהם נגד דין הדאורייתא לבטל]. וכעין נידון זה מצאנו לעיל [ה' יח:]: באחות זקוקתו, דהראשונים נקטו דתפסי קידושין, אבל דעת התוס' **ר"ד** [כג ומא] דמדרבנן נחשב דלא תפסי קידושין. והחז"א [קלב ג] כתב דבאחות זקוקתו תקנו דהוה גדר ערוה, משא"כ שניות.
- וביאר בזה לשון הטור [שם] דעריות אין קידושין תופסים, אבל באיסורי דרבנן צריכות גט. והב"י כתב דלשונן אינו מדוקדק, והול"ל דקידושין תופסים אלא שאסורה עליו.
- ובב"ש [טו א] הביא כע"ז דהב"י [מב] הביא המקדש בעדים הפסולים מדרבנן, תפסו קידושי שני.
- ובחלקת מחוקק [טו א] הביא דהדרכ"מ נסתפק אף בחייבי לאוין, אם יבא אחר ויקדש האם צריכה ממנו גט. [וצ"ב ה"א זז].
- והאחרונים [חי' ר' שמואל ד] הוסיפו לדון ע"פ מה שסדו האחרונים [אחיעזר ג, שער"י א י, קובה"ע ד, ה' לעיל יג. וכ"מ] דהשם ערוה מונע תפיסת הקידושין, א"כ לא תליא באיסור, שורש הנידון האם קבעו עליהם.
- והוה איסור 'משמרת', ולא עריות. א"נ ודאי קבעו בזה גדר ערוה, אלא דלא רצו לתקן שיהא חמור יותר משאר איסורי תורה.
- יש להעמיד קושייתו דאם מדרבנן אינה אשתו [של היבם, דכמו דקידושין לא תפסי אף יבום ל"ק], היאך מהני לפטור צרתה. ועוד מוכח מעצם הדין, דכמו דהוה ערוה לענין תפיסת קידושין, כ"ש לענין קנין יבום.
- וכתב הגר"ש דהא דאחות זקוקתו אוסרת צרתה [ע' לקמן כז]. הוה גזירה בפנ"ע, דדמי לצרת אחות אשתו. ולא תולדה מאיסור הצרה.
- וקשה ע"ז ממחזיר גרושתו לצד דפוטרת צרתה [וכן סוטה] דנקרא טומאה. והגר"ש הביא סברת הגמ' יא: לא אלימה לשויי לצרה כערוה. [וע"ש שדן לפרש כן לצדדים בגדר פטור צרה]. וע"ש וצ"ע.

ולענין פטור צרה - הרמב"ם [ו כ] פסק דצרת שניות מתייבמת, וכ"פ השו"ע [קעד א] וכל הפוסקים, וכן הביאו הראשונים בשם הירושלמי. אבל מבואר במהרש"א [לקמן קח:] דנקט דצרת שניות אסורה לייבם [ובקורנ"ר תמה עלין]. וכ"כ החוסן ישועות [ב. ע"פ התוספתא, והרש"ש כ. האריך לחלוק]. והמאירי [קט]. הביא דבלקוטי גאונים נסתפק האם צרת שניה מתייבמת, והכריעו שמותרת.²

והרש"ש [קט]. וכן באר"ש [יבום ו ז] נסתפק אם קטנה [קידושי מיאון] נפלה ליבום לפני שניות, האם פטורה, דמדרבנן הוה ערוה.³ והאר"ש האריך להוכיח [מלקמן דף קח וקט] דמדרבנן תפסי קידושין.

והרמב"ם [ו י] כלל שניות בדין חייבי עשה וחייבי לאוין דמדינא עשה דוחה ל"ת, אלא דגזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה.⁴ ובפשוטו משמע⁵ דאף בזה העשה דוחה לאיסור שניות [דגדר התקנה דלא עדיף מחייבי לאוין]. וכ"כ האר"ש [ב יז] בשם הבשמים ראש, והאר"ש פליג דהוה ערוה מדרבנן.

תוד"ה ומותר. ירושלמי, וא"ת תורה היא. הקרבן נתנאל הביא דס"ד דנכלל בארור שוכב עם חותנתו. [וכ"כ היש"ש⁶]. אבל החשק שלמה ביאר דכוונת הירושלמי דאסורה מדינא, וכיון דהוה אסמכתא חמיר.⁷

בא"ד שהרי דוד נשא רצפה בת איה. [שהיתה פילגש שאול. והאחרונים הוכיחו מהירושלמי דפילגש הוה ע"י קידושין, וע' חשק שלמה]. הק"נ ציין דהיינו לר' יהודה [במשנה סנהדרין יח] דדרשי' ואת נשי אדוניך בחיך, דנשא רצפה בת איה. אבל לרבנן [שם יט:] קאי אמירב ומיכל בנות שאול. וכתב דכוונת הירושלמי להוכיח אמאי לא הקשו רבנן לר' יהודה מכאן.

בא"ד שמא אח"כ אסרום. והנוב"י [אה"ע כו] תמה דרב חנינא בירושלמי היה מב"ד של רבי, ואילו בסוגיין מבואר דאף רבא ס"ל דהותר. וכ"ש למש"כ תוס' [בע"ב ד"ה לא] דכל שבזכר ערוה נגזר אח"כ. והמהר"ץ חיות כתב דכוונת התוס' דגזרו אחרי זמן הברייתא. אבל האגודה כתב דהגאונים אסרום אחרי חתימת התלמוד [א"כ המקור אינה מהירושלמי].

ורע"א כ' דאף לסברת הירושלמי לא נאסר בגדר שניות, דהוה ערוה דרבנן, אלא הוה איסור מראית העין בעלמא [ולכן לר' חנינא מותר במקום שלא יודעים⁸]. והראשונים דייקו דמותרת מלשון הגמ' 'מותרת' [משמע דאין צד איסור], אבל לא היה צד דהוה בכלל כ"א שניות.

והנוב"י דן להתיר אשת חמיו לאחר מיתת אשתו, כעין הא דאיתא לקמן צח: דבגרים לא גזרו איסור חמותו לאחר מיתה, כיון דקלש איסורא [לר' עקיבא דחמותו לאחר מיתת אשתו אין מיתה⁹]. ובנוב"י כתב לדחות דאפשר דגזירת מראית העין הוה אטו אשת אביו [וא"כ לא שייך כלל למיתת אשתו], ולא אטו חמותו [אבל הבי"י [טו] כתב דהוה אטו חמותו]. ורע"א כתב דלמש"כ דהאיסור משום מראית העין, שמא יסברו שנושא חמותו, א"כ גזרו אפי' דקלישא איסורא, שמ"מ יסברו שעובר באיסור דאורייתא. ורק במקום שהגזירה שמא ילמדו ממנו ויעברו באיסור ערוה, בזה הוה גזירה רחוקה יותר. ולכן בגרים במקום דקלישא איסורא לא גזרו.

בא"ד ומיהו וכו' לא חיישינן למראית העין גבי חורגה הגדילה בין האחים. ומבואר דתוס' לא חילקו בין אשת חמיו לחורגו, והרא"ש הוסיף אף אשת חתנו¹⁰. [ומשמע דתוס' נשארו בקושיה על ר"ת. ודעת הרמב"ן ועוד ראשונים דמותרת, ולא קי"ל כירושלמי בזה. והביא כן מסתימת

- 1 הואיל ואיהי גופה לא מיתסרא אלא מדרבנן או אינה מתייבמת כדין צרת זיקת שני יבמים [לקמן לא:].
- 2 והוסיף המאירי והדברים נראין דהא צרת מצויר גרושתו מותרת [אבל לעיל כ. המאירי הביא אף בזה מח']. והיאך מחמירין בצרת איסורי סופרים יותר מצרת חייבי לאוין. ואע"פ שהחמירו בצרת זיקת ב' יבמים, אין לנו בגזירותיהם אלא מה שנתגלה לנו. וסיים והדברים רופפים.
- 3 ויל"פ דאף לצד דבקידושי דאורייתא, בא אחר וקידש לא תפסי, הכא גרע. דהתם לא העמידו לדבריהם לחלק בדין דאורייתא. אבל הכא לא ראו לתקן קידושין.
- 4 ויל"ד דבשניות הוה גזירה לגזירה.
- 5 וע' לעיל כ: דדנו האחרונים בכוונת הרמב"ם לגבי חייבי עשה, האם נדחה מדאורייתא.
- 6 והיש"ש הוסיף דכמו דאשת דודו נקראת בתורה דודתך. והאר"ז כתב וא"ת תורה, שאסורה מה"ת ע"י שום דרשא. וצ"ב. ועוד הביא החשק שלמה דיתכן ללומדו מק"ו מאשת אביו.
- 7 וכ"כ האר"ש [א ו] דאילו אסורה מדינא לא היה ראוי להתיר לדוד משום עיגונא או שום צורך. אלא כיון דהוה איסור מראית העין ראו להתירו. [וצ"ב דבימי דוד עדיין לא נאסר].
- 8 וכתב דרב חנינא ס"ל דמה שנאסר משום מראית העין מותר בחזרי חדים.
- 9 ע"ש תוס' ד"ה קלש [דאף דהוה עדיין בכרת לא גזרו]. וע' רע"א דהאריך בפי' הסוגיה דהתם.
- 10 וכ"פ הטור, וע' פוסקים.

הרי"ף. אבל **הרא"ש** [ותוס' שאנץ עה"ג סוטה מג:] כתב לחלק דדוקא חורגתו קלא אית לה, שגדילים יחד. אבל באשת חמיו חיישינן למראית העין.

אמר רב ד' נשים יש להם הפסק. פרש"י דאם אמו ואם אביו אין להם הפסק. ומבואר דכל אמותיו למעלה אין הפסק. אבל הרמב"ם [אישיות א ו] פסק דדוקא אם אם אמו, ואם אם אביו אין להם הפסק. אבל אם אבי אמו בלבד אסורה, וכן אם אב אביו בלבד. [ובגרא"ט ו,ז,י, דין ע"פ הירושלמי].

והאר"ש תמה דהיאך יתכן דאשת האב [דאבי אביו] תגרע מהאם, וכעין מה שהקשה תוס' כב. [ד"ה שניות]. והאחרונים תי' דמ"מ יש בדורותיה איסור דאורייתא, ובאם אביו אין כנגדו איסור דרבנן. והאר"ש [בהמשך דבריו] כתב דגדר גזירת שניות דהוה משמרת על משמרת, וקבעו גזירותם כעין הדאורייתא¹, וכיון דיש כנגדו איסור אשת אב, כללו דאף זה בכלל אשת אב. אבל אין ערוה בדאורייתא באם האב. וביאר האר"ש [בתחילת דבריו] דערות אמו הוה משום קורבא ולא מתגרי בהו היצ"ר², ולכן לא היו צריכים לגזור כ"כ, משא"כ ערות אשת האב דהוה ע"י קידושין, ובזה מתגרי יצר יותר ותקנו יותר.

השלטי גיבורים [ד: אות ג] בשם הרא"ש כתב דאם אבי אביו מותרת [ורק אם אם אביו אין לה הפסק].

שכחא דאזיל גביה. התה"ד [ריד, הו' ברמ"א טו ז] פסק דאשת אבי אם האב אסורה, דהוה בכלל אשת אבי אב האב. ולדידיה הוה קורבא דאב, ושכחא דאזיל גביה. ואע"ג דלאביו הוה קורבא דאם. [והפוסקים האריכו בזה].

כא:

וכן אתה אומר בבנו ובן בנו. בגמ' בכריתות גרסי' בבת בנו ובת בן בנו [ובשיטמ"ק הגיה כמו הכא], והרש"ש ואחרונים [כב.] דנו דבת בן בנו תליא בנידון שניות דרב חייא [לקמן כב.] והפוסקים האריכו בזה.

לא אסרו כלת בנו וכו'. הראב"ן פי' דכלת בנים נקראת על שמו, ולא ע"ש בניהם³. אבל הריטב"א הקשה מה קמ"ל איכא אחרינא שאסרו משום השם. ולכן הריטב"א פי' שלא גזרו אלא במקום שיש בה ג"כ כלת בנו, ולכן הוזכרו אלו שבביתם היה כלת הבן וכלת הבת. וכ"כ השל"ט⁴ בשם הרא"ש. והדרכ"מ [טו] כתב דהפוסקים לא חלקו בזה.

ת"ש וכו' כל שבנקיבה ערוה בזכר גזרו. [ובתוס' פי' דהוה גזירה מאוחרת]. ולפ"ז לא פשטו את עיקר הספק, האם כולוהו נחשבים בי דודי. אבל הרמב"ן כתב דהכלל כל שבנקיבה ערוה הוה סימן, ולא טעם לגזור.

ב' קידושין. האר"ש [א ו] ביאר דלא מצאנו בתורה שום ערוה בב' קידושין, ולכן אף רבנן לא גזרו משמרת אלא כעין הדאורייתא.

כב.

שניות דרב חייא יש להם הפסק. הראשונים הביאו דמרש"י משמע דקאי אף בבת בת בתו [וכ"מ ברמב"ם א ו, וכן מבואר בתוס']. אבל הרמב"ן כתב דהגמ' מסתפקת שלישי שבבן אשתו ובת אשתו מיבעי, אבל בזרעו לא. דכיון דלמעלה אין הפסק ה"ה למטה. וכדאי' בירושלמי אברהם אסור בכל נשי ישראל, שרה אסורה בכל אנשי ישראל.

תוד"ה שניות. ודומה דכ"ש בת בן בנו. ע' מה שה' לעיל כא. דהאחרונים דנו דל"ש בזה כ"ש.

הרמב"ם [א ו] פסק דשניות דר' חייא יש להם הפסק, דהוה ספק דרבנן. וכ"כ הרמב"ן דלא איפשיטא ולקולא. אבל הרא"ש הביא דהרי"ף כתב ולא איפשיטא, משמע דלחומרא. דכיון

1 ואף דתקנת שניות הוא משום סייג, ושלא יכשלו בדאורייתא. מ"מ קבעו לזה גדר כעין דאורייתא. [ויל"פ עד"ז דברי הגמ' דכולהו בי אמא מיקרי, ובי אבא].

2 ולכאורה כוונתו ע"פ הגמ' סנהדרין סד. [דאחרי חורבן הבית, כשבטלו ליצר דע"ז] תפסו ליצר דעבירה דלא לגרי בקרובים. [וצ"ב דשלמה קדם לזה טובא, ואפשר דס"ל דגזירת אין להם הפסק הוא גזירה מאוחרת יותר. א"נ אף קודם שבטלו היה בזה חילוק בדבר].

3 ויל"פ עד"ז דאף כלת בנוותיהם נקראת ע"ש משפחה זו [ויסברו דהיא כלתו, או כלת הבן]. [ולפ"ז לא תליא אם יש לו ג"כ כלת הבן].

דדנו לצד הזה משמע דאין להם הפסק, והביא כן מהרמ"ה. והמרדכי הביא בשם ר"ח והיראים דהחמירו, דתיקו דאיסורא לחומרא¹. ובעצי אלמוגים הגיה דעריית. והאחיעזר² [ג] יח] ביאר דכיון דשניות הוה מדברי קבלה וחמירי [משום אסמכתא, או משום דשלמה תקן]³.

שניות בגרים. פרש"י אם היה גר נשוי אם אמו יוציא. משמע דלכתחילה אסור לישא. וע' ערול"נ.

תוד"ה ערוה. דהני ב' טעמי צריכי וכו'. [הראשונים האריכו בסוגיה דלקמן צז: וסנהדרין נח באיסור עריות בגר, ובלידתו בקדושה. ואכ"מ].

באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. הרמב"ם [ממרים ה יא, וכן בשו"ע רמא ט] פסק דגר דאסור לקלל ולהכות אביו העכו"ם או לנהוג בו בזיון, אלא נוהג מקצת כיבוד. וציינו מקורו בסוגיין. ורע"א [בשר"ע שם] הביא דלא מצאנו דעכו"ם מצווים על כיבוד אב, אלא כיון דבנימוסיהם אסור. אבל ביד אברהם [שם] כתב דאע"ג דאינו בכלל ז' מצוות, מ"מ אשכחן דחם נענש ע"ז.

והריטב"א כתב דאיידי רק בשניות הרחוקות, שמתירים להם בגיותן. אבל במה שאסור בדת העכו"ם, אסרי להו עלייהו כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה. אבל הריטב"א [צז:] כתב דמה שנאסר רק משום נימוסיהם לא אסרו בגרים.

רש"י ד"ה מעידים לכתחילה. דרחמנא אפקריה הילכך קורבת אב אינה קורבא⁴. [וכדאיתא לקמן צח., דכלפי דיני ישראל לא נחשב אביו כלל, ולא בעינן לדין כקטן שנולד כלפי זה]. ומבואר דסברא זו כלפי הרואים, ול"ש איחלופי.

מ"ש עריות. הרש"ש הקשה מכאן על דברי הרמ"א [ח"מ לג ב] דפסק דקרובים דרך האם פסולים רק מדרבנן, דא"כ מה הגמ' מקשה.

מי שיש לו אח מ"מ זוקק וכו'. ובגמ' מבואר דאפי' ממזר. הר"ף הביא דמבואר כאן דחייבי לאוין זקוקין ליבום מדאורייתא. ורע"א כתב דא"כ קשה לרב גידל [לעיל כ.]. דחייבי לאוין אינן מתייבמין מדאורייתא. אלא ע"כ אין ראייה מהכא, דעיקר חידושא דנחשב אחיו, ומשכחת לה יבום במותרת כגון שהיא גיורת או שהוא ג"כ ממזר.

אח מומר - הראשונים הביאו בשם רב יהודאי גאון דאם בשעה שנשאת אחיו היה מומר אינה זקוקה לא⁵, דלאו אחיו הוא במצוות. [דכיון דכתיב אחוה, כמו דרשי' דלא נחשב אחיו לענין להחיותו, ומותר להלואות לו ברביעית⁶]. והריטב"א כתב סברא האיק יקיים לו זרע שלא ימחה שמו בישראל⁷. והראשונים כתבו טעמים נוספים שלא תזקק ליבום⁸. והרשב"א כתב וצריך תלמוד, דאע"ג דחטא ישראל הוא⁹, וקידושו קידושין [כדאיתא לקמן מז:]¹⁰. וסיים וצ"ע. והמהר"ח אר"ז הקשה דאת"ל דאינו זוקק, א"כ אמאי בן מומר פוטר מיבום. אבל בראשונים מבואר הטעם

- 1 וע' מגיה לריטב"א דהביא בזה דברי הפוסקים בכמה מקומות דתיקו באיסור דרבנן חמיר. ומבואר מדבריו דכל השניות הוה בכלל תקנת שלמה, ואף הא דאין להם הפסק.
- 2 [ולגבי אחים מהאם רש"י הוסיף סברא דודאי אמו היא. וע' בסוגיה צז: וצ"ב אמאי צריך ב' סברות].
- 3 והביא כן מדברי הרמב"ם דכ' דהוה מדברי סופרים [וביאר דהוה אסמכתא בעלמא]. ועי"ש בפוסקים דכוונת הרמב"ם דנלמד מדרשא.
- 4 והאר"ז [הו' בהג"מ קז] כתב דאפי' אם נשתמד לפני מיתת אחיו, דק"ל מיתה מפלת ולא נישואין מפילים. והחז"א דייק מזה דאם נשתמד אחרי נפילה ודאי לא תפטר. [והחז"א ביאר דאף דעת רב יהודאי דמיתה מפלת, ומ"מ הנישואין הם תנאי לנפילת יבום עי"ש].
- 5 והראשונים חלקו ע"ז דהתם הגדרת אח הוא רק במצוות, והכא הוה אחיו ממש.
- 6 ובאבנ"מ [קנז א] כתב דכיון דמומר אינו יורש [מדאורייתא, וכדמבואר בשו"ת הרא"ש יז], ממילא אינו זוקק ליבום, דיבום בנחלה תלה רחמנא, והוה כאחין מן האם דאינו זוקק ליבום. [והביאו דהחת"ס הקשה דמ"מ יורשין זה את זה, דהאח יורש את המומר. וכתבו דתליא במש"כ הריטב"א לעיל יז: דבעינן תרוייהו שירשו זה את זה, ושירשו מאביהם נחלה אחת].
- 7 וכע"ז כ' החז"א סברת רב יהודאי דענין היבום שחפץ ד' בבנין הבית, הכריעו הגאונים דאינו ראוי שיחול פרשה זו אלא באח במצות.
- 8 ועוד כתבו הראשונים דנחשב שלא היה ישיבה א' בעולם. ועוד דהוקשו אחים זל"ז. ובהג"מ [קח הו' בתה"ד ריט, רכג] כתב עוד דקנאים פוגעים בו [דהוה כביאת עכו"ם פרהסיא], ולכן נחשב כחייבי כריתות, ופוטר מיבום [וע' מש"כ בזה לעיל טז:]. ועוד כתבו הראשונים דאדעתא דהכי לא נתקדשה [ע"פ הגמ' ב"ק קי:]. או מדין אפקעינהו חכמים. [וע' בהוספות לריטב"א יד ד].
- 9 ולעיל יז. לא אמרו דעשאו גויים גמורים אלא אותן בלבד [וע' מש"כ לעיל שם].
- 10 אבל בהגהות מרדכי [קז] כתב דהיינו רק לחומרא, דחיישין שמא הרהר תשובה בלבו. אבל בעודו מומר אינן קידושין.

כיון דראוי להקמת שם דיכול לחזור. ובפוסקים [קנז ד] החמירו דל"מ חליצת מומר במקום דיש אח כשר, ועוד דנו דאף דחזר ליהדות אמרי' נאסרה.

מי שיש לו בן מ"מ. הרמב"ם [יבום ג ד] פסק דמי שזינה עם אשה, בין פנויה ובין אשת איש, אפי' שניהם אומרים דהולד ממנו אע"פ שהוא בנו לענין ירושה¹ הרי זה ספק לענין יבום. כשם שזינת עמו כך זינתה עם אחר [כדאיתא לקמן סט:]. והוה ספק וחולצת ולא מתייבמת². והמרדכי [יב] כתב דלפ"ז מתני' איירי בחבושין בבית האסורין, דהוה ודאי בנו [וכ"פ הבי"ש קנו א]. ורע"א [במשניות] דן להעמיד באנוסה³. ובהג' ריח"ל מיזליש כתב דכל הנדון כשאומרים כן על העובר, אבל אם הוחזק ל' יום אחרי שנולד, פשיטא דסוקלים ע"י, ולא חיישינן מדאפקרא נפשא. אבל הפוסקים לא נקטו כן.

ובנו לכל דבר. הרמב"ן [ושא"ר] הביאו מדברי הירושלמי אפי' לפריה ורביה⁴ ולענין איסורי שניות. וכ"פ הרמ"א [אה"ע א ו]⁵. והראשונים ביארו דסד"א דכיון דבעבירה נולד לו אינו מקיים מצוות פריה ורביה. והמנח"ח [א ח] ביאר דל"ש מצוה הבא בעבירה אא"כ עובר בשעת קיום המצוה, אבל הכא האיסור הוה בשעת בעילה דהוה הכשר מצוה. אבל קיום המצוה הוה רק בשעת לידת בנים⁶. ובקובה"ע [יא א] דחה ד"ל דאף לידת הבן היא ג"כ עבירה. והמנח"ח הביא דהרדב"ז [ז ב] ס"ל דבאמת לא יצא דהוה מצוה הבא בעבירה, ולכן השמיטו הר"ף והרמב"ם דין זה.

חוץ ממי שיש לו בן משפחה. הר"ף מביא בשם רב נטרונאי גאון דאיירי בשפחה מעלמא, אבל מי שבא על שפחתו אמרי' חזקה דאינו עושה בעילת זנות, ושחררה [והרא"ש כתב דהמקור ע"פ הגמ' גיטין לט:]. והביא בשם גאון אחר דהוה ספק. והרמב"ם [גירושין י יט] כתב⁷ דהוה בחזקת שפחה ולא חיישינן. והראשונים האריכו בזה טובא.

תוס' [טז: ד"ה עכו"ם] כתבו דמ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל מולד ממזר פליג על מתני' דידן [ועי"ש מש"כ בזה]. אבל התוס' רי"ד [טז:] כתב דאף דמבואר התם דיש בו צד ישראלות, מ"מ אינו מיוחס לאביו.

תוד"ה פשיטא. והרמב"ן תי' דכוונת הגמ' ע"פ המשנה [קידו' סז:] דכל מי שיש לה קידושין אין הולד כמות, וכיון דתנינא דאחיו הוא פשיטא דמייבם [ואין הו"א דיש לו יחוס לאביו, ולא גדרי קורבא]. והאי דלא בעי אמתני' דמי שיש לו בן מ"מ, ומקשה מ"ט ולא פשיטא. דילפי' מבן לאח, ולא רצה להניח המלמד ולשנות הלמד [וע"ד התו' הב' בתוס'].
כב:

ואין מטמא לאשתו פסולה. הרשב"א וריטב"א הביאו מהתוספתא דמטמא לה. ודנו לתרץ דמטמא דרבנן כיון דיורשה, דעשאוה כמת מצוה⁸ [וכדאיתא לקמן פט:]. וכתבו והנכון דגרס' ואינו מטמא לה.

התם לאפוקי קאי. פרש"י הילכך לאו אשתו היא. [משמע דלהו"א גדר הילפותא דלא חל גדר קורבא במקום איסור. ובזה הגמ' מתרצת דדוקא באשתו אמרי' דחסר באישות].

תוד"ה בן. הרא"ש ותוס' ב"ב [קטו. בשם ר"י] כתבו דבני בנים כבנים לענין יבום נלמד

1 ובלח"מ הביא דבש"ת הרא"ש [פב] הקשה אמאי יוציאו הירושא מהבנים. ותו' שאני ממון דבידו להורישו, ולכן נאמן [וכדאיתא ב"ב קלד:]. ובערו"ל דן כל מי שזינתה נימא מדאפקרא נפשא, ושמא אינו בנו [ול"ש חזקת כשרות כמ"ש תוס' חולין יא:]. ואין הולכים בממון אחר הרוב. [והאחרונים דנו ע"פ יסוד ההפלאה כתובות טו דכיון דהוכרע לשאר מילי מהני דין רוב גם לממון. ועוד תו' דבעיקר דין ירושה מהני רוב, ולא נחשב נידון הוצאת ממון [וע' לקמן לח].]

2 ורע"א דן לפ"ז כשאביו זינה האם חיישינן דיש לו אח בשום מקום.

3 אבל הביא מה"ח [יבום ג] דאף בזה אמרי' מדאפקרא נפשה. ורע"א תמה ע"ז [וביאר דאף דתחילתה באונס חיישינן].

4 והמנח"ח תמה איך יצא יד"ח להרבות ממזרים בישראל.

5 אבל הרמ"מ [יא] הביא מס' חסידים דממזר לא חי, ולא קיים. וביאר דקאי בממזר שאינו ידוע, וע"פ הגמ' עח: דממזר דלא ידע לא חי.

6 וע' לקמן סב ויתבאר שם בעזה"י.

7 והרמב"ם כתב דלדבריהם ה"ח כל הבא על פנויה, אמרי' דבחזקת שקידשה. וחלק דלא אמרי' חזקה אין אדם עושה בעילתו זנות אלא באשתו [שגירשה]. וכ"ש דלא אמרי' הכי בשפחה.

8 והביא מרבתינו לדחות דכיון דיורש מדאורייתא לא קפדי ע"ז. וכמו שמטפלים כשכהן יורש קרובו שאסור ליטמא לו, ולא קפדי קרובים והעולם מטפלים בקבורה.

מנחלה¹. [ובקוב"ש ב"ב שלג הביא מזה דבן הבן נחשב יורש מזקיננו, ולא רק מדין משמוש בקבר]. ועוד דנו תוס' ב"ב שם דאף בן הבן נלמד מעין עליו או מאין שמו מחוי. [אבל לתוס' דידן אין קרא ביבום, דא"כ נילף נחלה מיניה].

בא"ד והא, דלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו. נראה לר"י פרט לזה שאין שמו מחוי. ובתוס' ב"ב קט. ביארו דזרע פסול אכתי הוה שמו מחוי, ולכן איצטריך רבוי.

בא"ד א"נ דבת וממזר שקולין, נפקא מעין עליו דהכא. והרמב"ן הביא כן מהספרי ובה"ג. והרמב"ן כתב דעין עליו משמע דקאי במי שהוזכר בפסוק, א"כ ילפי' רק בת בנו לענין יבום, ובתו נלמד מק"ו. [וע' רשב"א].

אמאי קרי כאן, בעושה מעשה עמך. הקוב"ש [ב"ק קד] הביא דמבואר מכאן דאפי' עבר עבירה באקראי נחשב אינו עושה מעשה עמך. ודלא כמ"ש הש"ך [י"ד רנא א לענין צדקה] דרק עברין שרגיל לעבור אין חיוב להחיות, אבל מי שעבר רק פעם א' לתאבון לא יצא מכלל אחוה לענין זה. וביאר הקוב"ש דכיון דחייב לחזור בתשובה ואינו חוזר תו לא הוא אקראי. [והביא שכ"כ היראים קנן].

והרש"ש ומנח"ח [מח טו] הקשו אמאי לא העמידו דעבר בשוגג². והביאו מזה דאף אם עבר בשוגג, כיון דנודע לו ואינו עושה תשובה [ולא הביא קרבן] נחשב אינו עושה מעשה עמך. והמנח"ח כתב דאם לא נודע לו ודאי נחשב עושה מעשה עמך, אלא דלא מסתבר להעמיד כשלא נודע.

והאי בר תשובה הוא וכו' השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא. בפשוטו משמע דכיון דעונו גלוי [וכמ"ש רש"י] ל"ש בזה תשובה, אלא דנחשב עושה מעשה עמך. ובקוב"ש [כא] כד] ביאר דנתחדש בתשובה שעוקרת את החטא למפרע, ובזה א"א כשהוליד ממזר. אבל מכאן ולהבא נעקר [דעושה מעשה עמך]³. ובקוב"ש נסתפק דאף בגזלן, כשיש אונס ולא החזיר הגזילה האם הוא כשר לעדות.

אבל דעת ר' חיים [בתוס' ב"ב פח: הו' לעיל כא]. דבעריות אף שהוליד ממזר מתקיים התשובה המוטלת עליו [אבל גזלן דהתורה צוותה שיחזיר, ואף אם לא החזיר מחמת אונס מ"מ לא השלים דין התשובה]. [וצ"ב לפ"ז נידון הגמ' כאן].

תוד"ה כשעשה תשובה. והא דאמר בסנהדרין, התם כשעשה תשובה⁴. אבל הר"ף [והרמב"ם ממרים ה יג] הביא משם דאע"ג דחיובא ליכא איסורא איכא. והגר"א [י"ד רמא ו] הכריע כדברי התוס', דאין לחלק בין חיוב לאיסור, דהמיעוט לא נכתב אצל החיוב. וצ"ב לר"ף ורמב"ם מנלן דיש בזה איסור⁵. והב"ח [י"ד רמ, ורמא] כתב דאיסור רק מדרבנן. והאחרונים דנו דלדעת הרמב"ם אינו ממועט ממצוות כיבוד אב ואם, ולכן יש איסור [ולדעת הרמב"ם מצווה אף ברשע, אבל קשה שהטור [י"ד רמ] פליג, ומ"מ הכא פסק דאיסור]. והאבי עזרי [ממרים ה יב] בפרשת מקלל אביו ואמו אין מיעוט דאינו עושה מעשה עמך, אלא דאזהרת מקלל אב נלמד מהאיסור לכל אדם [וכדאיתא בסנהדרין פה:]. ובאיסור לקלל כל אדם ממועט אינו עושה מעשה עמך. וממילא אף מקלל אביו אינו חייב עליו, דאין עונשין אא"כ מזהירין, אבל אין מיעוט בעצם.

בא"ד שנתחייב בו נידוי, אע"פ שעשה תשובה לא מיפטר. וכ"כ הכס"מ [סנהדרין כו ו], וכן המשנ"ל [ת"ת ו יב] הביא דברי התוס'. והמים חיים [על הרמב"ם ממרים ו יד] כתב דלפי מה שהר"ף והרמב"ם העמידו את הגמ' בסנהדרין בלא עשה תשובה אין ראייה לזה.

ת"ר חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו. וחייב ב' מלקיות, ובשוגג ב' קרבנות, וכן מנו בב' לאוין [בס' החינוך מצוה קצב וקצו]. והמנח"ח [קצו] כתב דאיסור בת אשת אביו, היינו שנוולדה לאביו כשהיא אשתו, אבל אם אביו אנס אשה ואח"כ נשאה אינה בכלל בת

- 1 וכמו שנחלה נלמד מיבום. אבל לתוס' דידן אפשר דילפי' נחלה מיבום, ולא יבום נחלה, וצ"ע.
- 2 ולכאורה י"ל דעיקר תי' הגמ' דאף מזיד והוליד ממזר נחשב שעשה תשובה [ע' בסמוך].
- 3 וכתב דתשובה שמתקן למפרע הוא חידוש בישראל, אבל אף בבני נח מהני מכאן ולהבא, וזהו שנתקבל תשובת אנשי נינוה.
- 4 ומבואר שם דבמסית נעשה שליח ב"ד, דכתיב לא תחמול. ולדברי התוס' אפי' בעשה תשובה. וע' מנח"ח שם.
- 5 ובשירי ברכה [בשור"ע שם] ציין לדברי הזהר דרחל אמנו נענשה על שציערה ללבן [אף דהיה רשע]. [ויל"ד אם שייך אצלם גדר 'עושה מעשה עמך', דבלאו הכי היו בני נח].

אשת אביו¹.

רש"י ד"ה לחייבו באישות הוא דכתיב, אבל לא באונסין. הרמב"ן הקשה א"כ בת אשת אביך צריכה לחייבו על בת אביו ובת אמו הנשואה [ולא מייתר לחייב ב']. ותי' א"כ לכתוב בת אשת אביך למה לי ש"מ [וכ"כ הרשב"א בשם בה"ג]. ועוד כתב הרמב"ן דמאחותך היא ילפי' בין מהאונסין ובין מהנישואין, כיון דגלי קרא. ועוד תי' הרשב"א דאי לאו בת אשת אביך היינו אומרים דקרא בין באנוסה ובין בנשואה.

לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו. ע' תוס' לעיל ב: [ד"ה בתו] דקרא איירי בבת אביו או בת אמו. ורע"א דן האם דתליא בפלוגתת ר' יאשיה ור' יונתן² אי משמע שניהם כא', ודחה דמח' דידהו הוא במקום שאנו דנים אי בעי ב' מעשים. אבל הכא אם היה בא על בת אביו ואח"כ בת אמו לא היה חייב, דבעינן שתהא אחותו מב' צדדים. ואמר' דהתורה לא אסרה אלא באופן זה, ולא תליא במח'.

שאינן מזהירין מן הדין. [דבעינן אזהרה מפורשת בתורה, ולא מהני לזה מידת ק"ו³]. הרמב"ן [ושא"ר] כתבו דבמקום דיש לאו הבא עשה שפיר מזהירין מהדין⁴.

מילתא דאיתא בק"ו טרח וכתב לה קרא. הרש"ש וערוך לנר הקשו דבמקום דאיכא למדרש דרשי' עי"ש.

כג.

תוד"ה וכי יש אהובה. דבשביל אהבת הבעל וכו' [וכ"פ רש"י דאין המקום שונאה]. אבל תוס' קידושין סח. פי' קושיית הגמ' דאין לבניה להפסיד משום כך [וכ"מ בתר"י].

שנואה בנשואיה, ואמר רחמנא כי תהיין. ומבואר דאיירי בחייבי לאוין ותפסי קידושין. אבל הרמב"ם [נחלות ב יג] כתב דבכור ממזר יורש פי שנים, שנא' בן השנואה יכיר, ששנואה בנישואיה. ודרש לקרא אחייבי כריתות. והלח"מ הקשה מסוגיין, אבל האחרונים [גר"א רעז ד בליק, וע' מהר"ט אלאגיז בכורות אות סה בסו"ד] הביאו שמקורו מהספרי, וכת' דסוגיין קאי כר' יוסי ב"ר יהודה. אבל המקנה [וציינו רע"א בשו"ע רעז] כתב דכוונת הרמב"ם כשנשא ממזרת דתפסי קידושין.

אבל השלטי"ג [יט: בדה"ר, הו' בדרכ"מ ורמ"א רעז] נסתפק בהוליד בכור ממזר, האם הבא אחריו הוה בכור לנחלה⁵. [והאחרונים דנו האם נסתפק שהממזר נוטל פי שנים, או פשיטא ליה דאין לו מעלת בכור, אלא דנסתפק האם הבא אחריו נחשב בכור].

בין שאומרים לו לאביך קיים וכו'. מבואר דהיינו חייבי כריתות דלא תפסי קידושין. והרמב"ן כתב דהלשון לאו דוקא, דא"כ היינו חייבי לאוין, אלא בין שהיא מחוץ לבית אביך, והוצא מביתך בלא גט לפי שאינה אשתך.

וצריכא דגאי אשמעינן שפחה וכו'. הקר"א הקשה דבנכרי [לתוס' טז:]: אין איסור דאורייתא בביאתה, והיאך ילפי' משפחה. ובש"י ר' דוד תי' דקרא איירי בשפחה דהותרה לעבד עברי, ואפ"ל הכי הולד כמותה. [וע' מש"כ בזה לעיל טז:].

אר"י משום רשב"י כי יסיר וכו'. [ע' תוס' יז. היאך ילפי' מקרא].

תוד"ה קסבר. הולד כשר, כ"ג רש"י. ולפ"ז למ"ד הולד ממזר הוא משום דשדינן לה אף בתר עכו"ם. ומ"מ אין דינו כעכו"ם דאין ממזרות לעכו"ם. וצ"ל דמ"מ דיש לו צד יחס לאביו. ועוד דנו דמצד היחס הוה עכו"ם, אלא דמ"מ נולד מישראלית ולכן חל בו דין ממזר. וע' מש"כ בזה לעיל טז:.

1 ויל"ע ממש"כ רש"י [ד"ה לחייבו] כגון שנולדו הוא והיא מן האנוסה, הרי אף כשנולדה היא ואח"כ נשאה אינה בכלל בת אשת אביו.

2 [ב"מ צד: ועוד] האם אשר מקלל אביו ואמו, משמע שניהם יחד, או כ"א בפנ"ע עד שיפרוט קרא יחדיו בכלאים.

3 ואף שהאחרונים הביאו כמה טעמים אמאי אין עונשים מהדין, היינו בדין עונש. אבל במה שמפורש בתורה דין העונש, אלא דיש תנאי דאמר' אין עונשין אא"כ מזהירין ל"ש כל הטעמים. וע"כ דלא נחשב אזהרה.

4 ולכן לוקים על בהמה שאין לה סימני טהרה וכדאיתא בתר"כ מק"ו. [ולכאורה כוונתם דע"י הק"ו חזר לכלל הלאו, וצ"ע].

5 ובמהר"ט אלאגיז שם כתב דסברת השלטי"ג משום דאביו לא יצא מצות פריה ורביה, וכסוברים כן [הו' לעיל כב.], ועפ"ז כתב דאילו בא עליה באונס הוה בכור, ואף דהוה ממזר.

והאחרונים דנו למ"ד הולד כשר האם שורש הסברא דאינו מתייחס אחרי אביו [דרחמנא אפקריה לזרעיה], וממילא הוה ישראל. או דשורש הסברא דבן ישראלית יש לו דין ישראל, וממילא לא יתכן שייכות לעכו"ם. וכן י"ל [לעיל] בישראל שהוליד משפחה ועכו"ם, האם אינו מתייחס אחריו, וממילא אינו ישראל [ותחילת הסברא דאין קורבא]. או כיון דהוא עכו"ם לא יתכן צד ישראלות.

בא"ד אבל בקידושין גרסי' הולד ממזר, וכ"נ לר"י עיקר. [וכן ההג"ה ברש"י, ע' אחרונים]. דכיון דבתר ישראלית שדינן הוה טפי ממזר, דאין ממזרות לעכו"ם. וס"ד דלמ"ד הולד כשר היינו עכו"ם כשר [והגמ' דוחה דפסול מיקרי, והוה ישראל]. וע' מש"כ בזה לעיל טז:

הניחא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא וכו'. הרמב"ם [איסור' ב יב ז, ויבום א ד] דרש בנה מגויה כמי שאינם, מקרא ד'כי יסיר', דמסיר אותו מלחשב קהל'. והלח"מ [מלוה ג] הקשה דבשאר מקומות הרמב"ם לא פסק כר' שמעון. וה"ה כתב דאין זה מעלה ומוריד בעיקר הדין.

תוד"ה ההוא. וי"ל דע"כ א"א לאוקמי בכל אומות וכו'. [למ"ד דקאי קרא בגירותם, אבל דרשת בתן לא תתן קאי בכל האומות, ודרש' לצדדים]. והריטב"א כתב [דעיקר] קרא קאי בגירותן לאסור ז' אומות, וריבה קרא כי יסיר לשאר עממין לא ריבה אלא בגיותן שהם בני הסרה. ומכיון שנתגירו שוב אינן מסירים.

בא"ד וא"ת והיכי כרת ברית וכו'. מבואר דנח' תי' התוס' האם אסור לכרות ברית בשאר אומות [כשאינם מקבלים עליהם להיות גר תושב²]. [ותליא האם כריתת ברית שייך לאיסור לא תחנם, או שייך לדין כיבוש א"י].

כג:

מי שקידש א' מב' אחיות [ובהו"א איירי דקידש שניהם בספק ע' בסמוך, ולמסקנא איירי דהוכרו ולבסוף נתערבו], נותן גט לזו וגט לזו. **בקוב"ש** [ח"ב לש"ש כג] הקשה דמדאורייתא נעמיד לכל א' על חזקתה. ודן לומר דהוה חומרא דרבנן, [ע"פ מ"ש הר"ן [קידושין ב. בדה"ר] דבספק קידושין החמירו], אלא דהקשה אמאי נחשב קידושין שאינן מסורים לביאה [וע' בסמוך]. [אבל האחרונים כתבו דהמקדש א' מב' אחיות צורת החלות דינו כספק ולא שייך הכרעת חזקה כלל]. **ובקוב"ש** העלה צד דהכא לא שייך חזקה כיון דממ"נ אסורה עליו, מדין אשת איש או אחות אשתו. וי"ל דכל הנידון לצד דהוה ספק קידושין, אבל הוכרו ולבסוף נתערבו ל"ש כלל להעמיד על חזקה.

מת ולו אח א' חולץ לשניהם. הרשב"א וריטב"א דייקו דקדם וכנס יוציא [דכאן לא כתוב אין מוציאין כמו בסיפא], דקנסו אף בדיעבד כיון דספק כנס אחות חלוצתו³. וביאר הריטב"א אע"ג דספיקא דרבנן לקולא אפי' לכתחילה, ובכולה מתני' אסור לכתחילה, כיון דמילתא דפרסום גזרו אחות זקוקה אטו אחות אשתו. [וע"ע כד].

רש"י ד"ה קדמו וכנסו. קודם שנמלכו בב"ד. **הרא"ש** [ד] דייק דאם ב"ד פסקו להם לאיסור ועברו, יוציאו, כיון שעברו על דברי הב"ד יוציאו. והק"נ [ו] דייק דאף השני יוציא, וכתב דאיירי דייבמו בבת אחת או בהסכמה א'. דאל"כ השני לא עשה איסור, דכבר פקע הזיקה.

רש"י ד"ה אין מוציאין מידם. ההיא שעתא ודאי הויא איסורא, ומשבא אחיו וכו'. **התוי"ט** [ד ט] דייק מרש"י דאף דכנס אחות זקוקתו, לא אמרי' דנישואין מפקיעים לזיקה [וכדעת תוס' יח: והרמב"ן שם, אלא כדעת הריטב"א שם], וצריך להמתין עד שיעשה אחיו מעשה להתיר. **והרש"ש** [יח:]: כתב דאפשר דרש"י איירי דוקא כשיש אח נוסף ב' אחים.

בא"ד פקע זיקה מאידך למפרע. האחרונים הביאו מרש"י דע"י יבום או חליצה של אח א' פקע זיקה משאר אחים למפרע. אבל **הרש"ש** הקשה דא"כ אמאי אמרי' נאסרה [וכדמפורש ברש"י בהמשך הסוגיה], וע"כ דהוה הפקעה רק מכאן ולהבא. והאחרונים דנו דאף דהוה למפרע, כיון דנעקר ע"י מעשה מכאן ולהבא, מאתמול היתה אסורה, ואמרי' נאסרה. וכ"כ **הא"ש**

1 **והרמ"ך** [איסור' ב שם] הקשה על דרשא זו. וע' תוס' יז. [והרש"ש ביאר דזה כוונת ה"ה דיש דורשים בדרך אחר, ואינו משנה בדין].

2 וע' גיטין מו. **וברמב"ם** [מלכים ו] כלפי הדין לקרוא לשלום, והאם איירי דוקא כשמקבלים עליהם ז' מצוות.

3 **והב"ח** [קעו] דייק מזה דדוקא אחות חלוצתו, אבל דחלץ ואח"כ כנס. אבל אם כנס ואח"כ חלץ, איסור אחות זקוקתו פקע למפרע. [וצ"ל דאין בזה איסור אחות חלוצתו, דכיון דמדינא כיון דכנס פקע זיקה. וצ"ע]. **והב"ש** [קעו ג] חלק.

קו' זיקה טז, וקה"י יח. [וע' מה שהו' בזה לעיל יז:]. והאחרונים הביאו דלכאורה נח' בזה גבי נודרת שנשאלה לחכם, דהרשב"ש [הו' בב"י] ותשב"ץ [הו' בקובה"ע ה יג] כתבו דל"ש נאסרה כיון דהוה חיצוני. אבל הריב"ש [חדשות ד] כתב מטעם דנעקר למפרע].

תוד"ה קדמו. [ע' בגמ' בסמוך] דכבר נפטרה היבמה בקידושי אחותה, אבל קנו בביאה' וכו'. מבואר בתוס' דקנסו דכל היכא דהפקיע את אחותה ע"י ביאה באיסור. אבל תוס' יח: [ד"ה אומרים] כתבו דרק היכא דלא היה יכול לבוא לידי היתר קנסו [ותוס' שם היו יכולים לתרץ כמו כאן].

בשול"ח חכ"צ [קח] הביא דברי הרשב"ם דבספק יבמה [שנולד ספק נפל], כיון דאינה ראיוה יבום, נחשב חליצה פסולה וצריכה לחזור ולחלוץ מכל האחים [וכדאיתא לקמן כו: דהאסורות לייבם צריכין חיזור]. והחכ"צ הביא דבמשנתנו מבואר דא"צ חיזור, דא"כ שניהם צריכים לחלוץ, ואסורים באחותה². וביאר החכ"צ דכיון דאם יבא אליהו ויאמר שהיא מותרת, נחשבת שהיא בת יבום [וכדאיתא בגמ' מא:]³.

ובאר"ש [קו' זיקה כד] דחה דהיכא דאסורה מחמת ספק איסור חיצוני, דהוה ספק יבמה לשוק לאחר. ועוד דהיכא דהדין היכא דייבם דיקיים בדיעבד, א"כ אינו נחשב ביאה פסולה. א"כ ה"נ לא יחשב חליצה פסולה. ועוד כתב האור"ש דכיון דאחרי שאחיו יחלוץ, מותרת לו לייבם, אינו נחשב חליצה פסולה.

ש"מ קידושין שאינן מסורין לביאה. לס"ד איירי דקידש א' משניהם ע"י שליח [וכעין המוכר בית מבתי מנחות קח:]. והאחרונים [קוב"ש ב לד והו' בס' קובץ ענינים, שער"י ג כב] חקרו בזה האם אמרי' דחלו הקידושין על אשה מסוימת [ואם יבא אליהו ויברר תהי' מותרת], ונחשב אינה מסור לביאה מחמת ספק. או דחל הקידושין בצורה של ספק⁵.

הריטב"א הקשה דלמ"ד יש ברירה [והוסיף דכ"ד אביי ורבא גיטין כה]. הוברר למפרע שזו קידש. וכה"ק בריטב"א קידושין נב. ונשאר בצ"ע. [ובאבנ"מ [מא ב] ביאר קושייתו ע"פ מש"כ תוס' תמורה ל דכל היכא דנולד האיסור בתערובת מהני לברר, וכמו שאפשר לקבוע איזה הוה כנגד הכלב. א"נ כוונת הריטב"א להקשות דבסתמא מתפרש שקידש ע"ד מה שיחד אח"כ. ותליא בזה הת' הב']. ונ"ל דהכא איירי דלא בירר אפי' לבסוף, כגון שתלאו במי שיברור האב וליתא בעולם שיברר וכדו'. א"נ הכא כשקידש סתם, ולא אמר איזה שארצה. דבהא ליכא דין ברירה [וכ"כ בתוס' רי"ד קידושין שם]. א"נ למ"ד קידושין שאינן ראויין לביאה בעינן מסורין מתחילתן ממש, שיהא מעשה קיחה.

תוד"ה קידושין. פירוש דע"י הקידושין קא מפסדה בביאה⁷. רע"א [בקידושין שם] הקשה דבאיסורי כהונה אין איסור אא"כ קידש, וע"י הקידושין נאסרה עליו. והאחרונים הקשו עוד לדעת הרמב"ם [איסור"ב טו ב] כל חייבי לאוין אין איסור בביאה בלא קידושין. ובקובה"ע [ג] תי' דהקידושין והביאה הוה ב' חלקי האיסור [והוה כתנאי], ואינן גורמים לאסור⁸.

אבל ברש"י בסוגיין משמע דכל קידושין שאין סופן לבא לידי ביאה וכו'. והביאו דמוכח כן מדברי הריטב"א [קידושין ס] דבמשייר דקידושי מאה תופסים בה, כתב דס"ל דס"ל לר' יוחנן דקידושין שאינן

1 והעירו דלמ"ד אין זיקה ואסור לבטל מצוות יבמין, צ"ב מ"ש אם ביטל מצוות יבמין ע"י ביאה או קידושין [וע' תוס' יח. דהוה מכוור].

2 והאחרונים הביאו דתליא במח' לקמן, דלר' אברהם מבורגו"ל בתוס' כו: [ד"ה דנפול] אין איסור אחות חלוצתו בחליצה שהוא משום חיזור בעלמא. אבל דעת ריב"ן [בתוס' כז: ד"ה איתביה] דאסורות.

3 ובבית מאיר [צלעות הבית א] כתב דאיירי דוקא בהוכרו ולבסוף נתערבו, אבל למ"ד קידושין שאינן מסורים לביאה הוה קידושין, אינו ראוי להתברר ע"י אליהו, והוה חליצה פסולה.

4 ע' לקמן פרק ה' בגדר ביאה פסולה. [ובפשוטו קושיית החכ"צ דאילו הוה חליצה פסולה הוה ביאה פסולה, וע"כ דמחמת סברת ספק ידיה אתרמי אינו איסור חמור].

5 והחזר"א השיג על הקוב"ש, אין מה לברר. ואילו אליהו יכול לברר לא יחשב קידושין שאין מסורין לביאה. וכ"כ הבית מאיר הו' לעיל.

6 ובאבנ"מ ביאר כוונתו דמהני ברירה רק מכאן ולהבא, ולא למפרע. וע' שער"י ג כב.

7 ולשון התר"י [הנדמ"ח] דשאני חייבי לאוין דלא הוה קידושין גריעי אלא משום גזיה"כ, אבל הכא הגריעות מטעם גריעות לשון הקידושין ובהא הו"ל למימר דלא הוה קידושין. [ויל"ד בדבריו, ועפ"ז אין מקום לקושיות האחרונים].

8 ועוד הקשה רע"א בחצי עבד דע"י קידושין אמרי' אתי צד עבדות ומשתמש באשת איש [לקמן מה]. וע' קובה"ע מב יב.

מסורים לביאה הוה קידושין¹. ובפנ"י [קידושין נא] תי' דחי"ל תפסי קידושין מגזיה"כ. והאחרונים פ' דס"ל דבעינן שאינן מסורים לביאה מחמת איסור חמור דכרת.

תוד"ה דיקא. דאין יודע משמע הכי והכי² [וכ"כ שא"ר]. ורע"א כ' ד"ל דלאבי הוה רבותא, דאע"ג דיכול להתברר לא אמר' דאינה עולה ליבום עד שיתברר [וכמו תוך ג' חדשים ע"פ הגמ' לקמן מא:], אבל כשאינה עולה כלל דינא ככל אחות חלוצתו דחולצת³.

רש"י ד"ה אבל יבומי. והדר מיחלץ שני. רע"א דייק מלשון רש"י שאף ייבם, השני צריך לחלוץ [והקשה רק שיקדים, דאל"כ ה"ל לכתוב אבל יבומי תרוייהו לא]. והקשה אמאי לא ייבם, הרי אחר יבום הראשון השני מייבם בהיתר גמור, דהא ליכא חשש איסור. וכמו יבום אחר חליצת אחיו. וצ"ע.

מ"ש מהא דתנן. פרש"י דקושיית הגמ' בדיעבד אמאי יוציאו. ולפ"ז מבואר להדיא בגמ' דלולי סברת אילו ידיה איתרמי אסור בדיעבד. וכ"כ הגר"א [קעו ב] דלרש"י מפורש בגמ' דהמייבם אחות זקוקתו יוציא. אבל לתוס' [ושא"ר] קושיית הגמ' אמאי לא גזרו שמא יקדים וייבם. [וע' לקמן כז: עיקר הסוגיה דד' אחים].

כד.

רש"י ד"ה ואי למ"ד. ונמצא מבטל מצוות יבמין, והרי נאסרה משום כך וכו'. ואסורה משום נאסרה, וכ"כ ריב"ן בתוס' יח. [וע' מש"כ לעיל שם]. והאחרונים ביארו דלשיטת רש"י מוכח כן בתי' הגמ', דקושיית הגמ' אמאי יוציא בדיעבד, ובזה תי' משום אסור לבטל [ועי"ז יש נאסרה]. דאילו משום קנס, א"כ עיקר התי' דלא ראו לקנוס כיון דאיתרמי. אבל המהרש"ל מחק כ"ז מרש"י כאן, והוה משום קנס שכנס באיסור [כדמשמע ברש"י יח.]. וע' מהד"ב.

תני שילא אפי' שניהם כהנים. [דממ"נ א' עובר איסור, מ"מ לא נחשב באו לישאל בבת אחת וע' פ"ע]. והאחרונים דנו דמבואר בסוגיין דספק דרבנן הותר אפי' היכא דאיכא דאיכאע איסורא [דודאי אחד מב' החתיכות הוה איסור]. והפוסקים [י"ד קי] נח' בזה⁴. וצ"ל דהוה קולא באיסור חלוצה לכהן⁵.

רש"י ד"ה מדרבנן. לא גזרו רבנן לאפוקי מספק. הרמב"ן הוסיף אע"ג דשאר ספק דבריהם אפי' לכתחילה לקולא, כיון דחלץ לה בבי"ד הוה מעשה רבה ואין מתירין אותה ולא צרתה. והביא עוד דאחתו זקוקה דרבנן, ואפי' הכי אסרינן ליבומי והדר מיחלץ, משום דפגע לאחות זקוקתו. דכיון דחלץ לאידך נראית כיבמה ומתפרסמה מילתא טובא בבי"ד, הילכך חיישינן.

הרמב"ם [איסור"ב יז ז] פסק דספק חלוצה לא תצא, והיא כשירה וולדה כשר. ובמשנ"ל ביאר דכיון דמותרת לו הולד אינו נאסר [ועי"ש דהאריך בזה]. ועוד כתבו דכלפי הולד הוה כדיעבד. אבל הרמ"א [ז כ] פסק דבן ספק חלוצה הוה ספק כהן [ועי"ש בפוסקים].

תוד"ה וספק. ולמה לא תחלוץ כיון דספק מותרת לכהן. [וביאר דכוונת התוס' להקשות דכיון דהיא כבר אשתו נחשב בדיעבד]. ותוס' בשבת קלו: תי' דכיון דאפשר בלא חליצה, לא תקנו לחלוץ, שלא להוציא לעז על בניה. ובתוס' הרא"ש בשם ר' מאיר [וכע"ז הביא המאירי] כתב לחלק דבסוגיין הוה ספק האם הוא יבמה, אבל היכא דודאי חלצה מיבמה, אף

1 אפי' כשאין מסורים לביאה בודאי. אבל דעת הרשב"א [קידושין שם] דמח' אביי ורבא באינן מסורים מחמת ספק, אבל לא מחמת ודאי. [וע' מש"כ בזה בקובה"ע מב].

2 ובבכור שור [וציינו בנהש"ס שם] הקשה דבנזיר נז: דייקין איכא, דלשון ואיני יודע משמע שלא נודע מעולם, דאל"כ נימא שכחת.

3 ובבית מאיר [שם] כתב דאילו הוה ספק מתחילתו, א"כ הוה חליצה פסולה ובעי חיזור. [ואסורה לאחיו].

4 ובשע"ר ר' דוד ביאר דבסוגיין דין נאסרה הוה מחמת שעבר על דברי חכמים שאמרו לו לא לכנוס, ולכן ס"ד דמקשן דאפי' בספיקות יש נאסרה, דהרי עבר [וכעין הא דחייבי לו"ע מדאורייתא בעלו ל"ק]. ובזה התי' דכיון דאמרו כן מחמת ספק, ואימור ידיה איתרמי.

5 ובריטב"א [כג:]: מבואר דנקט בפשיטות דשייך בסוגיין ספק דרבנן לקולא, ולא חילק בזה. ועוד יל"ד דהכא אינו עומד ב' חתיכות לפני אדם א'. וצ"ע.

7 ובבית מאיר [צלעות הבית ב] הביא דמשמע דהרמב"ן השוה דין אחות זקוקתו לדין חלוצה לכהן. ודלא כריטב"א [כג:]: דחמיר, ויוצא.

דהחליצה הוה ספק, כיון דהצריכוה רבנן לחליצה אסורה.

והאחרונים הביאו דמפורש בדברי התוס' דמהני חליצה בעודה נשואה, ולא אמרי' דהשתא אינה עולה ליבום [וע' מש"כ בזה לעיל טו].

ובמרדכי [כא] הסתפק בדין ספק חלוצה לכהן, וכן ספק אחות זקוקה. האם אמרי' בכל מילי ספק דרבנן לקולא [וצ"ב ספיקו דמפורש במשנה דספק אסור, והכא לכתחילה לא יצא. ובבית מאיר [צלעות הבית ב] ביאר כוונתו דהמשנה איירי דאיקבע איסורא, וכ"כ החזו"א].

מצוה בגדול. הריטב"א כ' בשם הר"מ דוקא כשהוא הגון לה². [וע' לקמ' לט. בגדר קדימת גדול].

אע"ג דבכה"ת וכו' הכא אתא גז"ש ואפקיה לגמרי. ובפשוטו והיה הבכור לא קאי כאשר תלד [וכ"מ ברש"י ד"ה מכאן]. אבל הרמב"ם [בפיה"מ] פי' דדרשי' אשר תלד אִם היבם. [ומ"מ דרשי' נמי אשר תלד פרט לאילונית].

רש"י [עה"ת בראשית לח ח] ביאר מה שאמר יהודה לאונן הקם זרע לאחיד, הבן יקרא ע"ש המת. והרמב"ן הבין כוונתו שיקראו לו בשמו. וכתב דאינו אמת וכדאיתא בסוגיין. והאחרונים ביארו דכוונת רש"י דיקרא ע"ש המת, כאילו המת הוא אביו³.

בכור לייבם פשוט לא לייבם וכו'. הערול"ן הקשה א"כ אמאי בעינן קרא לצרת צרה, דלא משכחת לה כשאינו בכור [וכתב דע"כ דרשי' לצרור כר' שמעון]. ועוד הקשו האחרונים אמאי בעינן [לקמן קה:] מיעוט לקטן. ובערול"ן ומצפ"א תי' דנפק"מ כשהבן השני הביא שערות קודם וקידש אשה, והבכור עדיין קטן⁵.

יבום בנחלה תלה רחמנא. פרש"י דבכור הנוטל פי שנים הוא המייבם. והרשב"א הק' דלא תליא דין יבום בירושת חלק הבכורה. והרשב"א פי' דכיון דיבום בנחלה תליא, ובנחלה צד האם אינו מעלה כלל, ולכן לא תגרום דין יבום.

ואימא כי איכא בכור תתקיים. הריטב"א פי' אפי' ע"י הפשוטים, דחשבינן ליה שליחותו דבכור. דומה למה שאמרו כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת. [לכאורה הוה טעם בפנ"ע].

ליהדר אגדול. התוס' הרא"ש פי' דקו' הגמ' כשליכא בכור, או שאינו רוצה לייבם, כולם שווים. דס"ד דאינו אלא 'מצוות חיזור'. ורש"י פי' לכופו, דמצוה עליה רמיא. וק"מ דקו' הגמ' דכלפי דין כפייה כולם שווים [וע"ל לט. בגדר דין כפייה].

לא רצה הולכים אצל אחיו הקטן. פרש"י הימנו, ומהדרין אגדול גדול קודם. ולגיר' התוס' מבואר כן בהדיא בגמ' [ולדברי התוס' הרא"ש זהו עיקר נידון הגמ']. וכ"ד הראב"ד [ב יב]. אבל הרמב"ם [ב ז, יב] פסק דאם נסתלק המצוה מהגדול הרי כולם שווים⁷. והריטב"א הביא דגרס לא רצו הולכים על כל האחים. [ובערול"ן ציין נידון האחרונים במצוות כיבוד אחיו הגדול, האם קאי אבכור, או כל הגדול קודם].

כד:

מה בכור אינו נוטל בראוי כבמוחזק. פרש"י ביד אביהם. מבואר ברש"י דהיבם יורש מאביו פי שנים [חלקו וחלק המת], דומיה דבכור. ובתשובות מיימוני [משפטים נא] ביאר

1 וכתב שם בתוך דבריו דחליצה מינא דגט, ואפי' ריח הגט פוסל לכהונה. [משמע דספק נחשב ריח הגט. א"נ כיון דצריך חליצה מספק, דין חליצה זו לא גרע מריח הגט].

2 יל"ד האם כוונתו בכל יבום, דאם אינו הגון חולצת. אבל משמע דהוה סברא בקדימת גדול.

3 והרמב"ן [עה"ת שם] כתב דידעו חכמים קדמונים דיש תועלת גדולה ביבום האח [ושאר קרובים], ונהגו כן לפני צווי התורה.

4 א"כ אשת אחיו שלא היה מעולמו וכו'. והערול"ן הקשה למש"כ השלט"ג [יט: הו' כג.] דהבא אחר הממזר הוה בכור, א"כ משכחת לה דהגדול ממזר. ע"ש. [וי"ל לת' הראשונים [יז:] דלא הוה דרכי נועם אא"כ יש אחים נוספים].

5 והערול"ן [בע"ב] כתב נפק"מ כשהקטן נולד באדר ב', והגדול באדר א' [בתאומים, או מב' נשים], דבשנת י"ג נעשה גדול מתחילת אדר. [והקשה בזה בע"ב דבעינן לשון 'בכור' בקרא, ול"מ לשון גדול. וציינו למש"כ בשו"ת בנין ציון קנ].

6 ובפשוטו הנידון האם יש מצוה בשני, או רק לבכור. אבל בתורא"ש כ' דהנידון 'מצות חיזור', האם כשנסתלק עיקר החיוב הדין בגדול.

7 אבל רש"י הקשה ע"ז א"כ אמאי לא הביאו מהמשנה.

דנחשב כאילו עומד במקום אחיו בנכסי אביו, ונחשב יורש מאביו. וכדאיתא בגמ' ב"ב יב: דנוטל ב' חלקים אחד מצרא, ולא הוה כב' אחים דנשתתפו. ואינו נוטל בראוי לאביהם. [והראשונים הקשו ע"פ מהגמ' לקמן מ. ויתבאר במקומו בעזה"י].

אבל שא"ר הביאו בשם ר"ח ובה"ג דהיבם אינו נוטל בנכסי המת בראוי לבא לו, וכן אינו נוטל כלל בנכסי אביהם אם מת אח"כ. והא דאמרי' בב"ב יב: דנוטל חלקו כא' איירי שמת האב, ומת הבן קודם חלוקה, דהיבם עומד תחת המת במה שכבר ירש מאביהם². [והריטב"א כתב דאפשר דאף כוונת רש"י נכסי אביו דקאמר היינו שנפלו לו עד שלא מת, אלא שעדיין לא חלקו].

תוד"ה גיורת. אבל אחר שרי לכתחילה. ועוד פי' הרמב"ן א"כ אמאי לא יוציא, הא יש לנו להעמידה בחזקתה של גיורת עד שיתברר שנתגיירה בלב שלם. וכ"ש כשכנס אלומי לקלא.

א' איש שנתגייר לשום אשה וכו' אינן גרים דברי ר' נחמיה. האחייעזר [ג כו] חקר אמאי אינה גר, הא קיבל עליו המצוות. ודברים שבלב אינם דברים. ודן האם נחשב אומדנא דמוכח דאינו מקבל עליו מצוות³, או דעצם קבלת מצוות הוה דברים שבלב, ובזה לא אמרי' דדברים שבלב אינם דברים, דבעינן שאף ליבו יהא שווה בדבר⁴.

א"ר יצחק וכו' הלכה כולם גרים הם. הראשונים ביארו דרבנן פליגי על ר' נחמיה. וביארו האחרונים דס"ל דדברים שבלב אינם דברים. [והאחרונים דנו האם היינו בזמן בי"ד, דאגב אונסי גמר ומקבל ויודע שיצטרך לקיים. או אף בלא"ה⁵].

אבל בהגהות מרדכי [קין] כתב דכוונת הגמ' דכולם גרים, כשמיישרים דבריהם, וסופו מוכיח דהוה לשם שמים. ואע"פ שמתחילה עשו לשם אישות [וע"ד מש"כ בתוס']. וכתב דלפ"ז לא פליגי רבנן על ר' נחמיה.

והרמב"ם [איסור' ב יז] פסק דגר שלא בדקו אחריו ומל וטבל בפני ג' הדיוטות. ה"ז גר, אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר⁶. הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכ"ם וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו ואפילו חזר ועבד ע"ז הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל⁷. אבל בהלכה טו כתב דבי"ד אל היה מקבלים אותם או דוחים אותם עד שיראה אחריתם. [והאחרונים האריכו בביאור דבריו האם הוה ספק גר, אף דגיר לשם אישות הוה גירות בדיעבד].

לזות. פרש"י דאתי לאחזוקי קלא קמא. והרמב"ן ורשב"א הביאו דבתוספתא משמע אפי' באו עליה בעדים, כתבו שיאמרו כל העולם משום זנות נתגיירה זו. וכ"כ הגר"א [קעז יז]. ורע"א תמה הניחא בגירות אלא בשפחה מאי איכא למימר, דכיון דנשתחררה מותרת לו. ורע"א כתב דע"כ דהראשונים מודו לסברת רש"י בשפחה, דכיון דאיכא לאו דאורייתא חששו לקול, וקושיית הגמ' רק בנכרית דאין לאו. ובזה תי' הראשונים דהוה לעז על הגירות. [וע' אחיעזר ג כו דהאריך בזה].

תוד"ה משום. דאדרבה מצוה לכונסה דבאנוסה כתיב ולו תהיה לאשה. בקוב"ש [כתובות קכז] הביא מדברי התוס' דמצוות ולו תהיה לאשה אינה קנס, ולא תליא בפסק בי"ד. אלא שתמה דמשמע בתוס' [והפוסקים קעז ד] דאיירי אף בבוגרת, והמצוה ודאי הוה רק בנערה [וכה"ק בחשק שלמה]⁸. והרא"ש כתב דנהי דחייבה תורה בודאי, מ"מ משום קול בעלמא אין להחזיק ולפגום שניהם.

והיש"ש כתב דבמקום שיש לחשוש שהיא נדה ודאי אסור, דמחזיק קול איסור⁹. ורע"א

- 1 אבל דעת רש"י כיון דהוא יורש יחיד נוטל בראוי.
- 2 והאחרונים נתקשו א"כ היאך דרשי' בב"ב שם דהוה חלק כבכור, הא הוה ב' אחים שנשתתפו.
- 3 ולפ"ז במקום ספק תליא בגדרי ספק אומדנא.
- 4 והחז"א [י"ד קט ב] כתב דענין גירות אינו אלא להאמין ביסודו שצווה ד' חוקים ומשפטים וכו', אבל אם אינו מאמין בכל זה, אלא מקבל עליו להתנהג ע"פ חוקי התורה מפני שהנהגה זו מטיבה לו ומצלח אותו, אין זה קבלת גרות. [וע"ש].
- 5 ועוד דן האחייעזר דהנטען שנתגייר לשום אישות, א"כ לא קיבל על עצמו כל המצוות, דאמר חוץ מאיסור דרבנן זה. אבל הביא מדברי שו"ת הרמב"ם [פאר הדור קלב] דהתירו משום תקנת השבים. ואכ"מ.
- 6 וברמב"ם [טו] הקדים דכל המתגייר לדברי מהבלי העולם אינו מגירי צדק, ולכן לא קבלו גרים בימי שלמה וכו', ואעפ"כ היה מתגיירים בפני הדיוטות וכו'.
- 7 וביאר הרמב"ם לפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואע"פ שנגלה סודן.
- 8 ומשמע דכוונת התוס' דילפי' ממצוות התורה דהוה דבר הראוי, ואף דאינו בגדר המצוה.
- 9 ואף דיש מצוות ולו תהיה לאשה אף בנדה, מ"מ בספק הרי הוא מחזיק קול איסור דאורייתא.

הקשה דמ"מ יש בזה מצוה. וביאר דכוונת היש"ש בצירוף הסברה הנ"ל דלעז איסור דאורייתא חמיר.

תוד"ה לא. והיא דפ"ב דשבת בטוח היה הלל שסופו לעשות לשם שמים. [וצ"ב דמ"מ השתא חסר בקבלת מצוות בשעתו]. ומבואר בתוס' דגיירו מיד. אבל המהרש"א [בח"א בשבת שם] כתב דלא גיירו עד אחרי שלמד. ולמד מזה דאין איסור ללמד לעכו"ם הבא להתגייר תורה [וכ"כ המאירי סנהדרין נט]. ורע"א [ש"ת א מא, וע"ג הרמב"ם מלכים י ט] כתב דמדברי תוס' חזינן דלא ניחא ליה בתי' זה, וכתב דקצת משמע דאיסור ללמדו קודם שיתגייר.²

מכוער הדבר תצא

אמר רב ובעדים. ברש"י מבואר דהיינו עדים על זנות. והראשונים הקשו א"כ פשיטא. ועוד הקשו האחרונים א"כ אמאי נקרא 'נטען', דזינתה בעדים. והרא"ש ומרדכי כתבו בשם ר"ת דכוונת הגמ' בעדי דבר מכוער [וע' בסמוך בדברי רבי]. וביארו דבעינן דוקא עדים לדבר המכוער, אבל אם הבעל ראה בעצמו דבר המכוער לא אמרי' דשויה אנפשיה [ע' בסמוך].

יש לה בנים לא תצא. פרש"י מן הראשון, דמחזיקים לקלא קמא ועבדינן להו ממזרים. אבל הרי"ף [וכ"כ הראשונים בשם הגאונים] פי' דאפי' יש לה בנים מהשני לא תצא [וכ"ד הרמב"ם סוטה ב יג]. והרמב"ן פי' דאע"ג דכשר לכהונה, הוולד מזוהם. ואין מוציאין כדי שלא להוציא אף שם זוהמא בעלמא. אבל דעת רש"י דאף כשיש בנים מהשני תצא, כיון דאין נפסלים, כ"כ הריטב"א.

אם באו עדי טומאה וכו'. הראשונים הקשו דפשיטא. הריטב"א תי' דאע"ג דלא ידעינן אם היתה אונס, ולא מעמידים על חזקת כשרות ידיה אלא אמרי' סתם מזנה בחזקת רצון היא.

רב מוקי מתני' כשיש לה בנים. אבל כשאין בנים תצא ע"פ קול. ודעת השאלות [הו' בראשונים, וכן בתוס' כתובות סג: ד"ה אבל] דכשיש עדי דבר מכוער וקלא דלא פסיק מוציאין אשה מבעלה³, וכ"מ ברש"י [ד"ה ואבע"א]. אבל דעת ר"ת ור"י [בתוד"ה אמר] דקלא דבתר נישואין לא חיישינן, והנידון כלפי הנטען, דנתעורר הספק קמי נישואין. וכ"ד הרי"ף והרמב"ם [סוטה ב יג] דאם הוציאה בעלה בדבר המכוער⁴ אסורה לנטען. ועוד כתבו הריטב"א והנמוקי דהכא תצא מהבעל קאמר, שאם רצה הבעל להוציא שלבו נוקפו, מפסדת כתובתה [בלא התראה]⁵, אבל בי"ד אין מוציאין כשאין עדים [וכגמ' בסמוך].

ואיבע"א הני מתני' רבי וכו' הואיל ומכוער הדבר תצא. והגמ' מדמה קול לעדי דבר מכוער, ותוס' [ד"ה אמר] ביאר דדבר מכוער לא עדיף מקול⁶. אבל הרמב"ם [סוטה ב יג, ד] פסק דבעינן תרוייהו דבר מכוער וקול⁷. ולפ"ז תי' הגמ' דמלבד הקול היה ג"כ כיעור. והרא"ש הביא בשם ר' מאיר דרבי ס"ל דאף כשהבעל ראה דבר מכוער נאסרה עליו.

תוד"ה אמר. אר"ת וכו' דאין האשה נאסרת על בעלה אלא ע"י קינוי וסתירה¹⁰.

- 1 וע' לעיל בדברי הרמב"ם. ובחי' ראמ"ה שבת לא הביא בשם התוס' דהוה גירות בתנאי [וצ"ע].
- 2 וסיים ואין בידי להקל בזה. אבל באג"מ [יר"ד ג צ] פסק כמהרש"א [ע"ש שדן מה הותר].
- 3 וכ"ד תוס' צב. [שצוין בגהש"ס] דלא שייך הכא נידון קלא דבתר נישואין, כיון דהספק נתעורר עכשיו. וקלא דבתר נישואין הוא כשיצא קול אחרי שנשאת על מה שהיה קודם.
- 4 אבל הרא"ש ומרדכי הביאו דר"ת חזר בו, ונקט כדברי השאלות [וע"פ פי' רבינו מאיר].
- 5 ודייקו מזה דאסורה לנטען משום שהבעל הוציאה מחמת הכיעור [שהחמיר על עצמו] [וקנסו כיון דהוציאה מתחת בעלה, או דאיסור הבעל הוה תולדה מאיסור הבעל]. אבל אין כאן ריעותא אף כלפי איסור ונטמאה לבעל. [ע' חזו"א יז ב]. ומיושב בזה דברי הרמב"ם [איסור"ב יז] דמבואר דמותרת לכהן.
- 6 ועפ"ז ביאר דברי הירושלמי [כתובות] דמוגף וכו' הוה סוטה, ופי' דנאסר בבא לצאת יד"ש, ולכן מפסדת כתובתה.
- 7 וכ"פ הרמב"ם [אישות כד טו] דבעדי כיעור אם רצה הבעל להוציא, אין כתובה. [ובהג"מ ציין לרש"י [כאן], משמע דנקט דנאסרת לו].
- 8 ולרש"י מוציאין מבעלה, ולתוס' מהנטען.
- 9 והרמב"ן כתב בדעת רש"י דלאסור לבעל בעינן קול ועדי כיעור, ולאסור לנטען סגי בחדא.
- 10 והכא אין קינוי, וסתירה לחוד ל"מ. והראשונים הוסיפו דאפי' אם מחל על קינויו מהני, והתם נמי אין לך דבר מכוער גדול מזה. [ובדעת רש"י מבואר דדבר מכוער הוה יותר מסתירה].

והראשונים הביאו עוד מהגמ' גיטין פט. דילפי' דבר דבר, מה להלן דבר ברור בעדים¹. ומזה פסק הר"ף דאינה נאסרת על בעלה עד שיראה כמנאפים [מכות ז.]. אבל לדעת השאלות ורש"י ע"י עדי כיעור מוציאין. והרא"ש הביא בשם רבינו מאיר ליישב דעדי כיעור נחשב כעדים [כדאמר'] בכתובות ט דפתח פתוח כב' עדים דמי'. והרא"ש כתב דהיינו דוקא בעדים, אבל מה שהבעל ראה דבר מכוער אינו אוסר. [וצ"ב שהרי הבעל ראה ויודע. ורע"א [צט] ביאר דכיעור הוה איסור דרבנן, ולא אמר' בזה שויה אנפשיה. והבית מאיר [בשו"ת רע"א ק] כתב דלא אסרו כיעור אא"כ יש גם לעז. וע"ע חזו"א יז ג].

בא"ד [בע"א] נר' לר"י דאייירי באומרת טמאה אני לך. ובתוס' כתובות סג: חלק דבאומרת טמאה אין נראה להתירה מטעם דאירכוס', דהא שויה נפשה חתיכה דאיסורא [ע' בסמוך]. ולכן פי' דשריא לבועל אם גירשה בעלה או מת. ולדברי השאלות הנידון דתצא אף מהבעל.

ובתוס' כתובות יג. הקשו דאין אוסרין על היחוד, ותי' דנאף שאני. [וביאר האחרונים דבנואף ע"י יחוד נחשב כיעור]. ורע"א כתב דאף תוס' דידן ס"ל כן, אלא שהקשה דאף אי הוה דבר מכוער אין מוציאין, ולכן בעי תרוייהו.

בא"ד ואין לתמוה, הא שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא וכו', לכך נראה לחכמים להתירן. במשנה נדרים צ: איתא דהאומרת טמאה אני לך אינה נאמנת. והראשונים הקשו דשויה אנפשה². ובתוס' שם תי' דיש כח ביד חכמים לעקור דבריה³, כיון דיש סברא גדולה דעיניה נתנה באחר. והר"ן שם הביא בשם אחרים דל"ש שויה אנפשה כיון דמשועבדת לבעל⁴. ולשון תוס' דידן משמע כתוס' דהוה היתר חכמים, אלא שהקשה דמ"מ כיון דאיכא כיעור מסתבר לאסור. ותי' דאפ"ה התירו.

הרמ"א [קטו ו בשם תה"ד פסקים רכב] פסק דכשיש דבר המכוער, ואומרת טמאה אני לך, נאמנת לאוסרה על בעלה. ורע"א [פח] כתב דכוונת התה"ד מדין שויה אנפשה, ובמקום דבר המכוער לא העמידו דבריהם. אבל מה שאומרת טמאה אני לך לא נחשב רגלים לדבר.

כה.

קלא דלא פסיק, כרבנ'. פי' תוס' ולהלכה מוציאין ע"י קול, בלא עדים [ודלא כרב]. והרשב"א [כד:] כתב דהיינו כשאין לה בנים. וכתב א"נ דאייירי כשיש עדי כיעור, וע"י קול מוציאין אף כשיש בנים.

קלא דפסיק ואיכא עדים בדבר מכוער כרב. [אפי' שיש בנים]. הריטב"א כתב ה"ה קלא דלא פסיק וליכא עדים [ולדינא בעינן תרתי], ולרבי אפי' לא פסיק. אבל האבנ"מ [יא ד] הביא בשם העיטור [ע"פ הירושלמי] דבקלא דפסיק מותר.

תנן התם המוציא את אשתו וכו'. בגמ' בגיטין לחד לישנא הטעם משום קלקולא [וכמו שפרש"י בסוגיין], ואייירי דוקא כשאמר משום נדר ושם רע אני מוציא. ולאידך לישנא הטעם שלא יהיו פרוצות בעריות ונדרים, ותקנו שיאמר משום נדר וכו'.

והראשונים הקשו מה ס"ד דהמקשן, הא בסוגיין ל"ש הנך טעמי. והרשב"א כתב דכוונת הגמ' משום הגזירה דהתם, אלא דמ"מ כיון דאמרו חכמים שלא יחזיר, והגמ' מדמה להכא דהחמירו בדיעבד. ולא דמי לנטען על השפחה דאמרו חכמים, ואם כנס אינו מוציא, דהתם ליכא אלא רגנא בעלמא. אבל תוס' [ד"ה ואכתין] כתבו דס"ד דגמ' דיש טעם אחר שם. והרמב"ן כתב דהגמ' דייקה דהמשנה שם איירי בכל ענין, אפי' לא נתברר דהוה שקר, ודמי לסוגיין. ורק באופן שנתברר בעינן לטעמים של הגמ' שם.

באבנ"מ [י ד] הקשה כיון דתקנו לומר משום נדר אני מוציאך ואמרו הוי יודע שאין אתה מחזיר לעולם, א"כ הוה כמי שהתירו בו. ואם כנס אחרי שהתירו מבואר בפוסקים שמוציא [וכמ"ש הרשב"א ע' בע"ב].

ולא היא התם אלומי לקלא וכו'. הראב"ד [בהשגות לר"ף] כתב דסוגיין קאי למ"ד משום פריצותא, אבל למ"ד

1 והראשונים כתבו דלא עדיף עדי דבר מכוער מע"א בזנות ממש דאינו נאמן. ודחו הראשונים דאין נאמנות לע"א, אבל כיעור החמירו.

2 ותוס' שם הביאו בשם ר' אליעזר [דאשת כהן שנאנסה] דהאשה אינה מוזהרת באיסור זונה לכהן, והאיסור רק עליו [ותוס' הקשו מלקמן פד:].

3 והר"ן שם הקשה דאין כח לעקור בקום ועשה, אלא להוראת שעה [וכדלקמן צ:]. ותי' דל"ל דאפקעינהו חכמים לקידושיו.

4 ובקוב"ע [כא טז] ביאר דתוס' פליגי וס"ל דנאמנת על עצמה, וכתולדה מזה אין מאכילים את האדם דבר האסור [ול"ש פלגין דהדין לפני עוור הוה תולדה מהאיסור, אבל אי משום איסור הבעל אמר' פלגין נאמנות]. ובזה ס"ל לר"ן דכיון דבסופו של דבר תאסר עליו, אינה נאמנת [אף על עצמה] מחמת השעבוד.

משום קלקולא, אדרבה לא אמרי' קם ליה בקלא וליתא. והרמב"ן [ספר הזכות] כתב דמ"מ כיון דתקנו דלכתחילה לא יכנסו, והודיעוהו דכל המחזיר נקרא רשע ואין נזקקין לו לחופה וצרכי נישואין, בודאי גמר ומגרש ושוב אין קלקול.

הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו. הרמב"ם [בפיה"מ] כתב דהוא לא ישא, גזירה שכל מי שיחשוק א"א יהרוג בעלה וישאנה. וביארו האחרונים דלפ"ז אפי' כשיש עדים אחרים אסור לו לישאנה [ומתיישב בזה קושית תוס' ד"ה מת].

הרגנוהו. תוס' כתובות [כב: ד"ה כגון] כתבו דאירי דמעיד בפנ"ע, ואומר שהיה אם הורגיו. אבל בשום מקום אין ב' עדים חשודים. ורע"א [במשניות] הקשה מה ס"ד דתוס' דאירי בתרי, א"כ אף אי חשדי' דמשקר, מ"מ דל עדותו מהכא ומותרת מחמת העד השני. ותי' דהיתר ע"י ע"א הוא משום דהיא דייקא ומינסבא. אבל כשיש ב' עדים היא סומכת על העדים, ולא דייקא כ"כ. וא"כ א"א להיתר ע"פ ע"א.

והא מת דלאו עליה קסמכין דאמר מר אשה דייקא ומינסבא. הרשב"א הקשה דבעי' היא לקמן קטז:, והביא שהרי"ף שם כתב דאיפשיט במק"א דמשום דייקא. ועוד הקשה הרשב"א דהמל"ל דאי אתי בעל ומערער כמו בא"י, וכ"ש במיתה שיכול להתברר.

כתב מוכיח. הרשב"א הקשה דאף ממדינת הים יש כתב, וע"כ כוונת הגמ' דאשכחן בעלמא דכתב עדיף. ומשום יצרו תקפו חיישינן, ואף דמשום איבה לא חיישינן.

הרשב"א כתב דאף בא"י אם אומר ב"נ מהני שא"צ קיום כשהבעל יערער, ולכן לא ישאנה. אבל המאירי כ' דבא"י חושש על עדים המצויין, והוה מילתא דעבידי לאיגלוי ולא מזייף. [וכ"כ הבי"ש יב ד, והאבנ"מ הקשה עליו מדברי הרשב"א].

הא לאחר תינשא וכו'. הרשב"א הקשה אמאי לא העמידו במסיה לפי תומו, וכמ"ש הרי"ף דגזלן נאמן במסל"ת. ותי' דמשמע דאירי במתכוון להעיד. והבית מאיר [הו' בפתח"ת יב] דייק מקושיית הרשב"א דאף במסיה לפי תומו לא ישאנה, ותמה ע"ז. אבל רע"א [בגליון השו"ע שם] הביא דבמסיה לפי תומו ישאנה.

פליגין

והאמר רב יוסף, לרצונו רשע הוא והתורה אמרה וכו'. ורבא [בע"ב] פליג דאין אדם משים עצמו רשע, ובגמ' סנהדרין י. מבואר דהטעם משום פליגין. ובפיה"מ לרמב"ם [פי' טעם ר' יהודה] דס"ל דמשים עצמו רשע, ומשמע דנפסל לעדות בדיבורו¹, [וצ"ב דל"ש עדות על עצמו, ומאיזה טעם יפסל²], ולפ"ז לא שייך לדין פליגין³.

אבל בתוס' [בע"ב ד"ה לימא] מבואר דס"ל דלא אמרי' פליגין. וכן הביאו הראשונים בכ"מ. ורע"א [במשניות כו] הקש' א"כ מה מהני הא דגזלן כשר לעדות אשה, דמ"מ א"א לחלק דבריו⁴. ורע"א והאחרונים [קובה"ע כא א, ובשער⁵ ו יא האריך טובא בכ"ז] ביארו דרב יוסף מודה דאמרי' פליגין נאמנות⁶ [דנאמן בנידון האשה, ולא בנידון עצמו⁷], אלא דהכא ל"ש פליגין נאמנות, דלדבריק רשע אתה⁸ [וע"ד הא דאי' לקמן מז.], ולכן אין כאן עדות אף בנידון האשה.

- 1 ולפ"ז כשבאו ב' עדים, וא' פסול והאשה אינה יודעת בפסולו ל"מ. וצ"ע.
- 2 ויל"ד דבמביא גט שייך סברא זו, דעיקר הסמך על הכתב [ואף דמבואר דבחשוד אינו נאמן, וצריך נאמנות השליח], בזה מהני מירתת.
- 3 וכ"כ הרש"ש והג' ברוך טעם [לש"ש ז ה, בשם פיה"מ לרמב"ם]. [וציינו שכל"כ התומים ר"ס לח].
- 4 ובנוב"י [אה"ע ק עב] כתב דמהני כיון דלא אמרי' פליגין, אמרי' מיגו שנאמן על הרובע נאמן עף על עצמו. וע"ד מש"כ רש"י סנהדרין י. דס"ד דלגבי אשתו ל"א פליגין והואיל ונאמן על הבועל נאמן עליה. [ובפתח"ת] [קטו לב] הביא דהקלה יעקב כתב דליתא, ולעולם אינו נפסל ע"י עצמו]. וע' שער"י שם והאחרונים דהאריכו בזה.
- 5 אבל האחרונים דנו דאף סברת הרמב"ם תליא בגדרי פליגין, והחסרון משום דהעדות אף על עצמו. [וע' בדבריהם].
- 6 ובהג' ברוך טעם [לש"ש ז ה] כתב דיל"פ כוונת הגמ' דכמו דהקילו בעד פסול, ה"נ הקילו היכא דמשים עצמו רשע.
- 7 ובשער"י הביא דברא"ש [ספ"ק דמכות] הביא מ"ד דלא אמרי' פליגין נאמנות, וכתב דע"כ קאי כרבא. ופליגי רב יוסף ורבא אי אמרי' פליגין דיבורא או פליגין נאמנות.
- 8 וע' בקובה"ע [כא ז, יג] דכתב דיסוד זה מוסכם דע"א נאמן לענין איסורין, ולא לדין ממון ועונשין התלויים בזה [וא"כ הוה תולדה]. אבל בברכ"ש [י] ובשיע' ר' לייב גאון דאפשר דכל מקום מקבלים את עדותו למה שהוא עד, ולא בעינן לגדר פליגין, אלא דבמקום דהוה עדות אחת, בעינן לגדר פליגין לחלק את העדות [ואף פליגין נאמנות תחילתו במה שמחלק את העדות].
- 9 ובקובה"ע [כא ד] האריך לדון האם פסול רשע משום חשש משקר או מגזיה"כ. וכתב דבדברי רב יוסף

ובאבן האזל [חובל ה ז, והו' בברכ"ש י] כתב אופן נוסף לפרש דברי רב יוסף, דלא אמרי' פלגין נאמנות אא"כ יש סיבה לקבל דבריו. והכא הוה עדות מפי רשע, ואין כאן עדות כלל, ואין התחלת עדות שמכריח דין פלגין.

והמהר"ל דיסקין הקשה דיהיה נאמן לומר הרגתיו ועשיתי תשובה, דבזה ל"ש לדברך רשע אתה. והוכיח מזה כדעת הפוסקים דאף בעדות אשה יש חסרון תחילתו בפסלות.²

תנוד"ה הוא. שונא [האחרונים דנו האם קאי כר' יהודה סנהדרין כז; או אף לרבנן בגוף הנידון פסול]. בא"ד [בע"ב] משעה שנעשה טריפה. בפשוטו טריפה פסול משום עדות שא"א יכול להזימה. ובתוס' מבואר דאמרי' עדות שבטלה מקצתה, ומבואר דנחשב פסלות. ואכ"מ.

כה:

דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו. בגמ' סנהדרין י. מבואר שסברת רבא דפלגין דיבורא³. ומקבלים עדותו שפלוני רבע, ולא את מי'. והאחרונים העירו דמשמע דבעי ב' טעמים, קרוב, ומשים עצמו רשע. וביארו [ע' ח' ר' שמואל] דמשום קרוב היה סגי פלגין נאמנות [ע"ד מש"כ רע"א, ע' לעיל], ורק כיון דהוה מעשה רשע עבדינן פלגין דיבורא⁴. ובשיע' ר' לייב גאויץ [ועד"ז בשיע' הגר"נ בשם רב"ב] ביאר דכוונת הגמ' דרק במקום דיש דין עדות במקצת, וא"א לקבל דבריו בחציו עבדינן פלגין.

בשר"ת הרשב"א [אלף רלז, הו' בקובה"ע] כתב דפלגין דיבורא שייך רק כשאפשר לחלק את הדיבור, אבל באומר אני באתי על אשת פלוני, מיד בטלה עדותו לגמרי דא"א לקבל סוף דבריו, וודאי הוה לרצונו. ודוקא היכא דאמר אשת פלונית זינתה עמי, אין מקבלים מה שהסיק 'עמי'. וכן הרגתיו, תולים דהיה אונוס או שוגג. אבל בתוס' [כתובות יח: ועוד ראשונים] מבואר דפלגין דאדם אחר הרגו. ומבואר דלא צריך לחלק את הדיבור ממש. והנוב"י [אה"ע ק עב בסתירת ההיתר הב', הו' בפתח"ת קטו לב] כתב דדברי הרשב"א מחודשים, והוכיח מכמה ראשונים דפלגין אף כשא"א לחלק את דיבורו.

רש"י ד"ה רבא. וקרוב פסול, הילכך אינו נעשה רשע בעדות עצמו. וכע"ז כתב **רש"י** כתובות יח: ודייק מזה הגר"ש איגר [ח' רע"א כתובות יב:] דסברת אין אדם משים עצמו רשע שייך רק בעדות. אבל תוס' [ד"ה ואין] נקטו עפ"ז אף בחיוב קרבן⁵, ומבואר דנקטו דהוה יסוד בכל התורה. והאחרונים האריכו בזה⁶. ותוס' תי' דאין לנו לכופו להביא חולין לעזרה לדבריו. ובתוס' בב"מ ג: סוד"ה מה כתבו דעושה תשובה⁷.

תנוד"ה רבא אמר. לא פלגין דיבורא לפסול השטר. האחרונים הביאו דמבואר דצריך סיבה חיובית לעשות פלגין.

תנוד"ה ואין. וי"ל דהתם בחשוד שהוא פרוץ וכו'. ותוס' בסנהדרין ט: [ד"ה לרצונו] תי' עוד דבעריות כשר דיצרו תוקפו כ"כ, אבל ארביעה אין יצרו תוקפו כ"כ. א"נ כשר לעדות אחרת, אבל לגבי רביעה פסול, דהפסול לדבר לא דנו מעידו.

מבואר דהוה פסלות, דאילו הוה סברא דחשש משקר, א"כ ל"ש סברת לדברך רשע אתה. וביאר דזה כוונת רב יוסף להדגיש התורה אמרה, דפסול מגזיה"כ.

1 **ע' ט"ז [ז ד.] ובקובה"ע** [השמטות לס' כא] הביא **דבשר"ת זכרון יהודה** [לר"י בהרא"ש] פסל, ובמהר"ח אר"ז [צא] הכשיר.

2 **ובקובה"ע** [כב א] ביאר עפ"ז לשון רבא [בע"ב] אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע, וצ"ב אמאי הוסיף טעם קורבא. וביאר דרבא לטעמיה דאוכל נבילות להכעיס כשר לעדות, א"כ רשע הוה משום חשש משקר [ע"ש שהאריך בזה, והאחרונים דנו בזה דאף לרבא הוה גדר פסול], א"כ ל"ש בזה לדברך רשע אתה. ואם אומר שעשה תשובה כל החסרון משום קרוב.

3 וכן בגמ' ב"ב קלד: הקשו מ"ש דהכא אמרי' פלגין [ובגרשתי את אשתי לא פלגין], ומתרץ דבתרי גופא פלגין.

4 **ובתוס' סנהדרין ט: [ד"ה ואין]** כתבו דאין לומר דמקבלים שרבעו, ואמרי' דהוה לאונסו. דא"כ הוה חד גופא. אבל לשו"ת **הרשב"א** [ע' בסמוך] פלגין לומר דהוה לאונסו [ואפשר דקאי רק למ"ד ב"ב קלד: דפלגין בחד גופא]. [וכן משמע בתנ"י עה"ג].

5 וצ"ע לפ"ז דאף בפלוני בא על אשתי אמר רבא פלגין [סנהדרין ט:]. ואכמ"ל.

6 וכן הקשה בתוס' ב"מ ג: והרמב"ן שם חלק דלא שייך אין אדם משים עצמו רשע אלא גבי עדות, אבל בקרבן הוא יודע שאינו חייב בו. ועוד דכתיב או הודע עליו והרי לא נודע לו, אפי' ע"י אחרים.

7 ע"ש בדברי הגר"ש איגר דהביא מח' הראשונים [בכ"מ] האם יכול לטעון טענה שעשה רשע לפטור עצמו מממון. וע"ע קובה"ע כב א. והש"ך [כללי מיגו כד] הביא בשם הר"ש מקינון דל"מ מיגו במקום שמים עצמו רשע.

8 ומשמע הטעם דלא נחשב משים עצמו רשע, כיון דחוזר בתשובה. אבל תוס' דידן לא כתבו כן, והאחרונים כתבו דל"פ כוונת התוס' לתרץ דבטענה אין חסרון דאינו משים עצמו רשע.

ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן. רע"א [במשניות] הביא מכאן דכיון דלא נפסל לעדות אין חסרון דאינו משים עצמו רשע, והקשה דבכתובות יח: מבואר דעדים שטענו אנוסים מחמת ממון, אינו משים עצמו רשע, דכיון דע"פ דבריו הוה מעשה רשע ל"ש פלגין נאמנות. וצ"ע א"כ אף בסוגיין נימא הכי. והאחרונים דנו דבעדים ל"מ מינו לחוד, אלא בעינן נאמנות מדין עדות, ואכמ"ל. וכ"ז ע"פ מש"כ דבעדות אשה מהני מדין פלגין נאמנות, כיון דאף גזלן כשר. אבל האבה"א כתב דהתם כיון דהוא פסול אין התחלת קבלה לעשות פלגין. אבל בעדות אשה בגזלן עבדינן פלגין.

ובש"ת הרשב"א [תקנב] כתב דאחרי קינוי וסתירה, אם הובעל מעיד שבא עליה, נאמן לאוסרה דפלגין דיבורא. והקשה המש"ל [סוטה א יד] דל"ש בזה פלגין דיבורא, כיון דלא היה שם עד אחר². והגר"ח [הר' בברכ"ש י ועוד אחרונים] תי' דכוונת הרשב"א מדין פלגין נאמנות. דאחרי קינוי וסתירה אף פסולים נאמנים, ולא שייך לדברין רשע אתה. וכדברי רע"א.

תוד"ה לימא. נאמן אתה לפסול את עצמך, אלמא פלג' דיבורא. בקובה"ע [כא יג] הק' דהתם ל"ש פלגין דיבורא, ול"ש לחלק את המעשה, אלא דהוה פלגין נאמנות ונאמן כלפי עצמו. וצ"ע דתוס' השוים [ובגהש"ס צי' רשד"ס שהק' עד"ז]. ובשיע' ר' לייב גאווע כת' דאף פלגין נאמנות הוא חידוש דאפשר לחלק את עדותו, ולקבל כל חלק בפנ"ע³. [בא"ד שויה אנפשיה וכו'. ע' לקמן מז].

העדים החתומים וכו'. הריטב"א כתב דאין בזה חסרון נוגעין בעדותם, כיון דההיא שעתא לא נתברר דנוגעים לא פסלינן להו למפרע מספיקא, דדילמא ההיא שעתא לא ומהאי טעמא מסהדי.

לא חששו חכמים לדבר זה. ולשון תוס' כתובות כב: [ד"ה כגון] דבשום מקום אין שנים חשודים. [משמע דהסברא משום דין עדות]. אבל הרי"ף והרא"ש [והשו"ע יב א] הביאו בשם הירושלמי דאין שנים מצויין לחטוא בשביל א'. וכ"כ הר"ן כתובות דאיתתא לבי תרי לא חזי. והריטב"א הביא י"א דלפ"ז איירי דוקא דא' מהם לוקח את השדה. אבל הביא בשם רבו דסתמא קתני אפי' לקחו ב'.

וכ"פ הש"ע [חור"מ סו כא בשם ס' התרומות] דאם מכרו לב' עדים העדים חיישינן להכי. והש"ך [סו עא] הקשה א"כ אף ע"א, דנמצא דהכל מתקיים ע"פ ע"א [ע' תוס' גיטין י:]. וכתב דסברת הרי"ף הוה לקנות לכתחילה ומשום חשדא, אבל בדיעבד מהני.

תוד"ה לא חשו. מ"מ בעל נפש וכו'. ובתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר הקשה א"כ דילמא נקט מתני' ב"ד, דע"ז שרי לבעל נפש [ותי' דמשמע במשנה דקאי אף ע"ז]. וכן הביא הרמ"א [יב א]. והט"ז [ב] והגר"א [שם ה, ובגמ' עה"ג] ציינו דהשו"ע לא כתב כן, ע"פ הירושלמי דלא חששו שב' יחסאו עבור א'.

כנס מהו שיוציא. פרש"י אחכם ומביא גט קאי, והראשונים הביאו בשם רש"י דקאי אף באומר מת וכו'.⁵ אבל הרמב"ן [ושא"ר] כתבו דקאי רק אחכם דליכא אלא רננה דלעז, דאף אם החשש אמת מ"מ הוה מגורשת, אבל המביא גט ומת והרגתיו יש לחוש כיון דכנס יש רגלים לדבר ואלומי אלים לקול. והביאו כן מהתוספתא. וכ"מ בתוס' [ד"ה אמר], וכמ"ש בתר"י [ב].

הרמב"ן הביא מהירושלמי דאם קידש לא יכנוס⁶. והירושלמי מסתפקת אם כנס ואח"כ גירש, האם יכול להחזיר. ופשט דנמצא מוציא לעז על בניה. וכתב הרמב"ן דלפ"ז איירי

1 והש"ש [ז ה] הביא מכאן דדוקא היכא דנפסל לעדות א"א משים עצמו רשע [ולכן מהני לעדות אשה]. ובהג' ברוך טעם תמה דמ"מ נפסל לשאר עדויות, ואף דכשר לעדות זו.

2 ועוה"ק דהרשב"א לא הזכיר שיהא באופן שאפשר לחלק את הדיבור. [והגר"ח תי' הוה מדין פלג' נאמנות, ול"צ לחלק את הדיבור].

3 ורב יוסף ל"ל אף פלגין נאמנות, כשאין סיבה להתחיל לקבל את דבריו. ולא דמי לע"א דהוה עד באיסורין, ואינו עד כלל לענין נחלה.

4 ומבואר דבג' לא חיישינן לבעל נפש, וכ"כ בהגהות פרישה, והט"ז [ב] חלק דאפי' בג' חיישינן לכיעור.

5 אבל האבנ"מ [יב ב] כתב דרש"י לפנינו כתוב רק חכם ומביא גט, וביאר דס"ל דראשונים. ואף המביא גט ס"ל דאם לא אמר ב"נ לאו איסור גמור, ואם נשאת לא תצא [וכדעת הרמב"ם]. [ויל"ד דמ"מ אם הבעל מערער הוה איסור גמור].

6 [והביאו מזה הראשונים דלא סגי בהתירוה לינשא וכעין כתובות כג.].

דוקא כשיש לה בנים מכניסה ראשונה. והרשב"א הביא גיר' בירושלמי דאם אמרו לו שלא יכנסו וכנס מוציאין מידו. דקנסו משום כנס אחר התראה ומוציאין מידו.

כו.

וכולם שהיו להם נשים וכו'. בקר"א ביאר [אף דמותר לו לישא ב' נשים] דאין כאן לזות שפתיים, שיאמרו שמתחילה לא היה דעתו ע"ז. והיש"ש כתב דלא חיישינן כיון שיש לו פת בסלו. והריטב"א ונמוק"י הביאו בשם הירושלמי דאם כשהעידו היתה חולנית חיישינן.

הא דהואי קטטה. פרש"י מקמי הכי, דעדיין לא נתן עיניו בזאת. וכל החשד שמרגיל קטטה אח"כ. אבל הח"מ [יב ב] כת' דאם היה כבר קטטה אסורה, דחייש' שמא נתן עיניו בה, וכמ"ש הריטב"א בשם הירושלמי בחולה. [וכה"ק הגר"א ט].

רש"י ד"ה בתרי זימני הוה חזקה. שהוחזקה להתאלמן או להתגרש. [ותוס' חלקו בגירושין]. והבאה"ט [ט ח] והגר"א כתבו דקאי רק למ"ד מזל גורם [לקמן סד:]. והריטב"א כתב דאף למ"ד מזל גורם ל"ש, דהגירושין תלויין ברצון הבעל. והרמ"א [ט א] הביא ב' דיעות.

הדרן עלך פרק כיצד

בס"ד

פרק ארבעה אחין

הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. מבואר בגמ' דכשניהם זקוקות לו אסור לייבם משום איסור אחות זקוקה [ע' מש"כ בזה לעיל יז:], או איסור לבטל מצוות יבמין [ע' לעיל יח.]. והגמ' [כז:] דנה אחרי שאחד חולץ, השני תותר. ומבואר שאסורה משום נאסרה, או משום גזירה [ע"ש, ור' יוחנן לקמן נשאר בזה בקושיה]. [וע"ע לעיל כד.].

ואם קדמו וכנסו יוצאו. בתוס' כג: מבואר דהטעם דבא עליה באיסור, וקנסו'. ולמ"ד אסור לבטל לכאורה הטעם משום גזירה, דתקנו שלא ייבמו הכא כלל [וכדאיתא בגמ' כז: כח.].

והמאירי כתב דאפי' השני מוציא [וכן מבואר ברמב"ם], אפי' שבשעה שהוא כנס כבר נסתלקה הזיקה בכניסת האח. משום גזירה דילמא מייבם חד ברישא. [וע' בגמ' לקמן כח.]. ב"ש אומרים יקיימו. ע' מש"כ בגמ' כח.

רש"י ד"ה איסור מצוה. רמיה קמיה מדאורייתא. וכן הוא לשון הגמ' כ. וכח: [ע' מש"כ בזה]. ומדוייק דחייבי לאו ועשה לא. דלא נאמר זיקה אלא במי שזקוקה ליבום, ולא לחליצה. וכן למ"ד אסור לבטל, דרק כשמבטל מצוות יבום, אבל לא זיקת חליצה. אבל פשוט המשנה משמע דכל שאינה ערוה צרתה אסורה, דאף בזקוקה לחליצה יש זיקה². [ונסתפק בזה הא"ש ז א, וע' מה שהו' כ. דנח' בזה הראשונים ואחרונים]. ובשיע' ר' שמואל כתב דלגבי שניות בעינן ללשון מדאורייתא רמי קמי, דמדרבנן נחשב בגדר ערוה [ע' מה שהו' בזה לעיל כא.], אלא דיש זיקה כיון דזקוקה מדאורייתא³. [אבל בפשוטו מוכח דאף מדרבנן אינה בגדר ערוה, וכמו שהו' שם. וי"ל דזה כוונת רש"י דכיון דמדאורייתא רמי, לא הטילו עליה דין ערוה].

תוד"ה אי. אע"ג דחדא מיני' לא חזיא לייבומי. [יל"ד האם קמ"ל דיש זיקה אף דלא חזי, משום שמפקיע מחליצה⁴. או דכל א' אמרי' דחזי].

כו:

למיתה דתרי לא חיישינן. ולפ"ז ה"נ כשיש צרות, למיתה דתרי לא חיישינן. וכ"כ תוס' [בסמוך, ד"ה וחליצה] והקרא הקשה על תוס' דבשלמא באחים, המצוה יכול להתקיים ע"י אחיו. אבל בצרות יש מצוה בפנ"ע על כל יבמה, ומפקיע את המצוה ע"י הערוה. ואף יקיים ע"י צרתה.

תוד"ה למיתה. ובתוס' יומא [ב. ד"ה וחכ"א] תי' עוד דהוה חששא בעלמא משום ביטול מצוות יבמין וליכא איסורא כולי האי וכו'.

הקדמה לחליצה פסולה

דעת רב דלמ"ד יש זיקה חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים ועל כל הצרות⁵, ותקנו חכמים⁶ [וכ"כ תה"ד רכה] דחליצה הגרועה לא מהני לפטור צרתה⁷, וכן ל"מ לפטור הזיקה מאחיו. והקרא דן האם שורש הסברא מדאורייתא⁸, אילו משכחת לה קלישות בזיקה

- 1 [ולמ"ד דאמרי' נאסרה, בפשוטו אסורה אף משום נאסרה, וע' לקמן כח.].
- 2 ועוד הביאו האחרונים דלדברי רב גידל [לעיל כ.]. כל חייבי לאוין מדאורייתא רמי לחליצה.
- 3 ובשיע' ר' שמואל העיר דלפ"ז מבואר דאף מדרבנן אינה זקוקה, מ"מ חל רבנן אסרו אחות זקוקה, ולא אמרי' דכלפי הדרבנן הרי היא פטורה. וע"כ דתקנו אחות זקוקה בכל שזקוקה לחליצה. א"נ אף בגדר הדרבנן נחשבת זקוקה במקצת.
- 4 ובחשק שלמה כתב נפק"מ דלמ"ד אסור לבטל מצוות יבמין, כשהיבמין הם אלמים, יתייבמו. דאף אם לא כן יתבטל מצוות יבמין.
- 5 כן נקטו רוב הראשונים, דכיון דצריך לחזור על כל האחים, כ"ש על כל הצרות [כדחזינן מדברי שמואל כז. דצרות עדיף]. אבל הסוד [קע יט] הביא בשם רש"י דא"צ לחזור על כל הצרות. והנ"כ דנו מהיכן למד כן ברש"י, ומה והטעם לחלק [וע' לקמן כז:].
- 6 והחז"א [קכז ט] חליצה פסולה הוא משום גזירה אטו חליצה הגרועה.
- 7 אבל את עצמה פוטר. והביאו מלשון רש"י [ד"ה נפלה אידך] דחליצתו וזיקתו שוות, ופקע חליצתו בזיקתו. [משמע דמהני מסברא לפטור עצמה]. אבל הר"ף [ספ"ה] כתב דחליצה פסולה אין אחריה כלום, דבמה תפטר.
- 8 וע"ל כח. דהראב"ד כ' דחליצה במקום שאינו ראוי לייבם לא נחשב עיקר מצוות יבמין. [ומבואר דחליצה

ומבואר בגמ' [בקושיה מדקאמרת וכו'] דלמ"ד אין זיקה ודאי אי"צ חיזור. וכן הגמ' נא. מעמידה את הברייטא דאי"צ חיזור כמ"ד אין זיקה. [ולתוס' הגמ' כז. ס"ל דאף למ"ד אין זיקה שייך חליצה פסולה, אלא דאינה לפי האמת². אבל לרמב"ן תליא בל"ב שם]. וברש"י [נא. סוה"ע] כתב דלמ"ד אין זיקה כיון דלאו אלימא זיקה פקעה בחליצה כל דהו. ובחי' ר' שמעון [כה ב] ביאר דחליצה פסולה נחשב שלא הושלם מטרת התורה בחליצה זו, ולכן לא פקע זיקת הצרה והאחים. ולמ"ד יש זיקה לא פקע דין הזיקה עד שיושלם מטרת התורה. אבל למ"ד אין זיקה, צריך סיבה ליבום כל רגע, ומהני חליצה פסולה להקליש, ושוב אין חיוב חליצה.

וברש"י [בסוגיין] הוסיף דלמ"ד יש זיקה אלימא זיקה למירמי אתרווייהו. ופי' הרמב"ן [וכע"ז ברשב"א] דלכל א' ככנוסה דמי, ואין חליצה גרועה מוציאה מביתו. [משמע שמלבד עצם הא דזקוקה ליבום וחליצה, החליצה מפקיע את אישות הזיקה³, למ"ד יש זיקה⁴]. ובחי' ר"א מן ההר כתב דלמ"ד יש זיקה זקוקה לתרווייהו אבל למ"ד אין זיקה אינה זקוקה אלא לחולץ או למיבם.

והרמב"ן נא. כתב דלמ"ד אין זיקה מהני גט או מאמר לכל הבית כולו, אבל למ"ד יש זיקה ראוי לתקן גט לכל א'. וכתב דבזה יל"פ הא דחליצה פסולה צריכה לחזור, דעשאוה כפוטרת הזיקה, ולא כפוטרת קידושין הראשונים של האח, דומיה דגט. אבל כשהיא ראויה לביאה והביאה של זו פוטרת, ע"כ אף צרה פוטרת דחליצה במקום יבום קיימא. אבל כשאינה ראויה ליבום עשאוה כמגרש בגט⁵, וכל א' פטורה בעצמה כשם שקידושיה בעצמה וכן באחים. [ומבואר בדברי הרמב"ן דנח' מ"ד זיקה בחקירת האחרונים [אתון דאורייתא ח'⁶] האם זיקת היבום, ואיסור יבמה לשוק הוה המשך מאישות המת⁷, או דהיבם אוסר וכדברי הגמ' גיטין פג: וכע"ז קידושין יד].

והרשב"א [כז.] הביא בשם הירושלמי דרב ס"ל דחליצה הוה קנין, ולשמואל הוה פטור. [והמפרשים האריכו בביאור ד"ז].

ובריטב"א [כז.] כתב טעם דל"מ שליחות הצרה בחליצה הגרועה יותר. [משמע דחליצה גרועה טפי הוה חסרון בשליחות].

והאחרונים הקשו דלכאורה תליא בר' יוחנן ור"ל [לעיל י: ועי"ש מש"כ בזה]. ואף למ"ד אין זיקה בעינן שליחות לר' יוחנן. וצ"ל דמהני שליחותא אף בחליצה פסולה להיתר האישות, ורק כלפי היתר הזיקה ל"מ שליחות גרוע, אבל מהני להתיר.

ור"ל ל' שליחות, וסגי חליצת א' מהם להתיר, ובפשוטו לא פליג דחליצה פסולה ל"מ [ולקמן מ: מבואר דשמואל ס"ל כר"ל]. והאחרונים ביארו דהיבמה זקוקה לבית, ואף דעצם החליצה מהני לר"ל אף בלא גדר שליחות. מ"מ בעינן לסלק גם את המקצת אישות שיש בזיקה, ובזה אף לר"ל בעינן לדין שליחות⁸. ועוד פי' האחרונים דאף לר"ל בעינן עצם השליחות כדי להתיר, אלא דס"ל דלא הוה שליחות למעשה החליצה⁹.

חליצה גרועה טפי - ודעת שמואל [לחד לישנא] דחליצה גרועה אינה פוטרת צרתה המעולה ממנה. ובתוס' [ד"ה מדקאמרת] דנו האם קאי רק למ"ד יש זיקה. והאחרונים דנו האם אף זה שייך לסברת חליצה פסולה, או דהוה סברא בפנ"ע דכיון דעדיפא לא פטרה [דהחליצה אינה אלא כפי כמה שהיא זקוקה]. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר דתרי מילי הוה ולא נגעי אהדדי¹⁰.

הרמב"ן [בכ"מ בסוגיין, והו' ברא"ש והפוסקים] כתב דאף כששניהם פסולות מהני חליצת הגרועה לפטור העדיפא, אף לרב. [וצ"ב הטעם בזה דמ"מ החליצה אינה ראויה ליבום, ובמה עדיף

פסולה הוא פטור בעלמא].

1 וכן בחייבי לאו ועשה לדעת רש"י [אבל לא משמע בראשונים דיש צד כזה].

2 וקשיא להך לישנא מהברייטא נא.

3 ולכאורה זה דלא כמ"ש בקובה"ע [יב ג] דזיקה הוה אישות המתחדשת, ותליא בסיבתה, דהוה זקוקה ליבום.

4 וכ"כ בשיע' ר' לייב גאויץ דלמ"ד יש זיקה היינו שיש ליבם קנין אישות ביבמה [ולכל יבם בפנ"ע], וחליצה פסולה אינה מסלקת.

5 ובחי' ר' שמעון כתב דסברא זו לא שייך לסברת התוס' [ד"ה וחליצה] דהחסרון חליצה פסולה הוא רק במקום שהזיקה הוקלש.

6 ותלה בזה כמה נידונים האם נחשב איסור עריות, או איסור חדש. [ויש לחלק].

7 והבית מאיר [קכא] כתב דהיה שייך גט לאחר מיתה, דלא פקע האישות הבעל כיון דזקוקה ליבם [ודלא כמ"ש הקצות קפח], והברוך טעם חלק דאינו אסורה מחמת המת אלא מחמת היבם. וע' קה"י כא.

8 ולא אמרי' דמתברר דזקוקה רק לאחיו [אפי' מכאן ולהבא], ויש ב' חלקים בחליצה, להתיר אף אישות הזיקה.

9 וכ"כ האחרונים לדייק מדברי רש"י, אבל בתוס' משמע דשייך לדין חליצה פסולה.

משוות]. ולכאורה תוס' לא ס"ל כן.

לקמן פרק רבן גמליאל מבואר דביאה אחר הגט וכדו' נחשב ביאה פסולה, ויש אחריה מאמר וכדו', ובעי גט וחליצה [ויתבאר שם]. ובגור"א [קע מה] משמע דהגדר ביאה פסולה שייך לדין חליצה פסולה. וכן נקט האר"ש [קו' זיקה כגל ועוד] דהיכא דהוה ביאה פסולה הוה חליצה פסולה. והחז"א [קכז ו] תמה שאין שייכות ביניהם, ותקנת ביאה פסולה מבואר בגמ' [נ:] דמשום גזירה דביאה אחר חליצה, ולא משום דקלישא זיקה [וכן מבואר בתוס' קיא. ד"ה הויא].

א"ה קמיינתא נמי. דכיון אחות חלוצתו הוה חליצה פסולה, א"כ אף אחות זקוקתו. ובאו"ש [קו' זיקה יד] הביא מזה [דלמ"ד יש זיקה] איסור אחות חליצה הוא משום המשך מהאיסור זיקה [ודלא כדעת רב יוסף מ: דהוה איסור בפני"ע. וע' בסמוך מש"כ עד"ז. והאריך בזה טובא]. ובתוס' חד מקמאי כתב דכיון דאפי' אחותה חלוצתו דהוה דרבנן הוה חליצה פסולה, כ"ש אחות זקוקתו דהוה חליצה פסולה מדאורייתא. [ומבואר בדבריו דאחות זקוקתו הוה איסור דאורייתא]. וע' מש"כ בזה לקמן כז:.

תוד"ה מדקאמרת. תוס' הביאו דדעת רש"י דאף למ"ד אין זיקה בעינן חליצה אלימתא. ותוס' חלקו דלפי האמת למ"ד אין זיקה ל"צ אפי' אלימתא. והרמב"ן כתב דתליא בלשונות לקמן. והר"מ מאיורא [בתוס' ר"פ ותו"י] חילק לרש"י למ"ד אין זיקה חליצה גרועה פטרה נפשא, ואי"צ חיזור האחים, והגמ' לקמן קאי לענין דלא פטרה צרתה [אף למ"ד אין זיקה. והאחרונים דנו לפרש החילוק]. ובמהר"ח אר"ז [קצז] למ"ד אין זיקה לכתחילה יעשה חליצה מעליא [אבל ל"צ חיזור, דהוה בדיעבד].

תוד"ה וחליצה. פי' הקו' דכל היכא שאינו יכול לייבם חשיבא חליצה פסולה². וכ"ד הרמב"ם [ז י] דאף חייבי לאו וחייבי עשה ושניות. [והפוסקים [שר"ת חל"צ קה, ב"ש קנו ג, פתח"ת קעו] דנו האם ה"ה מי שאסורה מחמת ספק, ע' מה שהו' לעיל כג:]. והגר"א [קע מה] תמה דאם נקרא חליצה פסולה א"כ כ"ש שיקרא ביאה פסולה. וכה"ק הלח"מ [ו י] אמאי לא נקרא ח"ל ביאה פסולה, ל"ל דאין לדמות הגזירות זל"ז. והקשה א"כ אמאי בחליצה פסולה מנ"ל לרמב"ם לדמות הדברים.

והרמב"ן [מד]. הביא דבבב"א כ: להדיא דחלץ לה [לחייבי לאוין ושניות] פטרה צרתה, וכן היש"ש [כ:]: ושאר אחרונים תמהו מזה על הרמב"ם. והרשב"א [כז]. וה"ה [ז י] כתבו די"ל דקאי שאף הצרה חיי"ל כיוצא בה³. והגר"א [קע מה] ועוד אחרונים תי' די"ל דהבב"א קאי כמ"ד אין זיקה.

ומהבב"א הוה מבואר דאף חליצת שניות פטרה צרתה, ולא אמר' דהוה ערוה במקצת להחשב שנקלש זיקתה להחשב חליצה פסולה. והרש"ש [כ]. הביא מזה דאחות זקוקה חמיר משניות [ואין דנים דברי סופרים מדברי סופרים], והביא שלכן אוסרת צרתה ע' בע"א.

בא"ד גבי מחזיר גרושתו, ולא חשיבא חליצה פסולה. והרשב"א [יא:]: כתב דהתם איירי למ"ד אין זיקה. אבל ה"ה [ו יג] כתב בדעת הרמב"ם דחליצת מחזיר גרושתו פטרה צרתה. והכס"מ תמה לדעת הרמב"ם הו"ל ביאה פסולה, וחליצה פסולה. והב"ח [הו' בב"ש קעד ד] כתב דמחזיר גרושתו נחשב חליצה מעלייתא כיון דילפי' מ'ועלתה'. והרמב"ם איירי בחייבי לאוין וחייבי עשה ושניות דמדאורייתא רמי ליבום⁴.

בא"ד כיון שכבר לא היתה צרת אחו"א כשמת בעלה. מבואר בתוס' דפשיטא להו דכשנעשית ערוה לאחר

1 ולכאורה כוונתו דהוה דכיון דמדאורייתא אסורה עליו, החליצה פסולה טפי. [ולא שהחסרון בחליצה, ודין חיזור הוה דאורייתא]. [ויש לדחות דהוה עיקרו דאורייתא, דגזרו כעין אחות אשתו. ולא משמע].

2 והרמב"ן [מד]. דן בזה, ונקט עיקר דנחשב פסולה, ופי' כיון דרמי קמי דאיסור זיקה, כי היכי דביאתן פסולה, חליצתן פסולה. דחליצה פסולה אינה עושה את כל הבית אחד, אלא לכ"א תקנו זיקה, וכמו שתקנו גט לכל א'. [וצ"ב האם כוונתו דאף חייבי לאוין דעדל"ת ושניות יחשב אף ביאה פסולה, וצ"ע מהבב"א כ:].

3 אבל ה"ה הקשה דאף בשוות חליצה פסולה [לפי מה שפי' דברי הרמב"ם ה י]. [ועכ"פ קשה לרב דס"ל דאפי' שוות הוה חליצה פסולה].

4 ויל"ד בכוונתו לגבי חייבי לאו ועשה האם חליצתה פטרה צרתה, ובפשוטו דינו בכלל איסור מצוה וקדושה. [ותליא במה שדנו [לדעת הרמב"ם ע' לעיל כ:]: האם ילפי' ליה מ'ועלתה' כתוס', או דהוה משום שאינו דוחה לל"ת. ואפשר דמ"מ מסבירא לא רמי ליבום].

5 והביאו עוד ליישב בשם הצפנת פנח דבמחזיר גרושתו החסרון מצד אישות המת, ולא מצד היבם עצמו, ואינו חסרון בזיקה ליבם.

נפילה לא פוטרת צרתה [וכ"כ שא"ר לקמן ל: ע"ש, וכן לעיל ח.]. והאחרונים כתבו דלצד דערוה לאחר נפילה לא ילפי מעליה, נוחא דאינה בכלל 'פטור'. [וע' לעיל ח., טז, יח: ולקמן מא. ועט:]. ובברכ"ש [יד] כתב צרה אינה אלא מי שנשואה אתה [וכלשון רע"א, ואחרי נפילה כבר אינה נחשבת צרתה].

ומבואר בתוס' דצרתה אסורה מדרבנן, ואף דהוה אחר נפילה [ולכאורה תוס' למדו כן מדברי הגמ' כז.], וצ"ב גדר הדבר דהתירו שלא בשעת נפילה. והאחרונים כתבו דלדברי רש"י מ: האיסור צרת קרובת חליצתה, הוא איסור מחודש, ואפי' מנכרי, א"כ לא בעינן שתהי' צרה בשעת נפילה. אבל לתוס' שם הוה בגדר פטור צרה דעלמא. והחז"א [קכז ט] כתב דגדר איסור חלוצה, דהחשיבו מדרבנן שהיא אשתו מכבר, ואין לדבר גבול, ודנו כאילו היא אשתו מעולם³, ולכן נחשב אחותה ערוה 'למפרע', ומשעת נפילה.

בא"ד אלא נראה לר"י דלא חשיבא ח"פ וכו' דבכולהו קלישא זיקה' וכו'. דאחות חלוצתו כאחות גרושתו. האחרונים הביאו [בשם החזון יחזקאל] דרש"י לשיטתו [מא]. דאיסור אחות חלוצתו הוא משום דנראית חלוצתו, והוה איסור בפנ"ע. ולא מחמת איסור עריות, וא"כ מבואר דיש אף באיסור זה דין חליצה פסולה, וה"ה כל מקום שא"י לייבם.

והאחרונים דנו האם רש"י [והרמב"ם] חולק ביסוד, וס"ל דחליצה פסולה תליא במעשה החליצה, שתהיה ראויה להכניס⁵. או דס"ל דאף חייבי לאוין וכו' כיון דזקוקה רק לחליצה קלשא זיקתה⁶.

בא"ד סוטה דרבנן וכו' אבל מחזיר גרושתו לא נגרעה הזיקה. הקר"א תמה דאדרבה אמרי' דיש טומאה באישות, והזיקה גרועה. והב"ח כתב דה"ה סוטה [לראב"ד דבעי חליצה] לא הוי חליצה פסולה. והב"ש [קעג יב] חלק דסוטה נקלש הזיקה. והחז"א [קכז ז] כתב דכיון דרמי מדאורייתא נחשב דלא נגרעה זיקתה, וכדעת הב"ח.

רש"י ד"ה קמייתא. שתיים הראשונות. [ודוחק, והרמב"ן כתב דגרס' קמייתא]. והרש"ש כתב [דלפי מש"כ הרמב"ן דכשחליצה אחת גרועה יותר מהני לפטור], א"כ י"ל דהשניה הוה חליצה פסולה לתרווייהו, וחליצת ראובן⁷ גרועה דהוה אחות חלוצתו⁸, ומהני חליצת שמעון דעדיפא. ועפ"ז כתב הרש"ש דבהמשך הגמ', ל"צ שיחלוץ שמעון לפני שהשלישית נופלת, ואף דהוה בב"א מהני חליצת שמעון, דעדיפא טפי. [והחז"א קכז ד הוכיח מקושיה זו דאחות זקוקה לא נחשב עדיפא מאחות חלוצה]. בא"ד דאי בעי מיבם ל"מ הואיל ויש זיקה. משמע דלמ"ד אין זיקה לא נחשב חליצה פסולה משום איסור לבטל מצוות יבמין, וע' לק' כז.

תוד"ה דנפול. הקשה ר"א מבורגוייל וכו' דחידוש זה יכול להשמיענו וכו' ותי' דהתם משכחת לה דמתייבמת. במהד"ב למהרש"א הביא תו"י דהקשה דאף אי מתייבמת, מ"מ היה רב מחדש דין חליצה פסולה, וצ"ע. והרמב"ן תי' על קושיית התוס' דלרבנן דשמואל. ובתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר תי' דנקט ג' וקמ"ל זה חולץ לא, אע"ג דמצי ליבומי מצוות חליצה קודמת.

בא"ד אע"ג דגם הב' צריך לחלוץ, מ"מ אינה אסורה וכו' אלא משום חיזור. וה"ה קודם חליצה, דלא נחשב אחות זקוקתו, דיש רק זיקה מועטת משום חיזור [וכ"כ תוס' כז. ד"ה שמואל, ע"ש]. אבל דעת ריב"ן [בתוס' כז: ד"ה איתביה] דאף חליצת חיזור אוסרת את אחותה. [והריב"ן ביאר בזה דלרב מיושב המשנה דד' אחים, מדין חיזור. אבל ר"א מבורגוייל הוכיח דבריו מהגמ' שמקשה על המשנה. ותוס' דידן וכן תוס' כז: דחו את דברי ר"א, דע"כ דעת רב והסוגי' כד. דא"א להתיר שניהם מדין חיזור, וכ"פ

- 1 אבל השואל בשו"ת הרשב"א וכן וכו' [יג: בסו"ד] בקושייתו נקטו דהצרה נפטרת.
- 2 ובחי' ר' שמעון [טו ד] ביאר דכיון דגדר פטור צרה, דהערוה 'פוטרת צרתה', ולכן אחר נפילה לא שייך שתפטור.
- 3 והחז"א שם נסתפק האם היינו משעת נפילה, או אף קודם לכן.
- 4 ולשון הא"ז [וכן העתיק ח"ה והרמ"א קע ה] דוקא כשנאסרה בזיקה, ולא כשנאסרה בתחילת נפילתם כחייבי לאוין. [וצ"ב דאחות זקוקתו ואחות חלוצתו דבשעת נפילה נחשב חליצה פסולה בסוגיין, ועוד דלפ"ז פצוע דכא אחר, נאסר אח"כ ויחשב פסולה]. והגר"א [טו] כתב ר"ל דוקא אחות זקוקתו וכו' דקלישא זיקתם.
- 5 וכ"כ הקה"י [יט] דכל חליצה דאינה ראויה ל'אם רצה לייבם' נחשב מעשה חליצה גרועה.
- 6 והביאו מלשון רש"י [ד"ה נפלה אידך] דחליצתו וזיקתו שוות, משמע דהגדר דהזיקה נקלש.
- 7 שחלץ לראשונה, אבל שמעון לא חלץ אלא משום חיזור [וע"ד סברת ר"א מבורגוייל בתוד"ה דנפול. וע"ע תוס' כז. ד"ה שמואל].
- 8 דלשמעון הוה רק רק אחות זקוקתו. ואילו לראובן הוה גם אחות זקוקתו וגם אחות חליצתו [א"נ אחות חלוצתו תמיד נחשב חמיר].

החזו"א [קכו א] את סו"ד התוס'.

ובבי"מ [קסב ג] נסתפק דאפשר דאפשר דאף לדעת שא"ר אין איסור אחות זקוקה, ועפ"ז יכול לייבם קודם שיחלוץ², וכ"כ בתוס' ר"פ [כז:]: [ומשמע מדבריו דבמשנה א"א לייבם השניה, דא"כ הראשונה תאסר לעולם³].

והאחרונים דנו דנחלקו בגדר איסור אחות חלוצתו, האם נאסר ע"י כל מעשה חליצה או דתלי בחליצה לעיקר זיקת הבית. והאחרונים דנו עוד דדעת החולקים על ר"א משום דמ"מ נעשה מעשה חליצה ע"פ תקנ"ח, ואיסור אחות חלוצתו תליא במעשה חליצה, וכדלקמן מ:.

כו.

ואיבע"א וכו' מיפטר נפשא. הריטב"א פי' לא עבדא שליחות חברתה בחליצה פסולה כל היכא דאפשר בחליצה מעולה. אבל יבם עושה שליחות חבריה אע"ג דאפשר בחליצה כשירה לגמרי. ועוד פי' האחרונים דכל יבם רמי עליה מצוות יבום דכל הבית, ובזה נאמר דין לפטור העדיף. אבל מה שאפשר לפטור ע"י אחיו לא שייך בו.

ולחך לישראל משמע דס"ל לשמואל דאף חליצה פסולה בשווה בעי חיזור לצרות [וכדעת רב], ולא רק כשגרוע יותר. וע' בסמוך.

חלץ לבעלת הגט לא נפטרו צרות, לצרות נפטרה בעלת הגט. ותוס' [כו: ד"ה מדקאמרת] הביאו מהגמ' נא. דלמ"ד אין זיקה אף לבעלת הגט נפטרה צרה, אע"ג דבעלת הגט פסולה טפי. ומשמע דע"ז הגמ' לא מקשה דאף צרת בעלת הגט הוה חליצה פסולה [דתקנת הגט מהני דא"א לייבם כל הצרות]. [ול"ש ע"ז תי' הגמ']. והרמב"ן כתב דכיון דבעלת הגט גרועה יותר מצרתה, אלימא זיקת הצרה ומהני חליצתה לפטורה. דכיון דגט מהני רק מדרבנן, הך דעבדא בה מעשה מקרי פסולה. אבל אחיות וצרות כי הדדי נינהו [דגזרו בהם כדין עריות וכל אבזרייהו]. והרמב"ן הביא דאחרים פי' חלץ לבעלת הגט של אחיו [דנאסרה משום גרושת אחיו], דל"ש בזה פטור צרה כלל. [והרמב"ן דחה פי' זה].

רש"י ד"ה חלץ לבעלת מאמר. שעדיין צריכה גט וכו'. [הרש"ש דייק מזה דאילו נתן אח"כ גט, שוב יחשב חליצה מעלייתא]. אבל בתוס' [כו: ד"ה וחליצה] משמע דדמי לכוונה ואיקליש הזיקה⁴ [ולפ"ז לא יהני אם אח"כ יתן גט].

מ"ש לאחיות. בשו"ת הרשב"א [ו כה] הקשה נימא דחלץ לצרה שנפלה ראשונה, ואין איסור צרת אחות זקוקה, דהוה צרת ערוה לאחר נפילה. וכתב דא"כ פשיטא [ואה"נ אם צרת הראשונה הוה חליצה כשירה]. אבל החזו"א [ט] כתב לחדש דגדר איסור אחות זקוקה הוה כאילו היא אשתו מקודם [וע"ד מש"כ בגדר אחות חלוצתו, הו' בתוס' כו:], ומדרבנן נחשב דאף קודם נפילה היתה אחות אשתו, ואוסרת צרתה.

אלא צרה דלאה תיפטר. פרש"י דאי בעי מצי מייבם. ובתוס' [ד"ה אלא] הקשה דמ"מ אסור לבטל מצוות יבמין⁵. ותוס' [כו: ד"ה וחליצה] נקטו דלרש"י אף איסור לבטל מצוות יבמין עושה חליצה פסולה. והרשב"א תי' דכיון דראוי לייבם אלא משום גזירה שמא ימות לחוד⁶, לא קרינן ביה חליצה פסולה. וכתב דאפשר דאף רש"י נתכוון לזה⁷. א"נ כיון מתחילה היה אפשר לה לייבם ללאה, דאי חליץ לצרת רחל הוה שרי לאה ליבום. דהוה צרת קרובת חלוצתו. [דכיון דיש צד היתר נחשב חליצה כשירה. וע"ע בסמוך מש"כ האו"ש בזה].

והאחרונים הקשו דרש"י כד. כתב דע"י אסור לבטל מצוות יבמין אמרי' נאסרה, וע"כ דיש חסרון בעצם הדין

- 1 אבל המהרש"א פי' משום הותרה ונאסרה. וע"ע לקמן כז:.
- 2 וכתב דסגי בזה לתרץ קושיית ר"א, שמותר באחותה קודם חיזור. והקשה א"כ היאך ר"א למד מזה דאף אחר חליצה אינה אוסרת.
- 3 והוסיף וכגון שהראשונה אינה רוצה לינשא לעולם. [ויל"ד בכוונתו, דאחרי שנשא אחותה הוה ערוה ופקע שארית הזיקה, ומותרת לינשא. ואם יש איסור לבטל מצוות יבמין ע"ז, מה מהני שאינה רוצה לינשא].
- 4 והאחרונים ביארו דרש"י לא פי' כן, דס"ל דחליצה פסולה לא תליא בקלישות הזיקה, אלא משום דא"א לייבם, והכא אפשר לייבם. וע"כ דיש כאן חסרון נוסף.
- 5 ובחי' הגר"נ כתב דל"ל דלרש"י כיון דיש צרה לא חיישינן לביטול מצוות יבמין.
- 6 משמע מדבריו דאח"כ הוה ביטול מצוות יבמין גמור ל"מ.
- 7 וכ"כ בהג' ראמ"ה דכוונת רש"י דלא מקרי מש"ה חליצה פסולה. [ויש שדייקו כן מדברי רש"י כו: ד"ה קמיתא].

יבום, ולא רק דין חיצוני בעלמא, וא"כ כ"ש דהוה חליצה פסולה. וצ"ע.

א"ה חלץ לצרות נפטרו אחיות וכו'. תוס' [כו: ד"ה מדקאמרת] הביאו מכאן דסוגיין ס"ל דאף כשפסולים בשווה בעי חיזור, אף למ"ד אין זיקה [ואינה לפי האמת]. והרמב"ן נקט דל"ב [דלעיל] נשאר כן למסקנא, דאף למ"ד אי זיקה ל"מ חליצה פסולה אפי' בשוות [והגמ' כו: ונא. דלמ"ד אין זיקה אין חסרון חליצה פסולה ס"ל כלשנא כל"ק, וכרב אשי בסמוך]. ובתוס' ר"פ [ותו"י] הביא בשם הר"מ מאיורא דלמ"ד אין זיקה יש לחלק בין מיפטר צרתה למיפטר נפשה, והדין חיזור למיפטר נפשה תליא במ"ד יש זיקה. אבל אף למ"ד אין זיקה אינה פוטרת צרתה.

ואצרה דרחל מי מיפטרא והא תנן אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו. האר"ש [קו' זיקה יד] תמה דאיירי שחלץ אחר נפילת שניה, והוה צרת ערוה לאחר נפילה. וכתב דרש"י כיוון לסלק קושיה זו, דכתב דצרה אפי' מנכרי, ואינו גדר פטור צרה. והאר"ש כתב דבסוגיין מבואר דאיסור אחות חלוצה הוה המשך מאיסור אחות זקוקה, ולכן נחשב איסור משעת נפילה. והחז"ר [קכז ט, ה' לעיל] כתב דגדר איסור אחות חלוצה, דהחשיבו את זקוקתו כאשתו משעה ראשונה, וכאילו אסרה צרתה משעת נפילה.

רש"י ד"ה אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו. אפי' מנכרי. וכ"ד רש"י לק' מ: [ע"ש], ולפ"ז הו' תקנ"ח חדש, ואינו בגדר ערוה פוטרת צרתה.

שמואל נמי התחיל ולא התחיל קאמר. בפשוטו אף זה קאי למ"ד אין זיקה. וכ"כ הרמב"ן ורשב"א [וכ"מ ברש"י ד"ה יגמור]. אבל תוס' [ד"ה שמואל] העמיד דלמסקנא קאי למ"ד יש זיקה [ע"ש].

תוד"ה שמואל. מ"מ חשיב חליצת רחל כשירה, כיון דלא נשתייר אלא זיקה מועטת, וכעין שפירש הר"א וכו'. וזיקה מועטת אינה אוסרת באיסור אחות זקוקתו. ובפשוטו משמע דהוה 'כעין', דהכא תוס' קאי באיסור אחות זקוקתו דקיל [וכ"כ בתוס' ר"פ כו:]. אבל בתוס' הרא"ש כתב אע"ג דסתרנו דברי הר"א מבוגר וייל, מ"מ הוה איסור קל, ונחשב חליצה פחות גרועה. [והבית מאיר קסב ג, וחז"ר דנו בכוונת התוס'].

בא"ד ואע"ג דקודם חליצה כבר נאסרה וכו'. ולא אמרי' חליצה פסולה מחמת דין נאסרה. והאחרונים נתקשו אמאי לא הוה חליצה פסולה, דכיון דמדרבנן אמרי' נאסרה, א"כ ע"כ נחשב שאין כאן נפילה ליבום והוה מעין איסור אשת אח. ומבואר בתוס' דנחשב דאין כאן קלישות בזיקה, וצ"ב. ובחי' ר' שמעון [כז] כתב דדברי התוס' קאי רק בהותרה ונאסרה, כיון דכבר הותר בשעת נפילה, ואיירי דאחיו חלץ לנופלת שניה.¹

באר"ש [קו' זיקה טז] כתב לפרש [בדעת הרמב"ם] דסוגיה דידן ס"ל דע"י שחלץ לצרת לאה, פקע הזיקה למפרע מלאה, ולא אמרי' נאסרה. ודעת שמואל דלא אמרי' נאסרה כשנעקר למפרע, ודלא כסוגיה בע"ב. והחז"ר האריך לחלוק על דבריו.

רב אשי אמר דלא אלימא זיקה לשויי לצרה כערוה. בתוס' [ד"ה מאי] כתבו דהוה חליצה כשירה לגמרי, והלח"מ [ה יב] הביא מדברי התוס' דצרת אחות זקוקה מותרת לייבם. וכן דייק הרשב"א מדברי רש"י שכתב [סוד"ה לעולם] ולא גזרו חכמים אלא באחות זקוקה, משמע דמותרת להתייבם. אבל הרמב"ן [ושא"ר] כתב דאע"פ דאסור לייבם, מ"מ קל איסורן משל אחיות. ואף חליצתן מעולות משל אחיות. והריטב"א כתב ד"ל כן אף בלשון רש"י. ובהג"ה ברשב"א הביא שכ"כ רש"י [בתחילת העמ' ד"ה חלץ].

לא אלימא. הריטב"א כתב דכך גזרו בהם, דהם אמרו והם אמרו, ושבקוה שלענין חליצה נחשב מעולה. אבל בשו"ת הרשב"א [ד צו] כתב אף לענין מחזיר גרושתו שלא אלימא, ולכן מהני חליצת הצרה לפוטרה. [וכ"פ הבי"ש קעג יב גבי צרת סוטה, והחז"ר א כז ד הקשה עליו].

1 וכתב דלפי סוגיין דאף בשוות הוה חליצה פסולה, צ"ל דרבנן פליגי ארבן גמליאל בתרתי.

2 ואף דקאי למ"ד אין זיקה, מ"מ מתברר למפרע ע"י החליצה דהיתה זקוקה לה. וצ"ב.

3 [וצ"ב דמ"מ לשמואל אמרי' אף בזה נאסרה, ומ"ש]. והעירו דבמהרש"א מבואר דלא כן.

4 ובשיע' ר' שמואל ביאר דאחות זקוקה אסורה רק מדרבנן, ואין בה חיוב כרת, ולכן אף שתקנו שדינה כאחות אשתו מדינא אינה פוטרת צרתה כלל, אלא דהוה תקנה בפנ"ע דתקנו שהצרה הוה דומיה דצרת אחות אשה.

הא מני בית שמאי כו⁵. החז"א הק' לדברי רש"י דאיסור צרת קרובת חלוצתו הוה איסור חדש, ולא מדין עריות, א"כ אמאי תליא בב"ש.

להלכה - הראב"ד והרא"ש הביאו דהרי"ף פסק כשמואל, וכלישנא בתרא דמיפטר נפשיה [ואף דקיי"ל כרב באיסורי, הכא רב ס"ל אין זיקה, ובזה לא קי"ל כוותיה]. **והרא"ש פסק כל"ק דדוקא** חליצה גרועה טפי אינה פוטרת², כיון דרב אשי קאי כהך לישנא³. אבל **הרמב"ן** והרמ"ה [הו' ברא"ש] פסקו כרב, והרמב"ן כתב דאף דהרי"ף פסק כשמואל בחליצה גרועה טפי, מ"מ פסק אף כרב דבחליצת שוות צריכה חיזור.

והראב"ד [על הרי"ף] כתב כל מאי דאפשר להדורי בתר חליצה כשירה מהדרינן ואפי' למיפטר נפשא. ואי עבר וחלץ לא' מאי דעביד עביד. [והאחרונים דנו בכוונתו מאיזה דין חיישינן לכתחילה].

הרמב"ם [ה יב] פסק דיבמה שנחלצה חליצה פחותה, הותרה לינשא. אבל צרתה אסורה עד שתחלוץ אף היא. או עד שיחלצו כל האחים לראשונה. שאין החליצה פחותה⁴ מסלקת את זיקת היבום מהבית עד שתחזור על כל האחים. **והרמב"ן** הקשה דמשמע ס"ל דבעי חיזור [כרב], ובסוגיין מבואר דאמצעית צריכה חליצה משניהם, דאף החולצת אינה ניתרת בחליצה פסולה. וכתב ומשמע דס"ל כשמואל, ומ"מ אם חלצה אחת מכולם נפטרו. וצ"ב. **והברכ"ש** [יב] כתב דמבואר ברמב"ם דע"י שחוזרת על האחים, נעשה החליצה הראשונה למעולה לפטור צרתה. וחליצה שאר האחים הוה תנאי, וע"י נעשה החליצה הראשונה מעולה למפרע⁵.

ומ"מ הקשו על הרמב"ם דמבואר דאפי' ביבם א' ל"מ חליצה גרועה לפטור, וחיזור על כל האחים לא עדיף מאח א'. **והגר"א** [קע מח] פי' בדעת הרמב"ם דחליצה גרועה אינה פוטרת הצרה, אפי' ע"י חיזור האחים. אבל בשוות ס"ל לרמב"ם דדברי שמואל קאי רק ביבם א', או בב' יבמין ע"י חיזור האחים. **והאחרונים** הביאו מזה דהדין חליצה גרועה הוא דין בפנ"ע, ולא תליא בדין חליצה פסולה בשווה שצריך חיזור.

כז:

תוד"ה בעלת. פי' שנעשה בה מעשה עדיף. **והתוס' הרא"ש** הוסיף דנפקע זיקתה⁷, והוה חליצה פסולה יותר. או דילמא מאמר כיון דקרובה לביאה לא נשאר עוד זיקה, ולכך חליצתו פסולה יותר. אבל **ריב"ן** פי' עדיפא דאתחיל וכו'. [וכ"כ **הת"י** בשם רש"י]. ותוס' בסו"ד כתבו דלפ"ז עדיפא הוא טעם יותר לעשות בה חליצה⁸. ותוס' הקשה ע"ז דבגמ' בסמוך מבואר ד'עדיפא' הוא טעם שלא יהני אח"כ גט.

והריטב"א כתב דכוונת הגמ' דשניהם גרועות מב' חסרונות, דבעלת הגט הוה גריעותא בגוף החליצה, דאקליש קצת כיון דאתחיל בחליצה, ובעלת מאמר כח חליצתה קיים, ואדרבה נתחזק זיקתה טובא, וגריעותא דידה היינו משום דאינה פועלת בעצמה פעולה גמורה. ומספקא איזה עדיף לקדם⁹. ופשיט כי הדדי שוינהו. [וצ"ב היאך פשטו כן מדברי ר' גמליאל].

5 משום אין איסור חל על איסור. העירו דמבואר דלא חל איסור דרבנן על איסור דאורייתא. ובפשוטו לק"מ דתקנו כעין עריות דאורייתא.

2 וסיים ודוקא אמצעית חולצת מא', אבל ב' ראשונות אי נפול בב"א זה חולץ לא'. והמפרשים תמהו דכ"ש בנפלו בזא"ז, **והמהרש"א** גרס אפי', **והב"ח** גרס 'אי לא', וע' באחרונים.

3 **והי"ש** הקשה דאף דרב אשי קאי אליבא דלישנא קמא, מ"מ מנלן דאינו סובר אף כל"ב לחלק בין מיפטר נפשיה לצרה. וע' ק"נ א.

4 **והטור** הביא בשם **הרמב"ם** [ה יא] דהיכא דפסולות בשווה מהני חליצה דא' מהם. ודוקא היכא דפסל טפי בעי חיזור. אבל ה"ה גרס שפ דבעי חליצת כל א', ואף בשוות בעי חיזור.

5 והביא בסו"ד דדנו דנפק"מ בזה האם כשמת האח, יחשב חשובה למפרע או לא. [דבשעתו לא היתה חליצה שלימה, ולא הושלם].

6 וכ"כ **בפיה"מ לרמב"ם** [ספ"ה] דצרתה לא הותרה לשוק עד שיחלצו כל האחים לזו שנחלצה חליצה פסולה או תחלוץ זו הצרה וכו' וענין שלמותה כמו שזכר חליצה פסולה צריכה לחזור צריכה לחזור על כל האחים כולם ומיד הותרה צרתה לשוק.

7 ובחי' **הגר"נ** כתב **דרש"י** לא פי' כן [וכמ"ש בתו"י], לשיטתו דחליצה פסולה הוא חסרון ב'מעשה החליצה', ולא קלישות הזיקה.

8 **והת"י** יישב דעדיפא הוא טעם שתפטר ע"י חליצת השניה.

9 משמע שיש כאן נידון של קדימה, על איזה רמי עיקר המצוה. ולא נידון האם בכח פעולה א' להועיל לשני.

אי גט עדיף וכו'. בגמ' נא. מבואר הא דמהני מאמר אחר גט לר"ג דבחד צד מהני בה גט ובחד צד מהני בה מאמר [משמע דמהני זה אחר זה הוא משום שאין כאן סתירה, ולא משום דעדיפא]. והאחרונים הקשו א"כ היאך יש מזה ראייה דכי הדדי נינהו.¹ תוד"ה אי גט. ע' תוס' נ. [ר"פ ר"ג] דדנו כע"ז.

תוד"ה אלא. כשמואל וכלישנא דקאמר אאמצעית. ושוות אי"צ חיזור. אבל הרא"ש בשם ריב"ם [וכן בתוס' הרא"ש] כתב דאפי' היכא דליכא מעלייתא בעי חיזור, אלא כי הדדי ויעשה חליצה לשניהם. [אבל אילו א' עדיפא, היה מהני החליצה לפטור הזיקה הקלושה, וע"ד סברת הרמב"ן דאף כששניהם פסולות מהני הטובה].

והבי"ש [קע ב] כתב דדעת רש"י [דסתם בסוגיין ולא פי'] דאף לרב מהני לפטור צרתה, כיון דתרווייהו פסולים, וכמ"ש הטור [קע יט] בשם רש"י² דכל הדין חליצה פסולה בעי חיזור מהאחים, אבל פוטרת צרתה. ובגרא [יג] חלק דלכאורה אין חילוק, דכ"ש מב' יבמות דגריעה וכדאיתא בע"א לשמואל דמיפטר נפשה פוטרת³.

אמר רב הונא אמר רב, חלץ לראשונה הותרה. פי' תוס' אפי' צרתה [וקאי למ"ד אין זיקה וכמ"ש ר"ח ע"ע בסמוך]. אבל הרמב"ן מביא גירסא הותרה אבל לא צרתה. וביאר דקאי למ"ד יש זיקה.

דהויא יבמה שהותרה ונאסרה, תחזור להיתירא הראשון. אבל דעת שמואל ורב אסי [לקמן מא]. דאף הותרה ונאסרה, אינה חוזרת וניתרת. וכ"ד ר' אליעזר [בברייתא מא, והו' כח].

ובתוס' כד. [ד"ה אין] כתב דלדבריהם המשנה דאחיות מתיישב דא"א לייבם לשניהם כיון דאמרי' נאסרה, ולא תחזור להיתירא. ורק לדעת ר' יוחנן דאמרי' הותרה ונאסרה תחזור להיתירא איצטריך למימר א"י מי שנאן.

רש"י ד"ה חלץ לשניה. וה"ה לראשונה ואח"כ לשניה. הרש"ש העיר דזיקת ראשונה אליהם, דבשעת נפילתה היתה ראויה להתייבם. וא"כ לכתחילה יחלוץ לה קודם, שלא תהא אחות חלוצתו⁴.

רש"י ד"ה מתה ראשונה. בלא חליצה. משמע דאם חלצה אסורה, וע"כ היינו מטעם נאסרה [דאחות אשתו לאחר מיתה מותרת, וכ"ה הערול"נ]. בא"ד כי מתה קמייטא פקע זיקה [היינו 'איסור' אחות זקוקתו, דאחות אשה מותרת לאחר מיתה. אבל מתה לא מפקע זיקה וכדלעיל יז:]. ומבואר דאחות חלוצה שאני מאחות זקוקה. ולא אמרי' בזה נאסרה. וצ"ב.

בא"ד ואיכא לאותובי ממתני' וכו'. משמע ברש"י דאף לרב המשנה דלא כמאן, וע' תוס'. רש"י ד"ה ואין צ"ל. ולא חלצה. צ"ב כוונתו, דאף אם חלצה הרי מותרת, וכאן לא שייך נאסרה.

נאסרה דאחות זקוקה

תוד"ה ורב. דהתם דכבר נפטרה לשוק, אבל היכא דעדיין זקוקה לחליצה. בגהש"ס ציין לתוס' לעיל ב. ויז: דנקטו דנאסרה הוה מטעם דרכי נועם, וביארו כוונתו להקשות דבסוגיין לא שייך דרכי נועם, כיון דעדיין זקוקה לו לחליצה [וכצריכותא דתוס']. ומבואר דמ"מ כיון דנאסרה ונפטרה ממנו לענין שא"א לייבם שוב אינה חוזרת⁵. והאחרונים דנו האם נחשב שמדרבנן יש כאן פטור [אלא שזקוקה מדאורייתא], או אף מדרבנן הוה רק חסרון במצוות יבום, ועדיין זקוקה לחליצה [וכחייבי לאו ועשה]. ומ"מ נחשב שנפטרה מיבם זה להחשב חסרון בדרכי נועם.

ועוד תי' הרמב"ן דאי ממתני' הו"א דוקא איסור אחות אשה, אבל רב אמר 'כל יבמה', וס"ד דאף זיקה דרבנן. וכע"ז כתב בתוס' ר"פ דאיסורין קל.

1 וקצת משמע דכוונתו הגמ' דכיון דאיין נפק"מ במעלתו, א"כ הדין נותן שיכול לפטור.
2 וכתב דמכאן למד הטור דכ"ד רש"י [מהא דרש"י סתם ולא פי']. אבל שאר פוסקים ציינו מקורו מרש"י נב.
3 וסיים אלא דבגמ' כאן נכונים דבריו, דלשמואל בשוין פוטרת, דלא כלישנא דהתחיל. [דק"ל כהך לישנא].
4 ומקור לסברתו מדברי הרשב"א [בע"א], ויל"ד בזה דמ"מ השתא תרווייהו אסורים בשווה.
5 ויל"ד בזה האם מצאנו דין לכתחילה, והרי עכשיו עומדת לפניו ואין תקנה.
6 אבל הרש"ש דייק מדברי רש"י דפקע הזיקה, ולפ"ז סוגיין פליג אמ"ד יז: דלא פקע.
7 וע' לעיל יז: דדעת הרשב"א דלא שייך דרכי נועם כשלא הותרה לשוק, ולתוס' שייך דרכי נועם כיון דנפטרה מיבם זה לגמרי.

תוד"ה אבל. פר"ח וכו' אע"ג דאסור לבטל מצוות יבמין לא חשיב הך איסור לאוסרה. בחי' ר' שלמה [ו] דייק דאילו הוה איסור לבטל מצוות יבמין מדאורייתא הוה אמרי' נאסרה, אלא דהוה דרבנן ולא חשיב. ולמ"ד יש זיקה אמרי' נאסרה.

והרמב"ן ורשב"א כתבו דמשמע מדברי ר"ח דלמ"ד יש זיקה הוה מדאורייתא, ולכן אמרי' נאסרה. והרמב"ן ורשב"א חלקו דע"כ זיקה דרבנן, דהא חולצת¹. אלא כתבו דלכו"ע זיקה דרבנן, ור' יוחנן נמי הוה 'כעין' נאסרה. ובזה נח' רב ור' יוחנן אי מדרבנן החמירו בו כשל תורה. וכתבו דאפשר דר"ח נתכוון דלמ"ד אין זיקה לא אלימא מילתא שתאסר אחרי מיתת ראשונה. אבל למ"ד יש זיקה כעין דאורייתא תקון.

וכל"כ רוב הראשונים [בכ"מ] דאחות זקוקתו הוה איסור דרבנן, ועוד הוכיחו הראשונים מהגמ' כח: [וכ"כ רש"י שם ד"ה משום]. אבל בתוס' חד מקמאי [כו:] מבואר דהוה דאורייתא, ואף בסוגיין [הוד' עה"ג כח סע"א] פי' כר"ח.

אבל פשטות הגמ' משמע דאף למ"ד יש זיקה [וכ"ה לרש"י ד"ה מתה. וכן בתוד"ה איתיביה הו' צד נוסף], ס"ל לרב דהוה דרבנן ואין נאסרה. ור' יוחנן פליג דיש נאסרה אף באיסור דרבנן. וכ"כ שו"ת מהר"ם רוטנברג [ד תתסו] דנח' אי אמרי' נאסרה בדרבנן. אבל בקובצה"ע [יב ג] כתב ד"ל דאף לרב אמרי' נאסרה בדרבנן, אלא דס"ל דאיסור זיקה הוה איסור מתחדש, וכיון דנאסר רק לשעתה חוזר להיתירו.

והמהר"ם שם דן עפ"ז אי אמרי' נאסרה מחמת חרם דרבינו גרשום². ות' דאיסור דבר אחר גורם אין נאסרה³. [וכ"כ החזו"א קכב יג].

והמנח"ח [רעג ד] דן האם בחיבי לאו ועשה יש נאסרה, או כיון דחולצת נחשב שנופלת ליבום [ואין איסור אשת אח]. ומבואר בסוגיין דלר' יוחנן אפי' באיסור דרבנן אמרי' נאסרה, אבל ל"ל דהיינו דוקא אחות זקוקה דנחשב מדרבנן כערוה. [אבל בשו"ת מהר"ם הנ"ל מבואר דיש נאסרה בחיבי לאוין, וכן מבואר בכמה ראשונים שדנו שיהא נאסרה בנודרת הו' לעיל כ"מ].

ורש"י כד. וכן ריב"ן בתוס' יח. כתבו דאף למ"ד אין זיקה אמרי' נאסרה משום אסור לבטל מצוות יבמין [לר' יוחנן דאמרי' נאסרה בדרבנן]. ודלא כר"ח דסברת ר' יוחנן רק משום יש זיקה. והאחרונים הקשו דלכאורה אסור לבטל הוה איסור חיצוני, ואין סברא לומר נאסרה. והאחרונים כתבו דהכא הוה איסור בגוף היבום, וכלשון רש"י דשקול דין יבום מאחיות, ונחשב שאין כאן כ"כ מקום יבום.

תוד"ה איתיביה. אבל ריב"ן פי', דרב ס"ל ח"פ צריכה לחזור, ושוב השנית א"א לייבם. [ע' מה שהו' לעיל כו: בתוד"ה דנפול דר"א מבורגוויל פליג דלא נאסר. ויל"ד האם סברת ריב"ן דיש אף איסור אחות זקוקה, ובתוס' ר"פ מבואר דמותרת אם היבמה אינה רוצה לינשא].

בא"ד אבל ר' יוחנן סבר כשמואל. [והרא"ש הביא מזה דהלכה כשמואל, דר' יוחנן לא ס"ל כרב]. ועוד כתב הרמב"ן דלא העמידו לר' יוחנן משום חליצה פסולה, דמשמע ליה אפי' נפלו עם צרות. ואילו חלץ לצרת שניה הותרה לו.

בא"ד ולר"ח נמי וכו' לרב דמוקי מתני' כמ"ד יש זיקה. האחרונים [בית מאיר קע ה, קר"א] תמהו דרב [לקמן מא]. ס"ל הותרה ונאסרה חוזר להיתירא [באחות אשה דאורייתא], א"כ אף לרב קשה, כר' יוחנן.

כח.

ולימא גזירה דילמא קדים וחליץ ברישא. וצ"ב א"כ אף במת נימא הכי. ובתוס' [בפ' הא' תי' דכיון דבאו לימלך ואסרו להם. ולפ"ז בד' אחים שבאו לימלך יש גזירה אף שמת אח"כ. ור' יוחנן איירי בנפלו לפני יבם א', א"נ בלא בא לימלך.

- 1 והוסיף הרשב"א דאי דאורייתא לא היתה חולצת וכדר' שמעון [כח:]: דאמר בשעה שנעשו צרות לא יהא לך לקוחין אפי' בא'. [וצ"ב].
- 2 [וכן נסתפק בזה הב"ש קסה ד]. והמהר"ם כתב דא"כ נימא נאסרה אף משום ג' חדשי הבחנה ואבילות [והחכ"צ א הקשה מאבילות].
- 3 ועוד כ' דנחשב ראויה ליבום, דגריעה טובא מחיבי לאוין, דגזירה ביאה ראשונה אטו ב', ונחשב ראויה. ועוד אפשר להתיר את החרם.
- 4 אבל לרב א"א לפרש את המשנה מדין נאסרה, וכמו שהקשה רש"י כאן.

ולימא ליה גזירה שמא ימות. פרש"י ולא משום זיקה, אלא משום אסור לבטל. הרמב"ן פי' דבריו דדוקא למ"ד ביטול מצוות יבמין חיישין להכי, דאינו פגוע בשום צד ערוה. ועוד דלא משמע לאינשי חשש מיתה. אבל למ"ד יש זיקה ליכא למיגזר [וכדאיתא בגמ'. וכו' כ תוס' כד.], דלא אתי למישרי דכאחות אשתו דמי.

רש"י ד"ה ולימא, שמא ימות. ומש"ה שקול רבנן דין יבום מאחיות לגמרי [דגדר הדין שבטלו את הדין יבום], ואפי' חלץ לחד מיניהו וכו'. [ואף דהשתא כבר אין ביטול מצוות יבמין, כבר נתבטל הדין].

אבל הבעה"מ כתב לפרש לשון המשנה דהרי אלו חולצות כדי שלא לבא לידי ולא מתייבמות. כלומר שלא תעקר מצוות יבום. אבל אחרי שאחד חולץ השני יכול לייבם.

והראב"ד [כתוב שם] כתב לפרש דכיון דיש טורח גדול ביבום ונישואין, חיישין שיתעכב ע"י, וימות המייבם, ויתבטל מצוות יבמין, שהוא או יבום או חליצה כשירה במקום שאפשר לייבם. והוה אחות חלוצתו שהיא חליצה פסולה. [ומבואר בדברי הראב"ד דיש חילוק בעצם בין חליצה במקום הראוי ליבום, שנחשב מצוות חליצה, לבין חליצה דהוה פטור בעלמא, משום דבכדי לא תיפוק¹. ולכאורה חילוק זה הוה מדאורייתא, ובראב"ד משמע דשייכא לדין דחליצה פסולה בעי חיזור].

ובתוס' חד מקמאי כתב וליחוש שמא ימות ואסור לבטל מצוות יבמין, וקעבדא חליצה פסולה. [ויל"פ כוונתו דמשום אסור לבטל נחשב חליצה פסולה, וצ"ב א"כ מה בא לפרש. אלא ביארו האחרונים כוונתו כמ"ש הראב"ד, דאם ימות תעשה חליצה שאינה מושלמת].

ר' יוחנן לא חייש למיתה. הרשב"א הוסיף וס"ל דלא סתים תנא לחשוש למיתה. ובמצפ"א כתב דאע"ג דאיכא תנאים בעלמא [גיטין כח] לחשוש למיתה, ס"ל לר' יוחנן דבאיסור קל דביטול מצוות יבמין לא גזרו. ועוד דמבטל בשב ואל תעשה².

נימא דנפלה בבת אחת וריה"ג דאמר אפשר לצמצם. בברכ"ש [יד ו] הביא דנחשב נאסרה בשעת נפילה, דלא הותר רגע א"כ³, ואף דקודם מיתה היתה מותרת לו. וכתב דכ"ז לענין נאסרה, אבל כדי לפטור צרה, בעינן שתהא צרת ערוה קודם נפילה, וכדמבואר מדברי בית שמאי יג: דנחשב לאחר נפילה כשנעשית צרת ערוה בשעת נפילה [דחל איסור אחות אשה ע"י היתר האיסור אשת אח]. וע' לעיל דיש אחרונים שפי' דבזה פליגי בית הלל [וצ"ב היאך הביא הברכ"ש מבית שמאי].

ולימא ליה דלא ידעינן וכו' אלא שניה אמר חבראי. האחרונים הקשו דכיון [דאומר] שהראשון פגע באחות זקוקתו, וכמו דהוה חליצה פסולה, ה"נ יחשב ביאה פסולה. ומבואר לקמן נ: דביאה פסולה צריך גט וחליצה, א"כ עדיין הוה אחות זקוקתו. והא"ש [קו' זיקה ל] כתב דכיון דיש היתר לאיסורו לא נחשב ביאה פסולה [וכעין מש"כ הרשב"א כז. בחד תי']. וה"נ הנופלת שניה יש היתר לאיסור, דהוה הותרה ונאסרה. וה"נ במקום ספק נחשב דלתרווייהו יש היתר לאיסורם [כיון דמספק אין מוציאין מהשני, דמספק לא החשיבוה כביאה פסולה].

והאמר"מ [ח ב] כתב ליישב דאף דביאה פסולה צריכה חליצה [וכן צרותיה], היינו דוקא כלפי יבם זה. אבל מ"מ נפטרה מהאחים, דכיון דהמייבם קנאה מדאורייתא נאסרת על שאר אחים מדין אשת אח, ופקע הנפילה של המת. [וע"ע לקמן פרק ר"ג].

אבל החזו"א [קכז ו, קלב ד וכן נקטו האחרונים] הביאו מכאן דאחות זקוקה לא נחשב ביאה פסולה, והכונס אחות זקוקה, אף שכופין להוציא בגט אבל לא צריך חליצה. דלא העמידו דבריהם לענין זה, ודין חליצה פסולה לא תליא בדין ביאה פסולה, דביאה פסולה הוא משום גזירה וכדלקמן נ:, וכמ"ש תוס' לק' קיא. [ולא משום דנקלש הזיקה]. [אבל הגר"א קע מה, הו' לעיל כו; דימה ביאה פסולה לחליצה פסולה לענין חייבי לאוין לרמב"ם, והחזו"א תמה דלא תליא בהדין].

רש"י ד"ה בשלמא לראשון. דהכי אמר בפ' כיצד, דליכא אלא ספק פגע באחות זקוקתו,

1 ובע"ז כתב העונג יר"ט [קעז בהג"ה] דחליצה המותרת הוה מצוה, אבל חליצה כשאסורה לו להתייבם אמרי' דחליצה במקום יבום לאו מצוה [לעיל כא]. וכוונת הגמ' כא. דלאו מצוה, דאת"ל דהעשה אינו נדחה דאפשר לקיים שניהם, א"כ אין מצוה בחליצה.

2 ויל"ד הגדר בזה, שמסלק מעליו בידים את המצוה, אלא דעדיין יכול להתקיים ע"י אחיו. ואח"כ נתבטל ממילא.

3 משמע כוונתו דבעינן 'רגע היתר' להחשב הותרה ונאסרה, ואף דלא נאסרה בשעת נפילה. [ונופלת ליבום, ועי"ז חל זיקה ואיסור אחות זקוקתו. והכל נחשב רגע אחד]. [ועוד יל"פ דגדר אפשר לצמצם {אף דבמצאות האמיתית יתכן שאחד קדם, כיון דבעיני הרואה היה בבת אחת} הוא שנחשב רגע הנפילה זמן א' עם מיתת אחיו. וה"נ נחשב הנפילה ליבום בצמצום עם האיסור אחות זקוקתו].

וה"נ וכו'. **רע"א** תמה דהתם פקע הזיקה אח"כ, ואיסורא דעבד עבד [וכמ"ש רש"י כג:], וכל הנידון משום קנס [וכמ"ש תוס' כג:]. אבל הכא יש לחוש דהוה נאסרה. והרש"ש כתב דזה ידעינן דמשום ספק נאסרה דרבנן לא מוציאין, דבדיעבד לקולא [וכדלעיל כד.], והנידון של רש"י דאין כאן קנס.

והאר"ש [שם] הוכיח מהכא דאיסור אחות זקוקה הוה דרבנן, דאל"כ היאך הקילו בספיקא. [וצ"ע לדעת תוס' חד מקמאי דהוה דאורייתא, ובפשוטו ה"נ הדין נאסרה הוה דאורייתא].

א"י מי שנאן. הרמב"ם [ז א] פסק את המשנה כשלא נודע איזה מת ראשון, דשניהם חולצות ולא מתייבמות. ובהלכה ה' פסק בנפלו לפני ב' אחים, אם קדמו וכנסו יוצאו [ואפי' השני צריך להוציא]. וה"ה כתב דקאי אף [על הלכה א'] כשאינו יודע מי נפל קודם. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר. והתנו"ט תמה דבגמ' דידן מפורש דבספק אם קדמו וכנסו, השני אי"צ להוציא. וכח"ק בחי' ר"א מן ההר ותי' דהרמב"ם פסק דיוציאו, וכסתם משנה. דכיון דבדואי אחות זקוקה יוצאו, גזרו אף בספק אטו ודאי.

אבל בפשוטו נקטו האחרונים דהרמב"ם קאי דוקא היכא דאחד נפל קודם, ובזה אף השני שכנס צריך להוציא, אבל בספק מי נפל קודם, מי שכנס שני אי"צ להוציא [ודלא כה"ה]. והאר"ש [קו' זיקה ל'] ביאר דבנפלו בזה אחר זה, מי שנפלה שניה לא היה אפשרות לבא להיתר, ולכן נחשב ביאה פסולה, ולכן אף השני שכנס אח"כ צריך להוציא. ורק בספק אמר' דיש צד שיבוא להיתר, ולא נחשב ביאה פסולה [וכמו שהו' לעיל].

אבל הר"ף והאר"ש העתיקו את המשנה כצורתו. והרשב"א [וכ"כ בתוס' חד מקמאי] הביא לתרץ דגזרינן מתה שניה אטו ראשונה. והקשה א"כ כשאסורה איסור ערוה, כיון שהחתן מותר באחותה, יהא מותר אף לשני. וע' בסמוך. ולכן פי' הרשב"א דקיי"ל משום איסור ביטול מצוות יבמין, ואף דר' יוחנן לא חייש למיתה אנחנו חיישינן [וכ"כ בק"נ כ.].

ומבואר בדבריו דיש איסור לבטל מצוות יבמין אף למ"ד יש זיקה. אבל בתוס' חד מקמאי כו: כתבו דאין איסור לבטל, כיון דעדיין זקוקה לחליצה¹. [וכ"מ בריטב"א יז:].

אמאי וליקו חתן ולייבם וכו'. **הרשב"א וריטב"א** הקשו אמאי לא גזרינן הא אטו הא וכדלעיל. ועי"ש שדנו בזה. והבי"ש [קעה ב] הביא דאף לכתחילה מותרת, דל"ד להתם דחששו שייבם ראשון. אבל **הרשב"א ותוס' חד מקמאי** דייקו דהרי"ף השמיט דברי רב פפא, וס"ל דאף בזה גזרו. ובתוס' חד מקמאי כתב דאף רב פפא ס"ל דגזרו, אבל דייק דמשמע דאסורים בשווה².

תניא ר"א אומר בי"ש אומרים יקיימו, רש"א אומר יקיימו. בפשוטו פליגי אסברת התוס' כג: דכיון דפגע באיסור קנסו, וכיון דהשני יבם [או חלץ] הותר האיסור אחות זקוקתו, ומותרת לו. אבל **המאירי** [במשנה] כתב דהיינו למ"ד אין זיקה, ומשום אסור לבטל לא גזרו להוציא.

והאחרונים הקשו דהוה ביאה פסולה, וכמו דהוה חליצה פסולה. והחזר"א הביא דמבואר דאחות זקוקתו לא הוה ביאה פסולה. [והאחרונים כתבו דל"ד דהיינו רק למ"ד דלא החשיבוהו איסור בדיעבד, דמה שהוה ערוה לכתחילה לא נחשב ביאה פסולה]. והקר"א הביא מהירושלמי דלמ"ד יקיימו לא נחשב חליצה פסולה.

ועוד הקשו **האחרונים** אמאי אינה אסורה מדין נאסרה, ואף לאחר שייבם תאסר עליו בגדר אשת אח שיש לה בנים. והקר"א תי' דאחר שכנס השני פקע למפרע זיקה מאידך, וכ"א ייבם את שלו דזקוקה לו מעיקרא. [וצ"ב דמבואר דנחשב נאסרה. ומשמע מדבריו דבזה פליגי בי"ש³]. ועוד תי' **האחרונים** [שיע' ר' שמואל] דכיון שקנאה ביבום אמר' כיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר, ופקע אף איסור נאסרה. אבל בעלמא דין נאסרה מונע שלא יחול דין

1 [אבל **האחרונים** העירו דתליא בנידון האם קידושין מפקיעים זיקה מדאורייתא].

2 ולכאורה מדברי **הראב"ד** [ותוס' חד מקמאי] בתחילת העמ' אף זה יחשב שביטל מצוות יבמין [וצ"ע דיש סתירה בדברי התוס' ח"מ].

3 [וצ"ב. והמגיה לריטב"א דייק מדברי הריטב"א דגזרו לכתחילה אבל לא לענין שאם נשאת לא תצא].

4 ועוד פי' **במשנת ר' אהרן** דיש ב' איסורי זיקה, דזיקה נחשב איסור אישות, ובזה אמר' דנעקר למפרע. אלא דיש איסור דרבנן בעלמא נוסף, שלא נעקר למפרע. ובזה אמר' נאסרה, אבל נפקע ע"י היבום.

היבום, אבל הכא לא העמידו דבריהם, וקנה היבום. ולכן אינה נאסרת מחמת הראשון¹.

תוד"ה הך. דרב אית ליה אין זיקה. המהרש"א כתב דהיינו לר"י [בתוס' כז: ד"ה איתיביה] דלרב המשנה הוא משום גזירה שמא יקדים. וקשה לריב"ן [שם] שפי' טעם המשנה [למ"ד יש זיקה] הוה מטעם חיזור דחליצה פסולה, א"כ אחת ערוה, [וכתב דע"כ יפרש את המשנה כר"ח או ר"י]. וע"ע קרנ"ר וחז"א [קכז א].

אבא שאול אמר קל היה להם וכו'. הרמב"ם בפיה"מ כתב להפוך הגירסא במשנה [וכדברי אבא שאול] שהרי בכל מקום בי"ש מחמירים [חוץ ממה שמנוי בעדיות], ולכן פסק יקיימו². אבל בהלכות [ז ה] פסק יוציאו [והכס"מ כתב דחזר בו].

כח:

סד"א משום מצוה עבוד רבנן. פרש"י ולא העמידו איסור זיקה שהוא מדבריהם וכו'.³ וכן הרמב"ן [כז:]: הביא דמבואר כאן דזיקה דרבנן, דס"ד שידחה משום מצוות יבום. וצ"ע לתוס' חד מקמאי דס"ל דהוה דאורייתא. ותי' דאפשר דזיקה אוסרת מדאורייתא רק בעומדת ליבום, ובאיסור מצוה וקדושה כיון דרבנן אסרו אינה עומדת ליבום. וצ"ע.

אחיות צרות בזיקה

ב' אחיות או אשה ובתה וכו'. התוי"ט ביאר שכאן הזכיר אשה ובתה וכו', דאף דר' שמעון למד דוקא אחות אשתו דכתיב לצרור, קמ"ל.

ר' שמעון פוטר בשניהם וכו' בשעה שנעשו צרות זו לזו. במאירי כתב דנחשבת כאחות אשתו. בתוס' קידושין נ: [ד"ה אי] הקשה דכיון דפוטר מחליצה ויבום משמע דיש כרת, והא כיון דשניהם פטורים אינה כאחות אשתו [והשניה אינה יכולה לאסור עליה, ואמר'] בגמ' שם' אי לא תפסי קידושין כרת מי מחייב⁴. ותי' התוס' דממילא קאי באיסור אשת אח. ובאמר"מ [ז יח] הביא מזה דאסורה באיסור אשת אח. וכ"מ ברש"י [ד"ה ליגזור] כתב דרחמנא פטרה וממילא קיימא עלה באיסור אשת אח. והאחרונים [אמר"מ, ח' ר' שמעון טו] כתבו דלפ"ז צ"ל דחוזר האיסור אח אף לזו שנפלה ראשונה, ואף דבשעת נפילה הותרה חוזרת לאיסורה [והקשו דזה לא כרשב"א מא.]. אבל החזו"א [קמח נ:]: כתב דלעולם הפטור [לתוס'] משום דין לצרור דאחות אשה, אלא דתוס' הקשו דבקרא כתיב 'ונכרתו', וע"כ אם יבא עליה חייב, ובזה תי' דהוה משום אשת אח, אבל עצם הפטור מחמת אחות אשה.

בשול"ת הרשב"א⁵ [ו כא] נקט דלר' שמעון פוטרת צרתה⁶ [והאחרונים ביארו דהנופלת שנית תפטור, דלראשונה הוה אחר נפילה]. ובתר"י [ח:]: כתב דלר' שמעון ילפי' מדין לצרור, דאף בכל צרת ערוה יש כרת, דכיון דגלי קרא בצרה א' דיש כרת ילפי' מיניה. ומבואר בדבריו דגדר הפטור דכ"א הוה צרה לחברתה. וצ"ב.

1 והקשו דמבואר לעיל כ. דמהני נעשית כאשתו רק לאיסור שיש לה היתירא, ונאסרה כאשת אח שיש לה בנים אין לה היתירא. וצ"ל דמ"מ כיון דרבנן לא הפקיעו כאן דין יבום בדיעבד ע"י הדין נאסרה, עדיין נחשב איסורא שיש לו היתר. א"נ כיון דחל דין יבום על איסור אשת אח של זה, א"א לחלק. וצ"ע.

2 וכ"פ הטור [קעה ג], אבל הב"ח כתב דהוה טעות סופר, דהר"ף ורא"ש פסקו יוציאו.

3 אבל ברש"י ח: [ד"ה לכדר' שמעון] כתב דזיקה הוה כקצת קידושין וכו', אבל חליצה בעיא דלא אלים למהוי כאחות אשתו משם להפטר בלא כלום. ומהא דס"ד דתפטר מחליצה יש להביא ראיה דאסורה מדאורייתא, ובזה רש"י תי' דלא אלים לפטור.

4 לדברי רמי בר חמא דדרשי' מקרא דלצרור דלא תפסי קידושין ב' אחיות בב"א.

5 ובפשוטו קושיית הגמ' דלא שייך איסור קורבא, כיון דתרווייהו לא חלו [וא"כ הדר הסברא דעכ"פ א' יחול. וכ"ש דילה"ק כן בזיקה, דהראשונה כבר נפלה בהיתר]. אבל ע"פ דברי החזו"א קושיית הגמ' מהפסוק דמשמע דיש גם איסור ביאה, ולא רק מניעה בחלות. [אבל משום עצם הפטור ל"ק, כיון דיש כאן סיבת אחות אשה לכ"א, סגי בזה לבטל קידושין אחותה. וי"ל דזה יתכן רק ע"פ מש"כ האחרונים לדייק מדברי הרמב"ן [עה"ת] דגדר אחות אשה דהא דשניהם נשואות לו הוא האוסר. דלפשוטו דחל חלות קורבא ע"י האישות, קודם שחל האישות א"א לאסור].

6 והביא מזה דאשת אח דנפילה זו פוטרת.

7 והשואל הקשה דה"ל להוסיף למנין ט"ו עריות. ותי' הרשב"א דלא משכחת צרת צרה [ע"פ מש"כ תוס' דאין פטור כשיש ב' יבמים]. וי"ל דמשכחת צ"צ כשא' מהם ערוה על האח הב'.]

8 ובברכ"ש [ט א] נקט דכוונתו משום ערות אשת אח שפוטרת צרתה. אבל האחרונים כתבו לפרש דכוונתו דלצרור נחשב אחות אשה

ובגמ' ח: מבואר דרבי סבר כר' שמעון, והראשונים [יג:] כתבו דכ"ד בית שמאי.²

רש"י ד"ה בשעה שנעשו צרות. נעשו צרות זו לזו בזיקה [וכ"כ רש"י ח:]. משמע מרש"י דשייך לדין זיקה, וכ"כ המאירי [כאן ויט. וח:] דנחשב אחות אשתו ממש מצד הזיקה.³ אבל תוס' יט: כתבו דר' שמעון ס"ל אין זיקה.

ובנמוק"י כתב שטעם ר' שמעון דמדאורייתא זיקה ככנוסה, נמצא דאחות זקוקה הוה כאחות אשתו. והאחרונים תמהו דכ"ד ר' אושעיא [יח:] דזיקה ככנוסה, ואיתותיב לעיל [יט:], ולדבריו הגמ' כתבה דרך השניה פטורה. ובחי' אנשי שם [עה"ג] העמיד דברי הנמוק"י בנפלו בב"א, וכמ"ד אפשר לצמצם [כדאמרי' לעיל יט.ד]. והאחרונים דנו לפרש כוונת הנמוק"י דאף דלא קי"ל דזיקה ככנוסה לפטור אחותה שנופלת אחריה, מ"מ גדר הפטור דצרות זו לזו הוא משום גדר הזיקה, דיש סתירה בין שניהם.

תוד"ה שנעשו. היינו דוקא כשנפלו לפני יבם א', כדתינא וכו'. [וכ"כ בשו"ת הרשב"א שם בשם תוס'י]. אבל הריטב"א [כט.] כתב לב' אחים או לא' [משמע דפליג אתוס'י]. והאחרונים דנו לפרש [סברת התוס'י] דע"י שיש אח נוסף נחשב שאין סתירה בזה לומר שנפלו לאישות א". ועוד כתבו דלצד דהפטור תליא בדין זיקה, זיקה לב' הוה זיקה קלושה יותר'. ובא"ש [קו' זיקה כ, כב] נסתפק כשבשעת נפילה היו ב' יבמין ומת א' האם נפטרינ' כשנשאר יבם א'. ובחזר"א [קלא ג] נקט שפטורים אח"כ.

ובשו"ת הרשב"א הנ"ל מבואר דמשכחת לה פטור צרה, והאחרונים העירו כיון דנפלו ב' צרות א"כ מתייחד להחשב צרות זו לזו, וכמו בנפלו לב' אחים. ומבואר דיש חילוק בין אחים לצרות. והאחרונים דנו בזה.

כט.

והא א"ר שמעון ב' אחיות. פרש"י כיון דמדאורייתא חזיא ליבומי, זקוקה היא. וכלשון זה איתא לעיל כ. וכח: לגבי איסור אחות זקוקה. והחזר"א [קלד] דייק מלשון רש"י דחייבי עשה, וסוטה ספק ומחזי"ג כיון דלא רמי ליבום מדאורי' [אלא לחליצה] אינן נפטרינ' לר' שמעון מדין צרות זו לזו. [ולפ"ז יש לדייק כן דאף אין איסור אחות זקוקה, וע"ל כ. דכ"מ בריטב"א, אבל בשא"ר ל"מ כן, והו' בדף כ. וכו. דדנו בזה האחרונים, דסתימת הגמ' משמע דקאי בכל איסור מצוה וקדושה]. אבל האמר"מ [ז כח] נקט דה"ה חייבי עשה, והוכיח מהכא דדין זיקה ככנוסה לא תליא בהא דעומדת להתייבם.

ובתוס' ר"פ הקשה נהי דמדאורייתא הוה אחות זקוקה, מ"מ איסור מצוה [שניות] לא הוה זקוקה מדרבנן.⁴ והביא בשם הר"מ דקושיית הגמ' לגבי איסור מצוה בממ"נ, דאי הוה ערוה פטורה מחליצה,⁵ ואי לא הוה אחות זקוקה ופטורה לר' שמעון. [ותי' זה מתרץ גבי שניות, דמדרבנן נחשב ערוה ופטור [וע' מש"כ בזה לעיל כא.]. וצ"ל דלא הקשה מהא דאיסור קדושה מדרבנן רמי לחליצה, דאף מדרבנן נחשב שזקוקה לו, וסגי במה שזקוקה לחליצה].

והא גבי ערוה לא גזרינן. פרש"י ולא אמרי' גזירה משום אחותה. אבל הרמב"ן ובעה"מ פי'

1 ורע"א הקשה עפ"ז בגמ' כט., דפטורים אף בלא מאמר. ע"ש.

2 ובישרש יעקב הקשה דלביית שמאי ערוה לאחר נפילה אינה פוטרת, דאף שנסתלק איסור אשת אח בנפילה, אינה אוסרת צרתה. [אבל למש"כ האחרונים דהטעם דאין פטור צרה לאחר נפילה, דלא נחשבת צרתה לק"מ].

3 ועוד הביאו מדברי הרשב"א כז: דכתב דאי זיקה דאורייתא, אפי' לחליצה אינה זקוקה, וכד' שמעון דנעשו צרות זו לזו בזיקה לא יהא לך ליקוחין אפי' בא' מהם [משמע דהפטור שייך לגדרי זיקה דאורייתא. וצ"ב].

4 וצ"ב כוונתו האם הנמוק"י קאי בדעת ר' אושעיא, ואליבא דהלכה תרוייהו פטורים מטעם אחר. או דבזה כ"ע מודו לר"א.

5 ודייקו כן בלשון הפיה"מ לרמב"ם דכתב שנפלו לפני אח א'.

6 והביאו לשון ריב"ן דלא נעשו צרות זו לזו. ובתוס' ר"פ כתב דאיכא למימר כל א' מתרמי ידיה.

7 וכ"כ בתוס' ר"ד דלא אלימא זיקה דב'.

8 וביאר דכיון דלא מצי נסיב איך בהיתר גמור, לא הוי אחות זקוקה כאחות אשה לר' שמעון. [ומשמע דהטעם דאינה ראויה להתייבם, ולא משום שם ערוה. וצ"ב א"כ מה תי'].

9 אבל אחותה מתייבמת.

ערוה שהיא איסור מצוה, לא גזרינן אטו איסור מצוה.

תוד"ה ב"ש. פ' בקונ' מדרבנן¹, ומיהו י"ל דתצא היינו אחר שיבעול וכו'. והתוס' הרא"ש ומהר"א כתבו דברש"י [ע"פ מש"כ תוס' ד"ה אלא בדעת רש"י] א"א לפרש כן. והערול"ן כתב דרך למ"ד דאינו קונה קנין גמור ס"ל לרש"י דהוה דרבנן, אבל למ"ד קונה קנין גמור הוה דאורייתא. ומש"כ בגמ' לאפוקי מב"ש, היינו לאפוקי ממ"ד קונה קנין גמור. וע"ע בע"ב.

תוד"ה אי כר' אלעזר. נראית כצרת בתו. ע' מש"כ בזה לעיל יב. בגדר מיאון, דאף דנעקר האישות למפרע, כיון דנראה גזרו דנשאר דין צרת ערוה. ומבואר דכיון דנעקר למפרע לא אמרי' 'נאסרה'.

מאמר לבית שמאי

הראשונים הביאו בשם הירושלמי דדרש"י יבמה יבא עליה זו הביאה, ולקחה זו המאמר. ולהו"א [וכ"ד סתמא דגמ' בע"ב ור' אמין] לבית שמאי קונה קנין גמור, וביאר הריטב"א דהוקש מאמר לביאה. וברמב"ן [בע"ב] כתב [דאף למ"ד קונה קנין גמור, ומוציא בגט] מ"מ קיום מצוות יבום³ אינה אלא בביאה שאח"כ⁴.

ור' אלעזר ס"ל דאף לבית שמאי לא קנה קנין גמור, וביאר הריטב"א [ושא"ר] דדרש"י יבמה, ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה [וכדדרש"י קידושין יד: ולקמן וכן המסקנא בירושלמי שם]. ועדיין זקוקה לחליצה, אלא דמהני מאמר לאסור את אחותה, שאם נופלת אחותה אחריה הוה אחות אשתו ופטורה [וכדמבואר במשנה, ולרש"י זה גם כוונת הגמ' לדחות בצרה, לפטור את אחותה שנפלה כבר מאחיו, ואף דהוה ערוה לאחר נפילה]. ומבואר דמאמר נחשב אישות דאורייתא לאסור קרובותיה כדין עריות. ולתוס' [ד"ה אלא] מהני לדחות בצרה לפטור בלא חליצה את צרתה שנפלה עמה. דכיון דהתחיל לבנות, קרינן ביה בית א' הוא בונה. [והצרה נפטרת אף קודם שנגמר קנין והיתר היבמה⁵. ועוד כתב האבי עזרי [ז ח] דקנה אף את היבמה, אלא דמ"מ בעינן חליצה להפקיע הזיקה, וכמו בס"ד [ח: יט: לט]. דאף לאחר שייבם בעי חליצה, לולי הא דנעשית כאשתו לכל דבר]. ודעת רב אשי בשם ר' אלעזר דמאמר דוחה ומשייר [וע' בע"ב].

והאחרונים חקרו בגדר מאמר לבית שמאי [בין למ"ד קנין גמור, ובין למ"ד דוחה בצרה], האם הוה גדר קנין יבום או דשייך לפרשת קידושין. והאחרונים [ברכ"ש ט ח, קובה"ע לה ז] העמידו דנח' בזה תוס' והת"י, דלתוס' ע"י מאמר נחשב שהתחיל לבנות, ואינו בונה ב' בתים. ורבינו נתנאל בת"י חלק דמהני מדין קידושין דעלמא, דאטו מאמר מקרי בנין. ע' בסמוך.

בגמ' בנדרים עה. [הו' בתוס' בע"ב] איתא אי אתה מודה שאין חייבין עליו סקילה כנערה המאורסה [ולכן לר' יהושע א"א להפר נדריה]. ומבואר ברמב"ן ורשב"א [בע"ב] ובר"ן [שם] דאף לבית שמאי אין חייבין מיתה⁶, דגרע מאמר מאירוסין. והאחרונים הקשו דבסוגיין מבואר דאחותה פטורה, וע"כ דיש חיוב כרת באחותה, ומ"ש דלעלמא אין חיוב מיתה⁷. וכתבו האחרונים דשאני איסור אחות אשתו דהוה מדין קורבא, וסגי באיסור במקצת לאסור, משא"כ איסור אשת איש.

אבל בתוס' [נדרים, מכת"י] תמה כיון דמאמר קונה קנין גמור מה"ת לבי"ש א"כ אמאי אינו חייב עליו סקילה. ובתוס' הרא"ש [בע"ב] מבואר דלמ"ד קנין גמור חייבין סקילה, ובזה פליג ר' יהושע שאין חייבין סקילה, ואחיו פוסלו.

ולקמן צה. איתא דיבמה שעשה מאמר, אם השני יבא עליה, או יעשה מאמר, או אפי' יתן

1 **ובתוס' ר"פ כתב דהוה דרבנן, דכיון דעשה מאמר נראית כאשתו, וגזרו לפטור אחותה שנופלת. וביאר דמשום תקלה הפקיעו לקידושין, דכל דרבנן אדעתא דרבנן מקדש.**

2 **ועוד דנו האחרונים דעצם קנין המאמר מהני להחשב צרת ערוה, אבל לא נחשב ע"ז אישות לאסור קרובים.**

3 **בפשוטו משמע דאין שום מצווה במעשה מאמר. ויל"ד בזה דקנין היבום לא יהא תלוי כלל במעשה המצוה. ויל"פ דמצוות הקמת שם הוא בביאה, ומ"מ קיום קנין היבום הוה ג"כ מצוה [ולא גרע ממצוות חליצה].**

4 **והאחרונים ציינו דכע"ז כתב הרמב"ן כ: לגבי גמר ביאה, דאף אחרי שקנאה בהעראה, המצוה נמשך בגמר ביאה. [אבל הכא י"ל דאף דקנאה ופטור בגט, מ"מ עדיין יש זיקת יבום, וע' בסמוך].**

5 **וצ"ב דלר' יוחנן הצרה נפטרת רק מדין שליחות היבמה [וכפשטות הגמ' י:], וא"כ היכא דלא נגמר הקנין אצל היבמה, היאך תפטר צרתה. [וצ"ל דאף תחילת הקנין הוה קצת פטור].**

6 **והראשונים הביאו דהמשנה ריש קידושין דהיבמה נקנית בביאה קאי אף ליבית שמאי [ומשמע אף ללישנא דקונה קנין גמור]. ולהכי אהני דרשת ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים דאין חיוב מיתה [ואף לצד דא"צ חליצה]. ומשמע בראשונים דמכח זה חולק ר' אלעזר דאין סברא שקנה קנין גמור, ואין חיוב מיתה.**

7 **והאחרונים דנו האם רק לענין מיתה ממועט, אבל יש חיוב כרת. וכתבו דלא משמע כן.**

גט יאסור עליה. ותוס' שם כתבו דקאי למ"ד [בית שמאי] דמאמר קני מדאורייתא². וכן מבואר במשנה בנדרים דב' יבמין יש לאחרים חלק בה [ומוקמי' ליה כב"ש, והר"ן עד: כתב דקאי אף למ"ד קנין גמור], והגמ' [שם עד, ה' בתוס' בע"ב] פי' דמצוי פסל ליה בגט. והחזו"א [קלב] הביא משם דאף לבית שמאי אחרי מאמר עדיין זקוקה. וביאר דאף שמותרת בגט בלא חליצה, משום שמאמר הוה מתיר כמו חליצה. [וצ"ב]. והאחרונים הביאו דמבואר דאין כרת דאשת אח [של היבם] כלפי האחים, דא"כ ל"מ מאמר ויפקע הזיקה [וע' בסמוך].

אבל הרא"ש בנדרים כתב דר' יהושע לא ס"ל כב"ש [ולכן אחיו יכול לפסול בגט, ומשמע אף לר' אלעזר לדחות בצרה]. והתוס' הרא"ש [צ"ה]. הקשה [על תוס' שם] דאם מאמר קני מה"ת, לא יתפוס מאמר אחריו. ועוד אמאי קרי ליה איסור קל, דכיון דקני מה"ת הוה כנערה המאורסה [ולשיטתו דלמ"ד דקונה מה"ת יש חיוב מיתה, ודלא כר"ן]. ובתוס' [בנדרים שם מכת"י] כתב דלבי"ש מהני גט לפוסלו מדרבנן³. וכיון דמצוי פסיל ליה אינו מפר נדריה.

לדחות בצרה. פרש"י לדחות אחותה שלא תאסרנה לזו משום אחות זקוקה. אבל בע"ב מבואר ברש"י שפוטרת אחותה בלא חליצה [וע' בע"ב דלישנא דרב אשי פליג דבעי חליצה, ולרש"י רב אשי חזר בן]. והאחרונים העירו דרש"י כתב רק שלא תאסר לזה. ולמש"כ תוס' [ד"ה ב"ש] דלרש"י מאמר דרבנן, ובעינן שיבא עליה אח"כ כדי לפוטרה נחא.

אבל לתוס' [ד"ה אלא] המאמר פוטרת את צרתה [שנפלה מאותה בית], דנחשב בית א' הוא בונה. ואף דעדיין לא גמר מצוות יבום.

ובתנ"י [ב] הביא בשם רבינו נתנאל [ע"ד דעת רש"י] לפרש דמאמר לא גרע מקידושין, ועי"ז פוטרת אחותה דנחשבת אחות אשתו, אבל היא עצמה אינה נפטרת ע"י גט בלא חליצה, דדרשי' ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים.

תוד"ה לא תימא. אע"ג דאינה קונה קנין גמור, מ"מ גבי אחות אשה פוטרת [צרתה] וכו'. מבואר בתוס' דס"ד דהיא עצמה תהיה פטורה [וכדמבואר במשנה], אבל ל"מ לפטור צרה, כיון ד'אינו גמור'. וצ"ב.

בא"ד תימה מאי קאמר לר' שמעון וכו' דהא אפי' לבי"ש קונה ומשייר וכו'. מבואר בתוס' דלבית שמאי [לר' אלעזר] נחשב אשת ב' מתים [וע"ע לקמן לא: הגדר בזה]. והקרא' תי' דאף למ"ד דאינו קונה קנין גמור, מהני מאמר להתיר צרתה [לרש"י אחותה, ולתוס' שנופלת עמה], א"כ ה"נ יהי מאמר להתיר כלפי האחים, שאינה זקוקה מחמתם. והחזו"א [קלב ו] כתב דתוס' למדו כן מהגמ' צה. דמבואר דעדיין זקוקה לשאר אחים.

והחזו"א [וכע"ז כתב הא"ש] כתב ליישב קו' התוס' דיל' דמדאורייתא ליכא למ"ד דקונה בלא שיוור, ואף ר' שמעון מדרבנן מספקא ליה. ולא נחשב אשת ב' מתים דלענין דין דרבנן נחשבת רק אשת הב'. וממ"נ מותרת, דמדאורייתא היא אשת הא'. ורבנן פליגי דנתנו חומרי קנין וחומרי שיוור, ולכן לא שייך ממ"נ.

והאמר"מ [ח ב] וברכ"ש [ט] הביאו בשם הגר"ח לתרץ דאע"ג דלבי"ש אינו קונה קנין גמור כלפי היבם, מ"מ מהני להפקיע הזיקה כלפי אחיו, ועי"ז לא יחשב אשת ב' מתים. דע"י מאמר נחשב שיש איסור אשת אח [של המייבם], והוה ערוה ומפקיע לזיקת אחיו. [והאחרונים הקשו מהגמ' לקמן לא: ע"ש]. ועוד הקשו מהא דאחיו יכול לאוסרה בגט או מאמר אחרי מאמר, וכדמבואר ע"פ תוס' צה. הנ"ל].

ובברכ"ש [ט ח] ביאר דתוס' ס"ל דאף זיקת האחין לא פקע, כיון דממעטינן מקרא דאין כסף ושטר גומר בו, דליכא גמר יבום, ולכן אין איסור אשת אח. ומ"מ נדחית הצרה, דהוה תחילת קנין יבום וחל עי"ז דין בית א' הוא בונה.

תוס' סוד"ה אלא. ועוד הקשה דלמא טעמא דבי"ש משום זיקה ככנוסה. וי"ל דלא מסתבר דלא נקט מאמר אלא משום ב"ה. והרמב"ן הוסיף דכח דהיתירא עדיף. ועוד דלא נחא לתלות דברי בי"ש בהך סברא [ולא אמרו כן אלא לר' שמעון, ואף לר' שמעון לא קאי]. אבל

1 והמהרש"א שם כתב דהיינו למ"ד דוחה ומשייר, דאל"כ הוה אשת איש ממש. וברש"י שם משמע דהגמ' מביאה ממ"ד מאמר דרבנן, והסוגיה שם אסמכתא בעלמא.

2 ומבואר שם דהאחים פוסלים בגט מדאורייתא [ומח' ר' גמליאל ורבנן נא. הכל בדאורייתא], ולא מצאנו צד כזה. וצ"ע.

3 דמדאורי' הוה קנויה, אלא מדרבנן נחשב במקצת [עפ"ז יל"ד האם לר"א ל"מ קנין גמור מה"ת, או דרבנן].

4 אבל משמע בתוס' דלמ"ד קונה קנין גמור, מהני שלא יחשב אשת ב' מתים [ותוס' העמידו קושייתם רק לר"א]. ויל"ד דאף למ"ד זה מצי אסר עליה.

הביא דבירושלמי אמרו מאמר לבי"ש כזיקת ר"ש.

כט:

זה יעשה מאמר ויקנה. פרש"י דאין איסור במאמר [דאין איסור לקדש עריות¹]. ופקע האיסור אחות זקוקתו. והרמב"ן כתב דלפ"ז לאו דוקא שניהם, דכיון דא' עשה מאמר נפקעה זיקה של זה [דהוה ערוה], והותרו שניהם לייבם. אבל בתוס' [יח:]: משמע דיש איסור בקידושין [שמפקיע את היבמה מעליו]².

והראשונים [תוס' ושאר יח: רשב"א מא.]: הקשו מ"ש מהמקדש אחות זקוקתו דקידושין לא מפקיעי זיקה³. ותי' הרשב"א דמאמר נחשב נישואין, ואף דקידושין לא מפקיעי זיקה, נישואין מפקיעים⁴. והרשב"א [מא.]: הוסיף דהוה קנין יבום ככניסה בביאה, ולא קנין קידושין.

ותוס' יח: [ד"ה אומרים] פ' דרב אבין ס"ל אין זיקה. ואף דאסור ביטול מצוות יבמין, יכולים לעשות ע"י שליח בבת אחת⁵. והרמב"ן הקשה דא"כ עדיין יש לגזור שמא לא יעשו שליח, והרשב"א הוסיף דחכמים סילקו מהם תורת יבום לגמרי [וכדאמר' לע' כח.]. ועוה"ק הרמב"ן אפי' לבי"ש קיום מצוה ליכא אלא בביאה, אע"ג דקני במאמר⁷.

אבל הריטב"א [יח:]: בשם ר' יונה דעושה מאמר וכוונסה, ועי"ז הותרה צרתה לשוק, ופקע האיסור אחות זקוקה. [וכוונת ר' אבין דכ"א קנה את יבמתו, ועי"ז הותרה צרתה. ומותרת לו, ולא שנפטרת צדין ערוה].

זה יעשה מאמר וכו' וזה יעשה. הרשב"א והריטב"א הקשו דהנופלת ראשונה אסורה מדין נאסרה, ועוד דנגזור וכדאיתא לעיל כח. והרשב"א כתב דהשתא קאי כצד דהוה משום ביטול מצוות יבמין. והריטב"א הביא י"א דניחא ליה לתרץ דאף היא.

אלא מאי דוחה, זה יעשה מאמר וידחה. מבואר דס"ד דרב אבין דניחא למ"ד לדחות בצרה, והמקשן פליג דאף לר' אלעזר מותר [לולי הא דהוה דאיסורא]. וצ"ב במה פליגי [שיאסר לכתחילה, או האם בדיעבד פוטר], לכל הפי' בראשונים.

והאחרונים [או"ש יז, אמר"מ ח ח ועוד] הקשו למש"כ תוס' [יח:]: דקושיית הגמ' דל"ש ביטול מצוות יבמין, כיון דהותרה בב"א, לר' אלעזר עדיין זקוקה לחליצה, וא"כ שייך ביטול מצוות יבמין⁸. והאחרונים דנו דתוס' ס"ל דכיון דמאמר הוה קנין יבום במקצת, ולכן לא שייך בזה ביטול מצוות יבמין, כיון דבכ"א מתעסק בהיתרה ואף דמהני רק במקצת¹⁰.

מאמר דהיתירא. [פרש"י דאי בעי ליבומי. אבל אין איסור במאמר¹¹]. ומשמע דהטעם דמאמר דאיסורא חל רק במקצת, ואין לו כח לפטור. אבל התוס' הרא"ש הקשה כיון דמאמר קונה מה"ת א"א לחלק בין איסורא. אלא ביאר כוונת הגמ' דלא רצו לתקן מאמר

1 אף היכא דתופס קידושין. אבל דעת החינוך [רו ה' לעיל י.]. דאסור לקדש עריות. והאחרונים ביארו דהכא שרי כיון דע"י המאמר יפקע האיסור [וצ"ע].

2 ובתנ"י פ' דקושיית הגמ' שתהיה מותרת אם עשו מאמר מעצמן בלי לימלך בב"ד [ושכיח שיעשה מאמר בלא להימלך בב"ד]. והרמב"ן כתב דהומ"ל דאסור משום ביטול מצוות יבמין.

3 [עכ"פ מדרבנן, והראשונים האריכו בזה. וע' מש"כ לעיל יח:].

4 וכו' ד הרשב"א [מא.], ובפשוטו אף דעת תוס' [ע' מש"כ בזה לעיל יח:]. אבל דעת הריטב"א דאף נישואין לא מפקיעי זיקה [ולכן פ' כאן באופ"א, ע' בסמוך].

5 ובתנ"י כתב אבל ביאה א"א לצמצם שיהא בבת אחת.

6 והרמב"ן כ' איכא למימר דכי היכי דאמרו ב"ש יקיימו [לעיל כו. וכו.], משום הך חששא לא עקרו לדין יבום לגמרי [והקט' לשיטתם].

7 והחז"א [קלב א] כתב דמאמר הוה מדיני היבום, ומפקע לזיקה וסגי לה בגט, ולא גרע מחליצה. ואף שלא קיים מצוות יבום. [אבל דעת ר"א למ"ד דוחה בצרה בלבד, דצריך חליצה].

8 והאמר"מ [ט] תי' דדוקא באחותה לא פוטר, דאמר' המתן וכו'. אבל בפקע זיקת האחים ע"י דהוה ערוה.

9 ובחי' הגר"נ כתב דעיקר תי' התוס' דבכ"א כיון דאינו ראוי ליבום אלא לחליצה אין בזה ביטול מצוות יבמין. [וע' לעיל כו.].

10 ולכאורה הוה דומה למש"כ הריטב"א.

11 וכמ"ש רש"י בקושיה [אבל בערו"ל כתב דבתי' ס"ל דיש זיקה, ויש איסור במאמר]. ויל"ד האם יש חסרון במקום דאינו ראוי ליבום [דומיה דחליצה פסולה]. או דמאמר הוה הכנה לביאת יבום, וכיון דאינו יכול לייבם נחשב אף המאמר איסורא.

באיסור.

וברמב"ן [יח:] הביא רמ"ק קידושין דהיתירא מפקיעין זיקה, ופוטרינ אחותה, אבל לא דאיסורא [ולכאורה מקורם מכאן]. והרמב"ן דחה דדוקא מאמר במקום יבום קיימא, וכל שאינו עולה ליבום אין מאמר קונה. והר"ן [קידושין י.] הביא מכאן דביאה בתר אירוסין אינו קונה, דאינו בדין דביאת איסור יקנה, וכדאמר' הכא. [והאחרונים דנו דהכא הוה סברא בקנין היבום, ולא בדין ביאה, ויל"ד האם נקט לישנא בעלמא]. ובקרא דן האם יבמה שהיא חייבי לאו ועשה יכול להיתיר ע"י מאמר לבי"ש. ויל"ד ע"פ סוגיין דהוה מאמר דאיסורא.

רב אשי מתני' הכי, דוחה ומשייר. פרש"י ואחותה בעי חליצה. והגמ' מקשה ואלא הא קתני בש"א אשתו עמו. ומבואר דאחותה פטורה². הגמ' חוזרת וס"ל דדוחה דחייה גמור [וכלישנא קמא, ולישנא דרב אשי נדחה]. ובמשנה דד' אחים ל"מ מאמר, דאינה ראויה ליבום [ונכת' הגמ' לעיל דמאמר דאיסורא לא פטרה].

תוס' [בע"א ד"ה אלא] פי' דמאמר מהני להסיר הזיקה ודחי לצרה לענין שלא תאסר לזו. האחרונים דנו לפרש דנחשב ערוה לענין שלא תחול אישות הזיקה, אבל מ"מ זקוקה לעיקר דין יבום. ועוד דנו דאפשר דמדרבנן נחשב שאינה זקוקה כלל, ולכן לא גזרו בזה איסור אחות זקוקתו.

בא"ד ויל"ד דהכי מיייתי דאי מאמר דהיתר פוטר בלא חליצה, א"כ מאמר דאיסורא דחי לענין שלא תאסר לזו. [וצ"ע היטב].

ותוס' פי' דלרב אשי דמאמר לא מהני לפטור צרתה הנופלת עמה [אבל אחותה נפטרת מדין ערוה]. ולכן ל"מ לרב אבין לעשות מאמר, כיון דעדיין לא נגמר הזיקה. והגמ' תי' דחזי לכולה חזיא למקצתייהו, דיש חילוק בין צרתה לאחותה, דאחותה פטורה בשעת נפילה [וכוונת הגמ' דהוה ערוה בשעת נפילה, וצ"ב אמאי כתב בלשון זה³].

מאמר אירוסין עושה

בעי רבה מאמר. בתר"י העמיד ספק הגמ' למ"ד דקונה קנין גמור, דלר' אלעזר גרע מארוסה. אבל ברש"י [ד"ה ולא בעיא מסירה] מבואר דקאי למ"ד אינו קונה קנין גמור, שכתב דאי בעי לאפוקי בלא גט סגי ליה, דע"י מאמר אינו יכול להוציא בגט⁴. וברשב"א [בסמוך] כתב דלמ"ד קונה קנין גמור עדיף מארוסה.

השתא ארוסה בעלמא וכו'. רש"י פי' דמאמר מדרבנן⁵ [וע' תוס' בע"א ד"ה ב"ש]. ובתוס' [שם] כתבו דכיון דילפי' מאירוסין, דיו לבא מהדין להיות כנידון⁶. והרשב"א וריטב"א כתבו דכוונת הגמ' דכיון דמאמר אינו גומר כקידושין, ואין סוקלין ע"י, כ"ש שלא יהני לירושה.

תוד"ה עבד. אלמא מהני ליורשה⁷, ולקמן גרס רבא. מבואר בתוס' דרבא פליג וס"ל דמאמר עדיף מאירוסין [לענין זכייה בנכסים]. [ועוד כתבו הרשב"א וריטב"א (ע' בסמוך) דדעת התרצן דעדיף מאירוסין]. ובחי' ר' שמואל כתב דהיה אפשר לתרץ דלענין קנין מאמר עדיף מאירוסין, ורק לענין שאר וקורבא עדיף מאמר [וע"ד מש"כ השיטמ"ק ע' בסמוך].

רש"י ד"ה ולא מיטמאת. אינה צריכה להתעסק בו וכו' ולא דוקא. ובתוס' ביארו דאינה מצווה להתעסק [וכ"כ רש"י כתובות נג.]. והרמב"ם [אבל ב ו] ס"ל דנשים אינן מצוות להטמאות [דמצוות לא יטמא הוא רק במי

- 1 [והאחרונים ציינו דכ"מ בתוס' ר"פ שם, ועי"ש בתוס'].
- 2 והיה אפשר לחלק בין אוסרתה קודם נפילה לאח"כ, אבל הראשונים לא חילקו בזה. וצ"ע.
- 3 וכוונת הגמ' דערוה פטורה משום דאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה. [ומשמע דבאמת הוה ערוה 'במקצת', ומ"מ יש פטור. וצ"ב].
- 4 וכן מוכח לדברי הערול"נ מהא דרש"י כתב דמאמר מדרבנן, והיינו כמ"ד דאינו קונה קנין גמור.
- 5 וצ"ב דאף דהוה דרבנן, מ"מ אפשר שתקנו דהוה בגדר נישואין ואישות בעלמא. [ולכאורה צ"ל דלרש"י הוה תקנה חדשה וגדר יבום].
- 6 משמע דמאמר נלמד מקידושין דעלמא, אבל הראשונים כתבו כיון דנכתב בלשון ולקחה, משמע דתליא בדין אירוסין.
- 7 ועי"ש בסוגיה. אבל בשו"ת הרשב"א [ג רלב, וכ"פ בשו"ע יו"ד שגח ה] פסק דמטמא לשומרת יבם, דכיון דיורשה נחשב כאישות דרבנן, וכקידושי קטנה, דמבואר לקמן פט: דמטמא מדין מת מצווה.
- 8 וב"מ יח:.. ולכאורה כוונת רש"י במש"כ 'לאו דוקא', דהלשון במשמע שאסורה להטמאות לאו דוקא, וכ"כ רש"י [סנהדרין כח:].

שמצווה שלא לטמאות], והראב"ד השיג מהכא¹.

פרחה ממנו זיקת יבמין. הת"י ותוס' הרא"ש מבואר דספק הגמ' אי אמרי' פרחא או לא [ולפ"ז כוונת הגמ' דנשאר דינה כנישואין ע"י ביאה, ולא שהמאמר פועל את הנישואין]. אבל הריטב"א כתב דפרחה זיקת יבמין, אלא דמיבעי האם מאמר עושה נישואין במקום חופה, דדרשי' כיון שלקחה בכסף נעשית כאשתו להיות במקום חופה.

וברש"י כתב דאם בא עליה בע"כ קני, ואי בעי בגט סגי לה. משמע דפרחה זיקת יבמין, ל"ק בביאה כלל ובעי ג"כ חליצה. אבל ברמב"ן [נו] מבואר דהנידון האם קנה להחשב נשואה לו, אבל ודאי לעיקר דין יבום קנאה².

תוד"ה אלא. דעבד בה מאמר ובה עליה, דהביאה עושה אותה ככנוסה³. ובתוס' ר"פ הוסיף דבזה ל"ש דיו, דאדרבה ילפי' בק"ו מביאה דקודם מאמר. אבל בתוס' הרא"ש כתב דלענין זה הוה כנשואה קצת דמהני בא ביאה בע"כ.

הרמ"א [קסו] פסק דמדרבנן מצוות יבמה שיקדש ואח"כ יכנס לחופה. והגר"א [ז] ציין מקורו מסוגיין, והקשה דהכא קאי למ"ד מאמר מדאורייתא [ולכן אמרי' פרחא זיקת יבום], אבל להלכה דהוה דרבנן לא יפקע. והאחרונים כתבו דמ"מ מדרבנן סדר המצוה ע"י חופה [ובריטב"א נח: כתב דאחרי מאמר היבמה נקנית מדרבנן ע"י חופה], אבל אם בא עליה בלא חופה ודאי קנאה. [וע"ע לקמן נב].

בשלמא ר' עקיבא סבר אין זיקה. רש"י [לעיל יז]: הביא מזה דר"ע הוא ס"ל דאין זיקה אפי' בחד⁵. ובתוס' [סוד"ה כגון] הקשה דלמסקנא ע"כ סברת ר' עקיבא דאף דקנאה, גרע מארוסה ואינו מפר. והתוס' הרא"ש הקשה עוד דע"כ ר"א ור"י דיש זיקה היינו מדאורייתא דסברי זיקה ככנוסה מדאורייתא, דא"א להפר נדרים משום יש זיקה דרבנן⁷. ואהא פליג ר"ע, אבל אפשר דס"ל דמדרבנן יש זיקה. [והאחרונים תי' דדעת רש"י דלמ"ד יש זיקה, עיקר הזיקה הוה מדאורייתא, ומהני לענין הפרת נדריה. אלא דלא סגי בזה להחשב אחות אשתו⁸, ובזה תקנו זיקה דרבנן רק למ"ד דיש זיקה מה"ת].

והר"ן [נדרים עד.] כתב דלר' יהושע אלימא זיקה טפי מאירוסין, והוא ככנוסה ויכול להפר לבד. והקשה דר' אושעיא [יח:] הוא דאמר זיקה ככנוסה ואתותיב. וכתב דנדחה דר' שמעון לא מצי סבר כן, אבל ר' יהושע מצי סבר זיקה ככנוסה. א"נ לר' יהושע מיפר בשותפות. [והאחרונים הביאו דרש"י יז: ועוד ראשונים נקטו הלשון זיקה ככנוסה, ואפשר דכוונתם דהוה מקצת אישות ככנוסה. ור' אושעיא חידש דהוה ככנוסה לגמרי, ובזה איתותיב].

לתרי אין זיקה. פרש"י ואפי' ב' כא' אין הפרתן הפרה דקלישא זיקתן. אבל בגמ' נדרים עד. גרסי' אי יש זיקה אין ברירה. משמע הטעם דהוה ספק. [ולעיל יז: משמע דיש זיקה בתרי' הוה בתורת ודאי¹⁰]. ובמשנת ר"א [טו] העמיד דנח' הסוגיות בטעם דאין זיקה לב', האם הוא משום דקלישא זיקה, או דכיון דיש ב', דין הזיקה תליא בעתיד.

- 1 והרמב"ן בתוה"א כתב דלרמב"ם לאו דוקא ארוסה, ושיטתיה נקט. וע"ע מנח"ח [רסו כג] ועוד אחרונים שדנו ליישב לרמב"ם.
- 2 וכדין ביאת שוגג דקנה לדברים האמורים בפרשה [וכדאיתא לקמן נו].
- 3 לכאורה לפ"ז רק אחרי הביאה הוה נישואין, אבל קודם אינה מסורה לו לבא עליה בלא חופה.
- 4 אבל המהרש"א [בסו"ד] נקט דאף למ"ד מאמר דרבנן פקע זיקת אירוסין, ול"מ ביאה אח"כ.
- 5 אבל הראשונים [בנדרים] פסקו כר' עקיבא דאינו מיפר, ואף דפסקו יש זיקה לאסור אחותה [עכ"פ מדרבנן].
- 6 וכע"ז הקשה התוס' ר"פ היכי אתי זיקה דרבנן ומבטל נדרים דאורייתא, ותי' דאירי בארוסה, ונתרוקן רשות הארוס וקיימא ברשות היבם, ואביה ובעלה מפירין נדריה [ומדאורייתא מופר ע"י האב לחוד].
- 7 והביאו דבס' אהל דוד כתב דמהני מדרבנן, משום דנודרת על דעת בעלה, וכמו כל קידושין דרבנן. [אבל בגמ' משמע דלא בעינן להך טעם אלא לבסוף. ואפשר דבגמ' שם נתחדש דאפי' שאין אישות, כיון דניזונת משלו].
- 8 ויש להביא מדברי רש"י [ח:] דזוקתו הוה כאשתו, אבל לא אלים למהוי כאחות אשתו ממש להפטר וכו'. והוסיפו ע"פ דברי השיטמ"ק נדרים [הו' בסמוך, לענין מאמר, וה"ה לענין זיקה] דיכול להפר נדריה משום דלא תליא ב'שאר' [אלא בקנין האישות], אבל איסור קרובים תליא בקרובה ושארות.
- 9 והאחרונים דנו דע"פ דברי הר"ן הכא בעינן לדין זיקה ככנוסה, וא"כ לא תליא בדלעיל. [ומסתבר דאיתתא לבי תרי לא חזי. וע"ל יח:].
- 10 וע' לעיל כד. וכח. דמשמע דהוה ודאי. [ואף אם נעקר אח"כ למפרע, וכמ"ש רש"י כג:, מ"מ מעיקרא נחשב קנין ודאי במקצת].

והרמב"ן [ושא"ר, וכן הר"ן בנדרים שם] כתב דמשמע דאף אם יפרו שניהם לא יהא מופר, אלא האי ברירה דמשעה ראשונה צריך לידע על איזה מהם מיפר. דרחמנא אמר אישה, שתהא אשתו ברור שתדור על דעתו¹.

אלא לתרי אמאי. פרש"י דבעינן שניהם יחד יפרו. והרשב"א כתב בשם הראב"ד דלא משמע הלשון יפרו בשותפות בין ב' יבמין². ובתוס' ר"פ הקשה דכמה תנאים ס"ל יש זיקה אפי' בב³. ובתוס' ר"פ כתב דא"י להפר כיון דלא נתברר מי הוא בעלה [וכסברת הרמב"ן], ואין סברא שיחלוק ע"ז ר"א.

אי אמרת בשלמא נישואין עושה מש"ה מיפר. הרשב"א [ור"טב"א] הקשה דאמר' לעיל [דבין לרבה ובין לאביי] מאמר גרע מארוסה. ות' דלאו אביי קאמר אלא תלמודא. ולפי הגמ' כאן עדיפא מארוסה [ולא איפשיטא⁴].

והמהרש"ל כתב דדוקא לענין הפרת נדרים⁵ עדיף מאמר מקידושין. וכ"כ בשיטמ"ק [נדרים עד] בשם רא"ם דלענין הפרת נדרים לא כתיב 'שאר' ומהני מאמר, ודוקא לענין ירושה וליטמא אמר' דל"מ כיון דכתיב שאר⁶. [והאחרונים ביארו דלענין קנין האישות מאמר עדיף, אלא דלא מהני להחשיב את האשה כמקודשת, לענין גדר הקורבה שע"י קידושין⁷].

והמהרש"א הקשה דלפ"ז האיך הגמ' פושטת לענין מסירה לחופה. והמהרש"א ותוס' הרא"ש [בפי' הא'] ביאר דאיירי הכא להפר אחרי שבא עליה בע"כ [וע"ד מש"כ תוד"ה אלא], והגמ' תולה בנישואין, דאין צד שע"י הביאה תחשב כארוסה לו⁸. והמהרש"א כת' דלפ"ז יתכן דאף לב"ה דמאמר קונה מדרבנן, מ"מ מהני במקצת, והחשיבו דפרחה זיקת אירוסין.

וכדבר פנחס כל הנודרת ע"ד בעלה. הת"י הקשה א"כ למה נכתבה פרשת נדרים בתורה⁹. ות' דבתר דכתיב פרשת נדרים נודרת ע"ד. ובתוס' נדה מו: [ד"ה וכדבר פנחס] הוסיף אע"ג דהכא לא הוה נישואין, ולא אמרה תורה שיפר, מ"מ היא סבורה שבידה להפר. [ולפ"ז משמע דהוה כנודרת בתנאים¹⁰]. אבל הר"ן בנדרים [עג:]: כתב דהנודר ע"ד חבירו ל"מ הפרה, דהפרת הבעל הוה גזיה"כ, אלא דכל היכא דנודרת ע"ד חל הך גזיה"כ. ובקוב"ע [כו] ביאר דבכלל הגזיה"כ דכל מי שנודרת ע"ד יכול להפר [ואף דאינה בעלה בדין].

ל.

טעמא דעביד בה מאמר וכו'. האחרונים הקשו דנימא דע"י שמת פקע מאמר דידיה, וכדאי' לקמן לב. כשנותן גט למאמרו. וע"ש.

אמר רב נחמן ז"א אין זיקה. אבל למ"ד יש זיקה אפי' לא עבד מאמר. והגמ' בסוף העמ' דוחה את הדיוק מהמשנה, וכן איתא בגמ' יח. לגבי צרת אשת אחיו שלא מעולמו בזיקה. וכ"פ הסור [קעה], וציינו ההג"מ פרק ו' אפי' בלא מאמר דהוה צרות בזיקה. אבל הרמב"ם [זז, וכן ו' ח] כתב דעשה מאמר [משמע דוקא עשה מאמר, אבל הכס"מ ו' י] כתב דהרמב"ם סמך על הגמ' דאע"ג דלא עשה מאמר. והאחרונים כתבו [ליישב לר"ד הכס"מ] דהרמב"ם ס"ל דהכא בעינן דוקא מאמר, דכיון

- 1 וכ"כ הרשב"א וכן הר"ן נדרים שם.
- 2 וכל זה כדיחוי בעלמא, אבל לאמת אין זיקה לב' [דקלישא לרש"י, או דאין ברירה. וברשב"א משמע דב' הטעמים משלימים זה את זה].
- 3 וברש"י משמע דהיה צריך הפרת שניהם להתיר נדרים [דבנדרים בעי כל צדדי הבעל להפר, ולא סגי בא']. אבל ברש"י הקודם משמע דאף למ"ד זיקה בב' לענין איסור קרובים, ל"מ בהפרת נדרים דקלישא. ומ"מ כתב הכא דרבנותא דלא יתכן דיהני הפרת הא'.
- 4 והביאו שבראב"ן כתב דלמסקנא שומרת יבם עדיפא מארוסה, ועפ"ז ביאר דברי רבא [לקמן לט, הו' בתוד"ה עבד].
- 5 ובחי' ר"א מן ההר כתב דכיון דיכול לבא עליה בע"כ, יצאת מרשות האב, ואינו בדין שיפר נדריה. [משמע דאף שאין קנינו יותר מכל ארוסה, מ"מ יצאת מרשות האב. וכיון דאינה ברשות האב מצי מפר. וזה חידוש גדול].
- 6 בטומאה כתיב כי אם לשארו, ובירושה דרש' ונתתם את נחלת שארו לו.
- 7 וי"ל דשא"ר דפליגי הוא משום דס"ל דאף הפרת נדרים תליא בדין שארות [ושם מקודשת].
- 8 ובתוס' הרא"ש דחה פי' זה דא"כ כ"ש למ"ד דאינו קונה קנין גמור, דמהני הביאה לקנות.
- 9 ובתוס' בנדה בתי' הא' תי' דאיצטריך קרא דהיכא שקיים הנדר אינו יכול להפר.
- 10 והאחרונים הקשו דגדר הפרת הבעל דמיגז מכאן ולהבא. וע' קובה"ע כו.

דמת פקע הזיקה שלו¹, ונופלת רק מחמת זיקת הראשון [והרמב"ם לא גרס כן בגמ', או דס"ל דהגמ' בסוף העמ' פליגא]. ובאר"ש [ק' זיקה לג] כתב דדעת הרמב"ם לחלק בין היכא דהערוה היא אשה גמורה, שאוסרת את צרתה בזיקה, אבל הכא דהערוה הוה צרה רק במאמר אינה אוסרת [ועל"פ הצריכותא דהגמ' בסמוך. ע"ש].

מת נשוי נכרית, עשה בה מאמר ומת. המהרש"א הקשה דבלאו איסור אחיות, אסורה משום אשת ב' מתים, כיון דעשה בה מאמר. וצ"ע. [והאחרונים כתבו דל"ש כאן אשת ב' מתים, כיון דאינה זקוקה מחמת האח השני דהוה צרת ערוה. ואילו אמרי' דצרה במאמר אינו צרה, תתייבם רק מחמת ראשונה²].

מה התם דאח"א הוה צרה לנכרית וכו'. פרש"י דנכרית עיקר נשואה היא, דאחות אשה נפלה עליה, אסרתה. משמע דיש סברא דכשהערוה עיקרית יותר פוטרת את הטפל [במאמר³]. [דיש סברא דהאשה העיקרית נותנת שם ערוה על הבית. ועוד יל"פ דיש סברא דאישות קלושא אין כח לדחות ולפטור אישות גמורה⁴]. ועוד כתב האר"ש [לג] דס"ד דלא העמידו חכמים דבריהם לבטל דין יבום מאשה שנופלת עכשיו, אבל אשה שכבר נפלה ליבום, היה אפשר שתתייבם קודם, ולכן ראו לאסור ע"י מאמר.

נאסרה

הרי זו אסורה עלמית הואיל ונאסרה שעה א'. ורב [בסמוך] הגדיר דהוה כאשת אח שיש לה בנים. האחרונים [גרנ"ט, קובה"ע ו] חקרו בגדר הדין נאסרה, האם יסודו שלא מתחדש נפילה ליבום [או היתר אשת אח] אלא בשעת מיתה⁵, או דכיון דחל 'דין פטור' כיון דהיתה ערוה בשעת נפילה⁶.

והקדמונים דנו שיש דין נאסרה אף במקום שאינה פטורה מחליצה⁸, והמנח"ח [רעג ד] נקט דתליא רק במקום שיש איסור אשת אח. והאחרונים כתבו דיתכן דיש דין נאסרה כלפי כל חלק מהנפילה בפנ"ע, וכמו דערוה שפטורה לגמרי אמרי' דנשאר הפטור, ה"נ במקום דלא חל היתר למצוות יבום.

תוס' ב. [ד"ה ואחות בתי הב'] כתבו דבאחות אשה אמרי' כיון דנפטרה ממנו נאסרה, משום דרכי נועם [כיון דנפטרה מיבם זה], וכדאמרי' פז: גבי היו לה בנים ומתו [ואינו דין בפנ"ע]. ובתוס' ר"פ [ט]: הוסיף דע"כ ילפי' מקרא דדרכי נועם, דאי מילתא דרב גמרא גמיר לה¹⁰, א"כ אף גבי היו לו בנים נילף מדרכי נועם.

והאחרונים הביאו דמוכח מכמה ראשונים דנאסרה לא תליא בדין דרכי נועם. דהרשב"א

- 1 ובס' קובץ לרמב"ם כתב דהרמב"ם פסק דכיון דמת פקע זיקה ידידה. ודלא כגמ' יז: דכשמתה לא פקע זיקה. [אבל האחרונים נקטו דכשמת היבם לא פקע הזיקה, ורק היכא דמתה היבמה]. ובמשנת ר"א כתב דיש ב' איסורי זיקה, והזיקה שהוא כאישות נעקר למפרע כשאחי מייבם [או הוא מת], ונשאר רק איסור בעלמא. ומחמת זה אינה נחשבת צרת ערוה.
- 2 ודנו דאף המהרש"א ס"ל כן במשנה הא' [והקשה רק במשנה הב'], דהתם הוה צרת ערוה מחמת הראשון ואינה זקוקה מחמתו כלל.
- 3 והרש"ש כתב דיל"פ דאף באשתו גמורה יש חילוק איזה נשא ראשונה. דס"ד דפטור צרה הוא רק היכא דנשאה קודם.
- 4 וכע"ז מצאנו בגמ' יט: ס"ד דאין ספק מוציא מידי ודאי. [ועל"ש מש"כ בזה]. והאחרונים ציינו למש"כ הפוסקים [מד] גבי שפחה חרופה דאין לה כח לאסור צרתה שיש בה אישות גמורה.
- 5 וכו"כ רע"א [יז]: בתר"ד. אבל הקובה"ע הביא ממש"כ תוס' שם במעוברת דחל היתר אח"כ [ועל"ש מש"כ הגר"ח].
- 6 וכן לשון רש"י ב: ועוד מקומות דהוה כאשת אח שיש לה בנים. וכן הביאו לשון הספר הישר [פ] דכל יבמה שאינה ראויה מחמת איסור הדוחה יבום, הרי היא כאשת אח שיש לה בנים דהוא איסור הדוחה יבום. אבל המאירי כתב דהוה כאשת אח שיש לה בנים, ומתו. אף זה אסורה ליבום. [דלסה"י מש"כ כאשת אח של"ב, היינו חומר האיסור. ולמאירי הוה משל שאין היתר אח"כ].
- 7 והאחרונים בי' ע"פ יסוד הגר"ח דאיסור אשת אח אינו פטור מיבום, כיון דעומד להיתר. אבל אשת אח דערוה, כיון דאינה נופלת, אף האיסור אשת אח נחשב ערוה [באותה גדר של פטור הערוה, ולעולם האיסור אשת אח אינה סיבה לפטור. אלא דלא הותר יותר].
- 8 ע' מה שהו' לעיל יח. וכו': לגבי נודרת, וחייבי עשה [מדאורייתא]. וכן מבואר כז: דעת ר' יוחנן דאחות זקוקה אמרי' נאסרה [ואף דבעי חליצה אף מדרבנן]. ויש לדחות דאחות זקוקה נחשב ערוה במקצת.
- 9 ובפשוטו כן מבואר מק' תוס' ב. גבי נדה [ותליא בלשונות הראשונים אי קושית התוס' דנדה הו' בגדר פטור, או דרך אינה מתיבמת].
- 10 מבואר דנקט דהצד דנאסרה הוא דין בפנ"ע הוה הלכה למשה מסיני. [אבל האחרונים נקטו דהוה סברא].

[ושא"ר יז:] כתב גבי אשת אחיו שלא מעולמו, דכיון דזקוקה לשאר אחים אין חסרון דרכי נועם. ומ"מ אמרי' נאסרה כלפי אח א' [וכדאמרי' בסמוך] דלא אידחי מהאי ביתא. וביארו **האחרונים** [קובה"ע ו:] דגבי היו לו בנים ומתו ל"מ פטור נאסרה, דבשעה שהיו לו בנים לא נחשב מקום מצוה, ונאסרה תליא בהא דנזקקה לו ונפטרה. וכן באשת אחיו שלא היה בעולמו, לא נפלה לפניו מעולם. ולכן בעינן פטור חדש דדרכי נועם.

מהו דתימא, אבל היכא דאיחזיא בנפילה ראשונה תישתרי. דס"ד דשייך נפילה אף אחרי זמן המיתה, ומ"מ בנפילה שניה לא שייך היתר על אשת אח דראשון. ולצד דע"י נאסרה נחשב דהוה ערוה, יל"פ דכיון דהדר חזיא מתברר שתבא לבסוף לידי יבום, ולכן מתחילה לא נחשב ערוה.¹

ובנפילה שניה אמרי' נאסרה, והקשה **הקובה"ע** [א ד, סי' ו] לצד דגדר נאסרה הוא דלא חל היתר נפילה אלא בשעת מיתה, א"כ בנפילה שניה ל"ש סברא זו. וכן הק' למש"כ תוס' [ב.] דנאסרה הוה משום דרכי נועם, הא בנפילה שניה ל"ש דרכי נועם.² ע"כ הוא סברא בפנ"ע דאיסור אשת אח דלא הותר בנפילה ראשונה אוסר בנפילה שניה.³ [ודוחק, דבגמ' משמע דהוה צריכותא בעלמא, ולמסקנא הוה דין א'.]

רש"י ב: [ד"ה כשם] משמע דהפטור צרת ערוה בנפילה שניה [שפוטרת צרת צרה] הוה משום דנאסרה בנפילה ראשונה,⁴ ומשום איסור אשת אח [דהיתה פטור ערוה בנפילה ראשונה], ולא משום שם צרת ערוה [דבנפילה שניה, כבר אינה נופלת עם הערוה]. והאחרונים העירו א"כ אמאי בעינן משנה נוספת לדין נאסרה [בנפילה שניה], הא כבר אשמועינן מכל הדין צרת צרה.

הרמב"ם בפי"ה מ נסתפק האם מדין נאסרה אסורה רק מדרבנן, והיא כמו שנייה, וצרתה מתייבמת, או דהוה דין ערוה ופטורה. ופסק דמספק צרתה חולצת.⁵ והאחרונים תמחו מ"ש היא עצמה שכתב הרמב"ם דפטורה, ונסתפק רק על צרתה. והקרא כתב דהרמב"ם איירי רק כלפי נפילה שניה, אבל באותה נפילה פשיטא דפטור. וע"ע גר"ס [ג] ושאר אחרונים שדנו בדברי הרמב"ם.

תוד"ה נאסרה. ויל"ל דלא מהני לומר נישואין מפילין אלא לענין שאם היתה צרת ערוה וכו' אבל הכא לא נחשבנה כאילו נפלה בחיי אשתו ויצאה. דלא שייך נאסרה בנישואין מפילין. ובחי' ר' שמעון [טו ד] ביאר סברת תוס' לשיטתם דנאסרה מטעם דרכי נועם, ולא שייך דרכי נועם מחיים. והאחרונים [קובה"ע, חזו"א] ביארו דסברת התוס' לגבי דין 'נאסרה', דלא שייך נאסרה אלא בשעת נפילה בפועל, ולא בגורם הנפילה.⁶ אבל לענין צרת ערוה סגי במה שבתחילת המחייב היתה צרת ערוה להחשב שיש בה שם צרה, ופטור.

והגר"ז [הל' יבום] הוסיף דגדר צרת ערוה דחל איסור צרת ערוה [ע"פ מה שנקט שם שצרת ערוה הוה שם איסור מחודש]. וכע"ז כתב **הקובה"ע** [ו ג] דע"י נישואין מפילין חל 'שם צרת ערוה' על הצרה, וע"ז יש פטור בשעת נפילה [ואף דצרה הוה 'פטור' מיבום, ולא בעינן שהערוה תפטור את הצרה בשעת מיתה ונפילה בפועל].

והאחרונים הביאו מהדורש **לציון** [לנו"ב] דלמ"ד נישואין מפילין משכחת לה צרת צרה בנפילה ראשונה, כגון שנשא ערוה וצרה, וגירש את הערוה, ונשא אשה נוספת דהוה צרת צרה בנישואין מפילין, וגירש את הצרה הראשונה, ומת.^{7,8}

- 1 ועוד יל"פ דגדר נאסרה הוא משום דכל זמן הנפילה נאסרה, אבל כל שיתכן הקמת שם בנפילה זו, נחשב דאיסור אשת אח זה אינו ערוה ליבום.
- 2 ולצד דדרכי נועם הוה סימן, דלא חל היתר נפילה. א"כ הדרא לסברא דאין כאן היתר כלל. וה"נ כלפי נפילה הב' לא הותר כלל. [ויל"ד].
- 3 דנחשב ע"ז ערוה. או משום דבנפילה שניה בעינן היתר אף לאיסור אשת אח דראשון.
- 4 וכ"מ ברש"י [ב:] דאף אשת אחיו שלא מעולמו בנפילה שניה הוה מדין צרת ערוה.
- 5 וכתב דלא מצינו דין זה בגמ' או בא' מהגאונים, ולכן תחלוץ. [אבל הרמב"ם בהלכות פסק דפטורה].
- 6 ובקוב"ש [ח"ב עמ' קכ במכתב בנו הגר"נ] כתב דתליא במח' מא. הותרה ונאסרה, האם יש דין נאסרה שלא בשעת נפילה [והביא דכ"ד הירושלמי].
- 7 והאמר"מ [ז ג] חלק דצרת צרה פטורה מדין ערות אשת אח [וכמ"ש רש"י ב:], וכן מוכח לצד דבעינן דהערוה תפטור צרתה, ובנפילה שניה ליכא ערוה לפטור, א"כ בנפילה ראשונה ערות האשת אח אינה פוטרתה, ע"פ יסוד הגר"ח [ונקט דבנפילה שניה מהני ערות אשת אח אף לגר"ח], ולא משום דאשת אח דערוה נחשב ערוה.
- 8 והאחרונים הקשו על מה שכתבו תוס' [ג:] דלא משכחת צרת צרה דסוטה, הא למ"ד נישואין מפילין

ובחי' הגר"ח [סטנסל עו מהגר"ז] כתב דלפ"ז היכא דמתה אחותה דהערוה ניתרת, הערוה מותרת, וצרתה אסורה, דהיתה צרת ערוה מנישואין מפילין.² אבל בקובה"ע [ו ד] כתב דגדר צרת ערוה דנחשבת כמותה, דצרת בתו כבתו, והיכא דהותר איסור הערוה אף הצרה מותרת. [ונישואין מפילין לענין שגירש את הערוה, דאף עכשיו באיסורה עומדת, אבל כשהערוה הותר, כ"ש דהצרה ניתרת].

אבל במלחמות [ח: בדה"ר] מבואר דלמ"ד נישואין מפילין פטורה אם מתה אחותה בחיי האח, דאמר' נאסרה בנישואין מפילין.³ [ודלא כתוס'].

גדר נישואין מפילין - **האחרונים** [קובה"ע ו, וחזו"א קלא ו] ביארו דע"י נישואין מפילין לא נחשב שכבר נפלה ליבום, שהרי בעלה חי ואי"צ בהקמת שם. אלא דאמר' דמשעת נישואין נחשב סיבה כשימות הבעל תהיה זקוקה. ואפי' שיש לה בנים [ומתו בחיי הבעל], וכן קודם שנולד יבם, מ"מ הנישואין הוא סיבה להפיל ליבום.⁴ ולכן לא שייך נאסרה, כיון דלא היתה נפילה ליבום.

והאחרונים הביאו דלקמן קט. אמר' דלדעת ר' אלעזר [לחד אוקימתא] דהמגרש את האשה והחזירה אסורה לייבם, משום נישואין מפילין. ואמר' נאסרה משעה שגירשה⁵ [וכדמבואר לק' מא.], והקשו האחרונים דלתוס' ל"א נאסרה בנישואין מפילין. ובקובה"ע [א וס"ס ו] דן דע"י גירושין גרע דהוה הפקעה על הסיבה הראשונית וגרע. **והחזו"א** [קלא ז] כתב דהגמ' קט. אינה מטעם נאסרה, אלא משום דהאישות שקודם הגירושין אינה גורם לדין יבום, ולמ"ד נישואין מפילין אין היתר ליבום אא"כ כל האישות גורם להיתר. ולא תליא בדין נאסרה [אבל בגמ' מא. משמע דהוה מטעם נאסרה עי"ש]. אבל **במלחמות** [שם] הביא דלא קי"ל נישואין מפילין, דקי"ל דהמגרש את אשתו והחזירה מותרת להתייבם.⁶ ומבואר דתליא הא בהא' וצ"ב.

תוד"ה גירש. כזקוקה לו משעה שנשאת לאחיו דנישואין מפילים, דלא אסרינן אא"כ תרי נישואין מפילים.⁸ מבואר בתוס' דע"י נישואין מפילין נחשב צרת ערוה [לאשתו של שני] בזיקה משעת נישואי אחיו. **והאחרונים** תמהו דאין סברא דמחמת נישואין מפילין יהא זיקה בחיי האח [דבפשוטו הוה רק סיבה וגורם ליבום]. ועוד צ"ע היאך יתכן לומר דיש מקצת אישות ליבם בעודה נשואה לאחיו החי.

רש"י ד"ה טעמא. בשלמא אי לא כנסה היא מותרת לזה מחמת זיקת אחיו הראשון וכו'. דהוה צרה בזיקה רק אם כנסה לבסוף. [וכמ"ד נישואין מפילין, וכדאיתא בגמ' בע"ב]. אבל רש"י [בע"ב] כתב דאסורה מחמת זיקת השני. עי"ש. **והמפרשים** [רש"ש ועוד] כתבו דרש"י ס"ל דרב אשי ל"ל הך סברא, ורק אליבא דרבא הוכרח לומר כן. [אבל תוס' ד"ה זאת ס"ל כן אף בדעת רב אשי]. אבל היש"ש [ז] ואו"ש [קף] זיקה ז' כתבו דרש"י למ"ד נישואין מפילין [וגירש] נחשבת צרת ערוה רק אם כנסה לבסוף למפרע. אבל למ"ד מיתה מפלת מהני אע"ג דלא כנס. וצ"ב החילוק.

תוד"ה זאת. הא הוה צרת אחות אשה בזיקה. **הקה"י** [כה ב] תמה [על קושיית התוס'] דאין צרה אלא בשעת נפילה, והכא היתה זקוקה לבעל אחותה, אבל לא מת ולא היתה כלל נפילה [וכ"כ הרשב"א בע"ב, והקה"י כתב דצ"ל דזה תי' התוס']. ועוד הקשו **האחרונים** דבכל ב' יבמין אינה אסורה מחמת איסור אשת אח [בזיקה] דהיבם השני, ומותרת לכל יבם [דיש לו זכות לייבם, או דמתברר דזקוקה לו], א"כ היאך יתכן דמה שהיא צרת ערוה מחמתו אוסרת

משכחת לה, ונילף הבעל מינה.

1 וביאר דבר זה לשיטתו, דהערוה אוסרת צרתה, וחל עליה שם צרת ערוה. [דאל"כ לא מסתבר דתפטור צרתה, ול"מ לפטור את עצמה].

2 **והאחרונים** העירו אמאי לא אמר' דהצרת ערוה תחזור ותפטור את הערוה מדין צרת צרה.

3 ואף דנשאה אח"כ, והוכיח מזה דאף דחזרה והותרה, לא ס"ל דהותרה ונאסרה תחזור להיתר.

4 [והחזו"א כתב דנישואין מפילין היינו שהאישות גורמת לדין יבום, ודורש הקמת השם, כשיושלמו התנאים]. אבל הביאו **דבריושלמי** הוכיח מהיו לה בנים ומתו, דלא אמר' נישואין מפילין.

5 **והאחרונים** הקשו אמאי חשיב נאסרה בשעת נפילה, הא לפני גירושין אינה אסורה עליו, ואחרי גירושין אינה שעת נפילה. וצ"ע.

6 והביא דברי הגמ' מא. [בדחייה] דגרע מהותרה ונאסרה.

7 ודייקו מהרמב"ם [ז יב] דכתב דהמגרש והחזירה הרי זו מותרת להתייבם, ואע"פ שנאסרה עליו בחיי אחיו, הרי חזרה להתירה וכשמת בהיתירה עומדת. מבואר דאף לדין נחשב 'נאסרה', אלא דחוזרת להיתר בשעת מיתה. וצ"ב.

8 משמע דקמ"ל לרב אשי דאישות אחיו לא נחשב סיבה ליבום השני. אבל לשון **התוס' הרא"ש** [בע"ב] דקמ"ל דכולי האי לא אסרי' משום זיקה. [משמע דמדינא אסור משום ב' נישואין מפילין, אלא שהקילו].

טפי. וצע"ג. ומבואר בקושיית התוס' דמהני איסור צרת ערוה דהשני לאסור את נפילתה מהראשון. וצ"ב.

ל:

רש"י ד"ה זו היא. ואפי' לא כנס, דהוה צרת אחו"א בזיקה. והרמב"ן הקשה לדברי רש"י שתי יבמות שנפלו מב' בתים תתייבם רק א', דהוה צרות בזיקה. [וכתב ד"ל כמ"ש רש"י דזיקה דרבנן ולא גזרו].

ועוה"ק הרשב"א [והרמב"ן בקיצור] דהוה צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא [שהרי לפני שמת מותרת לו, וכקושיית תוס' בע"א ד"ה זאת], א"כ אף כשמת. אלא דחשבינן לה כאילו נתייבמה אצל זה שמת, ונפלה היא והערוה מביתו. ואינו מחזור דא"כ אתה עושה אותן צרות לאחר מיתה, ובירושלמי אית' דאין צרות לאחר מיתה [וכתוס' כו: ד"ה וחליצה]. ויבמה זו שמתחילה ועד סוף זקוקה היתה זקוקה, עכשיו תעכב זיקת אחיו שמת. יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא.

והאחרונים ביארו דלרש"י י"ל דנחשב שיש חיוב יבום מחמת מקצת האישות שע"י הזיקה לשני. ובנפילה שניה זו הוה ערוה בשעת נפילה. ואף דמחיים אמרי' דיש ליבם זכות כנגד זיקת אחיו [דגדר הזיקה שזקוקה לשניהם, ויכול לבטל זכות השני, או משום דנתברר שזקוקה לו ולא לאחיו], כיון דמת אינו יכול לבטל זכות השני. וכ"כ הרשב"א ותוס' הרא"ש [יח: בדעת ר"א לר' שמעון דזיקה ככנוסה דכשמת ולא ייבם אמרי' דהותר מדין אשת אחיו שלא היה בעולמו. וצ"ב אמאי תמה הרשב"א כאן על דברי רש"י].

[ועוד צ"ב קו' הרשב"א דנחשב צרת ערוה שלא בשעת נפילה, הרי יש כאן נפילה שניה מחמת השני, בזיקה. ומשמע דס"ד דהרשב"א דהאיסור צרת ערוה דנפילה בזיקה אוסרת את הנפילה הראשונה, אלא דהקשה דהוה צרה לאחר נפילה].

והרי"א ז' [הו' בשל"ט ג ח: ורמ"א קעה ח] כתב דג' אחים, ומת א' מהם ואשתו זקוקה לב' אחיו. אם היו בנים לא' מהם ומת, אסורה לאח שנשאר הואיל והיתה זקוקה לאחיו שיש לו בנים, והרי היא כאשת אחיו שיש לו בנים, ואסורה. וע"פ דעת רש"י דכיון דזקוקה לאח השני נחשבת צרת ערוה מחמתו. אבל הקר"א כתב ד"ל דדוקא היכא דאחיו השני מת בלא בנים, ומיחזי שנפלה אף מחמתו.

רש"י שם [לעיל] ולא דייק למתני' כרב אשי, דהא רבא מיתה מפלת ס"ל. אבל רב אשי ס"ל נישואין מפילין.

ועפ"ז כתב הבעה"מ דנקטינן לחומרא כרב אשי [דנישואין מפילים]. והרמב"ן במלחמות האריך לחלוק דלא קי"ל נישואין מפילין, ואף דתנא דפירקין ס"ל נישואין מפילין, תנא דפ"ק, ולקמן סז ס"ל מתה מפלת. ועוד דלא קי"ל כר' אלעזר קט. דהמגרש את האשה והחזירה אינה מתייבמת [ודן בדברי הגמ' מא.]. והראב"ד [כתוב שם, והו' בראשונים ובתוס' חד מקמאי ועו"ל] כתב ד"ל דאף רב אשי ס"ל מיתה מפלת, דלא אמר אלא ש"מ יש זיקה. וסתמא דהגמ' מדייק טעמא דגירש וכו'. ולא קי"ל כהך דיוק, דלמסקנא י"ל דרב אשי מדייק כרבא מת ולא גירש.

דעת הר"ף – בר"ף מבואר דדברי רב אשי דמת ואח"כ גירש אסרוה קאי למ"ד מיתה מפלת. והר"ף ביאר אע"ג דמשום ערוה לא גזרינן, ערוה מיגמר גמירי ויש קול. א"נ התם מהני גירושין כיון דמגרש מקמי נפילה, אבל גבי נכרית באיסור זיקה נופלת, ול"מ גירושין. והראשונים ביארו דהוה גזירה, דכיון דמיחזי שנפלה לפניו בנפילה ראשונה גזרו. דכיון דנפלה לו ביבום מאחיו, גזרו כאילו היתה צרתה מנפילה ראשונה. אבל כשנשא [אח"כ]

- 1 וכתב א"נ יחלצו שניהם, שלא יאמרו בית מקצתו בנוי ומקצתו חלוע [ע' לקמן לא:].
- 2 והרשב"א הביא דמפורש בתוספתא דמת נשוי נכרית, ואח"כ מת יבם א', או חולצת או מתייבמת. וכתב ד"ל דהתוספ' ס"ל אין זיקה.
- 3 והאחרונים דנו לחלק בין זיקה ככנוסה, דיש סיבה לדון ככנוסה לכל אח, אלא שחבירו מעכב עליו. משא"כ עיקר הזיקה ס"ל לרשב"א דאין סברא דחשב לאחר מיתה כנפילה שניה. [ובאמת אף לעיל הרשב"א קיבל סברא זו בדוחק, וי"ל כוונתו דאיתותיב ר"א].
- 4 ובשיע' ר' שמואל ב' דהרשב"א הקשה ב' קושיות בממ"נ].
- 5 ובהג' ראמ"ה כתב דלרש"י הבבלי פליג על הך כללא.
- 6 והרשב"א הקשה דלאו מקום מצוה הוי בנפילה ראשונה. ות' כל הני גזירות נינהו. ועשאום כאילו משעה

אשה מעלמא, אינה נחשב צרת ערוה אלא בשעת מיתה.

והרשב"א כתב [בדעת הר"ף] דאייירי דוקא אם כנסה השני, ועי"ז גזרו כשנופלת בנפילה שניה [עי"ש שדן עפ"י בגירסא]. אבל אם לא כנס אינה נאסרת [דנתברר דינה זקוקה לו]. והרמב"ן נסתפק בזה בדעת הר"ף.

אבל המהרש"ל כתב בדעת הר"ף דאם כנסה השני, מותרת דלא גרע מנשא אשה מעלמא, דניתרת כשגירש את הערוה וזקוקה מחמת נישואין השניים [דקיי"ל מיתה מפלת], והכא איירי דלא כנס, וכשמת נראית כצרת ערוה [משעת מיתת אחיו, דנראה כמקום מצוה]. [והמהרש"א פליג, וכרשב"א]. והגר"א [קעה יח ושאר אחרונים] הביא דברמב"ם [ו כה] משמע כמהרש"ל. [והאחרונים דנו דתליא בב' הטעמים בר"ף].

משנה. כתב בכת"י ואין עליו עדים. פרש"י דקיי"ל הוציא עליו כת"י, אלמא כת"י מילתא היא. והריטב"א ונמוק"י הקשו דהתם בראיה לחוד סגי, והא איכא הודאת בע"ד, אבל גבי גט כריתות בעינן. ורש"י גיטין פו. כתב דאתי לר"א [דלא בעי עדי חתימה], ושוב כתב [בהג"ה] דלמאן דמוקי לה כר' מאיר מהני משום דהודאת בע"ד כק' עדים. [והאחרונים ביארו דכוונת רש"י כאן להוסיף דמהני כת"י לאשוויי שטרא²]. והרשב"א [לא:]: כתב דמהני משום דלא מחייב לאחרים, או משום דכתיב וכתב לה, ואפי' כתב לה הוא בעצמה די, והוסיף וכענין שהכשיר הכתוב ע"א בסוטה אחרי קינוי וסתירה, ואין לך בהם אלא מקומן. והריטב"א כתב דכתיב וכתב לה, הרי כת' כעדים גמורים³.

זהו ספק גירושין. הריטב"א כתב דהוה פסול ברור מדרבנן, אלא משום דכשרים מדאורייתא נקרא ספק גירושין. כלומר שהם נידונים כספק, וחולצת.

רש"י ד"ה ספק קרוב לו. שהיו ח' אמות מצומצמות ביניהם. הרשב"א הקשה למה נדחק להעמיד כן, הא בפשוטו איירי דהעדים נסתפקו למי קרוב [או האם יכולים לשומרה]. ובגמ' בגיטין [עח בה"א] העמידו במצומצמות משום דהתם איתא מחצה על מחצה.

חזקת היתר לשוק

אמר רבה אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת וכו'. בת"י ביאר דאע"ג דהשתא בחזקת א"א היתה, מ"מ כיון דסופו למות ולבסוף מת קרינן ביה שפיר חזקת היתר לשוק. ומבואר דנתחדש בדברי רבה דאמר' חזקה שכשימות תהי' מותרת ליבם, ואע"ג דבשעה שנולד הריעותא עומדת באיסור אשת איש. [וע' בתוס' מש"כ בגדר חזקה זו].

ואב"י הקשה ע"ז, ולמסקנא [לא:]: רבא ואב"י יישבו את המשנה באופ"א. ובריטב"א ונמוק"י מבואר דסברת רבא ואב"י דהחמירו באיסור ערוה⁴ שלא להעמיד על חזקתו⁵ [ומשמע דדנים יבמה לשוק כאיסור ערוה, והאחרונים האריכו בזה]. וכע"ז כתבו תוס' כתובות כג. [ד"ה תרויהו] דבספק קרוב לה אין להעמיד על חזקתה להתיר לכתחילה⁶ [ובחז"א פא] כתב דמקורו מסוגיין. אבל הש"ך [י"ד נ ג] כתב בדעת הדר"מ [לא] דאב"י ורבא פליגי על רבה, וס"ל דל"מ חזקה כיון שנולד הריעותא מחיים. [וע' בסמוך].

תוד"ה אשה. וי"ל דמוקמינן לערוה בחזקה שלא נתגרשה. [והצרה נחשב תולדה מנידון הערוה]. והרמב"ן חלק וכתב ואין זה כלום, ואייירי דוקא כשכנס את הצרה ואח"כ נולד הספק בערוה. והאחרונים [קובה"ע כז ג ואמרי בינה שחיטה כ] ביארו דהרמב"ן לשיטתו גיטין סד. דלא

ראשונה נפלו שניהם ליבום.

- 1 וכתב דל"מ פשוטו הטושר"ע, וע' בית שמואל דביאר באופ"א.
- 2 ובפשוטו תליא במה דנח' הראשונים [סוף ב"ב] האם יכול לטעון פרעתי בשטר כתב ידו.
- 3 וביארו האחרונים דרואים לפנינו את כתב בעל השטר. [וע"ע גיטין ג:].
- 4 ובפרמ"ג [פתחה להל' טריפות] הביא מזה דהחמירו רבנן בכל חייבי מיתות או כרת דלא לסמוך על חזקה [וסמך דבריו על הגמ' חולין קלד דהוה עון מיתה]. והביא דעת הפר"ח דבמקום ספק השקול בכל התורה לא סומכים על חזקה.
- 5 וכע"ז כתב הר"ן [קידושין ב: דה"ר] דהחמירו בספק קידושין שלא להעמיד על חזקתו. והמהר"ט [על הר"ף קיד' ה:] חלק דמעיקר הדין כיון דאיתרע לא מעמידים על חזקה.
- 6 דכיון דנולד ספק לפנינו החמירו מדרבנן. אבל המהר"ט [שם] ס"ל דמדאורייתא לא מהני חזקה דאיתרע לכתחילה. וע"ע פנ"י גיטין כח, ובאב"מ [כז יח, וכן בש"ש ו יח] דמדאורייתא אין מקום לחלק בין לכתחילה ובדיעבד. ובתוס' חולין י: מבואר די' ילפותא בפנ"ע דמהני חזקה במקום דאיתרע, ויש ספק לפנינו. וע"ע שער"י ב ט.

מהני חזקת הקרובות שאינם לפנינו, להתיר בשליח לקדש אשה סתם, ומת'. וה"נ בנפילה ליבום אין נידון על הערוה, ולכן ל"מ חזקתה לצרה². [וע"ע מש"כ בזה החז"א פא].

בשמעתתא [ה ז, ח] הקשה דהגמ' [בסמוך] הקשה מנפל הבית עליו ועל בת אחותו, והתם ליכא למימר דהוכרע שהערוה אשת איש, והוכרע שהצרה אסורה. וכתב דע"כ דב' הטעמים אמת.

ובשמעתתא [ה ה] הביא מדברי התוס' דל"מ חזקת פנויה של הצרה, דקודם שנשאה היתה מותרת לשוק, וכשמת חוזרת לחזקתה. דכיון דנולד הספק בעידן איסורא ל"מ חזקת הפנויה [דהיתר שקודם פקע ע"י קידושין, ולכן תליא במחזיקין מאיסור לאיסור]. אבל הביא דהמהרי"ט [א פב] דן באשה שלא נודע האם יש לבעלה אחים, לסמוך על חזקת היתר דקודם נישואין³. [אלא שדן דמחזיקין מאיסור אשת איש לאיסור יבמה לשוק]. והחז"א [פא ה] כתב דחזקת פנויה ל"מ כאן, דא"כ מותרת אף ליבם, וא"א להתיר גם לשוק וגם ליבם ע"פ חזקה, ולכן ל"מ חזקתה.

בהמה בחזקת היתר

בא"ד וא"ת דהכא מוקמינן וכו' אע"פ שבשעה שנולד הספק היתה עומדת בחזקת איסור, ובפ"ק דחולין וכו'. וכע"ז הקשו הרמב"ן ורשב"א היכי אמרי' חזקת היתר לשוק, הלא אסורה משום אשת איש, ובעלמא מחזיקין מאיסור לאיסור כדאמרי' [חולין ט]. בהמה בחזקת איסור עומדת משום אבר מן החי, עד שיוודע במה נשחטה⁴. וכו"כ השמעתתא [ה ב] דבזה דנו התוס' דרבה ס"ל דאין מחזיקין מאיסור לאיסור [וכן לתי' התוס' רבה ל"ל מחזיקין מאיסור לאיסור]. רש"י ביצה כה. כתב דבהמה בחזקת אבר מן החי עומדת, עד שיוודע לך במה נשחטה. דמחזיקין מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה. ותוס' [ד"ה בחזקת] חלקו דכיון דחזינן שמתה א"כ לא שייך איסור אבר מן החי, ולכן פ' תוס' דהוה בחזקת איסור עשה דאינו זבוח⁵. ואין מחזיקין מאיסור לאיסור. והמהרי"ט [א פב] האריך להוכיח מל"מ דמחזיקין מאיסור לאיסור, והש"ש חלק דאין מחזיקין, וכתב דזהו סברת רבה.

אבל רע"א כ' דכוונת התוס' דלרבה מוקמינן אחזקתיה אע"ג דנולד הריעותא בשעה שהיא בחזקת א"א [דמחיים נקבע מצב דלאחר מיתת בעלה מותרת], וא"כ ה"ה חזקת הבהמה. ונידון התוס' לא תליא בהא דהוה מאיסור לאיסור, אלא אף באותו איסור ל"מ החזקה כשיש ריעותא מחיים⁶. קמ"ל דמהני חזקה לומר דלא אמרי' דנתחדש דבר שמיתתו לא תהא מתרת אותה. ואף הראשונים שהקשו דמחזיקין מאיסור לאיסור, כוונת בכ"ש, דכיון דהוכרע שמותרת לאחר מיתתו, א"כ א"א להמשיך ולהחזיק את דין האיסור⁷. ובשער"י [ב יט] ביאר דלא יתכן להכריע מחיים כיון דאין נפק"מ לדינא. ורק אחרי מיתתה דנים. וס"ד דכיון דנתעורר הספק ולא הוכרע, שוב לא תועיל חזקתו. קמ"ל דאחרי גירושין מהני החזקה למפרע⁸.

[ובהא דמחזיקין מאיסור לאיסור יש ב' נידונים א' האם מהני חזקה לגרום 'שם איסור' אחר⁹. וב' האם נאמר דין חזקה להמציא סיבות חדשות להמשיך את המצב הראשון¹⁰, או דיסוד החזקה שלא להמציא סיבות חדשות].

שם. בשמעתתא [ה ז] הקשה דכיון דכבר כתבו תוס' דסברת רבה משום דמוקמי לערוה אחזקתה והצרה נחשב תולדה מדין הערוה, א"כ לא שייך למחזיקין מאיסור לאיסור. וכתב השמעתתא דע"כ פליגי בתרתי, וכדמבואר מקושיית אב"י מנפל הבית וכו', וקושיית התוס' ¹

- [וכע"ז דברי רש"י קידושין סו דל"מ חזקת אמו של ינאי, כיון שאינה לפנינו. ואכמ"ל].
- וכתב האמר"ב דמש"כ הרמב"ן דאינה לפנינו לאו דוקא, ובסוגיין אף אם תבא לפנינו לא יחני, כיון דהנידון אינה עליה.
- ורע"א [ב מה]. הקשה היאך נסמוך על חזקה לחוד בערוה, ובש"ע [אה"ע קעג] סתמו דבכל ספק קידושין [החמירו שלא לסמוך על חזקתה]. [ואף במקום שאין ספק קורב לו לפנינו].
- ומבואר דהראשונים הקשו אף ממצב שיש חסרון בשחיטה, אבל תוס' הקשו רק מספק טריפה. אבל חסרון בשחיטה הוה חזקת אינו זבוח. וע' בסמוך.
- ובתוס' שבועות כד. הביאו דעת ריצב"א דאין איסור אינו זבוח, אלא איסור נבילה.
- וביאר דאף דמחיים הא היתה בחזקת איסור אשת אח. דנים כשימות תהיה מותרת ליבם, והרי מת לפנינו.
- ובחז"א [פא ג] מבואר דנחשב חזקת עומדת להיתר, ועומד נגד חזקת מחזיקין מאיסור לאיסור.
- והביא כן מלשון תוס' חולין מג: [ד"ה קסבר] הביא מסוגיין דהשתא שמת בעלה מוקמינן בחזקה שהיתה קודם, קודם שזרק הגט לערוה. וה"נ בספק דרוסה.
- האם נחשב שממשיך את מצב החפץ, או דכל איסור הוה חפצא בפנ"ע. וכל איסור כלפי השני הוה היתר [ובחי' ר' ראובן הוסיף כדמבואר דאיסורין מבטלין זו את זו].
- והאחרונים כ' דנפק"מ בנדה, האם אמרי' דהיא בחזקת שיכולה ליטתר [ולא ראתה שוב], או דהוה חזקה שראתה שוב ונמשך איסורה.

ע"פ הגמ' שם. אבל בשער"י כתב דס"ל לתוס' דאף חזקת הערוה ל"מ, כיון דאין נפק"מ מחיים, וכיון דנתעורר הספק ולא הוכרע מחיים ל"מ החזקה לאחר מיתתה.

שם. האחרונים דנו איזה חזקה יש להתיר שאינה טריפה, הא דעת תוס' חולין יא דלא מהני חזקה שלא נתבררה בשעתה. א"כ צ"ב איזה חזקה יש כאן. אבל דעת הרא"ש [ושאר שם] דמהני חזקה מכח הכרעת הרוב דאינו טריפה. והפוסקים דנו דכוונת התוס' דרוב בהמות אינן טריפות. והתברר ש'כט דן עפ"ז דבהמה שיש לה ריעותא יצאה מהרוב, דאין רוב שבהמה כזו היא כשירה. והחול' נ חלק, והאחרונים הארי' ובקובה"ע [כח ג] כ' דכוונת התוס' דיש חזקת הגוף [דספק דרוסה הוה שינוי בגוף אחרי הלידה, אבל בדבר שספק משעת לידה לא].

בא"ד ואור"י דהתם חיישינן משום דשכיחא ומוכחא וכו'. ולפ"ז במקום ספק טריפה יש חזקת היתר. [אבל דעת הרשב"א חולין י בשם ר' יונה לאסור]. והדרכ"מ [לא] הביא בשם תוס' [כאן] דבשיש ריעותא לפנינו שיש מים במח, והוה ספק, ל"מ חזקתה כיון דודאי היתה ריעותא מחיים. ובשול"ת מהר"ם תמה דבתוס' מבואר להיפך. והש"ך [נ ג] ביאר דכוונת הדרכ"מ דקיי"ל כאביי ורבא דל"ל הך חזקה. והוסיף השמעתתא דס"ל דמחזיקין מאיסור לאיסור. והפלת' דן ד"ל דהדרכ"מ איירי במים במח דיצאה מרוב בהמות אינן טריפות, ואין חזקת הגוף כיון שיתכן שנוולד כן. ולכן אסור מספק, אבל עדיין צ"ב ראיית הדרכ"מ מסוגיין. ובשער"י [ב טז] יישב דהחולקים על הדרכ"מ ס"ל דנחשב שנתעורר הספק לאחר שחיטה, ומהני חזקה [וכמ"ש תוס'], ובזה הביא הדרכ"מ מדברי התוס' דנחשב דנתעורר הספק למפרע, מחיים. [ולכן במקום דיצא מהרוב אסור].

והרמב"ן תי' על קושית התוס' דהתם אפשר שתצא מאיסור לאיסור ע"י שתתנבל. אבל הכא א"א שתצא מבעלה אם לא תהא מותרת לשוק.¹ והרשב"א תי' דגבי בהמה כל שמתה ממילא אסורה עד שיתחדש ענין המכשירה. ואלו מת הבעל ממילא הותרה זו לשוק, כשאתה בא לומר שהיה מעשה האוסרה עליך להביא ראייה.² והריטב"א כתב דגבי בהמה עומדת בחזקת איסור אינו זבוח, ומוקמינן על חזקה זו, דאיסור זה הוה אפי' מחיים.

בא"ד וכן ההיא דישוב קוץ וכו'. הפלתי [לג, הו' בשמעתתא הו' כתב דהתם הוה חסרון במעשה השחיטה, דנקובת הושט הוה נבילה, א"כ ל"מ החזקה שהיתה עומדת להיתר ע"י שחיטה. והשמעתתא חלק דמוקמינן לבהמה בחזקה שתהא מותרת ע"י מעשה שחיטה, ומהני אף במקום חזקת אינו זבוח. וכע"ז כ' רע"א כתב דמ"מ הוה התחדשות ולא תולים דנתחדש דבר שמונע את ההיתר שחיטה.

רש"י ד"ה ודברתא. וישאנה אחיו מאמו כנכרית בעלמא ופגע בערוה. הרשב"א הקשה אמאי נקט אחיו מאמו אפי' מאביו. ובשול"ת הרשב"א [ד שב] כתב דע"כ אין אחים מאב, דא"כ זקוקה להם ממ"נ. ובתוס' הרא"ש הביא בשם רבינו מאיר דאחיו מאביו לא ישאנה דהוה אחות זקוקתו. והמ"ל יבמה לשוק, אלא דרש"י כתב דמשכחת לה איסור כרת. ומ"מ הקשה בשול"ת הרא"ש דהמ"ל שיקדש אחותה.

לא.

תוד"ה הכא. ה"ק מה מועיל שתאסרנה וכו'. והאחרונים דייקו ממש"כ רש"י [ד"ה הכא] וקמייבם צרת ערוה, דלמקשן אסורה מדינא. וצ"ע

איתיביה אביי נפל וכו' נימא אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת. בריטב"א מבואר דכוונת אביי להוכיח דהחמירו לא לסמוך על חזקה. ולדברי הש"ך [הו' לעיל] לדעת הדרכ"מ אביי מוכיח דלא מעמידים בחזקת היתר לשוק, לפי השמעתתא כיון דמחזיקים מאיסור לאיסור, ולפי רע"א והשער"י דנחשב שנוולד הריעותא מחיים, ול"מ חזקתה. וע' מה שהו' בזה בתחילת הגמ'.³ והבית הלוי [ג ססי"ג] מביא דהבעה"מ [צג, כט: בדה"ר] כתב על משנה זו שמאחר שאינן בחזקת קיימין אינן בחזקת השוק [ומבואר כש"ך לדרכ"מ]. והמלחמות חלק דאכתי בחזקת היתר לשוק קיימי כדאמר' בפ' ד' אחים [וכדעת רבה, ונקט דאין בזה חולק].

1 והרשב"א הקשה דודאי אפשר שתצא מתחת ידי הבעל ותאסר לשוק, אם הגט קרוב לה, וכיון דאפשר דהוא כן למה לא נימא דהוה בחזקת איסור.

2 והוסיף ועוד שזו ודאי בחזקת איסור ליבם עומדת, וע"כ בחזקת היתר לשוק לכשימות הבעל.

3 ובחי' הגר"נ דייק שינוי הלשון דנח' האם גדר חזקה הוא להמשיך דין, או לקבוע שלא היתה התחדשות.

4 ובקובה"ע כז דן בגדר רוב ככל, דיש כאן רוב שחיטה, אלא שיש 'פסול' בממה שאינו ראוי לשחיטת כולו, ולא חסר במעשה שחיטה].

תוד"ה נפל הבית. אמאי חשיב טפי בחזקת היתר לשוק מלייבם, הא קמן ששניהם מתו. האחרונים נתקשו בכוונת התוס', מה ס"ד דמהני חזקת הערוה. ובשמעתא [ה ספ"י] מבואר דיש חזקת הגוף שהערוה חי, אלא כיון דהחזקות מתנגדות מהני חזקת היתר לשוק. ובחי' ר' ראובן [ס"ס כז] ביאר דקושיית התוס' דיש לצרה חזקת היתר ליבם לכשתמות הערוה, א"כ מאי חזית שאסרנו מחמת חזקת איסור. ובזה תי' דכיון דחזקה זו תליא בב' מיתות לא מהני חזקתה.

כת אחת - ותרי ותרי

ומתני' דהכא בכת אחת. פרש"י עד אומר קרוב לו ועד אומר קרוב לה. והרשב"א הקשה דא"כ הו"ל ע"א בהכחשה, ולא כלום הוא וכדאיתא בכתובות כג., ואפי' ספיקא דרבנן ליכא. [והאחרונים האריכו בדיון ע"א בהכחשה, וע"ע כתובות כג.]. ובחי' ר"א מן ההר כתב דחיישין שמא יבוא עד נוסף דהיה קרוב לה.²

והרשב"א הביא בשם ר"ח דאייירי בכת אחת שמסתפקת האם היה קרוב לו או קרוב לה. אבל בתשובות מיימוני [נשים א, ה' בבי"ש ל ט] כתב דאם העדים לא ראו האם קרוב לו או לה אין כאן בית מיחוש, דהוה מקדש בלא עדים [דעדי קיום בעינן שידעו שהאשה מקודשת, והאריכו בזה האחרונים³], ועוד דמוקמין לאשה בחזקתה⁴. ולכן כתב כרש"י⁵.

בכת א' דהו"ל ספיקא דרבנן וכו'. הריטב"א כתב דלמסקנא הכא החמירו מספק, ולא חששו לאם אתה אומר חולצת מתייבמת [וכ"מ ברשב"א דהוה ס"ד בעלמא, אבל בתו"י טרח ליישב החשש דאם אתה אומר חולצת מתייבמת]. אבל בחזו"א [פ כא] כתב דלצד דהוה ספיקא דרבנן, יש מקום להחמיר מצד עצמו ולא חששו אם אתה אומר חולצת מתייבמת, וקושיית הגמ' לצד דהוה חומרא בעלמא שלא להעמיד על חזקתו.

אי בב' כתי עדים תתייבם ואין בכך כלום. ברש"י מבואר דלס"ד ב' כיתי עדים עדיף מכת א', דאוקמא אחזקה. [אבל בכת א' לא תתייבם]. ותוס' הקשה היאך עלה ע"ד המתיר לומר כן. והרמב"ן והרשב"א כתבו אולי נאמר דכל שיש ב' עדים מסייעים לחזקתה אלימי חזקה טפי. וכתבו דזה דחוק ורחוק. [והאחרונים ביארו דס"ד כיון דמסייע לה עדים, א"א לאסור עליה ולהוציאה מחזקתה, דאין כח לב"ד להוציא נגד עדים. משא"כ בע"א החמירו בספיקות].

והראשונים כתבו דכוונת הגמ' דספיקא דרבנן, דומיה דאין בבי דהוה חומרא דרבנן. וע"ע תרי דביאר באופ"א.

ותו בשתי כיתי עדים נמי ספיקא דרבנן. אבל מדאורייתא מעמידים על חזקה⁶. אבל למקשן הוה ספיקא דאורייתא ולא מהני חזקה. והשמעתא [א ח] ביאר דלמ"ד ספיקא דאורייתא תרי ותרי כמאן דאיתנהו, ותרי מפקי מחזקה קמייתא⁷. ולמ"ד ספיקא אוקי תרי בהדי תרי וכמאן דליתא. ורע"א [קלון] הביא דברי תוס' בכ"מ [דלכו"ע] לא מהני מיגו במקום תרי ותרי, דלא מהני מיגו יותר מב' עדים. דכל הכרעה מסברא לא עדיף מעדים, ותרי

1 והביא כע"ז מה שכת' התבואות שור כט לדון אי אמרי' חזקה שלא נשבר עצם המפרקת עד אחרי שחיטה, דאדרבה נימא חזקה שנשחט אחרי שבירה. [והש"ש דן שם שאם ידוע זמן השחיטה, ודאי מהני חזקה].

2 ומבואר דמקבלים עדותם דהיתה מעשה קידושין בספק [דשניהם מודים שזרק הגט], אלא דע"א הוה הפה שאסר התיר שהיתה קרוב לו, ובזה אמרי' דהחמירו לחשוש שיבואו עדים נוספים. [וכן לא אמרי' דהוה עדות שבטלה מקצתה כיון שהוכחו].

3 ובפתח"ת [ל ב] הביא בשם הקהלת יעקב דהטעם דבעינן שהעדים יראו כל מה שיכולים לראות. וע"ע באבנ"מ [ל ט] ובית הלוי [ג טז].

4 ובחלק"מ [ח] כתב רק שמוק' בחזקתו [ולא משום עדות לקיומי]. [ויל"ד האם סמכי' אחזקה גרידא, או דאין עדות ע"י שהוכרע חזקה].

5 דאייירי דוקא בכת א' שנח' בדבר, וע"א בהכחשה הוה ספיקא דרבנן. וצ"ב דמ"מ אין כאן ב' עדים בקידושין. וצ"ל דחייש' לעד נוסף.

6 ומבואר בעירובין לו דמהני ב' חזקות [ולא החמירו בזה רבנן, וע"ש בראשונים האם אף למ"ד ספיקא דאורייתא יתכן צד כזה].

7 וכ"כ רע"א [קלון] דלמ"ד ספיקא דאורייתא מסלקים את החזקות, דא"א להכריע כנגד עדים.

8 ועפ"ז כתב הש"ש דדון ספק טומאה ברה"י וברה"ר שייך אף במקום תרי ותרי. [וכדאיתא בתוספתא, והר"ש טהרות ספ"ה תמה ע"ז].

כמאה'. אבל למ"ד ספיקא דרבנן מוקמינן אחזקה קמייתא דאיסורין, דאינו בגדר בירור והוכחה. ולמ"ד ספיקא דאורי' א"א להכריע כלל נגד עדים. ועוד כתבו **האחרונים** [חמד"ש כתובות כב: ועוד] דאף למ"ד ספיקא דרבנן לא שייך 'הכרעה' [דינית] נגד עדים, אלא דס"ל דיש גדר חזקת הנהגה מספק, אף בדבר דלא שייך הכרעה על מקור הספק [וכמ"ש האחרונים בכ"מ, ואכמ"ל].

מידי דהוה אבר שטיא וכו'. דמוקמינן בחזקת מ"ק, **האחרונים** [קובה"ע כז, שער"י ה' יד, ורמז לזה רע"א שם] הביאו מכאן דגדר חזקת מרא קמא הוה כחזקה דאיסורין, דאילו הוה גדר מוחזק, אף למ"ד ספיקא דאורייתא מוקמינן ביד מוחזק [וכדאמר' כתובות כ.]. ובקונ' **הספיקות** חקר [א] בגדר חזקת מ"ק. וה**אחרונים** כתבו דלמ"ד ספיקא דאורייתא אף הכרעת מוחזק ל"מ במקום תרי ותרי [וכמ"ש הרמב"ן ב"מ ו] אלא דמוקמינן ביד התפוס.

ורע"א [שם] הביא דמבואר בסוגיין דלמ"ד ספיקא דרבנן רק באיסור החמירו, אבל לענין ממון הניחו בחזקתו.

לגירסת **רש"י** למסקנא קי"ל תרי ותרי ספיקא דרבנן, וכ"כ **תוס'** [כתובות כו: ובכ"מ]. אבל לגירסת **הראשונים** 'דילמא' נשאר הדבר בספק. וה**ריטב"א** פ' הלשון דילמא, דאפשר דבאיסורא הוה ספיקא דאורייתא, ולא ילפי' איסורא מממונא³. וגבי איסורא ספיקא דאורייתא⁴. וה**ראשונים** [קידושין סו, כתובות כג, כו, עירובין לו ועוד] נסתפקו אי קי"ל ספיקא דאורייתא. אבל **הרמב"ן** [ב"מ ו] משמע דפסק ספיקא דאורייתא, וכ"כ **התוס'** **רי"ד** [ע"ה ג כתובות כג.].

לא:

תוד"ה למעוטי. מספקא לר"י כת"י האם מהני בקידושין. וה**רשב"א** כתב דל"מ, דמחייב לאחרים, והוה דבר שבערוה ובעי עדים. וה**ריטב"א** הביא י"א דילפי' [דבר דבר] מגירושין דמהני כת"י דכתיב וכתב לה, דאכשר רחמנא כתיבת ידו כק' עדים למעבד מעשה שטר. [וברא"ש מבואר דמהני כת"י בקידושין. וע"ע בפוסקים לב ד].

ומפני מה תקנו לא תקנו זמן בקידושין. ע' מש"כ בגיטין יז אמאי א"צ זמן מדין דרישות וחקירות. [ועי"ש עוד בתקנת זמן בגיטין].

תוד"ה והא. אשטר שחרור, דתקנו זמן לידע מתי נאסר בשפחה והותר בבת ישראל. וה**רמב"ן** [ושא"ר] הוסיף דמחפה על הבנים [שלא יפסלו לכהונה, וע"ל מה]. ו**תוס'** גיטין יז. [ד"ה מפני] כתבו דבשחרור תקנו זמן שמא ימכור העבד, ואח"כ ישחרר. והעבד מוחזק בעצמו.

זימנין דחזו בכתבא

ורחמנא אמר מפייהם ולא מפי כתבם. פרש"י והאי לאו עדות הוא דרחמנא אמר, ולא שיעידו מפי כתבם. דממועט מקרא דל"מ שנזכרים מתוך הכתב. [וע' בסוגיה כתובות כ. וב"ב קסח]. וה**ריטב"א** כתב דדרשי' [בגיטין עא] עוד מהך קרא שלא ישלחו כת"י לבי"ד [דל"מ עדות בכתב], ותרוייהו שמעינן מקרא [והוה דרשא בפנ"ע]. אבל **תוס'** [סוד"ה דחזו] הביא הך דרשא [ודנו דממועט רק כשאינו יכול להגיד⁵], ומשמע דשייך לסוגיין. וצ"ב. וה**אחרונים** [ע' גר"ח עדות ג, ברכ"ש טו, שער"י ז כג] כתבו דאלו מהני עדות בכתב היה מהני שמעידים שראו את הכתוב, ועי"ז מביאים את העדות לבי"ד. ואין בזה חסרון עד מפי עד, דעדות עצמן הוא.

והראשונים הקשו דמ"מ כיון דהוה שטר מהני, ואינו מפי כתבם. וב**תוס'** [ד"ה דחזו] תי'

- 1 [ואף חזקת סברא נכלל, וכמאן דליתא]. והביא **השושנת העמקים** דן האם מהני רוב במקום תרי ותרי. ועוד דן האם מהני חזקת אין אדם פורע תוך זמנו.
- 2 אבל למ"ד ספיקא דאורייתא ל"מ אף חזקת הנהגה נגד עדים [ודוחק דפליגי בגדר חזקת הנהגה].
- 3 יל"פ דלא ילפי' הכרעת מ"ק מגדרי חזקות. [משמע דמסברא תליא הא בהא, מ"מ לא ילפי' ממונא מאיסורא].
- 4 וה**מאירי** כתב דהעולה דתו"ת ספיקא דרבנן, ומ"מ יש פוסקים שהוא ספק תורה, ונכסי דבר שטיא ממונא שאני. אבל לענין איסור עבדינן לחומרא ובין בכת' ובין בב' כתי עדים חולצת.
- 5 וה**אחרונים** דנו בדעת התוס' האם בתכב נחשב צורת הגדת עדות, או דס"ל דעדות בכתב יש לו דין שטר. וע' **תוס'** ב"ב מ. ואכ"מ.

דאה"נ דמהני, אלא חיישינן שמא לא יעידו כן. והאחרונים הקשו א"כ החשש דהוה עדות שקר, ולא חסרון מפי כתבם.

ותוס' גיטין ד. [ד"ה מודה] הביא מסוגיין דאע"פ שהדבר אמת אין לעשות אלא בעדות כשירה, דאפי' דאין חשש שיצא פסק שקר, מ"מ תקנו שלא יבא תקלה, שיקבלו עדות שלא כדיון.

והרי"ף תי' דלא מהני הכא השטר¹, דלא דמי לשטר דעלמא, דכל זמן שלא יצא מתחת ידי עדים לא נחשב שטר [ויש פסול מפי כתבם²], דאי בעי כבשי ליה. אבל שטר שיוצא מידי הבע"ד כיון דהעדים אינם יכולים לחזור אמרי' דנעשה כמי שנחקרה עדותם בב"ד. והראב"ד [ס' כתוב שם] הקשה א"כ עדים שחתמו על שטר ושכחו עדותם עד שמסרו לבעליו לא יחשב עדות. והראב"ד כתב דהכא עיקר השטר אינו ראוי למסור, משום תקנת דילמא מחקי.

והרמב"ן הקשה עוד דבשטר קידושין נמסר לאשה, ויצאה מתחת ידיהם, אלא שחזרו ומסרו להם כעין שלישי. אלא שאף כוונת הרי"ף דהכא הוה כעין פנקס בעלמא³. והנתיבות [מו יט] כתב לפרש כוונת הרי"ף דאין הגדה בשטר נחשב הגדה אא"כ מי שרואהו יודע שהלוה וכו', אבל כשמונח ביד עדים הרואה את השטר אינו יודע שנתקדשה. וביאר דהראב"ד ורמב"ן הקשו ע"ז דכיון דהיה ביד האשה, א"כ אף שחזר והפקידו בידו לא איכפת לן. וע"ז תי' דכיון דלא תקנו בזה ראייה אצל האשה, ממילא לא מהני אף ביד העדים.

והריטב"א כתב דחיישינן דהעדים לא יוציאו את השטר שיאמרו לא יהא חתם ידינו גדול מעדות פינו. א"נ לא יחתמו, ויעידו אחרי זמן גדול ע"פ מה שכתוב. והרמב"ן הביא י"מ דל"מ הזמן בשטר קידושין, שהעדים אינם יודעים אם נתקדשה באותו יום. וחלק דאם תקנו זמן לא היו כותבים אא"כ יראו, והמוקדם פסול. ועוד כתב הרמב"ן איכא למימר אין זה עושה מעשה שטר, אלא כתבו של א' מבעלי דבר הוא. שהרי אינו עושה שום מעשה וכו'. ועוד הביא דברי הרמב"ם [עדות ג ד] דכל שטר מהני מדברי סופרים, וחלק עליו. [ואכ"מ].

תנוד"ה להצלה. פ' בקו' מוקמי' אחזקת א"א וקטלינן לה, ואין נראה וכו'. והרמב"ן כתב ולא מחוור דלא אלימא הך טעמא למיקטל בה. [והאחרונים יישבו דברי רש"י בכמה אופנים, וע' מש"כ בזה גיטין יז:].

מאמר – אשת ב' מתים

עשה בה מאמר וכו' ולא שעליה זיקת ב' יבמין. רש"י [ל: ד"ה הניחא] הקשה דלמ"ד יש זיקה נימא דנחשב אשת ב' מתים מחמת הזיקה. ותי' דזיקת ב' יבמין דרבנן, ולא גזרו אלא כשעשה מאמר [שנראית כאשתו, וכ"כ בחי' ר"א מן ההר]. ובאמת נחשב זיקת ב' מתים³. אבל לדעת הראשונים [ל: כיון דבחיי אחיו יכול לייבם, וזיקת אחיו אינו מונע, אף לאחר מיתתו, ואינו זיקת ב' יבמין. וכ"כ הריטב"א [לב.].

ואי זיקת ב' יבמין דאורייתא וכו'. התנ"י ביאר דהיינו כבית שמאי דמאמר קונה קנין גמור. וצ"ב דלבי"ש הוה ככנוסה לשני, ולא הוה אשת ב' מתים. וצ"ל דקאי לר' אלעזר, וכמ"ש תוס' כט. [ד"ה לא] דנחשב אשת ב' מתים.

החזו"א [קלד] כתב דמבואר דמאמר אינו מפקיע זיקת האחים דמאמר קונה ומשייר, וחלק המשויר שפיר זוקק ללוי. ואע"ג דא"א לייבם כשמקודשת לשמעון, הוה כחבוש בבית האסורים, ויש זיקה. וזה דלא כתי' הגר"ח [על קושית התוס' כט. ד"ה לא], דע"י מאמר נחשב ערוה לאחים, ופקע זיקה דידהו. [ובחי' ר' שמואל יד כתב ד"ל דסוגיין קאי כמ"ד יש זיקה, וערוה לא מפקיע זיקה⁵, והגר"ח תי' למ"ד אין זיקה]. ובאמר"מ [ז י] כתב דכיון דמת הוה חוזרת

1 ודייקו דהרי"ף לא גרס זימנין דחזו וכו', אלא אף אם יוציאו השטר ל"מ אם שכחו. וכ"מ ברשב"א. והרשב"א הקשה דמ"מ אפשר להניח אצלו, ושמא יזכרו העדים מתוך השטר. ותי' דכיון דהוה פנקס בעלמא, ואינו כשטר לא תקנו בזה זמן.

2 אבל השר"ע [מו לה] פסק דשטר שנמצא תח"י העדים, ונעשו קרובים ל"מ, ואפי' שיש עדים שראו את השטר כשהיו כשרים [ע"פ דברי הרי"ף דשטר ביד העדים ל"א נחקרה]. והקצות [מו יח] הקשה דלמש"כ הרמב"ן הרי"ף איירי דוקא בשטר קידושין.

3 ולפ"ז מש"כ רש"י [כאן ויב]. דאי לא עבד מאמר ל"ה אלא זיקת הא' קאי למ"ד אין זיקה. [וי"ל דפי' כן לה"א דזיקת ב' יבמין דאורייתא].

4 אבל במל"ה [ל: כתב לפרש דלענין איסור ב' יבמין דרבנן סמכינן אברירה, ומתברר דלא נפלה עליו. [וי"ל ד בזה דאדרבה יתברר דמתקיים גר' יבום אף כלפי, והוה כנפילה שניה].

5 [מדאורייתא], וכמ"ש הראשונים יח: ועוד כתב החזו"א [בסד"ד שם] ד"ל דילפי' מגזיה"כ דיבמה שנתקדשה לא נפקע הזיקה [וכמ"ש תוס' טז. ד"ה בני]. [ועפ"ז י"ל דתליא במח' רב ושמואל שם, ע' לעיל בדברי האחרונים]. והחזו"א כ' דמסתבר דילפי' דוקא קידושי זר ולא קידושי אחיו.

להיתר, וכמ"ד הותרה ונאסרה חוזרת להיתר [לולי הא דהוה אשת ב' מתים].¹

אלא מדרבנן וגזירה וכו' פרש"י מדאורייתא מאמר ל"ק ותרוייהו מצי ליבומי. האחרונים הקשו דמ"מ מדרבנן יש אישות לבעלת המאמר, א"כ הוה ב' יבמות מבית א' [ולא רק גזירה אטו בעלמא], וע' ח' הגר"נ. והגר"ט [יד] יישב דכיון דמת פקע מאמר ידיה, וכמו ע"י גירושין [ע' בסמוך], ואסורה רק משום גזירה, אבל אין כאן אישות ב' מתים.

תוד"ה מדרבנן משמע דאשת ב' מתים משום גזירה, ולברייתא [צו:] אסורה מדינא, אלא גזירה אטו אשת ב' מתים בעלמא דהוה דאורייתא. [אבל מאמר הוה דרבנן. ומשכחת לה מדאורייתא למ"ד דמהני קידש חוץ מפלוני [וכדאיתא גיטין פב:], וכן לר' יוחנן [קידושין ס.] בקידושי ק' תופסים בה, וכמ"ש תוס' י² [וע' משה"ק רע"א].

והרמב"ם [ו כז, כח] הביא דבעלת המאמר הוה כאילו אשת ב' מתים ודרשו ולא אשת ב' מתים, וחולצת. ולא ייבם צרתה משום גזירה שמא יאמרו ב' יבמות מבית א' וכו'. ולפיכך אסרו אף צרתה. והקרא כתב דס"ל דקושיית הגמ' דידן הוה רק מהצרה³. [אבל דין אשת ב' מתים אינו אוסרת צרתה, ודלא כמ"ש תוס' י⁴].

לב.

אמר רבא נתן גט למאמרו וכו' בגמ' נב: רב חנניא מסתפק האם אפשר לתת גט למאמר לחוד, או דהוה כמגרש חצי אשה. ודעת רבא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי.

הותרה צרתה פרש"י הותרה אשתו הראשונה [דבעל המאמר] שהיא צרתה, להתייבם [בנפילה שניה]. דקאי אמתני'. אבל צרתה שנפלה עמה בנפילה ראשונה אסורה [דחל עליה בית א' הוא בונה]. [ובתוס' [נב: ד"ה או] כתבו דאפי' נתן גט לזיקתו ולא למאמרו צרתה מותרת]. והרמב"ן [ושא"ר] כתבו דהותרה צרתה, שפקע דין המאמר, ודברי רבא לא קאי אמתני'.

איכא דאמרי, הותרה אפי' היא. פרש"י לשלישי כשימות הב'⁵. וכ"כ רש"י [נב:]: דמותרת רק לאחרים אבל אסורה לבעל המאמר, דמיחלף בבעלת הגט גמור, וכ"ד הרמב"ם [ה ד]. והרשב"א ביאר דדמי לממאנת ביבם, לקמן קח, דעשה מעשה בה. ובתוס' [נב: ד"ה או] כתבו דמותרת אפי' לו. וכ"ד הראב"ד [ה ד] ושא"ר.

בתו"י הקשה דהוה גרושת אחיו, ואמאי הותרה. וכתב דכיון דלא נתן גט אלא להפקיע מאמר, ומאמר דעבד שקליה, נמצא כאילו לא היתה אשתו לעולם. והאחרונים דנו האם כוונתו דגדר גט למאמר דעוקרו למפרע, או דע"י הגט פקע מכאן ולהבא, ואף איסור קרובים פקע [וכמו שאין איסור קרובים אי פקע זיקה]. [והחזו"א [קלד] תמה בזה, וע"ע קה"י כח]. ובגרנ"ט [יד] ביאר דע"י הגט בטל המאמר למפרע, ועפ"ז כתב דאף כשמת היבם בטל המאמר, והא דמבואר במשנה [וכן לעיל ל]. דאסורה אחרי שמת, הוה רק משום גזירה. אבל החזו"א [ק"ח ח] כתב דמיתה אינה עוקרת את המאמר אלא מקיימת, ומתירתה במיתה הבעל.

ת"ר הבא עליה חייב משום אשת אח ומשום אחות אשה. הרשב"א הביא בשם ר"ח דאפי' שמתה אשתו אח"כ חייב משום אחות אשה. והרשב"א תמה דאיסור אחות אשתו הוא רק בחיי אשתו. אבל הביא שבתוספתא כתוב הרי זו אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה שעה אחת, ואם בא עליה חייב משום אשת אח ואחות אשה. וצ"ב ד'נאסרה' מהני להחשב אשת אח, ואיזה צד יש להחשב אחות אשתו. ובשיע' ר' שמואל ח' דלצד דצרת ערוה הוה איסור ערוה חדש [וכדעת הפורת יוסף, ע' לעיל ב. וג:], א"כ נחשב דעדיין יש איסור צרת ערוה, ואף הערוה עצמה לא גרע מצרתה.

1 [ולפ"ז חוזרת קושיית הגר"ח דהוה אשת ב' מתים]. והאמר"מ כתב דסברא זו לא מתיישב לדעת הרשב"א [מא]. דהותרה ונאסרה אינה חוזרת לזיקה. ועפ"ז כתב [ח ג] דסברת הגר"ח א"ש ע"פ דברי הרשב"א.

2 וע"כ הך תנא ס"ל כחד מינייהו [דלא יתכן גזיה"כ בדבר שמדאורייתא אין כזה מצב].

3 אבל הלח"מ כתב דמש"כ הרמב"ם דיחלוץ לבעלת המאמר, וייבם לאידך. ה"ה איפכא [וכפשוטות הגמ' דידן], אלא דהיא גריעא טפי שמחמתה בא הפסול. [ולכאור' כוונתו דהוה פסולה טפי, ויש דין לייבם הכשירה טפי. וצ"ב].

4 ובמלא הרועים ביאר דכיון דאשת ב' מתים דרבנן הוה כצרת שניות. ובחי' הגר"נ כתב דמאמר הוה 'קנין' ולא 'אישות', ולכן אינו אשת ב' מתים. ולכן הרמב"ם דייק לשונו דהוה 'כאילו' אשת ב' מתים, [ויל"ד למ"ד דאורייתא].

5 [וע' לקמן פרק ר"ג אי שרי לאחרים אפי' בחיין].

תוד"ה שנשא חי. ר' שמעון ל"ל הך סברא, דמ"מ היא אשת אחיו. אבל לבי"ש אין יבום אא"כ חל האיסור בפועל. וע' מש"כ בזה לעיל יג, וע' מה שהו' שם דעת שאר ראשונים אמאי פטרה צרתה לבית הלל [ור' שמעון].

אחות אשה מיתלא תלי

כיון דאיסור אחות אשה לא חייל תתייבם יבומי. משמע דבפועל אפשר לייבם, ואף בשעת היבום לא יחול איסור אחות אשה [והמקשן לא סבר דמיתלא תליא], וצ"ב דמ"מ היא עכשיו אחות של אשתו, ויש סיבה מתחדשת לאוסרה¹. [ויש לדחות דכוונת הגמ' דל"ש גדר 'פטור' ערוה]. אבל האפיק"י [ז ד] כתב לפרש דס"ד דאיסור אשת אח דביום הוה דחויא [וע' לעיל ג: מש"כ בזה], וכיון דעדיין עומדת באיסור אשת אח לא חל איסור אחות אשה [ע"פ יסוד המהרש"ל לג.].

והאחיעזר [א ג] הקשה [ע"פ מה שייסד דאף במקום דאחע"א ולא חל האיסור, מ"מ לא תפסי קידושין כיון דיש שם אחות אשתו], דמ"מ יש כאן יש כאן שם ערוה ותפטר מיבום. [וקושיה זו י"ל בכמה אופנים, א' דיבום לא חל היכא דאינו ראוי לתפיסת קידושין, והאחרונים דנו בזה בכ"מ². ב' למש"כ הרמב"ן כ. דהיכא דלא חל קידושין לא תפס זיקה. ג' ועוד ילה"ק דמסתבר דאף פטור 'עליה' תליא בשם ערוה ולא באיסור בפועל].

והאחיעזר וחז"א [קלד לדף יג] כתבו דלס"ד לא אמרי' מיתלא תליא, ואין כאן שם אחות אשה כלל [ואף אחרי שפקע האיסור אשת אח לא חל⁴]. ועוד כתבו דסוגיין אתיא כר' שמעון דל"ל לקוברו [וס"ל דאף לא חל חפצא דאיסורא⁵, וע' בע"ב]. ועוד כתב החז"א [קלד כאן טו] דכיון דאין חיוב משום אחות אשה, אמרי' דעשה דוחה⁶, ותפסי קידושין [ע' לעיל ג:]. ובקובה"ע [ג י, ד ד] כתב דלענין יבום לא סגי בשם ערוה אא"כ ג"כ אסורה עליו [דאשה הקנו לו מן השמים]. ובחי' ר' שמעון [א בהג"ה] כתב דל"ל דכמו דאין איסור חל על איסור, ה"נ הדין מגיעת קידושין דמחמת שם אחות אשה לא חל, דאין דין חל על דין.

ובקובה"ע [ד ד] דן עפ"י דערוה שנופלת לפני יבם קטן, ומבואר לקמן [לג. ולד]. דלא חל האיסור בפועל עד שיביא ב' שערות [וחל בהבאת השערות], א"כ אמאי פטורה. וע"כ דגזיה"כ דפטור ערוה לא תליא באיסור בפועל. וכתב דמ"מ אינו יכול לייבם עד שיגדל, וכשיגדל הוה ערוה. והקשה דא"כ אינו בגדר 'פטור' ערוה.

אמר רב אשי וכו' מיתלא תליא וכו' הילכך לא פקע. ובפשוטו משמע בגמ' דכיון דאם תיפול ליבום תהא ערוה, ולכן אין היתר לאשת אח כלל. וכן בפשוטו כוונת תוס' יג: בדעת בית שמאי [וע' מש"כ שם בגדר הדבר, ובכוונת הרמב"ן ושאר דכתבו דהוה ערוה לאחר נפילה]. אבל לדעת ב"ה פוטרת צרתה. ובזה תי' תוס' [ד"ה לא] דהאיסור אשת אח פוטרת [ע' בסמוך].

אבל רש"י [ד"ה מיתלא] כתב דהואיל ואיסור אחות אשה מוכן ועומד לחול פטורה מהיבום. והאחרונים [אפיק"י שם, גרי"ז] ביארו דדמי למש"כ תוס' י. [ד"ה לעולם] דאשה שנאסרת ליבום מחמת ערוה [בעלת התנאי], יש פטור. ואף דעדיין לא חל איסור אחות אשה⁷. ובאחיעזר [א ג] כתב דכוונת רש"י דכיון דמוכן האיסור לחול, פטורה מחמת שם ערוה דאחות אשה, דרק האיסור לא חל.

ובפשוטו תוס' פליג על טעם זה, וס"ל דבעינן שיחול איסור בפועל לפטור, ופטורה רק מדין

- 1 והחז"א [קלד לדף יג] כתב דכיון דלא חל איסור בשעה שקידש, לא זהו אחות אשה שאסרה תורה.
- 2 וחל סיבת האיסור [וכלשון השער"י א י, וקובה"ע ד] או חפצא דאיסורא, או צורת האיסור [וכלשון החז"א קלד לדף יג].
- 3 ד"ל אשה הקנו לו מהשמים, וחלות הזיקה וקנין היבום ל"ב תפיסת קידו'. ועוד יל"ד דעשה דיבום דחי לאיסור זה [וכקושיית הגמ' ג: גבי עשה דוחה ל"ת ש"ב כרת]. ועוד דאף אם אינה ראויה להתייבם, מ"מ אין כאן 'פטור', ותיבעי חליצה [אבל משמע בגמ' דתתייבם].
- 4 ולפ"ז למסקנא פטורה מחמת ערות אחות אשה [ולא תליא בהא דחל כשפקע האיסור בפועל, ולא משמע כן בראשונים].
- 5 וצ"ע לפ"ז הדר קושיות האחיעזר, דמשכחת לה אשת אב מקודשת לאחיו וכו'.
- 6 ויל"ד בדבר זה, מה גדר 'חפצא דאיסורא' [וע' בסמוך] שלא חל האיסור, אבל יש פרשת 'דחייה' להתירו. אבל בפרמ"ג [כללי אחע"א (אחרי יו"ד קיא) ד"ה תשובה] כתב דלאו ועשה דלא חל הלאו משום אחע"א, מ"מ אינה מתייבמת דחל איסור לענין לקוברו [ויש בו חומרת לאו ועשה דלא נדחה מפני עשה]. [וכתב שם עוד דאם יפקע יחול איסור הלאו, הילכך לא פקע, וצ"ב דהעשה דוחה את העשה ואת הלאו כ"א בפנ"ע].
- 7 [ונחשב ערוה כלפי מצב היבום, או סגי דדין ערוה מונע ממנה דין יבום].

אשת אח. אבל הגר"ז [הל' יבום ה' יג:] כ' דסברת רש"י דאסורה כלפי יבום מהני רק לפטור את עצמה, אבל כדי לפטור צרה בעינן שהערוה אסורה אתה ביחד, ובמקום דלא חל האיסור ל"מ האיסור להחשיבה צרת ערוה. ופוטרת צרתה רק משום אשת אח וכמ"ש בתוס'. [ורק אחרי שיש עליה פטור ערוה [ע"ד מש"כ רש"י], אף האיסור אשת אח נחשב ערוה לפטור צרתה].

תוד"ה לא פקע. כיון דלא פקע איסור אשת אח כמו אילונית וכו'. מבואר דאיסור אשת אח דנפילה זו פוטרת צרתה¹, ודלא כיסוד הגר"ח [הו' לע' ב.] דאשת אח אינו פוטור [וכ"כ האמר"מ ז וקה"ו]. אבל הבר"ש [ב] כ' דכיון דהוה ערוה, אף כלפי ערות האשת אח אין כאן נפילה [דהוה כאשת אח שיש לה בנים]. וביארו האחרונים דהאיסור אשת אח הוא סיבה לנפילת יבום, ואינה יכולה להיות סיבת מניעה, לפי נפילה זו. אבל במקום מניעה נוספת אף האשת אח הוה ערוה ברמה זו. ורע"א [במשניות ב.] שהק' דצרת צרה ל"צ קרא, ותפטר מדין ערות אשת אח העמיד קושייתו ע"פ דברי תוס' כאן, דמבואר דאשת אח דעריות פוטרת צרתה. בא"ד וא"ת לר' שמעון משכחת וכו'. הרש"ש כתב דלמש"כ רש"י [ב:] דאשת אחיו שלא מעולמו פטורה מחמת האיסור אשת אח שנאסרה, א"כ הוזכר במשנה.

לב: אאח"א - איסור כולל ומוסיף

מיגו דאתוסף איסור לגבי אחים וכו'. והוה איסור מוסיף. החז"א [קלד א] כתב דאע"ג דלגבי האשה הוה איסור כולל, בעריות הדין הולך בתר האיש [וחל האיסור עליה כיון דחל עליו], וע' מש"כ בזה לעיל ג:]. אבל הנוב"י [א"ח ת קכ] כתב דאה"נ כלפי האשה הוה איסור כולל, וביאר בזה דברי רש"י [ריב"ן] מכות כב. דכתב דהוה איסור כולל. ומ"מ בסוגיין הוזכר האיסור לאיש, משמע דפטור יבום תליא באיסור כלפי היבם. ולא איכפת לן האם היבמה אסורה. והמקנה [קידושין עז:] כ' דבאמת חל איסור עליה, ועי"ז יש פטור מיבום [ועוד כתב דכיון דאצלה הוה מוסיף, נחשב מוסיף וחל גם עליו]. וביאר דקושיית הגמ' כאן משום דסתם, ואיירי אפי' בקטנה דלאו בת עונשים.

מיגו דאתוסף איסור לגבי אחים וכו'. הריטב"א הקשה אפי' אין לו אחים נימא מיגו דחל איסור אשת איש אעלמא, חל אשת אח². וי"ל דניחא ליה שיהא שום דאשת אח בעצמו. ועוד דנקט איסור אחים דחמיר טפי, דאיתיה אפי' לאחר מיתת אחיהם. ובשיטמ"ק כריתות [יד. ט בהשמות בשם גליון] תי' דשם אשת אב [בסוגיה שם, ובסוגיין י"ל כע"ז אשת אח] אוסר לאחר מיתה, ואז ליכא אשת איש [וצ"ב דאם חל עכשיו לא יפקע כשיגרש או ימות בעלה⁴].

מאי איסור מוסיף איכא⁵, וכ"ת מיגו דאיתסר בכולהו אחוותא. בסוגין מוזכר 'מיגו' לגבי איסור כולל [דנאסרו חתיכות {נשים} נוספות באיסור זה], ולא לגבי איסור מוסיף [דמוסיף בחתיכה איסור לאנשים נוספים, או דמוסיף פנים לאיסור, כגון איסור הנאה]. והאחרונים דנו בכ"מ חילוקים בין איסור מוסיף לאיסור כולל [ע' בהמשך]. אבל ברש"י [שבועות כד: ע"ש לשונו] כתב אף גבי איסור מוסיף 'מתוך'. ובגמ' שבועות כד: מפורש מ"ט דמ"ד איסור כולל, מידי דהוה אאיסור מוסיף. ומ"ד דפטר התם חדא חתיכה הכא ב' חתיכות. משמע דהוה אותו גדר [וכ"כ תוס' לג. סוד"ה בר קפרא⁶]. וצ"ע.

תוד"ה איסור כולל. כיון שאין זה שם א' וכו' [וכע"ז כתב התו"י לג.]. ומבואר דנח'

- 1 וכ"כ הריטב"א [יג:] בדעת בי"ש, ועי"ש ברש"ש. וע"ע יב. והאחרונים ביארו כן בקו' הירושלמי [הו' ברמב"ן יב:]. וע"ע תוס' הרא"ש ג:.
- 2 וצ"ע דכשהוא קטן לא חל עליו איסור, והיא אסורה [וכשגדל חל עליו]. ושור"ר שהחז"א עמד בזה בס"ק טז.
- 3 דבאיסור מוסיף לא בעינן שם א', וכמ"ש תוס' סוד"ה איסור.
- 4 והביאו דכיון דאיסורו קל לא חשיב למהוי מוסיף וצ"ב. וי"ל פ' דבלאו הכי נאסרת עכשיו משום אשת איש, אף עליו [אלא דהוה אשת אב בב"א, ובזה אמר' דל"מ האיסור מוסיף להוסיף ב' איסורים, ורק לאחר מיתת בעלה יחשב יחול, ואז ליכא מוסיף].
- 5 ע' חז"א [ב] שדן דלא נחשב כולל במה דאוסר את אשתו על קרובותיו, ול"מ זה לענין להחשב מוסיף על הנאסרת.
- 6 ולא יתכן דמוסיף עדיף מבית אחת, דהא [אף למ"ד דמהני כולל] ודאי ב"א עדיף. [אבל רש"י שם ס"ל להך מ"ד דאמר' מוסיף ולא ב"א].

הלשונות בהך סברא, האם איסור כולל בעי שם א'. והרמב"ן [לג. הביא כן בשם אחרים] חלק דלא בעי שם א' דאמרי' [שם] מיגו דחייל אאכילה חל אעבודה, ואף דהוה ב' שמות, וב' לאוין ואין איסורן שווה. אפי' הכי כיון דשם טומאה הוא חל. **ורע"א** [והג' ראמ"ה] כתב דאף לצד דלא בעינן שם א', היינו משום דכל עריות מקרי שם א'.

תוד"ה ותו. ואם לא התרו בו משום חמותו וכו' פטור. אבל **הריטב"א** כתב והוי יודע דאפי' למאן דל"ל כולל אהני ליה דאי אתרו ביה משום אשת איש ולא משום חמותו, נידון משום אשת איש. וכ"כ **המהרי"ט** קידושין עז: [ונחשב דכלפי זה אינו בכלל האיסור הראשון, וחל ע"ז האיסור השני]. והשעה"מ [איסור"ב יז] הקשה מתוס' כאן. וע"ע רש"י לד.

מעלה אני עליו כאילו עשה ב' – לקברו בין רשעים גמורים

לקברו בין רשעים גמורים. [וכמה ראשונים העתיקו 'חמורים', וע' תוד"ה בין]. לר' יוסי. ומבואר דר' שמעון פליג³. **והרשב"א** [לג.] הביא בשם הר"א אב"ד [דלחד לישנא] במקום איסור כולל אמרי' דחל לענין לקברו בין רשעים גמורים [וכ"כ הרמב"ן שם ע"פ רש"י]. והרמב"ן [לג.] וכ"כ התו"י [לג.]: פליג דלמ"ד דאמרי' לקברו, בכל איסור חע"א היינו לעונשין, אבל 'לקברו' חל אפי' בלא כולל [ואין מקום לומר דע"י כולל חל במקצת לקברו].

המאירי ביאר אע"ג דאאחע"א, מ"מ בדיני שמים חייב, ואם לא עשה תשובה אף ב"ד קוברים אותו אצל רשעים חמורים. **והאבנ"מ** [ש"ת יב] הביא בשם **הפרמ"ג** [פתיחה כוללת פסח סדר ב' פ"א טז] דהא דאין איסור חל על איסור היינו כלפי עונש⁴ וקרנן, אבל איסורא מיהא חל. וכדאמרי' בסוגיין דאיסורא מיהא חל. ובזה תמה על מש"כ הש"ך [רלח ה] דהנשבע שלא יאכל נבילה אין שבועה חל על דבר האסור, ואפי' אם נהי' חולה א"צ לישאל על שבועתו⁵. **והאחרונים** [חי' ר' שמעון נדרים א, אבי עזרי שבועות ה] נתקשו בביאור הדבר, דאם חל האיסור, א"כ אמאי אינו נענש. וע"כ דלא חל צווי כלל. והביאו בשם **הגר"ס** [קדשים שו"ת ט] דנחשב איסור קלוש דאין בזה עונש, וכמו איסור חצי שיעור⁶.

אבל **האחרונים** הביאו דמשמע בכמה מקומות דלא חל האיסור השני כלל⁷, שברמב"ם בפיה"מ כריתות יג: כתב 'נקודה נפלאה' דהמבשל בשר נבילה בחבל אינו נאסר בהנאה, דכיון דאינו כולל או מוסיף לא חל איסור בשר בחבל, ולכן אינו נאסר בהנאה. [וכתב דלא נחשב מוסיף מחמת איסור הנאה, דהאיסור הנאה תליא באיסור אכילה]. ועוד הביאו **מתוס'** חולין צ. דלא חל איסור גיד במוקדשים, דכיון דמחיים לא חל, ילפי' מקרא דתו לא חל אחר שחיטה [ומותר באכילה⁸].

והאחרונים יסדו דאף דאין איסור חל על איסור, היינו שאינו מצווה בדבר אבל החפצא נחשב דבר האסור, וסיבת האיסור קיים. וביארו דלכן נחשב איסור חמור לענין לקברו בין רשעים גמורים. ואף דאין צווי הוה דבר מתועב [וצ"ב⁹]. ובחי' ר' שמעון [יג ה] הוסיף דהאיסור

- 1 [והביא מזה אף לענין הואיל ואישתרי לעיל ז:; דאף דהוה בב' שמות, דוקא בעריות דנחשב שם א'].
- 2 וצ"ב דוכי מזיד בלא התראה גרע מהא דלא חל איסור שיש בו עונש על איסור שאין בו עונש. [אבל יל"ד בשוגג או אונס על איסור הא' ומזיד על הב' האם חל. ולדברי המהרש"ל [לג.] אפי' היכא דדחיה לא חל].
- 3 וכ"כ **הריטב"א**, אבל הביא בשם **מורי הר"ם** דר' שמעון לא פליג אלא לענין חטאות [וצ"ב].
- 4 וכן הוא לשון **הרמב"ן** [לג.] דחל לעונשין [אבל יל"ד דלאו דוקא, ולאפוקי מדין רשעים גמורים].
- 5 **והאבנ"מ** ושאר אחרונים דנו דדעת הש"ך דשבועה הוא דין בפנ"ע, ולא אמרי' בזה מיתלא תליא וקאי. ולא שייך לסוגיין.
- 6 דגרע מאיסור עשה. וע"ע בתוס' לג. ד"ה אלא.
- 7 אבל בעצם האיסור בפשוטו אין נפק"מ, דבכל מקום דלא נאסר מחמת האיסור הראשון אמרי' מיתלא תלי, וחל איסור השני. והאחרונים הביאו מדברי **הצמח צדק** [סט] דדן בביצת טריפה שנולדה ביר"ט, היאך חל איסור נולד איסור טריפה, ונפק"מ להחשב דבר שיש לו מתירים ולא יתבטל ברוב. וביאר **רע"א** [ת קטז] דאי משום שחל איסור נולד כשיתבטל האיסור טריפה, הא הוה נולד בתערובת ואין לו חשיבות יש לו מתירין. [ורע"א כתב דנולד לא נחשב איסור מוסיף במה שאוסר אף כשיתבטל, דמחוסר מעשה]. אבל **הפרמ"ג** [קב מ"ז ז] כתב דדין הצמח צדק תליא אי קי"ל לקברו בין רשעים גמורים, ואף דלא חל לענין עונש וקרנן, מ"מ איסורא מיהא אית ביה. [ויל"ד לדברי האחרונים האם מותר לאכול 'דבר המתועב' כשנתבטל אלא דיש לו מתירין]. [ובצ"צ שם אסר משום דהוה איסור כולל, דחל איסור נולד על ביצי ההיתר. **ורע"א** ו**הפרמ"ג** תמהו דלא חל כא', וחל על כל ביצה שנולד בפנ"ע].
- 8 ולכאורה אין בזה אף סיבת האיסור, דכיון דלא חל צווי האיסור מחיים, הוה בכלל פטור. [ויל"ד ע"ד הפרמ"ג ג"כ נימא דאף דחל איסור מחיים דלא עונש, מ"מ הותר לאחר מיתה, דילפי' דממועט אם לא חל לגמרי. ויל"ד עד"ז בדברי הרמב"ם. וצ"ע].
- 9 **ובקובה"ע** [ל ח] הביא כע"ז גבי קטן, אף דאינו מצווה, מ"מ יש צד בראשונים דאסור להאכילו איסור

חפצא חל, ורק הגברא אינו מצווה [אבל לשונות הראשונים בכ"מ דלא חל איסור על החפצא. וצ"ל דהיינו כלפי הגברא].

והאחרונים חקרו בגדר הדין [סברא²] דלא חל איסור על איסור, האם דבר האסור כבר לא אסרה תורה [כיון דבלאו הכי אינו עומד לאכילה, 'מיותר' לאסור ושב], או דאין הגדרה ומשמעות לאיסור, כיון דהדבר כבר אסור³. [ועפ"ז צ"ב גדר כולל ומוסיף, וצ"ל דע"י כמיגו משנתה הגדרת האיסור הראשון].

ובבית הלוי [א מד] האחרונים דן בדפשוטו ר' שמעון ס"ל דלא חל כלל [אף סיבת האיסור], אבל אפשר דר' שמעון מודה דחל אלא דס"ל דאינו נקבר בין רשעים גמורים, דלא דמי לעבירות מחולקות⁴.

ועוד דן הבית הלוי למ"ד [ולהלכה] דאיסור כולל חל, א"כ אפשר דלא קי"ל לקוברו בין רשעים גמורים [דאין מקור לזה]. והרמב"ם ופוסקים לא הזכירו את הדין לקוברו בשום מקום, מלבד הראב"ד [איסור ב ו] שכתב כן⁵.

רש"י ד"ה חייב ב'. ב' איסורי קחשיב, דבזר ששימש אין חטאת. והרמב"ן הביא בשם אחרים דמלקיות קתני, וכשהתירו בו משום לאו, וס"ל דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו [ע' מכות יג:].

התחיל בר קפרא לדון וכו'. לפ"ז הטעם דהוה בכלל ההיתר, ולא משום דלא חל האיסור [וע' תוס' לג. ד"ה בר קפרא דלמסקנא החזו"א ביאר באפ"א]. והראשונים כתבו דהטעם דהותרה אינה עיקר הטעם. וברשב"א משמע דאינה טעם כלל, והריטב"א כתב דדן לסייע כל דהוא [קצת משמע דהוה טעם בפנ"ע, אבל אינו טעם רבי].

זר שאכל מליקה וכו' כשהותרה במקדש אצל כהנים הותרה. האחרונים [אחיעזר ב ז ג, נאות יעקב טז] חקרו בהא דכהנים אוכלים מליקה, האם נחשב כשחוט⁶ [לכהנים, וכ"כ באתון דאורייתא א], או דהותר לכהנים לאכול נבילה [ובגמ' מנחות מה. אמר' ס"ד דהותרו נבילות אצל כהנים, הואיל ואישתרי מליקה⁷]. ומדברי בר קפרא מבואר דנחשב שהעוף הותר.

והאחיעזר [ב ז ג] הביא בשם המחנה לוי שהקשה דכיון דהוה נבילה, א"כ מטמא בבית הבליעה, ויתחייב אף משום מכניס טומאה לעזרה⁸. ובקובה"ע [לח ב] כתב דלענין טומאת נבילות ודאי מהני מליקה להוציאה מטומאתה⁹.

לג.

במאי קמיפלג. הרשב"א כתב דע"כ עיקר פלוגתייהו לאו בהכי תליא. דא"כ חד מינייהו משקר [וכק' הגמ' בסמוך], ואינהו מהדרי אטעמי להוכיח כן. והריטב"א כתב דהגמ' אליבא דרבי, והם טעמא דנפשייהו לסייע למה שאמר רבי.

באיסור כולל אליבא דר' יוסי. הראשונים הקשו מהברייתא דא"א ונעשית חמותו, דלא מהני כולל לר' יוסי. וליכא למימר דר' חייא תנא ופליג, דא"כ היכי מותבי' בע"ב תיובתא דבר קפרא, ועוד דהברייתא פי' דמתני' [בסנהדרין פא.]. וליכא מאן דפליג. [והריטב"א כתב ד"ל

בידים, דסיבת האיסור קיים. ובסנהדרין נה: מבואר דהוה קלון ואי לאו דחס רחמנא עליה הוה קטלינן ליה. [וע"ע לקמן לד. בגדר איסורין בקטן].

2 ובתנ"י לעיל יג: כתב דהוה סברא בעלמא [ולא קרא], אבל תוס' חולין קא. [ד"ה בנטמא] וסנהדרין פג: [ד"ה פרט] כתבו דילפי' דאין איסור חל על איסור מהמיעוט דפרט לזו שמחוללת ועומדת, בשנטמא תחילה. ומיניה ילפי' לעלמא. והרא"ש [נזיר ד.] הביא דרשא נוספת מקרא ד'שכר' דנזיר.

3 ובחי' ר' שמעון [א בהג"ה] כתב דאחזע"א הוא ששאינו מרוחק מחמת איסור זה, כיון דבלאו הכי הוא מרוחק, והכל חסרון א'. ולא מורגש האיסור הנוסף. ועוד הביאו דכתב ר' שמעון [בס' זכרון לגר"ח שמואלביץ] דל"ש שדבר יהא פעמים רע.

4 דס"ל דאף חומרת הקבורה הוה בכלל עונש וחומר האיסור.

5 והעירו דלסברת הר"א אב"ד דוקא באיסור כולל אמר' לקוברו, א"כ אין מקום לזה להלכה.

6 דומיה דהא דאמר' דעריפתו זו היא שחיתו זבחים ע:.

7 ובמל"ה כתב דסברת בר קפרא הוא בטר קרא מנחות מה., דכיון דגלי קרא ששאר נבילה אסור לכהן ע"כ דהוה מתיר, והותר אפי' לזר. וכע"ז כתב הפור"י.

8 וכן במנחות ה., ו. אמר' דאיסור נבילה וטריפה הותר מכללו אצל מליקה. ובחולין קכ. איתא דהותר מכללו, ודוחה הגמ' דכהנים משולחן גבוה קא זכו.

9 ובמצפ"א תי' משכחת לה כשאכל בלשכות, דאינו חייב משום טומאה, וראוי לאכילת ק"ק.

10 והעירו דתליא בגדר טומאת בית הבליעה, האם תליא בשם נבילה לענין אכילה או לענין טומאה. [ואכמ"ל].

דנח' הברייתות לעיל בזה]. **ותוס'** [לב: ד"ה איסור] תי' דהוה שם איסור אחר. **והרשב"א** הביא בשם **הר"א אב"ד** [וכ"כ הרמב"ן בדעת רש"י] דר' חייא קאמר דחייב ב' לענין לקוברו בין רשעים גמורים [וכתי' הגמ' לעיל]. **והראשונים** חלקו ע"ז א"כ אף בלא כולל. **והרמב"ן** תי' ד"ל דקידש אשה שמתו אם אביה ואם אמה, דכיון דליתנהו לאו כולל הוא. וכ"כ **הריטב"א**.

והרמב"ם [שגגות ד ג] כתב דכדי שיחשב איסור מוסף, צריך שיהיו מצויים בעולם, ומתוך שנאסר עליהם יתוסף איסור אחר לזה. אבל אל"כ אין אומרים הואיל ואילו היו לו בנים וכו' תאסר עליהם וכו'. **והכס"מ** הביא מקורו מהגמ' כריתות יד: 'דאיכא' ברא לסבא. **והאחרונים** [שעה"מ איס"ב יז] הביאו דבר **הרמב"ן** ו**ריטב"א** קידושין עז: כתבו דנחשב איסור מוסף לכה"ג שיתמנה אחריו, ואפ"ל שעדיין אינו נאסר². **והאחרונים** חילקו לדעת הראשונים איסור כולל צריך שיהא מצוי בעולם, אבל לא איסור מוסף³. אבל **המאירי** [לד.] מביא **י"מ** דאף איסור כולל ל"צ שיהיה בעולם.

מעיקרא שרי באכילה ואסור בעבודה וכו'. **הריטב"א** פ' דהוה כולל, מחתיכה העומדת לאכילה לעומדת להקרבה, והוה חתיכה לחתיכה.

תוד"ה במאי. לאפוקי מחזקיה, אלא לר' חייא ל"ל אשתבועי וכו'. **רע"א** תי' דהוה אפוקי מחזקיה דבפשוטו ר' יוסי ל"ל כולל בחמותו ונעשית א"א, וקמ"ל דב' שמות לא הוה כולל.

אלא מליקה בב"א הוא דמשכחת לה. **פרש"י** בשעת כשנמלקה. **ותוס'** פ' בשעת זריקה.

אבל **הרמב"ן** ו**רשב"א** הביאו בשם **הראב"ד** דמשהביא ב' שערות חלו עליו כל האיסורין, ואע"ג דלא נמלק עוף זה עדיין, מ"מ איכא נבילות טובא שנאסר בהם. אבל טומאה עדיין לא חל עליו, דמחוסר מעשה דטומאה. וכן הביאו **הראשונים** קידושין עז: בשם **הראב"ד** דאיסור נבילה חל משהביא ב' שערות, ונחשב קודם לאיסור יוה"כ, אף בבמה שנתנבלה ביוה"כ.

והרמב"ן הקשה דא"כ אף איסור אשת איש, משהביא ב' שערות נתחייב בא"א, ואף דאשה זו לא היתה אשת איש⁴. אלא שמחוסרין מעשים. **והרשב"א** תי' דמ"מ חל איסור חמותו לפני שהיא א"א, וכשנעשית א"א לא אמרי' איסור דוחה איסור [שיפקע איסור חמותו, משום דאשת איש קדם, וחייב ב"ע]. אבל הקשה **הרשב"א** דלקמן [לד.] דנו היאך חל איסור על חלב מוקדשים, ואף דמצווה על הרבה חלב. **והרמב"ן** כתב אלא אף אשת איש ואיסור נבילה מחוסרין מעשה, שלא חל איסורו באלו הנשים, ובחתיכה זו. משא"כ איסור זרות ובעל מום הוה איסור בגוף האדם ולכן לא נחשב מחוסר מעשה.

תוד"ה אלא. דכל היכא דקרינן ואכלו, קרינן וכל זר וכו'. וקשה על רש"י שכתב בשעת מליקה. **והגר"ח** [סטנסל פ] תי' דמשעת מליקה חל איסור זרות, אלא דיש תנאי במעשה אכילה שיהא ראוי בפנים, והאיסור חל אף שעדיין אינו ראוי בפנים. ולא נחשב שחל האיסור זרות ע"י זריקה.

בא"ד וי"ל דאיסור נבילה נמי לא חייל עד אחר זריקה דנפקא איסור מעילה. **האחרונים** [קובה"ע ל] העירו דמ"מ חל איסור נבילה משעת מליקה, אלא שאין נענשין עליו [לסברת הפר"מ ג]. וא"כ אמאי חשיב ב"א. ומבואר דחל איסור על איסור שאין נענשין עליו, והאחרונים הקשו דתוס' שבועות כג: כתבו דלא חל לאו על עשה. ובחי' **הגר"ס וקה"י** [לא ג] כתב דע"כ גרע מחייבי עשה, וכמו איסור חצי שיעור, דכתבו תוס' שבועות שם דחל עליו איסור אחר.

1 **והכס"מ** העתיק 'כגון דאיכא'. והחזיר"א [קלד יב] כתב לדחות דהגמ' מפרשת ע"י מי יחשב מוסיף [ולאו דוקא כשחל בפועל].

2 **ובשי' ר' שמואל** הביא עוד מה**ריטב"א** [לעיל יג:]: דאע"ג דאאחע"א, ס"ל לבית הלל איסור מוסיף, ואף דפוטרת צרתה גם כשאין אחים.

3 **ורע"א** [בהג' לשעה"מ] כתב דהיינו דוקא כשמוסיף איסור על גוף אחר, אבל מה שמוסיף איסור לזמן אחר [על אדם זה] לא נחשב כולל או מוסיף, דאשת איש ונעשית חמותו מוסיף איסור לאחר מיתתה.

4 דכולל בעי 'מיגו' משא"כ מוסיף. ועוד יל"פ דאיסור כולל הוא ע"י שחל על חתיכה נוספת [ובעי לחול], משא"כ מוסיף הוא צד חומר, וה"נ יש צד חומר.

5 **והרמב"ן** קידושין שם כתב דיש לבע"ד לחלוק דשאני נבילה דבידו לנבלה. [ולפ"ז חל רק כלפי בהמה שכבר נוצרה, וי"ל דמ"מ לא חל איסור דבהמה בחייה לאו לאברים עומדת].

6 **וצ"ב ס"ד דהרמב"ן** דהקשה כן. [ואפשר דמעיקרא לא חל לגבי מצב האסור באיסור הב'].

והערול"ג הקשה דשיעור מעילה בפרוטה, א"כ יחול נבילה לענין כזית שאין בו פרוטה¹. [ועי"ז יחול במוסיף אף ביותר מכשיעור].

תוד"ה באיסור. אשת אח דחמור חייל וכו'. מבואר בתוס' דלמ"ד דלא חל איסור ב"א, חל האיסור החמור. אבל הריטב"א [וכ"מ בשא"ר] כתב דכיון דל"ל איסור ב"א א"א לתפוס אשת אח טפי מאחות אשה, והו"ל למתני אינו חייב אלא א'².

איסור בת אחת - והאחרונים חקרו בגדר דחל איסור בת אחת, האם הטעם משום דבשעה שחלו היה פנוי, ואשכח רווחא. או משום דאמרי' הי מינייהו מפקת [וע"ע לד.]. ובשא"א [עב] דן דהיכא שא' מהאיסורין בלאו הכי הוה כולל או מוסיף, א"כ רק איסור זה יחול, דלא שייך בזה האי מינייהו מפקת³.

ובתוס' ר"ד [קידושין נ:]: הקשה אמאי חל איסור ב"א, הא כל שאינו בזה אחר זה אפי' בב"א אינו [וס"ל כלל זה אפי' בדבר שחל ממליו, ודלא כתוס' בכורות ט, וע' קובה"ע כה]. ותי' דהי מינייהו מפקת, וא"כ לא יחול שום א' מהם, וזה ודאי דברי בדות⁴.

כגון דאייתי ב' שערות וכו'. פרש"י דלא חל שום איסור עליו עד היום. והאחרונים [קובה"ע לג ו, קה"י לא] הביאו דמבואר דלא חל איסור כלפי קטן כיון דאינו בדין עונשים, ונחשב שחל כשגודל. והאחרונים [ע' מה שהו' בקה"י] האריכו דבסנהדרין נה: מבואר דחל איסור כלפי קטן. ובקובה"ע כתב דהוה רק סיבת איסור, דחל חפצא דאיסורא, אבל הקטן אינו מצווה [וע"ע לקמן פ.]. ובקה"י כתב דחל איסור, אלא דאינו בכלל עונשין, וכמ"כ במקום דאין אחע"א האיסור חל, ורק העונש לא חל.

הרמב"ם בפיה"מ [כריתות יג:]: כתב דאם היה חלב מוקדשים, ונטמא בעודו הקטן, כשמביא ב' שערות חל עליו הכל יחד⁵. וכן מבואר בתוס' זבחים מה: אבל החזו"א [קלד יד] כתב דמסתבר דדוקא לענין איסור גברא אמרי' דחל, אבל מש"כ בגמ' חולין קא דלא חל איסור גיד היינו דלא חל כלל, דבאיסור חפצא אזלי' בתר שעה שנתנבלה. וכע"ז כתב הבן הנובי"א [או"ח ת קיח, וע' לקמן לד.].

רע"א הקשה בהא דלא חל יוה"כ על נבילה, הא חל על מי שמביא היום שערות, ועי"ז יחול על כל העולם דהוה מוסיף. והוכיח מזה רע"א דבעי גדר מיגו, וכיון דבלא"ה אסור לקטן, לא חל עי"ז לגדולים. ובחזו"א [יב] נסתפק דבעינן שיהא מוסיף בשעת קידושין וחלות האיסור, ול"מ אח"כ. [וצ"ב דהאישות קיימת והסיבה מתחדשת תמיד].

כגון דאייתי ב' שערות בשבת. הרמב"ן כתב לאותו שבת, אבל לשבת אחרת איסור זרות קודם. דבאיסור שדבר אחר גורם, בטל הגורם בטל איסוריהו מיניה.

דהו"ל בעל מום וטומאה בהדי הדדי. המהרש"ל [חכמ"ש] הקשה דנוקמא כשנטמא ואח"כ נהי' בעל מום, ואתיא בב"א כמו בהביא ב' שערות. [וע' תי' המהרש"א]. ותי' דלמ"ד טומאה דחווה בציבור, לא שרי לכתחילה אא"כ נטמאו כל הכהנים, א"כ לא חל איסור בעל מום. והאחרונים ביארו דהאיסור קיים, אלא שנדחה. ולא חל האיסור הב' [ועפ"ז דן האפיק"ז בהיתר אשת אח ליבום]. אבל בחי' הגר"נ כתב דמטעם זה נחשב רק שקודם, דהעדר הדחייה אינו חלות איסור מחודש [ועד"ז כתב החזו"א]. והחזו"א [קלד יא] כתב דמסתבר דמ"מ בשעה שכל הכהנים נטמאו חל האיסור. [ועי"ש שדן דכיון דהוה בעל מום לא הותר אצלו כלל קרבן ציבור].

- 1 [וכע"ז הקשה בשעה"מ למש"כ הריטב"א [קידושין עז: ושא"ר] דנבילה לא חל איהו"כ, הא שיעור נבילה בכזית דהוה פחות].
- 2 ובאמת ילח"ק כע"ז בכל אחע"א, שאם אכל ביה"כ פחות מכשיעור, וצירף ע"י פחות מכזית נבילה, וכי הותר. וי"ל דכלפי מצב שאין איסור נבילה ודאי דחל איסור יוה"כ [ותליא בסברת המהרש"ל]. אלא דמילתא דלא שכיחא נחשב התחדשות אח"כ.
- 3 [וחל א' והוה גדר ספק, וענין מש"כ האחרונים במקדש א' מב' אחיות וכדו'].
- 4 והקה"י [כט] הק' דבסוגיין האיסור בעל מום מסבב האיסור טומאה, א"כ עדיף ויחול. ולא הוה ב"א. ותי' דה'פסול' מסבב ולא האיסור.
- 5 [וכתב שם דנחשב כולל ומוסיף כאילו קדם, ואף להקל. וצ"ב].
- 6 וצ"ב דהקשה דלא יחול שום א' [וכמו מקדש א' מב' אחיות], א"כ עיקר התי' דבאיסורין שחלים מעליהם ע"כ אסרה תורה. א"נ דלא שייך גדר אחע"א למנוע שלא יחולו [ויל"פ ע"פ דברי תוס' גיטין מב. וזבחים ל דאין כאן סתירה]. א"כ אמאי הוצרך לתחילת תי'.
- 7 ולפ"ז ה"ה בכל מקום שהוזכר דאין איסור גיד או חלב וכדו' לא חל על איסור אבמ"ה ומוקדשים, מ"מ למי שגדל אח"כ חייב ב'.

ר' חייא שקורי משקר. **תוס'** [שבועות כו.] כתבו דקושיית הגמ' היאך יצא תקלה, אבל אין בזה עונש שבועה דדרשי' האדם בשבועה. אבל **התוס' הרא"ש** בשם **רבינו מאיר** כתב דל"ש הכא האדם בשבועה דלאו אונס הוא, דכיון דאיכא פלוגתא דתנאי טובא בעיניי איסור חע"א לא הוי ליה לאשתבועי.

תוד"ה בר קפרא. ואר"י, דדוקא בת אחת דהכא, שכן משמע הלשון שבת לכל הותרה. לפ"ז הטעם שאמר בר קפרא שבת לכל הותרה הוא טעם שיחול איסור זה. ובהג' **ראמ"ה** ביאר דכוונת התוס' דמטעם זה נחשב קולא בעלמא [וע"פ מש"כ תוד"ה באיסור דבאיסור בת אחת החמור יותר חל]. אבל **החז"ר** [קלד ג] ביאר דדוקא הכא ס"ל לבר קפרא דלא נחשב איסור ב"א, כיון דהאיסור שבת וטומאה בא מכח הזרות ובעל מום, ולכן הוה כאילו קדם איסור זרות ומום, ושוב לא יחול איסור טומאה ונבילה. אבל בעלמא מודה דאיסור ב"א חל, ולפ"ז תוס' חזרו בהם ממש"כ בתחילת דבריהם דנפק"מ לקוברו.

בא"ד וכן משמע קצת לק' דאיסור ב"א עדיף טפי, ומאן דמחייב בב"א היינו משום מידי דהוה איסור מוסיף וכו'. דלמ"ד דאית ליה כולל הוה שווה לאיסור מוסיף. א"כ כיון דמבואר בגמ' דמ"ד כולל ע"כ אית ליה ב"א, א"כ ה"נ עדיף ממוסיף. וכ"כ שאר **ראשונים** מסברא. אבל **ברש"י** מבואר דלהך מ"ד אית ליה מוסיף אבל לא בת אחת.

תוד"ה אצבעו. שהיתה אצבעו חתוכה עד משהו אחרון. ו**בתר"י** כת' דהוה זמן מועט כבת אחת², וכדאמר' [כתובות ל: גבי ק"ל בדבריה מיניה. וכן **תוס'** כתובות ל: ד"ה לא] בשם **ריצב"א** הביא מסוגיין דאף לענין קם ליה בדבריה מיניה חשוב בב"א אע"פ שאינו כאחת ממש. ו**הריטב"א** כ' כיון ד'אותו מעשה' נעשה בעל מום, ותוך כדי דיבור חשיב ב"א, ואע"ג דנגע קודם. **החז"ר** [ועוד אחרונים] הביאו דבמה שנטמא ע"י הסכין לא הוה טומאה שהנזיר מגלח עליו, ואינו חייב על ביאת מקדש. ומבואר דטמא בעבודה חייב אף בטומאה שאין הנזיר מגלח. **אלא לבר קפרא ל"ל לאשתבועי**. **הריטב"א** פי' דפשטא דמתני' מסייע ליה קצת, ולהוציא מלבו של ר' חייא סגי בדיבור קל.

לג:

מיתבי זר וכו' יש כאן משום וכו' דברי ר' יוסי. והגמ' מעמידה באיסור כולל. וללישנא [בע"א] דר' יוסי ס"ל איסור כולל נחא אבל לגמ' [לב:] דל"ל איסור כולל, ה"נ כוונת ר' יוסי לקוברו בין רשעים גמורים³ [ולא משום כולל]. ו**הרמב"ן** [לג.] הקשה דכיון דברייתא [דלעיל לב, וה"נ הכא] איירי בלקוברו מנ"ל דפליגי לענין עונשין כלל [במוסיף]. ותי' איכא למימר גמ' גמירא לה דלא פטר אלא בכולל וכו'.

אלא לר' שמעון ובאיסור כולל הוא דפטר וכו' הרמב"ן [לג. וכע"ז בתר"י] הקשו דילמא באיסור בת אחת דאיכא תרתי מחייב ב' לענין לקוברו. ותי' כיון דשמעינן לר' שמעון דפטר אפי' מלקברו, ש"מ לא שאני ליה וס"ל דקבורה כמיתה וקרבתו, ובכל מקום דאחע"א אינו חל אף לקוברו.

רש"י ד"ה שחיטה. ואין כאן זרות. **השעה"מ** [יו"ט ג ד] והרש"ש דייק דיש חיוב שבת, דאע"ג דקרבתו ציבור דוחה שבת, היינו רק לכהנים. ובבית הלוי [ב ט ג] ביאר דכיון דזר אינו מצווה על העבודה לא ניתן שבת לידחות אצלו. אבל מ"מ אם עבר ושחט שחיטתו כשירה. וכתבו האחרונים דבשחיטת פסחים בשבת הותר אף שחיטת זר, דהוה קרבן יחיד והדין שחיטה מרי אבעלים. אבל **הנמוק"י הגרי"ב** והחז"ר כתבו דכוונת רש"י דאין איסור זרות, וכיון דמותר לזר לשחוט אין חיוב שבת.

אי בקבלה והולכה טלטול בעלמא היא. **תוס'** סוכה מב: הביא מכאן דמדרבנן אסור משום טלטול מוקצה⁴. ו**תוס'** הביאו דהוה מוקצה אע"ג דחזי למילתיה. ודחו דכיון דזר הוא [וכלפיו אינו ראוי כלל]. ובשעה"מ [לולב ז] דן אמאי לא מהני הא דראוי לאחרים.

1 וצ"ב מש"כ התוס' אחות אשה.

2 ועוד תי' כתוס', ומבואר דהוה תי' בפנ"ע [וצ"ב דאף לתוס' ע"כ נגע לפני שנחתך].

3 ו**הרמב"ם** [ביאת מקדש ט יב] פסק דחייב משום שבת ומשום זרות [דאף דר' יוסי ל"ל כולל, להלכה קיי"ל איסור כולל]. ו**הראב"ד** השיג דוקא בב"א.

4 [לכאורה היינו הדם, דהמזרק הוה כלי].

אי בהקטרה והא"ר יוסי וכו'. העורל"ן הקשה דמ"מ יתחייב משום כיבוי ע"פ הגמ' ביצה כב ע"ש.
והגהש"ס הביא בשם הירושלמי דחייב משום בישול. אבל הרשב"א וריטב"א כתבו
דאימורים להבערה לחוד קיימי ולא לבישול. [והוה מלאכה שא"צ לגופה]. ובחי' הגר"ן הקשה
לדברי הירושלמי דאין איסור זרות במלאכת הבישול, ומה שייך בזה אאחע"א [וכעין מש"כ
תוס' לד. ד"ה והוציאו, וכע"ז הק' הקה"י לדברי העורל"ן].

והא"ר יוסי הבערה ללאו יצאתה. [וקאי ללישנא דבכולל חייב חטאת]. הרמב"ן פי' דמשמע
הלשון דיש כאן דין שבת אף לענין קרבן. אבל לתוס' כוונת הגמ' דכיון דהוה לאו בעלמא,
הוה איסור קל ולא חל בכולל.

תוד"ה אמר ר' יוסי. ולהכי פריך והאמר ר"י הבערה ללאו יצאת והיכי חייל. ולא חל איסור
הבערה כיון שהוא קל. והרמב"ן חלק דשאר מלאכות שבת הוה איסור חמור. וכיון דחל שם
שבת, הכל שם א', וחל אפי' ללאו שבו'.

בשחיטת פרו של אהרן, שזר אצלו. תוס' יומא מב. [סוד"ה שחיטה] כתבו דאף בשחיטת
פרו של אהרן אמרי' דשחיטה לאו עבודה, והא דבעי כה"ג הוא משום דין בעלים.
והאחרונים הקשו א"כ אמאי יתחייב משום זרות בסוגיין. והחז"א הקשה [אף לולי דברי התוס']
מנלן דחל לאו זרות על כהן הדיוט, ואף דדין עבודה זו הוא דוקא בכה"ג.
המאירי כת' אע"ג דכל עבודת יוה"כ בכה"ג, מ"מ בשאר קרבנות שחיטה לאו עבודה, אבל בפרו בעינן ושחט
אהרן.

מידי חטאות קתני או לאוי קתני. כ"ג רש"י ור"ח [הו' בתוס']. ולתוס' תי' הגמ' אין כאן לאו,
דהוה קל על חמור [ואף למ"ד דאיסור כולל]. ולרמב"ן תי' הגמ' דאין משמעות בביריתא דחל ב'
לענין עונשין. ואה"נ מני בביריתא איסורין. ללישנא דס"ל לר' יוסי איסור כולל המ"ל לאוין. ורב אשי
תי' אליבא דלישנא דר' יוסי ס"ל לקוברו, ול"ל איסור כולל.

והריטב"א הביא גיר' מידי חטאות קתני, לאוי קתני ואיסורי חשיב. [ולדברי הרמב"ן מתיישב].
והריטב"א פי' אף לדברי התוס' דאע"ג דבעלמא אין איסור קל חל, הכא שאני דיש שם שבת
ונחשב איסור חמור [וכסברת הרמב"ן].

התרי' הביא בשם רש"י [ליתא לפנינו] דלמסקנא קאי בקבלה והולכה. [ואיסורי קתני דהוה איסור דרבנן].
והתרי' חלק דאיידי בהבערה.

הרי אלו חייבין וכו'. התוס' הרא"ש הקשה דמשכחת לה חטאת נוספות, ואי לפושי
חטאות הו"ל לכתוב כגון שהיתה בת אשתו וכו', ותי' דלא נחית אלא להשמיע איסור כולל
ומוסיף ובת אחת. והקשה בשם רבינו מאיר א"כ אמאי כתב נדה. ותי' שחידש דאפי' נדה
דיש לה היתר תדיר חל במוסיף.

אי במזיד מי איכא קרבן. רע"א הק' דמשכחת בהזיד בלאו ושגג בכרת דמתחייב חטאת
[לר"י שבת סט']. ובאחיעזר [ג ב] הביא בשם הגר"ח ליישב דהיכא דשגג רק בכרת אין חילוק
חטאת, להתחייב על כל ערוה בפנ"ע, דכתיב כרת א' על כל העריות, אלא שכיון שחלוקים
ללאו חלוקים לחטאות. והיכא דהזיד בלאו, כלפי הכרת אין חילוק⁵.

אי במזיד מי שרי. הרמב"ן הקשה דילמא הן היו שוגגות, והזכרים היו מזידים. וי"ל
דמסתמא כולה בחדא גוונא. ומבואר בסוגיין דאשת איש שזינתה בשוגג מותרת לבעלה. והמהרי"ק [קסז
והו' ברמ"א קעח ג] כתב דהיינו דוקא שסבורה שהיא בעלה, אבל בשוגגת שסברא שאין איסור בזנות נאסרת
על בעלה⁶, דנחשב שיש כאן בגידה בבעלה.

- 1 ותי' הגר"ן דהירושלמי ס"ל דסבתר בר קפרא משום דשבת לכל הותרה וכדאיתא לב, ולא משום
אאחע"א.
- 2 ולכן כל איסור שבת נחשב איסור חמור, אבל אין בזה טעם 'מיגו' שחל איסור חמור דשבת חל איסור קל,
דהיינו כולל בעלמא.
- 3 ומשמע מדבריו דיש חיוב זרות. וצ"ע.
- 4 וכן לר"ל [שם] בשגג בלאו וכרת, דסבר דהוה איסורא בעלמא.
- 5 ובקוה"י [שבת ל] דבעינן שגגה בדבר המחייבו חטאת, ועי"ש שהאריך בזה.
- 6 והביא ראייה מדברי הרמב"ם [הו' בסמוך] דאפי' קטנה נאסרת על בעלה, ואין לך חסרון ידיעת הדין יותר
מקטנה בת ג' או ד'.

פיתוי קטנה אונס ניהנו. רע"א [כתובות מב] הקשה א"כ כל מפתה קטנה יתחייב כדין אונס, ולא כחוב מפתה. ובקוב"ש [כתובות קמט] תי' דאף דפיתוי קטנה לא נחשב 'רצון', מ"מ ג"כ לא נחשב אונס. ובחי' הגר"נ תי' דהמפתה עושה מעשה פיתוי, ולענין קנס נחשב מפתה.

ותוס' כתובות [ט]. הביא מכאן דקטנה אינה נאסרת כלל על בעלה [דבסוגין קאי בכל אופן]. אבל הרמב"ם [סוטה ב ד, ואיס"ב ג ב] פסק דקטנה שזינתה ברצון נאסרת על בעלה, והראב"ד השיג מסוגי' דפיתוי קטנה אונס, דאין חילוק בין קטנה לקטנה. וה"ה [איס"ב] כתב דהרמב"ם למד כן מהגמ' כתובות ט. [וכקושיית התוס' שם], ודחה סוגיין.

ועוד הביאו האחרונים [ב"מ קעח, רע"א] מהגמ' סנהדרין [נה:] דקטנה שנרבעה לבהמה נחשב תקלה וקלון, ומבואר דלא נחשב מזיד. והבית יעקב [כתובות ט.] כתב דהרמב"ם איירי דוקא בהגיע לעונת הפעוטות, דאל"כ שוטה בעלמא היא. ובקה"י [לב] כתב [ע"פ הירושלמי] דלדעת הרמב"ם פיתוי קטנה הוה ספק רצון ומותרת, וכיון דיש לה דעת קצת נחשב הספק יש בה דעת לישאל [וספק טומאה ברה"י לפי' דאסורה מסוטה, דיש בה דעת לישאל³], ואסורה לבעלה מספק [אבל קטנה ממש נחשב אין בה דעת לישאל ומותרת לבעלה].

לד.

ומאן האי תנא וכו'. הת"י כתב דאף דמ"ד איסור כולל כ"ש דאית ליה מוסיף ובת אחת, הביאו דברי ר' מאיר דבהדיא ס"ל כל הנז.

שאכל חלב והוא נותר מן המוקדשין. בגמ' בכריתות מבואר דע"י שהקדיש מיגו דאתוסף איסור הנאה חל איסור מעילה. ומשמע בגמ' שם דאיסור הנאה הוה איסור מוסיף, וכ"כ רש"י והר"ף בסוגיין והרמב"ם [בפיה"מ שם]. אבל תוס' [חולין קא. וכע"ז שבועות כד: ד"ה יש] ביאר כוונת הגמ' דהוה איסור כולל, דהוה איסור חמור על קל, ותוספת איסור הנאה לא נחשב מוסיף. ורש"י שבועות כד: כתב דמיגו דחל איסור הקדש הבשר חל על החלב, והוה איסור כולל⁵. [וע' בסמוך דעת ר"ח].

והרמב"ם בפיה"מ כריתות שם הקשה א"כ אף בבשר נבילה בחלב יחול איסור אכילה על הבשר, כיון דחל איסור הנאה. ותי' דכיון דלא חל איסור אכילה לא חל איסור הנאה. [וכתב דזו נקודה נפלאה]. והאחרונים [קובה"ע ל, שי' ר' שמואל] האריכו בביאור דבריו.

הת"י כריתות יג: כ' דאיירי בקדושת הגוף דיש חיוב מעילה אע"ג דנותר אינו שווה מידי. אבל בקדושת דמים פטור באיסור"ה. ואכ"מ.

תוד"ה אם. ומסיק דיש עירוב והוצאה ליוה"כ. אבל רש"י העתיק דקסבר אין עירוב והוצאה. והרשב"א כתב דלרש"י במסקנת הגמ' בכריתות נדחה ראיית רפרם מהמשנה, אבל באמת ס"ל דיש עירוב והוצאה ליוה"כ. [ובשאג"א ע האריך לדינא].

האחרונים [צל"ח פסחים כט] הקשו דכיון דמתחייב משום שבת, א"כ ק"ל בדבריה מיניה ונפטר מחיוב מעילה, וממילא אין אשם וכדאיתא בפסחים כט. והקצות [כח א] כתב דכל שלא נעשית העונש אינו נפטר בידי שמים, וכיון דחייב ביד"ש, חייב אשם. והנתיבות שם תי' דאיירי במעילה דקדושת מזבח דהוה כפרה, ואין פטור קלב"מ. [והאחרונים האריכו בכל זה. ואכמ"ל].

תוד"ה והוציאו. פי' הקו', חל עליו איסור אכילת יוה"כ ואיסור הוצאת שבת. וקש' לר"י דמה ענין זה לאיסור חע"א, דבשביל איסור מלאכה לא ימנע איסור יוה"כ. וכע"ז הקשו שא"ר. וביאר הקובה"ע [ר"ס לג] דאחע"א שייך בב' איסורים על פעולה א', והכא האיסורין על פעולות

- 1 ובמנח"ח [סא ח] כתב דתליא בתוס' והרמב"ם האם שייך חיוב מפתה בקטנה.
- 2 ויל"ד האם גם שלא כדרך פיתוי, אלא היא מפתתו האם תאסר.
- 3 ובשמעתא [א טז] הקשה בקינוי וסתירה של קטנה [לרמב"ם], הוה אין בו דעת לישאל, ואמאי אסורה לביתה. ותי' דהוה משום שהבועל גדול. [ובשער"י האריך דבסוטה אין חילוק בין יש בו דעת לישאל]. והאחרונים תמחו על דבריהם דבהדיא מבואר דקטן שיש בו דעת קצת נחשב יש בו דעת לישאל.
- 4 ע' קובה"ע [לג ז] דדן דאף אי לא חל איסור אכילה, יאסר לאכול דכל אכילה הוה ג"כ הנאה.
- 5 ומשמע בתוס' שבועות דהמ"ל דהוה איסור כולל משום איסור הנאה, וחדא מינייהו נקט. [ומ"מ צ"ב דנקט טעם אחר מהגמ'].
- 6 והצל"ח תי' מכי לעסיה נתחייב במעילה. ור' בונים איגר [הו' ע"ג המשניות כריתות שם] האריך אמאי נחשב חייב על מעשה א'.
- 7 ועוד הקשו הרמב"ן והרשב"א דאלת"ה לבר קפרא דל"ל ב"א העושה מלאכה ביוה"כ שחל שבת על איזה אתה פוטרו [אף על המלאכה]. [וצ"ב כוונתו, דאה"נ חל א' והוה ספק, וכמ"ש הראשונים [לג]]. ולכאורה כוונתם דשבת ויוה"כ ב' הקדושות חלו יחד ולא תליא באחע"א. וצ"ע בסוגיה בחולין שם. וצ"ב מה

חלוקות, ואף שעכשיו עשה ב' פעולות במעשה א'. [אבל לרש"י מב' דתליא במעשה].

בגמ' חולין קא: יש מ"ד דשבת ויוה"כ אינו חייב אלא א', ומקשה הגמ' סוף סוף תרוייהו בהדי הדדי קאתי. ופרש"י דא"נ הזיד בא' מהם ושגג בשני, הרי חיוב חבירו עומדת וחייב. משמע דלמ"ד דאיסור בת אחת³ אינו חייב אלא א', מ"מ חייב על כ"א מהם.⁴ [ומבואר דיש יסוד מ"ד דלא מהני ב"א משום דא"א לחייב ב' על עבירה א', וצ"ב]. והריטב"א בחולין שם הביא בשם תוס' להקשות דלמ"ד אאחע"א לא חל כלל, ואפי' כשאין ע"י חיוב חטאת.

בא"ד ואמר ר"י דאיסור ב"א היינו הוצאה דשבת ודיוה"כ. [וכ"כ הרי"ף]. ולרש"י [ד"ה אם] בסוגיין ילפי' איסור ב"א משום אכילה דיוה"כ והוצאה דשבת. והרשב"א כ' בשם ר"ח [וכ"כ הרי"ף בשם רבוותא, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ שם] דאיירי [שנטמא, והבהמה הוקדשה] ואח"כ הביא ב' שערות, וחלו עליו בבת אחת איסור חלב ואיסור טומאה. [והרשב"א הביא דגרס כן בכריתות, ועי"ש שיטמ"ק ב.]. והרשב"א תמה דא"כ מנלן דיש כאן כולל ומוסיף [וכה"ק בשאג"א ע⁵]. והשאג"א [ס"ס ע] פי' עוד דלחד תי' בגמ' בשבועות כד: איירי מתני' בבכור [דליתא בשאלה], א"כ בשעת לידתו חל איסור חלב ומוקדשים בב"א.

ור' מאיר. לרש"י והרי"ף ראיית הגמ' מדברי ר' מאיר, אבל לר"ח אף מת"ק דהמשנה מוכח דס"ל כולל ומוסיף וב"א אלא משום דהוה סתם משנה, ולא חלקו עליו חכמים אלא בסיפא.

טעה בדבר מצוה וכו'. ובדבר מצוה פטור מחטאת, וע' בסוגיה בפסחים עב. והאר"ש [שבת א יא] דן דמבואר דפטור אף בעריות, ולא דמי למתעסק בעריות דחייב שכן נהנה.

בערב פסח דזמנו בהול. משמע דמש"ה פטור משום טועה בדבר מצוה. אבל הרמב"ם [תרומות י יב, והו' במאירי] כתב דכיון דבהול פטור אף מקרן [דנחשב אונס]. ואכ"מ.

תנוד"ה בערב. דאיכרי עבודה, אפי' חללים. ורע"א [שם] תמה דאכילת עבדים ואשת כהן, דנתברר שגירשם לא שייך הך טעמא. וצע"ג.

בשופעות מתוך י"ג וכו'. פרש"י שנולדו בא' בתשרי וכו' ומסרו קידושין שיחול ביום מחרת [ע' בסמוך היאך מהני]. ולא איירי דפגע שליח בשליח, אלא חל בב"א בתחילת היום. והמשנ"ל [אישות ב כא] הביא דמבואר דחל הכל בתחילת היום [וכדעת הפוסקים⁶], ול"צ להשלים מעת לעת דשעות [ובתוס' ערכין לא. ד"ה מיום] הביא בזה מח'. ורע"א כתב דלגיר' ר"ח אין ראייה.

אבל לגיר' ר"ח [הו' בתוד"ה מתוך ושא"ר] הזכרים גדולים, והאב קיבל קידושין [בב"א].

ובשרית נוב"י [או"ח ת קיח מכן המחבר] כתב דלדברי רש"י מבואר דאף איסור נדה, דהוה על החפצא, כיון שגדלו נחשב שחל הכל בב"א. ודן דמסתבר דאיסור חפצא כבר חל, והיאך יחול שוב איסור אחות אשה ואשת אח. [וכתב דלדברי ר"ח אין ראייה לזה]. והחזו"א [קלד טז] כתב לחלק דנבילה כיון דלא חל על החפצא [מדין אאחע"א] בשעת מיתת הבהמה, לא תחול אח"כ למי שהביא ב' שערות אח"כ. אבל אחות אשה אשת אח ואשת איש, כיון דהאישות קיימת, אף דלא חל האיסור כלפי עלמא, כלפי מי שהביא ב' שערות חל דהוה בב"א⁷.

והרמב"ן הקשה עוד דגדלות תליא בשערות ולא רק בשנים, וא"א שיביאו כולם שערות בב"א. והרשב"א תי' דאיירי דהביאו שערות באותו יום, ואמר' מדהשתא גדול מצפרא נמי גדול [דקי"ל כרב קידושין עט. דאמר' כן, דבוגרת לפנינו], וכל חד אמרי' דמצפרא נמי גדול [ועי"י חזקה הוכרע דהוה בב"א], ומביא קרבן ונאכל.

הקשו לפ"ז.

8 **ובקובה"ע** שם האריך לדון דאיסור שבועה הוא משום חילול הדיבור, א"כ מה שייך בזה אאחע"א, דהוה פעולה נפרדת באותו מעשה.

3 אבל משמע דבכולל או מוסיף לא חל כלל האיסור השני, ורק בב"א דיש סברא דל"מ כלל האיסור הב' לחייבו.

4 **ובקובה"ע** [ל ט] דן בגדר החיוב חטאת לפ"ז, דכיון דחלו ב' איסורין בב"א [וחלו שניהם], א"כ לא נודע לו משום איזה חטא נתחייב. ושוב כתב דבתורת ודאי נתחייב מחמת כל א' [כל שאינו חייב על השני].

5 **והרמב"ם** בפיה"מ שם אחרי שכתב דהוה ב"א, שוב כתב דהוה מוסיף. והשאג"א תמה אמאי בעי תרוייהו. ומשמע דיש נידון כלפי החפץ ונידון בפנ"ע כלפי הגברא. ועי' בשיע' ר' שמואל דביאר בזה.

6 **וכ"כ הרשב"א** [נדה מז:], וכ"מ בתוס' שם. ועי' ש"ך [חול"מ לה א] **ומג"א** [אר"ח נג יג]. אבל הריטב"א נדה שם והדברי חמודות [נדה ה ה] ס"ל דבעי שעות.

7 **וצ"ב.** ולפ"ז בתי' הגמ' לב. דמיתלא תאלי נתחדש ב' אופנים, בעריות דלא נאמר דחל היתר, ועוד דנבילה דחל השם אח"כ.

בשופעות. תוס' בע"ב [ושא"ר] כתבו דלאו דוקא, דכל שלא טבלה עדיין בנדתה היא. [ואף דלא חל איסור נדה למי שעדיין לא גדל, חל אח"כ, דהוה נדה בחפצא]. והראב"ד [על הרי"ף] כתב דשופעת מפני שהחטאות צריכות ידיעה, ואם הפסיקה מי מודיע שהיא נדה. [וצ"ב].

תוד"ה מתוך. שאין יכולים לקדש ולא לעשות שליח עד שיגדיל, שאין מעשה קטן כלום. [והאחרונים האריכו לדון האם הוה חסרון 'מעשה' או בשליחות. וע"ע נוב"י אה"ע ת נד י]. והתוס' הרא"ש כתב דדיבור של קטן יכול להני לאחר שיגדיל, מידי דהוה אלאחר שאתגיר דאין מעשה גוי כלום. אלא שהקשה דהוה דבר שלא בא לעולם, והך לישנא לא קאי כר' מאיר [וכה"ק הרמב"ן ושא"ר]. והמשנ"ל [ד ז] כתב ליישב דזמן ממילא הוה, ואינו מחוסר מעשה [ובזה אף רבנן מודו לר' מאיר]. והמשנ"ל הביא לדייק דרש"י קאי כשקידש רק ביום אחרון, וכתב דבפשוטו לאו דוקא, דל"מ דיש לקטן יותר דעת ביום האחרון לפני שגדל. ות"י דכוונת רש"י דאיירי דהביא שערות [וכצד דביום י"ג שנים ל"א דהוה שומא], ומ"מ מחוסר זמן עד שיגדל. וס"ל לרש"י דמחוסר הבאת שערות הוה דבר שלא בא לעולם, ולכן איירי במחוסר זמן. [ובאבנ"מ מג א האריך בזה אי אמרי' דמחוסר זמן הוה דשבל"ע].

ובמהר"ח אר"ז [קסד] כתב בשם ר"מ מאירא לפרש דהכא מהני ע"י שליח, וכיון דהוה פעוטות יכולים לעשות שליח שיחולו הקידושין כשיגדיל³. והא דאמרי' דכל מילתא דאיהו לא מצי עבד היינו במעשה השליח, אבל לא בעינן מצי עבד בשעת מינוי⁴. וכתב דבשעת גדלותו היתה בידם למחות ולבטל הקידושין.

והאחרונים תמהו דקטן אין לו דעת, א"כ אינו יכול לעשות מעשה קידושין כלל, ואף לר' מאיר. והקר"א וחזר"א [סא] ביארו דע"כ איירי שעשו מעשה קידושין מבעוד יום, ובעודם עסוקין באותו הענין גדלו, ולכן חלים הקידושין מיד בשעת הקידושין בשתיקתם⁵. אבל בקה"י [ל ב] כתב דלא מצאנו בהדיא דיש חסרון לקטן שאין לו גמירות דעת לקנינים⁶. אלא דאמרי' בכלך מקום דאינו 'בר קנין', ולזה מהני לר' מאיר דבר שלא בא לעולם. וע"ע ח"י הגר"נ.

ועוד הקשה רע"א [משניות קב] דאינו יכול להקנות הכסף. ובמשנ"ל דן אי בעינן שיהא המעות בעין [ועי"ש, ואכ"מ].

בא"ד [בע"ב] דלאחר ג' שנים ויום א' חזיא לביאה. ומבואר דאף דחל הקידושין בקטנות, כיון דאין אפשרות כלל לעבור על האיסור ביאה נחשב דלא חלו האיסורים⁷. [ובקוב"ש ב חולין נא הקשה דאף חלב חי אין חייבין עליו עד שישלנו. ומ"מ נחשב דחל האיסור. ות"י דמ"מ בידו לבשלן]. והאחרונים ביארו דרש"י לא ניחא ליה בפי' זה, דס"ל דחל האיסור דהחפץ קיים, והוה רק חסרון בצורת ביאת איסור.

והא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. צ"ב מנלן דאיירי בבתולות⁸. והראשונים כתבו

- 1 והרשב"א [לקמן קט:]: כתב דהמקדש קטנה, לצד דכי גדלי בהא חל מדאורייתא אחרי שגדלה, וכמו מקדש לאחר ל'. והמגיה למשנ"ל [שם] כתב דברשב"א כאן מבואר דל"מ, וחילק דדוקא בקטנה מהני ולא בקטן. וע"ע אבנ"מ [מג א]. אשה [ע"פ מש"כ האבנ"מ מד ג ע"פ דברי הר"ן נדרים כט דמבטלת דעתה ורצונה ומסכמת לקידושי הבעל].
- 2 ודייק מהטור והרא"ש בשם ר"ת דמהני שערות ביום י"ג שנים, דהוא יום לפני שגדל [וכן האריך המשנ"ל ב יח, אבל תוס' נדה מט הביא דברי ר"ת על יום י"ג שנים ויום א']. והמגיה הק' דרש"י נדה שם לא ס"ל כן. [והמשנ"ל נקט דבעי שערות וגם שנים, וע"ע לע"י ג].
- 3 וצ"ב היאך מהני מינוי קטן, ומה מהני בזה שהגיע לפעוטות. [ואפשר דכוונתו להקנות המעות].
- 4 וצ"ב דהכא השליח קידש בעודו קטן [שיחול למחר], דא"א לצמצם בשעת תחילת היום. והוה מעשה דא"א לעשות בעצמו.
- 5 וצ"ע דבגמ' בנזיר יא מבואר דל"מ מינוי שליח בדבר שלא בא לעולם, משום דאיהו לא מצי עבד.
- 6 [ואף זמן השתיקה נחשב זמן א' ובת א']. והחזר"א כתב דתוס' פליגי דכיון דמעשה הקידושין היתה דקטן לא אמרי' דשתיקתם ע"ד כן.
- 7 אבל בחולין יב אמרי' דאין לו מחשבה [אפי' ליחוד כלי], והקה"י נדחק ד'מעשה קידושין' נחשב מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו.
- 8 האחרונים הק' א"כ ערוה פחות מבת ג', יתפס קידושין דלא חל האיסור. וע"כ דסיבת האיסור מונע קידושין וכמ"ש האחיעזר [הו' לב].
- 9 ורע"א כתב דמסתבר לגמ' דסתם מתני' איירי בבנות ישראל כשירות, שלא זינתו. ואילו נשאו קודם יצאו מרשות האב לקדש בקטנות. והריטב"א כתב דמסתמא איירי בבתולות צנועות, שהם לא היו בקיאים בהם, ולפיכך באו לידי שגגת חילוף.

דלדעת ר"ח יל"פ דהגמ' דייקו דהשתא נפסלה לתרומה, אבל קודם היתה מותרת. וכיון דנתקדשה פחות מבת ג', עם נבעלה היתה נפסלת לכהונה. אבל לגירס' רש"י אם זינתה לפני שנתקדשה לא נפסלה לכהונה, ומנלן דאירי בבתולות. ובתוס' הרא"ש הביא דרבינו מאיר תי' דהגמ' מדייקת מדקתני בשעת כניסתן לחופה הוחלפו, אבל קודם חופה אין חיוב חטאת. דהוה נערה המאורסה ודינה בסקילה, ובנערה מאורסה אין חיוב חטאת, דלא הוזכר בכלל ל"ו כריתות. [וזה חידוש גדול, וע' ערול"נ דהאריך בזה]. ובשול"ת מהר"ח אר"ז [קסד] הביא דהמהר"ם חזר בו דנערה המאורסה הוה בכלל א"א לחיוב חטאת. והמהר"ם תי' דראיית הגמ' מהא דהוזכר חופה, ולא קני חופה בבעולה.

אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. הר"ן [קידושין י.]. כתב דהיינו רוב נשים, אבל יש מיעוט שמתעברות. והאחרונים דנו ליישב את הסוגיה ע"פ דבריו.

לד:

והא תמר וכו' הנוב"י [אה"ע ק כב] ביאר דהק' היאך סמכה תמר שתתעבר מיהודה, ומ"מ יש מיעוט מביאה ראשונה [וכמ"ש הר"ן].

באצבע מיעכה וכו' כל מועכות של בית רבי תמר שמן. הריטב"א ביאר דלשם שמים נתכוונו, שהיו רוצות להקים זרע מבעליהם, וכדרך שנתכוונה תמר ולכן נקראו על שמה.

תוס' עו. ד"ה שלא כתב דאף לאה מיעכה באצבע, ונתעברה מביאה ראשונה [וכדאיתא התם דכחי וראשית עוני, שהי' מטיפה ראשונה]. והמהרש"א כתב דהיה אפ"ל דיעקב אבינו שלט בעצמו ולא הוציא זרע. ובגהש"ס ציין לרש"י [בראשית יט לז] דאף בנות לוט מביאה ראשונה נתעברו, וע"כ דמיאכו באצבע.

ער ואונן שימשו שלא כדרך וכו'. [והמהרש"א הקשה מנ"ל לגמ' להקשות כן]. אבל רש"י בחומש [בראשית לח ט] כתב דהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ. והריטב"א כתב דרש"י ס"ל דהוה דחיה בעלמא. א"נ סמך על המדרש.

ובפרשת דרכים [למשנ"ל ד"א עמ' יט] הביא בשם א' מחכמי אשכנז ע"פ הגמ' סנהדרין נח: דבן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה, ולכן ער ואונן לא קנו את תמר, דכיון דבהך ביאה מתחייב מיתה אין תפיסת קידושין. [והאריך שם בדין האבות לפני מתן תורה].

תוד"ה ולא. וכן אם תענה את בנותי, שלא כדרך. רע"א הק' דבגמ' יומא עז: מבואר דהיינו מניעת תשמיש.

בא"ד עוד אמר ר"י וכו' והב"י [אה"ע כה] הביא דכ"פ הרא"ש. וכתב דאילו היו רואים דברי הזהור בחומר האיסור לא היו כותבים כן. ובהג' ראמ"ה כתב לתרץ קו' תוס' דלפני מתן תורה היה נחשב השחתת זרע, דלא היה דרך ביאה, אבל אחר שנתחדש דנחשב ביאה הותר.

אותה פרט לכלה, לפי שאין אשה מתעברת וכו'. הערול"נ הקשה א"כ אף איילונית ועקרה לא תטמא.

שוב אינה יולדת. היש"ש כתב דנר' דקאי אמתני' דקטנות מחזירין מיד, וה"ה נשים ששהו' י' שנים וכו'. [וכן עקרה לא החמירו הכא משום הבחנה, כיון דלא שכיחא].

שאינ דעתה לינשא. היש"ש [כ] הביא י"מ דהיינו כשהיתה דעתה לינשא לאותו שנשאה. אבל אם לא ידעה בו, או שהיתה לו אשה שוב אינה יולדת. ואם ילדה אסורה לבעלה [ע"כ כוונתו בכהן]. והיש"ש חלק דכל שדעתה לינשא יולדת, ודוקא היכא דלא רצתה לינשא משום כבוד בעלה [ובת רב חסדא רננו, דקפצו בנ"א הגונים]. אבל הערול"נ העיר דהפוסקים השמיטו דין זה דמי שאין לו בנים אסור לישא מי ששהתה אחרי בעלה.

בס' חסידים [תצג] כתב [טעמא דקרא] לדין אשת אח שלא היה מעולמו, משום להקים לאחיו שם, ועד שיהא בן י"ג כבר בת שנים רבות, ואינה ראויה ללדת שהרי שהתה י' שנים אחר בעלה. ובקטן ל"מ הא דדעתה עליו, דאין תאווה בקטן. [וביעב"ץ התקיף סברא זו].

לנכרי נבעלת. הריטב"א כתב לא שנבעלה ממש, אלא שנתאוה לו, ובענין זה המחשבה חשובה כמעשה דלא למהוי לה עקריות. אבל היש"ש פי' דנבעלה באונס לנכרי, וכיון דהיתה מצטערת ע"ז תמיד וכו' ילדה אף אחרי י' שנים מביאת העכו"ם.

1 והזכיר אח"כ עד שיהא בן י"ח או כ' [משמע שאז ראויה לילד], ואח"כ כתב כשבן ט' ראוי לביאה. [וצ"ב כל דבריו שם].

2 וביאר דמשום תשובת המשקל כפי ההנאה באיסור היה דעתה תמיד ע"ז, ולכן לא פסק חוש התאוה.

לה.

כהוראת שעה היתה, וחילוף ל"ש. החזר"א ביאר דבכל א"א ל"ש גזירת המתנה, דבכל מקרה תולים רוב ביאות אחרי הבעל. ורק הכא שלא היתה עם בעלה קודם שייד גזירה. ולא שייד לגזור אטו מקרה אחר.

ל"א אמר שמואל וכו' אבל קטנה בת ישראל אי"צ להמתין, הוא דאמר כר' יוסי. פרש"י ומיהו [בזנות] בישראלית גזר, ולא סבר כר' יוסי בהא. וכ"פ ר"ח ובעה"מ כשמואל דגזר בישראלית. אבל הר"ף חלק דהלכה כר' יוסי דבכל זנות אי"צ להמתין. והרמב"ן [ושא"ר] ביארו דס"ל דרך בנישואין איירי שמואל דגזר.

תוד"ה חוץ. ועוד אור"י כשמתגיירת עם בעלה וכו'. מבואר בתוס' דאף גיורת שהיתה נשואה לגוי לא חיישינן, דחוששת ומתהפכת. והאחרונים תמהו בזה. אבל לדברי הר"ף איירי בסוגיין דרך זנות, אבל בנשואה [קודם] ודאי גזרו.

רש"י ד"ה מתהפכת. דכיון דהיפוך קל, דכל אשה מזנה אינה רוצה להתעבר. והתו"י הקשה דשפחה אינה מתהפכת, דרוצה להוליד עבדים. [וצ"ל לדעת רש"י דשפחה נשואה לעבד ודאי צריכה להמתין, ויוצאת בשן ועין קאי בשפחה שזינתה]. ועוה"ק התו"י דעיקר התי' חסר מהספר. ולכן כתב כתוס' דלמסקנא יוצאת בשן ועין צריכה להמתין, ותי' הגמ' דאנוסה מתהפכת ואף דממילא.

תוד"ה אע"פ. פי' הקו' טעמא משום ובת כהן [ולפנינו רש"י פי' באופ"א²]. דכיון דהוה חייבי כריתות נחשב כזר אצלה, וכ"כ תוס' לקמן סח: [ד"ה עכו"ם] ותוס' מד: [ד"ה הכא] בתחילת דבריהם. ותוס' מד: בסו"ד כתבו דחייבי כריתות שנאסרו ע"י קידושין, לא נחשב זר מעיקרא, כיון דמעיקרא היתה ראויה לו [וכתוס' כאן].

בא"ד אלא לר"י נראה וכו'. דהוה מטעם טומאה וסוטה. [והאריכו בזה הראשונים נו: עי"ש].

הדרן עלך פרק ארבעה אחין

פרק החולץ

תוד"ה החולץ. א"כ מזיד הוא ולא מיחייב קרבן דלא שב מידיעתו. **האחרונים** הקשו אמאי כתבו תוס' משום דלא שב מידיעתו [שאם נודע לו היה שב, והוה תנאי בחיוב חטאת], הא לא הוה שוגג כלל ואין חטאת במזיד. וכ"כ הרמב"ן מזיד הוא ולא מחייב קרבן [וכע"ז בשא"ר]. ובתוס' משמע דלא נחשב מזיד גמור כיון דיש מיעוט מפילות, במה שעבר על דין רוב, וכ"כ בערול"ג.

תוד"ה ונמצאת. כיון דרוב נשים עוברין ניכר וכו' מאי הו"ל למיעבד? מבואר דכיון דמסייע לה רוב נחשב אונס ופטור מקרבן. **הנוב"י** [אה"ע ת צו] הקשה דנשאת ע"פ עדים שמת בעלה, ושוב בא בעלה, חייבת קרבן [וכדתנן פז:], ולא אמרי' דנחשב אונס משום דסמכה על עדים, כיון שנמצא שקר. ותי' הנוב"י דהתם נתברר שהעדים שקרנים, ואין כאן עדות, ונשאת בטעות. אבל הכא אף אם נתברר שהיא מהמיעוט הרוב קיים².

בא"ד וא"ת וכו' תוך ג' חדשים לאו חליצה היא, ואור"י נהי דלאו חליצה היא מ"מ אסור בקרובותיה כיון דמדאורייתא הוה חליצה³. משמע בתי' הא' דמדרבנן נחשב שתוך צ' אינה חליצה כלל [ומ"מ מדרבנן אסור בקרובותיה מחמת חליצה דאורייתא], וכ"ד הרמ"א [קסד א] בשם **הגהות מרדכי**. אבל דעת שא"ר [וכ"פ השו"ע שם] דביעבד אי"צ חליצה אחרת תוך ג' חדשים [וכמ"ש הגר"א עה"ג].

ורע"א הקשה דלפ"ז מה הקשה ר"ל לר' יוחנן מהמשנה, הא המשנה איירי תוך ג' [וכמ"ש תוס'], א"כ אף לר' יוחנן ניבעי חליצה מהאחים [מדרבנן] מדין תוך ג' חדשים. וכה"ק **המהר"ם עי"ש**.

חליצת מעוברת

ר"ל אמר תגלי מילתא למפרע לא אמרי'. **הריטב"א** הקשה דהא בכולה תלמודא אמרי' איגלאי מילתא למפרע. ובתוס' [ד"ה תגלי] פי' הטעם דא"א לידע עתידות⁴. **והריטב"א** כתב בשם **תוס'** דכל שהיא מעוברת בשום צד דין הוא שלא תועיל חליצה, שלא אמרה תורה לחלוץ אלא במקום שאין שום צד בן בעולם, ולהכי קאמר איגלאי מילתא למפרע ל"א.

והמשנ"ל [גירושין ו ג] הביא מזה כדעת **שר"ת הרשב"א** [א תשז] [שנסתפק] האם מי שקידש בתנאי יכול לגרש קודם שיתקיים התנאי, ואף דע"י קיום התנאי מקודשת למפרע. דכיון דבשעתו א"א לידע עתידות ל"מ מעשה הגירושין⁵. [דכיון דאינו מבורר ל"מ, או משום דחל אח"כ למפרע]. אבל הביא דעת **הרמ"ה** [הו' בטור אה"ע לט] דאפשר לגרש או לחלוץ קודם שיתקיים התנאי, דאילו איגלאי שיתקיים התנאי שפיר גירש⁷.

ובברכ"ש [טז] כתב דודאי [אף לרשב"א] בכל מקח וממכר מי שיש לו זכות שיתברר אח"כ יכול להקנות, אלא דהכא יש חסרון בזיקה כיון דאינו מבורר, ובגירושין וחליצה בעי שיהא הבעל 'מגרש' והיבם 'מתיר', ולא סגי שיהא לו זכות בקניני האישות. ועוד הוסיף דהוה

1 ולשון הת"י שאנוס אחרי שעשה כתקנ"ח. [דהמתין כדן התקנה, דחכמים לא אסרו יותר, ומבואר דנחשב שתקנו דסגי בזה. וצ"ב].

2 [והגדרת 'אונס' לענין קרבן לא תליא באונס המציאות, אלא משום שעושה ע"פ דין]. ועוד דנו **האחרונים** לחלק בין הכרעות ע"פ דין, לרובא דליתא קמן דהוה הכרעה מסברא.

3 **ובפור"י** הביא דהב"ש [קסד ה עי"ש] ללמוד מתוס' דאף מעוברת לא הוי חליצה רק מדרבנן, דומיה דתוך ג' [וע' בסוף העמ' למהר"ם].

4 ולשון התוס' **הרא"ש** דכיון דאנו צריכים לדעת מה יהא לאחר זמן לא סמכי' אביאת אליהו [יל"ד] האם ל"מ שיעיד אליהו, או דלא סמכי' להחשב חסרון ידיעה]. ועוד כתב דכוונת הגמ' מא: דאפשר להתברר ע"י עדים.

5 **ובחשק שלמה** דן דבפשוטו נח' ר' יוחנן ור"ל בדין ברירה. וכתב דכיון דעומד ודאי להתברר אמרי' ברירה לכ"ע [וכמ"ש תוס' עירובין לז גיטין כה: לדעת ר' יוסי ור' יוחנן]. [ויל"ד דדבר דלא תליא במעשה אדם או ברור האדם כלל לא תליא בדין ברירה].

6 וע' **אבנ"מ** [מ ט] דהאריך בזה, ודן היאך מהני שקידש אחר אח"כ. [ולמש"כ הברכ"ש לא דמי לקידושין, דלא בעי מעשה בעלים].

7 **והאחרונים** האריכו בגדרי תנאי, האם נחשב ספק שמתברר, או שנעקר למפרע [וע' שער"י ב י].

חסרון בלשמה כשאנינו בעלים בשעת כתיבת הגט.

ובשער"י [ז יח, ובחי' הגרש"ש לב] ביאר דסברת ר"ל דבשעה שיש עובר, עדיין אינה זקוקה ליבום וחליצה, אלא דע"י שמת העובר זקוקה מחמת הסיבה הראשונה, וחל הזיקה למפרע. ולכן אמר' דבשעת חליצה עדיין לא היתה זקוקה. והחז"א [נא ב] כתב דדוקא בחליצה, אין זה יבמה גמורה לענין מצוות יבום, ואף שזקוקה [ותמה על הרשב"א].

אבל **הריטב"א** ו**נמוק"י** תי' דר"ל חייש דילמא באותה שעה היתה ראויה לבא לכלל לידה, אלא שגם לה אחרי כן להפיל, וחליצה דמקרא לאו חליצה היא כלל, ולהכי קאמר תגלי מילתא למפרע לא אמר'. אבל אם יתברר שבשעת חליצה לא היתה ראויה לבא לכלל לידה, כמאן דליתא והחליצה כשירה¹. וכתב דר' יוחנן ס"ל דכל דהפילה אין העיבור כלום. והמשנ"ל כתב דלפ"ז כוונת ר"ל דאין כאן גילוי למפרע [דשמא מת אח"כ], ואין מקור בסוגיין דלא מהני גילוי מילתא למפרע. והמשנ"ל יישב בזה דעת הרמ"ה דמהני חליצה כשלא נתקיים התנאי.

והאחרונים דנו דאף לדברי הריטב"א בעובר שראוי לבא לכלל לידה, נימא דלבסוף נתברר דלא בא ללידה, ונימא דאיגלאי למפרע דזקוקה. וע"כ דביבמה בעינן שיתברר שזקוקה [ומדין עיין עליו], אלא דאי איגלאי למפרע דמותרת יש נפילת יבום והיתר איסור אשת אח למפרע. [וע"ע גר"ט טו].

ור"ל סבר עיין עליו וכו' הרמב"ן ורשב"א [וכן הרשב"א קיא: ביארו דהוה דין עיונא בעלמא, שאין בה קנין יבום וחליצה עד שיתברר, והרשב"א קיא: הוסיף ואפי' אם יבא אליהו לא משגחינן ביה². אבל מ"מ נחשבת יבמתו [ע' תוד"ה תגלי]. ומשמע מדבריהם דללישנא דקרא הוה אותו גדר דלישנא דסברא [וכ"מ מדברי הרמב"ן ה' בסמוך]. אבל הקרא כתב דנפק"מ בין לישנא דקרא, אפי' אם יבא אליהו מ"מ יש דין לעיין. אבל ללישנא דאיגלאי מילתא לא אמר', אילו אליהו יברר לנו עתידות מותרת לינשא.

הרש"ש כתב דאם הוחזקה להפיל ג' פעמים, הוה כמי שנתברר עכשיו, והוה חליצה. ואף לטעם דעיין עליו, עיינו ואין לו ב³.

הרשב"א [ק"ט]. כתב דבעודה מעוברת אסורה לינשא מדאורייתא, ולא סמכי' ארוב דולד בן קיימא [דסמוך מיעוטא וכו']. וכדאמר' [בסוגיין] עיין עליו. ועוד דאילו מותרת לשוק איך יחשב חליצה וביאה דיבמה לר' יוחנן. ועוד דכתיב דרכי דרכי נועם, ואם הותרה [מחמת הכרעת הרוב], לא תחזור לאיסור. [וע"כ כוונתו אף לולי דברי רבא לו. דולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם, וצ"ע דסתם].

לענין חליצה - הרמב"ן ורשב"א [מא: כתבו דבן אין לו, עיין עליו משמע בין ליבום ובין לחליצה [דעדיין אינה זקוקה]. אבל **התוס' הרא"ש** [מא: כתב דמעיינן עליו אינה פטור גמור, וקאי איבמה יבא עליה, ולענין יבום. והא דאינה חולצת משום דאינה עולה ליבום [ע' בסמוך]. וכן **הרא"ש** [בפסקים כאן] כתב הטעם משום דאינה עולה ליבום.

המאירי [לו]. הביא **דגדולי הדורות** נסתפקו אם נולד לה בן, וחלצה תוך ל' יום, ומת הבן [דהוה ספק נפל], האם צריכה חליצה אחרת. ופשוטו דא"צ⁴, שר"ל לא אמרה אלא במעוברת. [וכן בערולי' דן בזה]. והאחרונים דנו הטעם בזה, דמ"מ הוה ספק, ואינה זקוקה למפרע.

תוד"ה צריכה. לא"ד מהאחים. [וכ"פ **הרמב"ם** א כ.]. אבל **הרמב"ן** כתב דמהאחים דוקא, דחליצה דידיה הוה חליצה פסולה [דאסורה עליו, וכמו בנתן לה גט, דעבידא ביה מעשה⁵, אבל לא נאסרת על שאר אחים]. והראשונים דנו דחליצת האחים הוה חליצה כשירה [שלא נאסרה עליהם], ואי"צ חיזור. א"נ ס"ל דלמיפטר נפשה אי"צ חיזור [כשמואל כז.]. אבל **הריטב"א** הביא בשם **הגאון** דהחולץ למעוברת [לר"ל] היא וצרתה אסורות על כל האחים וצרות.

תוד"ה והא. א"נ כשהוא בר קיימא, פרט לזה שאין שמו מחוי. ולפ"ז דה"ה תוך ג' ימים, שראוי עדיין ליקלט הזרע [ואף שעדיין אינה מעוברת], אם ילדה לבסוף. אבל **הנובי"י** [אה"ע ק ס"ס טט] למד מתוס' לו. דאם נקלט

1 ולכאורה אף לתוס' אילו כבר אינו ראוי להיות בר קיימא אינו פוטר. וכ"מ בתוס' [ד"ה ור"ל] [ולא מסתבר דתליא בב' הלשונות].

2 ומזה למד בכ"ש בספק שמתברר אח"כ, ואילו יבא אליהו מעיקרא היה מהני.

3 בפשוטו אף דהוחזקה ודאי תפיל, אלא דמ"מ ס"ד דיש מציאות של מעוברת, קמ"ל דאינו מוגדר מעוברת לילד כלל. אבל לכאורה כוונתו דמדין חזקת ג' פעמים נקבע דתפיל, והכרעה זו מתיר להנשא.

4 דכיון דמוחזקת בהיתר לשוק, לא מסתבר שיהני אילגאי מילתא לזה. וצ"ב.

5 והאחרונים הוכיחו כן מהגמ' לו. [דכשהלכה צרתה למדינת הים] לר"ל תמתין ט' חדשים, ואמאי לא ניחוש שמא היה ולד ומת, ונבעי קרוב ל' חדשים.

6 וביאר דמהני החליצה [מדרבנן] לאסור על קרובותיה. ושמעתי לפרש דלתוס' החמירו ש'מעשה החליצה' אוסר לקרובות, אבל לא נחשב קלישות בזיקה.

הזרע אחרי מיתתו, היבמה מתייבמת. והאחרונים הקשו מכאן [וע"כ דהנוב"י קאי לאידך תי', דדוקא 'מעוברת' נחשב עובר. וע' מש"כ לקמן לז.].

תוד"ה תגל' ואת' לר"ל כיון דביאת מעוברת ל"ש ביאה א"כ אשת אח שלא במקום מצוה היא. [ובפשוטו קושיית התוס' דאינה ביאת יבום, אבל בראשונים מבואר דהקשו דאינה זקוקה ליבום כלל, דילפי' מעיין עליו]. **והרמב"ן** [ורשב"א וריטב"א] תי' דכיון דהפילה והזקקה לו משעה ראשונה, לא הוי אשת אח שלא במקום מצווה, דלא מצינו יבמה שאסורה בשעת נפילה באיסור אשת אח וחוזרת להיתר¹. אלא עיין עליו עיונא בעלמא קאמר רחמנא, ולכן אין שמה ביאה [וכעין מש"כ תוד"ה וריש לקיש]. **והרמב"ן** הביא כע"ז מהירושלמי. אבל הרמב"ן מביא יש טועין לומר דלר"ל חייבין קרבן.

ובקובה"ע [ע' בסמוך] כתב דהגדר במעוברת דאינה זקוקה לו עכשיו, אלא דחל זיקה כלפי העתיד. אבל האחרונים דנו דמשמע דעכשיו זקוקה, אלא דאינה ראויה לקנין יבום וחליצה מדין 'עיונא בעלמא'. [וכ"מ בברכ"ש א ז, וע' מה שהו' לעיל בשם ר' שמעון והחזו"א]. והאחרונים דנו נפק"מ האם בעודה מעוברת יש איסור אחות זקוקת² והאם יכול להפר נדריה, וכן למ"ד אין קידושין תופסין ביבמה האם יתפוס קידושין. [וע' משנת ר' אהרן].

בא"ד מדי דהוה אקטן הבא על הגדולה דאמר לקמן תגדלנו. ואין בזה איסור אשת אח. והאחרונים [אמר"מ ה א, אפיק"י ז, קובה"ע לו א, חזו"א קלד לדף מא.] הביאו מדין זה דאיסור אשת אח הותרה אף כלפי ביאה שאין בה מצוות יבום, וע"כ דהותרה משעת נפילה [עכ"פ כל זמן שהזיקה קיימת]. והאחרונים הקשו מזה לצד דאשת אח נדחה ע"י מצוות יבום [ע' תוס' ג:], וכתבו דע"כ מכח דין דחיה חל היתר. והאחרונים הקשו מדברי אבא שאול דשלא לשם מצווה עובר באיסור אשת אח [וע' לקמן לט:]³. ובגרי"ט דן דכיון דיקנה לבסוף בביאה, נחשב אף ביאה ראשונה כחלק מהמעשה קנין, ולפ"ז ה"נ דוקא אם לבסוף ייבם [וכמ"ש רש"י], אבל אבא אם יחלוץ לבסוף יתברר שביאה ראשונה היתה באיסור אשת אח [אבל בפוסקים מבואר דיכול לחלוץ לבסוף].

גמ' איתיביה ר"י לר"ל, לדידך אמאי פסלה מן הכהונה. בריטב"א מבואר דהוה ספק [לשיטתו] דשמא העובר כבר לא היה ראוי להיות בן קיימא, וא"כ הוה חליצה מעלייתא, ומ"מ הגמ' מקשה דספק חלוצה אם נשאת לא תצא [וכדלעיל כד.]. אבל הקצות [רעו א] כתב לפרש דקו' הגמ' דע"י שיש רוב מתעברות ויולדת, יש חזקה מכח הרוב שמעוברת עדיין, ועפ"ז הוכרע שהפילה יותר מאוחר, ובשעת חליצה היה ראוי להיות בר קיימא [וכ"כ בירוש' יעקב].

רש"י ד"ה דלא סגי בלא"ה. דלא מיפטרא בלא ביאה וכו' וחליצה נמי א"א. **הבית מאיר** [קסד ה] דייק דא"א לפוטרה בגט וחליצה, כיון דהתחיל בביאה. וביאר דל"ק בביאה [מדאורי'], אלא דמ"מ כיון דבא עליה נחשב חליצה פסולה [ואינה פוטרת אף את עצמה, וצ"ב]⁴. אבל הריטב"א הביא י"מ אילו מוציאה אותה בחליצה מוציא לעז על ביאה ראשונה. ועוד **פי' האחרונים** דאם יחלוץ לבסוף יתברר שעמדה לחליצה, ונעקר ההיתר אשת אח למפרע⁵. [וע' תוס' הרא"ש ות"י לקמן לו:].

אמר אביי בביאה כו"ע ל"פ. הריטב"א פי' דאינו בדין שתקנה בביאה זו, כיון דהוה ביאה דאיסורא, שמא תלד. אבל בחליצה ליכא איסורא. ומשמע דהוה דאורייתא, ודמי לחייבי לאו ועשה דאם בעלו ל"ק [דלא נאמר קנין יבום באשה כזו, והחזו"א [קכ] כ' דילפי' מקרא דעין עליו

1 **ובקובה"ע** [לח ג] הוסיף דע"כ יש עכשיו זיקה, דאינו ראוי שיחול זיקה אחרי שעת נפילה. ופי' דחל זיקה כלפי העתיד.

2 ויל"ד דתליא האם דין 'יש זיקה' הוא משום שעומדת לו להתייבם, או משום אישות המת שעדיין לא הותר. ועוד תליא האם יש 'זיקה' בחייבי לאו ועשה [ובזה יל"ד דהכא עדיף, דבעתיד זקוקה לו, ודין עיונא בעלמא].

3 **והאחרונים** הביאו עוד מרש"י נב. ויתבאר במקומו בעזה"י.

4 אבל **האמר"מ** [ו א] דן דקנאה בביאה זו מדין קידושין [וע"ד הראשונים לעיל כ.], ולכן אינה ראויה להפטר בחליצה. [ודחה דא"כ צרתה תפטר, וכמו מאמר לבי"ש [לעיל כט. לדברי התו"י]. ועי"ש עוד].

5 **והגרי"ט** ביאר דרך במקום שתתייבם לבסוף הותרה האיסור אשת אח [וכדמוכח לפי אבא שאול].

6 **והאחרונים** ביארו דהתורה לא צוותה מצוות יבום באשה האסורה עליו [וע' מש"כ בזה לעיל כ:] {ואף דאסורה רק למצב מסויים}. **ובקובה"ע** [לח ד] הקשה דל"ד לחייבי לאו ועשה דהתם יש איסור אשת אח, ועוד דנתחדש דאינה זקוקה ליבום מחמת קרא ד'ועלתה'. אבל במעוברת אין קרא לפטור, ואין כאן איסור

דל"מ ביאה כיון שאפשר לבא לידי איסור]. **ובקובה"ע** [לח ה] כתב דאמרי' עין עליו, ובשעה שהיא מעוברת אין זיקה אלא על זמן העתיד. אמנם **המהר"ם** למד **מתוס'** [ד"ה כי פליגי] דל"ק מדרבנן [אבל מדאורייתא אין לחלק בזה].

ובברל"ש [א ב] כתב [ע"פ דברי הרמב"ן] דילפי' מדין 'עיונא בעלמא' דאם בעלו ל"ק, ונחשב ערות אשת אח לענין קנין יבום, דלא הוי בכלל 'לקחת'. אבל לא חל שם ערוה לענין לפטור, ותפסי קידושין, דהוה עיוני בעלמא. וכן אין איסור אשת אח על ביאתו [וכדמוכח במשנה, וכמ"ש תוד"ה תגלי].

לו.

דכל העולה ליבום עולה לחליצה וכו'. **הרמב"ן** [לה:]: דייק לשון הגמ' דקושיית רבא מהא דביאת מעוברת ל"ש ביאה, ואף בדיעבד לא פטרה לצרה¹. [אבל אילו היה מהני בדיעבד אין בזה חסרון אבל לקמן מא: גבי הבחנה מבואר דלא כן, והראשונים שם תי', ע"ש].

רש"י ד"ה דכל. דביאתה פוטרתה. אבל **רש"י** ג. [ד"ה ה"א ולקמן מד. ד"ה כל] כתב כל העולה לזיקת יבום וכו'. **והאחרונים** [עיונא יו"ט קעז, חי' ר' שמעון א, קובה"ע ה ג] למדו מזה דיש ב' גדרים דכל העולה, ובסוגיין יש זיקה גמורה, אלא דאינה ראויה למעשה יבום, ויש חסרון במעשה חליצה כיון דאינה ראויה לקנין יבום. [ועפ"ז ביארו את הגמ' מא: דמדרבנן אמרי' דבג' חדשי הבחנה אינה עולה לחליצה משום 'כל העולה ליבום', ועי"ש מש"כ הראשונים בזה].

והריטב"א כתב דבחיבי לאו ועשה ל"א כל העולה, דמרבי' מקרא דועלתה [וע' לעי' כ:]. **והאחרונים** [הנ"ל] ביארו כיון דזקוקה רק לחליצה לא שייך חסרון זה [וע' לעיל כ. בגדר זיקת חיבי לאו ועשה]. **ובקובה"ע** ביאר דמעוברת נחשב שזקוקה בעתיד ליבום, אלא דהשתא יש חסרון במעשה היבום². ולדברי **האחרונים** מעוברת זקוקה ליבום, אלא דאינה ראויה לקנין היבום.

ועפ"ז ביארו **האחרונים** את דברי **הרא"ש** [בתחילת המס'] שכתב שנדה לא נחשב ערוה ואין נאסרה, ואח"כ הוסיף להכי מהני חליצתה בעודה נדה אע"ג דלאו בת יבום חליצתה חליצה, ולא דמי לחליצת מעוברת, כיון דעומדת לטבול. ומבואר דס"ד דבעודה נדה א"י לחלוץ, כיון דאינה עולה ליבום [ואף דבפשוטו נדה הוה כחיבי עשה דזקוקה לחליצה]. וביארו **האחרונים** דכיון דזקוקה בעתיד ליבום, אמרי' דיש חסרון [במעשה החליצה] משום דאינה עולה ליבום, קמ"ל דעומדת ליטרה. [אבל בגדרי פטור משמע ברא"ש דל"מ סברת עומדת ליטרה].

אבל **הרמב"ן** [לה:]: כתב דלא דמי לחיבי לאוין ועשה דאם בעלו ל"ק וצריכות חליצה [ואין חסרון דאינו עולה ליבום], דהתם איסור דבר אחר גרם לה ורחמנא רבינהו. אבל הכא כשמעוברת אינה ראויה ליבום, א"כ אשת אח שלא במקום מצוה היא ולחליצה נמי לא חזי. ומשמע דכוונתו דהוה פטור ערוה, ולכן אמרי' דאינו עולין לחליצה, **והאחרונים** תמהו דעל הצד דאינו בר קיימא אין איסור אשת אח [וכדמבואר במשנה], ואינה חייבת חטאת. **ובברל"ש** [א ג] ביאר דכוונת הרמב"ן דאף דאין איסור ביאה דאשת אח, מ"מ ילפי' מעיין עליו דהדין ערוה אשת אח מונע תפיסת קנין היבום.

שם. **הריטב"א** כתב דאביי ס"ל דכיון דלבסוף הובררה דראויה לו נחשב עולה ליבום [ואף דלא קנה היבום], ורבא בעי שיהא עומד באותה שעה ממש.

הולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם. **בחי' ר' שמעון** [לב] הקשה לאיזה דבר היא זקוקה, הרי מעוברת שתלד אינה זקוקה ליבום. והוכיח דכל יבמה אגידא מגזיה"כ [מחמת סיבה שאינה ידועה לנו], ולא מחמת שזקוקה לחליצה. ואף דיבמה שאינה ראויה לדיני יבום וחליצה פטורה, הכא אית לה דין דהולד יפטור אותה, דהו' בכלל היתר יבמה. אבל **האבה"א** [מכתב סו"ס נשים] כתב דזקוקה שמא הולד לא יהא בן קיימא, וילפי' מעיין עליו³ דזקוקה בתורת ודאי.

הגר"ח [סטנצל] הקשה דמ"מ אינה נופלת ליבום [וכדמוכח בסוגיין], וא"כ קיימא באיסור אשת אח, וא"כ תפטור מיבום וחליצה מחמת ערות אשת אח. **והגר"ח** למד מזה דאשת אח דנפילה זו אינה פוטרת [וע' מה שהו' בזה לעיל ב. יב, לב.], והאיסור אשת אח אינה גורם פטור.

אשת אח. א"כ אמאי לא יקנה. [אבל לדברי האחרונים לק"מ].

1 וכתב דאי משום איסור ספק אמאי לא פטרה לצרה. וצ"ב.

2 **והאחרונים** העירו דלפ"ז חיבי עשה שמעוברת תהני חליצתה, דבלאו הכי אינה זקוקה ליבום כלל.

3 **והאחרונים** הקשו דלא מצאנו דלר' יוחנן ילפי' מעיין עליו, והרי ס"ל דמהני איגלאי למפרע.

והאמר^מ [ז א] כתב לדחות דקודם לידת הולד זקוקה ליבום ואין איסור אשת אח, אלא דבשעת לידה נעקר למפרע, וחל איסור אשת אח¹ [וכ"כ בשער^י ז יח]. ובקה"י [ו ו, וכן באבה"א שם] כתב דזקוקה מחמת הצד דהולד בן קיימא, ויש גזיה^כ שיתברר הפטור.

נמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה. הריטב"א [לה:] הקש' א"כ אף החולץ למעוברת וילדה תאסר לכהונה מטעם זה, ותי' כיון דאיכא ולד דמוכח סמכי אהכרזה². אבל החולץ למעוברת והפילה, לר"ל אף דלא הוי חליצה החמירו רבנן לפוסלה לכהונה משום קול [וכתי' הגמ' לה:], דליכא ולד דמוכח. וה"נ ולד צרתה במדינת הים אינו לפנינו להוכיח.

הריטב"א הקשה וא"ת אמאי מעגנינן לה, תחלוץ ותנשא ותאסר לכהונה. וי"ל דחייש³ שמא לא תעמוד באיסורא, כיון דידועת שמותרת. ועי"ז יתירו חלוצה לכהנים. ויע"א הק' שיכולה לידור ע"ד רבים לאסור עצמה לכהנים, ועי"ז אין חשש.

תוד"ה הלכתא. תוס' נקטו דהוה כלל בכ"מ. אבל הריטב"א כתב דהוה כשאר כללי הש"ס, דאמר' הכי מלבד היכא דהסוגיה מוכח לא כן.

תוד"ה משום ירושה. איצטריך משום דהורע כחו שאינו נוטל בראוי כו'. [ומסברא חלק בכורה הו' גדר נתינה, ע"ע בסוגיות פ' יש נוחלין]. בא"ד א"נ שנואה בנישואיה [ע' לעיל כג.].

לו:

ר' יוחנן אמר ל"ק לוקח ק"פ כקה"ג. מבואר דבעל קנין הגוף אינו יכול למכור. והאחרונים ביארו דהקנין פירות [למ"ד כקה"ג] מהני שיחשב כאינו ברשותו. ומ"מ אם לא מת חל אח"כ הקנין, לא נחשב דבר שלא בא לעולם. דלגבי הכי לא אלים ק"פ. וצ"ב. וצ"ל דלענין זה לא נחשב אינו ברשותו, וע' כתובות נט. וב"ב קלו. אבל הרמב"ן ב"ב שם ביאר באופן אחר. ואכ"מ.

תוד"ה קנין פירות. דקה"ג דאשה עדיף שאין לבעל פירות אלא מכחה [להך תי' משמע דכל קנין הגוף שנשאר אצל המוכר עדיף, דמוכר זכות פחות. ויסוד לדבר דבגמ' ב"ב קלו: יש צריכותא דבעין יפה מקנה או משייר, ודין ק"פ כקה"ג שייך לאומדנא שמקנה].

ועוד תקנתא דרבנן. בפשוטו הוה סברא דתקנ'ח מקנה קנין פחות, ועי"ז לא נגרע כח קנין הגוף. אבל האוש"ש [רוצח ב] כתב [לולי דברי התוס', והאחרונים דנו דל"ל כן בכוונת התוס'] דתקנת פירות נכסי מלוג לא נחשב קנין בגוף הנכסים, אלא דתקנו שכל הפירות הגודלים יהיו של הבעל. ומ"מ אהני להחשב שאין לאשה קנין הגוף אלים.

בא"ד והר"י דאורליינש תי' דאיצטריך היכא דנסתלק מהנכסים. מבואר בתוס' דמהני תקנת אושא אף כשאין לו קנין פירות בנכסים, אבל הקצות [קג ואבנ"מ צ יא] דיק מלשון רש"י ב"ק פח דגדר תקנת אושא דהאלימו את הקנין פירות, ולפ"ז כשנסתלק מהפירות ל"ש תקנה.

תנא משום ר"א אמרו יוציא בגט. פרש"י בגט בלא חליצה. בפשוטו לפ"ז קאי כר' יוחנן, דלר"ל בעי חליצה. אבל התוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר [וכן התר"י] כתב ליישב דאף לר"ל יחזור ויבעול, ואח"כ קנס ר"א להוציא בגט. והמהרש"א הקש' דכיון דקנסי' ליה להוציא היאך יחזור ויבעול. [והאחרונים דנו ע"פ רש"י לה: דלר"ל כיון דהתחיל בביאה ל"מ חליצה].

אבל הרמב"ן הביא בשם תוס' דבעי גט וחליצה, משום דדמי לכנוסה. והביא דכ"פ הרמב"ם [א כב] דהכונס מעוברת, ונולד ומת בו ביום צריך גט וחליצה. ובלח"מ הביא דמפורש כן בסוגיין. ויע"א כתב דלרש"י אינו כן דנדחק להעמיד כר' יוחנן דלא כהילכתא, ע"כ ס"ל דלר"ל לא בעי גט. או דס"ל דמשמע דיוציא בגט לחוד, עכ"פ אין ראיה לר"ל.

והגר"א [קסד יח] כתב דאי"צ לזה, דהכא אפי' כנסה אחרי שהפילה צריכה גט וחליצה. [דהביאה הוה ספק איסור אשת אח שיש לה בנים]. ו**באו"ש** [קו' זיקה כט] ביאר דמחמת הספק הוה ביאה פסולה, ולא פטרה. והאחרונים נתקשו בזה [וע' לעי' כח. בדיון ביאה פסולה]. ובמשנת ר' אהרן ביאר דכוונת הגר"א דילפי' מעין עליו דלא מהני ביאת יבום במקום ספק [ואף דלא תליא בעתידות].

תוד"ה חיזוק. סו"ד במילתא דשכיחא אתו חיזוק. ויע"א כתב ליישב דבכתובה עשו חיזוק שלא לעקור הדין, אבל הכא במה שמחזיר אחרי כ"ד אינו נגד תקנתם כלל. [ור' יהודה לא קנס].

והרמב"ן כתב דאע"ג דלר' מאיר דמתנה עמש"כ בתורה תנאו בטל, ובדרבנן תנאו קיים [כתובות נו:]. איכא

1 ובאמר"מ הקשה א"כ אם בא עליה תפטר ממ"נ, ועי"ש.

2 והרמב"ן [לה:] ביאר בזה דהמשנה נקטה נמצאת מעוברת לרבותא, דהולד מוכיח ומותרת לכהונה, ואף שלא היה ניכר בשעת חליצה.

למימר דהיינו תנאי שבממון, אבל במקום חשש איסור של דבריהם צריך חיזוק יותר.

ולדברי חכמים יוציא בגט. בפשוטו הוא משום דחששו שמא יבא עליה. אבל הרשב"א [לז.] הביא לדברי הראב"ד הוה מטעם קנס [והרשב"א חלק, וע' בסמוך]. והראשונים נח' האם אף בשוגג או טעות צריך גט, וע' רמ"א [יג י].

תוד"ה ולא. והר"י מאורליינש וכו' כיון דבלא"ה אסורה וכו' ואין נראה דמאי חומרא וכו'. והרא"ש [ובתוס' שאנץ סוטה כג:] מבואר דסברת הר"י משון דהוה תרתי. והרא"ש הקשה דמ"מ שיאסור בנדר¹, והוה תרתי. והחז"א [קט ג] כתב עוד דכל ארוסה לא החמירו שיכנסו תיכף משום איסור כלה בלא ברכה, ואף כשהיא ג"כ מינקת חבירו לא החמירו, דע"כ הוה חששה בעלמא שיבוא עליה.

בא"ד (אפי' לר' מאיר). המהרש"א הקשה דלר' מאיר אפי' סוטה דאסורה עליו מדאורייתא ל"מ הפרשה. ורע"א תי' דרק בקידוש דלא חל איסור מינקת חבירו בשעת קידושין אי"צ להפריש, אבל אם חל כבר איסור וחייב להפריש ל"מ דאח"כ נעשית סוטה. תוד"ה הא. והראשונים [שבת שם] האריכו בזה. וע' תוס' לקמן פ:

בא"ד דשמא התם משום ערוה החמירו. האתון דאורייתא [ח] וקה"י [לג] הביאו דמשמע בתוס' דיבמה לשוק לא נחשב דבר שבערוה. [והאריכו בזה האחרונים].

ואם אשת כהן אינה חולצת. הרא"ש כתב דאע"ג דהוה ספק חלוצה לכהן דרבנן, והשתא קיימא בספק יבמה לשוק דאורייתא. מ"מ הכי עדיף שמא יאמרו קמו רבנן במילתא, ויתירו חלוצה לכהן [וע' תוס' לעיל כד.]. והגר"א [קנו יב] תי' דכיון דמדאורייתא אזלי בתר רוב, ורבנן חיישו למיעוטא ה"ל תרווייהו דרבנן, ובהכי עדיף טפי דלא למאסין אגברין [ע"פ הגמ' לעיל טו.]. [ויל"ד דבכמה מקומות אמרי' דעיקרו דאורייתא חמיר].

הרמב"ם [יבום ב כא] פסק דכשהכהן גירש או מת צריכה חליצה. והמשנ"ל הביא דדעת הרי"ז דכיון דהותרה לכהן א"צ חליצה².

לז.

מעוברת חבירו הנשואה לכהן, כמאן נעבד. ולמסקנא אסורה. הרשב"א כתב דמ"מ ביבמה לא קנסי' כיון שנאסרת עליו עולמית, כיון דזקוקה היא לו וטעה בדבר מצוה [אע"ג דאין זמנו בהול], לא קנסו חכמים לאסור עולמית. וכ"כ הראב"ד [הו' בסמוך]. א"נ הכא דהוה איסור דאורייתא פרשי' מיניה [וע' מש"כ בתוס' לו.]. והלח"מ הקשה דהגמ' תלתא דברי ר' מאיר בר"א, הא יש לחלק דטעה בדבר מצוה. ורע"א תי' דר' מאיר ודאי קניס שוגג אטו מזיד. ועפ"ז פסק הרמ"א [קסד ד] דהבא על יבמתו שניכר עוברת יוציא בגט, דלא טעה בדבר מצוה.

ברח. הרא"ש כתב דאמרי' ליה לכתחילה לברוח, והרא"ש פסק דצריך לברוח רחוק שלא יוכל לחזור עד ג' חדשים. והשר"ע [יג י] כ' דאין נראה כן מדעת שא"פ. והגר"א [ל והיש"ש] ציין דממ"ש רש"י דגלי וכו' לא משמע כן³.

רש"י ד"ה עירוקית. דגלי דעתיה דלא בעי לכנס עד זמנו. הרמב"ן דייק דדוקא לא כנס, אבל אם כנס ל"מ עד שיגרש. וכ"ד הראב"ד [גירושין יא כד], והוסיף דקנסו לאסור בימים שנהג היתר. והרשב"א הביא מדברי הראב"ד דמשמע דבעי גט משום קנס, וחלק דהוה משום תקנת ולד. ולכן לא חששו אפי' במקום כהן.

והראב"ד כתב דלא דמי ליבמתו דאם יגרש נאסרה עליו. והלח"מ הקשה דמבואר במעוברת חבירו, דבכהן קנסו. ותי' דהתם איסורו חמור טפי משום סכנת הולד. ובאבנ"מ [יג ה] כתב דאף לראב"ד עיקר ההפרשה שלא יבא עליה, וכוונת הראב"ד דאף דכבר הפילה, מ"מ משום קנס צריך להמתין כמנין הימים ולשיטתו, ומשום הך קנס כתב דאין מוציאין.

אבל הרמב"ם [שם] כתב דהכונס תוך צ' מפרישים עד צ' יום [ואי"צ גט], אבל מנדים אותו,

1 וזה קשה אף לתי' התוס' דבאיסור דאורייתא לא חיישין. והאחרונים כתבו ע"פ המרדכי דדוקא סוטה דמאיסה ליה לא חיישין.

2 משמע דהוה מטעם 'הואיל', ולא משום דמוציא לעז על הראשון [שהרי בני יבמה לשוק כשרים].

3 וצ"ב דהרא"ש ג"כ נקט לשון זה.

ואם ברח מהני להצילו מנידוי. והרמב"ן וה"ה ביארו דאין להוסיף גזירת בדבריהם, ועוד כיון דהוא זמן קצר יכולים לישמר.

הנמוק"י הביא בשם רבותיו דהמקדש קטנה [דאינה ראויה לילד] תוך צ' אי"צ לגרש, דהוה גזירה בעלמא.

תוד"ה רוב. הנוב"י [אה"ע ק ס"ס סט] ורע"א הקשו דמ"מ קשה היאך שרי ליבם אחר ג' חדשים. והנוב"י חי' דאם נקלט אחרי מיתתו כבר זקוקה ליבום, דבשעת מיתה אין לו בן, ואינה אפי' מעוברת [ולכן מתייבמת¹]. ובחי' ר' שמעון [לג] תמה בזה דמאחר דהוה בנו היאך זקוקה ליבום, וכ"ש לת' התוס' [לה: ד"ה והא] דלא קרינן ביה לא ימחה². והאחרונים [הג' ראמ"ה, ר' שמעון] תי' דלענין איסור נחא דסמכ' ארוב [דנקלט לאלתר] ותוס' הקשו להחמיר רק בהבחנה, כיון דאם תתעבר יהא הולד ספק לפנינו. ורע"א הביא לתרץ כן, ודחה דלא מצאנו רוב דנקלט לאלתר.

תוד"ה זז. דסמוך מיעוטא, ואיתרע ליה רובא. רע"א הקשה דסמוך מיעוטא לחזקה הוה רק מדרבנן [וכמ"ש תוס' חולין פו³]. [ובפשוטו מבואר בתוס' דידן דסמוך מיעוט לחזקה הוה פלגא מדאורייתא].

ועוה"ק רע"א דהול"ל דהוה רוב נגד רוב ולכן אזלי' בתר חזקה [ומהני חזקה להכריע ברוב נגד רוב]. ובחי' ר' שמעון [לד] כ' דכוונת התוס' דהרוב דעוברן ניכר אינו מכריע את גוף הספק [דאינו משוייך לרוב], אלא מהני נגד, לסתור את הרוב.

ומוקי לה לדראב"י אליבא דהילכתא וכו'. פרש"י [בע"ב] דמשנת ראב"י קב ונקי. הריטב"א כתב דמבואר דהך כללא קאי אף בברייתא. [ונח' בזה הראשונים, ע' כס"מ בית הבחירה ספ"ב וספרי הכללים. ואכ"מ].

לז:

נמצא אב נושא את בתו וכו'. הרמב"ם [איסור"ב טו כט] כתב דשתוקי ואסופי אינם אסורים בכל מי שיתכן שתהא ערוה עליו, וכדאמר' בסוגיין נמצא האב נושא וכו'. הא למדת שאין אוסרין ומחזיקין שאר בשר מספק עד שיודע בודאי. והחת"ס ומשכנ"י [ציינו שם] כתבו דמכאן למד הרמב"ם בכה"ת דספק דאורייתא לקולא מדאורייתא, ואף באיסור כרת. [והאחרונים דנו האם שייך בזה דין רוב].

יחודי בעלמא וכו'. תוס' פי' דלא מיחמדה. אבל תוס' ביומא [יח:]: כתבו דיש לו פת בסלו אחרי ז'. וחידשו דאין כאן איסור יחוד, דהדין חתן שפירסה נדה איירי דוקא בבחור שלא נשא מעולם. א"נ הכא דהיו להם נשים בבתייהם לא תקיף יצרייהו. והרשב"א וריטב"א [בשם ר"י] כתבו דהכא הוה חששא בעלמא שמא ראתה, ובת"ח שיודע שאסורה מזהר זהיר ומותר להתייחד, והביאו שכ"פ הרמב"ם [איסור"ב יא י']. [ובת"י יומא שם כתב דבכל אדם לא אסרו יחוד בחששה בעלמא]. אבל הראב"ד שם השיג דיחדום לינשא אם ירצו, ולא נתייחדו.

תוד"ה יחודי. ומשום נושא וכו' היה מוליכה עמו לעירו. ולפ"ז תי' הגמ' קאי אף אקושיה הראשונה⁴, וכ"כ היעב"ץ. והרמב"ן כתב דלא סמכו אבקאות דשמייהו, אלא יחודי היו מייחדים [משמע דמותר, אלא החמירו על עצמן].

לא ישא אשה ובדעתו לגרשה. הרמב"ם [איסור"ב כא כח] פסק דאם הודיעה שנושאה לימים מותר. ומקורו מסוגיין דלעיל דרבנן קדשו ליומא. וכ"כ הסור [אה"ע ב] בשם הרמב"ם, והב"י הקשה דכ"מ בגמ' דרבנן נשאו ליומא. ובמשנ"ל כתב דלתי' הגמ' דיחודי בעלמא, י"ל דנישואין לבא עליה אסור. ועי"ש עוד.

ספק ויבם

- 1 ובסו"ד כתב לא לחשוש לזה למעשה, מאחר דהפוסקים סתמו בדבר.
- 2 ולכאורה גדר הדבר דמכאן ולהבא נעקר הזיקה וצורך ביבום [ואף לולי קרא]. [דצ"ע האם נימא דכל ג' ימים דראויה עדיין להקלט הוה בכלל גזיה"כ ד'עין עליו' ועדיין לא זקוקה ליבום].
- 3 וכתב דמוכח כן בגמ' קידושין פ. [ואפשר דתליא בפ' דברי התוס' שם, ואכ"מ].
- 4 וע"ע חי' ר' שמעון בזה. ובקוב"ש [ב"ב פא] חזקה ברוב נגד רוב תליא בחזקה בתרי ותרי, לעיל לא. [ולכא"ל לפ"ז הנידון בגדר חזקה האם שייך להכריע, ולא בגדר תרי ותרי. וצ"ע].
- 5 ולכאורה כל שבא עליה צריכה לבא לעירו [עכ"פ עד שיתברר], וביעב"ץ כתב דהיה מתנה עמה שאם תתעבר תבוא אחריו לעירו.

ספק ויבם וכו' ממון המוטל בספק. הרא"ש [ח והטור קסג] כתב דאיירי כשהסבא קיים, והיבם בא מכח ירושת יבם ולא מדין קורבא. דאל"כ היבם הוה יורש מדין אח, ויאמר דל יבום מהכא, והספק אינו מוציא מידו. וכדתנן [לקמן ק; והו' בסמוך] דספק בן ט' אינו יורש עמהם [והרא"ש נקט דאפי' במקום אחים וע' בסמוך]. והשר"ע [קסג ג] הביא דבריו בשם יש מי שאומר, והאחרונים נקטו דשאר פוסקים פליגי. והמהרש"א [וכע"ז היש"ש] הקשה על הרא"ש דהכא לדברי הספק זהו חזקת השבט, ול"מ חזקת היבם. אלא שהיבם בא עליו מטענת ירושה. ודמי לבא עליו מב' צדדים [והוכיח כן מסבא וספק בנכסי יבם, ע' בסמוך וכה"ק הרמב"ו שם]. והק"נ [ושא"פ] תי' דכוונת הרא"ש משום דהוחזק בשעת מיתתה שהיבם יורשו, ולכן נחשב הוצאה מנכסי השבט. והט"ז השיג מה לנו ולידיעתינו.

ממון המוטל בספק חולקים. הרשב"א הקשה דיש חזקה שעומדת ליבם, וכדאמרי' לעיל ל: אשה בחזקת היתר ליבם קיימא^{3,2}. ותי' כיון דרוב נשים לט' ילדין, אלא דאמרי' רוב עוברין ניכר בשליש ימיהם [כדאמרי' בע"א], הילכך הו"ל ממון המוטל בספק וחולקים. [ומבואר בדברי הרשב"א דמהני חזקה, וצ"ב דאין מוציאין ממון ע"פ חזקה. וביארו דע"י חזקה הוכרע שהוא יורש, ונחשב דאין כאן ספק].

תוד"ה וממון. אפי' רבנן מודו, שאין זה מוחזק יותר מזה וכו'. [אבל רשב"ם ב"ב צב. כתב דסומכוס ס"ל ממון המוטל בספק חולקים, וכגון ספק ויבם. משמע דרבנן פליגי. ורע"א בגהש"ס שם הקשה דאין מוחזק אף רבנן מודו]. ובפשוטו משמע בתוס' דאין כאן מוחזק כלל. אבל הריטב"א כתב דכיון דמחמת ירושה הם באים דמי לתפסי ביה תרוייהו, ולכן לא עבדינן שודא דדייני או כל דאליה גבר.

והרא"ש [ח] כתב דאפי' דא' מוחזק בנכסים ל"מ ויחלוקו, כיון דנכסים בחזקת המת, ותרוייהו באו מטענת ספק ירושה. וכ"פ השר"ע [קסג ג]. והבי"מ הקשה דלדעת הרמב"ם [ושר"ע] בכל ספיקות מהני תפיסה, דתקפו כהן אין מוציאין מידו. ותי' דכיון דהוכרע הדין ל"מ תפיסה אף לרמב"ם.

דתנן הוא אינו יורש עמהם וכו', אינהו ודאי ואיהו ספק. ברמב"ן [לח]. והרא"ש [הו' לעיל] מבואר דאפי' כשאין לו בנים, אין לספק במקום בנות או אחיו. דאמרי' אין ספק מוציא מידי ודאי להוציא מחזקת המשפחה הודאית. ואף דאילו הספק הוא בנו, אין לבנות ואחים חלק כלל [והרמב"ן הקשה מהגמ' לח, וע"ש]. אבל הריטב"א כתב בשם הר"ם דהמשנה איירי דוקא במקום שיש לו בן, אבל במקום יורש מאוחר אמרי' אי דמר לאו דמר. ונחשב ספק וספק⁵. וכ"כ השר"ג [ב] בשם הרי"ז דספק ובנות יבם בנכסי יבם יחלוקו. והט"ז [קסג] ביאר הטעם בזה דבעינן תרתי לטיבותא שהוא ודאי יורש, ולדבריו מגיע לו כולו, ועוד דאף לדברי חבירו מגיע לו חלק. והאחרונים חלקו דלא תליא בגדרי 'תרתי', אלא דאין 'שם יורש' לאח במקום הבן, כיון דהבן יורש הכל.

ובקוב"ה [מ יא] ביאר סברת הרמב"ן והרא"ש דיוורש מאוחר יש לו ג"כ 'שם יורש', אלא דהיורש הקודם זוכה בנכסים. [ועי"ש שהאריך לתלות בחקירה זו כמה מח', וע"ע ברשב"א ב"ב לג.]. ובזכרון שמואל [סב ובש"ר שמואל] חלק דליוורש מאוחר אין 'שם יורש', ומ"מ לרמב"ן ורא"ש אמרי' אסממ"ו, דאין לחדש יורש מחודש להוציא מהיורש הידוע.

אין ספק מוציא מידי ודאי. בפשוטו משמע דהוה הכרעה כעין חזקה, אבל החזק"א [עב ז] ביאר דשייך לדין מוחזק. וכתב הרבה יש ענינים אלו בדיני ממונות, דהבא בטענה שהוא משנה ומחדש את הענין נחשב כמוציא [ועי"ש דהביא הרבה סוגיות עד"ז]. [וע"ע לקמן לח: דהגמ' דנה האם בית שמאי פליגי על סברא זו].

הכא ספק וספק. פרש"י [ד"ה בנכסי, ונראה בעיני] דחולקים רק את החלק הנשאר, וכן מבואר

1 ובפשוטו כוונתם משום דעובר אינו יורש, ומתחדש אח"כ. והרש"ש תמה דהרא"ש [ע' לקמן סז: ס"ל דעובר יורש, ולכן פ' דכיון דלא הוכר העובר לא החזקנו דהיבם יורש [והחזקה ע"פ סתמא].

2 והריטב"א הקשה דהאח היה מוחזק להיות יורש מחיי אחיו. מ"מ לא חל זכותו אלא לאחר מיתת.

3 ולכאורה כוונתו דירושתי יבם הוה תולדה מדיני היבום.

4 והוסיף ועוד דאיכא דררא לכל חד. ועוד דליכא למיקם עלה דמילתא לא עבדינן כל דאליה כדאמרי' בב"ב לה.

5 [וכתב דכ"מ מרש"י, וצ"ב היכן].

6 וכתב דה"ה בעלמא טומטום ובנות, נוטל פלגא דמודו בה [ממ"נ], והשאר יחלוקו. אבל רע"א [ח"מ רפ] הקשה טומטום ובת, נימא דאין ספק מוציא מידי ודאי. והאחרונים דנו דטומטום אינו יודע מאיזה כח בא, ולא שייך אין ספק ממ"ו וכדחיית הגמ' כאן.

בגמ' לח. לגבי ספק ובני יבם בנכסי סבא. אבל הרמב"ם [נחלות] פסק דנוטל חצי בכל הנכסים. והפוסקים הקשו מ"ש מהתם. ועי' בסמוך.

מנתא בהדיכוכו. בפשוטו איירי כגון שנכסי היבם מרובים משל המת [דאל"כ אין לו כל חלק המת]. והריטב"א הביא ל"מ אפי' במועטים יכול לבא בממ"נ, לדבריהם הייתם אומרים דאחיכם אני, אבל לא אחזיר את חצי הנכסים שנטלת, דבזה אני מוחזק.

קם דינא

התה"ד [שי] כתב דלמ"ד קם דינא אסח דעתיה ונתייאש מחלקו¹. והש"ך הקשה דמי לא עסקינן דלא ידע דמכר לז'². ועוד הקשה רע"א היאך מהני בקטן³. ובתומים [כללי תפיסה] כתב דהוה מדין הפקר ב"ד⁴. אבל הש"ך כתב הטעם דבתרי גברי לא אמרי' ממ"נ. ובפשוטו הוה משום 'מה מכר', דכל א' מכר לו את זכותו בספק⁵. הנהיבות תמה דמשום שהתובע אינו יודע מאיזה צד לתבוע יאכל הלה וחדו [והקשה מ"ש מב"ב ל לאו קמודית דדידי היא⁶]. והשער"י וקובה"ע [עא] ביארו ע"פ יסוד האחרונים דכל ספק ממון שלו כיון דהוכרע ע"פ משפטי הממון, ולכן לא נחשב גזל. וה"נ כיון דזכה מכח הכרעת המשפט עדיין הוה שלו, כל שלא נתברר דההכרעה הראשונה היתה בטעות⁷. ובשער"י [ה] ביאר דלפ"ז נח' מ"ד קם דינא הוא משום דההכרעה הראשונה מכריע לכל זמן הספק, ואילו למ"ד הדר דינא בעינן שסיבת ההכרעה תהיה קיימת בכל שעה⁸.

והתה"ד למד דבמקום דנוצר אח"כ ממ"נ ל"מ כיון דכבר נתיאש. והש"ך [סו"ס תקפו כהן כללי קים לי] חלק דבכ"מ בחד גברא אמרי' ממ"נ, ורק במי שאבדה דרך שדהו לא דנים ממ"נ דאתו מכר ד', ובתרי גברא לא אמרי' ממ"נ. והקו' הספיקות [ו יד] ביאר דבתרי גברא אמרי' מה מכר ראשון לשני, ודעדיין קיים הכרעת הדין של הא'. [והאחרונים האריכו בסוגיה בבכורות מח דערב דב' יוסף בן שמעון, דלא באים ממ"נ, כיון דאם הוא אינו חייב אף הערב אינו חייב. ואכ"מ]. ובשער"י ביאר דממ"נ דחד גברא נחשב שיש בירור נוסף, וההכרעה הראשונה ל"מ כלפי מצב של בירור מחודש. [אבל בתרי גברא אין שינוי בההכרעה הראשונה].

ובנהיבות [קמח א] כתב דבדבר מסויים דבאיסורא אתא לידו ל"ש קם דינא⁹. וע"כ איירי דיש לו רק שעבוד על הדרך. ובש"ת גליא מסכת [ו] פליג דאף בקנין דרך מסויים אמרי' הממע"ה, אלא דיש לו זכות תביעה לקבל דמיו. [והאחרונים דנו האם יש לו זכות לקבל בקרקע].

תוד"ה אמר. דוקא בתר דפליג¹⁰. והרשב"א [ותוס' חד מקמאי] הקשה דבאבדה דרך שדהו לא עמדו בדין, ואמאי אמרי' קם דינא. אלמא ה"נ כיון דאילו יבואו לדין דינא הכי דהממע"ה, וה"נ י"ל בספק ויבם כיון דאילו אתו לדינא, ובתר דאיפסיק דינא קאמר. וכתב דלא משמע כן, ות' דבפלוגתא דאדמון הוה כאילו עמדו בדין וזכו, כיון דהשדות הם מוחלטין ביד הבעלים הידועין¹¹. אבל נכסי ספק, אע"ג דהיבם ירד להם הוה מפוקדים אצלו עד דשעת חלוקה. והריטב"א הוסיף דהכא בעי חלוקה, וכל זמן שלא חלקו אין לומר

- 1 [ולפ"ז הדר דינא אינו מדין ממ"נ, אלא סברת לדבריהם, וצ"ב].
- 2 והנהיבות [כללי תפיסה כה] כתב דהיינו דוקא במידי דלא עבידי לגלויי.
- 3 והקו' לג דן דהוה זוטו של ים, ואף דלא ידע נחשב יאוש.
- 4 וכו במלחמות בסוגיין כתב דדמי להגדילו יכולים למחות, דמה כח ב"ד יפה.
- 5 וכ"כ בקו' הספיקות [ו יד] דה"נ מצי אמר אתינא מכח מאן דלא מצית לאשתועי דינא בהדיא. [ויל"פ ע"ד דברי האחרונים בסמוך].
- 6 דל"מ מה שיש לו 'זכות' המוכר להפטר, דאינו שלו. והנהיבות [קמח א] העמיד דאיירי דיש רק שעבוד לעבור, ואינו דבר מסויים בידו.
- 7 וכיון דיש לו זכות מכח הכרעת המשפט לא אמרי' ממ"נ אינו שלו. אלא דמכח ממ"נ יש סברא לנהוג אחרת מעכשיו, וע' בסמוך.
- 8 וכע"ז כתב בקובה"ע [עא ז] דלמ"ד קם דינא מכח ההכרעה נשתנה הדין [וכביטול ברוב], ולכן לא שייך ממ"נ. ולמ"ד הדר דינא הוכרע לנקוט הדין כן [ולא נשתנה עצם הדין כלפי שמיא, וכמו הכרעת חזקה], ולכן כשיש ממ"נ ודאי אסור. [אבל לדברי השער"י אף מ"ד הדר דינא ס"ל דנשתנה הדין, אלא דע"פ ממ"נ נשתנה ההכרעה מכאן ולהבא. ואפשר דס"ל דאף בהנהגת חזקה הגדר כן].
- 9 אלא דבספק ויבם בא מכח ירושה, והוה היתירא. וצ"ב.
- 10 והחזר"א [קט"ב] כתב דלא בעינן חלוקה בפועל, ואף אם הוחזקו בשותפין אמרי' קם דינא, כל שאין לא' תביעות על חבריו. וה"נ לענין מוחזק כתב דכל שכבר אינן תובעים זה את זה נחשב קם דינא.
- 11 והריטב"א הוסיף דכיון דהוא ודאי ומוחזק בשדהו הוה כאילו נפסק הדין ועומד מהר סיני, ומה צריך דין אחר.

קס דינא¹.

ובתה"ד [שם] כתב דהיא דיש ממ"נ, שפעם א' ראובן קנה משמעון [שקנה סחורה בחצר של חבירו], ושוב נזדמן דשמעון קנה מראובן כה"ג, וממ"נ א' שלו, דתליא האם תבעו לדין ונפסק הדין. א"כ אסח דעתיה ולא אמר' ממ"נ [והו' ברמ"א חר"מ רסח]. והש"ך [שם ז, ות"כ שם] השיג דכיון דהוה מוחזק בידו לא בעינן פסק דין בפועל [וכראשונים בסוגיין]. וע"ע קונה"ס [ו' יב].

אי שתקת. בפשוטו הוה טעם אחר, ולא שייך לקם דינא, וכ"כ תוס' ב"מ קטו: דהגמ' נקטה הטעם לפי המסקנא². [ולפ"ז רש"י ותוס' שייכים בע"ב במסקנא]. אבל הנמוק"י [וכ"מ בריטב"א] כתב דכיון דאתא מכח ד' הפסיד זכותו, דנכנס תחתיהם לגמרי וכאילו החזיר שטרותיהן. דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו. ועי"ז אמר' קס דינא, וע"ד מש"כ הש"ך. וכ"כ הקוה"ס [ו' טו]. [ועפ"ז דן הש"ך דאם מתו המוכרים דל"ש קס דינא. וע"ע בקצות ונתיבות רסח].

תוד"ה דאמר. ולא תטול כלום. [ולא נחשב שמפקיע דינו, וע"ע במפרשים]. והתוס' הרא"ש ביאר ואין שכנגדו נפסד בחזרתו דאילו לא לקחו היה דינו הכי, ולכן אמר' דכמוחזר דמי.

בא"ד ולא כמו שפי' בקו' ומוזילנא. והריטב"א הקשה לרש"י דאין לחכמים לדון אלא לפי שעתו, ולא להטיל פשרה. [והראשונים ב"ק ח וכתובות קט: האריכו בגדר מהדרנא].

בא"ד דמצי אמר לא מכרתי אלא מה שיש לי בה. והנתיבות [קמח א] כתב לתרץ דאירי הכא דאין לו קנין בקרקע של הדרך, אלא שעבוד לעבור [דכתב דבדבר מסויים דבאיסורא אתא לידו ל"ש קס דינא], ולכן ל"ש נידון על המעות. וציינו דבשו"ת גליא מסכת [ו' פליג].

דרכי חד גבך. פרש"י [בע"א] והוה טענת ברי, ידיע מאי קתבע. והריטב"א הוסיף דהוה כמו שתובע מנה שנתערב בתוך שלו, שיודע מכח מה תובע, אבל הכא א"י מאיזה כח בא. אבל בחי' ר"א מן ההר [ובתוס' ר"ד] ביאר דלא באת לדין עמם, אבל הכא כבר זכה בדין [וע"ד מש"כ תוס' ד"ה אמר].

להלכה - הרי"ף פסק קס דינא, אבל הבעה"מ ורבינו אפרים פסקו דהדר דינא. והרא"ש כתב דהוה ספק. [והבעה"מ הביא דכ"מ בב"ב ד: דמגלגלין עליו את הכל. וכן ב"ב קז ק"ל כרב דבטלה מח'. וע' מלחמות דלא דמי].

לח.

תוד"ה הוי יבם. ואין נראה כלל, דאטו מפני שהוא ודאי במקצת וכו'. [וע' בראשונים בשיטמ"ק ב"מ ב. ליישב דעת רשב"ם]. ובחמדת שלמה [ב"מ ב.]. תי' דדוקא ביורש נחשב דיש סיבת הירושה ודאי כלפי כל הנכסים, ואין ספק להוציא ממנו. [וע"ע רע"א שדן ליישב בזה דברי התוס' ב"מ שם בסו"ד]. והאחרונים הוסיפו ע"פ דברי הגר"ח [תרומות ח ע' לקמן סז]. דגדר ירושה שכל יורש מקבל זכות בכל הנכסים, ועי"ז חולקים. [והאחרונים האריכו בגדר שנים אוהזין, האם נחשב סיבה בכל. ואכ"מ].

בא"ד אלמא אע"ג דיש לאב בנים אחרים לא חשבינן ליה ודאי. [ובתוס' לא ביארו אמאי לא]. והרמב"ן פי' דהכא א"א שירש בלא יורשים אחרים מהאם, הילכך רואים כאילו חי ודן עמהם³. והריטב"א הוסיף דהתם אלו באין לירש האם, ואלו לירש הבן, ואין הספק אלא על הנכסים האם הם של אם או של בן. אבל הכא כל א' יודע מאיזה כח תובע. וכ"כ בקוב"ש [ב"ב תקעו] דהספק מי המוריש, ולא מי היורש.

ספק ובני יבם בנכסי סבא, פלגא דקמודי וכו'. וכ"פ הרמב"ם, והבי"ש [קסג ז] הקשה מ"ש מבנכסי המת, דהרמב"ם ס"ל דיחלוקו בכולו. ובחי' ר"א מן ההר [וכ"כ האחרונים] דהתם טענתו ספק מאיזה ירושה הוא בא, ולא מהני צד זכות בירושה א' לירושה הב'. משא"כ הכא דהוה ודאי יורש בנכסי סבא, אמר' דל חלק זה, ויחלוקו בשאר.

1 והאחרונים ציינו דכע"ז כ' הרמב"ן [ב"מ ו] דמהני תפיסה מדין יחלוקו, כיון דעדיין לא הוכרע. ואכ"מ. [אבל י"ל כוונתו ע"ד החזו"א].

2 וכ"נ בדברי הרשב"א ב"ק ח, אבל במלחמות שם לכאורה מבואר כנמוק"י.

3 משמע דהסברא דזכותם מחייב את זכותו, ולכן ע"כ הוה ודאי וודאי. [וזה סברא שונה ממש"כ הריטב"א בשם הרמב"ן].

4 ות' דהתם אם היה בא לדין עם היבם היה נדחה מכל וכל, ולכן אף שנתחדש דינו להיות ספק, אינו נוטל בכל. [וצ"ב].

סבא וספק בנכסי יבם. הרמב"ן הקשה דנימא הוא אינו יורש עמהם [וכדתנן ק:], ובסתמא משמע אפי' במקום אחין. [ואף כשאינו יורש החצי ודאי, וכ"ד הרא"ש. אבל הריטב"א ס"ל דאין בזה אסממ"ו, וכדלעיל]. והרמב"ן תי' דכיון דמן הראויין לירש במשפחה זו, שהרי לפחות בין אחיו הוא. ואין מעכב עליו ירושה זו אלא סבא זה. ובקוב"ע [מ יא] ביאר דסברת הרמב"ן דאמר' אסממ"ו כיון דיש ליורש המאוחר שם יורש, ולכן כשאף לספק יש שם יורש במשפחה זו הוה ג"כ ודאי, ול"ש אסממ"ו.

והאחרונים הקשו דברא"ש [הו' לעיל] מבואר דאמר' אסממ"ו אף בסוגיין, ואף דהספק הוא ג"כ ודאי יורש. ותי' הקוב"ע דבן במקום אביו אינו יורש כלל [כיון דאביו חי, ולא דמי לאח במקום בן]. ובזכרון שמואל כתב דלא אמר' אסממ"ו ביורש מאוחר כלל, אלא דנחשב 'ודאי' כיון דעומד במקום אביו.

שומרת יבם שנפלו לה נכסים

מתה וכו'. מבואר דיש צד זכייה ליורשי הבעל, וצ"ב דאשתו ארוסה אינה יורשה [לעיל כט:], ולכאורה זיקה גרע מאירוסין. ובחי' ר' שמעון [לו וכ"מ בחז"א קיט ז] כתב דנחשב דאישות הבעל קיים לענין זה [כיון דזקוקה ליבום], ועי"ז יורש מחמת זכות הבעל. ולא דנו מחמת קנין הזיקה דהיבם. [ועפ"ז החז"א דן דלאב"י ורבא בנכסים שנפלו כשומרת יבם, כיון דלא חל לבעל זכות מחיים לא חל כלל לאחר מיתה. אבל בדעת עולא ורבה מבואר דכיון דנמשך האישות חל זכות].

אבל ברש"י [בע"ב] ור"א מן ההר מבואר דהנידון מחמת זיקת היבם. וצ"ל דלענין זכייה בנכסים עדיף זכות היבם. [ובשע"ר' שמואל ביאר דלענין קניני האישות עדיף מארוסה, והגמ' לעיל כט: הא מדין 'שאר' דלא עדיף כארוסה]. ובקרא"א כתב דהכא הוה תקנ"ח בפנ"ע דתחשב כנשואה לענין דיני ירושה.

הרמ"א [קס ז] הביא בשם המהר"ק [צא] דיורשי המת בכל הסוגיה היינו אביו אם הוא קיים, ולא היבם. וכתב דאף דמסתבר טעמיה [דכיון דלא ייבם אינו יורש כלל], לא משמע כן בכל הסוגיה. והביא דדעת רי"ו דהיבם יורש'.

רש"י ד"ה שנפלו. וס"ד דנפלו לה כשהיא שומרת יבם. האחרונים דנו דלכאור' לכל הלשונות בגמ' קאי כן אף למסקנא. וע' קרא"א וערול"ג.

תודה וב"ה. ופי' הקו' [כתובות פ:]: ה"נ הכא. ולפ"ז להלכה יחלוקו בנכסי צאן ברזל, וכ"פ הרמב"ם [אישות כב י]. ושאר' פליגי וכדעת ר"ת.

ותוס' הקשו דהכא לא פליגי בכתובה וכו'. והראשונים הוסיפו להקשות דא"כ הוה נכסי צאן ברזל טפי בחזקת האשה מאשר נכסי מלוג. והתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר תי' דלמ"ד בחזקת יורשי האשה ע"כ פליגי אף בצ"ב. אבל הרמב"ן כתב דלהך מ"ד ע"כ פליגי ב"ש אף בכתובה.

בא"ד ור"ת אומר וכו'. הויה האשה כמאן דגבתה כתובתה, אבל הכא אין לאשה וכו', דלא ניתנה כתובה ליגבות מחיים. ובתוס' כתובות פ: הוסיף דהיבם היה כבר מוחזק בנכסים משעת מיתת אחיו, שהוא יורש. [ולא משום דכמאן דגבתה].

בא"ד ואפשר דכולהו אמוראי מודו וכו' והא דלא ערבינהו וכו'. והרשב"א כת' עד"ז דכתובה בחזקת יורשי הבעל היינו מנה ומאיתיים וצאן ברזל, ותני נכסים בחזקתן והדר מפרש. וכתב דלפ"ז גרסי' כתובה בלא ו', ואילו לרש"י גרסי' ו'כתובה. [והאריכו בזה הראשונים בכ"מ].

בא"ד וא"ת למ"ד בחזקת יורשי האשה, מ"ש וכו'. המפרשים הקשו דה"ה דהיה אפשר להקשות כן על נכסי מלוג לכו"ע, אמאי נחשב דיורשי האשה יורשין עיקרים [ובתו"י הנדמ"ח הקשה בנכסי מלוג]. ובמהרש"א [וע' מהרש"ל ומהר"ם] כתב דכיון דהוחזקה מחיים עדיף, וצ"ב.

בא"ד א"נ וכו'. כיון דלאו מכח קורבא קא' וכו'. משמע הטעם דירושת הבעל הוה זכות מדיני האישות, ולא ירושת קורבא. ובקוב"ש [ב"ב תקעה] פי' דדין ירושת הבעל לא חל מחיים, אלא תליא במה שהוא בעלה בשעת מיתה.

1 והב"ש יב הביא דכל ירושת המת היבמים יורשים [ויחלקו ביניהם, ואפי' שא' בכור]. וצ"ב טובא דבשלמא נכסי האשה שייך לדיני האישות, אבל מנלן שירשו שאר נכסי המת. [ומבואר דנחשב כמו שייבמו, כיון שאינם יכולים לייבם. וצ"ב].

האחרונים [ע' שיע' ר' שמואל דהארץ בזה]. הביאו דמבואר בתוס' דהבעל זוכה בנכסי צאן ברזל מגדר ירושה¹, ולא כמ"ש האבנ"מ [נב א] ע"פ הסוגיה כתובות פא דהוה מדין דלא ניתנה כתובה ליגבות מחיים, דלא קרינן ביה כשתנשאי לאחר. [וע"כ דאף דמחיים אין תביעה, כיון שמתה יש חיוב להחזיר, וזהו הזמן פרעון². אלא דהבעל יורש. א"נ בצאן ברזל כשתנשאי לאחר הוא רק זמן בפועל לשלם, ועצם החוב קיים].

לח:

ספק נשואה. הרשב"א וריטב"א כתבו דהוה ספק נשואה, דמספקא לן בשעת נפילה אם ייבם או יחלוץ. [והרמ"א [קס ז] הביא י"א [המהר"ק צא] דאם אסורה עליו אינו זוכה כלל בנכסים, וכן במדינות שכופין לחלוץ³. והיינו משום דנתברר דאינה עומדת ליבום⁴. והנמוק"י [יב: בדה"ר] כתב דמספקא לבי"ש אי זיקה ככנוסה⁵. אבל בחי' ר"א מן ההר פי' דקליש זכות היבם ביבמתו כמו שמי שיש לו זכות ספק קליש כחו ממי שיש לו ודאי זכות. וכ"מ ברש"י.

רש"י ד"ה זיקת אירוסין. דלא מצי למימר זיקת אירוסין אינה כלום דהא בעי חליצה. [וכן העתיק ר"א מן ההר הנ"ל]. מבואר ברש"י דמש"כ בגמ' 'זיקת אירוסין' מוכרח ממה שהיא זקוקה ליבום, ואינו זכות בפנ"ע בנכסים [או מחמת המת]⁶. וצ"ב דדין חליצה הוה בתורת ודאי, ואיך תליא בזכות ספק בנכסים. וע"כ כוונתו דכיון דחולצת הוה זכות קלוש, ודינו כספק [וכמ"ש ר"א מן ההר]. ובשיע' ר' שמואל כ' דהכא הוה לענין קנייני האישות, אבל שאר עניני זיקה תלי' בדיני שאר.

והרשב"א כתב דכוונת רש"י דנפק"מ כשנפלו תחת הבעל דלא תמכור לכתחילה [וכדמשמע מרש"י ד"ה עושה]. **והרשב"א** הק' דשומר"י נחית דרגא, וכיון דאפי' בארוסה מכרה ונתנה קיים. [ודעת הרמב"ן דלבי"ה לא אמר' כלל ידו כידה]. ולכן פי' **הרשב"א** דקושטא דמילתא נקט דהוה ספק, דאת"ל זיקת אירוסין אינו כלום, א"כ אף זיקת נישואין לא תהני.

רש"י ד"ה עושה. ולבי"ה חזקה עדיפא דאין ידו כידה וכו'. **הקרא** הקשה דנימא דאף דשקולין מעמידים בחזקת השבט, דאין ספק מוציא מידי ודאי [או דהגוף שלה]. וכסברת אביי. ועי"ש.

תוד"ה הויא. שהגוף שלה. [וכ"מ ברש"י סוד"ה סיפא [לדברי רבה], דסברת ב"ש כיון דהוה ודאי בגוף מהני לפירות]. **האחרונים** ביארו דקנין פירות אינו דבר בפנ"ע, ואם יתבטל קה"פ יחזור לבעל הקנין הגוף, ולכן נחשב דזכות הפירות הוא מוציא מקנין הגוף.

לפלגו בחייה ולפירות. הרשב"א הקשה דמשמע דיבם אוכל בפירות נכסי מלוג, והקשה דהרי אינו חייב בפרקונה [וכדאמר' כתובות נב.], **והרי"ף** [שם, יט. בדה"ס] כתב הילכך היבם אינו אוכל פירות. **והרשב"א ור"ן** [כתובות פ. לט: בדה"ר] תי' דהיבם אוכל פירות מזכות הבעל, ולא מכח עצמו. והבעל זכה בפירות ונתחייב לפדות כל דקרינן ואהדרינן למדינתך, והיבם יורש ממנו. [והאחרונים דנו בדעת הר"ף דס"ל דאביי ורבא פליגי בזה, וע' גר"א קס יח].

אבל במלחמות מבואר דהיבם אינו אוכל פירות, אלא ימכרו את הפירות ויקנו קרקע, ואחרי שיתייבם יאכל פירות.

רש"י ד"ה סיפא. ולבי"ה הואיל ואלו קרובים ודאין הם, והוחזקה נחלה בחזקת משפחתן. **הבי"מ** [קס ח] כתב דמשמע דבית שמאי פליגי על הך סברא, וא"כ כ"ש דפליגי אף בספק בן במקום בנות [דלסברת הרמב"ן והרא"ש אמר' אסממ"ן, ע' לעיל לז:], ולא מצאנו בזה מח'. ועי"ש.

שטר העומד ליגבות. החזו"א [עב ז] ביאר דכיון שיש חוב ידוע ומשועבד בשטר חשיב ממון ידוע למלוה. [ואף לבית הלל אמר' שטר העומד ליגבות לכמה דינים, ומהני מיגו ולא נחשב מיגו

1 אבל הביאו דברמב"ן בסוגיא מבואר דלבי"ה אינו יורש כלל, ומ"מ בנכסי צ"ב אמר' דלא ניתנה ליגבות מחיים, וע"כ דלא בעי ירושה.

2 והאחרונים ביארו דע"י שמתה בטל קביעת זמן הפרעון [שהוא מחמת שעבוד האישות], וממילא חייב לפרוע מיד.

3 וע' פוסקים האם היינו שכופין לחלוץ, או אף דמבקשים. וע"ע חזו"א ס"ס קיט.

4 אבל איסור אחות זקוקתו תקנו אף בכה"ג, וע"כ דלא תליא בזיקה.

5 ויל"ד האם כוונתו לדין זיקה ככנוסה לענין דיני האישות, או דין הנכסים הוה נידון בפנ"ע.

6 אבל משמע דלא תליא במ"ד יש זיקה. ובשיע' ר' שמואל כתב דהכא איירי לענין הקנין, ואילו איסורי קרובים תליא ב'שאר'. ועוד י"ל כמ"ש רש"י יז: דלמ"ד אין זיקה, לא אלימה זיקה לאיסור קרובים, דהוה זכות קלוש [ובאיסור קרובים ל"ש גדר מקצת וספק].

להוציא. ובקצות [יב א] הביא בשם הכנה"ג דכשיש ודאי שטר אמרי' כגבוי אף לבי"ה, אלא דבספק אמרי' דאין כאן שטר ואינה כגבוי].

תוד"ה בש"א. עוברת על הדת כיון דאינה יכולה ליבדק. וכ"כ התוס' שאנץ [עה"ג סוטה כג:]. [ובמשנ"ל סוטה ב האריך האם מפסידה כתובה מדין עוברת ע"ד]. וצ"ב דלכאורה עוברת ע"ד משום איסור הסתירה. ובחזו"א [עט כז] כתב דהוה תקנ"ח דיוצאת בלא כתובה, ולא תקנו כשעומדת לשתות.

ולותביה כתובה דמתני', לא פליגי. תוס' [בע"א] והראשונים נקטו כן אליבא דאמת, ולא הוה רק דיחוי לדברי אביי. אבל הבעה"מ נקט דאליבא דאמת פליגי אף בכתובה. [וע' מלחמות ורע"א].

תוד"ה ואביי. לפי שהיא באה בטענת ברי. דכיון דספק מוציא מידי ודאי, מהני ברי ושמא. [והאחרונים העירו אמאי לא אמרי' דכיון דהדין יחלוקו ל"מ ברי ושמא, וכמ"ש תוס' בכ"מ לסומכוס]. אבל תוס' סוטה כה: כתבו דל"ש בסוטה ברי ושמא, אחרי קינוי וסתירה, דהתורה עשאתה ספק. [ואף דהדין ספק כודאי הוה רק כלפי דיני הפרשה, וכמ"ש הגר"ח ה' לעיל יא, מ"מ יש בזה גדר ספק²]. וע' מש"כ בזה רע"א.

לט.

וקסבר אביי ידו כידה. פרש"י כשהיא תחתיו [שנחשב הנכסים 'בחזקת' הבעל, ולא רק קנין פירות בעלמא], וכשמת גריעא מידה. ולבי"ש ידו עדיפא, וכשמת כידה.

אבל רש"י כתובות פג. כתב [דאף לאחר שמת אמרי' ידו כידה] אלא דלבית שמאי חלוקה עדיפא, ולבית הלל חזקה קמיינתא עדיפא [דשייך חזקת המשפחה אף למ"ד ידו כידה].

א"ל רבא וכו' ידו עדיפא. פרש"י ואפי' בי"ה מודו דשקל במה שנפל תחתיו. אבל רש"י כתובות פג. כ' דלרבא ידו עדיפא, וכשמת נכנס היבם במקומו והרי הוא כמותו, ושומרי' שמתה אין ליורשיה בהם כלום [וצ"ב מהגמ' כאן].

אבל המלחמות כתב דלבי"ה אין זיקה עושה נישואין כלל, וכוונת הגמ' כאן משום דלא ניתנה כתובה [וצאן ברזל] ליגבות מחיים. והחזו"א [קט ז,י] הקשה מאחר דנח' בי"ש בעביד מאמר, א"כ מנ"ל דנח' אף בידו כידה [ועיי"ש שדן ליישב בכמה אופנים].

והראשונים הביאו בשם הר"ף [כתובות מא: בדה"ס] דפי' ידו כידה, כמו שאילו מתה היא נתרוקנה זכותה אצל הבעל, ה"נ כך כשמת הוא נתרוקן זכותו אצל האשה ותטול כל נכסיו. ולכן במקום יבם דהוה ספק, יחלוקו. ורבא סבר דיד הבעל עדיפא, וכשמת הוא לא נתרוקן זכותו לה.

הרמב"ם [אישות כב י] פסק דאינו אוכל בפירות נכסי צ"ב שהכניסה לאחיו, ואם מתה יחלוקו [ע"פ הסוגיה בב"ב, וכדעת רש"י כתובות פ ע' לע' לח.]. והרמב"ן כתב דהרמב"ם פי' דסוגיין קאי כבי"ש, אבל לבי"ה לא אמרי' ידו כידה כלל. אבל הגר"א [קס יח] ביאר דדעת הרמב"ם לפסוק כאביי.

והבעה"מ כתב דלאביי ורבא אין ליבם בפירות נכסי מלוג, דנחשב נפלו כשהיא שומרת יבם, ואין ליבם בהם כלל. אלא ביאר דכוונת הגמ' בפירות נכסי צאן ברזל. והראשונים חלקו על הבעה"מ דזכה הבעל בזכות בנכסים שיש לו בהם קנין פירות, ולא נחשב נפלה אח"כ. [וצ"ב במה פליג הבעה"מ וע' חי' ר' שמעון כו ה].

תוד"ה ספק. דמתוך תשובתו משמע דמודה דאין יורשה³. מבואר בתוס' [וכן תוס' כט:] דאין לחלק בין דין יורשה לשאר דיני מאמר. והמהר"ם הקשה דרבה לעיל מבואר דאפי' זיקה נחשב ספק נישואין. ותי' דיתכן דזיקה עדיף לענין נכסים, וקושיית הגמ' לעיל גבי מאמר. [ומשמע מזה דהזכות בנכסים הוא מחמת הדין זיקה. וע"ד דברי האחרונים [ה' לעיל] יל"פ דלגמ' לעיל הוה מחמת אישות המת, אבל הכא במאמר הוה מחמת קנין היבם, ובזה אין סברא דעדף].

1 ועוד כתב שם שאם מתברר ע"י שתייה דלא נתייחדה לשם איסור, אינה עוברת ע"ד.

2 [ועי' לעיל יא. דהאחרונים כתבו דיש גדר נוסף דהתורה עשאתו ספק].

3 אבל הבעה"מ כתב דמ"מ מהני מאמר לענין שלא למכור לכתחילה, וכמו כל ארוסה.

תוד"ה אע"ג. אבל מחיים לא דהוה איהי ודאי וכו'. והריב"ש [הו' בב"י קס] כתב סברא להיפך דמחיים נחשב ודאי שומרת יבם, ורק כשמתה אמר' דהוה ספק אם עמדה לכנוס.

בחליצה אין בגט לא. הריטב"א כתב דכוונת הגמ' אף בחליצה. אבל ודאי בעי ג"כ גט, דמי גרע ממאמר.

סד"א מצוה דרמי רחמנא עליה עבדא השתא תיקום וכו'. בחי' הגר"נ [לעיל כ.] דן האם ס"ד מסברא דהדרא לאיסור אשת אח [דהותר רק לאישות היבום, וכפשטת תוס' ח:]. או דהגמ' הקשה ע"פ הדרשא ד'עדיין יבומין ראשונים עליה'. והביא דכן מבואר בדברי הרמב"ן [כ. ושאר שם] דקושיית הגמ' לעיל כ. [לרבנן דעדיין יבומין הראשונים] ואף תאסר להחזיר, דעדיין יבומים הראשונים עליו. אבל ברש"י שם [וכן דייק הרמב"ן שם מדבריו] מבואר דס"ד רק דצריך גט, ומבואר דהנידון להחזיר לא תליא בגדר עדיין יבומים ראשונים עליו.

השתא תיקום עליה באיסור אשת אח. תוס' ח: [ד"ה מלמד] כתבו דביאה שניה ל"צ קרא, דסברא הוא דלא אמרה תורה לגרשה וכו'. ובתנ"י הוסיף דכיון דהוה היתר גמור, לא צוה התורה להוציא מיד². ולפ"ז כוונת הגמ' כפשוטו, דאין היתר לאיסור אשת אח אחרי שייבם. ובדברי הרמ"ה [הו' בסמוך] מבואר דמהכא ילפי' דאשת אח הותרה ולא דחיה.

והאחרונים הקשו לדעת הרשב"א [לקמן מא.]. דחל היתר אשת אח בשעת נפילה [ואף אם נעשית ערוה אח"כ, כשהותרה לא אמר' דחוזרת לאיסור אשת אח], א"כ אמאי אחרי שגירש תיקום באיסור. [ולמש"כ האחרונים בדעת הרשב"א דכשנפק מצב היבום חוזר לאיסורו ניחא]. ובקוב"ע [א ח] תי' דלרשב"א קאי למ"ד הותרה ונאסרה אינו חוזר להיתירא, וא"כ כשנעשית ערוה חל איסור אשת אח.

והקרא' כ' דודאי היבמה עצמה לא גרע מצרתה, דלר' יוחנן [לעיל י:] עוברת רק בלא יבנה. אלא פי' דכוונת הגמ' באיסורא בעלמא וכמו צרה [והאחרונים הביאו מזה דהאיסור לא יבנה הוה קלישות של האיסור אשת אח, וע' מה שהו' בזה לע' י:].

הרי היא כאשתו לכל דבר. ומהך קרא ילפי' דהיבם קנאה להיות אשתו לכל דבר [וע' לקמן נו. דאף ביאת אונס קנה לדברים הכתובים בפרשה]. והאחרונים [גר"ח סטנצל פב ב] דנו האם עיקר מצוות יבום הוא הביאה, והקנין הוא תוצאת דין התורה³. או דעיקר המצוה הוא הקנין [ועפ"ז דנו האחרונים דל"ש בזה מצוות צריכות כוונה]. וע' ברש"י ב.

והמאירי [ח:]: ביאר דנפקע האישות שמצד אחיו לגמרי [והוה מכח קנין היבום]. אבל בתוס' [כ: ד"ה אטו] מבואר דס"ד דהותרו אף שאר איסורין. ומשמע דעצם מה שהיא אשתו [בהיתר] גורם שאינה מותרת לו. וצ"ב.

וביד רמ"ה [סנהדרין גג] הביא מסוגיין דהותר האיסור אשת אח, ואע"ג דלא מקיים מצוות יבום אלא בביאה ראשונה [דביאה שניה לא אמר' עדל"ת]. והוכיח מזה דהותרה איסור אשת אח לגמרי כשמת בלא בנים [ודלא כתוס' ג: דמצווה יבום דוחה לאשת אח]. [ומבואר בדבריו ד'נעשית כאשתו' אינו היתר בפנ"ע אלא גילוי דהאיסור אשת אח הותר לגמרי משעת נפילה].

מ"ט אשה הקנו לו מן השמים. בתנ"י מבואר דקושיית הגמ' אמאי אין לה ב' כתובות⁴ [ויכ"כ הראשונים כתובות פב:]. אבל בתוס' [ד"ה אשה] משמע דהנידון האם היבם מחוייב או הבעל.

ובקוב"ע [לח בהשמטה] ביאר דיש ב' סיבות לחייב כתובה, א' משום שקנה את האשה [ובזה הגמ' נותנת טעם דאשה הקנו מהשמים, ואינו קנין שלו]. וב' שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ולזה בסוגיין הטעם משום דיש חיוב על נכסי בעלה ראשון.

ואי ל"ל מן הראשון תקינו לו משני. הרמב"ן [כתו' פב:]: כ' דתקנו משני מנה, דהוה אלמנה. וכ"פ הרמב"ם [אישות כב יד]. אבל השיטמ"ק [שם] הביא בשם הריב"ש [וכ"כ הרא"ה שם] דיש לה מאתיים, דכל שיש לה על הראשון תקנו מהב'.

1 [וכע"ז כתב הרשב"א קידושין כא, הו' לעיל].

2 [והותרה לכל אישות היבום, ובתנ"י הנדמ"ח משמע דהוה פי' לדברי התוס', ולא תי' בפנ"ע].

3 והגר"ח נקט דלפ"ז אם ייבם בלא עדים, קיים המצווה אלא שלא קנאה [ועפ"ז הקשה דחייבי לאוין לדעת הרמב"ם דאסורים רק ע"י קידושין, דיכול לייבם בלא עדים, ואין איסור דלא חל הקנין].

4 ובקוב"ע [לח ט] הקשה מ"ש מהמגרש את האשה ומחזירה, דאמר' דע"ד כתובה ראשונה החזירה. [ולכאורה זהו סברת תוס' דידן]. וצ"ל דהתם הוה חיוב ידידה. משא"כ חיוב אחיו.

תוד"ה אשה. דיכול למכור. אבל כשיש בני חורין ליבם גובה מהשני. אבל תוס' כתובות [פא. ד"ה הרוצה] מבואר דכל שיש משועבדים דראשון לא תקנו משני, אפי' יש ליבם בני חורין.

בא"ד אשתדוף. מבואר בתוס' דכשששתדוף אח"כ תקנו כתובה מהשני. אבל השיטמ"ק כתובות מביא בשם רבנו יונה דאם בשעת יבום היו נכסים למת לא תקנו משני [אלא דאסור להשהותה בלא שיתחייב שוב כתובה].

מצוה בגדול לייבם

מצוה בגדול. האחרונים חקרו האם המצוה מוטל על הגדול יותר [וכעין הא דכיסוי הדם דדין על השוחט], או דהוה מצוה מן המובחר [ושלימות בצורת המצוה]. והערול"נ דייק דבשאר האחים אין מצוות יבום, אלא הוה כמו רשות'. והביא כן מהגמ' ביצה לז. דנחשב רשות. אלא דבמקום דהאח במדינת הים רמי אגדול האחים שיש לפנינו.

לא רצה חוזרים. התבואות שור [כח יד, הו' בקצות שפב] דייק מהמשנה דבמה שהגדול מניח לאחיו הקטן אינו ביטול מצווה. וכן במשנה מג: משמע דהוה רשות להניח לשאר אחים. והביא מזה דהשוחט יכול כבד אחר לעשות כיסוי הדם בשליחותו, ואף דהמצווה רמי עליה, מתקיים ע"י שליח². ושלוחו של אדם כמותו³. והאחרונים הקש' דהוה מצוות שבגופו ול"ש שליחות'. והקצות [האריך לחלוק] וכ' דהכא אם הגדול אינו רוצה לייבם, המצוה מוטל על שאר אחים, אפי' בע"כ.

עד שיבא ממדינת הים. התה"ד [לה, הו' בסמוך] דייק דוקא מדינת הים, אבל ממדינה למדינה ממתנינים. אבל היש"ש [טז] דייק מדברי הרמב"ם דאפי' בעיר אחרת⁵. ו**בב"ש** [קסא א] הביא בשם הב"ח דממתנינים כשהוא במקום שמדברים באותו לשון, וע"ש בפתח"ת ואחרונים דהאריכו בדין זה.

אין שומעים לו וכו'. הנמוקי פי' ולא נעגן אותה. ובחכ"צ [א] דייק דהדין כפייה הוא מחמת תביעה שלה, ולא משום המצווה.

תנא' ובחרש. משמע דאפי' תלה לאלתר, לפי שאין חוסמין אותה [וכדאיתא לעיל ד.]. יל"פ דכיון דיש לה זכות שלא להתייבם לו, א"כ כלפי התביעה שלה נחשב דהגדול אינו יכול. [ובמש"כ תוס' וכן מוכה שחין, בהג' ראמ"ה הק' דאפשר בחליצה. ולכאורה תליא במ"ד האם חליצת גדול עדיפא].

ביאת קטן וחליצת גדול. לצד דיש מעלה בעצם בגדול, יל"פ דהגמ' מסתפקת האם מעלת יבום ע"פ חליצה עדיף ממעלת גדול. ולצד דהוה סברא דמצוה רמי עליה, א"כ ספק הגמ' האם משום קיום מצוות יבום יש חיוב לקטן, כיון דהגדול אינו מקיים עיקר המצווה.

רש"י ד"ה ביאת קטן. האי קטן לאו קטן ממש וכו'. והריטב"א כתב דלרש"י לגמ' לא מסתבר דביאת בן ט' עדיף מחליצת גדול⁶. [וע"ע בע"ב]. אבל הביא בשם התוס' דהגמ' קאי בבן ט' ויום א'.

בא"ד ואפי' מאן דלא חייש, וקטן מותר לייבם. רש"י קאי לשיטתו בקידושין יט. דמדאורייתא מהני יבום קטן בן ט', והא דנחשב כמאמר היינו מדרבנן. וממעטינן אשת איש פרט לאשת קטן, דאין חיוב מיתה באשת בן ט'. אבל דעת תוס' שם דממעטינן דאין אישות לקטן, ולא קנה יבמתו. אלא דמדרבנן נחשב כמאמר.

- 1 לכאורה כוונתו דעצם המצווה מוטל על כולם, אלא כיון דרמי עליו, אין צווי לשאר האחים [דהוה מצווה א' על כל, ובכל מקום דרמי מצווה על הציבור, אפשר לעשות ע"י אחרים הוה כעין רשות]. דלא מסתבר דאינו מצווה בעצם.
- 2 ועפ"ז תמה ע"ד ה**ש"ך** [חו"מ שפב ד] דהאב מצווה למול את בנו, ואם יכול למול בעצמו וממנה אחר מבטל מצוה [ע' פתח"ת רסד א].
- 3 יל"ד האם תליא במח' ר' יוחנן ור"ל [לעיל י:]. ולדברי האחרונים כוונת ר' יוחנן דהוה שליחות על התוצאה, ולא על מעשה המצוה. וי"ל דאף לר"ל נחשב שליחות, שממנה לעשות את המצווה עבורו [ולא דנחשב כאילו הוא עשה את המעשה].
- 4 וכמ"ש הקצות [קפב א] ע"פ דברי התוס' רי"ד. וי"ל דהכא כל אח נחשב 'בעלים' לעשות קנין ומצוות היבום [ונחשב בגופו ע"י עצמו], אלא דלענין הא דהמצווה דרמי עליה סגי בהא שמתקיים מכחו.
- 5 שהרמב"ם [ב ט] כתב שהיה במדינה אחרת, וכתב דבכל מקום שהרמב"ם הזכיר מדינה היינו עיר.
- 6 יל"ד האם הטעם דהוה רק כמאמר [מדרבנן]. או דקטן אינו מצווה, אזלי' בתר מי שמצווה. והר"ש מדסוי כתב דעיקר מצוות יבום לאחר שיגדיל שיהא ראוי להקמת שם, ולכן עשוה רק כמאמר.

בא"ד הכא וכו' בקטן עד שיגדיל, אלמא בקטן ממש כולהו מודו. [ולפ"ז הסוגיה קאי כר' מאיר]. ובריתב"א דחה ד"ל דביאת בן ט' הוה יבום לאלתר, והגמ' קאי בפחות מבן ט'.

אמאי חוזרין אצל הגדול למיכפייה. פרש"י א"א בשלמא דכולהו בעי למיחלוץ, איהו קדים. משמע ברש"י דבמצוה יש קדימה לגדול [אף לחליצה], אלא דיש סברא לא נטרח לבי"ד. והרש"ש ביאר דקושיית הגמ' דע"כ לא כייפינן משום מצווה בגדול². דהא חליצת גדול עדיפא, ולא כייפינן. [ולת"י כיון דצריך לכופ, כייפינן אף משום מצווה בגדול].

ורע"א נסתפק אם כפו לקטן האם מקרי חליצה מעושית שלא כדין. או כיון דאין לפנינו יבם הרוצה לחלוץ מקרי כדין, אלא דמשום מצווה מן המובחר היו בוחרים בגדול.

תוד"ה גבי ה"מ למפרך. [ודלא כרש"י]. והרש"ש כת' דמשמע דאף למסקנ' הדין כן, דכופין לגדול, ואפי' הקטן רוצה לחלוץ, דחליצה לא תלי' ברצונו. אבל הבר"ש [קסא ז] כ' בשם ר"ז בשם הרמ"ה כשהקטן רוצה לחלוץ אין כופין לגדול.

והרש"ש הקשה [לתוס'] דבל"ב חליצת גדול עדיפא [מיבום דקטן], ומ"מ לא כייפינן. וכתב לחלק דהתם רוצה לייבם עדיף [ובראמ"ה ביאר דחליצת גדול עדיפא תרי דרגא מדקטן ולכן כייפינן, אבל לל"ב עדיף רק חד דרגא].

ובגדול עד שיבא ממדינת הים, שהיו מצוה לא משהינן. התה"ד [לה] דייק דדוקא במדינת הים, דיש לחוש שיתבטל המצוה. אבל ממדינה למדינה דקרוב הדבר שיבא משהינן כדי לקיים מצוה מן המובחר. ולמד מזה לענין קידוש לבנה דיש להמתין עד מוצ"ש משום מצוה מן המובחר [שיהא מבושם³], אא"כ יש חשש שיתבטל המצוה [והו' ברמ"א תכו ב]. אבל הגר"א [מעשה רב קנט, והו' בביאור"ה שם, ובמשנ"ב תכו כ ועוד פוסקים] נקט דלא להחמיק את המצווה, אלא יקדש תיכף אחר ג' ימים. [והאחרונים האריכו לדון האם שהיו מצווה וזריזין מקדימין הוה אותו דין. ואכמ"ל, וע"ע לקמן מז:].

והמג"א [כה ב] הביא מסוגיין דאם יש תפילין מזומנין ולא טלית, יניח. ולא ימתין עד שיביאו לו טלית כדי לקיים יותר מן המובחר, דשהיו מצוה לא משהינן. והאחרונים [ישרש יעקב וכן בביאור"ה כה ד"ה פגע] הקשו דמשמע דאף שאין חשש שיתבטל המצווה. ושמעתי ליישב דבתפילין כל רגע שמניח מקיים מצוה בפנ"ע, ולכן כוונת המג"א שלא לבטל מצוה.

לט:

חליצת גדול וחליצת קטן. והאחרונים נקטו דנחשב מצוה מן המובחר בגדול, ואף בחליצה שייך מעלה במצווה⁴.

קטן. הר"ף כתב דהאי קטן לאו קטן ממש, דלענין חליצה בעינן שיהא בן י"ג והביא שערות [וכדלקמן קד: וסא:]. והאחרונים דנו האם כוונת הר"ף אף לל"ק, וכמ"ש רש"י [אלא דפסק כל"ב]. או דביבום שייך יבום בקטן, ואין חילוק בין גדול לקטן, ודלא כרש"י. ורק בחליצה קטן אינו חולץ כלל.

הרמב"ם [ב יב] פסק דאם הגדול אינו רוצה לייבם ולחלוץ, המצווה מוטל על שאר אחים בשווה [ודעת הראב"ד וכן רש"י ותוס' לעיל כד. דיש קדימה לגדול גדול קודם. ותליא בגירסא שם]. ואם תבעה א' מהאחים, והיא אינה רוצה בו אלא באח אחר [ואפי' הוא במדינת הים], אינה מורדת, שהרי אין לאח התובע דין קדימה.

מצוות חליצה

החכ"צ [א] כתב דאם היא אינה רוצה לינשא, אין כופין לחלוץ. וכעין דאמרי' בכתובות מ. אי אמרה לא בעינא מי איכא לעשה כלל⁵ [ומ"מ כשהאשה תובעת הוה עשה גמור, וכופין על המצוות, וכדאמרי' בכתובות פו: דכופין על מצוות פרעון חוב]. והאחרונים הביאו דכ"מ בפשטות ברש"י סנהדרין יט: דאשת מלך אינה חולצת משום דאסורה לינשא [אבל הרש"ש

1 ובהג' ראמ"ה כתב לפרש דכוונת רש"י להקשות דביאת בן ט' לא נגמר הקנין עד שיגדיל, א"כ הוה ג"כ שיהיו מצוה.

2 משמע משום 'מעלת גדול'. והמ"ל משום דרמי עליה.

3 וכדאיתא במס' סופרים [ועי"ש בפוסקים]. ועוד משום רוב עם הדרת מלך.

4 ולצד דכל הנידון על מי רמי המצוה יל"ד מה הסברא דבחליצה שווים.

5 והרש"ש בסוף העמ' כתב דאף מצוות יבום אינו חייב אם אינה רוצה לינשא.

שם תמה דבפשוטו הוה מצוה בפנ"ע לחלוץ. אלא פי' דכוונת רש"י דלא ניתנה מצוות חליצה אלא במי שמתרת לינשא, דהפסוק איירי במקום לא תהא החוצה, משמע דזולת זה היתה מותרת לינשא.

ובעונג יר"ט [קעו] האריך לתמוה דודאי עצם החליצה הוה מצווה, והרי יש דינים איך לחלוץ לכתחילה. ובמה שהוא מתיר בעלמא ל"ש דינים בעלמא. והאחרונים כתבו ליישב דדמי למצוות שחיטה, דנקבע מצווה איך להתיר הבהמה, וה"נ בחליצה יש מצווה שנקבע באיזה צורה להתיר. [ונמנה במנין המצוות, ובס' החינוך תקצט כתב דהעובר על עשה זה ואינו מייבם וחולץ ברוע לבבו² ביטל עשה זה³].

ובבית שמואל [קסה ט] הביא דמשמע דהא דיבמה שאינה רוצה לחלוץ נחשבת מורדת הוא משום הנכסים, אבל אם נותנת חלקו אי"צ לחלוץ. וסיים **דבזוהר** משמע דמצוה דוקא בחליצה⁴ [דנחשב הקמת שם מסויים].

ובחש"ל [כו]. מביא בשם **ש"ת עמק יהושע** [סג] דהביא מהא דיש איסור ביטול מצוות יבמין, ואף במקום חליצה [וע' מש"כ בזה לעיל שם], וע"כ דאף כשאינה רוצה לינשא לשוק יש מצוות חליצה⁵. וע"ע לעיל כא. במקום יבום לאו כלום הוא.

אמר רב אין כופין. פרש"י אין כופין לחלוץ [אף לאבא שאול, שבידו לומר שיתכוון למצוה]. אבל **לתוס' כופין לחלוץ**⁶. [ובפשוטו היינו בשוטי, אבל **תוס'** כתובות סד. כתבו דהיינו במילי, וכ"כ הגר"א עה"ג] בדעת תוס' דידן].

אי בעית חלוץ אי בעית ייבם וכו'. לרש"י קאי אף לאבא שאול. ובחז"א [קכב ג] הקשה א"כ אמאי הוזקק לפתוח לו שיכול לייבם. וכתב דהודיעהו שאינן כופין אותו לחלוץ.

רש"י ד"ה אין. ואי לא כפינן ליה וחליץ וכו' ולא תימא מוכה שחין דוקא וכו'. **תוס'** והראשונים כתבו דמוכה שחין דוקא. ועוד כתבו הראשונים דשם מבואר דאין כופין לייבם, אבל מנלן דכופין לחלוץ. ובחז"א [קכב ג] ביאר דכוונת רש"י דכופין לחלוץ, דאל"כ נחשב שכופין לייבם, כיון דמיעגנה ואין לה מי שיזין אותה. וכיון דבמוכה שחין הדין כן, א"כ בכל מקום שיש אמתלא, דבסברא זו דמיעגנה אין לחלק בין מוכה שחין לאינך.

והרשב"א הביא דגרסי' [קו]. דחליצה מעושיית פסולה, ומשמע אפי' מעושה כדין ע"פ דייני ישראל, וסיים וצ"ע. ודעת שא"ר דכדין מהני.

תנוד"ה אמר. למה היו טורחים. **החז"א** תמה מה קושיה, הא עדיף להטעות מכפיה. והביא דכ"כ הגר"א [קסח יז]. ועיי"ש שדן באיזה אופן חייבת לשלם את מה שהבטיחו, וע' בסוגייה לקמן קו.

אשתמודעינהו

הרי"ף כתב דכיון דלאו מילתא דאיסורא קמסהדי ולאו אממונא, אלא מילתא בעלמא הוא דמגלו וכו', הרי איתחזק וכו'. ודוקא היכא דליכא חשש חשד.

והריב"ש [קפב, וכ"כ התוס' חד מקמאי בתחילת דבריו] דייק מדברי הרי"ף דדוקא היכא דמעידים לפני שבא האשה לפנינו. אבל **הב"י** [קנז] כתב דמשמע בפוסקים דבכל ענין נאמן, וכן דחה בתוס' **חד מקמאי**, דגילוי מילתא בעלמא היא. ובפתח"ת [קמב ז בסופן] ביאר דסברת הב"י דלענין זה אף בשעת מעשה הוה כקודם מעשה, אבל אם חלצו בלא להכיר צריכה עדות גמורה שחלוצה. ובקוב"ש [ב"ב תרכ] ביאר דאיירי דידוע דיש לו אח, ובזה נחשב ע"א לברר בדבר שבערוה. והמרדכי [פרק מצות חליצה נח] כתב בשם **ראב"ה** דמשמע ברי"ף דרק מסיח לפי תומו נאמנים [ואל"כ חיישינן לחשד]. והמרדכי חלק דאף בלא"ה הקילו משום עיגונא.

- 1 ובאור גדול [סנהדרין ב ב] כתב דהתם הוה חליצה פסולה דאינה ראויה ליבום, ובזה אינה מצווה אלא פטור.
- 2 [ודייקו שינוי הלשון, דבמצוות יבום כתב דכל העובר ביטל, ואילו במצוות חליצה כתב דאינו חולץ מרוע לבבו. משמע דדוקא היכא דעושה רוע ליבמה. אבל לא משום עצם ביטול המצווה].
- 3 וכן במצווה תקצח [מצוות יבום] כתב דהעובר ולא יבם, או חלץ ביטל העשה. [ומשמע דעובר בשני עשה. ואף דאינו עובר במצוות יבום אם חפץ לחלוץ. מ"מ כשביטל שניהם, עובר בתרייהו].
- 4 ולכאורה כוונתו דיש בזה ענין לחלוץ, ואף דאינה מחוייבת משום שעבודי האישות, דעיקר מצוות חליצה ניתנה להתירה.
- 5 והחש"ל דחה דאף גבי מאנס, כל זמן שלא אמרה לא בעינא הוה מצווה גמורה, ואם גירש עובר בעשה ולא תעשה. וכל שרוצה לינשא הוה החליצה מצווה גמורה. וכע"ז כתב בחי' ר' שמעון [מ] דע"י התביעה חל המצוה, וכהשבת אבידה. [ויל"ד דבמקום ביטול מצוות יבמין, הרי הותרה לשוק מדין ערוה. וא"כ תו ליכא תביעה דידה. אלא דמ"מ התורה קבעה צורת ההיתר ע"י מצוות חליצה, וצ"ע].
- 6 וסוגיין דאין כופין לייבם. וצ"ב מה ס"ד דיכופו לייבם, דקרא כתיב אם לא יחפון.

והמרדכי שם דן האם מהני פסולים להעיד שהביאה שערות, לענין חליצה. והרמב"ן [נדה מח:] הביא דמהני ע"פ דברי הר"ף. אבל המרדכי שם הביא בשם האביאסף דאין ראייה מסוגיין דהוה גילוי מילתא בעלמא, דבלא"ה תופסים אותו בחזקת אחיו [וצ"ב כוונתו, ובחז"א [קיד י] ביאר ביאר כוונתו דמהני גילוי מילתא רק באופן דידענו דיש כאן בעיר אח, והקרובים אמרו שהוא האח¹]. אבל אם לא הוחזק כן ל"מ. ולכן בעי עדות להעיד שהיבם גדול.

והוסיף המרדכי דהיתר יבמה לשוק דבר שבערונה, וכמ"ד אין קידושין תופסים ביבמה לשוק. והנוב"י [אה"ע נד] תמה דיבמה לשוק הוה לאו בעלמא, ולא נחשב דבר שבערונה. והאחרונים האריכו לחלוק על דברי הנוב"י. ובקה"י [לג] ביאר דהטעם דנחשב דבר שבערונה משום דהוה הפקעת זכות היבם. אבל באתון דאורייתא [ח] ביאר הטעם משום דאין קידושין תופסים [וכמ"ש המרדכי], ועוד כתב דלצד דהזיקה הוה המשך מאישות המת [ודן דתליא במח' כמה סוגיות].

אבל תוס' גיטין פ. [ד"ה ושם] כתבו הטעם דקל הדבר לברר, ועביד לגלויי טובא, ועוד דצריכין להעיד כדי שלא תתעגן. וכ"כ הרמב"ם [יבום ד לא] דהוה דבר העומד להגלות². וכן הרא"ש ונמוק"י [ב"ב קסז, וכ"פ השו"ע חו"מ מט ב] הביאו מסוגיין דאף בשטרות ממון מהני אשה וקרוב לומר שזהו שמו³. ובקוב"ש [ב"ב תרכא] הקשה סתירה בדברי הרא"ש דבסוגיין כתב כדברי הר"ף.

עד מפי עד - ובבב"ש [קנז ב] כתב בשם הבדק הבית דאפי' עד מפי עד נאמן. ורע"א השיג דהב"ה לא קאי בזה, ומ"מ דן דמהני עד מפי עד דמשמע ברמב"ם דדמי לעדות שמת בעלה. וע' פתח"ת שם. אבל בחי' רע"א כתב דלמש"כ הרמב"ם דהוה משום שיתגלה הדבר, ועיקר הטעם בזה דלא משקרי, שירא שיתבדה. אבל עד מפי עד ל"ש כ"כ הטעם דנתפס שקרן.

והילכתא גילוי מילתא בעלמא. בתוס' ר"פ [וכה"ק רע"א] הקשה אמאי איצטרך לפסוק, הא כ"מ דנח' ר"א ורבינא הלכה כדברי המיקל [חולין צח:]. ותי' דמשום חומרא דאשת איש⁴ ס"ד דהלכה כרבינא. והרש"ש תי' דהכא אפי' לחומרא דאם יש בנים חייבים בעריות ע"פ⁵.

אבא שאול

הרמב"ן כתב דמשמע דלאבא שאול הבא על יבמתו אנוס ומזיד ל"ק, ודלא כמשנה [נג:]. דהיאך אפשר שיהא זה כפוגע בערוה והולד ממזר⁶, ורחמנא רבייה לקנין. ומעתה מוכרע דהלכה כדברי חכמים ע"פ סתם משנה [נג:].

אבל לדברי התוס' והראשונים דנקטו כאבא שאול מכח הא דסתם משנה⁷, ע"כ דס"ל דאף לאבא שאול ביאת שוגג ומזיד קנה [וכ"כ הבי"ש]. וכ"כ הריטב"א [נג:] וביאר דאבא שאול מדרבנן קאמר, והיינו דקאמר כאילו פוגע, וקרוב בעיני. והנמוק"י [נג:] הוסיף דבדיעבד מודה אבא שאול דקנאה⁸, אלא מדרבנן קאמר ולכתחילה.

והבית שמואל [קסו ה אחר שהביא דברי הנמוק"י] כתב ד"ל דאף אם מדאורייתא אסור לייבם משום נוי, מ"מ קנאה. והאמר"מ [ה ב] הקשה דכיון דאסורה עליו באיסור עריות אמאי תפסי קנין יבום⁹. ועוד הק' דכיון דקנאה ונעשית כאשתו, א"כ אמאי הוה הולד ממזר, הא מתחילת ביאה כבר קנאה, ובגמר ביאה הוה היתר גמור דנעשית כאשתו¹⁰.

1 וי"ל עוד ע"פ דברי הקוב"ש הנ"ל, דאיירי דידוע דיש לו אח, ולכן מהני ע"א לברר, ע"פ הא דאיתא בקידושין סג.

2 והגור"א [קסט כה] השווה דברי הרמב"ם לדברי הר"ף דאין זה עדות כלל.

3 והקצות [מט ב] הקשה בדממון ל"מ מילתא דעבידי לגלויי [כ"פ הרמ"א ל יד]. ותי' דהא דאין כותבין א"כ מכירין הוה חשש דרבנן.

4 ומבואר דנקט דיבמה לשוק נחשב חומרא דא"א [אבל תוס' לו: מבואר דלא כן, וע"ע מב.].

5 וכדברי הרמב"ם [סנהדרין טז ו] דע"י שהאיסור הוחזק ע"פ ע"א סוקלין ע"פ.

6 וביארו האחרונים דלרמב"ן הלשון 'קרוב בעיני' היינו משום דאבא שאול עצמו נסתפק בדין זה, אבל אילו הוה אמת הוה ממזר גמור.

7 וכן מבואר ברש"י [לעיל] דהלכה כאבא שאול, וכ"כ הטור קסה בשמו. אבל הרמב"ם פסק כרבנן.

8 אבל לשון הריטב"א דלחכמים יבמה יבא עליה מ"מ, ואף מדרבנן קני [משמע דלאבא שאול ל"ק מדרבנן].

9 והאחרונים דנו דכיון דיש באשה צד היתר, לבא בכוונת יבום תפסי קנין. א"נ אף דהוה ערוה לאיסור ביאה, כלפי תפיסת קידושין אינה ערוה. א"נ קנין יבום נתפס אף במקום ערוה [וכדמוכח לעיל ג:] כיון דאשה הקנו מהשמים.

10 וכה"ק המהרש"ם בשם שו"ת מים חיים סג. ולכאורה צ"ל דאינו ממזר ע"פ דין, אלא קרוב לממזר.

והבית שמואל [קעד ג']¹¹ הקשה דבסוגיין משמע דפליגי ע"פ פסוקים [והבית מאיר קסה כתב דקרא אסמכתא בעלמא]. ולכן פי' דלאבא שאול הנושא לשום דבר אחר איכא איסור דאורייתא, ולכן גזרו לאסור מדרבנן אפי' בסתם. והא דקאמר מצות חליצה קודמת, היינו משום דגזרו חז"ל אם אינו ידוע שלא ישא. [וע' בסמוך].

כאילו פוגע בערוה - בפשוטו משמע דעובר משום איסור אשת אח. והרמב"ם בפיה"מ בכורות [ספ"א] ביאר דנח' חכמים ואבא שאול האם איסור אשת אח הותרה או דחוי'. ולאבא שאול רק הביאה שמקיים מצוות יבום. ובבית מאיר [קסה] כתב דמש"כ התוס' [לה: ד"ה תגלין] דאפי' ביאת מעוברת, וכן קטן הבא על הקטנה שתגדלנו, אינו עובר באיסור אשת אח [אף דאינו מקיים מצוות יבום כלל], היינו לרבנן³. אבל לאבא שאול קאי באיסור אשת אח. והאחרונים דנו ד"ל דדוקא התם כשעומדת ליבום בעתיד, אבל הכא מפיק ע"ז את המצוות יבום גרע'. וצ"ב.

והאחרונים [חת"ס ועוד] דנו לצד דבעי עדי קיום ליבום, אם ייבם בלא עדים, האם עובר באיסור אשת אח. והאחרונים כתבו דלמש"כ הרמב"ם תליא במח' אבא שאול ורבנן.

אבל החזו"א [קלד מא.] כתב לדון דכוונת אבא שאול דבידי שמים נחשב שעבר על איסור אשת אח, דכיון דכנס לשם נוי עבר על כוונת הבורא שהתיר כדי שיקיימו המצוה. והוא משתמש בהיתר וקנאה וביטל מצוות יבום. ולכן בדיני שמים נחשב כאילו לא הותר אצלו [אבל בדיני אדם לא עבר איסור, והולד כשר לקהל].

אבל הירושלמי [הו' באחרונים ובקובה"ע מג] איתא דאבא שאול ס"ל כר' עקיבא דהולד ממזר ביבמה לשוק [דכיון דאינו מקיים בכך מצוות יבום נחשב זר אצלו]. ובקובה"ע [סד א] הקשה דא"כ אף קטן הבא על הגדולה יעבור באיסור יבמה לשוק. ובזכר יצחק [ב יא] ביאר דכוונת הירושלמי דקאי כר' עקיבא דהוה ממזר מחייבי לאוי, אבל משום איסור לא יבנה.

לשם מצוה - בנמוק"י [הנ"ל] כתב דרבנן מודו דאסור לעשות כן אלא דפליגי דלא נחשב פוגע בערוה. ולפ"ז משמע דאבא שאול לא חידש דיש דין מיוחד ביבום, אלא דחידש דאם לא קיים את המצוה פגע באשת אח. ובפשוטו נקטו האחרונים [וכ"כ בשד"ח] [מערכת חליצה א לה] דהוה מדין מצוות צריכות כוונה [וקשה למ"ד דבכל התורה אי"צ כוונה אמאי הכא שונה⁵].

והאחרונים הקשו דמ"מ בפשוטו איירי דנתכוון גם למצווה [וכן דייק בפור"י], דאטו ברשיעי עסקינן דאינם רוצים לקיים המצוה, ועירוב מחשבות אינו פוסל במצוות. ובחי' ר' שמעון [לח] כתב דלענין מצוות סגי במה שמקצת מהמעשה הוה בכוונת מצווה, אבל ביבום, המקצת דהוה לשם זנות נחשב פוגע בערוה. וביאר דמ"מ קנה את יבמתו דבזה סגי במקצת בכוונה. אבל נחשב דמקצת המעשה הוה זנות.

ובקוב"ש [כתובות רמט, וכן בקובה"ע לו] נקט דהכא ל"ש מצוות צריכות כוונה, דתליא בעצם הקנין, ולא בעשיית המצוה דהגברא. אלא דילפי' מקרא [או למ"ד מדרבנן, וכבי"ש] דהקנין תליא בכוונת המצוה. וכ"כ החזו"א דבכל מצוות אף שעושה את המצווה משום כבוד, הרי קיים את המצוה. ועירוב מחשבות אינו פוסל, ואפי' אם המחשבה השניה עיקר אצלו. אלא דהכא הוה דין חדש בפנ"ע.

11 והבית שמואל הקשה דאם מצוות חליצה קודמת א"כ אמאי אמרי' בחייבי לאוין דעשה דוחה ל"ת [וכדאמר' כא. דחליצה במקום יבום לאו כלום הוא], הא חליצה עדיפא. [ויל"ד דהא לכאורה במי שמתכוון למצווה ודאי דיבום עדיף, אלא דמספק האם יתכוון אמרי' דחליצה עדיפא, ואפשר דזה תי' לבסוף]. והבי"ש הוכיח מזה דאם אינו מתכוון הוה רק איסור דרבנן. והחזו"א כתב דאף אם אינו מתכוון קיים מצוות יבום והעשה דחי ל"ת [אלא דמ"מ פגע בערוה, וכמו שנתבאר לעיל]. א"נ אף דעבר על הלאו, מ"מ כיון דהלאו ראוי לידחות מפני העשה, לכן אמרי' בעלו קנו. ואף דלא קיים].

2 וכ"כ בשו"ת הרמב"ם [הו' בקובה"ע לו בהשטמות] דמצות יבום קודמת, אפי' אינו מתכוון לשם מצוה אלא לשם נוי וכו' מפני שאחר שמת בלא בנים הותרה לאחיו ונסתלק איסור ערוה בכלל, כחכמים. אבל לאבא שאול סובר מצוות חליצה קודמת דסובר שאיסור אשת אח דחוי מפני היבום.

3 וכ"כ דדברי הרשב"א [מא]. דהותר אשת אח ע"י נפילת יבום לגמרי, קאי רק כרבנן.

4 וכ"ש אם נאמר דהותר משום נחשב כל ביאה כיבום במקצת, כיון דעומדת ליבום [וע' מש"כ לעיל לה:].

5 ובקובה"ע [לו ד] חידש דאף למ"ד בעלמא מצוות אי"צ כוונה, היינו דנתקיים צווי התורה. ומ"מ האדם לא קיים כשלא נתכוון, אלא שכיון דכבר קיים את החפצא של המצוה ואינו יכול לקיים שוב. אבל ביבום לאבא שאול התורה צוותה דבעי שיתקיים ע"פ הצווי.

[והאחרונים הקשו דלפ"ז יש ב' מח' אבא שאול ורבנן, בדין כוונה במצוות יבום, ובדין היתר אשת אח. וצ"ב במה תליא זה בזה. וצ"ל דכיון דהתורה קבעה לדין אשת אח בצורה זו, אמרי' דלא התירה התורה לגמרי]. ובמנח"ח [תקצח ו] דן דהמייבם בלא כוונה לרבנן, אף דקנאה, לא קיים המצוה וצריך אח"כ ביאה לשם מצווה¹. [דבזה לא מצאנו מח' אבא שאול ורבנן].

הנוב"י [אה"ע ק נד, הו' בפתח"ת קסה ב] דן היאך חרש מייבם לאבא שאול², הא אינו מתכוון לשם מצווה. והוכיח מזה דסתמא לשמה קאי³, ומהני אף לאבא שאול, ודוקא במתכוון לשם דבר אחר גרע. [ועוד כתב דמהני כוונת חרש כשגדול עומד ע"ג⁴]. והחזר"א ובחי' ר' שמעון הקשו דחרש מתכוון להנאת ביאה. ובחי' ר' שמעון [לז] כתב דקטן סגי כוונת קנין. ובקוב"ש תי' דחרש שאינו מצווה במצוה, אין חסרון שנתכוון מחמת דבר אחר.

מ.

תוד"ה רצה. דכהן המקריב צריך שיאכל ממנה [ויל"ד האם היינו משהו, או כזית וע' בסמוך], ולא כולה. ובפשוטו לתי' הא' יש מצוה שכהן מהבית אב יאכל כולה. והרמב"ם השמיט דין זה, והאחרונים דנו בזה⁵.

תוד"ה מאי. דאי"צ שיתכוון לשם מצוה. [וכ"מ ברש"י ד"ה הכא]. והקרא הקשה דלמ"ד מצוות צריכות כוונה אמאי לא בעי שיתכוון. ותי' דילפי' מדכתיב למשחה, משמע כדרך שהמלכים אוכלים ואי"צ כוונת מצוה⁶. ובבית הלוי [ג נא ג] כתב דבאכילת קדשים המצווה הוא שהקדשים יאכל, ואינה מצווה על הכהן שיאכל, ולכן אי"צ כוונת מצוות אכילה. [וכ"כ הביח"ל [א ב ז] דמטעם זה לא בעי אכילת כזית, ורק במצוה שיאכל הכהן המקריב בעי כזית, וכת' הא' בתוס' ד"ה רצה]. ועוד תי' האחרונים דבאכילת קדשים אמרי' דסתמא לשמה קאי, ולכן אי"צ כוונה [וע"ד מש"כ הנוב"י הו' לעיל].

אכילה גסה מי שמה אכילה והאמר ר"ל וכו'. הריטב"א כתב דאכילה גסה ל"ש אכילה בשום דבר מצוה, ופטור ביוה"כ וכל שאר איסורין. [וכ"כ הר"ן פסחים קז:]. והריטב"א הקשה דילמא משום דביוה"כ כתיב עינוי, והוה עינוי אע"ג דהוה אכילה. ותי' דמבואר ביומא דהוה כאילו אמר תענו את נפשותיכם מאכילה, דעינוי דאכילה אקרי עינוי, אלא ששינה הכתוב משמעו שלא לחייב בכזית אלא ככותבת.

אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דדוקא ביוה"כ אינו חייב דהוה קצת עינוי משום שמזיק את עצמו. אבל בשאר איסורים דהזהירה תורה על האכילה, אף אכילה גסה בכלל. ומ"מ לענין מצוות עשה הגמ' משווה דלא יצא, דמשמע דהתורה צוותה על עיקר האכילה.

ובקוב"ה ע' [עג ג, ד] חקר בדין עינוי של יוה"כ, האם צווי התורה לעינוי, ואכילה ושתייה וכו' אסורים משום דע"ז מבטל העינוי [דומיה דהנשבע שלא יאכל, דאסור לאכול כדי לבטל דיבורו], או דנחשב איסור על עצם האכילה [וכתב דתליא במח' אביי ורבא לקמן קב: האם תליא בשם 'נעל' או בתענוג, וסוגיין קאי כרבא].

תוד"ה אכילה. משמע התם דתרווייהו נפקי, אלמא הוי' אכילה. והרמב"ן [ותו"י, וכן תוס' פסחים קז:] תי' דיצא ידי הקרבת הפסח, ואכילת פסח אינו מעכב [במצוות הפסח], ולפיכך לא מקרי פושע. אבל לא קיים מצוות אכילה. ובפר"ח [תריב ו] ביאר דמשום דלא קיים מצוות עשה לא נקרא 'רשע'. והרא"ש [נזיר כג. עה"ג] כתב דבשעת אכילה מה היה יכול

1 והאחרונים הקשו דאחר דכבר קנאה ל"ש מצוות יבום. ע' מש"כ בזה כ.

2 דכמה סתם משניות לקמן קיג דחרש יכול לייבם. ולרש"י קידושין יט. אף קטן קנה מדאורייתא, ואף לתוס' בעי מיעוט לאפוקי.

3 וציין לזבחים ב:, אבל בגדרי מצוות צריכות כוונה ל"מ 'סתמא לשמה' [וכה"ק בקוב"ש כתובות רנא]. ומבואר דהדין לשמה לאבא שאול הוא כדי לקבוע את עצם המעשה, ולא משום כוונת העושה.

4 וע' לקמן קד: בדין חליצה דקטן וגדול עע"ג.

5 ובבית הלוי [א ב ז] כתב דהרמב"ם דחאה מההלכה, מכמה סוגיות. וכן מבואר דכה"ג מקריב אונן, ואף דאינו יכול לאכול.

6 והא דאכילת פסחים בעי כוונת מצווה הוה מדין דבר שבחובה.

7 וכדאיתא בח"מ לד א דאינו רשע לפסול עדות. וכ"כ המנח"ח [ו יב], אלא דהקשה דמבואר בשבועות יב דעבר על עשה ולא עבד תשובה הוה זבח רשעים תועבה. וא"כ ה"נ יקרא 'רשע' בקרא דדברי קבלה. וצ"ע.

[והאחרונים האריכו בזה בכ"מ].

לעשות שהוא כבר שבע [אלא שהיה לו למנוע את עצמו ולא לאכול קודם].

בא"ד דתרי עיני אכילה גסה. ובתוס' פסחים קז: ביאר דאם נפשו קצה מלאכול פטור ביוה"כ. אבל אם אינו מתאוה לאכול נחשב אכילה. ובתוס' ב"ק [ק]. תי' עוד דכוונת הגמ' דאכלה לשם אכילה גסה, ולא אכל אכילה גסה ממש. [וע"ע תוס' הרא"ש הוריות שם עה"ג].
תוד"ה שנה. התוס' הרא"ש כתב דלאחר שקירב הקומץ א"א לקרבן ליפסל, ולכן ל"ש שנה לעכב.

תוד"ה כיון. אר"ת דלא הדר אפייה. ולפ"ז ממועט דאינו 'לחם', וכ"כ **בבעה"מ** [פסחים לז, יא. בדה"ר]. **והמלחמות** האריך להקשות דממעטינן משום דאינו 'עוני'. [וכן לתי' הב' בתוס' המיעוט דאינו עוני]. ובמלחמות [שם וכן בריטב"א כאן] תי' דהיכא דחלטו הרבה שהלבין כשלג נחשב דאינו לחם עוני.

סד"א חליצה במקום יבום קיימא. יל"ד משום דקיים המצווה דרמי עליה, או דגדר החליצה נחשב קצת הקמת שם [וע"ד הא דאיתא בזוהר ה' בב"ש קסה ט]. או כדעת ר' עקיבא [מד]. דהכתוב קראו ביתו. או כמ"ד בירושלמי דחליצה הוה קנין.

ולהלכה הראשונים הביאו דתקנו הקהילות דהחולץ יש לו חצי מהנכסים [כדי שלא ימנע מלחלוץ]. וע' בפוסקים קסה.

אלא סד"א הואיל ואפסדיה לקנסיה. הקר"א כתב דכוונת הגמ' מדאורייתא. וקאי אף במקום שאסור לייבם.

הרי קם. הרשב"א וריטב"א [והו' ברמ"א קסג א] הביאו מהירושלמי דאם אסורה עליו אפי' מדרבנן [כגון שעשה מאמר בזון] לא זכה בנכסים, דהוה ביאה פסולה. ועוד הביאו מהירושלמי דמאמר לבי"ש יורש בלא ביאה.

אי מה בכור נוטל פי שנים לאחר מיתת האב. הראשונים [כד]. הקשו דמבואר בגמ' דלא **כרש"י** [כד]: דהיבם נוטל חלק המת כשמת האב [ולא נחשב ראוי, דהוה כבכור ליטול פי שנים במיתת האב], ומדר' יהודה נשמע לרבנן דבהא לא פליגי [וכ"כ המרדכי ב"ב תקעו]. **והריטב"א** [לעיל] כתב דלרש"י סוגיין קאי כר' יהודה דהאב קודם, וה"נ לאחר מיתת האב אינו יורש. וצ"ב במה תליא במח' ר' יהודה ורבנן. וביארו **האחרונים** דלרבנן חל על היבם שם יורש בחיי אביו, וע"ז יורש חלקו מאביו. אבל לר' יהודה כיון דבחיי אביו, אביו קודם א"כ אינו יורש אח"כ. ועוד ביארו דלרבנן זכות היבם הוה מדין קם תחתיו, ולא שייך לגדרי ירושה [וכ"כ בתשו' מיימוני משפטים נא לרש"י], ולכן קם תחתיו אף בחלק אחיו. אבל לר' יהודה האב קודם, א"כ שייך לגדרי ירושה, ואין לו חלק בנכסי אביו אחרי מיתתו. **והמרדכי** [ב"ב תקעו, הו' במהרש"ל] בשם ר' שמחה כתב דלרש"י קושיית הגמ' שיקבל את נכסי המת, שהאב ירש, ובמיתת האב יחזור ליבם. אבל באמת יש לו ב' חלקים בנכסי האב. **והמאירי** פי' את קושיית הגמ' לרש"י דיטול פי שניים כדן בכור [אע"ג דאינו בכור], ויטול ג' חלקים חלקק ואחיו וחלק כבכור.

מידי יבום בנחלה וכו'. בתוס' ר"פ ביאר דאף דילפי' [לעיל יז]: דאין יבום אלא בראוי לירש נחלה, אבל אין סברא שמשום שהאב נטל הנכסים [ואין ירושה בפועל] לא תתקיים מצוות יבום.

רש"י ד"ה על שם. כיון דבשעה שמת, תו לא שקיל. ולפ"ז משמע דהסברא משום דלא חל הדין בשעת מיתה, וע' לעיל]. **והמהרש"ל** גרס דהוה מנכסי אביו. **והריטב"א** מבואר דמשמע דוקא הראוי ליורשו כשימות, ולא שיטול אח"כ כשימות.

מ:

היא אסורה באביו וכו'. הריטב"א כתב דאף בלא"ה אסורה משום מת [ולמ"ד לא גזרו שניות הגמ' דוחה דאה"נ ואסורה רק משום מת], מ"מ איצטריך למילף מינה לעריות ושניות דעלמא דשייכי משום חולץ לחוד. [ומשמע דהדין אמת דתקנו לאסור, אלא דאין נפק"מ. **ובמהד"ב** כתב דנפק"מ אם לא התרו משום האיסור דאורייתא, מלקין מכות מדרות משום איסור חלוצה].³

רש"י ד"ה ובאבי אביו. ואפי' הכי גזירה בחלוצה. **המהרש"ל** [ושאר אחרונים] הקשה דבלא"ה אסורה משום מת [ואין כאן גזירה מיוחדת].

- 1 ומשום שהכניס עצמו לאונס לא נקרא רשע [ויל"ד האם היינו קודם זמן המצווה, או אף קודם סוף זמנו].
- 2 **ובהג' ראמ"ה** יישב דאירי במאמנת, ולמ"ד אינה ממאנת לזיקתו, א"כ יש איסור קרובים משום היבם לחוד. [ונקט דאישיות המת באמת נעקר, ורק הזיקה לא נעקר, וע' מש"כ בזה לעיל יב].
- 3 **דמהד"ב** הקשה דקם ליה בדבריה מינייה [ולכאורה כוונתו דמסברא לא תקנו מכות מדרות בנוסף לחיוב דאורייתא. דאל"כ אף בלא אתרו שייך 'פטור' קלב"ם].

איבעיא להו גזרו שניות בחלוצה וכו' היש"ש [פרק ב ב] נסתפק האם גזרו שניות בזיקה [למ"ד יש זיקה]. והביאו דפשוטות הרמב"ם [א יג] משמע דגזרו. אבל רש"י [ד"ה ה"א] כתב דס"ד דלא גזרו שניות בזיקה [אף דקאי התם לצד דגזרו שניות בחליצה]. [וקמ"ל דהותר אחרי החליצה, ולא מוזכר דהדבר מוכח מהא דאף בזיקה גזרו שניות].

או דילמא ל"ש. האחרונים הקשו דהוה גזירה לגזירה. ויל"ד בגדר הדבר, האם תקנו דחלוצתו הוה כאשתו, וממילא אסורה בכל הקרובים [ואף דרבנן]. או דגזרו בן בנו אטו בנו [ואמר' כולה חדא גזירה וכדו']. ובהג' ראמ"ה [על תוד"ה שמע] דן דלא גזרו כל השניות, אלא מה שלמעלה ממנו שייך גזירה.

רש"י ד"ה ה"א. דגזרו עריות בזיקה, ואפי' לאחר חליצה נימא דאיהו שליחותיהו וכו'. מבואר ברש"י דס"ד דנשאר איסור מחמת הזיקה, ולא אמר' דפקע בשעת חליצה. וזה יתכן רק לצד דאמר' שליחותיהו. ולכאורה כוונתו ע"פ הגמ' בסמוך [וכפי' האו"ש]. אבל אליבא דאמת אף לר' יוחנן אחרי חליצה אין איסור מחמת הזיקה.

קשיא. הרש"ש הביא דמבואר בגמ' דקאי בקשיא, ואף דלמסקנא ניחא, וכמ"ד גזרו שניות בחלוצה. ובתוס' [ד"ה אמימר] הביא סוגיא דשמעתין דלא כאמימר. אבל ר"ח פסק כאמימר, והראשונים ביארו דלמסקנא ק"ל גזרו שניות בחלוצה.

אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל וכו' הולד ממזר. כר"ל [י: דחייבין על הצרה כרת. ורב יוסף ביאר הטעם ד'צרה אבראי'. ובפשוטו משמע דסברת ר"ל דמתברר שאינה זקוקה אלא אחותה] [וכמ"ש האחרונים ע"פ הירושלמי, דהזיקה נעקר למפרע]. אבל רש"י פי' דסברת 'אבראי' דמש"ה לא נחשב שליחותא, ולא משויא ליה בלא יבנה. וכמ"ש תוס' [י: דהמח' ר' יוחנן ור"ל האם לא יבנה מנתק לאיסור אשת אח מכל האחים. [ועי"ש מש"כ שם הצדדים בזה]. ובמשנת ר' אהרן [טו] דן דשמואל ס"ל כר"ל רק לגבי צרות, אבל אחיו לא קאי עלה באיסור אשת אח, דלגבי אחים ס"ל דאמר' שליחות'.

אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא וכו' צרה אבראי, אלא א"א צרה כחלוצה. באר"ש [קו' זיקה יד] הביא מדברי דרב יוסף ס"ל [דלר' יוחנן] נעקר הזיקה מהצרות מכאן ולהבא, ולכן עדיין אסורה משום איסור אחות זקוקתו [למ"ד יש זיקה]. ואף דנתבטל הסיבה, עדיין אסורה מחמת הזיקה. וכמ"ש ברש"י לעיל ד"ה ה"א, והאר"ש ייסד דכ"ד הירושלמי. ובזה הוכיח רב יוסף כדברי ר"ל דנעקר למפרע ע"י החליצה [וכן אילו פקע ע"י מיתת היבמה, וכדלעיל יח, אבל האחרונים דנו דאף דנעקר היזקה מכאן ולהבא, הותר האיסור קרובים, וע' מש"כ לעיל יח. בגדר הדבר].

אבל יש שפירשו כוונת רב יוסף [כדמשמע מרש"י כאן] דקאי משום איסור אחות חלוצתו, דס"ל לרב יוסף דאמר' שליחותיהו, ונחשב כל א' מהם חלוצתו [וכמו שנחשב איסור לא יבנה]. [ובזה תי' הגמ' דאיסור קרובות חלוצת תליא ב'מעשה החליצה', וע' מש"כ לעיל י: האם הוה שליחות על מעשה החליצה].

והיטבא, אחות חלוצה מדאורייתא וכו'. ולקמ' מד. דעת ר' עקיבא דאחות חלוצה דאורייתא [דהכתוב קראו ביתו], והאחרונים כתב דמשמע הכא שיאסר אף אחות הצרה. וכן האחים יאסרו בקרובותיהן. [ותליא במש"כ בכוונת רב יוסף].

מא.

רש"י ד"ה הך. [ואיירי בצרת אחותה מנכרי, וכמ"ש רש"י מ: ד"ה מאי, ולעיל כז]. דאינהו סברי רחל וצרתה נשי אחיו הו'.³ ותוס' [ד"ה הך] והראשונים הקשו דל"ש 'צרה' אלא במקום מצוה [ומסתבר דאף דרבנן לא גזרו כה"ג].⁴ ועוד הקשו בתוס' דמבואר במשנה דדוקא כשהיא קיימת. והרשב"א ביאר דא"א לאסור יותר, דכעין דאורייתא תקין. [והאחרונים הקשו א"כ היאך גזרו צרתה מנכרי לרש"י, דליכא כוונתיה בדאורייתא].

ובתוס' כתבו ליישב קצת פ"ה בנשואה לאחיו. [כדברי רש"י בפ' אזלא בהדה, אבל רש"י מפורש

- 1 ולפ"ז קושיית רב יוסף לשמואל לשיטתו דס"ל יש זיקה [וצ"ע למש"כ תוס' יז: דרב יוסף ס"ל אין זיקה].
- 2 ויסברו דעובר בלא יבנה [ולר"ל בכרת]. והיטבא הקשה א"כ אף האחים יאסרו בצרת אחות החלוצה. [ולכאורה י"ל דלא הלכה 'אתו' לבי"ד].
- 3 והיש"ש ביאר דלא חששו שיתחלפו גברי אהדדי, ורק נשים אין דרכם ללכת לבי"ד, וצנועות, ואינו ניכר מי היא.
- 4 [וידעו שהם צרות זו לזו, וממילא יחשבו שהיא ג"כ יבמתו. ודוחק]. ויל"ד אי איירי דוקא כשמת בעליהם, או אף כשגירש.

כתב דלא כן]. וכ"כ הרי"ף והרמב"ם [ו כ] דאם אחות חלוצתו נשאת לאחיו ומת, צרתה אסורה, מפני שמתחלפת בצרת חלוצתו. משום דנראה דאזלה לבי"ד יטעו ביניהם, ולכן גזרו על צרתה מאחיו. ובחי' ר' שמואל דייק דהוה איסור חדש, אבל משום איסור אחות חלוצתו [דהוה כעין אחות אשתו] אינה פוטרת צרתה. וכמ"ש הרמב"ם [ו יג] דאחות חלוצתו הוה כשניות בעלמא. אבל לתוס' משמע דכוונת הגמ' דפוטרת משום דדמי לערוה ופוטרת צרתה.

רש"י ד"ה האי. אין צרתה הולכת עמה לבי"ד. הריטב"א הקשה דזימנן דאזלה צרתה לבי"ד, דלא ידעי להאי מינייהו חליץ.

משום ר' יהודה ב"ב אמרו המתן. פרש"י דקא פגע באחות זקוקתו. והגמ' יח: הביא מכאן דיש זיקה. והריטב"א ביאר דאין לומר דהוה משום איסור לבטל מצוות יבמין, וכמ"ד אין זיקה, דכיון דקידש פקע זיקה. [וכן מבואר בתוס' יח: ד"ה אומרים וכן יז: ד"ה ולימא, וכ"כ הרשב"א].

ובתוס' [יח:]: דייק דדוקא קידש [ובתוס' שם [ד"ה אומרים] כתבו דאין קידושין מפקיעין זיקה. אבל בתוס' לעיל [ד"ה שומרת] כתבו דנראה כנושא אחות זקוקתו, והאחרונים דנו האם כוונתו דנראה שעדיין זקוקה, אבל באמת הזיקה פקע, או בקידושין לא פקע הזיקה, אלא דס"ד דמותר לעשות מעשה נישואין ולהפקיע. וע' מש"כ בזה שם]. אבל בנשא אי"צ להמתין, דפקע זיקה לגמרי. וכ"כ הרא"ש כאן. וכ"כ הרשב"א בשם תוס'. [והרשב"א ביאר [וכ"כ הרמב"ן יח] דהיאך יוציא מקודשת מפני מקודשת. וע' מש"כ תוס' לעיל יח:].

אבל בתוס' ר"ד תי' דכמו דלא תפסי קידושין באחות אשתו, ה"נ מדרבנן לא תפסי קידושין באחות זקוקה, ומש"ה לא מפקע קידושין לזיקה. [אבל בשא"ר משמע דאף מדרבנן לא תקנו שלא יתפוס קידושין].

והרשב"א הביא עוד דנישואין מפקיעין לזיקה מהגמ' כח. דאם כנס א' מהיבמות פקע זיקת אידך [ואמרי' דאסור משום ביטול מצות יבמין]. ודחה ד"ל דקאי למ"ד אין זיקה. ועוד הביא מהגמ' ח. דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי דס"ד דהואיל ואישתרי, קמ"ל עליה. ומבואר דיש פטור ערוה לאחר נפילה. והרשב"א דחה דהתם מדאורייתא קאמר.

ועוד הביא מלקמן עט: דאביי הקשה מדברי ר"ג דנעשית אחות אשתו, אתי איסור ודחי לייבום³. והרשב"א דן ד"ל דפשיטא לגמ' דר' עקיבא ס"ל דאין זיקה, דהא אינו מיפר נדריה. ודחה דלמסקנ' הגמ' כט: הוה משום דאין חייבין סקילה כנערה המאורסה [וע' מש"כ שם].

אחרי 'הגדול'. כ"ג הרמב"ם בפיה"מ והריטב"א ופי' הטעם משום דמצוה בגדול. והרשב"א ביאר דלרבנות דאפי' דהמצווה רמי אגדול, אסור לקטן לכנוס [ויש זיקה אף לקטן].

אימא 'אבל'. הריטב"א דפי' הלשון 'וכן' הוא אמת, מלשון 'כן' בנות צלפחד דוברות [במדבר כז ז], וכמו 'אבל' שרה אשתך [בראשית יז יט].

כאן שנה רבי, אחות חלוצה מדברי סופרים. האחרונים הקשו דאימא דהוה איסור קלישא מדאורייתא, ותפסי קידושין באחותה. [ומשמע דאין צד כזה, דלא יתכן דהוה דאורייתא אא"כ נכלל באיסור אחות אשתו].

אמר שמואל הלכה כדברי ריב"ב. והגמ' מגילה [יח: הו' בתוס' לעיל יז:]: מביאה מזה דשמואל חייש ליחידאה. [וע' מש"כ תוס' לעיל דהך מ"ד ס"ל דמ"ד יש זיקה הוה יחידאה].

הותרה ונאסרה

איבע"ל מתו אשתו מהו ביבמתו וכו'. פרש"י מי אמרי' וכו' קם עליה באיסור אשת אח הואיל ונאסרה וכו'. ודעת שמואל ורב אסי דאמרי' נאסרה אף לאחר נפילה. ובפשוטו נקטו האחרונים דגדר 'נאסרה' דנפילה וזיקה יכול לחול רק בשעת מיתה [וע' מש"כ בזה לעיל ל.], ולפ"ז מבואר לדברי שמואל דכשנעשית ערוה חל פטור ובטל הנפילה. ולכן אמרי' כיון

1 אבל נישואין מפקיעין זיקה. וצ"ב דהזיקה נפקע משום ערות אחות אשתו, ולא מצאנו דיש חילוק בחיוב אחות אשה בין אירוסין ונישואין [מלבד דעת תוס' לעיל ג. דמשמע דאין איסור כלל בבת ארוסתו, ועי"ש]. וצ"ע. ומשמע דיש סברת 'מאי חזית', ולא משום עצם האיסור. [ויש מקור מכאן למש"כ האחרונים דגדר האיסור אחות אשתו משום דצרות זו לזו, דאינו ראוי שיהא שניהם בביטו. אבל צ"ב בגדר הדבר].

2 והרשב"א הוסיף דאין להביא ראיה מקושיית הגמ' כט: לבית שמאי, יעשה מאמר ויפטור. דמאמר הוה נישואין כיבום, ונישואין מהני להפקיע זיקה [וכמ"ש תוס' יח: וצ"ב מ"ש]. שהרי מאמר מהני להפרת נדריה וירושא [אבל הגמ' שם מקשה ע"ז מק'ו מקידושין, ויל"ד האם כוונת הרשב"א להביא מהחולקים על רבה, וכן מהסוגיה לח. או דהק"ו הוא ילפותא בפנ"ע. וקושיית הרשב"א לולי ק"ו].

3 אבל דעת רבה שם דלא דחי.

דבטלה לא תזקק שוב, כיון שאינה שעת מיתה. [ויל"ד לפ"ז במה פליגי רב, האם ס"ל דלא בטלה הנפילה. או אף דבטלה הנפילה, אמרי' דיכול לחזור ולהתחדש. דלא נחשב נפילה חדשה]. ובחי' ר' ראובן [ו' ד] הקשה לפ"ז במה תליא בדברי ר"א בסוף הסוגיה, דהתם הוה הותרה ונאסרה בסיבת הנפילה, קודם נפילה.

ולכן פי' ר' ראובן דיסוד 'נאסרה' כיון דאינה ראייה בשעת נפילה נעשית ערוה דאשת אח [ועי"ש שחקר אי הוה סברא או הילכתא], ובזה ס"ל דשמואל דה"ה כשבטלה הנפילה חוזר הערוה דאשת אח, ושוב לא תחזור להתיירא.

והאחרונים הקשו דבתוס' טז. [ד"ה בני] כתבו [דלשמואל] קידושין תפסי ביבמה לשוק, ומ"מ לא פקע זיקה כיון דבידה לגרשה [או מגזיה"כ], ואמאי לא אמרי' נאסרה. ובקרא כתב דכיון דבידו לגרשה לא אמרי' נאסרה¹. והאחיעזר [ב] דן דע"כ ערוה לאחר נפילה אינו דין 'פטור' דילפי' מעליה, אלא דהוה הפקעה מדין יבום וחליצה. והקשה דבתוס' כתבו כן אף בדעת שמואל². והאחרונים [ע' חי' ר' ראובן שם ועוד] דנו דילפי' מעליה גדר פטור, אלא שמ"מ כיון דהוה כבר נפילה, לא נחשב דהפטור מפקיע את הנפילה לגמרי.

ודעת רב ורבי חנינא [והרי"ף הביא דכ"ד ר' יוחנן כז:]³ דחוזרת להיות. והאחרונים דנו האם ס"ל דאינה פטור. או אף דהוה 'פטור' לא אמרי' נאסרה. וברשב"א [ע' בסמוך] מבואר דהאיסור אשת אח אינו חוזר⁴. [והאחיעזר ס"ס ב הביא בשם הגאונים דמח' רב ושמואל תליא אי יש זיקה. וצ"ב. וע' אחרונים. אבל להלכה קי"ל יש זיקה אבל הותרה ונאסרה חוזרת להיות].

קו' הרשב"א דרכי נועם - הרשב"א הקשה דכיון דנעשית ערוה פקע זיקה, א"כ היאך אפשר שתחזור ותיזקק לו דאין זה דרכי נועם. שהרי בשעה שיהא ערוה מותרת לשוק בלא חליצה. ואף את"ל דקידושין דלאחר זיקה אינו מפקיע הזיקה [ועי' מש"כ במשנה], מ"מ היינו דרבנן בעלמא [והאריך להוכיח כן, אבל האחרונים הביאו מהריטב"א עט: דמשמע דמוכח דלא פקע מדאורייתא]. ועוד למ"ד אין זיקה ודאי מותרת, וכדברי ר' גמליאל [הו' לעיל יח].

והריטב"א ומאירי העמידו דאיירי דוקא כשיש לו אחים, ולא הותרה לשוק ולכן לא אמרי' דרכי נועם, [וכן הביא הרשב"א והוסיף דמיגר' שזוקה לו זוקה לו]. אבל כשאין אחים ונדחת מכל הבית [ע"פ הגמ' ל]. פשיטא דאמרי' נאסרה. והרשב"א הקשה דבמסקנת הגמ' ל. אמרי' נאסרה אפי' לא אידחי מכל הבית, והוה דחייה בעלמא. ובחי' ר' שמעון [טו ג] כתב ליישב בדעת הריטב"א דרך לאחר נפילה יש חילוק בין אידחי מכל הבית, וביאר דהיכא דפטורה בשעת נפילה נחשב שאינה יבמה כלל, אבל היכא דנפטרה אח"כ מ"מ נחשבת יבמתו, ומהני מיגר'.

והאחרונים העירו דהרשב"א [יז:] כתב דכשיש אח ל"ש דרכי נועם. ומבואר לפ"ז דהקשה מדין 'נאסרה', והוא דין בפ"ע [ודלא כתוס' ב. דהכל א']. ובזה ניחא הא דהביא מהגמ' ל⁶. אבל בקובצה"ע [ו' ז] הקשה דלמש"כ הרשב"א בתי' דהותר לגמרי האיסור אשת אח, א"כ ל"ש נאסרה [דגדרו חומר באשת אח]. וע"כ דאינה זקוקה ליבום מחמת דין דרכי נועם [וצ"ע ממש"כ יז:].

ולכן פי' הרשב"א [ד"ה ומתוך כך] דאה"נ בסוגיין אינה זקוקה לו, אלא מותרת בלבד קאמר. דבשעת נפילה הותרה לו, וכדאיתא בגמ' [לעיל י:]: לר' יוחנן דמי איכא מידי דמעיקרא היתה מותרת לו, א"כ שוב אינו חוזר לאיסור. [וכ"מ מלשון הרמב"ם א יב. אבל פשטות לשון הגמ' שם דהוה רק הוכחה לומר דהוה שליחותא דאחין, ולא מתיר בפנ"ע, וכן מבואר בתוס' שם דדנו

1 והאחרונים הקשו דבתוס' י. [ד"ה לעולם בסד"ד] משמע דאף דבידו לגרשה אמרי' פטור ערוה [ועי"ש שהאחרונים דנו בזה].

2 והאחיעזר [ב ג] תי' דשמואל קאי מדין לא יבנה [וכמו שדחה הרשב"א ע' בסמוך], ולא כמ"ש רש"י משום אשת אח. ועוד כתב דסברת שמואל מדין דיחוי במצוות.

3 אבל הרא"ש כתב ד"ל דלר' יוחנן רק בדרבנן אמרי' חזרה להיתירא. וברשב"א מבואר דאין מקום לחלק בזה [ועי"ע בסמוך].

4 ובחי' ר' ראובן הביא מדברי השואל בשו"ת הרשב"א [ו' כה, הו' לעיל ח.]. דערוה לאחר נפילה פטורה לצרתה, וע"כ היינו משום דחל פטור וחוזר איסור אשת אח. דאל"כ מה איסור שייך בצרה. ודייק דהרשב"א חלק דלא נאמר 'דין לצרור' [עכ"פ כלפי הצרה] לאחר נפילה. אבל במה דיש איסור אשת אח בערוה הודה לדבריו.

5 ועי"ש דכתב כמה אופנים, דאפשר דשייך בזה שליחותיהו [ותהני לה החליצה].

6 [וצ"ב דלפ"ז הרשב"א הקשה כסברת הגמ', ואינה קושיה בפנ"ע. וצ"ל דכוונתו להוכיח מקרא דדרכי נועם דיש בזה חסרון נאסרה].

דהלא יבנה מנתק]. וא"כ אף שנאסרה אח"כ [באיסור אחות אשה], חוזרת להיתר אשת אח. אבל אינה זקוקה שוב ליבום, ומותרת לו [ע"י קידושין] כפנויה בעלמא¹. והרשב"א כתב וכו' דא"כ יעבור משום לא יבנה. ותי' דאיסור לא יבנה שייך רק כשנעשית מעשה [חליצה או יבום] באותו בית שדוחה. אבל ע"י ערוה הוה הפקעה בעלמא.

אבל הרמב"ם [ז ח] פסק דא' מהיבמין שקידש אחות יבמתו, ואם מתה ארוסתו [אפי' מתו שאר היבמין], חזרה להיתירא ורצה חולץ רצה מייבם. ומבואר דזקוקה עדיין ליבום [ודלא כרשב"א], ואף כשאין שאר אחים [ודלא כריטב"א], א"כ הדרא קושיית הרשב"א. **ובבית מאיר** [קסה] כתב דהרמב"ם ס"ל כרשב"א מדאורייתא, ומ"מ מדרבנן עדיין זקוקה². **והאחייעזר** [ב] ואחרונים נקטו בפשטות הרמב"ם משמע דזקוקה מדאורייתא. ובחי' ר' שמעון [טו ז] כתב לפרש דברי הרמב"ם דכיון דזקוקה לחליצה עכ"פ מדרבנן נחשב שפיר דרכי נועם [אף מדאורייתא]³. א"נ אף דכשנעשית ערוה הותרה לשוק, מ"מ לא פקע ממנה 'שם יבמה', ולכן נחשב דרכי נועם לחזור ולזקק.

והאחרונים הביאו מדברי הרשב"א דאיסור אשת אח הותרה לגמרי בשעת נפילה, ואף כשאינה זקוקה לו ליבום. **והאחרונים** הביאו דרש"י [נב. ד"ה נתן] כתב דמאמר ל"ק מדאורייתא, דקאי באיסור אשת אח, והתורה לא התירה ליעשות כאשה אלא כסדר המצוה, משמע דהאיסור אשת אח קיים, אלא דהותר ע"י הזיקה בכל רגע⁴. [וכן לתוס' י: הותר רק ע"י האיסור לא יבנה. וכ"מ בתוס' קידושין נ: כלפי אחיות זקוקות לר' שמעון דכנעשית ערוה אח"כ חוזר האיסור אשת אח]. **והאחרונים** [קובה"ע א ז, ח, ו ט, ז] הקשו בדבר ח. מבואר דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי אמרי' הואיל ואישתרי, מוכח דהמתיר קיים אח"כ. ועוד לעיל לט. ס"ד דאסור אחרי שגירשה. ועוד מדברי אבא שאול מבואר דהותר רק לביאת מצוה [אי ס"ל דהוה דאורייתא]. ובפשוטו שמואל ורב אסי פליגי דאמרי' נאסרה, וחוזרת לאיסור אשת אח. וכן ר"ל י: דס"ל דחייב על הצרות כרת. **והאחייעזר** [ב] כתב דלפ"ז ניהא דשמואל [מ: ס"ל כר"ל. אבל בחי' ר' ראובן ו] כתב דהיכא דבטלה הזיקה חוזרת לאיסור אשת אח, אף לרשב"א [והאחרונים ביארו דכבר אינו מצב הנפילה]. ולפ"ז בזה נח' האם ע"י דהוה ערוה נחשב דבטלה הנפילה, וכן לר"ל מתברר ע"י החליצה דרק הצרה הוה 'יבמה'.

מתיב רב המנונא, חולצת ולא מתייבמת. דהותרה ונאסרה באיסור אחות זקוקתו, ולדעת שמואל אינה חוזרת להיתירא. **הרמב"ן** הקשה דהכא הוה איסור דרבנן, ולרב [לעיל כז:] לא אמרי' נאסרה בדרבנן. וכה"ק **המהרש"א**. **והרמב"ן** תי' דלר"א אמרי' נאסרה אף בדרבנן [ע' בסמוך].

הא מני ר"א. הרמב"ן כתב דכיון דר"א מחמיר כולי האי, מסתבר דאף בדרבנן אמרי' נאסרה. ועוד תי' **הרמב"ן** [וכ"כ הריטב"א] דסוגיין ס"ל דנישואין מפילין רק מדרבנן [והריטב"א כתב דס"ל כלישנא בתרא לקמן קט. דהוה גזירה אטו המגרש קטנה ומחזירה מדרבנן⁵], דהא קאמר חולצת. [אבל ללישנא קמא ר"א מסתפק מדאורייתא האם נישואין מפילין]. וביאר כמו שהלכו אחר נישואין הראשונה לגבי צרות [לעיל ל: ע"פ דברי הר"ף]. אבל **הריטב"א** הקשה דלא שייך בזה הותרה ונאסרה, דלעולם לא הותר. ותי' דרב לא שני ליה בזה⁶. ועוד דדייק לישנא דר"א דתני 'הואיל ועמדה'.

ר"א היא דאמר וכו'. דס"ל נישואין מפילין, ונחשב הותרה ונאסרה, כיון דתחילת

1 **והחזו"א** [קלד טו] דן בדמקום שיש אחים, זקוקה לאחיו. א"כ הו"ל כלפיו באיסור יבמה לשוק [ועי"ש]. ויל"ד האם נימא דמ"מ כשנושאה יש בזה הקמת שם [עכ"פ כמו יבום דקודם מתן תורה]. [ונפק"מ אם נשא ומת, למש"כ החזו"א האם האישות הראשונה תאסור כלפי נפילה שניה. ועוד במחזיר גרושתו, האם נימא דהוה כלפיו היתר גמור, או דהוה בכלל ק"ו דבהותר לה נאסר].

2 **והאחייעזר** [לד] הקשה א"כ צריך קידושין גמורים. 3 ועוד כתב דאפשר דלרמב"ם בעי חליצה לפוטרה כשנעשית ערוה אח"כ. [אבל לא מצאנו צד כזה בראשונים].

4 **ובקובה"ע** [ו י] דחה דכוונת רש"י דנחשבת ערוה כלפי תפיסת קידושין, אבל כלפי איסור ביאה הוה היתר. וכתב ד"ל דאף הרשב"א יודה לזה. [ויל"ד דלפ"ז אף הותרה ונאסרה והותרה מותרת לו, אבל לא יתפוס קידושין].

5 אבל יל"ד דכוונת הרמב"ן דסוגיין הוה פי' אחר במשנה, וס"ל דגזרו דנישואין מפילין. ולא תליא אטו קטנה.

6 וצ"ב, דהנידון בסוגיין הוה רק משום הותרה ונאסרה.

הנישואין היתה סיבה לנפילה [וע' מש"כ לעיל ל. בגדר נישואין מפילין דהוה סיבה לנפילה]. והאחרונים [חי' ר' שמעון שם] תמהו היאך הוכיחו מכאן לנידון ערוה אחרי היתר נפילה, דבנישואין מפילין לא היתה היתר. ומוכח מזה דהמח' האם נחשב שיש הפקעה על עצם הנפילה, או דרך מניעה בנפילה למעשה. וצ"ב. ובקוב"ש [ח"ב עמ' קכ מכתב בנו הגר"נ] ביאר דנח' בסוגיין האם יש נאסרה שלא בשעת נפילה [בפועל], ובזה הביאו מנישואין מפילין.

אימור דאמר דלא הדר בשעת נפילה. הרמב"ן [וכן במלחמות לעיל ל.; ח: בדה"ר] ביאר דאע"ג דהולך אחר נישואין הראשונים, הרי נמצא איסורה גמור, אבל היתירא [דנישואין הראשונים] אינה גמור, כיון דבשעת נפילה אין אני קורא בה יבמה יבא עליה אינו היתר. [ולמ"ד נישואין מפילין לא נחשב 'הותרה ונאסרה' כיון דמעולם לא הותר]. ומבואר ברמב"ן דבנישואין מפילין יש נפילה גמורה, ושייך נאסרה [ודלא כמ"ש תוס' ל.], אלא דל"ש גדר 'הותרה' ונאסרה.

תוד"ה ואמאי. ולישני דר"א היא [ולר"א אמרי' נאסרה אף בזיקה, וכמ"ש הראשונים]. ובתוס' הרא"ש תי' בשם רבינו מאיר דהוה מ"ל דמיירי ששהה הרבה, קנסי' ליה שהיה לו לכונוס בשעת מאמר. ורק איירי דלא הספיק, ואילו בסוגיין איירי דפשע וקידש.

לימא שמואל ור"א דאמרי' כר"א וכו' עד כאן אלא דמנפילה ואילך וכו'. הרמב"ן ביאר דרבנן ס"ל מיתה מפלת. [אבל ברש"י ד"ה עד כאן ק"מ דאף למ"ד נישואין מפילין נחשב נאסרה קודם נפילה].

ר' יהודה וכו' חוץ מארוסות שביהודה וכו'. התוס' כ' דכמו כן ביהודה אסורות ליארס, דחיישינן שיבואו לביאה. וכתב דתליא במקומות מקומות ביהודה, כדאמרי' בכתובות יב. והרש"ש דן דאפשר דלענין הבחנה גזרו כל יהודה אטו אותם מקומות.

מא:

היינו טעמא שמא תהא ולד בן קיימא וכו'. הריטב"א ביאר דלכתחילה לא סמכי' אהכרזה. אבל בדיעבד אינה פסולה לכהונה וכדאיתא במשנה לה: דכיון דאיכא ולד דמוכח.

ובפשוטו הך תי' קאי לר"י, אבל לר"ל אי"צ לזה [דהוה גזירה שמא מעוברת ותפיל, ותסמוך על חליצה זו, וכמ"ש רש"י ד"ה לימא]. אבל רש"י עירובין מז. כ' הטעם משום כרוז, ואף דקיי"ל כר"ל. וברש"י בעירובין כת' דאם תמצא ולד בן קיימא תחלוץ פעם שניה. ומבואר דלא גזרו שמא תסמוך על חליצה דמעוברת. ולכן אף לר"ל בעי לטעם כרוז. [אבל למסקנ' דכל העולה י"ל דאי"צ לטעם זה, ורש"י קאי להו"א].

תינח נשואה, ארוסה גרושה מאי איכא למימר. תוס' [ד"ה אלא] ביאר דהקושיה לר"י, אבל לר"ל ניחא דהוה גזירה אטו נשואה. אבל הרשב"א בחד תי' כתב דהך קושיה אף לר"ל.

כל העולה ליבום

הרשב"א וריטב"א כתבו מדרבנן בעלמא ועשאוהו כעין של תורה וקרא אסמכתא בעלמא¹, ולכן בדיעבד מותרת [אף מדרבנן וכמ"ש רש"י ד"ה אלא. וכת' הב' בתוס' לה: ד"ה ונמצאת, וכ"פ השו"ע קסד א.]. אבל המרדכי [סוף גיטין בהג', והו' ברמ"א שם] דהחולצת תוך ג' אף בדיעבד ל"מ מדרבנן. [והראשונים הקשו מהגמ' לו. דהלכה צרתה למדינת היס, ניוחש דמעוברת אף לר' יוחנן ואינה עולה ליבום. וכתבו דמשום חששא מועטת אין לחוש כ"כ. א"נ המל"ל].

ורש"י [ד"ה אלא] הוסיף דהיינו היכא דאפשר, והראשונים הוסיפו כיון דבדיעבד מהני, שלא תתעגן כל ימיה. ועד"ז כתב רש"י בסמוך [ד"ה הרי] דבכ"מ דחולצת ולא מתייבמת [והריטב"א הוסיף וכן איסור מצוה ואיסור קדושה], כיון דמדאורייתא בת חליצה ויבום ניהו.

והעונג יר"ט [קעז] הקשה דברש"י משמע דהטעם משום דמדאורייתא בת יבום היא, ומדאורייתא עולה ליבום. ולפ"ז בחייבי לאו ועשה דמדאורייתא לאו בת יבום, רש"י לא תי' כלל². והעונג יר"ט תי' דכיון דחייבי לאו ועשה לא רמי כלל ליבום, לא שייך בהם את התנאי

1 ומבואר דהוה דרשא בפנ"ע, ולא שרבנן החשיבו דאף זה בכלל הדין אינו עולה ליבום.

2 ויל"פ דקושיית הריטב"א משניות וחייבי לאוין דמדאורייתא מתייבמת, אבל לאו ועשה ל"ש אינה עולה ליבום.

דאינה עולה ליבום¹. ורק במקום דרמי לייבום, יש תנאי בחליצה שתהא עולה לייבום. ועד² האריך בקובה³ [ה ג] דחייבי לאו ועשה נחשב שיש רק זיקת חליצה ולא זיקת יבום ולכן ל"ש דאינה עולה ליבום⁴. [וע' מש"כ לעיל כ. בגדר חייבי עשה דזקוקה רק לחליצה].

ולפ"ז כתבו האחרונים דהא דאיתא [לעיל ג. וכו']. דעריות אינם חייבות בחליצה, דאינן עולים ליבום, ע"כ הוה גדר פטור אחר משום דאינם עולים לזיקת יבום אינם עולים לזיקת חליצה. ואילו הכא הוה תנאי במעשה החליצה.

הרמב"ם [מלכים ב ג] פסק דאלמנת מלך כיון שא"א ליבם את אשתו⁵ כך אין חולץ לה⁶, אלא תשב לעולם בזיקתה⁷. ובקובה⁸ [ה ז] הקשה מ"ש מחייל"ע דרמי רק לחליצה. ותי' דאשת מלך יש זיקת יבום, דאינה איסור ערוה, אלא דשבפועל אינו יכול לייבם. וכמו דאין רוכבים על סוסו.

הפוסקים דנו יבמה שנתקדשה [למ"ד דקידושין תפסי ביבמה, ולא פקע זיקה וכמ"ש תוס' לעיל טז]. היאך תחלוץ הא אינה עולה ליבום. ובלבוש [וכמה אחרונים ה' בפתח"ת קנט ג] נטה שלא תחלוץ לפני שתתגרש⁹. אבל האחרונים [ב"מ קנט, ה' בפתח"ת ג] הביאו מכמה מקומות [לעיל טו, וכו' מ לו: גבי אשת כהן, ופז:]: דמפורש דיכול לחלוץ בעודה א"א. והאחרונים כתבו טעם דכיון דיכול להגרש [ואף כופין לגרש] נחשב עולה ליבום. וצ"ב. [ובחז"א כתב דאין לדמות התקנות זו לזו]. ובחי' ר' שמעון [מ] הקשה דבסוגיין מבואר דאפי' מחוסר זמן אינה עולה ליבום, וכ"ש מחוסר מעשה. והביא דמה שבידו לעשות נחשב ראוי לדבר, אבל מחוסר זמן אינו בעולם.

ברש"י שם כתב ספק קידושין [ואף ע"ז כתב דמדאורייתא בת יבום, והאחרונים ביארו כוונתו דמעמידים על חזקתה, וע"ל ל:]. והאחרונים [ע' מהרש"א] הקשו דתיפול' משום דיכול להתברר [וכתי' הגמ']]. ובתוס' הרא"ש כתב בשם רבינו מאיר דבמשנה לעיל ל: דתליא בצרה שמתה לא נחשב ראוי להתברר.

תוד"ה קרא. וי"ל דלר"ל אינה חולצת משום שאינה עולה ליבום. **הרמב"ן** וש"א ר' תי' קושיית התוס' דכשנמצאת שאינה מעוברת אף לר"ל בעינן לדברי ר' יוסי, משום דאינו עומד ליבום. וכן נקטו האחרונים [חז"א קכ, וכ"מ בט"ז קסד ב] דכוונת התוס', דל"ש בזה דין מעוברת אלא מדין ר' יוסי. אבל התוס' הרא"ש תי' דהא דר"ל דריש וכן אין לו [במעוברת] מהני לפטור מיבום דקאי איבמה יבא עליה, ולא דרשה גמורה היא לפטור. והא דאינה חולצת משום דאינה עולה ליבום [ואף בדיעבד ל"מ מהך סברא]. [ומשמע דלר"ל אף תוך ג' הוה מדין עין עליו, יל"ד דלפ"ז אף בדיעבד ל"מ לר"ל, דהוה כמו מעוברת. ומש"כ תוס' לה: דביעבד מהני קאי לר"י].

אם יבא אליהו. בפשוטו כוונת הגמ' דנחשב שעולה ליבום, דהוה חסרון ידיעה בעלמא מחמת הספק, וכ"כ הבית מאיר [צלעות הבית א]. אבל התוס' הרא"ש [לה:]: כתב דכוונת הגמ' דיבא אליהו לאו דוקא, אלא אפשר להתברר ע"י עדים¹⁰. ובקובה¹¹ [ה טו] כתב דלפ"ז כוונת הגמ' דא"צ שיהא מבורר מיד, וסגי במה שיתברר בעתיד¹². וכוונת הגמ' דבעתיד יבא אליהו ויברר הדבר [וכעין הא דפסחים יג. דלא שורפין תלויות, שמא יבא אליהו ויטהרנו].

והאחרונים דנו דמבואר כאן דמחמת ספק לא נחשב 'אינו ראוי' [לדברי הבית מאיר דסגי במה דראוי כלפי שמיא], ואף דבפועל אינו יכול לייבם¹³. והקשו דבב"ב פא: מבואר דמה

- 1 והביא כע"ז דביכורים קודם לחג בעינן ראוי לקריאה, אבל ביכורים אחרי החג לא בעי.
- 2 אבל בתשב"ץ [ב רס הו' בקובה"ע ה יג ע"ש] הקשה בנודרת דלא יחייב חליצה, כיון דאינו עולה ליבום. וצ"ב כנ"ל מ"ש משאר עשה. וצ"ל דהוא משום דאיסור דבר אחר גורם.
- 3 דאסור לישא אלמנת מלך. ובקובה"ע [ה ו] הקשה דהוה עשה בעלמא, ולרמב"ם אמרי' דעשה דוחה עשה [אלא משום גזירה דביאה שניה, וע' מש"כ לעיל כ]. ותי' דכבוד מלך הוה עשה חיובי [ולא לאו הבא מכלל עשה]. ועוד תי' דעשה דמלך עדיפא משאר מצוות.
- 4 אבל רש"י סנהדרין יט. כתב דאינה חולצת משום דאסורה לינשא [הו' לעיל לט:], והכס"מ הביא דברי רש"י על הרמב"ם. והאור גדול כתב דבעינן לתרוייהו, דכיון דאינה עולה ליבום, א"כ הוה חליצה פסולה [ואף דמהני בדיעבד], וכיון דכן אין מצוה בעצם החליצה אלא כדי לפוטרה ולהתירה לינשא.
- 5 ובקובה"ע [ה ח] הקשה מ"ש מבעלת התנאי, דלדעת הרמב"ן [ב, הו' לעיל י]. דאינה ראויה ליבום וחליצה, ולכן מותרת לשוק.
- 6 ובחז"ט [עו] דן דלפ"ז אף בדיעבד לא יחייב [דהוה כעירות].
- 7 ובאופן דא"א להתברר הקילו אף דאינה עולה ליבום, וכמ"ש רש"י.
- 8 ולא דמי לקידושין שאינן מסורין לביאה דבעי מבורר בשעת קידושין [וכמ"ש הריטב"א כג].
- 9 והאחרונים נסתפקו בכמה מקומות האם חסרון בהיכי תמצא נחשב דאינו בר הכי. והביאו דבשו"ת רב

שאינו ראוי לקריאה מחמת ספק נחשב אינו ראוי לקריאה, ולא אמרי' אם יבא אליהו. ובס' **המאיר לעולם** [א יד] חילק בכמה אופנים, ותי' דהתם בעינן קריאה [ועכ"פ שיהא ראוי], אבל הכא הוה תנאי בעלמא שיהא 'ראוי'. ובקובה"ע [ה טו] תי' דהכא כוונת הגמ' דראוי בעתיד, ע"פ דברי התוס' הרא"ש.

תוד"ה הספיקות. מההיא [כג:], אלא שהיה צריך להאריך יותר. **רע"א** תמה דהמשנה מפורש יותר, והברייתא צריך להאריך. ועוד תי' **הרמב"ן** דהלשון 'ספיקות' משמע אף ספק מעוברת, ואף דאפשר לדחות בזה.

אם יבא, מי משגח וכו'. **והריטב"א** הביא בשם **תוס'** להק' דהכא אמרי' דאם יבא אליהו אסורה תוך ג', ולעיל לה: אמרי' [לר' יוחנן] אמרי' דאם יבא אליהו, בת חליצה ויבוס היא. ותי' התם אדינא דאורייתא, אבל הכא מדרבנן גזרו.

תוד"ה דהא. לענין יבמה מודה. [דחשש שלא תבא עכשיו לאיסור, ורק היקל משום יוחסין]. ועוד תי' **הרמב"ן** דבראיה לילד אף ר' יוסי גזר הבחנה, ואפי' יבא אליהו לא משגח. [והגמ' הוכיחה מדברי ר' מאיר, ומ"מ אף ר' יוסי בדין].

יבמה ג' חדשים ראשונים נזונת משל בעל. **ה"ה** [יח טו] כתב דה"ה מעוברת [ואף אילו תפיל לבסוף], דהוה כמו ג' חדשים ראשונים. ומ"מ אם חלצה תוך ג' אין לה מזונות, וכדמבואר דמפסיד ממזונות, **והמאירי** ביאר דחלוצה הוה כגרושה.

וברת. **המאירי** כתב דאע"ג דהדין שהיבמה הולכת אחר היבם [וכדאיתא בסנהדרין לא:], היינו לעיקר דירתו. אבל אם ברח לא תלך אחריו.

עמד בדין וברח. ובחי' **ר"א מן החר** חידש דדוקא ביבמה מן הנישואין, אבל יבמה מן האירוסין אף דתובעת לינשא אינו חייב עד שיושלם י"ב חודש [וכדאיתא בכתובות נז. דשייך י"ב חודש אף אצל יבם]. והביא **חולקים** דביבמה אין דין י"ב חודש.

תוד"ה עמד. ולא כמו שפ"ה התם' דוקא ברח אבך חלה לא. **והראשונים** למדו דסברת רש"י דקנסו משום דברת. **והרמב"ן** [ושא"ר] חלקו דהוה כארוסה שהגיע זמנה להנשא, שאוכלת משל ארוס. **והאחרונים** חקרו בגדר החיוב בארוסה, האם הוה קנס בעלמא [ודוחק לפ"ז במה חלקו על רש"י], או שנשתעבד לה לענין זה כחלק מהאישות, וע' כתובות ב.

בא"ד ונ' לר"י דוקא בנדרצה ליבוס וכו'. **הרא"ש** ביאר דכיון דסופו לייבם הרי היא כבר כאשתו וחייב במזונותיה.

בא"ד ומיהו וכו' ואינו מזכיר כלל ברת. [ובר"ן נדרים עד: משמע דגרס וברח]. ובתוס' **ר"פ** תי' דאיירי ששואל זמן גדול, ולכן חייבו מזונות.

בא"ד ולענין זה אין שום סברא לחלק בין עשה מאמר. [י"ל'פ דמאמר הוה כאירוסין, ואין לה מזונות]. אבל **הרא"ש** כתב דכיון דעבד מאמר קרובה לביאה [ואף לצד דצריכה חופה, ע' לעיל כט:].

בא"ד וקצת נראה דמחמת קנס וכו' דהא אין מעש"י שלו. **והרא"ש** ביאר דקי"ל מזונות עיקר, ותקנו מעש"י משום איבה. וכל זמן שאינה תחתיו אין לחוש לאיבה. **והא"ש** [אישות י יח] נסתפק כל ארוסה בהגעת זמן מעש"י של הארוס, והביא מדברי **הרא"ש** [ותוס']. [והאחרונים תלו בנידון האם הגעת זמן דארוסה הוה משום קנס, או מקצת אישות]. והלכתא ל"ל. **רע"א** הק' אמאי איצטרך לפסוק הלכה, דהכלל ר"א ורבינא הלכה כדברי המיקל [וע"ל לט:]. **והרש"ש** תי' דנפק"מ כשתפסה.

מב.

תוד"ה לאחר. אמר ר"ת, אבל אם מת היבם צריכה להמתין וכו' דיותר קרובה לביאה וכו'. **התה"ד** [רכד] כ' דהיינו רק ביבם א', דלגבי עלמא היבם נחשב בעלה. אבל לא גזרו כלפי יבם זה מחמת יבם אחר [וכ"פ השו"ע קסד א].

פעלים [א א"ח לה] חקר בנתערב לו ב' אתרוגים, וא' אסור לו. האם מהני ליטול את שניהם ממ"נ, או דמחמת התערובת אינו ראוי לאכילה, והביא מסוגיין.

1 [ליתא לפנינו, והאחרונים דנו מהיכן למד תוס' כן ממש"כ רש"י דהוה קנס. וצ"ב דתוס' בסו"ד ג"כ נקטו דהוה קנס].

2 **והרא"ש** כתב לדחות דכוונת הגמ' בכתובות דעד שברח לא נתחייב במזונות ולא היה מעש"י שלו, ולכן לא חיישי' שאמר צאי מעש"י. אבל כתב דלשון הגמ' בכתובות משמע דאינו משועבד לו כלל.

ובבי"ש [קסד ג] כ' דבזה"ז דכופין על החליצה, אפשר דלא נחשב קרובה לביאה [ואי"צ להמתין].

אר"נ אמר שמואל משום דאמר קרא וכו'. **הבי"ש** [יג א] כתב דאסמכתא בעלמא הוא. וכן דייקו **האחרונים** מדברי **תוס'** [ד"ה ולזרעך] דאינו דרשא גמורה. אבל **הנובי** [אה"ע ק יג] הביא דלשמואל הוה דאוריית'. **ובפתח"ת** [יג א] הביא בשם **הרדב"ז** לדייק מדברי **הרמב"ם** [גירושין יא יח, כ], דעיקר הבחנה דאוריית', וגזרו אפי' אשה שאינה ראויה לילד.

גר וגירות מאי להבחין. **פרש"י** הרי אין כאן ראשון ושני. **האחרונים** תמהו דרחמנא אפקריה לזרעיה [וכדלקמן צח], ואינו מיוחס אחריו.

שמא ישא אחותו מאביו וכו' ברש"י מבואר דהחשש שיחזיקו אותו כבנו של שני, ויכשלו בקרובי ראשון. [וצ"ב דאדרבה נימא דרוב בני תשעה]. **והריטב"א** כתב א"נ שהוא בנו של שני, ודיינין ליה כבנו של ראשון¹.

בכולן אני קורא משום תקנת ערוה, ואם איתא וכו' בתוס' [ד"ה בכולן] כתבו דנכלל בזה אף לינשא אחרי שחלצה [דהולד אינו פוסט עד שיצא וכדלעיל לו]. **ובר"ש מדסוי** הקשה דהוה איסור יבמה לשוק ואמאי נחשב תקנת 'ערוה'. ומבואר דיבמה לשוק נחשב ערוה.

אבל **האתון דאורייתא** [ח] הביא מכאן דיבמה לא נחשב ערוה, דלתי' הגמ' אמרי' משום תקנת הולד, והרי יש נפק"מ גם באשה עצמה, דיוציאנה לשוק, אם ימות השני בלא בנים [מלבד הספק הזה]. והוכיח מזה דיבמה לשוק לא נחשב ערוה². [וכן הביא **מתוס'** לו: ד"ה הא]. אבל הביא **דב"ב** קלה. מבואר דנחשב כאשת איש [עי"ש בגהש"ס]³.

רש"י ד"ה ומייבם. אשת אחיו מאמו וחייב כרת. ודלא כמש"כ **תוס'** ב. [ד"ה אשת] לדעת רש"י.

רש"י ד"ה ויפטור. וכיון דנזרע שלא בקדושה וסתם עכ"ם מזנה. **התוס'** ר"פ **ומהרש"א** תמהו דאף לולי חשש מזנה אינה קרובותיה כלל. **ומהרש"א** כתב דתלמיד טועה כתבו. וע' מש"כ **בנובי** [ק כג]⁴.

אלא תמתין חדש א' רש"י [ד"ה אישתהי] כת' דהמ"ל דמעוברת מעיקרא חודש קודם מיתת הראשון. **והרמב"ן** כתב דהמשנה מילתא דפסיקא נקט, אפי' לא עמדה אצלו אלא יום א'.

והרשב"א כתב דהמ"ל עוד דנגמר הולד לז', ואישתהי חודש [ע"פ הגמ' לקמן פ:]. וביאר דס"ד דהסוגייה כאן דלא אישתהי כלל אחר ט'. **והיעב"ץ** הוכיח מזה דאישתהי הוה מיעוט דלא שכיח, ולא חיישינן. אבל לשבעה הוה מיעוטא דשכיח. ולקמן פ: סמכי' דאשתהי משום חזקת כשרות. **והרש"ש** כתב דמכאן יש ראייה למש"כ **היד אליה** דרק י"ב חודש אישתהי ולא פחות.

וכי מלאו ג' חדשים לבדקה. מבואר דלא יתכן שהולד ניכר לפני ג' חדשים. **ורע"א** [פט] דן דבנשי דידן ניכר בפחות, וכתב דאפשר דמ"מ יש רוב דלא ניכר קודם. **והרש"ש וערול"נ** הביאו דבגמ' סנהדרין סט. נח' האם היולדת לז' עוברה ניכר לשליש ימיהן, או רק לג' חדשים. ומבואר בסוגיין דניכר רק לג' חדשים [דאל"כ ניחוש שתתעבר אח"כ, ויהא ניכר לשליש ימיה]. וע' **חז"א**.

ורע"א [לז]. הקשה דאמאי לא חיישינן למיעוט שאינו ניכר לשליש ימיה [כדמבואר לעיל לז]. ותי' דהתם איירי ע"י הכרת העין, והרוב ניכר ממילא בשליש. אבל בדיקה בדדין ובעפר תיחוח דהכא ודאי ניכר. והא דלא סמכו בהחנה על הכרת העין, הוא משום דחיישינן שיהא מהמיעוט. ולעיל לז. גבי יבום שיתברר הדבר ולא תשב באיסור כל ימיה סמכו שהיא מהרוב⁵. ועפ"ז נקט דע"פ בדיקה יתכן שניכר לפני ג' חדשים. ועי"ש.

1 וצ"ב דאם יסתפקו יאסרו דשניהם מספק. ולא יכשלו בערוה. [וע"כ דהחשש שיסברו של א', או ע"פ הכרעת דין].

2 ודן שם נפק"מ דנחשב עריות לענין דין יהרג ואל יעבור. וכן נפק"מ לענין דבעינן עדות [וע' מה שהו' בזה לעיל לט:].

3 וכן לפרש דתלי במח' האם קידושין תופסים ביבמה לשוק. א"נ תליא במח' הסוגיות האם הזיקה מחמת היבם, או המשך אישות המת.

4 דתי' ע"פ דברי **הש"ך** [רסט ו] דמעוברת שנתגיירה אין איסור קרובי האם דאורייתא, אלא דרבנן [מלבד בתאומים]. וא"כ אילו היה מאב ואם לא גזרו. אבל הקשה **דרש"י** לקמן צח דאיסור בקרובי האם מדאורייתא.

5 והביא דכע"ז כתבו **תוס'** כתובות ב. לענין חשש זונה.

א' רב ספרא א"ב את הנשואות. הב"י [יג י' כ' בשם ר' ירוחם דאם עברה ונשאת תוך ג' בדקין, כיון דנשאת שלא ברשות תתגנה ותתגנה.

מעוברת ומינקת חבירו

אשה מחפה כדי שיירש וכו'. הנוב"י [ק יח] הקשה דלפעמים הראשון עשיר יותר. וכתב דבגר וגירות איצטריך לטעם הזה, שאם נתעברה קודם אינו יורש. וכתב דבעלמא א"צ לזה, דאם מעוברת לראשון, א"כ השני צריך להוציא משום מעוברת חבירו. והאבנ"מ [יג א] חלק דכיון דנשאה בהיתר קודם שחל שם מעוברת חבירו א"צ להוציא. ורק למסקנא דאסרו משום הבחנה, כיון דנשאה באיסור צריך להוציא. ורע"א כתב דכיון דלא התחילה להניק אינה בכלל 'מינקת'.

אלא סתם מעוברת למינקת קיימא. ואסרו בעודה מעוברת [ולנוב"י אף למקשן היה זקוק להוציא אח"כ, אם תניק. ולאבנ"מ למקשן היה נחשב נשאת בהיתר]. והפוסקים [יג יא] האריכו בדיון נתנה בנה למינקת, בחיי בעלה [והריטב"א מג. הביא בשם תשובת הגאון דבני ג' חדשים בחיי בעלה], ואם התחילה להניק או לא התחילה. או דנצטמקו שידיה. ואכ"מ.

הראשונים [רמב"ן רשב"א ריטב"א ותו"י] הקשו דהיה אפ"ל דצריכה להמתין ג' חדשים משום ספק שאח"כ תהא מעוברת חבירו. ותי' דחששא רחוקה היא², וכולי האי לא גזרו בספק מעוברת. ובנוב"י [אה"ע ק יח] כתב דלר"ש הזקן [בתוד"ה סתם] ניהא, דבגרשה אין איסור מעוברת, ובעינן טעם הבחנה. ועוד דן דבחדשי הבחנה הוה ספק האם הוא בנו, א"כ חייס עליו [והאריך בזה]. ועוד כתב הנוב"י דבגר וגירות ל"ש הך טעם. ובאבנ"מ [יג א] חלק דהבחנה דזרע הנזרע בקדושה חמיר טפי [כמ"ש תוס' לו. ד"ה צריכין], וא"כ למה לחדש הבחנה בין זרעו של ראשון.

הרמב"ם [יא כה] כ' הטעם במעוברת שמא יזיק הולד בשעת תשמיש, ורק במניקה כתב הטעם שמא יתעכר החלב וכו'. והכס"מ כתב דהרמב"ם לא גרס 'אלא', ומהדר לפי דעת המקשה. הביא בשם המהרי"ק [קלט] דמינקת אינה שייך בכל הנשים.

תוד"ה סתם. ר"ש זקינו של רשב"א דלא משתעבדה להניק. [משמע לפ"ז דהטעם מעוברת חבירו משום שעבוד הבעל³. ורע"א חלק דהתקנה אינה משום הפקעת שעבוד⁴, ועיקר הטעם משום העובר. אלא דאם אינה משועבדת אינה נקראת בשם מינקת 'חבירו', ולכן ל"ש ע"ז התקנה. ומש"כ תוס' משום דנתגרשה אינה כופה אינה עיקר הטעם].

והרשב"א [כאן, ובכתובות ס פ' יותר] מבואר דסברת ר"ש הזקן דבגרשה הבעל קיים וממסמס בצים וחלב. והריטב"א הוסיף דגרשה לא כסיפא למיתבע לבעל. [ורע"א הביא מזה דעיקר טעם ר"ש הזקן דאינה נחשבת מינקת 'חבירו', דלא מסתבר דהראשונים ימציאו טעמים שונים לגמרי לדברי הר"ש⁵]. [והרשב"א פסק דבגרשה מותרת לינשא אם עדיין אינו מכירה, דאינה משועבדת להניק, וכדעת הר"ש במקצת].

בא"ד ואין נראה לר"ת דהא למאי דבעי דהוה בעי למימר וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דלמסקנא מעוברת הוה מדין מינקת, ולר"ש הזקן בגרשה מותרת. ובזה הקשו בתוס' דלס"ד אף מעוברת גרשה אסורה [וכ"כ בפנ"י כתובות ס]. אבל רע"א דייק דקושיית התוס' להוכיח דאף לשון מינקת קאי אגרשה, והוה בכלל התקנה. [ונחלקו הראשונים בדעת הר"ש לענין מעוברת גרשה, ותליא בקושיית התוס'].

הריטב"א [מג.] כתב דאף לדעת ר"ש הזקן מניקה מזנה אסורה לינשא⁶, דכסיפא לתבוע, וחששו יותר. אבל דעת המרדכי דמזנה לא תקנו. והשו"ע [יג יא] פסק דבין גרשה ובין

1 וברש"י לג: ד"ה ומפרישין כתב דיתלו העוברין בבעליהם. והערול"נ דייק דחיישין דבמזיד יתלו בבעליהם, וע"פ סוגיין.

2 ולשון הת"י דהוה ספק. ומשמע דנח' האם בעינן דוקא חשש רחוק.

3 ויל"ד דלפ"ז יהי מחילת הבעל. ולא משמע כן בשום מקום.

4 דהא אפי' שכרו מינקת ומכירה משועבדת להמשיך להניק, וכמ"ש הרמ"א [פב ה] בשם השלט"ג, אבל מותרת לינשא.

5 וכתב דלא מסתבר דר"ש סתם דבריו, ולא פ' הטעם, והראשונים המציאו טעמים שונים. [וצ"ע דכה"ג מצאנו לרוב דהפוסקים הקדמונים סתמו דינים בלא טעמים, או שנתנו ב' טעמים ויש נפק"מ ביניהם, ולא גילה לנו החילוק ביניהם].

6 וסיים וצ"ע אם כופה להניק, דאינה אשתו.

אלמנה ובין מזנה צריכה להמתין. והרמ"א התיר במזנה במקום חשש קלוקל. [והאחרונים נח' במעוברת מנכרי, דאינה בכלל מעוברת 'חבירו'. או דכ"ש דכסיף למתבעי, וזה יתכן רק אי נימא דגדר התקנה דהוה חיוב לבן, ולא שעבוד לבעל].

מב:

לתבעינהו ליורשים. רע"א הביא דהש"ך הקשה דפעמים שלא ירשו וא"צ לשלם [ולא פלוג]. והביא לתרץ דקאי לר' יוסי דל"ל לא פלוג.

ר' יהודה מתיר [כ"ג בתוס' ד"ה הלכה, וכ"כ הרשב"א]. ובכתובות ס: גרסי' ר' יוסי. ותוס' [לע' לד: ד"ה אבל] הקשו לגי' ר' יהודה, דר' יהודה גזר בגיורת קטנה [והרמב"ן בסוגיין גרס עפ"ז ר' יוסי], ותוס' תני דהבחנה דגיורת חמיר. [אבל לשמואל שם בת ישראל חמיר, וגיורת לא גזר].

סתם ואח"כ מח'. פרש"י דהא איפליגו עלה ר' יוסי ור". הראשונים הביאו מכאן דכיון דנח' בצדה באותו משנה נחשב סתם ואח"כ מח'. ועפ"ז הקשו מביצה [כקושיית תוס' ד"ה סתם]. אבל המאירי חילק דהכא בא אחר המח' ב' תנאים. ואילו בביצה הוזכר תנא א' שחולק על ת"ק.

רש"י ד"ה מחלוקת. במסכת אחרת באותו הסדר. הרש"ש וערו"ל דייקו דב' סדרים יש סדר למשנה. וע' פור"י.

סתם ואח"כ מח' אין הלכה כסתם. [וברשב"ם ב"ב קכב: ביאר דחזר בו מהמשנה הראשונה, ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה]. הרמב"ן [ושא"ר, וכ"כ שו"ת הרשב"א קיד] כתב דכוונת הגמ' דאינו נקרא סתם דהלכה כמותו, ולא שנפסק הלכה דלא כמתני'. אבל הרש"ש כריתות יא: הביא דמבואר בדברי התנ"י שם דאין הלכה כלל כסתם. ובתוס' ב"ב [קכב:] כתבו דשמא היכא דאין המח' סמוך לו גרע טפי, דאיכא למימר חזר בו רבי מהסתם.

מח' ואח"כ סתם. הרשב"א ב"ק קב. כתב דאף דהכלל הלכה כסתם משנה הוה אמוראי אליבא דר' יוחנן, ושאר אמוראים ל"ל הך כללא. אבל מח' ואח"כ סתם כו"ע מודו דרבי סתם המשנה לפסוק הלכה. והאחרונים דנו בזה. ובתוס' בס"ד דנו אף לשמואל וע' אחרונים.

תוד"ה סתם. מ"מ חשיב כרבים לגבי יחיד. לדברי הראשונים משמע דוקא משום דנח' באותו משנה [אלא דסתמו דברי הת"ק]. אבל בתוס' משמע דלא חילקו בזה, אלא כיון שנשנית סתם בלשון רבים נחשב רבים לגבי יחיד.

מג:

והא תנן מסרק, אין הלכה כאותו משנה, אלא משום דמסיימי בה זו דברי ר"ש. לא נתבאר בגמ' במה אין הלכה כמתני', ובמה פליגי אר' שמעון. והרמב"ם [כלים יא ד] העתיק את המשנה כצורתו, אלא שהשמיט החילוק דגוייתא. והכס"מ תמה אמאי השמיט חילוק זה. ועוד דאמר' דאין הלכה כהך משנה. ובקרא כתב דמבואר ברמב"ם דרק בהך בבא אין הלכה כסתם. אבל בחז"א הביא דבתוספתא נח' רבנן ור' שמעון בנטלה שן א', אי בעינן יחוד. וביאר דהמח' בתוספתא קאי בקטניתא, וכן גם המשנה. והרמב"ם פסק כדברי המשנה רק באליתא.

רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם. מבואר דלהך מ"ד יש הכרת עובר ע"י רוב חודש². והקרא דייק דהתירו רק לארס, אבל לנישואין גזרו, ולא סמכו ע"ז. [דן בדברי המ"ד בירושלמי לפ"ז].

כ"ד חודש וכו'. הראשונים נח' האם חודש העיבור מהמנין, ועוד דנו האם חדשים לפי קביעות ב"ד או ל' יום. וע' בשר"ע [יג יא].

רש"י ד"ה מקום. אבל כיבוס לא. [וכ"כ בתוד"ה שמותר]. ובגהש"ס ציין דברש"י מו"ק יט. מבואר דתוך ל' אסור תכבוס וגיהוץ.

תוד"ה במקום. והר"י מאורליינש, דאשה מותרת בנטילת שער. וכ"פ הר"ף [מו"ק יד:]. והרמב"ן חלק דהטעם לחלק בין איש לאשה, דאשה הוה ניוול, אבל תשעה באב שאסור רק

1 ועוד כ' המאירי בשם ר"מ דהכא המח' מרומז אף בכתובות לז.

2 והעובר גודל לפי ימי החודש, ע"פ דין רוב.

אותו שבוע ל"ש ניוול. ולעולם אימא לך דל' חמור משבת של ת"ב¹.

תוד"ה מלישא. וי"מ דמשא ומתן איירי נמי בשל שמחה וכו'. ובב"י [תקנא] הביא דנהגו שלא למעט במשא ומתן, וביאר דנהגו כהך י"מ. ועוד כתב דאפשר דס"ל דהך ברייתא הוה מידת חסידות, או במקום שנהגו. [וע' בפוסקים].

תוד"ה ומה. וא"ת וכו'. ובהג' ראמ"ה כתב ליישב דתספורת וכיבוס מיחזי כהיסח הדעת, אבל אינו מביא האדם לידי היסח הדעת, ולכן בט"ב קיל. אבל באבל העיקר להראות שמצטער. ובאירוסין ומו"מ לא שייך סברת נראה כאינו מצטער, אלא דהוה היסח הדעת.

מג:

תוד"ה שאני. ומפרש ר"ת דהוא דבר של פרהסיא וכו' יאמרו שאינן חוששין להתאבל וכו'. אבל הרמב"ן ושאר תי' דאבילות ישנה קילא ליה, והצרכו להחמיר עליו ולאסור כיבוס. אבל אבילות חדשה חמירא ליה ולא הוצרכו. ושאני בין אבילות דיחיד לרבים, דהאירוסין בלא סעודה, אע"פ שאין בו שמחה אסרו ביחיד, שמא יעשה סעודה או יכנוס. אבל אבילות דרבים אם הוא יקל אחרים לא יקילו באבילותם. וכי"ב אמר' בכתובות ד. דאבילות דידה התיירו יחוד, ולא באבילות דידה דשמא יצרו יתגבר עליו.

והאר"ש [שמחות ו ה] כתב ליישב לרש"י דסברת ר' יוסי דכביסה יש בה חיי נפש [וכדאמר' בנדרים פא], ולכן הקילו באבילות חדשה כיון דלא ידע. אבל אבילות ישנה הכל יודעים זמן האבילות ויכולים לכבס קודם.

הרמב"ם [אבל ו ה] פסק דמותר לארס אפי' ביום המיתה. וביאר הכס"מ דס"ל דאין הלכה כר' יוסי. א"נ ס"ל דאף ר' יוסי לא אמרה אלא בסעודה [וה"ק חוץ מהאלמנה דאיכא צד איסור], אבל בלא סעודה מותר. ומתקיף רב אשי הוא אף לפרש דברי ר' יוסי. והגר"א [יו"ד שצב] ביאר דלפ"ז נחא דאבילות דרבים דת"ב חמירא, והתירו רק אירוסין בלא סעודה, וכמו בימי אבול.

בא"ד ובמגלת סתרים מתיר לארס אפי' בת"ב, שמא יקדימונו אחר. והריטב"א כתב דהפריז על המדה. אבל הס"ז [תרנא ג] הקשה דמאחר דאין שמחה באירוסין בלא סעודה, אמאי בעינן לטעם דשמא יקדימונו אחר. ותי' דמ"מ קצת שמחה יש בזה.

בא"ד ואם יש לו בנים וכו' או לכל הפחות אחר ז'. [מבואר דתוס' נסתפקו האם מותר לארס בשבעה, וכמו בת"ב. וברמב"ם שם התייר מיד']. והרמב"ם [שם] מתיר דמי שלא קיים פרו' או יש לו בנים קטנים או שאין לו מי שישמשנו מותר לארס ולכנוס מיד, ואסור לבא עליה עד ל' יום [ודלא כמ"ש בתוס' דאם אין לו בנים אין היתר לכנוס כשאסור לבא עליה].

מד.

ושבקי ליה וכו'. הריטב"א ביאר דלשון המשנה 'הרשות בידו' משמע דהוה עצה הוגנת, אבל פשיטא דאין כופין.

וקראו לו הן ולא שלוחן. הבי"מ [קסו א] ביאר דכוונת הדרשא דהדיינים עצמן ישמעו לו עצה הוגנת [ולא ימסרו עצה ע"י שליח], אבל אי"צ קריאה ע"י הדיין. והקשה דהפוסקים השמיטו דין זה. והאחרונים תי' דהפוסקים נקטו הלשון דנותנים לו עצה, היינו הדיינים עצמן.

ובתוס' קא: הקשו דנילף מהכא דאין שלוחו של אדם כמותו [דבעינן קריאה בגופן של דיינים²], ותי' דהוה ב' כתובין הבאין כא'.

עצה הוגנת. החז"א [קט כג] הקשה דיכול לייבם ולגרש⁴. וכ' דמבואר דלא נקרא עצה הוגנת, דאי"ז דרכי נועם. [וכתב דבכה"ג אפשר להטעות שלא לייבם, ע"פ הגמ' לק' קו.].

עונה בחודש. החלקת מחוקק [א יד, ועו טו וב"ש יד] כתב הטעם דסתם וסת לאשה חודש. והפרישה הביא מהגמ' כתובות סא: דאורחא דמילתא לת"ח ללכת חודש.

- 1 והרמב"ן נקט דלדברי הר"ף אף לענין כיבוס יהא חילוק באשה, ובראשונים מפורש דאין חילוק.
- 2 ונחשב כמצווה שבגופו [ויל"פ דנילף מהכא דכל המצוות ניבעי בגופן].
- 3 וכ"כ החז"א [קסט יג]. והביא שם מדברי הריב"ש האם בכל נשוי יחשב עצה שאינה הוגנת משום שמכניס קטטה, והקש' דמבואר הכא דעד ד' הוה הוגנת. ונסתפק דשמא דוקא ביבמות שלא נשתעבד לראשונים.
- 4 וכמו בחייבי לאוין, דמדאורי' עשה דוחה ל"ת. ואפי' הכי מבואר דחליצה במקום יבום אינה מצוה [ואף דבכה"ג מצות חליצה קודמת].

רש"י ד"ה עונה. של ת"ח וכו'. והח"מ [שם] כתב דלפ"ז בטיילנין יכול לישא יותר'. והריטב"א [ונמוק"י] הקשה דמתני' איירי בכל אדם. ועוד הרי חייב לכל אחת חיוב העונה, ואיך מפחית לפי הנשים. ות"י דביבמה אשה הקנו מהשמים, וליבוס רמי קמי, ובעונה כל דהוא סגי. אלא דאנן מנסבין ליה עצה שלא לגרוע פחות מעונה לחודש לכ"א. אבל הנושא אשה בעלמא חייב כ"א לפי דינו².

אבל הרמב"ם [אישות יד ג, והשו"ע א ט ועו ז] פסק דעצה טובה שלא ישא יותר מד' נשים, ומתחייב בעונה לפי מספר הנשים³. [ובב"ש [עו יד] ציין דהוא דלא כנמוק"י]. ובגמ' לקמן סה. נח' האם מותר לישא על אשתו⁴. ובב"ש [עו יב] ביאר דבמקום דנהגו לישא כמה נשים⁵ הוה כאילו התנה שמתחייב עונה⁶. ובשו"ע [עו ח, וכ"כ הריטב"א בסוגיין] כ' דבמקום שנהגו שלא לישא אסור, וכ"ש אם התנה שלא לישא על אשתו.

ובשו"ע [א י] הביא דרגמ"ה החרים שלא ישא אשה על אשתו [שלא להכניס קטטה בתוך ביתו]⁸, ובמקום מצוות יבוס מותר [וכ"כ הריטב"א]. אבל הרמ"א הביא [מהמרדכי] דאף במקום יבוס אסור.

ונייבם לתרויהו

ונייבם לתרויהו וכו'. והצווי של מצוות יבוס קאי על כל הצרות. ולעיל [י: לר' יוחנן הצרות פטורות מדין שליחותיהו, והאחרונים דנו דלכאורה סוגיין דלא כר"י, דא"כ הוה כאילו ייבם וחלץ לתרויהו. ודחו דל"ל דכל הדין שליחות קים להו לחז"ל להגדיר הא דסגי ביבוס דחדא, אבל סוגיין קאי לפני שידעינן דלא בעי תרויהו, ואין מקור כלל לשליחות.

והאחרונים [קרא"א יא.] דנו א"כ אף באחים נימא דאף אחרי שייבם או חלץ א', אחיו יתחייב לייבם את צרתה⁹ [ואף למסקנא¹⁰].

בית א' הוא בונה ואינו בונה ב' בתים. דעת רש"י [יא.] דהוה עשה, ותוס' [שם ד"ה חד] חלקו דהוה לאו דלא יבנה. [ולדעת הרמב"ם [א יב] כל האיסור 'לא יבנה' הוה מדרבנן, וקרא אסמכתא [ובסוגיין דרש' גילוי דלא רמי לשניהם, אבל אין בזה איסור].

ומבואר בסמוך דאמר' כל העולה ופטור אף מחליצה, והתוס' ר"ד הק' דליכא אלא עשה [אבל לר"ל ע"י איסור שאינה בונה ב' בתים חזרה לאיסור אשת אח, ואינה עשה בעלמא, וכ"כ הריטב"א]. ות"י דכיון דפטור רחמנא מיבוס ה"ה מחליצה. אבל שאר חייבי לאוין לא פטור רחמנא מיבוס. אבל הכא דרש"י אס לא יחפון, לא הצריך הבורא חליצה אלא במי שהוצרך יבוס. וכ"כ הקרא"א דלא דמי לחייבי לאו ועשה, דהכא התורה פטרו מזיקתו, ואסורה לייבם חשיב אינה עולה ליבוס אף דהוה עשה. [וע"ע בסמוך מש"כ בחי' ר"א מ"ה].

בית א' הוא חולץ ואין חולץ ב' בתים. הריטב"א כתב דילפי' מהכא דפטור מדאורייתא, ואפשר דאיכא נמי קפידא ואיסור דאורייתא לחלוץ ולבזות שלא לצורך. והב"ח [קסא] דייק מהטור [דיש איסור דאורייתא לחלוץ לשניה¹¹. והב"ש [קסא א] חלק דבכמה מקומות תקנו לחלוץ לתרויהו. והביא מדברי התוס' [ד"ה כי] דלמסקנא ל"צ קרא.

תוד"ה ונייבם. אית ספרים וכו' אמר קרא אשר לא יבנה¹². ועוד, משמע דהשניה מותרת

- 1 אבל הפרישה שם כתב דילפי' מהא דת"ח שרי ללכת ל' יום, דה"ה כל אדם דאינו ראוי שיבטל ד' פעמים עונתה [אפי' מוחלת].
- 2 ולפ"ז אם היה נשוי אשה, ונפלה לו יבמה, חייב לאשתו כל ע"ש, וליבמה פעם בחודש.
- 3 ובפתח"ת [עו ו] הביא בשם הברכ"י [א] להסתפק מי שיש לו נשים, ומחלה לו א' [פעם א'], האם ממילא חייב לשניה. והדר פשטיה דאינו חייב מדין חיוב עונה, אלא מדין מצוות פריה ורביה.
- 4 אלא דל"ל דהתם אינו מבטל מאונתה כלל.
- 5 ויל"ד דבסוגיין ביבמה לא התנה [ובפשטו איירי דמייבם זה אחר זה]. [ועוד יל"ד במקום דאחיו התנה שלא לישא יותר].
- 6 אבל הרמ"ן כתב דהרמב"ם איירי כשנשא הב' ברשות אשתו.
- 7 דהוה אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא נשאת, והוה כחמר ונעשה גמל שיכולה לעכב [כתובות סא].
- 8 וסיים שלא נתקבל החרם [במדינות המזרח]. וע' ברמ"א והפוסקים שהאריכו והחמירו טובא בכל זה.
- 9 וע' שיעורי ר' דוד. [ובפשטו י"ל דצווי הפסוק קאי כלפי יבם א', וע"ז איירי כל הפרשה, ומהיכי תיתי דהשני יתחייב כלל].
- 10 והערול"ג הניח בצ"ע אליבא דר"ל, אבל כתב דלר' יוחנן ניחא דמהני מדין שליחותיהו [וצ"ב דאף בצרות נימא הכי, ואמאי בעי קרא].
- 11 דומיה דאיסור לא יבנה. [ויל"ד דאפשר דאחרי דאי"צ חליצה זו, א"כ אינה חליצה כלל, וא"א לעבור על איסור זה בפועל].
- 12 אבל הר"ף [בג"ה הישנה, וכ"כ הרשב"א בשמו] גרס ונחלוץ לחדא ונייבם לחדא, אמר קרא ואם לא יחפון,

לשוק. [ע' מהרש"א]. והרמב"ן תי' דקס"ד דלא ניפטר כל הבית בחליצה א', דכמו גט דאינה יוצאת לשוק בגט צרתה, כן חליצה של זו ל"מ לפטור חברתה. ולכן כשיש ב' בתים ע"כ ייבם איזה שירצה, ויחלוץ לשניה [והריטב"א הוסיף דאין סברא שתצא השניה בכדי]. והאחרונים הביאו דנח' הרמב"ן והתוס' האם חליצה הוה מצוה [והקמת שם] או רק פטור את הזיקה.

הרמב"ן והרשב"א הוסיפו דאף לר"ל מיעוטא משום שלא יבנה אחר שלא בנה, וכיון שכן מוקמינן לה אדינא כאילו לא הותרה ליבום, והויה אשת אח שלא במקום מצוה². אבל חלוצה במקום מצוה היא, ופרח ממנה איסור אשת אח לגמרי מסברא, כיון שעלתה עמו לחלוץ או לייבם.

והאחרונים [חי' הגר"נ י:] הביאו דמבואר ברשב"א דסברת ר"ל דכלפי האחים והצרות הוה 'שלא במקום מצוה', ולכן חוזר האיסור אשת אח. ואף ר"ל ס"ל דהותר האיסור אשת אח לגמרי בשעת נפילה [וכיסוד הרשב"א מא:], אלא דס"ל דכלפי האחין והצרות דכבר לא נחשב 'מקום יבום'. [והאיסור אשת אח הותר רק במקום יבום, ולפ"ז צ"ל דכשנעשית ערוה אח"כ למ"ד הותרה ונאסרה תחזור להיתירא עדיין נחשב 'מקום יבום', דהנפילה לא פקע. ועפ"ז יל"פ דמ"ד דאינו חוזר להיתירא הוא משום דחל פטור כשנעשית ערוה אף אחר נפילה, ונחשב דאינו 'מקום יבום'].

ועוד תי' הרמב"ן והרשב"א א"נ השתא דילפי' מלא יבנה, תו לא אצטריך הך דרשא דכיון שאין שניהם מתייבמות אחת פוטרת את חברתה. ולכן מיתר לא יבנה ללאו דחלוצה. וכ"כ תוס' [י: ד"ה איהו].

תוד"ה ועוד. לא גרסי', דאי מדאורייתא מייבם, משום גזירה לא יניח. והרמב"ן [וריתב"א] כתב דכוונת הגמ' וכ"ת נהי דמדאורייתא אינה חולצת, מ"מ תחלוץ מדרבנן [כדי שלא יאמרו יבמה יוצאת בלא כלום]. ותי' אדרבה יאמרו בית מקצתו בנוי. והוה מצי למימר גזירה דילמא חליץ והדר מיבם וקאי בלא יבנה [וכדלעיל לב].

אבל בחי' ר"א מן ההר כתב אפי' תימא דמהאי קרא לא ממעטינן דאינה חולצת מה"ת אלא חייבי כריתות שאינן עולין לחליצה, והכא משום 'לא יבנה' הוה רק חייבי לאוין. ומש"ה לא חלצה משום גזירה. [ומבואר בדבריו דכיון דא"א לחלוץ משום גזירה מותרת לשוק, דרבנן הפקיעו דינא. וצ"ע³].

כל העולה

כל העולה ליבום וכו'. הריטב"א כתב דאע"ג דטעם פשוט בכ"מ, הכא ס"ד דכבר עלתה ליבום בשעת נפילה, שהיה יכול לייבם. והשתא מפרקין דבעינן בשעת נפילה ממש.

תוד"ה כל. חרש, דאינן עולין לחליצה ועולין ליבום⁴. וכ"כ בתוד"ה ונייבם. מבואר בתוס' דפשיטא להו דאמרי' כל העולה לחליצה עולה ליבום. [דביבום יש תנאי שראוי לחליצה, אבל בגמ' מצאנו רק דבחליצה בעי עולה ליבום⁵]. וכ"כ הרמב"ם [מלכים ב ג] דמלך אינו מייבם⁶ כיון דאינו

- 1 הא חפץ מייבם. [אבל הב"ח, חי' אנשי שם, וד"ת הגיהו בדברי הר"ף].
- 2 והריטב"א כתב דאע"ג דכשיש ג' או יותר ע"כ נפקי בכדי, י"ל אה"נ ואין דנים אפשר משא"א. וכתב דקרא דאם לא יחפוץ יתקיים היכא דיש רק אחת [דלס"ד זו כשיש ב' חייב לחלוץ ולייבם, דלא תיפוק בכדי כל זמן שאפשר ביבום].
- 3 משמע דלס"ד מצוות יבום רמי אתרווייהו [וכסברת ר' יוחנן י: אי בעי להאי, וכשיטת הרשב"א דהנפילה מתרת]. וסברת ר"ל דהזיקה מתברר הוה רק אחרי המסקנא.
- 4 כיון דאינה ראויה לחליצה [אף בפועל] מותרת. ואם נימא דס"ל דחייבי לר"ע חולצת רק מדרבנן יש ליישב [דהכא אין זיקת יבום].
- 5 וכן קטן בן ט' לרש"י קני יבמתו מדאורייתא, ואף דאינו יכול לחלוץ עד שיהא בן י"ג. וכה"ק בקובצה"ע ה ד. וכן יבמה קטנה לכו"ע.
- 6 והיה אפ"ל דילפי' מקרא אם לא יחפוץ האיש [דפרשת חליצה ניתנה במקום ד'לא יחפוץ']. אבל ביבום ליכא קרא. ומבואר בתוס' דמ"מ הוקשו אהדי [וכ"כ בקובצה"ע שם].
- 7 וכדתנן [סנהדרין יח]. דמלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין את אשתו. וע' מה שהו' לעיל מא: אמאי אין חולצין ומייבמין את אשתו.

חולץ¹.² [אלא תשב בזיקתה לעולם³]. והתוי"ט [סנהדרין ב ב] תמה דמצאנו כל העולה ליבום עולה לחליצה, אבל לא מצאנו בשום מקום דכל העולה לחליצה עולה ליבום. ורע"א ציין לתוס' דידן.

בא"ד וי"ל דהתם בני חליצה ניהו אלא דפומייהו הוא דכאיב להו. בקובה"ע [ה יג,ד] ביאר נחשב דזקוקה לחליצה, אלא דא"א בפועל [ומשום חסרון בהיכי תמצא לא נחשב לאו בר כריתות, עי"ש שהאריך בזה]. ובכל מקום דאמר' כל העולה איירי דאין דין יבום [ואם בעלו ל"ק]. ועוד כתב בקובה"ע [שם] דתוס' איירי דוקא בחרש דיכול להתרפאות, וכן קטן נחשב עומד לחליצה כשיגדל, וכיון דכן נחשב עי"ז חסרון בהיכי תמצא.

ורע"א הקשה [על הרמב"ם דיבמה של מלך] דאף גבי מלך נימא דפומיה כאיב, ולכן יחשב ראוי לחליצה ויבום. וא"כ קשה מ"ש מחרש. ובקובה"ע [ה ה] תי' דמלך נחשב לאו בר חליצה, כיון דאף בעתיד לא יבוא לידי היתר⁴.

אבל קשה דגבי המתנה [לעיל מא:]: אמר' כל העולה, אף במה דתליא במעשה בחליצה. וצ"ל דהכא כיון דא"א לא גזרו, וכ"כ החזר"א.

כי איכא תרתי לא תתקיים. הריטב"א ביאר דהכי עדיף ומסתבר שלא יתייבמו כלל, מלומר דכולם עולים ליבום, ונפקי בכדי⁵ בר מחד. וא"ת הא אמר' בית א' הוא בונה ואינו בונה ב', וכן בחליצה. וי"ל דה"ק אינו ראוי לבנות ולחלוץ ב' בתים⁶. ובת"י כ לדרוש דבמקום ב' בתים אינו ראוי לבנות כלל. [ועוד דנו לפרש דקוש' הגמ' דע"י שליחותי' יחשב בונה ב' בתים⁷].

ובתוס' מבואר דכל החסרון כשב' זקוקות ליבום. ובק"א הקשה דנמעט אף במקום דשניהם זקוקות לו לחליצה.

תוד"ה אלמה. משכחת לה חייבי עשה⁸, דלאו בת יבום. [וע' תוס' [ח: ד"ה כל] דדנו אי לרבי חייבי עשה נחשבין בכלל ולקחה⁹]. ובאר"ש [ז א] והחזר"א [קלד כט] הביאו דמשמע בתוס' דאין איסור אחות זקוקה בחייבי לאו ועשה, דלא רמי' ליבום. [וע' מש"כ בזה לעיל כ. כו. וכו.].

הייתה א' כשרה וכו'. בגמ' יא: למקשן היינו כשר ופסולה לא, ודוחה הגמ' דכשר לעלמא [לכהונה]. ותוס' [שם] הקשו [לצד פסול לו] דחליצה פסולה אינה פוטרת, ובעי חיזור. ותי' דכיון דהזיקה שלימה פוטרת. וכ"כ הרמב"ן. והרמב"ן הביא דהרמב"ם חולק דכל שאסורה עליו הוה חליצה פסולה [וכ"ד רש"י כו:], וע' מה שביאר הרמב"ן. וע' מש"כ בזה כו: ועוד דחו הראשונים דקאי למ"ד אין זיקה, וחליצה פסולה פוטרת.

אמר רב יוסף. הרשב"א כתב דללישנא כשירה לו אין ראייה לדברי רב יוסף, ד"ל ה"ק כשמייבם ע"כ מייבם לכשירה. אבל הרמב"ן כתב דאף להך לישנא יש ראייה מלשון המשנה, דמשמע דעדיף טפי.

לא ישפוך וכו'. יש בזה חידוש דאף שאין מי שעומד ליהנות אפ"ה אסור. ואפי' שהיבמה נתרצית לכך, נחשב שחב לאנשים דעלמא.

הבי' [קסא] מביא בשם הרמ"ה דכופין לחלוץ לפסול, ואם עבר וחלץ לכשירה מנדין אותו. ואם התרו בו לוקה

1 ורש"י סנהדרין יט: פי' דאינו חולץ, דגנאי לבא לבי"ד ותהא רוקקת לפניו. ורש"י שם ביאר דאף אינו מייבם משום דגנאי הוא לו לקום ע"ש אחיו. ובמנח"ח [תצז] הביא מהפרשת דרכים בשם הירושלמי דנשי הדיוט אסורין למלך, וכתב דלפ"ז ביבמה מהנישואין אי"צ לטעמים דרש"י והרמב"ם, אלא ביבמה מהאירוסין.

2 ובמנח"ח [תצז ג] כתב דמ"מ בדיעבד אם חלץ מותרת לשוק. ונסתפק אם ייבם [לרש"י] אם צריך לגרש, או דכל הגנאי בבית יבום.

3 ובקובה"ע שם כתב דלכאורה פליג על הרמב"ן [ב]. דבעלת התנאי פטורה מחליצה [משום כל העולה] ולכן מותרת לשוק.

4 וכתב דכבוד מלך ע"כ שייך אף בירד מגדולתו, דהא אפי' לאחר מיתה חייבים בכבודו.

5 מש"כ 'בכדי' בפשוטו קאי לר"ל, אבל לר"י הוה מדין שליחות. [ויל"ד דאף שליחות אינו על עצם המעשה, וכמ"ש לעיל]. ולצד שהעלו האחרונים דלר"ל מתברר [למפרע] דאינה זקוקה, י"ל דאף זה אינה בכדי.

6 ויל"ד לפ"ז אף חייבי עשה, ודלא כתוס'.

7 [אבל דוחק לומר דסוגיין כר' יוחנן, מאחר דעד השתא קאי לולי שליחות]. ואליבא דאמת ל"ש בזה חסרון ב' בתים, דגדר השליחות שבנין בית א' מתייחס לתרוייהו, ולא נבנו ב' בתים [וע"ע מש"כ י: בגדר שליחותיהו, דלא מסתבר דהוה שליחות במעשה כפשוטו].

8 ותוס' הוסיפו לכל האחין. וצ"ב [דלאח שהיא ערוה עליו בלאו הכי אבראי קיימא]. ואפשר דכוונתם לפרש צרת צרה.

9 וע"ע בערול"ג שדנו ע"פ סוגיין לרבי דכל היכא דאיכא ב' ליקוחין.

[מכות מדרות].

הכתוב קראו ביתו. האחרונים הביאו מדברי הירושלמי דר' עקיבא ס"ל דחליצה הוה קנין. ובתו"י כתב דלר"ע חלוצה אסורה לכהן לוקה מן התורה, דהוה בכלל גרושה.

הריטב"א כתב דלר' עקיבא חייבי עליה כרת. אבל **הק"א** נסתפק דאפשר דהוה רק כחייבי כריתות לאוין בעלמא¹ [דמשמע במשנה דר"ע לטעמיה דאין קידושין תופסים בחייבי לאוין], וכ"מ במאירי².

החזו"א [קלד] כתב דנראה דגם חייבי עשה, וסוטה ומחזיר גרושתו [דמדאורי' רמי רק לחליצה] אסור בקרובותיהן לר"ע [דגדר 'ביתו' ע"י חליצה לר' עקיבא אינה שייך למצוות יבום³]. אבל כתב דל"מ מאמר בחייבי עשה, דהא אם בעלו ל"ק [כדאמר' לעיל כ:].⁴

רש"י ד"ה הכתוב קראו ביתו. ול"ל מתני', דלר"ע פטורה לגמרי. **הק"א** ו**ערול"ג** הקשו דלר"ע לא תפסי קידושי אחיו, דכיון דקיימא עליהו באיסור אשת אח [דנחשב אשתו של חי ע"י החליצה לר"ע⁵]. ודנו דלר' יוחנן כיון דהחליצה הוה בשליחותיהו א"א לומר דאסורה על כל א' מחמת הב'.

ובברייתא י: אמרי' החולץ וא' מהאחים קידש, לר"ע [דלא תפסי קידוש' בחייבי לאוין] אין עליו כלום. והק"א כתב לפרש [לדעת הרמב"ם דלא יבנה מדרבנן] דלר' עקיבא לא תפסי קידושין האחין, מחמת אשת אח דחולץ, דהכתוב קראו ביתו [וע"ע לק' נב: בדברי הפיה"מ שם].

תוד"ה הכל. ואין בניה תועבים, פגום מיהא הוה. **בת"י** [הנדמ"ח] איתא דלא דרשי' אין בניה תועבין, אלא אין צרתה תועבה. [אבל תוס' לפנינו משמע דממועט דאין בניה תועבים, להחשב ממזרים, ולעולם פסולים לכהונה⁶].

מד: הולד פגום לכהונה

שהולד פגום לכהונה. בפשוטו ילפי' איסור 'פגום' [ואינו שם חללות, וע"ע לקמן סח:], אבל **תוס'** [לעיל טו: ד"ה מה] משמע דילפי' דהבן הוה חלל, שכתבו דאף דלגבי פסול האשה אין חללות אלא מאיסורי כהונה, היינו באשה שהיתה כשרה ונתחללה. אבל לפסול הבן ילפי' מק"ו. ובקובה"ע [ע' בסמוך] כתב דילפי' דחל שם 'זונה' על הולד [וכמו על אמו].

רש"י ד"ה שהולד פגום. אם ילדה בת. ו**רש"י** [מה. ד"ה שבנה] הוסיף דהא הבן לאו כהן הוא. אבל **הרמב"ן** [מה:] כתב דלאו דוקא נקבה, דאף הבן הוה חלל. ואם הבן בא על אשה פסלה לכהונה, דילפי' מק"ו דאלמנה לכה"ג⁷. והוה בכלל המשנה דכל מקום דיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום⁸. והרשב"א חלק דקאי דוקא אנקיבה [כדאמר' מה: ובברתא], דנעשית חללה [ו'בנה' דקאמר משום בתה]. והביא כן מדברי הירושלמי. [וכ"פ בשו"ע ז יז⁹].

ורש"י [מה.] הוסיף ואי משום שלא ישא כהנת, לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים [לקמן

1 דלענין איסור הוה בכלל אחות אשתו [גרושתו], ולא לענין איסור כרת. [וצ"ב מ"ש]. ואפשר דכוונתו דהוה איסור קלוש מדאורייתא [וע"ד מש"כ התוס' ר"ד יח: לגבי זיקה ככנוסה], ולר' עקיבא כל שיש בזה איסור דאורייתא לא גרע מחייבי לאוין.

2 שכתב דלרבנן אין הולד ממזר, דאין ממזר מחייבי לאוין, וכ"ש אחות חלוצה דהוה דברי סופרים. משמע דלר' עקיבא הוה חייבי לאוין.

3 ויל"ד אי תפס במקום דאין קידושין תפסי, כגון חייבי לאוין לאחר נפילה [לרבה עט: דזקוקה מדאורייתא לחליצה לר"ע].

4 ונסתפק האם יש בה דין שומרת יבם שזינתה, לרב המנונא ור"ע דנאסרת ליבם ולבועל.

5 ובפשוטו צ"ל דלא נחשב אשתו לכל מילי, אלא לדין אחות אשתו.

6 וצ"ב לפ"ז קושיית הגמ' 'ועוד היא תועבה ואין בניה תועבין'. [דלא מסתבר למקשן לחלק לענין כהונה. א"נ קושיית הגמ' ע"פ הברייתא דר' יהושע [נדה ע] דרש ואין בניה תועבין להכשיר לכהונה. וע"ע תוס' יד:].

7 וכ"כ הריטב"א להדיא, אבל בחי' ר' שמואל כתב דאפשר דהרמב"ן ס"ל דהבן פגום רק לענין בת הבן, אבל אינו פוסל את אשתו.

8 ובחי' ר' שמואל [י ב,ח] הקשה דכיון דהוה שם חלל, ממילא הוה בתו חללה. ואמאי הביא הרמב"ן מהגמ' שם. וכתב דאף לרמב"ן הוה גדר פגום מק"ו, אלא דס"ל ד'פגום' פוסל את זרעו מדין הלך אחר הפגום [ועי"ש שדן לענין אשתו].

9 והאחרונים העירו דבשו"ע [יר"ד רסח ט] נקט הלשון 'הבן'.

[פד]'. וצ"ב אמאי לא נילף דהבן יפסול אשה בביאתו [וכן בתו תאסר לכהונה, דומיה דחלל]. ובק"נ [ס] תי' דאין פסול חלל אלא מפסולי כהונה². ובקובה"ע [מד ז] ביאר סברת הרשב"א דילפי' דכמו שאלמנה נעשית חללה, אף בנה נעשה חלל, וה"ל כמו שהיא נעשית זונה, הולד תעשה זונה. וזה שייך בבת ולא בבן³. אבל בחי' ר' שמואל [י ד] דייק מדברי רש"י דאף על הבן חל שם 'פגום', אלא דאין נפק"מ בזה. ולא ילפי' בזה לפסול את זרעו ואשתו, דבחלל ילפי' ש'מחלל' זרעו ואשתו, ובפגום לא ילפי'⁵.

איכא למיפרך מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת וכו'. וכן דעת ר' יהושע לעיל טו: [ועי' תוס' יד: ד"ה נעשה אמאי בעי קרא דהיא תועבה לר' יהושע, וע"ע בריטב"א כאן].

אבל ר' יוחנן בן נורי [לע' יד:] אמר דביבמה לשוק הולד פגום [נעשה כדברי בית הלל, הולד פגום כדברי ב"ש], ופרש"י [שם] דפגום לכהונה מהך ק"ו. ובתוס' כתבו דל"ל הך פירכא [ולא פי' אמאי, וע' בסמוך]. ועוד פי' דילף מדאיצטריך למעוטי היא תועבה. אבל הרמב"ן כתב דכוונת ר"י ב"נ דהוה תועבה בעלמא, דבא מטיפה פסולה, אבל אינו פסול לכהונה.

רש"י ד"ה שכן. דאי למיפסלה לכהונה וכו' דהא פסולה וקיימא [וכ"כ רש"י טו:]. צ"ב דאף לענין כהן לא עשאה זונה או חללה דאינה איש זר, וכמו לתרומה⁶ [ומשמע דדעת רש"י דלענין ליפסול לכהונה ל"צ זר מעיקרא⁷, ודלא כמ"ש תוד"ה הכא דתליא הא בהא].

תוד"ה היא. ולא מצי למידרש ואין צרתה תועבה, דל"ש צרה אליבא דר"ע. והת"י [וכן התוס' הרא"ש בשם רבינו יחיאל] תי' דאיצטריך בסוטה, שהקידושין היו טובים מתחילה. [ואף שנעשית סוטה לא נפקע וכדלק' מט:]. ובתוס' הרא"ש כתב דממעטינן דאין בניה תועבים. אבל הת"י כתב דממעטינן אין צרתה תועבה⁹.

והתוס' הרא"ש הביא בשם ר"ח דבסוגיין קאי רק אחלוצה, אבל במחזיר גרושתו מתחללת לתרומה. והביא בשם רבינו מאיר לפרש דכיון דכתיב בה טומאה, דאין מקרא יוצא מידי פשוטו [וכדלעיל יא:]. ואפי' למ"ד כיון דאיעקר היינו לענין צרה, אבל היא גופא פשיטא דאהני בה טומאה קצת.

תוד"ה הכא. משמע דזונה [דילפי' מקרא ד'כי תהיה אלמנה', לאסור לינשא לכהן], אסורה בתרומה. והוה בכלל 'כי תהיה לאיש זר', דפגומה לתרומה. [ובתוס' טו: כתבו דדרשי' מקרא דנעשית חללה אע"פ שאינה איסורי כהונה. אבל פשטות הסוגיה לקמן סח: דהוה שם חדש]. [ובסו"ד התוס' כתבו דלא הוי בכלל קרא ד'איש זר', אלא ילפי' דדמי לחללה. וע' לקמן סח].

אבל הרמב"ם [איסור"ב יח א-ג] כתב דאף מה שנלמד מקרא ד'איש זר' הוה בכלל 'זונה' [דאין חללה אלא מאיסור כהונה]. והראב"ד [ושא"ר] נקטו דמהך קרא ילפי' איסור חדש. והרמב"ם [שם] כתב דכל איסורי ביאה [מלבד מחזיר גרושתו] הוה בכלל 'איש זר'. [אבל דעת שא"ר דדוקא פסולי קהל, וחייבי כריתות ילפי' מזונה]. [והאחרונים [גר"א ו כג, אבנ"מ ו, מנח"ח רסו, חזו"א טו] האריכו בכ"ז, וע"ע לקמן סח:].

בא"ד אע"ג דאין מזהירין מהדין וכו'. והפוסקים האריכו בפי' הסוגיה דהתם. וע"ע לקמן סח:

- 1 ובחי' ר' שמואל דייק מזה דילפי' מק"ו אף לפסול את הבן, אלא שאין נפק"מ בזה. [ולא כמ"ש בקובה"ע דל"ש ע"ז ק"ו].
- 2 ואין שם 'זונה' על הבן שיפסול בביאתו.
- 3 ולפי"ז הפירכא שהיא עצמה מתחללת אינה פירכא בעלמא, אלא דלא שייך גדר הלימוד כלל.
- 4 משום דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים, ודייק דבעצם הוה שם 'פסול' [ויל"ד דלא ילפי' בזה ק"ו כיון דאין נפק"מ. ועי' דכוונת רש"י להוכיח דע"כ לא איירי כלפי הבן, כיון דאין נפק"מ].
- 5 [לע"פ דברי הגר"ח דחלל 'מחלל' ופוסל בביאתו. והוה גזיה"כ בחלל, אבל הכא הוה רק פגום, ולא ילפי' דיפסול. וכן בתו של חלל אינה פסולה ממילא משום דהוה משפחת חללות, אלא דילפי' דחלל בביאתו מחלל את זרעו, אבל פגום דסוגיין אינו חלל ואינו פוסל].
- 6 ואפשר דכוונת רש"י דלא נילף לפסול האשה בביאתו [וכקוש' התוס' טו:]. אלא דעדיין קשה נילף לפסול לתרומה, ויש לחלק. [ובזה תי' כיון דבלאו הכי אסורה עליו א"א למילף. ועי"ז יש פירכא].
- 7 וכ"כ רש"י יג: [ד"ה וב"ה] דביאת חייבי כריתות פוסל לכהונה ולא לתרומה. אבל רש"י לה. כתב דאף ביאת חייבי כריתות פוסל לתרומה. וע"ע לק' סח:.
- 8 דומיה למ"ד יא: דבמחזיר גרושתו ממעטינן ואין צרתה תועבה. וה"ל בסוטה לר' עקיבא [ואף לדרבנן איפכא, ובסוטה פטורה משום טומאה].
- 9 ויל"ד האם אף הסוטה עצמה תיבעי חליצה, וכמו דלא פקע אישות דבעל כשנעשית סוטה. [ולמש"כ הראשונים ט. דלר' עקיבא דכל מקום דלא תפסי קידושין פוטרת צרתה, יל"ד מה גדר המיעוט. ועוד ילה"ק דהאיסור אשת אח תפטר].

הכל מודים בא על חייבי כריתות דהולד פגום וכו' נהי דממזר לא הוי וכו'. והדב"א וקובה"ע [ע' בסמוך] נקטו דלרש"י הנידון רק על הבת, ולרמב"ן אף הבן פוסל לכהונה, ולכן אם הבעל כהן, ע"י הק"ו הבן נפסל מלהיות כהן. ובחי' ר' שמואל [י' ה' כ' דאף לרש"י מהני הק"ו לפסול שהבן לא יהא כהן [ורק לפסול בביאתו ל"מ], דסיבת הפסול זונה שייך אף בזכר [וכדאמרי' בכורות מז. לאו זרעא דאהרן] להפקיע השם כהן [אלא דבעכו"ם בלא"ה אינו כהן].

והשואל בשו"ת הרשב"א [אלף רא] נסתפק האם כהן הבא על הערוה האם הולד [מביאה ראשונה¹] כהן לאכול בתרומה, ואף דהוי ממזר, אין חלל אלא מאיסור כהונה. והרשב"א הביא מסוגיין דהכל מודים [אף ר' יהושע] דהולד פגום לכהונה, מק"ו מאלמנה. ובדבר אברהם [א כו יח] וקובה"ע [מד ב] הקשו דהרשב"א סותר את משנתו, דבסוגיין כתב דרק הבת פגומה. ובחי' ר' שמואל תי' לשיטתו דאף הרשב"א מודה דהבן נפסל מכהונה,

ובקובה"ע [שם ובקוב"ב גיטין] הקשה על הרשב"א דאף לולי הא דנפסל ע"י ביאת פסול, הרי פסול ממזר ממזרות מפקיעו מקדושת קהל, וכ"ש מכהונה. וכדאיתא בגיטין נט: דלוי ממזר אינו עולה שני. ובערכין לג: דרש"י מן הלוי ולא כל לוי, פרט ללוי ממזר ונתין.

ובט"ז [ז יד] כתב דממזר כהן, יש נפק"מ לאכילת תרומה, ונסתפק האם מצווה על הטומאה². אבל שאר פוסקים [שם] נקטו דאינו כהן כלל. והאחרונים האריכו בדין האם ממזר הוה כהן, והיכי משכחת לה [ע' מנח"ח רפג ב, אמר"מ י, חי' ר' שמואל יא. וע"ע בדברי הריטב"א לקמן נג:].

תוד"ה עשאה. דכל היכא דלא תפסי קידושין הוה הולד ממזר. בקובה"ע [לה א, וחי' ר' ראובן כג] חקר האם הא דלא תפסי קידושין הוה סיבה לדין ממזרות, או דהוה רק סימן [דהוה 'ערוה' המונע תפיסת קידושין]. [וע' מש"כ בזה לק' מה:]. והביא מהגמ' בתמורה [ה; הו' בתוס' בסמוך] דגלי קרא דאינו ממזר, וילפי' מזה דתפסי קידושין. משמע דהיכא דלא תפסי קידושין משום אי עביד לא מהני הוה ג"כ ממזר, וע"כ דתפיסת קידושין הוה סיבה לממזרות. [ודחה לצד דגדר אי עביד ל"מ דהוה כאילו התורה צוותה בהדיא לא יהא לך בה קידושין].

בא"ד דלר' יהושע אין קידושין תופסין בחייבי כריתות. ובתור"י [וכ"כ תוס' כתובות כט:]: הוכיח כן דמסתמא ר' יהושע לא חולק דט"ו נשים פוטרות צרותיהן מחליצה ומיבום³ [דבפלוגתא לא קמייירי כדלעיל י, ואי קידושין תופסין הוה כחייבי לאוין דבעי חליצה [כדאמרי' לעיל כ.].

אמר רבה בב"ח אר"י הכל מודים בעבד ועכו"ם שהולד ממזר וכו' שמעון התימני וכו'. אבל תוס' לעיל טז: [ד"ה אמוראין] כתבו דרק לר"ע הו' ממזר מעכו"ם ועבד. ורע"א [גהש"ס] ציין דבסוגיין [וכן לקמן ע.] מבואר דאף לרבנן דר' עקיבא. [ויל"ד דרב יוסף חזר מזה].

וכן בתוס' שם [ד"ה קסבר] כתבו דכל הני דסברי דהולד ממזר קאי כר' עקיבא דאין קידושין תופסים בחייבי לאוין. ובקרא [שם] תמה דלא מסתבר דכל המ"ד בסוגיין בסמוך ס"ל כר' עקיבא. ועוד הקשו האחרונים דבסוגיין [מה:] מבואר דמ"ד דפסל משום דמיא לאשת אב, דהוה חייבי כריתות⁴.

אבל תוס' מט. [ד"ה שמעון] הוכיחו מהא דעכו"ם ועבד הולד כשר דלא קי"ל כר' עקיבא, משמע דלר' עקיבא פשיטא דהולד ממזר. [והמהרש"ל ביאר דהיינו למ"ד דלא בעי לאו דשאר].

מה.

רש"י ד"ה חייבי. ואח"כ תבא, אבל מעיקרא לא. ומהני קראי נפקא בקידושין דלא תפסי

- 1 והרשב"א כתב דמביאה שניה, כבר נעשית חללה בביאה ראשונה, וממילא הולד פסול.
- 2 וציין וצ"ע ס"פ נושאין. [ובפשטו נסתפק אף לתרומה. אבל החזר"א [טו יח] דייק דפשיטא ליה דאוכל תרומה ובשאר דברים נסתפק].
- 3 והרמב"ן הביא דט"ו נשים פוטרות [ולא הזכיר כלפי חליצה], ובפשטו משמע דתפסי קידושין לא פטרה צרתה [דומיה דמש"כ הרמב"ן ט. דלר' עקיבא כל היכא דלא תפסי קידושין פטרה צרתה]. [ואף דילפי' מאחות אשה דהוה חייבי כריתות]. אבל מסתבר דכוונתו להקשות דתתחייב חליצה [וכמו סוטה ומחזיר גרושתו דאסרה צרתה מהחליצה].
- 4 אבל במהרש"ל [על תוס' מט.] כתב דאף לר' עקיבא [למ"ד דבעי לאו דשאר] א"ש סוגיין, דבעינן דומיה דאנוסת אביו.

קיד' בעובדת כוכבים, ועכו"ם נמי וכו'. וברש"י [לק' סח:] הביא דדרש' [סנהדרין נב:] אשת רעהו פרט לאשת אחרים [והב"ח גרס עכו"ם]. וכ"כ רש"י [סנהדרין שם] דאשמועינן דאין קידושין לכותי, ותיפו"ל בכל דוכתא². והרמב"ן הקש' דילמא בנשי דידהו³. ות' דנפקא מקרא 'אח"כ תבא אליה. ועוד לגבי גוי אי ס"ד דיש לו קידו' בבית ישראל, כ"ש בגויה. דבישראל י"ל דקידו' לא תפסי משום איסור.

והרמב"ן הביא מכילתא דרש"י בעבד עברי והוא יצא בגפון, דהשפחה אי"צ ממנו גט. ומקיש עבד לאמה, דבת ישראל אי"צ ממנו גט. [וכתב דבגמ' קידושין סח: לא ס"ל כן].

עכו"ם הבא על ב"י

הולד כשר. דעת תוס' [לעיל טז: וכג.]. דהולד צריך גירות, דשדינן בתריה, וכ"כ תוס' קידושין עה: . והאחרונים [מהרש"א קידושין, שעה"מ איסור"ב טו] האריכו להעמיד סתירות בדברי רש"י ותוס' בזה. ובתוס' [בע"ב ד"ה כיון] מבואר להדיא דלמ"ד הולד כשר אינו עבד [וכה"ק השעה"מ ורע"א]. ובאר"ש [איסור"ב טו ג] תי' דבעבד לא יתכן דהולד עבד, דלא מצאנו בת ישראל שמולידה בן עבד. והנתיבות [בשו"ת חמד"ש ב] כתב דעבד אין לו חייס, ולכן ע"כ הוה עבד. [ואבל תוס' לעיל טז: משמע דקאי אף אעבד, וצ"ע].

ועוד הקשו האחרונים [חזו"א] דבסוגיין בע"ב מבואר דהנידון האם הולד ממזר או כשר תליא האם ילפי' מאשת אב, ואת"ל דהוה עכו"ם, א"כ אינו ממזר משום דאין ממזרות לעכו"ם, ושדינן בתריה. ואיצ"ל דומיה דאשת אב.

והאחרונים דנו דיש בזה ב' סוגיות, וסוגיין ס"ל דהולד אי"צ גירות. ובזה הנידון האם דמי לאשת אב. והאר"ש כ' דע"כ מ"ד דמאשת איש הולד ממזר, ורק מפנויה הולד ממזר ס"ל דהולד אי"צ גירות, דאל"כ אין מקום לחלק בזה.

אלא לכהונה וכו' בק"ו וכו'. האחרונים הקשו לצד דבעי גירות, א"כ מה צד דמותרת לכהונה, הרי בלא"ה גירות אסורה לכהונה. וברש"י [ד"ה בת מינך] כתב דאסור בממזרת, והקשו האחרונים דגר נושא ממזרת. והנתיבות [בשו"ת חמד"ש ב] תי' דאף דצריך גירות [משום דשדינן בתר אביו], מ"מ אחרי הגירות שדינן ליה בתר אימיה⁵, ונחשב כישראל גמור ולא כגר. וכע"ז כתב הגרנ"ט [יא] דשייך למשפחת ישראל וקהל מחמת שנוולד מאמו ישראלית, ואחרי שנתגייר יש עליו שם ישראל גמור [ואין עליו שם גר].

הרי"ף נסתפק אי קי"ל דפגום לכהונה. והראב"ד [בהשגות לרי"ף] וכן הרא"ש [ל] תמהו דלמסקנא ילפי' מק"ו מאלמנה לכה"ג, וליכא מאן דפליג. והרמב"ן [ספר הזכות, ובחי', וכן הרשב"א וריטב"א] הביא דמשמע בסוגיין דמותרת אף לכהן, דנקטו הלשון סתם מורה היתירא. וכן א"ל זיל איטמר, ולא חשש שיבא תקלה שבתו תנשא לכהונה⁶. ועוד הביא הרשב"א מדלא אמר ליה רק דלא ניהא שיתערב פסול כהונה בזרעי. ועוד הביא הרמב"ן דבגמ' בכורות מז. הו' מח' אי מזהמין את הולד, ופי' דהיינו לפסול לכהונה.

והרמב"ן [מה:] וריטב"א תי' דאין ראייה לפסול ע"י הק"ו, דאינו נפסל לכהונה כיון דאינו מיוחס אחריו⁸ [וכדאמר' בע"ב לגבי ממזרות. ומבואר בדבריהם דהפסול כהונה נגרם מחמת היחס לאביו,

- 1 אבל הרמב"ן כתב דרש"י כאן לא פי' מנלן בעכו"ם.
- 2 והאחרונים הקשו דנימא דתפסי קידושין, אלא דממועט דאין חיוב מיתה [דומיה דאשת קטן, דלרש"י קיד' יט. איירי רק לחיוב מיתה].
- 3 וכן מבואר בתוס' סנהדרין שם דפי' דהמיעוט קאי בנשי דידהו, ולכן כתבו דממועט רק ממיתה ועובר בעשה.
- 4 אם כוונת תוס' כג. דהסיבה שאינו ממזר הוא מחמת דשדינן [אבל אם הוא סברא נוספת, א"כ י"ל דס"ד דשייך ממזרות בעכו"ם, או כשיתגייר, וע"ד דברי הנתיבות].
- 5 משמע מדבריו דיש בו ב' צדדים סותרים, ול"ש שיהא 'מקצת'. ולכן במקום טומאת עכו"ם לא נחשב צד ישראלות, אבל משנסתלק צד העכו"ם הוה שפיר ישראל.
- 6 והאחרונים דחו דאצלו אין איסור, דלא הוזהרו כשירות לינשא לפסולים [לק' פד], וידע ליהזר שלא להשיא בתו לכהן.
- 7 וכתב וכו' יבדקו וכדאיתא בכתובות כד. [הו' בתוד"ה זיל], התם בדקינן רק באמותיו. וזה אמותיו כשירין.
- 8 כדילפי' לעיל כג. מכי יסיר את בנך. או ממולדת חוץ. ובעבד מהאשה וילדיה. ולקמן צח. דרש' זרמת סוסים זרמתם, דאפקריה רחמנא לזרעיה [והרמב"ן שם כתב דרחמנא אפקרי לזרעי לגבי עריות בין בגיות

ולא מחמת האיסור ביאה]. והיש"ש תי' דיש פירכא, אמאי כל חייבי לאוין לא יפסלו בק"ו, וע"כ דשווה בכל אינו סיבה להקל. ועוד כתב הבי"ש [ד ד] דאיכא למיפרך דגר עמוני יוכיח [וכה"ק הרשב"א, וכן תוס' עז.]. והגר"א [ו כג] כתב דהפירכא משום דאין חללה אלא מאיסור כהונה. והיש"ש כ' דאף למ"ד דיליף ק"ו בכל הסוגיה היינו מדרבנן [מהך פירכא], ואסמכתא בעלמא היא. [וכ"פ הבי"מ ד ה].

והרמב"ן פסק כיון דהוה ספק, אם כהן נשא לא תצא. והפוסקים תמהו כיון דהוה איסור דאורייתא אמאי לא תצא מספק¹. והיש"ש הוכיח מזה דהוה רק איסור דרבנן². וכ"כ הבי"מ.

ורע"א הקשה דע"פ מש"כ תוס' טז: [ד"ה קסבר, ורמזו לזה בסוגיין ד"ה יצאן] דבעכו"ם מדאורייתא ביאת היתר הוה, אלא דממזרות תליא בתפיסת קידושין [וע"ל טז: תי' הראשונים על קושיה זו], א"כ ל"ש למילף מק"ו לפסול לכהונה [מדאורייתא], וכוונת הגמ' ללמוד גבי עבד [דהוה איסור דאורייתא³], ומזה למדו אסמכתא אף גבי עכו"ם. אבל בעכו"ם [אף לרא"ש] הוה דרבנן.

והראב"ד [על הרי"ף] הוכיח עוד דלענין כהונה בעינן זרעו מיוחס אחריו [וכדלקמן ק:]. והרמב"ן חלק דהתם מדרבנן, ואינו פגום אלא דאינו כהן לעבודה. ובבר"ש [יז] פי' דברי הראב"ד דגדר הק"ו הוא משום פסול יחוס [ואינו משום שפוסלו בביאתו]. ואף דהחשדן זרעו מיוחס אחריו גבי ספיקות [לקמן ק: הוה דרבנן, מ"מ עיקר החשדן דאורייתא היכא דאף [כלפי שמיא] אינו מיוחס, ובזה גזרו אף בספיקות.

אי הוי כיהושע. הט"ז [רסח י] הביא מכאן [דמסתמא היה ת"ח וראוי, ולא השיאו בתו מחמת הפסול] דאף דעכו"ם הבא על ב"י הולד כשר, מ"מ נחשב בו פגם 'בן עכו"ם', ואין משיאין לו מיוחסת⁴. והביאו כע"ז מדברי הרמב"ן [ויקרא כד י] ויצא בן אשה ישראלית. דהוא אינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים, ולנחלת הארץ [ומשמע דחסר ביחוס ישראליות, ולא רק דאין לו אב]⁵.

שלחו וכו' מי שחציו עבד וכו' א"ל השתא עבד כולו וכו'. [קצת משמע דהם נסתפקו דספק גרע, וכן יל"פ סברת המקשן 'והא אר"י מי שחציו וכו' וביארו האחרונים ע"פ סברת הרמב"ן דעכו"ם ועבד לא הוה ממזר, כיון דאינו מתייחס אחריו. ובזה נסתפקו דחצי עבד כיון דמתייחס לחציו גרע, והוה ממזר אף מחמת צד עבדות. אבל רבה השיב השתא עבד גמור, ול"מ שמתייחס לחציו ה'].

מה: חצי עבד הבא על ב"י

רש"י ד"ה הולד אין לו תקנה. בבת ישראל כלומר ממזר הוא. וכ"מ ברש"י [במסקנא, ד"ה כגון] דהוה ממזר משום צד חירות [משמע ממזר גמור⁶]. אבל הרמב"ם [איסור"ב טו ה] כת' דאין לו תקנה מפני צד ממזרות וצד כשרות מעורבין בו. ואסור אף בשפחה, ונמצאו בניו כמותו לעולם. והחלקת מחוקק [ד יט] הביא דדעת רש"י דמותר בממזרת. ובק"א מבואר דלמד דכיון דיש בביאה הזו צד איסור, לכן כולו ממזר [ולא דנים חציו], וכ"כ האמר"מ [כז כב]⁸. אבל ההפלאה [בס' נתיבות לשבת ד טו] כתב דאף דהוה חצי ממזר, מותר בממזרות כיון דאין לו יחוס ישראל, דדינו כגר ומותר בממזרת⁹.

כגון שקידש בת חורין. הגמ' בגיטין מג. מסתפקת חצי עבד שקידש האם חל [דהוה חסרון חצי איש, כיון דלא חזיא לכוליה. והגמ' פשטה דהוה קידושין, דאל"כ יורשין מנליה, ומי שאין שאינו בר

- ובין בגירות, ולכן עכו"ם מותר בבתו [סנהדרין נח:]. ודוקא גבי ירושה גזיה"כ, וכדלקמן סב:.
- אבל השע"מ [איסור"ב טו ג] תי' דאסורה עליו, אלא דאין כופין להוציא [דהוה ספיקא דדינא, וחשש גט מעושה].
- אבל הרא"ש והראב"ד שהקש' מבואר דס"ל דהק"ו מדאורייתא [ואף דלדעת הרמב"ן י"ל דהוה ספק דרבנן, לדעת הרא"ש הוה דאורייתא].
- אבל הבי"מ כתב מטעם זה דכל הק"ו הוה אסמכתא, ואף בעבד הוה דרבנן בעלמא.
- אבל הרשב"א דייק מכאן איפכא, דע"כ כשר לכהונה, דאל"כ לימא ליה דלא ניחא לי שיתערב פסלות בזרעו.
- וכתב דאע"פ שעכו"ם הבא על ב"י הולד כשר, וא"צ גירות, דהיא מקוה טהרה לאומות להכשיר ולדה להיות כמוה, וכ"ש קודם מתן תורה להיות מכלל בני ישראל. [ודלא כמחלקים דקודם מתן תורה שאני].
- והאחרונים כתבו דבמסקנא אינו מוכח, וי"ל דהוה צד ממזר משום צד חירות, וא"כ לא פליג על הרמב"ם. ורק בה"א דצד עבדות גורם לממזרות ס"ל דכיון דיש צד עבדות נחשב כל הביאה ביאת עבדות.
- דממזרות לא תליא ב'תולדה', אלא דהביאת איסור גורם לממזרות. וכולו הוה בן של ב' החצאים [ויל"ד האם אף לצד דחצי עבד הוה הרכבה שכונית י"ל כן]. [ומ"מ לצד דעבד הבא על ב"י הולד בעי גירות, מסתבר דה"נ דינו כחצי עבד, ובצד עבדות לא תפסי ממזרות].
- לל"ק משום צד עבדות, ולל"ב צד בן חורין שבא על א"א.
- [וכר"ן קידושין עג דבן גרים מותר].

קידושין בשום מקום אין הן מתייחס אחריו, כ"כ תוס' שם. ור"ב שם דחה. והרמב"ם [אישות ד'ז] פסק דהוה ספק].

והרמב"ן שם הביא דב"ק דהכא מבואר דתפס קידושין. והגמ' שם קאי כל"ב דהכא. **והרשב"א** [שם] הק' דאף למסקנא יש לו קידושין, דאל"כ [אף לצד בן חורין] אין לו ממזרות [וכדאמר] בסמוך דלמ"ד הולד כשר הוא משום דיש לו קידושין במק"א]. וכתב דאפי' לגירסת רב האי גאון [אמר] בגיטין [שם] אין לו קידושין אין זרעו מיוחס אחריו. אלא רבא דחיה בעלמא הוא דקא דחי, ולעולם ס"ל דיש לו קידושין. **והחזו"א** [קמז מב יב ה', וכע"ז באבנ"מ מד ג'] כתב ליישב דדוקא עבד ועכו"ם דאין מינן קידושין, אבל הכא חציו ממין ישראל, ואף דאין קנין קידושין לחציו, וחסר בשיעור. אבל ממזרות ל"צ שיעור. וכתב דאע"ג דאין בנו מתייחס אחריו, שמא אף ליחס בעי שיעור ואדם שלם, אבל לענין ממזרות סגי במה שראוי ליחס.

והרמב"ם פסק לסוגיין דחצי עבד שבא על א"א הולד אין לו תקנה, והאחרונים הקשו דהרמב"ם פסק דהוה ספק קידושין, א"כ הול"ל דהו' ספק ממזר. וכ"כ **המנח"ח** [קצב ב]. **והאחרונים** [אבנ"מ וחזו"א] כתבו דלדברי הרמב"ן ניחא. [ובהג' מים חיים גיטין מג. תי' ב' תי' אלו].

והאחרונים [רע"א גיטין, אבנ"מ מד] הקשו דהוה קידושין שאינן מסורין לביאה [בתורת ודאי²], דע"י הקידושין נוצר איסור דצד עבדות משתמש בא"א. **ובקוב"ע** [מב א] תי' דנחשב בסוגיין חסרון בהיכי תמצא, דהצד בן חורין [ורק צד ב"ח מקדש] מותר בה, אלא דאינו יכול לבוא עליה בלא צד עבדות. [אבל מ"מ ספק לא גרע מחסרון בהיכי תמצא, ולאביי דמחמת ספק נחשב קידושין שא"מ לביאה, כ"ש בחצי].

דנמצא צד עבדות שבו משתמש בא"א. צ"ב דהוה אשתו ידידה, ואין זה אשת רעהו³ **והריטב"א** בסמוך כתב וכ"ש מפני צד אישות, כיון דאשתו היא. משמע דבמסקנא הדרינן מהך סברא, וצ"ע מהיכן למד כן]. ואפשר דחצי העבד נחשב גרע דאינו שייך כלל⁴. **ובמנח"ח** [תקצב ב] כתב דלפ"ז חצי עבד שקידש, ובא עליה [באיסור א"א] ואח"כ נשתחרר. האשה אסורה עליו אף כשנשתחרר משום סוטה⁵ משום צד עבדות, ומה לי עבד אחר שבה על א"א או צד עבדות שלו.

לדידה לא תפסי קידושין, לאחרני תפסי. הרמב"ן הקשה דכ"ש הוא. וכתב לגרוס דאשת אב זרעו מיוחס אחריו, ולכן הולד ממזר. **והרמב"ן** כתב דמהאי טעמא אפשר שאינו אפי' פגום, דרחמנא אפקריה לזרעיה דאב. **והריטב"א** כתב דכיון שאין קידושין תופסין להם בשום מקום אין הולד נגרר אחריהם כלל אינו מתייחס אחריהם, ונגרר כולו אחר אמו.

והרשב"א כתב ליישב דהא דלא תפסי קידושין לאו משום חומרא דערוה אלא דאינהו לאו בני קידושין כלל, אפי' במינן. **ובקוב"ע** [לה א] פי' [ע"פ דברי הרשב"א] דפליגי המ"ד בסוגיין האם תפיסת קידושין הוא סימן או סיבה לממזרות, והכא לאו מטעם ערוה אלא דלאו בני קידושין. **ובקוב"ע** [לז א] הוסיף דכיון דמניעת הקידושין מצד עצמן, לא הוי משום איסורא⁶.

ובקוב"ע [לז ב] הקשה דלמ"ד דאף באשת איש אינו ממזר, הרי הוה ערוה. ואמאי גרע משום דהעכו"ם אינו בר קידושין. ותי' דכיון דהאיסור אינו גורם למניעת הקידושין אינו ממזר. [וכע"ז כ' בחי' ר' ראובן כג]. **ובאבי עזרי** [איסור"ב יב ט] כתב לתרץ דבעכו"ם לא שייך שיהא ממזר

1 ובאבנ"מ כתב דלמסקנא דאמר' גבי שפחה דגלי קרא, א"כ ה"ה בעבד אין חסרון לחצאין. אלא דיש חסרון אחר דלא אתי צד עבדות ומקדש, וכיון דלא מצי עביד, אף שלוחו לא מצי עביד. א"כ הוה כחש"ו דאשתקל דעתיה ויש לו יורשים.

2 **והרשב"א** [קידושין נא] כתב דכל המח' אביי ור"בא הוא כשאינו מסור לביאה מחמת ספק, אבל אילו תפסי קידושין ב', דהוה תורת ודאי כר"ע מודו דל"ה קידושין.

3 **ובגר"ח** [סטנצל קע] הביא בשם הג"ר אליהו ברוך דחצי איש שקידש לא אמר' דצד פנוי שבו בה על א"א, דאין זה אשת רעהו [ועפ"ז תי' קושיית האבנ"מ [לא כג] במקדש לחצאי אמאי לא יחשב קידושין שאינן מסורין לביאה. [וע"כ בסוגיין חצי עבד גרע].

4 וכאיש אחר. ואפשר דתליא דחקירת האחרונים [תשב"ץ, הו' בש"ש בהקדמה מ] בגדר חצי עבד אי הוה הרכבה מזגית או שכונית.

5 ואסורה לבעל [לצד שהיה בן חורין]. ומשום איסור בועל לצד עבדות, וכתב דתליא בדברי ר"ת כתובות ג: שעכו"ם הבא על א"א ונתגייר מותרת לו [ונקט דאמר' כן אף בעבד שנשתחרר, ע' בסמוך]. [והעירו דלדברי האחרונים דלר"ת אסורה לבעל משום דנחשב 'בגידה', ותימה לומר דצד עבדות חשיב 'בגידה' בצד חירות שבו].

6 ולכאורה הוא טעם בפנ"ע, [אף אי הוה סיבה], דרק מניעת קידושין דעירות שייך לממזרות. ולא במקום דלא שייך קידושין כלל.

מצד חומר איסור א"א, לדעת ר"ת [תוס' כתובות ג] דרחמנא אפקריה וכביאת בהמה².

אבל ר"ת בתוס' מט: כתב דיבמה לשוק³ כיון דאין קידושין תופסים לשום אדם⁴, אין הולד ממזר. וכתבו דלמ"ד דעכו"ם ועבד הוה הולד ממזר, דיבמה ראויה עומדת לחלוץ וחשיבא בת תפיסת קידושין. ומבואר בזה דכל אשה דאין בה צד קידושין לא הוה הולד ממזר⁵. והאחרונים הקשו א"כ שומרת יבם שהיא ג"כ ערוה [כגון שומרת יבם של אביו לקמן צז] הולד לא יהא ממזר, דאסורה על כו"ע.

ורע"א [אה"ע ד] הביא מדברי הפרמ"ג [פתיחה כוללת ח"ב ז] [שנסתפק] דחרש ושוטה שבאו על א"א הולד ממזר, אע"פ שא"א לו לקדש.

תוד"ה כיון. אין מעמידים מלך, איסורא דרבנן וכו'. רש"י בסוטה [מא:]: כתב דזילא מילתא, אע"ג דאמו מישראל. ותוס' הביאו דמדרבנן בעי שיהא ראוי לכהונה [וכ"ד תוס' כאן ע"פ התוספתא⁶]. אבל תוס' סוטה [מא: ד"ה אותן] כתבו דגבי מלך חזר ושנה קפיד קרא שיהא ממוצע מאביו ואמו מישראל⁷. אבל לנשיאות ושררה סגי באמו מישראל.

אבל דעת הרמב"ם [מלכים א ד] דסגי באביו מישראל. והכס"מ הביא ראיה לזה מהא דרחבעם בן שלמה היה כשר למלך, ואף דאמו היתה גיורת. והנוב"י [חז"מ א] תי' דהיה מלך בן מלך, וכיון שהוא ירושה א"צ. והמנח"ח [תצח ב] כתב דאפשר דכוונת התוס' דוקא בעבד ועכו"ם דאינו מיוחס אחריו. אבל אם אמו גיורת אינו פוסל.

ובקוב"ע [לז י] חקר האם 'מקרב אחיך' הוה דין במינוי [ועפ"ז ביאר הא דמהני ירושה, דאי"ז מינוי], ואם מינו שלא כדין האם חל בדיעבד. [ובתוס' משמע דלא חל. והאחרונים דייקו בזה שינוי לשונות הראשונים כתובות יז].

בא"ד ושמואל גופיה אית ליה הולד כשר. משמע דהיינו ישראל כשר. וסתר למש"כ לעיל טז: וכו. וכה"ק בשעה"מ ורע"א. וע' מש"כ בע"א.

בא"ד וא"ת וכו' נתייאשו⁸ וכו' דשמא היו מצפין שתהא גאותו מושפלת. החז"א ביאר דבדורות אח"כ, כשהושפל גאותו, לא ידעו מי היו היורשים [שנתערב זרע הורדוס], ולכן הוה יאוש שלא מדעת.

בא"ד וא"ת דהכא משמע דגר אין כשר לדון וכו'. דעת רש"י לקמן קב. דגר דן דיני ממונות [כדאי' בסנהדרין לו:], ורק לענין דיני נפשות נחשב דיין כמלך, ושררה. אבל תוס' [כאן, וסנהדרין שם] חלקו דבממון יכול לדון את גר חבירו. דכל דיין נחשב שררה. ובתנ"י חילק דוקא ע"י כפיה. ולתוס' בדיני נפשות ממועט אף לדון גרים, והרמב"ם [כאן] הביא סיוע לזה, דהחמירו בחליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל, ולא מסתבר דהחמיר בחליצה יותר שבנפשות.

ובתומים [ז א] הקשה היאך מינו את שמעיה ואבטליון, הרי היו גרים [וכמ"ש הרמב"ם בהקדמה]. והביא בשם הכנה"ג דקבלו עליהם הציבור⁹ מהני¹⁰. וכתב דאפשר שלא נתמנו אלא להיות מקבלי השמועה ובירור הלכה, ובזה היו נשיא ואב"ד ולא לפסוק דיני נפשות.

1 ובה נח' בסוגיין דמ"מ הוא אדם, ושייך אצלו ממזרות. או דילמא כיון דהוא בהמה ל"ש שיחול ע"ז שם א"א.

2 ובחי' ר' ראובן [בהג"ה] הביא בשם הגר"ס לתמוה דבעבד ע"כ יש חומר איסור א"א, דביאתו כישראל לחיוב מיתה [ואף דביאתו כבהמה, ולפ"ז ר"ת לא התיר בעבד וצ"ע]. ועוד הקשה דאיתא בסנהדרין נז: דעכו"ם שבא על נערה המאורסה חייב מיתה, משום דיני ישראל. [וצ"ל דחומר הביאה לענין איסור בועל ולענין ממזרות, לא תליא בחיוב עונש על הביאה. וצ"ע].

3 ויש להעיר דבסוגיין מבואר משום שהבועל אינו ראוי לקידושין, ואילו בתוס' שם האשה אינה ראויה.

4 למ"ד אין קידושין תופסים ביבמה, וליבם נמי לאו בת קידושין אלא ביאה אית ביה.

5 שמוגדר שהאשה אינה שייכת כלל בקידושין. [וצ"ב]. ועוד צ"ע דבסוגיין קאי כלפי האיש, דאינו ראוי לקידושין, ותוס' שם למדו כן כלפי האשה. [ועמד בזה ר' ראובן כג]. והאחרונים דנו דל"ל דתוס' למדו דגדר האיסור דיבמה לשוק אינו גדר ערוה לממזרות, כיון דהוה כלפי כו"ע [דומיה דנדה, ע' תוס' ב], ולא שהאשה הזו אינה בת ממזרות.

6 ואף דפסול לחליצה ולדיני נפשות [לדעת התוס', ע' בסמוך] מ"מ לענין מלכות כשר.

7 אבל ל"מ דפגום וכדו' פסול לזה [וצ"ע דבתוספת' תולה במשיאין לכהונה]. והחז"א כ' דאף אילו אם אביו גיורת, דלא הקשו מדור.

8 ובפסקי תוס' [סוטה מא] תי' דהיוצא משום יאוש בניו עבדים [והמצייין פי' דכוונתו לתרץ קושיית תוס' דידן]. וצע"ג דכיון דא"צ גט שחרור, היכן מצינו בת ישראל דבניה עבדים. [ודוחק לומר דלא טבלה, ע"ל מז:]. וצ"ל דכוונתו למ"ד צריך גט שחרור. וע"ע גיטין מ אי מוריש איסור לחוד.

9 והתומים כתב דלפ"ז מוכח דסגי בקבלת סנהדרין וראשי חכמים, דאטו הסיכמו ישראל בכל משובותיהם.

10 והתומים הק' דל"ש בעלות על עצמן לדון דיני נפשות, א"כ היאך מהני קבלה. ותי' דנמנו מפי המלך שבימיהם שהיו מלכי בית חשמונאי הכשרים.

מי לא טבלה לנדותה

יכילנא לאכשורי. פרש"י דטבילת נדה סלקא לה לשם גירות. ורש"י [ד"ה מי] כתב דדת יהודית היא. והרמב"ן הביא מהירושלמי שהק' עלתה לו טומאה קלה מטומאה חמורה. ותי' כיון דזו וזו לשם קדושת ישראל עלתה לו. אבל הריטב"א כתב דנתגייר לפני ב"ד כדן, אלא שהזכיר לשם נידות, ולא הזכיר לשם גירות. ובסמוך נמי לא טבלו בהדיא לשם יהדות. א"נ טבלו סתם, וכיון דכבר מלו וקבלו עליהם מהני. ואעפ"כ היו מוציאים עליהם לעז.

ומבואר בתוס' [ד"ה מי בתי' הא'] דאיירי דקבלה עליה מצוות² בפני ג'. וכל"כ בתוס' חד מקמאי כתב דאיירי דכבר קבלו עליהם מצוות³, אלא דבשעת טבילה לא נתכוון לשם גירות. ובזה סגי דעשה מעשה טבילת מצווה. וכן הרמב"ן כתב דלכתחילה בעינן ג' בין בקבלה ובין בטבילה [כדאמר' מו; ומז:]; דבעינן קבלה בשעת טבילה ממש, ולפני ג'. וכל"כ המרדכי [לו] דלכתחילה בעינן קבלה בשעת טבילה.

והרי"ף הקשה דגר צריך ג'⁵. ותי' דהא דר' יוחנן היינו דלא נוהגים בו מנהג גר עד שנתגייר לפני ג'. אבל בדיעבד לא פוסלים בניו כיון דטבל לשם מצווה⁶. והרמב"ן תמה ע"ז, דאמר' [מז]. דנתגייר בינו לבין עצמו אינו גר, ואף בניו פסולים⁸.

אבל הרמב"ם [איסור' ב יג ט] כתב דגר שראינו שנוהג בדרכי ישראל תמיד, וטובל ועושה כל המצוות הרי הוא בחזקת גר צדק. ואע"פ שאין עדים שמעידים לפני מי נתייירו. ואע"פ כן אין משיאין אותם עד שיביאו עדים, והאיל והוחזקו גוים. [וה"ה כתב דהוה קרוב לדברי הרי"ף]. והראשונים הביאו דכך פי' בסוגיין, דאיירי דנתגייר בפני ב"ד כדן, אלא דלא באו עדים על כך. אלא כיון דמתנהג במנהג ישראל אי"צ עדות⁹. [וכל"כ בחי' ר"א מן ההר, ובמאירי [שבת סט] כתב כן אף בדעת הרי"ף].

דהוה קרי ליה בר ארמייא. המהרש"א כתב דאף דהולד כשר [מבת ישראל], מ"מ הוה פגום [לכהונה]. והקרנ"ר הקשה דהיינו הבת, ולא הבן [ע' לעיל]. ולכן פי' הקרנ"ר כצד בראשונים דבעי גירות. וכע"ז הקשו הפוסקים לדעת הרי"ף דגירות בינו לבינה, לא פסלי' לולד מאי נפק"מ בפסול הולד בגירות אביו. והט"ז [רסח י] כתב דנפק"מ שלא יזכירו אותו כבן עכ"ל, וכדי להשיאו מיוחסת, וכדחזינן דרב [בע"א] הקפיד על פגם זה [וכל"כ בחי' ר"א מן ההר מז]. והש"ך [יא] כתב דנפק"מ בבית ששכירה לכהונה, וכן לענין פדיון הבן.

[תוד"ה מי. ע"ע לקמן מו:] אשה אינה ראויה לדון. ובתוס' ב"מ [גיטין פח: ד"ה ולא, ב"ק טו. וכו'] דנו בזה.

בא"ד וי"ל האי דבעינן ג' היינו לקבלת מצוות, ולא לטבילה וכו' לכתחילה דעדיף טפי. [ע' מש"כ לעיל בסמוך בשם הרמב"ן]. וכל"כ תוס' קידושין [סב: ד"ה גר] דבטבילה סגי בא"ד¹⁰.

בא"ד אבל לא טבילה. ובתוס' לא הזכירו מילה. אבל הריטב"א כתב דאף מילה בעי ג' [וכל"כ השו"ע רסח ס"ס ג]. ובשו"ע [שם] כתב דלדעת הרי"ף והרמב"ם [שפי' הסוגיה בענין אחר] אף טבילה ומילה מעכבת בדיעבד [אבל אם נשא ישראלית ונולד בן לא פסלינן ליה, וכדברי הרי"ף]. [והב"ח וגר"א העירו דל"מ דבעי ג' במילה].

- 1 [ולכאורה בעינן שיהא 'מעשה גירות', ועוד בעינן כוונה לחלות גירות. ומשמע דטבילה לשם מצווה נחשב רצון ליהדות, וסגי בזה].
- 2 האחרונים [אחיעזר ג כו] הק' דכיון דהעבד גיירה ע"מ לינשא לו, א"כ נתייירה ע"ד לעבור באיסור לא יהא קדש, וחסר בקבלת מצוות.
- 3 ולכאורה כוונתו בפני ג', וצ"ע במש"כ אע"פ שבשעת קבלה לא נזדמן להיות שם ג'. [ואולי צ"ל בשעת טבילה].
- 4 משמע דלא בעינן ג' משום 'מעשה הגירות', אלא משום דבעינן לכתחילה קבלת מצוות בשעת טבילה. אבל בתוס' משמע דלכתחילה אף הטבילה הוה חלק מהמעשה בי"ד.
- 5 והרמב"ן הביא בה"ג דלא קי"ל כסוגיין, דהאינא קי"ל דגר צריך ג'. [וכתב ואין זה נכון].
- 6 והרמב"ן הוכיח מהגמ' בקידושין דאף בדיעבד ל"מ גרות בלא ג', דלא נחשב בידו להתגייר לענין דבר שלא בא לעולם. אבל בשו"ע [שם] כתב דלא נחשב בידו, משום דמסתמא לא יעשו שלא כדן.
- 7 וכתב לדחוק דאיירי דלא טבל לקריו לעולם.
- 8 [והרמב"ן משמע דיישב דברי הרי"ף דאיירי שהיה קבלה לפני ג', אבל בעי טבילה בפני ג', אלא דלא פסלינן בזה בדיעבד].
- 9 והרמב"ן תמה ע"ז לימא מי לא שמר שבת. ועוד דמשמע דבסוגיין דטבלה לשם איתתא, ואפ"ה אכשרה משום האי טעמא.
- 10 וצ"ב האם א' דוקא [או לבירור בעלמא].

בא"ד וי"מ כיון דידוע לכל שטבלה. בגליון מהרש"א צין לדברי הבי"ש [מב יב] דסגי בעדי ידיעה בקידוש, ואי"צ עדי שראו דוקא.

והאחרונים חקרו בגדר הדין בי"ד בגירות, האם הוה תנאי דבעינן בפני בי"ד [דומיה דעדות לקיומא], או דהבי"ד פועלים את עצם הגירות [ובאבי עזרי איסור"ב יג האריך עד"ז דהבי"ד פועלים הגירות]. ובקוב"ש [כתובות לג] הביא מדברי תוס' סנהדרין סח: דהקשה בכל גרות היאך בי"ד מטבילין, הא אין זכין לעכו"ם. ותי' דזכייתו וידו באין כא' [ומשמע דהבי"ד זכין ופועלים]. ותוס' סנהדרין תי' עוד דזכיית גרות לא דמי לשאר זכיות, דבי"ד אינן זכים עבורו [אפי' בגר קטן, ופי' את הגמ' בכתובות יא. דגר קטן הוה מדין זכין, דלאו זכין ממש], אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנועשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה'. ובקוב"ש הביא מתוס' דידן [ל"מ] דסגי בידיעת הכל מוכח דאי"צ דעת בי"ד לחלות הגירות.

בא"ד אבל אי לא כתיב משפט אלא אקבלה וכו'. מבואר דתוס' נסתפקו האם נחשב הטבילה 'משפט' [ונפק"מ אף ללילה, וע"ע מו: בענין טבילה בלילה]. ולכאורה צ"ב דמעשה הגירות הוה בטבילה, וקודם לא הוה גר, ויכול לחזור בו. והאחרונים חקרו בגדר קבלת מצוות, האם הוה חלק ושלב נוסף בגירות, או דהוה עצם קבלת היהדות. ומבואר בתוס' דכל הדין בי"ד [בדיעבד] הוא לגבי הקבלה, ולא ל'מעשה הגירות'.

בדגול מרובה [רסח ג] כתב דבגר קטן, דאין קבלת מצוות, הטבילה עיקר, ולכו"ע בעי ג' וביום².

מי לא טבל לקריו. האחרונים דנו האם חציצה פוסלת לטבילת בעל קרי [לתקנת עזרא, וע' ביאו"ה פח וע"ע לקמן מז:]. והמנח"ח [קצ] הביא להוכיח מסוגיין. ועוד הקשו דאפשר לטבול בשאובים. וע"ע חש"ל בשם ר' ישראל סלנט.

מו.

קדם וטבל

עכו"ם גופיה ל"ק ליה וכו'. הרמב"ן [והרשב"א] כתב דמבואר דלוקח עבד מהגוי [ורצה להתיגיר] אי"צ גט שחרור, אלא סגי לומר באפי תרי זיל דהא לא קני אלא למעש"י. [וכתב כן בשם חכמי צרפתים]. ובאמר"מ [כב יז] כתב דהרמב"ן לשיטתו בקידושין שם דמהני מחילה על שעבוד מעש"י, והא דל"מ באפי תרי זיל היינו לענין השם עבד וקנין איסור. [והדב"א הקשה דהרמב"ן כאן כתב כו בשם התוס', ודעת רש"י ותוס' בקידושין שם דיש לו קנין מעש"י ול"מ מחילה, אלא בעי הפקר, וצ"ע]. אבל הריטב"א הקשה דאמר' בב"ק [ק"ג:] דעבד עברי הנמכר לעכו"ם גופו קנוי [כדאמר' בקידושין טז:], ונחשב גזל ולא הפקעת הלואתו. והריטב"א תי' דעבד עברי גופו קנוי לענין משכון, ולכן נחשב גזל עכו"ם. [ואכמ"ל].

אבל הרמב"ם [עבדים ט ה] פסק דעכו"ם שקנה עכו"ם ל"ק גופו ואין לו אלא מעש"י, אעפ"כ אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל. והכס"מ הקשה דבגמ' מפורש דאינו יכול למכור מה שאין לו. ופי' דכוונת הרמב"ם דהעכו"ם מכר עצמו לישראל. ועוד פי' דגופו קנוי לישראל אחר שיטבילנו לשם עבדות. דלא אמרו דאין גופו קנוי אלא קודם שיטבילנו לשם עבדות. והגר"ח [ע' בסמוך] כתב בדעת הרמב"ם דקנוי לו הדין עבדות בעתיד, שע"י גירות, ולכן לענין למנוע שיתגיר הוה רק רק שעבוד. והאמר"מ [כב ב] כתב דדעת הרמב"ם דיש לו קנין ממון, אבל אין לו קנין איסור, כיון דל"ק מיד העכו"ם. וקנין ממון אינו מונע גירות, אלא קנין איסור [וע' בסמוך].

ומבואר דאף דל"ק אלא מעש"י יש לו זכות לגיירו, ומבואר בסוגיין דאף בע"כ³ [וכ"ד רש"י לקמן מח. וצ"ב לדעת הר"ף שם דאינו טובל עבד בע"כ, ועי"ש]. וצ"ב כיון דקנה מעכו"ם, מי מכר לו זכות זה. ובקה"י [לה] ביאר דהעבד נשתעבד לכל מילי⁴, ואף לקנין הגוף [אלא דעכו"ם ל"ש

- 1 ובקוב"ש שם ביאר דנעשה גר ממילא, ואינו זכיית הבי"ד, אבל האחרונים כתבו לפרש דאף לתי' הזה הוה פעולת הבי"ד, אלא דאין בזה גדר 'זכין', אלא שהבי"ד פועלים ומכניסים.
- 2 ולכאורה אין חילוק ב'מעשה גירות' בין גר קטן לשאר גירות. אבל יל"פ כוונתו דהכא ל"ש מעשה נוסף, ובמה יחשב מעשה הבי"ד.
- 3 והחזר"א [קלד א] כתב דע"י שמוכר עצמו ע"ד כן נחשב כקבלת מצוות בפני ג' [וצ"ב אמאי יש כאן ג'].
- 4 כשמוכר עצמו לעכו"ם. [ולכאורה צ"ל דאף באופן שנגנב נחשב ע"ז דין כיבוש. ויל"ד האם חל השתעבדות

שיהא בעלים ע"ז, ונשאר בגדר שעבוד, ואף לגיירו.

ועוד הקשו כיון דבא ליד ישראל יוכל לעשות מעשה קנין חזקה בעצמו, ולזכות בקנין הגוף [כיון דנשתעבד לזה]. ומ"ש מקונה מעכ"ם גופיה'. והאחרונים תי' דכבר משועבד לו לקנין פירות, אינו יכול לעשות מעשה חזקה שיחשב קנין לקנין הגוף [וכמ"ש הרדב"ז גבי שכירות]. ובחי' ר' שמעון [מא] תי' דהאדם אינו בעלים על גופו למוכרו [ואינו 'קני' לעצמו], אלא דכשמוכר את זכות השימוש, עי"ז חל קנין עבדות.

והגר"ח [איסור"ב יג יח] כ' עוד דנכרי אינו עבד, ולכן ל"ש קנין על גופו, ולכן הוה רק שעבוד. אלא דנכרי המוכר עצמו לישראל, קנה ממנו הזכות להכניסו להיות עבד. ויסוד קנין זה ע"ש עבדות העתידה שבו, והזכות לעשותו לעבד.

וכיון דקדם וכו' אפקעיה לשעבודיה. ומבואר דאילו היה קנין גמור [וכן בקנה מעכ"ם גופיה כדבסמך] היה מהני למנוע את הגירות. והאחרונים תמהו וכי איסור גזל מונע את הגירות. ובחזו"א [קלד ב] כתב דנחשב שנשלל ממנו רצון הגירות כיון דגזול בזה את רבו. ובאמר"מ [כב א] ביאר דאילו קניו לו לגופו יש לו קנין איסור, וקנין האיסור מונע את הגירות. [ולפ"ז לא יחול כלל הגירות ע"י קנין הממון].

אבל הגר"ח [שם] ביאר דכיון דהגוף קניו לו, ממילא הקנין מגדיר דהגירות הוה עבדות. וכתב דאף ע"י שעבוד ראוי שהדין ממון ימנע דין בן חורין, אלא דאמר' דהגירות 'מפקיע' מידי שעבוד². ובאופן ב' כ' הגר"ח דגדר הקנין הוא שיש לו בעלות על הדין עבד בעתיד, ועי"ז הקנין קובע דהגירות תהא לשם עבדות [ואינו סוג גירות שונה, אלא דהבעלות קובע שהגירות לשם עבדות]. [והגר"ח דן דעכ"ם אינו יכול להתגייר לשם עבדות, דלא שייך גדר עבד כנעני בלא קנין ממון]. ולדברי הגר"ח אילו הקנין ממון מונע, היה חל חלות עבדות].

תוד"ה הקדש. דעת רש"י דקדושת בדק הבית לא מפקע שעבוד, כיון דשייך פדיון, ור"ת פליג [והרמב"ן ותוס' הרא"ש בסוגין האריכו בזה].

מפקיע. הרמב"ן כתב דמ"מ צריך לכתוב שטר על דמיו, וכ"ש ממזיק שעבודו [גיטין מא].
דחייב מדינא דגרמי³. וכ"ש בעבד דמשתרשי ליה דמי. והריטב"א כת' דאף הב"ד חייבים לשלם [מדינא דגרמי⁴], אילו ידעו⁵ שהוא עבד.

מתיב רב חסדא וכו' לפניה אין לאחריה לא. לרב חסדא אינו יכול להתגייר ולהפקיע, והחזו"א [ב] נסתפק האם ס"ל דאף בקונה מגוי [וכן גוי שנתגייר בעצמו בסוגין] יש לו קנין הגוף. או אף דהוה שעבוד אינו יכול להפקיעו, אבל בעודה עכו"ם יכולים להתגייר דנחשב הפקעת הלואת עכו"ם.

הרי"ף גרס בפניה אין שלא בפניה לא [וכ"כ הרמב"ם עבדים ח יט]. וביאר המלחמות דאם טבל לשם בן חורין לפניה הפקיע שעבודה, אי לאו דשחרריה לא היתה שותקת. וגדולה מזו שנינו הניח תפילין לפני רבו יצא לחירות [גיטין מ].

אמר ר' אויא, אבל עכו"ם גופיה קני. דיש כח לעכו"ם למכור קנין הגוף של עצמו [וע' משכ"כ בזה לעיל]. והרמב"ן כתב דכיון דקני גופיה צריך גט שחרור [וכדאמר' בגמ' בסמוך]. והרמב"ן הקשה היאך מהני גט בעבד זה, הא אין לו יד. ובשלמא עבד שטבל איתיה במצוות, וילפי' לה לה'. ותי' איכא למימר קונה עצמו בשטר ע"י אחרים⁷, כיון דיש קנין הגוף כעבד דצריך שחרור. ומ"מ הקשה הרמב"ן דגוי ל"ק בשטר, דכל קנינו בכסף [קידושין יד:8]. וכתב דע"כ מהני רק בכסף ע"י אחרים⁹. אבל הביא דהרמב"ם [עבדים ה גה] מבואר דיוצא בשטר ע"י עצמו [שכתב דאינו יוצא בראשי איברים אלא עבד שמל וטבל, משמע דשטר מהני].

ע"י כיבוש].

- 1 ועוד הקשה ר' שמעון שיתן לו כסף נוסף ויקנה. [ויל"ד אי אמרי' דמכח השעבוד מה שקנה עבד קנה רבו].
- 2 והגר"ח נקט דרבא חידש דהקדש 'מפקיע' מדין, שעבוד. ולא רק דאין נפק"מ בשעבוד אחרי ההקדש. [וע"ע לקמן סז].
- 3 אבל אינו מזיק גמור, כיון דהוה רק הפקעת השעבוד.
- 4 ויל"ד האם תליא במה דהב"ד פועלים לגירות, או דהוה כעדות בעלמא.
- 5 אבל אם לא ידעו פטורין [ויל"ד האם תליא במח' הראשונים בדין גרמי בשוגג].
- 6 והאחרונים הביאו דמבואר מדבריו דגיטו וידו באין כא' הוה מגזיה"כ ד'לה לה', ולא מסברא [ואכ"מ].
- 7 וכתב דאע"ג דליתא בתורת שליחות מהני יזכין, דלאו מתורת שליחות הוא.
- 8 וכ"ד ר"ת בתוס' קידושין שם דעכו"ם ל"ק בשטר. אבל הרמב"ם [מכירה ספ"א] ס"ל דעכו"ם קונה בשטר.
- 9 וצריך לפרש הא דבגמ' בסמוך דבעי גיטא דחירותא באופן אחר [ע' בסמוך].

והאחרונים חקרו האם יש עליו 'שם עבד' [וע"ז קנה לגוף העכו"ם, אלא דלא נתחייב במצוות], או דישראל יכול להיות בעלים על גוף העכו"ם אף בלאו הכי. והמחנ"א עבדים ב] כתב דמהני הפקר בעודה גוי, דלא חל שם שפחה בעודה גוי. [אבל הביא משו"ת פני משה דל"מ הפקר, וע"כ משום דחל שם עבד]. אבל האר"ש [עבדים ה ה] דייק מלשון הרמב"ן דאף הפקר ל"מ, וצריך דוקא גט שחרור.

והחזו"א [א] נסתפק האם בעודו עכו"ם חל עבדות לענין להפקיע ממנו שם יחס, או רק לענין קנין ממון.

פריך רב אחא אימא בכספא וטבילה. הריטב"א פי' דבהכי אמר קרא מהם תקנו [אבל לפני טבילה ל"ק הישראל גופו]. ואסיקנא בקושיה, אבל עיקר דינא כספא לחוד. וכ"פ הרי"ף [אע"ג דקאי בקשיא]. אבל הלח"מ [עבדים ט ב] ויש"ש כתבו דהרמב"ם פסק כרב אחא, ודלא כרב אויא [ודלא ככס"מ].

והאחרונים [אמר"מ כב ח] הקשו דהיכן מצינו דהטבילה הוה מעשה קנין לקנות גופו. ובפשוטו דנו דע"י הטבילה חל 'שם עבד', וראוי לבעלות. ומ"מ הראשונים כתבו דקנה ע"י טבילה.² וכ"כ להדיא בחי' ר"א מן ההר [וע"ע מח.].

צריך לתקפו במים. פרש"י שתהא נראית כטבילת עבדות, שאפי' יאמר וכו'. [ויל"ד האם כוונתו דבשעת טבילה ל"מ, כיון דתקפו. או דאח"כ אינו נאמן?]. [והריטב"א כתב לרווחא דמילתא]. והרמב"ן [מלחמות וספר הזכות] כתב [בדעת הרי"ף] שתעלה טבילה מתוך תקיפה שלו, שלא יהא העבד כטובל ע"ד עצמו [שלא יאמר לשם בן חורין] אלא יהא הרב מטבילו. והאחרונים הקשו היאך מהני שתוקפו, מ"מ העבד טובל ע"ד עצמו. ואם יש ב' כוונות סותרות במעשה, אמאי לא יזכה בעצמו. ובאמר"מ [כב ז] תי' דנחשב שיש כאן מעשה גביית החוב, וקודם להפקעת החוב. ובחי' ר' שמעון [מא ב] תי' דכיון דהאדון מטבילו בכח ובע"כ, מהני מעשיו [דכלפי הטובל הוה כמעשה קוף, ומהני כוונת העושה לפרש את המעשה].

ר"ח והרי"ף כתבו דצריך לתוקפו, כדי שתעלה טבילה [משמע שיטבול כדין]. והראשונים תמהו דפשיטא דבעי טבילה. והרמב"ן פי' בדבריהם דבעי טבילה מתוך תקיפת האדון, וכנ"ל.

הרמב"ם [איסור"ב יג יא] כתב דצריך לתוקפו 'עד שיעלה', והאר"ש [סו"ה משכב ומושב] דייק מזה דהטבילה מהני רק כשעולה מהמים, וכמ"ש הכס"מ [אבה"ט ו טז].

יהבי זוזי לאינשי אכרגייהו וכו' כי נפקי וכו'. פרש"י דהיו עכו"ם. ולמסקנא קנו גופו מדינא דמלכותא, וצריך גט שחרור [וע"ל דהרמב"ן דן היאך מהני שטר בעכו"ם]. ומבואר בזה דאף דעכו"ם ל"ק עכו"ם, מ"מ המלך יכול למכור³ בדינא דמלכותא. והרמב"ן [בפי' הב'] כתב דקנין המלך עדיף ומשווי להו עבדים בלא טבילה. [וחל 'שם עבד' וקנין הגוף ע"י דינא דמלכותא⁴].

והאחרונים [חזו"א ט, וע"ע קה"י] הקש' דכיון דעכו"ם אינו יכול להיות בעלים על עכו"ם, במה עדיף דינא דמלכותא. ובדב"א [א יא] למד דכיבוש עדיף לשאר קנינים דהוה כבוש לגמרי תח"י [ופי' דדינא דמלכותא מהני מדין כיבוש]. והריטב"א ונמוקי [בתחילת הסוגיה] כתבו דה"ה אם לקחו מגוי שלקחו במלחמה, דעכו"ם קונה ע"י כיבוש אפי' ישראל [כדאמר' בגיטין לח.], וה"ה דקונה גופו של

1 והחזו"א [ד] נסתפק דרב אחא לא בא לחלוק, אלא להקשות דבקרא ליכא ראיא [ומ"מ יש ראיא מהברייתא]. א"נ ס"ל דע"י הטבילה נשלם קנין, וקודם לא נחשב קנין הגוף.

2 וברש"י גיטין לז: מבואר דאף אחרי שהוא עבד, שייך להקנות קנין איסור ע"י הטבילה, ומבואר דהוה מעשה קנין. [וע"ש בראשונים].

3 ובחזו"א [ג] העמיד דהנידון אח"כ, והעבד מוחזק בעצמו, ואינו יכול לשעבד מספק. וכתב דע"כ איירי דטוען שקיבל מצוות לפני ג'.

4 ובקה"י [לה] תי' דכיון דיש כאן ב' מעשים סותרים לא חל כלל שום א' [וכדין כל שאינו בזה אחר זה], ועכ"פ הגירות לא תחול.

5 יל"ד אם הדינא במלכותא נתן להם זכות רק לזמן, לכאורה ל"ש דבעי קנין הגוף. ואם היה לו זכות לעולם אמאי יצא כלל [דהגמ' מסתפקת בפשיטות כי נפקי, ועוד דעובר בלעולם בהם תעבודו או לא תחנם].

6 וכ"פ רש"י דהמלך תפסס, וקנאום מיד המלך. אבל הרשב"א הביא י"מ דהם עצמן מכרו בממון, מי אמרי' דהוה כמוכרים גופם או שעבוד בעלמא. [ובזה ניחא דעכו"ם יכול למכור עצמו לישראל. וספק הגמ' האם נתכונו למכור גופם. וצ"ב דפשט מדינא דמלכותא].

7 וצריך גט להפקיע את הדין ממון, ולכאורה ה"ה דתהני הפקר [וע"מ מה שהו' לעיל].

8 ונחשב קנין איסור לענין הבעלות [אבל אין עליו חיוב מצוות כדין עבד כנעני].

עכו"ם. אבל הביא **הב"י** [רסז] הביא **משו"ת הרשב"א** [א צט] דאף ע"י כיבוש מלחמה אין לעכו"ם קנין הגוף [והב"ח חלק דאין ראה מדברי הרשב"א].

תוד"ה כ. ובנכריותן מיירי אם באין להתגייר. [דקנין הבעלים מונע את הגירות, וכבתחילת הסוגיה, והחזו"א נסתפק האם יהי נתינת רשות רבם להתגייר, או דבעי שחרור דוקא].

והריטב"א [והנמוק"י] כתבו דלפ"ז עבדים ישמעאלים שלנו אינם יכולים להתגייר אלא לדעת רבם¹. ובשו"ת פני משה [הו' במחנ"א עבדים ב] ביאר דכוונת התוס' דלא יתכן שטר שחרור בעודו עכו"ם [וכקושיית הרמב"ן ע' לעיל]. ולכן פי' התוס' דאחרי שיתגייר בעי שטר שחרור². והאמר"מ [כב ג] תמה דכיון דנתגייר כדין [והדין ממון אינו מונע את הגירות], איך יתכן דיהני גירות ואח"כ שחרור³.

והרמב"ן העמיד דספק הגמ' כגון שבע"כ הטבילום לשם עבדות, והספק האם יש למלך קנין בהם, שע"ז הוה כקונה עבד מהעכו"ם שמטבילו בע"כ. או שאין לו זכות לכופם. והקשה דהיה לו להסתפק תוך הזמן, האם הם עבדים. וי"ל דעדיפא מיניה בעי.

והרשב"א הביא בשם הר"ח דאיירי הכא בגר תושב⁴. ועוד כתב הרשב"א והריטב"א ונמוק"י לפרש סוגיין דאיירי בישראל. [ובגמ' ב"מ עג: איתא סוגיה זו לענין רבית, דנשתעבדו בהם טפי. ולרש"י צ"ל דהוה ב' מעשים, והכא קנו עכו"ם [לגופם], והתם נשתעבדו בישראל [והנידון משום רבית]. ולראשונים הכל א'].

והדב"א [א יא] האריך לדון ע"פ הסוגיה בגיטין לח. דעכו"ם קנה ישראל בכיבוש מלחמה, והקשה דמבואר ברשב"א הכא דקנה, ואילו דעת הרשב"א שם דל"ק גופו. ובאמר"מ [כג ו] כתב דכוונת הרשב"א כאן דע"י כיבוש קנה זכות מעשה ידיים.

וכתב הריטב"א וא"ת אין ע"ע נוהג אלא הזמן שהיובל נוהג. היינו לענין דיני עבד לצאת בשש, והיתר שפחה. אבל מ"מ קנוי לענין שעבודו וצריך גט, ולא סגי במחילה [וכדין עבד עברי בקידושין טז.]. והחזו"א [ז] תמה דבכמה מקומות מבואר דאין עבד עברי נוהג בזה⁵, ופועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום. אבל הרמ"ה [הו' בשלט"ג כאן ג] כתב דהקונה ישראל מיד עכו"ם שבאי, קנה מעש"י בדינא דמלכותא. וכפועל בעלמא דיכול לחזור בחצי היום [ויחזיר דמיו], דאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג⁶.

מינייכו קא בעינא ליה. היעב"ץ דן דאם נתן להם שכר הוה נוטל שכר לדון [ועי"ש שדן בזה], אלא איירי בשומר חנם, ומבואר דנחשב פשיעה. א"נ איירי דקבלו עליהם. [וצ"ב דעבדים נתמעטו משמירה, וע"כ איירי שקבלו עליהם].

גירות ע"י מילה וטבילה

וחכמים או' עד שימול ויטבול. בפשוטו הוה כב' דברים המתירים, דתרווייהו יחד פועלים את הגירות, וכ"כ האר"ש [איסור"ב יג.]. [וע' לקמן מז: האם מהני טבילה קודם למילה]. [ובפשוטו כ"א לחוד ל"מ, וע' מש"כ בזה לקמן מז:].

ומבואר ברמב"ן ורשב"א [בע"ב] דלכו"ע לכתח"י בעי' תרווייהו, והמח' האם מעכב בדיעבד. והאחרונים חקרו בגדר קבלת מצוות, האם הוה מעשה נוסף כחלק מהגירות. או דעצם הגירות הוה במה שמקבל עליו להכנס תחת כנפי השכינה⁷, ולזה בעינן מעשה מילה וטבילה להכניס [דהוה כמעשה הקנין לקבלה זו].

- 1 וסיים ולכן צריך לברר שמדעת רבם נתגיירו. ואל"כ ספיקא הוה. [ומבואר דאף בדיעבד לא חל].
- 2 והפני משה דייק מדברי תוס' והראשונים דאיירי דיצאו, ואח"כ נתגייר. והוכיח מזה דאף דהפקירו, ונתגייר אח"כ הדין עבדות מונע את הגירות.
- 3 ומבואר בדעת הפני משה, דהדין 'עבד' מהני לפרש את הגירות [אפי' בסתמא] כגירות עבדות [וכסברת הגר"ח הו' לעיל], ולא רק למנוע הגירות.
- 4 וצ"ב כוונתו, ומה הרויח בזה בסוגיין.
- 5 וכדאיתא בב"מ י', יב; וכן גיטין סה. וכתב החזו"א דאפשר דכוונתו בדינא דמלכותא.
- 6 והביאו דכ"כ הריטב"א קידושין טז. דל"ק גופו, ואם אמר באפי תרי זיל יצא.
- 7 והביאו דבצפנת פנח [תנינא עמ' מג] כתב דכשטבל נהי' גר למפרע משעת מילה.
- 8 ואפשר דדמי לגמירות דעת של הקנין, דהוה עצם ההקנאה [ולא רק תנאי].
- 9 והביאו כן מדברי האחיזר [ג כו] והחזו"א [הו' לעיל כד: דל"ש בזה דברים שבלב דחסר בעיקר הקבלה.

שכן מצינו באבותינו שמלו. פרש"י לקבל התורה וכו'. משמע דמלו במתן תורה, והרמב"ן תמה היכן מצינו כן. והרמב"ן כתב דאפשר כשאמר משה [בפסח מצרים] כל ערל לא יאכל בו [שמות יב מח] מלו עצמן או הטיפו דם ברית, כדי לקים מצוה זו, ולקיים כל מה שיצוו. וכ"כ הרמב"ם [איסור'ב יג ב], והרמב"ם הוסיף חוץ משבט לוי שמלו קודם.

והרמב"ן כתב דשבט לוי הטיפו דם ברית'. וכתב ולי נראה דא"צ להטיפ, דהא מלו, ומפקדי עלה. הילכך חשיבי כנשים ליכנס בטבילה תחת כנפי השכינה עם מילה שלהם². אבל גבעוני מהול ל"מ דאנו מצווה. ואפי' בני קטורה דוקא הם נתחייבו ולא זרעם. ותוס' בכריתות [ט. ד"ה דכתיב] כתב דמעיקרא כשמלו עצמן ליכנס בברית המקום, וליבדל משאר אומות. [וכ"כ בתוס' הרא"ש בשיטמ"ק שם לג.]. [משמע דלא סגי במילה לשם מצווה, אלא בעי לשם 'ברית']. והרשב"א [כתובות יא] כתב דגר קטן [אף אי ל"מ זכין] דינא הוא שתעלה המילה כשיגדיל, דישנה בעולם בשעת רצונו, אבל טבילה בשעתו לא היה בן דעת, ובשעה שנתרצה אינו בעולם. אע"פ שא"א ראה גדולה וכו'. הריטב"א ביאר כיון דעיקר פסח היה במצרים, הוא אב לכל הפסחים, ושפיר גמרינן מיניה. וכן לענין טבילת גרים שפיר גמרי' מאבותינו שנכנסו תחת כנפי השכינה. הא בעלמא אפשר דכו"ע אין למידים אפשר משא"א. [ובתוס' לא משמע כן].

מו:

וכבסו שמלותיכם וכו' ודלמא נקיות בעלמא. [וכ"כ התרגום ויתחווירון, לשון כיבוס ולא טבילה]. אבל הרמב"ם [איסור'ב יג ג] הביא מהך קרא דהיה טבילה במדבר. והב"ח [רסח] הקשה מהגמ'.¹

אין הזאה בלא טבילה. בתו"י כתב דלר"א הפסוק לא איירי בהזאה על העם, אלא כמו שכתב התרגום זרק על מדבחה לכפרא על עמא³. והריטב"א [ורשב"א] הביא דנח' במכילתא האם איירי התם קודם מתן תורה או אח"כ. וכ' דבזה נח' ר' אליעזר ור' יהושע בסוגיין, אי אמרי' דאין מוקדם ומאוחר בתורה⁴.

תוד"ה כי. מל ולא טבל עכו"ם גמור הוא. והרשב"א [לקמן עא] כתב דגר שמל ולא טבל, אינו כערבי מהול. דשאני הכא דמילתו לשם יהדות ואע"פ שלא נגמר גירותו, מ"מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית שא"צ אלא טבילה.

והאחרונים דנו ע"פ דברי הרשב"א דאחרי שמל, כבר נכנס קצת בדת יהודית⁵. ועפ"ז דנו מותר לו לשמור שבת⁶.

ובתו"י הביא בשם ר' נתנאל דר' עקיבא למד מהא דאכלו פסח במצרים, ע"כ דנפקו מתורת ערל. ואילו שאר המ"ד למדו ממתן תורה. [והאחרונים דנו לשאר מ"ד היאך אכלו פסח מצרים, הרי עדיין היה עליהם שם עכו"ם, וע"כ זהו הגזיה כ.].

דתניא הרי שבא ואמר מלתי וכו' ר"י אומר. התו"י ביאר דחיישינן שמא לא היתה מילה לשמה⁷, והוה ערבי מהול. בפשוטו הטעם דבעינן מילה לשם מעשה גירות [והמילה וטבילה נחשבין כב' דברים הפועלים הגירות⁸]. אבל ברמב"ן [בע"א, ולק' מז:] כתב דסגי במילה לשם יהדות, ואף דעדיין אינו מעשה גירות [וסגי להצטרף בשעת מילה].

- 1 והאמר"מ [כב כה] הקשה דאחרי שנתקיים מצוות מילה כדן היאך יתכן בהם מילה, הא הוה כחותך אצבע. ואולי יש לדחוק דכיון דלא נצטוו בפריעה. [לס"ד דהרמב"ן דאינה מילת ישראל].
- 2 משמע מדבריו דכל מילה וטבילה הוה עצם הגירות. אבל הכא אף דהוה מילה ע"פ צווי, מ"מ לא נחשב מעשה גירות. אלא דכיון דאינו ערל סגי בזה לגירות ידיה.
- 3 אבל תוס' ד"ה ור"י ביאר המח' באופ"א.
- 4 וע"ע ברמב"ן [שמות כד א] ושאר מפרשים שם.
- 5 יל"ד האם דוקא ע"י מילה [כמו שמצאנו במצרים, ויצאו משם עבדות], או דאף טבילה בלא טבילה פועל מקצת [וע' בסמוך דעת ר"ח]. ובזכר יצחק [כט-לא] האריך דע"י מילה יצא מדין ערלת דעכו"ם, והטבילה הוה מעשה הגירות.
- 6 ומעשה בימי ר' שמואל מסלנט דהיה גר שמל ולא טבל, והורו לו לחלל שבת שלא יהא גוי ששבת. והאחרונים דנו הרבה בדין זה, ע' בגין ציון [צא], אבני נזר י"ד שנה ה ועוד.
- 7 ובתו"י דן אי בעינן מילה לשמה. ובקוב"ע [לח יג] תמה דבמילת גירות ודאי בעי לשמה [לשם יהדות, או לשם מעשה מילה]. וצע"ג.
- 8 וכן מבואר ממש"כ הרמב"ן [מז:] בשם תוס'.

תוד"ה תקוני. דנראה כמיקר, שאני הכא דבעי ב' ת"ח וכו'. מבואר דע"י שעומדים מבחוץ ניכר דאינו מיקר. **ובמג"א** [שכג ח] הביא מסוגי' דאף באופן דמותר להטביל כלי בשבת, שלא יברך. דע"ז יהא מוכח שמטביל. **ובביאוריה** [ד"ה ימלאנו] הקשה דנדה הטובלת מברכת אפי' בשבת, וע"כ דלא גזור כלל על טבילה זו. והביא דתליא במח' תוס' והרמב"ם [בסמך].

ובתנ"י והרמב"ן תי' דהכא הוה תיקון גמור להכניסו תחת השכינה ויש בו משום שבות². אבל **בשלט"ג** [טז. בדה"ר ב] כתב דנראה דהשמיטו איסור טבילת גר בשבת, ולהלכה מותר, וכ"כ **הב"ח** [רסח] דאמר' מיחזי כמיקר. **והרמב"ם** [איס"ב יג ו] כתב דאין מטבילין בשבת הואיל וצריך ג'. וביארו הנ"כ דס"ל דהוא משום דהוה דין, ואין דנים בשבת.

והאחרונים דנו על מי האיסור לטבול, הרי קודם שטבל אינו מצווה בשמירת שבת. ואם נימא דהב"ד הם המגיירים ניחא. **ובקה"י** [שבת נו] כתב דמטעם זה כתב הרמב"ם הטעם משום דהוה דין.

והמג"א שם הביא דמבואר דגמ' דלדברי ר' יהודה מטבילין בשבת. ולמד מזה דמומר שחזר בו טובל בשבת, כיון דהוה רק מדרבנן. [יל"ד האם כל איסור דרבנן נימא הכי].

אין מטבילין בלילה. הרמב"ם [יג ו] פסק דמהני בדיעבד בלילה. **והרשב"א** ביאר דהוה כגמר דין [ולכן איצטריך לאשמועינן דלכתחילה לא בלילה]. אבל **תוס'** לעיל מה: [ד"ה מין] כתבו דבדיעבד מהני משום דהטבילה אינו בכלל משפט. **והרמב"ן** נסתפק אי מהני בדיעבד. **והריטב"א** כתב דנראה דל"מ, שהוא עיקר הגירות כתחילת דין הוא, ואם דנו בלילה אין דיניהם דין.

הרשב"א הקשה דנימא דקאי כר' יהודה, ובחדא סגי. אלא דלכתחילה לכו"ע בעי מילה וטבילה. ותי' דא"כ היו עושים בלילה, דהוה גמר דין בלילה.

תוד"ה דרבי יוסי. כתב בה"ג וכו' צריך להטיף דם ברית, משא"כ נולד מהול. **ובתנ"י** בתחילת דבריו פי' דכיון דעכ"ם הוחזק ערל [כדאמר' לקמן עא. דגבעוני מהול יש לו שם ערל]. **והרא"ש** בשבת [פי"ט ה] הקשה דלפ"ז נימול תוך ז' צריך הטפה. **ועוד** גר נולד מהול לא יצטרך הטפה [ולא פלוג]. ומסקנת **התנ"י**, וכן **תוס'** [שבת קלה. ד"ה לא בשם הרשב"א] **והרא"ש** [שם] דקטן נולד מהול יש גזיה"כ שאין לו ערלה.

בא"ד אין דומה דמילתו מעכבת. יש **אחרונים** שהבינו מזה דה"ה כל גר דאינו יכול למול כלל [חולה או מתו אחיו מחמת מילה], לא יעכב המילה. **והאחרונים**³ דחו דכוונת התוס' דוקא הכא דאינו 'ערל' בפועל. א"נ ילפי' מאמהות כיון דהוה אי אפשר [וכ"כ הרשב"א בשבת קלה לצד דלא בעי הטפת דם ברית].

בא"ד ור"ח פסק איפכא וכו'. **והראשונים** [הטור רסח, ובשלט"ג והר"ן בשבת בשם ר"ת] הביאו בשם **ר"ח** דאם היה נימול ובא להתגייר, אין לו תקנה. אבל בניו נימולים ונכנסין לקהל. דהא אגיייר בטבילה, וכגר חשיב להכשיר זרעו. ומבואר בדבריו דמהני הגירות במקצת, לענין שלא לפסול את בניו. **והט"ז** [רסח א] כתב דאיייר דנשא בת ישראל, ומהני הגירות שנכנס לקדושת ישראל לענין שלא יקראוהו בר ארמאי [ע' מש"כ בזה לעיל מה. 4]. וצ"ב היכן מצאנו גדר זה דמקצת גירות. **והאחרונים** כתבו דנחשב שיש מעשה גירות, אלא דהערלות מונע. וצ"ב.

תוד"ה משפט. ואפי' למ"ד דבר תורה חד וכו' הכא מדמינן לגזילות וחבלות. אבל **המרדכי** [לן] מביא בשם **ר"י ברבי יו"ט** דמדאורייתא חד כשר כדיני ממונות. וכן רמזו **תוס'** [מה: ד"ה מ]. [ולפ"ז לא בעי מומחין מדינא]. **והרמב"ן** ו**רשב"א** כתבו עוד דאפשר דגמירי דבעי ג', אבל לא בעי מומחין מדאורייתא. והא דאמר' משפט אסמכתא בעלמא.

בא"ד [בע"א] וי"ל דשליחותיהו עבדינן וכו' חשו נמי לנעילת דלת בפני גרים. **והאחרונים** חקרו בגדר שליחותיהו, האם הוה דין מינוי, או דנחשב שפועלים ע"י ממש. **הרמב"ן** הקשה דשליחות הוה תקנ"ח, והיאך מהני בגר ומנסבין ליה בת ישראל [הו' בבאה"ט חו"מ א ב]. ובסו"ד כתב **הרמב"ן** ואפשר דאף מה"ת מהני הדיוטות בשליחותיהו דמומחין. **והקצות** [לד א] כת' ליישב

1 והביא בשם **הישועות יעקב** דלמנהגינו לברך אחר הטבילה ניחא.
2 **והמאירי** ביאר דהתם נראה ונדחה וחוזר ונראה, אבל זה דיחוי מעיקרא וונעשה תיקון גמור. וכן הטמא אינו דיחוי גמור, שהרי בן ברית הוא וראוי לכמה מצוות אף בלא טבילה. ואף לדברים שצריך טבילה, מ"מ ראוי אלא דאריא רביע עליה.
3 ע' שרידי אש. ושיע' ר' ב"ב לד לה.
4 ובפרישה כתב לענין בכור מכהנת דא"צ ה' סלעים. וכ"כ הפוסקים לענין שלא לפסול את אשתו לכהונה.

ל'תוס' יש כח ביד חכמים בדבר גדול לעקור דבר מה"ת אף בקום ועשה¹. והנתיבות [א א] תי' דגדר 'מומחים' נמסר לחכמים, והם קבעו דמהני שליחותיהו, ומהני אף מן התורה.

ובתוס' קידושין [סב: ד"ה גר] תי' עוד בשם הר"ר נתנאל דבגר כתיב לדורותיכם דמשמע בכל ענין ולדורות עולם, אע"ג דאין מומחין. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א, וכדאמר' בגמ' כריתות ט. דילפי' מהתם דלא בעי בזה"ז הרצאת דמים.

אתך במוחזק לך. הנוב"י [אה"ע נה] כתב דגרות הוה דבר שבערוה ובעי עדות². שהרי ביאת נכרי הוה בכלל עריות דקנאים פוגעים בו³. והאחרונים חלקו דלא מצאנו שיחשב דבר שבערוה⁴.

והנוב"י [כז] כתב כיון דהוחזק נכרי נחשב איתחזק איסורא, והא דבחו"ל לר' יהודה אי"צ להביא ראיה משום דהוה מילתא דעבידי לאגלווי, כיון דאינו חשוד לשקר. והביא מזה דבמקום חשש נוגע בדבר אינו נאמן [בא"י] אפי' במקום דעבידי לאגלווי. [אבל בתחילת דבריו הביא ראיה דנאמן]. ובשמעתא [ז ו] חלק דהכא בא לפנינו בחזקת נכרי, ונכרי אינו נאמן אפי' במילתא דעבידי לגלווי אא"כ מסיח לפי תומו⁵.

והאחרונים דייקו דבעי גזיה"כ שלא יהא נאמן, אבל מסברא היה נאמן. ויל"פ כמ"ש תוס' [ד"ה במוחזק] דיש רוב כיון דבא לפנינו בחזקת ישראל. והריטב"א כתב דכל שבא לפנינו ואומר ישראל אני או גר אני נאמן, וסומכים ע"פ לכל דבר, דמילתא דעבידי לגלווי לא משקר. ועוד כתבו האחרונים דנאמן משום דבידו להתגיייר [וכן דן במגדל עוז, ודחה דמי ימר דמזקי ליה בי דינא. ובקוב"ע [לח יד] דן דתליא במח' הראשונים האם אמר' כן לגבי נאמנות, ע' רשב"א לקמן פח].

מז.

אמר רב ששת דאמרי שמענו שנתגייר בב"ד של פלוני. ונאמן אע"ג דהוה עד מפי עד, והרא"ש פי' משום דהוה גילוי מילתא בעלמא⁶. אבל הר"ף והרמב"ם השמיטו דין זה, והרא"ש [לד] כתב דאפשר דדוקא לר' יהודה דמיקל ובחו"ל אי"צ להביא ראיה, אבל לרבנן דילמא בעי עדות ברורה. והק"נ [ח] תמה מנלן דיש בזה מח'.

וחכ"א בין בארץ ובין בחו"ל צריך להביא ראיה. הרמב"ם [איסור' יג י] פסק בד"א בארץ ישראל, שחזקת הכל ישראל. אבל בחו"ל צריך להביא ראיה [כיון דהחזיק עצמו נכרי, ומשום מיגו], ואח"כ ישא ישראלית, משום מעלת יוחסין. והראב"ד תמה דבסוגיין מבואר איפכא דבחו"ל נאמן יותר. והמגד"ע והגר"א [כה] ציינו דמקור הרמב"ם מדברי הירושלמי. והביאו דבשר"ת הרמב"ם ביאר דבחו"ל חיישינן שמא נתגייר בינו ובין עצמו, שאין ב"ד קבועין.

נתגיירתי ביני לבין עצמי

נאמן אתה לפסול עצמך וכו'. תוס' לעיל [כה: ד"ה לימא] בתחילת דבריהם מבואר דסברת

- 1 וציין לקמן פח. תוד"ה מתוך דמהני ע"א במיתת הבעל. והנתיבות חלק דאין כח ביד חכמים לעקור בקום ועשה [כדאיתא לקמן צ].
- 2 והאחרונים דנו דלא מצאנו דין עדות לקיומי [דמהני טבילה בין הנשים, וכמ"ש תוס' מה: ד"ה מי].
- 3 [וכמ"ש הפוסקים יר"ד קנז ש"ך יב].
- 4 ועוד דנו האחרונים ד"ל דבעי עדות, דהוה כשרות ופסלות האדם [ומצב בעצם, ולא רק דין חיצוני]. ועוד דתליא בזה דין תפיסת קידושין [וכמ"ש באתון ח לענין יבמה לשוק, ה' לט:].
- 5 אבל הביאו דהראב"ד גיטין [מ, כא: בדה"ר] דשחרור עבד נחשב דבר שבערוה [ומשמע משום שמתירו בבת ישראל].
- 6 והאר"ש [גירושין יב יב] כתב דמ"מ אחרי שיגירוהו שוב, יהא נאמן [להכשיר את בניו, ואת אשתו של קודם], ומזה ראיית הנוב"י.
- 7 מבואר בריטב"א דהאומר גר אני נאמן אף בלא מיגו [ודלא כמ"ש תוס' דבעי מיגו].
- 8 והנוב"י [נה] מבואר דהיינו דוקא כשב"ד עדיין חי, ואפשר לברר אצלם.

ר' יהודה מ'תורת עדות¹, ופלגין דיבורא². ותוס' הקשו ע"ז דאדם קרוב אצל עצמו³. ועוד הקשו דאם נאמן לפסול עצמו היאך יתכן דבניו כשרים [א"כ ע"כ אינו נאמן על עצמו, וכדאמר' בסמוך דכשיש בני בנים אינו נאמן על בניו]. [ועוה"ק דר' יהודה שם ל"ל פלגין דיבורא]. ולכן פי' התוס' [וכ"כ תוס' בסוגין ד"ה נאמן] דסוגין משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא [והאחרונים האריכו בגדר 'שויא', אי הוה גדר נדר או נאמנות כלפי הנהגת הדין שלו. ובג"ר א"ה ע"ג י] כתב דכל להחמיר על עצמו נאמן יותר מק' עדים וכמ"ש כריתות יב⁴.

והחמדת שלמה [בחי' כאן, ובשו"ת אה"ע כט] הקשה דאין איסור לעכו"ם בבית ישראל⁵, ומה שייך בזה שויא אנפשיה [וכה"ק הקר"א]. [ועכו"ם אינו מצווה על לפני עוור].

והבית מאיר [שר'ת בית מאיר יב, ה' בחמד"ש] תי' דהכא בסוגין אתינן עלה משום דשויא 'נפשיה' [ולא שייך לדין שויא אנפשיה דכה"ת], דאדם יש לו נאמנות על גופו אף כלפי אחרים. [וכמו דאדם נאמן לאסור את ממונו, מדין בעלים]. וכע"ז כ' בשער⁶ [ו ד] דכיון דיש לו זכות למנוע ממונו מאחרים יש לו נאמנות ע"ז. [והשער"י הביא דהרא"ש מבואר דהוה משום נאמן על עצמו וכדין הודעת בע"ד, ודמי להא דאמר' קידושין סה. קדשתי וכו'. וכתב דס"ל דל"מ נאמנות בעלים בדבר שבערה]. ובשמעתתא [ו יט] נסתפק במקום שאשה נאמנת מדין שויא אנפשיה [שהיא נדה], האם יש איסור אף לאחרים לבא עליה [או דרך כופים אותו]. [והאחרונים האריכו ע"פ סוגין]. ולדברי הבית מאיר ושער"י בסוגין הוה נאמנות על הגוף ולא שייך לזה.

ובחי' ר"א מן ההר הביא אית דאמר' דאינו נאמן כלפי אחרים, אם נגע ביינם אינו נאמן. וחלק דלאו מילתא היא דמכאן ולהבא הוא נאמן אפי' במילתא דאית בה חב לאחרני, ואם בא על אשה פסלה, וולדה כולד עכו"ם הבא על ב"י. וכן במאירי כתב דנאמן על בניו שיוולדו אח"כ. ובירוש' יעקב תמה [על המאירי] אמאי נאמן כלפי בנים שיוולדו אח"כ [לצד דנאמן רק מדין שויא]. והאחרונים הוכיחו מזה דשוי' אנפשיה הוה תורת עדות [ולא רק על הדין הנהגה שלו].

הריטב"א הקשה דאין אדם משים עצמו רשע. ותי' דהיינו בישראל גמור, אבל זה לא נתברר שהוא ישראל, אלא שמוחזק ימים רבים. [ומבואר דהוה נאמנות מדין עדות⁸]. א"נ הכא לאו דוקא לפסול אלא לשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא. והמאירי הביא בזה מח' איירי דוקא באומר שהיה שוגג. וכן התוס' ר"ד האריך לדון בזה, אף דכתב הטעם משום דשוי' אנפשיה. [ובקוב"ע כב א תלה במח' הראשונים האם בטענות יש חסרון אין אדם משים עצמו רשע, ע"ל כה.].

והתוס' ר"ד כתב דא"ג דעשה תשובה אינו נאמן, דהוה תחילתו בפסול. והאחרונים הביאו דמבואר דיכיר בעי גדר עדות. ואכמ"ל.

יכיר

לדבריק עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם. [היינו דין יכיר, ובזה פליג רבינא דיכיר נאמר אף בעכו"ם⁹]. ותוס' כתובות כה: [ד"ה הרי] הביא מזה דאם בא ואומר זה בני וכהן הוא אינו נאמן, ואף דאיכא מיגו. דלדבריו קרוב הוא.

- 1 משמע דהיינו מדין ע"א נאמן באיסורין [ודלא כנוב"י לעיל דגירות בעי עדים]. וצ"ע דדעת תוס' [קידושין סה, והמרדכי] דע"א אינו נאמן לאסור כשאתחזק היתר. ואפשר דהכא הוה מדין 'בעלות'.
- 2 והקשו דלמש"כ תוס' לעיל דנאמן מדין מיגו [דהפה שאסר שהיה עכו"ם, התיר שנתגייר], הרי הכא לא 'התיר'. וצ"ל דכלפי הבנים אינו נאמן שהיה עכו"ם כלל. [ויל"ד לפ"ז אם הבנים יודעים שהיה עכו"ם, א"כ כלפיהם אינו נאמן]. א"נ כיון דהחזיק עצמו זמן רב בישראל, הוה הפה שהתיר [ויל"ד אי תליא בנידון האם הפה שאסר בעי ב"ד].
- 3 והמרדכי [לז] תי' דהכא לא בעי לפסול את עצמו, אלא אדרבה הוא רוצה להכשיר ולהתגייר היטב.
- 4 דנאמן על עצמו יותר מק' עדים.
- 5 ובתי' א' תי' דלמ"ד דאף עכו"ם בבית ישראל קנאים פוגעים, ע"כ דהוא בכלל האיסור.
- 6 [וכמ"ש תוס' ע"ז טו:]. והחמד"ש תי' דעכו"ם מצווה על לפני עוור במקום שהשני אינו יודע דהוה איסור.
- 7 ובבית מאיר [ו יג] כתב דע"י שויא עכו"ם הוה ספק ממזר [וצ"ב]. אבל כשנאמן על בניו, ממילא נמשך הבני בנים הנולדים אח"כ.
- 8 ומ"מ צ"ב כוונתו, אמאי משים עצמו רשע. ואפשר דכוונתו דבנכרי ל"ש חסרון זה. א"נ לברר דהוחזק בטעות לא בעי עדות גמור.
- 9 ויל"ד במה שורש הנידון האם יש יכיר בעכו"ם. ואפשר דפליגי האם 'יכיר' תליא בדין 'עדות' או דהוה כדין בעלות [ואף לעכו"ם שייך]. [אמנם תוס' ב"ק פח: כ' דדעת רש"י (וכן ההג"א גיטין י) דעכו"ם כשר לעדות, ולפ"ז הא דבסוגין דאין עדות לעכו"ם הוא סברא ביכיר].

והחזו"א [ב יא] ביאר דהתורה לא האמינה כשמתקיימת עדותו, ולא אמרי' דממ"נ דע"כ הוה עכו"ם, דאל"כ נמצא דמשקר'.

והאבנ"מ [ד יט] הקשה תיפול דאומר דאינו בנו [דעכו"ם הבא על ב"י אינו מתייחס אחריו], והוכיח דהיכא דמוחזק לבנו נאמר דין יכיר לומר דאינו בנו², ודלא כריא"ז [קידושין עה, בשלט"ג שם לב בדה"ר] דאינו נאמן לומר שאינו בנו [דלדבריו אינו אביו, וכבסוגין]. וע"כ דניתנה הנאמנות למי שמוחזק כאביו³. והאחרונים כתבו די"ל דלא בעינן שיתייחס אחריו, אלא נאמר דין יכיר כיון דהולידו [וכ"מ בקצות רעז ב דנאמן לומר דהוה בנו משפחה].

יש לך בני בנים וכו' בתוס' [ד"ה ואין אתה] כתבו דכשיש לו בני בנים אינו נאמן אף על בניו. דלאו כל כמיניה כיון דאילו הבנים פסולים, אף הבני בנים יפסלו [בתולדה]. וכע"ז כתב הרמ"ה [ב"ב קכז, וכ"פ בשו"ע רעט ו] דאם אומר על בנו שהוא עבד, אינו נאמן כשידוע מי אמו, כיון דאינו נאמן לפסול את האם. וכ"כ הרמב"ן בסוגין.

ומבואר דכיון דאינו נאמן על חלק, בטלה כל נאמנותו. והאחרונים הקשו דנימא פלגינן. [והאחרונים האריכו מתי אמרי' פלגינן ביכיר]. ובקובה"ע [כא טו] ביאר דכיון דהבנים הוה תולדה, ל"ש בזה פלגינן. ונאמנותו מהני רק מכאן ולהבא, ולכן ל"מ לתולדה למפרע. ועפ"ז כתב הקובה"ע [מא] דאילו היה לו ב' בנים, ויש בני בנים לא', נאמן על חבירו, דבזה שפיר פלגינן. וכן נאמן לומר שבנו הוה בן גרושה, אף דאינו נאמן לפסול את אשתו⁵. דהא דפסול האשה הוה דעושה ב' חילולין, ושפיר פלגינן דנאמן על הבן ולא על האשה. [ובחי' ר' שמואל ב"ב לא האריך בכ"ז].

וכע"ז כתב החזו"א [קלד] דבסוגין לא אמרי' מתוך דאינו נאמן על אשת בנו [לפוסלה לכהונה], אינו נאמן על בנו⁶. דכשהוא מעיד על בנו הוה עדות ממילא על כל הדורות שיוצאים ממנו. אמנם אם בשעה שיש לו בני בנים, לא נתנה התורה נאמנות. דחז"ל פירשו דליכא נאמנות לחצאין, ובאבהתא גופיה צריך ל"ש לחלק. אבל עדות על הבן ועל אחר, ממילא נאמן ע"ז ולא ע"ז. וכתב דבזה ניחא דלריבא נאמן על עצמו, ולא אמרי' מתוך שא"נ לבניו, אינו נאמן על עצמו⁷.

והאחרונים [רש"ש] הקשו א"כ לעיל נמי נימא כיון דאינו נאמן על עצמו [אלא מדין שויה אנפשיה], א"כ נימא מתוך דאינו נאמן על עצמו לא יהא לו נאמנות על הבנים. ובשער"י [ו יג] דייק מדברי הרמב"ם [איסור"ב טו טז] דאסור בממזרת, ובנו כמוהו. וביאר דכיון דאינו נאמן על עצמו נאמנות גמורה, ולכן אף הבן באותו מידה. דמה"ט אינו נאמן נאמנות גמורה מדין יכיר [ומותר בממזרת], אלא הדין דבנו כמוהו, כדין שויה אנפשיה ידידה⁸.

תוד"ה נאמן אתה. עכו"ם הבא על ב"י הולד כשר. מבואר דלמ"ד הולד כשר, ישראל כשר וא"צ גירות. ובחי' ר"א מן ההר תי' דאע"ג דהולד כשר, זרע פסול איקרי ואין אדם רוצה לידבק בהם [כדאמרי' מה. זיל גלי, ועי"ש שכע"ז כ' הט"ז].

בא"ד וי"ל דקסבר הולד ממזר. והרמב"ן כתב דלפ"ז הא דאיפסיקא כרב נחמן, לענין פסול פגום לכהונה [לדידן, אף דלר' יהודה אין נפק"מ]. ועוד תי' הרמב"ן דאירי דהיו מוחזקין בו שהוא ישראל, ואמר גר הוא ונתגיירת, ואינו נאמן אף לפסול לכהונה. ולא פלגינן דיבוריה [לומר דהוחזק כישאל, ויהא נאמן דהוה גר, ומכח זה יאסרו לכהונה].

והרמב"ן [ושאר ראשונים] בשם הראב"ד לפרש דאירי בגר וגירות שבאו שניהם לפנינו. והרמב"ן הקשה דהכל תלוי בדיבור האשה [והיא אינה נאמנת מדין יכיר]. וכתב דכיון דהיא נאמנת על עצמה, והוא נאמן על הבנים, מצטרף העדות לפסול. דכיון דהאם נפסלת [ע"י

1 דהגזיה"כ להאמין לעדים נאמר רק להאמין למה שאמרו [ובעינין עדות חיובי]. [ולענין יכיר אפשר דא"צ לזה, דהוה תורת נאמנות כעין בעלות, ולא דין עדות].

2 וכן בפשוטו מבואר בתוס' [ד"ה כן], אלא דיש לפרש כוונת התוס' דהוה מיגו ע"י הכרת בכורה. [ואכמ"ל].

3 [ובחי' ר' שמואל הביא דלדברי הראב"ד מבואר בסוגין כריא"ז, ע' בסמוך].

4 [והקשו דהאבנ"מ סתר דבריו בקצות]. וי"ל דתליא במח' רבינא ורב נחמן בר יצחק, האם נאמר יכיר בעכו"ם.

5 אבל הקצות [רעט ד] תמה אמאי נאמן, ותי' ע"פ הראשונים דע"א נאמן לפסול אשה לכהונה.

6 אבל הקובה"ע [מא א] כתב דע"כ איירי דאין לבנו אשה, דאף פסול אשת בנו הוה תולדה מפסול בנו.

7 [אבל בתוס' ורמב"ן משמע דהוה מדין שויה אנפשי', ולכן ל"ש מתוך שאינו נאמן].

8 ומוכח מזה דשויה אנפשיה הוה נאמנות אף כלפי אחרים.

הודאתה], אין חסרון במה שפוסל את הבנים.

והאחרונים הקשו לפ"ז מהו אומר לדברך עכו"ם אתה, הרי לא תליא בדין ידידה, אלא באשה. ור' שלמה איגר [שו"ת רע"א רכא ג] הוסיף להקשות דכיון דמוחזק לנו כישראל [ואינו נאמן דאינו ישראלי], יהיה נאמן דהוה בנו מנכרית, ואינו בנו. [ואמאי גרע במה שאומר דהוא עצמו עכו"ם], ול"ש בזה סברת לדברך עכו"ם אתה, דלא תליא בהכי כלל.

ותי' דכיון דאם אומר שאינו בנו, א"כ שוב אין לו נאמנות [לומר מי הוא, רק לומר דאינו בנו, ע"ש שהאריך בזה]. וה"נ כיון שאומר שהוא נכרי, ושויה אנפשיה א"כ אינו מתייחס אחריו, דקרוי בנה. ואין בזה נאמנות יכיר. אבל אילו היינו אומרים שהם גויים הוה בניו, דבניו של גוי מתייחסים אחריו. ובזה אמר' דעדות זה הוה עדות של נכרי, ואינו עדות. וע"ע חי' ר' שמואל [ב"ב לא] דהאריך לפרש ע"פ דברי הריא"ז [הו' לעיל] דאינו נאמן לומר שאינו בנו.

והמאירי הביא י"מ דאיירי דנתגייר הוא ובניו. והמאירי הקשה דא"כ אין עדות האב על הבנים כלום [דכקטן שנולד].

תנוד"ה כך. וי"מ דנאמן אפי' אומר על תינוק וכו'. בפשוטו מבואר לפ"ז דנאמן לומר שמי שהוחזק כבנו, אינו בנו [ודלא כריא"ז]. אבל יל"פ דדוקא הכא ע"י הכרת בכורה, דנאמן על הקטן, וממילא זה אינו בנו. [והאחרונים דנו האם שייך בזה פליגין. ואכמ"ל].

ומודיעין לו מקצת מצות וכו'. הת"י [מה:] כתב דאיירי התם דקיבל מצוות והודיעו מקצת קלות וחמורות, דאל"כ לא חל הגירות [אף בדיעבד]. וכן משמע לשונות הראשונים [בכ"מ] דהודעת מקצת מצוות הוה קבלת מצוות. וכ"כ הרמב"ן [מה:] והו' בה"ה יג ט] דאם קיבל עליו בפני ג' למול ולטבול, והודיעו מקצת מצוות כדינו, והלך בלא ב"ד וכו'.

אבל הריטב"א [ונמוק"י] כתב שאם לא הודיעו אינו מעכב, וכדמוכח בשבת סח. דגר שנתגייר בין האומות, ולא ידע כלל שיש שבת בתורה². וכ"פ הרמב"ם [יג יז] דגר שלא הודיעו לו מקצת מצוות³ הוה גר בדיעבד [וה"ה כתב דזה פשוט דאינו מעכב בדיעבד. ובפשוטו סתר למש"כ לעיל בשם הרמב"ן]. והב"ח [רסח] והבית מאיר [שו"ת יב] הביאו מזה [דדעת הרמב"ם] דקבלת מצוות אינו מעכב. אבל החמד"ש [שו"ת כט] כתב דודאי בעי 'קבלת' עצם הגירות ומצוות, אלא דלא בעינן שידיעו.

והריטב"א [כתובות יא.] הקשה בגר קטן היאך מגיירים, הא בעינן שידיעוהו קלות וחמורות. ותי' דההוא למצוה ואינו מעכב, והכא דלאו בר הודעה הוא אינו מעכב. אבל תוס' סנהדרין [סח: סוד"ה קטן] כתבו דגר קטן, אינו חסר אלא קבלת מצוות, ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה.

מקצת מצוות קלות. המאירי ביאר דלבני נח יש רק מצוות חמורות, ומודיעין כמה דקדוקין מדקדקין ישראל וכו'.

מז:

מל ואח"כ טבל - מעוברת

תוד"ה מטבילין. משמע שהמילה קודם. והריטב"א כתב דכשהוא ערל אין טבילה מועלת דהוה כטובל ושרץ בידו⁵, ואפי' בדיעבד מעכב. והרשב"א כתב דכיון דהטבילה כוללת עיקר הגירות ולצאת מטומאת הגויים וליכנס בקדושת ישראל⁶, לפיכך צריך להיות בסוף. והביאו

- 1 משמע מדבריו דה'קבלה' הוא לעשות מעשה גירות כדין [וכעין לך חזק וקנין], ולא שקיבל בפני ב"ד את עצם היהדות.
- 2 אבל הריטב"א [ושא"ר] בשבת שם העמידו בגר קטן, דהטבילו ב"ד [ואי"צ קבלת מצוות], ואף כשגדל לא ידע שיש שבת [ויש בזה חידוש דגר קטן אי"צ גדר קבלת מצוות כשגדל].
- 3 והשרע [רסח יב] העתיק לא הודיעו שכר מצוות. והחמד"ש [כט] דייק דבעי קבלת מצוות. אבל הב"ח לא דייק כן [ומ"מ הב"ח פסק כראשונים דקבלת מצוות מעכבת].
- 4 לכאורה כוונתו דמותר לכתחילה לגיירו בלא להודיע [כיון דעכ"פ חל בדיעבד].
- 5 בטומאת העכו"ם עומד עליו וא"א ליטרה. והאחרונים [ע' גר"ח סטנשל תכד שחקר בזה] הביאו דהגדר טובל ושרץ בידו, דמעכב שלא יחול הטהרה, ולא רק שחזור ונטמא. [וכע"ז כתבו הרמב"ם הל' תשובה [ה ג] ושערי תשובה דמי שעושה תשובה ואינו עוזב חטאו הוה כטובל ושרץ בידו, שאינו נטהר, וע"פ הגמ' תענית טז].
- 6 והרשב"א כתב דאפי' הלוקח כלים חדשים צריך טבילה מהך טעמא. ולא הצריכו ב' טבילות קודם ואח"כ. [משמע דהוה טעם נוסף לטבילה מלבד עצם מעשה הגירות, אלא דהוה גדר בטבילת גירות. וע' זכר יצחק כט והלאה].

דהלוקח כלים ישנים מגעילן ואח"כ מטביל [וכמ"ש תוס' ע"ז עה:] אלא דהתם לכתחילה ואינה לעיכובא.

והרשב"א הוכיח כן דאל"כ למה לא הטבילו קודם [דלמה להמתין עד שיתרפא, ושהוי מצוה לא משהינן]. **והרמב"ן** דחה דשמא מצוה למול ואח"כ לטבול¹, א"נ כיון שהמילה קשה, מלין תחילה כדי שאם דעתו נוקפו יפרוש³.

בא"ד ותימה כו' מעוברת שנתגיירה. וכן הוכיח **הרמב"ן** דלא שנא מל ואח"כ טבל. ואין לומר דאיירי בנקיבה, דנימא 'בתה'.

בא"ד ואור"י דאכתי לא חזי למילה. **והריטב"א** כתב דבמעיי אמו אין בו מילה, והוה כנקיבה דסגי בטבילה. וכשנולד מלין אותו כישראל. **ורע"א** [בשר"ע י"ד קכד שך י] כתב דבפוסקים לא הוזכר דצריך מילה, משמע דפסקו כתוס' דהושלם הגירות. אבל יש **אחרונים** [ע' רש"ש כתובות יא.] שנקטו דלתוס' המילה הוה חלק מהגירות, אלא דבשעה שאינו ראוי למילה, אינו מעכב דהטבילה קודמת.

אבל לדברי **הרמב"ן** [וכן לקושיית התוס'] הושלם הגירות במילת הבן שנולד, והוה חלק ממעשה הגירות. **והאחיזר** [ב כט] הביא להקשות דלקמן צז: מבואר דאם היתה לידתו בקדושה יש לו שאר האם. וכן מבואר בבכורות מז. דחייב בפדיון הבן, וע"כ דבשעת לידה הוה כבר ישראל. **ובקובה"ע** [עג יב] כתב לדחות דאיירי בנתגיירה אמו קודם מ' יום, דהוה מיא בעלמא ובכלל גירות אמו. **והשואל באחיזר** תי' דמילה וטבילה הוה ב' דברים המתירים, ולמ"ד לק' קד: דכל א' פועל חצי⁶. [והאחיזר חלק דאין לומר כן היכא דל"מ להדיא, ואין גירות לחצאין].

והאחרונים [קה"י לו, ויסוד הדבר בגרנ"ט כתובות] תי' דיש לו ולד צד ישראליות כיון דנולד מאמו שנתגיירה, ועי"ז יש לו קורבא כישראל, וחייב בפדיון הבן. ומ"מ לענין קדושת ישראל צריך גירות דידה, ע"י המילה.

תוד"ה במקום. פי' ר' יהודה גאון דנפק"ל מק"ו ממגעה וכו'. [דס"ד דכשתגמור ימי נדות, לא תטמא במגע]. **והאחרונים** הקשו דנימא דמטמאה במגע, אבל היכי ילפי' מק"ו דהיא עדיין אסורה לבעלה. **והחז"ס** כתב כיון דידיענין לטהרות ממילא ילפי' לבעלה מ'והדוה בנדוה⁷. **ובקובה"ע** [לט א] כתב דלא יתכן שם נדה לחצאין, ודין בעלה תליא בדין טהרות⁸.

משוחרר שלא טבל

תוד"ה שם. משמע דעבד בעי טבילה כשמשחרר. ובפשוטו יש עליו עדיין 'שם עבד' עד שיטבול [ואף דאין לו בעלים⁹]. **והגר"ח** [איס"ב יג יב] הביא מהגמ' [גיטין יא] דכיון דזרק לו גט אסור בשפחה¹⁰, וע"כ דפקע שם עבדות. **והגר"ח** [בסו"ד] כתב דלתוס' אסור בשפחה, כיון דאין רשות לרבו עליו, וכמ"ש תוס' [גיטין מ. לרש"י]. **והחז"א** [קמז מב יט] כתב לדחות דנחשב חוב כיון דע"כ יטבול לקריו, ויהא ישראל גמור, כדלעיל מה¹¹.

בא"ד וי"ל דאיירי כגון שטבלה מקודם וכו'. וצ"ב מה מהני טבילה בעודה שפחה, וכה"ק **הגר"ח**. **והגר"ח** כ' דדעת התוס' לא פקע שם עבד ע"י השחרור, אלא כשיטבול. **והאמר"מ**

- 1 **והרשב"א** הקשה דמ"מ משום שיהוי מצווה היה צריך להקדים.
- 2 **והפרישה** [רסח יא] משום הברכה דהיאך יברך וצונו על הטבילה, אם עדיין לא מל. [אבל על המוהל המילה מברך].
- 3 וצ"ב אף אחר טבילה יכול לפרוש, דטבילה בלא מילה אינה כלום.
- 4 **והרשב"א** כתב דלמ"ד עובר ירך אמו [ע"ל עת]. אין ראייה כלל [דהוה בכלל גירות האם]. וי"ל דלמ"ד לאו ירך, בנה היינו בתה כדאמר' לעיל מה. [לרש"י והרשב"א, ודלא כרמב"ן].
- 5 גבי כבשי עצרת, וכן חליצהו ריקה.
- 6 וצ"ב דלפ"ז הוה רק מקצת קרוב, ולא יהא חיוב כרת. וצ"ע.
- 7 והביא כן מדברי **הרא"ש** [נדה ד א] דלענין פולטת לא יתכן חילוק בין בעלה לטהרות, דאין נדה לחצאין. ודלא כראב"ד דלענין טהרות הוה דבר המטמא וסותר. [ובקובה"ע דן דלענין חומרות דרבנן יש מקום לחלק].
- 8 ואף לשמואל דהמפקיר עבדו יצא לחירות, היינו ע"י טבילה שאח"כ. אבל אם אינו טובל לכאורה יש עליו 'שם עבד'.
- 9 [ולכן נחשב חוב הוא לו].
- 10 וצ"ב דכיון דחייב במצוות כעבד, א"כ טובל מחמת המצוות של עבד, ואין בטבילה זו הנהגת יהדות של שחרור. [ומבואר דהחז"א נקט דסגי בהא דהו' 'מעשה יהדות', אף דאינו מחייב את תוצאת הגירות]. ועכ"פ ליה"ק דיהני כוונה [הפכית] שלא יחשב טבילת ישראלות.
- 11 ועוד י"ל דאחרי שנתשחרר מחוייב לטבול, וכמ"ש הגר"ח. [ולכאורה כוונת הגר"ח להוכיח דמשמע דכבר נאסר ממילא].

[כב כא] כ' דלתוס' אסור משום שם עבדות, ולכן השחרור והטבילה הוה כב' דברים המתירים, דצריך את שניהם לסלק מעליו את העבדות. [וע' בסמוך מש"כ החז"א]. והתוס' הרא"ש תי' [בחד תי'] דהך טבילה הוה דרבנן. וכ"כ הריטב"א [בסוף העמ'], וכתב [מח. בשם ר"י] דאין טבילתו מעכבתו שאם קידש בת ישראל הוה קידושין, וכן בכל דבר שהוא להחמיר. וכ"כ הרמב"ן בשם תוס' רבותינו הצרפתים שהרי אי"צ הטפת דם ברית בשעת שחרור². והרמב"ן חלק דכל שנימול למצוותו אי"צ הטפה.

אבל הרמב"ם [איסור"ב יג יב] כתב דטבילת העבד הוה גמר הגירות [ובהל' יא כתב דטבילה לשם עבדות יצא מכלל בן נח, ולכלל ישראל לא בא³]. ומבואר דהוה דאורייתא. והגר"ח [שם] דייק דבעי טבילה דוקא אחר השחרור, וא"כ הדין קושיית התוס'. והגר"ח כתב דמ"מ קודם טבילה תפסי קידושין⁴, דע"י השחרור דינו כמקצת ישראל, דפקע הדין עבדות, ועי"ז יש לו יחס ואינו 'עם הדומה לחמור'⁵. אבל הגירות לא נשלם לענין תוספת המצוות שנתחייב ישראל⁶, וכן אסור בבת ישראל עד שיטבול ויגמור את הגירות⁸. והחז"א [בגליונות] הקשה דאם תפסי קידושין לאו קדוש מקרי.

וכע"ז כתב החז"א [קמז מב יט] [לפרש דעת הריטב"א דתפסי קידושין⁹] דקודם טבילה דינו כישראל לכל דבר, אלא שאסור לבוא בקהל. כגר קודם שהביא קינו, דמשמע בכריתות [ח:]: דמשמע דלשאר דברים הוה ישראל גמור¹⁰. וכדמשמע בסוגיין דטבול ועלה הרי הוא כישראל לכל דבר, ולא חילקו בזמן הבית. וכתב החז"א דאף החולקים דלא תפסי קידושין, סברי דהוה ישראל, אלא כיון דאסור בקהל לא תפסי קידושין. ומ"מ ישראל גמור דאסור בשפחה. רש"י ד"ה חוצץ. אע"פ שאין טבילתו לענין מגע טהרות. [ולפ"ז נקט נדה לרבותא, אע"ג דאינו טומאת מגע]. אבל הרשב"א וריטב"א הביאו גירסא שם נדה ובעל קרי טובל [ליטהר מטומאתו מדאורייתא], וכוונת הגמ' דטבילת גר שווה לטבילת טומאה גמורה.

שהוי מצווה. האחרונים הקשו על מי מוטל המצוה, דקודם שנתגייר אינו חייב במצוות. והרשב"ץ בס' זוהר הרקיע [עשין מ] הביא מכאן דיש מצוה על ב"ד לקבל גרים.

הגר"א [יו"ד שה יח] ציין מכאן גבי פדיון הבן, דאחר ל' יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה. וכן גבי פדיון פטר חמור [שכא ג'¹¹]. אבל לגבי מילה [יו"ד רסב א] אפי' שלא בזמנו הוזכר משום זריזין מקדימין. והאחרונים דנו האם היינו הך. ולעיל לט. אמרי' דקטן מייבם, כשהגדול במדינת הים, משום שהוי מצוה לא משהינן, ואפי' שע"ז אינו מקיים מצווה מן המובחר. אבל התה"ד [לה] כתב דהיינו רק במקום שיש לחוש שיתבטל המצוה. ויל"ד האם אף הכא נחשב שמא יתבטל, שיחזור בו. או דהכא אינו מפסיד מצווה מן המובחר, והוה דין אחר.

הריטב"א [מו:]: כתב דלדברי הרמב"ם [מילה א טו] מלין גר ב"ט שני, דשהוי מצווה לא משהינן [וכשאר מילה שלא בזמנו. אבל דעת שא"ר דמילה שלא בזמנו לא דוחה יו"ט שני].

אסיר לן תחום שבת. המהרצ"ח הביא מדברי התרגום [רות] דאסור יותר מאלפיים, והיינו מדרבנן. [אבל לולי

1 וכתב דאי"צ ג' בשחרורו כיון דכבר טבול מתחילה בפני ב"ד. [וצ"ב כוונתו, דהטבילה אינה מעכבת. ואפשר דס"ד דעצם השחרור בעי ג', דזהו 'מעשה הגירות'. וצ"ע. ובזה ניחא מש"כ אח"כ דלא יזדקקו לו ג' דהמשחרר עבדו עובר בעשה].

2 אלא כיון דהוה דרבנן בעלמא, לא הטריחו לצער עצמו, ולסכן עצמו במילה.

3 וחייב במצוות כאשר, ומשמע דלא נתחייב יותר. ולא שהדין עבדות פוטרו ממצוות. וע' בסמוך מש"כ בזה האחרונים.

4 ומדאורייתא יש מצב דתפסי קידושין, אבל אינו ישראל גמור. אבל בתוס' והריטב"א מבואר דפשיטא להו דלא יתכן מצב כזה בדאורייתא.

5 ועבד יצא מכלל עכ"ם לענין 'חס', ולולי הא דהוה עם הדומה לחמור היה תפסי קידושין. [וכן ביאר האמר"מ כב כ].

6 והחז"א [בגליונות] הקשה עוד בשפחה ליכא תוספת מצוות. [וע"כ דהוה תוספת רק לענין שם קהל].

7 ועדיין חסר לו קדושת קהל. ובקובצה"ע [כ א] כתב לאידך גיסא, ד"ל דאף לתוס' דלא תפסי קידושין, מ"מ ע"י שחרור אינו עבד, ואינו בכלל לא יהא קדש. אבל הקשה דבתוס' [לקמן עט] מבואר דאיסור עבד משום לא יהא קדוש, כיון דלא תפסי קידושין.

8 ובחי' ר' שמואל [בסוף קו' פסולי קהל] חקר האם בנה כמות, וצריך ג"כ טבילה לגירות.

9 ונקט דהוה דאורייתא. וצ"ב דבריטב"א ותוס' הרא"ש להדיא דהוה דרבנן.

10 והאחרונים הביאו לשון הרמב"ם [מח"כ א ב] דקודם הבאת הקרבן אינו ככל כשרי ישראל [משמע דגר גמור, אלא דאינו ככשרים].

11 אבל הב"י הביא כן מהרא"ש [סוף בכורות] שהביא מהמכילתא [שמות יב יז] ושמרתם את המצות, מצוה הבא לידך אל תחמיצנה.

דברי התרגום היה אפ"ל כמ"ד תחום י"ב מיל דאורי'. וכן יחוד מבואר בתרגום דהיינו להתייחד עם עכ"ם, דאסור מדרבנן. דיש דין להודיע אף דינים דרבנן.

אסיר לן ע"ז. האחרונים הקשו דאף עכ"ם מצווה בע"ז. וע' מצפ"א.

רש"י ד"ה ומודיעין. דעכ"ם מקפיד על פמש"פ ולגבי ישראל הוא מחילה. משמע דיש כאן ב' סברות. ומבואר בגמ' ע"ז עא דעכ"ם שגזל ישראל חייב, אף דכלפי ישראל הוא מחילה, דאיכא צערא בשעתה. אבל ישראל שגזל פמש"פ מעכו"ם פטור [אף דלא מחיל], דהוה פחות מכשיעור. [ובחי' ר"א מן ההר משמע דכיון דהוה מקפיד על אחרים, ולא אף עליו מקפידים על גזל פמש"פ].

רש"י ד"ה ולא ניתן להשבון. אלא נהרג, דגבי ישראל כתיב והשיב. תוס' ע"ז עא: [ד"ה בן] הביאו בשם רש"י דקים ליה בדבריה מניה³. [ולפ"ז מש"כ רש"י דגבי ישראל כתיב והשיב הוה תי', אבל משמע דהוה טעם בפנ"ע, וכ"מ ברש"י [סנהדרין נז.]. דאינו להשבון, שכל דינו למיתה. דהא דחייב מיתה הוה סימן דלא נאמר והשיב אצל עכ"ם. ולא תליא בדין קלב"מ].

ותוס' עירובין סב. [ד"ה בן] כ' דכיון דאינו ש"פ הישראל מחל, ואי"צ להחזיר [אבל בפרוטה צריך לשלם, וכן בגזל מעכו"ם].

והריטב"א דלא מיתקן לאויה כי היכי דמתקן בישראל. [ומשמע קצת דחייב להחזיר, אלא דלא מיתקן לאויה, וצ"ע].

נשתירו ציצין. הבית הלוי [ב מז ז] הקשה לדעת הטור [ורמ"א רסד ה] דבחול צריך לחזור על ציצין שאין מעכבין, אמאי הכא אי"צ לחזור. ותי' דאינו חוזר משום שהוה מצווה, כדי שלא יתעכב טבילתו. ובש"ע ר' דוד תי' דעדיין אינו גר [כל זמן שלא טבל] אין עליו מצוות מילה, ולכן אי"צ לחזור משום זה קלי ואנוהו [דרק במקום שנמשך המצווה בגופו שייך לעשות הידור אחרי שגמר את המצוה]. [אבל אחרי שטבל ונתגייר מצווה לחזור על הציצין].

דאי הדר ביה ומקדש וכו' ישראל מומר קרינא, וקידושיו קידושין. הריטב"א [וכן לעיל טז:; והרשב"א לעיל כב] הביאו מכאן דמומר שקידש הוה קידושין⁶. [וכ"פ בש"ע מד ט שקידושיו קידושין גמורין]. אבל בהגהות המרדכי [קז בשם הר"ם] כתב דהחמירו דצריך גט, דחיישין שמא הרהר תשובה. ובבאר היטב [מד ז] הביא בשם מהר"י מינץ דלא תפסי אלא מדרבנן. ודעת ר"א מבורגויל [בהג"מ קח] דיבמה שנופלת לפני מומר פטורה, דקנאים פוגעים בו והוה כחייבי כריתות. ולכאורה ה"ה לענין קידושין לא תפסי⁸.

והריטב"א כתב דאם חוזר בו [וכן כל ישראל מומר], שורת הדין אי"צ אלא קבלת חברות בב"ד, אבל מדרבנן צריך טבילה משום מעלה [והגר"א [רסח ל] ציין מקור לזה מדברי אבות דר' נתן ח ח], דומיה דטבילת עבד משוחרר מדרבנן [לשיטת הריטב"א].

תוד"ה קשים. משמע דלא היו ערבים על הגרים. הפרמ"ג [פתיחה ב טז] הביא לפ"ז אינו יכול להוציא ישראל ידי חובתו. והאחרונים הקשו דבגמ' בסוטה שם לא הוזכר אף מנין הנשים, ולפ"ז אין ערבות אף לנשים. ואכ"מ.

טבילת עבדות בע"כ

כופה ומטבילה לשם שפחות. פרש"י דכל טבילות עבדים בע"כ. [והריטב"א כתב שהוא קנוי קנין הגוף, דיש לו זכות ממון לחייבו להיות 'עבד'¹⁰]. והרמב"ן הביא כן מפרקי דר' אליעזר [כט¹²]. והק"נ כ' דמשמע דבזה לא פליגי רבנן, אלא לגבי שחרור.

- 1 אבל רש"י פי' יחוד אשת איש, דהוה דאורייתא.
- 2 וגזרום כבר בימי רות. א"נ הוה אסמכתא בעלמא.
- 3 ותוס' עירובין [סב.] הקשו דאם הוא בעין אפי' ישראל צריך להחזיר.
- 4 ותוס' שם הקשו לרש"י דאמאי נקטו כן דוקא בגזל מישראל.
- 5 [והא דאיתא לעיל יז. דעשאו כגויים גמורים, קאי רק באותו דור, הפקיעו].
- 6 והריטב"א כתב דה"ה כל הקנאותיו כדיון ישראל.
- 7 משמע דאם אח"כ קידש אחר, לא תפסי קידושי שני.
- 8 ויל"ד דדוקא לענין יבום תליא בהא דיש איסור כרת בבאה. אבל לענין קידושין לא נחשב 'ערוה', ותפסי קידושין.
- 9 וע"כ לאו דוקא, ואף בלוקח מעכו"ם יש לו זכות להטביל בע"כ [דאל"כ יש ליישב קושיות הראשונים מלקמן מח:].
- 10 ובאבי עזרי [ס"ה מלכים] ביאר דכל גירות הוה מעשה ב"ד, וה"נ ל"ש, ומהני בע"כ. [וע"ע בסמוך].
- 11 והחז"ר דן דבמה שמכר עצמו נחשב כקבלה בפני ג' [ולפ"ז דוקא מוכר עצמו, ויל"ד דקונה משבאי]. וכת' דל"מ בראשונים לחלק בזה.
- 12 וכל הגוים הבאין להתגייר נימולים בטובתם ורצונן ויראת שמים, אבל עבדים נימולים שלא לטובתם ושלא ברצונם.

אבל בתוס' חד מקמאי [מח:] הביא בשם הראב"ד דרבנן פליגי עליה וס"ל דאף לשם עבדות צריך קבלה. והראשונים [רשב"א, רא"ש ס"ס לח] כתב דמתוך דברי הר"ף [ור"ח מח. והרמב"ם איסור"ב יד ט] משמע דכל טבילת עבדות צריך להיות מדעת ובקבלה [דכתבו דבשעת שחרור אי"צ קבלה, דכבר קבלו מתחילה]. וכ"כ הרמב"ן בשם תוס'. וכן תוס' ע"ז [נז: ד"ה עד] הביאו מסוגיין [בסמוך כשם שאי אתה מל וכו' בע"כ] דצריך להטביל ומולו מרצונו, אלא דמ"מ אימת רבו עליו ואינו מתגייר בלב שלם.²

והחזו"א כתב דלפ"ז עבד קטן [שנולד משפחה שלא טבלה] אין עליו דין עבד³, ואף דחייב למולו [כדאיתא בסוגיה בשבת קלה:], אבל אינו מתחייב במצוות ע"ז⁴.

ולקמן מח: מבואר דאם אם אינו רוצה למול אין מלין בע"כ, ולדברי הר"ף נחא. ותוס' [מח. סוד"ה אלא] כתבו דהוא תקנ"ח או דאינו עצה טובה.

והאחרונים הקשו דלעיל מו. דארפי וצמצמו וכו' משמע דכופין להטביל. והקה"י [לה] כתב דאף לר"ף יש לו זכות לכופו לעבדות, אלא דבעינן מעשה קבלת מצוות שיחשב גירות. ועוד תי' האחרונים דשם איירי כשרוצה להתגייר, ויש כאן קבלת מצוות, אלא דקנין רבו מעכו, ומדין בכלל מאתיים מנה נחשב גירות לעבד.

אבל בחי' ר"א מן ההר הקשה דמבואר לעיל מו. דיכול לכופו לקנות גופו [דאל"כ היאך יתחייבו לשלם על העבד⁵]. וכתב דדוקא לענין להתחייב במצוות א"א להטביל עבד בע"כ, אבל למקני גופו פשיטא דיכול לכופו. ומבואר בדבריו דשייך קנין הגוף אף בלא שנתחייב במצוות [וכדעת הראשונים מו. דאף קודם טבילה הוה עבד], ומבואר דהטבילה נחשב מעשה קנין לקנות גופו. וזה חידוש גדול דטבילה הוה מעשה קנין⁶, אף בלא החלת דין עבדות לענין מצוות.

טבילת עבד - הרמב"ם [איסור"ב יג יא] פסק כשם שמלין ומטבילין את הגרים, כך מלין ומטבילין את העבדים לשם עבדות. וצריך לתוקפו במים ומודיעו בפני הדיינים שלשם עבדות מטבילו. אין העבד טובל אלא בפני ג' וביום כגר, שמקצת גירות הוא.

והרמב"ן [מו.] הביא דדעת הרב אברצלונזי דהלוקח עבד ומטבילו, הרב מברך על הטבילה, שהוא צריך לה ולא העבד. והרמב"ן חלק דהעבד מברך דהוא עושה המצווה ונכנס תחת כנפי השכינה למקצת מצוות. והמאירי כתב נ"ל דהיכא דטבלו מדעתו העבד מברכו, והיכא דבע"כ הרב מברכו. וכ"כ הגר"א [רסז י] דהעבד מברך כיון דמדעתו דוקא.

וחזור ומטבילה לשם שחרור וכו'. הערו"ג הקשה דהמשחרר עבדו עובר בעשה. ותי' ע"פ דברי הרמב"ן [גיטין לח:] דלצורך האדון מותר.

החזו"א [בגליונות לגר"ח שם] הקשה עוד דאחרי ששחררו אין לו בעלות להטביל. וכה"ק האמר"מ [כב כו] דא"ל דהוה תוספת בגירות [וכפשטות הרמב"ם] מה שייך זה לאדון [שכבר שחררו]. ותי' דאף לרמב"ם העבדות מונע שלא ליכנס לקדושת ישראל, ולכן יש לאדון זכות לזה, וכמו שיש זכות לשחרר בע"כ. אבל הגר"ח כתב דהוה חיוב בגופו שיתחייב בשאר מצוות, ותחול ממילא השלמת הגירות⁷.

רש"י ד"ה אבל עבד. דכתיב למען ינוח, ועוד דגמרי' לה לה מאשה. משמע דמהך דרשא ילפי' לחייב עבד במצוות. וכ"כ רע"א [ברכות כ] דהעיקר דלא ידענו כלל מצוות בעבדים, וילפי' מגז"ש לחייב. [ורע"א שם הביא דבתו"ט משמע דילפי' 'לה לה' לפטור ממצוות שהזמן גרמא, משמע דבפשוטו נתרבו לכל המצוות. והאחרונים דנו בזה].

ורע"א הקשה דברמב"ם [ע"ז יב ב] פסק דעבדים חייבין על הקפת הראש, ואף דנשים פטורים, ומנלן לחייבם. ורע"א [בשו"ע רסז] ביאר דס"ל דילפי' לחייב עבדים, כיון דנשים אין היכי תמצא. [ונח' הראשונים האם

1 [והגר"א רסז ט ציין לדברי התוס' מח. ד"ה אלא, משמע דלרבנן נחא].
2 ולכן אמרי' שם דעבד שטבל מגעו ביין אוסרת, עד שישתקע שם ע"ז ממנו [דהיינו י"ב חודש]. והראשונים ביארו דבגר כיון דנתגייר מרצונו לאלתר אינו עושה י"ג, ובזה פי' בתוס' דאף עבד הוה מרצונו, אלא דמ"מ הוה מחמת אימה.
3 וכתב דלא מסתבר דשייך בזה דין זכין [להיות עבד]. [ויל"ד דיש לו זכות ממון לענין זה, ואפשר דקטן כה"ג אינו מחוסר קבלת מצות].
4 ונפק"מ דמגעו ביין אוסר וכו'.
5 וצ"ב דיתחייב לשלם על השעבוד עבדות דקנין מעשי.
6 [וכע"ז ביארו בדעת רש"י גיטין לו: דהקונה משבאי קונה גופו העבד ע"י טבילה, ועי"ש בתוס' הרא"ש].
7 ולפ"ז אינו זכות האדון, אלא דין על ב"ד לכופו לכאורה.

עבדים מצווים בפריה ורביה, ע' לקמן סה:].

מח.

עבד איש ולא עבד אשה. משמע דפשיטא לגמ' דמעכבת בפסח, וכ"כ המשנ"ל [ק"פ ה ו, אבל הכס"מ שם כתב דאפשר דהרמב"ם דרש ולא עבד אשה וקטן', דפסור]. והמהרש"א [לקמן עא:]: הביא מזה דאף דאינה חייבת למול את בנה, מעכבתה מלאכול בפסח [וכ"כ השאג"א נג]. [וע"ע לקמן עא:]. אבל המנח"ח [יז יג] כתב דאשה מצווה במילת עבדיה, ואף דאינה מצווה במילת בנה [וכתב דמילת בנה אינה מעכבת בפסח. וע' לקמן עא:]. אבל הקשה המנח"ח [יז כד] דהוה מצוות עשה דהזמן גרמא, ומנלן דנשים חייבות.

אמר רבא מ"ט דר"ש ב"א עבד איש אתה מל בע"כ וכו' ורבנן. לדעת הר"ף א"ש דילפי' דמל עבד [לשם עבדות], ובזה רבנן פליגי. אבל לרש"י כל הנידון בסוגיין כלפי מילת שחרור. וצ"ב דפשוט דקרא איירי בטבילת עבדות [וכה"ק המהרש"א]. והרשב"א פי' דלא איצטריך לטבילת עבדות, אלא בא למעט עבד דכוותיה, לשחרור. ועוד פי' התוס' הרא"ש דמשמע ליה דה"ה לענין שחרור הוא בע"כ [ורבנן פליגי דלא אמרי' ה"ה לענין שחרור].

אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דרב ששת ס"ל דפליגי האם צריך קבלה בשעת שחרור, ופליג ארבא דנח' האם כופה ומטביל [וכדעת הר"ף], וכ"ד רב פפא. [והביא כן מר' ישמעאל ור"ע בע"ב]. הקה"י [לה ב] הקשה לרש"י דאייר בשעת שחרור, היכי משכחת לה בערלים, הרי כבר מלו בשעת עבדות [דאינו עבד עד שימול] ואי"צ למול שוב [וכמ"ש הרמב"ן ה' לעיל]. [ועיקר הנידון כלפי טבילה, אבל היאך ילפי' לה מקרא]. ותי' דאיירי דנולדו משפחה.³

ויל"ד לר"ש ב"א מה דינו של עבד דלא קיבל עליו מצוות בשעת שחרור, הרי פקע קנין הממון. ולכאורה דמי להגדרה לפני טבילת שחרור [ה' לעיל]. ואפשר דהאדון יכול לחזור ולשעבד בו.

רש"י סוד"ה עבד איש. הבא להתגייר אין כח למול בנו גדול בע"כ. משמע דבנו הקטן יכול למול בע"כ. אבל מבואר בכתובות יא. דגר קטן הוה מדין זכין לאדם שלא בפניו. ובאמת רש"י שם כתב כשאין לו אב, משמע כשהאב מטבילו מהני. והמאירי [שם] פי' דהאב [העכו"ם] הוא בעלים על בנו הקטן לענין לגיירו'. [אבל בשיטמ"ק שם כתב דכוונת רש"י דבכה"ג הוה זכות לכו"ע].

תוד"ה אלא. וזה לא שייך בבנים שלא נולדו בקדושה. והתוס' הרא"ש ביאר דגר שנתגייר כקטן שנולד.⁵

בא"ד ונראה דאי"צ קרא, דממילא ידעינן דלא יגירוהו בע"כ, ועוד מיפת תואר וכו'. וכ"כ שא"ר. אבל לרש"י מבואר דבעי קרא. והאחרונים הביאו מזה דמבואר דהב"ד פועלים את הגירות [אלא דיש תנאי שיהא מרצונו].

בא"ד תימה דרשב"א קאמר לקמן וכו'. הגר"א [רסז ט] ציין דמשמע דלרבנן נחא, דלרבנן אין מטבילים עבד לשם עבדות בע"כ, וכדעת הר"ף ותוס' ע"ז [ה' לעיל בסמוך].

תוס' סוד"ה. והריטב"א [בע"ב] כתב כגון שאומר שלא יעשה שום מצווה, ומכיר בו שהוא עיקש, אין לנו להטבילו בע"כ לכתחילה.

מתקיף לה רב פפא. אבל עבד דשייך במצות פרש"י ששהא כמה ימים וכו'. והרמב"ן הוסיף כיון דהורגל במצוות שייך גירות של שחרור בע"כ. והקרא"א כתב דלא נתפרש השיעור 'כמה ימים'. והחז"א ביאר דכל שקיים מצוות מרצונו בלא כפיית האדון.

ש"מ אבל הלוקח מישראל אי"צ לקבל. בשעת שחרור. הגר"ח [שם] הביא מזה דהשחרור הוה רק סילוק העבדות, וממילא הוה ישראל. והגר"ח כתב דאף למש"כ הרמב"ם דיש בזה השלמת הגירות, מ"מ אי"צ קבלה מחודשת, דמהני לזה דין ישראל שבו, וזה מחייב את גמר

1 והאחרונים [שאג"א נג] הקשו דהרמב"ם דרש ולא עבד קטן, דאינו מעכב באכילת פסח, א"כ קרא ד'עבד איש' אינו מיותר. ואכ"מ.

2 ומבואר בסוגיין דהיינו מילת גירות. ומ"מ כתב החז"א דחייב למולו, מצד מצוות מילת עבדו, אף כשאינו נכנס לבית [וע"ע בע"ב], ומ"מ מסתבר לגמ' דאיירי הכא ע"י גירות.

3 ועבר ולא מל.

4 ומהני קבלת האב לגירות הבן, ואי"צ קבלת מצוות.

5 והוסיף דאותם שנולדו בקדושה והם גדולים, הרי הם בכרת, ואין מילתן תלוי בו לעכבו לאכול בפסח [ורק בקטן].

6 לבושי מרדכי [ב"ק לז ב], אבי עזרי [מלכים י]. וע' מש"כ בזה לעיל מה: ומו:.

הגירות.

אבל הרי"ף כתב דא"צ לקבל, שכבר קיבל [וכ"כ ר"ח והרמב"ם איסור"ב יג יב] [דבשעת טבילת עבדות צריך קבלת מצוות], ובפשוטו משמע דמעשה קבלת המצוות הראשון מהני אף לזה [ואף אם חוזר בו]. והגר"ח [איסור"ב יג יב] הקשה דהנולד משפחה לא קיבל מצוות מעולם. והגר"ח כתב דאף כוונת הרי"ף דהוה דין על הגוף שיתחייב במצוות, והוה קבלה בע"כ. אלא דקמ"ל הרי"ף והרמב"ם דבשעת טבילת העבד בעינן להודיעו אף מצוות בן חורין, דנכלל בקבלה הראשונה. והאחרונים הקשו דהרמב"ם כתב דמודיעין מצוות הנוהגין בעבד, משמע דאינו מקבל שאר מצוות.

תוס' חד מקמאי [מט.] כתב דטבילת שחרור א"צ ג', וכדמוכח בקידושין סב: לא אמרי' מי יימר דיהא ג'. ומשמע הטעם משום דא"צ קבלת מצוות. וכן דנו בזה הרמב"ן ורשב"א, וכתב דבדיעבד א"צ ג'. והביאו דדעת ר"י אברצלונ' דצריך ג', וכ"ד הרמב"ם⁴ [יג יב]⁵. ובתוס' ר"י הזקן [עה"ג קידושין שם] הביא מ"ד דבעי ג', אבל לא בעי ת"ח, דא"צ הודעת מצוות. ולכן נחשב בידו, שודאי ימצא ג' שיזדקקו לו.

תוד"ה המפקיר. אלא קנינים דהרב מקנה, אבל הפקר אינו אלא סילוק וכו'. **האמר"מ** [מא] חידש [ע"פ דברי הריטב"א קידושין טז] דלשמואל אמרי' דע"י מעשה ההפקר של הממון, נשתחרר דין האיסור. אבל תוס' דידן משמע דלא נחשב הפקעת הבעלים, אלא כיון דאין לו אדון, פקע ממילא.

תוד"ה לא עשה. דשמא מדרבנן אסור. [ותליא בגמ' בנזיר [הו' בסמוך] האם למסקנא 'לוקה' משום לא ילבש, או מדרבנן]. והריטב"א הוסיף דעדיין לא גזרו [בימי אבשלום].

בא"ד והא קא גדיל, משמע דבמספריים בעא מיניה, הא יכול במספריים. [ולפ"ז מוכח דאף מספריים שלא כעין תער אסור]. ור"ת מפרש, אי"ז תיקון, שאין משום יפוי אלא משום צער. ובתוס' [נזיר נט. ד"ה גבול] כתבו דת' דגבול יש, ואין בזה משום צער⁶. ואף למסקנא כשאינו מתכוון לנוי, אלא לינצל מצער ליכא משום כלי גבר. ועפ"ז פסקו דהמסתר מותר להסתכל במראה שלא לחתוך עצמו. וכ"פ בשר"ע [קפב ד] דמשום חטטים מותר לגלח.

הפוסקים הביאו דבמקום שנהגו שאף הגברים מגלחים, יהא מותר אלא דחברים צריכים להחמיר, וכמ"ש הר"ן [בע"ז] לגבי להסתכל במראה [והו' בשר"ע קנו ב].

בא"ד ובה"ג גרס וכו'. [תוס' דנו לפי הגירסאות שם האם למסקנא קאי בתער, ובכל גופו, ומדרבנן. וע"ע בפוסקים].

בא"ד ובתשובת הגאונים וכו' אלא במגלח לרפואה, דניוול. משמע דלולי הא דכל גופו ניוול, אסור אף לרפואה. אבל הריטב"א [הו' בב"י קפב] התיר לרפואה בלאו הכי. והפוסקים [שם] דנו במגלח כל גופו ואומר שנתכוון ליפוי, האם אמרי' דבטלה דעתו ואי"ז מעשה יפוי.

מה:

ר"א אומר אביה ממש, ר"ע אומר זו עכו"ם. והרמב"ם [מלכים ח ה] כתב שניהם. והכס"מ כ' דפסק כר"ע [דס"ל דמוסיף על ר"א]. ולמש"כ תוד"ה ר"א דנח' רק למיסבר קראי נחא טפי.

ר"ש בן אלעזר או' תשעים. וכ"פ הרמב"ם [מלכים ח ו] ג' חדשים. והכס"מ ורדב"ז הביאו מהספרי להבחין בין זרעו של ראשון [וכן היא בתרגום יונתן]. ולפ"ז מבואר דיש סמך דאורייתא לדין הבחנה [וע' מש"כ בזה לעיל מב.]. [ודנו מ"ט פסק כר"ש ב"א]. אבל הלח"מ ומשנ"ל כתבו דס"ל דסגי בל' יום מדאורייתא, ומדרבנן בעי ג' חדשים.

לוקח עבד ביה"ש. אבל הש"ך [רסו יח] הביא בשם הריטב"ן דאסור למול גר וכן מילה שלא בזמנו מיום ה', שמא יבוא לחלל שבת. וכמו דאין מפליגין בספינה [שבת יט]. והערו"ג כתב דצ"ל דהיינו מדרבנן, וסוגיין קאי מדאורייתא.

- 1 ומכאן הראשונים למדו דכ"ד הרי"ף ושאר.
- 2 וראיה זו הוא לדעת הראשונים דלא תפסי קידושין קודם טבילת שחרור [ע"ל מז:].
- 3 ולשיטתם מה: דטבילה [שאחר קבלת מצוות] בעי ג' לכתחיל. [אבל הכא לא שייך הסברה דלכחילה בעינן קבלת מצוות בשעת טבילה].
- 4 והגר"א ציין דאמרי' א' גר וכו', וקאי אטבילה. [משמע דהדין ג' מדיני הטבילה].
- 5 והרמ"ך השיג ולא נהירא, דכיון דקיבל מצוות בשעת טבילת עבדות בפני ג' וישראל גמור הוא, ולא מיקרי זה הטבילה גירות. ולא כתיב בה משפט, א"כ למה לה עוד ג'.
- 6 ויל"ד אילו ס"ל דיש בזה משום צער, ואינו מתכוון ליפוי, יהא מותר. וקצת משמע דבעי שיהא צד הצלה, כדי לפרש את המעשה.

תוד"ה אין מקיימין. ועוד מתשובתו משמע דמדאורי' פליגי. והערול"נ תי' דכוונת הגמ' דמאחר דהתירה תורה להדיא לא היו חז"ל אוסרים [וע"פ יסוד הס"ז יר"ד קיז].

מצוות מילת עבדיו

בא"ד ונראה לר"י משום שצווה הקב"ה למול. ומבטל מצוות מילה. [וי"ל דנחשב אונס בקיום המצוה, ואפי' הכי רמי עליה למכור העבד]. והתוס' הרא"ש כתב דר' ישמעאל ס"ל דגלי קרא 'וינפש' דמותר לקיימו אם אינו רוצה למול. אבל הקר"א כתב דבזה פליג ר' ישמעאל וס"ל דמצוות המילה רמי על העבד², ולא על האדון.

אבל רע"א [בשו"ע רסז א] כתב דהעבד עצמו אינו מצווה במצוות מילה³, דומיה דאשה. ואשה פטורה למול את בנה [ואינו רק חסרון בהיכי תמצא]. והביא דבתוס' ב"ק [פח. ד"ה שכן] בפשוטו מבואר דהעבד מצווה, ודחה דהיינו לס"ד דתוס'.

והאחרונים דנו דקודם המילה, העבד הוה גוי, דרק ע"י מילה וטבילה [ולמ"ד קבלה] נתחייב במצוות. ומבואר דאפ"ה נאמר בזה מצוות מילה. [אבל הקר"א מו: נסתפק לומר דכל המצווה בעבד שטבל⁴, ובעבד המילה אינו מעכב בגירות⁵. אבל הביא דברמב"ם מפורש דלא כדבריו].

ויל"ד האם המצווה הוא להכניסו במצוות [וא"כ גם לטובלו הוה בכלל], או דיכול למולו ולהשאירו בלא טבילה, ולא יתחייב במצוות. וכ"כ החזו"א דהחייב למול יליד ביתו ומקנת כספו הוא אפי' כשאינו נעשה בר מצווה ע"ז⁷. דהא בעבד קטן חסר בקבלת מצוות⁸ [ולדעת המרב"ם והר"ף אף טבילת עבד בעי קבלה⁹]. אבל בגר"ח [הו' בסמוך] משמע דמצוות המילה הוא משום חלק מהגירות.

והאבני נזר [יר"ד שנא] הקשה דמל ולא טבל עדיין הוה עכו"ם, ומה הגמ' מקשה בסמוך דמצווה על שביתתו. [והאבנ"ג הוכיח מזה דמל ולא טבל נכנס קצת לקדושת ישראל, ומחוייב בשמירת שבת].

ולפ"ז לא מצאנו חיוב להטביל עבדיו ואמותיו. והאחרונים הביאו דבס' הפרדס [המיוחס לרש"י] כתב דאין חיוב על האדון לטבול שפחותיו. אבל תוס' [שבת קלה:] כתבו דמחוייב מהטביל שפחותיו. [אא"כ לקחום ע"מ שלא להטבילם].

והרמב"ם [ק"פ ה ה] פסק דטבילת שפחותיו מעכבת בפסח [כדרש"י]. והשאג"א [נג] הקשה דל"מ חיוב להטבילם, ורשאי לקיימן בנכירותן. וכה"ק המנח"ח [יז יב] וכתב דהוה גזיה"כ שמעכב, אע"פ שאינו מצווה.

הרמב"ם [מילה א י] פסק דעבד יליד בית שלא טבלה אמו אף שנימול לח' אינו דוחה את השבת¹⁰.¹¹ והראב"ד השיג דדוחה שבת. והגר"ח [שם] כתב ד"ל דסברת הרמב"ם דעדיין לא

1 ויל"ד דאם קנה מתחילה ע"ד כן אינו אונס. [ועוד יל"ד ע"פ מש"כ התוס' בע"א דהוה רק עצה טובה שלא למולו בע"כ].

2 [וצ"ב דקודם מילה הוה עכו"ם גמור].

3 אפי' בנוול משפחה שטבלה, דנתחייב כבר במצוות.

4 וזכרון שמואל [מכתב יא] הביא סמך לזה מדברי תשוב' ר"ע גאון דהלוקח עבד חייב 'להתייחד' לאלתר, ואם אינו מל עד י"ב חודש מגלגל עמו וכו'. [ופי' להתייחד גירות ע"י טבילה. והדבר תימה א"כ היאך חוזר ומוכרו לעכו"ם. וצ"ל דהיינו לקבל עליו ז' מצוות, וכמ"ש הרמב"ם [שבת כ יד] דאם עדיין עובד ע"ז אסור להחזיקו אפי' יום א' בא"י].

5 וכן נסתפק החזו"א [קלד אות א] דכיון דמצוות המילה הוה על רבו, והעבד אינו מחוייב, לא יעכב בגירות. ודחה דלא משמע כן.

6 וכן בתוס' הרא"ש מ: מבואר דבשעת עבדות ע"כ מלו, דאל"כ אינו עבד.

7 והאמר"מ [כב כג] נסתפק דלפ"ז אם חזר וטבל לעבדות יצטרך הטפת דם ברית, דהמילה הראשונה לא הוה מעשה גירות [למש"כ הרמב"ן מ: בשם התוס', אבל למש"כ הרמב"ן שם דכל שנעשה למצוות מילה סגי בזה].

8 וכתב דלא מסתבר דנחשב 'זכות' [להיות עבד] דנימא דמהני מדין זכין, וכבכתובות יא.

9 ועוד אברהם נצטווה, ואף דבימיו לא היה עדיין גירות.

10 אבל דעת רבינו ירוחם [הו' בש"ך רסז ו] דכל מילת עבדים לא דחי שבת. דרק מילת ישראל דוחה שבת. והאחרונים תמהו דבגמ' שבת קלה: להדיא דיליד ביתו [משפחה שטבלה] דחי לשבת.

11 וכ"פ השר"ע [ר"ס רסז], ומבואר התם דאם לא מלו האדון, ב"ד חייבים למולו. [וקאי אף כשאמו לא טבלה דבעי מילה לשם גירות. ויל"ד דבי"ד אינם בעלים לענין זה].

הושלם הגירות עד שיטבול אח"כ, דבעינן מילה ואח"כ טבילה [וכדעת תוס' מ: ד"ה מטבילין, וכ"ד הגר"ח לדברי הרמב"ם].¹ ועוד פי' הגר"ח דכיון דקודם המילה עדיין הוא נכרי, וחובת המילה הוא רק מדין האדון, א"כ דינו ככל מילת גירות דלא דחי שבת [ואף שיש בזה דין יום השמיני], ואף שנשלם גירותו ע"ז. והחז"א [בגליונות] השיג דבקטן א"א להטבילו דהרי חסר בקבלת מצוות,² וע"כ מוכח מזה דאף כשאינו מעשה גירות דוחה שבת [לראב"ד].

כשהוא אומר למען ינוח, הרי עבד מהול אמור וכו'. הרמב"ם [שבת כ יד] כתב דכשם שמצווה על שביתת בהמתו, כן מצווה על שביתת עבדיו שמלו וטבלו וקבלו עליהם מצוות,³ ואע"פ שהם בני דעת. והראב"ד השיג דהוה כנשי ישראל גמורים, ובני עונשין בעצמן [ואי"צ בזה לצווי האדון].⁴ ולא הזהירה תורה אלא על עבד תושב, שלא מל. וה"ה ביאר דלרמב"ם הוסיפו צווי נוסף על האדון. [וע"ע משנ"ב שד א דהאריך לבאר].

בעבד ערל. ואסור מדאורייתא לעשות מלאכה עבור ישראל [וכמ"ש תוס' בגר תושב]. והרשב"א כתב דאף אם העבד עושה ע"ד עצמו מלאכת רבו, וחייב להפרישו. דעבד עושה ע"ד רבו [וכמו קטן, לק' קיד, משא"כ עכו"ם, וכן גר תושב אדעתא דנפשיה קעביד]. ובש"ת הרשב"א [א נט, וכ"פ בשו"ע שד א] כתב דמ"מ אם עושה מלאכת רבו ע"ד עצמו, וניכר שעושה ע"ד עצמו, אינו מצווה להפרישו, כדאמר' [לקמן קיד]. קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו.⁵

וכתב הרשב"א דה"ה דאסור לעשות מלאכה לישראל אחר [ע"פ צווי], דלא גרע מגר תושב. וכ"כ הריטב"א דאסור לרופאים לעשות מלאכה בשבת ע"י עבד, ורק ע"י גוי גמור.

ודעת הרמב"ן [תורת האדם] דהיינו דוקא בעבד שקיבל עליו ז' מצוות. וכתב ה"ה [שם] דכ"מ ברמב"ם שהוסיף דאין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. [אלא שאסור לקיים עבד כזה בא"י]. אבל הביא דהרשב"א [שות א נט] חלק דכל עבד אסור מדאורייתא. [והו' ב' דיעות בשו"ע שד א].

תוד"ה זה. פי' הקו' ומחלל שבת כעכו"ם וכו'. ובחי' ר' מאיר שמחה כתב דרק מלאכת קרקע נחשב חילול שבת, ככופר בעיקר.⁶ והערול"ן כתב דלרש"י גר תושב עושה מלאכת אוכל נפש, וכישראל ביו"ט [וכדאיתא בכריתות ח:].

ובתנ"י כתב דאם ירצה לקבל עליו לשבות הרשות בידו, כיון דדעתו להתגייר מותר לשבות.

במג"א [שד יב] כתב דמי שקיבל על עצמו מצוות הנוהגות באשה, נתחייב בהם. והאחרונים האריכו לתמוה דכל שאומר שמקבל על עצמו חוץ מדבר א' אינו גר [וכדאיתא בבכורות ל:], ואין גירות לחצאין.⁷ ומנ"ל למג"א דמהני קבלתו יותר מדין גר תושב. ובלא מילה וטבילה אינו בכלל ישראל כלל, והוה כגוי גמור, ואם שבת חייב מיתה. והביא"ה [ד"ה א"י] כתב דאפשר דס"ל דגר תושב בתחילת גירותו יכול לקבל עוד מצוות, וחלה קבלתו להחשב גר תושב לענין זה. [וסמך לזה בגמ' ע"ז סד:]. ואין בזה דין גוי ששבת, כיון דקיבל עליו שבת ומחוייב לשומרו.

בפשוטו נקטו האחרונים דגר תושב, ע"י שמקבל עליו ז' מצוות נחשב כעין קבלת גירות, וחל בו דין גר תושב. ובנו הנוול ממילא הוה ג"כ גר תושב. אבל הגר"ז [מכתב בסה"ס, עמ' האחרון] כתב דלא חל כלל על הגברא, אלא דנאמר דין דבעי קיום המצוות ע"י קבלה, שיקבל על עצמו עול ז' המצוות.

היכא דפסקה למילתיה. ע' רש"י ותוס' כמה פי', וברמב"ם [מילה א ו, ואיסר"ב יד ט] סתם בזה. וע' יש"ש ומפרשים.

בשא"ג א [נג] ומנח"ח [יז יא] נקטו דהיכא דאינו מתחייב למולו [כגון שגלגל או לקחו ע"מ

- 1 ואף בקטן תוך ז' דעדיין לא חל שם 'ערל'. [ואפשר דבזה נסתפק הגר"ח].
- 2 ועי"ש שפי' דיש ב' גדרים בדין 'יום השמיני'.
- 3 אבל הגר"ח נקט דמהני הגירות על הקטן, ע"י מילה וטבילה. ובעבד קטן אי"צ קבלת מצוות. [דיש זכות לאדון לכופו, או מדין זכין].
- 4 וקאי לשיטתו [הו' לעיל מ:ז] דעבד בעי קבלת מצוות.
- 5 דילפי' מלמען ינוח 'מכוך', דהעבד בעצמו מצווה על כך [וכ"כ בקובה"ע לח טו].
- 6 ומשמע דעובר איסור, אלא דאינו מחוייב ע"כ [וצ"ע דהרב מצווה על שביתת עבדו לדעת הרמב"ם].
- 7 וכמו שהביא הב"י [מד] דעה מהראשונים.
- 8 ועוד י"ל כמ"ש תוס' סנהדרין [עח: ד"ה לא] דרק מחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר.
- 9 והביא"ה הוסיף דדוקא בעבד שקנוי גופו ויש עלי ושמ עבד גילתה תורה דדי אם יקיים מקצת מצוות.

שלא למולו], אף אינו מעכב את רבו מאכילת פסח. [וע"ע בסוגיה לקמן עא.]. והאחרונים [ע' אבי עזרי מילה א] דנו דודאי נתחייב למול, אלא דהוה כעין אונס. [ויל"ד לכל הפי' בפסקא למילתיה].

לקחו ע"מ שלא למולו. באבי עזרי [מילה א א] הקשה דהוה מתנה עמש"כ בתורה². ותי' דכיון דהתנה, לא קנה זכות ממון לענין למולו ולקנות גופו, ועי"ז הוה כשכיר בעלמא³, ואינו בכלל חיוב התורה.

גר שנתגייר כקטן שנולד. בסוגיין קאי לענין עונשין [ונח' בזה התנאים], אבל לענין דיני קורבא לכו"ע כקטן שנולד [וכמ"ש בת"י]. ובת"י [וכן תוס' סנהדרין עא: ד"ה בן] דהכא איירי בידי שמים, אבל אם נתחייב מיתה בבי"ד אינו פטור [וכדמבואר בסנהדרין שם]. והקדמונים [שו"ת בית יעקב ג, שבות יעקב א קעז] דנו האם יש דין תשובה על מה שעבר לפני שנתגייר, ויפסל לעדות עד שעשה תשובה.

מפני ששהו. המפרשים האריכו דאין חיוב לגוי להתגייר, ומה שייך ע"ז עונש.

מט. איזהו ממזר

כל שאר בשר שהוא בלא יבא. אבל הרמב"ם בפי'ה"מ כתב כל שאר בשר, וכל שהוא בלא יבא. משמע דהוה תרי מילי. ורע"א הקשה דמשמע בגמ' דמתני' ס"ל דדוקא חייבי לאוין דשאר.

רש"י ד"ה כל. כגון נושא חלוצתו דהוי בלא יבנה, והוי לאו דקורבא. וצ"ב מ"ש ממחזיר גרושתו דלרש"י לא נחשב שאר. ובחי' הגר"נ [י:] הביא מזה דאיסור לא יבנה הוה קלישות באיסור אשת אח⁴. ואסורה מחמת אחיו, והוה קורבא. וכן ביאר הבית מאיר [קסא] ברש"י [נ:] דכ' דיש איסור אשת אח בחלוצתו, וכוונתו לאיסור לא יבנה. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דנושא חלוצתו לא נחשב שאר. [ולתוס' ושאר אף מחזיר גרושתו הוה שאר, א"כ לא יבנה נחשב שאר מחמת אישות דידיה].

תוד"ה שמעון. דסתמא דהאומר נראה עיקר. ואף דיש כמה סתמי משניות כר' עקיבא [כדאמר' נב, ולמקשן ע. וצב.].

בא"ד לעיל פ"ק אמרי' וכו' [גבי יבמה לשוק]. הרש"ש הקשה דיבמה לשוק אינו לאו דשאר. ועי"כ דכוונת התוס' לאפוקי מדר' סימאי.

בא"ד ולעיל [מה]. פסקי' עכו"ם וכו'. המהרש"ל תמה אדרבה הגמ' [מה:] מבואר דהוה משום דלא דמי לאשת אב, ואף לר"ע ילפי' משומרת יבם דאביו, ובעינן דומיה. ותי' אליבא דרב סימאי לא תליא באשת אב כלל, ולפ"ז ראיית התוס' דלא קיי"ל כר' סימאי דלאו דשאר⁵. [ולפ"ז מבואר בתוס' דלר' סימאי הולד ממזר מעכו"ם ועבד⁶]. [אמנם צ"ב א"כ היאך תוס' הוכיחו דהלכה כשמעון התימני, דאפשר דהלכה כר' עקיבא דשאר].

מ"ט דר' עקיבא. דהולד ממזר, וכן בכל מקום דס"ל דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין. ובתוס' קידושין טז: [וכן לעיל מד:] כתבו דהא דר' עקיבא אמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין לא ידעינן אלא משום דשמעין דאמר יש ממזר מחייבי לאוין, וכיון דיש ממזר דין

1 ובשאג"א כתב עוד דאפי' לר' עקיבא דאין מקיימין, הוה רק איסור לקיים, ומשום דעבר איסור זו לא נאסר באכילת הפסח. [ולכאורה כוונתו דלא כר"י בתוס' דרמי עליה מצוות מילה. אלא כריב"ן דהוה דין בעלמא לגיירם]. והאבי עזרי תמה דלא גרע משפחותיו שלא טבלו דמעכב באכילת פסח. [והשאג"א רמז לזה, וצ"ב כוונתו].

2 [ויל"ד שהתנאי עם הגוי].

3 אבל לראשונים דיש קנין הגוף אף כשלא מל, עי"כ אינו רק שכיר בעלמא.

4 וכדמשמע במאירי [י:] [וע"ד מש"כ תוס' שם דהאיסור לא יבנה מנתק לאיסור אשת אח, דאילו לרשב"א [מא]. דהותר בשעת נפילה ואינו חוזר אף אחר חליצה, עי"כ הוה איסור בפנ"ע]. אבל הרמב"ן בסה"מ [לאוין שהוסיף יד] הדגיש דלא הוה מחמת איסור אשת אח.

5 [אמנם לקמן סט יש סתם משנה דמעכו"ם ועבד הולד ממזר, והגמ' ע. מפרשת כר' עקיבא או משום דלא תפסי קידושין. ועכ"פ לא קיי"ל כסתם, ועי' תוס' טז: דהעמיד את הסתירות בסתמי משניות האם הולד ממזר מעכו"ם ועבד].

6 אבל תוס' טז: כתב דכל הנידון האם הולד ממזר בעכו"ם הוא רק אליבא דר' עקיבא. [אם נאמר דלא פליג, א"כ כוונת התוס' שם למ"ד דוקא חייבי לאוין דשאר. וצ"ב אמאי תליא זה בזה, דהא עכו"ם ועבד לא הוי שאר. וצ"ל דלר' עקיבא אמרי' דהסברא דלא תפסי קידושין אלים, ולא בעי כרת דוקא. וצ"ע].

הוא דלא תפסי קידושין. ועפ"ז כתב דהא דבעינן קרא [שם] דאין קידושין תופסין בעריות, היינו רק לר' יהושע, אבל לשמעון התימני ידעינן כן מהא דהוה ממזר. [דממזר הוה סימן או תולדה מהא דאין קידושין תופסין].

וסבר לה כר' יהודה וכו'. ולפ"ז מבואר דר' יהודה ס"ל כר' עקיבא. וכן מבואר בגמ' סנהדרין נג. דס"ל כר"ע. אבל לאידך לישנא שם ס"ל דלא כר' עקיבא. ובתוס' [לעיל י: ד"ה לרבי י.] כתבו דאפשר ליישב את הפסוקים כר' יהושע.

באנוסת אביו. מבואר דנחשב שאר, והרש"ש הקשה דאמר' לק' צו. דע"י אונסין ליכא שאר. ות' דנאסרה עליו מחמת קורבת אביו [וזהו שאר], אף דאינה שאר של אביו.

ולר' סימאי, נפקא להו מדכתיב 'ולא'. בפשוטו היינו מיתור הו' [והאחרונים הקשו דמנ"ל לרבות כל מילי, אפי' מה דלא דמי כלל]. אבל הריטב"א גרס נפקא מ'לא יבא'. ופי' דקרא קאמר כל לא יבא הוה ממזר. כלומר כל שאין לו ביאה בישראל ואפי' באיסור עשה וכו'.

ובגמ' בכתובות ל. מבואר דבעולה לכה"ג הוה עשה דאינו שווה לכל, ולכ"ע לא תפסי קידושין. ורע"א הקשה דא"כ היאך ילפי' אלמנה לכה"ג, הרי אינו שווה בכל. ות' דכיון דהיא מצווה נחשב שווה בכל [וכמ"ש תוס' לעיל ה. ד"ה ואכתין משא"כ לאו דבעולה דנחשב אינו שווה בכל [בכתובות ל.] וביאר רע"א שהעשה דבתולה הוה רק עליו, והיא אינה מצווה. וע' לע' שם. והערול"ג ואחרונים שם האריכו בזה.

רש"י ד"ה ולר' סימאי. כגון מחזיר גרושתו משנשאת. ולפ"ז סתם משנה דדף מד. פליג אמתני' דידן, וכ"כ רע"א². והרשב"א וריטב"א הקשו דלא סתים תנא כר' סימאי דלא בעי שאר³.

ותוס' [ד"ה הכל] חלקו דמחז"ג וסוטה אסור משום אישות, ונחשב לאו דשאר. וכ"כ שאר ראשונים, והרשב"א ביאר דנאסרה מחמת שהיא אשתו, ואשתו שארו היא.

מט:

תוד"ה הכל [בע"א]. וי"ל אליבא דרב וכו' איצטריך לאשמועינן. דממזרות תליא בתפיסת קידושין. ולשון הרמב"ן דכיון דל"ל קידושין על אחרים הו"ל כחייבי לאוין דשאר א"נ כחייבי כריתות⁴. והאחרונים [קובה"ע לה א, ה' לעיל מה] חקרו האם הוה סימן או סיבה. ויל"ד דהכא לא תפסי קידושין מחמת אישות המת [ודין קנין], ולא מחמת חומר האיסור.

בא"ד וטעמא אור"ת דהוה כעכו"ם ועבד דאין קידושין לשום אדם. ע"פ הגמ' לעיל מה:; והאחרונים העירו דל"ש כאן סברת הרשב"א דהטעם דעכו"ם אינו ממין קידושין. אלא דמבואר דכיון דבפועל אין באשה הזו צד קידושין, לא הוה ממזר [וע' מש"כ בזה לעיל שם]. והמקנה [קידושין סח] הקשה דאף נדה אסורה לכל העולם, [ואף לס"ד דלא תפסי קידושין] הולד לא יהא ממזר. ועוד הקשו האחרונים דלפ"ז שומרת יבם שהיא ג"כ ערוה לא יהא הולד ממזר. [וע' ח' ר' ראובן כג]. ור' אהרן [אוסף חידו"ת י] ביאר דכוונת התוס' דהדין יבמה גורם שהיא אסורה על כל העולם, אבל האשה הוה בת קידושין [כשתחלוץ ויסתלק השם יבמה, וכמ"ש בתוס' בסמוך]. ולא יתכן דהאיסור יבמה יגרום איסור ממזרות ותפיסת קידושין, דא"א לתפוס החבל מב' ראשיו.

והרמב"ן הביא בשם הירושלמי הרי יבמה שזינתה [ונאסרת על היבם לרב המנונא לקמן פא]. דאסור על כל העולם, ולא פריק.

בא"ד אלא ביאה הוא דאית ליה. האבנ"מ [קעד] הביא מדברי התוס' כאן דאף בחייבי לאו ועשה לא תפסי קידושין ביבמה [ודלא כמהרש"א ומאירי לעיל כ.]. [וע"ע רש"י נב.]. אבל האחרונים כתבו דבכל יבמה דיש מצוות יבום ודאי ל"ק, ומאמר הוה רק דרבנן. ודוקא חייבי לאו ועשה דאין מצוות יבום. ולפ"ז אין ראייה מדברי התוס'.

בא"ד לחלוץ כמו לייבם. הקר"א הקשה מ"ט ל"מ טעם זה לר"ע. והחז"א תי' דסברא זו מהני

- 1 והאחרונים הוסיפו דאם נחשב מום זר, ע"כ דל"ש בזה קידושין.
- 2 והריטב"א הקשה דהו"ל לגמ' להקשות סתירת המשניות בהדיא.
- 3 וצ"ע מלקמן צב. גבי יבמה לשוק. וצ"ל במשנה הוה ממזר דרבנן, והברייתא קאי בפנ"ע [ועי"ש בתוס']. ולקמן סט גבי עכו"ם ועבד כמסקנא ע. דקאי אף לרבנן [ואפשר דאף להר"א, קאי כר' עקיבא דחיי"ל דשאר, ול"צ איסור חמור כ"כ].
- 4 וקצת משמע דהוה רק ס"ד דדמי, אבל אליבא דאמת לא דמי. אבל בתוס' מבואר דבאמת דמי, אלא דיש סברא בפנ"ע, וכמ"ש ר"ת.

רק משום לא דמי לאשת אב.

רש"י ד"ה דהא. אף לאחר שזינתה לא פקעו מינה קידושיה הראשונים. [וכל"כ הריטב"א]. והרמב"ן הקשה מנ"ל כשגירשה תפסי קידושין. וכל"כ כיון דלא פקעי קידושין ראשונים¹. ומבואר מרש"י לפ"ז כשנעשית ערוה היה צריך להפקע הקידושין, ומזה ילפי' דאף אחרי שגירש תפסי קידושיה. ובתוס' הקשו דבנדה לא פקעי, ומ"מ ס"ד דלא יתפוס קידושין מתחילה. והרמב"ן תי' דהוה שינוי החוזר לבריתו, ואם אתה אומר פקעי לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה. אבל עכשיו [כשהיא נדה] כיון דהוה חייבי כריתות, הוה קידושין שאין מסורין לביאה. והאחרונים דנו דמשמע ברמב"ן דהא דקידושין לא תפסי בחייבי כריתות הוה משום קידושין שאין מסורין לביאה [ודלא כיסוד האחרונים דהוה משום ה'שם ערוה'], והקשו דלא דמי למקדש א' מב' אחיות [קידושין נ], דהתם ע"י הקידושין נגרם האיסור.

והאחרונים [אבנ"מ יח ועוד, ע' קה"י לז] העמידו דנח' רש"י ותוס' כשמקודשת, ונעשית ערוה אח"כ, האם נפקע הקידושין². ורע"א תמה דשנעשה פצוע דכא, אמאי לא יפקע קידושין לר' עקיבא [וע' לקמן עט:]. וצ"ע. ועוד הקשו האחרונים דהמקדש חוץ מפלוני, והשני קידש, מבואר בגיטין פג: דלא פקע קידושי הראשון. וכן מקדש לאחר ל' לר' יוחנן דקידושין ק' תופסים כשרגא דליבני [קידושין ס]. ובקוב"ע [ד ז] תי' דאיסור אשת איש יש תקנה בגירושין ולא מהני להפקיע. ובקה"י [לז] דן דלא חל ה'שם ערוה' שבקידושי בתרא לאסור אראשון. [ועוד דנו האחרונים לענין זיקה, כשנעשית ערוה האם תליא במח' רש"י ותוס'. ואכ"מ].

אבל תוס' [קידושין סח.] כתבו דמשמע מתוך פרש"י דדוקא כל עוד הסוטה עדיין תחתיו לא הוה הולד ממזר, אבל אחרי שגירש הוה ממזר, ולא תפסי קידושין להחזירה³. ורע"א נקט כן בעיקר פרש"י.

רש"י ד"ה אי כרב. לא תהיה בה הויה לזר, והולד ממזר. ובחי' ר"א מן ההר משמע מרש"י דבשומר"י הוה הולד ממזר לרב, ושמואל ספק. והביא דכ"כ ההשלמה⁴. אבל לתוס' [ד"ה הכל] כוונת הגמ' דמטעם זה אביי לא כללו בהך כללא. ורע"א הקשה דהמ"ל דלא כללו, דאביי אתא לאפוקי אף לר' סימאי, וצ"ע.

תנוד"ה סוטה. ויל' דלא בעי לאוקמא בסוטה, שנזאה בתחילת נשואיה. המשנ"ל [נערה א ג] הקשה דאיירי אחר שגירשה והחזיר, והוה שנזאה מתחילתה.

בא"ד ויל' דמי כתיב כי תהיין לבועל. ע' משנ"ל [איסור"ב יט ה] דהקשה דהכא קאי לר' עקיבא, דלא דרש כן. וע' ערול"נ.

בא"ד פ"ח סוטה דרבנן מיהא הוה. ע"פ הדין אשה שהלך בעלה ממדינת הים. ותוס' חלקו דהתם הוה קנס. וע"ע תוס' לקמן צב. והפוסקים דנו האם גדר הקנס דהחשיבו שיש אישות לראשון, או דהוה תקנה בעלמא.

תוד"ה אי מתוך פ"ה. וכל"כ רש"י נה: [ע"ש] דהוה לא והבא מכלל עשה. והערול"נ כתב דרש"י כתב כן רק לר' עקיבא. ובבית מאיר [יח] כתב דכוונת רש"י דלאביי אי עביד מהני, אבל אי לא מהני אינו לוקה על עבר אמימרא דרחמנא. אבל אליבא דרבא, לא תפסי קידושין, ולוקה.

משנת רב"י קב ונקי. האחרונים הקשו דלעיל לז רבא"י ס"ל יש ממזר מאשת אח, א"כ דברי המגילת סתרים סתרי אהדי.

אספקלריא. הר"ש [כלים ל ב] פי' דהוה מראה זכוכית לראות צורת הפנים. אבל הרמב"ם [פיה"מ כלים שם] ביאר שהוא מסך, דהנראה מבעד מסך זכוכית אינו נראה במקומו האמיתי. והוסיף דמשה רע"ה השיג את הבורא בתכלית מה שאפשר לאדם וכו'.

- 1 ובאתון [ט] הביא דבכמה מקומות דחזינן דמה שכבר חל לא פקע כ"כ בקל [וע"ע קה"י לז].
- 2 אמנם י"ל דאף לתוס' פקע הקיד' כשנעשית ערוה, אלא דבמה דבסוטה יש גזיה"כ דלא פקע א"א ללמוד ממנו שיתפוס אח"כ קידושין.
- 3 והאחרונים דנו במקום שנפקע הקידושין, האם נאסרת לקרובים, וכמו גט, או דהוה הפקעה בעלמא. [וע' מש"כ בזה לעיל ט. ויח].
- 4 וע' תוס' פד:.
- 5 ותוס' קידושין כתבו בשם הר"ש מדריש דכיון דכל זמן שלא גירש לא הוה הולד ממזר, אין לומר דמשום דגירש גרע ויהא איסור נוסף. וא"כ ה"נ י"ל דתפסי קידושין דהא בהא תליא. [ומשמע דס"ל דמסברא לא חל קידושין אח"כ, אלא דיש סברא דלא חל חומר האיסור אח"כ, ולכן תפסי קידושין. ולפ"ז מתורץ דבנדה לא יפקע הקידושין, ואילו היתה נדה וגירשה אפשר דחול שוב קידושין. אבל בפנויה בעלמא ס"ד שלא יחול קידושין].
- 6 וכל"כ בתוס' חד מקמאי [עה"ג, ונקטו דהוא בעל ההשלמה].

שאינה מאירה. פרש"י כסבורין לראות ולא ראה. והרמב"ן הביא בשם ר"ח דשאר נביאים הבינו מעצמן, אבל לא ניתנה רשות לכל בריאה לראות ההוד והכבוד הגדול בכבוד השכינה. והרמב"ן כתב והאמת דכל הנביאים הסתכלו ב'עין' אבל משה רבינו הסתכל בהסתכלות הדעת, והיא תפארת ישראל.

והרמב"ם [יסוה"ת ז ו] כתב דכל הנביאים בחלום או במראה, ועל ידי מלאך ולפיכך רואין מה שהם רואין במשל וחידה. ומשה לא ע"פ מלאך, ואין שם משל, אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ומשל.

והמהר"ל דיסקין [שור"ת סוף ח"ב, הו' באבי עזרי הל' יסוה"ת] כתב דשמחזות הנבואה בעולמות העליונים, ויורדת לאט עד שנמצא בהשגת הנביא. והנביא מסתכל בנפשו יודע הפתרון, וכל שנפשו זכה ובהירה רואה הפתרון צח יותר. וזהו שאמר שמושה ראה באספקלריא המאירה. אבל שאר נביאים לא נתנבאו שקר ח"ו, אלא שמתקיים הנבואה ע"י הבנת הנביא והפתרון. ומשה זכה לאפקלריא המאירה, ואף הנבואות שנמסרו לאברהם וכו' נמסרו למשה ברוה"ק ביתר עז, ולא כמעתיק, ולכן נקראת תורת משה. [ובזה ביאר דנבואות בלעם היתה נבואה מפורשת, שלא יוכל לפרש ע"פ דעתו].

ג.

משלימין לו, דברי ר"ע. המהרש"א הקשה דמשה רצה ליכנס לארץ, ולא אמרו שנתמלאו שניו. ובערו"ל תי' דדינו כמלך, וכדין ציבור דקורעין גמר דינו. ובהג' ראמ"ה כתב דאף לר' עקיבא יתכן להוסיף לו, אלא יותר מסתבר לתלות דממנו הוא.

תוד"ה שנה. יבמתו היא משנה שאי"צ. ובתרי"י [ותוס' יז: ביארו דרב יוסף ס"ל אין זיקה, ולכן ה"ה בחייה. והרמב"ן פי' דכל הבבא הוה אי"צ, דכבר נשנה לעיל מא.

הדרן עלך פרק החולץ

בס"ד

פרק רבן גמליאל

אין גט וכו' מאמר וכו' בעילה וכו' חליצה. הריטב"א פי' דהמשנה מקדים לפרש דיני מאמר וגט, דדרבנן וחביבין [וכהא דאמר' ב:].

רש"י ד"ה אין גט. דאי קמא אהני הא פקע, והוי כמגרש נכרית. רש"י פי' כמו רבא [נא.], דסברת ר"ג דמספקא ליה האם גט ומאמר מהני, אבל למסקנא [אביי] סברת ר"ג דמהני בחד צד¹. והערול"נ דייק מלשון רש"י דהגט מהני מדאורייתא להפקיע זיקה ולהתירה לשוק [לרבא], [דספק] האם ילפי' מק"ו מא"א [וכס"ד בגמ' קידושין יד. וכמ"ש תוס' נא: ד"ה ביאה] בשם ר' יצחק בר' ברוך לדעת ר' נחמיה דמהני גט ומאמר מדאורייתא. ובקרא [נא.] נסתפק האם לרבא מהני לר"ג מדאורייתא, והביא דירושלמי מבואר דמהני מדאורייתא [לאסור לאחים²], אבל כתב דבבבלי מבואר דהוה מדרבנן³. ובתוס' [נא: שם] חלקו על דברי ר"י ב"ב, דלא מצאנו שום תנא דגט מדאורייתא לפטור. וכ"ד הראשונים [נא.] וכן יל"פ דכוונת רש"י דמדרבנן החשיבו כמגרש נכרית, וכאילו פקע הזיקה.

רש"י ד"ה ולא בעילה אחר בעילה. ובא הוא על צרתה, ביאת זנות בעלמא היא. וכ"כ המאירי דבשוגג זנות בעלמא היא, ואם בעל לשם קידושין לרבנן תפסי קידושין, ולר"ע לא תפסי. אבל רע"א כתב דהרישא ע"כ כר' עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין. [וכ"כ כמה ראשונים דהסיפא דהבעילה כשהיא בתחילה אין אחריה כלום קאי כר' עקיבא, וע"ע נג.].

תוד"ה אין מאמר אחר מאמר. אבל הכא שהיא זקוקה לו וכו'. האחרונים הביאו דמשמע מדברי התוס' דלא תפסי קידושין כיון דזקוקה לו. [ולא כמ"ש רש"י נב. דכלפי קידושין דעלמא קאי באיסור אשת אח]. ובפשוטו כתבו האחרונים [אבנ"מ קעד בדעת הרשב"א] דהוה גזיה"כ ביאה גומרת ואין כסף ושטר גומרין בו [וכן משמע ברמב"ם בפיה"מ כאן]. אבל הריטב"א [קידושין ד: כתב דהא דל"מ כסף ושטר ביבמה, דכיון דזקוקה ועומדת הוה כארוסה, וביאה עושה נישואין. אבל כסף אינו עושה נישואין. והאחרונים כתבו דבזה מתיישב לשון התוס' יותר].

בא"ד ולהכי לא קאמר בגמ' זו דברי ר"ע. ועוה"ק הראשונים דמאמר' בסיפא ר"ע, מכלל דרישא לאו ר"ע היא. [והראשונים כתבו די"ל דברייה חכמים פליגי על ר"ג]. ורע"א כתב דלר"ל [יא.] דעל צרתה בכרת, א"כ ה"נ הוה חייבי כריתות, וא"ש לרבנן.

בא"ד ולא כמו שפי' ריב"ן דר"ג כר"ע. דאחרי חליצה תפסי קידושין לרבנן דהוה חייבי לאוין. וכ"כ תוס' כז: ד"ה אי בתי' הב'. והתוס' הרא"ש ביאר דכיון דמהני קידושין אחר ביאה ל"ש אחר מאמר [וכ"כ המאירי]. והערול"נ דן דריב"ן ס"ל דמאמר מהני מדאורייתא, והוה כמו אחרי יבוס⁴. ובמשנת ר' אהרן [יח יא] ביאר דע"י המאמר נחשב [מדרבנן] דקנאה בחד צד, ובהך צד ראויה לקידושין⁵. ועוד פי' הערול"נ דריב"ן למד מק"ו, ולא עדיף מאחרי יבוס⁶, ומהני מדרבנן מדין מאמר.

אבל דעת תוס' דכיון דהיא זקוקה הוה רק דרבנן, ולא תקון כה"ג. וביאר במשנת ר"א [שם] דאף ה'צד' שקנה לא נחשב שפטורה לגמרי, ועדיין זקוקה. וכ"כ המאירי דתי' דכשחלץ נסתלק לגמרי, אבל כל שהיא זקוקה ל"מ תורת קידושין. אבל בתוס' הר"פ כתב דלא תקנו מאמר אלא כשהוא עושה בהיתר, אבל מאמר דאיסורא לא תקנו⁷ [ע"פ לשון הגמ' כט: ⁸].

1 והמהרש"א הקשה אמאי פי' רש"י כה"א. והאחרונים כתבו דכן דרך רש"י לנקוט כה"א.

2 אבל לא לפטור לשוק [לרבנן, והו' שם דעת ר"א בן ערך דמהני אף לפטור לשוק].

3 וי"ל דכוונת רש"י דמדרבנן נחשב דאין כאן זיקה.

4 ועוד דנו האחרונים לפרש דלריב"ן תפסי קידושין ביבמה, ואחרי מאמר לא גרע מחייבי לאוין [וכן משמע בתוס' ר"פ].

5 והביא מדברי הירושלמי דמקשה כע"ז, ותי' דלא אמרי' [ממה] נפשך בעריות. [והאריך שם דהבבלי לא ס"ל הך סברא].

6 ולכאורה היינו כצד נב: דאחרי חליצה שייך מאמר [דרבנן], ע"ש. [אלא דיל"ד דאחרי יבוס לא עדיף ממאמר אחר מאמר לר"ג. ורק אחרי חליצה תקנו. וי"ל דזהו סברת התוס'].

7 [ובפשוטו י"ל דהוה סברא דרבנן בעלמא]. וע"ד זה כ' החזו"א [קלד מד] דמאמר ל"מ בחייבי עשה. ולכאורה כוונתו דלא עדיף מביאה, דאם בעלו ל"ק [וכ"ש לצד דליכא זיקה ליבוס]. [אבל האחרונים דנו בזה, דדוקא קנין שהוא בעצם איסור אמרי' אם בעלו ל"ק].

8 ובית שמאי דמאמר קנה מדאורייתא. [וע"ש גדר הדבר במאמר דאיסורא].

יש מאמר אחר מאמר. ביבמה א'. האחרונים הקשו דע"י המאמר היא אשת איש [כלפי הדין מאמר], וכן אשת אח מכח החי, והיאך תפס בה מאמר אחיו. וכבר רמז לזה בשו"ת הרשב"א [ד שג, ה' בקובה"ע לדף לב] שכתב דכיון דמאמר דרבנן לא אחמור בכה"ג טפי שמאמר יקנה קנין גמור, ושתהא ככנוסה גמורה לו. ולכן יש מאמר אחר מאמר, וכן כשנתן גט למאמרו הותרה לאחיו, ואינה נחשבת גרושת אחיו [לעיל לב, ועי"ש מש"כ בזה].

והמאירי כתב דמאמר אע"פ שפוסלים לשאר אחים, אינן מעמידין אותו באיסור אשת אח. [וכ"כ הקה"י [כח] לפרש דברי התו"י לב.]. והקה"י ציין דרש"י כז: כתב דיש איסור קרובים מחמת מאמר. והאחרונים [חי' הגר"נ לב.] ביארו דמאמר נחשב שקונה את אישות המת, ואין כאן אישות מחודשת מחמת היבם, ולכן אין איסור קרובים מחמתו.

עשה מאמר וחליצה צריכה הימנו גט. פרש"י לאפקועי קידושין דיליה, דחליצה לא מפקעת קידושין. משמע דהחליצה מהני להפקיע הזיקה לגמרי, אלא דנשאר אישות המאמר. [ולא דאמרי' דהמאמר נחשב יבום במקצת, וכלפי מקצת הזה ל"צ לחליצה].

רש"י ד"ה ה"ז כמצותה. מפרש בגמ' אף' זו. האחרונים דנו דלמסקנת הגמ' [נב.] לא קאי. עי"ש.

נתן גט ועשה מאמר. הריטב"א כתב דאע"ג דמאמר פסול הוא [שכבר נפסלה בגט], אפ"ה צריכה גט למאמרו.

צריכה גט וחליצה. הרמב"ם בפיה"מ [לעיל פ"ג כט:] כתב דהנכון שיתן גט ואח"כ יחלוץ. והביאו דבשו"ת בית יוסף כתב דראוי לעשות שיהא חליצה כשירה טפי. ובב"מ [קע ב ה' בפתח"ת קע א] כתב משום הידור מצוה לגמור בחליצה, דהמצווה נקרא ע"ש גומרה.

רש"י ד"ה נתן גט ובעל. וצריכא גט, ואפי' לר"ע וכו' דגט לאו כחליצה דמי לאפקועי כולי זיקה. משמע דגט מהני לאיסור ולא להתיר, ולכן לא נחשב 'לאו גמור' דלא יבנה. והאחרונים הקשו תיפול"ל דגט מהני רק מדרבנן. וכ"כ הריטב"א צריכה גט לביאתו מה"ת, ואפי' לר"ע דמשום גט אינה בלא יבנה אלא מדרבנן. וחליצה לזיקתו מדרבנן, דביאה גרועה עשאוה כאילו זיקתו קיימת.

תנוד"ה ולא חליצה. היינו אפי' אחר חליצה פסולה. דאפי' שהיא זקוקה לו, ל"מ מאמר. [ועי"ע בסמוך].

תנוד"ה עשה [הא']. אבל וכו' שריא אף ליבם. כ"ד תוס' נב: [ד"ה או דלמא], אבל דעת רש"י [שם ולב.] דאסור עליו, וכ"ד הרמב"ם. ועי"ש.

ג:

מאמר בזו ומאמר בזו, צריכות ב' גיטין וחליצה. האמר"מ [ז טו] הקשה דלר"ל כשחולץ אח"כ, קיימא עליו באיסור כרת דאשת אח, וא"כ לדעת רש"י [מט:] כשנעשית ערוה פקע הקידושין², ואמאי בעי גט³. וכה"ק האר"ש [קו' זיקה לו] והוסיף להקשות דע"י החליצה מתברר [למפרע] דאינו זקוקה לו. ובקה"י [לז וכ"כ האו"ש שם] כתב דלמ"ד חליצה פסולה צריכה חיזור, עדיין זקוקה לו, ומדרבנן נחשב דלא חוזר לאיסור אשת אח. ועוד תי' האחרונים דמאמר נחשב יבום במקצת⁴, וכלפי צד אישות זה נחשב [מדרבנן] שהיא יבמתו, וכאילו אינה באיסור אשת אח.

רש"י ד"ה צריכות ב' גיטין⁵. הואיל וחברתה ביה אגידא⁶ ה"ל בונה ב' בתים. דע"י מאמר נחשב ב' בתים [דהמאמר נחשב מקצת בנין].

רש"י ד"ה וחליצה. לאחת מהן ופוטרת צרתה. וכן מבואר בבביתא [נא]. על כל הבבות במשנה, והגמ' העמידה כמ"ד אין זיקה, ולכן אי"צ חיזור לכל הצרות וכדין חליצה פסולה. אבל בגמ' נג. מבואר דהמשנה ס"ל דחליצה פסולה צריך חיזור, ובתוס' [ד"ה צריכות]

1 אבל האחרונים ביארו כוונת התו"י דע"י הגט נעקר המאמר למפרע. אבל אם לא גירש, נאסרה עליו. ומ"מ יש מאמר אחר מאמר, כיון דיש זכות לאח לאוסרה עליו, ה"ל חל קנין דידה.

2 יל"ד דאפשר דלרש"י בעי גט עכ"פ מדרבנן [ולא מצאנו בשום מקום בפועל שיוצא לרש"י בלא גט].

3 וכע"ז ילה"ק בעשה מאמר ובעל, דמדאורי' נעשית ערוה. [אלא ד"ל דגדר ביאה פסולה שאינה פוטרת, דנחשב לצד הזה דאינה ערוה].

4 אבל ברש"י [בע"א] משמע דמאמר וחלק, אינו נותר כלל ע"י המאמר.

5 ורש"י כתב אי לייבומי תרוייהו ה"ל בונה ב' בתים [דאורייתא], וצ"ב אמאי כתב כן, הרי אף א' אסור.

6 וקצת משמע מרש"י דכל הטעם משום דעדיין אגידא במאמר, אבל אם מתה היבמה, לא נחשב ב' בתים.

7 והאחרונים הביאו מזה דגדר מאמר כיבוס במקצת [וכן מהא דמאמר אוסרת צרתה אאחיס], דאי הוה קידושין אמאי יחשב בונה ב' בתים. [ויל"ד דאף ע"י גדר קידושין, מ"מ הוה בניית בית במקצת. והבא על הצרה עובר באיסור 'בניית' ב' בתים].

והראשונים כתבו דכוונת המשנה דבעי ב' חליצות¹. והרמב"ן כתב דפשיטא ליה דחליצה לכ"א משמע, והא דקתני ב' גיטין לאפוקי מר"ג דאין מאמר אחר מאמר, דלא תימה ד'צריכות' משום חליצה נקט. והרמב"ן כת' דלרש"י המשנה ס"ל דאין זיקה, אבל לס"ד [נג.] דס"ל חליצה פסולה צריכה לחזור, קס"ד דהוה ב' תנאים. א"נ קס"ד דב' חליצות קאמר. אבל בב"ש [קע ג] וגר"א [יט] הביאו דמכאן למד הטור דדעת רש"י דאף למ"ד חליצה פסולה צריכה לחזור, היינו דוקא באחים, אבל לא בצרות. [וכ"כ בתוס' חד מקמאי נא:]. והגר"א הקשה דזה סברא הפוכה מדברי שמואל לע' כז, דמיפטר נפשיה, ובעי חיזור לצרות. והאחרונים תי' דעל כל יבם רמי מצוות יבום בפנ"ע, משא"כ בצרות.

תוד"ה עשה. יתן גט למאמרו [לשיטתו דהותר אף יבמה זו בגט למאמרו², וע"ל נב: ולב. דעת שא"ר], ולעיל פי' וכו'. ובתוס' [לע' לב. ד"ה גט] תי' דלכתחילה גזרינן אטו גט לזיקתו [והחזו"א קכח ח כתב דהיינו כשדעתו לייבם אח"כ]. אבל הרמב"ן ורשב"א נקטו דאף לכתח' מותר לתת גט למאמרו. ותי' דה"ק דאם בא להוציאן צריך ב' גיטין. והרמב"ן הוסיף כיון דבכל מאמר כך הדין, לכן לא הו"ל למתני הכי. אבל הגמ' נא: מקשה לרבן גמליאל תתייבם, דר"ג מיהדר בתר בטולי למאמר הב'.

בין ביבם א' לב' יבמין וכו'. פרש"י כל הדין האמור למעלה. והרמב"ן מביא לפרש דקאי אסיפא, ומפרש ואזיל חלץ ועשה מאמר וכו'. והביא בשם הראב"ד דלא פי' בעל ובעל, דא"כ פשיטא דהוה אשת איש. והרמב"ן פי' דלא בעי למיחשב כולהו כי רוכלא.

חליצה, בין באמצע. פרש"י כגון גט לזו [דכיון דהוה אחר הגט נחשב 'באמצע']. והתוס' הרא"ש כתב בשם הקדוש מרדכי דדוקא עשה מאמר וחלץ, דעדיין צריך גט, ואין אחריה כלום זיקה שהמאמר יתפוס. אבל נתן גט וחלץ לא נקרא חליצה 'באמצע', דמאמר שעשה אחריה אינה כלום.

והבעילה וכו'. הראשונים כתבו דה"נ איירי בין ביבם א' וכו'. אבל האמר"מ [ח יא, יב] דייק מהרמב"ם [ה יא] דקאי רק לגבי הצרות ולא לגבי האחים, שהרמב"ם כתב רק דיבמות רבות מבית א', ונבעלה א' ביאה פסולה וכו' צריכות חליצה שאין זיקת היבום מסתלקת בביאה פסולה. והאמר"מ ביאר דכיון דבא עליה [אפי' ביאה פסולה], פקע הזיקה מאותה היבמה, משום ערוה דא"א. [וכעין דברי הגר"ח לתרץ על קושי' התוס' כט. גבי מאמר לב"ש, דפקע משאר אחים].

והאמר"מ הקשה דמתני' קאי כר"ע, וקאי אף על הצרה בלא יבנה [אף ביאה פסולה], ונימא דהזיקה פקע. ואי נימא דעשו כאילו ל"ק מדרבנן, א"כ ג"כ כלפי אחיו. ותי' דלא יבנה תליא בזיקה, וכיון דהפקיעו היבום לחומרא שוב לא קאי בלא יבנה. אבל קנין האישות לא הפקיעו, ולכן קאי באיסור אשת איש.

רש"י ד"ה אין אחריה כלום. ונפקא בגט בלא חליצה וכו'. הרמב"ן [וכן המהרש"ל] הקשה דרש"י [נא: בסוף העמ'] כתב דלר' נחמיה ביאה פסולה כמאמר, וקא בעי נמי חליצה לזיקתו. ולכן כתב הרמב"ן דאחריהן דוקא מאמר וגט. אבל היא עצמה צריכה חליצה לזיקתו. אבל המהרש"א נדחק בדברי רש"י נא:.

מ"ט אמור רבנן וכו'.

פרש"י דמדאורייתא ל"מ אלא חליצה, ומשום גט לא קרינן ביה שלא בנה. והריטב"א פי' כיון דאמר קרא דלא מהני כדאיתא בקידושין [יד]. למה אמרו רבנן דמהני.

בפשוטו משמע דעיקר תקנת מאמר, אטו ביאה אחר ביאה. אבל לקמן נב. איתא דעיקר מצוות יבמין ע"י מאמר, שלא יהא תחילת קניינו בביאה. [ויל"פ דמסברא מהני מאמר לקנות אבל

1 והבית מאיר [קע ח] כתב דגבי מאמר לזו ובעל לזו, ב' גיטין וחליצה, אי"צ חיזור וסגי בחליצה א', דכיון דהוה רק דרבנן לא בעי חיזור. והישרש יעקב פליג.

2 ע' שיעורי ר' דוד. וע"ע לקמן נא: מש"כ המאירי. ומ"מ שמואל פליג על סברא, ויל"ד במה תליא.

3 והרשב"א כתב דאף לשיטת רש"י והרמב"ם דהיא אסורה, מ"מ הצרה מותרת. וכתב ואפי' נאמר דהצרה אסורה לעושה המאמר, מ"מ הצרה ודאי מותרת לאחיו. וע"ל נב: ובסו"ד כתב הרשב"א דמשמע ברש"י כאן דבכל אופן אסור.

ובתורא"ש כ' בשם ר' מנחם דרבא קאי אמתני' שמת עושה המאמר, אבל לגבי ידיה לא אמרי' מאי דעביד שקליה וכן לגבי אחין נמי.

אינה נאסרת ע"ז, אלא משום גזירה דסוגיין].

והאחרונים הקשו דלקמן נא. מבואר דהא דיש מאמר אחר מאמר הוא משום דקנה רק במקצת, והמאמר הב' קנה בצד הפנוי, ואילו בסוגיין מבואר דהוה משום גזירה. וצ"ל דטעם הגזירה משום גזירה אטו ביאה וכו', אבל גדר הגזירה כדאיתא התם, משום מאמר אחר הגט.

רש"י ד"ה ומ"ט א"ר מאמר ביבמה מהני. לאסור חברתה. משמע דקושיית הגמ' אינה תקנו מאמר דבעי גט, אלא הא דמהני לאסור. וצ"ע.

ואתי למיבעל אחר ביאה. הריטב"א פי' צרתה, דהיא עצמה ליכא למיחש, דהוה אשת אחיו.

תוד"ה מדגט. חיישינן שיאמרו דהיינו מלבד הגט. אבל הריטב"א פי' דחיישינן שיאמרו דחליצה ל"מ לפוסלה, כיון דחזו דגט אינו פוסלה.

ומ"ט אמור רבנן ביאה פסולה יש אחריה כלום. פרש"י ולא אמרי' תסגי בלא חליצה. והריטב"א הביא מזה דקושיית הגמ' אמאי צריכה חליצה. והריטב"א הקשה דבכל הפרק יש אחריה כלום, משמע שיתפוס גט ומאמר [וע' לעיל ונא:]. וכתב הריטב"א מדהצריכו חליצה, אמור נמי שתפס אחריה גט או מאמר [וכתי' הגמ'].

ביאה פסולה. בפשטות סוגיין מצאנו ביאה פסולה רק בביאה שאחר הגט ואחר המאמר. אבל הגר"א [קע מה] וכן לה"מ [ו' י] הקשו לרמב"ם דכיון דחייבי לאוין הוה חליצה פסולה, כ"ש שיחשב ביאה פסולה ולא יפטור צרתה [הו' לעיל כ:]. מבואר דס"ל דכל היכא דהוה חליצה פסולה נחשב ביאה פסולה. וכ"כ האר"ש [קו' זיקה כג]. והחזו"א [קכז ו] ושאר אחרונים חלקו דביאה פסולה הוה משום גזירה דביאה אחר ביאה, ואינו חסרון בפטור.

גזירה ביאה אחר הגט וכו'. הריטב"א הקשה דמש"ה סגי לנו לגזור להצריך חליצה. וי"ל שרצו לגזור גזירות הרבה על ביאה זו לברר פסולה ולא ליתו למיטעי בביאה אחר חליצה. [וע' תוס' נא: סוד"ה ביאה].

רש"י ד"ה ביאה אחר מאמר היא. וקא פגע באיסור אשת אח. רע"א והאחרונים תמהו דהוה איסור אינו בונה ב' בתים [דהוה עשה לרש"י וכדלעיל יא.], ואמאי כתב דעובר באיסור אשה אח. והבית מאיר [קסב ב] תי' דכוונת רש"י דאיסור אינו בונה ב' בתים הוה מחמת איסור אשת אח [וע' מש"כ בזה לעיל י: ומט.]. והרש"ש העמיד דברי רש"י בב' יבמין ביבמה אחת, דהוה אשת אח החי.

כל כי הני תחלוץ וכו'. פרש"י כלומר מאי איכפת לן. והרשב"א וריטב"א פי' דהגמ' מקשה בתמיה, מה תועלת יש בזה. ועוד אמאי לא חיישינן אם אתה אומר חולצת מתייבמת². ולפ"ז תי' הגמ' דאין לו הנאה בזה, וליכא למיחש.

והאחרונים הקשו מכאן לדברי הב"ח [קסא שדיק מהטור] דיש איסור [דאורייתא] לחלוץ לב', דאינו חולץ ב' בתים [ע"פ הגמ' מד.]. וכתבו דלפירוש הרשב"א וריטב"א מכאן אין קושיה [אלא דהקשו דבחליצה פסולה, וכמה גזירות הצריכו ב' חליצות³].

נא.

מ"ט דר"ג. הרשב"א וריטב"א פי' דהפשטות כסברת רבנן, דהדין נותן דכיון דלא הופקע זיקת הבית לגמרי במאמר או בגט, דינא הוא דמהני מאמר של זה⁴. אבל תוס' [נא: ד"ה ביאה] כתבו דמסברא הול"ל כר"ג, אלא משום גזירה וכו'.

ואי מספקא, תהוי כביאה בתחילה. פרש"י דממה נפשך דאי מאמר קמא וכו'. מבואר ברש"י דלצד [לרבא] דמאמר קני, הביאה שאחריו אינה כלום. והריטב"א הקשה וא"ת הרי אף בביאה פסולה גזרו, וה"נ גזרו משום ביאה אחר ביאה. ותי' דאי משום ההוא טעמא די לגזור בביאה עצמה,

- 1 והביאו דבמאירי [ריש קידושין] כתב דאין המאמר גומרין בה להקנותה לו לשום זכות בעולם.
- 2 והב"מ [קסא] כתב דלדעת רש"י אע"ג דלעיל ג. ולא. משמע דחיישינן שתתייבם, הכא הוה גזירה לגזירה.
- 3 וי"ל דהאיסור דאורייתא הוה אילו יחשב חליצה מדאורייתא, וכיון דיש איסור ופסול בדבר ל"ש לעבור על איסור הזה. וכוונת הב"ח דמ"מ יש דרבנן עפ"ז במה שחולץ בחינם.
- 4 אלא אידי דמפרש טעמי' דר"ג מפרש טעמא דרבנן. והוסיף הרשב"א דבספרים מדויקים ליתא 'ורבנן וכו'.
- 5 ולפ"ז משמע דרבנן ס"ל דיש גט אחר גט מסברא, ולא בעינן לומר דיבם הב' הוה 'צד אחר', דומיה דמאמר אחר הגט [וע' בסמוך].

ולא לסתור כלל דממ"נ דכל התלמוד. והרשב"א חלק דמאמר דרבנן, והיכי אתי דרבנן ומפקע ביאה דאורייתא. ואפי' את"ל דמאמר דאורייתא [וכ"כ הערול"נ ה' במשנה], מ"מ המאמר אינו גומר כביאה לכו"ע, וע"כ יש ביאה אחר מאמר. [והרשב"א שוב הביא דבירושלמי מבואר כרש"י, וע' קר"א דהאריך בזה].

והרשב"א הביא בשם ר"ח דכוונת הגמ' דאי מאמר ספק, תבא הביאה הודאי ותדחה למאמר שהוא ספק. ותהוי ביאה בתחילה.

אלא אמר אביי, חד צד וכו'. פרש"י דגט דחי קצת, אבל גט אחר גט דחי קמא כל כח גט. והגמ' לע' כז: הביאה דמאמר לא עדיף מגט, וגט לא עדיף ממאמר, דא"כ לא יהני אבתרא. ותוס' שם כתבו דקאי כר"ג. [אבל פשטות סוגיין הטעם דהוה צד אחר וצ"ע].

והמאירי ביאר דהגט חל בחציה, ואינה נכנס לתחום מקום¹ שהמאמר חל בו. והריטב"א כתב אף לר"ג יש מקום שהוא קונה ויש מקום שהוא משייר, אלא [גט אחר גט] כיון דבחד צד וחד תכסיסא, אין השני מוסיף כלום². ויתר כנטול דמי.

והחזו"א [קכח יב] כתב דתקנו דמאמר וגט מהני לחומרא, ולא לקולא שלא יהני גט בתרה, ומוקמינן אדינא דאין גט גומר בה³. ור"ג ס"ל דתקנו דמאמר הוה כעין דאורייתא לענין מאמר, ולא לענין גט. כיון דפעולות נפרדות הם קבעו רק למילתייהו, ולא לעכב על חברתה.

תוד"ה עדיפא. ובקונ' פי' וכו' דיש ביאה אחר ביאה פסולה. [והאחרונים העירו דליתא ברש"י לפנינו]. ומיהו לר"ג וכו'. החזו"א [קכח יב] ביאר דמסתבר דביאה ומאמר הוה חד צד. הקר"א הביא דהוה נידון מפורש בירושלמי, והק"ע הקשה אמאי תוס' לא ציינו לדברי הירושלמי. והקר"א תי' דהירושלמי ס"ל דמאמר דאורי', ותוס' דנו לדין דמאמר דרבנן.

רש"י ד"ה חולץ לראשונה. עצה טובה אשמועינן שלא יאסר וכו'. המהרש"א הקשה תיפ"ל לא ישפוך [וכדלעיל מד]. והמהרש"א חי' דאף דהגט השניה אינו גט ולא נאסר בקרובותיה, מ"מ פוסל לכהונה, דאפי' ריח הגט פוסל לכהונה. והרש"ש והאחרונים חלקו דמשמע דפסול כהונה תליא בפסול קרובים. והרש"ש תי' דרש"י כתב טעם זה דאף בב' יבמין ויבמה א'.

אמר לך שמואל, ור"ג סבר אין זיקה. תוס' [כו: ד"ה מדקאמרת] הביאו מכאן דלמ"ד אין זיקה חליצה פסולה אי"צ חיזור. [ותוס' הקשו מהגמ' כז. מבואר דאף למ"ד אין זיקה בעי חיזור, וכתבו דאינה לפי האמת. דבברייתא כאן מוכח דאי"צ חיזור. אבל הרמב"ן לעיל נקט דתליא בב' הלשונות כז. אף למסקנא].

רש"י ד"ה לימא. ומדרבנן וכו' הכא תריו' זיקתא קלישא. ולשמואל לחד לישנא [לע' כז.] בשוות פטרה. אבל לל"ב מהני רק למיפטר נפשה.

רש"י ד"ה ר"ג סבר אין זיקה. כיון דלאו אלימא זיקה, פקע בחליצה כל דהו. [משמע דהוה סברא בעלמא, דלמ"ד יש זיקה בעינן חליצה אלימא]. וברש"י [כו:] כתב דאלימא זיקה ורמי אתרוייהו. והאחרונים דייקו דהוה סברא נוספת, דחל זיקה ואישות ליבם⁵, ובעי חליצה טובה לבטל זיקה זו [וע' מש"כ לעיל כו:; ולשונות הראשונים שם בזה].

והרמב"ן [בסוגיין] כתב [דלמ"ד יש זיקה] חליצה פסולה עשאוה כפוטרת הזיקה [כיון דאינו ראוי לייבם], ולא כפוטרת קידושין הראשונים של האח, וכמגרש קידושין אחרונים בגט⁷. וכל אחת פטרה עצמה, וכן באחין. אבל חליצה ראויה במקום יבום קיימא.

1 ואין ספק מוציא מידי ודאי, למנוע שלא יקנה קנין גמור [ואף דהמאמר לא פקע ובעי גט, מ"מ כלפי הביאה נחשב שאין מונע].

2 ודייקו דהמאירי כתב ד'מקום' הגט אינו סותר 'מקום' המאמר. ולא ש'חלות הגט' אינו סותר את המאמר.

3 [והאחרונים דנו גט אחר גט, בחד יבם ויבמה, האם ל"מ כלל, דצד זה כבר נתפס או דאין נפק"מ].

4 [וע' מש"כ במשנה בשם שו"ת הרשב"א ד שג].

5 [אבל למ"ד אין זיקה, הוה רק סיבת אישות המת].

6 כ"כ הרמב"ן, אבל הרמב"ן לעיל כו: ומד. כתב דרק היכא דקלישא זיקה נחשב חליצה פסולה, וכדעת תוס' כו: וצ"ע.

7 וצ"ב האם כוונתו דיש רק זיקה ליבמין, או דודאי דיש גם פטור לאישות המת, אלא דכיון דלא אלים, בעי ג"כ לפטור הזיקה דאחים.

נא:

רש"י ד"ה רבנן סברי. דכי היכי דפליגי וכו' ה"נ פליגי בזיקה, אע"ג דממילתייהו לא שמעי' ליה. והרמב"ן [והרשב"א וריטב"א בקיצור] כתב דקס"ד דעיקר פלוגתתם ביש זיקה, דרבנן ס"ל יש זיקה ולכן בכל חד תקינו מאמר וגט, דזיקתו של זה לא מידחי בגיטא דאחיו. אבל ר"ג סובר אין זיקה, ולכן הוה כנותן גט לקידושין אחיו, הילכך פוסל את כל הבית. והגמ' דוחה דבגט אחר גט, כלומר אם ראוי לתקן גט לכל א', אע"פ שאין זיקתן אלא בקדושי אח המת.

וקתני סיפא וכא"א בשני יבמין לימא תהוי תיובתא. הת"י ורמב"ן ושאר הקשו דאף ביבם א' וב' יבמות צריך לחלוץ לשתייהם מדין חליצה פסולה. ות' דניחא ליה להקשות מדמדי. אבל בתוס' חד מקמאי הוכיח מזה דרב מודה דא"צ חיזור לצרות'. וכ"כ הטור [קע] בדעת רש"י [והב"ח ציין לסוגיין]. וכ"כ המאירי [בשם איכא מאן דדייק], וביאר דטעמא דמילתא דב' יבמין ביבמה א' אלימא זיקה, ולא פקע חד בחליצה פסולה דחבירה, אבל ב' יבמות ליבם א' לא אלימא זיקה, ופקע בחליצה פסולה דאידיך. [וע' מש"כ בזה במשנה נ:].

דתניא אמר להם ר"ש אם ביאת וכו' והא ביאת בן ט'. הרמב"ן הקשה אמאי לא הביאו את הברייטא [לעיל יט:]. דנח' כן להדיא גבי מאמר. ות' דהמ"ל דההוא אליבא דרבנן קאמר, דלא ס"ל זיקת ב' יבמין.

וקאמר ר' שמעון דאינה ביאה. פרש"י אלמא מאמר הראשון חשוב לקנות כל כח המאמר. והרשב"א כתב דלפ"ז הא דנקט לשון ספק, לדבריהם דרבנן קאמר. אבל רש"י צו: כתב דלר' שמעון ספק קניא, ואי קני ל"מ בתרא. והרשב"א פי' עפ"ז דעל הצד דקני, קני קנין גמור.²

ביאת בן ט'

בגמ' קידושין יט. ממעטינן אשת איש ולא אשת קטן, והגמ' העמידה בבן ט' שבא על יבמתו דמדאורי' חזיא ליה וביאתו ביאה.³ ופרש"י שם כלומר זקוקה לו, וקנאה ליורשה [כדאמר' בנדה מה:]. ואף דמדאורי' קנאה,⁴ נחשב מדרבנן כמאמר. [וכ"כ הרשב"א שם בשם הראב"ד, ובנוב"י [אה"ע ק נד] כתב דכ"ד הרמב"ם⁵]. אבל תוס' [קידושין שם, וכן לקמן נז: ד"ה וחיבין] חלקו דקנאה רק מדרבנן, ולכן פי' דאי לאו קרא ס"ד דקנאה מדאורייתא, קמ"ל דאינו קונה אותה אלא מדרבנן [וכ"ד הריטב"א כאן והרשב"א קידושין שם⁶].

אבל דעת רש"י דקנאה אלא דנתמעט מחיוב מיתה דאשת איש.⁷ והאחרונים [חי' ר' שמואל טז] חקרו האם הוה אישות גמורה, אלא דאין חיוב מיתה [וכ"כ הנוב"י [אה"ע ת נד] דכשגדל חייבין עליה, דהשתא הו"ל אשת גדול], או דנתחדש מגזיה"כ דקטן אין לו אישות שלם [והביא שכ"כ האר"ז דלא נגמר האישות]. ובמנח"ח [קצא ג] נקט דלא אמרי' דגדלי בהדה, ואינה א"א לחיוב מיתה עד שיבעל. [ובחי' ר' שמואל דן האם הוה חסרון ב'קנין, או דהקטן הוה בעלים על אישות אחיו, ואינה נחשבת אשתו דקטן⁸].

והרמב"ן [צו:] כתב דקני מדאורייתא, אלא דהוה כביאת שוגג, דלא קנה אלא לדברים הכתובים בפרשה [כדאיתא לקמן נו:], ולא כנשואה.

- 1 וכתב כשמואל [ולכאורה כוונתו היכא דקיימא חליצה מעלייתא].
- 2 והביא כן מהירושלמי דנסתפק האם דרש' ולקחה זו המאמר, וכשם שביאה גומרת בה כך המאמר. או דמאמר לא הועיל כלום.
- 3 וכעין לשון זה לקמן סח. [עי' ש בתוס'].
- 4 ויכול להוציא בגט [כשיגדל], וכ"כ רש"י קידושין י. [אבל העונג יו"ט קעט כתב דהוה רק קנין יבום, ועדיין לא קיים המצוה דאינו ראוי להקמת שם, והאמר"מ ו יב דחה דבריו ע"פ דברי רש"י קידוש' י. וע' מש"כ בזה לעיל כ:].
- 5 שהרמב"ם [איסור' ג א] פסק דהבא על אשת קטן, אפי' יבמה שבא עליה בן ט' הרי זה פטור, ומכין מכות מרדות. ואת"ל לא קנה הו"ל יבמה לשוק, ולוקה מדאורייתא.
- 6 והרמב"ן [צו] הביא מדברי רש"י [שם ד"ה הרי] דכתב דיבמה הואיל וזקוקה לו שווה רבנן כמאמר. משמע דל"ק מדאורייתא.
- 7 והרשב"ש נסתפק דנתמעט רק ממיתה, אבל חייב כרת [וכמו חמותו לאחר מיתה ע' לקמן צד:], וכ"כ האו"ש [יבום א יז]. ונפק"מ האם תפסי קידושין. וכ"כ האבנ"מ [א א] דתפסי קידושין [אבל לפנ"י גיטין מג לא תפסי קידושין מחמת קנין הקטן].
- 8 וכעין מש"כ הגר"ח [אישות ז טז] גבי מקדש עובר, דיש קנין, אבל אין אישות'.

רש"י ד"ה ביאת ב' אינה ביאה. ואי משום דזינתה וכו' אפ"ה לא מיתסרא על בעלה, אלא על עסקי קינוי וסתירה. ותוס' [ד"ה אי] והראשונים תמהו דאיתא בכתובות דפתח פתוח כעדים. והתוס' **הרא"ש** הוסיף דביאת יבום בעי עדים [וע"ע לקמן נב. דנח' הראשונים בזה]. והקרא כתב דליבום סגי בעדי יחוד, אבל לא נאסרת על בעלה אא"כ יש עדי ביאה ממש. והרמב"ן ושאר הביאו דרש"י לקמן צו חזר בו, וכתב דאיירי בשוגג. [וכמ"ש תוס'].

תוד"ה אי. ואי"ל דהני נישואין דרבנן לא חשו לאוסרה, דכל דתקון רבנן וכו'. אבל הרמב"ם [איסור"ב ג ב] כ' דקידושי מיאון אינה נאסרת [מדרבנן] משום סוטה [ולא אמר' דכעין דאורייתא תקון]². ועוד דנו האחרונים ד"ל דאיסור סוטה תליא בחיוב מיתה.

והרמב"ן הביא בשם הר"א אב"ד דיבם קטן אין דינה כא"א גמורה [ולא מתסרה בזנות]. והרמב"ן חלק דלרב [נו]. קנה לכל בביאת שוגג, וא"כ קטן נמי ליקני לכל³. ובברכ"ש [ט ב] ביאר דסברת הר"א אב"ד דגדר המיעוט דלא נגמרה האישות, ועדיין היא בתורת יבמה. אבל הרמב"ן ס"ל דנגמרה האישות אלא דיש מיעוט מחיוב מיתה.

והאחרונים תי' [דעת רש"י] ע"פ מש"כ הבית הלוי [ב מ] בדעת הרמב"ם דשומרת יבם שזינתה אינה נאסרת על היבם [דלא קי"ל כרב המנונא או כר' עקיבא], מ"מ עדיין ע"י קינוי וסתירה נאסרת. [וכ"כ המאירי סוטה כג:;⁵ אבל תוס' סוטה כג: העמיד את המשנה כר' המנונא או ר"ע]. וכדאיתא בסוטה כו: דע"י קינוי וסתירה נאסרת על בעלה אף באופן דאין חיוב על עצם הזנות [כגון משמש מת, ע' לקמן נה:], דנחשב ע"ז בגידה בבעל.

והערול"ן כתב ליישב דלרש"י אינה נאסרת ע"י ביאת בן ט' [וע' פור"י]. והחז"א [קלב ה,ז] דן דכיון דזקוקה אף לאח, בא עליה מחמת הצד המשוויר, ולכן אינו נעשה סוטה⁶. ושוב הקשה ע"ז מתוס' דידן.

בא"ד ועוד דתיתסר משום דרב המנונא דאמר שומר"י שזינתה אסורה. והתוס' **הרא"ש** הוסיף דנהי דאינה חשובה ביאה לקנות, חשובה ביאה לפסול, דהוה כנבעלה לאחר זנות. והרש"ש ושאר אחרונים תמהו דכין דזקוקה לו אמאי יקרא זנות, ובמה תליא ברב המנונא. ובקובה"ע [מג] ביאר ע"פ דברי הירושלמי אליבא דאבא שאול, דאם נתכוון לשם זנות נחשב איסור יבמה לשוק, דכיון דלא הוה ביאת יבום⁸. ובקה"י [ס"ס ח] ביאר דכיון דיש ב' יבמין, נחשב שזינתה כלפי חבירו⁹, דמדברי רב המנונא מוכח דאגודה ליבם, ועי"ז נעשית סוטה. ובשיע' ר' דוד ע"י המאמר מתייחד אצלו הזיקה.

בא"ד א"ב בקטנה דפיתוי וכו'. והרמב"ן תי' עוד ד"ל דאיירי בקטנה מן האירוסין, ומסרה אביה [דמאמרו שלא מדעת ל"ק].

בא"ד נאמר וכו' דלא שני לן בביאה דיבמה בין מדעת לבע"כ. אבל הרשב"א וריטב"א [וכ"מ ברמב"ן הנ"ל] כתבו דבעי מאמר מדעת.

בן עזאי אומר וכו' לגי' הא' ברש"י גרסי' יש מאמר אחר מאמר בב' יבמין ביבמה א', אבל ביבם א' ל"מ מאמר אחר מאמר. ופרש"י דקנה כל כח שתקנו במאמר. והמאירי כתב דביבם א' בב' יבמות בידו לברור איזה שירצה. ונדחית זיקתו, דמאמר קונה קנין חשוב. אבל בב'

- 1 ויל"ד דכיון דהביאה הוה איסור, א"כ לא נימא הן הן עדי יחוד.
- 2 אבל הרמב"ם [סוטה ב ד] כתב משום דאין לה רצון ליאסר על בעלה [ולפ"ז תאסר לכהונה. ומשמע דאילו היתה גדולה היתה נאסרת. אבל בלאו הכי צ"ע דהרמב"ם ס"ל דפיתוי קטנה אינה אונס ונאסרת. ואכ"מ].
- 3 והחז"א [כג ג] הקשה דהרמב"ן סתר למש"כ צו. [הו' לעיל בסמוך] דביאת קטן הוה רק כביאת שוגג, ול"ק אלא לדברים הכתובים. אבל הברכ"ש נקט דמש"כ הרמב"ן דתליא בקנין גמור לאו דוקא, וכ"כ בחי' ר' שמואל [שם].
- 4 משנת ר' אהרן מילואים ט ט, וכ"כ בחי' ר' שמואל [טז ד].
- 5 והמאירי שם כתב דאע"פ ששומרת יבם שזינתה מותרת ליבמה, דאינה אישות כלל שהרי אם מתה מותר באמה [למ"ד אין זיקה לעיל יז:]. מ"מ כל שרואה אותה פרוצה יכול לקנות לה. והיא גרמה אחר כן ליאסר עליו ולהפסיד כתובתה בסתירתה.
- 6 והוכיח כן מהגמ' צה. למ"ד דמאמר קני מדאורייתא [ושוב דחה ד"ל דאיירי בבא עליה בשוגג].
- 7 ובקה"י [כא] הוכיח מדברי הירושלמי דאיסור יבמה לשוק הוה מחמת אישות המת, דלצד דהוה מחמת היבם א"א לומר דעובר משום איסור שוק, מחמת עצמו.
- 8 ובקה"י תמה מ"ש מהא דקטן הבא על הגדולה, וכן ביאת מעוברת לתוס' לה:; והקובה"ע [סד] עמד בזה.
- 9 והוסיף ביותר לצד דע"י יבום או חליצה של א' מתברר שזקוקה רק לו.

יבמין אלימי זיקיהו דגברא, שאין הא' ביד חבירו לדחות את [הזיקה] של חבירו. ולכן מסברא הוה בצד דמהני מאמר זה ל"מ זה].

ולג' הב' ברש"י דבב' יבמין ויבמה א' אין מאמר. דאין קידושין בתר קידושין [ולפ"ז הוה טעם דלא תקנו קנין מאמר]. אבל הבעה"מ [נג]. כתב' הטעם דביבמה א' ל"ש גזירה אטו ביאה אחר ביאה.

רש"י ד"ה והא ביאה פסולה כמאמר. דקא בעי נמי חליצה לזיקתו. הרמב"ן [נ:]: ומהרש"ל [נ:]: הביאו מכאן דאף לר' נחמיה בעי חליצה [מדרבנן], ודלא כמ"ש רש"י [לעיל נ:]. והרמב"ן וריטב"א נקטו דהעיקר כמ"ש כאן. אבל המהרש"א כתב דכוונת רש"י לרבנן, דביאה פסולה לרבנן כמאמר, ובעי חליצה. אבל לר' נחמיה ל"צ חליצה.

והרמב"ן הביא דבגמ' קיא. בפשוטו משמע דלר' נחמיה אי"צ חליצה, ועי"ש שדחה. ועוד הביא מהירושלמי דמבואר דבעי חליצה.

תוד"ה ביאה. ואור"י ב"ר ברוך דע"כ לר"נ גט ומאמר מדאורייתא דילפי' מק"ו וכו'. יל"ד אי לפי' קנין כיבוס וחליצה, או דילפי' דמהני דין גט לפטור וקידושין לקנות. ותוס' הקשו ותימה גדולה וכו' דגט פוטר ביבמה. [ופשיטא לתוס' דאי גט הוה דאורי', מהני לפוטרה לשוק, מק"ו משאר נשים. אבל בגמ' נב: בהו"א מדאורי' מהני גט לאסור, ומשמע דל"מ לפטור].

ותוס' [ד"ה כולהו] כתבו דכולהו תנאי [מלבד ב"ש] לא קני אלא מדרבנן. ודלא כר"י ב"ב. אבל לדברי הירושלמי סברת ר"ג מדאורייתא [וכ"כ הערו"ל נ. בדעת רש"י לרבא]. וכן ברשב"א הביא בשם הירושלמי דלר' שמעון מהני מדאורייתא. וכן מבואר בתוס' [כט. סוד"ה לא] מבואר דס"ל דלר' שמעון מאמר קונה מדאורי' [ולכן נחשב אשת ב' מתים דאורייתא]. אבל לתוס' כאן צ"ל דכוונת ר' שמעון דתקנו מדרבנן דנחשב כאילו קנין גמור וממ"נ לא קנה שני, וכ"כ החזו"א [קלא ד, קלב ו] ואר"ש [קו' זיקה].

ובתוס' צה. [ד"ה עבד] העמידו את הגמ' שם דילפי' בק"ו דנאסר האוסר, כמ"ד מאמר דאורייתא⁴, ומבואר שם דאף ע"י גט נאסר [מדאורייתא]. [ובתוס' הרא"ש שם תמה ע"ז].

בא"ד ונראה לר"י וכו' א"כ לר' נחמיה וכו' ליכא למיגזר מידי וכו'. [דסברת הגמ' דל"ש גזירה אף במאמר⁵]. והריטב"א הביא דתוס' הקשו כיון דלר' נחמיה מידע ידיע, א"כ אמאי אמר' שהיא פסולה [וצריכה חליצה]. ותי' דלר' נחמיה אלים סברת מידע שלא להפריז בגזירות, ומ"מ לגבי היא עצמה הצריכו חליצה.

ועוד פי' בתוס' ר"פ בשם רבינו פרץ דכוונת הגמ' דעושה דבר חשוב כמו מאמר, וכמו ביאת בן ט' דמייתי מדר' שמעון דקאי בביאה ולא במאמר. והרמב"ן כתב דלר' נחמיה ביאה פסולה אינו כמאמר, שהרי אין אחריה כלום⁶.

ובתרי' [בפי' הא', וכן בתוס' ר"פ בשם רב יוסף איש ירושלים] תי' דכיון דלר"ג יש אחר ביאה פסולה אע"ג דאין מאמר אחר מאמר, כ"ש לר' נחמיה דאין מאמר אחר מאמר. והתרי' ותוס' ר"פ הקשו דיש סברא גדולה לחלק ולגזור.

והרמב"ן הביא בשם ר"א אב"ד דביאה פסולה כמאמר, לענין דאינו מאכיל בתרומה, כיון דכופין אותו להוציא [אבל מהני לפוטרה]. והרמב"ן חלק דא"כ אינו מאכילה לפי שהיא פסולה לו, ומה ענין זה לקנין מאמר.

1 לכאורה כוונתו לגירסא הב' [וצ"ע דהעתיק בדבריו הגירסא הא'].

2 [ולפ"ז יתכן דלא תפטור לצרה מדאורייתא].

3 אבל אי נימא דמהני רק לאוסרה יש ליישב דברי ר"י ב"ב. [ומשמע בתוס' דאין צד דמהני גט רק לאסור. א"נ כוונתם דר"י ב"ב פי' הטעם דילפי' מק"ו מגט].

4 ולדברי תוס' [ד"ה כולהו] היינו בית שמאי. [ועי"ש במהרש"א]. [ולפ"ז לבי"ש ילפי' אף גט מדאורייתא]. אבל לירושלמי דלר"ג דאורייתא א"ש טפי [דר"ג איירי בהדיא אף בגט].

5 ובמשנת ר' אהרן [יח יא] כתב דלרבנן מאמר קנה מקצת [וכדמוכח בתוס' ר"פ], ואף לצד דקנה לא נפטרה לשוק. וממילא יש אחרי מאמר וביאה פסולה. ורק לר"ג דאין מאמר אחר מאמר, דמהני לגמרי כלפי דין מאמר אחריו, והא דאמר' נ: משום גזירה, קאי רק לר"ג. וכיון דלר' נחמיה ביאה פסולה אין אחריה כלום, מוכח דכלפי הצד הזה נחשב דאינה זקוקה יותר, וכסברת ר"ג.

6 ועוד כתב דר' נחמיה ס"ל דל"ש לגזור, כיון דמדאורייתא מידע ידיע. [ולכאורה זה ע"ד תוס' דידן].

נב. פרחת זיקת יבמין

אימא אף זה כמצותה. וכן כתב רש"י במשנה, והמפרשים הקשו דבסוגיין הוה דחיה, וק"ל כרב הונא.

סד"א כיון דאמר מר [לבי"ש כט:], פרחת וכו' אימא לאו מצוה קעביד. והוה ביטול במקצת. [למ"ד מאמר קונה קנין גמור² לבית שמאי בפשוטו עיקר מצוות יבום ע"י מאמר, ואחריו ל"ש מצווה³. ויל"ד האם כוונת הגמ' דאף לבי"ה פרחת מדרבנן, או אף לבי"ש לר"א דאינו קנין גמור, הוה ביטול במקצת⁴. והערול"נ כתב דקמ"ל דלא אמרי' דפרחת [לבית הלל].

אבל הריטב"א כתב דנראה כמבטל מצוות יבמין.

ובתוס' ר"פ [נג:] דן דביאה אחר מאמר⁵ ל"ק ובעי חליצה, דכיון דפרחת זיקת יבמין וחל זיקת אירוסין⁶. וכתב בשם הור"מ דאע"ג דפרחת זיקת יבמין ול"ק לכל דבר ליורשה ולטמא, מ"מ קנאה לדברים הכתובים בפרשה [כביאת שוגג], ואי"צ חליצה. [ומבואר דהגדר פרחת זיקת יבמין היינו רק לענין דיני נישואין, ולא שלא קנה כלל].

הרמ"א [קסו ב] פסק דצריכה חופה אחרי המאמר [ע"פ דברי הגהות מרדכי]. והגר"א [ז] הביא דברי הגמ' לעיל כט: [דלבי"ש] פרחת זיקת יבמין, וצריכה מסירה לחופה. והקשה די"ל דהתם מדאורי', וצ"ע. [ולפ"ז סוגיין לבי"ש. א"נ כוונת הגר"א דלענין מסירה לחופה לא מצאנו דעדיין זקוקה]. אבל המאירי [כט:] כתב דהעושה מאמר אי"צ חופה כלל, ול"א פרחת ממנו זיקת יבמין, דאין כאן סרך אירוסין כלל⁷. וכן אין חופה גומרת בה אלא ביאה, ואפי' בא עליה בע"כ.

אלא אימא אם בעל בלא מאמר, והתניא לוקה. פרש"י אלמא דאורייתא היא. והרמב"ן תמה דמאמר דרבנן⁸, והיכי ס"ד דילקה מה"ת. ותי' קס"ד דאסור לבעול עד שיקדש מדאורייתא⁹, אבל מאמר אינו משמש כלום¹⁰ [לאסור אותו לאחים ובקרובים וכו'¹¹]. והרשב"א הוסיף שע"י כך התירה הכתוב, שהיא קנויה לו קודם.

והריטב"א הקשה דאפי' הכי ליכא במאמר אלא עשה, והיאך לקי על ביטולו¹³. והאמר"מ [ה יד] כתב ליישב ע"פ דברי הירושלמי דלאבא שאול כשבא על יבמתו שלא לשם מצוה עובר באיסור יבמה לשוק,

- 1 כ"כ הר"ש מדסו. ויל"ד האם כוונתו דלבי"ש אמרי' פרחת [ולבי"ה ל"ש פרחת כלל], או דלעי' קאי לבי"ש, ולבי"ה מדרבנן. וע' בסמוך.
- 2 ובתנ"י כט: כתבו דהגמ' שם 'פרחת' קאי למ"ד דקונה קנין גמור [ובזה מיבעי אי אמרי' פרחת]. אבל רש"י וריטב"א שם העמידו למ"ד דאינו קונה קנין גמור.
- 3 אבל ברמב"ן כט מבואר דאף לבית שמאי יש מצוה אחרי המאמר. ואפשר דהוה מצוות הקמת שם [ולא מצות קנין יבום], ואילו סוגיין שייכא למצוות קיום היבום.
- 4 ולדעת תוס' לעי' כט. למ"ד קנין במקצת הוה קנין יבום [וע' מש"כ שם]. אבל לתנ"י שם הוה כקידושין בעלמא, ומשמע שם דאפי' הכי מקיים מצוות יבום אח"כ. [דלחך מ"ד לא אמרי' פרחת, או דכיון דאינו מקניני היבום לא אמרי' פרחת. וע"ע בסמוך מש"כ הגר"ח].
- 5 וצ"ב דא"כ אף בחד יבם יבימה [ואפשר דכוונתו בביאה בע"כ, א"נ בב' יבמין או יבמות, ומ"מ אמרי' פרחת לענין מה שאינו כמצווה].
- 6 ולכאורה כוונתו לדידן, ולא לבית שמאי. [ולכן יש לגזור אטו ביאה שאחר מאמר, ומ"מ יל"ד בדבריו דהוה גזירה לגזירה].
- 7 דלבית הלל לא אמרי' פרחת. [אבל האמר"מ [ה ד] הביא בשם המאירי להקש' אמאי השמיטו הפוסקים דין זה דאחרי מאמר ל"ק ביאה בע"כ. [ולא מצאתי שהקשה כן]. והאמר"מ תמה דהך דין קאי לבי"ש].
- 8 והריטב"א הוסיף וכי שביק בית הלל וכתב כבי"ש, וסוגיין דכולה תלמודא דמאמר דרבנן.
- 9 [והרשב"א הביא כדרש' בירושלמי ולקחה לו לאשה זה המאמר, אבל אינו גומר בה להוציאה בגט אלא הביאה].
- 10 ובספר הקובץ [לרמב"ם יבום ב א] העלה צד דאף לבית הלל מאמר קונה מה"ת [ומש"כ הרמב"ם מ'מדברי סופרים] הוא שנלמד מדרשא]. אלא דהוה רק תחילת קנין, ואין מחמתו שום איסור.
- 11 ויל"ד דאם אינה נאסרת כלל, א"כ אמאי יחשב 'מעשה קידושין'. [וילה"ק כן אף ביבם אחד, דסדר המצוה מדרבנן ע"י מאמר, ואף דלא נאסר על שום אדם]. וביארו האחרונים דגדר מאמר לייחד עליו אישות של המת, ואינו סיבת קידושין חדש.
- 12 והאחרונים כתבו דל"ל דזה הגדר אף במאמר דרבנן, דהא שנאסרה על האחים הוה תקנה נוספת. וכמ"ש המאירי [נ]. דעיקר תקנת מאמר נתקן שלא יבעול עד שיקדש, ותקנו שיהיו קידושין אלו קונין ביבמה קצת קנין, לחומרא ליאסר בקרובותיה וכו'. משמע דהוה גזירה נוספת, ע"פ הא דאיתא נ: דגזרו משום ביאה אחר ביאה.
- 13 והביאו דבמאירי [ריש קידושין] כתב דאין המאמר גומרין בה להקנותה לו לשום זכות בעולם. ובפשוטו משמע ברשב"א דאהדרי' קרא, ולוקה משום אשת אח שלא במקום מצווה.

ה"נ כיון דאינו כתיקונו ילקה משום יבמה לשוק.

אבל **תוס'** [ד"ה אס] כתבו דאף לס"ד הוה דרבנן, דעשאוה כפוגע באשת אח שלא במקום מצוה. [דיש איסור אשת אח ביבמה היכא דל"ק כדין יבום²]. ובתוס' **הרא"ש** הוסיף דהוה כביאה פסולה ולא קני לגמרי [ובע"י חליצה]. והרמב"ן כתב דנידון הגמ' בדביעבד קנה וא"צ לעשות מאמר לפני שיבא עליה שוב³. [ובזה תי' הגמ' דלאו משום תקנתא דמאמר אלא בכל קידושין, ומשום פריצותא, וא"צ לחזור ולקדש].

רש"י ד"ה והתניא לוקה. ואין מלקות מ' אלא על דברי תורה. משמע ברש"י דמכות מדרות אינה ארבעים, וכ"כ רש"י [חולין קמא:] דאין לה קצבה, אלא עד שיקבל עליו. אבל בשו"ת **הרשב"א** [ד רסד] כתב דמלקין מ' דכעין דאורייתא תקון [וע"ע ריטב"א מכות כב:]. ותוס' [נזיר כ:] נסתפק האם מלקין עד שתצא נפשו [כמו כשאינו רוצה לקיים, עד שיקבל עליו], או דלא ילקה יותר מדאורי'. והר"ן [כתובות טז בדה"ר] כתב דמכין ע"פ אומד ב"ד להקל מדברי תורה.

תוד"ה דמקדש בביאה. אר"ת⁵ דאפי' ביבמה דצריך ביאה, דפריצותא הוא לעשות תחילת קנינו בביאה. [וכ"כ תוס' קידושין יב: בשם ר"י]. ובתוס' קידושין יב: כתבו בשם ר"ת דהוה פריצות דדבר מכווער שמעמיד עדים [ובע"י עדי ביאה או עדי יחוד]. ותוס' [שם] הקשו דבסוגיין מבואר כן אף ביבמה, והתם לאו משום עדים דהא יבמה דאוריית' אינה נקנית אלא בביאה. והתוס' **הרא"ש** [כאן וכן בריטב"א קשם] ביאר דביבום אף אחרי מאמר צריך עדים⁶. והשעה"מ [יבום ב ד] הביא מדברי התוס' הנ"ל דיבום צריך עדים. אבל הגר"א [קסו ט] דייק דקושיית התוס' שם דל"ש טעם זה ביבמה, וע"כ דלא בעי עדים⁷.

עדים ליבום - ובמשנ"ל [יבום ב ד] נסתפק האם בעי עדים דומיה דקידושין דהמקדש בלא עדים אינה קידושין⁸, והביא כן בשם הרי"א⁹. [וכ"כ בתוס' **הרא"ש** כאן ונא: וכן בריטב"א הנ"ל, וכ"פ הרמ"א קסו ג, והגר"א [ט] פליג]. או דילמא כי היכי דגזיה"כ דקנה אפי' שניהם שוגגין [לקמן נג:], ה"נ אפי' ליכא עדים קנה [והגר"ח [יבום ד בסוף דבריו] כתב דל"מ סתימת הרמב"ם¹⁰]. ובשו"ת **הרשב"א** [ד שכת] כתב דאפי' בא עליה בינו ובינה קנאה, דאשה הקנו לו מן השמים. והרשב"א הוכיח כן מהגמ' לקמן קיא. [אבל לרי"א¹¹ מבואר דאף דיש עדי יחוד נאמנת לומר דלא נבעלה]. וע"ע בסוגיה לקמן נח.

והנוב"י [אה"ע ת קמח] דן [דלמ"ד דבעי עדים] אם בא עליה בלא עדים עובר באיסור אשת אח שלא במקום מצווה [וכמו לאבא שאול], ושוב דחה דל"מ כן [אלא כמו קטן ומעוברת דיגדלנו. וע' לעיל לט:].

והאחרונים [חז"א [קל ו] ואפיקי ים ח"א ז] העלו צד דקיים מצוות היבום בביאה, ורק לקנין יבום בעי עדים, ותצא בלא חליצה. והאחרונים הוכיחו מכמה מקומות דעיקר מצוות היבום

- 1 ובחי' ר"א מן החר כתב דס"ד לא קנה מדרבנן, כיון דעבר על דברי חכמים עשאוה כבעילת זנות.
- 2 והאחרונים הקשו מ"ש מקטן ומעוברת דלתוס' לה: הותר בשעת נפילה. וי"ל דכוונת התוס' דאילו קנאה, היה שלא כתיקון חכמים, ולא הוה יבמה [ויעבור באיסור אשת אח], א"נ משה"ה תקנו דכלפי ביאה זו לא נחשב יבמה כלל [ודוחק]. [ואפשר דאף במעוברת וקטן יש איסור דרבנן דאשת אח, אלא דכלפי דרבנן קטן אוכל נבילות].
- 3 דס"ד דמדרבנן לא קנה קנין אישות [ומשמע דמ"מ ודאי פטורה לשוק, וא"צ יבום או חליצה. ולכאורה מוכח מזה דכיון דייבם פקע הזיקה אף אי לא קנאה מדרבנן. וצ"ע].
- 4 והר"ן כתובות שם הביא דכ"ד הרמב"ם. ובשו"ת [מע' המ"ם קפד האריך בזה].
- 5 והמפרשים הקשו דסותר למש"כ תוס' קידושין בשם ר"ת [ודנו להגיה כאן ר"י].
- 6 ויש להקשות עוד דאי חשבי פריצות להעמיד עדי יחוד, א"כ עיקר מצוות יבום ניתן בצורה של פריצות. [ואפשר דזה כוונת הגר"א].
- 7 והוסיף דאף ר"ת לא ס"ל דבעי עדים, מדהק' התוס' בפשיטות. וציין לתוס' דידן. והאחרונים הק' דאדרבה קו' תוס' דיבום בעי עדים.
- 8 והאחרונים [ע' אפיקי ח"ב לה] דנו דבמקום דליכא אחים, לא הוה חב לאחרני [דבלאו הכי אסורה לעלמא, עכ"פ למ"ד אין קידושין תופסים ביבמה], ואף בדבר שבערוה מהני הודאתם במקום עדים כשאינו חב לאחרני. [וע' רשב"א קידושין סו]. ובפתח"ת הביא בשם יד המלך דתל' אי קידושין תופסין ביבמה לשוק. [אבל החז"א קל ו תמה דאמאי לא יחשב דבר שבערוה משום קנין האישות וכו'].
9 דבשלט"ג [לקמן לט. בדה"ר] בשם הרי"א¹² כתב דאם בא עליה שלא בפני עדים לא נקנית באותה ביאה. שכשם שקידושין וגירושין צריכין עדים, כך יבום וחליצה. [וכ"ד המאירי קידושין ג].
- 10 וכתב דכן בחליצה ל"צ עדים, ע' לקמן קה. והגר"ח ביאר דכיון דלא צריך דעת [שהרי מהני בקטן לולי מיעוט, ע' לקמן נד], א"כ הוה כמילתא דחל ממילא [שהיבם אינו עושה עצם החלות], דאמרי' לא איברי סהדי אלא לשקרי.

הוא בקנין, וכל דלא דקנאה לא קיים המצוה כלל.

מידם הוה דיימא. **הרמב"ם** [איסור' ב ב יב] פסק דמי שנטען על הערוה לא ידור עמה במבוי, ולא יראה באותה שכונה¹, ומעשה בא' שהיו מרגנין עם חמותו, והכו מכות מרדות וכו'. והראב"ד השיג אם אמרו בחמותו שלבו גס בה, אבל בשאר עריות לא החמירו². והגר"א [כא ט] ציין דמהכא ילפי' דהעובר על א' מהדברים של ריחוק מעריות מכין אותו מכות מרדות.

תנוד"ה הדר. אנן סמכינן אנהרדעא וכו'. וכ"כ הרא"ש. והגר"א [אה"ע כו יד] הקשה דנהרדעא ס"ל דלא מלקים, אבל לא מצאנו שהתירו³.

קידושין ליבם ביבמה

רש"י ד"ה נתן. לאו קידושין גמורין וכו' שהרי אין קידושין תופסים. **האחרונים** [בי"מ קסה] הקשו דילפי' [לקמן נד.] ביאה גומרת ואין כסף ושטר גומרים בה⁴, ואמאי צריך ילפותא מיוחדת. ובקרא וכן בקובה"ע [ג ד] ביארו דסברת רש"י דלא הותר איסור אשת אח, ול"מ קידושין בעלמא. ומ"מ ס"ד דנילף מק"ו שיתכן קנין יבום ע"י כסף ושטר, ובזה ילפי' מקרא דבעינן דוקא בביאה.

אבל **המהרי"ק** [קלט] כתב דקנין יבום הוה כקנין קידושין בעלמא, אלא דמיעטה תורה דל"מ ע"י כסף ושטר. והאר"ש [יבום א א] הביא דבתוס' [מט:] מפורש דליבם נמי לאו בת קידושין היא, אלא ביאה הוה דאית ליה בה. ועוד ציין לרש"י דידן.

בא"ד שהרי אין קידושין תופסין באשת אחיו, והתורה לא התירתה לו אלא כסדר המצוה⁵. והבית מאיר [קסה] כתב דדברי רש"י מבואר דלא כרשב"א [מא.] דבשעת נפילה הותרה לגמרי⁶. אלא הותר רק לקיום המצוה. והאחרונים [אמר"מ ה א] הקשו דמ"מ חזינן דקטן הבא על הגדולה⁷, וכן מעוברת לא נחשב איסור אשת אח [וכמ"ש תוס' לה:]. ובקובה"ע [ג ד] כתב דכוונת רש"י, דאף דמותרת לו, מ"מ סיבת הערוה קיימת ומונע תפיסת קידושין⁸. ואף דהאיסור אשת אח הותר, סיבת האיסור קיימת.

ובכתבי הגר"ח [סטנסל פב, פג] פי' כוונת רש"י דאילו יחול הקנין קידושין, א"כ פקע הזיקה וחל זיקת אירוסין [והאיסור אשת אח הותר רק במצב הזיקה]. וא"א לייבם, וכדאמר' לעיל. ת"ר כיצד במאמר נתן לה כסף. הר"ף כתב דהיינו כב"ש [קידושין ב.], אבל לב"ה סגי בפרטה.

כיצד בשטר. פרש"י תניא גבי קידושין דעלמא, כיון דלענין קידושין דעלמא שווים, ממילא ידעינן דה"ה לשטר⁹. ובתוס' ר"פ הקשה מנלן דתקנו ע"י שטר. ולכן פי' דהגמ' סברה ד'בשטר כיצד' קאי במאמר בשטר, אבל למסקנא דקאי על שטר כתובה, א"כ אין ראייה דמהני מאמר בשטר. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר לפרש הא דהר"ף והרמב"ם השמיטו מאמר בשטר¹⁰. [וכ"כ הגר"א קסו ה בדעת הרמב"ם והטור, וכתב דכ"ה בירושלמי].

- 1 ובתוס' ר"י הזקן [עה"ג קיד' יב:] כתב דהרמב"ם למד מדין [כתובות כח.] כהן שגירש דלא ידור במבוי, והשוה ערוה בכרת לכהן בלאו.
- 2 וה"ה הביא דבע"ז [יז.] דרש"י ואל תקרב אל פתח ביתה, בזונה, תוך ד"א. [והגר"א כתב דהוה אסמכתא].
- 3 ובמגדל עוז הקשה וכי יש גיסא יותר מיצא עליו שם רע. [ואפשר דכוונת הראב"ד דרב ששת ראה לגזור, ואין בזה גזירה כללית].
- 4 ועל"ש בפוסקים דהאיריכו האם פליגי אף באינך, והיאך קי"ל.
- 5 והגר"ח [סטנסל פב] דן דאף קידושי ביאה נתמעט מהך דרשא, דאל"כ אמאי צריך ילפותא דמהני יבום בהערה, תיפוק ליה משום קידושי ביאה [ויל"ד דמ"מ נפק"מ בשוגג, ובע"כ וכדו]. וכתב דלסברת רש"י י"ל דלהערה לא הותר איסור אשת אח.
- 6 אבל לדעת בית שמאי מאמר קונה מדאורייתא, והאחרונים העלו צד [למ"ד דאינו קנין גמור] דהוה מדין קידושין בעלמא [ול"כ בתר"י כט. בשם רבינו נתנאל]. וא"כ פליגי וס"ל דתפיס קידושי היבם [ומ"מ לא אמרי' דפרחה ממנה זיקת יבמין, וצריכה יבום].
- 7 [ולרשב"א הוה מגזיה"כ דאין כסף ושטר תופסים בה].
- 8 והאמר"מ כתב דלשיטת רש"י נ"חא, דבן ט' קנה יבמתו מדאורייתא. [וק"ק דמדרבנן נחשב רק מאמר, ועדיין שומרת יבם. והיאך התייר].
- 8 ועי"ש שהאריך דסיבת הכרת מונע לתפיסת הקידושין, ואפי' במקום דלא חל האיסור משום אין איסור חל על איסור, אל תפסי קידושין. וכן בסוגיין דהותר איסור אשת אח, מ"מ סיבת האיסור קיימת.
- 9 ובחי' ר"א מן ההר כתב וזיל בתר טעמא כיון דמהני [קידושי שטר] בעלמא, שייך חשש ביבמה.
- 10 אבל ה"ה כתב דאף לרמב"ם מהני בשטר. ובשר"ע [קסו ב] כתב דמהני מאמר בכסף או בשטר, והרמ"א כתב וי"א דשטר נמי מקרי מאמר, וביאר הגר"א [ה] דכוונתו לחלוק דמהני רק בדיעבד, שהרי דעת הרמב"ם וטור דל"מ [וכמ"ש בחי' ר"א מן ההר].

שליח - הריב"ש [א והו' ברמ"א קסו ב] כתב דמהני מאמר ע"י שליח, וכמו קידושין בעלמא¹. והג"ר [ח] כתב דקי"ל כרבנן יח: דגמרי מקידושין. ומשמע דלרבי [דגמרי' מיבום, ול"מ בע"כ] ל"מ שליח למאמר. וכ"כ הא"ש [ה א], וכתב דאף גט לרבי הוה גזירה אטו חליצה, ול"מ ע"י שליח דומיה דחליצה. ונסתפק האם צריך לכתוב את הגט ע"י עצמו² [או דסגי במסירתו]. אלא מעתה, ניירא בעלמא. **הריטב"א** כתב דאיירי דאמר לה הא גיטך [ואיירי בעפ"ק, דלא חיישין משום מי מילין, כדאמר' בגיטין יט:].

הכא קפסיל בכהונה. הרא"ש ביאר דכיון דמהני לפסול לכהונה, וגט ביבמה ה"נ לפסול. ואי אמרת האי גיטא לא פסיל, יאמרו גט בעלמא לא פסיל. והב"י [קע] הביא מדברי הרא"ש דנפשט בזה הספק דביבמה פוסל³. אבל **בח"י ר"א מן ההר** כתב דמסתבר דלא פסיל, דזיל בתר טעמא, דגזרו משום דיאמר גט להוציא [וכדאמר' נ:], והאי גט ל"מ להוציא. [אבל האחרונים דנו דגט יבמין אינו כדי להתיר לשוק, אלא כדי להפקיע הזיקה ולהוציא ממנו, ולכן מסתבר דיהני גט זה. וכוונת הגמ' דהפסול כהונה הוא משום דמהני להפקיע ממנו⁴. אבל הראשונים לא כתבו כן]. גרשה מאשה. פשטות הגמ' גיטין [פב:]: דהוה דרשא גמורה, דריח הגט פוסל לכהונה מדאורי' [ור"א יליף מהתם דמהני גירושין חוץ מפלוני⁵]. אבל הרמב"ם [גירושין י א] כתב דהוה דרבנן. [וע' ה"ה ולח"מ שם דנדחקו בסוגיה שם לדבריו⁶].

תוד"ה לכשאכנסנה. בקונ' פי' בדיעבד וכו'. ואר"ת, דודאי בא עליה. והרמב"ן [גיטין שם] כתב דבארוסה חששו יותר, דלא יתלו שנשא וגירש. אבל בנשואה לא יתלו בעבירה. והכא איירי דכתוב הזמן שאח"כ.

נב: כתוב גט – לפני קידושין

לאשה בעלמא. פרש"י כשנכתב לא היה ראוי לגירושין⁷. וכע"ז כ' הרמב"ם [גירושין ג ו] דלא היתה בת גירושין ממנו כשנכתב הגט. ובתוס' ר"פ כתב דלפ"ז אם המתין השליח וכתב אח"כ יהני, והקשה דאמר' בנזיר [יב:]. בכל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משויא⁸.

ולכן כתב דהחסרון הסוגיין משום שליחות, וכמ"ש **תוס'** [ד"ה ולאשה]. וכע"ז כ' הרמב"ן [ורשב"א] דכיון דאין בידו לגרשה אין בידו לעשות שליח, ונעשה כמי שלא אמר לסופר כתוב ולעדים חתומו. והריטב"א כתב דלא קרינן ביה וכתב ונתן. ובחי' ר"א מן ההר כתב דטעם זה תליא אי בעי שלוחו ובמקומו דבעל לכתוב הגט. וכתב דאי לא בעינן שליחות, וסגי שנכתב במצוות, ודאי כה"ג מהני [שיצווה עכשיו ויכתוב אח"כ]. [וע' תוס' גיטין כב: וע"ש בראשונים, ור"א מן ההר [כאן] האריך לדון אי בעינן שליחות בכתובה⁹]. [אמנם בראשונים בגיטין נקטו

- 1 אבל הפתח"ת [ה] הביא בשם הברית אברהם דב' יבמין הוה חב לאחרני [והוה תופס לבע"ח].
- 2 והביא דבתוס' חד מקמאי [לקמן צו:]. כתב דגט דבן ט' [למ"ד התם דמהני], איירי דוקא כשכותב בכתב ידו, דאין שליחות לקטן. [אף במידי דאית ליה. ומדרבנן פוסל רק גט שהיה מהני אילו היה גדול. ואף דבלאו הכי קטן אינו בר דעת לגרש, וכן ל"מ חליצה דידה].
- 3 אבל רש"י כתב ילכך תיבעי לך. והרש"ש הביא דמבואר בראשונים דלא גרסו לעיל א"ל חיישין. ובחי' ר"א מן ההר כתב דלא איפשט.
- 4 עכ"פ לר"א דאפשר לגרש חוץ מפלוני. [ועוד יל"ד דבגט יבמין מסתבר דאין פסול כריתות, וע' בע"ב בשם הברכ"ש].
- 5 ובתוס' שם כ' דאף לר"א אם אינה מותרת לשום אדם אינה גט. אבל התוס' הרא"ש שם כ' דמהני שלא תיפול ליבום. והלבוש [בשו"ת מהר"ם לובלין כגן] למד מהתם דיתכן גט דמתירתה שלא תיפול ליבום, ואף דאינו מתיר לשוק [בחיון]. והאחרונים דחו דבריו.
- 6 אבל השא"ג [חדשות ב] נקט דאף לרמב"ם הוה דאורייתא, ואף דנקט לשון דבריהם. ובקובצה"ע [סו ב] כתב דריח הגט פוסל מדאורי' [אילו משכחת גרושה מאישה], אלא דמדאורייתא יש פסול כריתות, ואינה גרושה אף מאשה.
- 7 ובחי' ר"א מן ההר כתב דכיון דלא היתה בת גירושין, הוה כנכתב שלא לשם גירושין. ובמהרי"ט [קידושין סב] כתב דדרשי' כי יקח אשה, וכתב לה ספר כריתות. שיהא בעל בשעת כתיבה ונתינה.
- 8 אבל בארוסה ראוייה לגירושין. [אבל לשון הגמ' 'בידו', קצת משמע דגט דאירוסין מהני רק מדין 'בידו'. וצ"ע].
- 9 וכ"כ תוס' נזיר שם [הו' בסמוך], וכ"מ בראשונים נדרים [עב:]. אבל המשנ"ל [אישות ט ו] הביא דהמהרי"ט [חור"מ כג] פי' את הסוגייה בנזיר דבסתמא אין דעתו על מה דלא מצי עביד [והמשנ"ל האריך לחלוק ע"ז]. וכ"כ האבנ"מ [לה יג] בשם רש"י.
- 10 וכתב דמעשים בכל יום דכותבים גט למומרים, אף דאיהו לא מצי עביד.

עיקר דלא בעי שליחות, אלא צווי הבעל, ויל"פ בזה כוונתם כאן דאף בדין צווי ל"מ כשלא בא לעולם.

וכ"כ **המגיה למשנ"ל** [גירושין ו ג] דנח' הרמב"ם ותוס' האם החסרון בסוגיין משום לשמה או משום שליחות. וכתב דטעם התוס' לא קאי לסוברים דלא בעי שליחות בכתבת הגט. **ורע"א** והתור"ג [קלב ב] חלקו דאף לתוס' בעינן לב' הטעמים, דלולי טעם לשמה [שכתב הרמב"ם] יכול בעצמו לכתוב [ואף דאינו יכול לתת לה, מ"מ לכתובה נחשב 'מצי עבדי', א"כ ה"ה ע"י שליח. ותוס' הוסיפו דאף מינוי שליחות עכשיו, שיכתוב אח"כ ל"מ, כיון דאינו בידו.

במשנ"ל [גירושין ו ג] דן כשקידש לאחר ל', אם יוכל לגרש תוך הזמן. דעדיין אינה אשתו ודאית. והוה כאשה בעלמא [בסוגיין] דאינו יכול לגרש. וכתב דכיון דזמן בא ממילא, א"כ אין בזה חסרון דבר שלא בא לעולם, ובתוס' כתבו דלמ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכול אף לכתוב גט.

בידו – לענין לשמה ושליחות

ליבמתו מהו, או דילמא כיון דלא עביד ביה מאמר וכו'. **תוס'** [ד"ה ליבמתו] **והרמב"ן** הקשו דמאמר ל"מ כלל מדאורייתא. ולכן פי' דנידון הגמ' מדרבנן, האם נפסלת בגט לכהונה³, ומעתה יש לו יד ומגורשת מדבריהם.

אבל לשון **רש"י** מהו שתתגרש בו, משמע דהנידון להתיר לשוק. וכ"מ **ברמב"ם** [גירושין ג ו] דכתב דהוה ספק גירושין.

והרשב"א והרא"ש כתבו ליישב דספק הגמ' הוה בתרתי לשוק ולאסור ליבם⁴, ולכן הוזכר אף מאמר.

והרשב"א ביאר דכיון דאגידא ביה מה"ת, ומן שמיא אקנו ליה כארוסתו, והואיל ובידו לפוטרה בחליצה, בידו לעשות שליח על גט, ונקרא שליחות הבעל אע"ג דאין בידו להתירה ממש.

והרא"ש [ותוס' הרא"ש] כתב דבידו לבא עליה בע"כ, ואין בידה לעכב, ולכן נחשב בידו לגרש⁵.

תוס' בנזיר [יב]. הביאו מסוגיין דא"א למנות שליח להפרשת חלה [לפני שלשו], כיון דבידו ללוש, דהא בסוגיין ל"מ הא דבידו לבא על היבמה ולגרשה. אלא ודאי כיון דהשתא לא מצי מגרש לא מצי משוי שליח, כיון דמחוסר מעשה לבא עליה. ה"נ כיון דלפני לישא איהו לא מצי להפריש, אינו קרוי בידו, לענין שיוכל לעשות שליח.

ומבואר דנח' הרשב"א ותוס' בנזיר האם מהני בידו לענין כתיבת גט [ולדברי הרשב"א ו"ל דספק הגמ' האם נחשב בידו, ויל" דדעת שא"ר דלא נחשב בידו, דשמא לא יוכל לבא עליה בע"כ. אבל תוס' בנזיר דייקו מהגמ' דנחשב בידו, ומ"מ ל"מ].

ובתוס' שם הביאו בשם **ר"ת** דבידו להביא עיסה מגולגלת⁶ ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח, ובידו מהני בדבר שלא בא לעולם [וכדאמר' בקידושין סב:]. וע"ז הביאו התוס' דבסוגיין מבואר דל"מ בידו לכתוב עכשיו, **ובאבנ"מ** [לה יג] הביאו דכוונת התוס' לחלוק על ר"ת. [ואף דמהני בידו להפריש בדבר שלא בא לעולם, ל"מ בידו לענין למנות שליח, דמ"מ לא מצי עביד⁷]. אבל **המשנ"ל** [אישות ט ו] כתבו דכוונת התוס' [לפרש דברי ר"ת] דהאי טעם לחוד שבידו לגלגל ל"מ לענין למנות שליח מעכשיו, אלא דמהני שיוכל הוא עצמו להפריש דבר

1 ועפ"ז דן שם במקום שהאשה נשתטית, ואין בידו לגרשה ל"מ [דנקט דאף בנשואה בעינן שיהא בידו לגרש בשעת כתיבה]. **ורע"א** חלק דהוה מניעה מצד אחר, ודוקא בסוגיין דל"ש כלל גירושין דאין לו אישות בה.

2 ומשמע מדבריו דלהנך ראשונים אפשר לכתוב הגט לפני שנשא, וכל החסרון בנתינה [ורע"א תמה דזה דוחק גדול בסוגיין]. א"נ ע"כ החסרון לפ"ז בסוגיין כמ"ש הרמב"ם.

3 ולכאורה פשוט דאחרי שייבם הוה אשתו גמורה, וכבר אין זיקה. [ולכאורה זה כוונת התור"ג], וצ"ב מה ספק הגמ' דתהני גט יבמין אחרי שנעשית אשתו גמורה. ומשמע דסגי בהא דיש לו בעלות לענין זה.

4 ועפ"ז פסקו לחומרא, דהוה ספק דאורייתא. דאילו לתוס' הוה ספק דרבנן, ולקולא.

5 והאחרונים העמידו דמשמע דסברת הרשב"א משום החליצה, וסברת הרא"ש משום בידו לבוא עליה. [אבל **בריטב"א** כתב תרוייהו].

6 משמע דכבר נתגלגלה [ואף שאינה קנויה לה], והאחרונים האריכו בזה. **והחזו"א** [קמח לדף סב] כתב דלאו דוקא, דהרי אף העיסה שלא נתגלגלה לא נתחייב, ואין חילוק בין תלוש על מחובר למחובר על מחובר.

7 וכן **האורח מישור** [נזיר שם], והביאו דכ"מ **במחנ"א** [גירושין ג], ו**בחזו"א** [קידושין סב]. ו**בקר"א** [שם] ו**קה"י** [נזיר ג] האריכו בזה.

8 **והאבנ"מ** נתקשה מ"ש. וכתב דמעשה ע"י השליח הוה תליא בדעת אחרת, ולכן לא נחשב בידו. [וצ"ב דמ"מ מצי עביד ע"י עצמו, וימנה שליח, וכסברת המשנ"ל בסמוך. ומשמע מדבריו דגדר בידו הוה כתחילת עשייה, וע"י שליח לא הוה תחילת עשייה].

שלא בא לעולם. וכיון דאיהו מצי עבד, יכול למנות בזה שליח. ובקה"י [נזיר ג] ביאר דמהני השליחות רק מדרגא לדרגא, דכיון דהוא בעצמו יכול לעשות מעשה שיחול לאחר שיבוא, מהני עי"ז שליח [וכוונת התוס' דמשום דהוה בידו לחוד ל"מ לעשות שליח].

תוד"ה ולאשה. אבל למ"ד אדם מקנה הוי גט¹. הקה"י [נזיר ג ג] ביאר דאף דלא מצי להחיל חלות גירושין עכשיו, מ"מ למ"ד אדם מקנה יכול לעשות 'מעשה גירושין'², ולענין לשמה סגי במה שראוי לעשות אותו מעשה³.

ובחי' ר"א מן ההר תי' [קו' התוס'] דהתם העבד בר שחרור אלא שהוא לא היה אדון. וכל החסרון כשאינו בעולם.

ורע"א והאבנ"מ [שם] הקשו דכיון דדבר שלא בא לעולם נחשב לשמה לר' מאיר, ה"נ ביבמתו כיון דבידו יחשב לשמה לדידן. [ורע"א נשאר בצ"ע]. והאבנ"מ כתב דלדעת תוס' בנזיר נחא דל"מ ע"י שליח משום דבידו, אבל אה"נ יוכל לכתוב בעצמו. וכתב דדעת הרמב"ם דאפי' בדבר שלא בא לעולם ל"מ, דנחשב שלא לשמה. וכתב דלדעת הרמב"ם הגמ' בגיטין איירי בשטר הקנאת עבד, דלא בעי לשמה. ורק להחזירו בבת חורין ילפי' 'לה לה' מאשה דבעי לשמה⁴.

ובקה"י כתב דע"כ ס"ל דלא נחשב בידו לבא עליה בע"כ. ובשער"י [ו יז, וכן בחי' ר' שמעון מב] כתב ליישב דיש חילוק בדבר שלא בא לעולם בין היכא דהגוף בעולם, ובידו מהני רק במקום שהגוף בעולם [וכמ"ש הרשב"א קידו' נו:]. ועפ"ז כתב לחלק בין קידושין לגירושין, דלענין קידושין אי הוה בידו סגי במה שהאשה בעולם, שהיא הדבר הנקנית. אבל בגירושין ענינו להפקיע את קנין האישות, ולכן אילו קנין האישות אינו קיים ל"מ הא דהוה בידו. [וכ"כ בחי' ר"א מן ההר, כדלעיל]. [ועיי"ש דהאריך לענין הפרשת תרומה, האם נחשב שמתקן את גוף הפרי, או את איסור הטבל דעדיין אינו בעולם]. ועפ"ז ביאר הא דכתבו התוס' בנזיר דל"מ שליחות, דבעינן בעלות כדי למנות שליח.

הרמב"ם [אישות ז טו] פסק דהמקדש יבמה לאחר שיחלוץ, הרי זו מקודשת הואיל ואילו קידשה עתה תופסין קידושין מספק. וה"ה והרמ"ך גרסו ברמב"ם דהוה ספק קידושין. אבל הכס"מ נקט דהוה קידושי ודאי, וביאר דכיון דעכשיו תפסי ספק קידושין לא נחשב דבר שלא בא לעולם. [וצ"ב].

ועפ"ז דן המשנ"ל [אישות ט ו] דבמקום ספק קידושין [שלא נתקיים התנאי] יחשב איהו מצי עבד מחמת הספק^{5,6}.

בעי רב חנניה, והר"ל כמגרש חצי אשה. בקוב"ש [קי' צח] הקש' דהוה חצי קנין, ולא חצי אשה [ע"ד מש"כ הרשב"א קידושין ט].

ובברכ"ש [גיטין לח] חקר האם החסרון במגרש חצי אשה משום דמשייר בקנינו, או אף לו יצויר דיש לו ב' קנינים באשה אחת, נימא דהוה מגרש חצי אשה במה שנשאר קנין נוסף, דסוף סוף אגידא גביה. והביא מסוגיין דחזינן דמהני במה ששייר בזיקה. ושוב דחה דבגט יבמין סגי דהוה ריח הגט [כדאמר' בע"א] ולא בעינן כריתות.

1 וכו' פ' הרא"ש, והו' בטור [קלב]. והב"י הקשה דקיי"ל דאין אדם מקנה, ומאי נפק"מ בזה. ובמשנ"ל כתב ליישב במחוסר זמן, דזמן הוה ממילא, ומהני אף למ"ד אדם מקנה. והאבנ"מ כתב דנפק"מ [ביבמה] דהוה בידו.

2 וזה גופא צ"ב דקודם שנשאה אינו בעלים לגרש, והיאך יכול לעשות 'מעשה גירושין' לר' מאיר. ומבואר דאין בזה חסרון, דלר' מאיר יש לו כח לעשות מעשה קנין ע"פ העתיד [וע"ש בקה"י]. [וכן בשער"י ו יז עמד קצת בזה].

3 וכע"ז כתב רע"א דמוכח בגמ' גיטין [מ] דמהני בשטר א', צאי בו והתקדשי בו, והרי לא היתה ראוי לקידושין בשעת כתיבה. והוי נכתב שלא לשמה. ותי' דהיכי דשטר זה בעצמו ראוי לפעול תרוייהו מהני. [ובקה"י גיטין כח תי' דהתם האשה בעולם. ובסוגיין החסרון דהאישות אינו בעולם, ע"ד מש"כ ר' שמעון ע' בסמוך].

4 וכו' כ' הקצות [ר ה] לדון דשטר שחרור שלא לשמה יהי מדין שטר הקנאה לעבד. [והאחרונים האריכו בזה ואכ"מ].

5 והביא דנח' בזה רש"י ותוס' [לקמן צט:]: האם מחמת ספק נחשב דיכול להקריב בעצמו, לענין לשלוח קרבנותיו והעורות שלו. [האם חסרון מחמת ספק נחשב 'מצי עבד' [וע' לעיל מא:]]. והאבנ"מ [לה יד] חלק דהמח' רש"י ותוס' הוה רק על הצד דהוה כהן, וה"נ על הצד שהיא אשתו יחשב מצי עבד [דחסרון בהיכי תמצא נחשב בידו], אבל על הצד דאינו אשתו לא תליא בדברי רש"י.

6 ורע"א [עה"ג שם] ציין לדון מחמת דהוה ספיקא דדינא, אי אמר' אם יבא אליהו.

תוד"ה או פי בקו' אסורה לו ומותרת לאחיו. [וכ"כ הרמב"ם ד ד]. ותוס' [ויותר מפורש בתוס' ר"פ] הקשו דל"ק [לע' לב]. מותרת אף לו, ולל"ב אסורה אף לאחיו. והראשונים [לעיל לב]. ביארו דרש"י למד דדברי רבא קאי אמתני', דמותרת לאחיו. ובתוס' הרא"ש [נ:] כתב בשם ר' מנחם דלרש"י אף לאחיו מותר רק כשמת¹. וברמב"ן ורשב"א [לב. ונ:] כתב דמ"מ נראה דצרתה מותרת לו. ושוב דייקו מלשון רש"י [במשנה] דא"א לייבם כלל, ואסור אף בצרה². זו דברי ר"ע. היפ"ע מביא דבירושלמי אית' כשקידש לשם יבמות וקרבי [בסמוך], ולרבנן בקידשה שלא לדעת. [ובתוס' הר"פ כ' דהמ"ל כן].

לר' עקיבא שהיה עושה חלוצה כערוה. הריטב"א כתב לא ערוה ממש, למהוי איסור אשת אח וכרת, אלא לענין שאין תפיסת קידושין. [וסברת ר"ע דאין קידושין תפסין משום לאו דלא יבנה³]. אבל הרמב"ם בפיה"מ כתב דזו דעת ר"ע שאין קידושין תופסין בחלוצתו, שכשחלק חוזר ערוה כמו שהיתה קודם מיתת אחיו [משמע דחוזרת לאיסור אשת אח, בכרת]. והרשב"א תמה דבהדיא אמרו [לעיל י:]: דחלוצה חייבי לאוין היא בפלוגתא דר"ע ורבנן. ודעת הרמב"ם [א יב] דלא יבנה הוא דמרבנן [כשנית]. ובחי' ר"א מן ההר [י:] הק' דבסוגיין מפורש דלא תפסי קידושין לר"ע משום לא יבנה. והאחרונים כת' דמשום הכי פי' בפיה"מ בסוגיין דלר"ע הוה ערוה⁴, וכיון דס"ל לר"ע דיבמה הו' כערוה, לכן ס"ל דחוזרת לאיסור אשת אח⁵. [וכע"ז מצאנו דלר"ע שומרת יבם שזינתה נאסרת על היבם, דלר"ע הוה ערוה בחייבי לאוין דיבמה לשוק, א"כ נחשבת מיוחדת לו טפי]. ועפ"ז יש שדנו דר"ע דצרת חלוצתו דאורי' [לעיל מד.] הוה לשיטתו.

והתניא ר"ע אומר מנין לנותן גט ליבמתו שנאסרה וכו'. האחרונים דייקו דמשמע דלא הותרה לשוק. [ומהני הגט רק לאסור, אף לס"ד דמהני מדאורייתא, וע' מש"כ בזה בתוס' נא:].

מאמר אחר חליצה – עודד בנכסי הגר

וחכמים אומרים וכו' בין קידשה לשם יבמות צריכה גט. ע' בסמוך אי הוה קידושין דאורייתא או מאמר דרבנן [ותליא בלשונות].

מ"ט דרבי עשאוה כעודר וכו'. הריטב"א ביאר דחלוצה זו הפקר דיצאה לשוק בחליצה. וכתב דלא נתכוון זה להתפסי קידושין בחייבי לאוין.

עודד בנכסי הגר וקסבור שהם שלו דלא קני. האחרונים [ע' דברי יחזקאל גנ] דנו האם החסרון ד'מעשה הקנין' בעי כוונה⁶, או בכוונת זכיה. והרמב"ן [וכן הראשונים בכ"מ⁷] כ' דדבר פשוט דל"ק כשדלא נתכוון לזכות. אבל קנין חצר ויד קני שלא מדעת⁸. אבל בתנ"י כ' דבקנין מטלטלין אי"צ כוונה, דלא אלים חזקת בעלים עליהם, שאין להם אחריות ונקנה בקל⁹.

וכתב הריטב"א דבדעת אחרת מקנה קנה אף אם לא נתכוון לזכות [וכמו דקטן זוהר בדעת אחרת מקנה¹⁰] [וכ"ד הראב"ד¹¹]. והריטב"א ביאר דביבמה בדידיה תליא רחמנא [ולא נחשב

- 1 [שהרי במשנה קאי כשמת]. ומשמע דהמאמר עדיין אוסר מחיים [ולא כסברת הראשונים דעבדא ביה מעשה].
- 2 [והחז"ר] קכח ז הביא בזה ג' דיעות אלו].
- 3 ובגמ' לעיל מה. נקטו לשון הזה דאין קידושין תופסין בכל חייבי לאוין.
- 4 אבל הערו"ל¹ [מד]. כתב דכוונת הרמב"ם דלר"ע יש לאו דלא יבנה [ולשיטתו דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין]. אבל הרמב"ם כתב כקודם מיתת אחיו, משמע חייבי כריתות.
- 5 ועוד פי' דלר' עקיבא אחרי חליצה, כיון דלא תפסי קידושין מהיבם, א"כ בטל ממנה שם 'יבמה', ובמהרש"ל [גיטין פ:] כתב דיבמה שנשאת לאחר אחרי חליצה, חוזר עליה האיסור אשת אח [כיון דספקע ממנה שם יבמה].
- 6 ובקצות [ערה ד] כתב דקנין חזקה גרע, וכשאינו מתכוון לתקן אינו מעשה קנין כלל [ולכן ל"מ דעת אחרת מקנה]. [אבל הגמ' דידן איירי בעודד, דהוה קנין חזקה, והשווה לדין קידושין].
- 7 וכ"כ תוס' ב"ב נד. [ד"ה אדעתא].
- 8 ובתוס' ב"ב שם כתבו דהיינו כשאינו יודע שנמצא בידו, אבל אם יודע שנמצא ואין כוונתו לזכות ל"ק [ואכ"מ].
- 9 והרמב"ן חלק דדבר פשוט שאין קנין שלא מדעת מועיל, ואפי' במטלטלין [ובתוס' משתבשים בזה]. [ע"ש שתי' הגמ' ב"ק דאופ"א].
- 10 דמהני כוונת המקנה, ובקצות [רעה ג] דן [בדעת הרמב"ם] דמהני מדין זכין.
- 11 הו' ברשב"א ונמוקי ב"ב מא. [והרשב"א שם נראה כחולק], וכ"כ הרשב"א גיטין כ: וע"ע בראשונים ב"ב

דעת אחרת מקנה¹]. אבל הרמ"ה [ב"ב נג אות רכד] הוכיח דאף בנכסי חבירו ל"מ², דהא ל"מ ביבמה, וקידושין לא הוה בע"כ. והרש"ש כתב לדחות דבסוגיין אף היא נתכוונה לשם יבומי המת, ולכן אין כאן דעת מקנה.

מי דמי, הכא מכוון למיקני. הרמב"ן ביאר דודאי ידע דמותרת לשוק כיון דחלץ, אלא טרועה וסבור לחזור ליבמות, ולא ידע איסור לא יבנה. ומ"מ ידע דבקיודושין אלו קנאה, ולכן נחשב כגר אחר דקני.

הא לא דמי אלא לעודר בנכסי גר זה וכו'. [לכאורה צ"ב בהפקר מה לי גר זה, הרי הכל הפקר, ומאיזה גר הוה רק סיבה למה הוה הפקר³]. והא"ש [זכיה ב יג] נסתפק האם כוונת אביי דכיון דנתכוון לקנות מהני, ואף שנתכוון לקנות מרשות אחר [וה"ה במכר, קסבר של ראובן ונמצא של שמעון]. או דוקא בהפקר, וכלשון הרמב"ם [שם] הואיל ונתכוון לזכות מהפקר.

והא"ש ביאר עפ"ז דרב יוסף ביאר רק טעם רבי, ורבי לטעמיה [יט]: דמאמר מהני בע"כ, ולכן ס"ל דנתכוון לזכות מגר ונמצא של חבירו [דאחרי חליצה בעי דעת האשה]. אבל לרבנן מאמר בעי דעת האשה, והוה נתכוון לזכות משל חבירו, ולכן קני. ובזה השיג אביי דאף לרבי מהני דקידושין נחשב הפקר, דהאשה אינה מקנה, וכמ"ש הר"ן נדרים ל. אלא כזוכה מההפקר.

אלא אמר אביי הב"ע דאמר התקדשי לי במאמר יבמין. בתוס' חד מקמאי ביאר דלס"ד איירי שאמר לשום יבמות. א"נ דמעיקרא ס"ד דקידש סתם, וסתמא לשם יבמות. והביא בשם הראב"ד דאיירי דאמר 'פלונית יבמתי', אבל לא תלה במאמר.

מאמר עילוי זיקה. בתוס' חד מקמאי כתבו דקיי"ל כרבא [גבי נתן גט למאמרו], א"כ קיי"ל כרבנן דהאי לחודיה קאי.

ורבנן סברי האי לחודיה קאי וכו' השתא נמי מהני פרש"י הילכך השתא כמעיקרא וכו'. משמע ברש"י דאף אחר חליצה מהני מאמר מדרבנן⁴. וכ"כ המלחמות [בסו"ד] דמאמר תקינו רבנן ביבמה בין לבתר חליצה, גזרינן משום קידושין. והריטב"א כתב דכל אשה שראוייה להתקדש מן התורה, אם רוצה לקדש לשם מאמר חיילי בה קידושי מאמר דרבנן, כעין קידושי יבמין דרבנן [ואף שאינה יבמה כלל]. וכ"כ הבי"ש [קע ט] דהוה דרבנן.

אבל החזו"א כתב [בדעת שא"ר שסתמו] דכיון דלא התנה מפורש שלא יהא לשם קידושי אישות, חל קידושי מאמר. [וכמו ללישנא דעודר בנכסי הגר].

בזיקת יבמין, יש זיקה. בפשוטו משמע דתליא בדין יש זיקה לענין איסור קרובות [לעיל יז: ועוד]. וכ"כ הראב"ד [על הר"ף]. ולמ"ד אין זיקה כתבו התוס' דמתפרש הלשון מה שהיא זקוקה⁵ [ולא משום דין 'זיקה' דנחשב אישות ליבם].

אבל הרא"ש [בדעת הר"ף] כתב דלאו פלוגתא דיש זיקה דלעיל, אלא אפי' אין זיקה אתקינו רבנן קידושין ביבמה שזקוקה ועומדת, וכמו דמהני מעיקרא אע"ג דהזיקה אינה גורמת לו לחול.

נג.

והא בחליצה פסולה פוטרת. הר"ף מביא בשם רבנותא להקשות דקיי"ל דחליצה פסולה פוטרת [דמשמע דאף דבליכא אחים וצרות]. ועוד אי לא מיפטר בחליצה במה ליפטר. והר"ף פי' דכוונת הגמ' דצריכה לחזור על כל האחים, ולכן אם חזר וקידשה במאמר צריכה גט, דעדיין אגידא באחים. והרמב"ן פי' דאף שהיא פטורה, כיון דצרתה זקוקה, אישתייר זיקה בהאי ביתא, ותפס אף בה.

אבל בתר"י [וכ"כ תוס' כתובות עד. ד"ה תנאי] פי' כוונת הגמ' דנשאר קצת זיקה, ואף דמותרת

פד: ונד. והאחרונים האריכו בזה, ועוד דנו לחלק בין מכר למתנה. ואכ"מ.

1 וכמ"ש הר"ן בנדרים ל. דהאשה מפקרת עצמה, ולא נחשב דעת אחרת מקנה.

2 והקשו דהרמ"ה סתר משנתו בדף מא. כתב דמהני דעת אחרת מקנה [וכדעת הראב"ד].

3 וצ"ל דמ"מ יש כאן טעות בזכיה, אמאי יהני.

4 וכ"כ הרא"ז [בשלט"ג יח. בדה"ר ב] דאם אמר אחרי חליצה פלונית יבמתי התקדשי לי, מקודשת מדאורייתא. ואם אמר במאמר יבמין מקודשת מדרבנן. ואם אמר בזיקת יבמין א"צ גט.

5 והרש"ש הקשה דאחר חליצה, תו אינה מעוכבת מחמתו, והיאך תחשב זקוקה.

לשוק¹. והמהרש"א הביא דמצאנו כן דעת אבא יוסי בן חנן [לקמן בע"ב], והקשה [על הרי"ף] אמאי לא העמידו רבנן דרבי כוותיה.

והחז"א הקשה דלדעת הראשונים דמהני מאמר אחרי חליצה בכל אופן, א"כ מה הוסיף התוס' דלענין זה חליצה פסולה ותנאי מהני שנשתייר זיקה.

יש תנאי בחליצה. [בגמ' בכתובות עד. אמר' דאין תנאי בחליצה, דכל מילתא דליתא בשליחות² ליתא בתנאי. ובתוס' שם כתבו דהוה סברא, דכיון דהמעשה כ"כ בידו שיכול לקיים ע"י שליח, סברא שיכול להטיל בו תנאי. והאחרונים ביארו דחליצה נחשב דחל בידי שמים, ותליא רק ב'מעשה' ידיה. ותנאי מהני רק כשהאדם מחיל. וע' כתבי הגר"ח דביאר דלא תליא בדעת המתיר].

ולרש"י [ורמב"ן וראב"ד ובעה"מ וכו'] סוגיין פליג וס"ל דמהני תנאי. אבל תוס' [ד"ה רבינא] פי' דלא מפקע זיקה לגמרי, אלא דמותרת לשוק. [וצ"ב דכיון דל"מ התנאי, אמאי לא הוה חליצה מעלייתא. ומשמע מתוס' דהתנאי מהני לענין קנין החליצה, ולא להיתר. וצ"ע]. והרש"ש כתב דלפ"ז ניחא הא דאמר' לכו"ע חליצה פסולה לא פטרה, דהא דתנאי אינו פוטר הוה משום דחליצה פסולה לא פטרה.

הרי"ף כתב דלא קי"ל כרבי מחביריו, הילכך בין קידשה לשם אישות צריכה גט כרבנן. וכוליה טעמי דסוגיין לא סמכינן עליהו, דלאו אליבא דהילכתא נינהו, אלא אוקימתא בעלמא נינהו. והראב"ד הקש' דקי"ל יש זיקה, וקי"ל חליצה פסולה פוטרת כשמואל, וקי"ל אין תנאי בחליצה, ולכן ל"ש כפלו או לא. וא"כ קי"ל כרבי [וכה"ק הבעה"מ].

והמלחמות ביאר דכוונתו דדחינן לכל הנך טעמיה כדי לא לפסוק כיחידאה, ומעיקרא טעמא דרבנן ניחא, וכולהו טעמי דגמ' ליישב דברי רבי, דלא להוסיף אדרבי. וכיון דא"א לסמוך אאוקימתא דמסקנא פסקי' כטעם רב יוסף עשאוה כעודר וכו'. א"נ בדאמר התקדשי לי בזיקת או מאמר יבמין, וס"ל לרבנן דמהני, דמאמר תקנו חכמים אפי' בתר חליצה. [וע"ע ברא"ש].

תוד"ה לימא. וי"ל דה"ק וכו' או תהוי תיובתא וכו'. ובתוס' הרא"ש [בשם מהר"ם] ותוס' ר"פ כתבו עוד לפרש דלרב יוסף יחלוץ לבעלת המאמר, ואף דצריך חיזור לצרות [לשמואל], לא נפסלה בכך לכהונה. וכמ"ש ר' אברהם מבורגיל [הו' בתוס' כו: דמשום חיזור לא נפסלה לאחים, וכ"ש דמשום חיזור בעלמא לא נפסלה לכהונה. ובתוס' הרא"ש הקשה ע"ז דאף דלרב יוסף לא ישפוך מי בורו, אבל אי"צ לטרוח ולחלוץ לפסולה [ועי"ז צריך לחלוץ לתרווייהו] כדי להציל את הצרה לכהונה.

ולכן פי' בשם רבינו מאיר דכוונת הגמ' תיובתא דרב יוסף [מגילה יח: דאית ליה דאין שום תנא דס"ל יש זיקה, דכמשמע לעיל נ. [וכמ"ש תוס' יז:]. וא"כ ע"כ ל"ל חליצת חיזור [כדלעיל נא].

והרמב"ן הביא בשם ר"ח דהוה תיובתא דרב יוסף [נב: דעודר בנכסי הגר וקסבור שהם שלו דל"ק, וה"נ סבור דבמאמר מקודשת גמורה, ולכן לא קנה, וחליצתה כשירה. והרמב"ן תמה א"כ פליג על כל מאמר ביבמה, ואמאי הקשו דוקא הכא.

בשלמא לר' יוחנן דאמר כוליה ביתא בלאו וכו'. פרש"י כחולץ עצמו דשליחות ידיה עבד. [ע' לעיל י: בסברת המח']. לרש"י [יא.] קאי רק על החולץ, אבל ביאה אחר ביאה [בב' יבמות] קאי בעשה דאינו בונה ב' בתים. [והרמב"ן פי' דלפ"ז כוונת הגמ' דאין דבר חמור מלאו בכל הבית]. ותוס' שם חלקו דהוה בכלל לאו דלא יבנה, א"כ כוונת הגמ' הכא אף על זה.

והרמב"ן [ושא"ר וכן תרי"א. ותוס' כתובות ל.] הקשו דלרש"י מבואר במשנה [דבעל ועשה מאמר⁵

- 1 ע"ד מש"כ תוס' [ד"ה רבינא] לגבי תנאי.
- 2 ע' ברא"ש [פ' מצוות חליצה] ובקוב"ע [עו] וקוב"ש כתובות [רנב] מנל דל"מ שליחות בחליצה.
- 3 ואפשר דמדרבנן מהני התנאי לבטל החליצה, אלא דהדרין לכלל דאין אחר חליצה פסולה. והיא מ"מ מותרת. [ומדרבנן חליצה נחשב חלות ידיה. א"נ הגדר 'חליצה כשירה', דנחשב כעין יבום ופוטרת את עצם הזיקה, נחשב קנין ידיה ושייך תנאי. אלא דמהני מתיר דחליצה. ועוד י"ל דע"י תנאי נחשב חליצה שלא מרצון, ואינו בכלל הא חפץ ייבם, ועי"ז הוה כדין חליצה פסולה ממש].
- 4 ובמלחמות הקשה עוד דאי טעמא דאיתמר בגמ' לא סמכי' עלה אטעמא דמאן נסמוך.
- 5 וקאי עלה בין ביבם א' בב' יבמות, בין בב' יבמין ביבמה א'.

אי"צ גט], דאין קידושין תופסין בחייבי עשה, והגמ' בכתובות ל. מסתפקת אליבא דר' ישבב האם קידושין תופסין בעשה¹, [דאין לה ביאה בישראל או לאפוקי מר' סימאי קאמר]. וכתב דצ"ל דהגמ' מסתפקת אליבא דר"ל, אבל לר' יוחנן מתני' היא דאין קידושין תופסים בעשה דאינו בונה ב' בתים². ורע"א [כתובות שם] תמה דבמשנה קאי אף ביבם א' וב' יבמות, ותוס' [לעיל יא. סוד"ה חד] כתבו דאף לר"ל איהו קאי בעשה אצרה. א"כ אף לר"ל מבואר במשנה דאין קידושין תופסין בעשה. וצ"ע³.

נג:

רש"י ד"ה סד"א. אפי' לר' עקיבא. [דלרבנן מהני מדין קידושין דאורייתא בחייבי לאוין. ומ"מ נפק"מ לרבנן בע"כ וכדו' או באומר לשם מאמר לחוד וכ"כ בתוס' ר"פ].
אידי וכו'. ע' מהרש"א אי קאי לר"ל ולר' יוחנן.

רש"י ד"ה סד"א ליגזור גט דבתר ביאה. דלא תסגי בלא חליצה אטו גט מקמי. [דהוה ביאה פסולה, ודעת רש"י דביאה פסולה בעי חליצה מגזירה. ובזה פליג ר' נחמיה]. והריטב"א כתב דזה לשיטתו דביאה פסולה צריך חליצה מגזירה, אבל למש"כ דהנידון 'אחריה כלום' הוה רק כלפי מאמר שאחריה, ה"נ הנידון לגזור שיהני מאמר.

משום ר' מאיר וכו' ואבא יוסי סבר כרבנן דגזרו וכו'. הפור"י הקשה א"כ נימא דהלכה כר' מאיר בגזירותיו^{4,5}.

הדן עלך פרק רבן גמליאל

- 1 ויל"ד דהכא הוה עשה דשאר [דלדעת כל הראשונים לא יבנה נחשב שאר, ע' לעיל מט. וכמ"ש הרשב"א שם דלא סתים תנא כמ"ד דלא בעי שאר]. א"כ אף דיש לפשוט דלמ"ד דבעי שאר, משום דדמי לאנוסת אביו [ואף דליכא לאו], וספק הגמ' למ"ד דיליף מריבוי ו', האם מדמינן כל כה"ג. [והראשונים דלא תי' כן, מבואר דס"ל דלמ"ד דבעי שאר לא היה צד כלל דחייבי עשה בכלל].
- 2 ותוס' כתובות שם דחו לזה, דמסתמא אליבא דכו"ע מסתפק.
- 3 [ואפשר דשא"ר פליגי אתוס' לעיל. א"נ ידחקו דמתני' דהכא קאי בב' יבמין, והסיפא קאי בפנ"ע, ע' רמב"ן במשנה, עכ"פ הוא דלא כרש"י. וצ"ע].
- 4 ות' דר' מאיר הוא ר' נהוראי [כדאמר' עירובין יג:], ור' נחמיה קחשיב בשיטה [נא:].
- 5 יל"ד אי אמרי' הך כללא נגד סתם משנה [וסתם מתני' ר' מאיר, ואפשר דפליג אבא יוסי].

בס"ד

פרק הבא על יבמתו

בין בשוגג בין במזיד וכו' קנה. פרש"י לשם זנות. הרמב"ן [לעיל לט:]: כתב דמתני' דלא כאבא שאול, דלאבא שאול לשם זנות ל"ק¹. אבל הריטב"א ונמוק"י כתבו דאפשר דאבא שאול מדרבנן קאמר, וקנה בדיעבד. ובבי"ש [קסו ה] כתב ד"ל דסברת אבא שאול דפגע בערוה מדאורייתא, ומ"מ קנה. [ונכתבו האחרונים דכ"מ לכל הראשונים דפסקו כאבא שאול, וע"כ דלא הוה נגד סתם משנה]. [וע' לעיל לט: בכל זה].

ובנמוק"י כתב דאף לרבנן לכתחילה בעינן שיתכוון לשם מצווה. [אבל בריטב"א כתב דלאבא שאול לכתחילה בעינן שיתכוון, משמע דלרבנן ל"צ²].

אפי' הוא שוגג [ובגמ' ילפי' מקרא דקנה אפי' בשוגג]. ובפשוטו למדו מזה האחרונים דנחשב שהיבם אינו עושה מעשה הקנין של יבום, אלא דהתורה מקנה ע"י מעשה ידיה [ולכן ל"מ תנאי, והגר"ח הל' יבום ביאר דלא בעי עדים].

אבל ר' שלמה איגר [שו"ת רע"א רכא יד] נסתפק האם אף היכא דאמר בהדיא דאינו רוצה לקנות, קונה בע"כ [ונכמו דחצר כמו שלא מדעתו, אבל היכא דגילה דעתו שאינו רוצה ל"ק, והאריך בסברת קנין המועיל לגבי חצר]. ורע"א [שו"ת רכב] חלק דאף היכא דאינו רוצה לקנות, ל"ק בע"כ. [ורע"א שם כתב דהערה לא נחשב ביאה אא"כ אחשביה, ע"ע לקמן נה:].

המנח"ח [תקצח ו] כתב דאע"ג דקנאה, מ"מ למ"ד מצוות צריכות כוונה לא קיים המצווה, וצריך לחזור ולבא עליה לשם מצוות יבום [ונקט דמעשה הביאה הוא המצווה, ולא הקנין]. ובקוב"ש [כתובות רמט] כתב דל"ש מצוות צריכות כוונה ביבום, דהמצווה הוא בתוצאה³ [ונכמו פריה ורביה ופריעת בע"ח, דאף אם לא נתכוון ודאי יצא. אבל מבואר בכמה אחרונים דאף במצוות של תוצאה, דכשעושה בלא כוונה נחשב שלא קיים המצווה, אף דנתקיים התוצאה⁴].

ועוד העירו האחרונים דל"ש לקיים מצוות יבום אחרי שכבר קנאה ונעשית כאשתו [וע' מש"כ לעיל כ. דברמב"ן כ: מבואר דמקיים המצווה אף אחרי שכבר קנאה].

רש"י ד"ה מזיד. ולא לשם מצוה. משמע דעיקר הכוונה הוא לשם מצוה, ולא לשם מעשה קנין. וכן לשון הגמ' בסמוך. והחכ"צ [א] חקר גבי חליצה דבעי כוונה, האם תליא בכוונת מצוה או כוונת קנין. וכתב החכ"צ ליישב הא דבעי קרא למעט קטן מחליצה, ואף דאין לו דעת קנין, שהרי יש דעת אחרת מקנה⁵. והבי"מ [קסט מד] כתב דתליא בכוונת מצוה.

רש"י ד"ה פסולה. משום זונה. בפשוטו קאי אף אפסולי כהונה, ובהג' ר"א לנדא דייק מדברי רש"י דנעשית זונה אל"ג דהוה ל"ת שאינו שווה בכל. וע' לקמן סא: אבל הרש"ש כתב דקאי רק אחייבי כריתות, ובפסולי כהונה נעשית חללה. וכתב דנפק"מ דכהן לוקה משום חללה, והוה איסור מוסף קידושין עז.

רש"י ד"ה ממזרת. ולענין תרומה דבי נשא ליכא למימר ועוד וכו'. [ובתוס' נו. כתב רק הטעם הראשון]. הריטב"א פ' כוונת רש"י דממזרת שהיא בת כהן, כיון דאמה היתה זונה, אף הבת נפסלת, כי הולד שהוא בן זונה פסולה לכהונה. ועוד כשתמצא לומר דלא נפסלת מחמת זנות אמה, מ"מ ביאת כשר לא גרעא בה. ומבואר בריטב"א דרש"י נסתפק האם יתכן בת כהן שהיא ממזרת [ולא נתחללה], ובגמ' קידושין עז. איתא דכהן הבא על אחותו עשאה זונה, וכשחזר ובא עליה הולד חלל. [וה"נ צ"ל דהריטב"א איירי בביאה ראשונה].

ובזה ביאר הריטב"א הספק דהשם 'בן זונה' פוסלו [דכיון נעשית זונה, ויש כח פוסל בביאה, אף הולד נפסל מכהונה]. והאחרונים [דבר אברהם ב כג] הקשו אמאי לא אמרי' כן לעיל מד: בבא על עריות, דכיון דפסלה בכך הולד ובעינן ק"ו לפסול לכהונה. [ויש לדחות דאף הכא כוונת

1 אבל הנובי [אה"ע ק נד] כתב דנוכל להעמיד את המשנה בסתמא, ולא בשם זנות. ונקט דאבא שאול מודה דבסתמא קני, ע' לעיל לט:.

2 ולכאורה כוונתו דמהני ג"כ מחשבה נוספת, דפשיטא דכל המצוות צריך לכתחילה לכוון.

3 וכ"כ הברכ"ש [ב] וקוב"ע [יא א] דל"ש בזה מצווה הבא בעבירה מטעם זה.

4 ודנו האם נחשב ביטול מצווה בזה שעשה את התוצאה בלא הקיום. [ובקוב"ש כתובות רנ דן האם יחשב כלובש בגד בלא ציצית וביטול עשה. והאריכו האחרונים בענין זה].

5 והקצות [רעה ד] חלק דהיבמה אינה מקנה את עצמה.

6 והאחרונים דחו דמהני מדין גדול עומד ע"ג, וע"ע לקמן קד

הריטב"א מהך ק"ו דהתם¹. ובחי' ר' שמואל [י יז] יישב דרך במקום דהוה כהן מהני פסול זה לאסור הבנים. אבל האמר"מ [י א] כתב לפרש דכוונת הריטב"א דבהעראה נעשית זונה, ובגמ"ב הוה חלל².

ועוד הקשה האמר"מ נימא דאייירי בכהן הבא על ממזרת דהממזר כהן, והממזרת לא נעשית זונה, דאינו חייבי כריתות. [והאחרונים דנו דבפסול קהל תיפסל דהוה זר מעיקרא]. וכתב דבזה ודאי דאמר' הלך אחר הפגום, והממזרות מפקיע את הכהונה.

והרמב"ם [איסור"ב יט ה] כתב דכהן הבא על שומרת יבם, הולד מביאה ראשונה כשר לכהונה [מבואר דלא ס"ל כסברת הריטב"א דהוה בן זונה³]. וה"ה ביאר דהרמב"ם כתב כן רק בשומרת יבם, דבעריות הולד ממזר. והאחרונים דייקו מזה דממזר אינו כהן [וכן נקטו הפוסקים ז יד, ודלא כמ"ש הריטב"א. אבל הס"ז ז יד נקט דאוכל בתרומה]. ובקובה"ע [מד] כתב דבפשטות הטעם דפגם הממזרות מפקיע מדין קהל. אבל בשו"ת הרשב"א [אלף רא] כתב דנפסל מכהונה מק"ו [וכדלעיל מד:; וע' בקובה"ע דהק' בדברי הרשב"א, וע' מש"כ בזה מד:].

בא"ד ועוד ביאת כשר מאי מגרעא לה. בקובה"ע [מה ח] הביא מדברי רש"י דהאשה נפסלת בביאתה מחמת ה'פוסל', ולא משום ביאת איסור. [ויישב בזה דלא תליא בגדרי ביאה לענין כה"ת, ע"ע נה:]. וכתב דמבואר דלא כמ"ש המשנ"ל [איסור"ב יט ה] דישראל הבא על ממזרת עשאה זונה [אלא דתליא באין איסור חע"א]. ובקה"י [לט] וכתב דלפ"ז הא דישראל הבא על קרובים [חייבי כריתות], נפסלת הוא משום דגדר איסור קרובים דנחשב פגום כלפיה.

לא מיבעי הוא שונג והיא קמכוונה למצוה. דייקו מזה דיש על האשה מצוות יבום [וע' מה שהו' בזה ג:]. ויש לדחות.

תוד"ה שאנסוהו. אין לפרש שאנסוהו היינו שאיימו וכו' אלא כל דבר שעושה מעצמו אפי' ע"י אונס מיתה לדעת חשיב. [והאחרונים ציינו דבר"ה כח. אמר' כפאו ואכל מצה יצא אף למ"ד מצוות צריכות כוונה, ופרש"י שכן נהנה. ויל"ד האם כוונת התוס' משום הנאה, ובפשוטו משמע דאף בלאו הכי, דאף מעשה באונס נחשב מעשה וכוונה ידיה]. והרמב"ן ורשב"א כתבו דהגמ' לא פי' כן אף לשון המשנה, דא"כ נקרא 'מדעת', ושלא בכוונת מצוה. אבל הריטב"א העמיד את סוגיין באונס מיתה. והיש"ש הקשה א"כ מה קושיית הגמ' דאין קישוי אלא מדעת [ע"ש]. [והריטב"א ביאר דלא חשיב אונס, שהרי נתקשה מדעת].

בא"ד וילפי' קיחה מעריות⁴ דאינה נקנית אלא בקישוי. משמע דצריך ללמוד בגז"ש מעריות, אבל מסברא משמש מת הוה שם ביאה, ולא אמר' דגלי קרא בעריות. וצ"ע.

בא"ד ועוד אר"י דלענין יבום בעי דרך הקמת שם. והקרא הקשה דאפי' שלא כדרך קונה ביבמה, א"כ אמאי משמש מת גרע⁵. [וע"ע לעיל כ. בגדר ראוי להקמת שם]. ובבי"ש [קסו ט] כתב דגרע טפי מביאה שלא כדרכה דאבר מת אינו ראוי להקמת שם במקומה⁶.

רש"י ד"ה אלא בישן. שנתקשה כשהוא ישן. צ"ב במה תליא בקישוי [מדעת], הרי עצם הביאה היתה שלא מדעת.

אונס בערוה

האחרונים [ע' אריכות בזכרון שמואל סה] העמידו דיש ב' גדרי פטור בפיקול"נ, מקרא דוחי בהם. ומלבד זה יש סברא דאונס, דאינו חייב במקום איבוד נפשו, וכמ"ש תוס' סנהדרין [עד: דאף בני נח [דלא כתיב בהו וחי בהם] מותר לעבור במקום אונס. [והאחרונים הוסיפו

1 [וכ"כ בחי' ר' שמואל שם]. אמנם ע' לעיל [מד: דעת רש"י דרך הבת נפסלת ולא הבן. אבל למש"כ ר' שמואל [הו' שם] כשהבן כהן, אף לרש"י נפסל מק"ו. וע"ע לעיל [מה]. דנח' הראשונים האם קי"ל כהן ק"ו.

2 אבל הביא דבריטב"א קידושין עו כתב דדוקא כשחזר ובא עליה, אבל באותו ביאה לא. דהא דהעראה שמה ביאה דוקא כשפירש. אבל כשגמר ביאתו לא נפסלה אלא בגמ"ב [וע"ע נה:].

3 אבל בביאה השניה הולד אינו כהן [ואף דנעשית חללה רק בביאה זו], וכן דייק האמר"מ שם.

4 והביא עוד דבקידושין עז. מבואר דשם זנות פוסל בישראל, ואיסור סוטה שייכא לאיסור זונה.

5 והרש"ש תמה דלא ילפי' גז"ש מעריות, אלא ביאה ביאה מחייבי לאוין [נה].

6 וצ"ל דשלא כדרך איתרבי בהדיא [כדאמר' נד:], ואין ילפותא על אבר מת.

7 ונחשב היבם כסריס כלפי ביאה זו, דאינו ראוי להקמת שם.

דכיון דהוה אונס, לא נחשב מעשה ידיה, אלא המעשה מיוחס למי שכופהו¹. ונפק"מ בזה דעכו"ם אסור להתרפאות בעבירה [דרפואה נחשב שהוא בוחר בעצמו, משא"כ כפיית אונס נחשב מעשה האונס], אבל אם אנסוהו אינו חייב יותר.

ובג' עבירות אמרי' דיהרג ואל יעבור. ונתחדש מקרא דצריך למסור נפשו, וכן דאין היתר דוחי בהם. [וע' בסמוך].

תוד"ה אין. אין לפרש במאיימין וכו' תיפוק ליה דאגילוי עריות יהרג ואל יעבור. הרש"ש הקשה דמ"מ נפק"מ אם עבר ולא נהרג, דפטור [וכמ"ש תוס' בסו"ד]. והראשונים כתבו דא"כ אף אם נתקשה, הוה מחמת אונס [וכמ"ש תוס' ד"ה אנסוהו]. [אבל תוס' כאן לא נחתו להקשות כן].

והריטב"א כ' דאילו אנסוהו אונס מיתה עד שנתקשה ראוי שיהרג [ואפי' דהעבירה אח"כ אינה במעשה]. ואע"ג דהקישוי אינה העבירה עצמה אלא הביאה, כיון דא"א לביאה בלא קישוי ראוי ליהרג עליו. [וצ"ב דהרי אינו עצם המעשה. ובתוס' היה אפ"ל דאיירי דנתקשה אח"כ, אלא שאף תוס' כתבו שנתקשה לאשתו]. ובחזו"א [לג] כ' דהקישוי נחשב כאבזריהו דעריות.

אבל הרמב"ם [סנהדרין כ ג] כתב [כ"מ] דאם אנסוהו לבא על הערוה, חייב מיתה בבי"ד², דאין קישוי אלא לדעת. [וכ"פ איסור"ב א ט]. והכס"מ נקט דאפי' מאיימין עליו שיבעול בקישוי, מ"מ חייב. אבל החלק"מ [כ ג] פי' כוונת הרמב"ם דנתקשה מדעת עצמו⁴. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר [בשם הרמב"ם] דאפי' נתקשה לאשתו, מ"מ כשמעמיד האבר בקישוי ודאי מדעתו עשה, ואפי' הכי לענין יבום נחשב אונס. ושוב כתב דמסתברא דאם רק עשה העררה לפני שיוכל להמית הערוה, פטור אף בעריות.

והכס"מ הקשה דמ"מ נעשה באונס, והרמב"ם [שם הלכה ב, ויסוה"ת ה ד] ס"ל דאין חיוב מיתת בי"ד באונס [וכה"ק הרמ"ך]. והכס"מ תי' דבשלמא מעשה בידים יכול לעשות שלא ברצון, אבל קישוי א"א לעשות אא"כ מרוצה בדבר. לפיכך חייב. והאחרונים ביארו דהכא איירי דעבר שלא כדון, ונחשב בחירת איסור. אלא דיש פטור מחמת שהמעשה הוה 'מעשה באונס', ובזה מהני הא דהקישוי היה ברצון. והקוב"ע [מט ג] ביאר דאף דהוה אונס מחמת פחד מיתה, מ"מ יש כאן גם רצון, ועשה מחמת רצון. וכיון דיש ג"כ רצון חייב. וכיון דקישוי א"א בשום אופן אם לא מרצון, וע"כ דיש בזה ג"כ רצון ונחשב מעשה ברצון.

בא"ד דיש לו למסור עצמו ליהרג, דחשיב כעושה מעשה. מבואר דצריך למסור נפשו בידים, כדי למנוע שלא לעבור במעשה. וע' בסמוך.

בא"ד אם יודע שא"א אם לא יתקשה. הרש"ש דייק דאם אינו יודע, לא ימסור עצמו. דספק נפשות להקל. אבל הלשון אח"כ שיודע שלא יתקשה לא משמע כן. אבל הש"ך [יו"ד קנז א] הביא בשם התה"ד דלא אמרי' ספק נפשות להקל במקום קידוש ד', שחביב להקב"ה וכו'.

קרקע עולם – מאי חזית

בא"ד והוי כקרקע עולם. דעת תוס' דאף בגילוי עריות יש היתר דקרקע עולם. [ואף דרבא [סנהדרין עד]: לא תי' סברת קרקע עולם לענין פרהסיא, לענין גילוי עריות ס"ל הך סברא], וכ"כ רש"י [יומא פב]. ונתוס' [סנהדרין שם ויומא פב:] הביאו בשם ר"ת ליישב [הא דאסתר] דאין חייבין על ביאת עכו"ם, דנחשב כבהמה. והרמב"ן [במלחמות סנהדרין שם, ונמוק"י שם, וכן בריטב"א בסוגיאן] תי' דמאחר דיכולים לבעול אותה בע"כ, אי"צ למסור נפש, דלא ימנע האונס בכך.

והגר"ח דייק מסתימת הרמב"ם דלא חילק לענין גילוי עריות בין קום ועשה לשב ואל

- 1 ויל"ד האם היינו אחרי שלא רמי עליו למסור נפשו. או אף אם רמי עליו, מ"מ אינו מעשה גמור ידיה.
- 2 וכמ"ש הרמב"ם [יסוה"ת ה ד] דאם עבר בג' עבירות באונס נפשות [ועבר ולא נהרג] אינו חייב מיתה. אבל אם נתרפא בו חייב מיתה.
- 3 והגר"ח הקשו דהיאך נאמר דהוה בהתראה, דלא שייך קבלת התראה, דאין הקישוי מעשה, דנוכל לומר דיש כאן קבלת התראה [וכה"ק הרמ"ך]. והכס"מ כתב דכוונת הרמב"ם דיש לו דין חיוב מיתת בי"ד, אלא דהוה שלא בהתראה. והרדב"ז תי' שצ"ל דאיירי דהתרו בו שלא יתקשה, ושוב נתקשה.
- 4 וכ"ד הראב"ד [איסור"ב א ט] שכתב יש אונס שהוא פטור, כגון שהיה מתכוון לאשתו ותקפתו א' מהעריות או שדבקום עכו"ם.

תעשה¹. והגר"ח ביאר [באופן הא'] דסברת הרמב"ם דברציחה בשב ואל תעשה אמרי' מאי חזית, דשקול לתורה נפש זה כנגד זה, אבל בעריות היאך נימא דדיני התורה שקולים לדין עריות. [ושוב כתב דברציחה איירי דשב ואל תעשה אינו מעשה רציחה כלל, כדבסמוך]. והחזו"א [בגליונות] כתב ד"ל דהתורה החשיבה עבירת עריות כאיבוד נפש.

והגר"ח חקר בביאור סברת התוס' דבקרקע עולם יעבור ואל יהרג, האם הוא משום דעבירה בשב ואל תעשה אינו חמור כ"כ [וכ"כ ר"ש איגר בחי' רע"א כתובות ג:], או משום שב ואל תעשה [וע' בסמוך הגדר בזה]. והאחרונים העירו דבתוס' דידן מבואר דצריך למסור עצמו בידים, כדי למנוע שלא יתקשה אח"כ. ואם הסברא משום שב ואל תעשה, א"כ ה"נ דינו שב ואל תעשה ולא ליהרג, ואין דין להרוג עצמו, אף אם יעבור אח"כ ויתקשה².

בא"ד [נד.] ורוצח קאמר דסברא הוא דמאי חזית וכו', אבל וכו' איכא למימר איפכא וכו'. בפשוטו סברת 'מאי חזית' הוא דשקולים, והוה ספק³. [ושב ואל תעשה, ולכן כתבו התוס' דבקרקע עולם שב ואל תעשה הוא להניח]. אבל רש"י [בכ"מ⁴] פי' דסברת מאי חזית דכיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה, הילכך לא ניתן לדחות המצווה. והגר"ח [שם] חקר הסברא בזה, האם הוא משום דאמרי' שב ואל תעשה עדיף, דב' רציחות אינן דוחות זו את זו. או דכיון דאין בזה פיקול, ממילא לא הותר כלל רציחה, אפי' בשב ואל תעשה. והחזו"א כתב דאף מניעת הצלת נפשו הוה בכלל העבירה של שפיכת דמים, ולכן נחשב איסור כנגד איסור.

בא"ד אבל אם רוצים לזורקו על התינוק. הגר"ח תמה דהיכא דזורקים אותו, הוא אינו רוצח כלל, אלא כעץ ביד הרוצח. ואינו עובר כלל משום שפיכות דמים⁵. ובאבה"א [יסוה"ת ה א] כתב דכוונת התוס' היכא דהורג בכובד שלו, דנחשב מעשה ידיה⁶. [והרמ"א י"ד קנז א פסק כדברי התוס' דבקרקע עולם בעריות אי"צ למסור עצמו, וכן אם זורקים אותו על תינוק].

ועפ"ז נקט הגר"ח בדעת הרמב"ם דאילו היה נחשב רוצח, צריך ליהרג ולא לעבור. [והביא כן מהגמ' ב"מ סב. דב' שהיו הולכים בדרך, דלבן פטורא אמרי' שישתו שניהם וימותו, כיון דלא נאמר חיין קודמין. והאחרונים האריכו בזה, ואכ"מ]. ועולה מדבריו דלדעת התוס' הדין מאי חזית הוא משום שב ואל תעשה [ודלא כדברי הרש"י]. אבל לשון הרא"ש [דהביא כסברת התוס'] והוסיף דאינו נחשב רוצח בכך במה שהורגין בגופו [ומשמע דמשום סברת מאי חזית. כיון דלא רמי עליה, אינו נחשב רוצח].

והאחרונים הביאו לדייק דרש"י [יומא פב.] כתב הבנערה המאורסה תיהרג, דלא עבדא מעשה ד'אינה עושה כלום, דקרקע עולם בעלמא היא⁸. משמע דהטעם דכיון דהוה אונס ובלא מעשה, לא נחשב כלל הנאתה כעבירת עריות.

בא"ד ואין מצווה להציל חברו בגופו, דאדרבה חיין קודמין. משמע דכוונת התוס' ע"פ הגמ' ב"מ סב. דלר' עקיבא דרש"י חיין קודמין. אבל האחרונים כתבו דכוונת התוס' כמ"ש דשב ואל תעשה עדיף, ונקט לשון בעלמא [וע' חזו"א בגליונות שם].

בא"ד וא"ת במס' ע"ז וכו' והתם קעביד מעשה וכו'. מבואר בתוס' דאילו משכחת בע"ז קרקע עולם הדין דיעבור ואל יהרג. והאחרונים הקשו דע"ז נלמד מבבל נפשך, ולא מרוצח. א"כ היאך ילפי' לדין קרקע עולם. [וע' ח"י ר' ראובן].

בא"ד נהי דחייב למסור עצמו, מ"מ וכו' לא מחייב מיתה וכו'. [והראשונים למדו כן מהגמ']

1 וכן דייק התוס' יוה"כ [למהר"ם חביב יומא שם]. אבל החזו"א [גליונות] חלק דאין דיוק מסתימת הרמב"ם כיון שאינו מפורש בש"ס.

2 ויש שתי' דיש היתר לאבד עצמו [לאפרושי מאיסורא כדי שלא לעבור על איסור בידים], כיון שיועד שאח"כ יעשה מעשה איסור [שלא הותר משום פיקול'נ].

3 וכ"כ בחי' תלמידי רבינו יונה [ע"ז כח] ופי' דמא סומק טפי, שיחיה יותר ויקיים מצוות, ויעשה רצון הקב"ה יותר. וכתב דאף דהוה ספק, שב ואל תעשה עדיף ולא יעשה שום עבירה. ושוב הביא את סברת רש"י דלא הותר, וקילסו.

4 יומא פב: סנהדרין עד.

5 ועוד הקשה הקובצה"ע [מח] דגבי אשה היא אף בשב ואל תעשה התורה החשיבה הנאה כמעשה, והיאך ילפי' מהתם. [ובפשוטו כיון דילפי' יהרג ואל מרוצח, אמרי' דיו, ואף דלא דמי].

6 וציין לדברי הראשונים ב"ק ס, וכן ב"ק כז דכיון דמזיק בכובד נחשב דהאבן הוה מזיק בעצם.

7 ועוד כתבו ליישב ע"פ דברי הריטב"א [פסחים כה]. בשם הרא"ה דאפי' אמרו לו עכו"ם תן לי כלי זיין להורג ישראל [ואינו יכול ליטלו מעצמו] יהרג ואל יעבור. [ואף דאילו יכול ליטלו מעצמו ודאי לא שייך לרציחה כלל].

8 וכן להדיא בדברי תלמידי ר' יונה הנ"ל, דסברת רש"י הוה סברא בפנ"ע [ולא משום שב ואל תעשה] שאין האיסור תלוי בה כלל.

סנהדרין סא: וכ"כ תוס' שם ד"ה רבא, וכ"פ הרמב"ם [יסוה"ת ה ד] דבגילוי עריות, אם עבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם, אבל אין חיוב מיתה. וכן בהל' סנהדרין [כ ב] דאפי' דמצווה להרג ולא לעבור, אם עבר אינו חייב מיתה בב"ד, דכתיב ולנערה לא תעשה דבר¹. והאחרונים [קובה"ע נא ב] דנו האם נחשב שהותר איסור התורה, אלא שביטל מצוות קידוש ד'², אבל משמע הכא דעבר על גוף האיסור, אלא דגזיה"כ דפטור מקרא ד'ולנערה'³. וביארו כיון דהוה מעשה באונס אינו נענש⁴. אבל הר"ן סנהדרין סא: הביא בשם רבינו דוד דאם עבר ולא נהרג חייב מיתה בב"ד.

בא"ד ועוד וכו' דהא אשה חייבת ברצון, אע"ג דקרקע עולם היא. [ואמרי' בב"ק לב. דאשה חייבת בעריות משום הנאה, ורחמנא אחשביה למעשה]. ורע"א [גהש"ס יומא פב:] תמה דמ"מ באשה מותרת כיון דהוה קרקע עולם, וכיון דעושה בהיתר לא שייך לחייבה מיתה. והיאך ילפי' במקום דעושה מעשה באיסור. והאחרונים האריכו ליישב. ובאבה"א [שם] תי' דכיון דנחשב במזיד כעושה מעשה, א"כ בדין שתהא חייבת מיתה אף באונס. וע"כ דבאונס לא מקרי מעשה דידה.

נד.

נפל ונתקע וכו' וביבמתו לא קנה. האחרונים [קר"א] הקשו מ"ש מתקפתו יבמתו, וכן בהדביקום נכרים, דקנה. ובריטב"א כתב דהתם איירי דתקפתו והחזיקה בו עד שבא עליה מעצמו. [אבל בתוס' מבואר דלא כן]. והאחרונים כתבו דמהני לזה דעת התוקף להחשיבו לביאה.

רש"י ד"ה חייב בד' דברים. דכתיב פצע וכו'. רש"י ב"ק [כז.]. כתב דאיירי ברוח מצויה, דהוה קרוב למזיד⁵, דאל"כ אינו חייב בד' דברים. ורע"א [ב"ק שם] תמה א"כ אמאי הביא רש"י דרשת פצע תחת פצע, דמרבי' רק לנזק, והכא שחייב ד' דברים הוה משום קרוב למזיד.

תוד"ה ישן. וקשה דהא קטן, אי לאו דמיעטה קרא. האחרונים כתבו דלדעת רש"י [קידושין יט] דקטן קונה יבמתו מה"ת קשה טפי. ועוד הקשו דהו"ל לתוס' להקשות מחרש, דמבואר [לקמן קיב:] דקנה מה"ת.

והאחרונים כתבו דרש"י לשיטתו [לעיל לד.] דמהני בקטן מעשה קנין [שיהני כשיגדיל, אלא דאינו בתורת קנין ע' קה"י ל.]. והיעב"ץ כתב דקטן יש לו מחשבה עם מעשה מיהת [כדאמרי' חולין יג:].

ובפשוטו בישן אין לו כוונת מעשה קנין כלל [וביבום בעינן עכ"פ כוונת מעשה הקנין]. אבל לשון רש"י מורה דאי"צ אפי' כוונת מעשה קנין, אלא סגי דהגברא ראוי לכך [וישן עכשיו אינו בר קנין].

והאחרונים הביאו עוד דמבואר ברש"י דיבום נחשב 'מעשה קנין' [וכמ"ש המהרי"ק קלט], ולא שהקנו מהשמים ע"י קיום המצוה.

ולקחה לו שלא כדרכה. הרמב"ן כתב בשם תוס' דאיצטריך ריבוי ביבמה, ולא ילפי' מגז"ש דעריות, דס"ד דשלא כדרכה ליכא הקמת שם.

ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה. ע' מש"כ לעיל נב.

בין ישינה היא. הריטב"א כתב דישינה היא קנה אפי' בלא מתנמנם. דבדידיה תלה רחמנא יבמה יבא עליה, ולא בעי דעתא אפי' לביאה. אבל ר"ח [ב"ק כז] כתב דדרשי' יבמה יבא עליה, עד שיתכוונו שניהם לביאה. [וצ"ע].

אמר רבא וכו' להטיח בבהמה, לשם ביאה בעולם. תוס' סוטה [כו:] ד"ה למעוטי' הביא דרבא סבר יש זנות לבהמה [ודלא כרב אשי שם, ולקמן נט:] דאין זנות לבהמה]. והאחרונים [קר"א

1 וכתב הרמב"ם דהוה אזהרה לב"ד שלא יענשו האונס [ומנאו בסה"מ ל"ת רצד]. [ובס' החינוך תקנו כתב דאין לוקין עליו, כיון דאפשר לעבור בלא מעשה]. והרמב"ן [סה"מ שרש ח, ול"ת רצד] חלק דהוה פטור ואינו אזהרה.

2 ומסתבר בשאר עבירות בפרהסיא או בשעת גזירה, דחייב משום מצוות קידוש ד', אבל לא יחשב שעבר את גוף האיסור.

3 ובגמ' נדרים ילפי' מהך קרא לענין אונס בתנאים. וביאר החמד"ש [לח] דילפי' דאונס אינו מיוחס עליו [לגמרי']. [ויש להאריך בזה].

4 ולשון הרשב"א שלא עשה זה אלא מחמת האונס, ואילו אתה מסלק האונס מעליו אינו עושה.

5 אבל ברוח שאינו מצויה חייב רק בנזק. והריטב"א כ' בשם הרמב"ן אפי' באונס גדול. ודעת תוס' [ב"ק כז:] דרק אונס דכעין גניבה.

ורש"ש שם, וערול"נ כאן] ביארו דכוונת התוס' להביא מהכא. אבל הביאו **הרמב"ם** [יבום ב ד] פסק כרבא, ואף דפסק [איסור"ב יח א] דלא מקרי זונה. וע"כ דלא תליא הא בהא. וכ"כ בתוס' **ר"ד** בסוגיין דאע"ג דאמרי' אין זנות לבהמה [בסוטה לאסור על בעלה, ולקמן נט: דאפי' בעולה לא מקרי לכה"ג], אפי' נחשב ביאה, דקא מקטיל עליה. [והאחרונים חילקו דלענין שם זונה תליא במה שהיה לה קשר ביאה לאיש', ולביאת בהמה אין יחס, ולכן לא נחשב בשם 'זנות'. אבל עצם המעשה הוה מעשה ביאת עריות. וחייבים עליו].

תוד"ה דמכין לה. לאו דוקא וכו'. **הרש"ש** כתב דאפשר דבעינן דיתכונן לאותו גוף דוקא [וכעין הא דחילקו תוס' שבת עג. לענין מתעסק]. [ולפ"ז נתכונן לבהמה היינו לגוף זה, וסבור בהמה. אבל תקפתו יבמתו או עכו"ם מהני כוונת התוקף].

אמר עולא מנין להערה. **הקוב"ש** [ח"ב י ו] חקר בגדר הערה כגמר ביאה, האם נחשב ההערה מצד עצמה מעשה ביאה, או נחשב ע"ז שהתחיל הביאה של אח"כ [וכעין הגדר מקצת היום ככולו, וכן ביאה במקצת ע' לעי' ז:]. ונפק"מ לענין לחלק מעשה ביאה א', וע' לק' נה:.

נדה מטמאה את בעלה. **הרמב"ם** [מר"מ ג ג] פסק דאפי' בהערה מטמא. ור"ה ציין לסוגיין. **והמשנ"ל** [שם] כתב דבסוגיין ילפי' הערה לענין איסור, והוה פירכא בעלמא. אבל לענין טומאה איתא בתו"כ מרבינן הערה מואם שכב ישכב.

איסור הבא מאליו. פרש"י משא"כ עריות דע"י קידושין. **והרשב"א** כתב דאיסור הבא מאליו היינו איסור הבא מהגוף מעת היותו, ואינו נפרד ממנו לעולם. שלא היתה להן שעת הכושר, ולא מתווסף מחמת מעשה, כנשי קרובות. ולכן אף נדה אינו איסור מחמת הבא מאליו, דתחלתו וסופו בהכשר. אבל הביא גירסת **ר"ח** דנדה נחשב בא מאליו. **והרשב"א** הקשה א"כ אף אחות אביו לא יחשב בא מאליו, דמי לא עסקינן שאבי אביו נשא אשה לאחר שנולד. ומה לי עמד אחיו ונשא, לעמד אבי אביו ונשא והוליד בת.

רש"י ד"ה בחיי אוסר. כל זמן, שהיא שופעת וכו' וכן אשת איש יש לה היתר. ועי"ז פקע ממנה שם אשת איש, בחיי האיש. אבל נדה לא פקע ממנה 'שם נדה' כשיש דם [ורש"י פ' משום הדם האוסר, ולא משום דאסורה כל זמן שיש עליה 'שם נדה'].

נד:

ביומי תליא מלתא. הרש"ש כתב דלאו דוקא, דיומי לחוד ל"מ עד שתטבול³.

רמז ליבמה שאסורה בחיי בעלה. פרש"י אם גירשה אחיו. **בתוס'** משמע דאף בחיי אחיו מותרת [אלא דאם לא נתגרשה הוה אשת איש]. אבל **הרשב"א** כתב ס"ד דדוקא בעודה אשת אחיו, ומכיון דנתגרשה בטלה אותה שם. דומיה דא"א שנתגרשה ונתאלמנה. [ועי"ע בתוס' נה:].

ודילמא בחיי בעלה רשות. הרמב"ן הקשה היכי ס"ד דהוה רשות, כיון דאין מצוות יבום, מ"ש מאילונית ואשת אח שלא היו בעולמו, דחוזרת לאיסור אשת אח. ות' דכיון דרבי רחמנא [לקמן נה.] אשת אח שיש לה בנים, גלי דהיכא דליכא צד יבום אסורה. אבל היכא דאילו עמדה אצלו סופה להתייבם ס"ד דמותרת, מתחילה לא חל איסור אשת אח כלל. **ובקוב"ה"ע** [נא] דייק מדבריו דאף דעכשיו גירשה ואינה נופלת ליבום, מ"מ כיון דקודם גירושין היתה ראויה ליבום, לא יחול איסור אחר גירושין. [ומבואר לפ"ז דגדר האיסור קרובים אחר גירושין הוא משום דחל בשעת אישות, ולא פקע בגירושין. דאילו אמרי' דהאישות קיים לענין זה, א"כ יתחדש האיסור אחרי גירושין].

ולאו הבא מכלל עשה עשה. הריטב"א הקשה דכיון דיש עליה שם אשת אח [ולא בטל השם כשיצאת מרשותו], א"כ מה הצד שיהא בעשה. ות' דילמא איצטריך למצות יבום, ואסורה מחמת מצוות יבום. [והערול"ג האריך לדון מתי אמרי' אהדריה קרא לאיסוריה. **והמהרש"ם** כתב דהכא אמרי' דלא אהדריה, כדי שלא נאמר דהתיר הקרא עדל"ת שיש בו כרת, וכמ"ש תוס'].

והמהרש"א [נה]. הקשה דהגמ' לא כתבה עוד דה"א דשרי ליבם ולעלמא, וכדאמרי' לקמן נה. **והקרי"ר** הקשה דהכא הוה אשת איש, ומה ס"ד דתהא מותרת לעלמא.

1 והביאו בשם **ש"ת מהר"ם לובלין** [קטז] דהוה ביאה, אלא דבזונה בעינן 'איש'.

2 ואף לענין בעולה לכה"ג תליא בשם זנות [ונחשב רק כמכות עץ].

3 וי"ל דמה שבידו לטבול ולסלק ממנה שם נדה נחשב היתר לאחר מכאן, וקמ"ל דאף במה דתליא ביומי. [ואם נימא דכשעברו ימיה פקע ממנה 'שם נדה', אלא דנשאר האיסור עד שתטבול נוחא טפי, אבל לא משמע כן לתוס' לעיל מז:].

תוד"ה אלא. דכיון דשריא, אין סברא לומר דאסירא בחיי בעלה, דלא מסתבר לומר דאתי עשה ודחי ל"ת שיש בו כרת. המהר"ם דייק מתוס' דלמסקנא אשת אח דיבום הוה מדין עשה דוחה ל"ת, וכמ"ש תוס' ג: בקושייתו. [ועי"ש שדנו האחרונים בתי' דמצוותו בכך,² אי הוה הותרה]. והאחרונים דנו דע"י הדין דחייא חל היתר גמור, שהרי אף מעוברת וקטן שתגדלנו הותר לתוס' לה:]. וע' לעיל ג: ולט: דעת הרמב"ן ורמב"ה ורמב"ם בזה.

תוד"ה בזכור. הא דלא יליף זכור ובהמה מהיקישא דר' יונה וכו'.³ והרמב"ן תי' דלא הוקשו לנדה אלא בת מינה.

ומבואר דנח' תי' התוס' האם בהמה וזכור הוה בכלל היקישא דר' יונה, ושם עריות. [וע' נובי [אה"ע ק צה] דפלפל בזה מח' הסוגיות]. ויל"ד האם תליא בנידון זנות בבהמה.

מה דודתו וכו' איסור הבא מאליו. [וכן איתא בגמ' נה. דילפי' ע"י קידושין]. הרש"ש הביא דבגמ' סנהדרין נד. דרשי' דהבא על אחי אביו חייב ב' משום זכר ומשום דודו, וכתב הרש"ש דכיון דהוה בא מאליו א"כ היינו אפי' אחי האב מהאם. וכ"כ בס' החינוך [קצט], ובהג' משנ"ל תמה מנליה [דהסברא נותן דתליא בקרא דדודתו].

רש"י ד"ה אחות שם ודאי. שמה ח"ו אינו אביו. וכע"ז איתא בנזיר [מט]. דאיצטריך קרא דכהן מטמא לאביו, שאינו ודאי. ובפשוטו ביארו האחרונים דמה שמבורר יותר, נחשב קורבא טפי. אבל בשרית הרשב"א [כז] הקשה דממ"נ אם אינו אביו אין איסור לטמאות, דאינו כהן. וממ"נ יוכל לטמאות. [ולמש"כ י"ל דאף דבאמת הוא אביו נחשב פחות קורבא]. ותי' דמ"מ נפק"מ לענין מצוות לטמאות.

רש"י ד"ה מה. ומצוות גאולה מוטל עליו יותר מקרובי האם. משמע [וכן דייק הקרא ורש"ש] דאם אין קרובי אב, מצוה על קרובי האם [יותר מאחרים, אלא דאין כופין]. והקשו מנ"ל הא [והרי משפחת אם אינה משפחה כלל לענין ירושה]. וכן הביא המאירי, וחלק דאין חיוב כלל. והקוב"ע [כ ג] כתב דמבואר ברש"י דמשפחת אם ג"כ הוה משפחה, אלא דמשפחת האב קודם יותר, ונפק"מ בבית ישראל שנתעברה מעכו"ם, כיון דאין משפחת אב, יש דין משפחת האם⁵ [והביא כן מהגמ' בכורות מז. דלחד מ"ד נחשב הולד לוי].

נה.

יש לה בנים לאחר מיתה וכו' רשות. תוס' [ד"ה דיש] והרמב"ן ורשב"א [נד:]: מבואר דהוה נידון בכל קורבא ע"י אישות, דנימא דפקע האיסור כשמת, כיון דנעקר אותה השם [וגרע מנתגרשה]. אבל הרש"ש הכא ס"ד דשרי משום דילפי' מדין יבום, דלא מסתבר דדחתה התורה [וכעין מש"כ תוס' נד:].

וכתב הרמב"ן דאף כל מקום דליכא צד יבום נלמד מאשת אח שיש לה בנים. [וכ"כ רש"י ב: כאשת אח שיש לה בנים].

תוד"ה דיש לה בנים. דבכל הנך קרא איצטריך דס"ד דלא נילף מאשת איש. והאחרונים [קוב"ש ח"ב כח] חקרו בגדר היתר אשת איש אחר מיתת בעלה [אחרי הפסוק], האם הוא משום דאינה אשתו של איש, וכמ"ש התה"ד [קב] דאשת אליהו מותרת דדרשי' אשת איש ולא אשת מלאך. או דכיון דנאסר המיתה הוה מעשה מתיר⁶ [והאחרונים חקרו האם מעשה המיתה הוה המתיר, או כל העדר החיות].

1 ובמשנת ר' אהרן [א ב] האריך בזה, ודן דמצוותו בכך אינו חידוש של דחייא, וכוונת התוס' כאן דכיון דהותר אשת אח מאב ומאם [ע"פ הגמ' נה.], וכלפי הדין אשת אח מאם לא שייך לומר מצוותו בכך [אלא הוה גדר דחייא]. והאחרונים האריכו האם נחשב כחד ערוה מאב ומאם, וע"ע יז:].

2 והאר"ש [סוף קו' זיקה, ה' לעיל יג: ויז:] כתב דגדר מצוותו בכך דהאיסור אשת אח היא גורמת הדין יבום [דהא לבי"ש כשאין איסור אשת אח אין דין יבום]. וצ"ל דהיינו אחר מסקנת הגמ' דידן [דאת"ל דהותר לגמרי אין מקום כלל לזה].

3 ובנובי [אה"ע ת כג] כתב דאין פרוזדור לבהמה [כדאמר' חולין סח]. ולכן ל"צ לכתוב 'מקור', אבל באשה בפרוזדור אינה העראה כלל.

4 וצ"ב דודאי חייב לטמאות ע"פ חזקה ורוב. [ורק לענין להתיר איסור כהונה ס"ד לאסור].

5 אמנם לכאורה אינה יורשת אותו.

6 והביא עוד מדברי הרמב"ה [ה' בטור רסז] גבי גר שמת, והניח עבדים קטנים וגדלו, ע' גיטין לט.

והאחרונים חקרו בגדר קורבא דע"י אישות, האם הוה חלק מעצם האישות, או דע"י האישות נוצר קורבא, וע"ז הוה קרוב לכל דבר.

בא"ד דבכולהו צריך קרא לאסור ולהתיר דלא למילף מהדדי. **וברמב"ן ורשב"א** [נד:]: מבואר דמסברא פקע השם, ומותרין. [אלא דברמב"ן משמע דוקא לאחר מיתה פקע השם, ואילו הרשב"א כתב דאף ע"י גירושין פקע השם].

האחרונים [ע' אתוון דאורייתא ס"ס ח] חקרו בגדר איסור קרובים לאחר מיתה וגירושין, האם נחשב דנשאר כלפי זה מקצת אישות [והאחרונים כתבו דהיינו הגדר שאר, ולא תליא בגדר קנין], או דהתורה אסרה משום שהיתה בעבר אשתו. [ועוד העלו צד דהמתיר של הגט והמיתה אינו מתירה לקרובים¹]. [ונפק"מ לענין שומרת יבם שמתה האם הותר הקרובים, ע' לעיל יח. ועוד דנו האחרונים במקום שנפקע האישות ע"י שם ערוה [או שחרור שפחה חרופה] האם הותר האיסור קרובים, דאיסור הראשון אינו ראוי לאסור כלפי זה].

והרש"ש כתב לחלק ע"פ מש"כ תוס' ב"ב קיד. [ע' לקמן בע"ב] דאחרי שמתה עדיין נקראת שארו, אבל כשהוא מת אינה שאר.

אימא אשת אח מאם כאשת אח מאב וכו' לאחר מיתת בעלה שריא. משמע דהוה היתר כפנויה, דמדין יבום ממעטינן לעיל יז: **ובקובה"ע** [נא] כתב דה"נ חוזרת קושיית הרמב"ן, דא"כ הוה כאילונית דאין בה צד יבום. וכתב דס"ד דהוה גדר יבום של רשות, דומיה דקודם מתן תורה [ע' לקמן צח].

רש"י ד"ה לכרת. דלאו שניתן לאזהרת כרת. **רע"א** תמה דאיתא במכות יג: דכרת לא בעי אזהרה, וע"כ כוונת רש"י דאיצטרך החטאת.

ערירים. תוס' [ב. וכן בתוס' ר"פ כאן] הביאו דדעת **רש"י** בכ"מ דכל מקום דנאמר כרת היינו אף זרעו. אבל דעת ריב"א דרך היכא דהוזכר להדיא. והתוס' כ' דלדברי **ריב"א** סוגיין סמך אהקיש דר' יונה, ולכן בכל העריות ילפי' עירי [מלבד אשת אח מאם דמתמעט בתו"כ]. וכ"כ הרמב"ן [עה"ת ויקרא יח כט] כתב דדוקא גבי עריות דכתיב בהו עירי, יש כרת לזרעם. ואפשר דהוקשו כל העריות אהדדי. אבל שאר חייבי כריתות כגון חלב ודם אין כרת לזרעם. [וע"ע יפ"ע בדעת הירושלמי].

רש"י ד"ה שפחה חייבי לאוין. מכלל דחייבי לאוין דלאו דאשם וכו'. משמע דבהעראה בשפחה חרופה אינו לוקה [וכ"כ הערול"ן ופור"י בע"ב], וכ"כ **רש"י** [בסו"ד] שפחה דלאו חרופה, אבל חרופה אינו לוקה בלאו דלא יהא קדש. [דכיון דהוציאו הכתוב מכלל, שדינו באשם, אף במעשה שאין עליו חיוב אשם אינו חייב מלקות²]. אבל **המנח"ח** [רסו יח] נקט דכל שפחה חרופה לוקה ג"כ משום לא תהיה קדישה³ [ככל שפחה⁴], ואפי' לא גמר ביאתו.

רש"י ד"ה שפחה כנענית. המאורסת לעבד עברי שמותר בה. **המהרש"ל** כתב דנקט עבד עברי שמותר בה, דחצי משוחררת. אבל **הרש"ש** כתב דקאי כר' ישמעאל [גיטין מג.]. בשפחה דלא נשתחררה. והאחרונים נתקשו אמאי נקט **רש"י** כר' ישמעאל. [והרש"ש דן האם לצד דהוה מקודשת [בחצי שפחה] יש לה כל דיני א"א]. וע"ע יפ"ע.

רש"י ד"ה דכהונה. לאו השווה בכל. אבל כהונה לא נחשב שווה בכל. [וע' תוס' לעיל ה. דהיכא דהיא מוזהרת נחשב שווה בכל]. ו**הרש"ש** הקשה דאף שפחה הותרה לעבד עברי.

נה:

תוד"ה אי למ"ד עשה. ומבואר דלרש"י יבמה לשוק הוה עשה לרב. וע' לעיל מט: מש"כ בזה.

דעתו על גמר ביאה

תוד"ה אשה. הקשה ה"ר נסים וכו'⁵. ו**הרי"ף** [כאן, וכ"ד הרמב"ם⁶] כתב דהגמ' בקידושין

- 1 ומ"מ אסורה אף בקרובים שנולדים אחרי מיתה וגירושין.
- 2 ויל"ד אי עכ"פ הוה איסור מדאורייתא [דלאיסור לא הוציאו מכלל שאר דיני שפחה ואישות].
- 3 מלבד האשם, ומלקות דידה. והא דאיתא בכריתות דכשהוא אינו בקרבן היא פטורה ממלקות, היינו מלקות דשפחה חרופה, אבל לוקה ככל שפחה [אא"כ הוא ממזר]. והגמ' לא נחית לפרש, דפשיטא הוא.
- 4 ויל"ד למ"ד דאירי בחצי שפחה דהוה כעין חצי שיעור.
- 5 והא"ז [תרנ] הביא דר"ח כתב דהוה מח' הסוגיות אי מהני העראה בקידושין.
- 6 וכ"ד הרמב"ם [אישות י א] דבהעראה נעשית נשואה, והרי היא כאשתו לכל דבר.

מסתפקת בביאת קידושין, דכיון דאין לה בה קנין, לא סגי בהעראה, דאין דעתו אלא על גמר ביאה. [ולפ"ז כוונת הגמ' בקידושין דל"מ העראה כלל, ולא רק דאין דעתו על גמ"ב]. אבל סוגיין בביאה דבתר אירוסין, דקנאה לנישואין אף בלא חופה [וביאה עושה נישואין]. וקונה בהעראה דהא יש לו בה קנין קודם, דומיה דיבמה דיש לו בה זיקה מעיקרא. וכ"כ תוס' קידושין בשם רבינו נסים, ותוס' שם הקשו ע"ז ד'קחה קחה' כתיב בקידושין, ולא שייך לנישואין כלל.

בא"ד ותי' הר"ש וכו' העראה ופירש מיד². וריב"ם פי' כשמפרש שרוצה לקנות בהעראה, אבל בסתם דעתו ע"ג ביאה. **המשנ"ל** [יז טו] כת' דמר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי³. וכוונת הגמ' בקידושין דאין דעתו, והכל תליא בדעתו [וע"ע בסמוך בדברי הריטב"א. אבל לדעת הרי"ף חסר בעצם הביאה]. אבל המשנ"ל הביא דהמהרי"ט כתב דלר"ש כל שגמר ביאתו קונה רק בגמר ביאה. ובשיע' ר' שמואל [קידו' קלג] ביאר דאמרי' בטלה דעתו, והעראה אינו נחשב 'מעשה קנין'.

הריטב"א [כאן וקידוש' י, וכן בר"ן שם] כתב דכ"ז באשה מעלמא, אבל ביבמתו אפי' גומר ביאתו ואומר שאינו רוצה לקנות אלא בגמר ביאה אין הדבר תלוי בדעתו, שהתורה ריבתה שוגג ומזיד, והעראה קונה לעולם⁴.

והריטב"א והר"ן הביאו ראיה מהא דאמרי' [לעיל כ. ולק' סא]. בכה"ג עשה דוחה ל"ת [לולי גזירה ביאה ראשונה אטו שניה], והרי דעתו על גמ"ב, ובשעת גמ"ב הוה בעולה [כדאמרי' בקידושין שם דאינו יכול לקדש בביאה]. והאחרונים הקשו דאפשר להעמיד כשהתנה. והמשנ"ל [שם] ביאר דראיית הראשונים א"כ נגזור אטו כשלא התנה.

אבל **הריטב"א** [קידושין עז:]: כתב דכהן הבא על אחותו, לא אמרי' דנעשית זונה בהעראה [וחללה בגמ"ב], דכי אמרי' העראה כגמר ביאה כשפירש ולא גמר ביאתו. אבל כשגמר ביאתו דעתו על גמ"ב [וציין כמ"ש בפ"ק].

אבל האחרונים דנו דאה"נ תפסל בגמ"ב⁵. [אבל ברמב"ם איסור"ב יט ה מבואר דשייך שיהא ולד מביאה א', וע"כ דלא נעשית חללה בגמ"ב].

ובשיטמ"ק [כתובות ל] תי' דלא נעשית חללה בגמ"ב משום דלא מחלקים ביאה א' לב' דינים. ובקוב"ש [ח"ב י ו] ביאר דהגדר העראה דנחשב שהגיע מקצת הביאה, אבל אינו אוסר בפנ"ע. וכתב עוד דצ"ל דלא מחלקים כל כח וכח שבביאה [ע' לעיל לד], דיש לזה הגדרת מעשה א' כשאין ידיעה המחלקת. אבל החזק"א [יד ט] ביאר דאינו חייב אלא על דבר האסור קודם המעשה [מסברת חז"ל או קבלתם].

ורע"א [רכב] ביאר סברת הריטב"א דהעראה הוה ביאה גרועה ול"מ אא"כ אחשביה, ולכן בעריות ל"מ. ומ"מ רע"א תמה דהריטב"א סותר למש"כ דיבמה קנה בהעראה, אף דאין דעתו אלא על גמ"ב. ובדברי יחזקאל [מא] תי' דכוונת הריטב"א דאחרי הגמ"ב נחשב ביאה למפרע, ולענין כה"ג ביבמתו קנאה ע"ז למפרע. אבל 'שם זונה' חל אח"כ, דתליא במציאות הזנות ולא חל למפרע.

דעת ר"ת - ודעת ר"ת [בתו"י, והו' בתוס' קידושין י. ובשא"ר] דכוונת הגמ' בקידושין האם קונה בתחילת העראה או בסופה, למ"ד העראה זו הכנסת עטרה דשייך בו תחילה וסוף [ולמסקנא קנה בסוף העראה⁶].

ובמשנ"ל [שם] נקט [כפשוטו] דכוונת ר"ת דהגמ' בקידושין מסתפקת בגדר העראה, האם סגי להכניס מקצת עטרה, או בעי כל העטרה⁷ [ונח' בזה הפוסקים ע' אה"ע כ]. והקשה א"כ הוה

1 [ובתו"י ביאר דחשבינן להעראה כחופה]. וכ"פ הרמ"א [אה"ע לג] ועי"ש בגר"א דחלק ע"ז [וכ"מ בתוס' נו. ד"ה כל].

2 והאחרונים דנו דבשעת קידושין לא ידעו העדים דהוה ביאה, וליכא עדים לקיומי. ואכ"מ.

3 וכ"כ האר"ז דקרובים דבריהם. וכ"מ בריטב"א ושאר דצירפו ב' התי'.

4 והגר"ש איגר [שו"ת רע"א רכא] דייק לשון הנמוק' דכיון דדעתו לקנות בגמ"ב, ולכן מהני בתחילת הביאה [מדין קנין המועיל]. אבל אילו לא היה דעתו לקנות בגמ"ב ל"ק, דכשיש כוונה שלא לקנות ל"ק ביבמה. [ורע"א רכב חלק דמ"מ קנה. ואת"ל ל"ק, לא יהינה מה דדעתו לקנות אח"כ, דמ"מ בשעת העראה יש לו כוונה הפכית שלא לקנות].

5 [ע"ד מש"כ תוס' לעיל כ: [ד"ה אטו] דהא דגזרינן ביאה ראשונה אטו שניה, היינו אטו גמ"ב. ועי"ש בראשונים דחלקו מטעם אחר].

6 והוה כבר בעולה [משנכנס מקצת העטרה]. ובתו"י הקשה דא"כ אף יבמה לא יקנה אלא בגמר [וכתב דדעתו על גמר ביאה ממש, דראוי להקמת שם. וצ"ב], וא"כ היאך שייך עדל"ת בכה"ג, הרי בשעת גמר הוה בעולה ויש ל"ת ועשה]. ותי' דהגמ' כ. דעדל"ת קאי למ"ד נשיקה, דל"ש תחילה וסוף [ולר"ת הך מ"ד פליג על סברת 'כל הבועל']. [ועוד תי' דבעולת עצמו הוה דרבנן, ע"ע לקמן נט:].

7 והריטב"א הביא בשם ר"ת כע"ז, דמביעי האם נשיקה או הכנסת עטרה.

ספק בכל איסורי ביאה, ולמה הגמ' מסתפקת גבי קידושין דוקא. [וכ"כ הנוב"א אה"ע ת כג].

אבל **האחרונים** הביאו דר"ת [בספר הישר ובאו"ז] כתב דמיבעי אם מתחיל הקנין מתחילת ההעראה כשנגמרה לבסוף [דומיה דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף], או אינו קונה כלל עד לבסוף. ובדברי **יחזקאל** [מא] האריך בזה, דדעת ר"ת דרק אחרי שגמר ביאתו, נחשב ההעראה כחלק מהביאה [מכאן ולמפרע].¹

ולדעת **רבינו נסים** והר"ף מבואר דלא אתרבי העראה כלל לקידושין, וכוונת הגמ' דעתו על גמ"ב הוה סברא בעצם חשיבות הביאה. והאחרונים האריכו לדון עפ"ז בדרכי ריש קידושין. ועוד דנו האחרונים מנלן דמהני קידוש' ביאה שלא כדרכה [לרי"ף דלא ילפי' מעריות].

פרט למשמש מת, הניחא למ"ד וכו' [היינו רבא בשבועות יח.²]. ובתוס' שבועות יח. ד"ה דאי' הקשה דהתם משמע דמעטינן משמש מת מקרא דהתם³, ואילו בסוגיין דרש'י מקרא דשכבת זרע.

הרמב"ם [איסור'ב א יא] פסק דהמשמש מת אינו חייב כרת או מלקות, שאין זו ביאה. אבל פוסל לתרומה ומכין מכת מרדות [דלא גרע מקרבה לעריות]. ובאבי עזרי [שם] דייק לשון הרמב"ם דאינו ביאה כלל, ומ"מ נחשב 'זנות'.

תוד"ה לאחר. והא דפשיטא וכו' מהך דרשא דהכא וכו' דלאחר מיתה לא מקרי שארו. [ותוס' דייקו את הלשון סד"א לאחר מיתה איקרי שארו, דלמסקנא לא איקרי שאר]. ובתוס' הרא"ש כתב דהא דכתיב כי אם לשארו גבי טומאה⁴, ה"ק למי שהיתה שארו בחייו. ובקובה"ע [מו ועוד אחרונים] העמיד מח' זה האם פקע 'שארות' ע"י מיתה⁵.

אבל **תוס'** ב"ב קיד: [ד"ה מה] הביאו מסוגיין דלאחר מיתה איקרי שאר⁶, והא דאינו יורש מטעם אחר דל"ש משמוש [כיון דאינו מחמת קורבא]. ולפ"ז ממעטין בסוגיין דלא שייך 'ביאה' כשמתה. והרש"ש הביא דכן מבואר בגמ' סנהדרין עח. אמר' דהמשמש [רובע] מת פטור, ולדברי תוס' ב"ב ילפי' מהכא לשאר עריות, ואפי' זכור. אבל לתוס' דידן צ"ב מנלן. [ובקובה"ע כתב דילפי' מדרשא ד'גם שניהם', ע' תוס' בסמוך].

בא"ד וא"ת דבפ' ד' מיתות ממעט מקרא אחרין, גם שניהם. [צ"ב דהתם המיעוט בעצם הביאה. וצ"ל דכוונת התוס' להקשות דכיון דאינה שארו, אמאי איצטרך מיעוט דאינו מעשה ביאה, וצ"ת].

קינוי – בקפידא דבעל

אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה. לכאורה סברת רב ששת דאף דיש לזה שם ביאה באיסורי ביאה, מ"מ ממועט מגדרי סוטה⁷.

אלא אמר אבבי פרט לשקינא לה בנשיקה, הניחא למ"ד וכו'. רש"י בסוטה [כו: דה היינו] כתב דילפי' מהך קרא דלאו העראה היא. [מבואר דאילו כבר ידעינן אין ע"ז שם ביאה, ל"צ קרא למעט, דפריצותא היא]. ותוס' [שם ד"ה אלא] הקשו דאיפכא מסתברא, דאילו חשיבא ביאה בשאר עריות איצטרך קרא למעוטי⁸. [וגרס הניחא למ"ד העראה זו בנשיקה].

סד"א בקפידא דבעל תליא רחמנא והא קא קפיד. המשנ"ל [סוטה א ג] הביא מכאן דשייך קינוי וסתירה אף בדבר שאינה נאסרת ע"י [ותפסיד ע"ז כתובתה]. והמנח"ח [ששה לב] חלק דבסוגיין החשד דנבעלה ונאסרת, אלא דהקינוי היתה רק לדרך אברים וכדו'. [ואפשר דתליא ב' פי' רש"י]. [אבל בפשוטו משמע דאף תאסר ע"י קינוי זה, ע' בסמוך].

והאחרונים הביאו מכאן מקור לדברי **המהר"ק** [קסז] דסוטה נאסרת על בעלה מדין 'מעלה

1 ולא נתפרש בדברי ר"ת להדיא מה הדין בעשה העראה ופירש, ובדברי נקט דבכה"ג אף לר"ת אחשביה להעראה.

2 וכוונת הגמ' דרבא קאי לשיטתו, והיאך יתרץ אבבי שם לדרשת הפסוק

3 מהא דהוזהר שלא לפרוש באבר חי.

4 והרש"ש תמה דבהדיא דכתוב קראו שאר אף לאחר מיתה לענין לטמאות לה ויורשה.

5 ועיי"ש שהקשה דכיון דמתה אינה 'אשה', א"כ מ"ש מהא דחצי שפחה דנשתחררה [דנעשית 'חצי אשה'], ופקעי קידושין גיטין מג.

6 ובמהרש"א ורש"ש שם פי' דכשהאשה מתה שאני ממיתת הבעל, דהותרה לינשא לאחר, וע"כ פקע שארות [אלא דנשאר איסור קרובות]. אמנם בחי' ר' ראובן [לה] כתב דכוונת התוס' דלא פקע שם שאר מהחי, אבל מהמת ודאי פקע שם שאר [וכמ"ש תוס' דידן]. ועיי"ש.

7 ויל"פ דלא נחשב מבלעדי אישך. [ובזה אבבי חלק דאף לבעל נחשב ביאת אישות. ולפ"ז לא תאסר על הבעל כשאינו 'ביאת אישות'].

8 וכמו לרב ששת דבסוטה ממועט דפחות נאסרת על בעלה.

מעל' דהוה בגידה בבעל⁹, ואפי' כשהיא שוגגת באיסור התורה. [והאחרונים דנו האם כוונת המהר"ק דזהו הגדר בכל איסור סוטה לבעל, או איסור נוסף מחמת הבגידה]. אבל הבית הלוי [ב מ] כתב דכוונת הגמ' כאן מדין קינוי וסתירה חמיר.

בגמ' בסוטה [כו:]: איתא דשחוף מקנין ע"י, פשיטא מהו דתימא שכבת זרע אמר רחמנא והא לאו בר הכי¹⁰. והרמב"ם [סוטה א א] כתב דשחוף אינו מתקשה ואינו מוליד. והב"ש [כ ה] כתב דאע"ג דאין חייבין מיתה במשמש מת, מ"מ נאסרת על בעלה¹¹. אבל הלבוש ס"ל דאינה נאסרת על בעלה, מ"מ מקנין ע"י. והמנח"ח [שסה לב] הביא בשם העצי ארזים דמבואר כסברת המשנ"ל [הו' לעיל] דשייך קינוי אע"פ שאינה נאסרת ע"פ. והמנח"ח חלק דתנן בסוטה יח: זה הכלל דאם אינה נאסרת אין מגלגלין. והבית הלוי [ב מ] כתב דע"י קינוי וסתירה גרע, ומפרשת סוטה נתחדש שנאסרת מחמת קפידתו [ולפ"ז זה כוונת הגמ' כאן]. וכע"ז כתב לפרש לדעת הרמב"ם קטן פחות מבן ט' [ע' לקמן נח:] ושומרת יבם [ע' לקמן נח].

רש"י ד"ה כדאמרן. כ"ה דמחייב מלקות בהערה, ה"נ אשם. בפשוטו משמע ברש"י דאף שפחה חרופה חייב מלקות על הערה, כיון דאין חיוב אשם. אבל לע' [בע"א ד"ה שפחה] מבואר ברש"י דבשפחה חרופה אף אין חיוב מלקות. ובפור' נדחק דכוונת רש"י דיש מלקות בשאר חי"ל.

הערה זו הכנסת עטרה וכו'. נח' הפוסקים [אה"ע כ ע' ב"ש ט"ז] האם היינו מקצת עטרה. וע' מש"כ לעיל בפ' דברי ר"ת.

תנוד"ה אינו. כמו באשת איש דלא בעינן הוצ"ז וכו'. אף דבא"א נתרבה דהערה קני, מ"מ ס"ד דתוס' דבעינן הוצ"ז עם ההערה [ולא אמרי' דנתרבה דמהני ביאה נוספת של הערה], וע"כ דשכבת זרע' לאו דוקא.

נו. קנה לדברים הכתובים בפרשה

לא קנה אלא לדברים הכתובים וכו'. הרמב"ן כתב דקנין אירוסין עושה, כיון שפוטרת צרתה ויוצאת בגט, וקנאה לענין להתחייב משום אשת איש¹². וכ"כ להדיא תוס' סוטה [כד: ד"ה כשמואל] דחייבת חנק ע"י. אבל האחרונים הביאו דהרמב"ן [לקמן צו] כתב דאין חיוב מיתה על ביאת שוגג¹³. [וכע"ז מצאנו בזיקה ככנוסה יח: דיש ראשונים דאין חיוב מיתה, וכן במאמר לבית שמאי ע"ל כט].

דהא רבי רחמנא ביאת שוגג כמזיד וכו' לאוקמי וכו'. הקר"א נסתפק האם אף בביאת בע"כ [או שוגג] של היבמה, אמרי' דקנה רק לדברים הכתובים בפרשה. ובשער"י [ז ח, וכן בחי' כט] כתב דהכל תליא ביבם, ופשיטא דמהני אף בע"כ דידה. אבל החזו"א [קכג ב] הוכיח מדברי הרמב"ן ורשב"א דאף בע"כ דידה קנה רק לדברים הכתובים בפרשה.

בחי' ר' שמואל [טו ובזכרון שמואל מכתב ו] העלה צד דבכל יבום קנין היבום קונה לדברים הכתובים בפרשה, ובנוסף לכך כיון דקנאה מדעתו, נחשב מעשה היבום כקנין נישואין [וכתב דלא מסתבר לומר כן]. וכתב דצ"ל דביאה גרועה הוה קנין במקצת, דכיון דלא הוה דרך אישות ל"ק אלא לדברים הכתובים.

ובחי' הגר"ש [טו ד, וכ"כ במשנת ר' אהרן] הוכיח [מהסוגיה נח:] דאף אחרי שקנאה לדברים הכתובים בפרשה עדיין יש עליה שם יבמה, ויכול לבא עליה בע"כ, וע"ז יושלם קנינו לנישואין.

והאבנ"מ [לג ב] הקשה דאמרי' דכל הבועל דעתו על גמר ביאה [הו' לעיל נה:], ואף דכתבו הראשונים דביבמה קנאה אפי' בלא דעתו, מ"מ הוה ביאת שוגג, ולא נעשית נשואה. [והקשה עפ"ז באלמנה מהאירוסין לכה"ג, דלא נעשית נשואה]. [וכ"ש לדברי הירושלמי והר"ף והרמב"ם אף אם יאמר בהדיא דדעתו לקנות הערה, מ"מ הערה הוה ביאה גרועה, ול"ק אלא לדברים

9 והביאו דבאגר"מ [ד אה"ע מד] דן דאם הבעל נתן לה רשות שתזנה אם אחר, שאינה נאסרת מחמת הבגידה אלא משום עצם העבירה. והאחרונים חלקו דאף שהבעל הסכים נחשב בגידה בעצם באישות].

2 ורש"י שם פ' שבשרו נשחף וכלה, ואין בו כח. ובתוס' [שם ד"ה שחוף] כתבו דהוה מצי למימר סריס. [ולפ"ז י"ל דיכול להתקשות, אלא דאינו יכול להוליד].

3 וכמו שנחשב זנות ליפסל לתרומה.

4 ויש שדנו דכוונת הרמב"ן דהוה חיוב לאו דאשת איש, ולא חיוב מיתה [שלא יסתור מש"כ לקמן]. ודוחק.

5 שהרמב"ן [צו] כתב דילפי' מגזיה"כ דביאת קטן בן ט' הוה כביאת שוגג [דאי"צ דעת] וקנאה לדברים הכתובים בפרשה. וכתב דלרב הוה גזיה"כ דוקא קטן ולא דשאר שוגג פטור ממיתה. אבל לשמואל כשם שפטרה לזו, אף שאר שוגגין.

6 וצ"ע סתירת הרמב"ן [וכבר עמד בזה בחי' ר' שמואל].

7 וצ"ל דיש סברא לדרוש בקרא דביאה שאינו 'מעשה אישות' אינו עושה קנין אישות להיות אשתו גמורה.

הכתובים בפרשה]. ובשער^י [שם] כתב דביאת שוגג לא תליא ב'דעת קנין', דאשה הקנו מהשמים. אלא סגי במה שנתכוון לביאת אישות לקנות לכל מילי. ועוד דנו האחרונים דדעתו לקנות בשעת גמ"ב, ע"י כל הביאה. ולכן דעתו שאף ההערה נחשב חלק ממעשה יבום.

והאחרונים הקשו עפ"ז דבכל יבום בשעת הערה קנאה לדברים הכתובים בפרשה [דדעתו על גמ"ב], וא"כ לא שייך יבום כתיקונו שיקנה לכל מילי, דעתו על גמר ביאה, א"כ כבר קנאה לדברים הכתובים. ובחי' הגר"ש כתב דמ"מ יש עליה שם יבמה, ובגמ"ב נחשב קנין יבום לקנות לשאר מילי.

ולדברי הירושלמי יש להקשות בכל יבום, בשעת הערה כבר קנאו לדברים הכתובים בפרשה. וכי נאמר דבכל יבום קנה ב' קנינים, בהערה ובגמ"ב. וי"ל דכל שגומר ביאתו, נחשב הכל ביאה א' חשובה, וסגי בזה לקנות. ודברי הירושלמי רק בהערה ופירש. וצ"ע].

לאוקמי במקום בעל, לאלומי מבעל לא. משמע דקנין יבום מהני להמשיך אישות המת, ובנוסף לזה נתחדש דהוה כאשתו לכל דבר. והקנין הנוסף הזה נחשב חידוש. ולדברי הרמב"ן החילוק בזה הוה סבורא רק לענין תרומה.

תוד"ה לדברים. ולפטור אשת אחיו, דכתיב וכו' דפקע זיקת אחיו. [ולא מצאנו דרשא זו בשום מקום]. והאחרונים הקשו אמאי בעי דרשא, הא כיון דקנאה ממילא חייב עליה משום אשת איש ואשת אח [וכסברת הגר"ח לעיל כט דאפי' ע"י מאמר פקע זיקת האחין מדין ערוה]. [ואם נאמר דאין איסור אשת איש ניאח].

בא"ד ובירושלמי וכו' איכא דמוקי פלוגתייהו בהערה. וכ"מ ברמב"ם [תרומות ח ו] דסוגיין קאי בהערה¹. וכ"כ הרמב"ן בדעת הר"ף. והראשונים הקשו דבכל התורה ריבתה הערה כגמר ביאה [חוץ משפחה חרופה]².

והרמב"ן כתב ליישב דדברי הירושלמי קאי בהערה בשוגג. ודעת הירושלמי דבגמר ביאה קנאה לכל אפי' בשוגג.

תוד"ה מן הנישואין. וה"ה דהמ"ל ליורשה ולטמא לה וכו'. מבואר בתוס' דהחילוק בין נשואה מעיקרא [לל"ק אליבא דשמואל, ולל"ב אליבא דרב] הוה לכל גדרי נישואין, דכיון דהיתה כבר נשואה מהני הקנין לאוקמי במקום בעל.

אבל תוס' בסוטה [כד: ד"ה דהאמר] כתבו הני לישיני דפליגי במן האירוסין לא שייכא דוקא לענין תרומה שכבר אכלה, אבל לענין להשקותה וליורשה ולטמא לה לא. וכ"כ הרמב"ן ורשב"א [בסוגיין] דאע"ג דקנאה לשאר מילי [לל"ב מן האירוסין מודה רב], גזרינן שלא יאמרו נישואין שלא מדעת מאכילים, כדאמר' בחרש.

והב"י [קסו] דייק מדברי הרמב"ם [תרומות ח ו] דהביא החילוק בין ארוסה מעיקרא רק לענין תרומה, משמע דלשאר דברים קנה אף ביאה גרועה. וכן הביא האבנ"מ [שו"ת יז] דביאה גרועה קנה להחשב נשואה [אף לשמואל], ורק שאינה אוכלת בתרומה. והאבנ"מ ביאר דאכילת תרומה תליא בקנין כספו [במעשה הקנין, ואיתקיש הוית להדדי. וקנין יבום לא איתרבי]. אבל החזו"א [ועוד אחרונים] נקטו דכוונת הב"י להלכה לרב דקיי"ל דביאה גרועה קני לכל, ורק בארוסה מעיקרא אינה אוכלת בתרומה, וכדברי הרמב"ן. וקיי"ל דביאה גרועה קני לכל. אבל לשמואל ל"ק להחשב נשואה.

כל שהבעל מאכיל יבם מאכיל וכו'. [אחרי שכנס]. בתוס' חד מקמאי הביא דמבואר בסוגיין דבעודה שומרת יבם אינה אוכלת בתרומה, אף כשאכלה תחת הבעל. ודלא כדעת ר"ת [בתוס' לקמן סז: וכתובות נז] דיבם מאכיל בתרומה, היכא דאכלה תחת לבעל. ובמשנת ר' אהרן [כו] העמיד דדעת תוס' דאוכלת מחמת הזיקה ליבם, ואילו הריטב"א כתובות שם כתב דאוכלת מחמת קנין הבעל. ועפ"ז תי' דהנידון הכא כדי לאכול מחמת היבם.

נפלה לפני יבם חרש אוכלת. בפשוטו מבואר דחרש קונה את יבמתו מדאורייתא [ולא ממעטינן ליה כאשת קטן. וכן נחשב בר דעת לענין קנין יבום, ע' לעיל נד].

תוד"ה מת. לא חיישינן שמא יתפקח. מבואר בתוס' דאף דבשעת קידושין היה מקפיד אם ידע שיש בה מום³, לא הוה מקח טעות כיון דלא נודע לו⁴. ובחי' ר' מאיר שמחה ביאר דלא דמי לשאר מקח, דדמיו פחותים מחמת המום, אבל אשה לא חזי אלא לדידה, וכיון דלא אתוודע כל ימי חייו תו

1 והכס"מ שם כתב דכ"ד רש"י, אבל הריטב"א [כאן] דייק מרש"י דקאי רק אביאת שוגג.
2 וי"ל דהראשונים לשיטתם דאף בקידושין מהני הערה [אלא דאין דעתו על גמ"ב]. והר"ף לשיטתו [נה:]: דל"מ ביאה אלא לנישואין.
3 וכאילו התנה ע"מ שאין בה מום, וכמ"ש רע"א [ת נו] דהוה מפרשת תנאים. אבל בבית הלוי [ג ג] נקט דמקח טעות אינו מדין תנאי [מ"מ י"ל דהקפידא מגדיר האם הוה שינוי בחפץ, וכע"ז מצאנו בכמה מקומות גבי אונאה].
4 והאחרונים ביארו עפ"ז הא דמהני מחילה במומים [ע' כתובות עג].

לא קפיד. [אבל האחרונים למדו כן אף במום במקח].

תוד"ה כל. ע"י חופה שאחריה. [וכע"ז כתב הרשב"א דביאת קידושין ראוי להאכיל מן הדין, אלא שאסורו חכמים עד שתיכנס לחופה]. ועוד כתב הרמב"ן כגון שהכניסה לחופה ובא עליה לשם קידושין, שבביאה זו נעשית נשואה ומאכיל בה.

אבל דעת הרי"ף [לעי' נה:] דביאה עושה נישואין, ועפ"ז ניחא דכוונת הגמ' לביאת נישואין. [וכ"מ ברש"י שכתב כגון ביאת חופה]. והר"ן [קידושין י'] דן בזה היכי משכחת לה, וכשבא עליה בבית אביה [שלא בכוונת חופה] ודאי ל"ק [כדמבואר לקמן' נח.], ואם הכניסה לרשותו קנה. והרמ"א [לג א'] פסק דביאה עושה נישואין, והגר"א שם חלק.

אמר רבה הואיל שכבר אכלה וכו'. מבואר דסברת רבה דאף שאכלה מחמת סיבה אחרת [ופקע הסיבה], מ"מ הוה טעם שיותר בקל תאכל מחמת נישואי חרש. [ואב"י פליג דכיון דפקע הסיבה ל"מ כלל. וע"ע לקמן עה.].

כיון דמת פקע קדושתיה מינה. האחרונים חקרו בגדר אכילת תרומה דאשת כהן, דילפי' מקרא דקנין כספו [ע' לקמן סו] האם נחשב שאוכלת בזכות הבעל, או דנחשבת כהנת [וכ"כ בקובה"ע מז]. ודייקו כן מלשון הגמ' דידן 'פקע קדושתיה'.

קסבר ר' נתן נישואי חרש מאכילים. פרש"י דמדאורי' משעת אירוסין אכלה וכו'. משמע דאילו בעי נישואין מדינא, חרש אינו מאכיל [ולא רק משום גזירה אטו קידושין חרש]. ומבואר דבעי בר דעת לנישואין. אבל במרדכי [קידושין תקמו] כתב דמהני חופה של קטן. [ובקה"י קידושין יט הביא מזה דחופה אינו 'מעשה קנין', אלא יוצר מצב נשואה]. וכ"כ הקר"א. ולפ"ז הכא משום גזירה אטו קידושין. ובהג' מיימוני [אישות כב ב] הביא מח' בקידשה אביה ומת, האם נישואין צריך דעת. [ובאר"ש אישות י' כתב לחלק דל"צ דעת האשה, דהוה זכות לה. אבל צריך דעת האיש].

נו: זונה באונס

אשת ישראל שנאנסה, פסולה לכהונה וכו'. הראשונים הקשו דכיון דנבעלה לחייב כריתות א"כ פשיטא דעצם הביאה פוסלת, ולא תליא בדעת דידה. וכדתנן כתובות יד: דתינוקת שירדה למעין ונאנסה וכו'. ובתוס' [לה.]. הוכיחו מזה דלא נפסלה מחמת קרא ד'איש זר'¹ [וכדעת רש"י לה. בתחילת דבריו], דא"כ פשיטא דאין לחלק בין אונס לרצון. ואם הא גופא אתא לאשמועינן² א"כ נימא הכי בהדיא.

ובתוס' חד מקמאי הוכיח דהלכה כרב עמרם מהגמ' בכתובות, דאף באונס נחשב זונה. וכ"כ במלחמות דלגבי כל פסול זונה דהוה אף באונס^{4,5}. [והריטב"א העלה צד דבסוגיין דוקא משום חומר א"א נחשב זונה באונס, אבל ביאות פסולות בעלמא באונס לא נחשב זונה⁶. ושוב דחה מהמשנה בכתובות].

אבל רש"י ותוס' [ד"ה מאי] משמע דהסייעתא בסוגיין מאשת איש, משמע דכל הנידון באשת איש, וצ"ב במה עדיף משאר דין זונה, הרי א"א הוה מחייבי כריתות. ובתוס' [לה.]. ביארו דהאיסור לכהונה הוה מחמת טומאה [וזונה] דכתיב בפרשת סוטה⁷. [ובזה ס"ד דבאשת ישראל באונס לא נחשב טומאה, קמ"ל דהמיעוט והיא לא נתפסה קאי רק לבעל].

1 דכתיב גבי תרומה, וכהונה ילפי' מק"ו. ודעת תוס' דנחשב גילוי מילתא ולוקין עליו. וע' בסמוך דדעת הראשונים דאין לוקין עליו.

2 ורש"י שם הקשה דלא הוה זר מעיקרא, וכתב דילפי' מקרא דיש לו אלמנות וגירושין, דילפי' עכ"ס. [וכ"ש בזה דלא תליא באונס].

3 דכיון דהוה חייבי כריתות נחשב איש זר [אף דנאסרה ע"י קידושין, ולא נחשב זר מעיקרא, וע"ל בסוגיה סח.].

4 [וע"ע בסמוך האם לוקה, או הוה איסור בעלמא].

5 אבל המלחמות כתב דקאי באשת ישראל לרבותא לאפוקי דלא נימא דמתוך שמותרת לבעלה, וכמ"ש הבעה"מ.

6 וכתב וכ"ש פנוי הבא על הפנויה [לר"א לקמן נט: וסא:]. [ויל"ד האם חזר בו אף מזה במסקנא. אבל הרשב"א נט: מבואר דאף בפנוי הבא על הפנויה תליא בסוגיין].

7 ולא נתפרש בתוס' מהיכן ילפי' שאר חייבי כריתות דע"י קידושין. [ויל"ל דלא נפסלו באונס, והמשנה בכתובות קאי בפסול זר מעיקרא, ובמנח"ח רסו כז עמד בזה]. [אבל תוס' סח: דילפי' מאיש זר, וא"כ הדרא קו' התוס' וכה"ק החזו"א טו ט].

ועוד כתב בשו"ת הרשב"א [ו' סו הו' בקובה"ע] דהבא על א"א אינו פסול אלא מחמת דאגידא בבעל והבעל הוא הגורם, א"כ בדין שלא תפסל באונס, וכמו שמותרת לבעלה. וכע"ז כתב ה"ה [איסור"ב יח ו] דס"ד דלא נחשב נבעלה לפסול לה אלא מחמת שהיא א"א, כיון שהוא באונס לא תחשב זונה. [וצ"ב דמ"מ יש חיוב כרת בביאתה. ואפשר דאף החיוב כרת הוה מחמת הבעל].

והבעה"מ כתב [דסברת רבה] דמתוך שכשירה לבעלה¹ כשירה לכהונה² [ועדיף מכל אונס]. [והאחרונים הביאו דמבואר דהאיסור לכהונה שייך באיסור לבעלה, ואמרי' מתוך שהותרה].

רש"י ד"ה לא אהערה. וברצון דהוה זונה. יל"ד האם כוונת רש"י דלולי רב עמרם, אבל לרב עמרת אף אונס הוה זונה. וקצת משמע דאף לרב עמרם באונס אינו זונה, אלא מחמת איסור נוסף [וכמ"ש הרמב"ן בסמוך דהוה איש זר].

אמר רבה אשת כהן שנאנסה. הבעה"מ נקט דרבה [אף בל"ק] חולק על רב עמרם, ודוקא אשת כהן, אבל אשת ישראל מותרת [וכדלעיל]. ואף דבאשת כהן נחשב זונה [כיון דל"ש מתוך שהותרה לבעלה], אבל אשת ישראל אינה זונה. והמלחמות [ושא"ר] חלק דאין חילוק בין אשת כהן לאשת ישראל, והל"ק הוה כרב עמרם.

אימא אף משום זונה. התוס' הרא"ש הקשה ונימא אף מקרא דאיש זר [וכמ"ש תוס' לה. דלוקין עליו]. ותי' דלא קאי אחייבי כריתות דע"י קידושין. והביא בשם רבינו מאיר דחייבי כריתות הוה בכלל 'איש זר' כיון דחמירי, אבל באונס לא הוה בכלל איש זר, דדוקא כשנבעלה ברצון נחשב עבירה חמורה³. ועוד תי' דלא חשיב אלא לאוין דכתיבי בהדיא, אבל ע"י ק"ו לא חשיב. [וס"ל דלוקין מק"ו, וכתוס' לה., אבל דעת שא"ר דאינו לוקה משום הכי].

ר"ש איגר [שו"ת רע"א רכא ד] הקשה דלדעת הרמב"ם איסורי כהונה אין חייבין אא"כ קידש, והכא לא קידש. ותי' דלא בעינן דמעשה הקידושין יהא חלק מהאיסור, והעיקר תליא דהוה ביאה דרך אישות. וה"נ כיון דנשאה בהיתר הוה ביאה דרך אישות [ול"כ בקובה"ע נ].

ובקוב"ש [קוב"ב גיטין נ] הקשה היאך חל איסור זונה [באשת כהן שנאנסה] לאוסרה עליו, כיון דנשאה בהיתר, למש"כ תוס' [כ: ד"ה אטו] דבכל איסור לא נאסרת עליו היכא דנשאה בהיתר [אלא דעדל"ת לא נחשב שנשא בהיתר]. ותי' מקרא דטומאה הוה גזיה"כ דחל איסור⁴.

הכל היו בכלל זונה. פרש"י כל הנבעלות תחת בעליהם וכו' והוציא לך אנוסת ישראל מהכלל. והרשב"א הקשה דקרא קאי בכהן, ואשת ישראל לא היתה בהך כלל. וכתב דאף אשת ישראל אסורה עליו משום שזנתה ונטמאתה⁵, וכשהתיר הכתוב ס"ד דכל אונס לאו זונה וטמאה היא וכו'. והאחרונים [קובה"ע מה ז] הביאו דמבואר בזה איסור סוטה לבעלה הוה מדין 'זונה'. והביאו כן עוד מהגמ' קידושין עז: דאיסור זונה נחשב איסור כולל 'הואיל ושם זנות פוסל בישראל' [ופרש"י כגון זינתה תחת בעלה?].

והתוס' הרא"ש כתב דכיון דאשת כהן אסירא, ממילא אשת ישראל אסירא לכהן, דלגבי כהן אין חילוק אונס לרצון.

מכלל דאשת כהן כדקיימא קיימא. הריטב"א מביא בשם רבו הר"א דכיון דאהדריה לכללא, כל היכא דיש טומאה אצל הבעל, יש טומאה אף לבעל. ואשת כהן שנאנסה אסורה לבעל. והחלק"מ [יא י] נסתפק בזה [וע"ע בי"ש יא ב, ובמשנ"ל [סוטה ב יב בסופו] דייק כן מדברי מדברי התוס' לה.]. וכע"ז נסתפק הנמוק"י [לעיל יא] האם אשת כהן שנאנסה פטורה מחליצה, דהוה טומאה כעריות כסוטה. [והאחרונים העמידו דבריו לאחיו כהן, שהרי מותרת לאחיו חלל].

ואיכא דאמרי וכו' אלמא באונס לא קרינן ביה זונה. [והרי"ף הביא פסק כל"ב]. ובפשטו נקטו

- 1 והגר"ח [איסור"ב א] הקשה מאי שיאטיה אונס דשרי בטומאה לדין זונה לענין כהונה.
- 2 וכע"ז כתב בשו"ת הרשב"א [ו' סה] כתב דס"ד דגלי קרא דלא נעשית זונה באונס.
- 3 ולכאורה זה דלא כמו שנקטו האחרונים דחומר דחייבי כריתות [כלפי תפיסת קידושין וכדו'], הוה משום עצם הערוה, וסיבת האיסור. ולא תליא בכוונתו.
- 4 ויל"פ דמיגו דנאסרת עליו מדין סוטה, שוב אינה מיוחדת לו.
- 5 ושמעתי להקשות לר' עקיבא דיש ממזר מחייבי לאוין [אף דכהונה], א"כ אשת כהן שנאנסה הוה זונה לא תפסי קידושין, ולדעת רש"י [מט:]: אף יפקע הקידושין. [דאינו בכלל גזיה"כ דסוטה דלא פקעי, והרי אח"כ לא יתפסו הקידושין]. וזה לא מצאנו.
- 6 וכע"ז כ' הריטב"א דאשתו זונה אסורה לכל אדם, כשם שאסורה זונה דעלמא לכהן.
- 7 וביאר דאע"ג דהתם אינו תחת בעלה, מ"מ שם זנות אשכחן ביה מוסיף בעלמא.

הראשונים [כ"כ המלחמות בתחילתו, וחי' ר"א מן ההר] דהיינו דלא כרב עמרם דבאונס אינו זונה. [והרמב"ם א כא פסק דלוקה משום זונה וכל"ק, וה"ה כתב דהרמב"ם סמך ארב עמרם].

אבל **המלחמות** כתב דפסולין לכהונה מקרא דובת כהן וכו' מי שיש לו אלמנה וגירושין בה, שפסולה לתרומה, וכהונה מק"ו [וס"ל דאין לוקין על הק"ו]. ולרב עמרם פסולה אף דאינו לוקה¹. וכ"כ בתוס' **חד מקמאי וברשב"א** [לק' סח. בת' הב'] דלכו"ע אסור מק"ו מתרומה, אלא מח' האם הוה בכלל זונה. [ודלא כתוס' לה. שלוקים מהך ק"ו, וע"ע לקמן סח].

משום זונה לא, באונס וכו'. בפשוטו הוה משום חייבי כריתות. אבל הגר"ח [איסור"ב א כב] חידש דבקרא דאשת איש [הכל היו בכלל זונה] נתחדש עוד דין זונה, דמחמת הטומאה דבעלה נחשבת זונה לענין כהונה. וכתב דנפק"מ בזה בקינוי וסתירה וע"א, דמדין ביאת חייבי כריתות ל"מ ע"א לפסול לדין זונה, דהקינוי וסתירה אסור רק לדיני הסוטה, ורק בזה האמינתו תורה.

ועפ"ז פירש דסוגיין איירי בקינוי וסתירה וע"א, וכלפי פרשת סוטה אונס לא נחשב זונה. ואף לדין זונה דמחמת חייבי כריתות אין לחלק בין אונס לרצון [וכדמוכח בכתובות יד]. אלא דסוגיין בע"א, ובזה לל"ק דרבה דאף ע"י קינוי וסתירה וע"א לוקה משום זונה מחמת טומאת הבעל. ולל"ב באונס לא נחשב סוטה. [וכתב כן ע"פ דברי הראב"ד שם].

משתמרת לביאה פסולה

חלוצה לכהן הדיוט. הרשב"א כתב דנקט חלוצה אגב גרושה², דחלוצה דרבנן, וקיי"ל לק' נח: דמשתמרת לאיסור דרבנן לא נפסלת. וכ"פ הרמב"ם [תרומות ו כג]. והרדב"ז שם כתב עוד לפרש דהאי תנא ס"ל דחלוצה אסורה מה"ת לכהן.

לא יאכלו בתרומה. דהוה משתמרת לביאה פסולה [כדאמרי' בגמ'], ומבואר בראשונים [תוס' נז: ועוד] דהוה פסול דרבנן. [אבל הקר"א דן דמשמע בגמ' דילפי' מק"ו והוה דאורייתא]. והאחרונים חקרו האם הוה משום דקנין האירוסין הוה זיקה לפסלות³, או משום דאמרי' דעומדת ליפסל בביאה.

ובתוס' **חד מקמאי** כתב דרבנן משוו לה כאילו נבעלה. [ומ"מ כשנתגרשה מותרת, וע"כ דהגדר דהאישות פוסל].

מן הנישואין פסולות. פרש"י דשויה חללה בביאתו. משמע דדוקא משום ביאה. וע"ל [נז: סוף תורה רב] דנח' הראשונים האם נפסלת משום עצם הנישואין [מדאורייתא, או מדרבנן].

אין מאכילים, קידושי עבירה לא כ"ש. פרש"י אין מניחין לאכול. שהרי הנידון לאכול מחמת זכות האב [בבת כהן]. ולל"ב ברש"י כוונת הגמ' שאינו מאכיל, בבת ישראל. [ותוס' והראשונים הקשו דלא שייך בזה ק"ו, דאין בקידושי ישראל צד להאכיל].

ובפשוטו הק"ו דסוגיין הוה ראייה שראוי שתפסל ע"י שמשתמרת. אבל הקר"א כתב דהוה טעם נוסף, דאינו ראוי שקידושין אלו יאכילו.

והאחרונים הביאו דמשמע בסוגיין דבת כהן שנתארסה לכהן, אוכלת אף מחמת אביה. ואף דאילו נתארסה לישראל אמרי' [לקמן סז] דאירוסין פוסל⁵, בכהן אינו פוסל כלל, ואוכלת מחמת ב' סיבות [ואפי' הכי מהני הדין 'משתמרת' לפוסלה]. אבל היה אפ"ל דאוכלת מחמת הבעל, אלא דל"ש סמפון ושמא תשקה, דממ"נ תחזור לבית אביה. [והחז"א כאן נסתפק בזה, ובתחילת דבריו כתב דכיון דכבר אכלה אינו ראוי לאוסרה לר"א ור"ש].

תוד"ה מן. וקשה לר"י, דליכא צד קדושה כלל וכו'. ועוה"ק הריטב"א דלא מסתבר [אף לר"א ור"ש] שיאכלו מחמתו מאחר שאסור לקיימא. [ויל"ד האם כוונתו דיש לקנוס, וכמו שלא תקנו מזונות. או סברא בגדרי תרומה, דהאישות אינו מאכיל].

1 ובחי' ר"א מן ההר הביא צד דאסורה מדרבנן.

2 וכע"ז מכות יג. ועוד.

3 [והאחרונים הביאו דבתוס' נט. מוכח דכשמשתמרת לביאה פסולה נפסלת, אף במקום שלא תתחלל בביאה].

4 ורע"א הק' דמ"מ [אף לל"ב דרש"י] סברת ר"מ הוה ג"כ בבת כהן, א"כ אמאי לא נקט ק"ו לפסול, דבת כהן שנתארסה לישראל נפסלת.

5 היינו באירוסין. [ועוד דנו האחרונים אף בנישואין, וזה חידוש גדול].

ועוה"ק הראשונים דלפ"ז מתני' כמשנה ראשונה דבהגעת זמן אוכלת בתרומה, דלמשנה אחרונה אסורה בתרומה עד שתכנס לחופה.

בא"ד ועוד הקשה הר"מ, דבפסולות לא שייך אוכלות משלו. [וע"ע תוס' נח. ובמהרש"א]. וכע"ז הקשה רע"א [בשר"ע נו ג] [על תוס' נח]. דלא שייך הגיע הזמן כיון דאסורה לו, ול"ש תביעה לינשא. וצ"ע.

נז.

דילמא וכו' דיש לו להאכיל במקום אחר וכו'. מבואר דהגמ' נקטה מסברא דכהן דאין לו אפשרות בהיתר להאכיל בתרומה, לא נתחדש בו דין להאכיל קנין כספו [באיסור]. [והחז"א כתב דהוה סברא דברבנן, שהרי בלא"ה מאכיל בדאורייתא].

והרמב"ן הביא בשם הר"א אב"ד דאביי פליג על הנחת המקשן, דכיון דמאכילה בלא ידעה, ואביי ל"ל סברת שכבר אכלה, א"כ מוכח [מהמשנה דלקמן ע] דמאכיל אף דאין לו להאכיל במקום אחר. [והרמב"ן הקשה ע"ז מלשון הגמ', וע' רשב"א שיישב]. [אבל לתוס' אף אביי ס"ל סברת שכבר אכלה מחמת קידושי היתר, אלא דלא נחשב יש לו להאכיל במק"א. וכע"ז כתב הרמב"ן].

אביי לא אמר כרבא, לא ילפי' קנין אישות מקנין דעבדים. בקובצה"ע [מז] כתב דשאני אכילת עבד כהן מאכילת אשת כהן, דעבד כהן אין לו קדושה עצמי, אלא דאוכל בתרומה משום דנחשב אכילת האדון [וזכות האדון להאכילו בתרומה], אבל אשת כהן מקדשה. ובזה ס"ל לאביי דמה דיש לו להאכיל מחמת זכות ידידה ל"מ לאשת. אבל לרבא לענין 'מאכיל במקום אחר' סגי בהא דמאכיל מחמת דין אחר.

תוד"ה אביי. בלא ידעה אמאי מאכיל. דתנן [ע]. שאם לא בא עליה משנעשה פצוע דכא יאכלו, והגמ' [עה]. מקשה דהוה משתמרת לביאה פסולה. ור' אלעזר תי' דאיירי כר"א ור"ש דמשתמרת לב"פ אוכלת. ור' יוחנן תי' דכבר אכלה, כיון דלא פקע קנינו. ובזה הק' התוס' דאביי דהכא כר' אלעזר, א"כ באמת אינה אוכלת [לר"מ]. וא"כ אף לר"א ור"ש אין לו להאכיל במקום אחר.

בא"ד וי"ל וכו' לאביי חשיב שהוא מאכיל בלא ידעה [ואף שמאכיל מחמת דין 'שכבר אכלה'], ולרבא לא נחשב שהוא מאכיל. ובקובצה"ע [מז ד] ביאר דנחשב שהאשה נהית כהנת מתחילת קידושין [וכל שלא פקע קנינו] נחשב שאוכלת מחמת עצמה, דהוה כהנת.

רש"י ד"ה הא נמי אכלה. דשויה חללה בביאתו. משמע ברש"י דהוה שם 'חללה'. [והראשונים הקשו דאין חלל אלא מפסולי כהונה]. אבל הרמב"ם [יח א] פסק דהוה זונה. והראשונים לק' סח האריכו בזה דלא הוי זר אצלה מעיקרא.

פצ"ד כהן מאכיל בבת גרים

בעא מיניה ר' יוחנן וכו' מהו שיאכלנו בתרומה וכו'. מבואר בגמ' [בראשונים] דהנידון האם מותרת לו, ואם מותרת לו פשיטא שמאכיל בתרומה. והביאו בשם רע"א להקשות אמאי לא מיבעי אי מותר לנושאה.

ובקה"י [לט] הקשה דמ"מ הוא 'פסול', ואמאי לא יפסול בביאתו, והרמב"ם [יח ה] כתב דנפסלת בביאה מחמת ה'פגם', ולא מחמת האיסור. וכתב דע"כ בעינן לתרוייהו האיסור והפגם. ועוד כתבו דפצוע דכא לא נחשב פגום כלפי מי שאינו קהל, ולכן אינו פוסל. [ותליא בפגם ולא באיסור, אלא דילפי' מהאיסור לפגם].

אבל בקובצה"ע [מה א] הביא דהרשב"א [בעל התוס' הו' באגרות הרמ"ה] הקשה על הרמב"ם דס"ל דחייבי לאוין אם בעל בלא קידושין אינו לוקה, א"כ אמאי שומרת יבם שזינתה אסורה ליבם לרב המנוגא, הרי ליכא בזה איסור. ומבואר מקושיותו דהיא אינה נאסרת היכא דליכא איסור במעשה [ועי"ש בקובצה"ע שהאריך בזה]. ולדעת הרמב"ם לק"מ דתליא בפגם ולא באיסור.

1 ויש שתי' דרש"י סבר דהגעת זמן נחשב נישואין במקצת, ועי"ז מותרת בתרומה למשנה ראשונה, ואף דאין חיוב מזונות.

2 והמנח"ח [מז] כתב דבאשה אסורה עליו ל"ש חיוב עונה כלל [ולא אמרי' דהוה חיוב, ואינו יכול לקיים], אבל חייב מדאורייתא שאר וכסות [ואף דרבנן ביטלו חיוב מזונות]. ויל"ד האם יש תביעה לינשא מכח חיוב שאר וכסות.

לאו בקדושתיה קאי. פרש"י דלקמן עו. מיבעי וכו' מהו בגיורת. [דכיון דיש עליו איסור 'קהל' הותר באיסורי כהונה]. ובשר"ע [ה א] פסק דמותר בגיורת. ובחלק"מ [ה א] כתב דמשמע דה"ה גרושה וחללה. אבל הבית שמואל [ה א] כתב דדוקא גיורת דאינו מפורש בקרא, ואינו שווה בכל. ודעת הרמב"ם [ע"ע לקמ' עו. וכ"פ השר"ע שם] דפצוע דכא אסור בממזרת ונתינה, דיש עליו קדושת קהל לענין זה. והרמ"א שם הביא דעת הראב"ד והטור דפקע ממנו קדושת קהל ומותר אף בממזרת.¹

ואי לר' יוסי וכו' בין לאו בקדושתיה קאי אכלה. מבואר בגמ' דאף דפקע קדושתו לענין לישא גיורת, מ"מ מאכילה בתרומה. ובפשטות נקטו דיש עליו קדושת כהונה לכל דבר, אלא שמותר בנשים דכהן אסור בהם. אבל החלק"מ [ה א] כתב דאין עליו שום קדושת כהן ליטמא למתים ולישא כפיו, והוה כזר בעלמא. ואע"ג דתנן דאוכל בתרומה, תרומה שאני דאפי' עבדי כהן אוכלים בתרומה.²

תוד"ה ואי. כבת חלל זכר, וחללה אינה אוכלת בתרומה. מבואר דפשיטא לתוס' דחללה [בת חלל] אינה אוכלת בתרומה מחמת בעלה [אף אילו כשר לה]. ולא רק משום שנפסלה בביאתו. ובקה"י [מ] הביא דאמרי' לקמן עד: ובכורות מז. דחללה לאו זרעיה דאהרן, ולכן אינה אוכלת בתרומת בית אביה. וכאן מבואר דאף אינה אוכלת מחמת הבעל, דהשם חלל אוסר בתרומה. [וחללה אסורה בתרומה מב' סיבות]. [ועוד הביא ע"פ דברי האחרונים דלולי דברי התוס' היה אפ"ל דהוא דין דרבנן].

והאחרונים הקשו מ"ש שפחת כהן דאוכל בתרומה, ואמאי לא אמרי' דהוה חללה, ואינה אוכלת אף מחמת האדון. [וכה"ק המנח"ח רפג יח]. ובכתבי הגר"ח כתב דשפחה אינה זונה בחפצא, אלא דביאתה זנות. ובקה"י הביא מתוס' לקמן סא דבעודה שפחה לא חל שם זונה. ובקוב"ע [מז] חילק דשפחת כהן אוכלת מחמת דין אכילה של האדון, ולכן לא איכפת לן דהיא זונה, אבל גדר אכילת אשת כהן, שנתקדשה ע"י. ולכן זונה אינה אוכלת.

כשרות איתוספא בה. לפי' הא' ברש"י ר' יוחנן הסתפק בהא דהכשיר ראב"י באמה מישראל, האם עי"ז הוה גם קדושת קהל, ואסורה בפצוע דכא [וה"ה ממזר וכדו'].³

ולפי' הב' ר' יוחנן הסתפק בבת גר וגיורת, האם הוה 'קהל' לראב"י,⁴ או רק כשאמה מישראל נחשבת 'קהל'. [ופשיטא ליה דכשאמה מישראל יש לה קדושת קהל].⁴

והרמב"ם [איסו"ב טו ט] פסק דגר שנשא בת ישראל, הולד ישראל גמור ואסור בממזרת. והר"ן [קידושין ל: בדה"ר] חלק דכיון דכיון דמיוחס לאביו ישראל, למה לא יהא נידון כגר ומותר בממזרת. ותמה מנ"ל לרמב"ם.

והאחרונים [שעה"מ טו ט, וגר"ח שם] כתבו דבפשוטו תליא בב' לשונות ברש"י, ומקור הרמב"ם מסוגיין כל"ב, וכ"מ ברמב"ם [תרומות ז יג] כתב שכתב 'בת גרים' [וכל"ב דרש"י]. ולל"ק דרש"י מבואר דכשאמו מישראל פשיטא דהוה קהל. [וכ"כ התוס' הרא"ש פד: דבן ישראלית מגר נחשב קהל גרים, כדמוכח בסוגיין].⁵ והשעה"מ תמה אמאי לא ציין הר"ן [וה"ה] לגמ' דהכא. ושוב דחה השעה"מ [וכ"כ החזו"א] דסוגיית הגמ' לפי ראב"י, אבל למה דקיי"ל כר' יוסי אדרבה מבואר דאף דאינו נחשב קהל מותר לכהונה.⁶ ובאבנ"מ [ד טו(כג)] ביאר דלראב"י סגי במקצת זרע להחשב ישראל לענין כהונה [כדלקמן סא], וה"נ סגי במקצת להחשב קהל.

והר"ן [שם] הקשה על הרמב"ם דכל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר.⁷ ובפשוטו סברת הר"ן דמשפחת אם אינו קרוי משפחה, וקהל תליא במשפחת ישראל. והגר"ח העמיד דעת הרמב"ם דבן

- 1 והערול"נ הקשה א"כ מאכילה בתרומה [ואמאי אמרי' לעיל דאין לו להאכיל במק"א, וי"ל דתליא בספק דבת גרים].
- 2 וצ"ב דהתם הוה מחמת דין כהונה דהאדון, אבל הכא מאי איכא למימר. [ומבואר דמ"מ סגי בקדושת כהונה בעלמא].
- 3 וס"ל בזה כר' יהודה, או ס"ל כר' יוסי דקהל גרים לא איקרי קהל.
- 4 ומשמע דאל"כ לא יתכן להכשיר לכהונה. [ואף דלר' יוסי קהל גרים לא איקרי קהל, ומותרת לכהונה].
- 5 וכן הריטב"א בסוגיין כתב דפשטינן כשרות בלחוד איתוספה, וכן הילכתא [וכל"ק דרש"י].
- 6 אבל הגר"ח [שם] כתב דלר' יוסי היתר כהונה לא תליא בדין קהל, ולכן לר' יוסי בת גרים מותרת לכהונה. אבל לראב"י דהיתר כהונה תליא בגדר קהל, ובזה מבואר בסוגיין דסגי באמו מישראל להחשב קהל. ומדראב"י נשמע לר' יוסי.
- 7 והגר"א [נב] כתב דאפע' לכהונה כשר ע"י אמו. וכן איתא לעיל מה: דכיון דאמו מישראל מקרב א חיך קרינן ביה. והבי"ש [לז] כתב דבגר לא נאמר הך כלל, דהא גר נושא ממזרת, בהיתר ושדינן בתר הפגום.

ישראלית נחשב 'קהל' ממילא, ואינו גדר משפחה. והגר"ח הביא דבבכורות [מז]. מבואר דנכרי הבא על בת לוי נחשב הולד לוי, דכיון דנולד מלויה ממילא יש דין לוי [ולא תלי' בדין משפחה]. ועל"ש שדן לדעת הר"ן האם משפחת האב שנחשב גר מפיקע השם קהל', או עצם מה שמיחוס לאביו מפיקע דאינו שייך לאמו].

נז: חופה לפסולות

אין חופה לפסולות. הראשונים דנו אי נידון הגמ' האם חל החופה [וכדמוכח בגמ' נח. שמביאה מזה ראייה לגבי שומרת יבם]², או דהנידון האם נפסלת ע"ז [וכדמוכח מדברי רמי בר חמא דשייך לדין משתמרת לביאה פסולה].

רש"י ד"ה יש. ומעיקרא נמי לא קידשה. תוס' [ד"ה רב] נקטו בדעת רש"י דאיירי כרב הונא דחופה קונה. אבל הרמב"ן [ושא"ר] כתבו בדעת רש"י דחופה לחוד ל"ק [וכ"מ ברש"י נח. ד"ה חופה]³. אלא דע"י החופה נפסלת אף דלא קנאה. וכ"ד הרמב"ם [תרומו' ו כא.]. והראשונים הקשו דכיון דל"ק אמאי פסולה. ועוד הקשו מהגמ' לקמן נח. גבי סוטה דמיירי בחופה דבתר קידושין. ותי' הריטב"א בשם ר"י [ע"ד מש"כ בתוס' ליישב דברי רש"י] דשורש המח' האם יש בפסולות יש מציאות חופה, בין לקידושין ובין לנישואין.

והרשב"א כתב בשם ר"ח דאיירי בין חופה גרידתא ובין לאחר קידושין, ופליגי בתרתי, דקודם קידושין נפסלת מדרבנן כיון שזימנה עצמה לביאה פסולה, וחופה לביאה קיימא [אע"ג דלא קנאה]. ופליגי אף בחופה דבתר קידושין דלא קני, כיון דאינה ראויה לביאה אינה חופה⁴.

והאחרונים דנו דמסתבר דאם נפסלת ע"י חופה בלא קידושין, הוה משום דמיוחדת לו לאיסור⁵, וא"כ כיון דסיכמו ביניהם דשוב לא ישאנה, בטל הדין חופה ומותרת בתרומה [וכ"כ בדרך אמונה שם]. אבל בח"י ר"א מן החר [נח. כתב [בדעת הרמב"ם] דפסלה לעולם הואיל ויחדה קרינן ביה אישה, וכאילו בא עליה. [וכ"כ הרדב"ז שם].

אבל דעת ר"ת [והרמב"ן ועו"ר] דאיירי דוקא בחופה דבתר קידושין.

והרמב"ן ות"י הקשו דלשמואל דאין חופה לפסולות, א"כ אין להם נישואין לעולם⁶, ואמאי איצטריך קרא למעט שלא יטמא לאשתו פסולה. ותי' דע"י ביאה ודאי יש להם נישואין. אבל הריטב"א תי' דמהאי טעמא אינו מטמא לה משום דאין חופה.

הרמב"ם [אישות י ב] פסק דחופת נדה לא קני⁷ [ע"פ הגמ' כתובות נה, והרא"ש פ' את הסוגיה שם באופ"א]. והר"ן [כתובות כב בדה"ר] הקשה דכיון דהרמב"ם פסק דיש חופה לפסולות, כ"ש לנדה. והלח"מ [שם מה"ק] תי' דהא דמהני חופה לפסולות הא משום דדעתו לבא עליה בעודה אסורה, אבל נדה אין דעתו לבא עליה עכשיו.

תוד"ה רב. קנייה נמי בלא כסף לשוייה ארוסה. מבואר בתוס' דלרב הונא דחופה קונה, הוה ארוסה. [והגמ' קידושין י. מסתפקת האם קידושי ביאה אירוסין עושה או נישואין, וקיי"ל דאירוסין עושה]. אבל המהרש"א [קידושין ה:] כתב דלרב הונא חופה גומרת, והוה נשואה⁸. ובתוס' הרא"ש [שם] נסתפק בזה.

1 והקשה דגר הוה העדר קדושת קהל, ואין בזה סתירה לגדר קהל. ולכן פי' דעצם מה שמיחוס למשפחת אביו, ע"ז יצא ממציות האם, ואינו בכלל דיני האם.

2 והרמב"ן הק' אמאי הר"ף השמיט המח', הרי נפק"מ האם תחשב נשואה ליורשה וכו'. אלא דסתם [בכתובות] דמהני חופה בכל אופן.

3 ולתוס' צ"ל דלרש"י תליא בדחיית הגמ' לרמי בר חמא.

4 ויל"פ דהא דשמואל פליג בחופה דקודם קידושין, היינו משום דלא נחשב מציאות של חופה.

5 וכעין אישות דבני נח.

6 בפשוטו הוה חסרון רק ב'מעשה הנישואין', דחופה אינה מעשה נישואין, כיון דאינה עומדת [ע"פ דין] ליבעל. [וי"ל דזה תי' הרמב"ן]. אבל משמע בקושיית הרמב"ן דהחסרון חופה לפסולות דל"ש עצם הנישואין, כיון דאסורה לביאה.

7 ועוד הביא הריטב"א י"מ דמדאורייתא לכו"ע יש חופה לפסולות, וסברת שמואל מדרבנן.

8 והבי"מ [סא] חילק דרך לענין לטמא ולירשה וכו' ס"ל לרמב"ם דלא קנה, אבל נחשבת נשואה דיכול לבוא עליה בלא חופה נוספת. והגר"ט [ריש כתובות] כתב דמסתבר להיפך, דלענין גדרי הממון יחשב נישואין, ורק לא לענין גדרי האישות.

9 ויל"ד האם כוונתו דהקנין נעשית רק ע"י דהוה נשואה, או דבסתמא דעתם לתרוייהו, וע"י החופה קנה אירוסין ונישואין.

בא"ד ואין לפרש וכו' כגון שלא היה הפסול בשעת קידושין. [וכיון דקידשה בהיתר לא נחשב משתמרת לביאה פסולה, דומיה דנשאה בהיתר. אבל ע"י החופה נחשבת משמרת]. וכ"כ בתוס' **חד מקמאי ובתור"פ** [נח.]. ובתוס' חלק דאפי' קידושי היתר נחשב משתמרת לביאה פסולה.

בא"ד ולא מסתבר נמי לאוקמי בארוסה שכבר אכלה וכו'. מבואר בתוס' שאם כבר אכלה מדין הגעת זמן, אינה נפסלת ע"י משתמרת לביאה פסולה [ולא תליא דוקא בנישואין]. [ומבואר מתוס' דבת כהן המאורסת לכהן, אף דל"ש סברת סמפון, אינה אוכלת מכח הבעל, דא"כ נימא דכבר אכלה מדין בעלה].

נשואה אסורה כבעולה

בא"ד ונר' לר"י כפי' ר"ת, דחשיבא כבעולה לפסול לעולם וכו'. בפשוטו פסולה מדרבנן. [ובתוס' גיטין פה. כתבו דפסולה מדין משתמרת לביאה פסולה²]. אבל השעה"מ [חופת חתנים ה] הקשה דאם פסולה מדין משתמרת לביאה פסולה, א"כ כיון דגירשה שוב אינה משתמרת [והאחרונים תי' דמדרבנן נחשב שהאישות פוסל].

ובשעה"מ הביא מדברי התוס' [כתובות מט.]. דנישואין נחשב כביאה מדאורייתא³ [דנשואה אינה חוזרת לבית אביה, ונחשב אישתני גופה], ועי"ז נפסלת⁴. וכ"מ דעת הבי"ש [ז' לו בדעת הרמב"ם]. והטעם המלך [ועוד אחרונים] תמהו דהיאך תחשב 'זונה' בלא ביאה⁵.

והריטב"א [נט.]. כתב דפשיטא דאינו מתחללת ע"י נישואין אלא ע"י ביאה, דכתיב בקרא ולא יחלל זרעו, ב' חילולין. ומשמרת לביאה פסולה אפי' מנישואין אינו אלא מדרבנן. ומה דאמרי' [במשנה נו:]: מן הנישואין אסורות לעולם דסתם נישואין יש לה ביאה [ודוקא נבעלה, וכמ"ש רש"י במשנה]. ואת"ל דכל נכנסה לחופה אסורה לעולם היינו מדרבנן גזירה אטו נישואין גמורים בבעילה.

והרמב"ם [איסור"ב יט ג] פסק דכל הנשואה בחזקת בעולה, אע"פ שנמצאת בתולה. וה"ה ציין המקור כתובות יא. גבי חיוב כתובה⁶, וכ"ש לאיסור דאורייתא. והמגיה לס"ז נקט דכוונת הרמב"ם דהוה חומרא, דחיישינן שמא הערה בה ולא אדעתא. אבל הבי"ש [ז' לו] נקט דכוונת הרמב"ם מדאורייתא, והולד חלל.

והרשב"א מביא תוספתא אלמה לכה"ג וכו' שנכנסה לשם נישואין ולא הספיק לבעלה עד שמת כשירה לכהונה וכשירה לאכול בתרומה. בא עליה פסלה. ותי' דאתיא כשמואל [אבל לרש"י אם יש עדים שלא בעלה לא נפסלה].

חופה בפחותה מבת ג'

אמר שמואל ומודה וכו' בפחותה מבת ג'. רש"י בסנהדרין [נה:]: כתב דפחות מבת ג' אינה אוכלת בתרומה, דראויה לביאה בעינן, וכל שאין לה ביאה אין לה חופה. וכע"ז כתב רש"י סנהדרין סט. וקידושין י: . ובתוס' תקמן עב. [ד"ה מבחוח] למד מזה דה"ה טומטום כיון דאין ביאתו ביאה אין לו חופה.

והמשנ"ל [אישות ג יא] הביא מדבריהם דבפחות מבת ג' לא חל נישואין כלל. אבל העלה צד

1 והמהרש"א הקשה מ"ש מאוכלת מכח אביה. ותי' דהכא אוכלת מב' צדדים, אביה ובעלה. ועוד דבהגעת זמן ה"ל כמו נשואה דלא נפסלה אם כבר אכלה.

2 ולפ"ז לא תיפסל לכהונה.

3 [וצ"ב כוונתו, וכי נחשב דעבר באיסור ביאה, וילקח משום לא יבא. אלא דנחשב קירוב כביאה, ושם 'זונה' לא תליא במעשה האיסור].

4 והשעה"מ הקשה מדברי תוס' לקמן [צז. ד"ה עריות] שהקש' דמשמע בקרא דאיסור אשה ובתה משום 'דגלי ערות שניהם', אבל נכנסה לחופה ולא נבעלה תהא מותרת [וע' תוס' ג.]. והקשה השעה"מ נימא דנחשב שגלי ערוותה ע"י החופה.

5 וע"י אישות לפסול נחשבת זונה. [ויל"ד כשנעשה פצוע דכא, אמאי אינו פוסל את אשתו, כיון שנשואה לפסול. ולא מסתבר דתליא ב'מעשה הנישואין'. וצ"ל דמהני לזה אישות הכשרות הקודמת, וצ"ב].

6 ובשלמא לענין דיצאה מבית אביה, וכן לא נחשבת בתולה לענין מאתיים, תליא בגדרי האישות. אבל ליחשב 'נבעלה לזר' לא מצאנו.

7 וכתובתה מנה, וכ"פ הרמב"ם [אישות יא ב] אע"פ שהם בתולות הואיל ובחזקת שתבעל וכו' ובין נבעלו ובין לא נבעלו הרי הן כבעולות לכל דבר. [אבל בפשוטו הוא משום דאין לה חיבת בתולה, כיון דנשאת].

דהוה נשואה⁸⁷ ומ"מ לא נפסלת⁹, וכדמשמע ברש"י [כאן] שכתב דכיון דאין ביאתה פוסלתה מתרומה, אין חופתה פוסלתה [משמע דחל חופה, אלא דאינו יכול לפסול]. אבל שוב כתב רש"י דחשיבות חופה הוה רק משום דקרובה לביאה, משמע דל"מ החופה.

והביא דמדברי התוס' [ד"ה נשאת] משמע דחל חופה, אלא דאינה אוכלת בתרומה כיון דלא מצי בדיק. דאין לפרש כוונת התוס' דלא חל חופה [אלא דס"ד דתוס' דמ"מ אוכלת בתרומה משום דל"ש סמפון ושמא תאכיל], דכתבו תוס' קידושין [מה] דכל היכא דאינה נשואה אמרי' לא פלוג. והשעה"מ [קו' ח"ח ז] האריך לחלוק דכוונת התוס' דס"ד דאוכלת בתרומה ואף דלא חל נישואין [וכדמבואר בתוס' נח. ד"ה דהני].

רש"י ד"ה אף. דאין ביאתה פוסלתה וכו'. מבואר דזה פשיטא דאילו אין ביאה אין חופה, והסייעתא לשמואל בהא דאינה בת ביאה. [והרשב"א ביאר דאינה ביאה ליפסל, דס"ד דשמיה ביאה לגבי ליפסל, ואף דלגבי לידון וליענש אינה ביאה⁴]. אבל הרמב"ן דייק דמשמע מלשון שמואל הואיל ואין לה ביאה, דהוה מילתא דפשיטא דאין לה ביאה. ולכן פי' דסייעתא לשמואל מהא דאינה אוכלת בתרומה, וע"כ דאינה נישואין.

תוד"ה וחייבין. וקמ"ל דקנאה ק"ג מדאורי' ולא הוי כביאת בן ט'. [תוס' לשיטתם קידושין יט. הו' לעיל נא:]. דביאת בן ט' ממועט דל"ק מדאורייתא, דאינה אשת איש. וצ"ב הס"ד דאף קטנה נתמעט, דהרי יש אישות לקטנה, ולא בעינן דעת האשה לביאת יבום].

בא"ד ור"נ אדעתא דהכי לא ייבם. צ"ב דיבום לא תליא בדעתו. והרש"ש כתב דכוונת התוס' דאם ייבם אדעתא דהכי קנאה לשם קידושין, כדאמרי' לעיל נב: דכיון דמכוון לקנות. [ויל"ד דהתם נתכוון שהוא עושה חלות המאמר, אבל ייבם הוה ממילא. וע' לעיל פ' ר"ג].

נח.

תוד"ה דהני. וי"ל דלא גרע מהגעת זמן וכו' ואוכלת תרומה מחיים. מבואר דאף דאינה נשואה, מ"מ חל גדר הגעת זמן [לענין מזונות ותרומה], ואף דאסורה עליו. והמהרש"א הק' דלעיל [נו: תוד"ה מן] אמרי' דבפסולות אינה אוכלת מחמת הגעת זמן. ות' דכיון דהכניסה לחופה איכא טעם דליכא סמפון, ואף שאינה אוכלת משלו. [משא"כ בהגעת זמן, דכיון דאינה אוכלת משלו בפועל, מחמת הקנס, הוה כמי שלא הגיע הזמן. אבל אחרי חופה נחשב ברשותו אף דלא חל החופה, ואינו חייב במזונות בפועל. וע' קרני ראם].

ובשעה"מ [קו' ח"ח ז] הוכיח מזה דכיון דל"ש הטעמים אוכלת, ולא אמרי' לא פלוג דארוסה אינה אוכלת בתרומה [ודלא כמ"ש המשנ"ל [הו' לעיל] ע"פ תוס' קידושין מה⁵]. ובחי' ר' ראובן [לט] כתב דהכא הוה גדר חיוב 'מזונות' דאישות, ולא רק חיוב ממון בעלמא, ובחיוב מזונות דנשואה ל"ש לא פלוג בארוסה. [והאחרונים האריכו בגדר הזה, ונפק"מ לענין כשנאנס מלכונסה ע' ריש כתובות].

בא"ד אוכלות משלו לאחר מיתה. [דכיון דחל גדר הגעת זמן מחיים, ממילא חייב לאחר מיתה. והאחרונים העירו דלצד דחיוב הגעת זמן הוה קנס כדי שיכנס, א"כ אמאי יתקנו לאחר מיתה. וצ"ל דכיון דנתחייב כבר לא פקע חיובו כשנאנס, כדמבואר בריש כתובות. ולצד דגדר התקנה דחל ע"ז מחיובי האישות ניהא טפ"ן]. רע"א [בשו"ע נו ג] הביא דהר"ן [כתובות נח] חולק וס"ל דכיון דלא אכלה משלו מחיים, לא אכלה לאחר מיתה. אבל דעת התוס' דאף דמחיים קנסו שלא יתחייב מזונות, מ"מ חל גדר הגעת זמן. ורע"א הקשה דמ"מ לא אכלה מחיים, ואמאי יתחייב לאחר מיתה. ועוד הקשה דבפסולות ל"ש תביעה לינשא א"כ מה שייל לומר דהגיע הזמן.

אמר רב עמרם וכו' ותנא תונא וכו' ונכנסה לחופה. הרמב"ן [ושא"ר] כתב ש"מ דלכל מילי

7 [והעירו דבמה נחשב נישואין אם אינה ראויה כלל לביאה. וצ"ל דמיוחדת לביאה דאחר שתגדל].
8 והחז"א הקשה א"כ מה שייך לסוגיין דנימא ומודה לי אבא, וע"כ דהנידון משום דאינה ראויה לביאה נחשב חופה.

9 ובחי' ר"א מן ההר כתב דחופה לא פסלה אלא משום דתחילת ביאה היא.
4 מדאיצטריך לתנא להזכיר כל הני כרוכלא, אלמא לא שמעינן חד מהשני. ואף דבתוליה חוזרין, וכן אין חייבין עליה וכו' אפשר דיחשב ביאה לאידך. [ויל"ד מלשון רש"י קידו' י: דאינו ביאתו ביאה, דהא כנותן אצבע בעין ובתוליה חוזרין, משמע דהטעם דאינו ביאה תליא בהכי]. ועפ"ז ביאר לשון שמואל הואיל ואין לה ביאה לידון ע"פ, ה"ג ליפסל.

5 והאריך שם בענין לא פלוג בארוסה. והעלה צד דלמשנה אחרונה גזרו בכל ארוסה. [ולפ"ז תוס' דידן קאי כמשנה אחרונה, ודוחק].

נח' האם יש חופה, ולא רק לענין פסול [וע' מש"כ לעיל בשם הרשב"א].

רש"י ד"ה שומרת יבם. וכו' עקיבא וכו' דמשוי לה יבמה לשוק כאשת איש, ונאסרת על גברא [כדאמר' דסוטה יח: דמתני' אתי כרב המנונא דנאסרת, והגמ' דוחה כר' עקיבא']. בפשוטו הא דשומרת יבם אינה נאסרת על היבם הוא משום דזיקה אינה כאישות, ולא נחשב שזינתה תחתיו. וצ"ב א"כ במה עדיף לר' עקיבא, [ועוד ר' עקיבא ס"ל אין זיקה, וכמ"ש רש"י יז:, וע' ראשונים כט:]. והאחרונים³ הוכיחו מכאן מהטעם דלא נאסרת הא משום דלא נחשב 'מעשה זנות', ולכן לר' עקיבא נאסרת, כיון דנחשב מעשה זנות.

והאחרונים הקשו דהרמב"ם [סוטה ב ג] פסק למתני' [דמגלגל בשומרת יבם] ואף דפסק דפסק דלא כרב המנונא, ודלא כר' עקיבא⁵. ובבית הלוי [ב מ] כתב לפרש דעת הרמב"ם דע"י קינוי וסתירה נאסרת על היבם, דע"ז נחשב בגידה ביבם [ואף דע"י ביאה בעלמא אינה נאסרת]. [והגמ' בסוטה יח: קאי על משנה אחרת, וכשלא קינה לה].

והאחרונים דנו דלמ"ד שומרת יבם שזינתה נאסרת על היבם, א"כ בפשוטו חל בה דין טומאה כעריות, וניתרת בלא חליצה⁷, וכ"כ השואל בשו"ת רע"א [רו], ורע"א הסכים עמו. אבל האחיעזר [א א י] האריך לחלוק דבעי חליצה [כיון דאף מהבעל בעי גט⁸, ועי"ש שהאריך בדין ערוה לאחר נפילה לענין זה], והוכיח כן מסוגיין דהיאך משקה לשומרת יבם, הרי על הצד דנטמאת אינה זקוקה לו⁹. [ודחה דלמסקנת הגמ' דמשקה רק ע"י גלגול אין ראייה]. והאחרונים האריכו דמוכח בסוגיין דבס"ד משקה בעצמו [וכן בסוגיה בסוטה כד], והרי אם זינתה אינה אשתו¹⁰.

מנוקה מעוון. פרש"י שלא בא עליה אחר שנסתרה. והרמב"ם [סוטה ב ח] כתב שלא בא ביאת איסור מימיו. וע' משנ"ל דהאריך בזה טובא.

ונכנסה לחופה ולא נבעלה. רע"א הביא דמבואר כאן דשייך חופה בבעולה [ובסוגיין אילו זינתה הוה בעולה¹¹], ודלא כמ"ש תוס' יומא יג: [ד"ה לחדא והראשונים שם] ע"פ הירושלמי דל"ש חופה בבעולה.

הקרא הקשה דכיון דזינתה הוה נישואין בטעות¹². והאר"ש [אישות י א] דן דל"ש מקח טעות בחופה. וכן דן רע"א [כתובות מה] משום דל"ש תנאי בנישואין¹³.

כגון שבא עליה ארוסה בבית אביה. הרמב"ם [סוטה ב ח] כתב דאפי' באעל ארוסתו בבית

- 1 היינו ר' עקיבא דחייבי לאוין דלאו דשאר [דיבמה לשוק אינה שאר].
- 2 ושמעתי עוד לפרש דלר' עקיבא איסור יבמה לשוק נחשב איסור עריות [דחיי"ל הוה עריות], ולכן יש דין סוטה מחמת הדין זיקה [ואף דאין איסור קרובים]. אבל לרבנן איסור יבמה לשוק נחשב איסור בעלמא ולא 'דין ערוה' [וע' לשון רש"י סוטה יח:], ולכן לא נחשבת מיוחדת ליבם בגדרי עריות [ועד"ז יל"פ דברי הרמב"ם בפי"מ ס"פ ר"ג ה' לעיל נב: עיי"ש].
- 3 ע' שיעור ר' שמואל לב.
- 4 ומבואר דהא דאשת איש נאסרת על בעלה הוא משום חומר האיסור זנות [והוה ערוה מחמת חיוב כרת], ודלא כמ"ש האחרונים [ע"פ דברי המהר"ק קסז] דהוה מחמת הבגידה בבעל. [וצ"ל דיש ב' סיבות לאיסור, ושומרת יבם לא נחשב תחת אשה להחשב בגידה].
- 5 והמנח"ח [שסה יז] נדחק להעמיד את דברי הרמב"ם כשבא עליה ביאה גרועה, דקנה לענין לגרשה בגט [ע' בגמ' בסמוך].
- 6 ובמשנ"ל [סוטה א ג] כתב דאין להקשות מהא דמקנה ע"י, דשייך קינוי אף במה שאינה נאסרת ומפסדת כתובתה, כדמוכח לעיל נו: דרך אברים. [והמנח"ח חלק עליו].
- 7 [וא"כ לא משכחת לה ממזר לר' עקיבא, דמתחילת ביאה כבר פקע הזיקה ואינה שומרת יבם].
- 8 וכסברת הראב"ד [ה' לעיל יא.], ואף דלעת שא"ר דן דבשומר"י שאני.
- 9 אבל אי בעי חליצה ניהא, דמ"מ זקוקה לו. [ויל"ד בזה דהוה רק זיקת חליצה, ופקע לזיקת היבום].
- 10 [וע' משנת ר' אהרן מילואים ט דהאריך]. ויל"ד דהשתא מספק נחשב אשתו, דהוה רק טומאת עשה, ואינה ערוה. ויל"ד דכיון דמוחזקת כיבמתו יכול להשקות לברר היתר דידה [ואף דעל הצד דאסורה, אינה אשתו]. וצ"ע. והאחרונים נקטו דבעינן כח בעל להשקות.
- 11 ויל"ד דכיון דהיא בחזקת בתולה שפיר קנה בחופה. ועוד י"ל דהתורה נתנה זכות השקאה לברר שהיא אשתו כשירה, ולא איכפת לן דעד כמה שאסורה אינה אשתו.
- 12 משום דהוה בעולה [אלא דדנו בזה האחרונים דמום שנעשית תחתיו לא נחשב מקח טעות], או מצד דאסורה עליו [ותליא בדין איסור לאו דלא הכיר בה].
- 13 [אבל הבית הלוי ג ג כתב דמקח טעות אינו מדין תנאי].

חמיו נחשב אינו מנוקה מעוון. והראב"ד השיג [מהגמ' בסוטה כד דאיתא כעין סוגיין], דמבואר הכא דנחשב מנוקה מעוון¹. קשה על הרמב"ם מסוגיין, דנחשב מנוקה מעוון.

והאחרונים [מנח"ח שסה טז, או"ש אישות י ב] הקשו דהיה אפשר לתרץ דקידש בביאה, למאי דקיי"ל דביאה אירוסין עושה. ותי' דבעינן דוקא שבשעת שכיבה יהא בעל [ואילו בא עליה לפני שנשאה אינה ביאת אישות], וה"נ בקידושי ביאה קודם הביאה לא היתה בעל.

דכוותה גבי שומרת יבם שבא עליה וכו'. [ל"ק דרש"י כוונת הגמ' דבכה"ג משכחת לה קדמה שכיבת היבם]. ו**תוס'** [ד"ה דכוותה] העמידו את הגמ' כר' יאשיה דיכול להשקות שומרת יבם [ואף דהמשנה כג: ס"ל דאינו משקה]. דלר' יונתן עדיין הוה שומרת יבם. ולפ"ז ל"צ חופה, אבל **רש"י** כ' והדר הכניסה לחופה. והמהרש"א ביאר דכוונת רש"י דאף לר' יונתן דאחר ביאה פסולה [וכן מאמר] שוב מהני חופה. [ע"ע בסמוך לל"ב דרש"י].

תוד"ה ונקת. אבל ע"י גלגול שאינו יודע בשעת השקאה מנוקה מעוון מקרי. **בשערי** [א ד] הביא מדברי התוס' דכשחטא בשוגג ולא נודע לו נחשב שאין עליו חטא, וע"י הידיעה נחשב 'חוטא'. ובמשנ"ל [ב ח] דן דאפשר אפי' מזיד ושכח בשעת השקאה יחשב מנוקה מעוון, כיון דאינו יודע. [ועי"ש שדן כשעשה תשובה, והאריך טובא. וע"ע במנח"ח שסה]. ובת"י [נח: עי"ש] תי' דבמקום שקינה לה נחשב קרוב למזיד.

נח:

תוד"ה שומרת. ואע"ג וכו'. [דבסוטה כד: לר' יונתן נקראת שומרת, ונתמעטה מקרא להיא]. וב**תוס'** סוטה [כד: ד"ה כשמואל] הקשו כיון דקנה מיהת לדברים הכתובים, וחייבת חנק ע"י, א"כ אמאי לר' יונתן ממעטינן לה ובמה אלים ארוסה משומרת יבם. ותי' דלענין השקאה קפיד רחמנא דבעינן ביאה לשם אישות.

מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב וכו'. הרשב"א הקשה לוקמי כרב וכל"ב, דמן האירוסין ל"ק אלא לדברים הכתובים. וכתב דכיון דקאי בקשיא לא ניחא ליה.

תוד"ה דהא. משמע דבעינן בבעל כוונת שכיבה. [דלהחשב שכיבת הבעל קדמה דבעינן מעשה ביאת אישות, ובנתקע לא נחשב ביאת אישות]. והערול"ג הקשה אמאי לא תי' במשמש מת, למש"כ תוס' נג: דל"ק ביבמה. והאחרונים דנו דאף לא נחשב ביאת אישות. ועוד הוכיח **רע"א** [רכב] מהכא דאף אם נתכוון להדיא שלא לקנות את היבמה, קנה בע"כ. דאל"כ אפשר להעמיד דבא עליה ע"מ שלא לקנות [וע"ע בסמוך].

וה**אחרונים** [הו' בפתח"ת קסו ו] הקשו למ"ד דיבום בעי עדים [ע' מש"כ לעי' נב.], אמאי לא העמידו דבא עליה בלא עדים³. ו**רע"א** כתב דבלא עדים אינו נאמן לומר שבא עליה, ולא ישקו. אבל הקשה דמשכחת לה בעדות מיוחדת, דלענין יבום ל"מ דבעי לעדות לקיומי, אבל מהני לברר⁴. והמנח"ח [שסה טז] כתב דלענין יבום ודאי מהני עדות מיוחדת, דאף דבעי עדות לקיומי, מ"מ לא תליא כלל בדעתו דנימא דהמקדש בלא עדים אינו מעשה קידושין.

ו**רע"א** בהמשך דבריו תי' דבעינן שכיבה בתורת בעל וארוס, ולכן כשבא עליה כשהיא עדיין שומרת יבם לא נחשב שכיבת בעל. וכ"מ בנוב"י [אה"ע ת קמח]. וכן תי' **בשר"ת הרשב"א** [ד שכח⁵] דלא קרינן ביה קדמה שכיבת בעל, דיבם לאו בעל הוא. אבל בתוס' משמע דלא כן, דמבואר דבנפל היה נחשב קדמה, אף דהוה שומרת יבם [וכ"כ החזו"א קל ו].

רש"י לישנא אחרינא וכו' דהא חופה ביבמה לא שייכא. ולפ"ז קושיית הגמ' דלא נחשב תחת אישך, ובזה תי' הגמ' בביאת שוגג, או מאמר, דעי"ז קנאה. וביאר **המהרש"א** [נח]. דעי"ז קנאה בחופה. אבל **הרשב"א** הקשה דכיון דל"ק אלא לדברים הכתובים בפרשה, א"כ לא קרינן תחת אישך. וכתב דהוה מצי להקשות, ועדיפא מיניה דחי. [אבל הקשה דבסוטה איתא

1 והמשנ"ל הקשה דבגמ' בסוטה קאי לפרש הפסוקים [אבל סוגיין קאי שפיר בדברנן], ופי' השגת הראב"ד באופ"א.

2 וכן מצאנו דחל חיוב חטאת ע"י הידיעה, ולא נחשב 'בר כפרה' עד הידיעה.

3 ונחשב קדמה שכיבת בעל, אבל לל"ב דרש"י ניחא דכיון דל"ק אינו תחת אישך.

4 ותי' דאחרי שנסתרה נחשב עדות נפשות לענין להשקות, ובנפשות ל"מ עדות מיוחדת [אף לברורי]. [ויל"ד דאינו עצם המחייב, אלא בירור תנאי בעלמא].

5 ושוב חלק הרשב"א על דברי השואל, וכתב דלא בעינן עדים ליבום כלל [הו' לעיל נב].

כי הך סוגיה, וקאי למסקנא. וסיים וצריך לי עיון]. ומבואר מדברי הרשב"א דאף דקנה לדברים הכתובים בפרשה, לענין נישואין נחשב עדיין יבמה, וקנאה רק בביאה¹. אבל למהרש"א אמרי' דכבר פרח זיקת יבמין, ומהני חופה.

רש"י ד"ה שומרת יבם. דהא קדמה שכיבת בעל הראשון שהיא באה מכחו. [לל"ב]. והרשב"א הוסיף דמחמת הראשון הקנו לו מהשמים. [ומבואר בדברי האחרונים דאישות היבם הוה המשך מאישות המת, וקם תחתיו].

בא"ד ומאמר קונה קנין גמור וקרינן ביה תחת אישך. והרשב"א הקשה דאכתי ארוסה היא [כדאמר' כט: אירוסין עושה], וארוסה אינה שותה. [ועוד הקשה הרשב"א דאחרי שזינתה ונאסרת עליו לר' עקיבא ל"מ מאמר]. ולכן פ' הרשב"א דעשה מאמר [ופרחה זיקת יבמין³], ואח"כ בא עליה [בבית חמיה], ושוב קינה לה ונסתרה.

ע"י גילגול. בפשוטו בעי והביא האיש את אשתו, וקדמה שכיבת הבעל לעיקר ההשקאה, ואגב זה מהני לבדוק כל שתאסר עליו. אבל רע"א [קידושין כז] כתב דע"י גילגול המים לא יבדקו, ומ"מ משביע שתפרוש מחמת השבועה.

תוד"ה על ידי. אפי' קטן דדמי לקרקעות. מבואר מתוס' דהא דתנן בסוטה דאין משקין ע"פ קטן איירי בקטן בן ט', ונתמעט מהשקאה אף דחייבין מיתה על ביאתו.

אבל הרמב"ם פ' דאיירי בקטן פחות מבן ט', וילפ' מקרא דאין משקין ע"י. והאחרונים הקשו דכיון דאין ביאתו ביאה מה ס"ד דשייך קינוי ממנו. והמנח"ח [שסה לב] כתב דכוונת הרמב"ם דקינה כשהוא פחות מבן ט', ושוב גדל. אבל הבית הלוי [ב מ] כתב דס"ד דקיננו תליא בקפידת הבעל, ועי"ז תאסר [דומיה דדרך אברים לעיל נה:].

יש לו אח חלל. פרש"י דאכתי משתמרת לביאת החלל. והאחרונים הקשו אמאי לא תפסל מחמת עצם זה שקנויה לחלל, דיבם פוסל [כדלקמן סז:], וכ"מ במאירי⁴. ובפשוטו מבואר דכיון דזקוקה אף לאחיו לא מהני זיקת החלל לפסול⁵. ובמשנת ר' אהרן [כו ג] כתב [ע"פ דברי הריטב"א כתובות נח] דיבם פוסל דנחשב שנשאר אישות המת, והכא כיון דהמת היה כהן הויקה לחלל אינו אוסר.

שנתן לה גט. פרש"י דמשתרת לביאת היבם [ואפי' שנתן לה גט]. אבל הראשונים הביאו בשם ר"ח דאיירי שנתן גט ושוב עשה מאמר [הוא עצמו] דהשתא משתמרת לביאה פסולה דרבנן, דגט יבמין דרבנן. וכהן שגירש את אשתו לא אשכחן שיאכיל. יש לו להאכיל בחוזרת. הריטב"א כתב דלאו דוקא, דאין הגט מאכיל, אלא בסיבתו.

כה"ג שקידש את הקטנה. פרש"י ומצוותו בקטנה או נערה. אבל לחד מ"ד [לקמן סא:] כה"ג אסור בקטנה, וכ"פ הרמב"ם [איסור' יז יג]. והמאירי [כאן] הקשה עליו מסוגיין. והמשנ"ל [איסור' יז יז] כתב דכל האיסור לרמב"ם כשהיא קטנה בשעת נישואין, אבל מותר לקדשה, ולכנוס בנערות.

נט.

רש"י ד"ה מן האירוסין. מדלא פסיל וכו'. מבואר דהיה ס"ד דתתחלל ע"י עצם הקידושין. [וע' תוס']. והרמב"ן כ' דפשטינן דחללות כתיב גבי נישואין, א"כ ילפ' דקאי קרא בנישואין.

אירס את האלמנה ונתמנה וכו' דכתיב. תוס' כ: [ד"ה אטו] כתבו דדוקא כשאירס ואח"כ נתמנה להיות כה"ג בעי קרא להתיר, אבל היכא דנשאה בהיתר כיון דנשא בהיתר בלא דחיית איסור יכול לקיימה. [ומשמע דהוה סברא בכל איסורי ביאה, דלא חל איסור לאוסרה על בעלה⁶].

1 ובכלל גזיה"כ דאין כסף ושטר גומרין בה נתחדש דאף נישואין הוה רק ע"י פרשת יבום. [א"נ ל"מ נישואין ידידיה באשה שהקנו לו מהשמים. וצ"ע].

2 אבל לל"ק דרש"י [וכ"ד התוס'] לא מהני שכיבת הראשון ליחשב קדמה. ויל"פ דס"ל דהדין 'קדמה' אינו דין באישות, אלא בעינן שהוא עצמו [הבעל המשקה] יהא קודם.

3 והרשב"א הקשה א"כ תפשוט דפרחה זיקת יבמין, וחל זיקת אירוסין. ומיבעי לעיל כט:, וכתב דאה"נ לרב ששת תפשוט.

4 והריטב"א כתב דכאילו נתקדשה לישראל, והיא משתמרת לביאת זר. [צירף ב' הטעמים].

5 דגדר זיקת ב' יבמין דכל א' אינו אוסר על חבירו, ולא אלים מחבירו. [והא דקנין זר פוסל הוה משום דמפקיע מקנין הכהן].

6 וע' קוב"ש [קוב"ב גיטין נ] דהקשה מכמה אופנים אמאי אמרי' דנאסרת.

אבל מאירוסין חל לאסור].

והאחרונים דנו האם ספק הגמ' 'דבתר אירוסין', הוה ג"כ עד"ז [דילפי' מקרא] דבפסולי כהונה מהני דקידש בהיתר [שהיתה מותרת לו לישאנה]. או דהוה ספק בגדר האיסור של בעולה ובוגרת [דהוה איסור רק במעשה הנישואין], האם מהני דקידש בהיתר שלא תאסר עליו. **ובמשנ"ל** הנ"ל כתב דפשיטא דאין איסור בקידושין של בוגרת, אלא בנישואין, ויל"ד האם זה גופה ספק הגמ' לעיל. או דמ"מ ס"ד דמהני בהיתר. **והחזו"א** [יד ה] ביאר דלא נחשב נישואי כה"ג, אלא כהן הדיוט. וגנאי הוא שכה"ג יכנוס מי שהיא בוגרת קודם, אבל במה שמכניס מי שקידש [בהיתר] לא נחשב כה"ג שנושא.

הא אישתני גופא. המשנ"ל [איסור"ב יז יז] כתב דפשוטות סברת הגמ' דיש חילוק בין היכא דנשתנה האשה האסורה, או נשתנה בגורם האיסור, שנתמנה להיות כה"ג. ועפ"ז נקט דאירס קטנה [ואפי' קטנה אלמנה], ונתמנה להיות כה"ג, ושוב בגרה אסורה עליו [מחמת השם בוגרת, ואף דהאלמנות אינו אוסר].

אבל **בתוס'** [ד"ה הא, וכן בריטב"א] מבואר דתליא בשינוי הגוף או שינוי בדין, ובזה דן האם בעולה נחשב שינוי הגוף. **והמשנ"ל** חלק דהוה שינוי באשה, ואוסר. **והחזו"א** [יד ה] כתב דאף לתוס' כיון דקידשה קודם שנתמנה נחשב שלא נשתנה הגוף, בין בגרה קודם שנתמנה או אח"כ. ומש"כ תוס' דנשתנה הגוף אחר שנתמנה היינו שקידש אח"כ.

ובערול"נ נסתפק האם בשאר פסולי כהונה מהני קידוש בהיתר [כשאינו שינוי הגוף]. כגון קידש חוץ מפלוני, והמשני קידש וגירש, האם נחשבת גרושה תחתיו.

תוד"ה מהו. אי חשיב ליה לר"מ משתמרת לביאה פסולה. **בדרך אמונה** [תרומות ז כג בביאור"ה] הקשה דקיי"ל [ע' לק' ס.] דבעולת עצמו ובוגרת אינו עושה חללים, א"כ אינה משתמרת ליפסל בחללות והביא מדברי התוס' דמשתמרת לביאה פסולה לא תליא בהא דתעשה חללה עי"ז, אלא עצם הא דזקוקה לביאה האסורה. [וקנין של איסור כהונה פוסל לכהונה, ולא משום שנעשית כבעולה לו ונתחללה]. ועפ"ז פי' לשון **הרמב"ם** [שם] דבשניות כתב דהוה משתמרת לביאה פסולה דרבנן, ולא פסיל. ותיפו"ל דאינה נעשית חללה. וכן בגמ' נח: לגבי גט ביבמה.

תוד"ה הא. נעשית בעולה. **הרש"ש** פי' דהיינו בעולת עצמו.

בא"ד היאך יכנוס הרי בעולה בשעת נישואין, א"ת אירוסין עושה. **הריטב"א** קידושין י הוסיף דאפי' תימה דביאה נישואין עושה, היינו סוף ביאה דהוה ביאה גמורה. **והמשנ"ל** [איסור"ב יז טו] תמה מנליה הא. וע' אבנ"מ לג ב].

אבל **הרמב"ן** [קידושין י וריטב"א כאן] כתבו דאירי נכנסה לחופה בלא קידושין, ואח"כ בא עליה. **והמשנ"ל** [אישות י ב] הביא מכאן דמהני חופה לפני קידושין, ודלא **כמשאת בנימין**. **והשעה"מ** [קו' ח"ו] חלק דהכא אירי דבשעת קידושין הוה עדיין בתוך החופה, ובזה ודאי מהני כאחת. **והשעה"מ** הביא **דבתוס'** לעיל [נז: ד"ה רב] משמע דל"מ חופה קודם קידושין. א' ולא ב'. **פרש"י** אין לך לרבות יותר. אבל **בח"י ר"א מן ההר** הביא דמכאן למד **הרמב"ם** [איסור"ב יז יג] דאסור לכה"ג לישא ב' נשים. **והראב"ד** השיג דביומא יג משמע דמותר.

ולא ישא את מוכת עץ. מבואר **בראשונים** [בע"ב] דגרסי' כן במתני', ובזה לא פליגי. **והרשב"א** [נט:]: הביא דהברייתא נדה ח: חולקת דבתולת אדם, תליא דוקא בביאת אדם. [אבל **הריטב"א** ס. דחה דאף לברייתא דהתם מוכת עץ פסולה]. **ובירושלמי** איתא דחד מ"ד גרס דר"א ור"ש מכשירין במוכת עץ ולא בבוגרת.

תוד"ה דומיה. דלחומרא מקשינן. **רע"א** הקשה דזה שייך היכא דהנידון להקיש לזה או לזה, אבל הכא השתא מתבטל הגז"ש דאלמנה. ועדיף לקיים הגז"ש וההיקש.

בא"ד כמו גרושה דכהן הדיוט. **והרשב"א** כתב בשם **תוס'** שלא יהא כח הדיוט חמור מכח כהן גדול [וכע"ז **ברמב"ן**]. מבואר דכל הנידון בתוס' על גרושה דכתיב בקרא דכה"ג. וצ"ב דמ"מ יאסר מחמת שם גרושה דכהן הדיוט מק"ז.

1 **ובחלק"מ** [נה ט] כתב דבשעת חופה ל"ק כלל, אלא כשקידש חל החופה למפרע.
2 **ובגמ'** קידוש' עז: מבואר דגרושה דכה"ג מיותר לדרשא [דילפי' חילוק לאוין], דיש ק"ו מכהן הדיוט. [ויל"ד]

פרט לבוגרת שכלו לה בתוליה. **הריטב"א** מביא דדעת **רש"י** [כתובות לו: והו' בתוס' שם ט. ד"ה האומר] דבוגרת פתחה פתוח, אבל יש לה דמים [וכ"ד **הרמב"ם** אישות יא יג], ולפ"ז כלו בתוליה היינו נתמעטו, ובעינן כל בתוליה [וכמ"ש **רש"י** ותוס']. ודעת **ר"ח** והר"ף להיפך דבוגרת פתחה סתום, אבל אין לה דמים.

בעולה לכה"ג

ר"מ סבר וכו' בבתוליה כדרכה אין, שלא כדרכה לא. מבואר בגמ' דמ"ד דאוסר בוגרת מכשיר שלא כדרכה.² **ורש"י** פי' דכיון דאיתרבי בוגרת איצטריך למעט שלא כדרכה [דס"ד דלא בעי כל בתולים].³

אבל **הרמב"ם** [איסור' ב יז יג, יד] אסר בין בבוגרת ובין שלא כדרכה, והיש"ש הקשה דליכא מ"ד בסוגיין דתרוייהו אסירי. והא"ש [שם] והק"א [סא:] תי' דכיון דהרמב"ם פסק כמ"ד [סא:] דאוסר בקטנה, א"כ ה"ה דאוסר בבוגרת מחמת שאינה נערה. ולא מטעם ר' מאיר דהוה מקצת בתולים.

אמר רב יהודה אמר רב נבעלה שלא כדרכה פסולה לכהונה. **פרש"י** לכה"ג דמצווה על הבתולה. ורב חידש דאע"ג דלא נעשה השרת בתולים, התורה הקפידא בכה"ג על עצם הביאה. והמשנ"ל [איסור' ב יז יג] נסתפק כשבא עליה בהטיה, שלא השיר בתולים, האם מותרת לכה"ג. והמשנ"ל הביא דבפשוטו מבואר בגמ' חגיגה יד: דמותרת לכה"ג. אבל השע"מ [שם] כתב דיל"פ את הסוגיה שם להיפך שנאסרה, וכתב דתליא בפרש"י ותוס' שם [וכ"כ החזו"א יד יא]. והמשנ"ל הביא מסוגיין דמבואר דאוסר, דאל"כ אמאי הגמ' לא מתרצת בהטיה. [ובפשוטו בכל הפרק הטיה נחשב ביאה גמורה, ולא מצאנו ריבוי לזה כלל].⁴ ובתוס' [ד"ה אלא] מבואר דלמ"ד העראה הוה נשיקה אינה נאסרת לכה"ג. אבל ברמב"ן וריטב"א קידושין י. מבואר לדעת ר"ת דבנשיקה נאסרת לכה"ג. [ובאבנ"מ [לג ב] כתב דאף לצד דנאסרה לכה"ג, מ"מ ע"י העראת נשיקה לא נחשב אישתני גופא, ולכן אם קידש בביאה לא נפסלה עליו בתחילת העראה].⁵

דעת רבי [קידושין י] דבעל עושה בעולה שלא כדרכה, אבל אחר אינו עושה בעולה שלא כדרכה [ועדיין יש חיוב קנס].⁶ והרשב"א [בע"ב] מבואר דסוגיין דלא כרבי [דמשמע דטעמו דהוה בעולה]. ובהמשך כ' אף לרב אינה 'בתולה', ואף דלא הוה בעולה.

מתיב רבא וכו'. פרש"י [בד"ה היכי דמי] ותוס' דקושיית הגמ' מהך ביאת אונס גופיה.

ובגמ' כתובות ל. הגמ' מקשה לענין קנס בבעולה לכה"ג, דבעינן אשה ראויה לו. ותוס' [בשם ר"ח] העמידו דומיה דסוגיין כשכה"ג אנס בתולה. אבל ברש"י שם מבואר דקושיית הגמ' כשאנס בעולה.⁷ ובשיטמ"ק ביאר דאל"כ בשעה שאנסה היתה ראויה לקיימה [ואף דע"י מעשה זו נאסרה עליו].⁸

תודה אילמא. דאסירא ליה אע"פ שהיא בעולת עצמו. ותוס' כתובות ל. [ד"ה איכא] הוסיף דבעולת עצמו אסורה מדאורייתא [וכ"כ הרמב"ן ורשב"א בסוגיין]. אבל הת"י ותוס' ר"פ [נה:] כתבו דבעולת עצמו אסורה רק מדרבנן. ובשע"מ [איסור' ב יז יג] הביא דבשיטמ"ק סנהדרין [כת"י] הביא דכ"כ ר"ת, וכתב דסוגיין דדמי לחלוצה אע"ג דלא הוה אלא מדרבנן. וכ"כ המשנ"ל [יח ב] לפרש מש"כ תוס' כתובות [שם בסו"ד] ור"ת לא פי' כן.

תוד"ה אלא. משמע דמשלם קנס אביאה שלא כדרכה. והר"ן [סנהדרין עג:] כתב [ליישב דעת

האם כוונת הגמ' שם מגדרי ק"י, או דכה"ג לא פקע ממנו שם כהן הדיוט שקדם]. ומבואר מדברי התוס' דמ"מ [אחרי שנכתב לרבין] הוה פרשה בפנ"ע. וצ"ע.

2 ולכאורה מבואר דנח' [אחרי הדרשות] איזה נחשב חסרון יותר גדול [בוגרת דיש שינוי בגוף, או שלא כדרכה, דהיה בה ביאה].

3 [וצ"ב דבוגרת דהוה מצב באשה, ואילו שלא כדרכה הוה משום זנות, דהא הבתולים שלימים].

4 והביאו דבירושלמי יש ריבוי להטיה, ומבואר דגרע מביאה שלא כדרך [דכלפי מקומו אינו ביאה גמורה].

5 ואף דהנישואין היתה רק אח"כ. [אם דעתו על גמ"ב. אבל באבנ"מ משמע דמהני אף אם חלו הקידושין רק בגמ"ב, והאחרונים תמהו דבעולה קודם קידושין ודאי אסורה עליו, ואף דהוה באותו מעשה. וסברת לא נשתנה הגוף מהני רק אחרי קידושין].

6 והרשב"א כ' דאף לרבי הו' ביאה לכל התורה לקנות ולעונשין, אלא דאחר אינו עושה בעולה שלא כדרכה.

7 ורע"א [בגליון המשנ"ל יח ב] כתב דר"ל דרש"י מודה לסברת התוס', אלא דדחקו לישנא דהגמ' ד'בעולה לכה"ג', משמע בבעולה כבר.

8 ורע"א כ' דהיינו למ"ד העראה זו הכנסת עטרה, אבל למ"ד נשיקה כבר נאסרה לכה"ג משעת העראה, וחייב קנס ל"ש בנשיקה לרש"י.

9 והיינו רק לענין קנס, אבל מצוות ולו תהיה לאשה תליא בגמ"ב. [ורע"א הקשה דמ"מ נעמיד אף ברייתא דידן על חיוב קנס].

רש"י דאין ראיא מביאה שלא כדרכה, דהוה ביאה שלימה במקומו ולכן מתחייב קנס, להעראה דלא גמר ביאתו במקומו. [אבל ברש"י משמע דתליא בהוצאת בתולים, ולא בשם ביאה]. אבל שוב הביא דבירושלמי איתא דאם העירו בה י' וכו' כולם חייבין קנס.

אבל הרמב"ם [נערה א ח] פסק דאין האונס ומפתה חייב קנס עד שיבא עליה כדרכה. והראב"ד השיג דמפורש בגמ' אפי' שלא כדרכה. והרמ"ד הביא כן מהגמ' בקידושין י, וכן בסוגיא. וכתב דאע"ג דבגמ' בסנהדרין עג: מסייע ליה קצת, יש לנו ליישב. ובתוס' ר"י הזקן [קידושין י]. כתב דאף לדברי הרמב"ם חייב לקחתה וקרינן ביה ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה, כדמבואר בסוגיא.

בא"ד [בע"ב] ומפרש ר"ת וריב"א וכו' התם דוקא דמעיקרא קם ל' וכו'. משמע בתוס' דבכל ביאת אונס יש חיוב על העראה, וגם על גמ"ב. והכא אע"פ שא"א לחייבו על תחילת ביאה חייב על גמ"ב.

בא"ד ועוד מ"ל בהעראה אין קנס וכו' שלא נתרבתה וכו'. והאחרונים העירו דלגבי כה"ג מנלן דנפסלת בהעראה [אף למ"ד הכנסת עטרה].

בא"ד הו"ל לשנויי כגון שלא עשה אלא נשיקה, ובנשיקה אינו משיר בתולים וכו'. מבואר בתוס' דבנשיקה אינו נפסלת לכה"ג. והקריני ראם כתב דלפ"ז הא דמבואר בקידושין י. דבתחילת ביאה נאסרת לכה"ג, היינו למ"ד הכנסת עטרה. אבל העראה לא נפסלת. והמהרש"א ביאר דאע"ג דלרב שלא כדרכה פסולה מריבוי דקרא, אבל על העראה אין ריבוי. ואף דפשיטא לתוס' דלענין קנס תליין בהדדי. והמשנ"ל ביאר דבאונס כתיב שכיבה סתם, ולכן פשיטא דכל ביאה בכלל.

בא"ד וי"ל דבהכי חייב רחמנא, הואיל ובבעילה זו נעשית בעולה. בפשוטו נקטו האחרונים [וכ"מ בדברי רע"א ע' בסמוך] דחייב רק על הגמ"ב, בתנאי דבמעשה הזה עשה ג"כ העראה. אבל הרש"ש כתב דכע"ז מצאנו בשחיטה, דאינו מתרת אלא ברוב, אבל אם היתה מנוקבת כבר אינה שחיטה. וה"נ הכנסת עטרה משיר מקצת בתולים [והחיוב קנס על כל הביאה, דהכל נחשב מעשה הוצאת התולים].

בא"ד אבל קשה וכו' הא לדידה נחא דלא מחייב אלא בגמ"ב ממש. המהרש"א ביאר דקושיה זו קשה רק לתי' הב' בתוס', דחיוב אונס על גמ"ב, משום בהכי חייב רחמנא. וה"נ נימא הכי. אבל לר"ת וריב"א רק למ"ד נשיקה מתחייב שוב בגמ"ב, דעדיין היא בתולה. אבל למ"ד הכנסת עטרה ל"ש לחייב בשעת גמ"ב דכבר השיר בתולים.

ורע"א כתב ליישב קושיית התוס' [ע"פ הא דמבואר בתוס' גיטין נגז] דגדר קלב"מ כאילו עשאו אחר, והכא אילו אחר היה עושה העראה ובא הוא וגמר ביאתו לא יתחייב קנס. ודוקא באדם א' אמרי' בהכי חייב רחמנא, אבל ע"י קלב"מ כאילו לא הוא עשאה, וממילא א"א לחייב על הגמ"ב. והאחרונים ביארו כוונתו דיש פטור קלב"מ אף בתנאי החיוב. ובקוב"ש [ח"ב י יב] הקשה דהתם הוה מתנאי החיוב, אבל הכא אילו היה אפשר לעשות גמ"ב בלא העראה היה חייב עליה בלא העראה, ול"ש פטור קלב"מ דאינה מתנאי החיוב. וכיון דהוא עצמו עשאה, מתחייב אגמ"ב. ובשיע' ר' שמואל [מכות תכז] כתב ליישב [קושיית התוס'] דכל הביאה הוא המחייב, ולא רק הגמ"ב, ויש קלב"מ על תחילת המעשה.

נט:

תוד"ה הא. עדל"ת⁵ וכו' שאני הכא דגלי קרא. מבואר בתוס' דלא אמרי' דע"י עדל"ת נחשב ראוי לקיימה. וע' בסוגיה שם.

דהא"ר אלעזר פנוי [ותוס' סא: כתבו דפנוי לאו דוקא⁶] וכו' עשאה זונה. תוס' לקמן [סט. ד"ה לא] כתבו דאפי' שעשאו זונה, מ"מ לא פסלה מתרומה דאין זה איש זר. ורע"א ציין

- 1 והוה מחייב בפנ"ע [ומבואר דמחלקים ביאה א' לב' מחייבים].
- 2 דתוס' גיטין נג. [נב: ד"ה מנסך] כתבו דאם בשעת ניסוך נתחייב מיתה, אינו חייב אף על ההגבהה [דהוה היזק שאינו ניכר, ואילו עשאו אחר אינו חייב].
- 3 [וע' דברי יחזקאל כז דהאריך בזה, והאחרונים ציינו למח' רש"י וריטב"א במכות טז].
- 4 וכתב דלדעת התוס' נחשב ב' מעשים.
- 5 אמנם בסוגיא בעולה לכה"ג הוה עשה. אבל הרשב"א וריטב"א כאן הקשו דעשה דאינו שווה בכל ידחה מפני עשה השווה בכל [ותי' כבסוגיה שם]. ולדברי הרשב"א [כתובות שם] עשה דוחה לא והבא מכלל עשה. [והאחרונים דנו האם בעולה לכה"ג נחשב עשה גמור].
- 6 וצינו לפרש ע"פ דברי הרמב"ם [סו"ה איסור"ב] אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה.

דבתוס' גיטין [עג: ד"ה נתן] משמע דנפסלה מתרומת בית אביה¹. ובאפיקי ים [א טו ד, וכ"כ בקוב"ש גיטין שם] הביא בשם האור גדול דתליא במה שדן תוס' לעיל מד: [ד"ה הכא] האם זונה אסורה בתרומה מקרא דכי תהיה לאיש זר [א"כ הכא לא הוה איש זר]. או דהוקש לחללה [וכמ"ש תוס' לה. בסו"ד וכ"כ בתרי מד:].

תוד"ה רב. דרב דאמר לר"א וכו' דאטו משום דסבר וכו'. והריטב"א כתב דכוליה סוגיין להגדיל תורה ויאדיר ולברורי מילתא אליבא דר' אלעזר. והוה מצי למימר דרב סבר כר"ש. אבל הרשב"א כתב דרב משמע דפסל משום בעולה, ולא משום בתולים, ולר' שמעון הוה משום דריבה הכתוב כל בתולים, אבל אינה בעולה, דס"ל כרבי דאחר אינו עושה בעולה שלא כדרך.

בא"ד ובסוף פ"ק בכתובות וכו' אי סבר עשאה זונה. ואף דהתם איירי בנאנסה, ומבואר בתוס' דאפ"ה נחשבת זונה [לר"א]. וכ"כ הריטב"א דמדלא אוקימנא [בסוגיין] בנאנסה, ע"כ דלא שאני ליה. וכ"כ בשרית הרשב"א [אלף רלא] וע"ש שהאריך. והרשב"א הקשה דלרבה [נו:]: באונס לא נחשב זונה². ובתי' הב' כתב דלר' אלעזר כל שלא לשם אישות הוה זונה. [ומשמע דלענין פנוי הבא על הפנויה גרע משאר חייבי כריתות, וצ"ב].

אבל בתוס' חד מקמאי [בע"א] כתב דבאונס לא נחשב זונה בפנוי הבא על הפנויה [דהאשה אינה מפוקרת]. והמשנ"ל [יח ב] נסתפק האם בפנוי הבא על הפנוי באונס נחשבת זונה, והביא מדברי השיטמ"ק [כתובות ל בשם שיטה ישנה] דהבא על הפנויה באונס לא נחשבת זונה, וכן בביאה שלא כדרכה אינה נאסרת. אבל הביא דמפשטות הגמ' משמע דהוה זונה אף שלא כדרכה, דאל"כ אמאי לא תי' כן הגמ'.

בממאנת. הרשב"א הק' דבדאורייתא נישואי קטנה כביאת פנוי, ונישואי קטנה דרבנן ל"מ באיסורי כהונה³. ותי' דכל דנבעלה בעילת נישואין אפי' דרבנן לאו בעילת זנות הוא. והריטב"א כתב דאע"ג דנפקעו קידושיה למפרע⁴, מ"מ לשם אישות היתה הבעילה⁵. והריב"ש [קצד] הוכיח ממאנת [שעוקרת הנישואין למפרע, ומותרת בקרובין] דתליא בכוונת אישות, אף דלא חלו קידושין. וכן דייק המשנ"ל מתוס' [סוד"ה ורב], דכל 'לשם אישות' לא הוי זונה.

ובמשנ"ל [יח ב] נסתפק האם אף כשייחד פילגש לא תחשב זונה [אף למ"ד דאסור בלא קידושין מ"מ אינו הפקר, וכ"ש למ"ד דשרי], או בעינן קידושין דוקא. והביא דבגמ' לא אשכח אלא בממאנת. וכתב דלפ"ז קטן שנשא סמוך לפרקו עשאה זונה [למש"כ הרמב"ם דהוה ביאת זנות, וע"ע לקמן סב:], דאל"כ לימא קטן. ושוב הביא מדברי הריב"ש דה"ה כשלא חלו הקידושין, ולפ"ז מילתא אגב אורחא בממאנת. [ומשמע מדבריו דפשט דה"ה פילגש].

והרשב"א [בע"א] הקשה דיש להקשות כקושיית הגמ' כאן על דברי ר"א, אמאי איצטריך קרא למעט שלא כדרכה לר' אלעזר ותיפול דהוה זונה⁶, וכי איצטריך קרא למעט קידושין דרבנן⁷. ובמשנ"ל [יח ב] הוכיח מדבריו דבמייחד פילגש נעשית זונה, דאל"כ בזה יש נפק"מ

1 וע"ש בתור"ג דיישב דברי התוס' לענין כהונה, וללקות.

2 וראשונים דהנידון בכל חייבי כריתות [אלא דבחיבי כריתות יש פסול אחר, מקרא דכי תהיה לאיש זר [וכמ"ש הראשונים שם], וזה ל"ש בפנוי הבא על הפנויה]. אבל לראשונים דהנידון שם רק באשת איש לא דמי כלל. [ועמד בזה המשנ"ל שם].

3 והוכיח כן מהא דלקמן סא: כה"ג לא ישא קטנה [בנישואין דרבנן]. [ומבואר דס"ד דרשב"א דנישואין דרבנן מהני לפסולי כהונה, אלא שהקשה משם. וצ"ב מה ס"ד דיהני]. ובסו"ד ביאר דהתם כל שנבעלה בלא נישואין דאורייתא אסורה כבעולה.

4 היינו מדרבנן, דמדאורייתא אינה אישות כלל. [ומבואר דס"ד דהריטב"א דבעינן קידושין ע"פ דין, ולא שמיחדת כאשתו].

5 ובפשוטו כוונתו דהגדר זנות תליא ביחוד כעין אישות [ע' בסמוך]. אבל לדברי הגר"ח [ע' לעיל יב]. דמיאון עוקר מכאן ולמפרע י"ל דכוונתו דלענין ביאת זנות תליא בדין נישואין של אתמול, ואינו משתנה למפרע להחשב הפקר.

6 והרשב"א בע"ב כתב דהוה בכלל קושיית הגמ'.

7 וצ"ב כוונתו, דודאי מהני אף מדאורייתא, דהיאך יתקנו רבנן להתיר זונה דאורייתא. וצ"ל דכוונתו דכיון דקודם שתקנו רבנן אישות דרבנן אין היכי תמצא, ואינו ראוי למעט. [ועוד יל"פ דמסרו הכתוב לחכמים לקבוע גדרי אישות, ובזה הותר מדאורייתא, אבל קודם שתקנו חז"ל לא היתה מציאות של אישות קלישתא. וקושיית הרשב"א דלא יתכן מיעוט על דבר שלא קיים].

בדאורייתא. והמשנ"ל כתב דמ"מ יש נפק"מ דיש ג"כ עשה דבעולה' [ונפק"מ דהוה ל"ת ועשה ובעלו ל"ק³²]. והנוב"י [אה"ע ת ה] תי' ד"ל דהפסוק בא למעט דאסור לקדש בביאה שלא כדרכה [כשדעתו על גמ"ב], דבביאת קידושין אינה נעשית זונה.

רש"י ד"ה כשר' לכהונה. מאן דשרי במוכת עץ. **הראשונים** הקשו דלא מצאנו בסוגיין מאן דשרי מוכת עץ. [והרשב"א הביא דברייתא בנדה ח: יש מ"ד דמוכת עץ כשר, ועוד הביאו דבריו שלמי יש מ"ד דר"א ור"ש מכשירין מוכת עץ]. והריטב"א כתב דאירי בשלא כדרכה, ולכן סמכו ענין לו מעשה דרבי. אבל הרמב"ם [יז יד] פסק דכשירה, ולא חילק שלא כדרכה⁴. ובמנח"ח [רעב ה] תי' דקיי"ל דאין מוכת עץ בבשר [כתובות יא:]: בקטן פחות מבן ט', וכצד בראשונים [שם] דאירי התם אף ע"י השרת בתולים. וכ"כ התוס' ר"ד [שם] דהוה כממעכת באצבע דלא נאסרה לכה"ג⁵. [אבל בפשוטו ממעכת באצבע הוה מוכת עץ גמור].

אין זנות לבהמה. הריטב"א פי' ולא חשיבא ביאתו לענין פסול יוחסין אלא כמוכת עץ בעלמא, ואע"פ שיש בביאתו חיוב מיתה. [ומבואר בסוגיין דבעי קרא למעוטי, דס"ד דיש ע"ז שם ביאה. וע' לעיל נד. דרבא אמר דנתכוון להטיח בבהמה נחשב נתכוון לביאה [וכ"פ הרמב"ם יבוס ב ד], ותוס' סוטה כו: ד"ה למעוטי העמיד דדעת רבא דיש זנות לבהמה. אבל התוס' ר"ד שם חילק דנחשב 'ביאה' אבל לא זנות, וכ"מ לדעת הרמב"ם]. **והרמב"ם** [יח ה] הוכיח מזה דהשם זונה לא תליא בביאה של איסור, ואין הדבר תלוי אלא בפגימה.

ודעת רב יוסף [לעיל] דמ"מ כלפי כה"ג נחשבת 'בעולה', ואביי פליג דאף שם 'בעולה' תליא בשם זנות. [ויל"ד האם דעת רב יוסף דבעולה לכה"ג תליא בנעשית 'מעשה ביאה', או דס"ל דבהמה נחשב זנות לענין זה].

אתנן כלב. תוס' ב"מ צא. הביאו י"מ דמהכא ילפי' דאע"ג דקים ליה בדבריה מיניה נחשב אתנן, דאתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו [ורש"י שם פי' דהא מהני תפיסה בקלב"מ]. **והרמב"ן** דחה ד"ל דאירי דהאדון נותן אתנן כדי שעבדו יבעל.

אמר רב הונא אמר רב ומוציא בגט. **הרמב"ן** כתב דמדאורייתא מוציא בגט. **והרמב"ן** [נט]. וכתובות ל. כתב דמ"מ מהני סברת סופה להיות בעולה תחתיו לענין שאין הולד חלל [וע' בסמוך]. **ובמשנ"ל** [יז טו] כתב דמסתמת **הרמב"ם** ס"ל דבעולת עצמו הולד חלל. אבל בתוס' [ס. ד"ה שאינו] כתבו בתי' הב' דהוה רק מדרבנן [ומדאורי' מהני הא דנשא כבד⁶]. **והרשב"א** [נט]. הוכיח דהוה דרבנן דא"כ אמאי הוה נשוי להפטר מקנס, דלאו נישואין הם⁷. ואפי' את"ל דכיון דקידושין תפסי הוה נישואין למה לא יהא הולד חלל [ומשמע בביריתא דלא פליג ראב"י אהא].

ס.

שאין משלם קנס במפוחה. המשנ"ל [נערה א ג, והו' במנח"ח סא ב] נסתפק אם פיתה אשה האסורה לו, ועבר וכנסה [למ"ד תפסי קידושין], האם יש חיוב קנס. והביא דבסוגיין מבואר דאהנו מעשיו ונפטר⁸. **והאחרונים** הביאו דבתוס' [ד"ה סופה] מבואר דאף אילו הוה זונה היה מהני הא דנשאה. אבל **הרשב"א** [נט.הו' לעיל בסמוך] נקט דאילו הוה איסור דאורייתא לא יחשב נישואין לענין קנס דמפוחה.

תוד"ה שאינו. ומה לי קנס ומה לי כתובה. **הריטב"א** כתב דנפק"מ דכתובתה מנה, וכדין בעולה. **ובמשנ"ל** [א ג] הקשה א"כ מה הקשו בתוס', הרי נפק"מ דכתובתה רק מנה. והביא **דברמב"ם** [שם] וטור [קעז] פסקו דכתובתה מאתיים, דהוה בעולת עצמו. [ובפשוטו נקטו

1 והשעה"מ כתב דלצד דיש עשה דקדושים יהיו בכל חללה [ע' תוס' פד. ד"ה והא], ממ"נ ל"ת ועשה.

2 וכדלעיל כ; **ורע"א** הוסיף מדאורייתא מותרת בביאה ראשונה.

3 וציין למה שנסתפק בפרשת דרכים האם בחייבי לאו ועשה יש איסור אשת אח.

4 אבל המאירי העמיד דברי הרמב"ם בשלא כדרכה.

5 וצ"ב דמ"מ אין לה בתולים. ומבואר דכיון שלא נעשית בה מעשה הוצאת בתולים, ולכן נחשבת כשלימה.

6 ולדעת ר"ת [הו' לעיל נט.] אנוסת עצמו דרבנן, א"כ ודאי דהוה רק דרבנן.

7 וצ"ב כוונתו, דהא קיי"ל יש חופה לפסולות [לעיל נז; ועוד דסוגיין קאי לרב]. ומשמע דהוה סברא דלענין קנס בעי נישואין ממש.

8 אבל קידושין לא מהני לפטור. [ויל"ד דיתחייב גם כתובה וגם קנס]. **והמשנ"ל** הקשה אמאי הרמב"ם השמיט הא דנשא נפטר מקנס.

דהוה מכלל גזיה"כ דמפתה¹. אבל הקשה דבתוס' תי' 'ועוד' דכתובת בעולה דרבנן, ומבואר דנחשב כתובת בעולה ולא כבתולה, וא"כ היה צריך כתובה מנה. ובחי' ר"א מן ההר תי' עוד נפק"מ דאם נשאה כתובתה לעצמה, ואילו קנס לאביה.

בא"ד ועוד נראה דהיינו מדרבנן. המשנ"ל [נערה א ג] ביאר דכוונת התוס' דבאיסור דרבנן קנסו דאין לה כתובה כלל, כדאמרי' לק' פד. לגבי שניות.

נשא נשוי - סופה להיות תחתיו

והא רב ור' יוחנן בוגרת ומוכת עץ לא ישא ואם נשא נשוי, סופה להיות בוגרת תחתיו וכו'. הרשב"א הקשה דהמשנה סתמא דמוכת עץ לא ישא, וליכא מאן דפליג [ונקט דמלשון המשנה מבואר דאם נשא אינו נשוי]. ואף דהביריתא [בנדה ח: ע"ל נט:] פליג, אמאי לא פריך דר' יוחנן פסק הלכה כסתם משנה. והריטב"א כתב דלפ"ז מוכת עץ דמתני' הוה איסור דרבנן. וכתב דיש שאין גורסין כאן מוכת עץ. וכתבו דבוגרת יש מח' במשנה ואינו סתם גמור. ומבואר מדבריהם דדברי רב ור' יוחנן קאי הכא רק אילו שרי מדאורייתא וכו"א ור"ש דמכשירין בבוגרת, ומ"מ מדרבנן לא ישא. ולר' מאיר לא אמרי' דסופה להיות תחתיו. [וניחא בזה דעת ר"ת [הו' לע' נט.] דבעולת עצמו ג"כ דרבנן²].

אבל דעת הרמב"ן מבואר דמהני סברת סופה להיות תחתיו אף בדאורייתא, דאי"צ להוציא. וכן מבואר ברמב"ם [יז טו] דבבוגרת ומוכת עץ יקיים. והחזו"א [יד ה] ביאר דבוגרת ומוכת עץ אין פגם בעצם האישות [כיון דסופה להיות תחתיו], ולא אסרה התורה הביאה, אלא יש מצוות עשה בתחילת הנישואין. ולכן אחרי שכבר ביטל העשה ונשאה אין איסור³. אבל בעולת אחרים יש ג"כ איסור לא והבא מכלל עשה על כל ביאה וביאה.

והחזו"א חידש דאף כשנשא בחופה בלא ביאה, עובר בלאו דלא ישא, ומותרת לו. אבל הביא דבמשנ"ל [יז טו] כ' דדוקא היכא דבא עליה. והחזו"א הקשה דלמשנ"ל אמאי לא תתחיל בהך ביאה, לראב"י [בסמוך] דיש חלל מחייבי עשה. ובדברי המשנ"ל מבואר דכיון דחל בביאה זו נישואין והותרה לו, אף בביאה זו לא נעשית חללה. ובשור"ת זכר יצחק [סה ב] כתב לפרש דיש בבעולה לכה"ג איסור עשה [דלאו הבא מכלל עשה], וג"כ מצוות עשה לישא בתולה. ובבוגרת ומוכת עץ, כיון דסופה להיות תחתיו ידעינן דאין איסור עשה על האישות, ולכן הוה רק ביטול עשה דבתולה יקח.

הכא נמי סופה להיות בעולה תחתיו. הריטב"א כתב דהיינו דוקא בעולת עצמו, דאין הגנאי גדול כ"כ. אבל בבעולת אחרים הוה גנאי גדול, ולא מהני האי טעמא⁴.

קשיא. הראשונים פסקו דבעולת עצמו אם נשא מוציא בגט. והריטב"א ביאר דלא שבקינן מה דאמר רב בהדיא משום דברי רב אשי דמדמה מסברא⁵. והחזו"א [שם] ביאר דכלפי ביאה שוקדם נישואין לא אמרי' דסופה להיות תחתיו. ולפ"ז איסור בעולה הוה על כל ביאה. ולתוס' [ד"ה שאינו] בתי' הב' מדאורייתא מהני ואי"צ להוציא, ורק מדרבנן ל"מ הך סברא.

ודעת הרמב"ן [נט. וכתובות ל.] דמ"מ מהני הא דסופה להיות תחתיו לענין שלא יעשה חללות. וצ"ב. ומבואר דאף בבעולה שייך סברא זו, אלא דל"מ להתירה אלא דנחשב שאינה אסורה כ"כ. [והרשב"א תמה על סברא זו].

אנוסת חבירו וכו' לא ישא ואם נשא וכו'. הרמב"ם [יט ד] פסק דכה"ג הבא על בעולה בלא נישואין לא חיללה. וה"ה כתב דדייק הלשון 'לא נשא ואם נשא', דכה"ג אינו מוזהר

1 שהחשיבו מעשה זה כתחילת אישות כשכונס אח"כ.

2 ויל"ד האם מקור ר"ת דהכא, דס"ל כסברת הרשב"א דל"מ סופה תחתיו במה דאסור מה"ת. [א"נ סברת סופה להיות תחתיו מהני אף להתיר לכתחילה, ולכן מסתבר ליה דהוה דרבנן].

3 והקשה אמאי לא קנסי' כיון דנשאה באיסור [וכמ"ש תוס' לעיל כג: ד"ה קדמו]. ותי' דכיון דאין איסור בעצם הנישואין, אלא שמבטל מצווה לא קנסו.

4 ולכאורה כוונתו דאין חילוק בעצם בין בעולת עצמו לבעולת אחרים, וסופו שאינה בתולה תחתיו. ובזה תי' דיש חילוק דהוה גנאי.

5 וצ"ב כוונתו למש"כ דסברת סופה להיות תחתיו ל"מ במוכת עץ אילו הוה דאורייתא. ובעולת אחרים ודאי הוה דאורייתא. וצ"ע.

6 והוסיף אף דקאי בקשיא ולא בתיובתא.

7 דלא הוה דרך אישות, והוה כבעולת אחרים.

אלא דרך נישואין¹. ולכן בלא נישואין אינה איסור כהונה, ולא חילול. אבל דעת שא"ר דכל איסורי כהונה אסורים אף בלא קידושין [ע' קידושין עה.], וא"כ כ"ש שיעשה חללות. והמשנ"ל הביא דבשיטמ"ק [כתובות ל.] כתב דכה"ג שאנס אלמנה [לדעת רש"י שם] מתחייב קנס, אף דנעשית חללה ותו אין לו בה הויה, מ"מ בשעה שבא עליה יש לו הויה. ומבואר דבביאה בלא קידושין נעשית חללה.

והמשנ"ל [מכירה א ד] נסתפק האם הקפדת התורה על נישואין דוקא, קידש בביאה. וציין לספק הגמ' [נט.]. בתר קידושין או נישואין. ושוב כתב דהרמב"ם נקט לשון נישואין לקידושין בכ"מ וכן מבואר במגיד משנה. והמשנ"ל הביא מקור לדברי הרמב"ם מהגמ' סא: ע"ש.

תוד"ה חלל. א"כ אין זה חייבי עשה גרידא. והתוס' הרא"ש כ' דלראב"י אין זה חייבי עשה גרידא, ועובר ג"כ בלא יחלל. וכוונת הגמ' דלא יחלל קאי אף על מה שנכתב בתורה בלשון עשה. והחזו"א [יד ח] ביאר דכוונת התוס' דידן להקשות מהא דבעלמא [לקמ' עז: וכתובות ל.] קרינן ליה חייבי עשה. [והאחרונים דנו דמ"מ הלאו הוא במה שעושה חללות, ולא על עצם הביאה. ובתוס' מבואר דיש איסור חילול אף כשהאשה פסולה, משום חילול לזרע. אבל דעת הרמב"ם דוקא חילול האשה].

והחזו"א כתב בשם הגר"א [ז מג] [לתרץ קושיית התוס'] דאף דעושה חלל, מ"מ אינו בכלל איסור 'לא יחלל'. [וכתב הגר"א דלדברי הרמב"ם דאין איסור בעולה בלא קידושין ניהא], וביאר החזו"א דהאיסור משום קיחה ולא משום חילול, נהי דמרבינן שעושה חללות. מ"מ לאו דלא יחלל ליכא.

ובתוס' עז: [ד"ה מחלל] כתבו דחלל הבאה מחייבי עשה, הבא עליה [על הבת²] עובר בעשה ולא בלאו [והוא חידוש]. והאחרונים דנו דעפ"ז י"ל דאף איסור עשיית החילול הוה רק עשה, וכ"כ בתרי"ש כתב [דקרא] דלא יחלל לא קאי אחייבי עשה, אלא אחייבי לאוין.

ואי אתה עושה חלל מנדה. בתוס' מבואר דהנידון על חילול הולד [משמע דלא היה הר"א לפסול את האשה³]. והרמב"ן הביא דהר"א אב"ד הקשה אמאי איצטריך קרא הא אין חללה אלא מאיסורי כהונה [כדילפי' קידושין עז:], ותי' אליבא דראב"י⁴. [ובתוס' הרא"ש ותוס' ר"פ תי' דר' יהודה ל"ל הך כללא]. והרמב"ן תי' דפגום מיהא הוה, כדאמר' מד: אלא שאינה שם חלל.

והגר"א [ו כג] תמה על הרמב"ם, דכתב דאף חייבי כריתות אינן עושים חללות אלא זונה, א"כ מה ס"ד דנדה תעשה חללות. וכתב דלא הוה חללה, אבל פגום מיהא הוה. והבית שמואל [ז לה] כתב [ע"פ דברי הרמב"ם] דילפי' מקרא ד'אלה' דאינה נעשית זונה [אפי' לענין איסורא, אבל חללה לא היתה ס"ד דאין חללה אלא מאיסורי כהונה, ולדעת הרמב"ם אף בנבעלה לפסול לה], ובביאה שניה תעשה חללה [וכמ"ש הרמב"ם יט ה גבי שומרת יבם]. וקמ"ל 'אלה' דאינה נעשית זונה⁵. [והרמב"ם יח א] כתב דהבא על נדה [אינה נעשית זונה] שהרי אינה אסורה להנשא לו⁶.

ארוסה שנתגרשה. הרמב"ן כתב דה"ה נשואה דלא נבעלה, דכל דלא נשתנה גופה חוזרת לקרבותה. והרשב"א כתב ומיהו מסתבר דמתה תחת בעלה לא מטמא, דאין קרא לרבות, ודוקא ארוסה. אבל הביא דלרמב"ן מטמא. [וע"ל נז: דיש ראשונים דנשואה נחשבת כבעולה בעצם, וי"ע האם גם לענין סוגיין].

- 1 והאחרונים הקשו דמ"מ פנויה אסורה מדאורייתא מלא יהא קדש [לרמב"ם]. ובזה כוונת ה"ה לתרץ דאינו פסול כהונה.
- 2 ולכאורה ה"ה על האשה, דחילול האשה תליא בחילול הולד [דילפי' בכה"ג ב' חילולין הוא עושה], ומ"מ עיקר סוגיין קאי על הולד.
- 3 וי"ל פ"פ ע"פ מש"כ תוס' [טו: ד"ה מה] דבחילול האשה אמרי' דאין חלל אלא מאיסורי כהונה. [אבל חילול הולד לא שייך הך כללא, ודלא כנידון הראשונים בסמוך].
- 4 והגמ' בקידושין קאי כרבנן, וכ"כ הרשב"א. [ולפ"ז ראב"י ל"ל הך כללא, או שלמד מנדה לכל מקום דאין חללה אלא מאיסור כהונה].
- 5 ואף דהוה מיעוט בפרשה איסורי כהונה, גדר הדרשא דלא נעשית סיבה שתעשה ע"ז זונה.
- 6 אע"ג דבעת נידתה אסורה, מ"מ יש לה צד היתר. ועומדת ליטהר. [וכמ"ש הראשונים ע' בתוס' ב, ואפשר דילפי' מקרא דהכא דהוה גדר איסור שונה, ולא דעצם האיסור אסורה].

ס:

ר' שמעון וכו' הא איתעבד ביה מעשה. בפשוטו משמע ד'מכת העץ' הוה מעשה הפוסל⁷ [ונחשב אישתני גופא, ע' תוס' ד"ה הא]. אבל יל"פ דכוונת ר' שמעון דדין אחותו בתולה תליא בבתולים⁸, ולכן היכא דיש שינוי בבתולים גרע.

תניא רשב"י אומר גיורת וכו' כשירה לכהונה. פרש"י ולא מחזקין לה כזונה. משמע תתליא בביאת עכו"ם כזונה, וכע"ז כ' רש"י לקמן [סא. במשנה, וסא: ד"ה אלא גיורת] עי"ש. והרשב"א דייק דמשמע דהוה סברא דלא מוחזק כזונה, אבל אילו היתר זונה נאסרת, ותמה דביאת פחות מבת ג' אינה ביאה. [והאחרונים דנו דבעכו"ם לא נאמרה ההילכתא דפחות מבת ג', ולפני שנתגיירה יש לזה שם ביאה. ולכן נעשית זונה]. ועוד הקשה דאי משום הא הוה דרבנן⁹, ומבואר בברייתא דנח' מדאורייתא. והרשב"א הביא דבקיודשין עח. דרש"י מקרא דבעינן מזרע ישראל, שנזרעו בתוליה בישראל. ור' יוסי דפליג ס"ל דנזרעה בישראל, ואפי' הורתה שלא בקדושה ולידתו בקדושה פסולה. [וע"ע בסמוך סא. תוד"ה אין].

גיורת פחותה מבת ג'. העירו דמבואר דשייך גר קטן בדאורייתא. וע' תוס' סנהדרין סח: שנסתפקו בזה. [ויש ליישב בשפחה שנשתחררה].

והרי פנחס עמהם היה. וכתב הריטב"א וכבר נתכנה. [אף למ"ד זבחים קא: דנתכנה במעשה זמרי. וכתב הערו"ג דלרב אשי שם לא נתכנה עד שעשה שלום בין השבטים. וכתב דע"כ היינו דלא כהך ברייתא].

ונעבריהו. הרש"ש הקשה דציץ מעשה נס, וכיון דמצו לבדוק ע"פ חבית דהוא טבע, למה יסמכו על הנס.

הואיל ואינסיב וכו'. וס"ד דאף בכהן הדיוט' כיון דנשאת [אפי' באיסור], אף בחשש פסול זונה לא תצא⁵. וצ"ב. ומשמע דס"ל דזהו גדר ההיתר דסופה להיות בוגרת תחתיו, דאינו איסור חמור וכיון דנשאת מותרת [ואף דנשאה באיסור]. [והרשב"א כ' דס"ד דהוה דרבנן].

הכא סופה להיות זונה תחתיו. הרשב"א הביא דמכאן מקור לדברי רש"י והרמב"ם [ע' בסמוך] דכתב דלמ"ד דפוסל הוא משום דהוחזקה כזונה. והרשב"א דחה דלטעמך קאמר, כיון דאמרת דשייך בזה סופו להיות תחתיו, א"כ ס"ל דהוה דרבנן⁶, ומשום גזירת זנות. [וכ"כ בשו"ת הרשב"א אלף רלא]. ומיהו קושטא דמילתא לאו משום זונה, אלא דבעיא שתהא נולדת בקדושת ישראל.

סא. עכו"ם אינן מטמאין באוהל

רש"י ד"ה אין מטמאין. את המאהיל עליהם. אבל הגר"א [אדרת אליהו פ' חקת, הו' באר"ש טו"מ א ג] כתב דאף לר"ש המאהיל על עכו"ם נטמא [דמאהיל כנוגע⁷], ועכו"ם נתמעט רק מטומאת אוהל המת [ודבר אחר מאהיל על המת ועליו⁸].

רבינא אמר וכו' ממגע ומשא מי מעטינהו קרא. אבל היראים [שכב הו' בהג"מ אבל ג ב] כתב דבמגע ומשא ג"כ אינו מטמא. ומשמע דס"ל דלא קיי"ל [כרבינא] כמסקנא דהכא⁹. והמשנ"ל [אבל ג א] כתב דכוונת היראים דכהן [ונזיר] אינו מזהר אלא מגע עכו"ם, ואף דמטמא, מ"מ הוה כנבילה. ונזיר וכהן אינן מצווין אלא על טומאת אדם המת¹⁰.

דילמא אקטיל. בפשוטו כוונת הגמ' דשמא היה כך דאיקטיל [ולא שהיה ספק, וכ"מ בת' הב' בתו"י]. אבל הת"י הביא י"מ כוונת הגמ' דהוה ספק, ומספק היה צריכים ליטער [ור' שמעון לטעמיה דכל קבוע כמחצה על מחצה ולא אזלי' בתר רוב].

7 אבל מסברא מוכת עץ הוה רק העדר בתולים. ולכאורה תליא בדברי הראשונים כתובות יא: גבי מוכת עץ בבשר. ע' מש"כ לעיל נט:.

8 משא"כ שלא כדרכה, אף דנבעלה לאיש, ונעשה בה מעשה זנות, לא נפחת עי"ז הקורבה. 9 ובשו"ת הרשב"א [ג שעב] הוסיף דא"א דלא יהא שעה א' בהיתר ונעמידנו על חזקה, דחזקה דאורי' ורובא דאוריית'. ועוד במדין כתיב אשר לא ידעו משכב. ורובן של תינוקות פחות מג' אינן נבעלות, אפי' בעכו"ם. 4 ויש להעיר דמשמע דאין חילוק בין כהן הדיוט לכה"ג, ואפשר דעדיפא מיניה קא דחי.

5 ואפשר דהכוונה דלענין בדיעבד סמכינן אר' שמעון [וכע"ז לעיל לז]. 6 יל"פ דהרשב"א לשיטתו דרק דרבנן מהני סברת סופה להיות תחתיו.

7 כדאמר' בחולין קכה: 8 וכ"כ הרש"ש [פסחים ט] לפרש דברי רש"י שם. [וצ"ע דסותר לדברי רש"י כאן]. 9 ובתוס' בנדה ע: הביאו דלחד תי' אינו מטמא במגע ומשא.

10 וכתב דמ"מ לענין הלכה דעת רוב ראשונים לאסור, ודן דאין להקל מכח ס"ס, בצירוף דעת הראב"ד דכהן שנטמא כבר אינו מצווה שוב שלא ליטמאות, שהרי בכל צד חלוקים עליהם כל חכמי ישראל.

תוד"ה קברי. מערתא דאברהם וכו'. ובתוס' ב"ב נח. כתבו דאברהם נקרא 'אדם', ולכן אין למעטם מהכא. אבל תוס' נדה [ע: ד"ה ואין] כתבו דרק אחרי מתן תורה איקרו ישראל אדם יש חילוק בין עכו"ם לישראל, אבל קודם מתן תורה אין חילוק. [ע"ש שדן בדן קבר שלפני הדיבור].

תוד"ה ממגע. ואר"י דאין הלכה כר"ש. אבל הרמב"ם [טומאת מת א יג, ואבל ג ג] פסק דאינו מטמא באהל, לפיכך קברותיהם טהורים². וכ"ד הרמב"ן [ושא"ר] בסוגיין. ובשר"ע [יר"ד שעב ב] פסק דנכון לזהר שלא ללכת עליהם. והרמ"א הוסיף ונכון להחמיר³.

בא"ד דרשב"ג פליג [במשנה דמדורות עכו"ם, ולר"ש לא יתכן לטמאות מדורות באהל], והלכה כמותו במשנתינו. והרמב"ן ורשב"א כתבו דאין הלכה כהך כלל דהלכה כרשב"ג במשנתינו⁴, ואף אי רשב"ג פליג על ר' שמעון הלכה כר' שמעון. אבל רש"י בפסחים [ט. ד"ה מ'] כתב דהמשנה אתיא אף לרשב"י, דבמגע מודה. והרמב"ן ורשב"א הוסיפו דשמה רשב"ג משום מגע, דחיישינן שיתגלה הנפל, שאין חופרין לנפלים אלא קל.

והרמב"ם [טומ"מ יא ז] פסק דמדורות עכו"ם מטמאין, אף דס"ל דעכו"ם אינו מטמא באהל. ובתו"ט [אהלות יח ז] ביאר דהוה בכלל טומאת ארץ העמים⁵. ובמשנ"ל [טומ"מ יא ז] דייק מהרמב"ם דאף אויר מדורות עכו"ם מטמא, וכדן ארץ העמים. אבל הביא דברש"י פסחים מבואר דרק במגע. וכתב דכ"מ בתוס' דידן.

בא"ד ועיקר טעמא שהיה סומך על רוב ארונות וכו'. [דהוה טומאה דרבנן כדאמר' בברכות יט:]. ובתוס' ב"מ קיד: הוסיפו דיש מקום דלא גזרו כגון לצאת לקראת מלכים. אבל הרמב"ן ורשב"א הקשו דא"א שיהא אליהו זכור לטוב פורץ גדרן של חכמים, שגזרו על כל הארונות, ועוד שלא היה נותן מכשול לפני ר' אבהו לומר שאין מטמאין, ומטמאין⁷.

שומרת יבם שנפלה, ונתמנה להיות כה"ג⁸. הבית מאיר [קעד א] הק' דנימא הואיל ואישתרי איסור אשת אח, הותר אף איסור אלמנה לכה"ג [כדאמר' לעיל ז:; עי"ש⁹]. ות"י דמ"מ גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. [והאחיעזר [ד] דן ד"ל דהואיל ואישתרי הוה הותרה, ולא דחיה, וא"כ אף ביאה שניה תהא מותרת]. והאחיעזר תי' דלא שייך הואיל ואישתרי אלא באותו שם איסור, וכמ"ש רע"א דדוקא בעריות דשם עריות א'¹⁰. [והאחרונים תי' בכמה אופנים¹¹].

א"ה שומרת יבם נמי. הריטב"א הקשה דלעיל נט. ממעטינן א' ולא ב'. וי"ל דשם אלמנה חד הוא.

- 1 ולא פי' תי' על קבר לפני הדיבור. עי"ש במפרשים.
- 2 ומבואר בדברי הרמב"ם דלא נתחדש בעכו"ם טומאת קבר [אף לענין הנוגע בקבר, אבל בשו"ת הרמב"ם פאר הדור נז כתב דאסור לגעת בקבר וע' מנח"ח רסג]. והגר"ח [טו"מ ז ז] ביאר אמאי תלי' בטומאת אהל.
- 3 והדגול מרובה כתב דאין מוחים במי שרוצה לסמוך להקל בצירוף דעת הראב"ד דכהנים בזה"ז מותרים לטמא כיון דהוה טמאי מתים. ושוב חזר בו, דאפשר דהראב"ד קאמר רק לענין דאין לוקין, ואיסורא מיהא איכא.
- 4 והחז"א [קלד] הקשה אמאי הביאו תוס' רק מהך משנה דרשב"ג, הא איתא שם כמה משניות דמדורי עכו"ם מטמא [באהל].
- 5 וכ"ד הר"ף בכ"מ [סוף ב"ב] דאין הלכה כהך כלל דהלכה כרשב"ג במשנתנו, אבל תוס' נקטו הך כלל בכ"מ.
- 6 אמנם דבר זה גופא צ"ב אמאי החמירו בארץ העמים לר' שמעון, כיון דעכו"ם אינו מטמא באהל. [ואפשר דלתוס' לא נחשב מכשול, כיון דלא בשמים היא, ומלאך אינו נאמן בהלכה].
- 7 והעירו [בשם החזון יחזקאל] דיש כאן חידוש במשנה, דאפי' דמעיקרא נפלה לזיקת יבום, אח"כ זקוקה רק לחליצה, ולא אמרי' כל העולה ליבום. [דלמה שחידשו האחרונים [הו' לעיל לו]. דנתחדש בחייבי עשה נפילה רק לחליצה, ולכן לא אמרי' כל העולה ליבום. א"כ הכא דמעיקרא היה זיקת יבום, נימא כל העולה]. [וצ"ל דפקע זיקת יבום, וחל זיקת 'ועלתה' לחליצה].
- 8 ואף דילפי' 'עליה', דאחות אשה הוה פטור, אבל בחייבי לאוין אין פטור. [וצ"ע לעיל שם אי הוה גזיה"כ וגילוי דלא אמרי' אישתרי].
- 9 ועוד תי' דיסוד הואיל ואישתרי, דאל"כ אמרי' הואיל ונאסר נאסר משום שניהם. אבל לצד דאף בחייבי עשה אין איסור אשת אח, א"כ הכא לא תאסר.
- 10 והאחיעזר [לד] כתב דבאלמנה יש איסור על האישות [ולא על הביאה], ובהו ל"ש אישתרי. ובחי' ר' מאיר שמחה [כאן] תי' דאישתרי שייך רק בעריות דהוה אותו חתיכה דאיסורא, משא"כ איסור אלמנה דאינו בחפץ. ובאמר"מ [ה כב] כתב דכיון דילפי' מ'ועלתה' [לעיל כ:; דחייבי לאו ועשה חולצת, ונתחדש דלא הותר איסור זה, וכלפי איסור קל אין חילוק בין נעשה אח"כ.

תוד"ה עיילה ליה מרתא. לאו היינו ינאי וכו'. [והתוס' ר"ד הוכיח כן דהא מרתא בת בייטוס היתה בזמן החורבן [כדאיתא בגיטין נז]. ואילו מלכי בית חשמונאי קדמו טובא. וע"כ דינאי דהכא היה ממלכי הורדוס].

ובתנ"י כ' דאין זה יהושע ב"ג דתיקן להושיב מלמדי תינוקות, דאותו היה צדיק. ותוס' ב"ב [כא. ד"ה זכור ותוס' הרא"ש כאן, כן תנ"י יומא יח.] כ' דהיה צדיק גמור, אלא שהיו אחרים חשובים ממנו¹. והריטב"א כתב דלבתר הכי הוה חסיד.

בשלמא מן הנישואין וכו' ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. תוס' [לעיל ה. ד"ה ואכתין] הקשה דלמ"ד דעשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שוה בכל ידחה. ועי"ש. והריטב"א בחד תי' כתב דסוגיין לא ס"ל כן [ולסוגיה דהתם אה"נ ידחה], [וע' לעיל כ.].

גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. בתוס' [כ: ד"ה אטו] דהיינו גזירה אטו גמר ביאה. אבל הרמב"ן [כ: תי' דיבמה יבא עליה גמ"ב משמע, ואף דריבמה תורה העראה. והרמב"ן [קידו' י. כתב דמצוות יבום ישנה בכל ביאה ראשונה עם גמ"ב שזה ביאה האמורה בתורה, אע"פ שריבתה תורה העראה. [ומבואר דכוונתו דהיכא דעושה את כל הביאה, הכל מעשה ביאה א', וביאה זו הותר בכלל המצוה²]. ועוד דכתיב להקים שם לאחיו ואינה מתעברת בהעראה [ולפ"ז משמע דהוה מצוות יבום נוסף על גמ"ב, והאחרונים [ע' בסמוך] הביאו מזה דיש מצוות הקמת שם בפנ"ע, אף דכבר קנה את היבמה³].

ובתוס' [שם] הקשו דכיון דאיסור אלמנה נדחה, נימא דקנאה ונעשית כאשתו⁴, וכיון דנשאה בהיתר לא יחול איסור אלמנה. [והביא דהא כה"ג דנשא נערה ובגרה לא בעי קרא להיתר, ע"כ דנשאת בהיתר שרי. ומשמע בכל איסורי התורה⁵ לא חלו אחרי שנשאת⁶]. ותי' דכיון דהותר רק מדין דחייה לא אמרי' דהותר לגמרי [ובנשאת באיסור לא הותר]. והריטב"א [כאן] הוסיף דכיון דהוה ע"י דחיית לאו, ובמקום אחר אפשר בלא שום דחייה. [משא"כ איסור אשת אח דגלי רחמנא דהותרה, ונעשית כאשתו⁷].

כה"ד לא ישא איילונית. פרש"י משום פרו', וה"ה ישראל. ובחי' ר"א מן ההר [סב: כתב דמבטל מצוה בנישואיה⁸. ובפשוטו כהן הדיוט לאו דוקא [וכ"כ תוס' בע"ב ד"ה לא]. אבל הפור"י כתב ד"ל דכהנים היו מורי הוראה בישראל, א"כ פעמים מותר לבטל [משום ת"ת]. וקמ"ל דאיילונית לא ישא דהוה ביטול גמור.

רש"י ד"ה אלא הגיורת. דביאת עכו"ם ועבד פסלה. [וצ"ב דמי מגרעא ביאת בת מינא להחשב זונה, וע' בסמוך]. והרשב"א [ס: האריך לתמוה ע"ז, דגיורת אפי' משומרת אסורה. במנח"ח [רסו טז] כתב לפרש דעת רש"י דשם זונה הוה רק בנבעלה ביאת זנות, אבל אל"כ אסורה מקרא דיחזקאל [ואינה לוקה]. וע' בסמוך].

תוד"ה אין זונה. אפי' נתגיירה וכו' אסורה מטעם זונה, שבא מעכו"ם השטופין בזימה. [ושם 'זונה' לא הוה משום דהיא זינתה]. וכ"פ הרמב"ם [איסור"ב יח ג] דגיורת פחותה מבת ג', הואיל ואינה בת ישראל לוקה משום זונה. והראב"ד השיג דאינה משום זונה אלא דכתיב בתולות מזרע ישראל כדאמרי' בקידושין עח. [וכה"ק הרשב"א ס: על הרמב"ם].

ולראב"ד הוה שם איסור חדש, ואין לוקים עליו. אבל לרמב"ם ותוס' לוקים משום זונה, ולעיל ס: איתא בגמ' סופה להיות זונה תחתיו, מבואר דהוה שם זונה. והריטב"א [ס: כתב לפרש דקרא דיחזקאל אסמכתא בעלמא, והכי גמירי דפסולה דאורייתא משום זונה. והגר"א [ו' כז] ביאר דלרמב"ם גלי קרא דיחזקאל דגם היא בכלל זונה דקרא.

1 ועי"ש בקוב"ש שהביא נידון באיסור מינוי דיינים משום כסף, באופן כזה דהוה ראוי [וכן לענין בדיעבד].

2 ולא אמרי' דבשעת גמר ביאה כבר קנאה, ואינו מקיים שום מצוה.

3 ואפשר דכוונתו להוכיח מזה דהכל בכלל מצוות יבום, ולא שהקמת שם הוה מצווה בפנ"ע.

4 ומשמע בתוס' דשייך להתיר נעשית כאשתו דאיסור אשת אח. וצ"ע.

5 [וכעין דרכי נועם]. והאחרונים [קוב"ש קוב"ב גיטין נ] הקשו דמצאנו בכמה מקומות שנאסרה עליו אחרי שנשאה בהיתר, כגון כשנעשה פצוע דכא, וכן אשת כהן שנאנסה שאסורה אף משום זונה [לע"נ נז:]. וכן כהן המגרש את אשתו ואמר ואי את מותרת לכל אדם, דריח הגט פוסל לכהונה, ועדיין היא אשתו. וצ"ע.

6 ויש אחרונים [קובץ תשובות לגר"ש אלישיב זצ"ל א קמד, חי' הגר"נ שצ] שכתבו דכוונת התוס' דוקא באיסורי כה"ג דכתיב בקרא בלשון יקח [וה"נ למד תוס' לענין אלמנה לכה"ג, ולא לשאר איסורין].

7 ומשמע מזה דכוונת הקושיה דנילף מהדין עדל"ת דהותר איסור אלמנה לכה"ג במקום יבום. כדאמרי' גבי אשת אח דיבום.

8 משמע דגרע ממי שאינו נושא, אלא נחשב ביטול מצווה.

בא"ד והק' ה"ר משה וכו' נשג"ז אם הוא כהן חייב משום זונה. אבל הרמב"ם [יב ב] כתב דאף ישראל חייב משום נשג"ז, דעכ"ל נחשב זונה אף כלפי ישראל. והב"ש [ו טו, טז ג] כתבו דלפ"ז י"ל דאה"נ דכהן לוקה [ותליא במח' אב"י ורבא בתמורה].

בא"ד וי"ל דרבא לא פליג אלא היכא דזינתה דיליף מזונה ישראלית וכו'. צ"ב דלפ"ז יש ב' דיני זונה, חד דילפי' מקרא דלא יקחו. ובתוס' סנהדרין פב. כתבו דאם לא זינתה לאו משום זונה, אלא מקרא דחזקאל. וע"ע בתוס' ע"ז לו:

שם. היכא דזינתה. צ"ב דאמאי חשיב זנות עובדת כוכבים בעכו"ם [וכן מבואר בדעת רש"י דנחשב זונה], ומשמע דכל ביאת עכו"ם יש ע"ז שם זנות. [ואפשר דכוונת התוס' דוקא בנבעלה דרך הפקר]. ובב"ש [ו טו, טז ג] הביא דלדעת הרמב"ם רבא קאי אף היכא דלא זינתה. והמנח"ח [רסו טז] הביא דהמג"א [קנג מח] הביא דאף לרמב"ם אינו חייב משום זונה [בעודה עכו"ם] אא"כ זינתה.

תוד"ה שנבעלה. אלא מחייבי כריתות. וכמ"ש תוס' [לעיל מד: ד"ה עשאה] דתליא האם תפסי קידושין, וכ"ד רוב ראשונים. אבל שאר חייבי לאוין אינו בשם 'זונה', אבל אם הוא זר אצלה מעיקרא [כגון פסולי קהל] פוסל לכהונה [וכמ"ש תוס' מד: ד"ה הכא], מק"ו מתרומה דילפי' מקרא דכי תהי' לאיש זר' [לקמן סח: 2]. [וכ"כ הגר"א ו כט, וכתב דלפ"ז ל"פ אלא בפ"י המשנה].

אבל ברש"י משמע דבכל פסול נעשית זונה. וכע"ז פסק הרמב"ם [איסור"ב יח א] 3 דמכל איסור השווה בכל' הוה זונה 5 [לאפוקי פסולי כהונה דעושה חללה ולא זונה]. והראב"ד השיג דאין זונה אלא מחייבי כריתות ועכו"ם ועבד שאין להם קידושין. ומיהו כל הפסולים בקהל פסלוה מן הכהונה ותרומה, אבל אינו לוקה משום זונה [וכדעת תוס']. [וע"ע לקמן סח. דעת הרשב"א].

סא:

קטנה מתייבמת ואינה חולצת. תוס' [ב: ד"ה או] הביא דר"ת העמיד בדקבלה עליהו, דאל"כ איילונית הוה מקח טעות ואי"צ כלל גט. וכ"כ הראשונים בסוגיין דאיירי כשאמר דאינו מקפיד אם ימצא איילונית. ורע"א הקשה א"כ אמאי לא העמידו הבריייתא בסוגיין כגון דלא קיבלה עליה. [וע' מש"כ הרש"ש לעיל].

ולדעת רש"י [גיטין מו:] איילונית בעי גט. וכ"כ הראשונים [ב: בשם ר"ת, ובתוס' חד מקמאי יב]. כתבו דבעי גט מדרבנן או מדאורייתא מספק. ולר' אברהם מבורגויל אף איילונית צריך גט אם לא הקפיד הבעל [דומיה דשאר מום, ע' תוס' לעיל נו.].

והריטב"א הביא אחרים דנמצא פוגעים בערוה היינו בצרתה הוה באיסור יבמה לשוק. ואע"ג דיבמה ליכא אלא לאו, מ"מ קרי ליה ערוה אטו סריס.

רש"י ד"ה ואינה חולצת. אבל מתייבמת ותגדל אצלו ותתקיים מצות יבום. משמע דלא סגי ביבום בקטנה, ובעי 'מצוות יבום' כשתגדל. והעונג יר"ט [קעט] הביא מדברי רש"י דהמייבם קטנה, לא קיים מצוות יבום, כיון דאינה ראויה להקמת שם ולהתעבר עד שתגדול. ואף דקנאה מדאורייתא, מ"מ אינו יכול להוציאה בגט בלא חליצה 6. [ודלא כמ"ש תוס' כ. דסגי דהיבם בר הקמת שם]. והאחרונים הביאו דרש"י סנהדרין נה: כתב להדיא דקנאה היבם ויצאה ידי יבום,

1 ועי' לקמן שם האם לוקה

2 ובגהש"ס ציין לדברי המהרש"א [גיטין פט.] דהביא מח' זה האם נבעלה לחייבי לאוין [ומצרי ואדומי] נפסלת משום זונה, והקשה מהגמ' כתובות יד: דאם רוב העיר משיאין לכהונה, דמבואר דפסלי בביאתם. וכתב דע"כ היינו מדרבנן. והאחרונים [קוב"ש בקוב"ב גיטין שם] תמהו דבזר אצלה מעיקרא ודאי נפסלת, מק"ו מתרומה. אלא דאינה שם זונה.

3 וכ"פ השו"ע [ו ח] והביא י"א דחייבי עשה וחייבי לאוין לא עשאה זונה, מלבד יבמה [דאין קידושין תופסין בה, וקיי"ל דהוה ספק האם תפסי]. [והחלק"מ י הקשה דבלאו הכי אסורה משום איש זר, וכל הנידון לענין מלקות, וצ"ע כוונת השו"ע דהביא בזה מח'].
4 ובפשוטו לרמב"ם הש"ם זונה' הוה מחמת האיסור והזנות, והוה בכל איסור. אבל הגר"א שם ביאר דדעת הרמב"ם דילפי' מק"ו דתרומה לפרש מהו זונה האמורה בתורה.

5 משמע אפי' מחזיר גרושתו ויבמה, והא דאיתא דאינו פוסל, היינו דאינו עושה חללות. [והגר"א כ' דילפי' דבעי זר מעיקרא מתרומה].
6 ויש לדחות דכוונת רש"י דכיון דראוי להתקיים אצלו, א"כ יתכן דאישות היבום תביא לידי הקמת שם [אבל לא בעי שתתקיים בפועל].

7 [או עכ"פ עד שתהא בת י"א ויום א', כדאמרי' לעיל יב:].

8 דומיה דס"ד דעדיין יבומין ראשונים עליה [לעיל לט.], דמ"מ נפטרה צרתה.

ומתגרשת בגט. דכיון דלקחה נעשית כאשתו לכל דבר, וזה הרי בא עליה. [וכע"ז כ' בקידושין י.]. ולכן פי' האר"ש [יבום א יז, וכן אמר"מ ו ה] דאף דקנאה, ויכול להוציא בגט. מ"מ יש מצוות יבום דהקמת שם, וכמ"ש הראשונים [כ: דאף לאחר שקנאה [בהעראה] יש מצווה לגמור ביאתו כדי לבוא לידי הקמת שם¹ [וע' מש"כ בזה לעיל].

ר' עקיבא אומר זונה זו מופקרת. בתוס' סנהדרין [נ: ד"ה ת"ל] כתבו דלר"ע נעשית זונה בכמה בעילות².

פרש"י הפקירה לכל. והמשנ"ל [יח ב בסו"ד] הקשה דדרך אישות לא הוה זונה אפי' לר"א [וע' מש"כ בזה לעיל נט:], א"כ במה פליגי. והביא בשם השיטמ"ק [כתובות שם] דלר"א בחד ביאה, ולר' עקיבא בעינן ביאות הרבה. והמשנ"ל כתב דמדברי רש"י משמע שמייוחדת לאדם א' לא נחשבת זונה לר"ע, ודוקא לכל עובר ושב.

רבי מתיא בן חרש וכו'. החזו"א [טו א] ביאר דהו' האיסור הקל ביותר, ותפסי קידו' לכו"ע³. לדעת רש"י והרמב"ם [הו' בע"א] דלרבנן בכל ביאת איסור [השווה בכל] נעשית זונה, צ"ב במה פליג ר' מתיא. ואפשר דחייבי עשה לא פסל לרבנן. א"נ ר' מתיא בא לחלוק על ר' אליעזר דבעי א"א⁴.

בא עליה בדרך. רע"א הקשה דמאי נפק"מ במה שנעשית זונה, הא בלאו הכי אסורה לכהונה מחמת קינוי וסתירה. וכיון דהבעל אינו מנוקה מעוון א"א להשקות ולברר. ואולי י"ל דנפק"מ לענין מלקות, דמחמת קינוי וסתירה הוה רק עשה [וכמ"ש תוס' לעיל יא. דסוטה ספק הוה רק עשה⁵]. וכיון דהתורה עשתה ספק מקרי ביאה פסולה ונעשית חללה⁶. [וצ"ב דממ"נ אם היא נאסרה א"כ לא נוסף שום איסור במה שבעלה בא עליה. ובקובה"ע [טו יז] ביאר דלדד דהתורה עשאתה בקינוי כודאי דהוה טומאה חדשה⁷, כיון דאסורה לבעלה בתורת ודאי, ע"ז נחשבת זונה. ושוב כתב [כב] דאף לצד דגדר ספק סוטה משום הכרעת טומאה, מ"מ כיון דהוכרע דאסורה לבעל כתולדה מכך אסורה לכהונה. וסיבת האיסור המחודש דבעלה בא עליה בדרך הוה תולדה מאיסור הבעל. והערול"נ נסתפק דאף אם אח"כ באו עדים שהיא טהורה, מ"מ בשעה שבא עליה היתה באיסור ספק כודאי⁸.

לאימת קני הו"ל בעולה. המשנ"ל [יז טו] דייק דאמאי לא חששו משום שבא עליה בקטנותה, דהוה בעולה, ורק כשקני. והביא דמוכח מהכא כדעת הרמב"ם [יט ד] דאין איסור בעולה לכה"ג בלא קידושין. והאבנ"מ [ז ט] כתב ליישב דאף החולקים על הרמב"ם דכל בעולה אסורה בלא קידושין, מקרא דלא יחלל. אבל איסור בעולה לכה"ג הוה רק דרך לא יקח. ולכן בבעולת עצמו דאינו עושה חללין [וכרמב"ן נט. הו' לעיל], ולכן אינו עובר בלא

1 ומשמע לפ"ז דיש ב' מצוות ביאת יבום, בביאה ראשונה הוה קיום המצוה והקנין. ומ"מ יש מצוות הקמת שם [ויל"ד דהוה מצוה בעלמא, ולא שייך ע"ז ביטול מצווה]. ועוד דנו האחרונים ע"פ דברי הרמב"ן כט. דמאמר לבי"ש [אף למ"ד דקנאה לגמרי], מ"מ לא קיים מצוות יבום, וה"נ י"ל בהעראה וקטנה ושלא כדרכה. [ולפ"ז הפטור זיקה וקנין היבום לא שייך למצוות עשה דהתורה, ובזה לא איתרבי העראה. וצ"ע].

2 והט"ז [אה"ע כו א] כתב דהלכה כר"ע דהיכא דנבעלה ב' פעמים, ועברה בלאו דלא יהא קדשה, אסורה לכהונה. [ובחזו"א טו א כתב דכ"מ בתמורה דקיי"ל כר"ע, ואפשר דרבנן לא פליגי]. [אבל שאר פוסקים לא הביאו דין זה].

3 כדאמר' לעיל מט: דבסוטה תפסי קידושין, אבל לר' עקיבא בכל ביאת איסור לא תפסי קידושין, כ"ש לר' ישבב דאפי' חייבי עשה.

4 ובמאירי כתב דאשה אצל בעלה אף ביאת איסור לא הוי זונה. [וצ"ב. ועוד צ"ב מ"ש מפצוע דכא דפסל לקמן ע.].

5 וע' לעיל שם דהאחרונים חקרו בגדר ספק כודאי, האם הוה הכרעה לצד דטמאה, או דהתורה טימאתו בתורת ודאי מחמת צד הטומאה. ולצד הזה אין לוקין, דהוה רק עשה דונטמאה. והאחרונים כתבו דאף לצד דבעלה לוקה משום שהוכרע כצד דטמאה, מ"מ כהן אינו לוקה, דרק לגבי דין הטומאה והסוטה אמרי' ספק כודאי. [וע' לעיל נו: דהגר"ח נקט בדעת הראב"ד דכהן לוקה, דיש שם זונה מחמת טומאה דבעל. אבל הפשטות דאינו לוקה, ואף דאיתרבי מקרא ד'ונטמאה', כלפי דין זונה לא מהני דין קינוי וסתירה].

6 וכע"ז כתב הגר"ח [איסו"ב א כב] ליישב דברי הרמב"ם שם דכהן לוקה ע"י קינוי וסתירה וע"א, והקשה הראב"ד דאינה זונה אלא שם טומאה. ותי' הגר"ח דכיון דהוכרע דהוה טומאה, ע"ז הכהן עושה אותה חללה.

7 ע"ש שהאר"ך בחקירה זו, וכן באחיעזר [א] וע' מה שהו' בזה לעיל יא.

8 דמ"מ עבר על איסור הנהגה דספק כודאי. ולכאורה כוונתו כצד דהוה טומאה חדשה מחמת הספק. [ומ"מ יש בזה חידוש, דבכל ספק טומאה אחרי שנתברר, אמרי' דנעקר למפרע הדין ספק כודאי. ואף מי שנגע בו בשעת ספק אינו טמא. ואפשר דמ"מ נענש. וצ"ת בגדרי 'למפרע'].

יחלל.

פיתוי קטנה אונס. הרמב"ם [איסור'ב ג ב] לא פסק כן [וע' מה שהו' לעיל לג:]. והאחרונים כתבו דל"ק מסוגיין דכיון דלהלכה קי"ל דכהן הדיוט מותר בקטנה, א"כ לא חשש לפיתוי.

רב פפא אמר בתולה יכול קטנה וכו'. [וכ"פ הרמב"ם יז יג]. הקרא ואר"ש [שם] העירו דקטנה ע"כ אינה חסרון בבתולים, אלא דילפי' דתהא נערה דוקא [וע' מש"כ בזה לעיל נט].

רב נחמן אמר שמואל אע"פ שיש לו כמה בנים לא יעמוד בלא אשה. והראשונים ביארו משום הרהור.

תוד"ה נפקא. ועוד אור"י לעולם מצוה לישא בת בנים. [ע"פ דברי ר' יהושע סב; ועי"ש]. ולפ"ז משמע דמוכרין ס"ת כדי שלא לעמוד בלא אשה. וכ"כ החלק"מ [א י]. וכ"כ המלחמות. אבל הריטב"א ונמוק"י כתבו דאין מוכרין.

רש"י ד"ה ב"ש. אבל לא זכר ונקבה. אבל הרשב"א גרס ברש"י דלבי"ש כ"ש דמהני זכר ונקיבה. [וחלק ע"ז].

והרשב"א כתב דמשמע דלבית הלל דוקא זכר ונקיבה, ולא מהני ב' זכרים. וכדאמרי' לילפי ממשא. [וכ"ד תוס' סב: והרמב"ם]. אבל בתוס' חד מקמאי כתבו דכ"ש דמהני זכר ונקיבה.

סב.

הסכים הקב"ה ע"י. ובתוס' מבואר דאינו ק"ו גמור. בקוב"ש [קו' דברי סופרים א יז] ביאר דבאמת אינה ק"ו, ומשה הוסיף יום מדעתו מדרבנן. אלא דלמד מק"ו דכן רצון השי"ת, אלא שלא צווה, ולכן ראוי לגזור. והק"ו דמיא לאסמכתא.

הבל ואחותו. בגהש"ס ציין דתוס' סנהדרין לח: ורש"י סוטה ט: דרשו דנולדו עם הבל ב' תאומות. ודלא כסוגיין.

היו לו בנים בהיותו עכ"ם

ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה. האחרונים חקרו האם נחשב שקיים את המצווה, או דנפטר אף שלא קיים. ובתוס' [ד"ה ר' יוחנן] כתבו דבנכריותו קיים, משמע דהוה גדר קיום. אבל בתוד"ה בני משמע דהוה רק יחס בעלמא.

ובטור"א [ר"ה כח]. הקשה דבאותו שעה לא היה בר חיובא [וכדאמרי' בסנהדרין נט: דעכו"ם אינו מצווה], ומ"ש מהא דאמרי' בר"ה כח. אכל מצה כשהיה שוטה, דלא יצא וכשנשתפה צריך לאכול שוב. ותי' דגבי פריה ורביה שבת בעינן והא איכא. [והאחרונים ביארו דבריו דאף דלא קיים המצווה, סגי בהא שנתקיים טעם המצוה, ועי"ז נחשב שיש שיעור בנים].¹ והמנח"ח [א יד] כתב דמשעה שנתגייר מקיים המצוה מכאן ולהבא, כיון דיש לו בנים בעולם [והמצוה הוא במה שיש לו בנים בעולם].

גדר מצוות פרו' - תוס' [ב"ב יג]. כתבו דקיום המצוה הוה בשעת גמ"ב דראוי להוליד [ולכן אינו דוחה לל"ת, דהוה משעת העראה, ואינה בעידנא]. והמנח"ח [א יד] חלק דגוף המצוה דפריה ורביה אינה מעשה הביאה, אלא עיקר המצוה לידת הבנים. ולכן אמרי' דכשמתו הבנים מכאן ולהבא אינו מקיים המצוה. ובקוב"ע [סט כז] כתב דיש ליישב דאף דעת תוס' דקיום המצוה הוא רק לידת הבנים, מ"מ מעשה המצוה שמוטל על האדם לעשות האי הביאה. כיון דהלידה בידי שמים, עשיית המצוה הוה בגמ"ב, וכה"ג חשיב בעידנא. וההעראה אינה מעשה מצוה, אלא הכשר למעשה מצוה.

אבל האחרונים [הר צבי, אגרות משה אה"ע ב יח] חלקו דלא מסתבר דהתורה צוותה מצווה דאינו מסור בידו לקיים, ע"כ דכל המצוה הוה רק במעשה ידיה. והלידה בידי שמים. אלא דהתורה קבעה שיעור למצווה, כשיש לו בנים [וכשמתו שוב אין לו בנים].

ובחלק"מ [א ח] נסתפק בנתעברה באמבטי האם קיים פרו', והאם מקרי בנו לכל דבר.³

1 וביאר דאע"ג דבגמ' איתא הטעם משום שבת יצרה, מ"מ הרהור חמיר משבת יצרה.
2 אבל המהר"צ חיות כתב דקיים עכ"פ שבת, ותו לא כפינן על פרו' [וכמ"ש תוס' לגבי חצי עבד]. וצ"ב דבסוגיין משמע דאינו חייב, ולא שלא כייפינן.
3 ובמשנ"ל [אישות טו ד] חלק דאין מציאות דתתעבר באמבטי, והביא כן מתוס' [נה: ד"ה אינו] דבהעראה

[וע"ע ב"ש י] והמנח"ח [א כו] הביא דמשמע מדבריהם דאין הביאה מצוה אלא הבנים. והאחרונים כתבו דאף כוונת החלק"מ דאינו חייב יותר, ואף דלא קיים המצוה. והמנח"ח [א כט] כתב דלפ"ז לא אמרי' דמצוות צריכות כוונה, דהקיום הוה ממילא, וכתב דלדעת תוס' בעי כוונה.

ר' יוחנן אמר קיים דהא הו' ליה. הרמב"ם [טו ו ושר"ע א ז] פסק דוקא כשנתגייר הוא והם. ובחי' ר"א מן ההר ביאר דבעי בנים ישראלים לפטור, ואיך יפטר בגויים. [והגר"א [א יז] הוסיף דאף ר"ל פליג רק משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי]. והחלק"מ [ט] הביא בשם המהר"ל אפי' לא נתגיירו [וכ"כ בחי' ר"א מן ההר בשם י"מ], והב"ש כתב דכ"מ מתוס' דידן.

תוד"ה רבי יוחנן. מ"מ מסתברא לר' יוחנן כיון דבנכריות קיים, מפטר נמי כשנתגייר. [בפשוטו משמע דאף דהשתא ל"ל בנים, מ"מ סגי במה שהיו לו בנים קודם שנתגייר. והאחרונים כתבו דלא יתכן לפרש כן, דהיו לו בנין ומתו לא קיים, וכדבסמוך]. והאחרונים דנו דכוונת התוס' דלא אמרי' כקטן שנולד על מה שהוא בעלים. ולכן אף דהשתא ליכא דין יחס, מ"מ סגי דנתייחס קודם [ועי"ז נחשב 'בנו' במציאות, וזה לא פקע בגירות]. והגר"ז [בכורות מז]. כתב דלא אמרי' כקטן שנולד אלא במידי דדין בן נח שונה מדין ישראל, אבל בדין שקיים גם אצל בן נח וגם אצל ישראל לא אמרי' כקטן שנולד.

ואזדו לטעמייהו וכו' ר"י אומר אין לו בכור לנחלה. בחי' ר"א מן ההר כתב דבזה איירי אף כשלא נתגייר², ואף לדעת הרמב"ם דלא קיים פרו' אא"כ הבן נתגייר [דרק בן ישראל פוטר], אבל מ"מ נחשב בנו והשני לא הוי בכור בנחלה³.

רש"י בנכריות לאו בני נחלה דבת כבן וכו'. [אבל הקוב"ש [ב"ב שז] דייק מהתוס' ב"ב קיט: דאף בעכו"ם בן קודם לבת]. וצ"ב דמ"מ הוה בני נחלה. והגר"ז [בבכורות שם] ביאר דכלפי דינים שהיו להם בעודו עכו"ם לא אמרי' כקטן שנולד, וכוונת רש"י להוכיח דדין ירושה דבני נח לא שייך לדין ירושה דישאל, ולכן כלפי ירושה אמרי' כקטן שנולד דמי.

והט"ז [א ט] כתב דלדברי הרמב"ם ניחא דאיירי שנתגיירו אח"כ, ואחרי שנתגיירו בישראל אינן יורשים זה את זה⁴.

אבל רש"י בכורות מז. [ד"ה עובדי כוכבים] כתב דאחר שנתגיירו אינן בני נחלה לירש אביהם עכו"ם. ומשמע דכוונת רש"י דהבן נתגייר, וצ"ב דלא איירי בהכי בסוגיין. [ותוס' שם הקש' דעכו"ם יורש את אביו כדאמרי' בקידושין יז:ז].

והגר"ז ביאר דכוונת רש"י שם להוכיח דאמרי' כקטן שנולד כלפי דיני נחלות, דכיון דפרשת נחלות דעכו"ם הוה גדר שונה מנחלות דישאל [וכמ"ש רש"י כאן], אמרי' בזה כקטן שנולד [וב' דברי רש"י צריכין זל"ז].

איתיביה ר' יוחנן וכו', נתגיירו ל"ל חייס. מבואר דדין פרו' תליא בחייס, שנקרא על שמו⁵. ובמנח"ח [א יח] הקשה דלר' יוחנן ב"ב [לקמן סה:] נשים מצוות על פרו', ואף דאין הבן מיוחס אחריה אלא אחרי אביו. ותו' כיון דהוה בנה לכל דבר, לעריות ונחלה, לא בעינן יחס משפחה, אלא בסוגיין שנתגיירו דאינן בניהם לשום קרבות, ולכן תליא ביחס.

ובזה נח' ר' יוחנן ור"ל האם גר שנתגייר כקטן שנולד מגדיר דאינו מתייחס אחריו. [ולס"ד

אין האשה מתעברת, וכ"ש באמבטי. [אבל השעה"מ איסור' ג טו הוכיח מרש"י לד: דראוי להתעבר בהעראה]. והחזו"א [יד יא] דחה דאם מזריע בהעראה אינו מחמת הביאה, אלא מחמת חימום דרך אברים, ולכן לא נחשב ש"ז לענין שפחה חרופה. ואף אם תתעבר הוה בכח של קליטת אמבטי.

2 [דמה שהשני אינו בכור אינו מחמת דהראשון בכור, אלא דמ"מ ליכא הכא בכור].
3 וכן משמע בגר"א [א יז] דכתב דהסוגיה דבכורות משמע דלא כרמב"ם. וכוונתו דמשמע דתלי בהדדי, ולא משום שנתגייר אח"כ.

4 וכ"כ הגר"א [שם]. ומבואר מדבריהם דאף המח' דבכור לנחלה תליא האם הבן נתגייר, ודלא כר"א מן ההר. [ויל"ד אם נולד בן אחר הוה בכור, וכשיתגייר זה פקע בכורתו].

5 ובשיטמ"ק ביאר דכוונת התוס' להקשות דבסוגיה איירי קודם שנתגייר.
6 ובשיע' ר' דוד הקשה דחצי עבד, לצד אין לו קידושין אין בנו מתייחס אחריו [כדאמרי' בגיטין מג.], ומ"מ פשיטא לתוס' דהצד בן חורין חייב במצוות פרו'. [וצ"ל דדין צד בן חורין ידידה ככל ישראל, וחייב במצוות. ואם אינו ראוי שבנו יתייחס אחריו יחשב אונס].

דמקשן לר"ל אף בעודו עכו"ם אינו מתייחס אחריו, ולכן לא קיים פר"ו. והאחרונים הביאו דכ"ד הירושלמי.

ובפשוטו כוונת הגמ' כשהאב נתגייר אמרי' כקטן שנולד, ולכן בנו אינו מיוחס אחריו. [ור' יוחנן ס"ל דלענין יחס לא אמרי' כן, וכמ"ש תוס' ד"ה ר' יוחנן]. אבל הגר"א [א יז] כתב לדעת הרמב"ם [דאיירי דוקא דהבן נתגייר], דסדברת ר"ל דכשהבן נתגייר אמרי' כקטן שנולד, והוה כאילו מתו בניו [דמבואר בגמ' בסמוך דלא קיים המצוה]. ואף ר"ל מודה דמשום גירות האב סגי במה שנתייחס עליו קודם, וכמ"ש כ' תוס', אלא דע"י גירות הבן אמרי' כקטן שנולד.²

בהיותן עכו"ם אית להו חייס. בקובה"ע [נא ג] הקשה אמאי יש להם חייס, הא אמרי' לקמן צח. דרחמנא אפקריה לזרעיה דעכו"ם. ותי' דעכו"ם הבא על בת ישראל אמרי' רחמנא אפקריה, אבל עכו"ם הבא על עובדת כוכבים לא אמרי' דרחמנא אפקריה [והוה מדין גר שנתגייר כקטן שנולד]. **ורש"י** ב"ק [פח]. כתב דגר אין לו חייס דכתיב וזרמת סוסים זרמתם, ואע"ג דכתיב בלאדן בן בלאדן ה"מ בגיותן אבל נתגיירו הבנים לא יתייחסו אחרי אביהם [משמע הסברא דכלפי דין ישראל אמרי' רחמנא אפקריה]. אבל הרמב"ן [צח]. כתב דאמרי' רחמנא אפקריה, ועכו"ם אין לו יחס כלל לאביו לענין עריות.⁴ וכתב דהיינו דאיצטריך ריבוי לענין ירושה, דגלי קרא דיורש את אביו.⁵ [וצ"ל דהא דנחשב בנו לענין פריה ורביה הוא משום דגלי קרא בירושה. וצ"ב אמאי תלי בקרא דבראדן].

תוד"ה הכל. וא"ת וכו' משמע דסגי ליה בהכי. כוונת תוס' דבסוגיין מוכח דאף בעודו עבד אינו מצווה על פר"ו, כיון דאין לו חייס. וכ"כ תוס' [חגיגה ב: ד"ה לא] בשם י"מ להוכיח מסוגיין דעבד אינו מצווה בפריה ורביה.

והתוס' שם דחו [דלעולם עבד מחוייב בפר"ו], דהא דאמרי' לא קיים פר"ו היינו דבעינן זרעו מיוחס אחריו, ואפי' ישראל שיש לו בן מן השפחה לא קיים. [אבל עבד גמור מתקיים דין פר"ו ידיה אף כשאינו מיוחס אחריו]. ותוס' הוכיחו כן דפרו רבו נאמר לכל בני נח, אף לכנען.⁶ [והמשנ"ל [מלכים י ז] ביאר דכוונת תוס' דאף דלאחר מתן תורה נתייחד המצוה דוקא לישראל, אבל קודם מתן תורה אף עכו"ם חייבין. ולכן עבד עדיין נשאר בחיובו, דהמצוה לא ניטלה מעבדים].

והאבנ"מ [א ב] הקשה דאם קיים המצוה בעודו עבד, הרי כבר קיים מצותו ולמה יתחייב לקים שוב. ואי"ל הו"ל קטן שנולד, דא"כ אף עכו"ם שנתגייר. והמנח"ח תי' דעכו"ם שנתגייר מכאן ולהבא, דמ"מ הוה בנו. אבל עבד אינו מתייחס אחריו. ואף שהיה לו קיום בעודה עבד, משנשתחרר אין לו בן.

סב:

בני בנים כבנים. האחרונים חקרו האם הקיום בבני בנים, או דנחשב דהבנים עדיין קיימין.⁸ [וכ"מ בנמוק"י דלא חשבינן כמאן דליתא].

או שנמצא סריס. מבואר דבעינן שהבן יהא ראוי לדורות. והחלק"מ כתב דאפ"ה אם הבן נשא אילונית [ולא יהא לו עוד בנים], מ"מ האב קיים [כל זמן שהבן קיים]. אבל הפתח"ת [א ח] הביא דהבני אהובה [אישות טו] פליג. [דכיון דסופו למות בלא בנים, ועי"ז יתבטל מצוות האב למפרע].

וכל שכן ברא לברתא. תוס' פי' דבא מכח מי שפטרנו, ובן קאי במקום בת. אבל הרמב"ם [אישות טו ה] פסק דוקא בת מבת, והגר"א [עה"ג, וכן בשו"ע א יד] הביא דכך גרסו בסוגין. ובחי' ר"א

- 1 ודנו דאף לרב הונא דבמתו קיים פר"ו, היינו משום דבשעה אחת יצא יד"ח, אבל לא סגי במה שהיו לו בנים שאינם 'ישראלים'.
- 2 ויש אחרונים שהביאו מדברי הגר"א דאליבא דאמת אף לר"ל קיים מצוות פר"ו אם הבן לא נתגייר. ולא נראה כן, אלא סברת הרמב"ם דבעינן ישראלים לקיום המצוה. וסברת ר"ל דלא מהני מה שנתגייר אח"כ להחשב ישראל, דמכאן ולהבא אינו בנו.
- 3 אמנם צ"ב אמאי לא אמרי' משום גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.
- 4 שהרי מותר בקרובותיו מצד אביו, אפי' בביתו [כדאמרי' בסנהדרין נז:].
- 5 כדאמרי' בקידושין יח.
- 6 והמשנ"ל ביאר דכוונת התוס' דכנען היה עבד. אבל האבנ"מ [א ב] תמה דרך עבד דישראל אין לו יחס, אבל כנען בנו מיוחס אחריו.
- 7 ולכן לא אמרי' דידי כאשה דאינה מצווה.
- 8 והביאו דהש"ך [יר"ד רמה א] דן האם יש חיוב ללמד בן הבת תורה כיון דבה מכח בתו, ואינו מחוייב בבית. [ויל"פ דנסתפק ע"ד זה].

מן ההר [סא:] כת' דגרסו לשבת יצרה בעינן ותו לא.

הב"ש [א י] כתב דאם היו לו ב' בנים והניחו זכר ונקיבה לא קיים. דלמסקנא לא אמרי' להשלים. [והפוסקים האריכו לדון האם תוס' ס"ל דמהני להשלים, או דב' בנים עדיף].

והא א"ל לרב ששת וכו' בני ברתי וכו'. **הרמב"ן** כתב דל"ל דר' יהושע [בסמוך] דמצוה להוליד אפי' אחרי שקיים המצוה. א"נ כיון דקיימו הדאורייתא, אין מחייבין לינשא, דדומין קצת לבן עזאי. [וכע"ז כתב הריטב"א לקמן סג:].

א"ל רבה וכו' בני בנים הרי הן כבנים. **ובגהש"ס** הקשה מכמה מקומות דהמפרשים תי' כן פסוקים, וצ"ע אמאי הגמ' כאן לא הביאה מכ"ז.

הרמ"א [קלט ג] מביא בשם **התה"ד** [שלמד מכאן] דבנו של מומר קוראים לתורה בשם אבי אביו [אם לא הורגלו לקרותו במקום זה בשם אביו], דבני בנים כבנים. וכן אסופי נקרא בשם אבי אמו.

מתני' דלא כר' יהושע וכו'. אבל **הרי"ף** הביא דברי ר' יהושע וכתב דהא מלתא דרבנן היא, וקיים מה"ת. **והבעה"מ** דייק דמשמע דלא פליג אמתני', וכוונת הרי"ף דהוה דרבנן ואי"צ למכור ס"ת [ע"ל סא:]. וכ"כ **הרא"ש** דהרי"ף לא גרס מתני' דלא כר"י, אלא איתא למתני' ואי' לדר' יהושע. ואי"צ למכור ס"ת אלא יקח שאינה בת בנים, ואל יעמוד בלא אשה.

והרא"ש כ' דלגי' דלא כר' יהושע, ולר' יהושע אע"פ שקיים ימכור ס"ת לישא בת בנים. אלא דנפק"מ דאם כבר יש לו בן ובת אינו חייב לגרש את אשתו [שאינה בת בנים], ור' יהושע לא קאמר אלא ישא [וכ"כ **הבעה"מ** לחלוק על הרי"ף].

אבל **המלחמות** כתב דבמשנה מדויק לא יבטל וכו', הא יש לו בנים יבטל. ובזה אמרי' דמתני' דלא כר' יהושע, ואינו רשאי לבטל. אבל מ"מ יש נפק"מ בדבר.

והמלחמות כתב דהוה מצוה דרבנן, כעין יישוב דרך ארץ. אבל אינו תקנה, ואם עבר על כך לא נקרא עבריניא². [אבל לעמוד בלא אשה נקרא איסורא, ולכן הסמיכו דברי שמואל למשנה]. וכן איתא [לקמן סה]. דשלישי לא תנשא אלא למי שיש לו בנים, ואף להלכה פסקו כן³. **והראב"ד** [על בעה"מ] כתב דר' יהושע הוה עצה טובה, וכ"ש שלא ימכור ס"ת. אבל **המלחמות** כתב דלעולם מוכר ס"ת משום לשבת יצרה [ואף דאינו חיוב].

התה"ד [רפג ה' ברמ"א א ח] דאם יש לו בנים וחושש משום קטטה, מותר לישא שאינה בת בנים משום הכי, אבל אסור לישב בלא אשה משום הך חשש. וע' חלק"מ.

י"ב אלף זוגים תלמידים וכו'. **במשנת ר' אהרן** [ג עמ' יז] ביאר דר' עקיבא היה ממוסרי תורה שבע"פ לדורות הבאים, ולכן [מלבד הא דהקב"ה מדקדק עם צדיקים] כיון שהיה חסר להם בדיבוק תברים, שהוא ממ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם, לא היו ראויין להיות ממוסרי התורה לדורות. [כדי שהתורה תעבור בשלימות]. ועפ"ז ביאר דהיה ראוי דוקא בימי הכנת קבלת התורה.

אמר ר' תנחום וכו' שרוי בלא שמחה וכו'. **במרדכי** [מגילה תתטו, הו' בב"י ורמ"א או"ח קכח מד] פסק דכהן שאינו נשוי לא ישא את כפיו, דהמברך צריך להיות שרוי בלא שמחה. ובש"ת **הרשב"א** [א פה] כתב ע"ז דלפי גמרתנו אין נראה כן, ואולי הוא מדרש אגדה.

רש"י ד"ה ואין פוקדה. בעת עונתה. ודעת **הראב"ד** [הו' בטוש"ע או"ח רמ א] דכוונת הגמ' כשרואה שמשתוקקת. וכ"כ **רש"י** פסחים עב:.

תוד"ה חייב. לא נצרכה אלא לאשתו נדה. [ולא גרסי' סמוך לווסתה]. **והראשונים** ביארו דלא חששו שיבא לידי הרגל דבר. אבל **הריטב"א** הביא בשם **התוס'** דהתירו רק סמוך לווסתה, אבל באשתו נדה חששו שיבא להרגל דבר.

בא"ד ובשבועות מוכח דסמוך לווסתה מדאורייתא וכו'. משמע בתוס' דפסקו כמ"ד ווסתות דאורייתא, אבל דעת **רוב ראשונים** דקיי"ל וסתות דרבנן. ודעת **הרא"ה** [בדה"ב]

1 **והבעה"מ** כ' דמ"מ דר' יהושע הוה דרבנן, ונפק"מ דתוך ג' רגלים דמתה אשתו [מ"ק כג:]: אסור לישא, אא"כ לא קיים המצוה מדאורי'.
2 וכתב ואין כופין כמו מי שאינו נוטל לולב וכו' [כתובות פו] [וע' מש"כ לקמן סד].

3 **וכ"פ הרמב"ם** [אישות טו ז] דלא ישא עקרה, אא"כ קיים פ"ו. **והרמ"ך** השיג דקיי"ל כר' יהושע [וכ"פ הרמב"ם טו טז]. **וה"ה** כתב דכוונת הרמב"ם דמדאורייתא לא ישא.

והרמב"ם [אישות טו ז] פסק דלא ישא קטנה, אע"ג דראויה לאחר זמן. **והמשנ"ל** [איסר"ב כא כו] הקשה דבהל' איסר"ב לא הזכיר כן, וכתב דשמא היינו במי שקיים כבר פ"ו. ואף דמצווה לישא בת בנים, סגי במה שראויה לאחר זמן.

4 [והטור הוסיף בלא דירה].

דאף למ"ד וסתות דרבנן דרשי' מוהזרתם דצריך לפרוש מדאורי' [ורק חיוב בדיקה תליא בוסתות דרבנן]. והאחרונים ציינו דכ"מ ברמב"ם [איסור' ב ד יב, אמנם ה"ה כתב דהוה אסמכתא]. וכ"מ ברא"ש [כאן] דכתב דדרשי' מוהזרתם וגו' דדאורי', ואף דבגדה פסק כמ"ד וסתות דרבנן, וע"כ דלא תליא הכי ואיסור סמוך לווסתה אסור מצד עצמו.²

בא"ד ואפי' למ"ד דרבנן וכו' למה מותר לדבר הרשות. אבל הריטב"א כתב דאיסור סמוך לווסתה הוה אסמכתא [דקי"ל וסתות דרבנן] והתירו משום מצווה זו, וכ"כ הראב"ד [בעה"נ ב]. [וה"ה ד יב] הקשה דהרמב"ם השמיט דין זה.

ועוד כתב הריטב"א [שבועות יח:]: [דאף למ"ד דאורי'] התירו בעונה הסמוך לשעת וסתה, ולא בשעת וסתה ממש. וביאר דהתורה התירה, והכתוב מבטיחו שלא יבא לידי חטא שתראה בשעת תשמיש, והיינו דקאמר ולא תחטא.

והריטב"א הביא בשם ר"מ הלוי לפרש דסמוך לווסתה היינו סמוך לזמן שצריכה לטבול, וחייב להמתין לזה.

תוד"ה סמוך. ואע"ג דקטן לא תקינו ליה וכו' ומיהו וכו' דלא להוי ביאת זנות. [ומשמע דלא בעי גט, ואם מת אינה חולצת כדמפורש לקמן סט: וקיב]. ובתוס' סנהדרין עו: הביאו ראייה לזה מכתובות צ. דקטן שהשיאו אשה כתובתה קיימת³ [ולענין זה נחשב שתקנו נישואין]. והב"ח [א ג, והחלק"מ א ג חלק] דייק מהטור דכשהשיאו אביו בשנת י"ג [י"ב שנה ויום א'] תקנו רבנן דאינו בעילת זנות [ומבואר מדבריו דבעי גט], ורק כשהשיא לעצמו הוה בעילת זנות. אבל הרמב"ם [איסור' ב כא כה, וכ"פ השו"ע א ג] סתמו דהוה בעילת זנות.

תוד"ה והנושא. ובתרי' [וכן תוס' לקמן צט. ד"ה ספק] הו' דבת אחיו אינו מצווה כ"כ, דאתי לאפוקי ממצות יבום [אבל הגמ' גיטין פג. הוכיחה דאין חסרון במה שגורם לעקור דבר מה"ת, דאלא מעתה בת אחיו לא ישא, ושמה ימות בלא בנים וגורם לעקור דבר מהתורה. ובגהש"ס שם ציין לתוס' הנ"ל].

ובצוואת ר' יהודה החסיד כתב דלא לישא בת אחותו, והאחרונים דנו דהוא נגד הגמ' כאן.⁴

סג.

למדו לשונם. רבינו יונה [אבות ספ"א] הביא מכאן דאפי' סיפור דברים בעלמא לא ישקר, כדאמרי' בסוגיא, כי האדם המרגיל לשונו לדבר שקר בדבר שאין בו תועלת עי"ז ההרגל שולט עליו. ובשערי תשובה [ג קפו] [סידר ט' חלקים בשקרנים] והחלק התשיעי להחליף סיפורי מאורעות, ואין הפסד לאדם בדבר, אך גם זה אסרו דאמרו חז"ל למדו לשונם וכו'. [משמע דאינו איסור שקר גמור כיון דאין בזה נזק לאדם].

והמהרש"א כתב דאף דראוי לומר כן משום כיבוד אביו, מ"מ הזהירו שלא יתרגל לכך.

והמאירי כתב דאע"פ שאמרי' [לקמן סה:]: דמותר לשנות מפני דרכי שלום, היינו דוקא בדבר שיצא מזה חורבא, אבל הכא רב לא הקפיד, ומוטב שתעמוד במרדה מאשר שיוציא מפיו דבר שקר⁵. והיש"ש [מן] כתב דדוקא דבר שהוא אקראי הותר מפני דרכי שלום, ולא דבר שהוא שליחות בין אביו לאמו.

סג.

כגון מאן כגון אמר. החפץ חיים [א במ"ח יג] הקשה אמאי אין בזה איסור לשון הרע. ותי' דרגילות הוא דאשה רעה נתפרסם עניניה בפני ג', וא"כ [לדעת הרמב"ם] מותר לספר כיון דאין מתכוין להעביר הקול. ועוד תי' דהבן ידע את טבע אמו, וכיון שכוונתו להסביר קראי ולא לגנותה דמי לנתכון לתועלת בדבר שהוא אמת.

אמר רבא אשה רעה מצווה לגרשה. [בפשוטו קאי אדלעיל, וכ"מ בעירובין מא:ו]. ובחי' ר"א מן ההר כתב

- 1 [וכ"מ ברש"י שבועות יח והוריות ח:]. אמנם בתוס' הרא"ש [הוריות ח:]: כתב דוהזרתם הוה אסמכתא.
- 2 והנוב"י [י"ד נד] ביאר דחיישי' שמא תראה, אבל בלשעבר יש חזקת טהרה למ"ד וסתות דרבנן. [וע"ע בגר"ח איסור' ד וחזר"א י"ד פ].
- 3 ומבואר דפשיטא לתוס' דבעולת דעצמו כתובתה מנה. [אבל מפתה כתובתה מאתיים וכדמבואר בתוס' ס.].
- 4 ובנוב"י [ת עח] כתב דאין רשות לכל חכמים שאחר התלמוד לומר דברים נגד התלמוד, והאומר דבר הסותר קוצו של י"ד לא יחשב בכלל חכמי התלמוד. אמנם כשאנו מוצאים א' מחכמי ישראל המוחזק בתורה ויראה בלי ספק חייבין אנו למשכוני נפשין לתרץ דבריו וכ'. והאמת יורה דרכו כי החסיד צוה לזרעו לדורי דורות כי ראה ברוה"ק שזרעו לא יצלח מזווגים אלו וכו' ודברי התלמוד ע"פ הכלל.
- 5 ובחי' ר"א מן ההר תי' דהכא אפשר בלא לשנות, שאני אומר לך בדרך שאתה אומר לה. וצ"ב.
- 6 דאי' דמי שיש לו אשה רעה אינו רואה פני גיהנום. ומ"ד ב' ס"ל דאשה רעה מצו' לגרשה. ואידך כתובתה

דהיינו בעלת מריבה ומקוטטת עם שכנותיה. והרמב"ם [גירושין י כב, ו"פ בשו"ע קיט דה] כתב דאשה ראה בדיעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל מצווה לגרשה.

כתובתה מרובה. הרמ"א [קט ג] פסק [ע"פ שו"ת הרא"ש] דיכול לגרש את אשתו אע"פ שאין לו לשלם כתובתה, והיא תתבע אחר"כ. אבל דעת שו"ת הרשב"א דיכולה לעכב שלא יתן לה גט, והפ"ח [שם] הוכיח כן מסוגיין. ובבאר היטב תי' דאין למידן מדברי אגדה.

גזרו על הבשר מפני המתנות. בחי' ר"א מן ההר הוכיח מכאן דמתנות כהונה נוהגת אף בחח"ל. וכן הביא הרמב"ן [חולין קלו:]. ודעת רש"י ותוס' [חולין שם] דלר' אלעאי אינו נוהג בחח"ל, והו' בשו"ע [יו"ד סא כא].

ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה. בחי' ר"א מן ההר כתב שאין יצרי מתגבר עלי שאני מתעסק במצוה, ומפני חשק התורה אין לי הרהור. [וצ"ב דלפ"ז לא השיב כלל כלפי מצוות פרו]. אבל אם יש לו הרהור ישא אשה, וכ"פ הרמב"ם.

הרמב"ם [אישות טו ג] פסק דמי שנפשו חשקה בתורה תמיד כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו אין בידו עוון, והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו לבא לידי הרהור¹. [וה"ה כתב דס"ל דקיבלו חכמים תשובתו]. והריטב"א הביא בשם תוס' דאין בדורות הללו מי שיוכל להיות כבן עזאי. אבל הביא בשם הרמב"ן דאם קיים פרו' ונפשו חשקה בתורה לגמרי, ורוצה לאכול או לשנות דבר של עיקור כדי שלא יתבטל מתורתו מותר, דההוא דר' יהושע מצוה דרבנן היא. והברכי יוסף [אה"ע ה יג] תמה דמבואר בשבת קי: דאסור [מדאורייתא] לשנות כוס עיקרין דהוה בכלל איסור סירוס². וכתב דע"כ כוונת הריטב"א לדבר שעושהו עקר לזמן.

והרמב"ם בהל' ב' כתב דאם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא לישא אשה כדי שלא יטרד במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר [ע"פ הגמ' קידושין כט:], שהעוסק במצוה פטור מהמצוה, וכ"ש בתלמוד תורה. והאחרונים הקשו דלגבי מצוות תלמוד תורה לא אמר' העוסק במצוה פטור מהמצוה [כדאמר' במו"ק ט]. והגר"ז [קו' ת"ת ג] ביאר דכוונת הרמב"ם דבמי שלא למד כל התורה, אף דמצוות תלמוד תורה אינה דוחה שאר מצוות, אבל משום מצוות ידיעת התורה פטור מכל המצוות. ובקוב"ע [הוספ' א] כתב דהרמב"ם קאי לענין להתאחר, וכיון דיקיים לאחר זמן הו"ל כמצוה שאפשר ע"י אחרים³. והקוב"ע הקשה דהרמב"ם פסק אף מי שנפשו חשק לעולם כבן עזאי. ותי' דבן עזאי נחשב אונס⁴, דנפשו חשקה בתורה [ויכשון הרמב"ם דאין בידו עוון].

סד.

פחות מב' אלפים וב' רבבות. היינו כ"ב אלף ובשיטמ"ק [ב"ק פג]. בשם ר' ישעיה כתב דכן היו מנין הלויים. והביא גירסא ב' אלפים רבבות, כמו שהיו בדור המדבר בין נשים לטף⁵, אבל מבני כ' ומעלה הוה ס' רבוא.

שהה י' שנים

ולא ילדה אינו רשאי לבטל. הרמב"ן כתב דאם ילדה אפי' א' אין כופין להוציא, ואע"פ שלא קיים מצוות פרו' כשאין לו ב' בנים⁶. והרשב"א כתב דאפשר דשלא ילדה שיעור פרו' קאמר, וארישא סמך. אבל הריטב"א [ונומוק"] כתב דאם ילדה כולם זכרים או כולם נקיבות אין כופין להוציא. דמאן לימא לן דהאשה האחרת תלד זכר⁷.

- 1 מרובה או יש לו בנים ממנה.
- 2 ובחי' ר"א מן ההר כתב דכוונת בן עזאי מחמת חשק התורה אין לי הרהור. אבל אם יצרו מתגבר חייב לישא.
- 3 אמנם הרמב"ם פסק דכל שאינו פוגע בביצים אינו בכלל לאו דסירוס. ועי"ש מה שכתבו ליישב דבריו מהסוגיה בשבת.
- 4 והבי"ש [א ה] הביא דברא"ש [שם] מבואר דיש קצבה לדבר, אבל הביא דברמב"ם משמע דאם נפשו חשק בתורה מותר לעולם לבטל.
- 5 וביאר דהא דהא דצריך להתבטל מת"ת משום מצווה שא"א ע"י אחרים, הוא כמו שאר צרכי האדם ההכרחיים, דמצות ת"ת לא חל עליו אלא בשעה שהוא פנוי מעשיית צרכיו. אבל במקום דהוה אפשר ע"י אחרים ומצות ת"ת אינו נדחה, א"כ רמי עליו חוב ת"ת, והוה בגדר עוסק במצוה פטור מן המצוה.
- 6 דומיה דהא דאמר' [זבחים קב ע' ב"י או"ח פה] דלהרהר בבית הכסא לאונסו, אינו נחשב חטא.
- 7 יל"ד האם רבבה היינו י' אלפים, וזה חידוש.
- 8 ובאבנ"ן [אה"ע א ח] ביאר דל"ש כאן משום כופין על ממצוות דלגרש את אשתו נחשב צער גדול יותר מחומש נכסיו. [דמבואר בסנהדרין כב. דהתירו לדוד יחוד פנויה ולא התירו לגרש. וצריך להפסיד הון רב משום איסור יחוד דרבנן]. אלא דחמור מאוד שלא ימחה שמו. וכן שלא יקיים המצוה כל ימי חייו. [ועי' בסמוך בשם הפתח"ת].
- 9 ומבואר בדבריו דפליג [אבל יש אחרונים שדנו לחלק בין בן א', לכמה בנים].

והריב"ש [טו] כתב דאף לדעת הרמב"ן, היינו לענין דאין כופין להוציא ב' שנים דלא הוחזקה בכך עקרה ואפשר שתלד עוד, שכבר זכתה ליבנות ממנו. אבל זקינה שאין לה תקנה כופין להוציא.

אם הפילה מונה משעה שהפילה. הראשונים הביאו בשם הירושלמי דה"ה אם היו ומתו, דמונה משעה שמתו. אבל בשו"ת הרשב"א [שו"ת ג שלט] כתב דלא אמרו אלא שלא הוליד מעולם, אבל אם ילדה שדהו הוא שנסתחפה ולא יגרש. אלא יתעסק עד שילד או ישא אחרת עליה. ומשמע מדבריו דחייב לישא אחרת לקיים המצוה, וצ"ב מה מהני סברת נסתחפה שדהו דאי"צ לגרש. ובנוב"י [אה"ע ת קב] ביאר דכיון שילדה פעם אחת שוב אמר' שתתרפא, ולכן אין כופין להוציא ויש לה כתובה. אבל מ"מ מצד המצוה הוא צריך לישא אחרת.¹

ת"ר וכו' יוציא ויתן כתובה. ובגמ' בכתובות עז. דעת רב דאין כופין להוציא, ודעת שמואל דכופין. ופרש"י שם ואף דיכול לישא אחרת, מדרבנן כופין דכל כמה דאיתא הא לגביה לא נסיב אחרית. [ומבואר בגמ' שם שלא נכלל בשאר כופין להוציא [ע' תוס'], דהכא אפי' בהסכמתה לא שבקי, ואפי' אומר שיגור עמה עם עדים].²

וכתב הריטב"א ומיהו אם נשא אשה אחרת אין כופין אותו להוציא.³ וכ"כ רש"י במשנה כתב או ישא אחרת עמה. וביארו האחרונים [ישרש יעקב] דכיון דנושא אשה אחרת מיד אין כופין להוציא, אבל כל זמן שלא נשא כופין להוציא.

והראשונים הביאו דמבואר בסוגיין דכופין על מצוות פר"ו. והנמוקי"י [כא. דבה"ר] דייק כן מדברי הרמב"ם [אישות טו ב] דעובר במצוה וביטל עשה, ומשמע דדינו כשאר ביטול עשה דכופין [כדאיתא בכתובות פו.]. והריטב"א כתב דמ"מ אם מכיר בעצמו דאינו ראוי להוליד אין כופין, דבמצוות כגון זו נאמן על עצמו, כיון דאין הוכחה שעושה דרך מרד. [וכ"פ השו"ע קנד, והגר"א ציין מקורו מדברי רב ששת לעיל סב:].

אבל הרמב"ם [בהקדמה לפיה"מ סדר נשים] כתב שהקדים מסכת יבמות למס' כתובות, דהנשואים דבר עומד ברשות אדם ורצונו, דאין ב"ד לכוף האדם שישא אשה. והתו"ט [בהקדמה] ציין דברא"ש כאן מבואר דכופין על מצוות פר"ו. וכתב דאפשר דכיון דקי"ל ילמד תורה ואח"כ ישא אשה, וכן בן עזאי דנפשו חשקה בתורה, לא פסיקא ליה הך כפיה. ובקוב"ש [כתובות ריג] כתב דכוונת הרמב"ם דאין כופין לישא אשה מסוימת, אבל על עצם המצוה ודאי כופין.

הרמ"א [א ג וקנד] הביא דברי הריב"ש [טו] בדזה"ז לא נהגו לכוף להוציא אחרי י' שנים, וכן בשאר עניני זיווגים. ובפתח"ת [קנד כז] הביא שאלה בירא אלק' ואשתו וקשה לו הגירושין דאשתו מפרנסתו ודועגת לו בחליו, דכיון דהוה ספק אם יזדמן לו אשת חיל אחרת שתחזיק אותו בלימודו אי"צ לגרש.⁴

המרדכי [ג הג"מ טו ד] הביא דבה"ז אין כופין להוציא, כדאמר' בב"ב ס: דמיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה,⁵ אלא שאין גוזרין על הציבור אא"כ רוב הציבור יכול לעמוד בה. ולכל הפחות אין כופין להוציא. [ואף דמבואר התם דלא תקנו בזה תקנה, מ"מ ס"ל דסברת התקנה קיימת, וצ"ב].

תוד"ה יוציא. ומיהו קשיא דליתני באה מחמת טענה דאמר [סה:]: כופין אותו להוציא. ותוס' נקטו דהיינו בשוטי [מלשון הגמ' כה"ג כייפינן ליה]. אבל הב"י [קנד] מביא בשם

1 וכתב דדעת הירושלמי כרבי אמי [סה]. דאסור לישא אשה על אשתו, והפוסקים פסקו כרבא דנושא על אשתו.

2 וכ"פ הרמב"ם [טו ז] ואם אמר איני בועלה אלא שוכן בעדים אין שומעין להן, אלא יוציא או ישא בת בנים. וביאר רע"א דס"ד דכיון דהוא בלא אשה יש לסמוך דודאי ישא אחרת.

3 והריטב"א כתב דאף שהחרים רבינו גרשם שלא לישא אשה על אשתו, משום מצוה לא החרים. אבל האו"ז כתב דאף במקום מצוה החרים. והו' ב' דיעות ברמ"א א ח, ונחלקו ג"כ האם החרים אף לענין יבום [ע' לעיל מד].

4 כיון דמותר להתאחר משום לימוד התורה [הו' לעיל סב:]. ועוד דאינו חייב לבזוז יותר מחומש נכסיו לקיום מצווה. ועוד דהוה ספיקא האם יבנה מאחרת. ובצירוף הדיעות דבחר' אינו נוהג דין זה. ועוד שמא נחשב חלה דאינו עולה מהמנין.

5 אבל תוס' שם כתבו דאיירי רק במי שכבר קיים מצוות פר"ו, אבל אין בדין לעקור דין דאורייתא. ולדעת המרדכי אף במי שלא קיים.

6 אבל ילה"ק ע"ז דכל האמוראים דסוגיין ג"כ הוה בתר תקנה.

ש"ת הרשב"א דדינו כמורד¹, אבל אין כופין.

בא"ד וההיא דהחולץ וכו' שמונעה מכל עניני אישות וכו'. מבואר דכופין לחלוץ משום עיגון היבמה. והחל"צ [א] הביא מכאן דאין דין כפייה משום כופין על המצוות [וע' מש"כ בזה לעיל לט.].

בא"ד שמונעה מכל עניני אישות וכו'. והרא"ש כ' דזה דחוק דעיניו תשמיש הוא עיקר האישות, וכן מזונות ראוי לכופ שלא תמות ברעב.

בא"ד וכל היכא וכו' שלא יהא גט מעושה בישראל שלא כדין ופסול. [וכ"כ הרא"ש, ותוס' כתובות ע.] מבואר דאף דחייב לגרשה נחשב מעושה שלא כדין, כיון דהכפייה שלא כדין. אבל מסבירא היה אפ"ל דכיון דחייב לגרשה הוה תלוי' וזבין.

תוד"ה יוציא [הב']. שנותן כתובה. [לכאורה ס"ד דתוס' דכיון דאינו מוציא מרצונו א"צ כתובה, ע' גיטין מט.].

שאין ישיבת חו"ל עולה וכו'. הרא"ש והמרדכי מביאים י"מ דבחול' אינו נוהג דין שהה י' שנים, דתלינן בעונש חו"ל. והרא"ש חלק דהא חזינא דרובא דאינשי שפרין ורבין בחול'ל, ולמה נתלה זה בעונש חו"ל. ועוד כל הני אמוראי בבבל שקלו וטרו בהאי דינא. והרשב"א הוסיף דמצוות פר"ו אינה תלויה בארץ.

והרא"ש כתב דאברהם אבינו חזר לחרן אחרי ברית בין הבתרים לה' שנים, ושוב עלה לארץ. וכ"כ הרמב"ן בשם הראב"ד דדוקא באדם שהיה רגיל לגור בארץ ועבר לחו"ל אמרי' כן.

והרמב"ן כתב דדוקא במי ששהה בחו"ל ושוב בא לארץ אמרי' דשמא יהני זכות א"י, אבל לדריס בחו"ל כששהו י' שנים צריך לגרש, דלעולם לא יזכה ליבנות בחו"ל.

ורש"י [עה"ת בראשית טז ג] כתב לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ. ועפ"ז כתב הרמב"ן דלאו לדורות קאמר, אלא לאברהם נאמר כן. דאברהם עקור היה.

תפילת צדיק בן צדיק. ה"ט [א"ח סג ג] הביא בשם הרש"ל [דאם שניהם שווים] ימנה עדיף למנות ש"ץ מיוחס [ע"פ סוגיין]. והט"ז הביא דהרא"ש כתב דדרשי' שלום שלום לרחוק ולקרוב, לקרב משפחה בזויה עדיף. ורחמנא ליבא בעי². אבל המשנ"ב [יג] כתב דהרא"ש לא קאי כשאביו רשע, אלא משפחה בזויה.

סד:

ג' פקידות דאמר מר בר"ה נפקדו וכו'. רש"י ר"ה יא. כתב [דבר"ה] בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון. [ואף שתחילת ההריון היה אח"כ].

והאי שמא לא זכה וכו' דילמא איהי דלא זכי. פרש"י ולא תטול כתובה. ולפ"ז קושיית הגמ' דמספק אין לה כתובה, וכ"כ הראשונים. [דאילו אינה ראוי לבנים ממנו אין לה כתובה, ואף דלא הוחזקה כעקרה⁴].

וכתב הרמב"ן [סד]. דלדברי רש"י לשון המשנה שמא לא זכה ליבנות ממנה הוה טעם לחיוב כתובה, אבל אפשר היה לפרש דכוונת הבריייתא דהוה טעם אמאי יוציא, דלא אמרי' דשוב לא יבנה, אלא אמרי' דממנה לא זכה. ולפ"ז הא דפרכי' האי שמא וכו' אלישנא דבריייתא אבל לא על עיקר דינא. וכ"כ המרדכי [נב] ותוס' חד מקמאי בשם הראב"ד דקושיית הגמ' על לשון הבריייתא, שנימא יוציא ויתן כתובה, ואמאי תלי בדידיה.

והבעה"מ [כ: בדה"ר בפ' הב', וכן מבואר בתוס' שם בתי' א'] כתב דאם יש לו בנים מאשה אחרת [שמיתה] ושהה י' שנים עם אשתו השניה, ותובעת להתגרש משום חוטרא לידה [לקמן סה:]: יוצאת בלא כתובה. [וכוונתו ע"פ סוגיין דכבר קיים, תו אינו מצווה, ותולים אף בדידה]. והמלחמות הביא מדברי ר' אחאי גאון דבכה"ג יש חיוב כתובה. וכתב דאף דכבר קיים פר"ו, מ"מ תליא

1 ואף דלא דמי למורד, דצורת הכפייה משום שמא יחזור בו, והכא לא תליא בדידיה לחזור [ע' חזו"א].

2 ופי' המפרשים דכיון דמינהו לשם שמים יתקבלו תפילותיו יותר.

3 [ואף מספק אין לה כתובה]. ולא אמרי' דהאשה הוה שדהו של בעל ונסתחפה שדהו, כיון דספק תליא בזכות ידיה [א"נ דאמרי' דאף קודם נישואין לא היתה ראויה ליבנות ממנו].

4 ויש שפי' דנחשב שהאשה גורמת לסיום האישות ולכן אין לה זכות לכתובה. [וע"ד מה שדנו האחרונים דאמרי' דלא נתחייב כתובה לסוטה כיון דהיא גרמא להפסקת האישות. והא דאשת כהן שנאנסה יש לה כתובה הוא משום דאמרי' דנסתחפה שדהו ומזלו גרם].

בזכותו משום דאיהו מפקיד מר' יהושע¹ [לעיל סב: 2]. ותמה על הבעה"מ דדבר רחוק דמי שיש לו בנים חמור ממי שאין לו בנים [דצריך ליתן כתובה], וכי תליא בתביעה³.
איני וכו'. פרש"י אמתני' פריך, שמא יזכה להבנות מהשניה. משמע דקושיית הגמ' דכיון דאמר' דיש סברא לתליא בזכות ידיה, א"כ שמא אף מאחרת לא יזכה [וע"ד מש"כ הרמב"ן], ומספק לא שייך ע"ז כפייה.

הוחזק בג' פעמים

מלה ראשונה וכו'. [ע' לקמן ע. בדין מתו אחיו מחמת מילה].

אחיות מחזקות. השלטי"ג [שבת נג. בדה"ר] הביא בשם הרי"ז דה"ה כשמתו אב ובנו ובן בנו מחמת מילה⁴. אבל המאירי כתב דחיישין דוקא בבני האשה [דהדס בא מהאשה], אבל אם הוא נשא אחרת יחול. והו' ב' דעות ברמ"א [י"ד רסג ב], ופסק דספק נפשות להקל.

ובחי' ר"א מן ההר כ' דשמא רבי פליג על הא דאחיות מחזקות, ולכן הרי"ף ורמב"ם לא הביאו, אבל בשר"ע נפסק.

לא ישא לא ממשפחת וכו'. החזר"א [קלד] כתב דלא נתפרש מהו 'משפחה', וכתב דמסתבר דעיקר משפחה היינו בני אדם א', אלא דאם דהוחזק אף בבני אחיות חיישין כדלעיל. [ועיי"ש עוד שדן אי אמר' מחזקות באפליג דרא].

והחזר"א העיר דאפי' דבנכפין יש חומרא דחיישין אף ששאר בני המשפחה אינן נכפין [ולא אמר' דהוה סתירה לחזקה], דחיישין שמא יתלה בהם בעתיד⁵.

והוא דאיתחזק ג' זימני. הרי"ף כתב אבל ב' אקראי בעלמא הוא. והרשב"א כתב דבאחיות אף לרבי אינו מחזיק אלא בג' פעמים, דחידוש הוא. אבל אנפשיה בב"פ הוה חזקה. וכ"כ הרמב"ן [סה:], וכ"פ בשו"ע [ב ז]. והריטב"א כתב דחזקת משפחה בעי ג' פעמים. ועפ"ז כ' היש"ש דבאחיות עצמן סגי בב' אחיות [ורק לחשוש לכל המשפחה בעי ג']⁶.

אבל לגבי מילה נפסק [י"ד רסג ג] ג"כ דאחיות מחזקות, ואם מלה בנה ומת, וכן אחותה מלה ומת, הוחזקה המשפחה. והאחרונים הקשו אמאי לא אמר' דבעי ג' לחזקת משפחה.

רש"י ד"ה איסורא. הוא מילה שלא בזמנו ואינה דוחה את השבת. מבואר ברש"י דבמקום סכנה נחשב שאינו מצווה במילה, ועי"ז נחשב מילה שלא בזמנה. וצ"ב דאי לאו סכנתא מצוה למול, א"כ אם עבר והסתכן אמאי נחשב שחילל שבת [וכה"ק בקובצה"ע [מח יט] בשם הגר"י מפונבז' ע"פ דברי ריב"א בתוס' חולין קמא. דעשה במקום ל"ת ועשה, ה"ל נדחה אף אם עבר על העשה?]. ובקובצה"ע הביא דדעת ר"ת [לקמן ע.] דמתו אחיו מחמת מילה אינו מצווה למול כלל. ועוד כתב דצ"ל דמילה נדחית מפני פיקוח נפש.

והאבנ"ן [י"ד שכן] הקשה דאם אינו מצווה מחמת סכנה נימא דאינה מילה כלל⁸, ואמאי תליא רש"י בדין מילה שלא בזמנה בשבת [והא הוה בשמיני]. והמצפ"א הקשה דאם לא קיים מצוות מילה הוה מקלקל בחבורה, ולא עבר בחילול שבת⁹. [ובפשוטו מוכח מזה דנחשב קיום מצוות מילה¹⁰]. והאבנ"ן [וכ"כ הישרש יעקב] תי' דכיון דמחוייב במילה כשיבא [ע' לקמן ע.], נחשב מצווה במצוה מילה שלא בזמנו¹¹. ועוד שמעתי לפרש דחל עליו מצוות מילה, אלא דלדחות שבת במילה

1 והאשה אינה מצווה משום דר' יהושע. [ואף דמצווה משום 'שבת'].

2 והוסיף ועוד דתפארת האדם בנים הרבה, ואין לנשים בהם שבח כלום אלא חוטרא לידה.

3 וצ"ב תמיהת הרמב"ן, ד"ל דאם היא תובעת להתגרש, א"כ היא גורמת להפסקת האישות ואין לה זכות לכתובה. אבל אם היא רוצה להיות תחתיו אין לו זכות להוציא בלא כתובה. [ומבואר ברמב"ן דכשיש באישות זו חיוב כתובה לא תליא במי שתובע גירושין].

4 והחזר"א [קלד] כתב דהיינו דוקא כשהוחזקו כך, אבל כשמתו ב' בניו, לא חיישין לבניו דכל זמן שלא חזינו שהוריש לקותא זו לא מחזקינן. ועי"ש שהאריך בכמה אופנים.

5 ומשמע דאילו הוחזק דאינו נכפה מהני לבטל החזקה [וכמו חזרה דשור המועד ווסתות]. לא אמר' דיש 'נטייה' במשפחה.

6 ויל"ד אם מל שלישי ורביעי וחי [וכן כשמל אחיו לפני שב' מתו], האם אמר' ד'חזרה' מהחזקה, או דלעולם אמר' דיש טבע במשפחה.

7 והחזר"א כתב דלמש"כ עיקר 'משפחה' דסוגיין איירי בג' אחיות, ועי"ז נאמר דבעי ג'.

8 ע' מש"כ בזה לעיל ה

9 וא"כ י"ל דבעי הטפת דם ברית אח"כ.

10 וכתב המצפ"א דהא"נ הוה מקלקל [ולא קיים מצות מילה], וכוונת הגמ' או איסורא או סכנתא. [וצ"ב אי לא הוה סכנתא הוה מילה בזמנה ולא הוה איסורא].

11 וע' רע"א [י"ד רסג] שדן האם בעי הטפת דם ברית מחמת שחילל שבת, ואי עביד לא מהני.

12 ואף דעדיין אינו ראוי. אלא דמצווה במילה ולכן נחשב מילת מצווה [ואף דעשה בצורה של סכנה]. אבל

בזמנה בעי צווי בפועל כדי לדחות, ולא סגי בהא שמקיים מילת שמיני¹. והכא מחמת סכנה אין צווי לא נאמר דין דחיה, ואף דמתקיים בכך 'מילת שמיני'.

לשלישי לא תנשא. הרמב"ם [איסור"ב כא ל] פסק דאם נשאת לא תצא, ואפי' אם נתקדשה יכנוס. והראשונים הקשו מנ"ל לרמב"ם כן, וה"ה כתב דכיון דלא מצאנו בשום מקום שתצא נקט דהוה דין לכתחילה. והכס"מ הביא מדלא אפקוה מאביי². והביא דבש"ת הרמב"ם כתב דאין איסור בקטלנית אלא הוה על צד הניחוש וכו' והביא דנהגו שלא לקדש לכתחילה, אבל אומרים לה שאם תמצא מי שיקדש אותה לא נחייב לגרש, ועי"ז היו מקדשים בפני עדים ואח"כ הבי"ד היו כותבים לה כתובה. והגר"א [ט ב] הביא מקור הרמב"ם מיהודה, דלחד מ"ד [סוטה י:]: כיון שידעה. והגר"א הביא דהרא"ש [כתובות ד ג] ס"ל דכופין להוציא, וחמירא סכנתא מאיסורא. וכ"כ הריטב"א דלא שבקינן ליה, דהוה בכלל שופך דם האדם באדם [דאסור לאבד את עצמו].

ועוד אימר דפליגי לענין מילה, בנישואין מי פליגי. הריטב"א [כתב דאין זה מדברי רבא, אלא התלמוד מברר וכו'] וביאר דס"ד דהגמ' דגבי מילה אין החזקה באותו ודל, אלא מחזיקין מולד לולד ולכן בעי ג'. אבל גבי קטלנית דהיא גופה הוחזקה אפי' רשב"ג יודה.

איכא בנייהו וכו'. **רוב ראשונים** פסקו כמ"ד מזל גורם. אבל המאירי פסק כמ"ד מעין, וכן הביא הרמ"א [ט א] י"א דאם נהרג³ וכדו' לא הוה קטלנית, והנו"כ ביארו דפסק כמ"ד מעין גורם [ע"פ תוס' כתובות מג: דהגמ' שם סתמא כמ"ד מעין].

ובש"ת הרא"ש [נג ח, וכו' פ"ה השו"ע ט ב] כתב דבאיש [שמתו נשיו] לא חיישינן שיחשב קטלן, דלמ"ד מזל גורם היינו מזל המזונות שתהא בלא בעל לפרנסה. אבל ל"ש מצד המזל שיהרוג. ודעת רש"י [לעיל כו.] דאף בהחזק לגרש לא תנשא לשלישי [למ"ד מזל גורם]. ותוס' והראשונים שם חלקו. והאחרונים [ע' פתח"ת ט ד] האריכו לדון האם במקום יבום חיישינן לקטלנית, או דאמר' שומר מצווה לא ידע דבר רע⁴. ע' מהרלב"ח [לו], נוב"י [אה"ע ק י], חכ"צ [א]. והביאו דבש"ת הרמב"ם כתב דלא חיישינן. אבל רש"י [בראשית לח יא] כתב דיהודה לא מסר את תמר לשילה, דהוחזקה שמתה בעליה⁵.

נישואין ומלקיות כרבי, וסתות ושור המועד כרשב"ג. הרמב"ן ורשב"א כתבו וסתות דרבנן אזלי' לקולא, ושור המועד לא מוציאין ממון אלא בדבר ברור [ומשמע דרבי פליג אף בזה, וע' תוס' סה. ד"ה ושור]. ובקטלנית ומילה משום סכנתא לחומרא. ומלקיות כיון דעבר ושנה בחייבי כריתות מבערין עושי רשע. [ולא נתבאר בדבריהם מה הדין בדאוריית', דמשמע דרק משום סכנה חמירא]. אבל התוס' רי"ד חלק דבכל מקום הלכה כרשב"ג [דהוא רבו דרבי], מלבד נישואין ושור המועד דסתם לן תנא כרבי.

והמהרי"ט [ב י"ד טו] כתב דשור המועד וסתות דהוה חזקה מצד הטבע צריך ג' פעמים, אבל לגילוי מילתא בב' סגי. ונישואין החמירו בב' משום סכנתא, אע"ג דגרמא טבעית היא⁶. [וצ"ב].

- 1 לא חל עליו כלל מצוות מילה בזמנו, כיון דאינו ראוי לכך. [ויל"ל דדמי להא דאמר' לע' כ: דחי"ע אם בעלו ל"ק, כיון דאינו יכול לבוא לידי מצווה נחשב שאינו מצוה].
- 2 וזה חידוש דבפשוטו מילה בשבת נחשב הותרה, וכמו קרבן ציבור [ע' לעיל ה:]. [ואפשר דדמי למש"כ הבית הלוי [ב ט ג] ע"פ רש"י לעיל לג: דאף דשחיטה כשירה בזר, מ"מ אינו מצווה על העבודה ונחשב חילול שבת].
- 3 ויל"ד דהתם הוה ספק סכנה, והיאך נכופ מספק, הרי אומר קים לי כהך מ"ד. [ומבואר דכיון דהכרעת הדין דאסור, א"כ כופין].
- 4 והרמ"א [שם] כתב או מת בדבר, דלמ"ד מזל גורם מותרת. והגר"א ציין מקורו ב"מ קה: דבמכת מדינה לא תלינן משום מזל ידידה.
- 5 והאחרונים הקשו דמשמע דה"א לא פליגי בארוסה.
- 6 וצ"ב דאף דאמר' דהוחזקה ליגרש, ותלינן שתתגרש שוב, לא שייך איסור בדבר. וצ"ל דלאו אורח ארעא. א"נ חיישינן שימות, דהמזל יגרום שאם לא יגרש ימות.
- 7 והאחרונים הביאו מדלעיל ל. דמותרת לשלישי. והחכ"צ כתב דהגמ' דנה מצד דין צרת ערוה, ואה"נ אסורה מדין קטלנית. אבל הביאו דבשואל ומשיב [א יד ח] דביבום אחים לא נקראת קטלנית, דיבמין כחד חשיב, כדאמר' קידושין יג: יבם לא מקרי אחר.
- 8 והרמב"ן [ע"ה"ת] הקשה א"כ אמאי לא אמר לה יהודה שאסורה לשילה מדינא. כתב דלא שייך קטלנית כיון דמתו מחמת חטא.
- 9 והחכ"צ דחה דשאני מצווה ועושה, והתם קודם מתן תורה. והנוב"י כתב דכיון דהיה קטן, חשש שמא ימצא סריס ולא קיים המצוה. [ואף דלענין איסורא אזלי' בתר רוב, אבל בסכנה חיישינן]. והוסיפו בשם הגר"ז דבעודו קטן אינו מקיים מצוות יבום, ואף דאמר' קטן הבא על הגדולה תגדלנו [ע' תוס' לעיל לה:], אינו מקיים מצוות יבום ויש חשש קטלנית. [ויל"ד דאם לא קנאה, ל"ש למ"ד מזל גורם].
- 10 [וצ"ב דאף נישואין הוה בירור שהיא אשה כזו, ומ"ש בירור על טבע. ובשלמא שור המועד י"ל דכוונתו

הב"ח [י"ד ק] כתב דתבשיל שנמצא בו ב' תולעים אסורה, וכרבי. והט"ז [ק ח] פליג דקיי"ל כרשב"ג דהוחזק רק בג', ורק בספק נפשות חיישי' לדרכי. והגר"א [שם] כתב דדורבנן קיי"ל כרשב"ג, ומדאורי' בטל ברוב, ודין בריה הוה דרבנן.

סה.

תוד"ה ושור. רבי לא פליג אקרא וכו'. [ומבואר בתוס' ד"ה נישאת] דה"ה בכל הוצאת ממון. ומבואר מזה דכל חזקה דב' פעמים לרבי הוה רק לחשוש, ולא נחשב ודאי להוציא ממון]. אבל **הרמב"ן** הביא **י"מ דב'** פעמים הוה חזקה בשור המועד, אלא דבעינן העדאה לשלישי [ע' **תוס'** ב"ק כג:]. [ומשמע דכן מסקנת הרמב"ן ורשב"א]. וכ"כ בשיטמ"ק [שם] בשם הר"ש **מדרוש** לדעת רבא [שם], וכתב דסוגיין כרבא אבל לאביי שם רבי מודה בשור המועד.

ובגמ' ב"ב כח. אמרי' דלהלכתי אושא ילפי' חזקה [דג' אכילות] משור המועד. ויל"ד האם אף כולו חזקות דסוגיין ילפי' מהתם [ע' תו"י], או דהוה סברא בעלמא. ולרבי דבשור המועד הוה בג' פעמים, ואינך הוחזק בב' פעמים, ע"כ לא ילפי' מינה.

והבעה"מ [בהשג' לבעלי הנפש יח] כתב דאף בווסתות מודה רבי דבעי ג' פעמים לחזקה. אבל פשטות הסוגיה דנדה סד. בווסתות תליא ברבי ורשב"ג, וכ"כ הראשונים בסוגיין.

בא"ד אלא כלומר מתקיימין דברי רשב"ג. [וסתם לן תנא לאו דוקא]. אבל השיטמ"ק [ב"ק שם] הביא **תוס' שאנ"ץ** דרבא בסוגיין הוכיח מהחזרה, דאם לא נגח ג' פעמים נחשב חזרה, וכרשב"ג³.

נשאת למי שאין לו בנים, תצא שלא בכתובה. **בתוס'** [ד"ה תצא, וכן בד"ה נישאת] דהוה כאילונית, ומקח טעות. [והרמב"ן דן דלפ"ז אף קטלנית יש לה כתובה משני, משום דלא הוחזק בב']. וכתב **הרמב"ן** דהוה רק ספק מקח טעות דהוה חשש⁶, ובעי גט. וכתב דלפ"ז אם הכיר בה יש לה כתובה, וכמו אילונית.

והתוס' [ד"ה תצא] דנו דהפסידה כתובה מטעם קנס כיון דנשאת לו באיסור, וכ"כ בתו"י. **והרמב"ן** [ורשב"א ושאר] כתבו דיש לה כתובה מהשני דבהיתר נשאת לו, ובהיתר עמדה עמו לא בעינן שתהא כזונה אצלו למפרע להוציאה בלא כלום. [משמע דהוה תקנ"ח דיש לה כתובה]. והביאו כן מהירושלמי.

ותוס' דחה צד זה, דמבואר בגמ' כשנשאת לשלישי דתבעי לקמאי, הרי משני יש לה כתובה אחרי שהוחזקה. **והרמב"ן** כתב דהגמ' בסמוך אליבא דרשב"ג, ושוב נשאר בצ"ע. **והרשב"א** תי' דע"ז איגלאי מילתא טפי דמחמתה היא, דהיאך אפשר דכולם לא זכו ליבנות ממנה, אלא שהיא עקרה מעיקרא. [משמע דבב' פעמים הוה קצת חזקה⁸, ובזה ראוי לתקן שלא תחשב זונה, או למש"כ הראשונים יש לה כתובה מדינא. אבל במקום דהוה עקרה גמורה כאילונית אין לה כתובה כלל].

שאין לו בנים. משמע דאם יש לו בנים חייב כתובה. **הרמב"ן** הקשה דאף כשיש לו בנים, נימא דהוה מקח

דנוצר ע"ז הרגל].

1 ומוגדר ספק, שמא הוה מקרה בעלמא [ומעמידים על חזקתו של קודם ב' השינויים].

2 [והאחרונים שם חקרו האם הנידון דע"ז נעשית הרגל, או דהוברר שהיתה כן מתחילה, ואכ"מ].

3 [דלרבי סגי שהוחזק ב' פעמים לחזרה, דהוה להחזיק ממון. ויל"ד האם תוס' חולק בזה, דלעקור חזקה ודאית בעי ג'].

4 **והריטב"א** הוכיח דיש לה כתובה, דהא פסקו מזונות לחובה אשת אביי [ואף אחר שמת שלישי]. וכיון דאביי פסק כרשב"ג נחשב דלא הכיר בה. אבל **הרמב"ן** הקשה דלא קרינן ביה כשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי, דאסורה לינשא [וכ"כ הרא"ש כתובות ד ג בשם ר' משה בר"י מנרבונא]. **והריטב"א** הוכיח דאף דאסורה לינשא, מ"מ אינה אגידא גביה, ומותרת לשוק אלא דדבר אחר מונעתה וכחולה ומינקת [וכ"כ הרא"ש שם]. והוכיח כן דמבואר [לק' פה]. דאלמנה לכה"ג יש לה כתובה [כשנאלמנה] ונימא דהוה קטלנית לרבי [למ"ד מזל גורם].

5 ויל"ד אמאי תפסיד כתובתה, וכי משום שגרמא למיתתו [שלא מרצונה] לא יהא לה כתובה. ואפשר דהוה מק"ט, כיון דיש לה טבע זה.

6 [ולכאורה ה"ה לרביעין] ומשמע דחזקת ג' פעמים אינו 'ודאי', אלא בגדר חשש. [א"נ לא סמכין על חזקות להתיר אשת איש בלא גט].

7 **והתוס' הרא"ש** כתב דהוה כעין שניות [לקמן פה]. דאין לה כתובה משום קנס. [ולפ"ז נשאת למי שיש לה בנים יש לה כתובה מדינא].

8 ואף שהרשב"א חלק על דברי התוס', ונקט דחזקה דב' פעמים מהני להוציא ממון.

טעות, דומיה דאילוניתי¹. ותי' דלענין שתצא קאמור, אבל אם רוצה להוציא תצא. והביא מקצת מחברים דאין לה כתובה, וכתב דאפשר כיון דלא ניכר סימני עקרות, חיישינן שמא לא זכתה ליבנות משניהם. וכע"ז כ' הרשב"א דזו אין טענתא ודאי, ואפשר שתלד, אלא דלמי שאין לה בנים אינו רוצה ליבטל ולעמוד בספיקא הילכך עליה הראיה.

תוד"ה נישאת². ואור"י דלענין ממון מודה רבי וכו'. מבואר בתוס' דילפי' משור המועד לכלל גדרי ממון ל"מ חזקת ב' פעמים להוציא. והאחרונים הקשו דב"מ קו: אמרי' דאם זרע ב' פעמים ונשדף תליא ברבי ורשב"ג, ואף דבפשוטו הוה נידון של ממון. והביאו דלמש"כ הגר"א [חר"מ שכב ג] ניהא, דהסוגיה שם אינו נידון ממון אלא משום עצה טובה.

בא"ד ומיהו תימה דלענין ממונא סמכינן אהאי רובא אע"ג דאיתרע בתרי זימני וכו'. [דלענין ממון ל"מ חזקת ב' פעמים להוציא מהפשטות שראויה לילד, ומוקמינן ארוב נשים שראויין לילד³.]

ובהגהות מרדכי [כתובות שח] הביא מכאן דמהני רוב להוציא כתובה, דאלימ מעשה בי"ד דכתובה כמוחזקת⁴. ובשמעתתא [א כד] ביאר דאע"ג דקיי"ל כבית הלל [סוטה כה:] דשטר העומד ליגבות לאו כגבוי דמי, מ"מ נחשב מוחזק לכמה דינים להחשב כממון ביד המלוה. וכתב דה"ה דמהני ס"ס להוציא כתובה, והביא מדברי הרמב"ן דכיון דעומד ליגבות מהני מיגו, ולא נחשב מיגו להוציא.

אבל המרדכי [נב] כתב דהני דינים עשאום חז"ל בבירור דעת ולא מטעם ספק לדונם בהממע"ה [והכל בכלל התקנה].

השתא הוא דכחשי וכו'. בתוס' ביארו דהך סברא הוה ספק, ולכן ל"מ להוציא כתובה משלישי. אבל הריטב"א כתב דכיון דנשאת לו שלא ברצון חכמים אין מקבלין טענה זו לפוטרה עד שיתברר.

בקובה"ע [הוספ' ב'] כתב דיסוד חזקת ג' פעמים משום דלא תלינן במקרה, ולכן יש לתלות בסיבה משותפת לכולם [וכן מפורסם בשם הגר"ח⁵], א"כ ה"נ יוחזק למפרע דאף הראשונים הם מחמת סיבה זו⁶. והא דשור המועד אינו נעשה מועד למפרע הוא משום דלא שייך התראה למפרע. ועפ"ז תמה אמאי אמרי' השתא הוא דכחשי, הא איגלאי דכולהו מחמת סיבת החזקה⁷. ועוד דא"כ אין כאן חזקת ג"פ, דרק פעם א' הוה מחמת סיבה זו⁸. וצ"ע⁹. וכתב דיש חזקות דל' דנחשב שנתרגל וע"ז נעשה טבע [והורגל ליגח], אבל בניסת לג' אין שום טעם לומר דהתרגלה ע"י והוחזקה מכאן ולהבא, וע"כ דהוחזק למעיקרא אינה ראויה לילד מחמת טבעה או מזלה. וכה"ק החזק"א. ובקה"י [נדה סו] כ' דכיון דטבע הנשים שבמשך הזמן אינן ראויין לילד, י"ל דהשתא הוא דכחשי, ודבר שהוא ע"פ טבע לא נחשב שינוי¹⁰.

1 ולכאורה היינו רק לצד דהעלו כתוס' דהוה מקח טעות, אבל למסקנת הרמב"ן והרשב"א דיש לה כתובה משני משום תקנה.

2 אבל הב"ש [ט ד] הביא בשם הרא"ש [כתובות מג] דאף משני אינה מוציאה כתובה [מספק].
3 ורוב זה נחשב מהיכי תיתי, ומהני להוציא ממון. ומ"מ תוס' הקשו דכיון דלענין איסורין נחשב דאיתרע הפשטות, כ"ש לענין ממון.

4 ולכאורה לדברי החזק"א [עב ז] ניהא דכל המחדש דבר נחשב שמוציא ממון, וה"נ החזקה מחדשת להוציא אותה מכלל פשטות הנשים. ולא תליא בדיון 'רוב' להוציא הממון. [וצ"ב א"כ מה הקשה בתוס'].

5 והשמעתתא שם כתב דאף דתוס' נשאר בקושיה, ול"ל הך סברא. מ"מ ר"י שתי' דמהני ב' פעמים בשור המועד ס"ל כן.

6 ע"פ הגמ' חגיגה ג: איזהו שוטה, דבחד מינייהו אמרי' אימור וכו', אבל כשמצטרף ג' קושיות אמרי' תי' א' שלשתם ולא ג' תי'.

7 וכ"כ החזק"א [קח ד] דחזקת ג' פעמים הוא משום דאין דרך מקרה להתמיד ולשנות ג' פעמים בלא סיבה, לפיכך מחזקין סיבה א' לכל.

8 [וה"נ בוסתות יטרה למפרע מה שנגע במעת לעת דנדה, דמי שיש לה וסת דיה שעתא].
9 והביא כן מהא דאמרי' גבי חזקת ג"ש [ב"ב כח]. דילפי' משור המועד, והוה בירור החזקה למפרע. וציין לדיון עד"ז כשהוחזקו ג' קמיעות [בט"ז או"ח שא טו], דאמרי' דאף הראשונים הוחזקו ע"ז.

10 והחזק"א הוסיף דאילו יתברר דב' פעמים הראשונות היתה בריאה, ודאי לא הוה חזקה בשלישית.

9 ויש להקשות עוד דאפשר להעמיד עכשיו נידון על הראשון, ונוכל להוכיח ע"פ חזקת ג' פעמים דהוה עקרה. וצ"ל דלא שייך העמדת נידון על דבר שהיה בעבר [והחזקנוהו אחרת]. [ואפשר עד"ז ליישב אף קו' הקובה"ע, דל"ש הכרעת חזקה לדון על מה שהיה אתמול. ואף דכלפי השלישי דנים את שלשתם מחמת סיבת העקרות. אבל נידון הראשון כבר הוכרע, ולא נחשב נידון לפנינו].

10 ועל הצד דהשתא הוא דכחשי אין כאן ג' מקרים' דיקבע עפ"ז חזקה.

אבל החזו"א [קח ד] הוכיח מזה דחזקת ג' פעמים ל"מ כלל להוציא ממון, כיון דהיתה בחזקת בריאה. אלא דכלפי השלישי השתא יהיבין לה דין עקרה. [וכוונת הגמ' השתא הוא דכחשי דמה דהוחזק עכשיו ל"מ לקודם].

תוד"ה א. אבל הכא אין בידו לבדוקה וכו'. ובחי' ר"א מן החר' תי' דהכא מגרש במצוות רבנן, והוה כאילו אמר להדיא משום בנים וכו'.

בא"ד והר"ש מדרוש' תי' דהתם יש לחוש שתקבע וסת כמו שהתחילה קודם גירושין, דאגלאי מילתא דבעוד שהיא תחתיו איבריאת. [ואחרי שקבעה בג' פעמים חזינן דאף פעם הראשונה הוה מחמת סיבת הוסת]. ובקה"י [שם] הקשה מ"ט לא אמרי' השתא הוא דברייתא, כדאמרי' בסוגיין דהשתא הוא דכחשי. ותי' דמהך סברא הוה רק ספק, ומ"מ מחמת ספק [או חזקה] יכול לקלקלה. והביא בשם החזו"א דכיון דטבע כל אשה שיש לה וסת תלינן כל ראייה בטבע הוסת. משא"כ בסוגיין עקרות לא שכיחא.

הוא אומר מינה

הוא אומר מינה. הרמב"ן כתב דמשמע מרש"י דטוען שהיא מתקשה בשעת תשמיש וכו' [דהוה מסימני אילוניית לק' פ:]. ובתוס' חד מקמאי כתב דמעיינה סתום ואין לה וסת [ע"פ הגמ' כתובות י:']. ובחי' ר"א מן החר' כתב כלומר שאינו כן, אלא מחמתה [ומשמע דאינו טוען שיודע שמחמתה, אבל בהמשך דבריו מבואר דאיירי דטוען דממנה].

רש"י ד"ה מינה. יודע אני שמחמתה הוא, ולא אתן כתובה. ונידון סוגיין על הכתובה, וכ"מ ברי"ף. ועוד מבואר בראשונים [כ"כ בתוס' חד מקמאי סד:]. וכ"מ בתחילת דברי תוד"ה שבינן [דהכא תובעת להתגרש [מחמת טענה], והוא מכחיש. והבעה"מ [בפי' הא'] ותוס' חד מקמאי [סד: בשם אביו] פי' דאיירי אחר י' שנים ואינה רוצה להתגרש, דאומרת דהוא עקור². וכתב בתוס' חד מקמאי דלפ"ז הא דאיתא בגמ' אמר איזיל איבדוק נפשיה קאי אמתני', ואינו המשך מהנידון הקודם.

ולדעת רש"י והרי"ף לדבריו הוה מינה ואין לה כתובה, דהוה כמו אילוניית. ומשמע דהוא נאמן להפסידה כתובה, אלא דכיון דטוענת ברי דמיניה אינה נאמנת. וצ"ב מה ס"ד שהוא נאמן להפסידה כתובתה. והריטב"א תי' דכיון דשהה י' שנים [הוה רגליים לדבר], ונאמן בטענת ברי להפסידה. וכע"ז כ' המלחמות. [ולכן מהני דהיא ג"כ טוענת ברי].

והבעה"מ הביא בשם ר' אחאי גאון דאיירי אפי' תוך י' שנים. והמלחמות חלק דתוך י' ודאי אינו נאמן, דא"כ מה הואילו חכמים בתקנתם דתקנו כתובה. [והראשונים הביאו את דברי ר' אחאי בכמה אופנים].

והרמב"ם [אישות טו ח, ט] כתב דכל ששהה י' שנים, והיא טוענת דמיניה [דאינו יורה כחץ, והחזו"א קח ז כתב דנכלל בזה כל החסרונות מצד הבעל, והכל נגרש אצל האשה] נאמנת³. [אבל אם אינה טוענת אין לה כתובה]. ומשמע דהא דתלינן בזכותו היינו דוקא בטוענת דאינו יורה⁴ [אבל החזו"א כ' דהתם כשהוא אינו טוען ברי].

והראב"ד השיג דבשהה י' שנים יש לה כתובה, וסוגיין איירי בשלישי. [וכ"כ תוס' בשם הר"י בר"מ]. ולפ"ז טוענת דראויה לו, ואינו מקח טעות.

אמר רבי אמי דברים שבינו לבניה נאמנת, הוא לא קים ליה וכו'. דכיון דהיא טוענת ברי נאמנת, והוא אינו יודע, ברי ושמא ברי עדיף⁵. ובתוס' חד מקמאי הקשה היאך מוציאה כתובה בטענת ברי, ותי' דבשעת נישואין נתחייב לה ודאי, והוה אינו יודע אם פרעתין [משא"כ ספק מוכת עץ דמעולם לא נתחייב לה⁶]. והרשב"א כתב דלרש"י והרי"ף נחא דאיירי שלא

- 1 אמנם שם מבואר דיש לה כתובה, וצ"ל דהכא אין לה כלל.
- 2 אבל ברמב"ם ושאר מבואר דאף דנאמנת דאינו יורה כחץ [כלפי כתובה], מ"מ חייב להוציאה. וכ"כ הבי"ש קנד כג. וע' בסמוך.
- 3 וכתב הרמב"ם דיש לו להחרים על מי שטוענת דבר שאינה יודעת ודאי. וה"ה [הל' ג] כתב דהכא אינו טוען ברי ולכן ל"ש שבועת היסת.
- 4 והלח"מ דן א"כ אמאי כייפינן לו להוציא, אם תלינן דאינו יורה. [אבל האחרונים דנו דדעת הרמב"ם דאמרי' דמשום דלא זכה ממנה לכן אינו יכול, אבל באשה אחרת דיזכה ממנו יהא לו כח].
- 5 אבל בגמ' בנדרים צא. [הו' בס"ד התוס'] מבואר דנאמנת יותר במקום שהבעל יודע, דחזקה שאינה מעיזה פניה. אבל סוגיין משום טענת ברי לחוד [וכ"כ המלחמות].
- 6 וצ"ב דטוען דיש בה מום, והוה מקח טעות מעיקרא. [ומשמע מדבריו דהנידון שהיא גרמא לגירושין, ולכן אין לה כתובה. וצ"ע].

הוחזקה ג' פעמים ובא להוציא בלא כתובה¹. אבל לדעת הראב"ד [והר"י בר"מ בתוס'] דאירי בשלישי, אמאי יש לה כתובה ע"י טענת ברי, הא ברי ל"מ להוציא ממון [וכה"ק ר"י בתוס']. והרשב"א כתב דאפי' שהוא ג"כ טוען ברי שהיא עקרה, מ"מ אם הוא אינו ראוי להוליד לא נחשב בכך מקח טעות.

תוד"ה שבינו. ואי לא שהה ניחוש שמא עיניה נתנה באחר וכמשנה אחרונה. אבל הר"ף הביא בשם הגאון דסוגיין קאי כמשנה ראשונה בנדרים, אבל חזרו לומר דעיניה נתנה באחר. והר"ף חלק דהכא ל"ש עיניה נתנה באחר דאחר י' שנים חייבים להוציא בע"כ, וכל הנידון על הכתובה. ותוס' תי' דכיון דשהה י' שנים יש רגלים לדבר ויש להאמינה. ולתי' הב' בתוס' בכל באה מחמת טענה גמורה לא חששו². והראב"ד פי' דהגמ' בנדרים איירי בטענת דאינו נזקק עמה, במיגו דאינו יורה כחץ [והראשונים האריכו להקשות ע"ז].

בא"ד ליכא לאוקמא וכו' ויש לו בנים, וכו' ומיהו י"ל דאין לתלות באונס שלו. כיון דקיים פ"ו³ לא אמרי' דמחמתו [אלא שהיא טוענת דנתקלקל, ואינו יורה כחץ], וכל"כ הבעה"מ [בפי' הב', ה' לעיל סד: ועי"ש דהמלחמות חלק על סברא זו]. אבל תוס' בנדרים [צ:]: כתב יש לו בנים מאשה אחרת [ואפי' מתו דלא קיים פר"ו], אינה נאמנת דאינו יורה.

בא"ד והר"ש בר"ח פירש דהכא איירי בששהתה עם השלישי י' שנים וכרשב"ג. דכיון דבזה נאמנת בטענת ברי שלא להחזיק אותה כעקרה. והחז"א [קח ג] כתב דהיינו דוקא לרשב"ג, אבל לרבי כיון דכבר הוחזקה כעקרה, א"כ אינה נאמנת על כתובתה [ותמה בזה על הרמ"א קנד]. ועוד דכיון דנשאה בחזקת עקרה הוה כהכיר בה. [וצ"ע מתוד"ה נשאת].

אמר איהו איזיל ואיבדוק נפשא. לדעת רש"י והר"ף היינו שלא לשלם כתובה. [ובפשוטו קאי כשטוען ודאי שהיא עקרה, וכדלעיל]. וכ"פ הש"ע [קנד ו] שאם נולד לו משניה תצא שלא בכתובה. [שנתברר דהוה מחמתה]. ואם לא נולד לו משניה או יגרש, או ישא שלישיית וכו'. והגר"א [ל] כתב דלדעת תוס' דהנידון בסוגיין שתובעת להתגרש, א"כ אם ילד משניה אם אינו רוצה לגרש לא יגרש. אבל אם רצונו לגרש יתן כתובה. [וע' חז"א קח א דנתקשה בכ"ז].

נושא אדם כמה נשים על אשתו. הריטב"א [לעיל מד] כתב דהיינו במקום שנהגו לישא כמה נשים, אבל אל"כ הוה כמו שהתנה דאינו יכול לישא על אשתו [והו' בפוסקים עו]. אבל הריטב"א [כאן] כתב דבמקום מצווה לא אזלי' בתר מנהג. וכתב הריטב"א דבמקום מצוה לא החריס רבינו גרשם דלא לישא על אשתו [וכ"כ לעיל שם דבמקום יבום לא החריס]. והו' בזה ב' דיעות ברמ"א [א ח].

והוא דאית ליה למיזנייה. החלק"מ [א יג] נסתפק האם הוה דין מצד האשה או מצד ב"ד, דאף אם היא ניחא לה אסור כשאין לו אפשרות לזון. והביא דבראשונים משמע דתליא בהאשה. ובדבר שבממון תנאו קיים.

סה:

א"ר אמי אף בזו נאמנת. [פי' הריטב"א דלשניהם טענת ברי]. והרמב"ם [אישות טו יג] פסק דמשביעה היסת, שבטענה זו יתחייב ליתן כתובה. והראב"ד השיג דחכמים האמינוה משום דלא מחזקה נפשה בעקריות. ועוד כי הגירושין מחייבתו ואין מח' בכתובה.

הוחזקה לנפלים. פרש"י ויוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות ממנה. משמע אף תוך י', וכ"כ הראשונים [והוה חזקה דהוא לא זכה]. והמאירי כתב דדוקא אחר י' שנים, אלא דאם לא הוחזקה מונין משעה שהפילה, והשתא מונין מתחילה י' שנים. אבל הרא"ש כתב דאין לה כתובה דאתרעי גופא שלעולם לא תגמור הריונה, והויא כמו אשה שהוחזקה אצל ב' בנ"א.

וחזרה והפילה וכו' הוחזקה לנפלים. הרמב"ן כתב דבזה אף לרבי בעי ג' פעמים, דנשאת בהיתר. א"נ משום הכי קי"ל בזה לקולא כרשב"ג. והריטב"א הוסיף דיש הרבה נשים שמפילות בתחילת עיבוריהם.

1 אלא דכיון דטוען ברי דמחמתה רוצה להפסידה [כיון דשהה], וכיון דאף היא טוענת ברי דהוא עקור אינה מפסדת. [אבל אם היה טוען דאינו עקור, מ"מ לא זכה וצריך לשלם כתובה. וי"ל דכיון דטוען דמחמתה נאמן [כיון דשהה], אם היא אינה מכחישתו].

2 [ובתוס' חד מקמאי סד: כתב דלפ"ז משנה ראשונה איירי דלא באה מחמת טענה, וס"ל דאשה מיפקדה אפר"ו].

3 וכתב החז"א [קח א] דצ"ל דאירי דיש לו בן ובת.

4 וצ"ל דכוונתו דאדעתא דהכי לא התנה.

אין דרכו לכבש. פרש"י [קידושין לה]. את הארץ במלחמה, וכל היכא דלא קרינן ביה וכבשוה לא קרינן ביה פרו ורבו. אבל הרע"ב [במשנה] כתב דאיש דרכו לכבוש את האשה. וכע"ז כ' רש"י עה"ת [בראשית א כח] לדרשא בעלמא, אבל לא לפרש דרשא דהכא].

מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. הריטב"א כת' פי' לרבים, אבל לחבירו אמר' בערכין טז: עד הכאה. וכ"פ הרמ"א [תרח ב], וע' ביאו"ה.

וכתב הריטב"א דהא דאמר' שבת נה. דיש מצוות תוכחה אפי' שסבור שלא ישמעו, היינו פעם א', כי אולי ישמעו. ועוד כדי שלא יהא להם פתחון פה. אבל אחר שהוכיחם פעם א' ומכיר שלא ישמעו עוד, מצוה שלא לומר להם כלום. [וע"ש בביאו"ה].

מותר לשנות בדבר השלום וכו' מצוה. ע' תר"י דאינו שינוי גמור. [והאחרונים חקרו האם משנה מפני דרכי שלום הוה בגדר 'אמת', או דהותר לעבור באיסור זה]. וע"ע מש"כ בזה סג.

כי הא ודאי כפינן. [תוס' סד. מבואר דהיינו בשוטי]. תוס' העמידו סוגיין בידוע שהוא עקור. ומדברי תוס' בע"א מבואר דאף בשהה י' שנים [וכגון שיש לו בנים קודם, דאל"ה כופין משום פר"ו]. והרמב"ם [טו י] פסק דאם שהתה י' שנים והיא אומרת דאינו יורה כחץ, ובאה מחמת טענה. והראב"ד השיג דאף בלאו הכי מהני טענה.

כתב הריטב"א דוקא כשאין לה אפי' בן א', ויל"א אפי' בת נחשב חוטרא לידה ומרא לקבורה. תוד"ה כ. פר"ח דתוספת ל"ל דאדעתא למיפק לא אוסיף לה. [דכיון דהיא גורמת שיוצא]. אבל בשהה י' שנים לא תליא בדידה, ולכן יש תוספת וכ"פ הרמב"ם [טו ח], והראב"ד פליג דאדעתא דתיפוק ל"ל כתובה.

בא"ד פסק ריצב"א וכו' היכא דהודה דאין יכול וכו' כיון דאין יכול לקיים מצוות עונה. ובתוס' נדרים [צא]. הוכיח כן דהא אפי' אני בבגדי וכו' יוציא ויתן כתובה¹.

ומבואר בתוס' בסמוך דאירי אפי' כשיכול לעשות הכנסת עטרה וחיתת ביאה. ומבואר דלא מתקיים בכך מצוות עונה, וכ"כ השע"מ [איסור"ב ג טו בסופו] ובאר היטב [עו א] דבהעראה אינו מקיים מצוות עונה.

בא"ד ומיהו אם יכול להתקשות וכו' דיש כאן חיתת וכו'. ובתוס' נדרים [צא]. כתבו דהעראה לבד לא סגי דאף דקי"ל העראה כגמ"ב לענין חיוב עריות הכא לענין חיתת לקנות תוספת אינה ביאה. וכן מי שאינו ברי להתקשות אין 'חיתת ביאה', ואפי' למ"ד משמש מת חייב².

הר"ל צער לידה. הריטב"א כתב דהיינו צער, אבל משום סכנה אף מי שמצווה מותר לו לשתות³.

אזלא אשתיא סמא וכו'. משמע דכיון דאינה מצווה בפר"ו הותר לסרס. והאחרונים הקשו דמשמע בגמ' שבת קי: דשתיית סם הוה בכלל איסור סירוס⁴, ואיסור סירוס נהוג אף בבהמות, ולא רק במקום מצוות פריה ורביה. ובמנח"ח [רצא ג] נקט דיש מיעוט דאין איסור סירוס בנשים, אבל תמה על החינוך שם וכמה ראשונים דמשמע דהטעם משום דאינם מצוות בפר"ו.

סו.

מנהג הפקר נהגו בה. והגמ' גיטין לח: הו' דאע"ג דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, כיון דלא אפשר משחררים. ותוס' [גיטין מא: ד"ה כופין] כתבו דאף דבמקום שפשע לא אמר' חטא כדי שיזכה חבירך, כיון שהיתה מחזרת אחריהם ומשדלתן חשיבי כאונסים. ועוד דמצוה דרבים שאני [כדאמר' בגמ' גיטין לח].

חדרן עלך פרק הבא על יבמות

1 אף כשאינה באה מחמת טענה [ואף דהוא אונס בדבר]. אלא דאין כופין, וכמ"ש תוס' לעיל סד. [וע' פתח"ת קנד ז].

2 אמנם משמע [דאף למ"ד פטור] נחשב 'נישואין', ואף דאינו ראוי לביאה בקישוי [וע' תוס' עב. ד"ה מבחוק]. [וכ"מ במשנה פא. דסריס חמה מאכיל בתרומה, ואף דהרמב"ם [איסור"ב א יא] כ' דאינו מתקשה].

3 לכאור' היינו משום מצוות פר"ו, אבל צ"ע היאך הותר איסור סירוס, לא ישמש ולא יסתכן. [וצ"ל דבסם שאני. וצ"ע מהגמ' שבת קי:].

4 אבל הרמב"ם [איסור"ב טז] כתב דבסם הוה איסור ואין לוקין עליו. ובנשים מותר [דנחית דרגא].

בס"ד

פרק אלמנה לכה"ג

הקדמה – דין קנין כספו

בברייתא [בגמ' בסמוך] דרשי' דאשת כהן ועבד כהן אוכלים בתרומה מקרא ד'וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו'. ועוד מצאנו [בגמ' סו:]: דבהמת כהן אוכלת בתרומה, והר"ש [תרומות יא ט] הביא דאף זה דרשי' מקרא דקנין כספו, דמשמע אפי' נפש בהמה.

עבד כהן - האחרונים חקרו האם אכילת עבד כהן הוה כאכילת בהמתו, דנחשב עי"ז אכילת ממון כהן, או דעבד כהן נתקדש ונחשב דיש בו דיני כהונה. ובקוב"ע [מז ב] הביא מדברי הרמב"ם [פיה"מ גיטין יא:]: דעבד כהן אוכל בתרומה 'מפני שהוא קנינו', משום דנחשב אכילת רבו, ולא נחשב זכות שיש לעבד¹. ועפ"ז ביאר הקוב"ע הא דשפחה אוכלת בתרומה, ואף דהוה זונה [ע' לעיל סא:], ואף דאשת כהן זונה אינה אוכלת בתרומה [ואף בזכות בעלה], וע"ע לעיל נז. דהאחרונים תי' בכמה אופנים.

מצוה - במשנה ראשונה [תרומות ח א] כתב דנראה דיש מצוה לאשת כהן ועבד כהן באכילת תרומה², והביא כן מהא דאיתא [שם, והו' בפסחים עב] דנחשב טעה בדבר מצוה³. וכתב דלפ"ז צריכים לברך כשאוכל תרומה, ודייק כן מלשון הרמב"ם [סו"ה תרומות] 'כל' האוכל תרומה מברך, משמע אפי' עבד⁴. אבל הדרך אמונה [ז יח בביאו"ה] כתב דאין מצוה על העבד, והוה מצוה על האדון וכהדלקת נר.

ועבד עברי דכהן ממעטינן [בתנ"כ אמור, ה' בכס"מ י ה] דאינו אוכל בתרומה, ע"ע לקמן ע.

אשת כהן - ובפשוטו משמע דהכהן מאכיל את אשתו דהוה 'קנין הכהן', אבל האחרונים [זכר יצחק לא, ישועות מלכו, קוב"ע מז ד, אמר"מ יג ג, משנת ר' אהרן כו] כתבו דאשת כהן יש לה דין אכילה מצד עצמה, דמתקדשת להחשב כוהנת, וכן לשון הקרית ספר [י]. וכ"כ הר"ש [תרומות ו ב] דנעשית כהנת בנישואיה⁵. והדרך אמונה דחה דנעשית ככהנת לענין שמותר לשלם לה תשלומי תרומה, וכמו דמהני תשלום ע"י שמאכיל בהמת כהן.

ובקוב"ע הביא כן מהגמ' [לעיל נז]. דאמר' שכבר אכלה, ואילו בבהמה פשיטא דאין לה היתור אכילה מצד עצמה אלא להבעלים, וצריך שיהא עכשיו כח לבעלים להאכילה. ובמשנת ר"א [כו ו] הוסיף דאשת כהן שמת בעלה הוה חידוש ד'חזורת' [ע' לקמן סז:].

ובפשוטו זה תליא מהיכן ילפי' דאשת כהן אוכלת, דבברייתא כאן דרשו אף אשת כהן מקרא דקנין כספו, אבל בספרי [קורח פי' ב] דרשי' מקרא דכל טהור בביתך⁷ [ודרשו מהתם אף ארוסה]. ובתוס' [סח.]. כתבו דדרשת הספרי הוה אסמכתא. אבל התוס' הרא"ש [קידושין י:]: כתב בשם ר"ת [סה"י ז] דקנין כספו הוה אסמכתא⁸. וכ"כ הריטב"א [כתובות נח.]. דקנין כספו אינו לענין אשת כהן כלל, אלא לענין עבד כהן. דאשת כהן ילפי' מקרא דכל טהור.

ובזכר יצחק [לא] נקט דדרשי' ב' גדרים, ומשום קרא דקנין כספו תליא בגדר הקנין⁹, אלא שאוכלת ג"כ מדין כל טהור. והאחרונים דייקו דהרמב"ם [ז ח] הזכיר דרשא דקנין כספו רק לגבי עבדים שקנו עבדים, משמע

1 והקוב"ע [מז ג] כתב עפ"ז דלא שייך לומר דיש חזקה שיאכל בתרומה, דתליא בדין בעלות [ועפ"ז ביאר דברי תוס' גיטין יב:].

2 והאחרונים הביאו דכ"כ תוס' גיטין יב: דיש מצווה באכילת תרומה [גבי עבד]. ובדר"א דחה דכוונת התוס' דהוה מצווה על האדון.

3 ובדרך אמונה דחה דמ"מ יש בזה פטור מחטאת כיון דאכלו ברשות.

4 אבל הדר"א כתב ד'כל' קאי אפי' אתרומת ח"ל, אבל אשת כהן ועבד כהן אינו מברך. [אבל בת כהן הנשואה לכהן מברכת].

5 והמשנ"ר נסתפק היאך יברך, אקב"ו בקדושתו של אהרן, הרי אינם מזרעו ששל אהרן. או דילמא מ"מ אוכלים מחמת קדושת אהרן.

6 ובמנח"ח [כב יח] כתב דאשת כהן פטורה מפדיון פטר חמור, דדינה כבת כהן ויש עליה קדושה דבעלה.

7 ורש"י עה"ת [אמור כב יא] הביא את שני הדרשות.

8 והתוס' הרא"ש הקשה ע"ז דבסוגיין מבואר דהוה דרשא גמורה, ולכן כתב דדרשת הספרי הוה אסמכתא. וכ"כ בתוס' הרשב"א [כתובות נח] ושוב תי' [ע"פ דברי ר"ת] דנהי דלא חשיבא אשתו קנין, כספו מיהא מקרי. [וצ"ב, ומשמע דילפי' מקרא דכל טהור, ומ"מ ע"ז הוה בכלל קרא דקנין כספו].

9 ובנשים שכופין להוציא נחשב דאין להם קנין, ואוכלת רק משום 'כל טהור בביתך'.

דהיא אוכלת אף בלא קרא זה.

ורש"י [קידושין י:]: כתב דארוסה כספה מאכילתה בתרומה, דכתיב קנין כספו הוא יאכל בו. וגבי נשואה כתב דפשיטא דאוכלת דדרשי' בספרי כל טהור בביתך. ובמשנת ר"א [כו ו] דייק מדברי רש"י דבארוסה אוכלת רק מחמת דין קנין כספו, וכל טהור בביתך קאי בנשואה. [והאחרונים העירו דבספרי מפורש דקאי אף בארוסה].

ונח' הראשונים במה אשה נחשבת קנין כספו, **דהתוס' הרא"ש** [קידושין ה] כתב דכיון דמושל עליה ומשועבדת לו מקרי קנין כספו אפי' קנה בשטר ובביאה. וכן מבואר ברשב"א [נדרים כט:'], והרשב"א [לקמן ע:]: דאשתו קרינן ליה קנין גמור דאין לה יציאה מחתחת לאדון אלא מדעתו [וכתב דהוה אותו דין ואותו טעם כמו עבד כנעני¹].

אבל בשיטמ"ק [כתובות נז] והאי נמי קנין כספו הוא שקנאו בכסף קידושין שלו. וכ"מ ברש"י כתובות נח. דקידושי ביאה מאכילים בתרומה דאיתקש הויות להדדי. ובאבנ"מ [שו"ת יז] דייק דמשמע דתליא במעשה הקנין להחשב 'קנין כספו'², ולא משום עצם [קנין] האישות³. וביאר דדבר פשוט דאשה אינה קנויה לבעל קנין ממון אלא קנין איסור⁴. ומצאנו עוד דבת כהן אוכלת בתרומה, וכן אוכלת מחמת בנה, וע"ע לקמן סז: וסט.

משנה. אע"פ שהוא חייב במזונות. מבואר דהבעל חייב במזונות העבדים, וכ"פ הרמב"ם [עבדים ט ז] דאע"פ שיכול לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך, בעבדי מלוג חייב במזונותיהם⁵, דע"מ כן הכניסה אותם. והרמב"ם [אישות כב כה] כתב דה"ה בהמת מלוג חייב במזונותיהם וכל צרכיהם. וה"ה ציין מקורו מכאן.

ובמצפה איתן תמה דאלמנה לכה"ג אין לה מזונות מהבעל כיון דאסורה עליו [כדאמר' לקמן פו:], ומי עדיף אינהו מינה. ועוד הק' האבי עזרי [תרומות ז] דדעת רש"י [לקמן פה., ותוס' שם פליג] דאף אין לבעל פירות נכסי מלוג. וכתב דצ"ל דאייירי דנתחייב בפירוש מזונות⁶, וקמ"ל דאפי הכי אינו מאכיל⁷.

בת ישראל שנשאת לכהן. האחרונים דנו דאוכלת מחמת ב' סיבות, דאשת כהן מתקדשת [הו' לעיל], ומצד הקנין. אבל רש"י [ד"ה בת] כתב רק משום קנינו שקנה קנין.

בת כהן הנשאת לישראל וכו'. דאישות הישראל פוסלתה. וכ"כ הרמב"ם [תרומות ו ה] דכהנת אשת זר הרי הוא כזר [לענין אכילת תרומה⁸]. ובספר החינוך [רפג] ביאר דכשנשאת לכהן הוה כא' מצלעותיו. ובקריית ספר [תרומות ז] כתב דאע"ג דערל וטמא מאכילים בתרומה, היינו משום דתקנתם [בידם], אבל הך אין בידה להתגרש.

רש"י ד"ה הכניסת. ויש שמכנסת וכו' ואינה כותבת כולו. הרשב"א דייק דכל מה שנכתב בכתובה נחשב צ"ב, ואף שלא קיבל אחריות. אבל הרשב"א דייק מלשון המשנה דבעי קבלת אחריות להחשב צאן ברזל, ואם כתבם בכתובה ולא קיבל בהדיא אחריות הוה נכסי מלוג, והביא שכ"כ הרמב"ם [אישות טז א].

תוד"ה אלמנה לכה"ג, עבדי מלוג. לא חשיב בהכי קנין כספו שאין הגוף שלו וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דקנין הגוף מעכב שלא יחשב קנין כספו ע"י הק"פ [וכן נקטו כמה אחרונים]. והאחרונים הקשו דסגי בחיוב אחריות לאכילת תרומה [כדאמר' בע"ב], וכן למ"ד שכירות קניא [ע"ז טו] אוכל בתרומה, ואף דלא עדיף מק"פ כקה"ג. [וע' בע"ב].

- 1 שכתב דאשה המתקדשת לאיש קנויה לו לגמרי וקנין כספו קרינן לה, ומהאי קרא אוכלת בתרומה. ועפ"ז כתב דאם מתקדשת לזמן הוה קנין פירות בלבד. [ובאשה לא שייך לומר כן].
- 2 משא"כ עבד עברי יוצא בגרעון כסף ושש ויובל, ולכן לא הוי קנין הגוף גמור.
- 3 והקוב"ע [מז ז] כתב דלפ"ז הא דעבד כהן אוכל בתרומה, ואשת כהן שאוכלת הוה ב' דינים, דבעבד תליא במה שיש בו קנין [בעלות] ממון, ואילו באשה הוה משום שקנאה בכסף. [ובהשמטות הוסיף דדרשי' 'קנין' קאי אאשה, ו'כספו' קאי אעבד]. אבל הביא דבאבנ"מ משמע דשייכא להדדי.
- 4 אבל האבי עזרי [עבדים ב] כת' דכוונת רש"י דאף קידושין ביאה הוה בגדר 'קנין' אישות, ולא איסור לחוד.
- 5 דהא דמעש"י לבעלה הוה רק מדרבנן, ועוד מדאורייתא אף ארוסה אוכלת בתרומה, ואין לבעל בה שום קנין ממון.
- 6 והראב"ד כתב דיכול לומר איני עובד ואיני זן. [והכס"מ כתב דהרמב"ם מודה בזה].
- 7 והאחרונים הקשו דלפ"ז צ"ב היאך למד הרמב"ם מכאן לכל מקום.
- 8 [ולפ"ז לא איירי בחיוב מזונות מדין נכסי מלוג, אלא התחייבות בעלמא. ויל"ד עפ"ז הגזירה בסוף העמ', דלא תליא באישות כלל].
- 9 ומ"מ לענין מתנות כהונה שאין בהם קדושה [זרוע לחיים וקיבה, פדיון הבן] אפשר לתת לכהנת הנשואה לישראל [כדאמר' חולין קלב, וכ"פ הרמב"ם בכורים ט כ], אבל חללה אינה אוכלת שאין חללים בכלל כהנים.

אבל **האבנ"מ** [שו"ת יז] כתב דכוונת התוס' דאכילת תרומה תליא ב'קנין איסור' [שמתירו בשפחה, והוכיח כן דהא באשת כהן ליכא קנין ממון¹], ורק כלפי הקנין ממון שייך לומר דק"פ כקה"ג דאין הגוף עומד אלא לפירותיו². אבל קנין האיסור אינו עומד לפירות ואינו מתבטל לקנין פירות. ובברכ"ש [יט] ביאר דין תרומה תליא שם בעלים על החפץ³, ולא שייך זכות לענין אכילת תרומה⁴. ולכן בזה ל"ש שהקנין פירות יבטל את דין הקנין הגוף. אבל יש שדנו דכוונת האבנ"מ דקנין איסור לא תליא בדין ממון כלל.

וה**אבנ"מ** כתב דהיינו דוקא בעבד כהן, אבל בבהמת כהן ל"ש קנין איסור, א"כ דין קנין כספו תליא בקנין הממון⁵ [ולכן למ"ד שכירות קניא אוכלת בתרומה⁶]. ועוד דנו **האחרונים** [אמר"מ יג ב] דבבהמה לא שייך איסור אכילה, ולא בעי שם קנין כספו להתיר, ולכן תליא בקנין הממון להחשב 'אכילת כהן'.

ולשון התוס' דמשמע דלמ"ד קנין פירות לאו כקה"ג ניחא טפי הוה לרבותא. ואתי מב' צדדים. אבל ב**אמר"מ** [כג כא, כב] כתב לפרש דהקנין איסור שייך גם לבעל הק"פ ווגם לבעל קה"ג. ובזה כתבו תוס' דאכילת התרומה תליא בקה"ג, והוא נחשב בעלים [על קנין האיסור] לענין אכילת תרומה. דהא המפקיר עבדו אוכל בתרומה.

בא"ד כמו שאין יוצאין בשן ועין. ובתוס' ב"ק [צ. ד"ה ר"מ, וב"ב נ.] כתבו דאינו יוצא בשן ועין, דאין לו כח לשחרר קה"ג של האשה [ואף שהוא נקרא 'אדון', מ"מ ל"מ שחרור ידיה להפקיע כח האשה]. ובפשוטו פליג אתוס' דידן. אבל האבנ"מ כתב דכוונת התוס' דהשחרור תליא בקנין איסור מהך סברא.

בא"ד וקצת וכו' גבי המפקיר עבדו וכו' אע"פ שאין לרב פירות אלא הגוף. הקר"א הביא מדברי התוס' דהמפקיר עבדו יש לרב עדיין קנין ממון, והקשה ע"ז מהגמ' גיטין מ. דמבואר דאין קנין ממון כלל. וה**אחרונים** כתבו דע"כ דכוונת התוס' להוכיח דסגי בקנין האיסור, וכמ"ש האבנ"מ⁷.

והאבנ"מ הק' דהר"ל לתוס' להוכיח דתליא בקנין האיסור, דארוסה אוכלת בתרומה אף דאין לו בה קנין ממון. ע"כ דתליא בקנין איסור⁸.

והאבנ"מ הקשה דלר' אלעזר בעינן עבדו המיוחד לו, ונימא דהקנין פירות מעכב שלא יאכל בתרומה, וכתב דכיון דתליא בקנין איסור לא איכפת לן בקנין ממון של זה. וכתב דלא משמע כן בתוס' דהשוו מידותיהן לדין שן ועין. וכתב עוד ד"ל דלענין תרומה קנין שקנה קנין אוכל, וכיון דהוא בעלים על הקה"ג אף הק"פ אוכל משום דהוה קנין קנינו.

קנינו שקנה קנין

אמאי להי כקנינו שקנה קנין וכו'. **האחרונים** חקרו בגדר אכילת קנין הקנין, האם הקנין הראשון מאכיל, או דהכל מכח האדון [והרשב"א כתב בשם הירושלמי דכולהו כי אכלי בכחו של כהן, וע' בסמוך]. וב**מנח"ח** [רפ כח] נקט דבזה נח' [בסמוך] האם קנין שאינו אוכל מאכיל.

וה**חזו"א** [קלד] כתב דדוקא אוכלת בשביל בעלה הוה גדר קנין, א"כ אף אם אינה אוכלת

- 1 ושוב כתב דכהן מאכיל את אשתו משום מעשה הקנין, ולא משום קנין האישות [הו' לעיל].
- 2 וכמ"ש **רשב"ם** [ב"ב ג] דק"פ בקה"ג דמי כאילו קנה גופו, שאין הגוף עומד אלא לפירותיו, והלכך ראשון קרוי אדון.
- 3 [והביא בשם הגר"ח דיש ב' גדרים בעלות, דיש דינים דבעי שיהא בעלים לשימוש הזה, וכגון כפל דסגי בבעלות לענין תביעת כפל, ונחשב זכות בחפץ. אבל דין קנס ל' של עבד תליא בהא דיש שם בעלות על החפץ].
- 4 ובחי' **ושיע' רב"ב** הוסיף דהאכלת תרומה אינו מזכותי האדון להאכיל את עבדו, אלא דהוא דין העבד, כיון דהוה עבד של כהן.
- 5 ומשמע דהדין קנין כספו תליא בגדרי הקנין שבכל חפץ [ולא שיש ב' דרשות בקרא דקנין כספו].
- 6 ולכאורה יהא תלוי בגדרי ק"פ כקה"ג.
- 7 ותוס' הקשו ממ"ד מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה, אבל הגמ' גיטין מב: מסתפקת האם אוכל בתרומה. ובקובצה"ע [מז ז] נקט דספק הגמ' בנידון זה, האם סגי בקנין איסור לחוד להאכיל בתרומה. אבל ב**אבנ"מ** מבואר דספק הגמ' דמעוכב גט שחרור נחשב שאינו בעלים גמור כיון דכופין לשחררו, אבל אילו אין דין כופין לכו"ע אוכל. [ובזכר יצחק לא הקשה דאשת כהן דכופין לגרש אוכלת בתרומה, כדתנן ע. דאשת פצוע דכא אוכלת, דכבר אכלה. ותי' דאשת כהן אוכלת מקרא דכל טהור בביתך].
- 8 וה**אמר"מ** [שם כ] כתב בארוסה הקנין ממון שייך לעצמה, ולכן אינו מגרע כלל. משא"כ בעבד דהממון ואיסור שייכי להדדי.

יכולה להאכיל את העבדים. אבל אוכלת בשביל בנה [ע' לקמן סז: וסט.] הוא משום דיש לה יחוס כהונה, ובחללה לא שייך יחוס כהונה, ואינה מאכילה את עבדיה. ועד"ז כתב האמר"מ [יג ד]. [וע"ע רש"ש].

תוד"ה מנין. דאכלי מכח האשה עצמה שאוכלת. והרמב"ן והרשב"א כתבו זכות היא שזכתה תורה לאוכלין שיאכילו וככהנים עצמן עשאן הכתוב. [ובפשוטו מבואר בדבריהם דאשת כהן האוכלת בתרומה נתקדשה ולכן אוכלים מצד עצמה, וע' בהקדמה. ורק במקום שאינה אוכלת בעינן לסברא דקנין שקנה קנין. אבל יש אחרונים שביארו דיש סברא לחלק בין קנין המאכיל, האם הקנין בעצמו אוכל].

רש"י ד"ה ומנין לאשה. או עבדיו שקנו עבדים. וגרס עבדיו שקנו עבדים. אבל ר"ח [הו' ברשב"א] גרס אשה שקנתה עבדים, ועבדה שקנו עבדים. דהוה קנין קנינו של האשה [קנין שלישי], וכ"פ הרמב"ם [תרומות ז יח].

רש"י ד"ה עבדיו. משכחת לה שנתן ע"מ שאין לרבו רשות בו. [והראשונים דנו דתליא ברב ושמאל נדרים פח.]. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דהוה שלו מדין מה שקנה עבד קנה רבו, אלא דס"ד דלא קרינן ביה וכהן כי יקנה'.

והרשב"א הביא דהירושלמי² מקשה דא"כ קנינו הוא, והרשב"א פ' שלא אוכלים בתרומה דהוה קנינו של עבד לחוד, ול"ל לכהן קנין בגוייהו [ולהאכיל בתרומה בעי קנין קנינו שיש רווח בזה לכהן]. אבל הריטב"א כתב דאע"פ שאין שום זכות והנאה לאדון הכהן, גזיה"כ שיהו אוכלים דקנין קנינו הם. והאחרונים נקטו דכן מבואר בדברי תוס' [ד"ה ועבדיו] דאיירי במפקיר³, וע"כ אין לאדון שום זכות ממון בהם.

והרשב"א הקשה דאחרי מיתתו עבד מלוג אוכלין מחמתה [בכשירה, וכדתנן סז, כיון שהיא אוכלת] אע"פ שאין ליורשים בהם כלום, וה"נ אמאי לא יאכלו מחמת העבד שאוכל'. והרשב"א תי' דהתם האשה עצמה היא אוכלת, ולכן מאכילה. והירושלמי איירי אאלמנה וגרושה דמתני'. [והאחרונים תמהו דהירושלמי איירי בעבד, והאריכו בדבריו].

שם. ובתוס' ר"פ [ותרי' ותוס' הרא"ש] הקשו אף באשה נימא מה שקנתה אשה קנה בעלה. ותי' דמייירי ע"מ שאין לבעלה רשות בהם, או בנתן לה מתנה דאין הבעל אוכל פירות. ועוד תי' בתוס' ר"פ דה"מ מדרבנן אבל מדאורייתא אין לבעל כלום בנכסי אשתו ובברייתא איירי מה"ת. [והאחרונים תמהו [על קושית הראשונים] דמה שקנתה אשה קנה בעלה היינו לענין קנין פירות, וכמ"ש תוס' בכ"מ, אבל קנין הגוף לעולם ש להאשה. ואכילת תרומה תליא בקנין הגוף, וכמ"ש תוס'. וצ"ע].

קנין קנינו. החינוך [רפ] כתב דדרשי' רק דעבד שקנה עבדים, אבל אם העבד השני קנה שלישי אינו אוכל. דכי יקנה הנפש קנין, ולא קנין הקנין. ורע"א הביא דרמב"ם [ז יח, ור"ח הו' לעיל] מבואר דעבדי אשתו שקנו עבדים יאכלו, והיינו קנין שלישי. והאחרונים [ישועות מלכו זכר יצחק לא] תי' דבאשה היא עצמה נעשית כהנת [וכיסוד הקובה"ע מז ד ואמר"מ יג ג], ונחשב עבדי עבדיה שלה. [ועי"ש בדרך אמונה בביאור"ה דהארין לחלוק].

ועבדיו שקנו עבדים. בגהש"ס ציין לדברי תוס' [נזיר סא:]: דעבד אינו קונה קה"ג בעבד אחר [וכמו דנכרי אינו קונה כקה"ג, לעי' מז.]. וכוונת רע"א להקשות דהאיך יהני עבד שקנה עבדים לענין לאכול בתרומה. [דבעי קנין איסור להאכיל בתרומה⁴]. והאחרונים תי' דעבד שלא טבל דינו כבהמה, דסגי ליה בקנין ממון לאכול בתרומה⁵ [ע"פ מש"כ האבנ"מ, הו' לעיל]. והאבן האזל [קוני' קנין כספו, סוף קדושה] כתב ד"ל דקנין הגוף נקנה לאדון, והעבד קנה קנין הפירות. ולענין אכילת תרומה בעי גם ק"פ וגם כקה"ג.

1 ומשמע מדבריו דגדר 'קנין כספו' תלי' במעשה הקנין [והאחרונים לא נקטו כן]. [ויל"ד דכהן שירש מאבי אמו ישראל אין מעשה קנין].

2 אבל הרמב"ן גרס בירושלמי באופ"א, דאף כשאין לו זכות כלל. והאחרונים האריכו בזה.

3 והרמב"ן הוסיף דאף מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה [הו' בתוד"ה אלמנה], וה"ה קנינו אוכל. אף דאין לרבו בו קנין ממון כלל.

4 ומשמע בדברי הרשב"א דהסברא שכתב לעיל דאשה האוכלת הוה ככהנת, שייך אף בעבד האוכל. אבל י"ל דזהו מה שתי' בסמוך.

5 וכמ"ש האבנ"מ ע"פ דברי התוס'. [אבל לר"ד י"ל דסגי בהא דיש לו קנין מעש"י [ע' לעיל מז]. ונחשב כבעלים לענין להאכיל בתרומה.

6 ונקטו דעבד שלא טבל אוכל בתרומה, וצ"ע דיש עליו שם 'ערל'. וערל אינו אוכל בתרומה.

כל האוכל מאכיל. וכ"פ הרמב"ם [ז יח] [כרבינא¹] דמדאורייתא לא אכלי². ובמנח"ח [רפ כח] כתב דלמ"ד דבעינן אוכל מוכח דאוכל מחמת הקנין. אבל לאינך מ"ד [דהוה גזירה] דל"ב י"ל דאוכל מחמת האדון הראשון.

והרמב"ם [תרומות ז כ] פסק שאם נשא שניה, אוכלת בתרומה [דאינו מתחללת³], אבל עבדי מלוג אין אוכלים. [והרדב"ז הביא מקורו מהירושלמי, אלא שבפשוטו כוונת הירושלמי בתמיה]. והאחרונים תמיהו דכיון דהיא אוכלת אמאי לא יאכלו עבדים מחמתה. והזכר יצחק תי' דהיא אוכלת מקרא דכל טהור בביתך, אבל מדין קנין קנינו אינו מאכיל, כיון דכופין להוציא. והאבה"א [קו' הנ"ל] כתב לפרש דבשנייה קנסו שאין לו זכות בנכסי מלוג שלה, וי"ל דהרמב"ם ס"ל כדעת הירושלמי דקנין קנינו אינו אוכל אא"כ יש לו בה זכות.

פומייהו הוא דכאיב. פרש"י דעומדים ליתקן. וכתב המאירי דאע"ג דאיירי במתו אחיו מחמת מילה ואינו בר מילה [וע' לקמן ע.], אפ"ה אם יתברר בו סימני חוזק ובריאות חייב [וכ"כ שא"ר שם]. ותוס' [לעיל מד. ד"ה כל] כתבו דחרש נחשב עולה ליבום כיון דפומייהו הוא דכאיב [ולכאורה כוונתם ע"פ הגמ' כאן], ובפשוטו נקטו דכיון דהוה חסרון בהיכי תמצא נחשב 'בר חליצה', וה"נ בסוגיין נחשב 'בר אכילה' ולא בעינן שיהא עומד לתיקון. [ובדעת רש"י מבואר דאף חסרון בהיכי תמצא נחשב 'אינו אוכל'].

ובירושלמי איתא דעבד ערל אינו מאכיל בתרומה. והקר"א כתב דהירושלמי ס"ל דערל נחשב 'אינו אוכל', ודלא כסוגיין. וכתב לדחות דדוקא עבד דאינו מאכיל אא"כ הוא עצמו אוכל.

והרי ממזר מאכיל. פרש"י אם אמו אשת כהן. מבואר דנחשב דהבן 'מאכיל' את אמו, ולא רק דהוה סיבה לקשר לבעלה. וע"ע לק' סט.

רש"י ד"ה באלמנה כהנת. דלא גרעה הך אלמנה מעבד שקנה עבדים. המהרש"א ביאר דקושיית הגמ' [בתחילת הסוגיה] רק מעבד שקנה עבדים, דלא גרע אשה פסולה מעבד, אבל מהא דתניא אשה שקנתה עבדים לק"מ, דאוכלים כיון דהאשה כשירה לינשא לכהונה. [ועפ"ז תי' קושיית תוד"ה מנין].

סו: הדין עמה

רב יהודה אמר הדין עמה. בפשוטו משמע דגוף הכלי הוה שלה [וכדאמרי' בסמוך דנחשב בעלות לענין תרומה], וע' בסמוך. אבל בתוס' חד מקמאי כתב דכ"ש אם אומרת דמים אני נוטלת [והוא רוצה לתת החפץ], דהדין עמה. [וכ"כ המאירי בשמו]. אבל דעת הריב"ש [כב וק] דאינה יכולה לתבוע מעות, דכיון דהבעל אינו יכול למוכרם עדיפי מאפותיקי מפורש, ויכול לומר לה טלי כליך. וכ"פ השו"ע [פח ד].

משום שבח בית אביה. קצת משמע דבשאר מקבל צאן ברזל לכו"ע הדין עם המקבל, וא"צ להחזיר החפץ. ולכ"ה המאירי בסמוך. וע"ע בראשונים ב"מ ע:.

הדין עמו. בגמ' גיטין מד: מיבעי הכניסה לו עבדים האם נחשב מכירה [והמוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות], תיבעי למ"ד הדין עמו, כדדידה דמי, או או דילמא לא קני לגופיה כדדידה דמי, תיקו. ומבואר דאף למ"ד הדין עמו יש לאשה עדיין חלק בעבדים, ולא נחשב חוב ממון בעלמא. ופרש"י דאי מייית או מגרש הדרי לה. וצ"ב שהרי יכול לסלקו בזוזי. והרמב"ן ורשב"א [שם] כתבו דמסתמא עומדים להגבותם, ובאיתנהו בענייהו אין לה תביעה אלא עליהם⁵. אבל המהרש"א [גיטין] כתב דאם אינו מסלקו במילתא אחריתי אינו יוצא מרשותה⁶.

1 ולרבינא דוקא ב'קנין' אמרי' כן. ויל"פ דנחשב הקנין הראשון הוא המאכיל [וכמ"ש המנח"ח], אבל אכילה מחמת זרע הוה רק גורם ותנאי להאכלה, ועצם האכילה מחמת אביו [ולכן אף ממזר מאכיל]. ועוד דדוקא באכילה ע"י קנינו בעי שיהא אוכל.

2 והמנח"ח [רפ כז] נסתפק אם עברו ואכלו האם חייבין בקרן וחומש, או דינם כמו האשה עצמה דאינה חייבת בתשלומי תרומה [ע"ע לקמן סח:], ויש לעבד דין כהונה כמותה.

3 ולא נחשב אפי' משתמרת לביאה פסולה.

4 וכן נקט רע"א [שם] דהקשה דאף מלך נחשב 'פומייהו כאיב', ואף דאינו ראוי לתיקון לחליצה. [וע' קובה"ע ה ד, ה, יג].

5 משמע דאין לה תביעה לקבל כסף וכריב"ש, ודלא כתוס' חד מקמאי [א"נ כוונתם דבסתמא התביעה על מעות].

6 ולכא' יש לפרש דיש לה בעלות [שעבוד הגוף] על החפץ כל זמן שאינו מסלקו במילתא אחריתי. ויל"ד א"כ הבעל אינו מוכרו כל זמן שלא סילק במילתא אחריתי, א"כ אמאי אמרי' תניא כוותיה דר' יהודה [בסמוך].

וכע"ז איתא בב"מ ע: דבהמת צאן ברזל אינו חייב בבכורה, דנחשב יד נכרי באמצע, דאי לא יהיב זוזי אתי נכרי ותפיס לבהמה [והראשונים שם כתבו עד"ז].

ר' אמי אמר וכו' הואיל וחייב באחריותן יאכלו, אמר רב ספרא וכו' ולעולם לאו ידיה הוא. מבואר דלרב יהודה כיון דהדין עמה נחשב 'לאו ידיה'. ובפשוטו מבואר דאף קודם גוביינא הוה נכסים שלה, וכ"כ הריטב"א. והריטב"א כתב דרבא בסוף העמ' פליג וס"ל דכיון דמחוסרין גוביינא כדידיה [וכ"מ ברשב"א בסמוך]. אבל תוס' [ד"ה עבדי] משמע דאין בזה מח', ואף דמחוסר גוביינא אינו ראוי לאכול בתרומה. ובת"י ביאר דר' יהודה ס"ל דכיון דהבעל אינו יכול למכור לאו כדידיה דמו, דאין גופן קנוי לו.¹

ולעולם לאו ידיה. בפשוטו משמע דמח' ר' אמי ור' יהודה האם נכסי צאן ברזל נקנים לבעל, ובזמן חיוב הכתובה הוה חוב להחזיר, או דהוה כשומר חיוב אחריות בעלמא עליהם² [ועוד נח' האם סגי בחיוב אחריות להחשב בעלים לענין תרומה] [וע"ע בברכ"ש כ ג דהאריך בזה]³. אבל החזו"א [עה יא] כתב [דאף למ"ד הדין עמה] הוה שלו משעת נישואין [לענין זולא], וע"י חיוב האחריות [בגוף החפץ] נחשב כבעלים, דאילו הוה התחייבות דמים בעלמא לא יאכלו מחמת זה בתרומה⁴. [וצ"ב הגדר בזה].

אמר רב ספרא, הואיל וחייב באחריותן קתני, ולעולם לאו ידיה הוא. הריטב"א כתב דליכא למימר דאוכל בתרומה משום חיוב אחריות לחוד, דבעי קנין כספו. אלא דרב ספרא ס"ל דלגבי אכילת תרומה סגי בקנין כל דהו [ואינו שלו לכל דבר]. וסגי בחיוב אחריות להחשב קנין כספו. והאחרונים [גר"ז בסה"ס עח:] ביארו דנחשב שיש לו בעלות וזכות בגוף החפץ מחמת החיוב אחריות⁵ [ונחשב קנין כל דהוא, וכמ"ש הריטב"א].

והאחרונים הקשו דאע"ג דהוה בעלים על זכות החיוב אחריות, מ"מ יש בעלים על הגוף, ותוס' [בע"א] כתבו דאכילת תרומה תליא בקנין הגוף. [וע' ברכ"ש כ ג דהאריך דסגי דהוה יש לו קנין להחשב שלו].

ובשו"ע [רמז ד] הו' [בשם ס' התרומה וסמ"ג] מח' כשהשכיר שור לגוי וקיבל עליו אחריות ויוקרא וזולא, ד"א דאין איסור שביתת בהמתו, ו"א כיון דאינו יכול למכור נקראת בהמת ישראל. והגר"א [שם] ביאר דנח' האם למסקנא קי"ל כסברת 'הא לא דמי', והאם חיוב אחריות נחשב כשלו. [וע"ע בסמוך].

אכילת בהמה בתרומה

הרי זה יאכילנו כרשיני תרומה. תוס' [ד"ה ישראל] כתבו דכיון דהבהמה הוה קנין כספו של כהן אוכלת. וישראל אינו נהנה אלא הדמים, והוה כמוכר תרומה לכהן. [וצ"ב כוונת התוס', האם צריך ליתן הדמים לכהן, או דלא איכפת לן דנהנה הנאת דמים בעלמא, וביארו האחרונים דכיון דעיקר האכילה עיבור בהמת כהן, הנאה דממילא מותר בתרומה, וכדין נר לא' נר למאה].

ורש"י [ע"ז טו.]. הביא ב' פי', ולפי' הב' איירי כשנפלו לישראל מבית אבי אמו כהן⁶. ורש"י כתב בפ' הא' דאף בלא"ה מותר להאכילו תרומה, דתרומה ממון שאין לה תובעים. והכהן מסתמא ניחא ליה ומחיל שמאכילה הרבה כרשיני תרומה⁷. דמה לו להקפיד שאינה מיוחדת

1 ועוד תי' האבנ"ג [תמב ד] דכיון דאינו יכול לסלקו בזוזי אמרי' למפרע הוא גובה, ולכן אף דקודם גביה הוה של הבעל, מ"מ קושיית הגמ' שיאסר לאכול בתרומה דכיון שגבאו הוה של האשה למפרע ונמצא דאכל תרומה שלא כדין. [אבל בחי' ר' שמעון מערכת הקנינים יא נקט דלמפרע הוא גובה הוא רק כלפי המצב בחפץ שנגבה בפועל. והזמן של עד עכשיו אינו נגבה למפרע].

2 וכ"כ הבית מאיר [קטו] וכתב דהבעל אינו חייב בשמירה משום דהוה בבעלים [וכונסכי מלוג].

3 ובחי' ר' שמעון [קו' השעבודים א] כתב דע"כ דנחשב שקנהו קנין גמור, והוה חוב להחזיר חפץ מסויים. [ומשמע דכוונתו דע"ז נחשב שיש לה בעלות בעתיד, ובזה נח' האם מגרע לענין אכילת תרומה].

4 [ולכן כתב כשהאשה מתה א"צ לדין ירושה, ונח' בזה האחרונים, וע' מש"כ בזה לעיל לח.].

5 וכע"ז מצאנו למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי, דנחשב החפץ כממון שלו, כיון דיש לו זכות על החפץ. ולמ"ד דגורם לממון לאו כממון, זכות זה לא נחשב גוף החפץ. והאחרונים דנו ביסוד הדבר, האם הוא סברא דע"ז מקנה לו זכות תביעה וחלק בחפץ. או [דאף בלא הקנאה שלו] דעצם תביעת החפץ נותן לו זכות בזה.

6 ובתוס' ר"ד ע"ז כתב דאיירי דקנה כרשינים מיד כהן.

7 וכ"כ בחי' ר"א מן החר דקנין כספו דכהן הוא, וליכא גזל השבט דניחא ליה לכהן דלהוי כאילו הגיעה התרומה לידו שיתן בהעדרה [ומשמע מדבריו שמתקיים בכך נתינה]. והמאירי כתב דאע"פ שפורע חובו [שמוזנותיו עליו] בתרומה, מסתמא מוחל חובו.

לו. [אבל צ"ב דמ"מ לא נתקיים בכך מצוות נתינה]. אבל **תוס'** בע"ז [שם ד"ה ישראל] חלק דאיירי דאין מזונותיו על הישראל, אלא על הכהן.

תוד"ה כרשיני. דאם עיקרם לאדם היה אסור ליתנם לבהמה משום הפסד תרומה. והר"ש [תרומות יא ט] ומהר"י קורקוס [תרומות ט ז] הביאו מהירושלמי ות"כ דדרשי' הם יאכלו ואין הבהמה אוכלת. אבל בתוס' משמע דהוה משום סברת הפסד, והאמר"מ [יג א] דן בזה אי שייך דין משמרת בדבר הראוי רק לבהמה. אבל ברמב"ם משמע דאף פירות הראויין לאכילה מותר לבהמה, וכ"כ המהר"י קורקוס שם.

תוד"ה לא. והא דתנן וכו'. כוונת התוס' להקשות דבסוגיין מוכח² דתרומה אסור [לישראל] בהנאה [ולת' התוס' הנאת כליו], דאל"כ אמאי יאסר להאכיל לבהמה, הרי אינה מזהרת מלאכול.

ובתנ"י [וכן הר"ש תרומות שם] הביא ה"ר משה תי' דלהאכיל בהמתו אסור דהוה בכלל נפש וכו'.⁴ וצ"ב דלא שייך בזה גדר מאכלות אסורות, דהבהמה אינה מצווה שלא לאכול תרומה. והגר"ז [בסה"ס עמ' עח:] כתב דמלבד הא דיש בתרומה איסור אכילה לזרים, יש איסור מצד החפצא של התרומה שיאכל כדינו. וכתב דסיכה כשתייה הוה רק כלפי החפצא של התרומה, אבל מצד הגברא לא חשיב מעשה אכילה. וה"נ צ"ל דאכילת הבהמה אסור מצד החפצא של התרומה. [אבל לדעת התוס' אכילת בהמה לא נחשב אכילה כלל, ולכן אין איסור מצד החפצא].

והמרדכי [סו] הביא בשם ר' יקר לתרץ דהכא שאני דהבהמה מתפטמת מן התרומה, ונמצא הישראל יאכל תרומה. והמרדכי חלק ולא נראה דא"כ אנו אוכלים תרנגולם המתפטמין מן הרצים.⁵ והקה"י [מב] כתב דבתרומה אסור טפי נחשב גידולי תרומה. ועוד כתבו האחרונים [ע"ד הגר"ז] דבתרומה יש דין בחפץ שלא יבא לידי שימוש ישראל [מלבד האיסור בעצם האכילה], ולכן אף מה שגדל ממנו בכלל.

ועוד הקשו האחרונים דא"כ אף בבהמת כהן האוכלת תרומה, נימא דהבשר אסור לישראל. ובקה"י [שם] תי' דהוא ע"פ הגמ' כריתות ז. דכהן שסך שמן תרומה, נתחלל ומותר לבן בתו להתעגל בו. ולפ"ז ה"נ כשבהמת כהן אכלה, נתחלל ומותר לזר. ורק כשבהמת ישראל אוכלת אסור.

בא"ד הנאה של כליו וכו'. מבואר בתוס' דהנאת כליו אסור מדאורייתא [וכ"ד תוס' פסחים לג. ומנחות סז:], ולכן אסור להאכיל בהמתו.⁶ והר"ש [תרומות יא ט] הביא מהירושלמי דמליקין במבואות וכו' אף בלא כהן [וכ"ד הרמב"ם יא יח], וכתב ש"מ דמדאורייתא כל הנאות מותרות, ומשום צרכי רבים לא החמירו. ובמשנ"ל [תרומות ב יד] האריך בזה.⁷ והמשנ"ל נסתפק בדעת הראשונים דהנאת כליו תרומה אינה דאורייתא, האם בטבל מודו דהוה דאורייתא, או ס"ל דאף בטבל הוה אסמכתא בעלמא.

והאחרונים חקרו ביסוד איסור הנאת כליו, האם הוה איסור הנאה [וכ"מ בדברי התוס'], או איסור משום כליו התרומה [והביאו דכ"מ בר"ן פסחים לד.]. ובקוב"ש [פסחים קנח] הביא דבתרומה הותר נר לא, דכל האיסור שהכליו בשביל ישראל.⁸ והקשה א"כ אמאי לא הותר להנות כששורף לשם מצוות שריפה.

והמרדכי הק' דישראל ששכר בהמה, הרי נהנה הנאת כליו. וי"ל דכיון דעיקר ההנאה לקנין כספו מצי להאכילה.⁹

1 וכה"ק המהר"י קורקוס [ט ז].

2 והקה"י [מב] הק' דלס"ד דתוס' דאסור בכל הנאה, א"כ היאך הותר לזר למכור תרומה [וכדמבואר דכ"מ], הרי נהנה מדמיו. ע"ש.

3 וצ"ב דבסוגיין כהן מאכיל, ולדידיה שרי בהנאה, וישראל ממילא נהנה [והפוסקים] או"ח תמח ז ומשנ"ב ללא] דנו האם צריך למנוע מעכ"ם להאכיל את בהמתו חמץ בפסח. ולמש"כ הגר"ז דיש איסור אכילת ישראל מצד עצם התרומה, י"ל דאסור לכהן להנות באכילת ישראל.

4 והמנח"ח [רפ כד] כתב דנפק"מ לטעם הזה דאסור להאכיל אף לבהמת הקדש [והפקר], דאינו נהנה מאכילה זו. [ואף דמ"מ יש מעשה כליו וע' דרך אמונה ו א]. אבל המשנ"ב [תמח שענה"צ עה] הביא להסתפק האם מותר להאכיל כל איסור הנאה לבהמת הפקר, שממלא רצונו במה שמשביעה.

5 ובגמ' ע"ז מט. איתא דפרה שנתפטמה מכרשיני עבודה זרה תליא בדיון זה וזה גורם [וקי"ל דמותר].

6 ובמשנת ראשונה [יא ט] כתב דלפ"ז אם יש שותפות כהן בבהמה, מותר להאכילה אגב כהן. [ולא דמי לעבד של שותפין ע' סז]. וכ"כ בהג' ראמ"ה. [וכמה אחרונים דנו בזה]. אבל בדרך אמונה [ט ה] כתב דאסור משום נחשב שיש צד הנאת כליו דזרות.

7 והביא מדברי הירושלמי [דהיכא דאין לו חולין] הותר לישראל להדליק נר חנוכה בשמן שריפה, וע"כ דהוה איסור דרבנן. [ודחה דמצוות לאו להנות ניתנו]. וע"ע פנ"י שבת כא.

8 אבל אם נכרי ידליק ערלה, לא הותר לישראל להנאות, דלא הותר עיקר ההנאה.

9 וביארו האחרונים דהוה ע"ד ההיתר דנר לא' נר למאה, ולא נחשב כליו דישראל. [והוסיפו ד"ל דהוה

בא"ד דמשעת הרמה לא הותרה אלא לכהנים וכו'. באתון דאורייתא [ב] הביא מדברי התוס' דהאיסור תרומה הוא מחמת האיסור טבל, וכלפי זר אחרי הפרשה האיסור טבל עדיין קיימת [ועי"ש דהאריך בזה טובא].

נהי נמי דחייב בג'א, באונסיה ובכחשה וכו' מי מחייב. כ"ג רש"י. אבל הרמב"ן הביא הגי' נהי נמי דמחייב באונסיה, בכחש ובפחיתת דמיה מי מחייב [וכ"ג הרי"ף]. דקים לגמ' דה"ה כהן ששאל, לא יאכילנה כרשיני תרומה [אבל תוס' כתבו דשואל מאכיל]. והריטב"א כתב דאף לגיר' רש"י שואל אינו מאכיל.

הרי"ף הביא בשם הגאונים [וכ"ד ר"ח, וכ"כ הרמב"ם] אישות כב לה' [לדיק מהמשנה דדוקא כשמתו אמרי' דמתו לו, אבל אם עדיין קיימין ומשמישים מעין מלאכתן מחזירין בעין, ואע"ג דבלעי טובא]. והרי"ף חלק דמבואר בגמ' כאן דמתחייב כחשה.

חיוב אחריות כדירה

הא לא דמי אלא לסיפא וכו' כהן ששם יאכילנו³ וכו'. פרש"י הואיל וקיבלה באחריותו, כל כמה דלא הדרי דידיה הוא. וצ"ב דאמרי' לעיל דלמ"ד הדין עמה נחשב שלו, ואוכל בתרומה מחמתו. והמאירי חלק והוכיח מכאן דבשם יכול לסלקו בזו, אלא באשה משום שבח בית אביה לא מהני.

ובברכ"ש [כ ג] תי' [לרש"י] דלר' אמי כיון דחיוב אחריות הוה הוכחה שהוא של המקבל, א"כ הוה תנאי בעלמא להחזיר את הפרה, ואינו חסרון בבעלות. ובזה פליג ר' יהודה דכיון דאינו יכול למכור נחשב דאינו של הכהן, ומ"מ מהני חיוב אחריות להחשב שלו לענין אכילת תרומה [כשיש חיוב אחריות ופחת].

תוד"ה אבל. אלא איירי בשואל. משמע דשואל 'קניא' [ע"פ הגמ' בע"ז טו]. ע"י חיוב אונסים, ונחשב בעלים להאכיל תרומה. אבל בתוס' ר"פ כתב דאיירי בשואל דשם אותה בפחת דמים אם תיזול. [וע"ע בב"מ שם מתי מותר משום רבית].

תוד"ה עבדי. תימה לר"י וכו' דחשיב כעבדו [ע"י החיוב אחריות], דתרומה ושין ועין ענין א'. [וביאר האחרונים דתליא בשם בעלים, ולא בעינן בעלים לענין דין זה]. והתנ"י תי' דאף דמהני לאכול בתרומה, מ"מ אינו יכול למוכרה⁴, ולכן אינו יוצא בשן ועין.

בא"ד ועוד הקשה הר' משה כהן דמיחסרי גוביינא וכו' ויכול לשחרר. ותוס' ב"ק [פט: ד"ה מא'] כתב דהגמ' כאן ס"ל כר' נאני [בסמוך] דל"ל סברת מחוסר גוביינא כיון דאינו יכול לסלקה במילתא אחרית. [ותוס' כאן הקשו דהגמ' מקשה לרבא והא תניא כוותיה, מבואר דס"ל כן].

והרשב"א [שם וכאן] כתב [כע"ז] דפליגי האם שחרור מפקיע מידי שעבוד. ועוד כתב דיט לה שעבוד אלים, ולכן בדין מעכב זכותה שלא יצא בשן ועין. ובברכ"ש [כ ה] ביאר דלענין שין ועין תליא בבעלות בעצם, ולא סגי שיש זכות לענין דין זה. אבל בפשוטו כוונת הרשב"א [ע"ד התנ"י] דע"י השעבוד אלים, אין לו זכות ממון למכור ולשחרר.

והריטב"א כתב דנחלקו בגדר צאן ברזל, האם הוה שלו או שלה [ע"ד מש"כ לעיל]. וסיים והשתא נמי אתי שפיר מתני' דתרומה. דעבדיה אוכלים בתרומה דנחשב שלו דמחוסר גוביינא. אבל בתוס' משמע דאוכלים בתרומה מחמת האחריות. [וע' בסמוך]. והאבנ"ג [תמב ד] כתב דהוא משום דכשיגבה למפרע, יתברר שאכלו בתרומה שלא כדן.

משום דנחשב מחוללת ועומדת, ע"פ הגמ' כריתות ז.]. והתורת זרעים [סוף תרומות] הקשה דאף כהן ששכר מישראל, נימא דהכהן נהנה הנאת מזונות, ולא יחשב הנאת כילוי דישאל משום נר לא'. ותי' דהנאת אכילת הבהמה הוה יותר עיקרי מאשר הנאת הדמים.

1 הרמב"ם כתב כן בשם הגאונים, וכתב דמנהג פשוט הוא זה [וכ"כ הרי"ף דנהגו כדברי הגאונים]. וה"ה ביאר דכוונת הרמב"ם דס"ל כר"ף דדברי הגאונים הוה נגד הגמ', אלא דנהגו כן, ואדעתא דמנהג הכניסה לו. וסיים דבארצותינו לא נהגו כן.

2 והריטב"א הביא דכ"מ בתוספתא הכניסה לו עבדים וכו' נערים נוטלתם זקנים. ודחה דקאי בהכניסום בלא שומא.

3 ומבואר ברש"י דראיית הגמ' מהא דכהן ששם לישראל אינו מאכיל, וצ"ב אמאי לא הביאו מישראל ששם לכהן. ואפשר דסגי בצד כהן להחשב קנין כספו.

4 דאין לו בעלות אלא חיוב אחריות, ואף דנחשב שם בעלים לתרומה, לענין שו"ע בעי בעלים גמור. [או משום סברא דלאו כל כמיניה].

בא"ד ותי' הר"ש בר"ח דדייק מאבל לא לאשה, לאחר מיתה וכו'. והתוס' הרא"ש הוסיף דהיינו כר' אמי, דאי כר' יהודה נהי דיוצאין בשן ועין לאיש משום דמחסרי גוביינא, כ"ש לאשה¹. ומבואר דאין בזה סתירה שיחשב גם שלו וגם שלה², וכ"כ המהרש"א [ע' בסמוך]. והמגיה לאבנ"מ [שם י] כתב דלפ"ז הא דיוצאין בשן ועין לאשה היינו לרבנן, אבל לר' אלעזר אינו יוצא דבעי עבדו המיוחד לו.

ובחי' בית מאיר [כאן] יישב דדוקא לענין שחרור אמרי' דכשהפילה השן הוה כאילו תפסה העבד ושחררו, ונחשב מעשה גוביינא. אבל הקר"א פי' כוונת התוס' דאחרי גוביינא בב"ד יוצא בשן ועין לאשה³.

והמהרש"א הקשה א"כ אמאי לא אכלי בתרומה מחמתה, ותנן [סז]. דעבדי צאן ברזל לא יאכלו [משום חלקו של עובר]. והרי היא אוכלת מחמת הבנים, ויאכלו מחמתה. ותי' דלענין תרומה כיון דקיימי ברשותה בתרומה אינה אוכלת בתרומה, דהעובר פוסל. ודוקא לענין שן ועין לא נחשב שזה פוסל על זה [וכ"כ המגיה לאבנ"מ שם ט]. ורע"א והקר"א תמהו דמבואר בתוס' [בע"א] דעבדי צאן ברזל [דאלמנה לכה"ג] אוכלים בתרומה מחמתו [דמחוסרין גוביינא], ולא אמרי' דלר' יהודה הוה דידה⁴.

שם. לאחר מיתה. מבואר בתוס' דמחיים אינו יוצא בשין ועין ע"י, ואף דהדין עמה והוה שלה. אבל בתוס' ר"פ ותרי' [הנדמ"ח] משמע דלר"ש בר"ח אף מחיים יוצא לאשה למ"ד הדין עמה.

הרמב"ם [עבדים ה טז] פסק דעבדי צ"ב יוצאין בשן ועין לאיש ולא לאשה. והשעה"מ הקשה דהרמב"ם [אישות כב כו] פסק דהדין עמה, והך ברייתא מסייע למ"ד הדין עמו. ולמש"כ בתוס' למ"ד הדין עמה יוצא אף לאשה לאחר מיתה. והאחרונים תי' דל' דהרמב"ם קאי מחיים, אבל לאחר מיתה יוצאין אף לאשה, וכתוס' [ויוצא לאיש משום חיוב האחריות וכקושיית התוס']. והשעה"מ כתב דע"פ הריטב"א [וכ"ד הרמב"ן ורשב"א] נחא, דלמסקנא יוצאין לאיש משום דמחוסר גוביינא.

תניא כוותיה דר' יהודה וכו' לא ימכור. פרש"י שאם יגרשנה תטול כליה. משמע דלר' אמי יכול למכור, דחייב לה רק דמים⁵. והרא"ש כתב דלר' אמי יכול למכור ואחריות הדמים על הנכסים. והגר"א [רמו ד] כתב דמכאן למדו הראשונים דהיא דאינו יכול למכור לא מקרי שלו.

מכרו שניהם. פרש"י או זה או זה. אבל הראשונים [רמב"ן בשם י"מ, ריטב"א, תוס' חד מקמאי סז]. כתבו [ע"פ ר"ח הו' בתוד"ה הבעל] דאפי' מכרו שניהם [דאמרי' נחת רוח עשיתי לבעלי].

תוד"ה הבעל. פי' בקו' וכו' משמע דכל זמן שהיא חיה אינו יכול להוציא. אבל הרמב"ן [ושא"ר, וכ"מ בתוס' גיטין מא. בדעת רש"י] כתבו [דכוונת רש"י] דהבעל יכול לבטל לאלתר. והא דנקט ומתה לרבותא דאפי' דנתרוקן כל הזכות עליו, כיון דבשעת מכירה לא היתה לו בה זכות ודאית. אבל האשה אינו יכולה לבטל אלא לאחר גירושין.

בא"ד ונראה כפ"ח דאין המקח קיים כלל אפי' שעה א'. ועפ"ז כתבו תוס' [ב"ב נ. ד"ה אילימא] דבג' שדות [א' שכתבה לו בכתובתה וכו', שכולל נכסי צ"ב] מכרן בטל לאלתר, אבל בשעבוד שאר הנכסים בטל משעת טריפה. אבל דעת ר"י [בתוס' שם, וכ"כ הרא"ש כאן] דמקחן בטל רק משעת טריפה [וכ"ש בשאר נכסים, וכפשוטו הגמ' ב"ב שם]. והרא"ש מביא ירושלמי דאיירי כשמכרה לשעה, אבל מכרה לעולם המקח בטל.

הבעל מוציא. הרי"ף כתב דלא איפשיטא שפיר האם מוציאין. והראשונים נתקשו דל"מ חולק בדבר. והרמב"ן כתב דל"ל דרשב"ג מחמיר לשיטתו [גיטין מא]. לענין אפותיקי.

רש"י ד"ה לא ימכור. תטול כליה. מבואר דאיירי במטלטלין. וכ"כ הבעה"מ, והמלחמות

1 והאבנ"מ [צ כא] ביאר דלמ"ד הדין עמה אלים שעבודא דאשה, והוה כבהמת ארנונה [פסחים ו] דכיון דמתחילה נמי היתה שלה ואינו יכול לסלק, נחשב כשלה. אבל קונמות מפקיע שעבוד [בסמוך], וכיון דפקע השעבוד הוה שלו. ולכן יוצאין בשן ועין לאיש.

2 וכן נקט המהרש"א. אבל האחרונים דנו דהוה שלה רק מדין למפרע הוא גובה [ובינתיים לא נחשב שלה]. ולבית מאיר אינה 'שלה', אלא דשחרור הוה מעשה גביה.

3 אבל בתוס' הרא"ש מפורש דלא כן.

4 והאבנ"מ [שם] כ' דניחא למ"ד [בע"א, וכ"ד רבא] דאף עבדי מלוג אוכלים משום קנין שקנה קנין [אלא משום גזירה, ובזה ל"ש גזירה דמחיים אוכלים משום קנין הבעל].

5 אמנם יל"ד בזה ע"פ מש"כ הראשונים בסוגיה בגיטין [ע' לעיל].

האריך בזה. אבל תוס' בגיטין [מא. הו' בסמוך] כתב דאם מכרו אין מוציאין [במטלטלין] [וכ"כ האבנ"מ צ כא לדייק מהתוס']. והרמב"ם [אישות כב טז, מכירה ל ה] כתב דדוקא בקרקע אבל במטלטלין בדיעבד מכור. ובפשוטו העמיד את סוגיין בקרקע. אבל הגר"א [שם] כתב דכוונת הרמב"ם דנסתפק האם למסקנא אינו מכור [וסוגיין איירי במטלטלין], כדאמרי' בסמוך.

א"ל רבא לר' נחמן והתניא כוותיה וכו'. הראשונים הקשו דתניא כוותיה דתרוייהו. ובפשוטו כוונת רבא להקשות מאי חזית וכו' [ובתוס' ר"ד כתב והתניא 'נמי' כוותיה]. אבל בחי' ר"א מן ההר ביאר דתניא בהדיא, אבל ברייתא דסייעתא דר' יהודה לא תניא בהדיא שאם יגרשנה תטול כליה. וכ"כ הגר"א [שם] דלא הויה הוכחה גמורה ד"ל דהוה שלו ואינו יכול למכור. ועוד כתב ד"ל דיחידאה היא כרשב"ג [גיטין מא.]. דאפותיקי אין יכול למכור משום דאין דרכה שלא אשה לחזר [וכמ"ש הרמב"ן]. וכתב הגר"א דבזה פליגי ב' הדיעות בשו"ע [רמז ד, הו' לעיל] האם לענין שביתת בהמתו נחשב שלו במקום שאינו יכול למכור.

מחוסר גוביינא ברשותיה קא. הר"ף כתב כיון דחייב באחריותא. והרשב"א הקשה דא"כ הוה כשוכר דאינו ברשותו, ולכן כתב דהכא ברשותיהו עד שתגבה, ואין לאשה בהם אלא שעבוד.

ומשמע ברי"ף דהיורשים חייבים באחריות, וכ"כ רש"י [ד"ה מי] דהא אם נאנסו וכו' חייב באחריות. וצ"ב דהיורשים לא נתחייבו באחריות, אלא משום שעבוד נכסי המת. והגר"ז [בסה"ס עמ' עט.] כתב דאף דהיורשים אינם מתחייבים בחיוב אחריות, מ"מ יורשים את כל זכותו בגוף החפץ, דכיון דהאב נתחייב באחריות נחשב שלו. ועדיין קיים בתורת צאן ברזל כמעיקרא ולא נשתנה דין החפצא. ואף דעל היורשים עצמן אין חיוב.

והריטב"א הקשה דלר' יהודה הדין עמה, וכדידה חשבי, ואמאי נחשב מפקיע מידי שעבוד. וי"ל דרבא סבר דאף לר' יהודה ידידה חשיב, כיון דקבלו עליו כנכסי צאן ברזל. אלא דמשום שבח בית אביה אלמיה לשעבודא כאילו הם אפותיקי גמור, ע"מ שלא יוכל למכור. ובפשוטו לפ"ז גדר צאן ברזל הוה חוב גמור. אבל הברכ"ש ביאר סברתו דחיוב אחריות אלימי ומהני אף לענין למכור, וממילא יש לה רק אפותיקי.

רבא לטעמיה וכו'. תוס' [גיטין מא.]. והתרי" הקשו דהכא אינו יכול לסלקה בזוזי, וא"כ נימא למפרע הוא גובה, כדמבואר בפסחים דבמקום דאינו יכול לסלקו בזוזי אמרי' למפרע הוא גובה¹. ולמ"ד למפרע הוא גובה לא אמרי' דמפקיע מידי שעבוד. ותוס' בגיטין תי' דמכל מקום כיון דמשתמשין באצטלא לעשות כל חפצם, ואם מכרוהו מסלקו בזוזי ולא טרפה לקוחות² [ודלא כמ"ש הראשונים בסוגיין דאינו מכור], מכאן ולהבא הוא גובה.

אבל התרי" [ותוס' ר"פ] תי' דדוקא במלוה אמרי' דלמפרע גובה אם אינו יכול לסלקו בזוזי, אבל הכא כל זמן שלא גבתה הגוף קנוי לו, אע"ג דהדין עמה. [ואמרי' דהקדש מפקיע שעבוד אף דלמפרע הוא גובה, ודוקא באפותיקי אמרי' דאם אינו יכול לסלקו הוה גביה גמורה]. והקה"י [מא] כתב דכן מוכח מהראשונים בסוגיין דלא מהני מכירה במטלטלין דצ"ב, דאף באופן דלמפרע הוא גובה, הקדש מפקיע מידי שעבוד. וביאר דלמפרע הא גובה הוא משום שגובהו לבסוף, וכיון דהוה הקדש ואיסור, לא שייך 'מעשה גבייה'³, ולכן נפקע השעבוד⁴.

מפקיע מידי שעבוד. [ע' מש"כ בזה בתוד"ה עבדי]. תוס' [כתובות נט., וכן בתוס' ר"פ כאן] כתבו דבע"ח אינו יכול לאסור בקונם, דאלמיה רבנן לשעבודה דאינו יכול להפקיע, ושאיני הכא דאוסרתו על כל העולם.

חמץ. פרש"י דאיתא איסור הנאה ומפקע ליה לשעבודא דעכו"ם וכו'. משמע דאילו לא מפקיע החמץ לא היה נאסר. [וכן דייק בקוב"ע נב ג ע"ש]. ורש"י [לעיל מו.] כתב דכיון דפקע שעבודה חייב לבערו.

- 1 ובהקה"י [מא] תמה היאך שייך לומר למפרע הוא גובה [משעת נישואין] בנכסי צאן ברזל, הרי הכניסה לו שיהא שייך לבעל.
- 2 ובאבנ"מ [צ כא] כתב דלפ"ז בעבדים תליא במח' האם גובים מהעבדים [ב"ק יב], ודעת רבא שם דכמקרקעי. ועפ"ז כתב דרבא לשיטתו הביא ראייה מהברייתא דעבדי צ"ב, ואין לחלק משום דמחוסר גוביינא. אבל להלכה דאין גובים מהעבדים, ולא אמרי' למפרע גובה.
- 3 אבל לתוס' בגיטין [וכ"מ] למ"ד למפרע הוא גובה לא נפקע השעבוד [דסגי במעשה גבייה בעלמא, ואף דהוה הקדש. א"נ דנחשב גביה מונית, כיון דיש לו זכות ממון דעדיף לזכות ההקדש, ועי"ז מותר להשתמש].
- 4 והוסיף עוד דהגדר למפרע הוא דהמעשה גביה שהיתה לבסוף מהני למפרע, והכא ליכא גבייה לבסוף.

סז.

הכניסה לו ב' כלים וכו' אבל מיתן דמין ומישקל לא קמ"ל. משמע דיש תוספת חידוש בב' כלים, דאין שעבוד דמים כלל על הכלי השני, ואפי' הכי יש לה זכות החפץ, ונותנת דמיה'. ויש לדחות דה"נ חצי משעבוד הממון הוה על כל כלי.

חלקו של עובר

לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר. מבואר דאם חלק מהעבד שייך לזר אינו אוכל בתרומה², וכ"פ הרמב"ם [תרומות ז יז]. והביאו דכן איתא בתר"כ [ה ג]. אבל הפנ"י [שם] דחה דאין ראייה מהמשנה, ד"ל דאיירי דיש הרבה עבדים ומדין ברירה. וכ"כ רש"י [בסמוך] ע"ש.

ובתוס' [גיטין מב: ד"ה מעובד] משמע דחצי עבד אוכל בתרומה⁴. והתוס' הרא"ש חלק דהיאך יאכל צד חירות בתרומה [וכה"ק המהרש"ל שם]. ובפנ"י [שם] הוסיף להקשות דבמשנתנו מבואר דעבד שיש לזר חלק בו אינו אוכל בתרומה. והאבנ"מ [שו"ת יז] כתב דהעבד קנוי לעצמו והוה כקנין שקנה קנין [דאין לאחרים זכות עליו], משא"כ בכל שותף⁵.

והמנח"ח [רפ ו] הקשה דהרמב"ם [עבדים ה טו, רוצח ב טו] פסק כר"א דעבד של ב' שותפין אינו יוצא בשן ועין, דבעי עבדו המיוחד לו [וכתב דמשמע דאף בשותפין דלכל א' החצי, ודלא כדעת תוס' גיטין מב. דדוקא היכא דהגוף לזה ופירות לזה]. א"כ ה"נ עבד של ב' כהנים האין יאכל בתרומה.

אבל הר"ש בתר"כ [שם] כתב דאף עבד דב' שותפין כהנים אינו אוכל בתרומה, דבעינן מיוחד לו. והאחרונים כתבו ד"ל דהיינו כר' אלעזר דבעינן עבדו המיוחד לו, והמשנה דלא כר"א. א"נ יורשים שלא חילקו הוה גדר תפוסת הבית, ונחשב בעלים א', ואין בזה חסרון קנה קנין.

רש"י ד"ה ואינו מאכיל. אין בעובר כח להאכילה, וה"ה בעבדים. משמע דתליא בהדדי. ולפ"ז אינו מאכיל קאי אף דאינו מאכיל בעבדים, וכ"כ הרש"ש. ודלא כמ"ש תוס' [ד"ה פוסל] בשם רש"י דפוסל קאי אעבדים. [וע"ע תוס' ב"ב קמא:].

וצ"ב דהא דאינו מאכיל את אמו הוא משום דאינו ילוד אינו מאכיל [להחשב שיש לה זרע מכהן], ותוס' [ד"ה למאין] כתבו דלא תליא בהדדי. ועוד דלמסקנת הגמ' טעמו של ר' יוסי משום עובר במעי זרה זר הוא. ומבואר דב' הטעמים תליין בהדדי, וכרשב"ם ע' בסמוך.

רש"י ד"ה בשביל השפחה. דאין לך א' מישראל שאין לו יורשין. [ולשון המאירי בשביל הכהנים הראויין לירש]. וצ"ב דמי לא עסקין שהירש ישראל. וצ"ע.

עובר במעי זר. רשב"ם [ב"ב קמא: ד"ה דתנן] פי' דכתיב יליד ביתו יאכלו בלחמו אבל עובר לא, דס"ל לר"י דעובר במעי זרה זר הוא. וצ"ב דרשב"ם עירב הטעמים, ומשמע דהסברא דילוד מאכיל ילפי' מהך קרא. והאחרונים הקשו א"כ נילף נמי דעובר במעי כהנת אינו מאכיל. והרש"ש ביאר דהעובר במעי אמו עדיין הוה כא' מאברהם [דעובר ירך אמו], ואינו מתייחס אחרי אביו, ומש"ה אינו מאכיל.

ובפשוטו נחשב זר לכל דבר. וכן נקט השמעתתא [ו טז] שכתב דיש על כל א' חזקת זרות ממעי אמו, ולכן ע"א להעיד שהוא כהן נחשב שמעיד נגד חזקה, דבמעי אמו היה זר⁶. אבל הגר"ז כתב דיש לו רק 'פסול זרות' לתרומה.

1 [ובשלמא בכלי א' דהוה ל"ל דנותנת דמים מגדרי גוד או איגוד]. [אבל בגמ' לא הוזכר דיש בזה תוספת חידוש].

2 ובמנח"ח [רפ ה] דן דנימא דלמש"כ הר"ן [נדרים ר"פ השותפין] דאמרי' ברירה בשותפין, ונחשב בעלים ביום שמשנתמש בו, א"כ יאכל בתרומה. דתרומה תליא בקנין הגוף, וכמי שנמכר וזר ונמכר, וכששייך לכהן אוכל בתרומה. וכ' ד"ל דהת"כ קאי בחצי עבד [והביא דכ"כ בקרבן אהרן שם], דל"ש קנין הגוף על חצי בן חורין, דאין משוחרר משתעבד. אבל האמר"מ [יג ו] כתב דלענין תרומה בעינן שיהא כספו לעולם, אבל אינו אוכל מחמת שקניו לו לזמן [אבל נכסי לך ואחריוך לפלוני הוה קנין לעולם, ועי"ש שדן בגדר אחריוך].

3 והמנח"ח הביא דבקרוב אהרן ביאר דברי הת"כ בחצי עבד.

4 אבל החז"א שם כתב דכוונת התוס' [דספק הגמ' שם] אם אכל תרומה, האם מתחייב קרן וחומש לפי כולו או חציו [אבל ודאי דאסור לכתחילה].

5 [ויל"ד דבן חורין אינו קנין 'בעלים' על עצמו. ועוד החצי בן חורין אינו קנין של חצי העבד].

6 וכתב דאף אילו אמו כהנת [ובמעי כהנת הוה כהן], מ"מ לא ימלט דאם אביו או שם אביו היתה זרה.

הרוקח [הו' בש"ך י"ד שעא א ומג"א שמג ב] כתב דאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס לאוהל המת [ולא אמרי' שהולד נטמא ע"ז], משום ספק ספיקא¹ שמא נפל ושמא נקיבה². והמג"א תמה דהוה טומאה בלועה³. והעונג י"ט [י"ד קטו] הקשה דעובר במעי זרה זר הוא, ואפי' במעי כהנת הוה כחלק מאמו, וכהנת מותרת לטמאות למתים. והאחרונים [רש"ש, ערול"ג, קוב"ש ח"ב מא'] דן דשמא עובר במעי זרה זר קאי למ"ד עובר ירך אמו. והגר"ז [בגר"ח סטנסל תי] כתב דעובר במעי אמו הוה כהן, אך יש פסול זרות לענין תרומה, דאף בת כהן הנשואה לישראל אסורה מטעם זרות, ואף דהוה כהנת לשאר דיני מתנות כהונה.

במעי כהנת. פרש"י בת כהן מעוברת מכהן וכו'. העירו דאף בת ישראל שיש לה בנים מכהן, נימא דהוה ככהנת, והעובר מאכיל בעבדים [ומפורש בברייתא בסמוך דאינו מאכיל]⁴. ומבואר דלא נחשבת כהנת ע"י שאוכלת משום בנה לענין זה. [וכן מסתבר באשת כהן].

תוד"ה למאי נפק"מ. דבת ישראל לכהן וכו' אפי' זר וכו'. אבל המאירי כ' דסברת ר' יוסי כיון דיש ילוד אחר, אמו אוכלת מחמתו. והעובר [במעי כהנת] אינו פוסל, ודיו במה שאינו מאכיל⁵. [ומבואר דהוה אותו גדר אינו ילוד אינו מאכיל].

בא"ד אפי' זר, ואפי' ממזר. אבל הנמוק"י [במשנה סז:]: כתב הטעם דעובר במעי זרה זר הוא. ורע"א תמה דאף ממזר מאכיל. [ועע"ש]. והרש"ש כתב דהיסוד דעובר במעי זרה הוא דבעודו עובר אינו מתייחס אחרי אביו. ולכן אינו מאכיל את אמו, דמתייחס אחריה. [וכן בסוגיין אינו מאכיל את העבדים למ"ד במעי זרה זר].

אבל חכמים אומרים אוכלים משום בנים וכו' משום משפחה כולה וכו'. פרש"י דעובר ל"ל זכיה [אפי' בירושה דממילא], וכל זמן שלא נולד זוכה הקרוב וכו' ואוכלים בגינו. ומ"מ כשנולד, הולד זוכה בנכסים [מכאן ולהבא], ונפקע ירושת המשפחה. וכע"ז מצאנו ב"ב קמב. בגר שמת והניח אשה מעוברת, דכשנולד מוציא מיד הזוכים⁶.

והאחרונים דנו דנימא שכבר פקע זכותו מהנכסים⁷. ובקובה"ע [מ יב] הביא דמבואר דבמקום דאח"כ נהיה יורש קודם, מוציא את הנכסים מידו⁸. וכתב דלמש"כ הגר"ח [הל' תרומות הו' בסמוך] נחא טפי דיש לעובר 'שם יורש' [דבהלכות נחלות אין מיעוט על עובר], אלא דבפועל אינו יכול לזכות בנכסים [דלא שייך גביו זכות ממון בפועל]. [ובקובה"ע הקשה דבמת קודם מ' יום הוה מיא בעלמא, או קודם שנקלט הזרע, ואפ"ה כשנולד זוכה בירושתו מכאן ולהבא⁹].

- 1 ולכאורה כוונתו מדין רוב, ע' בסוף העמ'.
- 2 [ונקט דהוה ס"ס, ולא רוב]. ועפ"ז במקום דליכא ס"ס אסור.
- 3 והרדב"ז [הו' בפתח"ת שעא] כתב דכוונת הרוקח ליכנס ע"ד ללדת שם. [וכ"פ המשנ"ב שמג ג, ובזה ל"ק אף הקו' דעובר במעי זרה].
- 4 והביא עוד בשם ר' זלמן ליפשיץ זצ"ל דאסור לגרום טומאה לכהן, ואם יטמא בעודו עובר ישאר טומאתו כשילד [אבל אם תטהר לפני שיוולד אין איסור לטמאות]. [אבל בפשוטו האיסור אינו משום שגורם שיהיה כהן טמא, אלא במעשה המטמא את הכהן, ואפי' כהן טמא אסור לגעת בטומאה].
- 5 אבל הביאו בדפ"י הריב"ן כתב דכשהיא אוכלת משום בניה מהכהן, אף העובר נחשב כהן ומאכיל [בעבדי אביו]. וצ"ל דהברייתא קאי למ"ד אינו ילוד אינו מאכיל, וס"ל דאף בת כהן לכהן [ופליג אמתני'].
- 6 ומשמע דאילו תלד זר פוסל. ודלא כמ"ש תוס' להוכיח מזר וממזר. [והאחרונים כתבו דבעי זרע כהונה להאכיל את אמו, אבל ע"י בני בנים אפי' ממזר, נחשב שהבת הכהונת קיימת]. וע"ע לקמן סט.
- 7 אבל מ"ד בסוגיין דאף במעי כהנת אינו אוכל הוה מטעם אחר, דבעי "ילוד" להחשב בעלים לדיון קנין כספו. [א"נ בן כהנת לא נחשב כהן להאכיל, דבעי יחוס כהונה מאביו].
- 8 וביד רמב"ב [שם, ס"ס כט] הקשה כיון דעובר לית ליה זכיה עד שיוולד, אם כן בן שנולד לאחר מיתת אביו אמאי ירית ליה לאבוה כלל, הא ליתיה בשעת מיתת אביו דליקני. ותי' מדאיצטריך למעט חלק בכורה, מכלל דירש חלק פשוט. ועוד דכתיב איש כי ימות וכן אין לו אמר רחמנא מכל מקום בן קודם, דלא תלא רחמנא בדאיתיה בשעת מיתה.
- 9 וכה"ק בקוב"ש [ב יב ה] דירש רק מכאן ולהבא, ובמה כחו יפה להוציא הנכסים.
- 10 דמכאן ולהבא זכותו עדיף. ובקוב"ש [ב יב ה] כ' ד"ל דוקא בבן דקם תחת אביו, והרי הוא כאילו אביו חי, וקם לתחיה ויקח הנכסים.
- 11 ויל"ד האם נחשב בגדרי למפרע, או דדמי לקנין אחריו. ובקובה"ע דן בגר שמת והניח עבדים, דלשמואל מפקיר עבדו א"צ גט שחרור [וכן למ"ד עבדו דגר כאשתו, ע' גיטין לט], האם יחזרו וישתעבדו כשנולד אח"כ [דהאיך משוחרר חוזר ומשתעבד].
- 11 ואפשר דע"ד הגר"ח נחשב 'שם יורש' למפרע [וממילא לא זכו היורשים האחרים בחלקו], ולא צריך 'בעלים' להגדרת שם יורש.

ובשר'ת הרשב"א [ב שעא] כתב דאף דקיי"ל כרבנן דאין זכיה לעובר, והעבדים אוכלים בתרומה משום האחים והמשפחה, מ"מ לענין ירושה האחים אינם נוטלים את הנכסים חלקו של עובר¹. דא"כ לקתה מידת הדין, דילמא שמטי ואכלי כל חלקו של זה. ובפשוטו הוה תקנת אפוטרופוס, שלא יפסידו את נכסים הראויין לו [וכן נקט הקצות במשובב קי]. אבל ה**נתיבות** [קי א] כתב דחלק העובר דמיתלא תלי [והאחים אינם זוכים בו, דהא אם נשבח דעובר הוא וכמ"ש תוס'], אלא דאינו מקלקל היתר אכילה בתרומה, דמהני שהאחים הוה שותפין בחלק, ומאכילים בתרומה, כיון שעדיין אינו משועבד לאחר. וה**משובב** תמה דמפורש בברייתא דכשארין בנינים אוכלים משום כל בני המשפחה, ואף שאין להם חלק בזה כלל. וצ"ל דכוונת הנתיבות לדעת רב ששת [בנדה מד, הו' בתוס'] דמחלק בין היכא דיש אחים או לא [וע"ע בסמוך דנקטו האחרונים דכ"ד הרמב"ם].

דמסתבר טעמיה. וכ"ד שמואל. אבל ר' יוחנן [ב"ב קמב:] ס"ל המזכה לעובר לא קנה, אלא בבנו דדעתו של אדם קרובה אצל בנו. ו**תוס'** [שם קמב: ד"ה והילכתא] בשם **ריב"ם** וה**ראב"ד** [על הר"ף, ובהשגות לרמב"ם תרומות ח ד] פסקו כר' יוסי דכ"ש דמהני ירושה הבא מעליה. דרבנן הוודו לו דמסתבר טעמיה. אבל הר"ף פסק כרבנן דהכא, וה**רמב"ן** כתב דהתם מהני משום תקנה. וה**גר"ח** [תרומות ח בסו"ד] כתב ד**הרמב"ם** [מכירה כב י] ס"ל דזוכה הבן רק כשיבא לעולם.

ובתוס' **חד מקמאי** בסוגיין הביא מח' האם היינו דוקא אחרי מ' יום, או אף קודם שייך לזכות. והאחרונים נקטו דלענין ירושה בעי מ' יום.

רש"י ד"ה עבדי צ"ב. ולא ידעינן האי מתרמי לחלקו וכו'. [וכ"כ **רש"י** נדה מד]. הרשב"א הקשה דאף אם לא יבא כלל לחלקו, עכשיו מיהא יש לו חלק בו, ואינו אוכל משום חלק הזר. ועוד בדאורייתא אין ברירה, ולא מהני מה שמתברר אח"כ. ונדחק דרש"י ס"ל יש ברירה בדאורייתא².

תוד"ה אוכלין. וקצת תימה דמסתמא מעש"י הוא לעובר ולא לשאר בני המשפחה וכו'. ותוס' הקשו דכיון דזוכה בנכסים רק מכאן ולהבא, אמאי הוה מעש"י לולד³. [וצ"ל דהמעש"י והפירות שגדלו הוה כחלק מגוף הנכסים, ומכאן ולהבא הוה דעובר]. אבל ה**ב"ח** [חור"מ רי] כתב דהפירות שגדלו עד שיוולד שייך לשאר היורשין. [וכקושיית התוס']. ובחלקת **יואב** [יא] האריך בנידון הזה האם העובר יורש מעכשיו.

בא"ד ומשני רב ששת שיש לו ב' נשים וכו'. ופליג אברייתא דסוגיין, ואף דעובר יורש אינו פוסל [כר' שמעון בסוף העמ' דלא חיישינן למיעוטא]. אבל ה**רמב"ם** [בפיה"מ נדה שם] כתב דעובר אינו יורש, וכתב אוקימתא דרב ששת.

הרמב"ם [תרומות ח ד] פסק דהעבדים לא יאכלו בתרומה משום העובר, דשאינו ילוד אינו מאכיל. לפיכך אם העובר חלל אינו פסול, ואוכלים מחמת האחים וכו'. [וה**ראב"ד** השיג דעובר יש לו זכיה ופוסל]. וצ"ב דכיון דפסק בסיפא דאוכל מחמת האחים, היינו משום דהעובר אינו יורש, א"כ אף ברישא יאכלו העבדים בחזקת שאר יורשים⁴, ומ"ש מהסיפא. ועוד אמאי בעי דרשא דשאינו אוכל אינו מאכיל, תיפוק ליה דאינו שלו כלל. וה**כס"מ** דייק דס"ל לרמב"ם דעובר יורש ושאינו ילוד אינו מאכיל, והא דאוכל בסיפא הוא משום דין רוב [וכתוס' לדעת רב ששת]. אבל האחרונים דייקו מהלשון 'לפיכך' דסברת הרמב"ם בסיפא משום הרישא דעובר אינו פוסל.

וה**אר"ש** [נחלות א יג] כתב דדעת הרמב"ם דעובר יורש, אבל מ"מ העבדים אוכלים משום

1 וחוששין למיעוט זכרים, אף במקום נקיבות ומפילות. אבל לתאומים לא חיישינן דהוה מיעוטא דמיעוטא.
2 ומ"מ היינו דוקא במין א', שחולקים עבדים כנגד עבדים כדאמר' בבכורות נו: [וע"ע בראשונים קידר' יז:].
3 וה**נתיבות** [קי א, הו' לעיל] הוכיח מזה דשאר האחים אינם זוכים, אלא מיתלא תליא. [ותוס' נקטו דזכו, דאל"כ היאך אוכל בתרומה]. וה**אר"ש** [נחלות א יג בהג"ה] כתב דמשמע מתוס' דכיון דסוף העובר לירש, א"כ אף השתא בני המשפחה אינם יורשים, והקשה דמי יחשב בעלים על הנכסים האלו בינתיים. [והאחרונים נקטו דצ"ל דעדיין שייך למת, כל זמן שיש לו נפק"מ בזה, וע' **קוב"ש** ח"ב יא].
4 וה**חזר"א** [בגליונות הגר"ח] פי' דהרישא איירי כשהיורשים האחרים הם פסולים, וקמ"ל הרמב"ם דאינו אוכל מחמת הבנים.

האחים¹. וביאר דסגי שיש שותף כהן להאכיל. וישראל שותף פוסל מתרומה, אבל עובר אינו 'פוסל'².

והגר"ח [תרומות שם] כתב דיש לעובר 'שם יורש', אלא שאינו יכול לזכות בנכסים בפועל, ולכן שאר אחים זוכים, ואוכל מחמת האחים [בסיפא]. אבל הרישא איירי במקום דליכא בנים [וכרב ששת דלרבנן אוכל רק בחזקת שאר אחים, ודלא כברייתא דסוגיין³], אלא דכיון דהעובר הוא יורש שאר בני המשפחה אינם זוכים כלל בנכסים⁴.

והגר"ח ביאר דמ"מ בעינן לדרשת שאינו אוכל אינו מאכיל, דגדר קנין כספו לענין תרומה לא תליא בקנין הממון, וכיון דהעובר יש לו דין יורש היה נחשב קנין כספו, קמ"ל דאינו ילוד אינו מאכיל⁵. ובזה כתב הרמב"ם לפיכך אינו פוסל, דנתמעט דאין לעובר כלל שם בעלים לענין תרומה. [דכיון דלענין דין קנין כספו אינו מאכיל אינו פוסל⁶].

והרמב"ן [ב"ב קמב]. מביא י"א [וכ"מ במאירי בסוגיין] [דדעת רב ששת] דכשיש עובר פסול, אינו יכול לאכול בחזקת האחים, כיון דהעובר סופו לפסול. ורק בכשר [בסוגיין] אוכלים בחזקת המשפחה, כיון דיאכל כשיוולד.

סז:

קסבר אין חוששין למיעוטא. פרש"י [בע"א] סמוך מיעוטא דמפילות למחצה נקיבות. וכן איתא לקמן קיט. [לגבי יבום] [אלא דהתם הוה מיעוט שיפילו לבסוף, ובסוגיין המיעוט שכבר הפילו, למ"ש תוס' ד"ה אין]. והריב"ש [שעא, הו' בשמעתתא א יח] כתב דהוה גדר רוב, דמחצה נקיבות הוא ודאי והכרח כי כן יסד מלכו של עולם⁷, ולכן ע"י המפילות הוה הזכרים הנולדים מיעוט. אבל ספק ספיקא ל"מ כיון דאינו ספק השקול, דהספק מפילות הוה מיעוט [וכמ"ש תוס' כתובות ט. דל"ש ס"ס במקום דא' מהספיקות אינו שקול, ועי"ש בשמעתתא דהאריך בזה]. ואף דרש"י [בע"א] נקט הלשון 'ואת"ל זכר', דמשמע ס"ס, ע"כ כוונתו מדין רוב [וכמ"ש רש"י בע"ב]. אבל האחרונים הביאו דבירושלמי איתא דהוה משום שני ספיקות וכו'.

תוד"ה אין. הק' הר"ש בר"ח וכו' הא כי הוה נמי נפל וכו' [דירוש בעכשיו, אף דמתברר לבסוף שלא יוולד, מ"מ בשעתו היה ראוי להוולד. כדמוכח בב"ב שם]. אבל הרמב"ן [שם] כתב דאם הפילה אגילאי מילתא דל"ק מעולם⁸. ובקצות [רעו א] האריך בזה. והתוס' ר"ד [ב"ב קמב]. הביא מסוגיין דאם הפילה בסוף אינו יורש, דאגילאי מילתא דלא היה כלום. ודייק מהסוגיה שם דירוש, וכתב דס"ל לרב ששת דבזה פליגי ר' שמעון ור' יוסי, דלר' יוסי פוסל אפי' תפיל ולכן אין כאן רוב.

בא"ד כיון דאין עולה לייבום אין עולה לחליצה, וי"ל וכו' כיון דאם יבא אליהו. [וכ"כ הרמב"ן ושאר]. ובגהש"ס ציין לגמ' לעיל מא: דאיתא הכי להדיא דמהני חליצה בספיקות' משום דאם יבא אליהו. וצ"ב אמאי לא ציינו דהוה קושיית ות' הגמ' שם⁹.

בא"ד וא"ת דבפ"ק דכתובות לא חייש ר' יוסי וכו'. ואור"י דרובא דאיתא קמן כו"ע לא חיישי. וכ"כ תוס' בכורות יט: [ד"ה ברובא] דלא פליג ר' מאיר ברובא דאיתא קמן, דט'

1 והביא כן מדברי התוס' הרא"ש [בשיטמ"ק ב"ב קמב] דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יוסי אלא לענין פיסול עבדים מאכילת תרומה דסברי רבנן דאף על גב דעובר אית ליה זכייה בירושה הבאה מאליה מכל מקום עדיף כח אחים הנולדים מכח העובר הילכך לא פסיל בשביל חלקו.

2 והעיר דלפ"ז כהן וזר שותפין, ומת הזר והניח עובר, נימא דיאכל משום הכהן. [וכתב דצ"ל דשאני בסוגיין דכבר אכלו].

3 [ויל"פ דלברייטא דסוגיין עובר אינו שם יורש כלל. א"נ ס"ל דירוש מאוחר זוכה, כיון דהירוש המוקדם אינו יכול לזכות].

4 ובקוב"ע [מ ה] כ' דתליא האם יש דין יורש מאוחר במקום קרוב. והביאו עוד לדון באיסור הנאה וירושת מינוי, כשהירוש הקרוב אינו יכול לירש, האם הירוש המאוחר יורש. [ועי"ש שדך ע"פ כמה סוגיות].

5 והחז"א [בגליונות] השיג אמאי חידש הרמב"ם גדר בעלות מחודש זה, דלא הוזכר בגמ', וחידש פתרון דבעובר לא שייך גדר בעלות זו.

6 אמנם מצאנו [בע"ב] דעובר פסול את אמו, ואינו מאכיל. [וע"כ דהוה כלל רק בדין קנין כספו].

7 אבל בשאר ספיקות [כגון ספק תחתיו בכתובות ט. א"א לצרף מיעוט דאונס, דמנין לנו שיהא מחצה ע"מ. ומשמע שם דאפי' יצא פדחתו חי. ועי' קצות ונתיבות [רעו א].

8 ובריטב"א תי' ב' תי' נוספים על קושיה זו. [ובשעה"מ האריך בדבריו]. ותימה אמאי לא נחא ליה בתי' הגמ' לעיל.

חנויות ילפי' מקרא דאחרי רבים להטות¹. [אבל שא"ר דתי' באופ"א מבואר דס"ל דאף ברובא דאיתא קמן חייש ר' מאיר למיעוטא].

והרמב"ן תי' התם בדיעבד והכא לכתחילה. א"נ התם ה"ל תרי רובי, והוסיף הרמב"א דהוה מיעוטא דמיעוטא.

והר"ן נדה [מד]. כתב דר' יוסי חייש להך מיעוטא, דלא חשיב מיעוט דמפילות. ועוד תי' רע"א ד"ל דדוקא בסוגיין חייש ר' יוסי למיעוטא, כיון שסופו ליוולד ויתברר הספק, והוה גנאי שאוכל תרומה שלא כדין.

בא"ד ומיהו צ"ע וכו' אלמא לא חייש ר' יוסי לענין ממונא וכו'.² והתוס' הרא"ש תי' דלענין ממונא כיון דמדאורי' אזלי' בתר רוב אין לנו כח להפקיע ממונו של זה לחוש למיעוט. שבאו לחלוק. ע' תוס' גיטין לד. וקידושין מב. [ד"ה יתומין], וכתובות ק. וכן בתוס' הרא"ש [כאן] ושאר ראשונים [בכ"מ] היאך חולקים.

רש"י ד"ה הגדילו. ומהניא חלוקה לפירות דעד מחאה. והקוב"ש [ח"ב ב"מ י] הקשה דא"כ תתבטל החלוקה למפרע, דאינה זכות להם. והערו"ל³ דייק [מרש"י ד"ה לימא] דאף אם מחו, מה שאכלו הוה כדין. וביאר דכיון דיש להם קנין פירות אוכלים בתרומה, ולא בעי קנין הגוף [ודלא כתוס' סו.].

לא עדיף מהאי דקאי אבראי וכו'. הרשב"א הקשה דכיון דיש זכיה לעובר מדאורייתא, היאך אתי תקנ"ח ומפקא איסור תרומה דאורייתא. וכתב דאפשר דמ"ד הכא ס"ל כמ"ד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת [כרב חסדא לקמן פט.], ומשום תקנת העבדים ותקנת היורשין מפקינן מתרומה לחולין⁴ [וסיים וצ"ע]. והקרא הביא דכן הק' הירושלמי, ותי' דאתיא כמ"ד תרומה בזה"ז דרבנן.

והאחרונים כתבו דבפשוטו י"ל דקנין דרבנן מהני לדאורייתא, [משום הפקר ב"ד]. והאבנ"מ [כח לג בסופו] הוכיח מכאן בקנין דרבנן מהני להאכיל בתרומה⁴. [וצ"ב אמאי לא תי' כן הרשב"א והירושלמי].

תוד"ה שקדמו. מלשון שקדמו משמע קודם שהחזיקו וכו'. וכ"כ רש"י [סוטה כא: וכתובות קג. ורשב"ם [ב"ב קמ.].

בא"ד דא"כ הו"ל כגון שכבר החזיקו. והתוס' ב"ב דחו דאף דאפשר לגבות שאר החלקים, אבל יש לחוש שהעובר הוה בת, וא"א לגבות חלק זה כיון שלא יצאת לאויר העולם. ואותו חלק יכולים למכור. וכ"כ הרשב"א ושאר בסוגיין לדחות.

הקדמה - אכילת בת כהן ואוכלת משום בנה

בת כהן אוכלת בתרומה, ולשון הגמ' סח: דקדיש גופה. והאחרונים חקרו האם אוכלת מחמת עצמה, דהוה כהנת וממשפחת הכהונה, או דאוכלת משום אביה⁵. ובתוס' [כתובות מו: ד"ה לענין, ותוס' הרא"ש קידושין ד.] מבואר דבת כהן הוה 'ברשות אביה' לענין תרומה [ותוס' דימה להא דברשות אביה להפדת נדרים⁶]. והו' בשם הגר"ז לתמוה על התוס' דלאו משום רשות אב הוא, אלא מחמת שהיא עצמה כהנת.

1 וכ"כ המרדכי [חולין תשלז] והוסיף דמדאורי' חייש למיעוטא. אבל תוס' חולין [יב. ד"ה פסח] כתב דר' מאיר חייש למיעוטא מדרבנן [וכ"כ התוס' הרא"ש כאן, ע' בסמוך, ואף דכתב דברובא דאיתא קמן לא חייש למיעוטא]. וכן מוכח מדברי הרמב"ן דתי' דחייש רק לכתחילה. [ובתוס' חולין פו: סוד"ה סמוך כתבו דהיכא דאמרי' סמוך מיעוטא לחזקה חיישינן מדאורי', ועפ"ז יל"ד האם בסוגיין נחשב דיש חזקה היתר, וע' נוב"י יו"ד ת רז וקובה"ע מז ג].

2 דנימא דהכרעת רוב אינה הכרעה אלימתא, וא"כ הסברא נותנת דנחוש כדי להחזיק הממונ.

3 משמע דהפקיעו את התרומה להיות חולין [ולא שהקנו את העבדים לבנות].

4 אבל הביא דברמב"ם [תרומות ט י] פסק דקנין דרבנן ל"מ להאכיל בתרומה [גבי קנין כסף, והאחרונים כ' ד"ל דרך לגבי קנין כסף ס"ל כן]. ותי' דהרמב"ם לשיטתו דהספיקות מותרים מדאורייתא. אבל לדעת שא"ר דספק דאורייתא לחומרא מדאורי', ע"כ מהני קנין דרבנן.

5 ובאמת הרשב"א הקש' כן רק במקום עובר, אבל במקום קטן ניחא ליה דמהני תקנ"ח להקנות, וצ"ב מ"ש.

6 וכ"כ הר"ש משאנץ [על התור"כ אמור ה ו] דבעלה כהן, ואביה מאכילים אותה.

7 אבל לגבי תרומה אף בוגרת ואלמנה מהנישוין אוכלת.

בן כהן - ובמשך חכמה [קרח יח יא] כתב קודם שנתכנה פנחס היה אוכל בקדשים קלים מדין בן כהן [וכן בניו].² וביארו דזה כוונת המשנה [זבחים נה]. דנאכלת לכהנים 'ובניהם' [וקשה תיפוק ליה דהוא עצמו כהן]. ועפ"ז כתבו לפרש את דברי החלק"מ [ה א] שכתב דפצוע דכא כהן אין עליו קדושת כהונה, ואכילת תרומה שאני, דאפי' עבדים אוכלים בתרומה. ודבריו צ"ב, דהעבדים אוכלים מדין האדון, ולא שסגי בכהונה במקצת. וכתבו לפרש דאוכל מדין אביו.

נשואה – בת כהן שנשאת לישראל אינה אוכלת בתרומה, ובגמ' סח. הו' כמה פסוקים, ומבואר דהוה בכלל 'וכל זר'.³ אבל לענין לקבל מתנות [דאין בהם קדושה, ופדיון הבן] עדיין יש עליה שם כהנת [כדאי' בחולין קלב ובש"ע י"ד סא].

ומשמע דהנישואין לזר 'מחללה', אלא שאם נתלאמנה או נתגרשה [בלא בנים] חוזרת. [וע' ברמב"ם תרומות ו יג והלמה]. והחינוך [רפג] כתב דבת כהן שנשאת לזר אינה אוכלת בתרומה דהוה כא' מצלעותיו. אבל לדברי התוס' [הנ"ל] "ל דכשנשאת לזר יצאה מרשות אביה. והגר"ז תמה על התוס' הנ"ל דע"י הנישואין לזר חל בה 'פסול' לתרומה, ולא משום דהוה יציאה מרשות אביה.

והאחרונים [חזו"א קלד לדף נו:] חקרו בבית כהן הנשאת לכהן, האם אוכלת רק מחמת בעלה [דכיון דנשאת נכנסת לרשות בעלה וע"ז מפקיע דין כהונה מחמת אביה, וכבר יצאת מרשות אביה]. או דאוכלת אף מחמת אביה, ומב' סיבות. [ו"ל דתליא בדברי הבעה"מ וב"י, ע' בסמוך]. ובערו"נ נסתפק בת כהן שומרת יבם לכהן האם אוכלת, ופשטות הראשונים משמע דאכלה.

וכן יל"ד בת כהן המאורסת לכהן [דאוכלת בתרומה אף למשנה אחרונה], האם לא נפסלת בתרומת אביה, או דאוכלת בזכות בעלה, דבבת כהן לא שייך גזירה.⁴ והחזו"א [שם] הוכיח מהסוגיה לעיל נו: דארוסה [אף שמשמרת לביאה פסולה] עדיין אוכלת בזכות אביה. והאחרונים דחו ד"ל דמהני סברת 'שכבר אכלה' וע"ז אוכלת מכח בעלה.

ודרשי' [לקמן סח: ופז.] דכשהיא חוזרת [בת כהן שנשאת לישראל ומת] אינה חוזרת לחזה ושוק.⁵ והאחרונים דנו האם בת כהן שנשאת לכהן ומת, האם חוזרת לחזה ושוק.

בן ועובר מישראל – במשנה סט. ופו: מבואר דאם יש לה בן מישראל אינה חוזרת לאכול בתרומה, ומבואר שם דאפי' נולד בזנות. דכתיב וזרע אין לה, שאינה חוזרת לבית אביה. ובמשנה כאן נתחדש דאפי' עובר פוסל, דדרשי' כנעוריה פרט למעוברת.⁶ והגמ' פז. לומדת מזה ד'עשה עובר כילוד'. ובגמ' [פז. ונדה מד.] איתא דאיצטריך קרא דזרע אין לה, וקרא דכנעוריה. דס"ד דאינה חוזרת כשיש לה בן, דהוה תרי גופי. וס"ד דמעוברת אינה חוזרת דמעיקרא גופא סריקא, והשתא גופא מליא,⁷ צריכה.

ובפשוטו משמע דהעובר מונע שלא תחזור לרשות אביה,⁸ דחל בה דין ישראל עד שנתחדש 'חוזרת' [וכ"כ במשנת ר"א כו.]. והאחרונים הקשו דנתעברה בזנות מעולם לא יצאה מרשות אביה, דנימא דבעי חזרה. ומשמע דהעובר בעצמו מטיל בה דין 'זרות'. וצ"ל דע"י העובר נחשב דנמשך קשר הזנות. [וע' בסמוך].

- 1 והביאו בשם ר' חיים מבעלי התוס' [עה"ת] כע"ז [דבעודו קטן היה ברשות אביו].
- 2 אבל החזו"א [קמח לדף לו] נקט דפנחס קודם שנתכנה לא אכל תרומה, ולא קיבל מתנות כהונה. וביאר דבנות שאני שנטפלין לאביהן ואוכלין בתרומה מחמתו. דאינם בכהונה עיקרים אלא נטפלין. [אבל בן שראוי להיות עיקרי, אינו יכול להחשב 'נטפל'].
- 3 אבל הרדב"ז [ו ט] כתב דבת כהן שנשאת לזר אין לאו באכילת תרומה [ותמהו עליו מהגמ' סח.] ועוד כתב שם דחוזרת שאכלה במורם מהקדשים אין מיתה אלא לאו.
- 4 דל"ש גזירה דסמפון, דאף אם יתבטל הקידושין תאכל, ול"ש גזירה שמא תשקה, דאף אחיה אוכלים. [ובזה לא גזרו לא פלוג בארוסה].
- 5 דכיון דחל בה פסול זרות, שוב אינה ראויה לאכילת חזה ושוק. [והעירו דמבואר במפרשים עה"ת דבנות אהרן אכלו קדשים קלים במילואים, ולא אמרי' דקודם שנתקדש אהרן, חל בהו פסלות זרות, וכיון דהוה זרה בעי 'חזרה', ולא מתחדש כהונה לחזה ושוק. ויש לחלק].
- 6 ותוס' נדה מד. הקשה נימא דאינה חוזרת דכתיב אין לה, עיין עליה [כדאמרי' לעיל לה:]. ותי' דהך דרשא מהני לעיונא, אבל לא מיפטר מיבום ע"ז, וה"נ לא תפסל לתרומה משו"ה.
- 7 ולפ"ז הטעם דאינה חוזרת הוא משום 'שינוי הגוף', ולא משום גדר 'עובר כילוד'. [ויל"ד למסקנא האם הוה ב' גדרים, דהוה שינוי הגוף. וכן מבואר בדברי החת"ס סט: דמעוברת נחשב זרה טפי מאשר ילדה].
- 8 ויל"ע דאיתא סט: דעד מ' יום מיא בעלמא הוא, ואינו פוסל. וא"כ כבר חזרה לרשות אביה. וכשהגיע מ' יום מתחדש האישות.

והמנח"ח [רפ ט] נסתפק בת כהן שמת בעלה ישראל, דדרשי' דאינה חוזרת משום בנה או כשהיא מעוברת, האם אינה אוכלת משום עשה או דהוה בכלל זרות לחיוב מיתה.

והקשו דבת כהן המעוברת מכהן, נימא דלא תאכל בתרומה, דמחמת הבעל אינה אוכלת, דעובר אינו מאכיל¹ [ע' בסמוך], ויצאה מרשות אביה, ומעוברת אינה חוזרת. והבעה"מ כתב דבת כהן לכהן, לעולם אכלה אפי' מעוברת, דל"א כנעוריה פרט למעוברת אלא בחוזרת. [ומשמע דבת כהן לכהן אי"צ 'חזרה', ואף נשואה אוכלת משום אביה]. אבל הב"י [י"ד שלא] כתב דבת כהן מעוברת מכהן שפיר מקרי 'כנעוריה', שאינה מעוברת אלא מכהן².

אוכלת מחמת בנה – וכן ישראלית שיש לה בן מכהן אוכלת בתרומה, דדרשי' [נדה מד]. ויליד ביתו הוא יאכלו בלחמו, קרי ביה יאכלו. ומבואר במשנה [סט:] דאפי' נולד בזנות. ואפי' זרע זרעה, ואפי' זרע פסול מאכיל [ע"ד הא דדרשי' ע.]. והרמב"ם [ו יג] כשם שזרע ישראל פוסל לכהנת, כך זרע כהן מאכיל ישראלית, ואע"פ שהוא זרע פסול.

והרמב"ם כתב שהרי הוא מאכילה כמו שהאכילה אביו. והיש"ש [ט ט] ביאר דחשבינן לה כאילו היא עדיין ברשות הכהן שהרי הבן עומד במקום האב. משמע דהגדר שנשאר קשר האישות. והאחרונים כתבו דמסתבר דאוכלת מחמת שהאב כהן, דאפי' זרע פסול [וכן זר] מאכיל [ע' מש"כ בזה סט:], ואילו הזרע אינו כהן כלל היאך יאכיל.

ובמשנת ר"א [כז] ביאר דכיון דנשאת לכהן, אוכלת מחמתה עד שיתחדש גדר 'חזרה' לבית אביה, וממעטי' דמעוברת אינה חוזרת [וכמ"ש הבעה"מ ה' לעי']. והעירו דמבואר במשנה [סט:] דאפי' נולד בזנות³ מאכיל. [והאחרונים דנו ד"ל דזנות הוה גם גדר אישות במקצת]⁴.

והאמר"מ [יג ד] הקשה דאם נימא דאשת כהן מאכילה עבדיה משום קנין שקנה קנין, א"כ אמאי אוכלת משום בנה מאכילה בעבדי מלוג [במשנה בע"א], דכשמת ל"ש קנין שקנה קנין, והוכיח מזה דאשת כהן אוכלת משום שנתקדשה בעצמה. וכ"כ במשנת ר"א דמוכח מכל זה דכיון דהיא אשתו של כהן אוכלת מחמת זה, עד שנתחדש 'חזרה'. והביא כן מדברי תוס' [נז. ד"ה אבי] אליבא דר"א דאוכלת מחמת האישות שכבר אכלה⁵.

אבל מדברי הנמוק"י [ע' בסמוך, ועוד ראשונים ע' לקמן סט:] מבואר דאוכלת מחמת שהבן כהן. והאחרונים כתבו ד"ל דזרע פסול הוה רק בזרע זרעה, דע"י שיש לבת בנים, רואים את הבת כאילו עדיין קיימת והבת כהן מאכילה בתרומה⁶.

ובמשנה פו: דכשיש בן מכהן ומישראל, בפשוטו אזל' בתר הנולד אחרון [דע"ז נשאר קשר האישות האחרון קיים]. אבל הערו"ג [פו:] נסתפק דכיון דיש זרע פוסל וזרע מכשיר, בת כהן אוכלת משום אביה, ובת ישראל אינה אוכלת.

העובר. הנמוק"י כתב דעובר אינו מאכיל דעובר במעי זר. והתו"ט כתב דלא דק אליבא דהילכתא. [דלהאכיל עבדים [בע"א] קיי"ל הטעם דילוד מאכיל, אפי' כהנת. והרש"ש שם תי' דהנמוק"י ס"ל דגדר ילוד אינו מאכיל הוא משום דאינו מתייחס אחרי אביו, ואף דהוה בן כהנת אינו מאכיל]. אבל רע"א [במשניות] תמה הרי אף ממזר מאכיל את אמו, ואפי' זר. ולנמוק"י מבואר דבעי שהעובר יהא לו דין כהונה להאכיל [והתם איירי בזרע זרעה]. [וע' מה שהו' בזה לעיל ולקמן סט:].

ספק הביא ב' שערות. פרש"י שקידש. [וכ"פ הרמב"ם [תרומות ח יא] דנשאת לבן י"ג, וספק הביא ב' שערות הרי זו אסורה לאכול בתרומה⁷]. אבל הרמב"ם בפיה"מ כתב דאיירי ביבם [שספק האם הוא גדול] שחלץ, דדינו לחומרא שחולצת ולא מתייבמת [וכ"כ הרע"ב]. והתו"ט תמה דאם מת

- 1 ולדברי הנמוק"י [ע' בסמוך] י"ל דעובר כהן מאכיל את אמו [ורק בעבדים אינו מאכיל].
- 2 ומשמע דגדר 'כנעוריה' הוא משום שיש 'זרות' בגופה, ולא משום שינוי הגוף כפשוטו.
- 3 וכ"ש גרושה [כדמבואר סט. דאינה חוזרת בבית כהן כשיש ולד. אלא דלא הוזכר בגמ' להדיא שמאכיל. והביאו גירסת המפרש נדרים צ: דאף גרושה אוכלת. ועי"ש ביעב"ץ].
- 4 ורמז לדבר דאנוסת אביו [לעיל ד.] הוה בכלל 'שאר' אביו. וה"נ נחשב קשר לכהן ע"י הזנות, וע"י הבן הנולד נמשך מצב הזנות. [ולעיל כב: איתא דנולד ממזר בזנות נחשב, א"א לתקן, וכמו שאינו משיב הגזילה. ויל"פ דעצם הזנות ממשיך, ולא רק תולדה מהאיסור].
- 5 ולפ"ז מסתבר דעיברה באמבטי לא יאכל מחמתו. אבל החז"א [טו דה,] נקט בפשיטות דאף בעיברה באמבטי אוכלת מחמתו. וצ"ע.
- 6 אמנם מבואר בתוס' שם דאב"י פליג, ויל"ד במה פליג. [ועי' לקמן עה.].
- 7 וצ"ע דאף הבת נתחללה בביתא, ופקע ממנה קדושת כהונה, דחללה לאו זרעה דאהרן כדאמר' עד: ובכורות מז.
- 8 מבואר מדבריו דלא סמכינן בזה על חזקה דרבה דהביא ב' שערות [אבל לרש"י י"ל דאיירי דלא ידוע האם הוא בן י"ג ויום א'].

תתייבם ממ"נ [וברמב"ם יל"פ דהוה ספק וצריך לחלוץ שוב, ואסור להתייבם. אבל הרע"ב כתב ומת].
נפל הבית וכו'. ע' בגמ' לעיל לא. אי איירי בתרי ותרי, או אף בלאו הכי ל"מ חזקה. [וע"ע בתוד"ה סח].

יבם אינו מאכיל

קנין כספו, והא קנין דאחיו הוא. רש"י [כתובות נח]. כתב דכי מיית פקע קנינו. משמע דמדאורייתא אינה אוכלת בתרומה. והמנח"ח [רפ יא] כתב דכ"מ ברמב"ם [תרומות ח ה]. וכן הוכיח בתוס' חד מקמאי לעיל נו. מהגמ' שם.

אבל דעת ר"ת [סה"י, הו' בתוד"ה קנין, ובתוס' וש"ר כתובות שם] דאוכלת מדאורייתא [דהך דרשא אסמכתא]. ומבואר דמסברא אוכלת כיון דקנויה לו. והאחרונים הקשו מ"ש דמהני הזיקה להאכיל בתרומה [דלא קי"ל זיקה ככנוסה], ולענין שאר דיני אישות נח' [לעיל יז:]: אי יש זיקה, ואף למ"ד יש זיקה הוה רק מדרבנן. והאחרונים [משנת ר"א כו, ח' ר' שמואל, אבי עזרי יבום א יג] תי' דאכילת תרומה תליא בקנין כספו, ויבם יש לו 'קנין' ביבמתו. אבל אין ביניהם גדר 'אישות'. והקוב"ע [מז בהשטמות, וקוב"ש כתובות קפג] הקשה היאך ילפי', דל"ש ק"ו דיבמה קיל. וכתב דע"כ דעצם הקנין אסורה לשוק מחמתו, והיא בכלל הפסוק דקרא כתיב קנינו וכל הקנויות לו בכלל.

והאבנ"מ [שו"ת יז, וכ"כ בקוב"ע מז ח] כתב דרש"י פליג משום דס"ל דקנין כספו דאישות תליא ב'מעשה הקנין', שקנאו בכסף. והכא היבם לא קנאה, אלא אשה הקנו לו מהשמים.

ותוס' [בסו"ד] כתבו דהאסמכתא דהאי קנין אחיו הוא, דלא תקון הגעת זמן דתאכל מחמת היבם [שהוא לא קידש]. אבל הרמב"ן [כתובות נז. והרשב"א שם] פי' האי קנין אחיו, והיאך יהא חמור מן הקונה, דאין לו באשת אחיו אלא זכותו של אחיו'. [משמע דהוה סברא בקנין כספו לענין תרומה]. ודייק כן מלשון הדרשא דהול"ל שומרת יבם לא תאכל, משמע דאינה אוכלת מחמת היבם, אבל אם אכלה מחמת הבעל מהני.

ובמשנת ר' אהרן [כו ד] העמיד דמשמעות הרמב"ן הנ"ל² [דלא כתוס' דלר"ת אוכלת בתרומה מחמת המת]^{3,4} דכיון דיש יבם אינה חוזרת, ועדיין נמשך דין אכילה מחמת אישות הראשון. דנתמעט מדין חזרה. ובמשנת ר"א האריך דנפק"מ בזה אם הבעל היה חלל, לא תאכל מחמת היבם. ואילו למש"כ תוס' הוה קנינו ותאכל⁵. וכתב דה"ה במקום דהבעל היה כהן והיבם חלל, לפי הראשונים אוכלת מחמת הבעל [לולי דין משתמרת לביאה פסולה] [ועפ"ז ביאר את הגמ' לעיל נח: ע"ש].

והריטב"א [כאן] כתב אף לדעת רש"י דפקע קנין דאחיו, כיון דמת קודם כניסה לחופה. משמע דאילו נשאת לראשון אוכלת [אף לרש"י, וכמ"ש הרמב"ן והרשב"א לר"ת]. והאחרונים [משנת ר"א כו ו] למדו דכוונתו דאוכלת מחמת הדין כל טהור בביתך, ולא תליא בקנין.

סח.

תוד"ה קניא ליה. לאו דוקא וכו' ובפ"ק דקידושין ממעטין ליה דל"ק וכו'. אבל דעת רש"י [שם] דקונה מדאורייתא, אלא דנתמעט דאין בזה חיוב מיתה. [והא דביאת בן ט' כמאמר הוה דרבנן]. אבל הרמב"ן [צו]. הקשה דרש"י [שם] כתב דהואיל וזקוקה שויוה רבנן כמאמר, משמע דמדאורייתא ל"ק. ועפ"ז פי' הלשון מדאורי' זקוקה לו. וכתב הרמב"ן דאף דביאת בן ט' קנה מדאורייתא מ"מ הוה כביאת שוגג, ואין ע"ז חיוב מיתה [וע"ע מש"כ בזה לעיל נא: ונו].

והריטב"א פי' דמדאורייתא קני היינו דאשה הקנו לו מהשמים, וביאתו הוה ביאה⁶. וכתב דמדאורייתא שומרת יבם אוכלת בתרומה [וכדעת ר"ת], ולכן ס"ד דאוכל בתרומה בין דאורייתא ובין מדרבנן.

- 1 דומה להא דאמר' לעיל נו. בביאה גרועה דכל שהבעל מאכיל, יבם מאכיל.
- 2 וכ"כ בקוב"ע [מז ח] דמשמע דאוכלת מחמת המת. והאחרונים העירו דהראשונים הזכירו בתוך דבריהם דהוה קנינו של יבם. ומה שכתבו דלא אלים מהבעל צ"ל דהוה כעין סברא של דיו.
- 3 אבל הביאו מהת"כ [אמור ה ו] דדרשי' דלחמו יצא מת שאין לו לחם. והגר"א פי' דמת אינו מאכיל.
- 4 וכ"כ התוס' הרא"ש [שם] דעדין לא פקע רשות הבעל.
- 5 עכ"פ מדאורייתא [דמדרבנן משמע דבעינן שכבר אכלה בתרומה בהגעת זמן, ואף בנשואה].
- 6 [וכע"ז כתב הרמב"ן צו. דהואיל ומדאורייתא קנויה לו מקנין אחיו, שהיא זקוקה לו, בקנין כל דהוה ליכול קמ"ל]. והביא דאף רש"י [קידושין שם] פי' משום דזקוקה לו מדאורייתא. [ולא שקנאה מדאורייתא].

כותי. פרש"י דקסבר גירי עריות, ואיירי בעכו"ם. אבל תוס' [בע"ב ד"ה בעכו"ם] כתבו דכל היכא דנקטו כותי הוה לפסולא בעלמא, ולא כמ"ד עכו"ם.

תוד"ה רישא. וא"ת וכו' פסולי קהל דכ"ש הוא. וצ"ב דפסולי כהונה הוה משום שם חללה, ואילו פסולי קהל מדין זונה.

חזקת קטן

בא"ד וא"ת נוקי אחזקה קמיינתא וכו' חזקת כשרות. האחרונים הקשו דתוס' פתחו בחזקה קמיינתא [דקטנות שפחות מבן ט'], וסיימו בחזקת כשרות [דהאשה]².

והריטב"א [סט: תי' דכיון שיש כאן פסול ודאי וביאה ודאית, ואין הספק אלא על השנים לא מכשירין לה דהא ריע חזקתה. וכדאמר' בעלמא דכל היכא דודאי נגע ל"מ חזקה דידה לענין טומאה וטהרה] [וכ"כ הרמב"ן נדה יח והריטב"א שם ועירובין לו וקידושין עט דכיון דהספק על השליא, וודאי נגע בבית ל"מ חזקת הבית. והאריכו בזה האחרונים]. אמנם לגבי אלמנת עיסה [כתובות יד.] מבואר בתוס' דמהני חזקת האשה, אף דודאי נבעלה לספק חלל [והאחרונים דנו לחלק]³.

ובתרי" תי' דכיון דסופו ליגדל אין החזקה כלום. ולכאורה כוונתו לנידון חזקה העשויה להשתנות [ע' קידושין עט. ושמעתתא ג]. והשמעתתא [ג י] הביא דתוס' דידן ס"ל דחזקה העשויה להשתנות הוה חזקה. אבל עוד הקשו האחרונים [מלבושי יר"ט] דבספק בן ט' לא שייך חזקה כלל. דמעיקרא הוה קטן לזמן קצוב ומוגבל, ולא שייך לומר דידן החזקה להמשיך המצב⁴. וכע"ז תי' בחי' ר"א מן ההר דל"ש הכא חזקה, דזמן ממילא קאתי ולא שייך בשנים לומר דההיא שעתא בחזקת פחות מבן ט'.

בא"ד ומיהו לכהונה נחא דלא אזלי בתר חזקה ליחסין. משמע בתוס' דביוחסין לא אזלי כלל בתר חזקה⁵ [והחז"א פ יז עמד בזה].

וכקושיית התוס' ילה"ק ג"כ בבא במשנה דספק הביא ב' שערות, להעמיד על חזקת קטנות, וחזקת האישה דאינה מקודשת. [ותלי בסוגיה דלעיל ל: לא. האם מעמידים על חזקה בספק קידושין]. וצ"ל דאיירי שבא לפנינו בגדלות. א"נ בתרי ותרי, דומיה דנפל הבית.

בא"ד ו"ל וכו' לא מוקמינן אחזקה קמיינתא, אלא אזלי בתר השתא שהוא ודאי בן ט'. דחזקה קמיינתא איתרע ליה. האחרונים הקשו דבכ"מ קיי"ל דחזקה דמעיקרא עדיף מחזקה דהשתא [וכמ"ש תוס' נדה ב], א"כ אמאי יחשב דהורעה חזקתה⁷. והמהר"ט [א יא, ומא הו' בשמעתתא ג ט] תי' חזקת קטנות ל"מ דמעיקרא להכי קאי, ובכל יום גדל⁸, וכיון דהורעה חזקתה דגדול לפנינו ל"מ. [וכע"ז כתב הס"ז יר"ד שצז דל"מ חזקה העשויה להשתנות כשאיתרע לפנינו]¹⁰. והשמעתתא [ג יג] כתב בשם אחיו [בעל התרומה כ] דתוס' תי' כן רק לגבי תרומה, ולענין תרומה חיישינן לחזקה דהשתא, דאזלי בתר שעת מציאתן [וכמ"ש תוס' נדה ב. יא]. והשער"י [ב ד] כתב דל"מ חזקת הקטן, דאין נפק"מ כלפיו אלא כלפי אחרים [ועד"ז כתב

- 1 ובשער"י [ב ד] הקשה [אף לת' התוס' דגדול לפנינו] דהוה תרתי לטיבותא, וכמו דאמר' תרתי לריעותא נגד חזקה דמעיקרא, ע"ש.
- 2 ובהג' ראמ"ה כתב דכוונת התוס' דבאופן דידוע מתי הוא בן ט', אלא דלא ידוע זמן הביאה, בכה"ג לא שייך חזקת הגוף, אלא חזקת כשרות. וקושיית התוס' בממ"נ.
- 3 וכ"מ בתוס' בכ"מ דל"ל הך כללא [וכן תוס' כאן דמשמע דמהני חזקת האשה].
- 4 וכיסוד זה כתב בקובה"ע [סז יב].
- 5 וציינו דכע"ז מצאנו גבי ספק בין השמשות, דהפוסקים דנו דנימא חזקה דמעיקרא. ואכמ"ל.
- 6 ואף במקום דליכא תרי ותרי [והא דכתבו תוס' בסמוך בתרי ותרי, כוונתם להוכיח דמהני חזקה בתרומה. אמנם נח' תי' התוס' שם האם איירי בתרומה דרבנן, במקום תרי ותרי. אבל בחזקה בעלמא ודאי אזלי לגבי תרומה].
- 7 ובמחנ"א [אישות ג] הביא מכאן דכיון דאיתרע לפנינו לא מוקמינן אחזקה קמיינתא. וחילק דלא דמי לבעלמא, דהכא יצאתה מחזקתה קודם זמן המציאה.
- 8 וכתב דדמי להא דאמר' נדה ב מגופא קא חזיא ולא נחשב חזקה. [אמנם שם אמר' דמהני חזקה לענין חולין, ועי"ש מש"כ בזה].
- 9 ועי"ש מש"כ הש"ך בנה"כ. והאחרונים האריכו בזה טובא.
- 10 והמהר"ט הביא בשם רבו דלא דמי לתרתי לריעותא, דהכא בשעת ביאה היה ספק אם הוא בן ט', ואף דאם היינו באים לדון היו מסתפקים שהוא קטן [וצ"ב].
- 11 והחז"א [פ יז] ושער"י [ב ד] הקשו דהוה חומרא דוקא במעת לעת ולתרומה, ולא החמירו לפסול אוכלי התרומה. ועי"ש מה שביארו.

החזו"א פ יז בחד תי', ועי"ש עוד].

כי תהיה לאיש זר

מנא ה"מ וכו' כי תהיה לאיש זר וכו'. [ודרשי' שאסורה לאכול בתרומה, ובגמ' בע"ב ילפי' ג"כ לאסור לכהונה]. הרשב"א [ור"טב"א] הקשה אמאי בעי קרא לאסור, דכיון דהוה זונה אסורה [ע"ע בע"ב¹²]. [וכדעת רש"י סא. דבכל ביאת איסור הוה זונה. אבל לדעת תוס' [שם ד"ה שנבעלה] אינה נעשית זונה אלא מחייבי כריתות]. והרשב"א כתב דסוגיין קאי כר' אליעזר דזונה כשמה, ודוקא א"א שזינתה הוה זונה. ועוד תי' הרשב"א דאיירי בנבעלה באונס, וכדרבה [נו: דכל באונס לא הוה זונה [אבל אסורה מחמת קרא דהכא].

והאבנ"מ [ו ד] ומנח"ח [רסו יט, כד ועי"ש שסיכם את הדיעות בסוגיין] הביאו מדברי הרשב"א דס"ל דחייבי לאוין הוה זונה, אף דלא הוה זר מעיקרא [ולפ"ז אף מחזיר גרושתו]. והאחרונים [חי' ר' שלמה יג] הקשו דהרשב"א [לקמן ע, ה' סט]. כתב להדיא דמחייבי לאוין לא הוה זונה אם לא הוה זר מעיקרא. והמגיה לריטב"א [שם] תי' דהרשב"א מודה דלענין זונה יש סברא דבעינן זר מעיקרא, ואף דהסוגיה קאי כלפי שם 'איש זר'. וצ"ע.

והאבנ"מ ומנח"ח [בתי' א'] כתבו דלדעת הרמב"ם י"ל דסוגיין קאי לענין פסול תרומה, ואף דהוה זונה כשירה לתרומה [וכ"כ המאירי לעיל טו:]. וכמ"ש תוס' [מד: לתי' הא']. אבל קשה ע"ז מהגמ' בע"ב אשכחן תרומה וכו'.

דעת תוס' - לתוס' [סא. ד"ה שנבעלה] זונה לא הוה אלא מחייבי כריתות [לרבנן²]. ולפ"ז שפיר בעי קרא לכל הנך דסוגיין. והב"י [אה"ע ו] תמה על התוס' דמבואר בסוגיין דאף גר אמוני וכו' פסל האשה בביאתו [ונקט דכוונת התוס' דלא הוה זונה, ולא פסלי³]. והמהרש"א [גיטין פט] כתב דלתוס' לא קי"ל כהך ברייתא, וכתב דסוגיין אתי כמ"ד אין קידושין תופסין בחייבי לאוין⁴. והשעה"מ הקשה דבגמ' סט. מבואר דקאי אף למ"ד קידושין תופסין בחייבי לאוין.

אבל הב"ח [שם] הביא דבתוס' [מד: ד"ה הכא והרא"ש כאן] מפורש דבסוגיין קאי משום איסור 'איש זר', ולא משום שם זונה. ובתוס' סא. כתבו ד'שם זונה' הוה רק בלא תפסי קידושין, ומ"מ פסל משום קרא דהכא⁵. [ועי"ע בע"ב].

ותוס' [מד: ד"ה הכא, בתי' הא'] כתבו דמהכא נפקא לן דזונה אסורה בתרומה [אבל השם זונה אינה אוסרת בתרומה].

ותוס' [שם בסו"ד] כתבו דעריית דע"י קידושין פסולים לתרומה מדין זונה [ושם זונה אוסרת בתרומה, דהפסוק כללו בהדי חללה, וכ"ד תוס' לה.]. ומ"מ סוגיין ילפי' דאף מה שאינו בכלל עריות פוסל בביאתו.

וכן משמע ברמב"ם [תרומות ו ז] שכתב זונה או חללה לא אכלה בתרומה, כדין כל חלל שהחלל כזר לכל דבר. [ומבואר דאף זונה נתחללה מכהונה, וכדאיתא בגמ' בכורות מז.].

סח:

תרי וכל זר. ע' מש"כ בזה לקמן סט:

דר' יוסי בר"ח מן זר וכל זר. לגיר' זו פשטיה דקרא לרבות נשואה לישראל, וריבוי ד'כל' למעט אנינות [וכ"כ המהרש"א בשם הסמ"ג]. אבל המהרש"ל מחק 'דר'י בר"ח', והריבוי ד'כל' לרבות נשואה לישראל. וכ"כ הרמב"ם [תרומות ו ה וסה"מ ל"ת קלז].

משכח"ל דקאכלה בשביל בנה וכו'. האחרונים הקשו דלמאי דס"ד השתא דמותרת לכהונה, המ"ל דנשואה לכהן.

12 לכהונה, ולענין תרומה תליא בתי' תוס' מד: ועי"ע בסמוך.
2 אבל לר' מתיא בן חרש הוה מכל האיסורין. [ועי"ע סט. דהריטב"א כתב דאף לר' אלעזר].
3 וכ"מ סתימת הטור [ו], והב"י תמה דהרא"ש הביא את הברייתא הזו. [והב"ח הוכיח מזה דתרויהו איתנהו].
4 וצ"ב דא"כ אמאי בעי זר אצלה מעיקרא. ועי' תוס' מד: וקידושין עה: ותוס' הרא"ש [סט]. דכיון דהוה ממזר, פשיטא דפוסל בביאה.
5 אבל הקשו הפוסקים א"כ למאי נפק"מ כתב הטור דאינו זונה [וכן בשר"ע הביא ב' דיעות, ולפ"ז אין נפק"מ אלא לענין התראה].

גדר 'איש זר' לכהונה

לכהונה מנלן וכו'. למש"כ תוס' מד: [בסו"ד, וכן תוס' לה.] דמהכא ילפי' דזונה אסורה לתרומה, מדכלליה בהדי חללה, צ"ב אמאי איצטריך קרא לאסור לינשא לכהונה, הרי בלאו הכי הוה זונה. וכה"ק הרשב"א [בע"א]. ובתוס' [מד:]: הקשו להיפך, אמאי איצטריך קרא לאסור זונה, תיפוק ליה מהך דרשא דהכא. ותי' לעבור בב' לאוין.

פרש"י [ד"ה גלוי] כיון דאיפסלה לתרומה איפסלה לכהונה, דתרומה היינו קדושת כהונה. ולפ"ז לוקה משום איסור 'לא תאכל', דהוה איסור זרות. ובתוס' [טו: ד"ה מה בתו"ד ונדה סט:]: כתבו דהוה דמתחללת בביאת גר אמוני וכו', דמקרא יליף לה. ומשמע דשם האיסור הוה חללות. וכן רש"י [ע.] כתב [גבי פצוע דכא] דשויה חללה, משמע דהוה שם חללות. והרשב"א [ע.] חלק דאין חללה אלא מאיסורי כהונה. וכה"ק תוס' [שם] וכתב דמקרא דריש לה'. אבל הערולי' [ע.] כתב לפרש דאף לרש"י הוה משום זונה, אלא [דהתם קאי לענין תרומה] דס"ל דזונה פסולה לתרומה מדין חללה [וכמ"ש תוס' מד: לפרש בסוגיין]. ועוד כתב דכוונת רש"י דביאה שניה נעשית חללה.

והאחרונים [קובה"ע מד י, חזו"א טו ז] הקשו דבגמ' קידושין עז. איתא דכהן הבא על אחותו זונה משויא ליה, חללה לא משויא ליה. חזר ובא עליה עשאה זונה. ומבואר דמחייבי כריתות אינה נעשית חללה. ולמש"כ תוס' [ד"ה עכו"ם] דאף חייבי כריתות הוה בכלל איש זר, א"כ נעשית חללה בביאתו. וע' בסמוך דלדעת רש"י חייבי כריתות נלמד מקרא דאלמנות וגירושין. [ומ"מ הקשו דאחותו הוה זר מעיקרא, ובכלל איש זר, ע' בסמוך].

אבל הרמב"ם [איסו"ב יח א] הביא דכל אלו הוה בכלל לאו דזונה. ולפ"ז מהני ק"ו שיהא בכלל איסור זונה. וכ"כ ה"ה. וכ"כ הרשב"א [ע.] דפצוע דכא לוקה משום זונה. [אמנם למש"כ הרשב"א סח. אינה בכלל זונה, והוה שם איסור דאיש זר].

כהנת דקדושה דנפשה וכו' כהנת דקדיש גופה וכו'. משמע מצד עצמה, ודלא כדמשמע בתוס' כתובות מו: וע' מש"כ בזה סז:

ומה גרושה שמונת בתרומה אסורה לכהונה. התוס' הרא"ש הקשה זרה תוכיח דאסורה לתרומה ומותרת לכהונה. ות' דילפי' רק ממדי דאתעבד ביה מעשה. וא"ת בת כהן שיש לה זרע מישראל תוכיח שאסורה בתרומה ומותרת לכהונה². וי"ל כיון דאם מת זרע חוזרת לתרומה לא קרינא ביה אסורה בתרומה.

גילוי מילתא בעלמא הוא. פרש"י דהוה בכלל פסול לא יאכל דתרומה, דהיינו כהונה [ע' לעיל]. והרשב"א הביא י"א דדרש' לא תאכל מלשון תשמיש [כדכתיב משלי ל כ אכלה ומחתה פיה].

וכן בתוס' [מד:]: הביאו דלוקין מקרא דאיש זר, דאין מזהירין מהדין. אבל הבית שמואל [ו טז] כתב דדעת הראב"ד והתוס' דאין לוקין משום איש זר, וסוגיין כאביי [סנהדרין עו] דנחלקו כע"ז³. והגרא [ו כט] כתב א"צ לזה, דלא אמרו שלוקה אלא שנפסלה, דסוגיין קאי לענין תרומה. והחזו"א [טו טו] כתב ולא הגענו לדבריו דאם לא מלקות לא שייך מזהירין מהדין.

והבית שמואל תמה על הרמב"ם דפסק דלוקה [משום זונה], הא קי"ל כרבא דלא אמרי' דהוה גילוי מילתא בעלמא. [והחזו"א טו טו כתב דלאו כולהו בחדא מחתא]. והאבנ"מ [ו ד] כתב דע"פ הרשב"א [סח.] ניחא, דסוגיין קאי כמ"ד דאין זונה אלא מא"א⁴, אבל להלכה לוקים משום זונה. אבל הגרא [ו כט] כתב דהרמב"ם פסק דלוקה משום זונה, ולא משום ובת כהן, ואנן ילפי' מק"ו מתרומה להבין פי' של זונה האמורה בתורה, ולא דמי לסנהדרין שם. וכתב דבזה מתורץ קושיית התוס' [לעיל מד:]: ל"ל לאו בזונה. וכן משמע בה"ה [יח א] דמסוגיין ילפי' מהו

1 ותוס' שם כתבו כן רק על עמוני מואבי וכו', משמע דחייבי כריתות אינו בכלל איש זר. וכרש"י בסוגיין, ולא כתוס'. [ותליא במה שנסתפק תוס' לה.].

2 וצ"ב קושייתו, דכשתנשא לכהן אוכלת בתרומה. [ואולי זה בכלל תי', ומ"מ הק' דהשתא אסורה בתרומה].

3 ונראה דכ"כ בתוס' חד מקמאי [נו:]: דנבעלה לפסול לה [וחייבי כריתות] אפי' באונס, ודאי פסולה לכהונה מקרא ד'איש זר'. ונפק"מ בדברי רבה [שם] האם לוקה משום זונה. [משמע דמקרא דאיש זר אינו לוקה]. [וכע"ז כתב המלחמות שם, אלא דנקט קרא דאלמנה וגרושה, וכדעת רש"י בסוגיין דחייבי כריתות הוה אלמנה וגרושה, ובזה לא אמרי' בסוגיין דהוה גילוי מילתא בעלמא].

4 וכת' הא' ברשב"א, אבל אין לומר כתי' הב', דהרמב"ם פסק דבאונס הוה זונה. [ואפשר דסוגיין כל"ק דרבה, ובאונס ודלא כהלכה].

בכלל זונה דקרא.

רש"י ד"ה ואימא. וכותי ונתין דפסלי מנלן. המהרש"א כתב ד'כותי' דנקט שגירת לישנא, למש"כ רש"י בע"א דכותי דסוגיין הוה עכו"ם, וכמ"ד גרי אריות.
רש"י ד"ה עבד כנעני וכו' עכו"ם ל"ל קידושין דדרשי' אשת רעהו וכו'. ורש"י [לעיל מה.]. למד ממק"א, וע' מש"כ בזה שם.

בא"ד ומהאי קרא גופיה משתמע חייבי כריתות לפסולי. וכ"כ רש"י לעיל לה. אב"ל תוס' [ד"ה עכו"ם, וכן לעיל מד:] כתבו דעיקר איש זר קאי בחייבי כריתות. ובתוס' [לה.]. ר"י נסתפק בזה, והקשה דאינו זר מעיקרא [ועוה"ק מהגמ' נו:], וכתב דהוה משום זונה וטומאה. [ותליא במש"כ האם שם זונה תליא בסוגין]. וכ"כ תוס' מד: בסו"ד הביאו דר"י דן דכל הנך דע"י קידושין לא הוה בכלל איש זר.

ומשמע מדברי התוס' דדוקא עריות דע"י קידושין לא הוה בכלל איש זר, אבל אחותו ע"כ הוה משעת לידה ופסול אף משום איש זר [וכ"כ החזו"א טו ו.]. אבל רש"י בסו"ד הביא ראיה דבא עליה אחותו, מבואר דלא חילק בין אחותו לשאר חייבי כריתות. והקובה"ע [מד י] כתב דסברת זר מעיקרא הוה דהבועל הוא 'פסול' [וכמ"ש רש"י נג:]. אבל בקרובים כיון דהוא כשר, אינו פוסל בביאתו, אלא משום קרא דזונה ואלמנה וגרושה.

בא"ד ואית דמפרשי וכו' דחייבי כריתות לא פסלי וכו'. ורש"י הקשה בכמה מקומות דמבואר דנפסלה לכהונה. והאחרונים כתבו דיל"פ כוונת ה'אית דמפרשי' דהוה זונה [וכמ"ש תוס' מד:], אלא דלא נפסלה לתרומה². ועפ"ז מתורץ קושיות רש"י. ואם חזר ובא עליה כהן עשאה חללה.

וכ"כ רש"י [יג: ד"ה וב"ה] דאינה נפסלת מתרומה דבי נשא בבעילת כרת, אלא בבעילת חלל נתין וממזר. ותוס' [שם] הביאו דרש"י עצמו חזר בו. [ותוס' חלקו דזונה אסורה בתרומה, וזה תליא בב' הת' בתוס' מד: ולאידך ת' פסול משום איש זר דסוגיין].

בא"ד כיון דהוה זונה ביאתו פוסלתה דתניא וכו'. משמע מרש"י דזונה פסולה לתרומה משום קרא דסוגיין, ולא הוה שם איסור בפנ"ע.

בא"ד ואי וכו' משכחת וכו' הרי זה ממזר ומאכילה וכו'. [ולכן לא משכחת ממזר שמאכיל את אמו. דבין חייבי כריתות ובין ממזר פסלה בביאתו]. והאבנ"מ נקט דאם בא עליה דרך יבום [דמדאורי' עשה דוחה ל"ת] לא פסלה, ולכן הקשה א"כ משכחת לה כה"ג³. והאבנ"מ תי' דלא משכחת לה כהן ממזר, ולכן לא יתכן שיאכיל בתרומה כה"ג [וע' מש"כ בזה לעיל מד: ונג:]. והמגיה [שם ג] חלק דאף דהותר הביאה מדין עדל"ת מ"מ נפסלה בביאה זו, וכמ"ש הרמב"ם [יח ה] דלא תליא באיסור, אלא נפסלת מחמת הזנות. וע"ע לקמן סט:

סט.

אשכחן כהנת וכו'. הגמ' כאן לא דנה לכהונה מנלן וכו'. ואפשר דסמך על הגמ' לעיל. והמנח"ח [רסו כג] כתב דבהך דרשא לכ"ע אינו לוקה [ולא אמרי' דאהדרי' קרא], אבל לוקה משום זונה. [אבל לדעת הרמב"ם דאף לעיל לוקים משום זונה, א"כ ה"נ הוה בכלל זונה. ואפשר דלאיסור כהונה פשיטא דעכו"ם הוה בכלל זונה, ולא בעי דרשא].

אע"ג דאית ליה זרע תיכול. פרש"י וכבהמה בעלמא חשיב. וצ"ב דמ"מ יש לה זרע מזר. ולמש"כ היש"ש [הו' סז:] דע"י הזרע יש קשר לבועל, ניחא. דהכא הזרע אינו מיוחס לעכו"ם. ועוד יל"פ ע"פ הגמ' בכורות מז. [דעכו"ם הבא על בת לוי פטור מפדין הבן] דכיון דאינו מיוחס אחר אביו נחשב כאמו ולוי. [והעירו דלרש"י קאי אף בשאר חייבי כריתות, דיח להם יחס. וצ"ל דמ"מ עיקר דרשא קאי אעכו"ם].

- 1 אבל מתחילת דברי רש"י שם כתב דמשום איש זר.
- 2 ואשת איש שזינתה ל"ל דפסולה משו קרא דטומאה, ע' לעיל נו: [ותליא בלשונות שם לגבי אונס].
- 3 ומ"מ הולד ממזר, ותלה במה שנסתפק השעה"מ דאף במקום יבום הולד הוה ממזר. והאחרונים [מגיה שם] כתבו דפשיטא דהוה ממזר, דבנו של ממזר הולד הוה ממזר בתולדה, ולא תליא בביאת האיסור כלל. וכל ספיקו של השעה"מ שייך במקום דהוה ממזר מחמת ביאת האיסור. [ומשמע באבנ"מ דכיון דהוה ביאת היתר לא אמרי' דהולד הולך אחר הפגום].
- 4 והרמב"ם [בפיה"מ בס"פ] ביאר דעכו"ם עושה זונה, דכיון דאינו ראוי לבא בישראל לכך ביאתו זנות.

והחז"א [טו ד] דן [נסתפק] דאליבא דאמת עכו"ם אינו פוסל משום זרע [וכגון דעיברה באמבטי].

תוד"ה ואימא. תימה דלחומרא מקשינן. והתוס' הרא"ש תי' דכיון דמסתבר טעמיה, וכמ"ש רש"י כבהמה בעלמא חשיב. והחז"א [טו ד] תי' דהא דלחומרא מקשינן הוה מידה בתורה כשיש ב' דרשות היאך ללמוד, אבל הכא פריך ללמוד דאין עכו"ם פוסלים משום זרע, וממילא ליכא ילפותא.

תוד"ה כי תהיה. שבא עליה בדרך, דליכא אלא עשה. רע"א [בגהש"ס] ציין לדברי התוס' [לעיל יא:] דפשיטא ליה דבעלה לוקה עליה בספק סוטה [וע' מש"כ בזה שם]. והאחרונים נקטו דתוס' כאן ס"ל כתי' בתוס' [ג: ויא. ד"ה צרת] דהתורה עשאתו ספק הוה עשה. [והאחרונים העמידו דתליא בחקירה בגדר ספק סוטה כודאי, האם הוה הכרעה, והוכרע דהוה חייבי לאוין. או דין טומאה חדשה, וא"כ הוה רק עשה. וע"ע מש"כ בזה לעיל סא:]. אבל החז"א [טו ה] כתב דכוונת תוס' דידן דכלפי אכילת תרומה [וכהונה] הוה רק עשה.

והרש"ש ור"ש מדסוי העירו דאף מצרי ואדומי הוה עשה. וכתבו דמ"מ לר' ישבב לא תפסי קידושין, ובסוטה תפסי [כדלעיל מט:].

זר אצלה מעיקרא

ואימא נבעלה לפסול לה אף מחזיר גרושתו וכו'. [מבואר דמחזיר גרושתו אינו פוסל בביאתו]. אבל בתוס' הרא"ש ותו"י [מד:] הביא בשם ר"ח דמחזיר גרושתו אסורה בתרומה, מקרא דטומאה. ועי"ש מה שביאר.

זר אצלה מעיקרא. הרמב"ם [יח א,ב,ג] סתם דכל הבא על אשה האסורה לו באיסור השווה בכל עשאה זונה. ובפשוטו משמע דלא בעי זר אצלה מעיקרא, ואף מחזיר גרושתו [וכ"כ השעה"מ]. אבל ה"ה כתב דמחזיר גרושתו אינו פוסל, דבעי זר מעיקרא. והא דהרמב"ם לא הוציאו מכללו, דבלא"ה פסולה לכהונה משום גרושה. ומ"מ הקשה דה"ל לרמב"ם להזכיר כן לגבי גרושה.

והרמב"ם פסק [הל' ג, יט ה] דאף יבמה לשוק הוה זונה. והאחרונים הקשו דלאו זר אצלה מעיקרא¹.

וה"ה [ג] דיבמה הוה כ"ש משאר חי"ל דהא לא תפסי קידושין. וכ"פ הסוד [דאף לרא"ש ותוס' דבעי זר מעיקרא]. מיבמה לשוק הוה זונה, דהא לא תפסי קידושין². והפוסקים תמחו דקיי"ל כשמואל דבעי גט. והב"ח כתב דהא דבעי גט הוה מדרבנן. והפוסקים חלקו.

והשעה"מ ואבנ"מ [ו ד] כתבו דהרמב"ם פסק דלא בעי זר אצלה מעיקרא, ע"פ דברי הרשב"א [סח]. דסוגיין קאי למ"ד דלא הוה זונה [אלא מאשת איש], אבל למ"ד דהוה זונה פשיטא דאסורה, אף בלא זר מעיקרא. [ועוד תי' ע"פ דברי היראים, ע' בסמוך].

והגר"א [ו כג] כתב דהרמב"ם סמך אירושלמי דאף מחזיר גרושתו הוה זונה. ודחה דאינו מוכח, והכלל דכל הפוסקים נקטו דבעי זר מעיקרא. [והגר"א האריך לדון האם ילפי' ק"ו לפסול הבת, ע' לעיל טו: ומד: ובחז"א טו יג,טו ואכ"מ].

פצוע דכא - מבואר במשנה דף ע. דפצוע דכא פוסל בביאתו. ורש"י [ע.] פי' דנעשית חללה³. והרשב"א [ע.] והריטב"א [שם] הביא לפרש דנעשית זונה⁴. והרשב"א תמה דחייבי לאוין לא פסלי אא"כ הוה זר אצלו מעיקרא. [וסתר למש"כ לעיל סח. דלרבנן הוה בכלל זונה אף לולי סוגיין, א"כ לא בעי זר מעיקרא⁵]. וכתבו דכיון דהוה פסול קהל לא בעינן זר אצלה מעיקרא⁶. והתו"י [ע.] כתב דכיון דנשתנה גופו חשיב כמו זר מעיקרא⁷.

1 והמשנ"ל [יט ה] כתב דאף לרמב"ם בעי זר מעיקרא, ולכן הבא על צרת יבמתו [איסור בית א' הוא בונה], אינו פוסלה. אבל הקשה דהרמב"ם כ' דהבא על חלוצתו הוה דרבנן ובכלל שניות, ולכן לא פסלה. תיפוק ליה דקודם חליצה היתה ראויה לו, ובעי זר מעיקרא.

2 [ואף דאין הולד ממזר, הוה זונה].

3 והאחרונים נקטו כוונתו דהפסוק דאיש זר ילפי' דעושה חללות.

4 וכ"כ המאירי בשם תוס' [ויל"ד] האם כוונתו דדוקא פצוע דכא נחשבת זונה, או דכל הקרא ד'איש זר' הוה גילוי דהוה זונה, וכמ"ש הגר"א לרמב"ם].

5 והמגיה לריטב"א כתב דאף דסברת זר מעיקרא הוזכר בגמ' כלפי 'איש זר', מסברא ילפי' כן אף לגבי זונה.

6 וכתב דלא הוזכר בבביתא סח. דכיון דקתני נתין וממזר ה"ה לשאר פסולי קהל. [וצ"ב דהזכיר שאר פסו"ק, ומאי שייר דהאי שייר]

7 ובקוב"ש [ח"ב לט"ש יד] כתב לבאר דהגוף הזה הוא זר אצלה מעיקרא, וקודם שנעשה פצוע דכא הוה גוף

ובקובה"ע [מד י] כתב דסברת זר מעיקרא דהוא 'פסול', והוה סימן דתליא בפסולו של בועל. ולכן אף במקום דאינו זר מעיקרא פוסל.

והרשב"א כתב עוד דאפשר דהמשנה ס"ל כר' אלעזר דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, וכ"ש זו [אפי' שהיא אשתו]. ועוד תי' ד"ל בהמשנה קאי כר' מתיא בן חרש, דאפי' בעלה בא עליה בדרך עשאה זונה, ולא בעי זר מעיקרא. [ועוד כ' הרשב"ש דנח' ר' מאיר ור' יהודה [כריתות ו:]] האם בעי זר מעיקרא [לענין משיחת שמן המשחה], וי"ל דה"נ פליגי הכא]. ולפ"ז להלכה פצוה דכא אינו אוסר בביאתו.

אבל היראים [מה, הו' באבנ"מ ו ד בסופו] כ' דכיון דמשכחת לה פצוה דכא דהוה זר מעיקרא [משעת לידה], אף שנעשה אח"כ פוסל [דלא מסתבר דחמיר טפי]. ונתמעט רק מחזיר גרושתו דע"כ היתה מותרת לו מעיקרא. [ע' בסמוך].

והיראים ביאר עפ"ז דהבא על א"א פוסל, דכיון דהאב יכול לקדש פחות מבת ג' נחשב דאיסור אשת איש הוה זר מעיקרא [ובזה מתורץ קושיית רש"י ותוס' סח; דחייבי כריתות משכחת לה בזר מעיקרא]. ועפ"ז כתבו האבנ"מ [ו ד] ומנח"ח [רסו כא] דה"ה יבמה לשוק נחשב איסור דזר אצלה מעיקרא, דמשכחת לה דקידשה אביה פחות מבת ג'. וכתבו דאפשר ליישב בזה דברי הרמב"ם.

ולפ"ז אף הרמב"ם יודה דמחזיר גרושתו אינו פוסל [וכדעת ה"ה], דכיון דהיתה נשואה לו בהיתר לא נחשב זר מעיקרא. והאחרונים הקשו דה"נ משכחת לה פחות מבת ג'. ומשמע מדברי האבנ"מ דכיון דהיתה נשואה לו בפועל, אף פחות מבת ג' לא נחשבת אצלו זר מעיקרא. [וצ"ב].

אי הכי חלל וכו' אמר קרא לא יחלל. הרמב"ם [יח א] כתב דאף חלל הבא על האשה עשאה זונה. והראב"ד השיג דדרשי' ולא יחלל זרעו, מה הוא מחלל וכו', אבל ללקות משום זונה לא. דילפי' בסוגיין לשם חללות, ולא שם זונה [וכ"כ ה"ה בסו"ד]. והר"ן [קידושין עז;], לא. בדה"ר] תמה על הרמב"ם דאין ביאתו בעבירה. והרמב"ם בפיה"מ [קידושין עז]. עמד בזה, וכתב דכיון דמי שנזרע מהך ביאה הוה פסול, ולכן נחשב זונה [והרמב"ם לשיטתו דזונה לא תליא באיסור, אלא במה שנחשב זר אצלה].

וה"ה בתחילת דבריו נקט דכוונת הראב"ד דאינו פוסל האשה בביאתו מכהונה אלא מתרומה. ותמה ע"ז דאין היקש למחצה. ורע"א [והשעה"מ] הביאו דמפורש [לקמן פד]. דנפסלה לכהונה.

והר"ן כתב דעושהו חלל. ולפ"ז לא דמי לשאר הברייתא דהוה זונה [וכמ"ש הרשב"א ע.]. או איש זר. [ולדעת תוס' טו: דכולהו משום חללות ניהא, וכמ"ש בראב"ד]. והרמב"ם [פיה"מ שם] הקשה דאין חללות אלא מאיסורי כהונה. ודעת שא"ר דחלל הוה 'פסול כהונה', ועושה חללות, אף דהביאה היתר [וע' רש"ש נדה סט; ומנח"ח רפג ג].

אימא עד דאיכא הויה וביאה וכו' דומיה דאלמנה וכו'. דעת הרמב"ם [איסו"ב טו ב] דבכל חייבי לאוין אינו לוקה אא"כ בעל אחר קידושין, מלבד אלמנה לכה"ג [כדאיתא בקידושין עח.]. [ושא"ר פליגי דבכל חייבי לאוין לא כתיב יקח כלל]. והרשב"א [בעל התוס' הו' בקובה"ע מה ה] הקשה על הרמב"ם האיך ילפי' בסוגיין שאר פסולים מאלמנה לכה"ג דאסורה בביאה לחוד⁵. ובקובה"ע כתב דלדברי הרמב"ם נעשית זונה, ונפגמה בביאה, ואף דאין בזה איסור ביאה. וכ"כ הרמב"ם [יח ה] דהשם זונה לא תליא בביאת האיסור אלא בפגם. וכיון דתליא רק בשם פגם ילפי' מאלמנה לכה"ג, וליכא למיפוך דהתם יש איסור על עצם הביאה.

תוד"ה ושניהם. אלא דילפי' במה דמסתבר לאוקמא קרא. למש"כ תוס' טו: דילפי' מקרא דאיש זר דעושה חללות ניהא טפי, אבל לצד דהוה שם איסור חדש, וכ"ש לרשב"א דהוה שם 'זונה', צ"ב היאך ילפי' מאלמנה לכה"ג דהוה שם איסור אחר.

אחר. [וכתב דזה דחוק]. ועוד פי' דזר אצלה מעיקרא לא תליא בהא דהאיסור קודם בזמן, אלא כיון דסיבת האיסור בגופו נחשב זר מעיקרא, ולא נחשב דבר חיצוני וכמחזיר גרושתו [וכעין מש"כ בקובה"ע].

8 ומבואר דהגדר פנוי הבא על הפנויה הוא משום האיסור, ולא משום שהיא מפורקת [דפצוה דכא אוסר אף את אשתו שנשאה קודם לכן בהיתר].

9 ומשמע מלשון זה דזר אצלה מעיקרא מהני לשם זונה.

3 [ואף אחות אשתו אם נולדה אח"כ. מלבד איסור חמותו. ואפשר דמ"מ הוה בכל ערות אשה ובתה].

4 ודעת ר' דוסתאי ברי' [קידושין סד. ועז.] דבנות ישראל מקוה טהרה לחללים, ואף אינו פוסל את האשה בביאתו. ועיי"ש רש"י ותוס'.

5 ובקובה"ע שם הקשה דנתין לכ"ע איסורו רק משום לא תתחתן [ע' לקמן עו.], ודרך חתנות. א"כ [לרשב"א] אמאי פסל בביאתו.

תוד"ה לא פוסלין. פהעה"פ עשאה זונה, נראה דלא מיפסלה מתרומה, דא"ז איש זר. ורע"א ציין דבתוס' [גיטין עג: ד"ה נתן] בפשוטו מבואר דפסל מתרומה [ועי"ש בתור"ג דנדחק באופ"א]. והאחרונים [ר"ש מדסויא, אפיקי ים א טו ד, קוב"ב גיטין, חזו"א טו יט] ביארו דתליא בצדדים בתוס' האם זונה אסורה בתרומה מחמת השם זונה [דכלליה בהדיא חללה, וכמ"ש תוס' מד: בסו"ד], או דהוה איסור בפנ"ע דאיש זר. וזה לא שייך בפנוי הבא על הפנויה.

סט:

ילדה תאכל. מבואר דבן מכהן מאכיל אף בזנות. וע' מש"כ בזה לעיל סז:.

ממזר מאכיל

ממזר פוסל ומאכיל. הגמ' סו. מביאה מכאן דאע"פ שאינו אוכל מאכיל [דלא כמ"ד התם דבעינן שמי שגורם להאכיל בתרומה יאכל]. ובתוס' סז. [ד"ה למאי] כתבו דאפי' זר מאכיל את אמו', ואפי' ממזר [כדאמר' הכא]. [וע' מש"כ בזה לעיל סז: דבפשוטו מבואר דאוכלת מחמת האב, דהאיך בן זר יאכיל בתרומה].

אבל המאירי הביא מקצת חידושין שלמדו מכאן דהממזר אוכל בתרומה². דאל"כ היאך יאכיל בתרומה. והמאירי חלק דא"א לומר כן דאמר' בריש פירקין דאינו אוכל ומאכיל. ואין זה תימה היאך מאכיל דאפי' נשאת הבת לישראל, הישראל מאכיל את אם אמו. [ומשמע דדעת המקצת חידושין דולד מזר אינו מאכיל. וזרע זרעה הוה רק מכהן. וצ"ע].

כיצד וכו' ילדה בת והלכה הבת וכו'. רש"י סח: והריטב"א הוכיח מכאן דחייבי כריתות פסלי בביאתם, דאל"כ משכחת לה דממזר פוסל ומאכיל את אמו. וכן אם ממזר בא עליה פסלה בביאתה. והמגיה לאבנ"מ [קעד ג] כתב דמדברי רש"י משמע דממזר כהן אוכל בתרומה [דאל"כ היאך יאכיל את אמו. וע"ד המקצת חידושין, ויל"פ כוונתו דבשלמא בן הבת ממזר, נחשב עי"ז שהבת קיימת].

והאחרונים [קוב"ש ב"ב ש, חזו"א טו ז] הקשו דמשכחת לה בעיברה באמבטי, למש"כ הפוסקים [חלק"מ א ח, בי"ש א יב] דמתייחס אחר אביו, ולא פסלה בביאתו. ופוסל ומאכיל את אמו [ומשכחת לה כהן ממזר]. והחזו"א תי' דלא מיירי בהכי³. ועוד הביא דבמשנ"ל [אישות טו ד] כתב דאינו ממזר, דלא בא מביאת איסור.

הרי זה ממזר. כמ"ד דעכו"ם ועבד הבא על ב"י הולד ממזר. ואילו לגבי ישראל הבא על שפחה מבואר דהולד אינו מתייחס אחריו. ורע"א תמה מכאן על תוס' [לעיל סז: ד"ה עכו"ם], דלמ"ד עכו"ם הבא על ב"י הולד ממזר, ה"ה ישראל הבא על שפחה הולד ממזר.

והריטב"א כתב ה"ה דהוה מצי למימר נשאת לממזר או א' מחייבי כריתות, אלא אגב רישא.

וקטן שנשאו וכו' פטורות מהחליצה. דעת רוב ראשונים דלא תקנו לקטן אישות כלל [לענין גט]. אבל ה"ח [א ג] כתב דהכא איירי שקידש בעצמו, אבל כשאביו קידש לו אשה בשנה הסמוך לפרקו, צריכה גט. וע' לעיל סב:.

ליחוש שמא עיברה מי לא תנן וכו'. פרש"י אלמא לחדא ביאה חיישינן. והריטב"א כתב דאע"ג דאוקימנא [לד]. כשבעלו ושנו, התם בבתולות בעילה ראשונה אינה מהמנין. [ולפ"ז טפי ה"ל להקשות משוטה, דהוה כמה ביאות. והמהרש"א כתב דאיכא למימר דנקטו עיברה אטו אינך]. והמהרש"א הקשה נעמיד על חזקתו. ותי' כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא לא מעמידים על

1 אבל השואל בשו"ת הר"ף [הו' באר"ש ו יד] נסתפק בהניח בת הנשואה לישראל. והר"ף השיב דמאכלת את אמה בתרומה, דסתמא תנן אע"פ שנבעלה לפסול. [וצ"ב אמאי לא הביא משנה מפורשת דממזר]. [וע"ע רש"ש פו:].

2 ובפשוטו משמע דקאי בכה"ג דסוגיין, דעכו"ם ועבד הבא על בת כהן דהולד ממזר. וצ"ב דאינו כהן כלל. וצ"ל דהוה ע"פ הסוגיה בבכורות מז. דעכו"ם הבא על בת לוי, אי"צ לפדות הולד [דאין לו משפחה אחרת, ולכן דינו כדון אמו. וע' גר"ח איסור"ב טו]. וצ"ע דאיתא התם דבכהנת לא אמר' כן, דכיון דנבעלה לפסול לה הוה זרה.

3 דהמשנה לא איירי במקרה כזה. [אבל הקוב"ש העמיד קושייתו ע"ד תוס' ב"ב קט [הו' בסמוך] דל"ש לרבות זרע פסול, בלא זרע זרעה].

חזקה. והערול"נ כתב דיש רוב נשים מתעברות ויולדת [ע' לקמן קיט].

ליוחסין חששו. פרש"י מעלה עשו ליוחסין. והריטב"א כתב דגבי תרומה לא מפקינן לה מחזקתה מפני הספק. והקובה"ע [הו' ג] כתב דע"כ דהוה סברא דרבנן, דמדאורייתא אין חילוק ליוחסין.

ולתרומה לא חששו, והתניא ה"ז גיטך שעה א' קודם מיתתה. המהרש"א כתב דמדמה ליה להתם דהוה ספק גרוע שימות בשעה שתאכל. והאחרונים [ערול"ג, קובה"ע הוס' ג] הקשו דבגמ' בגיטין שם מבואר הטעם דחששו לשמא ימות, ובסוגיין הוה שמא נתעברה כבר ושפיר מוקמינן אחזקה. ודעת אב"י התם דאין חילוק בין שמא ימות, ותליא במח' ר' מאיר ור' יהודה, א"כ מה פריך נימא דברייטא כר' יהודה. וצ"ע.

בנישואין חששו בזנות לא חששו. פרש"י דקי"ל מתהפכת. הריטב"א כתב [בתי' הב'] דתליא במח' ר' יהודה ור' יוסי [לד.]. ועוד כתב דגבי יוחסין גזר ר' יהודה, ולא לענין תרומה.

טובלת ואוכלת תרומה לערב. ע' בראשונים ע"פ הסוגיה נדה מא: האם חוששין לפולטת.

רש"י ד"ה תהא מקולקלת למפרע. לשלם תרומה שאכלה קרן וחומש, דאשתכח זרה [וכ"כ הריטב"א]. ובחי' ר"א מן ההר כתב דלאו מילתא היא דבת כהן שנשאת לזר אינה משלמת קרן וחומש [כדתנן בתרומות ז ב], דדרשי' וכל זר לא יאכל קודש, יצאו אלו שאינם זרים כיון דראויה לחזור לבית אביה. [וכה"ק המשנ"ל בפרשת דרכים]. והרש"ש והערול"נ כתבו דלעיל סח: דרשי' מהך דרשא באופן אחר, ואולי לכן דחאה רש"י. ובהג' חת"ס [וכ"כ האנ"נ יו"ד תלט] תי' דכיון דאיכא עובר במעיה לא דמי לגופא סריקא [וגוף זה לא יחזור. אבל אחרי שילדה אינה משלמת].

רש"י ד"ה מסתברא מילתא דרב. דמשוי ליה ממזר ודאי. וכתב [בד"ה שתוקי] דלשמואל הוה ספק ממזר. והרשב"א וריטב"א הקשו דאמרי' למסקנא בקידושין עה. דהוה ספק ממזר לרב, ולשמואל כשר אלא דנפסל לכהונה, ולל"ב דבדקים את אמו. ורש"י כאן נקט כהו"א דהתם דלרב מותר בממזרת², ולשמואל אסור בממזרת.

מה התם דלהאי אסורא וכו'. ובחי' ר"א מן ההר גרס דלהאי היתירא ולהאי היתירא [דהוה פנויה בעלמא].

דיימא מיניה וכו'. החזו"א [א א] כתב דעיקר טעם דינים אלו משום דתולים את העובר בבליה הידועה [כדאמרי' לקמן קטו: דתולים שהשומשי שהיה הוא הנמצא], אלא שכל שמצוי קצת אחריני לא תלינן בידועה. והחזו"א הקשה דבחולין [יא:]: ילפי' דרוב הוה דאורייתא, דאל"כ לא משכחת מכה אבין, ואף דידוע דבא עליה שמא זינתה מאחר, ואמאי לא אמרי' דתולים בידוע. וכתב החזו"א דסוגיין הוה בתר דאזלי' בתר רוב, אבל אי רוב ומיעוט שוים לא אזלי' בתר מצוי.

ובגמ' סוטה כז. נח' בדין בני דומה, והתם איירי שנשואה ואמרי' רוב בעילות אחר הבעל. ותוס' סוטה הק' למאן דאסר התם מ"ש מהכא.

חבושים בבית האסורין. בגמ' בחולין יא: אמרי' [דאי לאו דילפי' דאזלי' בתר רוב] אף בחבושים בבית האסורין לא ידעינן דהוה אבין, דאין אפוטרופוס לעריות. והחזו"א כתב דמבואר דאף לאב"י תלינן טפי בהידוע, ואין חוששין לאחריני. ואפשר אפי' לא ידעינן שבא עליה, כיון דשניהם בבית האסורין תלינן ביה ואין חוששין לאחריני.

ע.

תוד"ה אבל. דיימא מיניה דא עליה בודאי. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דהוה קול בעלמא, ואפי' הכי תלינן בתר ארוס כיון דהוה היתירא. וה"נ באנס איירי דיש קול דבא עליה כמה ביאות, דאל"כ לא שדינן אבתרי', אע"פ שבא עליה ודאי. והמאירי הביא לפרש דאיירי אף בבא עליה לפני זמן רב, ועי"ז מחזקינן דדיימא מיניה ובא עליה שוב.

1 ויש שדנו דאפשר דכשיש לה ולד מזר משלמת קרן וחומש. ורק בנישואין אמרי' דסופו לחזור. [אבל הבן אינו עומד למות בחייה].

2 אבל משמע התם דמותר בממזרת מדין ספק ממזר.

3 הריטב"א כתב דהכא להאי היתירא לאו דוקא, דארוסתו אסורה מדרבנן קודם חופה.

4 והביא מכאן דפנויה אינה אסורה מדאורייתא מלא תהיה קדישה [ודלא כמ"ש התרגום. ואכ"מ].

הרשב"א כתב דק"ל כשמואל, דאמרי' בקידושין שם דהוא דעת אבא שאול דמהני ברי. וכל"ב, דאפי' דיימא מעלמא. אבל ה"ה כתב דהרמב"ם [תרומות ח יד] פסק כלישנא קמא דאם דיימא מעלמא אסורה.

והרמב"ם [יבום ג ד] פסק דמי שזינה עם אשה ונתעברה, אע"פ שהוא בנו לענין ירושה הוה ספק לענין יבום, דאמרי' מדאפקרה נפשה¹. וה"ה הקשה דלא חילק בין דיימא מעלמא ללא דיימא לעלמא. **והגר"א** [קנו כט] כתב דהרמב"ם פסק כל"ב וכאביי [דגרס דרבה פליג]. פורת יוסף משמע דפליגי אליבא דרב, אבל לשמואל בודקים

וה"ה כתב דבנו מאנוסתו וממפותתו וכו' אף הוא אינו יודע בבירור, הילכך מחמירים. **ורע"א** תמה דבאנוסה ל"ש סברת מדאפקרא נפשא.

הריטב"א כתב דאם הארוס מכחישה אינו נאמן נגד חזקה לפוסלה. אבל על הבן נאמן, דברי וברי ועוד דאמרי' יכיר. וע"ע **תוס'** כתובות יד. והפוסקים האריכו בכל זה.

והריטב"א מביא מח' היכא דהוא אומר מיניה, והיא מכחישתו, דכיון דהתורה האמינתו לפוסלו, כ"ש דמהני להכשיר.

והא אפיקתיה לזרע זרעה. **התוס' הרא"ש** [ותוס' ב"ב קט. ד"ה כיון] כתבו דאף דלענין נחלה אמרי' דשקולין הם, בסוגיין א"א לדרוש מיניה תרתי. דצריכים לרבות זרע זרעה קודם, דבזרע ליכא למימר זרע פסול, דא"כ נבעלה לפסול ואינה אוכלת בתרומה.

א"ל ר"ל לר' יוחנן כמאן כר"ע², אפי' תימא רבנן וכו'. וכדאיתא לעיל מה: דכיון דלא תפסי קידושין הולד ממזר [ומשמע דקאי לרבנן, וע' מש"כ בזה שם]. **ורע"א** הקשה מכאן על **תוס'** [לעיל טז: ד"ה אמוראי] דכתבו דדוקא לר' עקיבא דאין קידושין תפסי בחייבי לאוין הוא דאית ליה דהולד ממזר מעכו"ם ועבד. וצ"ע.

הדרן עלך פרק אלמנה לכה"ג

1 **והמרדכי** [יב] כתב דלפ"ז צ"ל דמתני' דדף כג. איירי בשניהם חבושים בבית האסורין. עי"ש **רע"א**.
2 ובפשוטו היינו ר' עקיבא דלאו דשאר. [וע' מש"כ בזה לעיל מה: ד"ל דאף ר"ע דחיי"ל דשאר מ"מ ילפי' טפי מאשת אב, ולא בעינן שיהא דומה כ"כ. ויל"פ דזה כוונת התוס' טז:; ולפ"ז יל"פ דזה כוונת הגמ' כאן].

פרק הערל

הערל. פרש"י שמתו אחיו מחמת מילה. ורש"י [עה"ת שמות יב מח] כתב דכל ערל, להביא מתו אחיו מחמת מילה דאינו נלמד מבן נכר לא יאכל בו [בפסח. ולדעת הרשב"א עא. אף לתרומה]. והמאירי כתב דבמומר לערלות הוה כבן נכר ואף אשתו ועבדיו אינם אוכלים. והתנ"י כתב בשם ר"ת במשומד לערלות. והרמב"ן [ושא"ר כאן] הוסיפו בשם ר"ת כגון שירא למול, שראה אחרים שמתו מחמת מילה. והתוס' הרא"ש [ותוס' זבחים כב: וחגיגה ד: כתב משום צער מילה [ולכן נחשב ליבו לשמים לקמן עא. 1].

הערל וכל הטמאין לא יאכלו בתרומה וכו'. **המנח"ח** [רפב י] כתב דערל וטמא מותרין בהנאת כילוי, ורק לענין סיכה כשתייה נתמעטו. [וע' אחיעזר ג פא יט דהביא אחרונים דס"ל דאסור בהם].

רש"י ד"ה נשיהם. לא נפקי מכלל כהנים, אלא דאינהו גופייהו מחסרי תקנתא. לכאורה כוונתו ע"פ הגמ' [לעיל סו.] דלחד לישנא מי שאינו אוכל אינו מאכיל, וערל וטמא מאכילים דפומייהו הוא דכאיב להו. ויש **אחרונים** שנקטו דכוונת הגמ' דהוה חסרון בהיכי תמצא. אבל **רש"י** [שם] כתב כלומר דמחוסרי תקנתא, ועומדים ליתקן. והראשונים הקשו דלשיטת רש"י כאן קאי במתו אחיו מחמת מילה, וא"כ אינו עומד ליתקן. והריטב"א תי' דאפשר שיבלע דמו או יתחזק או יתחלפו סימנים.

בא"ד דשויא חללה בביאתו. שהרי נבעלה לפסול לה. משמע דכל נבעלה לפסול הוה מדין חללות, ולא מדין זונה [ע' מש"כ בזה לעיל סח:].

תוד"ה הערל. דלא דמי למילה שלא בזמנו דלא הוי בר מילה בשום מקום. [וכ"ד הרמב"ם ק"פ ט ח]. והריטב"א ביאר דהתם לא נכנס לזיקת מילה כלל. והאחרונים כתבו דיל"פ לפ"ז [ספך הגמ'] דערלה שלא בזמנו אין בזה 'חפצא של ערלה', ואינו מאוס.

אבל לדעת ר"ת משמע דכל ערל באונס מותר בתרומה. והטור"א [חגיגה ד:] כתב דלר"ת ע"כ ערל לאו משום מאיסותא. והמנח"ח [יז א] נקט דה"ה כל אונס לא נחשב ערל, וכתב דהיינו כשלא היה לו שעת הכושר, אבל אם היה לו שעת הכושר הוה ערל. והאיתון **דאורייתא** [יג] הביא מדברי ר"ת דאונס הוה פטור גמור [ועי"ש שהאריעך האם אונס במצוות הוה פטור]. אבל **הקובה"ע** [מח יט] כתב דדוקא במקום פיקול"נ, דרש"י וחי בהם ולר"ת ליכא מצוות מילה כלל, ואינו כמו אונס. אבל אונס אחר כגון דליכא סכין לא. [והביא בזה דברי רש"י סד: דאם מל במקום סכנה נחשב חילול שבת, דאינו מצווה במילה בזמנה, והרי בפשוטו מצווה אלא דאסור לקיים משום פיקול"נ. ע' מש"כ בזה שם].

המנח"ח [יז יד] הביא מזה דקטן נחשב בן מצוות, אלא דהתורה לא הזהירה אותו. דאל"כ לר"ת נימא דאינו מצווה במצוות מילה, ולא יחשב ערל.

בא"ד תדע דלא פשיט מטומטום שאין אוכל בתרומה, אע"ג דאינו חייב לקרוע. ותוס' פסחים [כח: ד"ה ערל] כתבו דמסברא אינו חייב לקרוע. וצ"ב אמאי אינו חייב. ויש שפירשו דאינו חייב לחבול בעצמו, והוה כיותר מחומש מנכסיו. [ובתוס' הביאו מחגיגה, וקצת משמע כוונתם להוכיח דמשום מצוות ראייה אינו חייב לקרוע. וע"ע תוס' ר"פ].

והרמב"ן כתב דלדעת ר"ת דאפשר לו ליקרע וימול. אבל ערלות דמתו אחיו מחמת מילה לאו בר מילה הוא. וכ"כ **הריטב"א** דאפשר לו קצת למול, אבל אינו עומד לכך ולכן לא מעכב

1 **והקרא** הקשה בדגמ' [חולין ד:] משמע דיש רק ב' אופנים של ערל, מתו אחיו מחמת מילה, ומומר לערלות.

2 ולפ"ז אף אין מאכילים תרומה לבהמתו של ערל. [אבל עבד כהן הוה גדר אכילה שונה, וע' בהקדמה לעיל סו.].

3 **והגר"ז** פי' דאברהם לא מל לפני שנצטווה, ואף דקיים כל התורה, דקודם שנצטווה לא היה חפצא של ערלות.

4 דלא מסתבר דערל שהזקין ונהיה סכנה מותר בתרומה. ועוד בכל לילה אסור למול.

5 והקשה מ"ש ממש"כ **ריב"א** [בתוס' חולין קמא] דאין עדל"ת ועשה, מ"מ לא עבר אלאו, דהלא תעשה נדחה. וע"כ דמילה בפיקול"נ הוה פטור גמור, וכמ"ש ר"ת.

לאדון. [וע"ע לקמן עא. בגדר מילת זכריו מעכבתו].

בא"ד ובירושלמי וכו' אאחזתו חמה. והרמב"ן כתב דמדברי הירושלמי מוכח כרש"י. וכתב דלדעת ר"ת קטן דחלצתו חמה בר ממהליה הוא, ולא ערלות שלא בזמנו הוא.

א"ר אלעזר מנין לערל שאסור בתרומה וכו'. והרמב"ם בסה"מ מנאם ב' מצוות [ל"ת כז ערל אסור בפסח, ול"ת קלה דאסור בתרומה]. ובס' החינוך [רפב] ביאר דאע"ג דבעלמא הרמב"ם לא מנה במנין המצוות מה שנלמד בי"ג מידות, הכא הגמ' מגלה דהוה דאורייתא. והגרי"ז [מאכ"א ב] מדברי הרמב"ם מזה דהוה גדר ב' איסורין נפרדים, ודייק מהרמב"ם דאיסור ערל בשאר קדשים הוה בכלל האיסור בתרומה, ואילו בפסח הוה שם איסור בפנ"ע. [וע"ע לקמן עב]

והלח"מ [ק"פ ט ז] הקשה אמאי פסק הרמב"ם כר"א, הא הלכה כר' עקיבא בכל מקום. ות' דלק' עב: מבואר דלא ק"ל כר"ע דערל כטמא.

שכיר זה קנוי קנין שנים. ע' קוב"ש [ח"ב גיטין עמ' מא] דדן דיובל נחשב קנין לעולם, ויש דבר המתירו, משא"כ קנין לו' דהוה קנין לזמן.

תוד"ה איש. ומ"מ איצטריך וכו'. ותוס' [חגיגה ד: ד"ה דמרבה] כתבו ליישב דבא לרבות מתו אחיו מחמת מילה, לרש"י דנחשב ערל. ורע"א שם תמה דכיון דאסור בתרומה [לת"ק], א"כ הוה כטמא אף לר"ע. והחז"א [קכט שם] כתב דכוונת התוס' דלולי הריבוי הו"א דדוקא ערל במזיד הוה כטמא, קמ"ל דאף מתו אחיו אינו אוכל, וידעינן דדינו כטמא לכל דבר.

והריטב"א ת' דס"ד דאם רובם ערלים יקרב הפסח, דומיה דטומאה. אבל תוס' חגיגה דחו דלא דחי אלא טומאת מת ולא שאר טומאות.

ועוד ת' המנח"ח [יז ד] דלר' שמעון קדשי עכו"ם אין חייבין עליהם משום טומאה, ובזה יש נפק"מ בהיקש דהכא דאסור לערל, אף לר' עקיבא.

ע:

רש"י ד"ה הכא נמי. וישראל מעליא הוא. משמע דאילו חל בו קה"ג דעבדות, נפקע עי"ז קדושת ישראל [במקצת].

תוד"ה אלמא. והא דאמר [רבא] דעבד עברי גופו קנוי וכו', אבל לענין מצוות לא. והרשב"א והריטב"א כתבו דקני במקצת, אבל קני גמור לא קני ליה, דיוצא בשש וגרעון בע"כ דאדון [והוה קה"ג במקצת]. אבל הרמ"ה [בשיטמ"ק ב"ק קיג:] כתב דרבא איתותיב. ובקוב"ע [נז] ביאר דכוונתו דהכא אמר' דאין גופו קנוי¹.

בא"ד והא דשרי בשפחה כנענית היינו משום שצריך לעבוד את רבו וכו'. והאבנ"מ [שו"ת יז] תמה וכי משום עבודת רבו הותר איסורין. ובקוב"ע [נז ב] ביאר דכוונת התוס' דליכא למילף מהכא דקנוי לענין מצוות, דאינו מותר אלא באופן שיש בזה עבודת רבו, שהולדות יהיו לרבו².

אבל דעת הרמב"ן וריטב"א [קידושין טז]. דהמפקיר עבד עברי עדיין מותר בשפחה, ולזה מהני הא דגופו קנוי³. ומבואר דמותר משום הקנין איסור. והאבנ"מ [שו"ת יז] ביאר עפ"ז דל"ש קנין הגוף לזמן, א"כ כיון דיוצא בשש ויובל ע"כ לא מקרי קה"ג.

בא"ד והלא עבד כנעני גופו חייב בפסח למ"ד וכו'. והרמב"ן כתב בשם הראב"ד דס"ד דדינו כאשה, והוה רשות⁵. והקשה דלישנא דלא יאכל לא משמע כן. אלא אלומי קושייה דידיה. תוד"ה אלא. וי"ל דאיכא לאוקמי בעכו"ם. [וכן האריך תוס' כתובות לח: דלא כתב שקר]. וכ"ד הרמב"ם [ק"פ ט ז, וע' בסמוך עא.] אבל הראב"ד העמיד בשלא למנויו.

מי איכא מידי דערלות דגופיה. הריטב"א הקשה מעיקרא מה ס"ד. וי"ל דס"ד דגזיה"כ הוא להחמיר בערלות בני ביתו כדי שלא יפשע למול אותם. והמאירי [וכע"ז בתוס' הרא"ש] ת' דיש אופנים דהוה ערל באונס, א"כ ראוי שמילת זכריו בלא שום אונס יעכבו. [ולפ"ז ה"ה מילת עצמו יעכב היכא דאינו אונס, מק"ו, וכ"כ בחי' ר' שלמה טו].

- 1 ועוד הביאו לפרש כוונתו ע"פ הגמ' ב"מ יב.
- 2 [וכ"ד המהרש"א גיטין מא: דמותר רק בשפחת רבו. ובפשוטו הוה דלא כגמ' תמורה ל. ועי"ש מה שיישב בקוב"ע].
- 3 אבל דעת תוס' [בכ"מ] דמפקיר עבד עברי א"צ גט שחרור [דקה"ג הוא ממון, וכיון דהפקירו פקע ממנו].
- 4 [ע"פ דברי הר"ן נדרים כט: דכל קנין דאינו עולמי מקרי קנין פירות].
- 5 והקרא תמה אמאי יפטר מחיובו משום דגופו קנוי [הרי מהני להוסיף חיובים].

עא.

בו המרת דת פוסלת. פרש"י ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. וברמב"ם [ט ח] כתב דהיינו עובד ע"ז. והאחרונים [מנח"ח יג] דנו דמשמע דאף מומר לחלל שבתות אינו בכלל [וע"ע טור"א חגיגה ד:]. אבל ברש"י [עה"ת שמות יב מח] מבואר דמומר לערלות נחשב בן נכר. [והאחרונים דנו האם תליא במח' התנאים חולין ד דמומר לדבר א'].

תוד"ה בו. דחייב לאכול מצה ומרור. אבל לשון הרמב"ם [ק"פ ט ח] דאוכל הוא במצה ומרור, וכן מותר להאכיל מצה ומרור לגר תושב ושכיר [והמנח"ח יז כז] דייק לשונו דגבי בן נכר משמע שחייב לאכול, ובעכו"ם דמותר'. אבל המאירי [פסחים צו] כתב דמאכילים תושב ושכיר וערל במצה ומרור, אבל המשומד אסור במצה ומרור.

המנח"ח [יז כז] הקשה דדעת הרמב"ם [ז יב] דאין מצוות אכילת מרור בפנ"ע [מדאורייתא], אלא לאוכלה עם הפסח. ודוחק לומר דהו שגרת לישנא.

אבל ערל דליבו לשמים. רש"י פ' משום דמתו אחיו מחמת מילה. ולדעת ר"ת ביארו הראשונים דכיון דאינו מל מחמת פחד לא נחשב מומר [לערלות]. אבל לתנ"י [ע.] בשם ר"ת איירי במומר לערלות, ואפי' הכי לא נחשב מומר. וכן לרמב"ם [הו' לעיל] נחשב ליבו לשמים כיון דאינו עובד ע"ז.

תוד"ה ואין. ושפיר ממעטינן תרוייהו. אבל הרשב"א כתב דמקשי' תרומה לפסח, וממעטינן רק ממעשר.

ור' עקיבא האי תושב ושכיר וכו' לאתויי ערבי מהול וכו' והני מולים וכו'. מבואר דלעכו"ם ערל לא איצטריך קרא. והתוס' הרא"ש הוכיח דהאיסור על העכו"ם עצמו, דאי על הישראל המאכיל, בעי קרא לאסור, אפי' בעכו"ם ערל. והקשה מיהו דבר תימה הוא דלא מצינו אזהרה לעכו"ם. והמנח"ח [יד ב] כתב דמצאנו דעכו"ם מצווים מלבד ז' מצוות, ונקט דכ"ד הסמ"ג. והקוב"ע [סד ד] כתב דבשלמא איסור תושב ושכיר נאמר בהדיא לעכו"ם וקאי אעכו"ם, אבל איסור ערל נאמר לישראל, ומגלן דעכו"ם בכלל, וא"כ צ"ב קושיית הגמ' דתיפול' משום ערל [וע"ד קושיית התוס' הרא"ש]. וצע"ג.

והקוב"ע כתב דלצד דהאיסור להאכיל [וכן דעת הרמב"ם] יש ליישב דכיון דנכרי לא נצטווה, א"כ הצווי על כל ישראל, שלא יאכל ערל בפסח. ולא בעי קרא מיוחד לאיסור 'להאכיל'. אבל הקשה דעצם האיסור מעשה האכילה, המאכיל עושה רק מושיט שיוכל לאכול. ואינו עושה חלק מגוף האיסור.

והרמב"ם [ק"פ ט ז] פסק דהמאכיל את הפסח למשומד או גר תושב ושכיר עובר בלא תעשה ואינו לוקה. [והראב"ד השיג אפי' לשיראל דאינו ממונה]. והכס"מ כתב דע"כ הציווי למאכיל, דעכו"ם לא ציית. והמנח"ח [יג] הקשה דהרמב"ם כתב דאף במשומד האיסור על המאכיל [וכ"כ החינוך יג], ואמאי לא נימא דהמומר עצמו מצווה בו?

והרמב"ם כתב דהמאכיל אינו לוקה, והכס"מ ביאר משום דלא נאמר הלאו בהדיא. אבל החינוך [יג ויד] כתב דזה לאו שאין בו מעשה. והמנח"ח הקשה דמאכיל ע"י מעשה. ורע"א [בגליון הרמב"ם] הביא דהל' נדרים [י יב] איתא דהמאכיל לוקה, ומבואר דיש בו מעשה.

לאתויי ערבי מהול וגבעוני מהול. הרשב"א וריטב"א הקשו דמי גרע ממשומד. ותי' דס"ד דגרע שנתנכרו מעשיו מאביו שבשמים. [ולרמב"ם לק"מ דאינו עובד ע"ז]. והקרא כתב ליישב בגר תושב.

גבעוני. פרש"י שם אומה שמוהלין עצמן. והמאירי [גרס גבנוני] ופי' מבני קטורה, מאומות שמקיימין מצוות מילה.

הני מולים ניהו. פרש"י דלשון בני אדם אינו מולים. והרמב"ן תמה דנימא דלענין דיני התורה אינו נחשב מולים, והיאך ילפי' מלשון בני אדם. וכתב דאיכא למימר דקרא כתיב דנחשב ערלים.

תוד"ה והני. התנא לומד לישנא דנדרים מלישנא דקרא, שאין הלשון ידוע מייתי שפיר ראייה. וצ"ב כיון דנדרים הלכו אחר לשון בנ"א, היאך ילפי' מלישנא דקרא כלל. [דלשון בנ"א

1 וצ"ב דמידי קודשה אית ביה. ובס' שבית שבי [בס' הליק' שם] תי' דס"ד דאסור להאכילם מצה ומרור, דהוה חלק מקביעות החבורה של הפסח.

2 וכ"ש בשעשה תשובה [וכמ"ש תוס'].

הוה הסכמת האומות, ובמה שלא הסכימו אינו לשון כלל. וצ"ל דאף בנ"א דעתם ע"פ לשון הקרא, כשאין לשון להיפך. א"נ בגדרי 'לשון' עיקר הלשון כלשון הקודש, כל זמן שאין מנהג ידוע להיפך.

אלא לאתווי גר שמל ולא טבל. תוס' [לעיל מו: ד"ה כי פליגי] כתבו דילפי' מהכא דלא הוה גר. אבל הריטב"א כתב מילתו מילה שהיתה לשם יהדות, ואפי' הכי פסלו דעדיין הוא גוי. [וממשומד לא נפקא כדאמר' לעיל]. והרשב"א הוסיף דכיון דמילתו לשם יהדות, אע"פ שלא נגמר גירותו נכנס קצת בדת יהודית. והאחרונים למדו מזה דנחשב שהתחיל בו הדין גירות. [אלא דיש עליו עדיין טומאת עכו"ם]. [וע' מש"כ בזה לעיל מו:].

וקטן שנוולד כשהוא מהול, וקסבר צריך להטיף דם ברית. המלחמות [שבת נג: בדה"ר] הביא מכאן דספק ערלה כבושה הוה דאורייתא, דמרבין מקרא'. ודחה דלישנא דגמ' דתפיס תרי משום חד, ועיקר הריבוי משום גר שמל ולא טבל.

והלח"מ [ק"פ ט ז] הקשה דהרמב"ם פסק דגר שמל ולא טבל אינו גר. וכן צריך להטיף דם ברית. והמלחמות [שם, והו' ברע"א שם] תי' דלדידן דלא קי"ל כר"ע, ומ"מ קי"ל דגר שמל ולא טבל אינו גר, הוא משום דמאבות גמרינן.

ערלות שלא בזמנה

קטן ערל מהו לסוכו וכו' ערלות שלא בזמנו מעכבת וכו'. לשון הרמב"ם [תרומות יא ז] שהנולד כל ז' אינו חשוב ערל. משמע דנידון הספק משום 'שם ערל'. ומשמע דספק הגמ' האם נחשב 'ערל' כשעדיין לא הגיע זמנו. והריטב"א [ע.] ביאר דעדיין לא הגיע לזיקת' מילה. [ובפשוטו האיסור ערל בתרומה הוה מחמת השם ערל].

אמנם זה יתכן רק לדעת רש"י [ע. ושאר] דבערל באונס [כגון מתו אחיו מחמת מילה]. אבל לדעת ר"ת [ע.] מתו אחיו מחמת מילה הוה בכלל ספק הגמ', ומבואר דלצד דאינו מעכב הוא משום דאונס אינו מצווה במצוות מילה, ומבואר דערל אסור בתרומה מחמת הצווי למול. אבל יש אחרונים שדנו דאף סברת ר"ת דלא חל שם ערלה, משום שאינו מצווה למול [מחמת אונס או פטור וחי בהם].

ויל"ד עפ"מ ש' הש"ך [יר"ד רסב ב] הבין בדעת הרמ"א דהמל תוך ח' יצא בדיעבד [דא"צ להטיף דם ברית, והש"ך חלק]. ומבואר דנחשב ערלה תוך ח'. אבל השא"ג [גב] חלק דאין צד שיצא במילה תוך זמנו, וכוונת הרא"ש דלא מהני להטיף דם ברית.

והראשונים [תוס' ע. ושאר] שם] נקטו דבעיין לא איפשיטא, אבל הביאו דדעת הירושלמי דערלות שלא בזמנו לא הויא ערלות⁵. וכ"פ הרמב"ם [תרומות יא ז] והמהר"י קורקוס וכס"מ נקטו דבעיין איפשיטא בסוגיין. אבל רע"א כתב דהרמב"ם ס"ל כיון דאיפשיטא בירושלמי, לא שבקינן פשיטות הירושלמי משום ספק הבבלי.

לסוכו. פרש"י דקי"ל דסיכה כשתיה דנפקא לן מ'ותבא, וכשמן בעצמותיו'. [דסיכה כשתיה דאורייתא, וכ"מ ברש"י לקמן עד, וכ"מ ברש"י ב"מ נד:]. והראשונים הקשו דמבואר התם דהוה אסמכתא בעלמא. והריטב"א [כאן, וכן יומא שם] הביא דהוה דאורייתא דדרש' [נדה לב.]. וגם לרבות את סך. אבל דעת ר"ת⁷ [בתוס' יומא עז. ונדה לב., וכ"ד הרמב"ן ורשב"א בנדה שם]

- 1 והמנח"ח [רפב ד בסוגריים] כתב דלרמב"ם י"ל דהוה רק ספק ערלה כבושה, ודעת הרמב"ם דספיקות מדרבנן, ומה"ת לקולא. ולכן מיעטו קרא, ועי"ש מש"כ בזה.
- 2 והו' בשם הגר"ז לפרש עד"ז הא דאברהם לא מל עד שהקב"ה צווה לו [ואף דקיים כה"ת אפי' עירוב תבשילים, ע' תוס' עא: ד"ה לא], משום דקודם שנצטווה לא היה ע"ז שם ערלה, וכלשון הרמב"ם.
- 3 דהשם ערלה חל ע"י המצווה למול [או דהוה סימן דנחשב ערלה].
- 4 אבל הבית הלוי [ב מז ד] כתב דמצוות מילה ב' ענינים וב' מצוות, מעשה המילה ושנהי' נימולים. ותוך ח' לרמ"א לא קיים מצווה כלל, אלא כשמגיע יום ח' מקיים המצווה הב'. והגר"ח [סטנסל פח] כתב דלרא"ש הטפת דם ברית לא בעי ח', וא"כ מילה תוך זמנו, לא גרע מהטפת דם ברית.
- 5 והערול"ג כתב דהרמב"ם פסק כן רק לגבי סיכה, דס"ל דסיכה דרבנן, וס"ד לקולא. [ודלא כאחרונים דדעת הרמב"ם דסיכה דאורייתא].
- 6 והמאירי כתב דהמ"ל באכילה ושתיה, אלא דאין דרך קטן כ"כ באכילה ושתיה. [אבל לדעת ר"ת ספק הגמ' אף במתו אחיו מחמת מילה].
- 7 ור"ת [בתוס' שם] כתב עפ"ז דבשאר איסורי אכילה אין איסור סיכה כשתיה, ומותר לסוך בחלב. ועי' בט"ז ונה"כ [יר"ד ס"ס קיז] אבל הגר"א [או"ח שכו י] אסר. [ועי' ש' בביתא"ה ד"ה בשאר].

דסיכה כשתייה אסור מדרבנן [וכ"כ המשנ"ל סוף מאכ"א' דכ"ד רוב ראשונים]. ופשטות לשון הרמב"ם [תרומות י ב] משמע דהוה דאורייתא [והאחרונים האריכו בסתירת דברי הרמב"ם בזה, וע"ע דברי יחזקאל טו].

והגרי"ז [בסה"ס מכתב עמ' עח:] ביאר דאף למ"ד סיכה כשתייה היינו דנחשב השתמשות בחפצא ע"י שתייה, ובתרומה אסור דניתן לאכילה וכו', בתורת תרומה. אבל לא נחשב מעשה אכילה של הגברא [מדאורייתא].

והמשנ"ל [סוף מאכ"א] הק' דלדעת הרשב"א [לקמן קיד]. מותר להאכיל לקטן איסור דרבנן, א"כ למ"ד סיכה כשתייה דרבנן [וכ"כ הרשב"א נדה לב.], יהא מותר לסוך קטן². והאמר"מ [יג א] ודבר"י תי' דבתרומה אסור לסוך [מדאורי'] משום דין 'משמרת', וה"ה דאסור להאכיל [והוה איסור על המאכיל]³.

א"ר זירא ת"ש אין לי וכו'. מילת זכריו ועבדיו מעכבו לאכול בפסח. האחרונים דנו האם הדין 'ערלות' [של הבן] מעכב⁴, או מה שמוטל עליו למולם. ובפשוטו בזה תליא דברי ר' זירא ודחיית רבא, ע' בסמוך.

מילת בניו זכריו

אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וכו' היכי משכחת לה. מבואר דאם חל שמיני בט"ו אינו מעכב באכילת פסח, לצד דערלות שלא בזמנו אינו מעכב. דנחשב שעדיין לא הגיע זמנו עד היום [והשאג"א נג האריך בזה⁵]. אבל בירושלמי מבואר דליל שמיני אסור, ולא נחשב תוך זמנו⁶.

והאחרונים הקשו דבשעת אכילה הוה לילה, ואינו ראוי למול כלל [ומבואר בסמוך דכשאינו יכול למול אינו מעכב]. והשעה"מ [ק"פ ט ט] למד מזה דמילת זכריו מעכבו לפסח אף שהוא עכשיו אונס, כיון דהיתה לו שעת הכושר [וכ"כ המנח"ח יז ט]. אבל הקר"א כתב דתליא בשעה דבסוף היום, ונחשב עכשיו דראוי למול. ועוד כתב השעה"מ דהא דמילת זכריו מעכב באכילת פסח, אף שהוא אונס, ורק בעשייה מבואר בסוגיין דבאונס אינו מעכב. והרמב"ם [ק"פ ה ה] פסק דאם שחט קודם שמל את בניו הקרבן פסול. והאר"ש שם כתב דמקורו מסוגיין, דאל"כ צריך לחדש דאם עבר ושחט דיש איסור אף על האכילה.

ש"מ ערלות שלא בזמנה הויא ערלות, אמר רבא ותסברא וכו' והאי לאו בר מהילא הוא. הרמב"ן וריטב"א ביארו דאע"ג דהספק היתה לענין ערלות דגופיה, הגמ' פשטה דכיון דערלות בנו מעכבתו כ"ש ערלות דגופיה.

ורבא דחה דערלות זכריו ועבדיו אינו מעכב כיון דהוא אונס, אבל ערלות דגופיה לא איפשטיא. וכ"כ הבעה"מ [ושא"ר ע.]. דה"מ במילת זכריו ועבדיו, אבל מילת עצמו סתמא כתיב 'וכל ערל לא יאכל בו'.

והאחרונים ביארו דל"פ דמילת זכריו ועבדיו מעכבתו, משום שמוטל עליו המצווה למולם [וע"ע בע"ב], ובמקום אונס לא רמי עליה⁷. אבל ערל אסור בתרומה משום עצם הדין ערל שבו⁸. ולדעת ר"ת דאף איסור ערל

- 1 ומדאורייתא אסור משום הנאת כליו.
- 2 והאחיעזר [ג פא יט] הביא בשם האחרונים לתרץ דמ"מ אסור משום הנאת כליו. והאחיעזר חלק דלא מצאנו דערל אסור בהנאת כליו של תרומה, וכמ"ש המנח"ח [רפב י, הו' לעיל ע.].
- 3 דהקטן אסור בסיכה [דמדרבנן נחשב שימוש של ערל], ולכן אסור לסוכו. [דסיכה אסור, ואף דערל מותר בהנאת כליו]. ולדברי הגרי"ז אסור להאכיל תרומה לזר קטן [מדאורייתא], דנחשב שימוש אכילת תרומה. וה"ה סיכה [לרמב"ם דהוה דאורייתא, אבל שא"ר לא חילקו בזה ונקטו דאף בתרומה סיכה הוה דרבנן].
- 4 וע' קה"י [מג ג] דביאר דכיון דמנויים עמו, נחשב ערלות בפסח. אבל בפשוטו הטעם דכיון דיש ברשותו ערלות, הוה פסול. [ועפ"ז שמעתי לומר דאף לצד דבאונס אינו מעכב, היינו משום דכיון דלא רמי עליה למול, לא נחשב דהערלות הוה ברשותו].
- 5 לצד דמילה תוך ח' צריך הטפת דם ברית, אבל מילה בלילה נחשב מילה, האם בליל שמיני נחשב שהגיע זמנו. וע"ע לקמן עב:
- 6 והמנח"ח [רפב ט] דייק מלשון הרמב"ם [יא ז] דכל ז' סכין, מבואר דליל ח' אסור.
- 7 ולכאורה היינו כשאין מנוי אחר [והוה פסול בבעלים, ולא בעצם הפסח]. [וי"ל דנלמד מהלשון 'מעכב', משמע דהוה פסול].
- 8 ובקוב"ע [מח יד] הביא מכאן סייעתא לדברי המרדכי דאונס מותר ללבוש טלית בלא ציצית. ואף דהגברא בר חיובא, וישנו לסיבת החיוב, אלא דלא רמי חיובא עליו.
- 9 וכע"ז כ' בקוב"ש [ביצה נד] דמילת בניו הוה מצווה, דחייב להקדים מילת בניו לפסח, ולכן במקום אונס אינו מתחייב. אבל ערלות עצמו הוה איסור לאכול תרומה, ול"מ אונס לפטור באיסורא [ולא אמר' כמאן

בתרומה הוא משום המצווה למול, זהו ספק הגמ', אמנם גבי טומטום מבואר דהוה גדר שונה [וע' בע"ב]. אבל **המהר"י קורקוס וכס"מ** [תרומות יא ז] כתבו דנפשט [דקטן ערל] לא נחשב ערל תוך זמנו. ולכאורה נקט דסברת הגמ' האי לאו בר מהילא מהני שלא יחשב ערל. והאחרונים הקשו דהרמב"ם משמע דמתו אחיו מחמת מילה אינו אוכל בתרומה. וכן מבואר בע"ב דטומטום אינו מעכב את אביו, ואף דמבואר בכל הסוגיות דנחשב ערל [וכמ"ש הראשונים ע. אף לר"ת].

עא:

דיהבי' כל ז', מעת לעת וכו'. והגמ' בשבת [קלז]. איבעי אי בעינן מעת לעת, ולא איפשיטא. והרא"ש [שבת יט ט] כתב דכיון דספק נפשות הוא יחבין ליה מעת לעת. [והערול"ג הקשה נימא דספק דאורייתא לחומרא². אבל הר"ף [שם] כתב דאפשיטא דבעינן מעת לעת, והר"ן ציין דכוונתו דבסוגיין מבואר דבעינן מעת לעת.

דכאיב ליה עיניה. הרמב"ן והרשב"א כתבו דשמעינן מינה דאפי' משום כיבא בעלמא דחינן למילה [וה"ה כאב היד או שהוא כחוש], דחיישינן שמתוך הכאב יסתכן ע"י המילה³. ולא תימא שאני עינא דשוריקי דליבא בעינא תלו [כדאמרי' בע"ז כח], דמשמע כאיב כל דהו, ולא דאיכא סכנה⁴. ואילו היה מחמת חולי נותנים ז' ימים. וכ"כ הריטב"א ונמוק"י דכאב גדול בעין ממתנים ז' ימים, דבליבא תליא [וכ"פ הרמ"א רסב ב].

ואיתפח ביני וביני. **הרש"ש** כתב דהיינו ביום, שהוא רואי למול. אבל בלילה אינו ראוי למול⁵.

שהיו ביו ואמו חבושין. **פרש"י** דמצות מילה מוטלת עליהם וכו'. בפשוטו משמע דמצוות מילה מוטלת אף על האם, והמהרש"א תמה דקיי"ל [קידו' כט]. דאינה חייבת למול את בנה. וכתב **המהרש"א** דכיון דמעכבה מלאכול בפסח [כדאמרי' לעי' מח]. חייבת למולו [בערב פסח]. ומבואר בזה דאף דמשום מצוות מילה אינו מצווה, מ"מ מעכב אותה מלאכול בפסח. וחייבת למול מחמת מצוות פסח. וע' בסמוך.

ובחי' ר"א מן ההר כתב דאף דאמו אינה חייבת [ודלא כרש"י], מ"מ היא משתדלת למולו⁶. ולא היה צריך קרא למעט, דמילתא דלא אפשר הוא. [דלא שכיח שלא תמול את בנה, אבל אם נתעצלה אינו מעכב בפסח של האב]. וכ"כ האר"ז [ח"ב צו], וכתב עוד א"נ שיטפיה נקט. וכתב דהוא דלא כמ"ש רש"י דמוטל עליהם, משמע שהיא מיפקדה.

אבל בשר"ת מהר"ח אר"ז [יא] כתב דהאם חייבת לעסוק, דלא ממעט לה קרא אלא היכא דאיתיה לאביו⁷. וכתב אבל ב"ד אין להם להתעסק במילה, דאינו מוטל על אחרים כי היו בטוחים שאביו יצא ויעסוק במילתו⁸. [וב"ד חייבים רק אם האב אינו יכול למול⁹, אבל חיוב האם הוא

דעבד].

- 1 ודעת הירושלמי [הו' בתוס' ע]. דיהבי' ל' יום.
- 2 והערול"ג נקט דהא דממתנינן ז' ימים הוה הלכה למשה מסיני [וכ"כ בשר"ת בנין ציון פז]. אבל המנחת שלמה [א ז] כתב דהוא דין הרחקה מדרבנן. והבנין ציון שם נסתפק אם מלו תוך ז', האם בעי הטפת דם ברית [ולצד דמל תוך זמנו צריך].
- 3 והרמב"ם [מילה א יח, הו' בשו"ע רסג א] כתב דצריך להזהר מאד בדברים האלו, שאין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי. שסכנת נפשות דוחה את הכל. ואפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת משראל לעולם. והגר"א כתב כמ"ש [רסב ב]. [ויל"ד האם כוונתו לכאיב עינא, או הא דיהבי' ז' ימים].
- 4 אבל בהג"מ [מילה ספ"א] נסתפק האם בכל האברים, או דוקא בעין [דשוריקי תליא בליבא].
- 5 לרבנן לקמן עב: [ועוד דמילה שלא בזמנו אינו דוחה יו"ט. ואפשר דמשום מצוות ק"פ דחי].
- 6 והיעב"ץ כתב דצריך לאם לרוחצו שלא יסתכן. [ולפ"ז הוה או אביו או אמו חבושים]. וצ"ב דודאי חייבים למול אף כשאמו אינה יכולה לרוחץ. ומבואר דאף אונס שא"א למול ע"פ הרגיל נחשב פטור, ואינו מעכבתו למול. וצ"ב. [וצ"ל דכיון דאח"כ תשתחרר, אי"צ למהר למול לפני הפסח, כיון דאפשר למול כדרכו אחרי הפסח].
- 7 ועוד כ' שם דהאב אינו חייב למול בעצמו, אלא להתעסק במילה. ודלא כמ"ש הש"ך [חו"מ שפב, וכ"מ בדברי האו"ז הו' בדרכ"מ רסב].
- 8 והאו"ש [ק"פ ט ט] כתב עד"ז דאם חבשו ע"י ישראל, הבי"ד ודאי חייבים למולו. וע"כ איירי בחבוש ע"י עכו"ם. אבל קיי"ל [פסחים צא] דבחבוש ע"י עכו"ם אין שוחטים עליו הפסח כלל, דכתיב אשר פיהם דיבר שווא. וכתב דלכן הרמב"ם השמיט דין זה. וכן הרמב"ם השמיט הוציא את ראשו, דלא שכיח כלל.
- 9 משמע בשמיני, והכא יצא מבית האסורין ביום השמיני. [אבל בשר"ת תשב"ץ ג ח דדייק מדברי הרמב"ם דאף אם האב מתעצל, ולא ימול בזמנו הבי"ד אינם חייבים. דמ"מ ימול אח"כ].

כל זמן שהאב אינו לפנינו].

ומבואר מדברי מהר"ח א"ז דאילו ב"ד היו חייבים למול, א"כ היה מעכב בפסח של האב, ואף שהוא אנוס בדבר, מ"מ הוה חייב שלו, וראוי להתקיים החיוב¹. ועד"ז דנו האחרונים לפרש את דברי רש"י, דכיון דהאם גילה להשתדל במילה², ע"ז מעכב בפסח של האב.

רש"י ד"ה חבושין. ושחט שלוחן עליהם. המאירי כתב שמעינן מהכא דאין אומרים לו למול ע"י שליח, אלא כל שאינו יכול למולו אינו מעכבתו³.

טומטום שנקרע ביני וביני. תוס' [ע.] הביאו דאינו חייב לקרוע משום מצוות מילה [והוה כחבושים בבית האסורים]. ותוס' הוכיחו מזה דלא כר"ת, דלר"ת כיון דאינו חייב, הוה כמתו אחיו מחמת מילה [ותלי בספק הגמ' דהוא עצמו יאכל בתרומה]. אבל הריטב"א [ע.] כתב [לדעת ר"ת] דטומטום אפשר לו ליקרע, ובר מילה הוא קצת⁴, ומיהו מפני שאינו עומד גמור אינו מעכב את האדון. [ומבואר מדבריו דאף לר"ת יש חילוק בין ערל עצמו, דתליא במה דאפשר לו לקיים, ואילו מילת בניו תליא בעומד למול]. וכן חלצתו חמה [אינו אוכל בתרומה, דנחשב ערל אף לר"ת], דכבר מכין עצמו למול אחר הבראתו⁵, אבל אינו מעכב לאדון, מפני שעתה בשעתו אינו בר מימהל.

והרשב"א כתב דאף שהאב אינו יודע למול, הרבה בקיאים למול. ואינן בקיאים קריעת טומטום. [משמע דהחילוק האם יש כאן בקיאי, ולפ"ז אף כשאין מי שבקי במילה או דאין סכין, אינו מעכב בפסח של האב].

המאירי כ' שמעי' מהכא דטומטום שנקרע ביום הח' מלים אותו מיד. וכן אם לא נולד כולו עד יום ח' [מיציאת הראש], כשיצא מלים מיד. וכל"כ הב"י [רסב] בשם רבינו ירוחם.

גדר מילת בניו מעכבת - מבואר בסוגיין דחבושין בבית האסורין כיון דהוה אונס [אפי' אונס חיצוני] אינו מעכב את האב בפסח⁶. ובפשוטו מבואר דמצוות מילת בנו מעכבתו בפסח, משום המצוה דרמי עליה. דאילו הוה משום גדר 'ערל', מ"ש משום דהוה אונס. ויש לדחות דלענין זה לא נחשב 'ערל' אא"כ חייב למול בפועל⁷ [וכ"מ בריטב"א].

והמהרש"א [הו' לעיל] נקט דמילת זכריו מעכב את האשה, אף שאינה חייבת למול [מהל' מילה⁸], וכדאמר' לעיל מח. ולא עבד אשה. אבל השא"א [נג בתחילת דבריו] כתב דע"כ דאשה חייבת במילת עבדים [וממועטת רק ממילת בנה].

והאחרונים [שאג"א ומנח"ח ב ד, ויז] הביאו עוד ממש"כ הרמב"ם [ק"פ ה ו] דקטן שיש לו עבד אינו מעכבתו בפסח, דדרשי' ולא עבד קטן, ותיפוק דקטן פטור מכל המצוות, ואינו מצווה למול עבדיו. [והשא"א שם כתב דהרמב"ם כתב כן לרווחא במילתא].

ועוד הביא השא"א דהרמב"ם [שם] פסק דטבילת שפחותיו מעכבתו בפסח, ואף דלא מצאנו חייב לטובלם [וע' לעיל מח: מש"כ בה]. והמנח"ח [יז יב] כתב דהתם הוה גזיה"כ, וטבילת עבד אינו מעכב, אלא טבילת שפחה. ובכתבי הגר"ח [פה, פו] תי' דאף שפחה קודם שטבלה הוה עכ"ם, ועכ"ם דינו כערל מחמת גיותו⁹.

ועוד דייק המנח"ח דמילת בניו הגדולים אינו מעכבתו בפסח, כיון דלא רמי עליה. דאי

1 ולפ"ז הפטור דחבושים הוא משום דאינו עומד למול כלל. אבל מה שהוא עצמו אונס אינו פטור. [וע' בסמוך מש"כ המאירי].

2 וכע"ז כ' היונת אלם [לג] דהאם חייבת למול מדין ב"ד, דלא גרע מכל ישראל [וע' בראשונים קידושין כט]. ועי"ז מעכב פסח של האב.

3 ויש לדון בכוננתו האם ס"ל דנחשב דהאב קיים מצוותו ע"י שליח [דעיקר המצוה 'לדעוג' שימולו את הבן] ואפי' הכי לא נחשב דרך ע"י שליח [ולכן נחשב אונס], או כדעת הש"ך [חומ"מ שפב] דכשהאב מל ע"י שליח לא קיים את מצוותו [ועי"ש בקצות, ה' לע' לט].

4 ויש להסתפק בכוננת הריטב"א האם חייב למול [ודלא כמ"ש תוס' ושאר שם] או רק ראוי למול.

5 והרמב"ן שם כתב דאם חלצתו בר מימהל, [וצ"ב דבעינן ז' ימים], משא"כ מתו אחיו דאינו ראוי למול כלל.

6 אולם השע"מ [ק"פ ט ט] העלה צד דדוקא בשחיטת פסח [דכל הסוגי' קאי אשחיטה], אבל מעכב את אביו באכילה [והוה גדר שונה].

7 ועי"ז מעכב האב [אף דהוא אנוס]. ועוד שמעתי דע"י שהוא מצווה למול [בפועל] מתייחס עליו הערלות.

8 ועי"ז חייבת למול מהל' פסח.

9 כדאמר' בע"א דעכ"ם מהול דינו כערל [והגר"ח הביא מכאן דהגדר דעצם הגיות הוה שם ערלות, ולא רק דלא מהני מילה ידידה. ודלא כרשב"א לעיל].

משום עצם הערלה מ"ש.

וע' בסמוך דנחלקו הראשונים האם מילת הבנים עיכב במדבר, אף דלא היו יכולים למול. רש"י ד"ה אין יכול לחיות. משום דלא יניק. ע' מהר"ם. ורש"י פי' מעוי, צועק, דע"ז מתחמם. [ותוס' גרסו מעורה].

ערל מקבל הזאה

תוד"ה ערל. תימה לר"י למה יקבל הזאות וכו' ואפי' לר"ע וכו' כדאמר מי חטאת שנטמא² מטהרין. והתוס' הרא"ש תי' דלר' עקיבא הוקש למצורע [איש איש כי יהיה צרוע], ומצורע איתקיש למת. וס"ד שלא יקבל הזאות³.

ובתוס' הר"פ תי' דכיון דאבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים, וההזאה נעשית בתר מילה. וסד"א דכל הזאה לא סליק אלא בתר מילה⁴.

ויל"ד האם החסרון במעשה ההזאה, או דאינו יכול ליטרה, כיון דיש עליו טומאה נוספת⁵. וקצת משמע מרש"י [ד"ה ערל] דאף לס"ד מהני הזאת ערלות, אלא בעי הזאה נוספת לאכילת קדשים.

והאחרונים הביאו דברמב"ם [נזירות י י] משמע דמצורע אינו מקבל הזאה. אבל הלח"מ [שם יב, וכ"מ ברדב"ז שם] הקשה דמבואר בסוגיין דמהני הזאה, ונדחק דכוונת הרמב"ם באופ"א.

והרמב"ן הביא דהר"א אב"ד הקשה אמאי לא מייתי קרא להדיא דכתיב כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטא, וערלים היו דהיה בשנת מ', וכבר כלו מתי מדבר. וי"מ שהיזו על אלו שהיו פחות מבן כ' או יותר מבן ס' כשיצאו ממצרים. וי"מ דתתחטא, דראויין לקבל הזאה כשימולו קאמר.

רש"י ד"ה הזאה. שנטמא באבותיהן, שמתו במדבר. והרמב"ן הביא בשם רש"י ד'קברו' אבותיהן. והקשה שהן עצמן חפרו, וקברו את עצמן. וכתב דא"א שלא האהילו על המתים. א"נ נטמאו מעכו"ם במלחמת סיחון ומדין, שנטמאין במגע ומשא [וכדלעיל סא].

בא"ד ואית דמפרש כל הפורש מן הערלה כפורש מהקבר וכו'. המהרש"ל תמה על פי' זה דא"כ היו צריכים הזאה ג' וז', ולא נגמרה טהרתם עד י"ח ניסן [והאיך הקריבו פסח בימי יהושע]. וכתב דצריך לדחוק דלא גזרו כ"כ להחשב כפורש עכשיו מהקבר, דצריך להמתין לשלישי להזות, אלא סגי בהזאה מיד באותו יום, ובי"ד הזו בשביעי.

לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו. כתב המאירי דבני קטורה מיהא לא נצטוו בפריעה. וכ"כ השאג"א [מט"ז].

תוד"ה לא. ומ"מ אברהם פרע וכו' דאפי' עירוב קיים⁷. והרמב"ן הביא כן מהמדרש [הו' ברש"י בראשית יז כה] דכתיב בישמעאל 'את' בשר ערלתו הוצרך לפרוע מילתו, אבל באברהם כתיב 'בשר ערלתו' כיון דנתמעך כבר ע"י אשה.

בא"ד וא"ת שאין נביא רשאי לחדש. והריטב"א הביא לתרץ דהוה הכשר מצוה ולא חשיב לחדש⁸.

ותוס' תי' דהוה הללמ"ס, ויהושע אסמכיה אקרא. ויל"ד בכוונת התוס', האם נאמרה ההלכה

1 ובספרי זוטא [חוקת, הו' בילקוט] דדרשי' והזה הטהור על 'הטמא', דכל המטמאין אין מקבלים הזאה. [והמפרשים דנו דתיבת 'אין' הוה ט"ס, וילפי' דמקבלים הזאה].

2 ובתוס' זבחים צג. כתבו דהיינו אחרי שנתן בתוכם אפר.

3 וס"ד דהגמ' דיש סברא דכיון דשייך למת, לא מהני ליטרה מהטומאה הנוספת, דהוה טובל ושרץ בידו. ובתוס' חגיגה [כג]. כתבו דהיינו דוקא בשאר טומאה, אבל בטומאת מת נפסל.

4 ויל"ד האם הוא משום טומאת הערלות, או תנאי במעשה הזאה. [וצ"ב היאך נילף מגירות, דהוה עדיין עכו"ם].

5 [ועפ"ז יתכן דתהני להזאות כשערל, ויטרה ע"י מילה. ולא משמע כן].

6 והמנח"ח [סוף מצוה ב] כתב לפ"ז דאף לדברי הראשונים [מאירי מו, ועי' ש ברמב"ן] דמהני מילת בני קטורה לכשתגייר אח"כ, דנחשב לשם יהדות. הא מ"מ אין מצווה בפריעה [ומל ולא פרע כאילו לא מל], וכלפי הפריעה הוה כערבי מהול ומחוסר מילת יהדות.

7 והמהר"ץ חיות כתב דאע"פ דכתבו המפרשים דאברהם לא מל עצמו קודם שנצטווה, משום דגדול המצווה ועושה, אבל ידע שהקב"ה לא יצווה לו עוד על הפריעה. [ועי' מש"כ עא. בשם הגר"ז דקודם נצטווה לא היה שם ערלה, אבל כיון דנחשב ערלה, ממילא שייך אף פריעה].

8 וצ"ב גדר זה. [עכ"פ מבואר בריטב"א דפריעת מילה הוה הגדרה במצוות מילה, ולא דין בפנ"ע].

דכשיכנסו לארץ יש דין פריעה [וכ"מ ברמב"ן דכתב [בת"י הב'] דמשה נצטווה ע"פ הדיבור לעשות בכניסתן לארץ שעכשיו אינן מלים]. או במתן תורה נצטוו על הפריעה מיד, ומ"מ לא פרעו משום סכנת הדרך [וכ"מ במאירי דכתב נצטווה משה, אלא שלא נתגלה עד יהושע, כיון דלא מלו במדבר]. ועוד ת"י הרמב"ן משה נצטווה בערבות מואב.

תוד"ה מ"ט [הא']. שראו כל המדבר מלא ערלותיהן של ישראל. והרמב"ן הביא שהוציאו את ערלותיהם ממצרים. ועוד ת"י הריטב"א דעד שנה הב' מלו במדבר [וע' בסמוך].

והרמב"ן מביא בשם המדרש [פרקי דר"א שם] שר' ישמעאל הקשה וכי ערלים שמעו קולו של הקב"ה בסיני. וכתב דתליא בגמ' בסמוך האם בשנה הראשונה מלו במדבר.

בא"ד ובמגילת סתרים דר"נ משמע שמלו ולא פרעו, מפני עינוי הדרך. האחרונים הקשו אמאי מלו כלל, הא קי"ל דמל ולא פרע כאילו לא מל.

והפוסקים [י"ד ס"ס רסו] דנו האם מותר לב' מוהלים למול בשבת, שא' ימול וא' יפרע. ויסוד לזה מהגמ' שבת קלג: דאם מל ולא הספיק לגמור עד שיצא שבת חייב חטאת². ובשיטה לר"ן ומאירי שם מבואר דאיירי דמל ולא פרע, ומבואר דנחשב דלא גמר המצווה. וביש"ש [כאן] כתב דהראשון חייב חטאת, דכאילו לא מל³.

והנוב"י [או"ח ת כב] כתב דאם לבסוף נגמר המצווה, ופרעו את המילה, נחשב שמל כדין. ורק היכא דלא פרעו כלל אמרי' דמל ולא פרע חייב כרת⁴. [והביא ראייה מסוגיין דפרעו לבסוף אחרי מ' שנה].

ובהל"ה [מבן המחבר] ציין דנח' הראשונים בב"מ ל. [הו' בנמוק"י שם טז. בדה"ר] כתב דאמרי' עשה דוחה ל"ת מתחילת הגבהת האבידה, דמתעסק במצוות השבה אע"ג דלא גמרה עד שיחזור לבעלים. מ"מ נחשב בעידנא וכמו מילה בצרעת, דחתך הצרעת, ואף דלא נגמר המצווה עד שיפרע [ומל ולא פרע כאילו לא מל]. ודעת הר"י מגאש דבמילה עושה בגוף המצווה עצמה, אלא שאם לא גמרה לא עשה אלא חצי מצווה, וכמו שהטיל ב' כנפות בבגד. משא"כ השבת אבידה דהוה מכשירין בעלמא, עד שיחזיר⁵.

אבל בקובה"ע [סד ה] כתב דמל ולא פרע קיים מצוות מילה, אלא דעדיין הוה ערל.

תוד"ה מ"ט [הב']. מידי דהוה אצבי ואיל, דהיכא דלא אפשר בהקברה שרי. והריטב"א כתב דאפשר דלא אכלו בשר. ועוד ת"י הרמב"ן דבשר נחירה אשתרי להם. א"נ אכלו צבי ואיל ועופות.

עב.

תוד"ה משום. ואי משום מילת זכרים שהיתה מעכבת וכו' [וכ"מ בתוס' קידושין לז: דכתב דהוי רובם ערלים]. ותוס' הקשו דהא כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת. אבל הרמב"ן [וכ"מ המהרש"א בשם הרא"ם] דבניהם שנולדו להם משיצאו ממצרים מעכבם מלאכול בפסח. והמהרש"א תמה דבמילת זכרי אינו מעכב כשאינו יכול למול, ומ"ש מחלצתו חמה או דלא נשיב רוח צפונית [דהוה ג"כ סכנה⁶].

ועוד כתבו תוס' קידושין לז: דס"ל דלא נתחייבו בפסח אלא אחר ירושה וישיבה [ופסח הראשון בגזיה"כ]. ומ"מ נחשב גנותן שנתעכבו במדבר.

תוד"ה ניזופין. אמר ר"י ממעשה המרגלים. וכ"כ הרמב"ן ושא"ר, והראשונים כתבו דלפ"ז בשנה הראשונה במדבר מלו [ותליא בב' הטעמים בגמ'].

בא"ד ולא כפי' הקו' ממעשה העגל, שהרי מחל ואמר להם סלחתי וכו' שאח"כ נעשה משכן והשרה שכניתו בתוכם. הרש"ש [חגיגה ו:]: הקשה דהך קרא קאי במרגלים, אבל על העגל לא מצאנו שמחל. אמנם בס' דעת

- 1 וצ"ב דהיוצאים ממצרים ודאי פרעו מיד בהר סיני [לפני העגל]. ומדברי תוס' ושא"ר מבואר דהיוצאים ממצרים אכלו בקדשים במדבר. [ועוד צ"ב לפ"ז מהו 'שנית'].
- 2 ורע"א [שם] הקשה דהוה מקלקל [ואכמ"ל]. אבל המאירי כתב דמ"מ מתקן הוא במה שעשה [משמע דאף דלא קיים המצווה, מ"מ עשה מקצת].
- 3 אמנם מפורש בגמ' בשבת דאם אחר גמרו פטור [והב"י כתב דפטור, אבל אסור. והרמ"א תמה ע"ז]. והיש"ש העמיד דהתם לא גמר את המילה [ודלא כשיטה לר"ן ומאירי], אבל אם מל ולא פרע גרע.
- 4 ובמאירי [שם] כתב דשם החסרון משום דעשה פריעה בלילה, ובלילה ל"מ. [ומשמע דאם היה פורע למחרת היה מהני, וכמ"ש הנוב"י].
- 5 והמגיה נקט דיש כאן מח' בגדר מל ולא פרע, האם נחשב חצי מצווה לדחיית ל"ת. [וצ"ב הגדר בזה. ועוד יל"ד דמילה בשבת הותרה, ולכן כל דהוה מעשה המצוה דחי, ואף דלא נתקיים המצווה בכך]. אבל בפשוטו דנח' שם בגדר השבת אבידה, האם ההתעסקות נחשב מכשירין או גוף המצווה. ואכ"מ.
- 6 ובישרש יעקב תי' דהם גרמו במעשיהם, ולכן לא נחשב אונס. [ולפ"ז כל חולי מחמת פשיעה יעכב בפסח].

זקנים מבע' התוס' [במדבר יד כ] פי' הקרא כאשר אמרת סלחתי במעשה העגל.

ורש"י [עה"ת דברים לג ט] כתב דשבת לוי מלו במדבר. **והרש"ש** [שם] כתב דלשיטת רש"י נחא דשבת לוי לא היו ניזופין ממעשה העגל¹.

דלא נבדרו ענני הכבוד². **הריטב"א** הביא יש שואלים וכי לא היה הקב"ה יכול להשיב רוח צפונית ולא ליבדרי ענני הכבוד. וי"ל שלא היה רוצה הקב"ה לעשות נס שלא לצורך, כיון דדינא דאורייתא דמילה דספק סכנה אפשר להשהותה³. כ"ש דלאחר שהיו ניזופין לא היה ראויין לעשות נס זה.

שומר פתאים ד' **הריטב"א** [ונמוק"י, והו' בב"י רסב ב] כתב דלפ"ז מי שאינו רוצה למול ביום עיבא הרשות בידו⁴, ושפיר עבד שלא לסמוך על שומר פתאים ד'⁵. וכן היה ראוי שלא למול בשבת כשהוא יום המעונן⁶.

והב"י הביא בשם **רבינו ירוחם** דאף דלגבי יומא דעיבא אמרי' שומר פתאים, אבל אם הוא חולה מטורח הדרך אין מלין עד שיתרפא.

משוך

א"ר הונא דבר תורה משוך וכו'. בפשוטו אפי' חזר בשר הערלה לגמרי, אבל **המאירי** כ' דנתכסה העטרה אלא שאינה נדבקת בה. והנמוק"י כתב דאפי' נמשך ע"י חולי וכדו', ולא שמשכו בידים.

ולשון הרמב"ם [מילה ב ה] כיון דמל אי"צ למול שנית. **והט"ז** [רסד ט] דן דלפ"ז דוקא כשמלו אותו, אבל נולד מהול [והטיפו דם ברית] ושוב נתכסה, דלא מלו בשום פעם צריך למול מדאורייתא. והשאג"א [נה] חלק דאף דלא מלו מעולם, משוך הוה דרבנן. **והאחרונים** [פרי יצחק א לב] דנו לפרש דסברת הט"ז דכיון דקיים אינו חייב יותר. א"נ כיון דיש עליו שם מהול, תו לא ערל. וסברת השאג"א דמה שנמשך אח"כ אין עליו שם 'ערלה'.

ומדבריהם גזרו מפני שנראה כערל. וכ"מ **במשנה** בשבת [קלז]. דאם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין. ובגמ' [שם קלז: ובפוסקים ס"ס רסד] מבואר השיעור דבעינן נראה. ומשמע דלא בעינן שיהא כל העטרה מגולה, וכמו תחילת המילה.

ומבואר בע"ב דכשחוזר ומל, לא ימול בלילה [ופרש"י דתקנו כעין דאורייתא], ומבואר דתקנו מעשה מילה, ולא רק סילוק מראית העין.

תוד"ה ומדבריהם. והא דאמר משוך חייב כרת, היינו שלא מל כלל. **והרמב"ם** [תשובה ג ו] כתב דמשוך ערלתו אין לו חלק לעוה"ב. **והאחרונים** הקשו דמשוך הוה רק דרבנן, וכמ"ש הרמב"ם בהל' תרומות. [ודנו דמשמע דאף דלא נאסר בתורה, מ"מ הוה חפצא של פגם⁸].

סכנה היא לו. **פרש"י** שמא יעשה כרות שפכה. וכן משמע מדברי ר' יהודה דכהולידו בנים ובנות⁹. [והערול'ן הקשה דאינו פיקוח נפש, ואמאי פטור מלקיים מצוות מילה. והאחרונים האריכו לדון האם סכנת אבר פטור ממצוות עשה, וכמו חומש נכסיו].

תוד"ה מיתבי. אע"ג דצריך למול מדרבנן, לא אסרוהו בתרומה. וכ"פ **הרמב"ם** [ז י] דמשוך מותר לאכול בתרומה אע"פ שנראה כערל, ומדברי סופרים שימול עד שיראה מהול. **והכס"מ** פי' דגרס דרב הונא איתותיב [במה שאסר מדרבנן בתרומה]. אבל הרמב"ם **בסה"מ** קלה כתב דאסור מדרבנן עד שימול [והאחרונים דנו לידחק כן בלשונו בהלכות].

1 [ולפ"ז צ"ל דלבני לוי נשבה רוח צפונית]. אבל **בספורנו** שם כתב דמלו בניהם אע"פ שמתו הרבה מהם, שלא נשבו רוח צפונית. [וביאר דבמילה כתיב עליך הרגנו כל היום, זו דם מילה].

2 **הריטב"א** כתב דמתוך שנוחה היא ויפה נבלעת בעננים מתפזרים ומאיר העולם, דרוח צפונית אינה תקיף. וצ"ב דהא לא קיימו מצוות מילה בשמיני.

3 ומבואר דמותר לבטל מצות יום השמיני משום חשש זה [וצ"ע].

4 ולכאורה **לראשונים** [לעיל יב:] דלרבנן אסור לשמש במוך, משום שומר פתאים ד', מבואר דלא כן.

5 משמע דכיון דהוה סכנה אסור בשבת [וכדמבואר לעיל סד:], ואף דמותר להסתכן, מ"מ לא יצא מחשש חילול שבת [לכתחילה, וצ"ב].

6 **והמנח"ח** [רפב ז] כתב דהיינו משום דהוה רק ספק ערלה כבושה, אבל אילו היה ערלה כבושה, ונסתלק ע"י ההטפה, א"כ נימול מדאורייתא, והוה משוך מדרבנן. [אבל כתב דאם נימול שלא כדין, א"כ ההטפה לא היתה משום סילוק הערלה, ובעי מילה]. [אבל האמר"מ חלק דהטפת דם ברית אינו מסלק את הערלה כלל, ע' בסמוך].

7 [שמוציא את עצמו מכלל ישראל, ולא משום האיסור שבדבר]. ושמעתי דכע"ז דעת הרמב"ם דבועל ארמית, אין לו חלק לעוה"ב, ואף דאין בזה איסור דאורייתא [אבל תוס' טז: הוכיחו מזה דפרהסיא אסור מדאורייתא].

8 **אבל בתוספתא** [שבת טז] איתא הולידה בנים ובנות 'ולא מתו' [ומשמע דהוה סכנה כפשוטו].

בא"ד ולפי הספרים דגרסי [וכן מסקנת רש"י], אבל מדרבנן אסור וכו'. והמהר"י קורקוס הקשה דבבביתא מחתניהו בהד' נולד מהול.

נולד כשהוא מהול הרי אלו אוכלים. המאירי כתב דהוה כמ"ד [שבת קלה]. דנולד מהול אי"צ הטפת דם ברית. אבל הלכה אינו אוכל בתרומה [וכ"כ המנח"ח רפב ד]. והיש"ש הוכיח מזה דאי"צ להטיף דם ברית.

אבל הרמב"ם [תרומות ז יא] פסק דהנולד מהול אוכל בתרומה. [והמאירי הנ"ל תמה עליו]. וכתב הרדב"ז דאע"ג דצריך להטיף דם ברית לאו ערל הוא. אבל הרמב"ם [מילה א ז] פסק דבעי הטפה. והקרא כתב דעת הרמב"ם דצריך הטפת דם ברית מדרבנן. ובש"ת משכנ"י [יו"ד סג] כתב דהרמב"ם ס"ל דצריך הטפת דם ברית משום מצוות מילה, ולא פסק כגמ' בשבת דהוה משום ערלה כבושה. ועפ"ז ניחא הא דבא להתגייר מהול מהני מילה [ע' לעיל מו:], ואף דאינו ערל. [והאחרונים הקשו היאך דחה הרמב"ם גמ' מפורשת ע"פ קושיה זו]. והאמר"מ [כב כד וכן קה"י שבת נא] תי' דערלה כבושה לא מקרי 'ערל', אלא משום חיוב מצוות מילה בעי הטפה, וכיון דיש ערלה כבושה מקרי דם ברית. אבל לענין תרומה לא תליא ב'מצוות מילה', אלא בשם ערל.

נשיו לטומטום וכו' ספק אשה הוא' וכו'. המלא הרועים הק' אמאי לא יאכיל בתרומה דרבנן, דספיקא דרבנן לקולא. וכתב דצ"ל גזרינן אטו דאורייתא. א"נ לכתחילה אין להקל בספק דרבנן. ולגבי אשתו אשתו יש חזקת זרות. והמנח"ח [רפב יד] הקשה נימא מחצה נקיבות ומיעוט נולד כשהוא מהול, וסמוך מיעוטא וכו'. וכתב דצ"ל דהוה מיעוטא דמיעוטא [וכדברי המלחמות בשבת].

תוד"ה מבחוח. לא הוי חופתו חופה. מבואר בתוס' דפחות מבת ג' אינו חופה, ולא שאינו מאכיל בתרומה [וע' מש"כ בזה לעיל נז:]. בא"ד וי"ל דכיון דראוי לקרוע וכו'. [אף דחופה זו אינו ראוי לביאה, מ"מ הנישואין הם ראויין לביאה, וצ"ל דפחות מבת ג' גרע דאינו בידן].

רבא אמר מוליד מאכיל. פרש"י דדייקנן לה ויליד ביתו, בראוי להוליד. דס"ד דדרשי' דרק זרע דראוי להוליד נחשב 'זרע'.

שם. הרמב"ם [תרומות ז יד] סתם דטומטום אינו מאכיל את אשתו. והקשו דהשמיט דכשביציו ניכרין מבחוח מאכיל. והכס"מ כתב דהלכה כרבא דקאי אאמו. והמהר"י קורקוס הוסיף דאינו בר ביאה אינו מאכיל. והמשנ"ל כתב דפשטות הגמ' י"ל דרבא לא פליג אאביי לדינא, אלא דדוחק לו להעמיד בזה. וכתב ד"ל דרבא ס"ל דלא מהני חופה לטומטום, וכקושיית תוס' [ד"ה מבחוח] דקיי"ל [לעיל נז:] דבעינן חופה הראויה לביאה³. ורבא לא ס"ל כתי' התוס'. אבל המנח"ח [רפ טו] כתב דרבא ס"ל דאף ביציו מבחוח אינו ודאי זכר, דכיון דאישתני⁴ חיישינן שהוא אנדרוגינוס.

משוך (ונולד כשהוא מהול) וכו'. המהרש"ל מחק בסוגיין את התיבות נולד כשהוא מהול, דכיון דצריך הטפת דם ברית משום ספק ערלה כבושה, א"כ פשיטא דבעי ביום השמיני. וכ"פ הרמב"ם [מילה א ז] דבעי הטפת ד"ב בשמיני. ובכתבי הגר"ח [פח] כתב דדעת הרא"ש דהטפת דם ברית לא בעי שמיני. ולדעת הרמב"ם כתב דלא ס"ל דהוה גדר ערלה כבושה [וכמ"ש המשכנ"י]. ולדברי האחרונים [הו' לעיל] י"ל דעת הרמב"ם דהטפת דם ברית לא דמי לשאר מצוות מילה. והאחרונים דנו דל"ל דדין שמיני דרבנן.

גר שנתגייר כשהוא מהול. פרש"י ערבי מהול. וצריך הטפת דם ברית [וע' לעיל מו: תוד"ה דרבי יוסי הדיעות בזה]. והרש"ש דייק דכל מילת גרים בעי ביום, דמשפט כתיב ביה [כדאמר' לעיל מו: וע' מה: תוד"ה מ']. ועפ"ז כתב הרש"ש דגר שנתגייר כשהוא מהול, [מדיני הגירות מהני בלילה] דהוה כמו אשה דלא בעי מילה לעצם הגירות [דלא נחשב ערל⁵]. ובעי הטפת דם ברית למצות מילה בעלמא.

1 והערול"ג דן אמאי לא העמידו דקידש בת כהן, דמאכיל ממ"נ [ונקט דנחשב דהטומטום 'מאכיל', אע"פ שאינו ראוי לאישות. והאחרונים דנו דכיון דהיא בת כהן אוכלת מחמת אביה, וטומטום לא יפסלנה. {וע' מש"כ בזה לעיל סז:}].

2 ואפשר דהסברא דע"ז יש המשך לכהונה. ודומה לזה מצאנו לעיל סב: דהוליד סריס לא קיים פ"ו.

3 ולפ"ז מדאורייתא מאכיל כדן ארוסה. אבל למהר"י קורקוס י"ל דאף מדאורייתא אינו מאכיל.

4 וצ"י דכע"ז כתב התבואות שור [כט] דבהמה דאישתני ויש לה מים בראש, חיישינן דאישתני והוה ממיעוט דטריפות. והביא בשם הבית אפרים דהביא מקור לזה מסוגיין דכיון דאישתני חיישינן שמא הוא סריס, ולא אמרי' דרוב אינו סריס.

5 וע"ד האחרונים הנ"ל דנולד מהול לא נחשב 'ערל', אלא דמחוסר מצוות מילה.

מי שיש לו ב' ערלות. פרש"י ב' עורות זו ע"ג זו. והמאירי הקשה א"כ אמאי לא דחי שבת, הא הוה כציצין המעכבין את המילה.

ורש"י שבת קלה: הביא אמרי' לה ב' גידין. והמאירי ביאר דלא נודע איזה עיקר. [וכ"כ הב"י רסן]. ומשמע בסוגיין דלא נחשב מילה בזמנו, וכן דייק הרש"י. [ובגמ' בשבת קלה נח' בזה]. וצ"ב אמאי לא ימול בשמיני'. אבל הרמב"ם [מילה א ז] פסק דנימול בשמיני אבל אינו דוחה את השבת.²

עב:

אלא דכו"ע משוך דרבנן וכו'. הרשב"א וריטב"א כתבו דהמ"ל דלכו"ע משוך דאורייתא, אלא דניחא ליה ליישב לרב הונא.

מה סבר דרשינן וביום³. לאתויי מילה שלא בזמנה. השאג"א [נג] האריך לדון האם בליל שמיני נחשב שעדיין לא הגיע זמנו המצווה, או דהוה רק פסול לילה. [ונפק"מ למ"ד דביעבד מהני בלילה]. ובפשוטו מבואר בירושלמי [הו' לעיל עא]. דליל שמיני לא נחשב ערל תוך זמנו. ובחי' ר' שמואל [פסחים ג:] דייק דמשמע בירושלמי מחוסר זמן לבו ביום. משמע דנחשב דעדיין לא הגיע זמנו.

תוד"ה אין נימול. דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא⁴. ובתוס' מגילה כ: [ד"ה דכתיב] כתבו דכיון דיש בו כרת ונכרתו עליה י"ג בריתות, ס"ד דיתחייבו נשים.

והרמב"ן [קידושין כט]. תי' דכל הפטור מצוות עשה דהזמן גרמא ה"מ מצוות בגופייהו, כגון תפילין. אבל מצוות מילה הוה לאחרני, ס"ד דתחייב מידי דהוה אבי"ד שחייבין למול. קמ"ל. והתוס' ר"ד [שם] הוסיף דמצוה שלא תליא בגופה, הבורא ציוה לאב להתעסק במילת בנו, ועסק זו אין לו זמן, לטרוח ולהכיף. [והאחרונים האריכו בדבריהם, ואכ"מ].

נותר בזמנו אינו נשרף אלא ביום, שלא בזמנו וכו'. בפשוטו הסברא דכיון דהגיע יום, אינתיק לשריפה, ועי"ז מתקיים מצוות שריפה בין ביום ובין בלילה. והאחרונים הביאו דכעי"ז מצאנו בגמ' זבחים [נו:] דנח' חזקיה ור' יוחנן באוכל נותר בליל שלישי, דלר' יוחנן חייב כרת דאידיחי מאכילה, ולחזקיה פטור מכרת דלא אינתיק לשריפה. ומבואר דבליל שלישי נחשב שעדיין לא הגיע זמנו.

אבל בתוס' ר"פ [פסחים ג.] כתב [דלס"ד דנשרף ביו"ט ראשון], לא ישרף במוצאי יו"ט, דלילה זו הוה זמנו. דזמן שריפה הוה יום ולילה, וכיון דהתחיל ביום תופס לילה שאחריו. ובחי' ר' שמואל [שם] כתב דמבואר דאין שורפין בלילה כיון דנחשב 'שריפה בזמנו'. ושריפה בזמנו הוה רק ביום.⁵

נותר וכו'. הרמב"ם [פסחמ"ק יט ד] פסק דנותר ופיגול אינו נשרף אלא ביום ואפי' שלא בזמנו. והאחרונים [שעה"מ שם, מנח"ח קמג ב] דייקו דיוצא ושאר פסוהמ"ק נשרפין אף בלילה.

תוד"ה שלא. וי"ל⁶ כיון דלא אפשר לשורפו ביו"ט קבע זמנו בבוקר השני⁷. והאחרונים [גרי"ז תמורה ד:] הקשו דהא דאינו שורף ביו"ט אינו אלא מחמת איסור יו"ט [ע' שבת כד: דהגמ' מקשה דנימא עדל"ת¹⁰]. ובתוס' מבואר דלא אינתיק לשריפה עד יום השלישי¹².

- 1 [ומשמע דהוה גדר מילה שונה, וכמו הטפת דם ברית, או טומטום].
- 2 והקרא"א כתב דבב' עורות לא יתכן לפרש כן, ועי"כ ס"ל לרמב"ם כפי' דב' גידין.
- 3 והרשב"א הביא גירסת ר"ח ד'וה' דריש, וכדלקמן גבי נותר. [והקשה ע"ז]. ולפ"ז תליא במח' גבי נותר, וכ"כ בשר"ת הרשב"א [א תתעז].
- 4 והאחרונים הקשו דמ"מ לא דחי שבת, ומש"ה יחשב זמן גרמא [כדאמרי' גבי תפילין ע' עירובין צו:].
- 5 ובשאג"א [נג] כתב דאם נימול בלילה כשר בדיעבד, א"כ אל יחשב מצוות עשה שהזמן גרמא, דאף דהאשה אינה מצווה במצוות מילה ביום, מ"מ מצווה בעצם המילה, דכשר בלילה. [ויל"ד בזה].
- 6 משמע מדבריו דמצוות האב הוא על הטירחא, ולא על עצם המילה [ועי"ע מש"כ בזה לעיל עא:].
- 7 [ואף דאיסור לשרוף בלילה נחשב זמנו]. ומבואר דמצוות שריפה שלא בזמנו עדיין לא חל, ולא אמרי' דל מהכא מצוות שריפה בזמנו.
- 8 אבל התוס' הרא"ש [שבת כד:] הביא תי' דמותר לשרוף במוצאי יו"ט בלילה. וכ"כ הרמב"ן ושאר שם בתחילת דבריו, ודחו דבירושלמי מבואר דלא כן, אלא אין שורפין בתחילה בלילה. [ובירושלמי שם איתא דאף גבי תרומה, אבל האחרונים האריכו להוכיח דתרומה טמאה נשרפת בלילה].
- 9 וכעי"ז כתבו תוס' שבת כד: ד"ה בקר.
- 10 ודרש' כמה דרשות, ורב אשי תי' דיו"ט הוה ל"ת ועשה [ולפ"ז ליכא מיעוט כלל שלא לשרוף ביו"ט].
- 11 ובאתון דאורייתא [כב] הביא מכאן דכיון דארי' דאיסורא רביע עליה נחשב שלא הגיע זמנו, ועי"ש שדן בכמה סוגיות.
- 12 ומשמע דאם עבר ושרף ביו"ט לא קיים מצוות שריפת קדשים, דלא הגיע זמנו עד למחר. אבל בחי' הגר"ח

ולפ"ז בנותר שהגיע זמן שריפתו בשבת או יו"ט, לא יהא כרת עד בקר שאח"כ [למ"ד בגמ' זבחים נו:], דעדיין לא אינתיק לשרף.

אבל ה**טור"א** [מגילה כא. באבנ"ש] פשיטא ליה דנחשב אינתיק לשריפה, אלא דארי' דאיסורא רביע עליה¹. ובהג' **ברוך טעם** ציין לתוס' דידן. ובחי' ר' שמואל [פסחים ג:] כתב ד"ל דכיון דק"ל דאף נותר שלא בזמנו אינו נשרף אלא ביום, א"כ אי"צ לידחק כמ"ש התוס'.

מתניתא היא וכו' בת"כ. החיד"א כתב דע"פ מש"כ הרמב"ם [בהקדמה] דרב סידר ספרא [תו"כ] וספרי, א"כ לא התפרסם בימי ר' יוחנן².

ערל שהיזה

א"ר אלעזר ערל שהיזה, מידי דהוה אטבול יום וכו'. **תוס'** פי' דאיצטריך אע"ג דאסור בתרומה וקדשים כי טמא. והגרי"ז [הל' פרה] ביאר דפרה בדק הבית הוא, ואין בו כל פסולי עבודה. וכתב דאף טומאה אינו פוסל בו מדיני 'פסול עבודה', דהא טבול יום כשר בו, אלא דהוה דין מיוחד גבי פרה דכל מעשיה בטהרה [וכמ"ש **תוס'** עג. ד"ה לימד]. ודין טומאה אינו משום דחטאת קרי' רחמנא, ופוסל אף באסיפת אפרה דכבר פקע ממנו תורת חטאת.

והגרי"ז הביא בשם הגר"ח דיש ב' גדרים בפסול טומאה, דאיסור אכילת קדשים תליא ב'פסול טומאה', ואילו איסור ביאת מקדש תליא ב'טומאה ממש', שמטמא את המקדש. ובפרה כיון דהוה בדק הבית, לא בעי שיהא ראוי לעבוד, ולא איכפת לן ב'פסול טומאה'. ורק בעינן שלא יהא 'מטמא', דבעינן במקום קדוש.

ערל. רש"י [ערכין ג] כת' דמתו אחיו מחמת מילה. ורע"א [שם] תמה דודאי אף אם לא מל במזיד יהא כשר להזאה.

תוד"ה שמותר. וא"ת מחו"כ יוכיח. והרמב"ן כתב דלאו דוקא נקטו ק"ו, אלא דכיון דלא אשכחן איסור לערל אלא לקדשים.

אנן לנגיעה קאמרי'. המהרש"א הקש' דאכתי איכא למיפרך מה לטבול יום דמותר במעשר, וע"כ דיליף מנגיעה.

אמר רב יוסף האי תנא, דמרבה ערל כטמא³. והגרי"ז [שם וכן זבחים יז] ביאר דין פסול פרה תליא במה שמטמא בנגיעה [וכלשון הגמ' לעיל אנן לנגיעה קאמרינן]. וביאר [ע"פ מש"כ בשם הגר"ח, הו' לעיל] דלענין פרה תליא במה שמטמא את הפרה [דנחשב מקום טמא], ולא משום פסול הגוף. ולכן תליא בטומאת מגע.

רש"י ד"ה לא לישתמיט. אם איתא דר"ע לכל מילי וכו', מדלא אשכחן הכי משום חומרא דפרה הוא אבל לענין מגע תרומה ערל מותר. מבואר ברש"י דלמ"ד ערל כטמא מטמא במגע.

אבל הקר"א תמה [על רש"י] דמסתבר דלר' עקיבא לא אמרי' ערל כטמא אלא לענין איסורא, דכל דבר דטמא אסור בו ערל אסור בו [וה"ה בפרה], אבל אינו מטמא בנגיעה⁴. וקושיית הגמ' דלא לשתמט תנא להזכיר ערל וטמא גבי הדדי.

והגרי"ז ביאר [דברי רש"י, ע"פ הנ"ל] דבזה נח' בסוגיין אי ערל כטמא מהני לטומאת אחרים, וא"כ פסול אף בפרה. [ודעת רבא דיש עליו 'פסול טומאה', ולא טומאת נגיעה, וע' מש"כ ע"ד].

תוד"ה התם. ואפי' רבנן מודו. [והרמב"ן כ' דבגמ' חגיגה ד: מבואר דקאי כר' עקיבא, ופליגא אסוגיה דידן] בא"ד דטומטום כיון דלא אפשר למול לא מאיס. ובפשוטו משמע דאף דלענין תרומה נחשב ערל [וכמ"ש **תוס'** ע.], מ"מ גדר 'מאיס' תליא במה שמבטל מצוות מילה.

עג.

רש"י ד"ה מיתה. טמא האוכלה. אבל רש"י [חגיגה יח:] כתב זר האוכלן. [ורש"י ב"מ נב: כתב זר או טמא]. והתו"ט [והרמב"ן ב"מ נג] ציין דדעת רב [סנהדרין פג:] דאין מיתה בזר שאכל תרומה [ופליג אבריייתא שם], ולרב מתני' בטמא.

[על הש"ס החדש] הו' בשם הגרי"ז דביאר דברי תוס' דהא דאינתיק לשריפה תליא במה דנאמר דין בקר במצוות שריפה, ולא משום עצם הדין שריפה שבהם.

1 וכתב כן דאף פסח נחשב נותר בבוקר [של ט"ו], דאילו שרף ביו"ט מתקיים מצוות שריפה.

2 אבל הרמב"ן [חולין ע"ד]. הביא מכאן דבעלי הגמ' לא היו שונים ספרא וספרי.

3 ובמנח"ח [רפב יב] כתב דיש חיוב מיתה ביד"ש בערל לר' עקיבא, כטמא.

4 [וכמו עכו"ם לר' מאיר דינו כטמא, ובכל דוכתי קי"ל דאין לעכו"ם טומאה דאורייתא].

תוד"ה ואסורים לזרים. אמאי איצטריך תו אסור לזרים¹. והמאירי כתב דקמ"ל דאסור אפי' הנאת כילוי. והמהרצ"ח תי' דקמ"ל דאפי' בת כהן הנשואה לישראל, דאין לה מיתה וחומש. ובזכרון שמואל [א] [ב] תי' ע"פ מש"כ תוס' [יומא עז]. דכהן שסך תרומה, הותר בו בתו להתעגל בו [דנתחלל כבר, ונעשה בו שימוש תרומה, ולכן אין איסור בשימוש זר], ותוס' כתבו דמ"מ לא הותר האיסור אכילה דתרומה, וי"ל דזה חידוש המשנה.

בא"ד ותי' בערוך לחצי שיעור למ"ד מדרבנן², ולמ"ד מדאורייתא וכו'. והתרי' הקשה דאפי' בשאר איסורי התורה אסור. [ותי' דס"ד דילפי' ח"ש מחלב, והכא אינו שווה בכל]. ובזכרון שמואל [א] [ג] כתב די"ל דהשיעור פרוטה וכזית באכילת תרומה, הוה שיעור מצד עצם התרומה, ולא מצד האכילה³. וקמ"ל דאף בזה שייך איסור חצי שיעור⁴.

והן נכסי כהן⁵. ותוס' [בד"ה מה] הקשו אמאי לא ילפי' ביכורים ממעשר, דלא יהא ממון כהן [ויחשב ממון גבוה]. והרמב"ן תי' דהני מתנות כהונה נינהו. והאי ישראל זוכה משולחן גבוה. והר"ש [ביכורים ב א] כתב דיש לדרוש 'לך יהיה', אפי' לקדש בו את האשה.

תוד"ה נכסי כהן. ולכאורה משמע, ליקח מלבושין שרי וכו'. האר"ש [מעש"ש ז] דן האם כוונת התוס' לחלל על המלבושין, או דאף דאינו מתחלל דנו תוס' דמותר, כיון דהקנין הוא עבור שהגוף יהנה. ובתוס' ע"ז [סב]: כתבו דודאי מעש"ש אינו מתחלל אלא על דבר אכילה, כדדרשי' 'פרי מפרי וגידולי קרקע', ולקנות דבר דאינו מתחלל עליו [והמעות קדושות ביד המוכר] נאסר מדין סחורה. [ובתחילת דבריהם כתבו דמדאורייתא שרי]. והאר"ש הקשה דמ"מ למ"ד דמעש"ש ממון גבוה⁶ אינו ניתן אפי' במתנה, וכ"ש דלא שייך סחורה אם לא יפדה עליו.

בא"ד ועוד נראה לר"י וכו' אבל מלבושין שרו, ורבנן הוא דגזר. וכע"ז כ' תוס' [ב"מ נג. בחד תי'] דדוקא מלבושין שהגוף נהנה מהם⁷. [ודעת תוס' ב"מ דשרי אף מדרבנן]. ועוד תי' דאף לר"מ מותר מה"ת, ומדרבנן הוא דאסור. [והר"ש כתב דלא נתפס עליהם דין מעשר, והמעות מעשר ביד מוכר, וכמ"ש תוס' ע"ז⁸].

והתרי' [בשם ראש"י] תי' דהתם במעש"ש טמא, דכיון דלא ניתן לאכילה ושתייה, ניתן לקנות עמו בגדים לחי, וכ"כ ראש"י [עד]. ע"ש. ולכאורה רש"י לשיטתו דמעש"ש טמא קיל, אבל דעת תוס' דמעש"ש טמא חמיר לענין ביעור בטומאה.

רש"י ד"ה וטעונין רחיצת. משמע דאף אכילת מעשר לא בעי נטילת ידיים. ותוס' [סוד"ה מה] פליגי דקאי לנגיעת מעשר, וכ"כ תוס' ב"מ נג. ע"פ הגמ' חגיגה [יח:]. ודעת ראש"י לפרש מסקנת הגמ' שם דאכילת מעשר אי"צ נט"י⁹ [וכ"מ בפיה"מ לרמב"ם ביכורים ב א].

תוד"ה מה. מדאורייתא בטלין ברוב וכו' כדאמר בהניזקין, והא הכא דמדאורייתא בטלי ברובא. והרמב"ן הביא לדחות דאיירי בנתחמצו [ולא בביטול בעלמא]. ודחה ולא מילתא היא את"ל נדמעה דאורייתא, כ"ש נתחמצה.

בא"ד [בסו"ד] וא"ת ליתני חלה, ומעשר חייב. הערול"נ הקשה דלמ"ד ממון גבוה פטור מחלה.

- 1 ועוד הקשה המאירי דאין דרך התנא לכתוב 'אסור' בדבר שחייבין עליו.
- 2 אבל הר"ש [שם] כתב למ"ד דאורייתא. והתו"ס הקשה דאף למ"ד דרבנן הוה מצי למימר. ובזכרון שמואל [שם] תי' דלמ"ד מדרבנן הוה משום שמא יבא לשיעור שלם. ולא משום עצם האכילה, וא"כ הדרא קושיית התו"ס, מ"ש הכא מבעלמא.
- 3 דומיה דגזל פחות משווה פרוטה, דאינו ממון, ולא שיעור במעשה גזילה. [אלא דאפ"ה כתב ה"ה גניבה א דחצי שיעור אסור מה"ת].
- 4 ואף דחסר מעצם איכות העבירה.
- 5 פרש"י דמעשר לא ניתן אלא לאכילה וכו' כר' מאיר דממון גבוה [ע' תוס']. וצ"ב דאף לר' יהודה לא ניתן לשאר שימושים. ובפשוטו סברת ר' מאיר כיון דהוה ממון גבוה ממילא אינו שלו לקנות עמו. ולשון ראש"י משמע דסברת ר' מאיר דלא נחשב ממון משום דלא ניתן לשימוש סחורה, ולא ניתן אלא לאכילה וכו'.
- 6 ובתוס' בתחילת דבריהם משמע דקאי אף למ"ד ממון גבוה, וכ"כ תוס' ב"מ נג. בחד תי' דמותר מדאורייתא אף לר' מאיר.
- 7 אבל הרמב"ם [מעש"ש ג י] כתב דאסור להוציא לשאר צרכיו כגון ליקח כלים ובגדים, דדרשי' דבר שאינו 'מקיים' את הגוף.
- 8 והרמב"ם [מעש"ש ג י] כתב דאם עבר וקנה במעות מעשר, יאכל כנגדם. והחינוך [תרי'] כ' דמשו"ה אינו לוקה דנחשב ניתן לתשלומין.
- 9 אבל המהרש"א כתב דלרש"י מתני' אתי כר' מאיר דס"ל דאי"צ נט"י.

רש"י ד"ה ואילו. דאין טומאתן מתיריתן להבערה, ול"א אע"ג דלא ניתן מעשר אלא לאכילה וכו'. משמע מרש"י דאין איסור מיוחד לבער מעש"ש בטומאה. אלא דלא ניתנה מעשר [טהור] לביעור, וקמ"ל דה"ה בטמא. אבל דעת תוס' [בע"ב] דנתחדש בזה איסור לבער בטומאה.

ודעת הר"ש [ורא"ש ורע"ב שביעית ח ב] דמעש"ש טהור מותר להדלקת הנר, דכתיב לא בערתי ממנו בטמא, מכלל דבטהור מותר. ורע"א הביא דברי רש"י כאן דאף טהור אסור, וכתיב ואכלת במעש"ש, ומרבינן שתייה וסיכה².

תוד"ה וחייבין. אבל מעש"ש ובכורים צריך לבערם מהעולם בכל מקום שהם. ובתוס' קידושין לו. [לו: ד"ה מעשה] כתבו דתרומה³ בעי ביעור, אבל יכול ליתן לכהן. משא"כ מעש"ש ובכורים דאינו יכול להביאם לירושלים, ולכן מבערו מן העולם⁴. והרמב"ן כתב דלא ילפי' תרומה מביכורים [לבער מהעולם], דרבינהו חכמים לביעור אחר.

עג:

ואסורין לאונן, מנ"ל דכתיב לא תוכל וכו'. אבל הרמב"ם [ביכורים ג ו] למד דביכורים אסורים לאונן מדכתיב ושמת בכל הטוב, מכלל דחייב לאוכלן בשמחה ולא באנינות [כדאמר' בפסחים לו: דרל קושיה], ואין לוקין [דהוה לאו הבא מכלל עשה]. ורע"א תמה אמאי שבק הטעם שהוזכר בסוגיין, דהוקש למעשר, ונפק"מ שלוקה.

ואסור לבער מהם בטומאה וכו'. פרש"י [בע"א] דביכורים הוקש למעש"ש, דלא ילפי' מתרומה דטומאתו מתירתו בהבערה⁵. אבל הרמב"ם [ביכורים ב יט] כתב דאינו מסיק [ביכורין] כקדשי המקדש. ובזכרון שמואל [א] כתב דאע"פ שנלמד ממעשר, מ"מ הוה גדר וטעם אחר, דביכורים דינם כתרומה, וניתנו להדלקה. אלא משום דנטמא נאמר בהם איסור הנאה וקבורה כקדשים.

רש"י ד"ה והיכן מזהר. וכל שכן בטהור [וכמ"ש בע"א], ש"מ ה"ק אפי' בשעת הטומאה, שלא יכולתי לאוכלה. [מבואר להדיא ברש"י דלא נתחדש איסור כשנטמא [ודלא כתוס'], אלא דקמ"ל דלא הותר האיסור].

תוד"ה והיכן. ובפ' כל שעה וכו' מעשר דכתיב לא בערתי ממנו בטמא וכו'. תוס' הביאו משם דילפי' לאו מ'לא בערתי'. וכ"כ הרמב"ם [סה"מ שו' ח'] דלאו דלא בערתי נחשב לא תעשה, ואף דנאמר בדרך שלילה ולא בדרך אזהרה.

אבל רש"י [פסחים שם] כתב דהוזהר מלא תוכל לאכול בשעריך [כדאמר' הכא], ולא בערתי הוה וידוי בעלמא. וכן הרמב"ן [בסה"מ שם] השיג [על הרמב"ם] דבסוגיין ילפי' אזהרה ממקום אחר. ועוד הקשה דלדברי הרמב"ם יהא המדליק מעש"ש שנטמא לוקה, וזה לא מצאנו, והרמב"ם עצמו [מעש"ש ג] אינו אומר כן. [אבל המהרש"א כתב דלוקה על הדלקה].

והמגילת אסתר [סה"מ סוף שורש ח, והו' באחרונים] ושאר אחרונים הביאו דהרמב"ם בפיה"מ [מכות יט] מבואר דפי' את דברי הספרי באופ"א [ובזה מתורץ קושיית התוס'], דהקושיה 'והיכן מוזהר על אכילתו' היינו באיזה מקום הוזהר, ובזה הגמ' דורשת דאינו מוזהר אלא בירושלים. [ולא הקשו מהיכן ילפי' לאו, דכתיב בגופיה 'לא בערתי'].

ועוד כתב המהרש"א [לדעת הרמב"ם] דלא בערתי הוה לאו לענין ביעור בטומאה, אבל לענין אכילה לא שמעינן אלא מקרא דסוגיין. דהא קדשים גופיה כתיב בהאי קרא, וע"כ צריך היקש משום איסור הנאה.

בא"ד אין מזהירין מהדין. המהרש"א הקשה דמשמע דלהך טעם ניחא, והא מ"מ במעשר נאסר מלאו דלא

1 וכה"ק במשנה ראשונה שם, וכ"כ השנות אליהו שם דמעש"ש טהור אסור בהדלקה.
2 ועוד הקשה דבמשנה איתא דמעש"ש ניתן לאכילה ושתייה וסיכה, ואמאי שייר הדלקת הנר. [ויש שתי' דבהנך יש מצווה, אבל הדלקת הנר, אף דאין איסור בדבר, מ"מ לא נחשב מצוות מעשר].
3 והביאו ז"מ דתרומה גדולה אי"צ ביעור.
4 משמע דאילו היה מביא לירושלים, אי"צ לבערו המעולם [ואכ"מ].
5 ועפ"ז לק"מ קושיית תוס' [ד"ה אסור] דשפיר איצטריך קרא להתיר שריפה, בדבר העומד לאכילה.

בערתי, ורק לענין קדשים לא ילפי' מיניה.

תוד"ה אסור. ומיהו בכולה שמעתין לא ילפי' תרומה מביכורים. [וע' תוס' בע"א ד"ה מה וד"ה טעונין הבאת]. וצ"ב דכיון דביכורים הוקש לתרומה מ"ש דלא ילפי' מיניה. ובתוס' מנחות [טו. ד"ה לחם] כתבו דאע"ג דאיתקיש [דכתיב תרומת ידך אלו ביכורים], ביכורים איקרו תרומה, אבל תרומה לא איקרו ביכורים¹. והאחרונים ביארו ד"ל דאינה היקש, אלא דנתחדש דיש לביכורים דין תרומה ממש², אבל תרומה לא שייך לביכורים.

בא"ד דהיא גופיה נילף בק"נ. והתוס' הרא"ש כתב דאף אי ילפי' לא היה לוקה, דאין מזהירין מהדין.

משא"כ בתרומה, הא איסורא איכא וכו' לאו הבא מכלל עשה. אבל רגמ"ה [חולין קיג:] כתב דכהן שאכל תרומה טמאה עובר בלאו דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. [והמגיה הקשה מסוגיין].

והרמב"ם [תרומות ז ג] דרש דכהן טהור שאכל תרומה טמאה בעשה, דכתיב ואחר יאכל מן הקדשים. וצ"ב אמאי נקט קרא אחר מסוגיין. והמהר"י קורקוס כתב כיון דלענין דינא אין נפק"מ כותב הרמב"ם הלימוד המתיישב יותר. ועיי"ש מש"כ עוד, ובמשנ"ל.

עד.

הרי זה אינו אוכל, ולא בפסח ולא בקדשים וכו'. בפשוטו משמע דערל אסור בכל הקדשים כמו שאסור בפסח. וכ"כ המנח"ח [יז ז] דשאר קדשים נלמדו מפסח. אבל הגר"ז [הל' מאכ"א] הביא דהרמב"ם בסה"מ [ל"ת קלה] משמע דערל אסור בקדשים נלמד מהא דאסור בתרומה [דילפי' לעיל ע. מ'תושב ושכיר' דערל אסור בתרומה, והוה שם איסור שונה מהאיסור בקרבן פסח]. וכ' דאינו איסור אכילה מדיני קרבנות, ועפ"ז ביאר דחייב אף קודם שנזרק הדם. ורק באיסור אכילת קדשים בטומאה הוה אחרי זריקה, דהוה איסור קדשים, ובעי קרבו מתיריו. אבל אנינות וערלות נאסרו מדין אכילת תרומה, והדין שווה בכל קדשים, עי"ש.

תוד"ה אונן. דלא גרע מטבוי. וכ"כ תוס' זבחים [יז: ד"ה שריפת] דילפי' להכשיר אונן ומחור"כ ק"ו מטבוי. והחז"א [פרה ח ח] הקשה על הק"ו, דהא ערלה מפסדת כהונתו יותר מטבוי, והרי מחוסר בגדים פסול לשריפת פרה, ואף דאינו מטמא. והחז"א כתב דלכאורה י"ל דלא הוכשר ערל אלא להזאה וקידוש דפרה, דלא בעי כהונה. אבל לשריפה דבעי כהונה ובגדי כהונה ורחיצת ידיים ורגלים, ה"ה דל"מ ערל. אבל בתוס' מבואר דלא כן.

אבל דעת רש"י [כאן ושם] דפרה בדק הבית ולא נתחדש בו שאר פסולים. ותוס' [שם] הקשו דמ"מ אית בה כל פסולי קרבן, כגון שלא לשמה. והמנח"ח [שצז טו] הביא מזה דשאר פסולי עבודה פסולים בפרה, דילפי' דחטאת קרי' רחמנא [וכמ"ש תוס', ועיי"ש בחזו"א]. אבל המנח"ח [רעה יא] דן דכהן בעל מום יהא כשר בשריפת פרה.

בא"ד אבל לנגיעה תרוייהו שרי. והמהרש"א כתב דלפ"ז [למאי דמסקי'] דאף ערל אסור במעשר [לר' עקיבא] ע"כ מטמא תרומה וקדשים [וכמ"ש רש"י עב:]. [וע' בסמוך דעת הרמב"ם בזה].

ת"ש אונן אסור במעשר וכו' ואם איתא נתני ערל וכו'. בתוס' ר"פ כתב דאין לומר דאיירי במעשר ראשון, וכר' מאיר. דמעשר ראשון מותר לאונן [אף לר' מאיר].

מחוסר כיפורים כשירה, רבי יוסף הבבלי אומר וכו' פסולה. בגמ' בזבחים יז: מבואר דנח' האם מחוסר כיפורים דזב כזב דמי [פרש"י וכאילו לא טבל, וחייב כרת ומונין ראשון ושני [וע"ע בע"ב]. ותוס' חלקו דרך להחשב טומאה יוצאת מגופו, ונפק"מ לפסח הבא בטומאה, וכ"כ תוס' לעיל ז:]. והגמ' דוחה דאף אם טבוי' דזב כזב, נח' האם ילפי' מק"ו מטבוי', או דחמיר דטומאה יוצאת מגופו. והרמב"ם [פרה ד יד] פסק דשריפת אונן או מחוסר כיפורים כשר³.

תוד"ה הכי גריס בקו'. מדפליג במחוסר כיפורים ה"ה בערל, וקשה לר"י מה ענין זה אצל

- 1 כדאמר' התם דלחם איקרי תודה, ותודה לא איקרי לחם.
- 2 והגר"ז [מכתב בסה"ס עמ' פ] כתב דהאוכל ביכורים משלם תשלומי תרומה, ונעשה תרומה [ולא ביכורים]. אבל המנח"ח [רפא יד] כתב דתשלומי ביכורים ביכורים, אלא דאי"צ הנחה וקריאה. ונסתפק האם ניתן לאנשי משמר, או לכל כהן שרוצה.
- 3 והכס"מ כתב דפסק דלא כר' עקיבא [דסוגיין] כיון דסתם לן תנא דנעשית בטבוי'. והחז"א [ח ט] תמה דלכו"ע נעשה בטבוי', ונח' האם ילפי' בק"ו.

זה. והריטב"א הוסיף דהא מחוסר כיפורים מותר בתרומה, וערל אסור בו. ועוד הקשה הרשב"א אמאי לא הביאו ברייתא זו לע' עב: גבי ערל בהזאה.

והרמב"ן רשב"א וריטב"א גרסו [בשם ר"ח] מאן תנא דפליג אר' עקיבא, דאמר מחוסר כיפורים אסור בפרה, ת"ק דיוסף הבבלי. והגר"א גריס מאן תנא, ותו לא. וניחא טפי עד"ז.

ואף ר' יצחק וכו' נאמר ממנו במעשר. הרמב"ם [מעש"ש ג ד] פסק דערל אסור במעשר, דהערל כטמא. ואם אכל מעש"ש לוקה מה"ת כדרך דלוקה על אכילת תרומה. והמהרש"א [על תוד"ה אונן] בתחילת דבריו כתב דפסק כן ע"פ ברייתא דר' יצחק, דדרשי' ממנו. [והמהר"י קורקוס כתב דאע"ג דאסיקנא דדרשי' 'ממנו', דרך רבינו לתפוס הדרשא הפשוטה].

אבל המהרש"א כתב דפשוטות לשון הרמב"ם כר' עקיבא דהערל כטמא [וכ"כ הכס"מ שם]. והמהרש"א הקשה דגבי הזאה פסק [פרה י ו] דהערל כשר להזות 'שאינן הערל טמא'. ותי' דאע"ג דערל כטמא כשר בהזאה, מק"ו דטבו"י [ע"ד מש"כ תוד"ה אונן]. והקרב"ר הקשה דבגמ' עב: להדיא דלמ"ד ערל כטמא אסור בפרה. והגר"ז [הל' פרה] יישב דנח' בזה רבא ורב יוסף [שם], האם ערל כטמא נחשב טומאה לנגיעה לטמא אחרים, או דהוה רק פסול טומאה.

והגר"ז ביאר דהרמב"ם פסק דערל כטמא, היינו דיש לו פסול טומאה, אבל אינו טמא ממש לענין נגיעה. ודייק בזה לשון הרמב"ם לענין פרה, דאע"ג דהערל 'כטמא לכמה דינים, הוא עצמו אינו טמא. ובפרה לא תליא בפסול טומאה, אלא דין טומאה ממש [וע' מש"כ בזה לעיל עב:].

דלריש לקיש מעש"ש שנטמא דמותר לסוכו. המאירי כתב דמעש"ש שנטמא חייבים לפדות, ומה שאמרו דמותר לסוכו, אם הוא שמן בנטמא בירושלים, ולמ"ד דא"א לפדות.

רש"י ד"ה שמותר לסוכו. ואע"ג דקיי"ל דסיכה כשתייה והוה כמאן דשתי ליה בטומאה. מבואר דמדאורי' סיכה כשתייה, ולכן ס"ד דיאסר במעש"ש [וכן הביא הפר"ח [או"ח תריא] מדברי רש"י כאן, וע' מש"כ בזה לעיל עא.]. אבל תוס' [ד"ה מנין] פ' דהנידון משום איסור לבער בטומאה. כיון דס"ל דסיכה כשתייה דרבנן. [ורש"י לשיטתו עג. דאין איסור יותר לבער בטומאה מאשר טהור, אלא דלא ניתן לשריפה].

והמנח"ח [תרט ד] העיר דהרמב"ם השמיט דין זה, דמעש"ש טמא מותר לסוכו. וע"פ דברי המאירי ניחא דקיי"ל דצריך לפדותו. [וע' זכרון שמואל א דהאריך לדון האם הרמב"ם ס"ל כפרש"י או כתוס'].
לא נתתי ממנו למת וכו'. הרמב"ן [ע"ה] דברים כו יד] הקשה דכבר נתוודה לא בערתי ממנו בטמא, ומה הוסיף לא נתתי ממנו למת, הרי ביערו בטומאה. וכתב דמחובר עם הוידוי דלא נתתי למת, וכדרש"י בסוגיון דלא סך מעש"ש טמא למת.

רש"י ד"ה ואימא. דאע"ג דמעשר טהור וכו', אם נטמא מותר לחללו לקנות חלוק [וכ"כ הריטב"א]. מבואר ברש"י דמעש"ש טמא מותר לשאר מילי, ורק למת אסור, ובזה ל"ק קושי' תוס' [עג. ד"ה נכסי], וכמ"ש התו"י ורע"א [שם].

תוד"ה ליקח. אע"ג דבהדיא דרשי' וכו', דילמא דוקא להכי. אבל הרמב"ן הביא דבספרי משמע בפליגי בזה תנאי, ודעת ר' אליעזר דקאי לארון ותכריכין, ולחי מותר [כיון דנטמא וכרש"י, וע' תוס' עג. ד"ה נכסי]. ודחה ע"ד מש"כ בתוס'.

עד:

אינה בחללה, חללה לאו זרעה דאהרן. המשנ"ל [פרשת דרכים סוף ח"ג] כתב דאיירי דנתחללה בביאת איסור, דאי בנולדה מפסול כהונה הול"ל 'חלל'. [ופשיטא דהנולד בפסולי כהונה אין לו דין כהן כלל, כדאי' בת"כ [ר"פ אמור] הכהנים ולא חללים]. [והרמב"ם [סנהדרין יט ד] כתב דחללה שאכלה תרומה לוקה, אבל אינה במיתה כזר].

והרשב"א הקשה הא איכא נבעלה לפסול לה, דפסולה לתרומה כדאמר' לעיל [סח:], אע"ג דאינה חללה, דאין חללה אלא מאיסורי כהונה². וי"ל דאף היא נתחללה ונפסלה מדין כהונה

1 והמשנ"ל שם נתקשה בזה, וכת' דמ"מ פשיטא דהנולד מפסולי כהונה דבמיתה. [והמנח"ח רפג ג, יא כ' דחיוב זר' הוה רק בזר מעיקרו]

2 לשיטתו [ע.]. דנבעלה לפסול לה הוה שם 'זונה', אבל לדעת הראשונים נחשב דנתחללה מכהונתו אין

קאמר, ולא זרעה דאהרן היא³.

וכן מבואר בגמ' בכורות מז. דבת כהן דנבעלה לעכו"ם הו"ל זרה, ופרש"י כיון דזרה היא בנה חייב בפדיון הבן.

והאחרונים הקשו דבגמ' קידושין [סו:] איתא דבן גרושה ובן חלוצה דעבד³ עבודתו כשירה⁴, דכתיב ולזרעו אחריו בין זרע כשר ובין זרע פסול [ועי"ש דרשות נוספות]. ובגהש"ס [כאן] ציין לתוס' [שם] שכתבו דכוונת הגמ' שם מריבוי דקרא, אבל סתם זרע הוה זרע כשר ולא זרע פסול. ולפ"ז יל"פ דכוונת הגמ' כאן דדרשי' 'זרע', דוקא כשר⁵.

ובגמ' גיטין נט: איתא דחלל אינו עולה לתורה כליו. ובגמ' כתובות כו. מבואר דבן גרושה אינו מקבל אפי' מעשר ראשון, ומבואר דאינו אפי' מבני לוי [וכן הביא המנח"ח סוף מצוה שצה]. והמשנ"ל [ביכורים ט ד] הביא מהגמ' בכורות [שם] דאף שקלינן מיניה מתנות כהונה, ואפי' קדושת לוי אין בו. ותוס' בכורות [שם ד"ה אלא] כתבו דאפי' קדושת לוי פקעה מינה, וגרע מלויה [ואף כשנשואה לכהן ונתחללה בנה פטור מפדיון, דעדיין היא לוייה]. דכהנת קדושתה מגופה אתיא, וכשמתחללת פקעה קדושתה לגמרי⁷.

מנא לן וכו' תלתא קראי כתיבי וכו' הא רחץ טהור, הא במעשר. משמע דילפי' מהכא דהותר במעשר [וא"א ללמוד לק"ו וכדו' לפסול]. וצ"ב אמאי לא נימא דרחץ טהור דאינו מטמא חולין.

תוד"ה מכלל. תימה וכו' ואמאי לא יליף בטב"י, וטהר מכלל שהוא טמא. בהג' ראמ"ה כתב דקרא דטבול יום לא כתיב לגבי קודש, ולכן א"א לדורש מכלל שהוא טמא, דלענין מעשר אינו טמא. משא"כ הפסוק של מחור"כ נאמר לגבי קדשים, ולכן שפיר דרשי'.

בא"ד וא"ת וכו' לענין ביאת מקדש, ל"ל קרא כיון דאיכרי טמא. משמע דכל שיש בו שם טומאה חייב על ביאת מקדש.

אבל הרמב"ם [ביאמ"ק ג ט] פסק דמחור"כ שנכנס למקדש מכין מכות מרדות. והראב"ד השיג דמחור"כ שנכנס למקדש בכרת. והמהר"י קורקוס וכס"מ תי' דדעת הרמב"ם דקיי"ל דמחור"כ דזב לאו כזב, וכל הסוגיות דמבואר דחייב כרת קאי כמ"ד מחוסר כיפורים דזב כזב.

וכן הרמב"ם [פסוהמ"ק יח יד] פסק דטבול יום דאכל קדשים לוקה, ואינו חייב כרת. והראב"ד השיג שהוא בכרת. והמהר"י קורקוס כת' דהרמב"ם ס"ל דטב"י דזב לאו כזב, ולכן אינו חייב מיתה. אבל מ"מ לוקה כדמבואר בסוגיין דהוה בכלל כ"ל טמא⁸.

והגר"ח [הו' בגר"ז הל' פרה] ביאר דהא דאינו לוקה כשנכנס למקדש, דביאת מקדש תליא בטומאה ממש, לטמא אחרים [והוה לעיל עב:]. וילפי' בסוגיין דיש פסול טומאה על הגברא, אבל לענין ביאת מקדש לא נתרבה שטמא אחרים.

תוד"ה ושפחה מנין. משוחררת וכו'. מבואר דאף שפחה משוחררת בעי קרא לרבות. ותוס' [סוכה כח: סנהדרין פו, מנחות סא:] כתבו דבמקום דכתיב בני ישראל בעי ריבוי לגר ומשוחרר. וכ"כ הש"ך [בנה"כ י"ד א ב], אבל הס"ז [שם] כתב דלכל דבר עבד משוחרר צריך ריבוי, דאינו כישראל גמור.

בא"ד ומיהו תימה וכו' כיון דאיצטרין לגיורת, ונר' דאתיא לה לה. [וצ"ב דכיון דאפי' שפחה מביאה קרבן לידה, מה ס"ד דמשוחררת גרע. ובשיטמ"ק [כריתות ז: יז בהשמטות] כתב דאי לאו דגלי 'אשה' לרבות משוחררת, הו"א דדוקא לענין מצוות דשייך גם באיש ילפי' לה לה. אבל בתר דגלי ד'בני ישראל' לאו דוקא, דרשי' לה לה. ומרבויה דאשה לא גמרי' שפחה, דס"ד דשפחה דינה כחמור].

ובתוס' פסחים ט. כתבו דלא ילפי' מלה לה, אלא ע"י ריבוי ד'אשה'. והקוב"ש [פסחים לט]

חילוק בזה. [וע' מש"כ לע' סח:]

3 בפשטות משמע ד'שם זונה' מפקיע ממנה שם כהונה, אבל ע"פ הנ"ל י"ל דנחשב 'זרע פסול' [וכמו ממזר].
3 בפשטות איירי בלא נודע, אבל תוס' שם כתבו דמקרא דדרשי' מבואר דאיירי אפי' נודע.

4 והאחרונים דנו האם חייב מלקות ומיתה. וע' פסחים עב:
5 ולפ"ז מבואר דאף בת כהן שנתחללה נחשב 'זרע פסול'. וילה"ק על מש"כ תוס' ב"ב קט. [הו' לעיל ע.]. דלא בעי קרא לזרע פסול [לולי הא דדרשי' זרע זרעה], דבזרע לא משכחת לה זרע פסול [בלא שהאם נבעלה בזנות], והרי משכחת לה שהבת נפסלה אח"כ. וצ"ע.

6 אבל הפרמ"ג [יר"ד סא שפ"ד יב] נסתפק האם חלל חייב מתנות [זרוע לחיים] כישראל, או דאינו בכלל 'עם', וכמו שבט לוי דלא איכרי עם. והביא מהגמ' בכורות הנ"ל דבן חללה חייב בפדיון הבן.

7 והגר"ח [איסור"ב טו ט] כתב דתוס' ביארו דלא אמרי' דהוה לוי מכלל קודשת כהונתו. אבל מצד עצם המשפחה, יש ג' משפחות כהונה לוייה וישראלים, ודין כהונה מבטל דין לוי.

ביאר דכיון דשפחה אין לה חייס, ואין הבן שלה, ס"ד דאינה טמאה לידה. אבל דעת תוס' [כאן] דלא צריך פסוק, דלידה מיהא איתא.

בנות מיכל בתרומה. תוס' כתבו דקאי כמ"ד דגיורת אסורה בכהונה [וע' תו"י]. **והאחרונים** הקשו דאם קידשו כהן תאכל מדאורי', דמשתמרת לביאה פסולה הוה רק דרבנן. **והערול"ג** הק' עוד דאם נפלה ליבום מותרת [דמדאורי' עדל"ת]².

עה.

בזב דלא הותרה מכללה, אבל יולדת אימא לא. פרש"י שרואה דם וטהורה לבעלה. [והותר ביולדת איסור נדה]³. ובאתון דאורייתא [כא] הביא מכאן דאיסור נדה לבעלה הוה משום 'טומאה', ולא איסור, ולכן נחשב הותר מכללו בדיני טומאה⁴.

והרשב"א כת' דהיינו כרב [נדה לה:] דמעיי' א' [של נדה וימי טוהר דלידה], התורה טמאתו והתורה טהרתו. אבל לוי [שם] ס"ל דב' מעיינות הן, והתורה לא אסרה אלא דם ממעיין הטמא, אבל מעיין ימי לידה לא נאסר, **דהוה כס נחירים**.

איפוך אנא. הת"י הקשה דאמרי' לעיל דתרומה חמורה, דכן מחפ"ז. **ורבינו נתנאל** תי' דלענין נגיעה מעשר חמור, שמטמא את גוף המעשר, שהאוכל מעשר בטומאת עצמו לוקה. ואילו תרומה ליכא אלא עשה.

והת"י וכן **הראב"ד** [הו' ברמב"ן] הקשו דלס"ד דטב"י אסור בנגיעת מעשר, היכי מצי למימר דמותר לאכול. ותי' דנפק"מ כשאחר תחבו לבית הבליעה. **והרמב"ן** תמה דמ"מ היכן מצינו מגע חמור מאכילה⁵.

מאן תנא תשמרת לביאה פסולה וכו'. **החזו"א** [קלד לדף נו:] הקשה למש"כ **תוס'** [ורוב ראשונים שם] דנח' רק בבת כהן דנתאסרה לכהן [ודעת ר' מאיר דאפ"ה הדין משתמרת פוסלת אותה מתרומת בית אביה⁶], אבל אף לר"א ור"ש לא תאכל מכח אישות האסורה, א"כ היאך אוכלת בסוגיין. ותי' דכיון דכבר אכלה נחשב כבת כהן לכהן.

ר' יוחנן אמר שאני הכא דכבר אכלה, לא פקע קנייניה⁷. **תוס'** [נז. ד"ה אביי] פי' סברת ר' יוחנן דלא חשיבא משתמרת לביאה פסולה, כיון דתחילת אכילתה הוה קידושי היתר, והם קיימין עדיין שתאכל מכחן. [ומשמע דהוה סברא דאורייתא דאוכלת מחמת קידושין הראשונים⁸. אבל היה אפ"ל דסברת כבר אכלה הוה סברא בדרבנן, דאוכלת יותר בקל, ולא תיקנו להפסידה בתרומה].

ור"א, דאי לא תימא הכי בת ישראל שנשאת לכהן ומת וכו'. וצ"ב קושיית ר"א דכשמת כתוב בפסוק 'ושבה אל בית אביה'. [ומשמע דסברת ר"א דאינו חזרה מחודשת, אלא דבטל סיבת האכילה. ועוד יל"פ דכיון דהשתא הוה משתמרת לביאה פסולה, בטל ממנה הדין אכילה בתרומה, והוה כמו שמת שחוזרת לבית אביה].

ובגמ' [נז.] אמרי' דאף לר"א ור"ש דמשתמרת לביאה פסולה אוכלת, היינו דוקא היכא דיש לבעל כח להאכיל במק"א. ואביי תי' דמאכילה בנשאה לפני שנפצע [וכסוגיין]. ורבא פליג, דלא נחשב יש לו להאכיל, דהוה ע"י שכבר אכלה. **ותוס'** [שם] דייקו דהסוגיה שם קאי אף לר"א [דסוגיין] דל"ל שכבר אכלה [אף דלא פקע קנינו], ומ"מ ס"ל לרבא דאינו מאכילה

1 שכתב דאייירי שנתגיירה גדולה. [וצ"ב מי דחק את הגמ' להעמיד בנתגיירה גדולה, כדי להקשות].
2 נקט דאינה נפסלת בביאת היתר. [וע' לעיל סח: דדעת **האבנ"מ** [קעד] דביאת היתר מדין עדל"ת אינה נפסלת לכהונה. **והמגיה** שם חלק. ויל"ד שכאן יודה שלא יפסול, דבאיסורי כהונה הוה מחמת האיסור, ולא מחמת עצם הפגם].

3 ולכאורה כוונת הגמ' דאיסור יולדת מישך לאיסור נדה [ואף שאסורה בלא שראתה דם כלל].
4 אמנם נפק"מ גבי לדיני טומאה, דדם ימי טוהר אף אינו מטמא [להחשב נדה לטמא חולין ולטמא במשא].
אבל **רש"י** כ' טהורה לבעלה.

5 ויל"ל דזה תי' הגמ' מסתברא כי היכי.
6 **והחזו"א** ביאר דארוסה בת כהן לכהן אוכלת בתרומה מחמת בית אביה [ואירוסין לכהן אינו פוסל]. אבל אם נאמר דאף בכהן אירוסין פוסל [שיוצאת מבית אביה], א"כ אוכלת מכח הבעל. ומ"מ **תוס'** **והראשונים** חילקו דכיון דכבר אכלה בתרומת בית אביה, יותר בקל [הקילו רבנן] שתאכל בתרומה. [וה"ה בסוגיין ד'כבר אכלה' מכח בעלה].

7 ורבה [נו.] כתב דגבי חרש מהני סברת כבר אכלה [בדרבנן], אף דמת הבן, ופקע קנינו. [ואביי שם הקשה כבסוגיין דפקע קנינו].

8 וכן משמע מקושיית ר' אלעזר, דמת [שתאכל ע"ז מדאורייתא].

ע"י מעשה של עכשיו, כיון דכבר אכלה [ותחילת הנישואין מאכיל, כל זמן דלא פקע הדין להאכיל].

פצוע דכא

פצוע דכא וכרות שפכה. הרמב"ם בסה"מ [ל"ת שס, וכן החינוך תקנט] מנאו לאו א'. אבל הסמ"ג וסמ"ק ויראים מנו פצוע דכא וכרות שפכה לב' מצוות. והמנה"ח [תקנט] הקשה הא איכא ג' פצוע, דך, כרות'. והאחרונים תי' דפשטא דקרא הוה ב', אלא דילפי' מדרשא. ומה שילפי' מדרשא אינו בכלל מנין המצוות.

והמנה"ח דן אילו נפצע ונכרת בבת אחת, שילקה ב'. לדעת הסמ"ג, אבל לרמב"ם אינו לוקה ב' כמו לאו שבכללות.

טעמי המצוה - והחינוך [תקנט] כתב משרשי המצוה להרחיק שלא יפסיד כלי הזרע, כמו דהמלכים מסרסים הזכרים כדי למנותם וכו', ואנחנו עם הקודש וכו' נאסור שלא יתחבר לבת ישראל דרך אישות, ונרחיק הענין ונמאס אותו. וביאר עד"ז הא דדוקא פצוע בידי אדם אסור. אבל הראב"ד [איסור"ב טו ב] כתב הטעם שלא תזנה אשתו ותחתיו.

כל שנפצעו. ובספרי דרשי' נפצע, אפי' מקצתו. [שנמעך, אלא שאינו חסר]. והחזו"א [ט ט] כתב דמסתבר דהאי מקצתו יש לזה שיעור, ולא נמסר לנו כמה. וכתב דאפשר דבעי רוב קוטרו. אבל כתב דמסתבר דנקבע ע"פ הרופאים כמה הוא שיעור דאינו ראוי להוליד. וזהו כוונת הגמ' וניקב לא מוליד, דלא נמסר במקרא או בקבלה מהו השיעורים בכ"ז, אלא הכריעו בחכמת הרפואה. [ואפשר דזה כוונת הספרי דזהו הלכות רופאים]. ומ"מ בעי ריבוי על מקצתו, ואף דאינו מוליד, דס"ד דאילו אינו מצד כלי הזרע אינו נפסל בכך לקהל. אבל האגר"מ כתב דכל דאינו מוליד הוה בכלל פצוע דכא.

אפי' ניקבו. הריטב"א ונמוק"י כתבו דנקב היינו בלא חסרון, והיינו דלבתר הכי כתוב חסרו [ופרש"י כל שהוא]. ושוב הביא דבתוס' כתבו דוקא נקב מפולש [וע"ע בע"ב]. אבל החזו"א [ט ט] כתב דמ"מ מסתבר דיש לזה איזה שיעור.

רש"י סוטה כו. כתב ד[כל] סריס אדם אסור לקיימה מלאו דפצוע דכא. ותוס' שם חלקו דמלן, ודוקא כשנפצע אסור, ולא בסריס².

תוד"ה שאין. וליכא למימר דהכא בידי שמים וכו'. אבל דעת הרמב"ן [בחי' ובספר הזכות, ורוב ראשונים, וכ"ד הרמב"ם איסור"ב טז ט והשו"ע ה] דאיירי מתחילת יצירתו, ובידי שמים הוא. וה"ה דאין לו כלל, אלא שכיח נקט. והבי"מ [ה] וחזו"א [ט] כתבו דמ"מ אף בידי שמים אינו מוליד, אלא דלא נאסר. אבל יש אחרונים דנקטו דבידי שמים יכול להוליד.

ודעת ר"ת דאם ניטל ביצה שלימה אף בידי אדם כשר. וכ"ד הראב"ד [בהשגות לרי"ף] ובתוס' חד מקמאי.

בא"ד [בע"ב] ואמר ר"ת דכשניטלה לגמרי. והראב"ד כתב דהרבה בנ"א שלוקים בביצה א' והרופא חותכה והם מולידים. משמע דאף דכבר נתקלקל יכולים לחזור ולתקנו³. אבל הרא"ש כתב דאם נפצעה אחת ואח"כ נוטלה אינו חוזר להכשירו [כמו נקב ונסתם], וכ"כ בשל"ט"ג. [ויל"ד האם כוונתם דכבר נעשה נזק וא"א לתקן. או דנאמר הלכה דפצוע דכא לא יתכן שיחזור להיתר, וע"ע עו.].

בא"ד ואף את"ל דר' ישמעאל לפלוגי אתא [ולת"ק בחד פסול]. אבל הרמב"ן כתב דא"כ הלכה כרבים, דת"ק לא סמך אעדותו.

בא"ד ובירושלמי נמי משמע דכשר, אבל משמע דאינו מוליד. [ומ"מ זה דלא כעדות ר"ת]. והרא"ש הק' לפי' זה בירושלמי⁵ דכיון דאינו יכול להוליד אמאי לא יחשב פצו"ד [כיון דיש

1 וכתב דאי לומר מדלא כתיב ו' לדכא, דתליתא בפלוגתא דר' יונתן ור' יאשיה [ב"מ צד:} ועוד דכיון דקיבלו חז"ל דג' אנשים נכללו באיסור הזה ראוי למנותו כג' לאוין.

2 והכס"מ [סוטה ב ו] כתב דאף דעת רש"י דמותר. והפתח"ת [ה ט] ציין בזה כמה אחרונים.

3 והחת"ס כת' דצ"ל בדזמן הגמ' הרופאים לא היו בקיאים ליטלו [ולכן נקטו דאינו חוזר להכשר]. אבל הרופאים בזמן הראשונים ידעו.

4 והמנה"ח [שם] נסתפק אם נפצע, ושוב נכרת האבר ההוא בידי שמים, שיחזור להכשר [שכבר אינו 'פצוע', וכמו אילו נתרפא], אבל דן דע"פ דברי התוס' כיון דנפסל אין לו תקנה. והביא דכע"ז דנו הפוסקים לגבי טריפות, כשניקב ואח"כ ניטל, ע' פליתי [מד ז].

5 ובשול"ת הרא"ש [לג] גרס בסו"ד הירושלמי אין 'ברתי' [ולא 'כרתי' כתוס'].

פגם בביצים' בצורה שאינו יכול להוליד²].

בא"ד אבל נר' לר"י, ובלבד של ימין וחומרא גדולה וטוב להזהיר לרופאים וכו'³. משמע מתוס' דניטל ימין אסור בקהל. אבל הראב"ד כתב דשל ימין אינו מוליד, אבל מותר בקהל [וע"ד מש"כ ר"ת].

עה:

מאין הם. הב"ש [ה ג] כתב בשם הריא"ז דכל פצוע דכא הוא בחזקת שאינו מוליד, ואם נשא אשה וילדה בנים בחזקת שאינם בניו, ובחזקת ממזרים. והחת"ס [אה"ע יז] כתב דאף יבואו הרופאים ויעידו שיכול להוליד, כל העדיות לא יזיזו זיז כל שהוא מתורתו וקבלתו האמיתית [וכמ"ש בש"ת הרשב"א א צח לגבי טריפות].

ותוס' [בע"א] בשם ר"ת הוכיח דבעל ביצה א' כשר, דחזינן כמה בנ"א שמולידים⁴, ולא מסתבר לומר צא וחזר על בניהם מאין הם. [והחת"ס ביאר דכוונת ר"ת להביא סמך לפירושו בסוגיין דכשר. אבל במה שנאמר ברור לא יהי שום בירור]. והרמב"ן כתב דאנו אומרים צא וחזר על בניהם מאין הם.

אבל הלבוש [אה"ע ה ב] כתב דאף אם יהא בעל ביצה א' שיליד, אין להכשירו עי"ז לקהל. דאף אי הוה פצוע דכא יתכן שיליד. [ובמאירי עו. כתב דבניו של פצוע דכא מותרין, מבואר דשייך שיהא לו בנים]. והערול"ן כתב דעל הרוב אינו מוליד, אבל יתכן שיליד. והאחרונים [חת"ס יז, שב יעקב ד, אגר"מ] האריכו לתמוה על דבריהם דבסוגיין משמע דודאי אינו מוליד, והבנים ממזרים. [וע"ע בסמוך]. והחת"ס כתב דלא נתבאר ולא יתבאר⁵.

[והאחרונים דנו באופנים שמבואר בסוגיין דהוה פצוע דכא, אילו נמצא היום שיכול להוליד [ונשתנו הטבעים]⁶, האם נאמר דהוה פצוע דכא שאסרה תורה⁷, ע"פ המציאות שהיתה בזמניהם דאינו מוליד⁸. אבל האגר"מ [אה"ע ב ג] כתב ד"ל דהסימנים שנמסרו בסוגיין אינם עיקר הגדרת פצו"ד, אלא במה שאינו מוליד, ואם נשתנה המציאות שמוליד לא נאסר⁹].

בידי שמים¹¹. פרש"י ע"י רעמים וברד או ממעי אמו. והרא"ש [ב] דייק מדבריו דע"י חולי פסול [דנחשב ע"י אדם, ע' בסמוך]. אבל הרמב"ם [איסור' טז ט] כתב דפצוע דכא הוה כשלא היה בידי שמים, כגון שכרתו אדם או כלב או הכהו קוץ וכיו"ב. אבל נולד כך או חלה מחמת

- 1 ויל"פ כמ"ש החזו"א דחז"ל קיבלו דהשיעור בפגם נקבע לפי מה שיכול להוליד [אבל אם לא נעשה בו פגם באברים, אף שאינו יכול להוליד אינו בכלל פצוע דכא, וכמו שתה כוס עיקרין]. אבל האגר"מ שם נקט דכל דאינו יכול להוליד [בידי אדם] נחשב פצוע דכא.
- 2 והאגר"מ תי' דמי שנולד עם ביצה א' יכול להוליד, דניתן לו כל הכח בביצה זו. ודוקא מי שהיה לו וניטל אינו יכול להוליד. אבל כיון דאינו ניכר בצורת האברים היאך היה, ולכן אינו בכלל פצוע דכא דקרא.
- 3 משמע דהרופאים לא דקדקו, ולפ"ז מש"כ ר"ת דכמה הולידו [אף בימין] קשה לר"י. אבל הראב"ד כ' דאפשר דרך בכרתו שמאל הוליד.
- 4 החזו"א כתב דע"כ היו בנ"א מוחזקים בכשרות, שנשאו בשוגג או נשאו לגירות. דקודם שנתברר הדבר האיק נשאו.
- 5 ובפשוטו דעת הלבוש דנמסר מהו פצוע דכא, ולא תליא בהא דאינו יכול להוליד, אלא דע"פ רוב כך הוא. ועוד פי' דניטל הביצה, נחשב פגם גמור באבר ופסול, אף דיש ביצה נוספת.
- 6 [בצורה טבעי, אבל כשמחוסר טיפול או תיקון תליא בנידון האם פצוע דכא חוזר להכשירו].
- 7 ע"ד מש"כ הרמב"ם [שחיטה י יג] [גבי טריפות] דאע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שאפשר שתחיה מהם, אין לך אלא מה שמנו תמים שנ' ע"פ התורה אשר יורוק. והבינו האחרונים כוונתו דנקבע גרי טריפות ע"פ מה שמסרו לנו חז"ל, ולא תליא במה שנשתנה הטבעים. [אבל משמע דהכס"מ ציין לדברי שו"ת הרשב"א, ומשמע דהבין דברי הרמב"ם דהרופאים אינם נאמנים].
- 8 ואף אם בזמן הגמ' היה מוליד היה מוכח דאין זה פצוע דכא, בזה"ז נקבע לפי הגדרת המציאות שהיתה בזמן הגמ', והדין לא ישתנה. ואף דהיום יכול להוליד. [ונראה דזה כוונת החת"ס הנ"ל].
- 9 וכן משמע ביעב"ץ [אגרת ביקורת עמ' כו:]: וז"ל דאין לנו לנטות ימין ושמאל מדברי רז"ל, ואין לנו להתחכם יותר, בין שאמרו שמוליד או אינו מוליד מה שהתירו הוא שמותר, ומה שאסרו אסור. ולא יועיל בזה חריצות הרופאים ונסיגונותם. והלא דברים ק"ו מטיפה, וכאן לא נתנו לנו כלל מפורש כמו גבי טריפה, דכל שאין כמוהו מוליד טריפה, ואפי' ידענו שהוליד בלא שום ספק ופקפוק כלל אינו כשר מחמת זה, אלא נאמר דהוה מיעוטא דמיעוטא.
- 10 וכמו טריפות באדם דנקבע משום דאינו יכול לחיות בפועל, ולכן אמר' דנשתנה הדין. ודוקא בטריפות דבהמה אמר' דנקבע הדין כפי שהיה בימי חז"ל.
- 11 ובחי' ר"א מן החר כתב דאע"ג דדרשי' גבי פצוע דכא [לרבא בסמוך], ה"ה כרות שפכה. כמו לברייתא דדרשי' דומיה דממזר.

גופו מותר¹. וכ"כ רש"י [בע"א ד"ה סריס חמה ס"ד] בידי שמים מחמת חולי. וכ"כ רש"י [כ: ד"ה סריס אדם] דסירסו אדם ולא מחמת חולי [משמע דמחמת חולי הוה בידי שמים].

והתוס' ר"ד חלק דכל דלא היה לו שעת הכושר אסור בקהל, והא דאיתא הכא בידי שמים כשר דוקא ממעי אמו. וברש"י [ד"ה אין כתב דאי הוה כתיב הפצוע. משמע מעיקרו, ממעי אמו. [כדברי התוס' ר"ד, דמנלן להכשיר בידי שמים אח"כ]. אבל בחי' ר"א מן ההר הוסיף וכשם שלא אסרה מעיקרו, ה"ה כל בידי שמים.

והפ"ח [י"ד לו] למד דה"ה לענין טריפות, דצמקה הריאה בידי שמים כשר, ובידי אדם פסול [חולין נה: י"ד לו י"ד], וכתב דע"י חולי תליא במח' הנ"ל. והתבואות שור [לו עב] כתב דהנידון כאן דוקא לענין פצוע דכא, דלרא"ש כיון בא לו ע"י גוף האדם, נחשב בידי אדם. א"נ דרוב חלאים ע"י מעשה האדם, ע"י מאכל ומשקה וכדו'² [וכדאי' כתובות ל]. אבל גבי טריפות הוה סברא דהדר ברי [וכ"כ הבי"מ ה].

ומבואר בסוגיין דחרזיה סילוא נחשב בידי אדם, ואף דהוה ממילא ושלא במתכוון. וכ"פ הרמב"ם [טז ט] דע"י כלב או קוץ פסול. והבית מאיר הוכיח מזה דלענין פצוע דכא כל דהוה גוש נפרד ממנו נחשב בידי אדם. והערול' דן דלענין טריפות [חולין נה:] נחשב התנאים האם כלב נחשב בידי שמים. אבל הבי"מ כתב דלא דמי, דהתם הנידון מסברא האם הדר ברי.

מדלא לא מנה דורות וכו'. פרש"י מדלא כתיבא עד ג' או י', ש"מ לאו בר אולודי. והגמ' דוחה דילמא בריה ובר בריה שרי. וכ"פ המאירי [עו]. והלבוש [ה ב] דבניו כשירים לקהל. וצ"ב ההר"א, מהיכי תיתי דבנו פסול, מאחר דהתורה לא אסרו'. ואם נימא דהוה סברא ד'פסול קהל' דורותיו פסולים, א"כ מהו קושיית הגמ', הא ידעינן דהוה פסול קהל'. [ועוד הק' בקוב"ע [מד ד] דמבואר בגמ' עו. דפצוע דכא דנתרפא חוזר להכשירו, והרי אף בנו גופו שלם, וכי גרע מהאב שנתרפא].

והאחרונים הקשו דאת"ל דיש מיעוט שמולידים [וכדברי הלבוש] הדר קושיית הגמ' אמאי לא מני דורות. ובקוב"ע [מד בהשמטה מכן המחבר] כתב דאילו היה בשפה א"כ אין האיסור תלי' ביכולת לידה, והוה פסול הגוף ופוסל אף את הבנים, ומותר בממזרת. אבל השתא דתליא ביכולת לידה אינו פסול הגוף, והבן [לו יצויר שיהא] מותר. [והמאירי ולבוש פסקו מותר אף לדברי המקשן].

כמרזב פסולה. תוס' [סוד"ה ניקב] הוכיחו מכאן דנקב עד החלל [שאינו מפולש] מותר [וכדעת רש"י]. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דלא נגע בשביל דש"ז. וכ"כ המרדכי [ע] דפשיטא דלא בעי מעבר לעבר, אלא עד חלל גובתא דש"ז.

ההוא עובדא [פרש"י כמרזב], שפייה מר בר ר' אשי כקולמוס. הרשב"א כתב דמבואר דאי לאו דשפייה פסול, ותמה על הרמב"ם [טז ד] דפסק דאף מרזב כשר [וכמר זוטרא בשם רב פפא].⁷ והריטב"א כתב דלרווחא דמילתא עשה כן, דקולמוס עדיף טפי. והב"י [ה וכו"מ טז ד] כתב דהרמב"ם פי' דעובדא דמר בר"א לא היה כמרזב, אלא חתכו משום נגע, ועשאו כמין קולמוס [וה"ה דמהני כמין מרזב]. והא"ש [שם] חידש דהרמב"ם ס"ל דמרזב כשר, אף דאינו ראוי להוליד, מ"מ כיון דבידי אדם לתקנו ולשייפו אינו פסול. אבל נסתם כשר רק אחרי הסתימה, דכיון דצריך חמימות הגוף לתקנו, אבל הכא ע"י חיתוך לבד מתוקן.

איסתתים. הרא"ש הוכיח מכאן דאף ע"י חולי נחשב בידי אדם, ופסול. ולדעת שאר ראשונים צריך לומר דנסתם ע"י מעשה אדם.

1 והפוסקים [ע' פתח"ת] האריכו לדון בחולי מחמת מכה, וכמה אופנים שנגרם ע"י אדם, האם נחשב בידי אדם או בידי שמים.

2 והבית מאיר כתב דעפ"ז יש ליישב קצת הסתירה ברש"י לגבי חולי, דרש"י לעיל איירי בחולי הידוע הבא מאליו.

3 ובאג"מ [אה"ע ב ג] כתב לפרש כוונת הגמ' דילפי' ממזר לפסול, וקושיית הגמ' אמאי כתיב בממזר וילפי' פצוע דכא ממזר, דכתוב דורות בפצוע דכא ונילף ממזר מיניה.

4 ומדמותר בממזרת, ע"כ דהוה פגם בכל במשפחה. דאל"כ הרי פוגם את בניו מקדושת ישראל. [ולא דמי לגר דמותר בממזרת, דאין לו קדושת קהל, משא"כ פצוע דכא דהיה לו דין קהל ונפסל, וע"י שנושא ממזרת מפקיע את גדר קהל מבניו].

5 [וברש"י משמע דקושיית הגמ' דהול"ל כמה דורות]. ויל"פ כוונת הגמ' דמסברא טעמא דקרא לפוסלו, אבל כיון דלא משכחת לה, לא נתחדש בתורה לפסול.

6 וכ"כ המרדכי [סט] בשם היראים דבעי נקב מפולש, כמו אתרוג [סוכה לו]. ובפשוטו נקטו הפוסקים דעד חלל גובתא כשר. אבל התוס' הרא"ש הק' דכיון דיוצא דרך שם אינו מתחמם ומזריע. ועי' ב"ח וחזו"א [יב] דדנו דכוונת התוס' עד חלל הגיד, ואינו מפולש לגובתא.

7 והרשב"א כתב דשמא סבר דלית הילכתא כמר בר ר' אשי בכולה תלמודא וכו' [ע' תוס' יומא פג.].

ואפיק במקום קטנים. בחי' ר"א מן ההר הביא דכן מבואר בגמ' בכורות מד: דב' נקבים יש בו, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום. ואם נקבו זה לתוך זה אינו מוליד¹.

רש"י ד"ה לאכשורי. שהרי אין כאן לא פצוע ולא דך ולא כרות [אלא נסתם]. ורב פפי חלק [עו.] דשלא במקומה אינה מבשלת. והרא"ש הביא מזה דכיון דאינו מוליד לא יתכן שיהא כשר לקהל [כיון דהוה בידי אדם]. ובאג"מ [שם] הביא מזה דכל דאינו מוליד [מחמת דבר שנעשה בידי אדם] פסול². אבל החז"א [ט ט] כתב דאיירי הכא דניקב, אלא שלא היה להם הכרע מהו שיעור הנקב, והכריעו ע"פ הלכות רפואה.

עו.

ניקב ונסתם וכו' אלא בעטרה עצמה. רבינו ירוחם הביא בשם הרמ"ה דוקא עטרה מהני סתימה, אבל למעלה מעטרה אפי' נסתם פסול. והביא דברש"י מבואר דאף למעלה מהני סתימה, אלא דלא חיישינן בזה דיקרע ע"י הזרע. [ומשמע דאי"צ לבודקו, והפוסקים נח' בזה].

שלח ליה רבא היכי עבדינן וכו'. הפוסקים כת' דאף דהוה עוון גדול [וכמ"ש הב"י כג], יש אופן שהותר להוציא זרע לצורך בדיקת רופא³. והב"ש [כה ב] נסתפק האם הותר להוציא לבדוק האם יוצא דם [ונפק"מ לנדה], וכת' דיש לחלק.

יעקב אבינו, דכתיב כחי וראשית אוני. פרש"י מטיפה ראשונה. אבל ר"א מן ההר חלק דמשמע דרק אחרי שבא על רחל ונעשית עקרה, וירא ד' כי שנואה לאה, ויפתח את רחמה. אלא כיון דלא הוציא ז"ל עד שבא על לאה, והבן הראשון שנולד היה ראובן, אליו היתה כוונתו בכל ביאות שבא על לאה אמו. אבל לא נתעברה מביאה ראשונה, דבתולה היתה [וכקו' תוס'].

נסתם כשר, זהו פסול החוזר לבריאתו. בפשוטו נקטו הפוסקים דניקב הוה פצוע דכא, ואף דראוי ליסתם⁵. אבל היראים [הו' במרדכי סט ובריטב"א] כתב דכשר לבא בקהל, שאינו אלא עקור ואינו כרות שפכה, דתניא [בספרי] דכרות שפכה אינו חוזר לבריאתו, זו היא מהלכות הרופאים⁷. ולכן פי' סוגיין דהולד שאשתו ילדה פסול, דדבר ברור שאינו מוליד, וע"כ ממזר הוא⁸. וע"י שנסתם הולד כשר. והב"י [ה] כתב דסוגיין ס"ל דאף כרות שפכה חוזר להכשירו⁹.

זהו החוזר לבריאתו, למעוטי [גבי טריפות] קרום שעלה מחמת המכה. פרש"י דהדר מיפחת, והיינו הנך סירכא דריאה וכו'¹⁰. והריטב"א כתב דהביאו הכא דוקא שנסתם מגופו, דומיה דגיד [אבל דופן סותמתו במקום רבייתא מהני].

והנוב"י [אה"ע ק ס"ס ו] הקשה אמאי לא הזכירו לאפוקי נפצע ביצה א', ושוב נטלו דאינו חוזר להכשירו [לדעת הרא"ש ע' לעיל] [וקאי באדם ראוי למעט אדם, ולא בהמה]. והב"מ [ה] כתב דכוונת הגמ' למעוטי דקרום ע"פ המכה כיוצא בו.

המטיל מים מב' מקומות. המאירי פי' דכיון דמ"מ הזרע הוה בשביל שלו, ואע"פ שהשתן נכנס לשביל, אינו מונע בישול הזרע, דהוה במקומו. והחז"א [יב ו] הקשה דברמב"ם [טז ג] מבואר דהשבילים הם בכלל חוטי הביצים, ואמאי לא יפסל משום שניקב החוט ועי"ש.

דא"ר הונא נשים מסוללות וכו'. פרש"י [סנהדרין סט:]: לשון פריצות. והרמב"ם [פיה"מ סנהדרין ז ד] כתב

- 1 והחז"א [יב ז ובמכתבים שם] כת' בדבר הזה נתשתנו הטבעים, ואצלנו אין בגיד אלא שביל א', והזרע והשתן נכנסין בו סמוך לגוף.
- 2 ולא בעי פגם באברים. [משא"כ כוס עיקרין מחליש כח ההגוף, ואינו פועל באברים].
- 3 דכיון דע"ז מתירים אותו לקהל, ומתקיים ע"ז פריה ורביה. אבל יש אחרונים דדוקא הכא אין איסור משום דהוה בחזקת פצוע דכא, וזרע שלו אינו ראוי להוליד.
- 4 והמהרש"א [לד:]: כתב דיעקב שלט בעצמו, ולא הוציא זרע בביאה ראשונה, וראובן נולד מביאה שניה.
- 5 וכע"ז בטריפות, דניקב הריאה ודופן סותמתו כשר. אבל ניקב הוה טריפה, ואף דראוי לסתימה ע"י דופן [כיון דלא שכיח ואינו בידו].
- 6 והמרדכי הביא מהספרי דדוקא כרות שפכה, אבל פצוע דכא יש לו רפואה. אבל הריטב"א ונמוק"י כתבו דפצוע דכא אין לו רפואה. והב"ח וחזו"א כתבו דהוה ט"ס. ובנוב"י [ק אה"ע ו] האריך בזה.
- 7 ומשמע מלשון הזה דהוה קביעה רפואית דאינו חוזר [וכ"כ החזו"א הנ"ל], אבל אין כלל דיני דכיון דחל תו לא פקע.
- 8 ובב"ש [ה ג] כתב דאם הוליד לא תלינן דנתרפא אא"כ ידוע שנסתם.
- 9 וכתב הב"י דפליג אספרי. א"נ כוונת הספרי דכן דעת הרופאים, ולא הוה להם חכמי ישראל. ועוד כתבו האחרונים דכוונת הספרי דאם נכרת ודאי לא שייך רפואה, אלא דהכא ניקב בעלמא. ואף דאסור מכלל כרות שפכה, מ"מ יש לו רפואה.
- 10 [ודע"י הסירכא ניכר דיש נקב, והוה טריפה].

שהוא מלשון מסלול, דרך כבוש¹. אבל הביאו בשם רבינו יהונתן הכהן לגרוס מסולדות, כלומר מתחממות זה בזה, מלשון היד סולדת בהם.

פריצותא בעלמא. משמע דהוה איסור בעלמא [ואינו איסור גמור], ו**בתוס'** [פב: ד"ה תנן] משמע דהוה אסור דרבנן². אבל הרמב"ם [איסור"ב כא ח, וכן בסה"מ ל"ת שנג] כתב דהוה ממעשה מצרים שהוזהרנו עליו, ואמרו חכמים דאשה נושאה אשה. ואע"פ שמעשה זו אסור אין מלקים עליו, שאין לו לאו מיוחד³, והרי אין שם ביאה כלל. לפיכך לא נאסרו לכהונה.

תוד"ה המסוללות. דהכא משמע דפסולות לכה"ד משום זונה. אבל הריטב"א חלק דלא קי"ל דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, וכ"ש בזו. ולכן פי' כרש"י בשבת משום השרת בתולים⁴, דהויא כבוגרת דכלו מקצת בתוליה. ולרבותא נקט דר' אלעזר, דמחמיר בפסולי כהונה.

מותרין בגיורת. פרש"י דלא איקרו קהל. כחכמים דקהל גרים לא אקרו קהל, אבל דעת ר' יהודה [קידושין עג., לעיל נז., לקמן עז:] דאסור.

פצוע דכא בקדושתיה קאי

לאו בקדושתיה קאי. החלק"מ [ה א] כתב דה"ה דמותר בגרושה וחללה, דכולהו בחד קרא. וכן אין עליו קדושת, ומותר לטמא במתים, ולישא כפיו. וכתב דהא דאוכל בתרומה [כדתנן ע.], תרומה שאני דאפי' עבדים אוכלים בקדשים. אבל הקשה דמבואר דמותר לאכול קדשי קדשים⁵. [והפתח"ת שם כתב דצ"ל דאיירי דפצוע דכא בידי שמים]. והבית מאיר [והו' בפתח"ת שם] הוכיח מזה דודאי כהן גמור הוא, ורק בקדושת הזווג אינו בקדושתו.

והאחרונים דנו בכהן ממזר [אילו יש לו דין כהן ע' לע' מד:נג:סח:], דמותר בפסולי כהונה, דלענין קדושת זיווג לאו בקדושתיה קאי⁶.

רש"י ד"ה כהן. שנבעלה קודם. משמע דהוא משום דחיישנין שנבעלה קודם וכ"כ הרשב"א [לעיל ס:]: לדיק מדברי רש"י שם, והאריך להקשות ע"ז [וכן בגהש"ס ציין לתוס' סא.]. וע' מש"כ שם.

א"ל רב ששת תניתנה פצוע דכא ישראל מותר בנתינה וכו'. ומבואר דלאו בקדושתיה קאי לענין פסולי קהל, וה"ה לענין פסול כהונה. והריטב"א כתב דכן הוא למסקנא [דהדר אמר רבא דנתינים דאורייתא⁷]. וכ"כ בתוס' חד מקמאי, אלא שדן דהגמ' [לקמן עט.]. פליג דנתינים דרבנן א"כ ליכא ראייה מהתם. והבעה"מ [כד: בדה"ר] כתב דסוגיה דהתם מסייע לל"ק דרבא [וכ"ד הרמב"ם], הילכך נקטינן דבעי' דפצוע דכא כהן לא איפשיטא, ואסור לכתחילה בגיורת. אבל תוס' [עט.] ורוב ראשונים שם נקטו דהסוגיה שם אינה חולקת על סוגיין.

מותר בנתינה. כתב הריטב"א וה"ה בממזרת, דכיון דיצאו מקדושתם מה לי נתינה מה לי ממזרת. וכן הרשב"א הביא דבירושלמי נח' דלר' ירמיה מותר בממזרת. ור' יוסא פליג דהא פסול משפחה, והא פסול הגוף. ור' יוסא הביא ראייה מדברי ר' יהושע בן לוי דפצוע דכא כהן אסור בגיורת. [אבל הבבלי ס"ל דמותר אף בפסול כהונה].

אבל הרמב"ם [איסור"ב טז א] פסק דפצוע דכא מותר בגיורת ומשוחררת, ואפי' כהן פצו"ד מותר בגיורת ומשוחררת לפי שאינו בקדושתו. ואפי' נתינה או א' מהספיקות מותרת לו. והראב"ד דייק מדברי הרמב"ם דפסק דאסור בממזרת [וכדחיית רבא, שהרי פסק כל"ק דרבא, ע' והמאירי ביאר כאדם הדורך במסילה ואינו בוקע עפרה כלום].

1 והמאירי ביאר כאדם הדורך במסילה ואינו בוקע עפרה כלום.
2 ותוס' שם דנו האם אנדרוגינוס אסור לישא מדרבנן, משום חשש נשים מסוללות [והתם הוה מעשה ביאה שלם]. [ותוס' הביאו דמשמע דאין איסור. ולא ביארו אמאי]. [אבל דעת הרמב"ם דאנדרוגינוס לא נחשב נשים מסוללות, עי"ש].

3 דכמעשה ארץ מצרים לא תעשו נחשב לאו שבכללות, וכ"כ בסה"מ [שם] דהוה אזהרה על כלל העריות. [והוה לאו דאורייתא, אלא דאין לוקין].

4 וצ"ב דא"כ הוה כמוכת עץ [ע' לעיל נט.]. ואפשר דקאי כמ"ד [כתובות יא] דאין מוכת עץ בבשר [אפי' במקום השרת בתולים]. ועוד אפשר דלא השיר בתולים, ומ"מ נחשב שנעשה בה מעשה, והיה מקום לפסול. ובזה ניחא דהריטב"א דימה לבוגרת, ולא למוכת עץ.

5 דכתב הרמב"ם [ביאת מקדש ו יב] דבעלי מומים מותרין בקדשי קדשים, והזכיר [שם ח יב] כרות שפכה בהדי בעלי מומים. ומקרא מלא הוא מרוח אשך, מקדשי קדשים יאכל.

6 אבל המנח"ח [רסד יא] נקט דאסור בפסולי כהונה, אלא דאם נשא ממזרת אינה נעשית זונה, כיון דמותרת לו [כדאמר' לעיל נז. פצוע דכא בבת גרים].

7 אבל בקובצה"ע [מד ד בסוגריים] נקט בפשיטות דהפקעתו מקהל מפקיע ממנו קדושת כהונה, וספק הגמ' רק לענין פצוע דכא דהוה פסול הגוף, ולא פסול מחמת קהל [ואינו בתולדה, עי"ש].

8 וכ"כ המלחמות דרבא גופיה תוך כדי דיבור חזר בו.

בסמוך, וכתב דלפ"ז נחא דהברייתא נקט דמותר בנתינה [ולא הוזכר ממזרת].

והראב"ד חלק דכיון דפסק דפצו"ד כהן מותר בגיורת, אף דגירות לכהן הוה איסור דאורייתא, ושריא ליה דלאו בקדושתיה קאי.² א"כ ה"ה ישראל דמותר בממזרת, וכה"ק **הרשב"א**. [וכיון דהרמב"ם פסק כל"ק דרבא, א"כ אמאי מותר בגיורת].

ובחי' ר"א מן ההר כתב דכוונת הרמב"ם דגירות לכהן דרבנן³ [וע' רשב"א ס: דהאריך לדחות צד זה], וכיון דבעיין לא איפשיטא [לל"ק דרבא], לכן ספק דרבנן לקולא, אבל בממזרת החמיר, אבל ספק ממזר הוה דרבנן.

וה"ה כתב דהרמב"ם ס"ל כיון דרב ששת ורבא [לל"ב] נקטו דמותר בגיורת, קי"ל כהיתירא [ואף שאין ראייה מהברייתא], אבל לא ילפי' לענין ממזרת דהוה לאו הוה בכלל, מגירות לכהן דלא מפורש לאו בקרא ואין איסורו שווה בכלל, ואין להתיר אלא מה שמנו חכמים. **והבי"ש** [ה א] ביאר דלאו דגירות אינו מפורש בתורה, אלא דילפי' מקרא דיחזקאל דגירות בכלל זונה⁴ [וע' לעיל סא].

אבל **החזו"א** [ד ה] כתב דאין סברא לחלק בין גיורת לזונה וגרושה⁵, אלא דלענין קדושת כהונה כין דאסור בקהל ל"ש לקדשו בקדושה המיוחדת למעלת הכהונה. אבל במה שהוא נפגם, דהיינו איסורו בקהל, אינו נחשב פגום⁶.

והגר"ח [סטנסל שה] הביא דהרמב"ם חילק בין פסולי קהל לפסולי כהונה. דהותר בפסולי כהונה דהיתיר מסתעף מהפסול. אבל פסולי קהל משום דהוה קהל, ופצו"ד אף דיש עליו איסור הוה בכלל קהל. [וכתב דנפק"מ בזה לענין כאשר זמן, דאילו יעשו בני גרושה מותרין בגרושה, דכיון דחל עליהם פסול, ממילא מותרים. אבל בפסולי קהל, אף אילו חל עליהם פסול מצרי, מ"מ לא פקע מהם קדושת קהל].

פצוה דכא בספיקות – והרמב"ם [שם] פסק דפצוה דכא מותר בא' מהספיקות. **הבי"ש** [ה ב] הקשה דאמאי הותר פצוה דכא בספק ממזר, והא קי"ל ספיקות בודאן אסור. **והבית מאיר** תי' דהכא לא עשו מעלה ביוחסין כיון דלאו בר אולודי⁷. והשמעתתא תי'

אבל **הנובי"י** [אה"ע ו] הקשה עוד דהכא ממ"נ אסור, דבין אם היא כשרה אסורה בפצוה דכא, ובין אם היא ממזרת הפצוה דכא אסור בה. ואף לדברי **המהר"ט** דספק ממזר הותר, אבל האיק אפשר להתיר ביאה דממ"נ אסור [אלא דלא ידעינן מאיזה צד]. **והנובי"י** נדחק דכוונת הרמב"ם דהיא אינה אסורה לו, דכיון דאינו יותר מתוקן ממנה לא אסרו משום שתוקי. אבל מ"מ אסור משום איסור פצוה דכא, ונפק"מ כשהיא ג"כ גיורת.

והשמעתתא [א ו] תי' דכיון דהתורה ספק ממזר בתורת ודאי, א"כ מותר דאם היא ממזרת, הרי ספק ממזר ומותר. ואם היא ישראלית, א"כ התורה היתירה ספק איסור פצוה דכא בקהל. והכל בתורת ודאי, ולכן אפי' בתרתי דסתרי ואפי' בבת אחת, דכל איסור הותר בפנ"ע⁸. ואף בדרבנן לא אסרו ספק בפצוה דכא, דאסרו ספיקות משום מעלה ביוחסין, ופצוה דכא הוה פסול הגוף ולא פסול יוחסין. [ומשום ספק איסור ממזרת, הוה איסור מחמתו, ובה

1 **והראב"ד** דחה דרבנותא קמ"ל דאפילו לר"י דאמר קהל גרים אקרי קהל בגר כשר, אבל הני דפסולים לא, וכ"ש ממזרת דלאו קהל הוא כלל. **והחזו"א** כתב דהיינו רק לל"ב דרבא, דנתינים דאורייתא, אבל לל"ק דרבא דנתינים מותרין בקהל מדרבנן, א"כ לר' יהודה אסורין בממזר, וע"כ הברייתא דלא כר' יהודה.

2 ועוד הקשה **הראב"ד** דממזר לאו קהל הוא. [משמע דדייק דלרמב"ם יש איסור אף מצד שיש על הממזר איסור פצוה דכא. וצ"ב].

3 וכע"ז כתב **הערו"ג** דהרמב"ם לשיטתו דאיסור גיורת לכהן משום דנבעלה בנכריותה, עפ"ז אסורה לכהן רק מספק [וכנ"ש הרשב"א לעיל ס:]; וס"ל דפצוה דכא מותר בספיקות [דהוה ספק ספיקא].

4 וצ"ב מ"ש אי ילפי' מדרשא, מ"מ הוה איסור דאורייתא [ולוקה]. ויש אחרונים שדנו דדעת הרמב"ם דמאורייתא לאו בקדושתיה קאי, אלא שהגמ' מסתפקת האם אסור מדרבנן [וצ"ב מהיכי תיתי].

5 וכתב דמ"מ אין נפק"מ בזה, דאסור בה משום איסור פצוה דכא [ונפק"מ רק בבת גרים].

6 **והאחרונים** הביאו דהרמב"ם למד מהגמ' לעיל נז. דלענין פסול כהונה לאו בקדושתיה קאי, ואף דבסוגיין לא איפשיטא. ומ"מ תמה **החזו"א** דבירושלמי מבואר דהסברא להיפך דפסולי קהל פשוט טפי מפסולי כהונה.

7 וכ"כ **הנובי"י** בשם הרב מראדוויל, והאריך לחלוק דהטעם דלאו בר אולודי לא קאי למסקנא. והקשה עוד דכיון דהאיסור משום שם שתוקי בישראל, לא תליא כלל במה שהוא פצוה דכא, וכי משום שהוא ג"כ סריס הותר יותר.

8 וכע"ז כתב **החזו"א** [ד ה, ו] דהיתר ספק ממזר הוא משום דאיש הספק לא אסרתו תורה [דאינו פגם ושינוי כ"כ], ולא מצד ספק עבירה. [וה"נ אין שינוי לא מצד זה, ולא מצד זה, ולכן מותרין].

הקילוי¹].**לא תתחתן – בהיותן עכו"ם או בגירותן**

אמר רבא אטו התם וכו' דילמא מוליד בן וכו'. פרש"י נתינה גזירה וכו', דטעמא משום אולודי. ובתוס' [עט., וכן כתובות כט., ושאר ראשונים] הקשו דמבואר במשנה מכות יג. דהבא על הנתינה לוקה, אלמא דהוה דאורייתא. וכתבו דצ"ל דאגב ממזרת נקט² [ועי"ש].

אלא מעתה ממזר וכו' ה"נ דאסיר וכו'. [צ"ב הדימוי בגמ', דמדברנן נתינה נחשב פסול קהל, וממזר מותר בכל פסולי קהל, וכה"ק החזו"א ד ב. וכתב דכוונת הגמ' דכיון דנתינה אסור מטעם הסרה, א"כ מסתבר לאסור אף בממזר, דאסור בעכו"ם].

ממזרים ונתינים מותרים לבא זב"ז. ואף לס"ד דרבא דנתינים אסורין מדרבנן, מדאורייתא מותרין משום דהוה קהל גרים³ [והך משנה לא קאי כר' יהודה].

הדר אמר רבא, בהיותן עכו"ם ל"ל חתנות. פרש"י וקרא בגרים כתיב. בפשוטו משמע דתליא בתפיסת קידושין, אבל האחרונים הקשו דלר' עקיבא אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ואפ"ה נקרא חתנות.

נתגיירו אית להו חתנות. הב"ח ודרישה ובי"ש [טז א] כתבו דהאיסור בז' אומות בגירותן הוא משום לא תתחתן, א"כ קידש ולא בעל ג"כ לוקה. והאבנ"מ [טז ב] הביא דכ"כ היראים, אבל הביא דבריטב"א [קידושין עח.]. כתב דלוקה על הביאה, כיון דיש לה חתנות ותפסי קידושין, אבל אינו לוקה על קידושין לחוד⁴. והאבנ"מ הביא דהפנ"י [כתובות כט] כתב דאינו לוקה על ביאה לחוד בלא קידושין [והביא דבריטב"א מפורש דלא כן].

ותוס' עט. [והרמב"ן ושאר שם] כתבו דלמסקנא דרבא נתינים אסורים מדאורייתא, דכל ז' אומות שנתגיירו אסורים. והרמב"ן [עח: ובמלחמות] חילק דדור ראשון שנתגיירו הוה דאורייתא, והא דנתינים אסורים לדורות הוה דרבנן. והביא בשם הראב"ד דנתינים אסורים מדאורייתא כל שלא יתגיירו שוב, אבל אחרי ששוב יתגיירו אסורין מדרבנן.

ולפ"ז בכל ז' אומות אף שנתגיירו אסורין מדאורייתא. ותוס' מגילה [יד: תוד"ה דאגיירה] הקשו היאך יהושע נשא לרחב. ות"י דלא היתה מז' אומות, אלא שאר אומות ובאת לגור שם, וכ"כ בה"ג. אבל תוס' סוטה לה: [ד"ה לרבית] הביאו דבספרי מבואר דהיתה מהכנענים. ות"י דשמא ע"פ הדיבור. ותוס' מגילה הביאו י"מ דלא הוזהרו על לאו דלא תתחתן עד שנכנסו לארץ⁵. וז"א דנתינים דימי משה נאסרו.

אבל רש"י [כתובות כט.]. כתב דנתינים אסורים משום דוד גזר עליהם. והבעה"מ [כד: בדה"ר] כתב דבגמ' לקמן עט. איתא דנתינים משה יהושע ודוד גזרו עליהם, משמע דאין בזה איסור דאורייתא, ומסתיע לל"ק דרבה [וכן נקט למסקנא, ובעיא דפצוע דכא כהן לא איפשיטא ואסור לכתחילה בגיורת].

והרמב"ם [יב כב] פסק דז' אומות שנתגיירו אינן אסורין מה"ת אלא מדרבנן [כל"ק דרבא], ויהושע גזר על הגבעונים וכו'. וכ"פ [יב א] דישאל שבעל גויה [מכל האומות] לוקה מה"ת, דאמר' בגמ' ע"ז [הו' בתוס'] דהוה בכלל לא תתחתן. והסור [טז] חלק דקאי בז' אומות [וכדלעיל כג.], ולמסקנת הגמ' קאי בנתגיירו, אבל בגיותן ל"ש דרך חתנות. והכס"מ תי' דהרמב"ם פסק כר' שמעון דקאי בכל האומות, וסוגיין כרבנן. אבל הגר"א [טז ב] כתב דהרמב"ם פסק כסוגיה דקידושין סח דאף לרבנן גלי דלא איירי בז' אומות⁷.

1 והחזו"א ביאר דלא גזרו איסור דרבנן על הפצוע דכא כיון דאסור בקהל, והא דשתוקי אסור בממזר, האיסור מצד השתוקי [דהוא כשר טפי]. ומשום ספק איסור פצוע דכא לא גזרו, דלא נחשב פסול יוחסין. וגזרו הספיקות משום מעלת יוחסין.

2 ובתוס' שאנץ [כתובות כט] כתב דיש מלקות מדרבנן, כעין דאורייתא.

3 ולפ"ז ישראל הבא על נתינה, דהולד הולך אחר הפגום והוה נתין. אבל מדאורייתא אינו קהל גרים, ויאסר בנתינה. [וכן לרש"י למסקנא].

4 והביאו דהנתיבות לשבת [לבעל ההפלאה] הוכיח כן מהגמ' סוטה מד. דממזרת ונתינה אינו חייב עד שיבעול.

5 ובמאירי כתב דכלב נשא את בתיה בת פרעה, לפי שנתגיירה קודם שיצאו ממצרים, ולא היתה בכלל המצווה.

6 וכה"ק הרמ"ך דר' שמעון הוא דאמר דאיירי בכל האומות, והלכה כרבים. ועוד הק' הגר"א דאנן לא קי"ל כר' שמעון דדריש טעמא דקרא. והגליון ברמ"ך כתב דסוגיין דנו לענין להתחייב משעת קידושין, אבל מ"מ לוקה על הביאה.

7 והאבנ"מ [טז א] כתב דמהך סוגיה מוכח דאיירי בגיותן, דבגירות ליכא לרבוויי שאר מסירין.

תוד"ה בהיותו. אסיפא דקרא, בתו לא תקח לבנו. והא דאמר' התם דישאל הבא על עכ"ם דרך חתנות דאורייתא אינו בכלל לאו דלא תתחתן, ובטור [ורמ"א טז א] ה' דלפ"ז הבא על הגויה אינו לוקה משום לא תתחתן¹. אבל הריטב"א כתב דקאי אפי' דגירות, וכ"ש דיש איסור לאו בגיות.

עו:

תוד"ה ותיפוק. וקשה וכו' דהא תפסי בה קידושין. והרמב"ן הוסיף להקשות דבז' אומות כתיב 'לא תתחתן', אף דהוה באיסור.

והרמב"ן כתב דקושיית הגמ' דכיון דמ"מ אסירא מנא ליה שגיירה ומה הוועיל תקנתו, אלא כשהיא גויה נשאה. והרשב"א הקשה דטובא אהני שאינו מוליד בן לעבודת כוכבים². אלא קושיית הגמ' דלא אהני להיתירה לגמרי, ובזה תי' הגמ' דנשאה שלא כתורה.

בא"ד ונראה דפריך דהיאך נשאה שלמה וכו'. ולפ"ז משמע דאילו לא גיירה מותרת לו. וכ"כ התר"י דאין איסור מצרית³ כל זמן שלא גיירה⁴. ואין איסור [דאורייתא] לבא על נכרית בצינעא, ושלא דרך חתנות.

ומבואר בדברי התר"י דאם בא עליה בצינעא [דאין קנאים פוגעים], אף אין חיוב כרת, ומדאורייתא ביאת היתר [ע"ד מש"כ תוס' לעיל טז: ד"ה קסבר]. אבל הר"ן [סנהדרין פא] נסתפק האם יש חיוב כרת בצינעא, וכ"כ הרמב"ם בהס"מ [ל"ת נב] דיש כרת אף בצינעא.

והקוב"ע [סד ו] תמה אמאי נחשב בת פרעה צינעא, הא היה ידוע לכל⁵, ואמר' [סנהדרין עד: דאסתר נחשב פרהסיא⁶].

אמר רב פפא וכו'. ולא נתפרש במסקנא האם גיירם [ותליא בראשונים קודם]. אבל הרמב"ם [איסור"ב יג יד] כתב דשלמה גייר את נשותיו [וכתי' הגמ' בע"א] שלא ע"פ בי"ד⁷, והכתוב חשבם כאילו הם גויות ובאיסורן עומדים, ועוד שהוכיח סופן על תחילתן⁸ וכו'. וה"ה כתב דאמר' בסוגיין שלמה גיירה לבת פרעה. והלח"מ הקשה דמשמע דזהו טעות של שלמה, א"כ מה הגמ' מקשה. ועוד הקשה דהרמב"ם נקט הלשון דשלמה נשאם, ודלא כמסקנת סוגין [וכה"ק הרמ"ך]. והלח"מ כתב דבפסוק משמע דבבת פרעה לא היתה טעות, אלא בשאר נשים, ובבת פרעה היתה בהיתר כדאמר' בסוגיין [ודלא כה"ה]. מ"מ ביאת זנות למסקנא היתה איסורא. וכ"כ הרמ"ך. [ועי"ש בלח"מ דהאריך ונשאר בצ"ע].

והאר"ש [איסור"ב יב י] תי' [לדעת הרמב"ם] דל' דבת פרעה קבלה ז' מצוות, והיתה גר תושב, והרמב"ם [יב ה] פסק דהבא על גר תושב אין קנאים פוגעים, אלא מכין מכות מרדות.

שלמה לא נתיב מידי וכו'. לדברי רש"י תי' הגמ' דלא נקרא חתנות. ותוס' כתבו דהוה דרך אהבה, ולמש"כ התר"י מסקנת הגמ' דנחשב ביאת זנות, והוה היתר [בצינעא]. אבל הר"ש מדסוי כתב לפרש דלא בא עליה כלל.

והאחרונים [או"ש איסור"ב טו ב, קובה"ע שם] כתבו דלדעת הרמב"ם אין איסור מצרי דרך

- 1 אבל משמע בטור דלוקה משום בתך לא תתן [והוה ג"כ לאו]. וע' בפוסקים איזה נפק"מ יש בזה.
- 2 והרמב"ם [יב ז] כתב דעוון זה יש בו הפסד שאין בכל העריות שהבן מהגויה אינו בנו. ודבר זה גורם להדבק בגוים. וכ"כ בהל' ג' גבי שפחה דנמצא גורם לזרע הקדש להתחלל ולהיות עבדים. [ומשמע קצת דדורש כן מקרא דכי יסיר, וכמ"ש תוס' לעיל יז. לר"ת דכי יסיר הוה הסרה, במה שהזרע אינו מתייחס אחריו. אבל האחרונים נקטו דלדעת הרמב"ם אינו איסור דאורייתא].
- 3 ובפשוטו הטעם דהתורה אסרה רק בגר, אבל עכ"ם בלא"ה אסורה עליו, א"נ דלא חל 'שם מצרי' אלא ע"י דור ראשון בגירות. [והמנח"ח (תקנט) דן דעכ"ם פצוץ דכא הבא על בת ישראל לוקה אף משום פצוץ דכא]. ויל"ד האם יש איסור מצרי ועמוני בעבדים [ואפשר דתליא בספק הירושלמי ה' לקמן עז: האם מונים דורות בעבדים].
- 4 ובחי' ר' שמואל דייק מהרשב"א הנ"ל דפליג, וס"ל דיש איסור מצרי אף בגוייה, דמשמע דאין תוספת איסור בגיורת.
- 5 כמבואר בקרא דבנה לה בית גדול.
- 6 ויש לחלק בין פרהסיא דמצוות קידוש ד', לדין קנאים פוגעים בו, דתליא בעצם המעשה ובשעת מעשה.
- 7 וגר שנתגייר שלא בפני ב"ד חוששים לו לחומרא, ועי"ש ברמב"ם.
- 8 וכתב דמ"מ קיים נשותיו אע"פ שנגלה סודן, דגר שלא בדקו אחריו בדיעבד הוה גר, ואפי' נודע שבשביל דבר התגייר, כבר יצא מכלל עכ"ם, ואע"פ שחזר ועבד ע"ז הרי הוא כישראל משומד [עי"ש, ואכ"מ].

זנות, דפסק [איסור"ב טו ב] דבכל חייבי לאוין אינו לוקה בביאה בלא קידושין. א"כ ה"נ איירי בלא קידושין, [ואיירי שגיירה], והיתה מיוחדת לו כפילגש ולכן מותרת לו [והאחרונים הוסיפו דפילגש מותרת למלך]. וכתבו דמכאן מקור לדברי הרמב"ם דאין איסור בלא קידושין, אבל המקנה [קידושין נא כתב דמ"מ יש בזה איסור דאורייתא, אלא דאינו לוקה].

רש"י ד"ה הנך. מתו וטבעו בימי פרעה, וכי אזהר רחמנא אערב רב¹. ור"א מן ההר הקשה וכי נטבעו הנשים וטף שנשארו במצרים. וכה"ק הריטב"א דלא טבעו אלא אותם שיצאו למחמה אחר ישראל. והגר"א [ד יח] כתב ליישב דברי רש"י ע"פ המדרש [הו' ברש"י עה"ת שמות יד כה] דכמו שאלו לקו בים, כך הנותרים לקו במצרים. והריטב"א כתב והנכון דלרבותא נקטי, אפי' תימא דמתו או הלכו להם כל המצריים שנשארו, והנהו אחריני נינהו².

והריטב"א הביא י"מ דרובם טבעו, ובאו מאומות אחרים להתיישב שם. והריטב"א חלק דכל קבוע כמחצה על מחצה [וע' בסמוך].

תוד"ה מנימין. ובסוטה [ט]. פ' בקו' וכו' מנימין טעית. וכ"פ הרמב"ם [איסור"ב יב כה] דאחרי שבלבל סנחריב, כל הפורש להתגייר חזקתו שפורש מהרוב. ובשו"ע [ד ב] הו' ב' דיעות גבי מצריים, דלדעת בה"ג חזרו למקומן.

והמנח"ח [תקסא בקומץ למנחה] הקשה אמאי לא אמרי' דכל קבוע, אי אזלא לגביו [כדאמרי' בכתובות טו. ונזיר יב.], ודייק מהרמב"ם דתיכף שעלה מהטבילה הוה פריש. והמנח"ח הקשה הרי פריש לפנינו [ונחשב עדיין קבוע³]. והאחרונים כתבו לפרש דנחשב שנתעורר הספק בשעה שבא לפנינו להתגייר [ואף לפני שנתגייר, דנתעורר נידון משום דאסור לקבל גר עמוני], ובזה לא נחשב אזיל איהו לגבה. והמנח"ח בסו"ד כתב דבשעה שסנחריב בלבל, פרשו קצת לכל ארץ, ואינם בקביעותם⁴.

והשעה"מ [איסור"ב טו כא] דייק מדברי הרמב"ם דבעי להיתר כל דפריש, ומשמע דאי לא הכי היה אסור מספק [ולא אמרי' בשאר פסולי קהל, דקהל ודאי ולא ספק], ודחה דאפשר דמדברבן צריך היתר רוב [והביא מדברי תוס' עח. דספק מותר ע"ש]. [וע"ע באבנ"מ ד כו שדן האם בשאר פסולי קהל אמרי' ודאי ולא ספק⁵].

עמוני

עמוני ומואבי, אבל נקבותיהם מותרות מיד. האחרונים חקרו בגדר ההיתר, האם התורה אסרה רק נישואין של איש עמוני, ולא אשה. או דהתורה התירה דאין שם 'עם עמוני' על האשה. [וע"ע לקמן עח.].

ובקוב"ע [מד ד] חקר בעכו"ם הבא על עמונית [גיורת], האם הבן נחשב עמוני, דכיון דאין לו אב שייך למשפחת העמוני⁶. ואף דאמו כשירה מ"מ הבן פסול. אבל בחי' ר' שמואל [קו' פסולי קהל א] חלק דעמונית שנתגיירה פקע ממנה 'שם עמוני'.

מצרי ואדומי אינן אסורין אלא עד ג' דורות. כדכתיב בקרא דור שלישי יבא. והחינוך [תקסג, תקסד] מנה המצווה שלא להרחיק דור שלישי, והמסכים בדעתו שלא להתחתן עמהם מצד שהצר לישראל ומחמת שנאה עובר באיסור זה⁷, וכתב ואל תשמע דמצווין להתחתן במצרי שלישי, שהרי תשפחות מיוחסות לא ירדו ממעלתן להתחתן במצרי, אלא שנאסר להרחיקם בטענת איסור.

אלא מעתה ממזר, מום זר. פרש"י כל שיש בו מום זרות. [והריטב"א פי' דנבעלה אמו למי שהוא זר אצלה]. ובחי' ר"א מן ההר כתב כל שיש בו מום, זר הוא. [משמע דהוה ריבוי על נקיבות].

איש דרכו לקדם. הרשב"א [והריטב"א] הק' דדוד ממואב קאתי, ובמואב כתוב חטא שלהם

1 ונהג איסור מצרי בערב רב [ואף דהצטרפו לישראל קודם מתן תורה]. אבל הביאו מהזהר דהערב רב היה משאר אומות, ולא מצריים.

2 והגר"א [ד יח] הביא מדברי הרמב"ן ורשב"א דחלקו על רש"י שיעתא לסוברים דנתבלבלו באומות [ע' תוס']. והאחרונים [רש"ש] תמהו דהיינו בימי סנחריב, וסוגיין קאי בימי שלמה, דקדים טובא.

3 ע"ש שציין לדברי הפוסקים בזה.

4 [ואף מי שחזר למקומו נחשב קביעות חדש, ולא שנשאר קבוע]. אבל ברמב"ם משמע דהוה פריש בשעה שבא לפנינו.

5 ודן ע"פ מח' הראשונים בגמ' קידושין עג. בדרשת חמישה 'קהל'.

6 והמנח"ח הק' דנימא דור שלישי [ודאי] יבא, ולא ספק [לדעת הרמב"ם דכל ספיקות דרש"י ודאי ולא ספק].

7 וכדאמרי' בכורות מז. דבת לוי דנתעברה מעכו"ם הבן פטור מפדיון, דדינו כלוי. [וה"נ הוה זכר 'עמונית'].

8 וכתב דאין לוקין עליו, דהוה לאו שאין בו מעשה.

[דברים כג ה] אשר שכר עליך את בלעם [והמקרא לצדדים קתני, שהרי המואבים קדמו בלחם ומים¹, וכ"כ הרמב"ן עה"ת שם²]. ו"ל דה"ק איש דרכו לשכור [וכדאיתא במדרש רות], וחדא מינייהו נקט. אבל הקשה דא"כ מה קאמר היה להם לקדם נשים לקראת נשים, וזה לא שייך בשכירות. ו"ל דכיון דעמון ומואב כי הדדי נינהו ואיכתוב בחדא, אם איתא דבעמונים נקבותיהן אסורות אף במואבים כן.

החינוך [תקסב] מנה המצוה שלא לקרוא בשלום עמונים ומואבים. והמנח"ח [ב] כתב דמשמע דמצווה זו קאי אפי' כשנתגיירו. וכתב דמשמע דבזה אף נקיבות הוה בכלל, ולא אזלי' בתר טעמא דקרא דאין אשה דרכה לקדם³. והאחרונים דנו דעמונית אינה בכלל האיסור⁴.

עז.

אקשי להו דואג וכו' בעי לאכרוזי עליה וכו'. **המהרש"א** [ח"א] הקשה אמאי לא הביאו מהא דאבצן [הוא בועז שהיה שופט] נשא את רות [ברבים], ולא חשש לאיסור עמונית. [אבל הגואל חשש, ואמר [רות ד ו] פן אשחית את נחלתי⁵]. ותני' דכיון דהיה בזה ענין יבום ו"ל דהותר ביאה ראשונה דעשה דוחה ל"ת, ועדיין לא גזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. [והאחרונים תמחו דאף דמתקיים ענין יבום בשאר קרובים, מ"מ אין בזה מצוות עשה שידחה לא תעשה⁶].

והגר"ז [עה"ת רות] כתב לפרש דהסנהדרין כבר דנו לדרוש מקרא בימי בועז להתיר, אלא דבמה שדרשו מקרא אפשר להקשות עליו. ולכן הגואל חשש שיבוא דור אחר ויפסול, וכן היה דהקשה דואג. ובזה השיבו דהוה קבלה מרבם, ובדבר דהוה מפי הקבלה לא שייך לחלוק.

שאני הכא דשמואל וב"ד קיים. **פרש"י** ומילתא דעבידי לאגלווי לא משקר. והריטב"א הקשה דלא חיישינן שישקר חס ושלום, אלא חיישינן שמתוך שנושא ונותן לקיים דבריו אמר בדדמי, וקא סבור שקיבל מרבו. וכי איתיה לרבו קיים ודאי דייק שפיר, ולא אמר אפי' בדדמי.

ורבינו ירוחם [הו' בבה"ב י"ד רמב לן] הביא בשם הרמ"ה דבה"ז דא"א להורות בלא ראייה מהגמ' יכול להורות. והביא דהרא"ש פליג דה"נ חיישינן דמדמה מילתא למילתא. וכתב דאם הדבר פשוט במשנה או גמ' או פוסק א' או א' מגדולי האחרונים אין חוששין, ונאמן.

תוד"ה אם. דוקא כשהוא נוגע בדבר⁷. אבל בחי' ר"א מן ההר כת' דבכל ענין בסוגיין אסור. והנוב"י [ק אה"ע כז] הביא מכאן דנאמן במילתא דעבידי לאגלווי, ואף כשנוגע בדבר⁸ [וכמ"ש תוס'].

חלל יוכית. דילפי' מחלל שבתו פסולה לכהונה. ומבואר דפוסל את בתו, ולא הוה רק המשך החללות [וע' גר"ח איסור"ב יז]. [ושייך חללות אף בלא 'משפחת כהונה'].

- 1 כדכתיב [דברים ב כח, כט] אוכל בכסף תשברני ואכלתי וכו' כאשר עשו לי וכו' והמואבים היושבים בער.
- 2 והרמב"ן שם הוסיף דב' אומות האלו קבלו חסד מאברהם, שהציל את אביהם [לוט] מן החרב והשבי, והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל. והם עשו ההיפך.
- 3 אבל בחי' ר' שמואל כתב דמסתבר דכיון דעמונית אינה בכלל 'עם העמוני', א"כ אף לענין איסור קריאה לא נכלל. [ומ"מ היינו רק אחרי שנתגיירה, אבל עמונית נכרית יש עליה שם 'עם עמוני', וא"כ תליא בנידון המנח"ח האם אסור לדרוש בשלומה, ולקבל גיורת].
- 4 דתליא באיסור חיתון. ובחי' ר' שמואל [קו' פסולי קהל] כתב דאין עליה שם 'עם עמוני'.
- 5 ופרש"י את זרעי, שטעה בעמוני ולא עמונית. והמהרש"א דייק דאף הגואל לא חשש לאיסור ביאה, אלא במה שהזרע יהא אסור. וביאר דאף דהביאה מותרת מדין עדל'ת, מ"מ הולד יחשב עמוני, אחר הפגום. [והאחרונים הביאו מזה דה"ה דממזר שייבם מדין עדל'ת לא אמרי' דהוה ביאת היתר, ולא אמרי' דהולד אחר הפגום. אבל השענה"מ [ס"ה יבום] ואבנ"מ [קעד] הסתפקו בזה [הו' סח:]].
- 6 וכמ"ש הרמב"ן [עה"ת בראשית לח ח] דכן היה קודם מתן תורה, אלא דהתורה לא התירה האיסור בשאר קרובים. [ומבואר במהרש"א דאף דהתורה לא התירה איסורי קרובים, לענין עשה דוחה ל"ת מהני. וצ"ב דהא אין בזה עשה דאורייתא].
- 7 ובתוס' הר"פ כתב [דקצת נוגע בדבר] דאל"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו, דמעשים בכל יום ששומעים הוראה מפי חכם. [ודנו אחרי שפסק הלכה, האם אמרי' דהוה נוגע בדבר להחזיק דבריו, ואכ"מ].
- 8 [ועפ"ז ביאר הא דאשה נאמנת שמת בעלה. אלא שדן דבסוגיין לא איתחזק איסורא ע"ש, ועוד דן ע"פ דברי הר"ף לעיל לט: דאשתמודעינהו, דמשמע דגלוי מילתא אינו נאמן בנוגע. וע' מש"כ בזה שם].
- 9 שהרי ישראל שנשא חללה הולד אינו חלל, ולא אמרי' אחר הפגום, דאין חלל אלא במשפחת הכהונה [וכמ"ש הגר"ח איסור"ב יז]. [ועי"ש בגר"ח שדן דתרתיה אית ביה].

בת גר עמוני ובת מצרי שני. שנשאו בת ישראל וביאתן בעבירה [רש"י]. [ולכאורה ה"ה ישראל שנשא מצרית שניה, דביאתו בעבירה].

תוד"ה רבי יוחנן. **הבי"ש** [ד ד] כתב דמקושיה זו למד הרמב"ם [והרי"ף] דלהלכה עכ"ס הבא על ב"י הולד אינו פגום [וע' לעיל מה]. והביא דהב"ח כתב דלא דמי דהתם אין קידושין תופסים ולכן הולד פגום, משא"כ הכא.

עז:

כי אם בתולה וכו'. [גבי כה"ג] ומשמע דאין מקום לחלק בפסול זה בין כה"ג לכהן הדיוט. וכ"כ **הריטב"א** בע"א.

מאי תשובה וכו'. ומסקנת הגמ' דאמרי' הצד השווה¹, ור' שמעון ל"ל חלל דחייבי עשה. אבל **הרמב"ם** [בפיה"מ, וכן הרע"ב] כתב דהתשובה, מה לעמון ומואב שכן נתפרש טעמן, על דבר אשר לא קדמו והאשה אין דרכה לקדם [וכדאמרי' עו:], תאמר במצרי ואדומי שלא נתפרש טעמן. ורע"א תמה דבגמ' מבואר דהתשובה מהצד השווה.

עניות יוכיחו. פרש"י בתו אסורה לו, והוא בכלל [משמע דלא אסר אלא דור שלישי, ורביעי מותר]. והתוס' **הרא"ש** הקשה דבמצרי דור שלישי מותר. אלא בתו דור ראשון, ובת בתו דור שני. [ולדעת רש"י ילפי' רק דאינו איסור עולם].

רש"י ד"ה ורבנן. ואין כאן זונה, פנוי הבא על הפנויה לר"א, ולית הילכתא כוותיה. מבואר דלר"א כ"ש בכל איסור הוה זונה [אף דרך נישואין], ולא משום דהוה הפקר². ומשמע מרש"י דלר' מתיא אינה זונה, וגרע מבעלה בא עליה בדרך. דהכא הוה עשה דאינו שווה בכל.

תוד"ה מחלל. ות' דשמא חללה הבאה מחייבי עשה ליכא לאו אלא עשה³. [והתוס' **הרא"ש** כתב דלא חמירה מאמה⁴]. **המשנ"ל** [יט ג] כתב דסברת ריב"ם תמוה בעיניו⁵, ונסתפק האם אף זונה מחמת איסור עשה⁶, הוה בעשה. וכתב דסתמת **הרמב"ם** משמע דיש לאו [בין בזונה ובין בחללה].

תוד"ה הלכה. לאו הללמ"ס קאמר, דא"כ לא הוה פליג ר"י. משמע דכוונת התוס' למש"כ **הרמב"ם** [ממרים א ג ובהקדמה לפיה"מ] דלא ימצא לעולם מח' בהללמ"ס⁷. אבל **האחרונים** כתבו דכוונת התוס' דוקא הכא אמאי לא קיבלו ממנו.

אבל **הרמב"ם** [איסור"ב יב יח] כתב דעמוני ולא עמונית הוה הלכה למשה מסיני⁸ [משמע דכוונת ר' שמעון דהללמ"ס קאי אף אמצרי].

מצרי

רש"י ד"ה אשר יולדו. אפי' נקיבה במשמע. ל"א תלה הבנים באם, דאם היא ראשונה הבן שני [וכר' דימי עח.], ואי לאו דנקבות אסורות למאי הילכתא תלאן בלידה. וכ"כ **התו"י** [עז]. דבהך קרא גלי דנקיבות אסורות⁹. וכן משמע בדברי ר' יהודה, דנקט הלשון תלאן בלידה לומר דהבנות אסורות. [והאחרונים] הביאו דמבואר ברש"י דלא יתכן לאסור הבנים, ותלאן בלידה כשהאם מותרת. ע"ע בסמוך].

אי לאו דאמר הכתוב תלאן בלידה וכו'. **הרשב"א** דייק מזה דלר' יהודה עמונית אסורה

1 ואפשר דהצד השווה הוה גילוי שלא נלמד מק"ו, וממילא נשאר באיסורה מקרא דלא דרשי' מצרי ולא מצרית. [ולכן לוקה].

2 וכ"כ **הרשב"א** וריטב"א ע. לגבי פצוע דכא, דלר"א עשאה זונה [אף דנשאה בהיתר].

3 ובתוס' ר"פ כתב דילפי' כן ד'אלה' הפסיק הענין. ולעיל ס. קאי בקשיא [ולא בתיובתא] אמאי הפסיק.

4 משמע דאף הבת אסורה באיסור עשה. אבל פשטות דברי התוס' קאי דהאשה דנתחללה אין בה איסור לאו [בביאה שניה, וכן י"ל דאינו עובר באיסור 'ולא יחלל' דעשיית חללות בביאה ראשונה, וכקושיית תוס' ס.]. אבל הבת יתכן דנתחללה.

5 והמשנ"ל הקשה [לתוס'] שהגמ' כתובות ל וקידושין סח. היתה יכולה לומר דיש איסור עשה בחלל דחייבי עשה, ואמאי נדחקו בבעולה לכה"ג, דהוה אינו שווה בכל. וכתב דהגמ' שם לר' עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ועי"ש.

6 היינו מצרי ואדומי [לדעת **הרמב"ם** שם פ"ח דהוה איסור זונה. אבל לדעת **תוס'** טו: נבעלה לפסולי קהל נחשב חללה. ואפשר דמ"מ יש להסתפק דבפסול קהל הפסול מחמת שהוא זר', ולא מחמת האיסור]. וכן לר' מתיא בן חרש [סא:]: שבעלה בא עליה בדרך [לצד דנחשב עשה].

7 [והאחרונים האריכו בפירוש כלל זה, ע' **חוות יאיר** ס"ס קצב].

8 אבל **הח"י** כתב דמבואר [בע"א] דקבלו משמואל, א"כ אינו הללמ"ס. והביא דכע"ז לעיל טז. נקטו הלשון הללמ"ס אף דהוה מדרבנן.

9 אבל בתוס' שם משמע דאינו מוכרח, ויתכן דנקבע בתר אמו, ואף דהאם מותרת.

לינשא לעמוני, דהא הויא קהל ד' אצלו. אלא נושא מצרית וממזרת. והביא ירושלמי [ח הל' ב מז:]: דנו לר' יהודה דאף גרין פסולין הוה קהל ד', ואסור לעמוני במצרית. ותי' דמשחררין לו שפחה. [והפני משה פי' דישא שפחה, ואח"כ ישחרר את הולד להכשירו].

והרשב"א הקשה ישא שפחה², וכר' טרפון דיכולים ממזרים להטהר, ושוב משחרר. תי' דא"כ לאו מצרי שלישי הוא, אלא עבד משוחרר.

אבל הירושלמי [ח ג מט.] מסתפקת האם בעבדים עולה דורות³, והירושלמי מביאה דעבד גר עמוני שנשא שפחה מצרית, דהבנים אסורים לעולם, והבנות אחר ג' דורות מותרות [וע' לקמן עח:]. והאחרונים הביאו מזה דאף דבעבדים אין בנו מתייחס אחריו, מ"מ נחשב עמוני.

והב"ח [אה"ע ד קו"א] נקט דגר מצרי הבא על עובדת כוכבים, הבן מצרי⁴, וכך גרס בשו"ע [ד ז בהג"ה] דגר מצרי שנשא כותי עמונית הבן הוא עמוני והגירסא ישנה דהבת מצרית. אבל החלק"מ [ד ד] ושאר נר"כ [גר"א טו] כתבו לגרוס הבת מותרת. דישאל הבא על עובדת כוכבים ולדה כמותה, ואין בו את הפסול של האב.

ולדברי הב"ח מבואר דלא תליא ביחס לאב⁵. ולפ"ז הא דממזר הבא על עכו"ם, הולד אינו ממזר הוא משום דלא תפסי פסול ממזרות בעכו"ם. [אבל עכו"ם מצרי שבא על בת ישראל אף לב"ח הולד אינו מצרי].

עח.

תוד"ה מצרי. וא"ת ישא שתוקית. השעה"מ [איסור"ב טו כא] הביא דמבואר בתוס' דשתוקית מותרת במצרי, ואמאי לא נאסר מספק, והוכיח מזה דאף בשאר איסורי קהל הותר מספק.

בא"ד וא"ת ישא נתינה⁶, דבתר ידיה שדינן. האחרונים [טור"א חגיגה יד:; פנ"י קידושין סז ועוד] תמחו דהיינו דוקא במצרית ומצרית [וכמ"ש תוס' קידושין ע' בסמוך], אבל בב' עממין הולך אחר הפגום [וע' בסמוך]. וכן תי' התוס' הרא"ש דר' יוחנן לא קאמר אלא בנשא מצרית, אבל אם נתערבו באומה אחרת אחר הפגום.

ובתוס' משמע דכיון דליכא עבירה אזלי' בתר ידיה [וכמ"ש הרמב"ן ע' בסמוך], אבל האחרונים הקשו דבע"ב מבואר דעמוני שנשא מצרית אמרי' בתר הפגום, ולא בתר ידיה [לרבינא, ובגמ' בקידושין משמע דר' דימי לא פליג⁷].

ועוד הקשו דתוס' הכא קאי אילו מצרית מותרת [כר' שמעון], ולר' שמעון לא שייך כלל סברת ר' דימי דתלאן בלידה, כיון שהאם מותרת [וכמ"ש רש"י עז: בל"א]. והאחרונים פלפו דכוונת התוס' דלר' שמעון ע"כ סברת ר' דימי דלא אזלי' בתר הפגום, אלא בתר ידיה [אף בב' אומות].

שם. והטור"א הקשה לדברי הרמב"ן [עח:]: דנתינים וז' אומות מותרין מדאורייתא בדור שני, א"כ יכול ליטהר ע"י נתינה. [ולתי' התוס' אזלי' בתר ידיה לקולא, והולד נתין ואינו מצרי שני, אבל הקשה ע"ז]. וצ"ע.

דילמא דאי עבר ונסיב. האחרונים הקשו דלדעת הרמב"ם [איסור"ב טו ב] דכל חייבי לאוין אינו חייב אא"כ קידש, א"כ אמאי חשיב דאי, הא יכול לבא עליה בלא קידושין⁸. והאר"ש [אישות א ד] הוכיח מזה [דדעת הרמב"ם] דיש בזה איסור עשה בפילגש, ולא הותר פילגש

1 אבל בפשוטו משמע דמשחרר, ואח"כ נושא [ומשמע דאף דאסור בגיורת, מותר בשפחה. וצ"ב].

2 ונקט דאף עמוני מותר בשפחה, ודלא כתוס' עט.

3 והאר"ש [איסור"ב יב כב] הביא דדעת הבבלי דאינו עולה לדורות, דאל"כ משכחת לה לר' יהודה מצרי שלישי בעבדים [וכקו' הרשב"א].

4 ולכשיגיייר הוה מצרי ראשון [כיון דהוא עכו"ם], ולא אמרי' דדיו כאביו.

5 והאחרונים [ע' אמר"מ כו] הביאו דכע"ז מצאנו דעת ר' אליעזר דממזר שנשא שפחה הוה עבד ממזר. [והאחרונים דנו דמסתבר דאף לר"א אין יחס, ומ"מ יש פסול ממזרות. ואכ"מ].

6 תוס' לשיטתו דנתינים דאורי', דלרש"י אסורין מדרבנן, ולר' יהודה מדאורייתא הוה קהל, ואסורה במצרי. אמנם ר"א מן ההר כתב דר' דימי פליג [ע' בסמוך, וכ"מ ברש"י עז:]: וא"כ י"ל דלא ס"ל בתר הפגום.

7 והמנח"ח [תקסג] העיר דלגבי מצרי הרמב"ם לא הזכיר דבעי קידושין, והקשה דלא גרע מחייבי לאוין. אבל המקנה [קידושין נא] נקט דבכל חייבי לאוין יש איסור אלא דאינו לוקה, ולפ"ז ניחא דאף מצרית יש איסור [ואין נפק"מ דבלא"ה איסור עשה].

להדיוט [ועי"ש דנח' הראשונים בדעת הרמב"ם בזה]. והאחרונים דחו דסוגיין קאי לר' יהודה, וס"ל כר' עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ולר' עקיבא ודאי לוקה בלא קידוש¹.

הרי ממזר דאי וכתביה קרא. רע"א הקשה דלמ"ד עכ"ם הבא על ב"י הולד ממזר [דמדאורייתא ביאת היתר הוא, כמ"ש תוס' לעיל טז:], והולד ממזר. ומשכחת ממזר בהיתר².

לאותן העומדים על הר סיני. בתוס' ר"פ ביאר דאף דכל התורה אמרי' שנצטוו לדורות, הכא נתרחק מהמצריים ששעבדום במצרים.

מנין דורות במצרי

מצרית שנתגיירה. המנח"ח [תקסג ה] הביא דבחינוך כתב דנתעברה ממצרי, אבל כתב בדפשטות הסוגיה ושאר ראשונים לא הוזכר ממי נתעברה, ומשמע דאפי' נתעברה מעם אחר³.

והמנח"ח כתב דבעודה במעי אמו אינו מתייחס אחר אביו⁴, ולכן מצרית⁵ מעוברת [מעם אחר] שנתגיירה בנה מצרי, ואף דאילו נולד לפני שנתגייר אמרי' באומות הלך אחר הזכר ואינו מצרי. וכן לקולא עמוני או מצרי שנשא משאר אומות, ונתגיירה מעוברת הבן מותר מיד.

והמנח"ח נקט דאף דבאומות הלך אחר הזכר, במקום דאין יחס זכר, נחשב דדשייך לאומה של אמו. וכן מפורש בשו"ע [ד ה] דישראל הבא על א' מהאומות [שלא נתגיירה], בנה כמות, והוה עמוני. דכיון דאינו מתייחס אחרי אביו נחשב עמוני מחמת אמו. ובקובה"ע [מד ד] חקר בעמונית שנתעברה מעכו"ם, האם אמרי' דהבן עמוני, ע"פ הגמ' בכורות [מז]. דלויה שנתעברה מעכו"ם הבן לוי ופטור מפדיון הבן⁶, דכיון דאין לו אב הוה לוי מחמת אמו.

היא ובנה חד. האבנ"מ [ד ב] הקשה הא מבואר לקמן [דלמ"ד עובר לאו ירך אמו] נחשב שהוא בעצמו נתגייר, א"כ אמאי אינו מצרי ראשון. ותי' דגזיה"כ אשר יולדו דאזלי' בתר לידה, וכל שנולד הו"ל מצרי שני⁷.

תוד"ה הו"א. ואי כר' שמעון היכי ס"ד דהיא ובנה חד, כיון דקסבר מצרי ולא מצרית. והאחרונים דנו דאם התוס' איירי באופן דהוה מצרי מחמת אביו, א"כ אמאי תליא בהא דאמו מותרת, והרי הוה מצרי שנתגייר, והוה ראשון. וע"פ דברי המנח"ח דהוה מצרי מחמת אמו ניחא טפי. ומ"מ הקשו האחרונים דלר' שמעון כיון דמצרית מותרת, א"כ אמאי הולד הוה מצרי כלל, הרי אמו מותרת. וכמ"ש רש"י [עז: בל"א] דלמ"ד הכתוב תלאן בלידת האם, ע"כ דהאם ג"כ אסורה. ומשמע מתוס' דאפי' הכי נחשב באמת מצרי שני, מחמת האם, אף דהיא מותרת.

אמר רבה בר בר חנה אר"י וכו' בנה שלישי, בתר ידיה שדינן. הרמב"ן ורשב"א הק' נימא הלך אחר הפגום. ותי' דכיון דאין עבירה בביאתן הולכין אחר הזכר, וכדתנן [קידושין סו:]: כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר. והאחרונים הקשו דבגמ' קידושין סז מבואר דהך כלל לאו דוקא, דהא גר שנשא ממזרת, אין עבירה ואמרי' אחר הפגום. וצ"ל דאף דגר מותר בממזרת מ"מ נחשב שיש פגם, ולא תליא באיסור בפועל אלא בפגם⁸.

- 1 דע"כ הכתוב אסר אף דלא שייך קידושין ובהכי חייב רחמנא, א"נ דנחשב חתנות כיון דלא שייך קידושין. [והמנח"ח תקס ח חקר הבא על אחותו ממזרת, האם לוקה על איסור ממזרות בלא קידושין, דאיסור ממזרת בעלמא קי"ל דתפסי קידושין, אלא דבאשה זו לא תפסי מחמת ערות אחותו]
- 2 ויל' דעיקר ממזר כתיב באשת אב, דהוה דאי [אלא דילפי' מיניה לעכו"ם].
- 3 והמנח"ח כתב עוד דמי לא עסקינן דנתעברה בזנות, וא"כ ניזל בתר רוב העולם דאינם מצרים. [ודן האם חיישינן שמא אזלה לגביה, עכ"פ מדרבנן. ויל"ד דתליא ברוב בני העיר, ולא רוב העולם, ואכ"מ].
- 4 והמנח"ח לא פי' האם כוונתו אף למ"ד עובר לאו ירך אמו, או דקאי למ"ד ירך אמו. [ועי' רש"ש סז. דכתב עיקר הסברה לגבי כהונה].
- 5 והמנח"ח כתב כן לגבי מצרית, ויל"ד עמונית מעוברת שנתגיירה, האם הבן עמוני, או דכיון דהיא מותרת, אף הוא לא גרע. [ונח' בזה הקובה"ע וחי' ר' שמואל ע' בסמוך].
- 6 אמנם הגר"ח [איסור"ב טו] כתב דאינו 'משפחה לוי', דמשפחה תליא באב, אלא חלות דין לוי. [ויל"ד האם עמוני תליא במשפחה].
- 7 דמנין הדורות הוה נידון בפ"ע. [ועוד דנו האחרונים דבעודו במעי אמו אין עליו שם עמוני, א"כ השם עמוני שבו הוא מחמת לידת אמו. ושפיר הוה דור שני. ועי' בסמוך].
- 8 ובב"ש [ד ח] כתב דגר מצרי שנשא גיורת עמונית, יש קידושין ויש עבירה והולד הולך אחר הפגום.

אבל רש"י [קידושין סז. ד"ה בנה] כתב דתרווייהו 'להם' קרינן ביה, הוא מצרי והיא מצרית.^{3,2} ותוס' [שם, וכן בתוס' ר"פ בסוגיין] ביארו דקרא איירי בב' עממים אחר הפסול שבכל עם ועם, אבל כששניהם עם א' לא שייך לומר כן. והאחרונים ביארו דכיון דשניהם מצרים, יש שם מצרי על הבן, והיתר מנין הדורות וריחוק מהעכו"ם הוה נידון בפנ"ע.⁴

והאחרונים הביאו דמבואר דאף מצרי שני יש עליו 'שם מצרי' [ומדינא אף בנו הוה מצרי, אלא דיש היתר של דורות]. ולכן נחשב דהבן נחשב נולד מעם א', וכאן אין היתר של דורות מחמת אמו. אבל בפשוטו בגמ' סט. משמע דאין לו כח לפסול את הבן [ולכן בתו כשירה לכהונה].

והאבנ"מ [ד ה] כ' דלב' הפי', סוגיין במצרי שנשא מצרית, אבל ישראל שנשא מצרית, אף לרבה בר בר חנה הולד מצרי שני. אבל הביא דהריטב"א [קידוש' סז] כתב ישראל שנשא ממזרת הולד כשר לרבה בב"ח. [ול"ל הלך אחר הפגום].

מתיב רב יוסף ר' טרפון אומר יכולים ממזרים ליטור וכו'. שאני התם וכו'. וצ"ב הה"א, דמשמע דאף בלא דין האשה וילדיה אמרי' דהולד עבד ולא ממזר, ואמאי אין בו פגם ממזרות, אחר הפגום.

תני ראשונה. והפי"ע הבא דבירושלמי מנימין לא אמר שישא מצרי שני, ור"ע השיבו דישא למצרי שניה [דוקא], כדי שיהא מותר.

כי אתא ר' דימי וכו' בתר דידה. פרש"י [ד"ה בלידה] הלך אחר האם. הרמב"ן כתב דקים לגמ' דטעמיה משום דבתר אימיה שדינן ליה, בין לקולא ובין לחומרא, דאל"כ אמאי תליא בעובר ירך אמו. וה"ה מצרי ראשון שנשא מצרית שניה, בנה שלישי.

אבל הרמב"ם [איסור' יב כ] כתב דאזלי' לחומרא, ומצרי שני שנשא ראשונה או ראשון שנשא שניה, הולד שני שנאמר בנים אשר יולדו להם, הכתוב תלאן בלידה. וה"ה ביאר דס"ל דסברת ר' דימי הוה רק לחומרא [והביא דרש"י והרמב"ן פליגי]. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דהרמב"ם פסק כרבינא, בע"ב דהולד אחר הפגום⁵, ופליג על ר' דימי ורבה בר ב"ח. וכ"כ הגר"א [ד יג בחד לישנא].⁶

וכן רש"י לעיל עו: [וכן סוטה ט.]. והשעה"מ [שם] הקשה דרש"י סותר למש"כ בסוגיין. וכתב דבתר דגלי קרא דתלאן בלידה, ולא תליא במשפחה, א"כ חל הדין אחר הפגום. ובמסקנא רש"י ס"ל כרמב"ם, ודלא כמ"ש ה"ה.

והגר"א הביא סייעתא לזה, דאמאי לא נשא מנימין עצמו מצרית שניה. [ודחה דעובדא כך היה, וקושיית הגמ' רק מבנו שישא בעתיד].

א"ל אב"י וכו'. ואילו מדברי רב דימי משמע דעובר ירך אמו. [והחז"א ביאר דבעודה מעוברת הוה כאמו מצרי שניה, וע"י הלידה איתפלג דור⁸]. והקר"א כתב דבכל פסולין לא אזלי' בתר ירך אמו, אלא לענין מנין דורות. וכ"כ החז"א⁹.

תוד"ה אלא. שרוצה ליישב דברי רבא אפי' לר' יוחנן. והריטב"א כתב דקו' הגמ' דקים לה

והאבנ"מ [ט] תמה דקהל גרים לא איקרי קהל, ואינה עבירה [ואפי' הכי אחר הפגום]. [ומדברי הבי"ש מבואר דאף בגיורת נחשב עבירה ופגם].

1 ודוקא בישראל שנשא מצרית או מצרי שנשא ישראלית, דרש"י 'להם' הלך אחר פסולין.
2 אבל הדין אחר הפגום, אף דליכא עבירה. והאבנ"מ [ד ח] הקשה מנלן הא, דקרא איירי במקום עבירה. ותי' דכיון דאמרי' אחר הפגום אף במצרי דהוה חייבי עשה, וחייבי עשה לא נחשב 'עבירה', אלא חייבי לאוין.

3 ויש שפירשו כוונת רש"י ע"ד הנ"ל, דלא נחשב 'פגם', כיון דהוה אותו שם אומה.
4 ובמשנת ר' אהרן [כד ו] האריך לחקור האם היתר הדורות נקבע משום דהפסול נמשך ממנו [ובזה נח' בסוגיין האם פסול נמשך מהאב או מהאם], או דאף כשיש פוסל מצד אחר יש מכשיר של דורות, והוכיח כן מתוס' [ד"ה ה"א] דמעוברת שנתגיירה אין הפסול מחמתה, ואפי' הכי מהני נחשב מנין דורות.

5 ועפ"י כתב בחי' ר' שמואל דמצרי שני שבא על עכו"ם משאר אומות, היה צריך הבן להיות מצרי ראשון [דמקבל שם מצרי, ובעכו"ם אין היתר דורות]. [אבל הביא דבשו"ע [ד ה] מבואר גר מצרי הבא על עכו"ם, הולד אינו מצרי, כיון דאינו מתייחס אחריו].

6 וכתב הגר"א דהוא דלא כמו שתוס' קידושין נדחק לחלק בין עם א' לב' עממין [ואף דרבה בב"ח ור' דימי ע"כ ס"ל כן].

7 וכתב דבזה ניחא הלשון 'כי אתא', דפליג אדלעיל. [והאחרונים הקשו דבגמ' קידושין סז משמע דרבינא לא פליג אר' דימי ורבה בב"ח].

8 לדעת הרמב"ם דאמרי' כן אף לקולא. ולדעת הרמב"ם ביאר דע"י דירך אמו ראוי להחמיר שיחשב כשני אגב אמו. [אבל לידה ל"מ להחשב איתפלג דרא כלפי צד אביו].

9 ד[יא] דהכא לאו משום יחוס בתר אביו או אמו, אלא דההיתר נעשית מחמת ריחוק הדורות.

דבהא הלכה כר' יוחנן. וכתב דהגמ' לא מקשה מדברי ר' יוחנן דהפריש חטאת וכו', דלא ק"ל ההלכה בזה. וע"ל ה"א היא כרבה בב"ח, ורבה דאמר דרב דימי דביתר אימיה שדינן.

ותוס' [ב"ק מז. סנהדרין פ:] האריכו דקיי"ל דעובר ירך אמו. אבל הביאו דעת ר"ת דקיי"ל דעובר לאו ירך אמו [וכ"כ הריטב"א בסוגין].

משום דר' יצחק דבר תורה וכו' פרש"י הכא אוקימנא אדאורי'. [דאי"צ שוב טבילת גירות]. והתו"י כ' דמשום מעלת גירות אוקמוה רבנן אדאורייתא [וצ"ב במה תליא ב'מעלה²]. והריטב"א כ' דהכא מילתא דלא שכיחא אוקמא אדאורי'.

כולן. האחרונים [רע"א מקואות א יב, מנח"ח קעה³] תמהו דהרמב"ם ושו"ע השמיטו הך דין, דיש דין חציצה בכולן. והאחיזר [ג לג] נקט דהוה בכלל הלכה למשה מסיני דכולו חוצץ⁴. והגר"ז [הל' מקואות ב טו] כתב ליישב דכולו אינו מדין חציצה, אלא דנחשב דאין כאן ביאת מים. משא"כ ברובו דחשבינן דהביאת מים שעל מקצתו חשובה כביאת מים על כולו⁵, אלא דיש הלממ"ס דחציצה. אבל בכולו אין ביאת מים כלל⁶. [אבל פשטות הראשונים משמע דהוה גדר חציצה, ע' בסמוך].

ובקובה"ע [הוס' ד] הקשה דמין במינו אינו חוצץ. ותי' דמ"מ הוה כהפסק אויר, ולא עלתה לו טבילה. משא"כ כל חציצה הוא משום דבטל לגביה הגוף. והאם אינה מתבטלת לגבי עובר⁷. ועוד הקשה נימא דרוב ככל [עי"ש].

עח: מעוברת שנתגיירה

שאני עובר דהיינו רביתיה. ר"א מן ההר פ' דהוה גידולו ולא הוה חציצה⁸.

ומשמע מסוגיין דלמ"ד עובר לא וירך אמו בעי מעשה טבילה וגירות נפרדת לעובר, והאבנ"מ [ד ב] כתב עפ"י דכשהגדיל יכול למחות, וכדין גר קטן. ורע"א כתב דיכולה להתנות דלא הוה גיור לעובר.

והדגול מרובה [י"ד רסח] נסתפק האם הבי"ד לא ידעו⁹ שהיא מעוברת, האם מהני גירות האם לעובר.

ותוס' [כתובות יא, וסנהדרין סח:] כתב דגר קטן מהני רק מדרבנן משום זכין, אבל משכחת גר קטן דאורייתא במעוברת שנתגיירה¹⁰, דבנה אי"צ טבילה והוה גר מהתורה. ורע"א [כתובות יא.] תמה דכיון דקיי"ל דעובר לאו ירך אמו, א"כ בעי גירות בפנ"ע על העובר, ומדין זכין, [ולמש"כ תוס' דקטן ל"ל זכייה דאורייתא] מאן משוייה לגר¹¹. והחז"א [ד ט] כתב דאף למ"ד לאו ירך אמו, ויש לו זכויות כגוף נפרד, אבל חיי האם הוה חייו, ומהני ריצוי אמו לריצוי ידיה, אלא דצריך טבילה בפנ"ע¹². והקה"י [כתובות יג] כתב דמבואר בגיטין כג: [עי"ש בראשונים] דמהני

1 והחז"א כתב דכ"ד הרמב"ם [פסה"מ ד ו], אבל הביא דהלח"מ שם ת' בענין אחר.

2 ובשאר חציצה אין חילוק בין גירות לטבילת טמאים, וכדלעיל מז: אלא הכא משום דלא אפשר.

3 והמנח"ח כתב דלראשונים דנים את רוב השער בפנ"ע לחציצה, א"כ ה"נ כל השער יחשב חציצה דאורי'.

4 אבל הביא מהר"א הלוי דהא דכולו חוצץ הוה משום הדין דרבנן, כיון דמקפיד לסלק הרוב מעליו. [וע' קובה"ע הוס' ד שדן שמקפיד משום הדין לא נחשב מקפיד]. והאחיזר תמה דבסוגיין מבואר דאף בעובר חוצץ, ואף שהקילו בחציצה דרבנן.

5 והגר"ז נקט דכשיש חציצה על הרוב, סגי בביאת מים במיעוט [אבל עכ"פ בעי שכולו בתוך המים, דאם שערה אחת לא נכנס למים, חסר במעשה טבילה]. אבל יש לפרש דכיון דהחציצה נטפל לגוף, מהני ביאת מים ע"ג החציצה [וכמ"ש הקובה"ע], ונחשב ביאת מים על כולו. [ונפק"מ בזה אי בעינן ביאת מים על כל החציצה].

6 ולפ"ז סברת הגמ' דרביתיה אינו סברא בגדרי חציצה, אלא דנחשב כגוף א' לענין ביאת מים.

7 ומ"מ משמע בגמ' דאילו היה רק רוב, אינו חוצץ, וצ"ב דהפסק אויר פוסל אף במיעוט.

8 והמרדכי [הל' נדה תשנא] הביא מכאן דבדבר שנעשה משום סכנה אינו חוצץ, דהוה רביתיה.

9 ומעשה הגירות תליא בדעת הבי"ד. [וע' מש"כ בזה לעי' מו:]. [וכע"ז יל"ד כשהאם אינה יודעת דמעוברת].

10 והריטב"א שם כתב כמ"ד דעובר ירך אמו. אבל התוס' הרא"ש [שם] כתב דמהני טבילתו מדין היינו רביתיה, ומבואר מדבריו דמהני מדאורייתא אף למ"ד לאו ירך אמו. [אמנם יש לדחות דלמסקנא אף למ"ד ירך אמו מהני משום טבילת האם, והיינו רביתיה].

11 והחז"א הקשה א"כ הוה גר, וכקטן שנולד, ואמאי יש לו שאר האם [לקמן צז:]. [ויל"ד דהלידה הוה אחרי הגירות, ושפיר הוה ישראל].

12 והביא כע"ז לענין חטאת מעוברת, דאף למ"ד לאו ירך אמו, מהני זריקת דם [דאמו] עובר שניהם, והוה

שחרור ע"י יד אמו, ונחשב יד אמו כידו. וה"נ מהני דעת אמו עבור גירות ידידה [והוה כעין אפוטרופוס למעשה גירות ידידה].

והרמב"ן [לעיל מז:]: הוכיח מהכא דמהני טבילה ואח"כ מילה [וכן הקשה בתוס' שם], דטבילה בעודה מעוברת, ומשמע דאף כשנולד זכר [וצריך מילה לגירותו]. והאחרונים הביאו דלא נגמר הגירות עד המילה¹. אבל תוס' [שם ד"ה מטבילין] תי' דאכתי לא חזי למילה, והריטב"א [שם] ביאר דבמעי אמו הוה כנקיבה דלא מעכב מילתו, וכשנולד מלים כישראל². ורע"א [בשו"ע] כתב דכן סתימת הפוסקים דא"צ למולו לשם גירות.

אבל לרמב"ן לא נגמר הגירות עד המילה, והאחרונים הקשו דלקמן צו: מבואר דמעוברת שנתגיירה, הולד מתייחס אחר אמו [ואסור בקרובי אמו מדאורייתא], ואמאי לא אמרי' כקטן שנולד כיון דמחוסר מילה³. והאמר"מ [כז ו] כתב נהי דצריך גירות, יש צד ישראלות בלא גירות. והגר"ט [כתובות] כתב דכיון דנולד מישראלית יש לו יחס ומשפחה של ישראל, ואף שחסר לו גירות לקדושת ישראל.

באומות הלך אחר הזכר⁴. פרש"י לענין לא תחיה כל נשמה. ותוס' [סוטה ג: ד"ה למשרי] כתבו דמהכא נפק"ל דבאומות הלך אחר הזכר [לענין יוחסין]. דאף דעיקר קרא כתיב לענין לא תחיה, ילפי' מיניה דהוה בגדר אומות⁵. וכ"פ הרמב"ם [יב כא] ושו"ע [ד ז] דאף לענין מצרי ועמוני בגיותן הולכים אחר הזכר, וכן מבואר בירושלמי.

והרמב"ם [עבדים ט ג] הביא מהך דרשא דעכו"ם שבא על שפחה כנענית הבן עבד, דכתיב אשר הולידו בארצכם. אבל עבד כנעני שבא על עכו"ם, אין הבן עבד דכתיב אשר הולידו בארצכם, ועבד אין לו יחס. והראב"ד השיג דאדרבה מבואר בסוגיין דאזלי' בתר הזכר, ואיירי לענין לא תחיה כל נשמה. אבל ברמב"ם משמע דילפי' דהוא כבר עבד [ולא שראוי לקנותו]. וע' כס"מ ולח"מ.

הלך אחר הפגום

אילימא במצרי שנשא עמונית, מאי פגום אית בה. [יל"פ כוונת הגמ' דלא יתכן שהבן יהא עמוני, דבא מכח אמו שמוותרת. ולפ"ז אף בעכו"ם הבא על עמונית הבן כשר, וכ"כ בחי' ר' שמואל. אבל לדברי הקוב"ע כוונת הגמ' דלא שייך הדין 'הלך אחר הפגום', כיון דהאם מותרת, ובמקום דליכא פגם שייך למשפחת אביו. אבל אילו יתייחס אחריה, יחשב עמוני ואסור, ועכו"ם הבא על עמונית הולד עמוני. ועי' מש"כ בזה לעיל].

אלא בעמוני שנשא מצרית, אי זכר שדייה בתר עמוני. בפשוטו משמע דהוה עמוני, ולא מצרי. והאחרונים חקרו בגדר הדין אחר הפגום, האם ע"י שמקבל דין פגם מאמו, כבר אינו מתייחס אחרי אביו. או דנוסף בו דין הפגם, ולעולם מתייחס גם אחרי אביו.

והאחרונים דנו דעפ"ז י"ל דלוי הבא על ממזרת, כיון דהבן פגום אחריה, לא יחשב לוי. ובקוב"ע [מד ד] הביא תוספתא [ח א] דלוי שנשא נתינה או ממזרת, הבן אינו מקבל מעשר⁶. וחקר האם הוא משום דהממזרות מפקיע את השם קהל, ומשפחת לוי⁷. או משום הלך אחר הפגום, דאינו מתייחס אחרי אביו⁸.

קרבן א'. וסיים דאנו אין לנו אלא מה שאמרו חכמים בגדרי הדברים לענין מה נחשב לעצמו, ולענין מה מעשה אמו.

1 אבל החז"א כתב דכוונת הרמב"ן דאם איתא דטבילה קודם מילה ל"מ, א"כ לא היה מהני טבילתו. אבל לעולם טבילת אמו גומרת בו.

2 אבל היה אפ"ל דכוונת התוס' אף בתי' דבעי מילה לגירות, אלא כיון דלא אפשר הסדר אינו מעכב [ועי' מש"כ לעיל שם].

3 ועוד הקשו האחרונים [אף בלאו המילה], כיון דמבואר בסוגיין דהוה גר ע"י טבילת העובר, א"כ נימא כקטן שנולד ואמאי מתייחס אחרי אמו. [וה"ל דמ"מ נולד מאמו אחרי שנתגיירה, ודין כקטן שנולד מהני רק כלפי יחס שהיתה קודם].

4 ומבואר דמחזיקין ליה באביו, ולא אמרי' דעכו"ם שטופי זימה הם, ע' לקמן צח. [ואפשר אחרי שנולד והוחזק כבנו, מהני חזקה זו].

5 אבל האר"ש [איסור"ב יב יט] דייק [מרש"י] דמשמע דעכו"ם עמוני שנשא משאר אומות לא אמרי' דבאומות הלך אחר הזכר, דאין לעכו"ם יחס לאב. [אבל הביא דברמב"ם ושא"פ מבואר דלא כן].

6 וכן הביא מהגמ' גיטין נט: דלוי ממזר אינו עולה כלוי. והקשה מזה ע"ד שו"ת הרשב"א [רא] דדן שממזר כהן יחשב כהן.

7 ובמשנ"ל [איסור"ב יט ה] נסתפק אפי' בכהן שנשא מצרית שניה, דהבן ישראל כשר [ולא שייך בזה אחר הפגום], שמה אינו כהן. [והמנח"ח רסד יא תמה עליו].

8 ובקוב"ע [מד ד בסוגריים] כתב דלכאורה בזה נח' ר' טרפון ור"א [קידושין סח] בממזר שנשא שפחה, האם הדין הלך אחר הפסול משנה סדר היחס, או רק מוסיף פגם. [ונקט דסברת ר"א דע"י הדין הלך אחר הפגום, נוצר יחס לאביו, אף דבכל שפחה אין יחס]. וכתב דלפ"ז י"ל דהתוספתא כר"א, ודלא כהלכה.

אבל החלק"מ [ד כב] ובי"ש [לה] כתבו דגר עמוני שבא על ממזרת, הבן עמוני ממזר. והמנח"ח [תקסא] כתב דנפק"מ דלוקה ב'. ומבואר דאף דמקבל הפגם מאמו, ג"כ מקבל הפגם מאביו, א"כ לכאורה הבן הוה מצרי ועמוני.

והאחרונים דנו דמ"מ י"ל דמצרי במקום עמוני אינו פגם, ולא יהא הדין הלך אחר הפגום. ועוד יל"ד דחס ב' אומות סותר זל"ז. [וע"ע חי' ר' שמואל קר' פסולי קהל ז].

ממזרת לאחר י' דורות. ובתוס' הרא"ש [בע"א] כתב דמצרי שנשא ממזרת עשירי, הבן ממזר, דהולד הולך אחר הפגום. [ואף דממזרת עשירית ראוי שולדה יהא כשר, מ"מ נחשבת פגום כלפי הבן, והוה ממזר זכר דאסור לעולם²]. ויל"ד ממזר עשירי שנשא ממזרת ראשונה אי אמרי' אחר הפגום וכו'. [ומסתבר דדמי להיתר מצרי, וע' לעיל, אלא דבממזר ליכא קרא תלאן בלידה, ויל"ד האם גדר היתר דורות דמי למצרי].

ממזרא לא חיי. פרש"י שלא יטמעו כשרים בדורותיו. ובפשטו משמע משום איסור ממזרות, והאחרונים הקשו דקי"ל דספק ממזר מותר. והמהרי"ט [ב י"ד א] כתב דמותר בתורת ודאי דינו כספק ערלה בחו"ל דספיקן מותר, דכתב הר"ן [קידושין טו: בדה"ר] דהותר כל הספיקות, ומותר אפי' להאכיל למי שלא יודע ואילו בשאר איסורין עובר בלפני עוור. ובספק ממזר אף היודעו אינו חייב לגלותו, דאין כאן מכשול כלל, וקשה אמאי לא חיי. והחז"א [א לד] הוכיח מכאן דחשיב תקלה, ודלא כמהרי"ט. וכתב דמ"מ חייבין בי"ד להשתדל לחדש איסור, ולהודיע שהם ממזרים.

ובקוב"ע [נח ב] הביא בשם ר' שמעון לחדש דהיתר ספיקות שייך רק לאחר שנולד הספק, ואף דבמקום ספק אמרי' דמותר, אבל למי שאינו מסתפק לא חל תורת היתר, ונחשב מכשול³. והקוב"ע הקשה ע"ז דהר"ן [קידושין ל: בדה"ר] דאינו רשאי לגלות משפחה שנטמעה [כר' יוסי], ומשמע דהוה היתר ספק ממזר [אף דלא נודע ספיקו]. וע"כ דאף דהותר ספק ממזר מ"מ אינו מיוחס, ולכן לא יחיה.

לא חיי. הבית שמואל [ב יח] הביא בשם ספר חסידים דאינו חי י"ב חודש⁴, דומיה דטריפה דאינה חיה. וכתב דמשפחה דנטמעה אפשר שהיה ידוע במקומו, אלא שהלך למקום אחר. והחז"א [א לד] הקשה דמ"מ כשמגיע למקום שאינו ידוע, האיך חי עד שנטמעה. ועוד הק' החז"א היכי דמי ידוע ואינו ידוע לג' דורות, והרי אילו הדור השני אינו ידוע, אמאי יחיה. ואם ידוע אמאי לא יחיה. וכתב ואפשר דפוסקים לממזר הראשון דורות, ולא תליא בהצלת הטמיעה⁵, ואם נתערבו תוך ג' דורות נתערבו, ולאחר ג' דורות לא חיי.

והשעה"מ הקשה [בגמ' חולין יא] איתא [דלולי גזיה"כ דדין רוב] מנא ידעינן מי אביו, והא אילו אינו אביו הוה ממזר, ולא חיי⁶. [והאחרונים דנו דיל' דאמו נבעלה לעכו"ם, וכמ"ד לעיל מה דאינו ממזר]. והאחרונים כתבו דמ"מ יתכן דיש עדים בשום מקום, ולכן חי.

על שאול שלא נספד כהלכה. והמהרצ"ח הקשה דבכל המקרא לא מצאנו הספד מלבד הספד דוד על שאול⁷.

הגמ' בסנהדרין [מו:]: מסתפקת האם הספד הוא משום כבוד המת או כבוד החי, ונפק"מ אם היורשים לא רוצים. ובתוס' [ד"ה הספידא] הביאו מסוגיין דהיה תביעה על שלא הספידו את שאול, ואף דכלל ישראל מחלו על כבודם דלא הספידו. ותי' דלא מחלו, אלא דיראים היו מפני דוד להראות שמצטערים על שאול. ועוד שאני מלך דהוה בזיון טפי גביה. [ובמקום בזיון המת, תליא ג"כ במת].

1 וכמו במצרי שני [וע' מש"כ בזה בע"א].

2 ועי"ש בת"י דנסתפק בזה. [ולכאורה זה כוונתו, שהרי מבואר בהדיא דממזר זכר אסור לעולם, אלא דדן כשבא מכח ממזרת עשירית].

3 והא דמותר להאכיל את חבירו שאינו ידוע ספק ערלה, צ"ל דכיון דהמאכיל יודע, נחשב הכרעת הספק אף למי שבא מכוחו. [אבל ממזר דאינו ידוע, לא היה ספק לשום אדם, דמי שיודע שהוא ממזר, יודע איסור. ומי שנוקט בסתמא דאינו ממזר, מותר מדין מהיכי תיתי, ולא חל היתר ספק ממזר].

4 והחז"א כתב דמשמע דלא תליא ברה"ה ויוה"כ, אלא כך הוא המדה. ואף אם יש לו זכות לא מהני.

5 דהרבה שלוחין למקום לזווג ממזרת, או למנוע זרע.

6 ובקוב"ע כתב דלולי דין רוב, כל א' הוה בגדר ספק ממזר, ונתעורר הספק, וע"פ דברי ר' שמעון הותר.

7 ותי' דכל הספד הוה התעוררות הנפש לעורר בכי [ול"ש בזה לשון מסויים], אבל דוד שקינה קינה מיוחדת, מוכח דלא החשיבו, ובזה הוה זלזול בכבודו.

עט.

אמר ג' סימנים יש באומה זו וכו' כל שיש לו ג' סימנים אלו ראוי לידבק. הרמב"ם [איסור"ב יט יז וכן בשו"ע ב ב] פסק דכל מי שיש בו עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל חסד חוששין ביותר שמא גבעוני הוא. והב"ש [ב ה] כתב דאפי' יש לו רק סימן א' סגי, וראוי לידבק בו. אבל המגיה לביאור הגר"א כתב דאפי' בא' מהם חוששין, ודייק כן מהא דהרמב"ם מנה ד', וע"כ דאכזריות או שונא הבריות [דשניהם שלילת הרחמנות], ואו או קתני.

והא כתיב לא יומתו אבות על בנים וגו'. תוס' ע"ז [לו: ד"ה דכתיב] כתב דאסיפא דקרא סמיק, דכתיב איש בחטאו יומתו. אבל רישא דקרא מוקמי לה בגמ' סנהדרין כז: בעדות אב על הבן. אבל בריטב"א [ע' בסמוך] מבואר דדרשי' דלא יומתו אבות על בנים.

מוטב שתעקר וכו'. הריטב"א פ' דהוה הוראת שעה, ולמגדר מילתא שרי. וב"ד מכין ועונשין שלא מהתורה. ואין זו עקירה ממש, אלא שתעקר לפי ראות בני אדם.

אות אחת. הריטב"א כתב לאו דוקא אות א', דמקרא מלא הוא [דלא יומתו וגו']. א"נ לא עקרינן אלא 'ל' ו'א' דבנים לא יומתו על אבות. ו'א' אינה נהגית. ואין ספק דז' אלו דקלטום ארון חייבי מיתות היו מצד אחר, ונתגלגלה להם חובה זו עכשיו וכו'.

והא כתיב לא ילין נבלתו וכו'. המהרצ"ח הביא דהרמב"ם [מלכים ג י] פסק דמותר למלך להרוג, ותולה ומניח תלויים ימים רבים להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם. ומשמע דרק בהרוג ב"ד נאסר, ולא בהרוג מלכות, ולפ"ז לא היה איסור בסוגיין.

נתאספו לישראל ק"נ אלף וכו'. תוס' לעיל [כד: ד"ה לא] הקשו דלא קבלו גרים לא בימי דוד וכו', וכתבו דמעצמן נתגייירו, כדאשכחן גבי מרדכי רבים מעמי הארץ מתייהדים. [משמע בלא ב"ד]. אבל הרשב"א כתב בב"ד של הדיוטות, וקיי"ל דבדיעבד כולם גרים.

וכ"כ הרמב"ם [איסור"ב יג טו] כתב דהיו מתגייירים בפני הדיוטות², וב"ד הגדול היו חוששין לא דוחין אותם שהרי טבלו, ולא מקרבין עד שתראה אחריתם. [ובפשוטו משמע דכל גירות לשלחן מלכים מיתלא תליא מה יהא בסופו, אבל בהלכה יז כתב דמאחר שטבל, אפי' חזר ועבד ע"ז הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו. וע' מש"כ בזה לעיל].

ועוד ת' הריטב"א דהא דאמרי' לא קבלו היינו בסתם, דמסתמא אינם עושים אלא מפני פחד מלחמת דוד ושלחן מלכים ועושר שלמה. אבל קבלו את אלו, שהוכיחו שנתגייירו מפני שראו קדושת התורה ויושר חוקיה ומשפטיה.

נתינים

תוד"ה ונתינים. והשתא פריך דמשה גזר עליהן עבדות, ואסור משום לא יהיה קדש. כוונת תוס' לתרץ דאף דלא מצאנו דמשה גזר חתנות, מ"מ הגמ' מקשה דע"י שגזר שעבוד נאסרו. והפנ"י [כתובות כט]. ביאר דע"י שגזר עבדות נאסרו מדאורייתא, דחל עליהם שם עבד. ובקוב"ש [כתובות פ] הקשה כיון דכבר נתגייירו, איך יפקע יהדותם ע"י הפקר ב"ד. וכתב דצ"ל דגזרו קודם שנתגייירו. [ובזה תוס' נסתפקו ב'ועוד יל"פ' האם לרש"י הוה עבדות ממש, ובכלל לא יהיה קדש]. אבל האחרונים כתבו דיל"פ כוונת התוס' דגזרו מדרבנן דדינם כעין עבדות, והוה איסור לא יהא קדש כעין דאורייתא. [ותוס' נסתפקו האם הוה גזרו דהוה עבדים לכל מילי, או דהוה תקנה בעלמא].

ועוד כתב הפנ"י דכוונת רש"י דדוד גזר עליהם עבדות, דאל"כ לא שייך שיחול עליהם פסול חיתון לכל דורותיהם. אלא כיון דהוה עבדים, אינם בכלל גרים וחל עליהם פסול חיתון. אבל כתב דאינן עבדים גמורים [ולכן תפסי קידושין], דאינו קנין הגוף אלא שעבוד בעלמא. [וצ"ב]. וכתב דמ"מ היינו כלפי בניהם שמתגייירים מחדש, וכמ"ש הראב"ד. ובזה גזר דוד דא"א להתגיייר.

בא"ד ועוד יש לפרש. ולפ"ז אין דינם כעבדים לכל דבר, וניחא הא דיש להם קנס. ומשמע הטעם דהוה שעבוד, ולא גזר קנין עבדות. והריטב"א כתב דגזרו עבדות, ומיהו אינו כשפחה גמורה דאין לה קנס, דזו אין גופה קנוי לאדון ויש לה קנס.

בא"ד ואין נראה לר"ת דמדאורייתא אסירי בלאו דלא תתחתן, כדמסיק רבא וכו'. אבל

1 והאחרונים כתבו דלדעת תוס' [ע"ז, הנ"ל] דדרשי' בחטאו יומתו, ניחא דהוה אות א' בחטא'ו.
2 וה"ה כתב דהיינו ב"ד הדיוטות, אבל הכס"מ כתב דהוה הדיוטות שאינן ב"ד [וגרע מב"ד מדיוטות בזה"ז דעושים שליחות קמאי].

הבעה"מ הוכיח מסוגיין דקי"ל כל"ק דרבא, וכ"מ דעת הרמב"ם [הו' לעיל עו.]. והרמב"ן [עח: ובלמחמות] כתב דדור ראשון אסור מה"ת, אבל דורותיהם לא, דאיסור לא תתחתן לא מנה בו הכתוב דורות. [ומבואר דנח' ר"ת והרמב"ן האם אמרי' דכיון דאסרה תורה פסולי קהל, דלר"ת הוה לדורות, כיון דהתורה לא התירה. ולרמב"ן אין מקור לאסור. וע' לעיל עה: גבי פצוע דכא. אמנם עח: מבואר דממזר בעי לפותא דלעולם].

וכתב דבסוגיין גזרו שעבוד עליהם, וממילא אסורים כדן עבדים. אבל כשיפקע שעבודם פקע איסורם.

והרמב"ן הביא בשם הראב"ד דהגבעונים בתחילה נתגיירו לשם גירי אריות, ולכן אסורין סתמן כתחילתן. ויהושע גזר שלא לקבל מהם גרים לעולם. אבל אם חזרו ונתגיירו, וקבלום ב"ד אסורים מדרבנן. וכ"כ המאירי כתובות כט.

וכע"ז כתב הפנ"י [שם] לדייק מדברי רש"י [ד"ה מחוטב] דכתב דלאו בכלל ישראל נינהו ולא בכלל גרים, וביאר דלא הועיל להם הגירות אלא להוציאם מכלל עכו"ם, אבל לא באו לכלל ישראל. ולולי הגזירה היו רשאים להתגייר, ובניהם יהיו מותרין לקהל. ובזה גזר דוד שלא לקבלם.

בא"ד [בע"ב] נתיני וכו' ובשפחה אסור משום לא יהיה קדש וכו'. אבל הבי"ש [ד לה] כתב דלדעת הרמב"ם [איסור' ב יב יא, יג] דאיסור ישראל בשפחה הוה דרבנן, א"כ גר עמוני מותר בשפחה [ובחלק"מ ד כב נסתפק בזה]. והשעה"מ הביא דהרשב"א [עז:]: מבואר דמצרי מותר בשפחה, ואף דס"ל דאיסור שפחה דאורייתא. מ"מ פסולי קהל לא נאסרו בזה, וכקושיית התוס'.

עט:

חלק מזבח מי יתיר. יל"ד האם כוונת הגמ' דלא מהני הפקר ב"ד להפקיע ממון הקדש, או דלא היה ראוי לעשות כן.

תוד"ה בימי. אין זה מבטל דברי ב"ד חבירו דהפקר ב"ד הפקר. וכ"כ רש"י. והריטב"א ביאר דמפקירים ישראל זכות שיש להם עליהם, וכמפקיר עבדו, וממילא אשתרי איסור חתנות שבהם. ואפי' למ"ד מפקיר עבדו צריך גט שחרור, הכא אינם עבדים קנויים אלא כעין עבדים. והרמב"ן ורשב"א כתבו דאף לצד דהוה איסור חתנות דרבנן מהני הפקר, דלא גזר איסור בהדיא לבא בקהל, אלא גזרו עבדות, וממילא איפסיל לקהל.

סריס חמה. פרש"י ממעי אמו. והרמב"ם בפיה"מ פי' דהוה סריס משעה שיצא לאויר העולם. אבל הערוך פי' דכיון דנעשית ע"י קדחת [וכדאיתא בגמ' פ.].

והקרא הביא מהירושלמי דאם הושיט ידו למעי אמו וסרסו דלא נחשב שעת הכושר. והקרא הקשה דאף קטן אינו מוליד, ואם נסתרס בקטנות אמאי נחשב בר הקמת שם, וע"כ דכל שלא היתה מתחילת בריתו נחשב שעת הכושר.

ר"א יש לו רפואה. בקובה"ע [ס א] ביאר נחשב 'בר הקמת שם' [וכמ"ש תוס' [כ. ד"ה יבם] דסגי שהיבם ויבמה ראויין להקמת שם], אלא דפומיה הוא דכאיב ליה². אבל כשאין לו רפואה נחשב לאו בר הכי.

ובקובה"ע [ח יח] הביא מדברי הרמב"ם [איסור' ב א יא] דסריס חמה הוה משמש מת, והקשה דבתוס' [נג: ד"ה שאנסוהו] כתבו דמשמש מת לא קנה ביבמתו. ודן דמסתבר דאף פצוע דכא הוא כן³, וכתב דשמא הרמב"ם לא קאמר אלא במי שנולד כך, ולא שנסתרס אח"כ⁴.

מכדי שמעי' לר"ע וכו' וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום. פרש"י דסריס אדם מחייבי לאוין וכו'. והקרא ועורל"נ הקשו דסריס בידי שמים היתה לו שעת הכושר, ומותר לבא בקהל, ואמאי לא העמידו את הברייטא בזה.

ורש"י פי' דלא רמי קמיה ואבראי קאי, וקאי באיסור אשת אח. [ופטורה אף מחליצה]. ותוס' והראשונים [לעיל ט.]. הקשו אמאי לא אמרי' עשה דוחה ל"ת, וכקושיית הגמ' ג: דנימא

1 אמנם לכאורה יחשב פצוע דכא, דהוה בידי אדם, ויפסל.

2 [ע' לע' סו. ותוס' מד.].

3 וכתב דצ"ל לפ"ז [דלמ"ד משמש מת בעריות פטור] הלאו דפצוע דכא אמרי' דבהכי חייב רחמנא.

4 ואפשר דאין כוונת הרמב"ם בכל סריס, אלא דיש נולד סריס דאינו מתקשה [והאחרונים לא הביאו סימן זה להוכיח דאינו סריס].

דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. ויסוד תי' הראשונים דחייבי לאוין לר"ע כעריות ו'פטורין' מיבום [ועי"ש בראשונים מהיכן ילפי' כן], ול"ש עדל"ת.

אבל בתוס' הרא"ש כתב דקושיית הגמ' דלא תפסי קידושין [דראשון], ולא היתה אשת אחיו מעולם. דמשמע דאיירי דהיה פצוע מעיקרא. אבל לרש"י צ"ל דבשעת קידושין היה כשר, וכשנפצע לא פקע קידושין.¹

ורע"א [מט:] הקשה **דברש"י** [מט:] משמע דאילו נעשית ערוה היתה פוקע קידושיה [ומהא דבסוטה לא פקע קידושין, ילפי' דתפסי קידושין ואין הולד ממזר], וא"כ ה"נ לר' עקיבא נימא כשנעשה פצוע דכא ונאסר יפקע קידושין דידיה². **ורע"א** הוכיח מזה דכוונת רש"י שם באופ"א, ע"פ תוס' קידושין סח., אבל בתוס' מט: משמע דבכל עריות הדין כן. וכ"מ ברמב"ן שם. והעונג יר"ט [קמב בהג"ה] תי' דכיון דהפסול בבעל לא פקע קידושין, דהקידושין חל באשה, ולכן כשאינה ראויה נפקע. ועוד הביאו האחרונים דפצוע דכא לא נחשב פגם באישות, וכמ"ש תוס' [פד: ד"ה שייר] דלא שייך ק"ו בהותר לה נאסרה, לאסור ליבם [וכמו סוטה ומחזיר גרושתו לעיל יא:], דלא שייך אלא כשנעשית באשה שום מעשה שנאסרת³.

רש"י ד"ה זקן. נקט להו בהדי הנך משום דדמי ליה וכו'. ובתוס' [כ: ד"ה אם] כתבו דה"ה לכתחילה. [וכ"כ תוס' [סוטה כו. ד"ה אשת], דזקן ודאי מותר לקיימא, וכן שתה כוס עיקרין אינו אסור בקהל, ונקטום אגב פצוע דכא].

אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דלכתחילה כיון דלאו בר אולודי אין לו לייבם אלא לחלוץ, ומיהו מכי יבם ליכא איסורא [לקיימה]⁴. וכ"פ הרמב"ם [יבום ו ד] ושו"ע [קעב י]. והגרא"א [עה"ג לעיל כ:] הביא דגרס' בברייתא חולצין ולא מייבמין. והב"ש [קעב יב] כתב דרבנן אסרו לכתחילה⁵, אבל זקינה מתייבמת לכתחילה⁶. והקרא"א הקשה מאיזה טעם יאסר, ואף מדרבנן⁷.

נפלה ולבסוף נפצע

וכגון שנפלה לו ולבסוף נפצע. הריטב"א כת' דכיון דבשעת נפילה הוה חזיא ליה תו לא משתלף מינה זיקת יבום.

א"ל אביי וליתי איסור פצוע⁸, מי לא תנן וכו'. דאף כשנעשית ערוה לאחר נפילה נפטרת. והאחרונים חקרו האם שייך פטור 'עליה' לאחר נפילה, או דאינה פטור ערוה, אלא כיון דאינה ראויה ליבום נפטרת [ואי"צ חליצה, כדאמר' לעיל כ. דעריות דאינה עולה ליבום, אינו בכלל לקחת]. [והאחרונים הביאו מכ"מ דמשמע דערוה לאחר נפילה הוה גדר פטור שונה, וע' בתוס' לעיל טז. ומא., וע"ע ח.]. אבל הברכ"ש [יד ב] הוכיח מסוגיין דלאחר נפילה חל דין עליה ולצרור, ואף בחייבי לאוין לאחר נפילה יש פטור [ולא אמרי' דעשה דוחה ל"ת].

ובחי' ר' שמואל [א ג] ביאר דדעת רבה דאין ראייה מאחות אשתו, דבחיבי כריתות פטורה אף לאחר נפילה, אבל בסוגיין בחייבי לאוין אמרי' עשה דוחה ל"ת, כיון דלא נפטרה בשעת נפילה.

1 ועוד הק' האחרונים [קוב"ש ח"ב גיטין נ] אמאי לא אמרי' דנשאה בהיתר, ולא יחול איסור פצוע דכא כלל, למש"כ תוס' כ: דכשנשאה בהיתר ל"צ קרא דאינו נאסר [ובפשוטו איירי בכל האיסורין]. והאחרונים הוכיחו מזה דתוס' קאי בפסולי כהונה. [וע' מש"כ סא.].

2 והביאו בשם הקה"ה דמש"כ רש"י דנפקע קידושיה כשנעשית ערוה תליא במח' אביי ורבה האם פקע הזיקה. [וצ"ב].

3 וכ"כ המאירי [כאן] דסוטה שאני דאיסורא מדידה קאתי [ואילו זינתה תחת היבם היתה נאסרת עליו כמו שנאסרה לבעל], אבל הא לא איתיליד בגופה מידי ואיסורא מבעל קאתי.

4 והמאירי כתב דהיינו כשעדיין יכול להקשות, אבל בלא קישוי אם בעלו ל"ק [וע' תוס' לעיל נג:].

5 וכתב דמדאורייתא מהני דכמה זקנים מולידים. וצ"ב כוונתו, דאף אם אינו מוליד, לא מצאנו דסריס דהיה לו שעת הכושר אסור לייבם. [ולכאורה זקן נקבע ע"פ בריאותו, ולא לפי שנים. ואיירי הכא בזקנים דלאו בר אולודי, א"כ מה מהני דיש זקנים דמולידים].

6 וביאר דראויה לביאה טפי.

7 [אמנם מ"מ נחשב עצה שאינה הוגנת, ע' מש"כ בזה החזו"א, הו' לעיל מד.].

8 והאחרונים עמדו על לשון הגמ' ו'גידחי עשה דיבום' [ובפשוטו היה צ"ל דלא דחי מצוות יבום לאיסור פצוע דכא. או עכ"פ כיון דהוה פצוע דכא, פטור מיבום]. ומשמע דכיון דנפל ליבום, חל דין יבום, עד שידחנו איסור פצוע דכא [וערוה דחייבי לאוין לר"ע].

מי לא תנן ר"ג אומר. הרשב"א הקשה דר"ג סבר אין זיקה, הילכך קילא ליה ומדחייא, אבל
 דידן יש זיקה לא אתי איסור אחות אשה דבתר זיקה ומפקיע. וכמ"ש הראשונים [יח:]
 דלמ"ד יש זיקה כשקידש את אחותה צריך חליצה. וכתב וכו' דבסוגיין קאי אליבא דר' עקיבא,
 דס"ל [נדרים עד.]. דלא יפר נדרה, דאין זיקה [וכדאיתא בגמ' עד., וכ"כ רש"י לעיל יז., וע' כט: מש"כ
 הראשונים בזה]. הא רבא' ורב אשי פירשו הטעם משום דאין חייבין עליה סקילה.

ו**כתב הרשב"א** דמוכח הכא דנישואין דלאחר זיקה פוטרינ בלא כלום. דזיקה לאו דאורייתא,
 וליכא בין ר"ג לדידן אלא דלר"ג מותר לינשא, ולמ"ד יש זיקה לכתחילה לא דחינן לה אלא
 בשעבר ונשא לכר"ע מידחי ומותרת לשוק². [ואף דכשקידש בעי חליצה ולא פקע זיקה, כשנעשה
 פצוץ דכא דמי לנשא, ופקע זיקה].

וה**ריטב"א** כתב דסברא זו רחוקה מאוד בעיני **מורי הרב**, דאי זיקה כקידושין [למ"ד יש זיקה], היכן אשכחן
 דאתו נישואי לאה ועקרו קידושי רחל. ואי לא חשיבא קידושין, אפי' קידושי לאה ידחו.

וה**ריטב"א** תי' דאפי' למ"ד יש זיקה, לא חזיא ליבומי לכתחילה. ונהי דצריכה חליצה, ואפי'
 בדיעבד בעלו ל"ק, דהוה ביאה פסולה וצריך גט וחליצה. [וה**אחרונים** הביאו דמבואר מדברי
 ה**ריטב"א** דאף מדאורייתא לא פקע זיקת אחותה למ"ד יש זיקה, והיה ס"ד דחזיא לכתחילה
 ליבום⁵. וה**אחרונים** הקשו היכי ס"ד דתפסי קנין יבום בערוה לר"ע, וע' מש"כ בזה לעיל ג:].

אלא אמר רב יוסף, סבר מחייבי לאוין דשאר. ה**ריטב"א** דייק דמשמע לכתחילה מתייבמת. וכתב דהך ב"ד ל"ל
 גזירה ראשונה אטו שניה, ואפשר דדוקא פצוץ דכא העמידו אדין תורה, לגלויי דסריס אדם חולץ ומייבם,
 להוציא מדעת ר"א. ושוב דחה דהשתא חולץ קאמר.

אמר רבא א"כ וכו' סריס חמה שעה א' קודם מיתתו. פרש"י אלא אמרי' הואיל ומעיקרא
 בר הקמת שם, וה"נ לא שנא. ה**ריטב"א** הקשה היכי למידים מהא דמהני [למת] שעת
 הכושר, ושוב נסתרס, דכיון דהיה לו שעת הכושר ומעולם היה בר הקמת שם⁶, ולכן
 יקימוהו אחיו אחר שנסתרס. אבל כשהיבם עצמו היום אינו בר הקמת שם, ולעולם לא יהא
 ראוי להקמת שם. וצ"ע.

וב**קוב"ע** [ס א] ביאר סברת רבא, דאמרי' דגלי קרא דשעת הכושר מילתא היא, ולכן נחשב
 אף עכשיו 'בר הקמת שם'. אבל לר"א כיון דנעשה סריס נחשב דכבר אינו 'בר הקמת שם'.
 וכתב דבפשוטו ה"ה כשנעשה היבם סריס היבמה נפטרת בכך⁷. אבל כתב דאפשר דר"א
 מודה דכיון דבשעת נפילה היה ראוי להקמת שם וחל עליו דין יבום, מהני הא דהיה שעת
 כושר משחל הדין יבום⁸, ותו לא פקע, וסריס אינו כערוה דהוה איסור.

פ.

וליחוש שמא הבריא. הריטב"א ביאר ויהא צריך חליצה מספק. ותי' מוקמינן לה אחזקתו,
 דמילתא דלא שכיחא שהבריא בינתיים.

וה**אחרונים** דנו מה ס"ד דחיישינן שהבריא, דכיון דעכשיו סריס לפנינו אמאי לא אמרי'
 דהיה כן מעולם, ודנו דתליא האם אמרי' חזקה דהשתא. ורע"א [על תוס' בע"ב] כתב ע"פ
 הראשונים דאמרי' חזקה מכח רוב, ואף שהבהמה נמצאת עכשיו טריפה הגבינות מותרות,
 דכיון דהוחזק ע"פ רוב דאינו טריפה, אמרי' חזקה דנטרפה כמה שיותר מאוחר. וה"נ כיון

- 1 [נדרים עה.]. והביא בדמקצת ספרים גרסו הכא רבא, והיכי מקשה אביי לרבא.
- 2 וה**ריטב"א** הביא בשם רבו להקשות דא"כ [הקדש אחות יבמתו] יכניס לחופה, וע"י נישואין נפטרת היבמה.
 [וכתב דלר' יהודה בן בתירא לא חיישינן לביטול מצוות יבמין. וע' בזה לעיל יז:].
- 3 וכמ"ש ה**רשב"א** [זי: ומא.]. בשם ה**רמב"ן** דאינו בדין שיוצא מקודשת מפני מקודשת. או כמ"ש **תוס'** [יח:]
 דנראה כנושא אחות זקוקה.
- 4 ומסקנת ה**רשב"א** [מא.]. דהוה דרבנן, וע"ע בסמוך.
- 5 דע"י סברת 'אינו בדין שיפקע הזיקה' עדיין ראוי ליבום, והיבום דוחה את האיסור [מדין עשה דוחה
 ל"ת]. ולא רק דמהני שלא נפקע הזיקה, ולא תצא בלא חליצה.
- 6 ועוד ילה"ק דבשעת תחילת נישואין היה ראוי, ואישות זו היתה ראוי להקמת שם. [וגם זה בכלל קושיית
 ה**ריטב"א**, ועכ"פ הגמ' מוכיחה דנחשב 'בר הקמת שם', ולא בעי שהיה בפועל]. ואפשר דלמ"ד נישואין
 מפילין אה"נ, אבל למה דקיי"ל דמיתה מפלת לא תליא כלל בתחילת נישואין.
- 7 והקשה דנימא כ"ש כשמת היבם, דהוה כמו נסתרס, דמכאן ולהבא אינו ראוי להקמת שם [ובקידושין יד
 בעי ילפו' למיתה היבם].
- 8 והביא כע"ז מצאנו בכמה מקומות, דיש חילוק בין היכא דהיה שעת הכושר וחל עליו הדין, לשעת הכושר
 קודם שחל דין זה.

דהוחזק ע"פ רוב דאינו סריס, אמרי' עפ"ז חזקה דנפסל יותר מאוחר, ואינו סריס מעיקרא. וכ"כ החז"א [פא ז]. וכתב רע"א דמ"מ מסתבר דעדיף טפי לומר דכך היה מעולם, וע"פ חזקה לומר דלא נשתנה הגוף. והחז"א כתב דאילו נתפא מתברר דאינו פגם סריס, אלא חולי בעלמא, ולכן חיישין שנתפא.

ורמינהו בן כ' וכו' והוא הסריס. פרש"י כלומר ונולדו לו סימני סריס [כדאיתא בגמ' נדה מז:]. ומבואר דאף שיש לו סימני סריס אינו גדול עד שיביא שערות או יהא בן כ'. וכ"פ הרמב"ם [אישות ב הל' ג גבי בת, והל' יא גבי בן].

והרמב"ם [ב יד] כתב דכ"ז בסריס חמה, אבל חתכו או נתקו או מיעכו אבריו, נקרא סריס אדם. והוא גדול מבן י"ג ויום א', דאינו מביא סימן לעולם¹. והאחרונים דנו עפ"ז להתיר כשיש ספק האם הוא פצוע דכא, והביא אח"כ שערות².

והמהרי"ט [א נא] הוכיח מהא דסריס נעשה גדול בשנים, דסימני גדלות הוה סימן והוכחה, אבל עצם הגדלות לא תליא בזה⁴. והפרמ"ג [פתיחה ח"ב יא], ובי"מ [קנה יב, וקעב ז] כתבו דהא דנחשב גדול מבן י"ג הוא משום חזקה דרבא, דאמרי' מסתמא היה מביא סימנים מבן י"ג. [והפרמ"ג ובית מאיר הביאו מזה דמהני חזקה דרבא מדאורייתא, היכא דלא שייך בירור].

אבל הגר"ח [אישות ב ט ד"ה ונראה] כתב דגדלותו של סריס הוה בשנים לבד [וזוהו שיעור גדלותו מהלממ"ס, וכ"כ היד רמ"ה ב"ב קנה⁵]. [והגר"ח שם העמיד מח' ראשונים האם בכל קטן השנים הוה חלק מסימני גדלות, או דהוה רק תנאי שלא נאמר דהוה שומא, אבל אילו יביאו סימנים תוך י"ג יהני, וע' משי"כ בזה לעיל יב:].

איתמר אכל חלב מבן י"ב. פרש"י אתינוקת קאי. והרמב"ן הקשה דהגמ' נקט סימני סריס ולא איילונות, משמע דקאי אזכר. אלא רב ס"ל מבן י"ב ויום א' מהני הבאת סימנים, וכמ"ד תוך הזמן כלאחר הזמן. [ובתוס' נדה מז: כתבו דסוגיין קאי בזכר, והרש"ש הוכיח מזה דס"ל כדעת הרמב"ן]. והרשב"א הקשה דבנדה רב סבר תוך הזמן כלאחר הזמן. ועוד הקשה הריטב"א דאפי' למ"ד תוך הזמן כלאחר זמן, ה"מ כשמהיר להביא שערות ממש, אבל בסריס דיינו שנדון אותו כגדול מזמן רוב התינוקות, משנת י"ג ואילך.

ולפי מה שנקטו האחרונים דגדלות סריס ב"ג שנים הוה מדין חזקה דרבא סברת הרמב"ן קשה טובא, דתוך הזמן לא שייך חזקה דרבא. אבל בחי' ר' שמואל [ט ה] ע"פ דברי הגר"ח [והרמ"ה] דגדלות סריס נקבע בשנים, וכיון דמהני גדלות מבן י"ב ויום א' [למ"ד תוך הזמן], א"כ אף בסריס סגי ב"ב. וביאר דדעת הריטב"א דבכל קטן שנים לא מהני לגדלות⁶, ורק בסריס נתחדש דכיון דאין לו סימנים נהיה גדול בשנים לחוד. וא"כ מסתבר דדין שנים זה נקבע לפי רוב תינוקות.

והרמב"ן סיים אבל נקיבה אינה אילונית עד י"ב שנה וששה חדשים⁷, שמקטנותה יצאתה לבגור [כדאמרי' בגמ' בסמוך]. ואינה נעשה גדולה אלא ע"י הבגרות. והנוב"י [אה"ע ת מג] הביא את דברי הרמב"ן דכיון דא"א להחשב בוגרת עד י"ב ומחצה, ע"כ תשאר קטנה, כיון דבאילונות לא נתחדש 'נערות'. [וע' בסמוך].

רב אמר נעשה סריס למפרע. בפשוטו סברת רב דמתברר דהוה סריס, וגדלות סריס הוה

- 1 והנוב"י [אה"ע ו] כתב דלא מצא מקורו של הרמב"ם דאינו מביא סימנים, אבל מי לנו גדול מהרמב"ם בקי בכל הש"ס וכו' וברפואות.
- 2 והבי"מ [קעב ז] כתב דיש לדייק כן מסתימת הברייתא [בסמוך], דאין הסריס נעשה בן סורר וכו', ומשמע דאפי' סריס אדם.
- 3 והגר"א [קעב טז] כתב דכ"מ מהא דלא העמידו את הברייתא דר' אליעזר בסריס אדם.
- 4 וכ"כ הנוב"י [שם] בשם הרב מראדוויל דדן דספק פצוע דכא שהביא שערות, נימא שמוכיח עליו דמותר בקהל, וכן הסכים הבית מאיר [שם]. והנוב"י כתב דמ"מ חיישין שמא השערות הם שומא. אבל הביא בשם הרב מבראד דיתכן שמיעוט סריסים מביאים שערות.
- 5 ועוד הביא מהא דבנים כסימנים, ע' לעיל יב: [והגר"ח הוכיח מכ"ז להיפך, ע' בסמוך]. ע' חי' ר' ראובן דהאריך בזה [הו' לעיל יב:]. אבל הביאו מהשיטמ"ק ב"ב נו: דמבואר דהסימנים הם עצם הגדלות.
- 6 דכתב הרמ"ה [קמ] דכי מעכבי שערות במאן דחזי לשערות דכל כמה דלא מייתי שערות בחזקת קטן, אבל סריס גדלות ידיה תליא בשנים לחוד. וסימני סריס לגלוי' דמכי אתיליד הו' סריס, ולא בר אתווי שערות. [עכ"פ למ"ד תוך הזמן כלאחר הזמן].
- 7 והמשנ"ל [עבדים ד א] הביא כן מדברי הריטב"א [קידושין ד, ע' בסמוך], ותמה דהוה נגד פשטות הגמ' דידן. אבל לדברי הרמב"ן הגמ' קאי בזכר [דגדלות ידיה תליא בסימנים לחוד, ורק בקטנה תליא בנערות או בגרות]. [אבל הריטב"א בסוגיין לא ס"ל כן, וע' בסמוך].

מבן י"ג [וכדלעיל], וסימני סריס אינם שייכים כלל לגדלות¹ [וכ"כ הגר"ח בצד הראשון, ושוב הסיק כן בד"ה ועוד]. והגר"ח [שם] כתב ד"ל עוד דאף לרב בעינן דוקא סימני סריס², אלא דס"ל דע"י סימני הסריס, הגדלות הוה למפרע. [ולפ"ז עכשיו 'נעשה' גדול, וחל ע"ז למפרע³].

אבל הראשונים [קידושין ד.]. הביאו בשם הראב"ד דלא אמרי' איגלאי למפרע דהוה אילונית אלא משעה שהביא סימני אילונית⁴. ולפ"ז אמרי' דאגלאי דע"י סימני סריס הוה גדולה. אבל דעת שא"ר דלרב סימני סריס אינם פועלים הגדלות.

ושמואל אמר קטן היה באותו שעה. הריטב"א ביאר דמחזיקין ליה כגדול משנת י"ח, דמוחזק כסריס. ובפשוטו סברת שמואל דסימני הסריס הם פועלים הגדלות, ולכן ל"ש למפרע כלל. אבל הגר"ח חידש דאף לשמואל ע"י סימני הסריס היה ראוי להיות גדול מבן י"ב, אלא דס"ל דלא אמרי' איגלאי מילתא למפרע. ולכן מהני גדלותו רק לענין מכאן ולהבא⁵.

ובשר"ע [ח"מ רלה יב בשם הרמ"ה] פסק כרב, דנעשית גדול למפרע [אם מכר נכסיו⁶]. וכ"כ הרמ"א [אה"ע קנה יב]. אבל הראב"ד [נערה א ט, ע' בסמוך] פסק כשמואל, וכן דייקו היש"ש ונוב"י [אה"ע ו] מדברי הרמב"ם [ע' בסמוך].

התראת ספק

תוד"ה נעשה. אע"ג דבשעת התראה וכו'. השאג"א [הוס' א] תמה דמ"מ המותרת אינו יודע, ואמאי חשיב מזיד. ותוס' כתובות [טו. ד"ה וספק] כתבו דאף למ"ד התראת ספק שמה התראה היינו כשיודע שיעבור איסור ודאי אם יכה את שניהם⁷, אבל הזורק אבן ואינו יודע את מי יכה לא נחשב התראה. ולכאורה כוונתם דבכה"ג נחשב שאינו מזיד, דסבור שלא יעבור איסור. והאחרונים ציינו דהוה היפך סברת תוס' דידן⁸. [אבל החת"ס כתב דדוקא הכא אמרי' דמהני סופו לגלות ממילא, כיון דרוב המאחרים להביא סימנים הוה סריס⁹. דנחשב מזיד במה שפשע לעבור על הרוב].

[ובאמת ילה"ק אף למ"ד התראת ספק שמה התראה, דאף דאין חסרון 'בהתראה', הא מ"מ סבר דאינו איסור גמור¹⁰. וצ"ל דסגי במה שעובר במזיד ויודע דעובר איסור ספק דאורייתא¹¹, וע"ז נחשב מזיד לענין עונשין¹²].

- 1 והגר"ח הביא כן ממש"כ הרמב"ם [ב יד, כה] דסריס ואנדרוגינוס נעשים גדול מבן י"ב או י"ג. ואף דסימני הסריסות היו מקטנותו, ע"י שהוחזק סריס הוה גדול ע"י שנים לחוד. [דסימני הסריס אינם בעיקרם דין סימני גדלות]. [וע' לשון הרמ"ה, ה' לעיל].
- 2 דהללמ"ס דע"י שנתברר דהוא סריס, ותליא בהבאת סימני סריס בפועל.
- 3 ומשמע כוונתו דחל למפרע ע"י הסריסות, ואפי' הכי חייב מלקות וחטאת על מה שאכל חלב. דע"י הבאת שערות משתנה ההגדרה שלו, ואף על הזמן שהיה. [ויל"ד עפ"ז מש"כ תוס' דנחשב איגלאי מילתא למפרע, וביארו האחרונים דלא תליא בעתידות].
- 4 ולפ"ז מש"כ בגמ' אכל חלב מבן י"ב, לאו דוקא. אלא דנקטו עיקר הנידון, אילו הביא סימני סריס. [א"נ דהביא סימני סריס קודם].
- 5 וכתב דרב פליג וס"ל דאמרי' דמהני איגלאי מילתא למפרע להחשב גדלות. ושוב כתב הגר"ח ד"ל דאף רב ס"ל דהיכא דבעינן לסימנים לא אמרי' איגלאי מילתא למפרע, אלא דס"ל דלא בעינן כלל הבאת סימני סריס, אלא שיתברר דהוא סריס. ודין סריס דנעשה גדול בשנים לחוד, ורק דלא ידענו. [אבל בעיבור בנים יודה דלא אמרי' למפרע, וע' בסמוך].
- 6 ואף דקי"ל כשמואל בדיני, מ"מ לענין איסורא איתשיל.
- 7 אלא דבכל מעשה מסוים הוה ספק.
- 8 ולמש"כ יש בזה ב' נידונים, מצד גדרי המזיד, ומצד צורת ההתראה. ומ"מ סברת תוס' שם דלא נחשב מזיד כיון דהוה ספק, ותוס' דיון מבואר דחייב עליו. ואפשר דהיינו דוקא בדבר התלוי בעתיד, אבל בסוגיין הוה ספק לשעבר.
- 9 והביא סמך לסברא זו מדברי הבי"ש [קנה יט]. [ויל"ד ממתי אמרי' הך סברא, ובסוגיין משמע מבת י"ב ויום א'].]
- 10 והשאג"א [שם] נקט דאף למ"ד שמה התראה אינו חייב אא"כ המותרת ידע ודאי, וכל המח' היכא דהמתרה אינו יודע בודאי. וכדעת רש"י שבועות לו. וכתובות לג דאף בכה"ג נחשב התראת ספק. אבל תוס' [שם ושם] חלקו דלא מקרי התראת ספק כיון דלמותרת אין ספק.
- 11 [וזה חידוש גדול, דאיסור ספק דאורי' הוה רק דין לחשוש לצד איסור, ואינו איסור גמור מצד עצמו. והוא לא נתכוון לעבור].
- 12 וכ"כ בשער"י [א ד] דנחשב מזיד גמור, כיון שיודע את שהוא ספק ושני הצדדים שווים. ובשעה שיתגלה יושלם חיובו.
- 12 והנודע ביהודה [אה"ע ת עז] כתב דדוקא לענין מלקות, אבל לענין מיתה אינה התראה. ובחי' ר' שמעון [יבמות לא ג] חידש לפרש דעונשי התורה נקבעו במה שנחשב מזיד, ואינם דוקא משום דעבר אמימרא דרחמנא.

ובפשטותו היה אפ"ל דמ"ד התראת ספק ל"ש התראה פליג בזה, אבל מדברי התוס' מבואר דפליג רק בגדרי התראה. וסגי במה שהוא מזיד לעבור על ספק איסור.

ועל דרך זה הקשה השמעתתא [א ג] לשיטת הרמב"ם דהספיקות מותרין מהתורה, א"כ למה ילקה כיון דבדין אכל. ועוד הקשה דרוב קטנים לאו סריסים, ואף לשאר ראשונים מהני רוב מדאורייתא. ולכן כתב דאיירי בסוגיין לענין חיוב קרבן על החלב שאכל² [וכ"כ הנוב"י אה"ע ו]. והש"ש הקשה דאף לענין קרבן, נימא דהוה אונס דסמך על דין הרוב. וכתב דכיון דאסור עכ"פ מדרבנן לא נחשב אונס³.

בא"ד דהשתא מיהא איגלאי מילתא דהיה גדול בשעת התראה. לכאורה סברת התוס' דנחשב התראה ודאית במה שמתרה בו 'על הצד' שהוא גדול, והתראת ספק הוה שמתרה על 'מעשה' שאינו איסור גמור. והאחרונים הקשו דלגבי שבועה שלא אוכל זו אם אוכל זו, מבואר בגמ' [שבועות כח:]: דנחשב התראת ספק, ואף דע"י התנאי יתברר דהיה איסור בשעת אכילה. והאחרונים [שער"י א ד וקובה"ע פ ב, וכ"כ רע"א] דשאני התם דתליא בדבר שיכול להשתנות בעתיד, וכל דברי התוס' היכא דהמציאות כבר קיימת, אלא דאנחנו לא יודעים⁵.

והמשנ"ל [סנהדרין טז ד] ציין דבתוס' נדה [מו: ד"ה ר' יוחנן] מבואר דאף בכה"ג הוה התראת ספק [דבשעת התראה לא ידענו]⁷.

והפנ"י [קו"א קידושין סג אות צג, וכ"כ רע"א חולין יא:] כתב לחלק דבסוגיין אין ספק בגוף האיסור, אלא דהוה ספק האם אפשר להענישו⁸. ובשער"י [א ג] כתב לפרש עד"ז דבסוגיין קאי בקטן, ולעצם האיסור גדול וקטן שווים, אלא דלא דההיר תורה את הקטן דלאו בן דעת הוא, ולא ישמע ולא יבין אזהרת התורה. וה"ל איגלאי מילתא דהיה לו דעת ושמע והבין דלא ניחא לתורה באכילתו, ואיגלאי מילתא דהוה בר אזהרה¹⁰.

אבל הפנ"י הקשה דבסוף דברי התוס' כתבו דהכה את זה, דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידע איזה מהם הוא אביו, ואף דהתם הוה ספק בעצם העבירה.

מקטנותה יצתה לבגר

מקטנותה יצתה לבגר. פרש"י דנערות בסימנין תליא, וזו וכו' ובימי נערות בוגרת. [וכיון דגדולה, ממילא הוה בוגרת לכל דבר ויצאה מרשות אביה, כיון דלא נתחדש 'נערות' שתשאר ברשות אביה, וע"ע יונת אלם לא]. אבל דעת הרמב"ן [הו' לעיל] דמקטנות יצאת לבגרות הוא מבת י"ב ומחצה, והוה קטנה עד שחל בגרות [דגדלות הבת הוה מחמת הנערות¹¹, וכיון דאילונית לא נחשבת 'נערה', אף אילו הביאה סימנים אינה גדולה עד שתהא בוגרת].

אבל הרמב"ן רשב"א וריטב"א [קידושין ד.] כתבו דנעשית בוגרת למפרע [לרב] משהגיעה להיות בת י"ב שנה ומחצה, וצריך להחזיר מעש"י. ובדברי הרמב"ן בסוגיין מבואר דאינה גדולה עד שתהא בת י"ב ומחצה. אבל הרשב"א וריטב"א [בסוגיין] חלקו על דברי הרמב"ן.

- 1 [וכע"ז ילה"ק בכל התראת ספק. ושמעתי בשם ר' נחום דספק התלוי בעתיד אף לרמב"ם צריך לחשוש מדאורי' [וכעין שמא ימות חיישין], ורק בספק העומד לפנינו אמר' דהתורה התירה את הספיקות.
- 2 אבל בתוס' ר"פ דחה דלא איירי לקרבן, דבית המקדש בימיהם לא הוה.
- 3 והביא כן מהגמ' בשבועות יח. [דלענין קרבן סגי שנתקיים התנאי שאינו אונס. אבל לענין עונשי התורה לא מסתבר דנחשב 'מזיד' ע"י תקנת חכמים.
- 4 כיון דהאיסור הוה איסור גמור מצד עצמו [אלא שלא ידוע לנו]. ועוד יל"פ דסגי במה שמתרה בו בלשון ודאי, דאם הוא גדול הכנר אסור לו [ולשון תנאי לשעבר ג"כ נחשב התראה ודאית].
- 5 ובשער"י הוסיף דכיון דאינו תלוי כלל בעתידות, העלם הידיעה אינו מגרע כלל לעצם הדין. אבל תנאי חסר קיום התנאי, ועצם האיסור תלוי בעתיד, ולכן נחשב התראת ספק.
- 6 לגבי מופלא הסמוך לאיש, דלא ידעין האם יביא שערות אחרי שנה.
- 7 ועוד ציין לתוס' גיטין [לג] דדנו דנזיר ששותה יין הוה התראת ספק דשמא ישאל על נזירותו. [וי"ל דהתם תליא בעתיד, וע"פ דברי האחרונים הנ"ל].
- 8 ומשמע כוונתו דיש ב' גדרים התראת ספק, דבנדה הוה ספק בעצם האיסור, ואילו בסוגיין ספק בדין עונש [ונקט דאף קטן מצווה, אלא דאין בו דין עונשים]. והאחרונים האריכו לדון האם נחשב התראת ספק במקום שסבור שלא יוכלו להענישו [כגון שהעדים היו קרובים וכדו' ע' שבועות לו:], ורע"א הביא דלא נחשב התראת ספק ממש"כ תוס' דידן, וכ"ש במקום דהוה בר עונשים, אלא דהוה ספק אם לבי"ד כח להענישו.
- 9 שהרי נצטוונו לא תאכילום
- 10 [וצ"ב דאם הקטן ישאל, יאמרו לו דאין צווי עליו בדבר. וה"נ סבור שמותר לו, ולא ידע דיש לו 'דעת' להיות בכלל המצווים].
- 11 אבל לרש"י ותוס' [ופשטות הסוגיה] מבואר דע"י שנים [או סימנים] הוה גדלות, ולא מחמת השם 'נערה'.

[ואפשר לידחקק דהעתיקו שם את דברי הרמב"ן, ואף דפליגי עליו בסוגין].

ובזכרון שמואל [מה א] כתב לחדש דאף דאינה נעשית בוגרת עד י"ב מחצה, ונעשית גדולה מבת י"ב, ובינתיים אינה נערה ולא בוגרת¹. ולא נתחדש קנס [לר' מאיר] במי שאינה נערה [ואף שהיא גדולה].

והרמב"ם [נערה א ט] פסק דאילונית אין לה קנס. **והראב"ד** השיג דאילונית הוה כקטנה, ולרבנן יש לה קנס עד שתהא בת כ', שמקטנותה יצאת לבגר [וכשמואל וכ"כ היש"ש, דלרב רק עד בת י"ב]. ומבואר דדעת הרמב"ם דאילונית גרעה, דכיון דלא נתחדש אצלה קנס, כיון דאינה עומדת לנערות.

והרמב"ם [אישות ב ה] כתב דהגיע לל"ה שנה ויום א', נקראת אילונית אף בלא סימני אילונית. וכתב נמצאת למד דהאילונית אין לה ימי נערות דמקטנותה תצא לבגרות. **והלח"מ** הק' היאך ילפי' מהכא, והרי זה הקשה רב יוסף. **והנוב"י** תי' דהרמב"ם פסק כשמואל², ולשמואל פשיטא דתליא בסימני אילונית ולכן נמצאנו למידיים דל"ש אצלה נערות.

תוד"ה אילונית. דימי נערות הם ו' חדשים הסמוכים ל"ב. משמע דבת שהביאה שערות אחרי י"ב, הנערות הוה רק להשלים לו' חדשים עד י"ב וששה חדשים. [והערול"נ תמה דא"כ לאו דוקא אילונית אין לה קנס, דכל בת שסימניה נתעכבו עד בת י"ג אין לה נערות].

אבל הרמב"ם [אישות ב ג] כתב כשתביא ב' שערות אפי' בשנת כ' תהיה נערה ו' חדשים, ואח"כ בוגרת. **והערול"נ** ציין דכן מבואר בדברי הרמב"ן [ושא"ר סא: דכתב דלדעת הספרי רבקה היתה בת י"ד, ונקראת נערה דשהתה מלהביא ב' שערות עד י"ד].

והריטב"א כתב לפרש [הא דלשמואל אין ימי נערות מכאן ולהבא] דאין לתת נערות אחר י"ח או כ'. אבל לרב היה לנו לדונה כנערה בתחילת י"ג, ויהא קנס למפרע באותו זמן. ובפשוטו משמע דכיון דנתעכב כ"כ לא שייך נערות.

והערול"נ וחז"א [בגליונות לגר"ח] ביארו דנערות תליא בסימני גדלות, אבל לא נתחדש נערות ע"י סימני אילונית, ויוצאת מקטנות לבגרות [וכ"כ הנוב"י הנ"ל בדעת הרמב"ם]. וכתבו דל"פ כן אף בכוונת התוס' דקאי רק בהביאה סימני אילונית, אבל משהביאה סימנים לעולם נחשב מהשתא ו' חדשים.

אבל הגר"ח [שם] כתב לפרש³ דאף שמואל ס"ל דע"י סימני אילונית היה ראוי שיהא גדול מבן י"ב, אלא דס"ל דלא אמרי' איגלאי מילתא למפרע. אבל כלפי להבא אמרי' דהיא ראוייה להיות גדולה מ"ב שנה, וכבר עבר ו' חדשים ולא שייך נערות⁴.

דתניא וכו' ואין אילונית נידונת כנערה המאורסה שמקטנותה יצאת לבגר. **ורע"א** הקשה דמשמע דהוה סייעתא לרב, הא אף לשמואל ניהא, דמהאי טעמא אין לה נערות מבת כ', וכמ"ש תוס' [ד"ה אילונית].

ורע"א הקשה דהוה התראת ספק [לרב], והכא הוה ספק בעצם החיוב, אי הוה נערה המאורסה [ואף למש"כ הפנ"י בכוונת התוס' דרק היכא דספק בעונש מהני איגלאי מילתא⁵]. וי"ל דהברייתא ס"ל דהתראת ספק שמה התראה.

אין עושין בהם מעשה עד שיהא בן כ'. פרש"י להחזיקו כבן קיימא וכו' עד שיהא בן כ'. **והרמב"ן** תמה דהאין נאמר דבן י"ט נידון כספק נפל⁶. והביא בשם הר"ח **והראב"ד** דקאי אסימני גדלות לבן ח' שגדל, דעד כ' אמרי' דשומא בעלמא הם, כיון דהוא חלוש שנת כ' ידיה כ"ג דעלמא. **והרשב"א** כתב דמסתברא דוקא כשנודע שהוא בן ח', אבל כל מי שקידש ופשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר לא חיישין שמא הוא שומא.

1 וצ"ע דבגמ' איתא דמקטנות יצאת לבגרות, משמע דאין זמן באמצע [ולא רק שלא נתחדש שם נערות ביניהם].

2 [ע' לעיל דכ"ד הראב"ד, ודלא כרמ"ה]. אבל הקשו **האחרונים** דקי"ל כרב באיסורי. **והנוב"י** תי' דהרמב"ם פ' דהתניא כוותיה, דמקטנותה יצתה לבגר קאי כשמואל [וזהו שאמר רב יוסף כל כי הני מילי וכו', לסייע לדברי עצמו דלשמואל ניהא. אבל לרב כיון דגדולה למפרע לא אמרי' דיצאה לבגר. ובמסקנא נדחו דברי רב].

3 לדעת **הרמב"ם** [דאף לאחר י"ב ומחצה] יש ימי נערות מהבאת סימני גדלות.

4 והגר"ח כתב כע"ז לענין בנים כסימנים [לעיל יב:], דאינה גדולה עד לידת הבנים, דמתברר דהבנים בני קיימא. אבל ע"י הלידה היה ראוי להיות גדולה מתחילת העיבור, ולא שייך ימי נערות.

5 ומבואר בדברי **ורע"א** דנערה המאורסה נחשב איסור שונה מזנות דאשת איש, ולא רק חיוב מיתה שונה.

6 **והריטב"א** הוסיף דהיאך אפשר דגיבור ואיש מלחמה ועושה עסקיו בשוק, ונידון כספק נפל.

7 **ובקוב"ע** [סח ג] כתב [ליישב] דכע"ז מצאנו דגוסס אינו מוגדר כחי.

פ:

מפני הסכנה. פרש"י סכנת שניהם. אבל רש"י שבת קלה. כתב מפני שהחלב הרבה בדדיה. וכ"כ הריטב"א ודוקא משום סכנת אמו, אבל סכנת העובר לא דהוה כאבן¹. אבל היד רמ"ה ב"ב כ. כתב משום סכנת העובר². ותוס' [שבת שם ד"ה מפני] כתבו דאפי' ליכא סכנה הותר משום צערא³.

אלא דהא דעביד רבא תוספאה וכו' ואישתהי עד י"ב חודש. וה"ה [איסור"ב טו יט] כתב דרך עד י"ב חודש, דאין להכשיר יותר ממה שאמרו חכמים⁴. אבל המאירי הביא בזה מח' והרמ"א [ד יד] כתב דדוקא היכא דהוחזקה בכשרות אמרי' אשתהי⁵.

אבל תוס' נדה [כז. ד"ה אלא] כתבו דרוב אמוראים ל"ל הא דרבא תוספאה. וכ"כ תוס' [נדה לח. ד"ה שיפורא] דלא קי"ל כרבא תוספאה.

והרשב"א [לעיל מב.] כתב דהסוגיה שם ס"ל דלא אמרי' אשתהי כלל, והיעב"ץ שם כתב דהוה מיעוט דלא שכיחא.

דתניא רשב"ג אומר כל ששהא ל' יום. דאמרי' אשתהי. הריטב"א [וכן רשב"א ושאר] נסתפק האם לרשב"ג מהני ל' יום בלא נגמרו סימניו⁶, והריטב"א הסיק דנגמרו סימניו עדיף משהא ל' יום⁷, ובזה רשב"ג מודה לרבי, וכ"פ הרמב"ם [מילה א יג]. וכ"כ בתוס' חד מקמאי בשם הר' שמואל ב"ר דוד.

עד שיהא בכולן. תוס' [קידושין ד.] כתבו דמסתמא ה"ה לאילונית בעי כולם. אבל המאירי כתב דבאשה אין דנים אלא עד שתהא בכולם, דלא שייך אות דב' שערות בזקן.

תוד"ה עד. כיון שניכר מיד שאין עושה כיפה וכו' הוכיח הראשון על האחרים. רע"א כתב להמתיק דברי התוס', ע"פ מש"כ תוס' בסמוך דע"י סימן א' יצא מכלל הרוב, והוה ספק סריס. ובעלמא נחשב שיש חזקה דאינו סריס, דבשעה שנולד הוה בכלל רוב שאינם סריסים, ונעשה בזה חזקה מכח רוב, וכדברי הפוסקים דאמרי' חזקה מכח רוב להתיר הגבינות, אף כשהבהמה נמצאת טריפה [ע' רשב"א ורא"ש חולין י⁸]. וע"י החזקה אמרי' דנסתרס יותר מאוחר.

אבל הכא כיון דהוה ספק סריס, יצא מכלל הרוב, וליכא חזקה דאינו סריס. וא"כ י"ל דבספק מתי נעשה סריס יש לדון ע"פ חזקה דכמו שהוא עכשיו סריס היה סריס מעיקרא [ואמרי' חזקה דהשתא⁹, כיון די"ל דהיה כן מעולם דתמיד ראוי להחזיק הגוף בענין א', מש"ה אמרי' דהוה סריס מעיקרא].

שם. המהרש"א הקשה דאף לר' יוחנן דסגי בסימן א', היאך ידעינן דהוה ממעי אמו. ותי' אה"נ דבעי סימן דעושה כיפה לפטור מחליצה שלא היה לו שעת הכושר. [ועפ"ז כתב דקושיית התוס' היא אף לר' יוחנן, באיזה קטן איירי¹⁰. אבל לשאר דיני סריס לא בעי ממעי אמו. וע' מש"כ בזה רע"א.

בא"ד ואין לומר דבאותו קטן וכו'. מבואר דע"י סימן יצא מכלל הרוב [ואף דאין עושים

1 והאחרונים דנו בזה"ז דיש תחבולות להציל, האם נחשב כחי גמור, או דאף דאין לו דין חי מותר לחלל שבת משום סברת חלל עליו שבת א', כדי שישמור שבתות הרבה. והחזו"א כתב [דאפי' בלא תחבולות] בזה"ז מצוי שחי, וע"כ דנשתנו הטבעים, והרבה נגמרים לז', ואישתהי.

2 והתירו איסור דרבנן משום הכי.

3 דטלטול מוקצה עדיף דלהוציא חלב מדדיה דהותר כלאחר יד, משום צערא.

4 וביד אליה [הו' בשו"ת רע"א צט] כתב דרך י"ב חודש אמרי' אשתהי ולא פחות. [והרש"ש מב. כתב ליישב בזה הסוגיה שם].

5 ובב"ש [ד יח] כתב דהיינו עד י"ב חודש, אבל בחודש י' שכיח הוא. [אבל בגמ' נדה כז. משמע דאינו כן, והחזו"א כתב דנשתנו הטבעים].

6 [וע' תוד"ה כיון, דהקשו מה רשב"ג בא להוסיף על רבי. אבל בהג' חת"ס כתב דאף לרבי בעי נגמרו סימניו ושהא, דלהוסיף ולפרש].

7 אבל בחי' ר"א מן ההר כתב דשהא ל' יום עדיף מנגמרו סימניו.

8 אבל הקשה דדעת תוס' דל"מ חזקה מכח רוב [דתוס' חולין יא. ד"ה אתיא ונדה ב: ד"ה דאיכא, כתבו לאסור הגבינות. וע"ש בתוס' הרא"ש דפליג].

9 וכתב וכתב קידושין עט. דאמרי' חזקה דהשתא, ואף שמואל שם דפליג היינו משום דיש ספק בזמן השינוי. אבל במקום דיש לתלות דלא היה שינוי כלל יודה. [וע"ע שמעתא ג טז דין דשמואל פליג על כל דין חזקה דהשתא].

10 והקרב"ר כתב דלר' יוחנן ניחא דסגי בסימן א' דאינו עושה כיפה. [ולא סמכינן על הסימן הזה עד שיגדל].

מעשה ע"פ עד שיהא בן כ'. והבית אפרים [כללי חזקה יט] הביא מכאן אף לענין טריפות, במקום שיש שינוי [דיש מים במח] אמרי' דיצא מכלל הרוב, והביא מקור לסברא זו מהגמ' בכורות מב: דאמרי' הואיל ואישתני אישתני [וע"ע לקמן פג:].

תוד"ה דהביא. ואור"י דשערות בזקן אינן מועילים, אע"ג דבכל שאר מקומות מועילים. והו' ברמ"א [קעב ה]. אבל הרמב"ם [אישות ב יז] כתב דמהני שערות רק במקום ערוה. [והראשונים הביאו מקורו מהסוגיה נדה נב: דדנו אי בעי במקום א', וחלקו בהתם היינו דבעי שנים במקום א', ולא מצאנו דבעי דוקא במקום ערוה]. אבל הרמב"ם בפיה"מ [לקמן ספ"י] כתב דמכאן תלמד כי שתי שערות האמורות בכל מקום באיש ובאשה אין הדבר שיצמחו באיזה מקום שיהיה מן הגוף, אלא מתנאיהן שיצמחו בשפולי הגוף במקומות הידועים להצמחת השער. וכ"כ הגר"א [קנה סב] דמקור הרמב"ם מקושיית תוס' דידן.

סריס דומיה דאילונית דבידי שמים. האחרונים הקשו דהשתא נמי אינו דומיה דאילונית, דאין לה רפואה [וכמ"ש תוס' לעיל ב:]. והק"נ [ת] כתב בר"ע פליג אר"א דסריס חמה אין לו רפואה [וכדמשמע בגמ' בע"א דמהאי הדר ביה].

טעמא דבעלוה הוא. במצפ"א כתב דלמש"כ הרמב"ם [איסור"ב א יא] דסריס חמה הוה משמש מת, נתחדש כאן דבעילת סריס פוסל לכהונה [וכמ"ש הרמב"ם שם]. וע' מש"כ בזה לעיל נה:

פא.

דרב המנונא, שומר"י שזינתה פסולה ליבמה. החזר"א [טו ב] חקר האם אסורה משום שפגמה באישות אחיו, והוה תנאי במצוות יבום, דלא אמרה תורה לייבם כה"ג, או דפגם בכח זיקת היבום. [והאחרונים הקשו אמאי נחשב טפי אשתו לענין זה, ומשמע דלא תליא בנידון בעלמא אי אמרי' יש זיקה, וע' לעיל יז: וכת: וסז:]. והוכיח כן מהא דנאסרת לכהונה בסוגיין, וה"ה לבועל.

רש"י ד"ה פסולה. וכיון דזונה היא אסורה לכהונה. הריטב"א כתב דלרב המנונא זונה היא, כא"א שזינתה. אבל לדידן לא הוה זר אצלה מעיקרא. אבל חייבי כריתות לא בעי זר מעיקרא [וע' לעיל סח:].

ובגמ' [סוטה יח:] מבואר דלר' עקיבא דאין קידושין תופסים בחייבי לאוין² לכו"ע נאסרת ליבם³. [וע' מש"כ בזה לעיל נא:]. והחזר"א שם הביא דמשמע [לקמן צב:] דאף למ"ד אין קידושין תופסים ביבמה [מגזיה"כ] לא נאסרה ליבם.

אבל דעת הרמב"ם [איסור"ב יט ה] דיבמה לשוק נעשית זונה בביאתו [ואף דלא הוה זר אצלה מעיקרא], וכללו [בפרק יח א] בהדי כל איסור השווה בכל. והאחרונים הקשו דנסתר מסוגיין, וכתב הגר"א [ו כג] כתב דכל הסוגיות [לעיל טו: וכו'] אינן מוכיחות כדבריו. וכתב דהרמב"ם סמך על הירושלמי דאף מחזיר גרושתו נפסלת בביאתו מתרומה. [וע"ע לעיל סט. מש"כ האחרונים לבאר דהרמב"ם פסק דלא בעי זר אצלה מעיקרא⁴. וע"ע בגר"א [שם וז נד ונז] מש"כ ליישב את הגמ' לעיל יד: וטו: [וע"ע חזר"א [טו יג והלאה] דהאריך הזה].

והטור [ו] פסק דכיון דאין קידושין תופסים נפסלת בביאתו [וע' מש"כ בזה לעיל סט.], ולפ"ז סוגיין קאי כמ"ד דקידושין תפסי ביבמה. [ודיוק הגמ' לא קאי למסקנא].

כמאן דלא כר יהודה דאמר איילונית זונה היא. רע"א הקשה דאילונית בת כהן פשיטא דאוכלת בתרומה, ונחשבת זונה רק לענין 'לא יקחו'⁵. [ולצד בתוס' מד: דזונה נפסלת לתרומה מק"ו, א"כ באילונית ל"ש ק"ו. אבל לצד דשם זונה זונה מצד עצמו פוסל לתרומה, דנו האחרונים דמסתבר דאף אילונית הוה זונה רק לענין נישואין]. וכתב רע"א דאפשר לדחוק דמשמע דקאי לענין פסול כהונה.

1 [וע"ע חזר"א י"ד נ].

2 כתב החזר"א דהיינו למ"ד אף חייבי לאוין דלאו דשאר. [וע' לעיל מט:].

3 אבל הריטב"א [כאן] כתב דהא דאמרי' לימא תהוי תיובתא, אע"ג דלית הילכתא כוותיה, דאיהו קאמר לר"ע, ורישא דמתני' ר"ע. [ומשמע דבזה הוה תיובתא, אף אליבא דר"ע. וצ"ב דמתני' היא בסוטה דעכ"פ לר"ע נפסלת. ואפשר דהיינו למ"ד דאף חייבי לאוין דלאו דשאר, ומתני' דהכא כר' עקיבא דחייבי לאוין דשאר [ע' לעיל עט:], ובזה הנידון [אבל צ"ב אמאי תלי בזה].

4 או דאף יבמה לשוק נחשב איסור דשייך זר מעיקרא, ע"פ מש"כ היראים.

5 והוסיף דגדולה מזו כתבו התוס' [סט:]. דאפי' פנוי הבא על הפנויה אינו פוסל מתרומה. [וע"ש מש"כ האחרונים דלא קאי כתוס' מד: דשם זונה פוסל מתרומה].

ר' יהודה אומר טומטום שנקרע וכו', מפני שהוא כסריס. [ע' מש"כ בזה בגמ' פג:].

ר"ל אמר מאכילה בתרומה וכו' בזה"ז דרבנן. [דטומטום הוה ספק, ומדרבנן הקילו]. ולפ"ז ה"ה כל ספק נישואין מאכילי. והקובה"ע [הוס' ה] הקשה דיש כאן חזקת איסור, ודעת ר' יוסי [ידיים ב ד] דכשיש חזקת איסור אף ספק דרבנן אסור. וכת' דהכא שורש הספק על האנדרוגינוס, ועליו ל"מ חזקתו, ולכן ל"מ חזקת האשה דודאי נשאת לו.²

והרמב"ם [תרומות ז יז] פסק דכל המאכיל בתרומה מאכיל בחזה ושוק. והכס"מ כתב דפסק כר"י [דסוגיין]³. והמשנ"ל כתב דלר' יוחנן אין לחלק בין תרומה בזה"ז לשאר תרומה דרבנן, דאין לנו שום הכרח לזה. ואף דקיי"ל דתרומה בזה"ז דרבנן [ע' תוס' ד"ה אמר, ובסוגיה פב:], מ"מ לא הקילו בספיקות. והבית הלוי [ג א ו ה, הו' לקמן פב:] ביאר דלר' יוחנן בימי עזרא קיבלו עליהם דין תרומה בשבועה, ולכן חמיר. וספיקו לחומרא כדאורייתא.

והמשנ"ל כתב דכלל העולה דנח' ר"י ור"ל בג' מח', דר"ל ס"ל א. לר' יוסי תרומה בזה"ז דרבנן, וספיקו לקולא, וס"ל ג. דאנדרוגינוס הוא ספק. ור' יוחנן פליג דלר' יוסי תרומה בזה"ז דאורייתא. ואף למ"ד דרבנן ספיקו לחומרא. ואנדרוגינוס לר' יוסי ודאי זכר. [ועוד נח' בסמוך בדין את שדרכו לימנות, להביא ראיה מהברייתא].

והמשנ"ל הביא דלעיל [סט.] מבואר דנפסלת בתרומה אף בספק [ומשמע דאף בזה"ז], ומשמע דר"ל לא פליג. וכתב דר"ל קאי הכא לר' יוסי, אבל אליבא דנפשיה פוסל אף בתרומה בזה"ז.

ואין מאכילה בזמן חזה ושוק ואפי' בתרומה דרבנן. פרש"י כגון תרומת פירות. וכ"ד תוס' [בכמה מקומות ר"ה יב.]. אבל דעת הרמב"ם [תרומות ב א] דתרומת פירות דאורייתא, ורק ירקות דרבנן. והראב"ד [מעשרות א ט] השיג דדוקא תירוש ויצהר.⁵

בזמן חזה ושוק. מבואר דתרומה בזה"ז היינו שלא בזמן הבית, והאחרונים הקשו לדעת הרמב"ם [ע' לקמן פב:] דאף בזמן עזרא תרומה דרבנן, א"כ אף בזמן חזה ושוק מותר בספיקות. [וע' קר"א פב:]. והבית הלוי [שם] כתב דקבלו עליהם בזמן עזרא חיוב תרומה כחומר דאורייתא, וספיקו אסור, אף דתרומה בזה"ז דרבנן.

תוד"ה מאי. א"כ כלאי הכרם נמי דרבנן. [והו' במשנ"ל מאכ"א י יא.]. והיעב"ץ תמה מגלן לתוס' דהוה דרבנן. ובאבה"א [בית הבחירה ו טז ב] דייק מהרמב"ם דס"ל דבזה"ז דאורי' [ורק לענין תרומה ושביעית תלי' בביאת כולם].

בא"ד וי"ל דכלאי הכרם חדא דרבנן דבזמן ביהמ"ק הוה דאורייתא. אבל בתוס' ר"פ נקט דתלתן הוה כלאים דרבנן, דקנבוס ולוף אסרה תורה, ושאר מינים מדרבנן. [ותי' דהוה חדא דרבנן. ומבואר דנקט דכלאים בזה"ז דאורי'].

והתרי' [בע"ב] חלק דטעם תרומת פירות דרבנן אינו מעלה, דאילו תרומה בזה"ז דאורייתא גזרו אף בתרומת פירות. אלא כתב דכיון כלאים אסורים בהנאה חמירי. [וכן תי' בתוס' זבחים עג. ד"ה ר"מ].

תוד"ה נתערבן. וי"מ וכו' וכל האחרות נתערבו, דליכא אלא חד ספיקא וכו' תרי רובא. [ומבואר דהגדרת 'תרי רובא' הוא משום דיש ב' הגדרות של רוב. אבל פשטות הסוגיה בכתובות שם הוה רק טעם דליכא חשש קבוע].

ודעת הרמב"ם [מאכ"א טז י ובשו"ע י"ד קי ח] דאפי' אם נתערב א' באחרות אסור, עד

- 1 והאבנ"מ [שו"ת טז] הקשה א"כ מה שייך חשש סמפון, דאפי' נמצא סמפון צריכה גט מספק [כתובות עג], וכתב דר"ל ס"ל כמ"ד דאי"צ גט מספק.
- 2 והביא דדמי למש"כ הרמב"ן [נדה יח] דהיכא דודאי נגע לא מהני חזקת העיסה. אבל הקשה לדעת הסוברים דמהני חזקה להכריע אף במקום ספיקות.
- 3 והכס"מ תמה דלענין קדושת הארץ פסק הרמב"ם דתרומה בזה"ז דרבנן. והמשנ"ל כתב דלק"מ, דר"י הוכיח דר' יוסי מתיר מתורת ודאי מדין תרומה, אבל לא תליא בהדי כלל.
- 4 אמנם היה אפשר לחלק דבאקראי ספיקו להקל, וכמ"ש תוס' [ד"ה ואין].
- 5 [והראשונים ב"מ פז הביאו בשם הראב"ד לחלק בין ז' מינים, או בין תרומות ומעשרות. עיי"ש במק"צ דעת שא"ר בזה].
- 6 אבל לשון הריטב"א [וכן הרשב"א בתוה"ב כב:] דרוב התערבות הראשון נתערב בב', וי"ל דהאם הוא דוקא.
- 7 דכיון דנוצר הספק בב' שלבים נידון כב' [קבוצות] רוב נגד המיעוט, ואף דאילו היה נופל בב"א הוה הכל ספק א'.

שיתערב פעם ג'.

פא:

תוד"ה כולן. ונראה דדוקא ע"ז שתופסת את דמיה, נראה כאילו הולך האיסור. משמע דגדר הקולא דיוליך הנאה הוה כעין פדיון¹. אבל לת' הב' משמע דהסברא דנחשב שאינו נהנה מהאיסור. והריטב"א כתב דהתם ליכא אלא שבחו של איסור, אבל כשיש גופו של איסור לא אמרי'. [והראשונים ע"ז מט: האריכו בזה].

דרכו לימנות

ר' יוחנן סבר וכו'. רש"י [ביצה ג:]: כתב דנח' בפ' דברי ר' מאיר. [וכ"מ בתוס' בע"א ד"ה שאני]. ועפ"ז פסק הסמ"ג כר' מאיר. והרמב"ם [מאכ"א טז ה] פסק כרבנן דאינו מקדש אלא ו', והשמיט דברי ר"י ור"ל [דקאי אליבא דר' מאיר]. אבל הרשב"א כתב דאיכא למימר דנחלקו אליבא דרבנן, ורבנן מודו בהני דחשיבי טפי.

ובתוס' [בע"א ד"ה והלא] כתבו דחתיכה הראויה להתכבד הוה מדין כל שדרכו לימנות, וכו' מאיר. אבל במאירי מבואר דהוה דין אחר, ולא תליא בדרכו לימנות. וכ"כ החור"ד [קא א] בדעת הרשב"א.

והרמב"ם [מאכ"א טז ט] כתב דאלו אוסרים בכל מקום, ויראה דכל שחשוב אצל בני מקום מסויים, אוסר בכל שהוא לפי אותו מקום וזמן.

תוד"ה ככרות. והא דמשמע דלחם וכו' שאני לחם הפנים דחמיר טפי. ותוס' זבחים עב: כתבו דלחם הפנים סמידיא טפי, וראוי להתכבד בחתיכה.

תוד"ה רבי יוחנן. ואמר ר"י, כבשות קטנות דלא חשיב מנין. ותוס' זבחים [עב]. העמידו בעופות.

בא"ד ואפי' יחשב כשהוא שחוט, כשהוא חי גרע טפי. והרשב"א כתב דאפי' שחוט לא נחשב ראוי להתכבד אא"כ מבושלת. והו' בשו"ע [קא ג] בזה מח'.

רש"י ד"ה דברי הכל. הפסד מועט. ותוס' בזבחים [עב]. והתוס' הרא"ש חלקו דלא מצאנו חילוק בדיני ביטול בין הפסד מרובה להפסד מועט.

תוד"ה דברי. דלאחר דנתבטלה ראויה להתכבד. וכ"כ הראשונים בשם ספר התרומה [וכ"פ השו"ע קא א]. והראשונים [רשב"א ריטב"א ומאירי] הביאו חולקים דבעי ראוי להתכבד השתא, ונבילה ראוי להתכבד בפני אורחין עכו"ם, אבל התם איירי באיסור הנאה, ואינה ראויה להתכבד לפני שום גוי.

והפרמ"ג [קא ש"ד א] כתב דה"ה להיפך היכא דקודם שנתבטל היתה ראוי להתכבד, וע"י ביטול אינו חשוב, דלכ"ע אזלי בתר השתא לחומרא. והביא כן מדברי הפוסקים [תרעג, ותה"ד קג] דנר חנוכה שנתערב בנרות אחרים, דאינו מתבטל מחמת חשיבותו.

בא"ד דלא שייך כיבוד בפני כהנים במקדש. ובתוס' זבחים [עב. ד"ה אלא] ביאר דלא חשיב ראוי להתכבד בפני אורחין כהנים, דאין מחזיקין טובה זל"ז שכולן שווים בו. והרשב"א תי' כיון דרישא אינה אסורה מחמת עצמה אלא מחמת טומאה אינה נעשית חתיכה הראויה להתכבד².

פב. מין במינו לא בטיל לר' יהודה

ר' יהודה למד כן מגזיה"כ מדם הפר ודם השעיר. והר"ן [נדרים נב]. ביאר סברת ר' יהודה דכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מבטלו, אלא מעמידו ומחזקו. ורבנן ס"ל דמ"מ אין דומין זל"ז, דזה איסור וזה היתר.

1 וכיון דתופס את דמיו מדאורייתא, החשיבו דיחשב פדיון ויצא לחולין. אבל בשאר איסורין לא חידשו שיחשב פדיון.

2 ויסוד זה כתבו הראשונים [ונפסק בשו"ע קא ב] דחתיכה הבלועה מאיסור לא נחשב ראוי להתכבד, כיון דהחתיכה אינה אסורה מצד עצמה. [אבל בפשוטו טומאה נחשב אסורה מצד עצמה, דהחתיכה בעצמה נאסרת ואין לה תקנה].

ותוס' [כאן ופא: ד"ה ר' יהודה] כתבו דוקא בדבר לח ומתערב אית ליה לר' יהודה וכו'. אבל **תוס'** [מנחות כב:] כתבו דשוב ר"ת חזר בו, ואף יבש אינו מתבטל מין במינו. [וכן דעת רש"י בסוגיין].

וביסוד החילוק בין ביטול לח לביטול יבש, י"ל דביטול יבש כל חתיכה עומד לעצמו, ולא נתבטל חשיבותו כלל, אלא דאינו יודע מקום איסורו. ומאיך בביטול לח אין כאן ספק היכן האיסור, הרי יודע דבכל משהו יש ודאי חלק מהאיסור, ואפי' הכי בטל¹. [ויש חומר בביטול לח בזה שודאי מעורב איסור במה שאוכל, וחומר בביטול יבש דעומד בחשיבותו].

והאחרונים העלו צד דיסוד ביטול יבש הוא משום דדנים על כל א' בפנ"ע דהוא היתר, וע"ד כל דפריש מרובא פריש, ודעת התוס' רי"ד [ב"ב לא ושו"ת א] דאם אדם א' אכל את כל התערובת חייב חטאת. ודעת הרשב"א דאסור לאדם א' לאכול את הכל [והפרמ"ג [קט] כתב דהוה דרבנן, אבל יש אחרונים שדייקו מהגר"א² דהוה דאורייתא]. אבל הרא"ש [חולין ז ס"ס לז] כתב דמותר לאדם א' לאכול את הכל בב"א. ודוקא לענין טומאת משא³ נחשב נידון א' על הכל. אבל בכל ביטול לח הרי אוכל מכולו. והכס"מ [אה"ט א לח] הביא בשם מהרי" קורקוס דביטול לח מהני דאינו מטמא במשא⁴. [וע"ע שער"י ג ז דהאריך בכ"ז].

בא"ד דקמח איירי וכו' ועוד נראה דאפי' קמח וכו' ברותח איירי⁵. מבואר דתוס' נסתפקו האם תערובת קמח בקמח נחשב לח בלח, כיון דכל א' אינו עומד בחשיבותו בפנ"ע, או יבש כיון דאינו משפיע הטעם מזה לזה.

והפוסקים [ב"ח י"ד קט] הביאו מדברי תוס' [פסחים מד, זבחים עג, מנחות כב:] דקמח בקמח כיון דנבלל מתבטל בששים [כדין לח⁶], ולא ברוב [כדין יבש] [כיון דכל משהו אינו עומד בפנ"ע]. אבל הש"ך [קט ג] הביא דמסקנת התוס' כאן דנחשב יבש, אא"כ רותח. אבל החו"ד [קט א,ה] כתבו דתוס' הכא מודו דבעי ששים לבטל, דכיון דנבלל ואוכל את הכל יחד בעי ששים⁷. ורק לענין ביטול לר' יהודה ס"ל דמתבטל, כיון דכל משהו עומד לעצמו והטעם אינו מתפשט מזה לזה.

ולר"ל מ"ש רישא ומ"ש סיפא. כ"ג רש"י [ולפ"ז אף רבנן ס"ל דמין במינו אינו בטל]. אבל הרשב"א וריטב"א הביאו גירסת הגאונים ולר' יוחנן מ"ש רישא ומ"ש סיפא [ולא ס"ל לחלק משום הפסד וכרש"י]. וכ"פ המלחמות⁸. והרא"ה [בדק הבית ד ב מה:] כתב דאיירי השתא בחתיכה דאינה חשובה, ומשום חומרא דקדשים אינה בטילה, והק"י בין לר"י ובין לר"ל.

והא רבה הוא דאמר בדאורייתא ל"ש איסור לאו ול"ש איסור כרת. פרש"י אם חשו ללאו חשו לכרת⁹. והמשנ"ל [יו"ט א יז] הקשה דאשכחן בכ"מ דהחמירו בשבת דאיסור סקילה יותר מאשר ביו"ט דאיסור לאו וכדו', ומ"ש הכא דלא אמרי' כן¹⁰. אבל רש"י [ק"ט]. כתב דבספיקות אמרי' ל"ש איסור לאו, דספיקא לאו הרחקה דרבנן היא בדבר המותר, דנימא לכרת עבוד הרחקה, דשמא איסורא דאורייתא ממש קעביד. והתה"ד [רנ] והאחרונים תמהו דבסוגיין מבואר להדיא דאמרי' הך סברא סברא אף בדבר שהוא גזירה דרבנן.

- 1 ובקוב"ע [ס ה] ביאר דלח המיעוט מתבטל לרוב, כמו בצק בסידקי העריבה, ונעשה כמות. [והוה גדר ביטול שונה].
- 2 דהגר"א [קט ה] כתב דטעם הביטול דאומר על כ"א דזהו ההיתר. ובסק"ו כתב דטעם הרא"ש דגזיה"כ דאחרי רבים להטות. [אמנם ע' היטב בדברי הרשב"א תוה"ב נראה דהוה דרבנן].
- 3 דבגמ' בבכורות [כג] איתא אף אחרי שנתבטל ברוב, עדיין מטמא במשא [לצד דטומאה כמאן דאיתא, וחוזר וניעור]. דכיון דנושא את כולו כא' נחשב דאין כאן ספק, וכלפי זה ל"מ הביטול.
- 4 [אמנם ע' בסוגיה בבכורות שם דמבואר דהנידון כמאן דאיתא ביטול דלח תליא בנידון בביטול יבש].
- 5 והמהר"ם וחזר"א [קלד] כתבו דלפ"ז איירי בגרעין שלם, דקמח בקמח מיקרי מין במינו, לרבא [ע"ז סו] דבתר שמא אזלי.
- 6 ויש דין טעם כעיקר, וכזית כדי אכילת פרס, וכדמבואר בגמ' פסחים שם. והחזר"א [קלד] העיר דאף שאיננו בטוחים שתגערב על תכונה משותפת קבועה, אמרי' כזית כא"פ וטעכ"ע. ואף דאין בלילתו מעורבת כלל, מ"מ נחשב תערובת לח.
- 7 וכע"ז כתב החזר"א דלא שייך בקמח ביטול יבש דכל משהו אינו ניכר בפנ"ע לדון עליו.
- 8 וע' בעה"מ דחילק בין התי', איזה אליבא דר' יוחנן, ואיזה ר"ל.
- 9 ובחי' ר"א מן ההר כתב ושו"מ דאפי' בחששות דרבנן אמרי' כן, דכל מה שאסרו חכמים מחמת איסור כרת, ה"ה שאותו מאמר חכמים נמשך ג"כ ממה שהוא איסור לאו. [משמע דראוי לתקן יותר לאיסור כרת מאיסור לאו, אלא דתקנה שתקנו לכרת 'נמשך' אף ללאו. וצ"ת].
- 10 ובתה"ד [רנ] עמד בזה, וכתב דאין לדמות מילתא למילתא.

דבר שיש לו מתירים. פרש"י [ביצה ג:] דאחמור רבנן, לא יאכלנו באיסור ע"י ביטול, כיון דיש היתר לאחר זמן¹. אבל הר"ן [נדרים נב.] כתב הטעם דדבר שיש לו מתירין דלא שייך ביטול, כיון דדמי ליה מחזקו ואין מבטלו, דכיון דהאיסור סופו להיות מותר אינו חלוק מההיתר. ולא שייך ביטול אא"כ מנגדו ומבטלו.

למאן וכו' שרי ליה. הר"ף [חולין לב:] כתב דפת שאפאו עם הצלי, אסור לאכול עם כותח², כיון דיכול לאוכלו בלא חלב, ודבר שיש בו מתירין אפי' באלף לא בטיל³. והרשב"א הקשה עליו דבסוגיין מבואר דמה שיש לו צד היתר לכהן לא נחשב יש לו מתירין, אא"כ יש היתר לאיסור לאחר זמן. והר"ן [נדרים נב.] כתב ליישב דגבי כהן, משום שיש היתר לכהן אינו בדין שיאסור לכהן, משא"כ התם דהוה היתר לכל העולם לאכול בלא חלב.

שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה. ומבואר דאמר' כן בדרבנן [לר' יוחנן באיסור דרבנן, ולר"ל בדין ביטול דרבנן, וע' ברשב"א [בע"ב] דהאריך בזה]. והריטב"א ביאר דכיון דספיקא היכי נפלו נקטנן ספיקא דרבנן לקולא.

אבל הרשב"א הקשה אמאי בעינן 'שאני אומר', נימא ספק דרבנן לקולא. ותי' דכיון דנפלה ודאי תרומה לא' מהם, וב' קופות במוקף הוה ככלי א'. בכי הא לא אמרי' ספיקא דרבנן לקולא [וע"ע בע"ב].

והרמב"ן כת' דאירי בב' קופות של אדם א', א"נ בבאין לשאול בבת אחת, אבל של ב' בנ"א ונשאלו בזה אחר זה, כולן מותרין⁴, דכל א' נידון בפנ"ע. והרשב"א חלק' דכיון דנפלה לא', ואין ידוע לאיזה הוה כספק א'. [וע"ע שר"ע קיא ט"ז ו ושר"ך יג, יט ומשנ"ל אבה"ט יט]. והרשב"א כתב דאדרבה כשהוא של אדם א' קיל טפי, ומהני כשיש בין שניהם שיעור לבטל וכדתנן תרומות ד יא, דראויין להתפנות למקום א'. [וע"ע בש"ע קיא].

תודה שתי. ואפשר דבסאה א' אפי' ר"ל מודה, דסמכינן אחזקת חולין שבקופה⁵. מבואר בתוס' דאמר' חזקה דלא נתערב בו איסור, ואף דע"י התערבות ההיתר לא נשתנה. אבל הר"ש [תרומות ז ה] כתב דגבי קופות לא שייך חזקת היתר אם נפלה חולין לתוך תרומה. וכן נפסק בש"ע [ויר"ד קיא ג] דבאיסור דאורייתא, ונפל לא' מהקדירות אסור⁶.

ומבואר בתוס' דאמר' חזקת היתר דלא נאסר בתערובת. אבל השמעתתא [ג ז] כתב דלא מהני חזקה דההיתר לא נשתנה אף אם נתערב בו איסור⁷. ובקובה"ע [ס ד, וכו"כ בשער"י ב יא] כתב לפרש דברי תוס' דיש חזקה דלא נאסר, ע"פ מש"כ תוס' [נדה מז] דמדין מדומע אף החולין נעשית תרומה^{10, 11}. והביאו דלענין ניקור כתב הרא"ש [חולין ז יט] דלא נחשב דיש חזקת איסור ע"י תערובת¹². אבל החזו"א [טהרות ג יא] הביא מדברי התוס' דמעיקר הדין חשיב חזקה, אלא דלא הוה חזקה גמורה להקל בדאורייתא.

פב: קדושה שניה

ואנא דאמר' כר' יוסי וכו' שלישית אין להם. והרמב"ם [בית הבחירה ו טז] ביאר דקדושה ראשונה היתה בכיבוש, וכיון דנלקחה הארץ מידיהם בטלה הכיבוש. אבל עזרא לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, לפיכך כל מקום שהחזיקו עולי בבל הרי הוא מקודש

- 1 ואף דכל דין ביטול הוה היתר גמור, מ"מ החמירו חכמים שלא יתבטל כדי שיאכלנו בהיתר גמור.
- 2 ואף דהוה נותן טעם בר נותן טעם [ומבואר דנ"ט בר נ"ט הוה מדין ביטול].
- 3 והראשונים הקשו דהוה מין בשאינו מינו, ודבר שיש לו מתירין בטל בשאינו מינו. והר"ן [נדרים נב.] תי' דהתם דיש לו צד היתר אף עכשיו החמירו טפי בביטולו, ואף בשאינו מינו.
- 4 [וע"ז הוה כתערובת ב' חתיכות, וכיון דהפסק בין שניהם א"א להתיר את שניהם. א"נ נחשב איקבע איסורא].
- 5 וכשאני אצל זה, אני אומר שנכנס לשניה, ואצל שניה אני אומר לא בזו אלא בחבירתה.
- 6 דהוה ליה להזכיר.
- 7 והר"ש [שם] כתב צריכותא כע"ז דסגי בחד שאני אומר, משא"כ בתרומה צ"ל תרומה לתוך תרומה נפלה, וחולין לתוך חולין נפלה. [וצ"ב דמה איכפת לן להיכן נפלה החולין, אלא דהוה הוכחה בחשבון].
- 8 [והיינו כשנפל, אבל לא ידוע להיכן נפל. אבל כשספק אם נפל לכאורה אזלי' בתר חזקה].
- 9 וכו"כ רע"א חולין צז. דל"ש חזקת היתר, אא"כ יש דין חנ"ן.
- 10 אבל הקשה דבשאר איסורין חנ"ן הוה רק דרבנן.
- 11 [וצ"ב דאף אילו יש חזקה דלא חל דין 'מדומע', מ"מ תיפוק ליה מצד האיסור שנתערב. וע"כ דיש חזקה דלא נאסר מחמת הספק].
- 12 והשער"י [ב יא] כתב דבניקור לא נחשב תערובת האוסרת, כיון דניכר למומחה.

היום, ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו. והכס"מ הקשה מה גדול כח חזקה מכח כיבוש, ואמאי לא יתבטל. ועוד בראשונה היתה ג"כ חזקה עם הכיבוש.¹ [והאחרונים האריכו בזה].

שם. אנא דאמרי, משמע דר' יוחנן עצמו ס"ל דתרומה בזה"ז דרבנן, ולכן קופות בטל. וכ"כ **תוס'** [פא. ד"ה אמר], ומשמע דס"ל דלא קידשה לעתיד לבא. והרמב"ם [תרומות א כז, וכן איסור"ב כ ג] פסק דתרומה בזה"ז מדרבנן, אבל מטעם דמדאורייתא בעינן כל יושביה עליה [וכמו חלה בגמ' כתובות כה. ונדה מז.].² והראב"ד [שם ושם, וכן הרמ"ך בהל' איסור"ב] השיג דקיי"ל לר' יוחנן דתרומה בזה"ז דאורייתא [בסוגיין, ולא נקט דר' יוחנן אליבא דנפשיה פליג].

והכס"מ הקשה [לדעת הרמב"ם] היאך הביאו בסוגיין מדברי ר' יוסי דתרומות בזה"ז דאורייתא, אימא אע"פ שלא ביטלה קדושת הארץ, הא בעינן ביאת כולם. ותי' דהרמב"ם סבר כדעת ר"ח [בתוד"ה ירושה], דירושה שניה הוה יהושע, וכיון דבימי יהושע היו כל יושביה עליה, עדיין חייבים. ובזה רבנן פליגי דכיבוש יהושע לא היה אלא לשעתו, ולכן חזר עזרא וקידש, ולא היו כל יושביה עליה.³ והבית הלוי [ג א ענף ו ה] כתב לפרש את הגמ' בסוגיין דבימי עזרא קיבלו עליהם תרומות ומעשרות בשבועה, ולכן אף ספק לחומרא. ודעת ר"ל דספק לקולא ע"כ הוא משום דס"ל דבטלה קדושת עזרא. ובזה הביא ר' יוחנן דר' יוסי ס"ל דלא בטלה קדושת עזרא, דשלישית אין להם.⁴

תוד"ה ירושה. דגבי חלה כתיב בבואכם, וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סלוק. מבואר בתוס' דתליא בתחילת הקדושה, אבל אילו בתחילת הקדושה היו רוב ישראל ונתמעטו לא בטלה קדושת הארץ.⁵ וכ"כ הגר"ח [שמיטה יב] דהוה תנאי בירושה וקידוש [ולא דמי לדין כל יושביה עליה דיובל], וע"ע חזו"א [קלד] דדן בזה, וכן קה"י [זרעים כו].

בא"ד והשיב ר"י דלמעשרות לא קידשה לעתיד, אבל קדושת ירושלים, קדושת מחיצות. וכ"כ **תוס'** [שבועות טז]. וכע"ז כתב הרמב"ם [בית הבחירה ו טז] דקדושת ירושלים לא בטלה, דהוה מפני השכינה ושכינה אינה בטלה.⁶ אבל **תוס'** זבחים [סא. בסו"ד] כתבו דתימיה לומר דקדושת הבית קיימת להקריב קרבן, ולא יתחייב בתרומה. וחילקו שם לאידך גיסא [לר' יוסי] דאע"ג דקדושת הארץ קיימת, בטלה קדושת הבית [וכמו נוב וגבעון]. וכ"ד **הראב"ד** [בית הבחירה ו יד] דבטלה קדושת המקדש, ואפי' לר' יוסי דקידשה לעתיד לבא לא אמר אלא קדושת הארץ, אבל קדושת ירושלים ומקדש לא אמר.

בא"ד ועוד אר"י דאין נראה שיאמר שום חכם, דבזמן בית שני הוה דרבנן. והאחרונים [קרא] הוסיפו דהיאך הביאו שני הלחם [הא בעי מהארץ], וכן לא נתחייבו בביכורים.⁷ אבל דעת הרמב"ם [הנ"ל] דבבית שני לא נתחייבו בתרומה מדאורייתא, דבעי ביאת כולם. והאחרונים כתבו דמ"מ לענין שאר מצוות התלויות בארץ הוה דאורייתא, דלא תילא בביאת כולם. וכ"כ המנח"ח [צא ט לענין ביכורים. ולענין לקט שכחה ופאה כתב המנח"ח [רטז טו] דחייבין בזה"ז, ושוב חזר בו במצוה תקצב והביא מדברי הפאת השולחן דאין חיוב לקט שכחה ופאה מדאורי' בזה"ז, דתליא בדין תרומה].

והגר"א [שונת אליהו שביעית ו א] כתב דלמ"ד דקידשו בפה בימי עזרא, א"כ הקידוש תליא בהם, וקידשוהו לזמן דהמקדש קיים. ובזה פליג ר' יוסי דעזרא לא הוצרך לקדש. דקדושה

1 **ובאבה"א** [שם] כתב דכיון דכבר קנאוה בכיבוש, לא מהני קנין חזקה כיון דבלאו הכי הוה שלהם. אבל **בקונה"ע** [סב] כתב לפרש דכוונת הרמב"ם דבימי עזרא הוזהקו לקדש, ואילו בימי יהושע לא צריך לקדש.
2 **ותוס'** הביאו משם לחלק בין תרומה לחלה, וכ"כ **הראב"ד** דאם איתא בחלה הוה דאיתא. אבל הרמב"ם פסק כמ"ד דאף תרומה נלמד מדין חלה.
3 **והגר"א** [י"ד שלא ו] כתב דראיית הגמ' בהא דר' יוסי מקיש קדושה שניה לראשונה, משמע דהוה דאורייתא. והחזו"א [קלד] הקשה דברמב"ם מבואר דקידוש שני מהני דאורייתא, ומ"מ לא נתחייבו בתרומות.
4 [ואפשר דדעת ר' יוסי דאינו דאורייתא, אלא חומר כדאורייתא].
5 **אולם הרדב"ז** [תרומות ספ"א] כתב דמהני קדושת עזרא דאילו היו באין [אח"כ] כולם היה קדוש.
6 **והרמב"ם** הוכיח והרי הוא אומר והשימותי ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים. [ומשמע דסברת הרמב"ם דגדר קדושת שכינה שונה, ואילו לתוס' הקדושה מיתלא במחיצות, ולא בארץ].
7 מדאורייתא, והוה חולין בעזרה אא"כ קידשוהו [ע"ב ב"ב פב].

ראשונה [דיהושע] ע"י כיבוש לא פקע, וממילא הוה לעתיד לבא.

וסבר ר' יוחנן דברבנן לא בעי רביא וכו'. פרש"י קס"ד [וכן נשאר לתי' הא'] לאו משום שאני אומר' אלא מכי איערב בטיל ליה. ותערובת דרבנן מותר בפלגא [ומבואר בלשוננו דהוה גדר 'ביטול', וצ"ב אמאי יתבטל האיסור להיתר?]. והריטב"א הקשה דבהדיא איתא במשנה דהטעם שאני אומר. ועוד דלא מצאנו בשום מקום דמהני איסור דרבנן בלא רוב. ולכן פי' הריטב"א דס"ד דגבי מקוה אמרי' שאני אומר, דמי פירות קאפי [צף] ואינו מתערב, וכשנטלה נטל מהמי פירות. אבל בעלמא בעי רובא. ובזה הגמ' מתרצת דבתרומה שייך שאני אומר שנטלה לגמרי, אבל במשקין המעורבין ליכא למימר כ"כ שאני אומר.

והרמב"ן הקשה דבכמה מקומות מצאנו דאף איסור דרבנן שנתערב בעי ביטול בששים או בק', וכתב דהכא איירי באיסור דרבנן דאין לו עיקר מה"ת². והכא בתרומת חור'ל נחשב אין לו עיקר מה"ת, אבל שמנו של גיד וסתם יינם הוה עיקרו דאורייתא, ובעי ששים. והרשב"א חלק דהכא בסתמא איירי אף בתרומת ארץ ישראל, ובגמ' פסחים [מד]. אמרי' דאיירי בתרומה בזה"ז דרבנן, ולא שני בחור'ל. ועוד דמקוה דהכא איירי במי פירות דהוה דאורייתא³. והרשב"א כתב דבאיסור דרבנן בעי לעולם ששים ומאה, אלא דבקופות מהני שאני אומר⁴. ובמקוה אינו איסור אכילה, וכל האיסורין דאין איסורי אכילה בטלים ברוב.

דלא נשקול רובא. הרשב"א דייק דאף דמהני בנפל לפלגא ופלגא [באיסור דרבנן], אבל רוב איסור לא אמרי' שאני אומר.

נתן סאה ונטל סאה

רש"י ד"ה נתן. דמכי יהבו גביה, כולן ראויין⁵, אבל איפכא לא וכו' דאין משקין הללו משלימין את המקוה. וכן איתא במשנה [מקואות ז ב] דמי פירות פעמים מעלין, וכשיש מ' סאה מצטרף לשיעור מקוה [ע"י ביטול ברוב, וכבסוגיין]. אבל כשאין מ' סאה לא מהני מיעוט מי פירות להשלים לשיעור רוב⁶. ובברכ"ש [כא] כתב דהוה מדין רוב ככל, דכיון דיש שם מקוה מהני שרובו הוה ממי גשמים, ועי"ז מצטרף אף המים הפסולים, דאף הפסולים יש להם שם מקוה. אבל כשאין מתחילה מקוה ל"מ⁷. ובשער"י [כתב לפרש כוונת

והרמב"ן כתב דמהדין נטל סאה ונתן סאה כשר לעולם, כיון דלא שינו את מראיו. [ומשמע דכוונתו דמדאורייתא מצטרף לשיעור מקוה, ולא בעי רוב. אבל החזו"א כתב דכוונת הרמב"ן מדין קמא קמא בטל, וכת' ה' בתוס'].]

תוד"ה נתן סאה. מי פירות פסולים מדאורייתא. אבל המרדכי [שבועות תשמה, ה' בב"י רא ג] הביא בשם ריב"א דמי פירות פוסלים רק מדרבנן, וכמו שאובין.

אבל רשב"ם [ב"ב סו. ד"ה מכלל] מבואר דאיירי בסוגיין במים שאובין⁸. וכן דעת הראב"ד [בעלי הנפש] דאף במים שאובין מהני רק עד רובו. והרא"ש [מקואות א] וכן שא"ר [ב"ב שם] חלקו דכיון דהיה מקוה שלם והשיקו⁹, תו לא מיפסיל לעולם כדמוכח בכמה משניות.

- 1 דהרי ההיתר אינו יותר חשוב. ומשמע דנחשב ביטול כיון דאינו משפיע עליו לאוסרו. [ואפשר כוונתו דהוה קבוע במקומו, ואין כח לאיסור הבא לאוסרו].
- 2 ואף דמין באינו מינו בלח ניכר טעמו, לא אסרו חכמים אלא כשהדבר בעין.
- 3 אבל הרמב"ן כתב דשאובין הוה עיקרו דרבנן. וצ"ב דהרמב"ן בעצמו פי' דאיירי במי פירות.
- 4 וצ"ב דבס"ד לרש"י איירי בלא שאני אומר [ולדברי הריטב"א נחא]. ושמעתי דאף לס"ד מהני שאני אומר כלפי חומרת ששים ומאה, אלא דעיקר ההיתר ברוב הוה אף בלא שאני אומר. [ובזה נחא אף לס"ד דהמשנה נקטה הלשון שאני אומר].
- 5 משמע מרש"י דכשיש מ' סאה, כל סאה ממנו הוה מקוה ראוי. [וכ"כ בשער"י ג יז].
- 6 אבל החזו"א כתב דהוה דרבנן, דאין סברא מדאורייתא לחלק בדין ביטול בין כשיש שיעור מקוה.
- 7 ועי"ש שהאריך בגדרי רוב ככל, מתי נחשב דאף המיעוט הוה חלק מהרוב.
- 8 וכן דייק המשכנות יעקב [יו"ד מו] מדברי רש"י [ד"ה מאין] דכתב פסול שאיבה. וצ"ע דרש"י כתב להדיא דאיירי במי פירות.
- 9 וקצת משמע דהוה גדר השקה, דפקע מהם שם שאובים, ואח"כ משמע דהוה גדר ביטול ברוב, ולא אמרי' חוזר ונייעור.

וכן **הרמב"ם** [מקואות ד ז] פסק דנתן סאה מים שאובין וחזר ולקח וכו', עד י"ט¹. והכס"מ פירש דכיון דנתן וחזר ולקח מיחזי לאינשי שניטלו הכשרים. והב"י [רא כד] נקט דאף לראב"ד ל"מ מים שאובין בסוגיין יותר מרוב הוה מדרבנן. אבל **האחרונים** הביאו דמשמע בראב"ד דכשיש רוב נחשב מדאורייתא שאובין². ובש"ע [רא כד] פסק כדעת שאר ראשונים דכשר לעולם. והש"ך [סג] הביא בשם **התשב"ץ** דאין להכניס ראשינו במח', דאפשר לתקן ולצאת ידי כל הספיקות³.

בא"ד ונהי דכשמי פירות רוב מתבטלים המים וכו'. ומבואר בתוס' דאף לענין מחטין, דאף כשיש שיעור מקוה שלם, כשיש רוב מי פירות בטל מהם שם מים [וכ"כ **החזו"א**]. [ובמש"כ תוס' דמדרבנן בעי רוב, יל"ד האם היינו משום דבעי שיעור מ' סאה, ובעי שהמי פירות יצטרף. או דאף כשיש מ' סאה מדרבנן אסור לטבול במחצה].

בא"ד ועוד י"ל דמדאורייתא קמא קמא בטל. **והת"י** הקשה דאמר' דחוזר וניעור. ומשמע מתוס' דהא דאמר' חוזר וניעור הוה רק מדרבנן [אבל בתוד"ה אמר לא משמע כן]. ובש"ע ר' דוד כתב דמהני לענין להחשב 'שם מים', ואף דלענין איסור והיתר אמר' דהוכר האיסור⁴.

והאחרונים [שער"י ג טז] הביאו מדברי התוס' דהמי פירות מתבטלים, ומקבלים דין מים, ומבואר דביטול מוסיף דינים⁵ [והאריכו בזה האחרונים ע' **עונג יו"ט** או"ח ד]. ובפשוטו נח' בזה **רש"י** ותוס' זבחים עט: ד"ה תנן דשייך ביטול באפר פרה⁶.

בא"ד א"נ קאי אתמד שיש בו מים. **החזו"א** הביא דמשמע מתוס' דתמד נחשב מים מדאורייתא, ותמה דמבואר דדינו כיון אפי' לקולא. וכתב דאפשר דהכא כיון דהתבטל לא אמר' על המים שבו חוזר וניעור.

תוד"ה אמר. ונראה לר"י עד ששים, דטעם כעיקר מה"ת. [משמע דהטעם דמעכשיו הוכר האיסור, ופקע סיבת הביטול. אמנם משמע בתוס' דאמר' חוזר וניעור אף במין במינו, וע"כ דאמר' דסיבת האיסור קיימת, ומכאן ולהבא אין את סיבת הבטול].

אבל דעת **ר"ת** [הו' בתוס' ב"ק ק: ועוד] דאמר' קמא קמא בטל [כשיש הפסק בינתיים⁷]. ובגמ' בכורות כב. דאמר' חוזר וניעור הוה חומרא לענין טומאה. וה"נ בסוגיין לענין מי פירות החמירו טפי.

רש"י ד"ה מאי לאן. עד י"ט. וכ"פ **השו"ע** [רא כד]. ור"ש **איגר** [שו"ת רע"א רכא ט] תמה דכל פעם שמוציא סאה, יוצא אף מהמי פירות לפי חשבון, ואף שנטל עד ל' פעמים ישאר רוב מים⁸. וכה"ק **הת"י** [ב]. ותי' דגזרו חכמים מפני שנראה כרובו. וכע"ז כ' **החזו"א** [מקואות ת ה יא] דכיון דא"א לעמוד על החשבון, גדרו חכמים הכא דעד י"ט.

ורע"א [רכב כה] חידש דאף לס"ד הא דמהני רוב מים [ומי פירות מהני להשלים את המקוה] הוה רק בצירוף שאני אומר, דאמר' דכל המי פירות הם שיצאו וניטלו מכאן. וע"י שיש ודאי רוב מים הקילו. אבל אילו נתן ונטל יותר מ"ט, יתכן דאין כאן רוב מים ולא הקילו. [ובזה תי' הגמ' דבמים מעורבין המי פירות מתערבין, ול"ש בזה כלל שאני אומר]. [וע' שער"י ג יז מש"כ עד"ז]. **והחזו"א** כתב דמדברי **רש"י** ותוס' מבואר דהוה אף בלא שאני אומר, ורק ע"ד דברי **הריטב"א** ו**נמוק"י** י"ל כן.

אנדרוגינוס נושא

תוד"ה תנן. ולא אסרי' מחמת ספק נשים וכו'. **והרמב"ם** [איסור"ב א טו] פסק דנושא לכתחילה. וה"ה כתב דנושא לכתחילה דהא חזינא דרבי רחמנא לענין משכב זכר,

- 1 אבל **הרמב"ם** [מקואות ז ו] כתב דמי שאובים מעלין את המקוה, אם נפלו, וחזר ולקח סאה.
- 2 ותליא במח' הראשונים אי שאובין דאורייתא או דרבנן.
- 3 אבל במקואות שלנו שמחליפים את המים, א"כ לא ישאר כ"א סאין מי גשמים [ואף כשהושק לבור אחר, המים מתחלפים], והפוסקים דנו באופנים לתקן אף לדעת הראב"ד.
- 4 **והחזו"א** [מקואות שם] נסתפק במי גשמים שנפלו למי פירות, עד שנהי' רוב, אי אמר' קמא קמא בטיל ופסול מדאורייתא. וכתב דאפשר דע"י ביטול המי פירות מפסידין חשיבותם. אבל המים לא נעשה למי פירות.
- 5 [וע"ע **אר"ש** מאכ"א טו י].
- 6 וכן נח' זבחים עח. דלרש"י כשנתבטל היתר באיסור, מצטרף לשיעור כזית ללקות, ותוס' פליג.
- 7 אבל כשגודל בלא הפסק לא אמר' קמא קמא בטל [ומשמע בתוס' דר"י לא ס"ל חילוק זה].
- 8 **ורע"א** כתב דבלשון **רש"י** יל"פ עד שינטל י"ט סאין מים, ולא י"ט פעם בדוקא, אבל הקשה דבשו"ע מפורש דלא כן.
- 9 וכתב **ר"ש איגר** דע"כ חששו שמא יקח הכל ממין אחר.

ואנדרוגינוס כזכר ולא שייך נשים מסוללות¹. ועוד כתב הנובי [ת א] דדעת הרמב"ם דאינו בכלל נשים מסוללות כיון דמשמש דרך זכרותו, ואינו בכלל מעשה ארץ מצרים, אף לצד דדינו כנקיבה².

בא"ד ועוד יל"פ דחייב לישא, דמיפקד אפריה ורביה. האחרונים הביאו דמבואר בתוס' דאנדרוגינוס מוליד, ודלא כמ"ש הרמב"ם [יבום ו ב] דהוה סריס חמה [לענין חליצה³]. והטור [קעב ח] הביא דר"י פליג דהוה זכר גמור [ומשמע מדבריו דמוליד], והב"י תמה היכן מצא דפליג במש"כ הרמב"ם דהוה סריס. אבל הב"ח כתב [דדעת ר"י] דאנדרוגינוס נחשב עקור מחמת חולי, ולכן חולץ וחולצין לאשתו, ולא כסריס חמה. [ומבואר מדבריו דאף מי שאינו מוליד מחמת, ואף שלא היה לו שעת הכושר, זוקק ליבום, כל שאין עליו שם סריס'. ונחשב בר הקמת שם, אלא דפומיהו כאיב].

פג.

תוד"ה בריה. ואר"י מחמת שהוא בריה משונה שיש לו זכרות ונקבות וכו'. [ובריה משונה זו מוכרח להיות עליו או דיני זכר או נקיבה]. והרמב"ן [בק"א] חלק דלשון בריה משמע דהוה מין שלישי דאינה זכר או נקיבה⁴, ולאפוקי מספק. וכתב דלרב פשיטא דאין חייבין על ביאת מקדש, ונקט המיעוט לרבותא למ"ד דאנדרוגינוס ספיקא הוא.

והרמב"ן הוכיח דהוה מין שלישי, מדמחייב עליו בב' מקומות [ע' בגמ' בע"ב], ואת"ל נקיבה לא יתכן חיוב משכב זכר.

אבל הת"י [אות ב] והר"ש [סוף ביכורים] דלר"א חייבין עליו סקילה בב' מקומות, שאני התם דרבי קרא⁵. ודכוותיה [בשבת קלז]. מרבין מהמול לכם כל זכר. וכ"כ הרשב"א בדעת הרמב"ם. וכ"כ הריטב"א [פג:]: דגזיה"כ לחייב על ב' מקומות, בין זכר מעליא, או בריה בפנ"ע, או ספיקא בדינא בעלמא. אבל תוס' [ד"ה הלכה] הביאו דודאי זכר, מדחייב עליו בב' מקומות.

בא"ד ור' יוסי לא פליג את"ק וכו' ועי"ל וכו'. והר"ש [ביכורים ד] כתב דלר' יוסי יש בו ג' ספיקות, ספק בריה ספק איש וספק אשה. וכתב דרב [דאמר שורפין את התרומה] לא סבר כר' יוסי דברייתא.

בא"ד ות"ק סבר שחשוב שניהם, מקצת כאיש ומקצת כאשה. וכ"ד הראב"ד, דהרמב"ם [שופר ב ב] פסק דאנדרוגינוס מוציא את מינו בתקיעת שופר [דהוה ספק ומוציאו ממ"נ]. והראב"ד השיג דזהו למ"ד בריה הוא, אבל למ"ד חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו בן חורין. וכ"כ הראב"ד [תרומות ז טז] דיש לו צד זכרות וצד נקבות.

והמג"א [תקפט ב] כתב בשם ר"ף דאנדרוגינוס אינו מוציא את מינו, אם באותו פעם הוא נקיבה וחבירו זכר. והמפרשים נתקשו בכוונתו⁶.

תוד"ה רבי יוסי. דילמא הדר ביה מברייתא. והרא"ש ות"י כתבו דמסתמא המשנה נשנית תחילה. ועוד הביא הת"י בשם ר"נ לתרץ דהלשון ולא הכריעו משמע דלרבנן הכריעו.

חייש ליחידא. הריטב"א כתב דלא כל המקומות שווים ליחיד, אלא שמואל חייש כל היכא דמסתבר טעם היחיד, וסוגיה דאמוראי כוותיה.

אמר' בי רב משמיה דרב הלכה כר"י באנדרוגינוס. פרש"י דמתני' [דהוה ודאי זכר], ופליג

- 1 והנובי כתב דצ"ל לפ"ז דזהו תי' הגמ', והמקשן דהוכיח מהלשון 'נושא' לא ס"ל סברא זו.
- 2 וכתב הנובי דמ"מ אינו מצווה לישא [וכמ"ש תוס' בת"י ה'ב'], ולכן אין לברך. [וכיון דא"א לברך לא נאמר איסור כלה בלא ברכה]. [אמנם לכאורה כל סריס אינו מצווה על פריה ורביה, ומ"מ מברכים בחופתו. ואולי נחשב בכלל המצווים, משא"כ אנדרוגינוס דהוה ספק נקיבה].
- 3 ומקורו מהתוספתא הו' בר"ף ספ"ק. [ותוס' יסבור דאין הלכה כתוספתא זו].
- 4 ודייק הלשון 'ולא הכריעו', והול"ל דלא 'הכירו', אלא שאין סימניו מכריעים כלל, ואין נקיבה אלא במוכרעת בסימנים לנקיבה, ואין זכר אלא במוכרע בסימנים לזכר.
- 5 ולדברי התוס' דהוה מין משונה דהוה ספק, ניחא דהתורה קבעה דדינו לענין זה כזכר. אבל אם נימא דהוה חסרון ידיעה בעלמא, לכאורה לא יתכן דהכתוב מרבה זכר. [וע' לשון הריטב"א].
- 6 והבאר היטב הביא ששמע דהוה חודש זכר וחודש נקיבה. ותמה ע"ז.

אדאמרן לעיל. וכ"כ בתוס' [ז"ה הלכה]. והרא"ש כתב מדאיצטריך למימר אמרי' בי רב אליבא דרב, משמע דפליגי אמוראי אליבא דרב. ולפ"ז קי"ל דאנדרוגינוס הוה ודאי זכר.

אבל הרא"ש הביא דהרי"ף משמע דפסיק כר' יוסי דברייתא. וכ"כ הרשב"א בשם ר"ח. וכ"פ הרמב"ם [תרומות ז יד] דאנדרוגינוס הוה ספק ואינו מאכיל את אשתו בתרומה. [וכ"פ בהרבה מקומות דהוה ספק].

והרשב"א תמה דהרמב"ם [איסור"ב א טו] פסק לענין משכב זכר, דחייבין עליו סקילה בב' מקומות. וכתב דצ"ל דגזיה"כ הוא [וכמ"ש הר"ש ותו"י הו' לעיל]. והקשה הרשב"א א"כ אמאי לא מנה הרמב"ם [איסור"ב א ד] חיוב סקילה נוסף, דאינו בכלל זכר².

והרמב"ם [אישות ד יא] פסק דטומטום ואנדרוגינוס שקידשו אשה, או שקדשן איש הרי אלו קידושי ספק, וצריכין גט מספק. והראב"ד השיג [כשקידשן איש] למה הם צריכין גט מספק, הרי אינה ראויה לינשא כלל [ומאי נפק"מ]. וה"ה כתב דנפק"מ למי שבא עליה דרך נקובתו, שלא יהא בא על ספק א"א. ובשור"ע [מד] הו' דעת תוס' דהוה ודאי זכר, ואם נתקדש אי"צ גט.

והרמב"ם [תרומות ז טז] אנדרוגינוס שנבעל לפוסל מן התרומה בין דרך זכרותו ובין דרך נקבותו נפסל מלאכול בתרומה כנשים ואין עבדיו אוכלים. וכן אם נבעל לאנדרוגינוס אחר שפוסל בביאתו דרך נקבותו, אבל דרך זכרותו אינו פוסל, שאין זכר פוסל זכר. והראב"ד השיג דיש בו צד זכרות ונקבות, ואתי צד זכרות שבו ומשתמש [אפי' בצד זכרות של זה], דהוה שלא כדרכו, ופוסל משום אשה. [וע' בכתבי הגר"ח שביאר דכשבא עליו אנדרוגינוס הבא עליו, כלפי הצד הזה הוה זכר, וממ"נ אינו נפסל].

דתנן אין נוטעין וכו' ערב שביעית וכו'. פרש"י כדי שתקלוט ל' לפני שביעית. והערול"נ הקשה דאיזה איסור יש אם תקלוט בשביעית, הרי הוא לא עשה שום מעשה. ומותר ליטע לפני שבת שתקלוט בשבת³. ות"י דבשביעית יש דין שהארץ תשבית, ולכן נאסר אף לגרום שתהא קליטה בארץ בשביעית. [ויסוד זה כתב המנח"ח [שכו] דיש דין שביעית הקרקע בשביעית, ודמי למצוות שביעית בהמתו. אבל האבי עזרי [שמיטה] תמה דלא מצאנו דין למנוע מאחרים שלא יעשו מלאכה בשדהו בשביעית].

והערול"נ דייק מדברי רש"י דאף מצוות תוספת שביעית הוה דין על הקרקע, אבל בפשוטו תוספת שביעית הוה איסור על הגברא. ודייק דבזה פליג התוס' דליכא איסור תוספת שביעית בנקלטת בתוספת שביעית⁴. משמע דיש תוספת שביעית על זריעה [והאחרונים דנו בזה⁵], אלא דבמה שנקלטת בשביעית לא יתכן איסור.

אבל הרמב"ן [ר"ה ט:]: כתב דאף דאין תוספת שביעית אלא בחרישה, מ"מ אסור ליטע שתקלוט בשביעית, דגזרו חכמים שלא ימנו שנות הערלה, ויאמרו שנטע בשביעית. וכ"מ ברמב"ם [פיה"מ והל' שמיטה ג יא].

תוד"ה קידוש. דדאין דינא דגרמי. הגמ' [ב"ק ק]. הביאה מכאן דר' מאיר דאין דינא דגרמי, ודוחה שאני הכא דקעביד בידים. והגמ' מביאה ממחיצה הכרם שנפרצה וכו' דמחייב ר' מאיר. [וקצת משמע בתוס' דאף למסקנא 'מסכך' נחשב דינא דגרמי, וכוונת הגמ' דא"א ללמוד משם לבעלמא. והראשונים ב"ב כב: האריכו בגדרי דינא דגרמי, ואכ"מ. ועוד דנו הראשונים ב"ב ב. וב"ק ק. האם נחשב היזק ניכר ואכ"מ].

תוד"ה רבי יוסי. משמע דבשאר מינים דהוה דרבנן איירי וכו' וא"כ לא אתיא כר' יוסי. משמע דאילו המשנה בכלאים דרבנן י"ל דהגמ' קאי כר' יוסי משום אין אדם אוסר, ואפי' הכי שלו נאסר. ובזה הגמ' שם מקשה משום ק"ו. [ועי"ש בשיטמ"ק כמה פי'].

2 והמנח"ח [רט יא] כתב דכיון דהוה ריבוי בפנ"ע, א"כ י"ל דעכו"ם לא נתרבו בזה.
3 ויל"ד בזה דאין איסור לעשות מלאכה לפני שבת שנמשך בשבת, דהוה מלאכת חול [וע"ד מש"כ הנמוק"י ב"ק פ"ב דהוה כזורק חץ]. אבל בשביעית נקבע להחשב מלאכת שביעית ע"פ הקרקע. אבל לעולם האיסור מלאכה הוה רק על העושה.
4 והמנח"ח [שכו ו] דן לדעת ר"ת האם מותר ליטע לפני שביעית דהקליטה תהיה בשביעית [אי אמרי' דהוה כמו שבת דמותר לעשות מלאכה עד חשיכה, או דכבר נצטוונו בשביעית קרקע בשביעית].
5 דעכ"פ מבואר במשנה לר"ת דמותר ליטע תוך ל', ואין בזה איסור.

בא"ד אין כאן כלאים והכל מותר. ובקובח"ע [סא א] כתב דמ"מ אסור לזרוע כן, ורק לענין לאסור אין לזה שם כלאים. אבל **הרמב"ם** [כלאים ה ח] כ' דשלו אסור. והר"ש [כלאים ז ד] הביא כן מהירושלמי. [ולפ"ז הגמ' מנחות טו. בדאורייתא].

ובקובח"ע [סא ד] הקשה מ"ש ממש"כ **הרמב"ם** [פיה"מ כריתות יג, מאכ"א ט ו] דהמבשל נבילה בחלב, כיון דאין איסור חל על איסור, אף החלב לא נאסר [בהנאה], דכיון דהבשר אינו נאסר אף החלב אין נאסר. וכתב ליישב דבמקום דאין איסור חל על איסור, לא חל אף השם איסור בשר בחלב², ומשו"ה שניהם מותרין. משא"כ דבר שאינו שלו [לדעת הרמב"ם] שם כלאים עליהם, ולכן שלו נאסר.

פג:

תוד"ה אין. וא"ת מ"ש מנותן נבילה בתבשיל חבירו. ובחי' ר"א מן ההר כתב דמנבילה וחלב ל"ק דהתבשיל לא נאסר, אלא דאסור לאכול את הנבילה המעורב בה³. אלא דהקשה מבשר בחלב, דהאי לחודיה שרי. ובחי' ר"א מן ההר תי' דשאני בשר בחלב דעשה מעשה בגוף הבשר של חבירו, דאינו יכול לסלקו זה מעל זה, אבל כלאים נאסר אף דיכול להפריד. והביא דכע"ז הגמ' חולין מ מחלקת בין אסור ע"י מעשה, אלא דהתם האיסור בא ע"י המחשבה שמחשב לע"ז, ונח' בגמ' שם כיון דעשה מעשה. אבל במקום דעירב בשר בחלב דהוה מעשה לחוד כו"ע מודו דאוסר. ובכלאים דלא עשה מעשה בגופו, כו"ע מודו דמותר.

בא"ד בדבר התלוי במחשבה. והר"ש [כלאים ז ד] הקשה דהעושה מלאכה במי חטאת פוסל, אף בשל אחרים, ואף דתליא במחשבה⁴. ולכן כתב דגבי כלאים דרשי' לא תזרע, משמע דניחא ליה [וכ"כ בתו"י]. ועוד כתב הר"ש משום דכתיב 'כרמך'. ורע"א [או"ח רגג ב בהשטות] ביאר דדעת הר"ש דדוקא במקום דהמעשה מצד עצמו אינו אסור, אלא ע"י מחשבתו משווי ליה מעשה, ולכן לא מהני מחשבתו לחבירו. אבל מלאכת פרה פוסלת בעצמותה, וכיון דניחא ליה במלאכה [דהוה רק תנאי], עצם המלאכה פוסלת.

הרא"ה [בדק הבית א א י:] כתב דאף לר' מאיר דקידש היינו משום דשייך במילתא, וחשיבי תרוייהו כשותפין. אבל לענין מחשבה בשאינו שלו [בסוגיה חולין מ:], לכו"ע אין אדם אוסר. וע' קובח"ע [סא ב] דהביא כמה ראשונים האם תליא סוגיין בסוגיה דהתם⁵.

[במשנה] ר' יהודה אומר טומטום וכו' מפני שהוא כסריס. ובגמ' מבואר דרבנן הקשו עליו דהוא מוליד⁶. אבל **הרמב"ם** בפיה"מ [וכן הרע"ב] כתבו דלרבנן חולץ מפני שהוא סריס אדם⁷. ורע"א תמה דגמ' מבואר דלרבנן יכול להוליד. ועוד הביא דהרמב"ם [הל' יבום ו ב, וכן השו"ע קעב ח] פסק דחולצת או מתייבמת, ואף דסריס אדם אינו מייבם⁸. [ומבואר דאינו אפי' ספק סריס, דאפי' זקן אינו מייבם לכתחילה, ע"ל עט:].

תנאי ר' יוסי בר"י, שמא ימצא סריס חמה. [והוה ספק]. **בבית אפרים** [כללי חזקה יט] כתב דנח' רבנן ור' יוסי בר"י ע"פ הגמ' בכורות [מב:]: אי אמרי' דכיון דהוא טמטום, כיון דאישתני אישתני וחיישינן דהוה ג"כ סריס [בלא סימנים, וכ"כ הבי"ש קעב י]. אבל **הרמב"ם** פסק דמתייבמת, ומבואר דפסק כמ"ד דלא אמרי' אישתני.

[ובגמ' לעיל עב. אמרי' דביציו ניכרין מחוץ, ס"ד דאינו מאכיל, דדרשי' אינו מוליד אינו מאכיל. ויל"ד האם

- 1 והוכיח כן מהגמ' מכות כא: דלוקה על כלאים בשביעית [לר"ע], ואף דאיתא במשנה כלאים [ז ד] דלר' עקיבא זורע כלאים בשביעית לא נתקדש, דנחשב שאינו שלו.
- 2 והקשה מכאן לדברי האחרונים דבמקום אין איסור חל על איסור, דאיסורא מיהא איכא. וע' מש"כ בזה לעיל לב.
- 3 ויל"ד דכוונת התוס' דאמרי' חנ"ן, ואף ההיתר מצטרף לשיעור האיסור. וכולו נהפך לאיסור.
- 4 אבל תוס' [ב"מ ל.] בחד תי' העמידו בשותף.
- 5 ונקט דלדעת הר"ש דהמח' כאן בגזיה"כ ד'כרמך' לא שייך להתם, דהתם ליכא קרא.
- 6 והאחרונים הקשו דסריס חמה יש לו רפואה, א"כ יתכן דאח"כ נתרפא.
- 7 וצ"ב היכן היה לו שעת הכושר. הרי בשעה שהוא טומטום ג"כ אינו ראוי להוליד. ויל"ד דמ"מ הסריסות של אח"כ לא היתה משעת לידה, ולא בעי שעת הכושר בפועל. וכע"ז בנסתרו כשהוא קטן, ע' קר"א [עט:]. [ולמש"כ הבי"ח הו' פב: דהיכא דאינו סריס משעת לידה זוקק ליבום, אף דלא היה לו שעת הכושר נוחא].
- 8 ומבואר דרע"א נקט דהוה באיסור פצוע דכא, כיון דנעשית ע"י מעשה הקריעה [ואף דלא פגע באברים], וצ"ע דבמשנה עט: סריס אדם כולל אף סריס בידי שמים, לאחר שהיה לו שעת הכושר, דאין איסור בדבר.

כוונת הגמ' דלפני קריעה אינו מוליד. או כר' יהודה דהוה סריס. או כר' יוסי בר' דהוה ספק סריס].

ורבנן אע"ג דאית ליה ב' משכבות, את זכר כתיב. הרשב"א כתב דילפי' מהתם דאינו זכר גמור גמור. דאת"ל דהוה זכר אמאי איצטריך קרא לרבות. ועי"ש שדן בזה.

והרמב"ם [שם] פסק דזכר הבא על אנדרוגינוס דרך נקבותו לוקה מכות מרדות. [זלא קי"ל כמ"ד סקילה בב' מקומות מדין אנדרוגינוס]. ורע"א דייק מזה דיש מכות מרדות בספק איסור. [וציין בזה כ"מ]. [דהוה ספק זכר, ושלא כדרכו].

לא לכל א"ר אליעזר וכו'. והרמב"ם [איסורי מזבח ג ג] פסק דאינן קדושים משום דהוה ספק נקיבה. אבל תוס' נקטו דהוה זכר ודאי, אלא דיש גזיה"כ דבעי מבוררת.

פד.

לא קדושים ולא מקדשים. פרש"י הני לא חייל עליהו קדושה וכדיקלא בעלמא. ומ"מ מבואר [ברש"י ד"ה לא] דאם נתקדשו ממעי אמן שייך בהם קדושה¹.

הדרן עלך פרק הערל